

Universitat de Girona

**FRA AGUSTÍ EURA (1684-1763). OBRA POÈTICA
(ASSAIG D'EDICIÓ CRÍTICA)**

Pep BALSALOBRE

**ISBN: 84-689-6995-8
Dipòsit legal: GI-171-2005**

FRA AGUSTÍ EURA (1684-1763)
OBRA POÈTICA
(ASSAIG D'EDICIÓ CRÍTICA)

FRA AGUSTÍ EURA (1684-1763)
OBRA POÈTICA
(ASSAIG D'EDICIÓ CRÍTICA)

Tesi de Pep Balsalobre per optar al títol de doctor
Dirigida pel Dr. Albert Rossich

Girona, setembre de 1998
Institut de Llengua i Cultura Catalanes
Universitat de Girona

P: Se suposa que jo ara hauria de fer aquí un parell de citacions sàvies i solemnes i expressar les dedicatòries més íntimes i entranyables, però no sé ni com posar-m'hi... Ep! Agustí, altre cop? No tens prou que somiï amb tu nit sí nit també?

A: Què, ja has acabat?

P: De fet no. Encara hi ha un munt de coses que hagués volgut canviar, afegir-hi un parell de capitulets i annexos més, i revisar força qüestions que ara seria molt llarg d'explicar. I repassar-ho més a fons, no cal dir. Però ja se sap... els terminis s'han de complir i un mai no està del tot satisfet. Si t'haig de ser sincer, m'aplico allò que diu Borges en un apotegma superb: "el concepto de *texto definitivo* no corresponde sino a la religión o al cansancio".¹ I jo, francament, ja n'estava una mica tip.

A: Home, gràcies!

P: No, no em refereixo a tu, a la feina en si mateixa, sinó a la dedicació excloent, al ritme frenètic; em queixo de l'aïllament, de l'autisme funcional a què t'aboca una tasca com aquesta. Acabes per no saber parlar de res més que de la tesi. I com que estàs convençut que no interessa a gaire ningú d'aquells amb qui correntment parles, acabes callat a tot arreu, sense saber què dir, desorientat, desconexedor de tot el que passa. L'efecte és patètic. I no solament sóc un ignorant integral en tot allò que no sigui aquest tema, sinó que fins i tot del treball mateix em fa la impressió que ja no sé res, que no veig allò que deu ser patent vist des d'una certa distància. A més, m'hi va la salut.

A: No serà tant. Perquè, tot això ho has hagut de fer tu sol?

P: No, no he estat jo sol, ni de bon tros. Recordes en Joan Gratacós? Vam començar-ho plegats, ja fa una colla d'anys. Però quan la cosa estava en un punt encara magmàtic es va decantar cap a una opció que li va fer més peça: se'n va anar a Mèxic, a col·laborar en un projecte de cooperació en camps de refugiats guatemalencs. Coses concretes, útils, de solidaritat, que donaven sentit a la seva recerca personal o digues-li com vulguis. Jo, en canvi, m'he quedat al país, regirant paperots arnats en arxius, turmentant llibrots que dormien un somni plàcid, comptant versos rebels, vet aquí. Cadascú ha triat el camí que creia que havia de fer. A banda d'en Joan, hi ha hagut una gernació que hi ha col·laborat amb dades, notícies, idees, paciència, silenci, estimació, sabent-ho o sense saber-ho. Si t'hagués de fer relació de les persones que d'una manera o altra han hagut de compartir si us plau per força o, al més sovint, patir la meva dedicació a aquesta tesi, demà encara hi seriem. No vull callar-me'n un parell de noms, que, amb la vènia de tots els altres, valdran per comprendre'ls: la Nadeia i la Dolors.

A: Pobra gent! És ben bé que la paciència humana no coneix límits!

P: Ja pots ben dir-ho.

A: Permet-me encara una qüestió. A què treu cap que un impiu dediqui son temps a un bisbe de fa dos-cents cinquanta anys?

P: Això mateix es preguntava el meu pare, a la memòria del qual dedico aquest treball: m'ha marxat quan faltava poc més d'un any per acabar-lo. Es feia creus de com un descregut anticlerical –n'he estat, en això, bon deixeble– feia "tractes" amb un bisbe, ni que fos mort de feia segles –amb perdó–, i sovint tenia la Bíblia damunt la taula.

A: *Quo quid absurdius dici potest?*, que diria Tul·li. A més, no has contestat la meva pregunta, però deixem-ho estar. I ara, què n'has de fer?

P: Doncs esperar que uns quants savis se m'ho lleixin, em retreguin públicament que no he vist allò que era evident, com t'he dit, i cinquanta mil coses més que m'hauran passat per alt, i, finalment, decideixin si m'atorguen el grau de doctor o no. Tu mateix, no vas passar tots els graus acadèmics? Ja deus saber el pa que s'hi dona. En fi: recordo que a l'església del convent de Sant Agustí nou, a Barcelona, teníeu una capella dedicada a santa Rita. Potser no serà fora de lloc que la invoqui. Ja saps: és la patrona dels impossibles.

A: Saps que no m'agrada que faces broma ab les coses sagrades.

P: Perdona; és que em venia tan bé, *tanta est desperatio...*

A: No em vindrà ara ab llatinòrums!

P: ...

A: Home, molt serà que no se't puga aplicar la màxima de Plinio lo Vell, segons lo qual no hi ha llibre per molt dolent que siga que no tinga alguna cosa bona. Encara que, al capdavall, vols que et diga una cosa? Sincerament, *vanitas vanitatum et omnia vanitas*.

¹ Dins «Las versiones homéricas»: Jorge Luis Borges, *Discusión* [=Obras completas VI], Buenos Aires, Emecé, 1957, 106.

ERRADES (ADVERTIDES)

pàg., lín. ¹	on diu...	ha de dir...
12, 10	esmerçats en la cultura	esmerçats en l'estudi de la cultura
27, 25	ha estat fetes	han estat fetes
29 n. 5, 15	santitat	santedat
67, 4	segun	según
68 n. 118, 2	tota Espanya	tot Espanya
70, 20	sacristia	sagristia
79 n. 142, 1	a no assumir	a assumir
81, 1	sacristà	sagristà
94 n. 178, 8	fóra	fora
125, 16	del poemes	dels poemes
130, 5	pròpies	propis
140 n. 72, 5	nota 2	nota 5
158, 9	tendre	tendra
162, 2-3	un idea	una idea
171 n. 158, 1	alguns joc	algun joc
179, 1	duen	deuen
202 n. 236, 1 (i 204, 14; i 377, 45; i 690 n. 55, 1; i 740, 7)	ressó	ressò
239 n. 4, 9	dudoda	dudosa
258 n.v. 120	aigua i sang	sang i aigua
313 n.vv. 18-21, 1	del v. 7	del v. 18
331, 10	<i>terra profunda</i> (C1 i C5)	<i>terra fecunda</i> (C1 i C5)
334, 15	<i>boca aqui tremenda</i> C4.	<i>boca cuya hacienda</i> C5.
pàssim	<i>Relox</i> 1711	MINUART 1711
354 n.v. 313, 2	enseyança	ensenyança
369 n.vv. 241-244, 1	1a p. pl	2a p. pl.
405 n.vv. 373-376, 2	vinculat a la de Crist	vinculat al de Crist
405 n.vv. 377-380, 3	comparació	comparació
406 n.v. 386, 1	dicionaris	diccionaris
437 n.v. 462, 1	<i>arxeros</i> , d'X, i trivialitza	<i>arxeros</i> , de l'original, i trivialitza
500, 20	és a partir	és feta a partir
503, 31	i el fa il·lustríssim, i.e., bisbe.	i l'esmenta com a bisbe.
525, 25	Aquest seria la part	Aquesta seria la part
551, 31	al text que de l'únic testimoni	al text de l'únic testimoni
581, v. 422	alegrar-vos;	alegrar-vos
711 n. 38, 7	admissió	admissió
711 n. 39, 2	de mot aguts	de mots aguts
712 n. 42, 2	PRATS (1074, 42 n. 35)	PRATS (1974, 42 n. 35)
712 n. 42, 3-4	del apòstols	dels apòstols
720 n. 25, 2	segurament es al·ludeix	segurament al·ludeix
740, 5	estendart	estendard

¹ Abreviatures: n.: nota; n.v./n.vv. (nota al vers, als versos).

Taula

Preàmbul	11
Abreviatures d'arxius, biblioteques i centres de documentació	21
I. Introducció	23
1. Biografia	25
1.1. Introducció	27
1.2. Primera part: Agustí Eura, religiós i poeta	32
Naixement, primers estudis, professió: 1684-1700	32
Els estudis i la guerra: 1700-1720	36
Prior del convent de Girona: 1720-1723	43
Prior del convent de Barcelona: 1729-1732	47
A l'Acadèmia de Barcelona: 1732-1734	54
Estada a Madrid: 1734-1738	57
1.3. Segona part: Agustí Eura, bisbe d'Ourense	60
Procés de nomenament: 1736-1738	60
L'arribada a la diòcesi	66
El bisbat d'Ourense a mitjan segle XVIII	67
Els primers anys a Ourense: 1738-1747	71
Un conflicte d'autoritat i competències: 1747-1749	74
Una pastoral sense aldarulls: 1749-1763	78
El bisbe Eura	87
El final: 1763	92
1.4. Apèndixs documentals	97
2. Obra	109
2.1. Descripció de l'obra completa	111
La poesia. Classificació. Problemes d'atribució, cronologia i notes sobre la transmissió textual	111
Els sermons	128
L'apologia de la llengua	133
Les obres llatines en defensa del pares de l'Església	140
Un florilegi personal autògraf	144
El <i>Tractat de la poesia catalana</i>	148
2.2. La poesia religiosa	156

Literatura del ben morir	159
Poesia ascètica	162
Teologia i moral en l'obra poètica de fra Eura. Una aproximació	166
Recepció. Context i models	172
2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona	184
2.4. Un programa col·lectiu de recuperació de la cultura catalana?	191
2.5. La recepció. Fra Eura, un clàssic de la poesia catalana moderna	197
II. Edició de l'obra poètica completa	215
Descripció dels manuscrits	217
Criteris d'edició	237
Obra poètica catalana	251
1. Poemes religiosos	253
1. <i>Poesia sacra per les agonies de la mort</i>	255
2. <i>La mort suavizada</i>	288
3. <i>En memòria de la sepultura</i>	312
4. <i>Anatomia mental del cos humà</i>	342
5. <i>Paràfrasis dels Trenos o Lamentacions de Jeremies profeta</i>	362
6. <i>A Cristo crucificat</i>	393
7. <i>Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat</i>	410
8. «Pas de comèdia excel·lent»	444
9. «Posat dintre de l'horror»	448
10. «Provà Dalmau al crisol»	452
11. «En l'amorosa vereda»	454
2. Poemes profans i de circumstàncies	457
12. <i>Parafràstica versió de la carta ovidiana de Safo a Faon</i>	459
13. <i>[Les Muses Catalanes a l'Acadèmia de Barcelona]</i>	493
14. «Musa augurera, adevina»	498
15. «Qui pensaria que no»	500
16. «De que sou mestre, content»	502
17. «Remeto l'estiribot»	505
18. «La musa que m'ha inspirat»	507
Obra poètica en altres llengües	509
1. Poemes en llengua castellana	511
19. <i>Vaticinio sacro-expreso en los huesos de José</i>	513
20. <i>Ruegos y motivos [...] a Felipe V</i>	523
21. <i>A la riña de Jacob y Esaú en el vientre de su madre Rebeca</i>	527
22. «Bella fàbrica altiva, a quien la cara»	534
23. «Descuelga, Euterpe, el dorado»	540
24. «Ronca la voz al susto»	543
25. «De la cruz en la cátedra elevada»	547
26. «Si el trono es cruz y espinas es el cuidado»	549

27. «El estandarte real enarbolado»	551
28. «El que todo lo ve, en el huerto vela»	553
29. <i>Villancico a Cristo crucificado</i>	555
30. «Esa montaña amena»	558
2. Poema llatí	561
31. <i>Pro conceptione beatae Mariae Virginis</i>	563
Annexos	567
Annex I. Obra poètica catalana d'atribució dubtosa	569
Annex II. 1. Mètrica i estrofisme	589
2. Retòrica	599
Annex III. Rimari	607
Annex IV. <i>Tractat de la poesia catalana</i>	629
Annex V. Sermons	657
Annex VI. Textos d'apologia de la llengua catalana	677
1. <i>Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català</i>	677
2. Pròleg «Al lector»	707
Annex VII. Autors citats en l'obra de fra Agustí Eura. Aproximació a la formació cultural d'un escriptor eclesiàstic dels primers decennis del Set-cents	715
Referències bibliogràfiques	741
Índex de les poesies	771

Preàmbul

AQUEST és el primer treball que s'enfronta, alhora, a un estudi de conjunt de la figura i l'obra de fra Agustí Eura i a l'edició crítica de la seva poesia completa. Ve a sumar-se a d'altres, vells i nous, dedicats a autors del Set-cents: recordo ara els estudis i edicions d'obres de Francesc Tegell (MASCARÓ ed. 1971 i BROWN ed. 1989) i del teatre i la poesia de Joan Ramis (CARBONELL 1967 i CARBONELL ed. 1968 i PONS ed. 1988), si bé no eren treballs amb voluntat d'oferir una visió "conjunta" i completa de l'home i de l'obra. Darrerament, més en la línia de l'"obra completa", ha aparegut el treball de Joan Armangué sobre el poeta alguerès Bartomeu Simon (ARMANGUÉ 1996) i el de Joan Mas sobre el comte d'Aiamans (MAS ed. 1995, complementat amb l'estudi biogràfic MAS 1994). Finalment, esperem que l'editora de l'obra catalana de Pau Puig (SERRA 1997) veurà publicada aviat la seva tesi doctoral.

El fet és que en el període de tres anys que va de 1995 a 1997 s'ha publicat un conjunt remarcable d'estudis i textos, fruit de molts anys de dedicació d'historiadors i erudits. Només en l'àmbit de la poesia barroca, entre els treballs més significatius i importants han aparegut l'edició de la poesia de Francesc Fontanella per MIRÓ ed. 1995 (a la qual hem d'afegir l'edició, més antiga, de l'obra dramàtica completa: MIRÓ ed. 1988) i l'estudi de la figura de Joan Bonaventura de Gualbes i l'edició de la seva poesia (BROWN & MELCHOR 1996).¹ Però això no és tot. Si ens centrem exclusivament en el període setcentista de la nostra cultura filològica i literària, hi ha hagut treballs tan importants com els dedicats als illencs Febrer i Cardona (PAREDES 1996; i a la seva l'obra gramatical: GINEBRA 1996) i a Joan Ramis (MELCHOR 1995), prossegueix l'edició del *Calaix de sastrè* amb un nou volum (el vuitè: BOIXAREU ed. 1996) així com l'epistolari de Maians (MOLAS ed. 1995), ha aparegut un estudi de l'obra cabdal de Joan Andrés (GARRIDO 1995) i de la figura de l'humanista Cristòfor Coret (ESTEBAN 1996), l'edició de la *Història de la llengua catalana* d'Antoni de Bastero (FELIU ed. 1997) i de dos volums per al XVIII dins la lloable iniciativa de publicar textos polítics de l'edat moderna (TORRAS ed. 1995 i ALBAREDA ed. 1996), mentre que en l'àmbit de la literatura popularista s'han estudiat i editat entremesos mallorquins (SERRÀ ed. 1995) i gran nombre de composicions pertanyents al gènere dels col·loquis (MARTÍ MESTRE 1996 i MARTÍ MESTRE ed. 1996). La publicació recent de les visions multidisciplinars i globalitzadores del segle XVIII als volums corresponents de la *Història de la cultura catalana* i la *Història, política, societat i cultura dels Països*

¹ Més enllà del període esmentat, sembla que veurà aviat la llum la tan esperada edició crítica de l'obra de Garcia (ROSSICH ed. 1998), així com no trigarà gaire a enllestir-se i publicar-se la tesi doctoral de Lídia Ayats sobre el poeta barroc tarragoní Josep Blanc.

Catalans ha de contribuir a enriquir el nostre coneixement del període així com a millorar-ne la percepció, tot atorgant entitat pròpia a un segle que, massa sovint, ha estat vist i descrit com un període de transició. Quin període no n'és, de transició, si prenen el devenir històric com un procés?

Heus aquí una bona colla d'esforços esmerçats en la cultura literària i filològica del segle XVIII. I només he fet al·lusió a treballs "grossos", vull dir recollits en forma de llibre, en un període tan breu com són tres anys.² I encara sense cap pretensió de ser exhaustiu. El panorama és, a la meua manera de veure, sorprenent, si no impressionant. Ens hem de congratular vivissimament tots plegats d'una desclosa tal d'estudis i edicions de textos del període esmentat. Qui ho havia de dir pocs anys abans, quan l'estigma de la «Decadència» frenava molts esforços erudits i crítics cap a la cultura barroca catalana? És cert que encara hi ha molt, moltíssim, a fer, que s'ha d'aplicar molt de rigor en la feina i que s'han de posar en evidència molts prejudicis i malentesos profundament arrelats. Però bé sembla que l'embranchida augura un camí prometedor.

El treball present té l'aspiració de constituir una aportació menuda al coneixement del període que tan enllaminidor es mostra en els últims temps. Justament som davant d'un poeta al qual la crítica i la historiografia literàries catalanes consideren com el més rellevant del Set-cents, malgrat que els estudis que se li han dedicat han estat molt limitats i irregulars. No ha tingut cap edició crítica de cap de les seves obres, ni cap edició, crítica o no, del conjunt. De fet, només en coneixíem breus fragments d'obra en vers transcrits en llocs tan dispersos com la *Gramàtica* de Ballot, els apartats que li dediquen els manuals d'història de la literatura catalana de Jordi Rubió i d'Antoni Comas, i un article de Josep Massot. Les notícies biogràfiques de què disposàvem, tot i ser relativament abundoses, eren poc precises i amb alguns malentesos importants fins que Josep Massot hi va posar una mica d'ordre i en va fer una síntesi d'informacions disperses que s'havien negligit o simplement desconegut. I això que fra Eura va ser considerat pels erudits i lletraferits del segle XVIII i principi del XIX com un clàssic de la tradició poètica catalana "moderna", al costat de Vicent Garcia i Francesc Fontanella.

Fra Eura va ser un home de lletres de formació barroca amb una obra àmplia i diversa, que va conrear la poesia i la prosa d'assaig polèmic, en català, castellà i llatí. Va fer per manera de reivindicar un registre culte i elevat per a la poesia catalana: primer amb l'exemple dels seus versos; després amb proclames lingüístiques i poètiques; finalment confegint tractats pràctics –un manual de versificació, el *Tractat de la poesia catalana*, i un diccionari de rims, no localitzat encara– per al seu

² Per a d'altres treballs apareguts als darrers anys, veg. els dos primers números del repertori bibliogràfic *Quèrn*. No oblidó l'important recull de treballs diversos aplegat a LLUCH 1996, del qual ja tindrè ocasió de parlar més endavant.

entorn. I no solament per a la poesia sinó per a tots els àmbits de la cultura catalana, de la qual va ser un activista entusiasta i, per a la seva època i malgrat les deficiències de la seva formació lingüística, insòlit. O no tan insòlit, com tindrem ocasió de veure.

Aprofito per “reciclar” aquí una reflexió de Francesco Bruni en la intervenció que va fer com a membre del tribunal que jutjava la tesi doctoral del meu col·lega i amic Francesc Feliu sobre Antoni de Bastero: hem de tenir en compte que Eura (com Bastero i com tot el context cultural d’ambdós) és immers en una tradició cultural que no podem titllar, anacrònicament, de “vella”: encara no hem arribat –i a l’àmbit hispànic menys que enlloc– a l’Il·luminisme. És més just, i més precís, situar-lo en una tradició cultural de llarguíssima durada: la que arrenca amb els clàssics, després s’hi incorpora l’escolàstica i, finalment, l’humanisme en fa una relectura i depuració. Aquesta és la tradició que, a través dels models expositius, epistemològics, terminològics i fixacions de l’esperit de la cultura barroca, arriba a Eura. La seva figura i la seva obra, tot i el període breu en què va abocar-se amb gran intensitat a una tasca d’agitació cultural intrínsecament catalana (1720-1734 aprox.), és una mostra paradigmàtica de les limitacions que van haver d’afrontar –i que sovint van tenir un efecte esterilitzador– els homes de lletres i els erudits dels primers trenta anys del Set-cents a Catalunya. Bastero en seria justament l’excepció: va haver de marxar i va “topar” amb Itàlia. En efecte, Bastero va tenir en contra el baix moment historicocultural català, el qual va constituir un perjudici segur sobre la seva obra –manca de tradició “científica” i d’entitats i persones amb qui col·laborar o reflexionar i enriquir les recerques mútues, manca de bibliografia, etc.–; tanmateix, el va “salvar” l’exili a Itàlia: allà va poder descobrir textos, consultar bibliografia i contrastar les seves recerques, enmig d’un ambient erudit que l’esperonava.

Però tornem al nostre autor. L’estudi m’ha permès descobrir textos poètics seus desconeguts i el *Tractat* esmentat ara fa un instant –el qual es donava per perdut–, desfer equívocs i atribucions falses, situar-lo en el context cultural i literari al qual pertany, conèixer una mica més alguns aspectes de l’activitat cultural catalana de principi del segle XVIII i, especialment, de l’Acadèmia de Barcelona... Però sobretot conèixer l’home, la seva activitat cultural i eclesiàstica, el seu corpus poètic, que ofereixo als estudiosos i lectors en general, convençut que la seva lectura despertarà més d’una sorpresa per la vàlua literària d’alguns dels seus poemes, un cop establerts amb fiabilitat els textos, mitjançant una edició crítica rigorosa a partir d’una tradició manuscrita complexa i, en ocasions, amb un nombre de testimonis notable.

Un dels esculls més consistents amb què he hagut de topiar és el de la manca d’estudis globals sobre la cultura de la primera meitat del segle XVIII català que donin compte de la complexitat i la diversitat. El fet cert és que no n’hi ha.³ Comptem amb alguns, pocs, estudis molt parcials els quals

³ «Si a hores d’ara gaudim d’un bon coneixement dels mecanismes del creixement econòmic i de la primera articulació del

requereixen d'una revisió i actualització. És l'època que transita de l'exhauriment de la cultura i de les estructures barroques a la cultura francesitzant i il·lustrada de la segona meitat del segle; és l'època dels homes formats en la cultura barroca (Bastero, Serra i Postius, Eura, Tegell, els primers acadèmics...) que van conèixer els darrers anys de l'autogovern català, la guerra de Successió, la derrota subsegüent. Van viure, amb aquests antecedents, l'aplicació de la Nova Planta, i, en l'inici del procés de desnacionalització que acabaria, a final de segle, amb la integració dels nostres intel·lectuals com a intel·lectuals orgànics del projecte polític il·lustrat de la Nació espanyola, són algunes de les poques veus que clamen, i treballen, pel sosteniment i recuperació d'una cultura i una literatura catalanes que s'expressi en la llengua del país, modernitzada i prestigiada amb els models i arguments que van considerar més adients. Parlant en general, la seva proposta va fracassar: els models barrocs estaven exhaurits i les circumstàncies històriques no els van acompanyar cap a la formulació d'una proposta que anés d'acord amb els temps que s'acostaven.

Com deia, la cruïlla cultural del primer Set-cents és encara per estudiar. Les recerques literarioculturals s'han centrat en descripcions globals del segle, com si es tractés d'una estructura històrica i cultural compacta (RUBIÓ 1958, COMAS 1972), o bé han proliferat els estudis que se centren en la segona meitat del segle, més gratificant, l'època dels brillants intel·lectuals "il·lustrats" i eclesiàstics al servei de la monarquia: Armanyà, Climent, Caresmar, Capmany, etc. Si alguna cosa s'ha anat a buscar als primers cinquanta anys han estat "precursors": el degà Martí, els Maians, etc. Per posar un exemple ben concret: encara és per fer l'estudi rigorós de les activitats de l'Acadèmia de Barcelona (entre 1729 i 1752, quan va rebre de Ferran VI l'aprovació com a RALB) i la tasca concreta que van dur a terme en favor de la cultura i la llengua del país. Si és que en van dur cap. Fins ara hi ha hagut "interpretacions" voluntaristes més que no pas anàlisis exhaustives on fonamentar-ne d'altres més objectives.

Certament és molt de doldre la manca d'estudis que analitzin el context cultural de l'època en qüestió, però ho és tant o més el fet que pràcticament tota la poesia catalana que es va escriure al segle XVIII sigui inèdita. Dic això després d'haver presentat a l'inici una relació d'estudis d'una certa entitat: no hi fa res, les mancances són encara clamoroses. Tot i les aportacions de Jordi Rubió i Antoni Comas en el seu moment, i, més recentment, de ROSSICH 1991, no disposem tampoc de cap estudi de conjunt sobre els usos poètics d'aquesta primera meitat del XVIII. Però, com fer anàlisis i esbossar interpretacions sense textos a l'abast? Sense comptar amb un corpus important de textos editats amb rigor és inútil intentar l'anàlisi d'una època en una literatura. Ni tan sols encetar-

mercat intern [...], hi continuen havent buits clamorosos sobre la societat, la política, la cultura o les mentalitats dels catalans del set-cents, amb excepcions molt honroses que no fan altra cosa que confirmar la regla. És a dir, que el segle XVIII que coneixem és, fonamentalment, l'econòmic.» (ALBAREDA 1996, 87). Aquest panorama desolador no solament afecta a la cultura catalana; també la literatura espanyola té «buits clamorosos» en l'estudi de la primera meitat del Set-cents (a banda de prejudicis historiogràfics de llarga tradició) (cf. ESCRIBANO 1996, 13 i 51-58).

la. Espero que el treball que aquí presento contribuirà a pal·liar parcialment alguna mancança i, sobretot, confio que, si altres no, tindrà la virtut d'engegar altres estudis i l'edició de l'obra d'altres autors perquè col·laborin en assolir el mateix objectiu.

Estic convençut que la manca d'una edició crítica de l'obra completa d'Eura ha afavorit l'oblit relatiu en què es troba una de les figures més suggestives de la literatura culta i de la cultura catalana de l'època moderna, i, sens dubte, el més destacat poeta culte de la primera meitat del segle XVIII: és de justícia dir que excel·leix enmig d'un panorama dominat pels rimadors satírics i burlescos, costumistes i populars. La seva obra poètica catalana i altres textos lingüístics i poètics, mostren una voluntat programàtica d'eleva el català literari a la categoria de llengua culta equiparable a la de les altres nacions de l'època que l'entorn general li negava. Si se'm permet l'exageració, diria que som davant d'un "activista" cultural i lingüístic. Tindrem ocasió de veure-ho.

En el món de la literatura catalana, l'autor pertany a la nòmina d'homes que van tenir com a objectiu modernitzar la tradició literària catalana, seguint les passes de Vicent Garcia, Francesc Fontanella o Josep Romeguera, després de l'atzucac dels intents del Cinc-cents per bastir una tradició autòctona basada en la reputació d'Ausiàs Marc. Per fer-ho, van partir dels models de prestigi de l'època a tota Europa: les lletres castellanques del Segle d'Or. L'esforç va ser tardà i condemnat al fracàs, entre altres raons per la castellanització progressiva a què s'abocava la llengua literària cultista i per la dependència permanent i no creativa dels models forasters. Albert Rossich ho ha explicat amb detall en nombroses ocasions, de manera que seria inútil que jo ara m'hi estengués.

Amb tot, gosaria dir que no s'aprecia un deute remarcable de la poesia d'Eura respecte dels autors més importants de la tradició poètica barroca autòctona, verbigràcia, Garcia i Fontanella. Ara bé, sobre la relació que pugui tenir amb l'obra d'altres autors de la mateixa tradició, potser més propers al nostre autor, res no puc dir de manera definitiva fins que una part prou més substancial dels textos poètics de l'època no sigui objecte d'edicions modernes i rigoroses. Entre molts altres aspectes sobre els quals caldrà aprofundir en estudis futurs i que aquest no pot plantejar-se queda, doncs, el de la detecció atenta de les fonts i els deutes concrets amb la tradició poètica del país més immediata.

* * *

L'estat present d'aquest estudi és fruit d'una tasca que va començar a perfilar-se ara fa uns deu anys, quan vaig redactar un primer treball sobre una part de l'obra de Eura i els deutes que reflectia amb l'espiritualitat jesuítica. Ara bé; la feina ha estat interrompuda durant llargs períodes. No va ser fins al 1993 que vaig decidir-me a esmerçar amb més intensitat i constància els esforços per tal de fer-lo

progressar definitivament. Des d'ara, però, vull deixar ben clar que l'objectiu prioritari d'aquesta tesi no ha estat oferir un estudi de l'obra de fra Eura sinó una edició crítica de l'obra poètica completa; un assaig, una *hipòtesi* d'edició crítica, més exactament, com diu clarament el títol que encapçala aquests fulls. Tota altra cosa no ha de ser considerada sinó com a complementària o tributària, i, com a tal, un esbòs inicial, una primera aproximació, un intent de desbrossar el camí tot partint de la crisi, en el sentit antic, aplicada sobre les aportacions que s'han fet sobre el nostre autor. La limitació val per a tots els capítols, tant biogràfics com, sobretot, d'introducció a l'obra. Només monografies més cenyides i més profundes sobre aspectes concrets (com la llengua, la interpretació detallada d'un text o d'un conjunt de textos...) aniran oferint un coneixement més pregon de la poesia del nostre autor. En definitiva: el treball present vol, sobretot, oferir els materials que en faran possible qualsevol estudi posterior.

Hauré de demanar una bona dosi de benevolència als historiadors, en general, i als historiadors eclesiàstics, en particular, per les imprecisions que es puguin advertir en la introducció històrica i biogràfica. En descàrrec d'això, haig de dir que la figura de fra Agustí Eura no m'ha interessat tant com a eclesiàstic que com a escriptor en les seves diverses facetes. Com a religiós és avui pràcticament un desconegut, fins dins l'orde mateix dels agustins calçats, com és fàcil d'advertir bibliogràficament. Com a bisbe és completament oblidat avui a Ourense –com he pogut comprovar personalment–. Com a escriptor, fora del nostre país, només és conegut en tant que religiós de Sant Agustí pels historiadors de l'orde del segle passat i de principi d'aquest. Espero que aquest estudi, a més de ressaltar-ne l'aspecte literari, servirà per desvetllar l'interès en l'estudi del vessant eclesiològic del nostre personatge, i s'analitzarà la importància que a l'època podien tenir les seves obres llatines d'apologètica –aspecte que ja reclamava Flórez, al 1763!–. No seria sobrer, encara, que algú s'entretingués a estudiar la història de l'orde agustiniana de la Província d'Aragó i la incidència que va tenir en la cultura catalana: no em sembla menyspreable el paper que van jugar, posem per cas, a l'Acadèmia de Barcelona a la primera meitat del Set-cents.⁴

No puc cloure aquest preàmbul sense fer explícits els agraïments oportuns a les nombroses col·laboracions de què he gaudit al llarg de la confecció de l'estudi que teniu a les mans. En primer lloc, haig de constatar la col·laboració inicial del filòleg i amic Joan Gratacós en aquest treball. Vicissituds diverses van fer que deixés la tasca en un estadi primerenc del projecte; en tot cas,

⁴ Com recorda TORT (1967, 42), entre els membres de l'Acadèmia de Barcelona hi ha nombrosos agustins i dominics (veg. la nota 81 del capítol biogràfic), però cap jesuïta; són coneguts els enfrontaments i polèmiques entre l'orde agustiniana i la Companyia de Jesús, sensiblement al segle XVIII, i, segurament, és aquesta dada la que fa que Tort sospiti a l'Acadèmia «un sabor antijesuïta». Recordem també el menyspreu mutu entre aquesta institució i la Universitat de Cervera, dominada pels jesuïtes. El «sabor antijesuïta» de l'Acadèmia de 1729 a 1751 contrasta notablement amb el fet que els nobles que formaven l'Acadèmia Desconfiada eren en la seva majoria exdeixebles del col·legi de Cordelles i que en les seves sessions intervingien sovint alumnes de dita institució (RIQUER 1955, 276). Aquesta diferència pot ser significativa? Sobre les pugnes entre jesuïtes i agustins hi ha notícia a gairebé tota la bibliografia sobre el «jansenisme» espanyol (veg. nota 151 del capítol 2. **Obra**, i HERR (1960 [1964, 19])).

aprofito l'ocasió per agrair-li la cessió que en el seu moment em va fer dels resultats de la seva part de les recerques documentals que vam fer conjuntament als arxius ourensans, barcelonins (ACA, RALBL i ADB) i a l'AHMG; totes les dades que provenen de l'AGS i de l'AHG són aportació exclusiva seva. Fonamental ha estat tothora el suport i les orientacions del professor Albert Rossich, a qui agraeixo la quantitat ingent de material bibliogràfic que m'ha proporcionat i el gran nombre d'hores que m'ha hagut de dedicar. La seva col·laboració va molt més enllà de la que seria raonable entre mestre i deixeble, no solament en aquest treball sinó en tot allò que fa a la meva tasca docent i investigadora –i fins en la personal–, amb l'oferta constant d'una amistat que m'honora i que no estic segur de merèixer. M'han orientat de manera diversa, sempre eficaç, Joan Alegret, Jordi Ginebra, Isidor Mari, Josep Massot i els companys i amics de la UdG i de l'ILCC, Coia Cabré, Josep Clara Resplandis, Francesc Feliu, Narcís Figueras, Pep Gómez Pallarès, Cristina Juher, Marta Payeró, Modest Prats, Xavier Renedo i Mariàngela Vilallonga. Joan Oriol, *rhetor*, ha atès i solucionat amb promptitud i paciència les meves consultes sobre retòrica. Al pare Massot li haig d'agrair a més que em proporcionés reproduccions d'una bona colla dels textos manuscrits i impresos del poema i del sermó relatius a Montserrat.

En els desplaçaments a biblioteques i arxius, haig de destacar l'amable i pacient col·laboració de Ramon Bosch i Rosa Maria Martínez, fins a 1996 secretari i bibliotecària de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de Montserrat Lamarca i de Sira Busquets, i en general de tot el personal de les sales de Reserva de la Biblioteca Universitària de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya, del personal de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de l'Archivo General de Simancas i de l'Archivo Histórico Nacional (amb un record entranyable per a Paloma, Lourdes i Rocío), de l'amic Pep Matas, director de l'Arxiu Històric de Girona, de l'Imma Mataró, de l'Arxiu Diocesà de Girona, del pare Isaac González, OSA, director de l'Archivo de la Provincia de Castilla, de Josep M. Martí i Bonet, director de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, i dels responsables dels centres de documentació ourensans (l'arxiver capitular, Miguel Ángel González; el bibliotecari del Seminari, José Ramón Estévez; la directora de l'Arquivo Historico Provincial, Elisa Fernández).

Finalment, haig d'agrair el suport econòmic que m'han ofert entitats diverses: la Fundació "Caixa de Sabadell" (mitjançant una beca del Concurs d'Estudis, per a l'any 1993), la Fundació "La Caixa" / Fundación José Ortega y Gasset (a través de dues Beques d'investigació del Programa d'Estudis Catalans "Joan Maragall" per tal d'efectuar dos desplaçaments i estades a Madrid al 1994 i al 1995) i la Institució de les Lletres Catalanes (mitjançant un Ajut a la Investigació sobre Moviments, Obres i Autors de Literatura Catalana per a l'any 1994). Sense els suports esmentats no hauria pogut afrontar les despeses dels nombrosos desplaçaments a centres de documentació del Principat i de l'Estat espanyol que requeria la recerca, ni obtenir la documentació i reproduccions que m'han calgut per dur a bon port aquest estudi. Finalment, part de les despeses bibliogràfiques i de reprografia han estat sufragades per l'ajut de la DGICYT ref. PB940510C02-01, per al projecte

«Modelos de lengua literaria (oral y escrita) en la Edad Moderna», dirigit pel prof. Albert Rossich.

Em consideraria enormement recompensat si el meu treball, en cas que es consideri reeixit, serveix perquè estudiosos d'altres disciplines com poden ser historiadors de l'Església i de la teologia, historiadors de la cultura catalana del Set-cents, historiadors de la llengua, etc., en puguin treure algun profit o els serveixi de punt de partida per aprofundir-hi en algun aspecte. I, si no és demanar massa, si servia també per reclamar l'atenció cap a l'estudi i l'anàlisi de la història cultural catalana del període, dramàticament desatesa.

Abreviatures d'arxius, biblioteques i centres de documentació*

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona
ACO	Arquivo Capítular de Ourense
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
AGS	Archivo General de Simancas
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Ca l'Ardiaca)
AHDO	Arquivo Historico Diocesano de Ourense
AHG	Arxiu Històric de Girona
AHMG	Arxiu Històric Municipal de Girona
AHN	Archivo Histórico Nacional. Madrid
AHPO	Arquivo Historico Provincial de Ourense
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès)
APC	Archivo de la Provincia de Castilla O.S.A. Madrid
BC	Biblioteca de Catalunya. Barcelona
BNM	Biblioteca Nacional. Madrid
BSDG	Biblioteca del Seminari Diocesà. Girona
BUB	Biblioteca de la Universitat de Barcelona
RALBL	Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

NOTA: transcripció dels textos dels documents manuscrits i impresos anteriors al segle XX inserits en la introducció d'aquest estudi havent aplicat els criteris homogenitzadors del tipus diplomàticointerpretatiu més habituals per a textos antics: regularització de l'ús de majúscules i minúscules, puntuació, accentuació, apòstrofs, guionets, punts volats i separació de mots segons l'ús actual, adequació fonemàtica de les grafies *v/u* i *i/j*, desenrotllament d'abreviatures,¹ etc., tot respectant les grafies dels originals. Els títols de documents i llibres es reproduïxen sense modificacions.

* Com a carta de navegació en alguns d'aquests arxius, m'han estat de molta utilitat les guies ALBERCH 1983, FERRO 1980, MARQUÈS 1990, PLAZA 1986 i UDINA 1986, entre altres que he consultat més ocasionalment.

¹ Tot i que n'he conservat algunes de les més repetides i llargues: p.e., M.R.P.M. (=molt reverent pare mestre; o N.M.R.P.M, nostre...), RR.PP. (=reverents pares) i similars.

I. INTRODUCCIÓ

1. Biografia

1.1. Introducció

LA biografia del nostre autor és ben coneguda, si més no en els trets més importants. En efecte, els fets més rellevants han estat establerts sobretot per l'historiador de l'orde agustinà SANTIAGO 1915 i per l'autor de l'episcopologi galleg més recent que conec, PAZOS 1946: llocs i dates de naixement i mort, punts clau de la carrera eclesiàstica, període d'activitat acadèmica, etc. Va ser MASSOT 1986 qui va incorporar aquestes dades a la historiografia literària catalana en un treball que, per desgràcia, no ha tingut el ressó que calia. Ho dic perquè, en general, amb posterioritat a l'aparició de l'article de Massot les notícies biogràfiques sobre fra Eura solen recaptar-se encara en fonts errònies en un o altre aspecte (CARRERAS BULBENA 1927-1928 i COMAS 1972).

Les aportacions que he fet aquí, doncs, no són allò que en diríem espectaculars; en tot cas completen el que ja era sabut per la suma de la bibliografia anterior. Potser la virtut principal del capítol present, si alguna en té, ha estat la de fonamentar documentalment molts dels aspectes biogràfics que ja eren coneguts o concretar-ne algunes facetes, omplir amb episodis intermedis les grans dades de la vida de fra Eura i servir així una línia biogràfica contínua, donar a conèixer aspectes menors, desfer algunes errades menudes que havien circulat sense ser revisades, etc. Insisteixo: la línia principal de la seva biografia era ja ben establerta: no en va va ser bisbe, i l'exercici d'aquesta alta categoria eclesiàstica havia de tenir com a conseqüència una certa acumulació de dades sobre la persona, bé dins dels repertoris episcopològics, bé en la bibliografia de l'orde de Sant Agustí, bé en les grans històries eclesiàstiques com les del pare Flórez o de Jaume Villanueva. Tot plegat contribueix, però, a oferir una semblança biogràfica més completa i complexa. A més, un dels objectius prioritaris d'aquest meu apunt biogràfic ha estat el de contextualitzar tant com he pogut i sabut el periple vital de fra Eura en tots els seus vessants.

Fetes aquestes puntualitzacions generals, anem a passar revista per menut a les aportacions que sobre aquesta qüestió ha estat fetes des de l'inici. S'han fet diverses aproximacions a la vida d'Agustí Eura sota perspectives i amb intencions ben diverses. Ja en vida del biografiat, el pare Flórez, religiós agustí, a la seva monumental *España sagrada*, quan tracta de les esglésies de Galícia, i en concret d'Ourense, li dedica unes quantes pàgines. Si bé és el biògraf que escriu amb una major proximitat cronològica als fets que explica, les seves intencions són sovint panegíriques. La figura humana que en sorgeix pot no correspondre's del tot amb la realitat, o, si més no, resulta parcial i incompleta.¹

¹ FLÓREZ (1789, cap. VII): «Estado actual de esta Santa Iglesia [d'Ourense], y de su Diócesi». La primera edició va sortir al 1763: un exemplar del llibre arribava a Ourense poc després de la mort d'Eura. Tot el que va escriure Flórez sobre

L'altre "biògraf" contemporani d'Eura és el també agustí Francesc Armanyà, que va ser bisbe de Lugo i arquebisbe de la seu metropolitana de Tarragona.² Per ser més exactes, va ser-ne un panegirista. No podia ser d'altra manera: li van encarregar el sermó que es va predicar en les exèquies que els agustins de Barcelona van celebrar en memòria d'Eura (ARMANYÀ 1764).³ La semblança del bisbe d'Ourense és, de totes passades, idealitzada mitjançant un conjunt de tòpics que eren habituals.⁴ A més, hem de tenir present que Armanyà i Eura van conviure, bé que durant un període breu, al convent de Barcelona, malgrat que qui després seria arquebisbe era trenta-quatre anys més jove: Armanyà, nascut al 1718 a Vilanova i la Geltrú, va ingressar al convent de Sant Agustí de Barcelona el 14 de juny de 1732, amb catorze anys (FORT 1967, 31), l'últim any del priorat d'Eura. Hi van conviure fins a la partida de fra Eura cap a Madrid (1734). Per tot plegat, el seu testimoni –especialment quan fa referència a la personalitat d'Eura– sempre s'haurà de sospesar.

Durant el segle passat, el primer a dedicar-li l'atenció pel vessant literari va ser Fèlix Torres Amat. L'autor de les *Memorias...* en recull diverses informacions esparses. Les dades de Torres Amat van significar no solament el punt d'arrencada de les notícies i recerques posteriors sinó que van nodrir-les abundantment.⁵ A final del Vuit-cents, Benito Fernández Alonso redacta un episcopologi galleg

Eura, per tant, ho va redactar en vida del nostre autor. PAZOS (1946, 500) sospita que el conegut erudit i historiador de la segona meitat del XVIII potser va conèixer personalment el bisbe Eura. Per la documentació consultada a Ourense, no ho crec possible (veg., més avall, nota 176). El fet és que Flórez, quan biografiava algun germà d'hàbit, s'hi sentia molt implicat. En el cas d'Eura ho afirma clarament: «Los que escriban después tendrán mucho que elogiar de su conducta. Yo, como parte interesada, me contento con apuntar lo que es público» (p. 198, la cursiva és meua).

² Sobre Francesc Armanyà, veg. FORT 1967.

³ És ben cert que Armanyà va ser un eclesiàstic allunyat dels corrents més reaccionaris en matèria de religió, que el seu talent intel·lectual era igualment distant de la cultura barroca i que era procliu a un cert reformisme; per aquestes raons, la seva biografia hauria de tenir, per a nosaltres, una certa credibilitat. Ara bé; no és menys cert que el biografiat era un germà d'hàbit que havia assolit un molt alt nivell en l'escalafó eclesiàstic, fet que prestigiava l'orde i, sobretot, el convent barceloní; la implicació que Armanyà hi devia sentir fa que n'haguem de sospitar una voluntat panegírica comprensible, afegida a la que era obligada en el gènere. Com es podrà comprovar, les nombroses vegades que parteix de les dades que li va proporcionar el pare Flórez en el volum de la *España sagrada* aparegut a l'any anterior hi sol incorporar material per tal de decantar més encara el retrat d'Eura cap a un perfil que li devia ser molt car: humilitat, rigorisme moral, pràctiques ascètiques, comportament auster, caritat, etc.

⁴ Al 1799, Jaume Sala i Guàrdia, acadèmic, deia: «No he visto impresa su vida, pero no dudo que lo [sic] avrá, por sus dignos méritos y para que sirva de exemplo a la imitación de tan gran prelado y sus singulares virtudes, y para que quede estampada en la memoria la imagen de sus embidiabiles prendas» (ms. 3-1-4 de l'Arxiu de la RABLB, p. 101; veg. l'annex al final de l'aparat crític del poema 1). Així doncs, no coneixia aquest text d'Armanyà.

⁵ TORRES AMAT 1836. Per exemple, el llarg text que li dedica la *Biografía Eclesiástica* (1852, 964) procedeix en la seva totalitat de Torres Amat. El deute amb l'obra del bisbe d'Astorga és notable a DISDIER 1931, tot i que hi ha creuat dades procedents de FLÓREZ 1763, LANTERI 1874 i GAMS 1873 (amb abundants errades): «religieux augustin, naquit à Barcelone, en 1687 et y prononça ses vœux solennels en la fête de saint Augustin de l'an 1700. Maître en théologie, il occupa diverses charges de l'ordre: définitiveur de sa province de Catalogne, secrétaire et prieur de plusieurs couvents, notamment de celui de Barcelone. Ce dernier couvent ayant été exproprié par le gouvernement, il parvint à en construire un autre. Le 2 mars 1728, il fut créé évêque d'Orense en Galice. Il se distingua par sa charité et son amour de la solitude. En 1743, il fonda, dans l'église de la Sainte-Vierge-Marie [d'Ourense], una archiconfrérie de la bonne mort. A deux reprises, il fut chargé de porter les offrandes royales à la basilique de Saint-Jacques de Compostelle, et l'Espagne entière put admirer alors l'élégance doctrinale et littéraire du prédicateur. Il mourut le 11 décembre 1763, après une longue maladie. ŒUVRES MANUSCRITES: *Defensio sanctorum Patrum et Ecclesiae doctorum contra calumnias Barbayraci*, 5 tomes in-4°; *De primatu Petri ac ejus successorum*; *Tratado de la lengua catalana*; *l'anatomia del cos humà*, *Las musas del Parnaso en el monte del carmen*,

i, tot i no ser-hi massa prolix, reuneix les informacions conegudes fins aleshores (FERNÁNDEZ 1897).

A principi d'aquest segle nostre comencen a fer-s'hi aportacions noves. El pare Gregorio de Santiago Vela publica a l'any 1915 el volum segon del seu exhaustiu *Ensayo de una biblioteca ibero-americana* de l'orde agustiniana (8 volums entre 1913 i 1931), tot basant-se en el catàleg d'agustins confegit abans pel pare Bonifacio Moral, volum on apareix fra Eura (SANTIAGO 1915). L'estudi és més detallat i precís que els anteriors, en especial pel que fa a les dades de l'activitat literària d'Eura, i se'n donen diverses notícies fins aleshores inèdites. Sens dubte, és la primera aportació biogràfica substancial sobre la figura d'Eura. Poc més tard, i ja en l'àmbit català i més estrictament literari i acadèmic, al 1921, Miret i Sans en publica algunes dades biogràfiques dintre de les pàgines que va dedicar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i als seus membres en el segon centenari de la corporació (MIRET 1921). Carreras i Bulbena, en el conjunt de biografies que va fer dels membres més destacats de l'acadèmia, va afegir alguna dada nova (CARRERAS BULBENA 1927-1928).⁶

A l'any 1946, Manuel Pazos publica un nou episcopologi galleg basat en documentació procedent dels arxius vaticans (PAZOS 1946). La recerca li permet de fer aportacions desconegudes fins aleshores: per exemple, edita la partida de bateig –que corregeix un error comès per Carreras i Bulbena en la data de naixement– i les declaracions dels testimonis en el procés que es va obrir per tal de nomenar Eura bisbe d'Ourense.

Les dues grans síntesis de la història de la literatura catalana del període –la de Rubió, del 1958, i la de Comas, publicada a l'any 1972– no ofereixen noves dades biogràfiques, i se centren més en l'obra que no pas en la vida de fra Eura, tal com, d'altra banda, els pertocava de fer (RUBIÓ 1958

Descripción de la Montaña de Canigo.... LANTERI (1860, 337), historiador de l'orde agustiniana, en una obra adreçada a donar notícia dels membres de l'orde més destacats per raons de santitat i doctrina, esmenta fra Eura en aquests termes: «Fr. Augustinus Eura, Barcinonensis, S. Theologiae Magister, atque Episcopus Orensis, florebat anno 1760. Reliquit opus manuscriptum in quinque tomos in 4 distributum, cui titulus: *Defensio SS. Patrum, et Ecclesiae Doctorum contra calumnias Barbayracii*, et aliud de potestate et primatu Petri et successorum ejus, necnon quaedam poetica». En va tornar a parlar a LANTERI (1874, vol. II, 83; no he pogut consultar aquesta obra; recullo la notícia de PAZOS 1915, 371). Quan Jaume Jordà, agustí valencià, escriu la història de l'orde en la Província d'Aragó en tres volums apareguts entre 1704 i 1712 no s'hi esmenta el nostre autor perquè encara era molt jove i no havia assolit cap paper rellevant en l'orde (JORDÀ 1704-1712). Menys encara, és clar, a MASSOT 1699.

⁶ Per a Eura, veg. MIRET (1921, 16, 20, 22 i 180) (per error, Miret, a la p. 22, fa a Eura «religioso dominico». Per coincidència fortuïta, es comet el mateix error a la cronologia final del volum V de la *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* –p. 403–, on apareix també fra Eura com a dominic) i CARRERAS BULBENA (1927-1928, 227-228). Al 1924, l'enciclopèdia Espasa-Calpe en feia una síntesi reeixida, encara que molt sòbria en l'enumeració de les obres: «Religioso agustino español del siglo XVIII, n. en Barcelona, donde tomó el hábito en 1699. Después de haber desempeñado importantes cargos en su Orden, fué nombrado obispo de Orense por Felipe V en 1736, sede que rigió hasta el 11 de diciembre de 1763, día de su fallecimiento. Fué uno de los mejores poetas en lengua catalana del siglo XVIII, y perteneció, como académico de número, á la de Buenas Letras de Barcelona. Además de varias obras manuscritas, se le debe: *Dos poesías en castellano*, publicadas en *Glorias festivas*, de José Calamón de la Mata (Salamanca, 1736), y *Descripción de la Montaña y Santuari de Montserrat* (Madrid, 1859)» (Espasa, XXII, s.v.).

[1986, 140-149 i 254-255] i COMAS 1972 [1985, VI, 321-339]). Així ho fa també Isidor Marí que, tot i editar per primer cop l'obra catalana,⁷ presenta un apunt biogràfic basat en aportacions anteriors. Aquest treball, tesi de llicenciatura dirigida pel doctor Comas, ha romàs inèdit (MARÍ 1972, 1-8). Cap dels tres estudiosos catalans no coneixen l'obra de PAZOS 1946, la més ben documentada en l'aspecte biogràfic.

Darrerament hi ha hagut les aportacions de Modest Prats i de Josep Massot i Muntaner, els quals atribueixen a Eura sengles textos: la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* i el poema sobre Montserrat, d'atribució relativament dubtosa quan Massot va provar l'autoria d'Eura (PRATS 1974 i MASSOT 1986). El treball d'aquest darrer estudiós presenta en forma de resum les dades biogràfiques recollides pels estudiosos anteriors i en fa la síntesi més completa i reeixida fins al moment.

Des de la mort d'Agustí Eura, ara fa 235 anys, s'ha anat avançant lentament, de tal manera que ens ha arribat, si més no, un esquema de la seva biografia. Aquest esquema, fragmentari i amb interrogants importants, tot i que, com he dit, en recull les dades més rellevants, és el que m'ha servit de base per mirar d'establir-ne el perfil biogràfic de la manera més definitiva possible. La recerca documental exhaustiva que he dut a terme a diversos arxius de l'Estat⁸ ha completat i confirmat la major part de les dades de què disposàvem, n'ha descobert de noves, ha desterrat alguns equívocs i malentesos menors i m'ha ajudat a dibuixar el perfil intel·lectual i humà d'un home que va intervenir des de diversos llocs en el temps que li va tocar de viure: el sempre complex Set-cents.⁹

⁷ Més que no pas d'una edició, en rigor el treball de Marí consisteix en la transcripció d'un testimoni per a cada text català de què té notícia, sense justificar-ne la selecció; a l'aparat crític en reporta les variants dels altres testimonis.

⁸ Segurament no és el lloc més convenient per fer-ho, però com que potser no en trobaré altre de més adient vull fer observar un aspecte de la documentació agustiniana catalana que he hagut de consultar que no sé si pot tenir algun interès historicolingüístic: gairebé la totalitat d'aquesta documentació (més que més la de tipus "intern", des de cartes, receptaris, anotacions econòmiques, el *Lumen Domus* o llibre de regiment del convent de Barcelona, llibres de misses i fundacions...) que he consultat per als segles XVII a XIX –fins als anys trenta, per donar una data– és en català, quan no és en llatí, el qual es reserva primordialment per als llibres de professions, les anotacions teològiques, etc. Contràriament, al XVI abundava la documentació en castellà, tot i que no puc asseverar gaire res en aquesta qüestió perquè solament he revisat molt per sobre els documents datats abans de final del XVII. La castellanització documental s'explica perquè la reforma dels convents catalans va ser duta a terme per frares de Salamanca al segle XVI. En tot cas, la documentació de funcionament intern és catalana al llarg del XVIII i ben bé fins a 1840. Un parell d'exemples: el llibre de *Consultas, notas y obits* del col·legi de Sant Guillem, de Barcelona, avui a l'APC, amb anotacions que van des de 1768 fins a 1819, és tot en català fins a 1799, i a partir d'aquest any comença l'alternança amb el castellà, de vegades fins en una mateixa anotació. El lligall identificat com a *Barcelona 6*, al mateix arxiu madrileny, és un recull de cartes: són sempre en català quan s'escriuen entre catalans (sovint entre priors de convents i monestirs catalans de diferents ordes, masculins i femenins) fins al 1830, aproximadament; a partir d'aleshores gairebé totes les cartes, sigui el que sigui el destinatari, són en castellà. Cf. les notícies d'ús de la llengua catalana en els diversos estaments de la Catalunya del s. XVIII de SALES (1984, 209-213). Veg. la breu notícia, amb referències bibliogràfiques, sobre la llengua catalana i l'estament eclesiàstic del Principat al segle XVIII, a FERNÁNDEZ (1990, 110-111). M'imagino que aquesta devia ser la tònica general en tots els convents i monestirs catalans de l'edat moderna.

⁹ De fet, com posa de manifest FERNÁNDEZ 1990, hi ha molta, moltíssima feina per fer encara en l'estudi de l'estament eclesiàstic català del segle XVIII.

1.2. Primera part: Agustí Eura, religiós i poeta

Naixement, primers estudis, professió: 1684-1700

AGUSTÍ Eura Martró¹⁰ va néixer a Barcelona al mes de juliol del 1684. MASSOT (1986, 100), en exhumar recerques anteriors que no havien estat considerades pels estudiosos catalans, va desfer un embolic iniciat per CARRERAS BULBENA (1927, 227), el qual havia trobat un Llorenç Esteve Agustí Eura nascut el 21 d'agost de 1680, homònim del nostre, als arxius de la parròquia de Santa Maria del Mar de Barcelona.¹¹ Carreras en precisava que «era fill de Didach Eura, rich propietari d'hortes conreuades en lo Portal Nou, domiciliat al carrer de Moncada, y d'Agnès Martró, de familia de comerciants». Altres notícies biogràfiques van seguir les dades errònies de Carreras i Bulbena.¹² El fet és que els documents reportats per PAZOS (1946, 500) i RITZLER & SEFRIN (1958, 109) relatius al naixement d'Eura al 1684 són decisius. Altres papers cronològicament més propers a Eura afirmen que va morir a l'edat de setanta-nou anys i cinc mesos.¹³ Si tenim present que va traspasar el dia 11 de desembre del 1763, això ens duu al mes de juliol de 1684; final de juny o ben bé principi de juliol, perquè va ser batejat per mossèn Joan Villardaga el tres de juliol, a Santa Maria del Mar, amb els noms de Ramon, Francesc i Agustí,¹⁴ «fill de Diego Eura Hartol y de Agnès, conjugues».¹⁵ Eren presents a la cerimònia com a padrins, Francesc Pla, «paller», i Teresa, «muller de Ramon Xipel-li, velluter».¹⁶ Consta que el pare era un

¹⁰ Quant al segon cognom, veg., però, el que dic a la nota 18.

¹¹ Com és sabut, gran part del fons d'aquest arxiu es va cremar en un incendi que hi va haver durant la guerra civil de 1936-1939; entre altres, van desaparèixer els llibres de baptisme de l'època de fra Eura, per la qual cosa no he pogut repassar aquests documents.

¹² P.e., *Diccionari* (1968, s.v.), COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i COMAS (1973, 161), MARÍ (1972, 1), MARFANY 1979 i *GEC*, s.v. FELIU *et al.* 1992, en la introducció biogràfica als textos d'Eura, per desconeixença del treball de MASSOT 1986, incorporen les errades anteriors i hi afegeixen algun altre malentès (veg. BALSALOBRE 1993).

¹³ En concret, tres llibres de l'ACA: Monacals-Hisenda, llibre 552 (a la coberta: *Llibre de Obits dels Religiosos de Sant Agusti de la Ciutat de Barcelona fet en lo Any 1666*), p. 93; Monacals-Hisenda, llibre 553 (a la coberta: *Libro en que se notan los Religiosos y Hermanos Admitidos Difuntos de toda esta Provincia de Aragon, Orden de N.G.P.S. Agustin. Empieza desde el año 1666*), p. 657; Monacals-Hisenda, llibre 595 (al lloc: *Lumen Domus* Tom. I), p. 550. SANTIAGO (1915, 368) també esmenta la mateixa edat: setanta-nou anys i cinc mesos.

¹⁴ Com diu ARMANYÀ (1764, 7): «[Déu] le llamó a la religión de Agustino, cuyo nombre había recibido en el bautismo». També RITZLER & SEFRIN 1958 dona la mateixa data de bateig, procedent de *Processus Consistoriales* 124, f. 128.

¹⁵ El cognom Eura apareix en ocasions en la forma *Eures* (o *Euras*), no solament en algunes rúbriques del ms. 1183 BC sinó escrit de pròpia mà («Agustí Euras») en una signatura al peu d'un document de 1714 relatiu al col·legi de Sant Guillem de Barcelona (veg., més avall, la nota 36).

¹⁶ Una còpia de la inscripció de registre de baptisme es troba al procés instruït pel nunci Gonzaga a Madrid el 17 de desembre de 1737, arrel del nomenament d'Eura per al bisbat d'Ourense; la transcriu PAZOS (1946, 501); la reproduïxo literalment, amb els errors de transcripció evidents que va cometre Pazos: «Al tres de Juliol mil seiscents Vuytanta y quatre per mi Dr. Joan Villardaga, Vicari perpetuo, font batejat Ramon Francisch Agusti fill de Diego Eura Hartol y de Agnes, conjugues; Padri Francisch Plá Paller, y Teresa, muller de Ramon Xipelli Velluter.»

hortolà que posseïa hortes a la zona del portal Nou.¹⁷

Ara com ara, no puc determinar quants germans va tenir l'Agustí i a què es van dedicar, a causa de la pèrdua de la documentació corresponent a aquesta època a l'arxiu parroquial. Donada la coincidència de noms dels pares, a més del cognom, i el fet de ser també propietari d'hortes al portal Nou el Dídac Eura pare de l'infant de la partida de 1680 esmentada per Carreras i Bulbena, hem de concloure que aquell Llorenç Esteve Agustí era germà del nostre autor. El fet que un dels testimonis que van declarar al procés per al nomenament com a bisbe al 1737, el company de convent Antoni Cortès, digui que «es hijo legítimo de [...] don Diego Eura y de Ynés Eura, sus padres...» (PAZOS 1946, 502), no ens ha de fer pensar que pare i mare tenien el mateix cognom sinó que hem de considerar-ho com l'habitual trasllat del cognom del marit a la muller.¹⁸

Hem de creure, segons diverses dades, que la família Eura, si bé no era benestant, tampoc no formava part del gruix de famílies *pobres* de la ciutat.¹⁹ Quant als pares, uns testimonis parlen de «familias ilustres» (segons un dels testimonis del procés consistorial citat a PAZOS 1946, 500) o de pares «rics» (segons Carreras i Bulbena). Contràriament, Armanyà afirma que «para que sus

¹⁷ Diversos testimonis coincideixen en afirmar la condició d'hortolà del pare: SANTIAGO (1915, 367). La documentació procedent del convent de Sant Agustí de Barcelona ho corrobora: «El ilustrissimo y reverendissimo don fray Agustín de Eura, obispo de Orense, hijo legítimo y natural de Diego Eura, hortelano de las huertas de la puerta nueva de esta ciudad de Barcelona, y de N. Eura, consortes» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 552, f. 93). Fixem-nos com es fa referència a «N. Eura» i no a «Agnès», com consta a la partida de baptisme i a les declaracions del procés transcrits per PAZOS (1946, 501). CIRICI (1976, 92) diu: «Al costat dret [*de la Rambla*], després del Palau de la Virreina [...] omplien tot el tram de carrer dos edificis monàstics: la Procura [...] i el convent de Sant Josep, davant del qual hi tenien les parades els hortolans de Sant Antoni (Pla del Llobregat) i, seguidament, els del Portal Nou (Pla del Besós i Vallès)».

¹⁸ Per confirmar el cognom de la mare, Martró segons la partida del germà nascut al 1680 exhumada per Carreras, he volgut consultar els pocs expedients matrimonials de l'època que es conserven encara a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Mar. Malauradament la consulta no ha donat cap fruit: el responsable de l'Arxiu, mossèn Tauler, a qui agraeixo la col·laboració, ha revisat la documentació matrimonial entre 1676 i 1710 i no hi ha trobat cap Eura. És clar que s'hi conserva documentació molt esparsa: p.e., comença al 1676, el següent any és 1685, etc. La consulta, doncs, tampoc no ha ofert cap dada sobre possibles germans d'Agustí Eura que es casessin a la mateixa parròquia. El fet és que he trobat altres eclesiàstics amb aquest cognom, amb fluctuacions formals, a l'època als documents del bisbat de Barcelona. A l'ADB, *Comuns*, llibre 99, f. 105v, hi ha la «Promesa de mantenir sa y malalt durant la ordinació» de Bernat Euras, datada a 27 de gener de 1736. Al mateix arxiu, sèrie *Registra ordinatorum*, llibre 29 (1699-1727, encara que, malgrat el que diu la coberta, de fet comença al 1693) apareix un tal Joan Euras, jerònim, que rep diversos ordes sacres: f. 175: «fr. Joannes Euras acollitus et monachus Sti. Hyeronimi...» (subdiaconat 20/12/1704); f. 181v: «fr. Joannes Heuras, subordinis Sti. Hieronymi» (diaconat 20/9/1705). A la sèrie *Gratiarum*, llibre 75, trobo notícies de lletres de vida i costums dels preveres Josep Euras i Vilaró (notem que Vilaró i Martró tenen el mateix nombre de lletres i acaben igual, tot i que dubto que, per difícil que fos la lectura de la partida de baptisme que va veure Carreras, escrivís l'un per l'altre), i hi apareix també un Francesc Euras: f. 24 «Die 23 Augusti 1719. Illmo. D^{no}. V.G. de Copons, concessit Rd. Josepho Euras et Vilaró pbro. diocesis Vicensis et beneficiato cathedralis Ecc^a. Ilerdensis literas testimoniales de vita et moribus [...] Test.^s D.^s Josephus Barthomeu et Mas pr. et Hiacintho Rodoreda, negociant, qui l'ha tractat en Madrit des de l'any 1706 fins a l'any 1710 y en B.^a des de l'any 1714»; f. 54: «Die 24 7^{bris} 1720 [...] concessit litteras de vita et moribus Josepho Euras et Vilaró, pbro., attestantibus Dre. Fran^{co}. Euras, pbro., in sede B^a. beneficiato et Hyacintho Rodoreda off. Tribunalis S^a. Inquisitionis». Encara als ff. 198-198v n'apareix un altre, Pere Euras: «Die 20 februarii 1723 [...] Jacobus de Cortada et Bru, V.G. et Off. concedit litteras requisitorias ad publicandum in parochia S^a. Petri de Perafita, dioc^s. Vicen^s. quatenus Petrus Heuras acollitus titulo beneficii SS. Antonii et Bernardi in paroc. Ecla. B^a. Mariae de Mari, Brcⁿ. ad tres sacros ordines promoveri desiderat juxta stilum servatum die 11 7^{bri}1712».

¹⁹ Veg. CARRERAS BULBENA (1927, 227), el qual, com hem vist, diu que la mare procedia d'una família de comerciants, i que la família Eura vivia al carrer de Montcada.

ascensos no se atribuyessen a poderosos impulsos de la sangre sino al mérito de la persona, dispuso la Divina Providencia que fuese humilde su cuna, naciendo de padres honrados pero pobres» (ARMANYÀ 1764, 6),²⁰ afirmació que segurament hem d'atribuir a l'afany panegíric pel company d'hàbit recentment traspasat. Potser la veritat es troba en el punt mig, és a dir, era fill d'una família senzilla, l'horta (o les hortes) de la qual permetia de viure la família amb certa dignitat. Fixem-nos en els padrins del baptisme: l'un era «paller», és a dir 'peller', i l'altra, dona d'un velluter.

Agustí Eura va ingressar al convent de Sant Agustí de Barcelona i «cursó aquí felizmente las Escuelas».²¹ Havent enllestit els estudis que es requerien, va prendre l'hàbit al convent dels agustins el dia 27 d'agost de 1699.²² Tenia quinze anys acabats de fer. Un any més tard hi professa, concretament el 28 d'agost, dia del seu sant patró.²³ No es conserva l'acta de la seva professió, ni la d'altres companys seus que tindran responsabilitats importants en l'orde agustinà durant el XVIII.²⁴

²⁰ I continua: «assí la humilde fortuna de los padres del ilustrísimo Eura hizo más resplandeciente su proprio mérito [...] Quizá con tan pobre nacimiento quiso significarnos Dios que las glorias de nuestro ilustrísimo no eran efectos de humanos influxos sino obra especial del divino poder, que por superiores fines de su providencia quiso exaltarle a la dignidad de obispo».

²¹ ARMANYÀ (1764, 7); continua: «con los rápidos progressos que le facilitaban un ingenio claro y perspicaz, un juicio sólido y una vasta comprensión». CARRERAS BULBENA (1927, 227) afirmava que «rebé la sua educació en lo Convent de Santa Caterina màrtir». Seguint Carreras, COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i MARÍ (1972, 1) afirmaven que primer va estudiar al convent de Santa Caterina, de l'orde de predicadors, a la mateixa Barcelona. Tanmateix, els estudis es duen regularment a terme dins l'orde: a Barcelona, al convent o al col·legi de Sant Guillem, del qual Agustí Eura seria rector (veg. més avall). Per a una història general de l'orde agustinà a la Península Ibèrica, els estudis, etc., veg. ESTRADA 1988. Veg., més avall, la nota 32).

²² ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547; recullen la dada SANTIAGO (1915, 367), MARÍ (1972, 1) i MASSOT (1986, 101).

²³ Així ho testimonien els papers procedents de Sant Agustí: ACA, Monacals-Hisenda, llibre 552, f. 93, i el llibre 553, p. 657. ARMANYÀ (1764, 7) també hi fa referència («profesó en este convento en el proprio dia del mismo santo»), com FLÓREZ (1789, 198) («profesó en 28 de agosto (día de N.P.S. Agustín, cuyo nombre recibió en el bautismo) año de 1700»). La dada es recollida per diversos estudis actuals: SANTIAGO (1915, 367), PAZOS (1946, 500; que la treu de Flórez), MARÍ (1972, 2), MASSOT (1986, 101), etc. L'ordenació i la professió d'Agustí Eura van ser fetes a l'edat habitual; 15 anys per ordenar-se i 16 per a professar (malgrat que el Capítol General de 1507 prohibia l'ordenació de joves menors de 15 anys i ordenava que la professió no es fes abans dels 18: ESTRADA 1988, 64). Veg. TORT (1967, 30 n. 14) per al cas paral·lel de Francesc Armanyà. Quan Eura va professar, era prior Benet Saló (maig 1699-1702) (veg. JORDÁN 1704-1712, III, 373-374). Per a la formació del clergat, i, en general, per a la carrera eclesiàstica al segle XVIII, encara que l'autora se centra en el clergat diocesà rural sevillà, es pot consultar CANDAU 1993.

²⁴ «Libro 7º de Profesiones desde el año 1682 hasta 1695. Nota que falta el *Libro de las Profesiones* de desde el año 1696 hasta el año 1713, pues consta del libro donde se nota los que toman nuestro santo hábito, que lo tomaron en dicho intermedio ciento y nueve, y no consta de su Profesión, siendo así que muchos [sic] de ellos han sido bien conocidos en la religión [=OSA] y fuera, como nuestro padre Riera; el maestro Mora; el ilustrísimo fray Agustín Eura; N.P. Sui; N.P. Beyra; N.P. Llorens; el maestro Miró, etc.; por consiguiente este libro se perdió o extravió por las guerras de desde 1700 hasta 1714, o bien en la traslación del antiguo al nuevo convento, en 1750.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 715, coberta). Els agustins Suy i Riera són dos dels companys amb qui treballarà fra Eura a Barcelona pel tema del nou convent, com veurem. El ms. 1303 de la BUB és un volum provinent del convent de Barcelona que du el títol de *Tractatus de Praedestinatione Sanctorum*, datat al 1721, l'autor del qual és un tal Didacus Beyra, O.S.A. (MIQUEL ROSELL 1961, III, 385-386): crec que l'hem d'identificar amb el «N.P. Beyra» que figura entre els membres destacats del convent que l'autor de la nota de la coberta del llibre d'ACA acabat d'esmentar troba a faltar entre els professos de 1696 a 1713. El títol del tractat és molt suggerent i segurament l'hem d'inserir en les polèmiques de l'època entre jesuïtes i agustins sobre predestinació i gràcia. El pare Didac Beira devia ser, doncs, company de convent de fra Eura. Tal com diu el colofó del ms. (datat a 23 de juny de 1721 al convent de Sant Agustí), fra Beira dictava el seu tractat a Nicolau Cerdà, després provincial de la Corona d'Aragó; veg. nota 50) A l'APC hi ha un llibre de professions del mateix convent

Aquell any de 1700, l'1 de març, i al convent mateix es funda la Congregació de la Bona Mort.²⁵ Aquest fet no pot ser menystingut, i l'hem de posar en relació, d'una banda, amb el zel pastoral de fra Eura, que el durà a fundar una congregació homònima quan ocuparà la seu d'Ourense, i, de l'altra, amb la temàtica necrofilica de bona part dels seus escrits. Quan serà construït el convent nou al carrer de l'Hospital, la congregació hi tindrà una capella prou gran.²⁶

Els estudis i la guerra: 1700-1720

(*Barcelona Profesiones* 1; sign. antiga: B-49) on es registren professions entre 1623 i 1703; ara bé, contra el que esperava, Eura no hi apareix. El cert és que hi manquen fulls (arrencats, com el f. 125, de 1701, i els ff. 132-135) i, a més, hi ha un garbuix considerable en el relligat de les pàgines finals: el f. 131 és d'agost de 1703 mentre que el f. 136 és del maig del mateix any, i els tres darrers folis registren professions del 1622 (!).

²⁵ La notícia la dóna l'anònim *Relox de la Buena Muerte*, publicat per aquesta congregació (MINUART 1711); la data de l'1 de març és a la p. 66 (utilitzo l'exemplar de la BC: R(2)-8°-429). Pere Serra i Postius, al ms. 13604 de la BNM, catàleg d'*Escritores catalanes* del qual tindrem ocasió de parlar en el següent capítol, al f. 106v exposa el següent: «Anònima Catalán, congregante de la Congregación de Nuestra Señora de la Buena Muerte de la ciudad de Barcelona; escribió *Relox de la buena Muerte*, que señala las horas a sus congregantes, con las meditaciones y constituciones. En Barcelona, año 1711, en 4 [=en 4°]». (Pere Serra disposava d'un exemplar del llibre a la seva biblioteca particular: MADURELL 1957, 391.) A la biblioteca del convent de Sant Agustí hi havia diversos exemplars d'aquesta obra, com consta al ms. 1167 BUB (2n vol. de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S.P.N. Augustini Barcinonensis*): una referència al f. 579v i una altra al f. 584. El ms. 1016 BUB, un altre inventari de la mateixa biblioteca, al f. 175v, en dóna una nova referència i l'atribueix a Antoni Minuart. Hem de donar com a segura aquesta atribució ja que la fa el bibliotecari del convent. A l'**Apèndix 1** d'aquesta introducció biogràfica transcriu el text que descriu els funerals oficiats a Barcelona en memòria de la mort del prefecte de la congregació, l'any 1737, per tal de mostrar quina era l'estètica i l'ambient, no només de la congregació mateixa, sinó també de tot un seguit de cerimonials litúrgics relatius a la mort. Fora dels documents guardats a l'ACA que detallo a la nota següent, no hi ha gaires notícies relatives a aquesta congregació: p.e., el baró de Maldà no es fa ressó de la seva existència al *Calaix de sastre* (1769-1816) (veg. MARTÍ *et al.* ed. 1987). També el convent dominicà de Santa Caterina tenia, si més no a la segona meitat del segle XVIII, una confraria de la Bona Mort (veg. BADA 1988, 464). I n'hi va haver més: al 1846 es publica a Barcelona el *Reloj de la Buena Muerte cuyas instrucciones señalan a los congregantes de ella las horas de sus santos ejercicios*, (Imprenta de los Herederos de la V. Pla; exemplar a la BC: 25-8°-135); el llibre és per a la Congregació de Nostra senyora de la Bona Mort de l'església de Santa Gara, però el fet és que aprofita molt material del *Relox* de 1711 (esp. del primer llibre, de constitucions); a la «Introducción» (pp. 3-4) s'esmenta la fundació de la Congregació del convent de Sant Agustí al 1700.

²⁶ MARTÍ *et al.* (1980, 68). Sorprenentment, en la detallada descripció arquitectònica que del convent fa BARRAQUER (1906, 184-194) no es fa referència a aquesta capella i dependències relacionades, a la banda oriental del temple. Avui encara es poden veure, en el pany de mur del temple que dóna al carrer de Sant Agustí, restes de pilastres i l'arrencada d'algun arc de la volta d'aquesta capella desapareguda. Gairebé tota la documentació que he sabut trobar sobre aquesta congregació femenina l'he localitzada a l'ACA, Monacals-Hisenda. En dono alguns detalls per tal com és pràcticament desconeguda. Llibre 565: títol a la coberta: *Llibre de las Congregantas de la Congregació de N^{ra}. Sta. de la Bonamort fundada en lo Conv^t. de N.P.S. Agustí de Barña en Oct^o. de 1699*; als ff. 1-46v, relació de membres femenins de la congregació, de 1707 a 1779, amb anotacions sobre els pagaments efectuats; ff. 47-215 en blanc; ff. 216-218: relació de prioras des de 1699 fins a 1770; f. 218: «Esta congregació de la Bona Mort governada per señoras fou abullida o extinguida en 1771» per R.O. pel fet de no tenir aprovació reial; malgrat això, la congregació «perseverà» alguns anys més, «però se anà refredant de dia en dia la devoció y cesà tot»; hi ha inserit un plec amb notificacions del bisbe Ascensi Sales a la Congregació i l'aprovació de les noves constitucions de 1755. Llibre 566: títol a la coberta: *Llibreta de Entrás [sic] y Eixidas de las Charitats de la Ill^{la}. Congregació de la bona Mort essent Priora D^{ña}. Maria de Moreno. 1754*. Llibre 567: títol a la portada: *Abacedari del Llibre de la Congregació de N^{ra}. Sta. de la bona mort, any 1759*; és l'índex del llibre 565. Llibre 586: títol a la coberta: *Llibre de la Congreg^o. de Señoras de la Bonamort fundada en est Conv^t. de N.P.S. Agustí de Barña any 1699*; relació de les congregants amb anotació dels anys que en van ser membres des de 1699 fins a 1712. A l'ADB he trobat un parell de referències d'interès relatiu. Al volum de *Gratiarum*, 75 (1718-1728), ff. 492-492v, per una carta del prefecte de la Venerable Congregació de la Bona Mort, fra Hortet, sabem que en la capella de N.S. de la Pietat i en una altra de contigua a aquesta tenien lloc exercicis espirituals tots els dimarts. Al vol. 77 de la mateixa sèrie, f. 473, hi ha notícia del permís que es va concedir a la Congregació per tal d'ampliar-ne les constitucions. Al vol. 31 de la sèrie *Registra Ordinatum* (1709-1710), ff. 6-7, consta que l'arquebisbe de Sàsser, Josep Sicardo, va atorgar ordes sagrats a la Capella de la Bona Mort del convent de Sant Agustí el 21 de desembre de 1709.

A l'any 1700 mor, sense descendència, el rei Carles II. Aquest fet desencadena un conflicte dinàstic que durà a la guerra de Successió, els episodis finals de la qual afectaran de manera particular els agustins de Barcelona. Per la seva situació a l'interior de la ciutat –el convent es trobava al barri de la Ribera, molt a prop de la muralla– l'edifici va rebre diverses vegades els impactes del foc enemic. El fet és que diferents documents fan referència al seu estat ruïnós, ja des de la segona meitat del XVII, com a conseqüència dels diversos assalts i setges que va patir Barcelona.²⁷

Hi va haver, però, un fet que va marcar decisivament la comunitat barcelonina: la intenció reial de construir la caserna militar de la Ciutadella, acabada la guerra. Això va provocar l'enderrocament de bona part del barri de la Ribera, on tenien el convent els fills de Sant Agustí. Van haver d'acceptar l'abandonament del convent ancestral amb la promesa de Felip V que els ajudaria a construir-ne un de nou. Mentretant, però, els efectes sobre la comunitat es fan evidents: «manà el rey demolir molta part del convent per a formar la Esplanada; ab esto se disminuí molt la comunitat, no donant hàbits.»²⁸ A banda d'això, la guerra havia comportat el desgavell en el funcionament regular intern, com per a molts altres ordes establerts a Barcelona. A l'any 1702 és nomenat prior del convent de Barcelona, enmig de la “guerra encendida”, el pare mestre fra Antoni Recordà.²⁹ Al 1709, l'elecció del pare mestre fra Joan Auter resulta ja molt problemàtica perquè al capítol provincial fet fora del Principat no hi eren presents els germans catalans per la guerra contra Felip V.³⁰ I en el priorat de fra Rafael Grau, al 1711, es comenta que «las guerras de Cathaluña aún duravan y por tanto iba todo enredado».³¹

És immers en aquesta Barcelona –i en aquesta comunitat– tan trasbalsada pels esdeveniments polítics i bèl·lics que Agustí Eura rep els ordes sagrats i, després de seguir estudis de filosofia i

²⁷ Per a l'atzarosa història de les cases dels agustins a Barcelona veg., més avall, l'apartat **Prior del convent de Barcelona: 1729-1732**. Un document afirma que a causa de l'estat ruïnós de l'edifici, havien d'«oficiar los religiosos en la capella de Nostra Senyora de la Pietat, y durà esta observància fins lo any 1745...» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 44-45). El convent s'encomanava, en aquestes èpoques de perill, a la verge de la Pietat (es deia «cada dia en est convent la Lletania de Nostra Senyora», segons ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 37), a qui tenia molta devoció (a final del XVIII, i segons un testimoni del baró de Maldà citat a MARTÍ *et al.* (1980, 164), l'altar de la Pietat, a un costat del creuer, era de «los millors altars de escultura i dorats»). Però si l'església es trobava en una situació molt precària, no estava gaire millor la capella de la Pietat; valgui el testimoni del poema **20** que du el títol: *Ruegos y motivos quel Prior y Convento de San Agustín de Barcelona representa à la Magestad de Phelipe 5º, el piadoso, para la manutención de la Capilla de Nuestra Señora de la Piedad*. TORT (1967, 37) i CIRICI (1976, 287) també es fan ressò de l'estat lamentable en què la guerra contra el rei borbó va deixar el convent agustí de la Ribera.

²⁸ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 83-84.

²⁹ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, p. 625.

³⁰ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, p. 655.

³¹ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, p. 656.

teologia,³² és ordenat de prevere. Manuel Francí, un dels testimonis del procés episcopal, declara que «dicho *reverendo* padre tiene todas las órdenes sacras desde el año de mill [sic] setecientos y ocho.»³³ Posseïm poca informació sobre els estudis de fra Eura.³⁴ Si bé coneixem els títols

³² Abans de professar, els aspirants o novicis, eren sota les ordres i ensenyances del mestre de novicis. Un cop feta la professió i abans de l'ordenació, el període de formació s'anomenava coristat, amb formació filosòfica i teològica a càrrec d'un lector. Aquests períodes formatius esmentats es feien al convent mateix de Barcelona i allà els va rebre fra Eura. Un cop ordenat, s'accedia al grau de pare lector, més o menys equivalent al que en les universitats es coneix avui com a llicenciat. Després d'un cert nombre d'anys com a lector i a través d'oposicions s'ascendia al grau de pare mestre. S'exigia que els lectors exercissin l'ensenyament tres o quatre anys per optar al batxillerat, i calia un període equivalent per passar de batxillers al magisteri. La carrera eclesiàstica durava entre 8-9 anys per als aspirants al sacerdoci i entre 12-15 anys per als qui aconseguïen tots els graus acadèmics (veg. ESTRADA 1988, 63-65; sobre els estudis de teologia dels agustins peninsulars, tot i que d'època anterior, es pot consultar ANDRÉS 1956). La formació superior, de lector a mestre, s'impartia al col·legi de Sant Guillem (veg. BARRAQUER 1906, 200-201 i 206), tal i com per a l'orde dominicà s'impartia al col·legi de Sant Vicent i Sant Ramon, centre barceloní d'estudis per als dominics de Catalunya i Rosselló (TUSQUETS 1923, 251). En general, els estudis superiors dels ordes religiosos tenien dret de concedir títols universitaris. Ara bé, van tenir una vida molt breu després de la guerra de Successió: al 1717, amb la fundació de la Universitat de Cervera com a centre universitari únic en terres del Principat i la clausura de les altres universitats i col·legis majors, es tanquen també les «escoles de filosofia i teologia “de cualesquiera conventos, colegios y comunidades donde se leyeran estas facultades”», tot i que després Felip V va autoritzar alguns centres religiosos (Tarragona, 1724; dominics i jesuïtes a Barcelona, 1724...), el quals, però, no podien atorgar graus (BONET 1984, 54 i 56-57). Sobre l'ensenyament i la cultura del XVII i bona part del XVIII al Principat, es pot consultar CASANOVAS (1931, 13-29), obra a la qual hom s'ha d'apropar amb un esperit crític molt afuat, pels prejudicis estètics i culturals en general de l'autor sobre la cultura del barroc i pel caràcter panegirista de l'obra sobre la figura de Josep Finestres, d'una importància cabdal, és cert, però que no podem admetre que surti del no-res, o, pitjor encara, d'un entramat cultural, per dir-ho d'alguna manera, en números vermells. Sobre la Universitat de Cervera, veg. l'exposició de conjunt de LLUCH (1996, 121-126). FONTANA 1988 fa un repàs sumari de la cultura del Set-cents, més atent al final de segle i l'inici del següent, però molt interessant i orientador. Per a notícies més generals, d'àmbit hispànic, però amb dades interessants per al cas català, veg. també STIFFONI 1988. Per a tota aquesta qüestió d'entorn cultural, veg., sobretot, la nota 220 del capítol 2. **Obra**

³³ Citat a PAZOS (1946, 503). Segons això, va rebre els ordes majors o sacres entre 24 i 25 anys d'edat, que és, de fet, la franja d'edat més habitual per obtenir-los (veg., p.e., les dades estadístiques de CANDAU 1993, 256-269, esp., 267). Per bé que he consultat tots els llibres dels *Registra ordinatorum* entre els anys 1693-1711 que es conserven a l'ADB (llibres 29 -1693-1727; hi ha un salt de 1696 a 1699; la coberta diu, erròniament, 1699-1727-, 30 -1707-1713: «Ordes que ministrà lo Sr. Archebisbe de Cartagena en Barna, *vigore territorii concessi*» i 31 -1709-1710-; de fet havia d'haver rebut tots els ordes entre 1700, data de professió, i 1708 com diu el testimoni i confirma l'edat de fer-ho), no he sabut localitzar cap de les administracions d'ordes (tonsura, quatre menors, subdiaconat, diaconat, presbiterat) atorgades a fra Eura, tot i haver localitzat les d'alguns dels seus companys de convent d'edat semblant a la seva. Potser s'ha perdut documentació amb els episodis bèl·lics immediats. Sobre Francí, veg. la nota 157, més avall.

³⁴ A l'ACA, Monacals Hisenda, llib. 611, que és un volum factici de còpies de documents i impresos dels ss. XVIII-XIX relatius als agustins calçats de Barcelona, el núm. 7 és un *Breve methodo o plan de estudios que para el arreglo de los de la Orden de N.P.S. Agustin en el Principado de Cataluña dispuso en la visita del año 1788 el M.R.P. Mtro. Fr. Juan Facundo Sidro Vilaroig..* S.p.i. [Barcelona, 1790]. Vilaroig era catedràtic de Prima de Teologia a la Universitat de València i va redactar el mètode al convent de Barcelona. Malgrat que es tracta d'un pla molt posterior al que va seguir fra Eura, no crec que constituïssin una ruptura revolucionària amb els mètodes anteriors d'estudi de l'orde; per aquesta raó m'ha semblat que en podia exposar aquí alguns dels aspectes més destacables per tal com serien més o menys indicatius dels estudis a l'orde agustiniana de principis de segle, així com per l'esment d'aquelles pràctiques tradicionals que volen ser millorades i racionalitzades. A la dedicatòria: «A nuestros muy amados y reverendos padres priores, maestros y lectores del Estudio de nuestra Provincia en el Principado de Cataluña [...]. En verdad nos hemos condolido muchas veces de la común desgracia que están sufriendo todavía nuestros jóvenes, de haber de aprender los elementos de las ciencias sin libro, sin método, sin arbitrio y sacrificados a escribir infinitamente lo que después de escrito con dificultad pueden entender y acaso ni aun leer. [...] pero lo cierto es que un método breve, práctico y ajustado a las circunstancias de los que le deben abrazar, no puede menos de producir con el tiempo ventajas increíbles. Con este fin nos hemos resuelto a formar el presente Plan, cuya ejecución es muy fácil y acomodada, ya por no señalarse en él sino libros elementales y proporcionados para los jóvenes, ya también porque su mira no es sino allanarles el camino por donde han de llegar a saber, y no el transformarlos en sabios de repente, que esa es obra de toda la vida [...]». A l'any de «probación», els novicis han de perfeccionar la llengua llatina i aprendre els rudiments de la grega i hebrea. Després de professar, «deberán sufrir un riguroso examen de las ciencias humanas, a lo menos de la Gramática en todas sus partes» davant d'un tribunal. L'estudi de la filosofia dura tres anys: en el primer Lògica, Ontologia, Cosmologia i Pneumatologia; en el segon, Ètica, Dret natural i Política; en el tercer, Física i Astronomia. Tot plegat serà contingut en tres volums en 4t «manejables y acomodados a la capacidad de los jóvenes». Les Matemàtiques s'ensenyaran amb el compendi de «Christiano Wolfio u otro semejante». Se'ls recomanarà «alguna obrita de buen gusto, o de crítica o de selecta erudición, que ilustre las controversias filosóficas, ya para aficionarles al uso de buenos libros, ya también para suavizar la aidez de los preceptos y de la doctrina que se hace inevitable en las obras elementales». La Teologia s'estudia durant cinc anys

acadèmics que va assolir i les dates en què ho va fer, gairebé res no sabem d'on va estudiar. Degué ser als estudis de l'orde a Barcelona mateix, com deia Armanyà; i, dins d'aquests, els graus superiors els devia cursar al col·legi de Sant Guillem, el qual ell mateix regentaria anys a venir. No em consta que assistís a cap centre universitari.³⁵ Ni al centre d'estudis principal de l'orde, a Roma, ciutat a la qual va viatjar, sembla que a la dècada dels anys 20, per raons que no eren d'estudi com veurem ben aviat.

A la congregació capitular feta al 1711 fra Eura apareix nomenat vicerector del col·legi de Sant Guillem, centre superior d'estudis agustiniana a la ciutat de Barcelona.³⁶

complets: en els quatre primers, les *Institutiones de la Theologia Christiana*; en el darrer, les «Institutiones Canónicas de Julio Lorenzo Selvagio, nuevamente impresas y añadidas». S'estudiarà conjuntament Dret canònic, Sagrada Escripura i Història eclesiàstica, amb els textos del *Breviari* de Juan Lorenzo Berti (OSA) i l'*Aparato Biblico* de Bernat Lamy. S'invoca la necessitat d'"excursions" recreatives a la biblioteca per mostrar-los els passatges on recolzen les doctrines dels manuals. Tres anys més seran destinats a l'estudi de la «Práctica y Oratoria Sagrada». Els textos recomanats són Belza, Vanroy, Besombes o similars. Abans de començar la lliçió diària llegiran un capítol de la Bíblia que, si s'escau, s'explicarà amb l'ajut de les *Qüestions* de Martin Wouters (OSA), de Lovaina. Per a l'oratori es recomanen la *Doctrina christiana* de sant Agustí i el tractat *Formandis Concionibus* de Lorenzo Villavicencio (OSA), obres que seran traduïdes al castellà «quanto antes» per a major comoditat. El període de classes va de l'endemà de sant Nicolau Tolentí (10 de setembre) fins a la vigília de sant Joan (23 de juny); les de Filosofia, fins al dia de santa Maria Magdalena (22 de juliol). L'horari és de 8 a 9 del matí i de 3 a 4 de la tarda; els dies feriatos (dijous i diumenges, i algunes altres efemèrides eclesiàstiques), només al matí. Ningú no podrà ordenar-se de prevere sense estar matriculat en el cinquè curs de Teologia, requisit poc observat fins aleshores i motiu d'entrebancs i d'ignorància entre els frares. Acabat el cinquè any de Teologia i un cop examinats tots els estudiants, es fa tria dels més destacats per seguir la carrera «de oposiciones a las Lecturas»; la resta es dedicaran a l'estudi de l'oratori. Es posa especial èmfasi en fomentar la visita de les fonts o autors originals «que son los medios únicos, pero fáciles, para adquirir con el tiempo una vasta y sólida instrucción». Al Principat hi ha aleshores 12 lectors. El període de lectorat proposat és de 12 anys: 3 anys de Filosofia, 5 de Teologia i 3 de Pràctica i Oratori. El darrer any, l'aspirant el dedica a assistir a les conferències dels passants i a fer substitucions del professor. L'imprès deixa clar que el convent de Barcelona es «casa principal de los estudios del Principado». Per manca d'espai, però, els cursos 1r, 2n i 3r de Teologia del lectorat poden cursar-se a les cases d'Urgell, Igualada o Tarragona, essent obligatori cursar els de Filosofia i 4t i 5è de Teologia a Barcelona.

³⁵ Tot i això he revisat la documentació que sobre l'Estudi General guarda l'AHCB. Malauradament no se'n conserven els llibres de matrícula. Per als primers anys del Set-cents, he consultat la poca documentació que hi ha sense cap fruit (Consell de Cent. Caixa Estudi General CC-XVIII-9, amb doc. dels ss. XVI-XVIII, i CC-XVIII-10, amb doc. dels XVIII-XIX). Minuart, nascut al 1677 i company de convent i d'Acadèmia de fra Eura, però, es va graduar en Teologia a la Universitat de Barcelona, segons la *GEC*, s.v. *Minuart i Parets, Agustí Antoni*. A més, en va ser catedràtic, segons un epitafi que va redactar Pere Serra i Postius amb motiu de la seva mort al 1743 (MIRET 1921, 22-23; no diu de quina matèria (però que pel títol de l'opuscle *Relacion de las Solemnis Exequias...* –veg. nota 3 a l'**Apèndix 1**– sabem que ho era de Vespres); hi ha una edició més rigorosa de l'epitafi escrit per Pere Serra a MADURELL 1957, 399-400). Per a una orientació general sobre la formació del clergat a l'Espanya posttridentina, amb nombrosa bibliografia, veg. MARTÍN (1979, 523-582; quant als ordes religiosos, pp. 532-533 i 553-556). Martín Hernández conclou que l'ensenyament superior dins els ordes religiosos era sempre més conservador i rutinari que en els seminaris i col·legis jesuïtics (MARTÍN 1979, 553).

³⁶ La notícia, transcrita per CEREZAL (1932, 270), apareix a l'apartat *Electiones pro Principatu Cataloniae* «In Rectorem collegii St. Guilelmi civitatis Barchinonensis P. Lect. Fr. Augustinum Margarit; in Vicerrect. P. Lect. Fr. Augustinum Eura». Relacionat amb aquest fet i l'esmentat fa un moment sobre el setge barceloní, trobo un seguit de documents a l'APC, llibre *Consultas, Notas, y Obits* (del col·legi de St. Guillem de Barcelona; anotacions entre 1708 i 1819; en 4t, cobertes de pergamí, sense signatura): (f. 27v, numeració original) 8 de gener de 1714: el rector del col·legi, fra Agustí Francesc Margarit, fa una consulta als pares consultors sobre les dificultats econòmiques que pateixen (alimentació i vestit, bàsicament) i, entre els signants, hi trobem «fr. Agustí Eurais [sic], vicerector». El 17 d'abril del mateix any (f. 29) hi lleigeixo una nova consulta sobre la mateixa qüestió, ara agreujada, i també hi apareix Eura. En canvi, no el localitzo entre els signants de la consulta següent, feta al 27 d'octubre de 1716 (ff. 29v-30). Sobre el setge barceloní, vist des de les repercussions sobre un altre orde religiós, el dels caputxins, veg. RUBÍ (1984, 183-202). Segons notícia de TORT (1967, 37 n. 46), «una de las más feroces batallas del sitio entre los Borbones y la resistencia catalana se tuvo dentro de los mismos claustros, salas y habitaciones del Convento» de Sant Agustí. Sobre el col·legi de Sant Guillem, veg. la descripció que, a principi de segle, feia de l'edifici, especialment del temple adosat, BARRAQUER (1906, 206-208), el qual també dona alguna dada sobre les rendes per al manteniment de l'estudi. El col·legi es trobava situat al carrer Elisabets, costat per costat de la Casa de la Misericòrdia. Avui encara se'n conserva la capella, d'una sola nau, on actualment hi ha

Amb la capitulació de Barcelona l'11 de setembre de 1714 comença un període no menys trasbalsat que l'anterior. La guerra ha comportat l'enrunament de bona part del convent vell, la precarietat de la vida conventual, l'obligatorietat de traslladar-se a un altre lloc de la ciutat, la manca de vocacions. A més, l'Església catalana es troba dividida, segons les actituds que s'havien mantingut durant el conflicte.³⁷ Si bé en època de guerra bon nombre d'eclesiàstics van prestar ajut als qui lluitaven a les muralles, en període de postguerra la societat catalana, i barcelonina, que havia pres partit pel bàndol austriacista anava apaivagant l'animadversió contra el rei borbó i s'adequava a la nova

la biblioteca de la Fundació CIDOC. A la façana es conserva una fornícula barroca de pedra. «Los aposentos del Colegio, distribuidos en planta baja y dos pisos, carecían de carácter y han sido enteramente reformados. No existe claustro, sino un pequeño patio» (AINAUD *et al.* 1947, 239). Sobre la fundació, al 1587, pel prior del convent barceloní, el navarrès Pedro Malón de Chaide (1586-1589), veg. JORDÁN (1704-1712, III, 438).

³⁷ Sobre les actituds dels eclesiàstics durant la guerra de Successió i la persecució a què van ser sotmesos els adversaris de Felip V, veg. BONET (1984, 33-129), FERNÁNDEZ (1990, 84-87) i SOLDEVILA (1963, especialment les pp. 1130-1131, 1174 i 1193). Les represàlies contra els eclesiàstics austròfils continuaven encara al 1725: veg. el lligall 19502, núms. 2 i 3, de l'AHN, Consejos (papers datats entre 1716 i 1725), amb els noms i cognoms dels represaliats i els dels substituïts, «del agrado» de Felip V. I encara al lligall 19859 d'AHN, Consejos, hi trobo documents de 1713 relatius a la desafectió i activitats contra el monarca del bisbe de Barcelona (Benet de Sala), ara nomenat cardenal, i es demana de no reconèixer-lo com a tal (ja al 1706 havia demanat perdó al Rei per la seva «herrada conducta»). No em sé estar de transcriure uns fragments d'unes cartes que són prou significatius en el tema dels «desafectos» a la causa borbònica en el conflicte. Provenen de l'AGS, Gracia y Justicia (11. Indiferente eclesiástico), lligall 596. Hi ha un paper interessant sobre «las dificultades que se encuentran en la consecución de la expedición de las bulas de las siete piezas eclesiásticas de Cataluña, para que V.M. presentó sugetos, porque los avía intrusos en ellas, a presentación del intruso gobierno». Som a l'any 1717 (l'escrit porta data de 22 de juliol, i ve d'El Pardo). El confessor reial dóna el seu parer: «Soi de parecer que para resolver con más acierto, se deben esperar las noticias que promete el agente general del efecto que hubieren surtido las diligencias que quedaba en hacer, y que en el interin se sirva V.M. repetir sus reales órdenes, para que los sugetos intrusos que perseveraren aún en la posesión de las prebendas, sean expellidos de ella, mandando juntamente a la Cámara proponga a V.M. sugetos que administren las rentas de las piezas eclesiásticas de Cataluña en que hubiere sugetos intrusos y no tubieren administradores. Y respecto de que, según estilo y costumbre de aquel país, las rentas de la vacante pertenecen al sucesor, convendrá prevenir a la Cámara que atienda a que los sugetos que propusiere para la administración de cada una de dichas prebendas sea de la satisfacción de la persona presentada por V.M. para aquella prebenda.» Un altre paper molt curiós sobre el mateix tema: dos «cathalanes», «Francisco Soler» i «Salvio Coll», residents a Roma, «imploran la real piedad de V.M. y piden el passo de las bulas de los beneficios que han obtenido, sobre cuyas instancias soi del parecer que V.M. se sirva de concederles la gracia que solicitan, respecto de que, según el informe de Don Juan Antonio Diaz de Arce, aunque estos dos sugetos fueron por lo passado desafectos, manifestaron su arrepentimiento luego que los enemigos evacuaron Cataluña, y al presente viven con resignación, lo que abre puerta a la real benignidad de V.M. para que use con ellos de su innata clemencia». La carta porta la data d'11 de juliol de 1717. Aquest degué ser el cas de molts eclesiàstics que havien estat proaustriacistes. I un altre paper, a partir d'un cas semblant, generalitza: «considera ser conveniente dar providencia universal a todos los expedientes de esta calidad por la gravedad de sus circunstancias, y, aunque la constitución del tiempo passado hizo justa providencia económica de suspender el passo a la bulas obtenidas por sugetos desafectos a V. Magestad, no se proporciona su extensión al sistema presente, en que está radicada la tranquilidad, sin el escrúpulo que puedan alterarla». No és necessari «embarazárselo [*el fet de donar-les les butlles*], por sola la razón de estar comprehendidos en la lista de desleales y que no consta precediese sumaria comprobación de delito, ni declaración de él, y únicamente induze una sospecha o indicio, lo que no basta para continuar tan rigurosa absoluta interdicción.» Data: 19 de desembre de 1722. Només quan els eclesiàstics vivien «con resignación» el Rei es va mostrar més clement.

A l'AHN, Consejos, Patronato de Castilla, lligall 19522, es troben interessantíssimes cartes d'espies de Felip V a Roma que descriuen les activitats i els «nombres de algunos eclesiásticos desafectos que tienen prebendas en las iglesias de Barcelona y Gerona, para que se tengan presentes en lo que pudiere ocurrir en adelante en quanto estos sugetos y sus pretensiones», segons unes paraules del Rei quan tramet les cartes dels espies al Consejo de Castilla (19/8/1716). S'hi denuncien reunions setmanals de marcada devoció austríaca («maldita congregación» en diu Josep Molinés, un dels espies, auditor de la Rota) constituïdes per eclesiàstics «desafectos» a casa de Tomàs Llorens («grande infame y traydor contra V.M.»), a Roma. Entre altres «pérfidos» figura Antoni de Bastero. Vaig dipositar aquesta sucosa informació en mans de l'amic Francesc Feliu, que treballa la figura i l'obra del canonge de la seu de Girona (veg. FELIU 1996, 29-31). S'hi esmenta també la «perniciosa correspondencia» que mantenen amb el Principat, que els cal tallar tan aviat com puguin. Per a la persecució de Benet de Sala, veg. BONET (1984, 40-42).

situació.³⁸

Quan té lloc la capitulació, Eura té trenta anys. Els estudis i el progrés en la carrera eclesiàstica s'esdevenen en el període de guerra i postguerra.³⁹ Res no sabem de la seva posició en el conflicte. No tenim cap testimoni que, d'una manera inequívoca, ens permeti determinar-ne l'actitud enfront dels greus fets que succeïen al seu entorn.⁴⁰ Únicament ens han arribat dos poemes breus que li són atribuïts que, per la temàtica i el to, posen en evidència un sentiment contrari a les tropes que van vèncer l'any catorze. Són les dècimes que duen els núms. **14** i **15**: la primera és un plany pel fet que «les ruïnes d'una bomba en lo siti de 1714» han llevat el cap a l'estàtua de santa Eulàlia, imatge que utilitza com a metàfora que afecta tots els catalans, o, millor, barcelonins; l'altra, més explícita, parla de la «nació catalana», «la més esclava i ultrajada, la més vilipendiada» del món. Ambdues constitueixen, doncs, una crida per aixecar els ànims “patriòtics” davant del que sembla un estat de prostració generalitzat. Aquest sentiment patriòtic més “exaltat” es devia anar esllanguint, i –com deia– tot tornava a la “normalitat”. En tot cas, la seva probable militància en la causa austròfila no degué ser massa destacada: d'altra manera difícilment podríem admetre que acabaria esdevenint un home que mereixerà la confiança de Felip V. Per això el nomenarà, primer, predicador a la seva cort i, després, bisbe.⁴¹

Al 1714-1715 tenim la primera notícia d'una prèdica solemne seva, entre d'altres que devia fer. És al bisbat de Lleida, a les Borges Blanques.⁴² Molts documents de procedència diversa posen de relleu les capacitats artístiques i oratòries d'Eura. En l'aprovació de Francesc Fontseca al sermó esmentat,

³⁸ Per a una visió de la societat catalana durant i després de la guerra (i les repercussions que tingué en l'església de Catalunya), veg. SOLDEVILA (1963, 1130-1131, 1150, 1174-1175, 1188-1199), BONET (1984, 33-75) i PLADEVALL (1989, 147-150). Sobre el paper que hi jugaren els caputxins i les repercussions que van haver de suportar, que no devien ser gaire diferents de les dels altres ordes mendicants barcelonins com ara els agustins ermitans, veg. RUBÍ (1984, 140-150 i 183-202). No oblidem, però, la situació d'ocupació militar i la repressió generalitzada que es va produir en el període postbèl·lic (es pot consultar l'exposició sumària de TORRAS 1996, 53-54, amb bibliografia).

³⁹ En tot cas, sabem que era dins la ciutat assetjada: ja hem vist com era vicerector del col·legi de Sant Guillem i, com els altres pares consultors, havia de fer per manera de resoldre els greus problemes econòmics i de subsistència que el col·legi havia d'afrontar en aquella situació.

⁴⁰ Sabem, però, que la immensa majoria dels eclesiàstics catalans, fora de les altes jerarquies, en general filipistes, eren austròfils. Més encara, van jugar un paper fonamental en la preparació del conflicte i en el conflicte mateix, fins al punt que s'ha parlat de *guerra santa*. Sobre l'actitud dels eclesiàstics a la guerra de Successió, veg. SALES (1984, 166-169), ALBAREDA 1990 i ALBAREDA (1993, 248-264).

⁴¹ COMAS (1976 [1985, 151 i 157]) ja havia publicat aquests dos poemes per fer ressaltar els «testimonis de caràcter més o menys evocatiu i nostàlgic», d'una banda, i les «clares afirmacions de consciència política catalana», de l'altra. Amb tot, l'activisme austròfil durant el període de guerra no sempre va significar l'ostracisme en el nou règim; hi ha prou mostres d'austriacistes actius i apassionats que al capdavant van obtenir càrrecs polítics en l'administració borbònica del país, generalment per falta de botiflers capacitats (Veg. TORRAS 1996, 55-56).

⁴² El títol complet i altres dades sobre la qüestió són a l'apartat **2.1. Descripció de l'obra completa. Els sermons**, al capítol següent.

i imprès, datada al novembre de 1715, s'afirmava que tenia «bien ganado el crédito de orador».⁴³ Segurament era un elogi convencional, però. També en els preliminars de la impressió del sermó sobre Montserrat predicat a Madrid al 1734 es lloa la fama i mestria homilètica del nostre autor.⁴⁴ Els testimonis del procés per obtenir la seu episcopal d'Ourense el veuen com un home «docto por los actos continuos de literatura que le ha visto practicar» –segons Manuel Francí–; Antoni Cortès declara que «save es hombre docto dicho *reverendo* padre, prudente y erudito por haverlo comunicado en varias dependencias, y ser compañero suio el testigo en la Junta literaria o Academia particular de la ciudad de Barcelona».⁴⁵ Armanyà testimonia la abundosa i brillant tasca de predicació que va exercir en diferents llocs fra Eura: «Supo dar a esta [=sagrada ciencia] hermoso esmalte con la brillantez de la poética y oratoria en que lució con universal gusto y aplauso. Díganlo tantos púlpitos que ilustró en Barcelona, en todo el Principado, y en la misma corte. Dígalo la Real Academia de Buenas Letras [...] Dígalo el augusto templo de la ciudad de Santiago» (ARMANYÀ 1764, 7-8). «Fou un dels majors poetes de aquest segle en tot gènere de vers, especialment en llengua catalana», afirma un llibre procedent de Sant Agustí de Barcelona, de finals del XVIII.⁴⁶ Altres han valorat de manera diferent els escrits d'Eura, tot mirant de ser més ponderats i objectius.⁴⁷

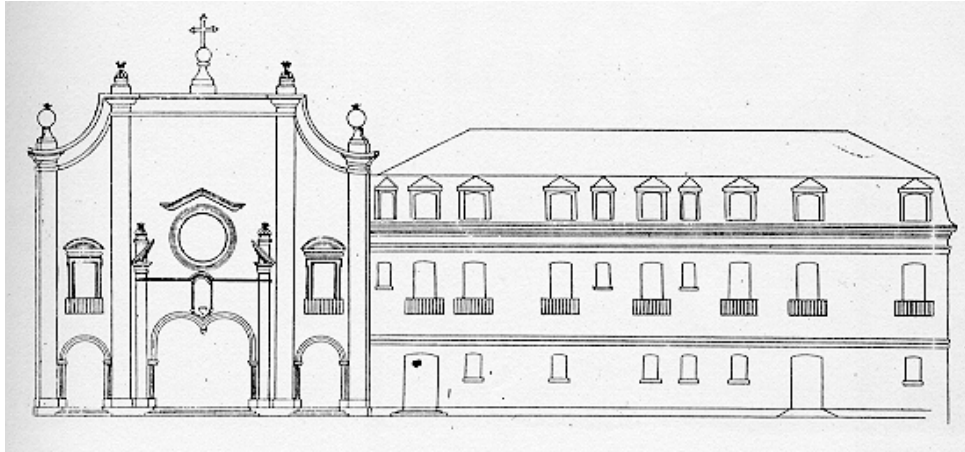
⁴³ Agustí Eura, *Las Musas del Parnasso...*, f. [4]. Veg. l'apartat esmentat a la nota anterior i l'edició del sermó a l'**Annex V**.

⁴⁴ Juan Álvarez, provincial dels agustins de Castella, hi diu: «Todos los que conocen las prendas del Rmo. P.M. Eura conocerán, no es necesaria otra aprobación, que saber es parte de su entendimiento esta oración panegírica, pues son notorios sus créditos en ambas sillas, no sólo en Roma, Madrid y Barcelona, sino en todo el orbe agustiniano. Y como dice el discreto cordovés [=Séneca], quando los assumptos, aunque singulares, quedan tan llanamente [llenamente a l'*original*] com éste desempeñados, no necessitan de agena recomendación para su aplauso, pues basta la inscripción del nombre de su autor para el elogio [...]. Y más quando nuestro Rmo. en cáthedra y púlpito se ha llevado siempre con admiración el aplauso universal, sin que ninguno se atreva a discernir, que aunque grande en cada una, en qual de los dos empleos se llegue a exceder.» (Agustí Eura, *Oración panegírica*, f. [6]).

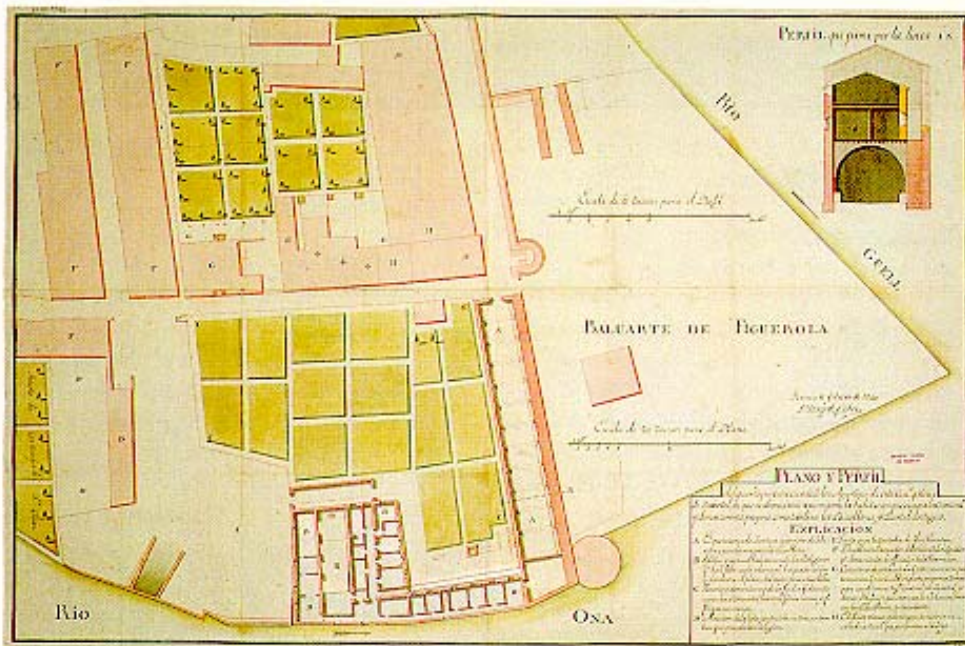
⁴⁵ Citat a PAZOS (1946, 502-503).

⁴⁶ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547: veg. l'**Apèndix 4** a aquest capítol biogràfic. Santiago tradueix al peu de la lletra el text anterior: «fué uno de los mayores poetas del siglo XVIII en todo género de verso, especialmente en lengua catalana» (SANTIAGO 1915, 367).

⁴⁷ Sobre l'activitat oratòria, veg. encara la nota 132. Quant al vessant estrictament literari, veg. l'apartat **2.5. La recepció**, al capítol següent.

Façana del temple i convent de Sant Agustí de Girona
(reproduït de MARQUÈS 1981, 26)

Plànol del convent de Sant Agustí de Girona i zona de l'entorn
(datat a 11 de febrer de 1740; AGS; reproduït de CASTELLS *et al.* 1992, 154 núm. 72)

Prior del convent de Girona: 1720-1723

«Concluída con lucimiento la carrera de cátedra en Philosophía y Theología», com diu FLÓREZ (1789, 198), va anar obtenint diversos càrrecs. A l'any 1719 o 1720 és nomenat prior del convent de Girona.⁴⁸ No sé exactament quan va tenir lloc el nomenament, però es va produir entre el juny de 1719 (data en què fra Jaume Martí signa el darrer document notarial com a prior que coneixem) i el maig de 1720 (primer paper en què Eura consta com a prior de Girona). CARRERAS BULBENA (1927-1928, 227) afirma que «sigué elegit mestre en Sagrada Teología l'any 1720». De fet, el títol de mestre en Teologia, en reconeixement dels mèrits acadèmics i l'exemplaritat de la vida religiosa,⁴⁹ era una distinció que concedia el provincial de l'orde i no se solia donar cap càrrec important si el candidat no havia assolit prèviament aquest títol. Ara bé, no és fins al capítol provincial de Saragossa d'abril de 1723 que apareix a la relació *Graduationes RR.PP. Magistrorum* com a «R.P. Mag. fr. Augustinus Eura» (CEREZAL 1933, 438).⁵⁰ Li devia ser atorgat el grau acadèmic de mestre en teologia entre juny de 1720 i març de 1723, abans d'iniciar-se el capítol de Saragossa, és a dir mentre era prior a Girona.⁵¹

Va regir el convent gironí des del 1719-1720 fins al 1723,⁵² quan va esgotar els tres anys que durava

⁴⁸ El 15 de maig de 1720, Eura signa un inventari fet al convent de Girona, on, a més de constar-hi com a prior, se l'esmenta com a «pare lector jubilat», és a dir exempt d'assistir al cor i al refetor a l'hora de sopar (cf. BARRAQUER 1906, 200) (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 735, s.f.: «Inventari de la sagristia pres en presència del P. Lr. Jub. fr. Agustí Eura, depositaris y sagristà, dia 15 de maig de 1720», seguit d'un «Inventari de las celdas pres en presència del P. Lr. Jub. fr. Agustí Eura y depositaris, dia 2 de juny 1720»). El 17 de juny de 1719 l'anterior prior, fra Jaume Martí, signa l'últim document que coneixem (AHG, fons notarial Girona-1, llibre 1117). Hi ha més documents procedents de Sant Agustí que testimonien el càrrec de prior del convent de Girona, com és ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547; o el llibre 552, f. 93, del mateix arxiu.

⁴⁹ Veg. TORT (1967, 34).

⁵⁰ És a dir, que va ocupar el càrrec de prior del convent gironí sense ser mestre, perquè encara consta, com hem vist, com a «lector jubilat» el 2 de juny de 1720, quan es fa un inventari de les cel·les conventuals (veg. més avall). També Armanyà va ser prior, poc després (1748), del convent d'Igualada, mentre que no va obtenir el grau de mestre fins al 1751, just quan Nicolau Cerdà, provincial, de qui era secretari Armanyà, el preparava per al priorat de Barcelona (veg. TORT 1967, 34). Aquest Nicolau Cerdà escrivia des de Roma a fra Salvador Mates, secretari del bisbe Eura a Ourense: «Me hallo obligado, por persona de mi mayor estimación, a quien yo deseo servir, ha interessarme a favor del señor don Antonio de Rivera para la consecución de la Prebenda de gracia, por muerte del señor canónigo Pardiñas. En cuyo supuesto suplico a V.P.M.R. se sirva interponer sus poderosos oficios para que en términos hábiles, y en quanto la justicia dé lugar, quede consolado mi recomendado, que lo tendré yo por muy singular favor y satisfacción de haver servido un amigo. Dios guarde a V.P.M.R. muchos años en su amor y gracia. Roma, y diciembre 8 de 1763». La carta, que devia arribar a Ourense quan fra Eura ja era mort (11 de desembre del 1763), es troba entre les pàgines del ms. 885 de la BUB, un dels volums de l'*Apologia pro Sanctis Patribus et Doctoribus Ecclesiae*

⁵¹ A les actes del capítol provincial celebrat a Saragossa l'abril de 1723 i transcrit per CEREZAL (1933, 269), entre els assistents, hi apareix «R.P. Mag. Fr. Augustinus Eura, Prior conv. S.P. Augustini de Geronæ». La data més reculada on trobo l'esment d'Eura com a mestre en teologia és el 10 de març de 1723 (veg., més avall, la nota 56).

⁵² A l'AHG són dipositats diversos documents notarians, signats per Agustí Eura entre els anys 1720 i 1723. El convent dels agustins de Girona solia tenir com a notari Joan Silvestre («requirí e instó a mi, Juan Silvestre, notario y escribano público de Gerona y de los negocios del mesmo Convento...», diu un dels documents de l'AHG, fons notarial Girona-1, llibre 1117; la cursiva és meua), un dels notaris públics de la Girona d'aquells anys. Veg. AHG, fons notarial Girona-1, llibres 1117 i 1099, bàsicament. Sobre la Girona del primer terç del Set-cents es pot consultar BOADAS 1986, un estudi de l'estructura social, econòmica i urbanística gironina a partir de les dades del Cadastre de 1716.

el mandat de prior. El convent de Sant Agustí de Girona,⁵³ ubicat al barri del Mercadal on avui hi ha la plaça del mateix nom, no era una comunitat gaire nombrosa. De la informació que aporta Joan Boadas es pot inferir que es tractava d'una comunitat eclesiàstica poc important dins la ciutat (BOADAS 1986, 29 i 82). A l'any 1716 era habitat per deu frares, la majoria dels quals encara hi eren quan Eura en fou nomenat prior: ben poca cosa en un conjunt de població eclesiàstica total de més de set-cents membres.⁵⁴ Es tractava, doncs, d'una de les comunitats religioses més petites de Girona (el convent de Sant Francesc tenia aleshores 42 membres i el de Sant Domènec 33; eren els dos més nombrosos). En els inventaris fets en els anys del priorat d'Eura hi consten dotze cel·les, més la del prior, totes elles prou austeres.⁵⁵

⁵³ La història de l'orde a Girona és, explicada breument, la següent: «Este convento de Gerona fue fundado el año 1584 bajo la invocación de Nuestra Señora del Pilar, fuera de los muros de dicha ciudad al cabo de la calle de Pedret, cerca del hospital de San Lázaro, y en él habitaron los religiosos hasta el año 1608, en que nos mudamos al arrabal de la misma ciudad, construyendo convento con el título de N.P.S. Agustín que es el que al presente habitamos, sin que se haya dejado el de la Virgen del Pilar, pues siempre habita un religioso con el título de vicario o presidente, que se nombra en el capítulo provincial.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, f. [7]). Aquest llibre conté un llistat de convents dels agustins a la Corona d'Aragó. El de Girona és catalogat amb el número 11 («Convento de N.P.S. Agustín de la ciudad de Gerona»). Sobre un pretès període primitiu de l'orde de Sant Agustí a Girona (del 399 fins al 1593), veg. JORDÁN (1704-1712, III, 263-266); en tot cas, els agustins "primitius" no pertanyien a l'orde mendicant dels ermitans o calçats: hi ha notícia de canonges regulars de la regla de Sant Agustí, encara a finals del segle XVI, que residien, sembla que enmig d'un declivi moral i religiós notable, en un «monasterio» a Sant Martí Sacosta, allà on els jesuïtes van construir el col·legi (BORRÀS 1987, 181-183), avui Seminari Diocesà; per al període modern (de 1584 fins a la guerra de Successió), veg. JORDÁN (1704-1712, III, 413-415). Es pot consultar també CANAL (1832, cap. X: «Conventos de la ciudad de Gerona», pp. 204-208, «Convento de San Agustín») i MASSOT 1699. Més resumidament, però d'una manera més moderna, tracta del convent de Girona ESTRADA (1988, 531-532); sobre la resta de cases del bisbat de Girona (Palamós, Torroella i Castelló d'Empúries; Puigcerdà pertanyia al bisbat d'Urgell), veg. pp. 532-535. El bisbat de Girona, amb cinc centres, era el bisbat català que més cases agustines posseïa, per damunt de Barcelona, amb només tres (el convent de Barcelona, el col·legi de Sant Guillem, molt vinculat a l'anterior, i el convent de Castellví de Rosanes). Veg. també BARRAQUER (1906, 181 ss.). Sobre les cases dels agustins calçats a les comarques gironines, amb dades sobre els membres més destacats que en varen sortir, alguns dels quals van assolir càrrecs eclesiàstics de relleu, dins l'orde i fora d'ell, veg. ZARAGOZA 1994. Altres notícies parcials sobre els agustins a les comarques gironines són les que proporcionen els treballs de BARCELÓ 1949, sobre el convent agustiniana de Palamós, i de CLARA (1983, 125 i 127-128), sobre la construcció d'una part del claustre del mateix convent, a finals del XVI. Agraïxo a l'historiador i company professor de la UdG, Josep Clara i Resplandis, les informacions bibliogràfiques que m'ha proporcionat, algunes de les quals figuren en aquesta nota i altres a la nota 55.

⁵⁴ En el lligall núm. 2 de X.1.2 («Documentació relativa a esglésies i convents») de l'AHMG, hi ha un plec que, sota el nom de «Monasterios y conventos», aplega el que és un conjunt de llistats sobre el nombre, i els noms, de religiosos i religioses que hi havia en diversos convents de Girona. Es pot deduir que aquests llistats van ser fets entorn de l'any 1716. En el corresponent a Sant Agustí hi trobem els següents: «Comunitat del Convent de Sant Agustí N.P. de Girona: lo P. fr. Jaume Martí, prior; lo P. fr. Domingo Font, superior; lo P. fr. Jaume Raset; lo P. fr. Pròspero Mas; lo P. fr. Agustí Riera; lo P. fr. Pau Bayer [fou subprior amb Eura]; lo P. fr. Agustí Potensà; lo P. fr. Romà; lo hermano fra Joan Serra; lo hermano fra Josep Port». Veg. BERRUECO (1992, 60-61) i CASTELLS (1982, 122), el qual, amb dades procedents d'una relació de cases de 1631 inserida al *Manual d'Acords* municipal de Girona, dóna un nombre de 14 frares. BUSQUETS (1994, I, 598) especifica que mai no van ser més de catorze frares. Ja al segle XVII, Roig i Jalpi, al *Resumen historial* sobre Girona, comentava les estretors i la magresa de la comunitat agustiniana gironina del seu temps (esmenta un nombre de catorze frares «de ordinario», però, «oy no son tantos»: ROIG (1678, 372-373: «Capítulo veynte y tres. En que se trata del convento de los religiosos del glorioso Padre San Agustín, dentro, y fuera de los muros de esta ciudad»). Sembla, però, que la comunitat va créixer, ni que fos poc, a la segona meitat del Set-cents: al 1787, al cens de Floridablanca, el convent de Sant Agustí de Girona figurava amb les dades següents: 13 professors, 1 novici, 4 llecs, 1 criat i 1 minyó: un total de 20 membres, doncs. La xifra és petita al costat dels 48 membres del convent dels dominics i, sobretot, dels 76 franciscans; ara bé, tots els altres ordes mendicants masculins de la ciutat (mercedaris, carmelites i carmelites descalços, caputxins) estaven entre els vint i els trenta membres; on n'hi havia menys era al convent dels mínims: 9 (IGLÉSIES ed. 1969-1970, II, 11-12).

⁵⁵ Aquest és el llistat de pertinences que tenia Eura a la seva cel·la prioral segons un «Inventari de las celdas pres en presència del P. lector jubilat fra Agustí Eura i depositaris, dia 2 de juny 1720. Celda prioral: un llit de peu de gall ab 2 matalassos de llana, 2 transpontills [=traspontins] de palla, 2 coxins ab una flaçada blanca, 9 cadires negres de Córdova grans y una de fusta, taulas la una ab son tapeta vert, 1 arquimesa ab son payn [sic] y clau, 2 baüls, 2 llumaneras y 2

Pels documents notarial que he vist, no sembla pas que el priorat d'Eura a Girona estigués sotmès a cap tensió greu, ni tampoc no sobresurt per cap fet més o menys "espectacular" en la història de l'orde a Girona. Degué ser una estada força plàcida, envoltat d'una petita comunitat, relativament allunyada de Barcelona, el centre de poder de l'orde a la Corona d'Aragó. Com és lògic, el prior havia d'afrontar tot un seguit de qüestions derivades del funcionament mateix del convent, però eren qüestions menors.⁵⁶ Els afers més importants se'ls trobaria Eura abans no acabés la dècada, essent prior del convent de Barcelona. El mandat d'Eura en el convent de Girona s'acaba el 17 d'abril de 1723, quan el capítol provincial de l'orde, celebrat a Saragossa, elegeix Agustí Riera com a prior del convent de Girona.⁵⁷

Des d'aleshores fins al priorat del convent barceloní, la següent gran etapa eclesiàstica del nostre autor, tinc documentats altres nomenaments i activitats en el si de la Província d'Aragó: p.e., a l'esmentat capítol provincial de Saragossa és nomenat «scrutator vocum», formant part d'una terna, per a l'elecció de provincial (càrrec que va recaure aleshores en Pròsper Coma, del convent de Barcelona: CEREZAL 1933, 270). Com ja he dit més amunt, allà mateix apareix a la relació de

candeleras de llautó, 1 cortina ab sanefa, 1 brasero, lo depòsit ab tres claus, un joch de tinters de bronze; fr. Agustí Eura, prior.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 735, s.f.). Als inventaris de les altres cel·les hi ha molt menys material: a la cel·la prioral s'hi devien mantenir reunions amb altres membres de la comunitat, d'aquí el nombre de cadires, taules, etc. BARRAQUER (1906, 213-219) esmenta l'emplaçament i l'orientació aproximats que tenia el convent gironí i en fa una descripció arquitectònica detallada, basada en plànols de l'alçat (façana i seccions longitudinal i transversal) i planta del convent i temple (que hi són reproduïts), la demolició parcial al 1822 i la destrucció definitiva el 1835. A mitjan segle passat, però, deia Pascual Madoz: «Los restos del conv. de Agustinos sirven hoy de cuartel de caballería; tiene espaciosas cuadras capaces de 2 o 3 escuadrones» (MADOZ 1845-1850 [1985, 568]). Ara bé, pel que en diu Roig i Jalpí al 1678, de primera mà (o de primer ull), podem pensar que mai no va arribar a l'estat definitiu que mostren aquests plànols: des de Pedret, «se trasladaron dentro del Mercadal desta ciudad, donde se ha fabricado una pequeña iglesia estrecha y muy baxa, que es muy freqüentada quando las puertas por donde se comunican las dos partes desta ciudad por aquella no están cerradas. Ay un quarto comenzado, esto es, levantadas del todo las paredes y cubierto, pero fáltale mucho para estar acabado, que si lo fuera sería obra magnífica. Esto y lo demás que ay hecho está fundado sobre los dos lienços del muro septentrional y oriental, en el extremo de aquella parte de ciudad» (ROIG 1678, 372-373). Pel que se'n sap de la migradesa continuada de la comunitat agustina de Girona al segle XVIII tot fa pensar que no es va arribar a assolir l'estat "magnífic" que presagiava fra Gaspar Roig. També dona alguna notícia sobre el convent MARQUÈS (1981, 26-27), que reproduïx, com Barraquer, els plànols de l'alçat de la façana i planta. A final del Sis-cents, en documents relatius a un projecte per construir un pont damunt l'Onyar entre l'Argenteria i el convent, a petició dels frares (BUSQUETS & SIMON 1993, 69), es fa referència a la situació precària de la comunitat (MIRAMBELL 1983, 299). A l'any 1835, finalment, la comunitat va ser foragitada i cinc anys després el convent i hortes adjuntes eren venudes; poc després l'Ajuntament adquiria els solars i s'encetava la construcció de l'actual plaça (veg. notícies de l'adquisició i projecte de la plaça a MOLI 1975). Més notícies sobre els avatars del convent gironí al segle XIX a BARRAQUER (1915-1917, I, 297: període 1808-1816; i 1066-1068: 1820-1823; i IV, 91-93: 1832-1845).

⁵⁶ A l'ADG he localitzat alguna notícia de la intervenció d'Eura, com a prior del convent gironí, en afers notarial. Al *Notularum 1722-1723* (G-150), ff. 133-136, hi figura una «Concordia facta et firmata per Mariam Gispert et Joannem Alió, villa de Rupia», en la qual actua «lo molt reverent pare fra Agustí Eura, mestre en santa theologia, Df. prior del convent de Sant Agustí de la present ciutat de Gerona», en tant que «manumissor subrogat de l'últim testament de Ignasi Gispert, botiguer de Gerona» (14 abril 1723). Al *Manual 1723* (D-377), f. 41, hi ha l'acta de subrogació de la marmessoria d'Ignasi Gispert a fra Pau Baier, OSA, per «P. fr. Augustinus Eura, S.T. Mgr., ordinis Sancti Augustini, prior conventus ejusdem ordinis presentis civitatis Gerundae» (10 març 1723). Als ff. 79-85, Eura, com a marmessor d'Ignasi Gispert i Rovira, funda una causa pia per dotar donzelles i/o fer ingressar en religió els descendents de parents d'Ignasi Gispert, els fruits de la qual s'han de repartir entre l'hospital de Santa Caterina i el convent de Sant Agustí (14 abril 1723).

⁵⁷ AHG, fons notarial Girona-1, llibre 1100.

Graduationes RR.PP. Magistrorum –per tal com li ha estat atorgat el títol en el període entre l'anterior concili provincial i aquest– com també a la de *Vicarii Monialium*, on és elegit secretari del provincial Coma: «In Secretarium Provinciae et Socium Adm. R.P.M. Provincialis electus est R.P. Mag. Fr. Augustinus Eura» (CEREZAL 1933, 438). És també en aquest període, al 1726, que és nomenat rector del col·legi de Sant Guillem de Barcelona, del qual havia estat vicerector durant la guerra i abans d'anar a Girona.⁵⁸

Prior del convent de Barcelona: 1729-1732

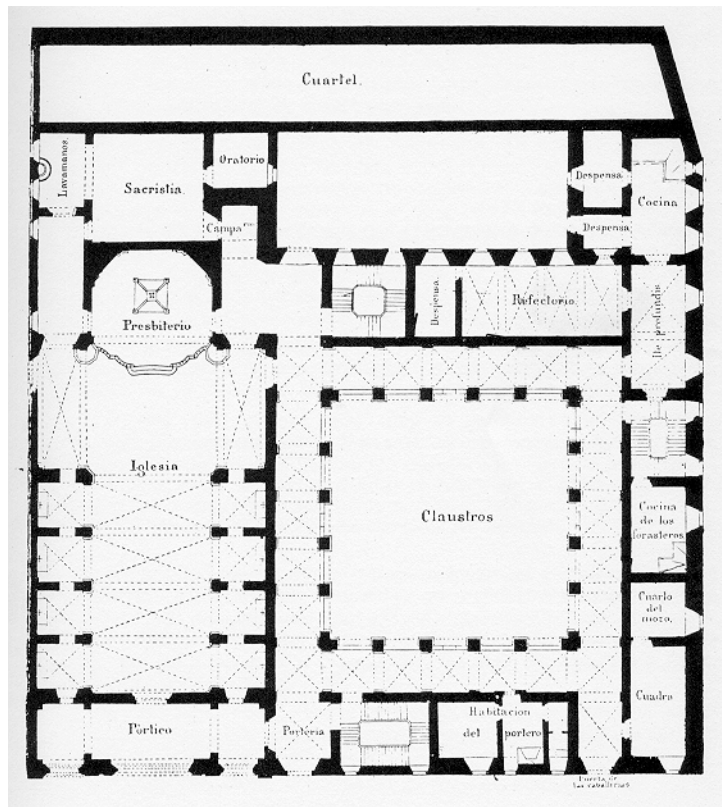
El dia 25 d'abril de 1729, en el capítol provincial celebrat a Barcelona, Agustí Eura és nomenat prior del convent barceloní, prenent el relleu d'Agustí Antoni Minuart.⁵⁹ El mandat era per a tres anys.

Aquest convent no era com el de Girona. Va ser el centre més important de l'orde a la Corona d'Aragó i d'ell van sortir personatges influents en el món del seu temps, com és el cas d'Armanyà.⁶⁰

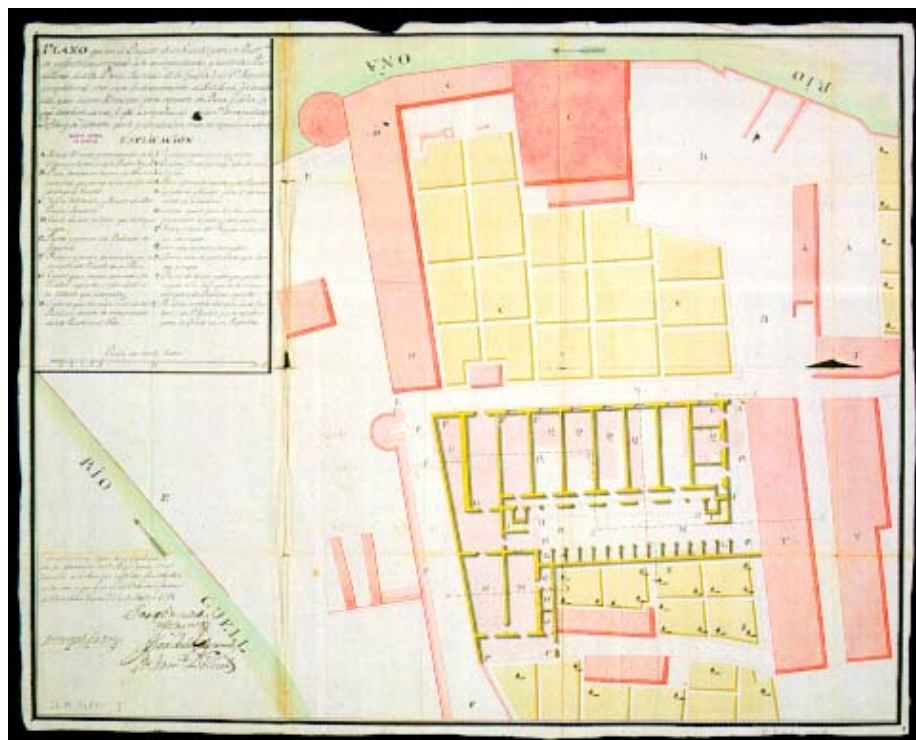
⁵⁸ Al lligall *Barcelona 5*, del APC, al plec «Memorial de los Rectores que ha habido en este colegio de San Guillermo de la Orden de N.P. San Agustin desde 4 de octubre de 1587 en que se fundó» (redactat al segle XIX): «[...] En marzo de 1726 celebróse capítulo en Valencia y fue elegido Provincial el Maestro fray Tomás Raulin. Fue nombrado rector de este colegio el padre maestro fray Agustín Eura». A l'ACA, Monacals-Universitat, llibre 104, llibre de despeses del col·legi de Sant Guillem, (títol a la coberta: *Gasto. Desde 1681. fins 1752*) hi lleigeix les notícies següents: f. [320], en partir el rector Agustí Llorens cap al convent de València, es fa càrrec del col·legi fra Eura: «Començan los primers comptes del trieni del R.P.M. fra Agustí Eura, rector de dit col·legi», amb data 13 de maig de 1726; f. [324v]: «Se à pagat al R.P.M. rector per anar al capítol celebrat en lo convent de N.P.S. Agustí de Cervera trenta-sis lliuras. [...] Hazemos fe los infraescritos rector y depositarios como, aviendo de partir el M.R.P.M. fray Agustín Eura, rector del colegio de San Guillermo de Barcelona, para el convento de N.P.S. Agustín de la ciudad de Cervera a capítulo provincial, quedan fielmente assentadas todas las partidas de recibo y gasto ha tenido en el presente triennio este colegio. [...] Oy, día 2 de mayo de 1729»; signen: «fr. Agustín Eura, rector» i els dos dipositaris (malgrat que tot el llibre és escrit en català, com gairebé tots els del convent al llarg del segle XVIII, aquestes anotacions eventuais i les de les visites de l'examinador de l'orde són sempre en castellà, com a mínim des de finals del XVII). Al mateix arxiu, Monacals-Hisenda, Lligalls Petits, el lligall núm. 4 conté també papers diversos sobre el col·legi de Sant Guillem (dels ss. XVIII-XIX), esp. comptes i rebuts. Entre ells, una carta llatina autògrafa de fra Eura, secretari del provincial Coma (1725), adreçada al general de l'orde Tomàs Cervioni per demanar la creació de nous censals «sub motivo paupertatis maxima dicti collegii» de Sant Guillem. En un plec intitulat *Nota de las Fundacions del Collegi*, (f. [1]: «Manifiesto de las misas cantadas y resadas fundadas, a cuja celebración está obligado este colegio de San Guillermo de la Orden de N.P. San Agustín en la ciudad de Barcelona»), l'anotació 3a (ff. [1v]-[2]) diu: «El ilustríssimo y reverendíssimo señor don fray Agustín de Eura, obispo de Orense, a los 20 de febrero de 1742 hizo fundación de 12 aniversarios por cuja dotación dio al colegio un censal de precio mil libras catalanas y pensión anual de sinquenta libras; pero, después de la baja de los censales, se cobran solamente treinta libras de pensión, y de éstas el colegio paga tres libras por el Catastro, por lo que restan por el Colegio 27 libras». Aquesta fundació apareix en altres llistats del mateix lligall.

⁵⁹ «Año 1729. El P. maestro fr. Agustín Eura, hijo de la ciudad y convento de Barcelona, electo prior en el capítulo celebrado en Barcelona a 25 de abril de 1729.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, p. 657). Noti's, però, com la referència del llibre de despeses del col·legi de Sant Guillem, recollida a la nota anterior, es diu que el capítol provincial era a Cervera, i fra Eura, que n'era rector, no havia marxat encara el 2 de maig. Hi ha més documents procedents de Sant Agustí que esmenten el càrrec de prior del convent barceloní, per exemple, ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547. Els biògrafs recullen també aquesta dada: SANTIAGO (1915, 367), PAZOS (1946, 502; citant els testimonis del procés), RITZLER & SEFRIN (1958, 109) i MASSOT (1986, 102). El priorat del convent de Barcelona duia annex el càrrec de vicari provincial del Principat (TORT 1967, 35).

⁶⁰ BARRAQUER (1906, 199) esmenta que al 1835, en el moment de l'exclaustració eren 70 membres en la comunitat conventual (inclosos coristes, novicis i llecs). Segons LÓPEZ FERREIRO (1908, 110), era el convent d'agustins més ric de la península a mitjan segle XVIII. Sobre un pretès període primitiu de l'orde de Sant Agustí a Barcelona (del 399 fins al 1309), veg. JORDÁN (1704-1712, III, 349).

Planta del convent de Sant Agustí de Girona
(plànol datat al 1763; reproduït de MARQUÈS 1981, 26)

Plànol del convent de Sant Agustí de Girona (zones A, B, C i D) i entorn
(datat a 22 d'abril de 1741; AGS; reproduït de CASTELLS *et al.* 1992, 157, núm. 74)

El convent de Barcelona va estar immers, durant les darreres dècades del XVII i tota la primera meitat del XVIII, en un estat ruïnós que feia difícil la vida conventual;⁶¹ després, en greus lluites per aconseguir enllestir el nou edifici al carrer Hospital.⁶²

Lluny, doncs, de la placidesa gironina, Eura va haver d'afrontar diversos reptes, el més important dels quals va ser el de fer avançar la construcció del convent nou i superar tots els entrebancs que contínuament anaven sorgint. Les cròniques de l'orde destaquen l'aportació d'Eura en aquest tema com un dels aspectes més lloables del seu priorat. Va ser, sens dubte, l'assumpte més important que tenia al davant.

Com a prior, va haver d'anar a Madrid per fer gestions a la cort.⁶³ Va arribar a ser habitual que els priors d'aquests anys i els membres amb més capacitat de negociació i més ben relacionats amb la cort haguessin de traslladar-se a Madrid. El mateix Pròsper Coma, prior a l'any 1720, o Francesc Suy són dos dels que hi van fer negociacions més intenses.⁶⁴

⁶¹ Sobre la vida i horaris ordinaris del convent barceloní de Sant Agustí, veg. les dades de TORT (1967, 36 n. 42), procedents del *Lumen domus* o llibre de regiment del convent.

⁶² Veg. el que he dit abans sobre la guerra de Successió en el període de formació de fra Eura. En un apartat extens del llibre 553, ff. [6 ss.], de l'ACA, Monacals-Hisenda, intitulat «Número y noticia de todos los conventos de esta Provincia de Aragón, orden de N.G.P.S. Agustín, con expresión de la parcialidad a que pertenecen y año de su fundación», hi trobo aquestes dades sobre Sant Agustí de Barcelona: «Convento de N.P.S. Agustín de Barcelona. El que teníamos antiguamente en el puesto donde hoy día es escuela de matemáticas, quartel, hornos o *pastim* de la ciudad, y parte también de la esplanada (pues cogía hasta media esplanada) fue fundado en el año de 1309 y permanecimos en él hasta el día 30 de diciembre de 1750, que nos trasladamos a éste en que habitamos. La causa fue porque con las guerras del año 1696 demolieron los franceses casi toda la yglesia con las bombas y balas que arrojaron; en el año 1702 hasta 1714 hubo otro sitio formidable y arruinaron casi todo el convento; y como el rey Felipe V necesitava aquel terreno para esplanada y otras oficinas que hai allí, nos construyó éste en que habitamos.» (f. [6]).

⁶³ «Este buen religioso fue a Madrid siendo prior a fin de hallanar varias dificultades sobre la fábrica de este nuevo convento, lo qual logró con su gran zelo.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, p. 657).

⁶⁴ Pròsper Coma anava a aconseguir de la *benignitat* reial «un terreny cap a la Porta Nova que permetés guanyar el que havien perdut construint una nova església. També demanaven que poguessin restaurar la part que encara quedava en peu, i, per si no fos prou, una forta indemnització dels terrenys antics» (MARTÍ *et al.* 1980, 44). Per la seva banda, Francesc Suy, que era el negociador a Madrid quan Eura feia de prior a Barcelona, va haver de deixar la seva missió perquè fou nomenat provincial (MARTÍ *et al.* 1980, 53). Va ser a Madrid entre 1725 i 1732 (ARMANYA [1752], 37-43). Veurem com el va substituir Eura, poc després de deixar el càrrec de prior.

Pròsper Coma és un dels personatges amb qui Eura manté relació literària (veg. el poema núm. 16). En un llistat dels germans morts, se'ns en dona notícia: «N.M.R.P.M. fr. Próspero Coma, hijo natural de la villa de Pons, obispado de Urgel y de hábito de este convento de Barcelona. Fue prior de la Casa de Dios, secretario de la Provincia, siendo N.M.R.P.M. fr. Nicolás Antonio Domenge provincial, prior dos vezes de este convento de Barcelona. Fue elegido provincial de los Reynos y Corona de Aragón en el capítulo provincial que se celebró en el convento de San Agustí [*sic*] Nuestro Padre, de Zaragoza, en el año 1723. Dejó al collegio y a este convento mucha renta, donde murió a 9 de Agosto 1729. Su edad, 59 años. Fue enterrado en la sepultura de la capilla de Nuestra Señora de los Desamparados, sita en el claustro grande de dicho convento de Barcelona.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 552, f. 125; el llibre conté una relació de priors del convent de Barcelona a les pp. 641 ss.) Havia nascut, per tant, al 1670. Fou prior de Barcelona dues vegades, en els triennis 1717-1720 i 1720-1723 (mentre Eura era a Girona), i del 1723 al 1726 fou provincial de l'orde a la Corona d'Aragó (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, on hi ha els llistats dels provincials –pp. 607 ss.– i priors –pp. 641 ss.–), període en el qual Eura en va ser el secretari. A més del convent de Barcelona, el trobem al col·legi de Sant Guillem com a «visitador por el Principado de Catalunya» ja al 1693 (APC, llibre *Barna / San / Guillermo / Pension / de los / conventos*, al llom; sign. antiga: B-42; s. XVII) i com a consultor, al costat d'Eura, al 1708 (APC, llibre *Consultas, Notas y Obits*, f. 27v).

Aquestes negociacions estaven motivades pel conflicte generat entre els agustins i alguns sectors de la ciutat. Per raons d'estratègia militar, la Ciutadella havia d'estar voltada d'una esplanada sense edificacions. Com que el convent antic, com molts altres edificis de la Ribera, es trobava situat dins d'aquest perímetre "estratègic", calia demolir-lo.⁶⁵ La nova va ser comunicada als agustins al 1716. Al 1725, després de diversos estira-i-arroña i peticions de clemència frustrats (veg. el poema núm. 20), i d'un seguit de demolicions parcials, des de 1718, juntament amb l'ordre de demolició total van rebre permís i ajut econòmic reials per tal d'edificar un convent nou dins la ciutat vella.⁶⁶ Al 1729 es decidia l'emplaçament exacte en un terreny del carrer de l'Hospital –el mateix on encara hi ha actualment el temple–. La decisió de Madrid va disgustar fortament el rector i beneficiats de la parròquia del Pi, d'una banda, i la comunitat de monges de Jerusalem («Descalças de Santa Clara de Nuestra Señora de Jerusalén»), que havia de ser veïna de la de Sant Agustí, de l'altra. A més, s'hi van afegir problemes econòmics, l'entrada en la disputa d'altres ordes (com els carmelites, que també estaven establerts en aquella zona) i altres assumptes sobre la compravenda de cases particulars del barri. El joc, per tant, era a moltes bandes. Amb tot, el tràngol més greu que van haver de superar els agustins van ser les interminables lluites –no només a la cort, també als tribunals– amb la parròquia del Pi i la comunitat de monges de Santa Clara. Tots els episodis d'aquesta llarga lluita –més o menys, trenta anys– es poden seguir a través de diversos llibres que custodia l'ACA.⁶⁷

⁶⁵ CARRERA (1951, I, 55-64) dedica un apartat a «La construcció de la Ciutadella»; a la pàg. 58 exposa l'extensió de l'enderroc d'edificacions que calia fer per tal d'establir l'esplanada. Sobre les repercussions econòmiques de l'enderroc d'un terç d'aquest barri, enmig d'un context postbèl·lic de prostració econòmica, veg. TORRAS (1996, 57-58). Avui estan en curs de rehabilitació les restes d'aquest convent, situat entre els actuals carrers del Comerç, Tiradors, Tantarantana i la plaça Pons i Clerch (segons DURAN 1973, 197, tot el que en resta és «alguna part dels claustres [...], amb finestres calats, arcuacions de creueria i algunes claus de volta»). Al segon volum, Carrera i Pujal exposa una visió panoràmica de les edificacions eclesiàstiques noves o refetes al llarg del s. XVIII a la ciutat de Barcelona i, entre altres, les repercussions de la construcció de la Ciutadella i de l'esplanada en algunes d'aquestes edificacions (CARRERA 1951, II, 203-227; per als agustins: 212-218). També Pi i Arimon va recollir notícies i descripcions sobre els convents agustinians a la ciutat i sobre el procés de demolició del vell i la construcció atzarosa del nou (PI ARIMON 1854, I, 504-508). Veg. encara AINAUD *et al.* (1947, 170-173), el qual incorpora dades d'elements artístics procedents de Sant Agustí Vell i sobre la distribució de les edificacions del convent, amb una il·lustració de 1741 i un plànol de la planta, de 1738. Sobre el convent vell, veg. JORDÁN (1704-1712, III, 349-360), amb descripció detallada de l'estat dels edificis, retaules, etc., a final del XVII.

⁶⁶ He trobat una petita notícia al respecte a l'ADB, sèrie *Gratiarum*, vol. 75 (1718-1728), ff. 534-537, on es dona compte a l'Ajuntament de Barcelona de la R.O. sobre l'emplaçament on s'ha de construir el convent nou perquè contribueixi al seu compliment. Quant al lloc, diu: «entre las calles del Hospital y de S^o Pablo enfrente de la de Jerusalén, permitiéndose a los religiosos que elijan en el expressado sitio el terreno que les pareciere» (f. 435). Els papers són de 1727.

⁶⁷ Vet aquí, p.e., un resum, fet a l'any 1762 (segons una nota manuscrita que hi ha al marge superior de la primera pàgina), extret d'un memorial imprès, adreçat al rei però no tramès finalment (com ho diu la nota esmentada), d'un dels episodis de l'atzarosa història del nou convent. El prior i la comunitat «dicen que, habiendo sido precisa por destino del real servicio en el año 1718 la demolición del antiguo convento que gozaban en dicha ciudad, en nada inferior a otro alguno de la misma [...], compassivo el gloriosísimo padre de V.M. (que está en el Cielo) se dignó compensar la pérdida con otro de igual o mayor magnificencia, consignando a este fin, primero, noventa y seis mil libras cathalanas, y después, cinquenta mil pesos, como consta de reales cédulas, especialmente de diez y ocho y veinte y quatro de diciembre de 1725. Aunque para llenar la vasta idea, digna de su corazón siempre magnánimo, se manifestó inclinada la real piedad a la continuación de sus gracias, superiores urgencias de la monarquía privaron al convento, no sólo de nuevos subsidios para la fábrica sino también de los precisos para la compra del terreno, el qual valuado en quarenta y tres mil seiscientas noventa y una libras, sólo se libraron del real erario veinte y quatro mil seiscientas ochenta y tres, quedando a cargo de los religiosos lo restante del coste, consta de varios instrumentos y de real cédula expedida en 3 de diciembre de 1728. Señalado por real orden el sitio y empezada la obra, se dignó S.M. admitirla bajo su protección y declarar el derecho de

El 12 de desembre de 1728, quatre mesos abans que fra Eura regís els agustins de Barcelona, n'havia estat col·locada la primera pedra en una cerimònia solemne.⁶⁸ Els problemes van sorgir d'immediat. El principal, aquells anys del priorat d'Eura, va ser l'ordre de suspensió de les obres emesa pel Rei a petició dels adversaris dels agustins. Abans, però, el prior Eura tramet una lletra a Francesc Suy, el negociador a Madrid, on li explica quina és la situació a Barcelona, després d'una resolució contrària a la prossecució de les obres emesa pel Tribunal de la Nunciatura (agost de 1729):

Haora acabamos de trabajar un manifiesto que se dará a la impresión luego, en donde damos los motivos de no cesar la obra y de no incurrir en las censuras contenidas en las letras del Sr. Nuncio. Lo cierto es que tenemos muchos contrarios, y que son más los ocultos que los manifiestos, por lo que si V.P.R. puede lograr que sus poderosos valedores continuen sus buenos officios donde sea menester (como lo supongo) será de grande importancia. Quedo para servir a V.P.R., Barcelona y Junio 10 de 1730.⁶⁹

A més, diu que els pares carmelites escriuen

a personaje poderoso de esta corte, para que se interese en hazer parar las cobranzas de los correos, acudiendo al Sr. Patiño a este effecto [...], y aunque he procurado averiguar quién escribe de acá, y a quién se escribe, no he podido lograrlo.

Un seguit de textos copiats en diversos llibres de Sant Agustí de Barcelona ens donen idea dels arguments que manejaven uns i altres. Finalment, però, a finals de 1730 és el rei qui decreta la suspensió de les obres. En una còpia de la reial cèdula d'11 de novembre de 1730, que manava la suspensió de les obres, es presenten les queixes de les monges per tal d'aconseguir que «dichos padres agustinos fundassen en otra parte menos incómoda de las muchas que havia en esa ciudad [=Barcelona]»; segons consta a la cèdula:

[...] por el respeto con que siempre habían venerado nuestras reales órdenes no se habían opuesto a la posesión que de algunas casas habían tomado los padres agustinos calçados para la fundación de su nuevo convento, no obstante de haver éstos obrado contra lo dispuesto por derecho canónico y ordenado por muchos summos pontífices en distintas bullas de no poderse fundar nuevo convento en grave perjuicio del que se hallasse ya fundado, a lo menos que no distasse el que de nuevo se fundasse ciento y quarenta canas, y en ningún caso se devia admitir fundación de nuevo convento quando de éste se puede registrar lo interior de la

patronato específico para sí y sus sucesores en la Corona con otra cédula de 8 de diciembre 1740 [...]. Procuraron los religiosos adelantar la fábrica con las ansias de gozar los efectos de la real piedad en el nuevo sitio; pero a pesar de su activo conato, los incidentes de gravísimos pleytos y la suspensión de libranzas les obligaron a detenerse en las cortas reliquias del antiguo hasta fines del año 1750.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 603 (a la coberta: *Varios papeles concernientes á la fabrica de este nuevo R. Conv^{to} de N.P.S. Agustín de Barcelona*), plec núm. 131). També ARMANYÀ ([1752], 31-60) explica amb detall, i parcialitat, les vicissituds d'aquests anys difícils per a la comunitat agustina de Barcelona.

⁶⁸ Que ens reporta ARMANYÀ ([1752], 46-48). Hi ha un exemplar del cartell de convocatòria d'aquesta cerimònia a l'ADB, relligat dins del volum de *Comuns* núm. 97 (1727-1729), f. [232 ter].

⁶⁹ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 603, plec núm. 63 (el fragment transcrit és autògraf d'Eura).

clausura del que está ya fundado, y que como la fundación pretendida fuesse con la corta distancia de no más de quatro canas del sobredicho convento de Jerusalén e inevitable que dichos padres dejassen de poder registrar lo más interior de la clausura del mencionado convento de Jerusalén, y, lo que más era aún, las celdas de la enfermería, por venir enfrente de ellas el pretendido convento de los padres agustinos, [...] a más de los quales [*inconvenient*] havia otro no menos visible y grave, como era hazerse inhabitable por enfermizo dicho convento de Jerusalén, pues hallándose este por la parte de mediodía con el Hospital General, por la de poniente con el convento de carmelitas calzados y por la del norte con el de carmelitas descalzos, que le impedían cada uno por su parte el que le entrassen ayres saludables, fundando los padres agustinos en el lugar señalado le impedían totalmente el leveche, que es el único ayre que mantenía a dichas religiosas con alguna salud en su clausura.⁷⁰

Els agustins, però, van posar en marxa tota la seva maquinària diplomàtica per aconseguir el revocament de la decisió reial. En un text que Eura fa arribar al rei a l'any 1734⁷¹ s'exposen els arguments dels agustins. En transcripció els fragments més interessants:

Se ha servido assimismo vuestra real persona decretar y mandar cierta providencia de medidas de alturas y distancias, y que, mientras se practica esta diligencia y hasta otra orden de V. Mag., se suspenda el trabajar en la mencionada fábrica [...]. Es, señor, tal el empeño con que la parte de dichas contrarias y demás oponentes proceden contra los suplicantes para impedirles la reedificación de su iglesia y convento en el mencionado sitio que, desconfiadas de que la justicia pudiesse apoyar su intento, no han reparado en practicar los medios más violentos e improprios de amenazas, calumnias, contumelias y atropellamientos contra sus personas; hasta aver acudido a los tribunales eclesiásticos con siniestros informes para que les apremiassen con censuras, como assí lo consiguieron del tribunal del nuncio de su Santidad, con letras subrepticamente ganadas que recogió originales e impidió su curso la vuestra Real Audiencia de aquel Principado, remitiéndolas al vuestro Real Consejo de Castilla. A que se siguió el esparcir dichas partes oponentes injuriosas voces en dicha ciudad contra el religioso decoro y buen nombre de dichos suplicantes.⁷²

Els agustins intenten desmuntar altres raons que al·leguen les parts contràries: «En quanto a el perjuicio del registro, es tan siniestro lo que se alega, como se tiene comprobado por los maestros de obras, que con los dos ministros destinados por vuestra Real Audiencia assistieron a la vista de ojos» (f. 131), i van poder veure que, del convent de monges,

solas tres ventanas defendidas de celosías se podrán descubrir, aún de lo más alto de la nueva fábrica [...] Y assimismo, que de el de religiosas arrepentidas, sólo otras tantas ventanitas, que dan a la parte exterior, en las quales, a más de no poderse asomar dichas religiosas por impedirlo su mucha elevación sobre el piso y lo rígido de su instituto, tampoco su estrechez lo permite, que sean vistas de manera alguna desde dicha nueva fábrica [...]. Respecto de las otras dos comunidades de religiosos carmelitas descalzos y trinitarios descalzos, es assimismo bien patente el no poderseles seguir el registro de su interior clausura, por embarazarlo la mucha distancia y casas intermedias de los seglares. [...] Mucho menos se les puede seguir a las mencionadas quatro comunidades religiosas perjuicio alguno en su salud [...] pues los [aires] de

⁷⁰ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 604 (a la coberta: *Varios papeles concernientes â la fabrica de este nuevo Real Conv^{to}. de N.P.S. Agustín de Barcelona*), ff. 127-129. La citació és dels ff. 127v-128.

⁷¹ Quan ha substituït a Madrid l'anterior negociador, Suy.

⁷² ACA, Monacals-Hisenda, llibre 604, ff. 125-126v i 131-135v. És un text imprès, esmentat més amunt en la carta a Francesc Suy. A la part superior del primer foli, una nota a mà diu: «Año 1734. Lo presentó el P.M. fr. Agustín Eura, encargado por parte de este convento en la corte de Madrid.» La citació és dels ff. 125-126.

tramontana y leveche, que son los que en dicha ciudad templan la rigurosa estación del verano, antes los gozan dichos conventos [...]. Y si las razones que han cabildo los médicos fuesen atendibles, era forzoso condenar por enfermiza toda habitación de los pueblos en los cuales, por disposición de sus calles, están las casas situadas unas enfrente de otras. [...] Tampoco puede sufragar a dichas comunidades religiosas para su intento las reglas de distancia que prescriben los sagrados cánones [*perquè*] no están en práctica en los lugares grandes, donde hay muchos conventos, [*i, a més, només es refereixen a*] los casos de las fundaciones de conventos que de nuevo se admiten a los lugares, y no para los de translaciones y reedificaciones forzosas. (ff. 131v-132)

Per la seva part, la parròquia del Pi diu que «se le seguirá notable menoscabo de sus derechos parroquiales» si els agustins s'instal·len al carrer Hospital. Això no és cert, responen els agustins, perquè «las comunidades religiosas, al passo que son coadjutoras de sus párrocos en su cargo pastoral, no les quitan derecho alguno»; a més, allò que «recelan perder de los funerales con la demolición de las casas, cuyo sitio lo ocupará la nueva fábrica, lo tendrán más seguramente recompensado con el derecho de oblata, que anualmente les deberán pagar los suplicantes». Els mals de no poder continuar el nou edifici són molts: els agustins fa quinze anys que viuen entre ruïnes, en un estat molt precari, perdent l'ingrés de moltes rendes... En definitiva, són majors aquests inconvenients que no les fal·làcies dels oponents.

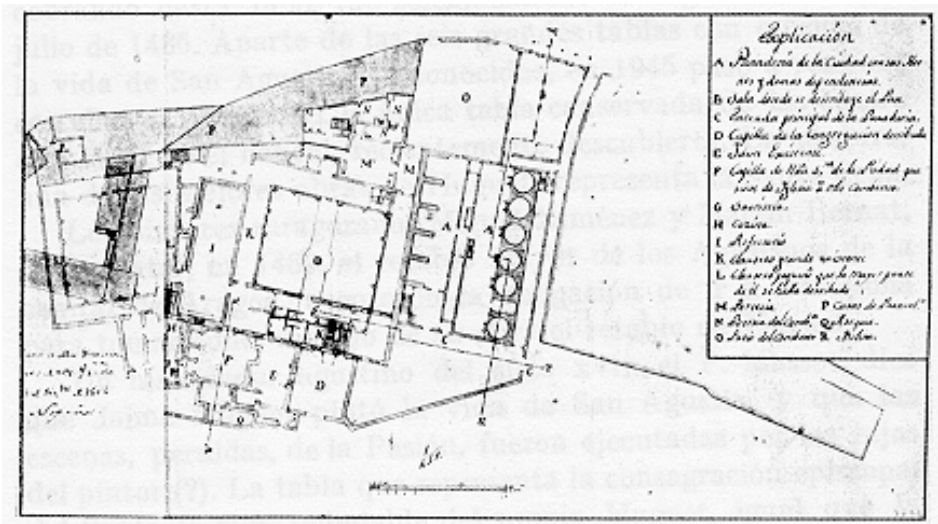
El conflicte va repercutir en el funcionament normal de les funcions litúrgiques, quan el «rector y beneficiados de la iglesia parroquial de Nuestra Señora del Pino» van voler impedir de predicar a un agustí a la seva església, raó per la qual el «celoso obispo» va haver de sortir a «contener a dichos rector y beneficiados.»

Finalment, a més de l'aturada de les obres decretada pel Rei, Eura –i els priors posteriors– van haver d'enfrontar-se a un tal Torrent, un «ympresario» constructor del convent, que, segons sembla, no complia amb allò pactat.⁷³

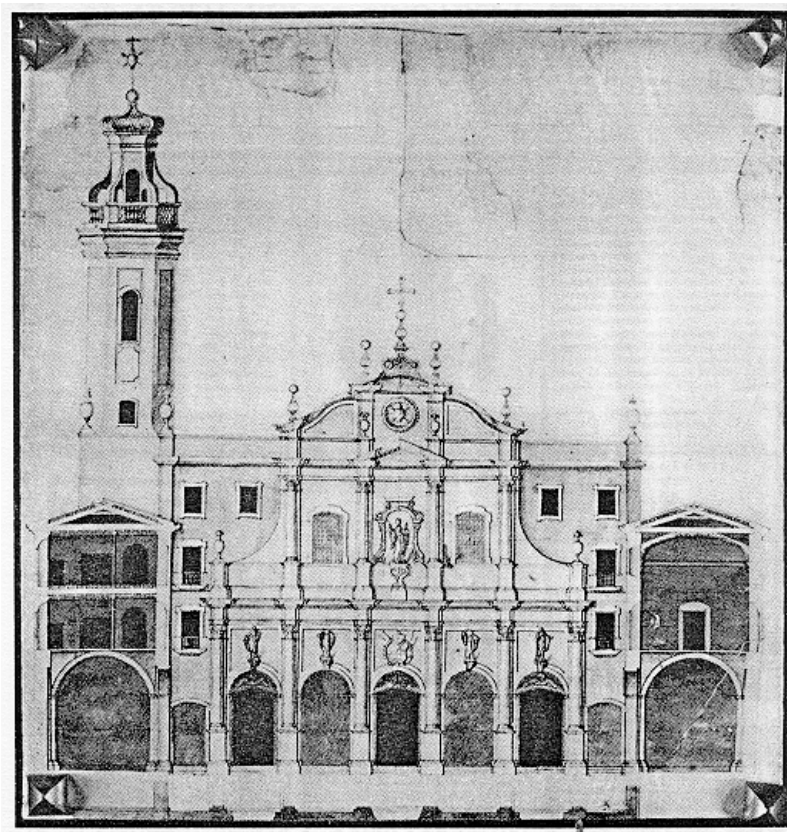
A l'any 1732, Eura deixa un convent econòmicament sanejat pel que fa a la gestió per al nou edifici, tal com l'havia trobat quan va ser nomenat prior.⁷⁴

⁷³ Diversos documents relligats als llibres 603-604 d'ACA, Monacals-Hisenda, alguns d'ells impresos, fan referència a aquesta qüestió. Per exemple: «Manifestación de los errores cometidos por el ympresario Torrent y Compañía en la obra del nuevo convento; cuentas de rebaja y defalcos en el importe de la obra; año 1731.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 604, f. [2]). Els plets amb Torrent s'allarguen, com a mínim, fins al 1739.

⁷⁴ Quan Eura entra de prior, els comptes són els següents, segons un document que duu aquest títol: «Comptas al primer de maig de 1729, havent entrat per nou prior lo R.P.M. fr. Agustí Eura.» Segueix un llistat de tots els «recibos». Al final es fa balanç: «Díem los infra escritos prior y dipositaris que habem vist y regonegut los comptas del present trieni de la fábrica real y convent nou; trovam que en tot género de recibo se ha cobrat trenta y sis mil set-centas y noranta lliuras, y sinch diners –díem 36.790 lliures 5 diners– y aixís mateix haver gastat en tot género de gasto la quantitat de divuit mil vuit-centas noranta-nou lliuras y un diner –díem 18.899 lliures 1 diner– de que és vist exedir lo recibo del gasto en diset mil vuit-centas noranta-una lliura y quatre diners –díem 17.891 lliures 4 diners– però com en la difinició pasada de 15 d'abril de 1729 exedia lo recibo en tres mil vuit-centas quaranta y quatre lliuras dotse sous y vuit –díem 3.844 lliures 12 sous 8 diners– és hara lo total exés de recibo vint-i-un mil set-centas trenta sinch lliuras tretse sous –díem 21.735 lliures 13 sous– las que quedán en arca. Barcelona 6 de maitg de 1732 / Fr. Agustí Eura, prior. / Fr. Francisco Puig, depositari / Fr. Francisco Suy, depositari.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 656 (a la coberta: *Llibre de recibo, y Gasto expès en la*

Planta del convent de Sant Agustí vell de Barcelona, amb indicació dels afegits i supressions de 1738 (AHCB; reproduït d'AINAUD *et al.* 1947)

Projecte de la façana del temple del convent de Sant Agustí nou de Barcelona (ACA, secció plànols; reproduït de MARTÍ *et al.* 1980, 59).

Durant els anys del seu priorat la comunitat ha augmentat,⁷⁵ per bé que encara viu entre les ruïnes del vell convent del barri de la Ribera. El trasllat definitiu de la comunitat al convent nou no va tenir lloc fins al 30 de desembre de 1750 (veg., més amunt, les notes 62 i 67).⁷⁶

Dos testimonis propers a Eura parlen d'un viatge d'aquest a Roma. No n'he localitzat documentació, però, i no puc dir si hi va anar per assumptes relatius al convent nou, però no és difícil de suposar-ho. La primera notícia la conservem en una carta de Pere Serra i Postius a Antoni de Bastero, datada al 30 de juny de 1731. Serra afirma que Eura «à seguit la Itàlia y Roma com V.S., però li faltan llibres y materials»⁷⁷ per fer una «arte poètica catalana». Sembla, per la manera com ho diu Pere Serra, que no devia fer gaire que hi havia anat. Francesc Armanyà ho confirmava al 1764: diu que captivava, amb les «prendas de su noble espíritu», els cors dels seus germans (de religió), «no sólo en esta ciudad y Principado, sino también en las dos grandes cortes de Madrid y Roma, a donde le embió la obediencia para graves negocios» (ARMANYÀ 1764, 9). Notem: «graves negocios». Potser hem de situar aquest viatge i estada a terra italiana en el període que va des de la fi del priorat del convent gironí fins a l'inici del priorat barceloní, és a dir entre 1723 i 1729, mentre era secretari del provincial dels agustins d'Aragó, Pròsper Coma, relacionat per tant amb afers d'aquesta província agustiniana. S'ha de descartar la possibilitat que viatgés a Roma, a la seu central dels estudis de l'orde, per raons acadèmiques: aleshores ja era mestre en Teologia. El que sembla més segur, en canvi, és que no hi va anar amb motiu de la visita *ad limina* després de ser nomenat bisbe: cap document ni acta de la seu gallega no se'n fa ressó.

Al 1734, abans de partir cap a Madrid, havia acomplert ja una llarga carrera eclesiàstica dins del seu

fabrica del nou Convent de N.P.S. Agustí de la Ciutat de Barcelona, començat en lo Any 1726, f. 3v-4v). Es van fer molts obsequis a determinades persones i es van pagar despeses per diversos conceptes. Transcripció algunes anotacions del mateix llibre de l'ACA: [f. 105] «se ha enviat al R.P.M. Suy per los gastos fets en Madrit 170 lliures 16 sous [...] se ha enviat al R.P.M. Suy per son sustento y gastos se ofereixen 159 lliures 12 sous.» I encara hi ha una altra tramesa de 25 lliures i 10 sous. Referent directament a Eura, hi ha la següent: [f. 105v] «Expedients de la obra nova y diferents gastos ha fet lo P. prior Eura en moltes ocasions y treballs a Alier, notari públic, per lo prosés: 23 lliures 17 sous 3 diners.» Entre les despeses que es fan per obsequiar persones influents, heus aquí alguns exemples durant el priorat de Marfà: [f. 106v] «Regalos fets en Madrit en Nadal de 1732 al superintendent dels correus y altres persones [...] Regalos el dia del P.S. Agustí de 1733 [...] Regalos del P.M. Eura per lo despaitx de l'expedient de la fàbrica, 309 lliures 16 sous 4 diners». Hi ha una nota curiosa: [fol. 108v]: «per la equivocació se rebé el primer compta envià lo P.M. Eura, contant así lliuras catalanes lo que eran rals de vuit, y un regalo que lo dit P.M. féu, 194 lliures 3 sous 8 diners.»

⁷⁵ Durant el priorat d'Eura es fan setze professions: 3 al 1729, 4 al 1730, 6 al 1731 i 3 al 1732. Aquest és un nombre lleugerament inferior si el comparem amb les que es fan amb altres priors uns anys abans o després. (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 716 (a la coberta: *Libro 8º de Profesiones desde el año 1714 hasta 1736*), ff. 70-85. Segons les actes de professió, el mestre de novicis durant el priorat d'Eura és Joan Badia).

⁷⁶ Per a una detallada descripció del convent nou de Sant Agustí, entre els carrers de l'Hospital i Sant Pau, del qual es conserva encara el sumptuós temple i alguna altra dependència, avui parròquia de Sant Agustí, veg. BARRAQUER (1906, 183-206). Veg. també AINAUD *et al.* (1947, 210-212). Els avatars que van patir el convent i el col·legi de Sant Guillem al segle XIX són relatats a BARRAQUER (1915-1917, I, 277-296 –període 1808-1812– i 1051-1064 –1820-1823– i II, 563-585 –sobre els fets del 25 de juliol de 1835–).

⁷⁷ Publicada a PRATS (1974, 32) i ara a FELIU (1996, 709-711); la cursiva és meua.

orde; valgui com a resum el que diu la portada d'un sermó publicat a Madrid al 1735: «Doctor en Sagrada Theologia, examinador synodal, prior que fue de los conventos de Gerona y Barcelona, rector del colegio de dicha ciudad, secretario de la Provincia de los reynos de la Corona de Aragón, Orden del Gran Padre San Agustín, de la Regular Observancia, y su actual difinidor». ⁷⁸

A l'Acadèmia de Barcelona: 1732-1734

PAZOS (1946, 501) afirma que Eura fou «uno de los primeros fundadores de la Real Academia de Barcelona.» De fet, l'Acadèmia de Barcelona havia estat fundada al 1729⁷⁹ i Eura hi va ingressar a l'any 1732. A la reunió del dia 1 d'octubre d'aquest any, Antoni de Boixadors dona compte als membres de l'Acadèmia com el marquès de Risbourg «había aprobado por académico al R.P.M.F. Agustín Eura, agustino.»⁸⁰ Podem preguntar-nos per què no va ser un dels socis fundadors ja al 1729. No tenia prou “mèrits”? No li interessava? Ningú no li va proposar? Crec que la resposta és a l'apartat anterior, el període de priorat: notem la coincidència cronològica. Podem plantejar-nos perfectament la suposició que Eura hauria estat entre els fundadors de l'Acadèmia, al 1729, si no hagués estat pel nomenament de prior del convent de Barcelona, càrrec que li devia demanar dedicació exclusiva i no li devia deixar gaire temps per a expansions culturals: a més de la tasca de tot prior en el convent més important de la Corona d'Aragó, hi havia l'insidiós, llarguíssim i, sovint, violent problema del trasllat del convent, les negociacions sobre el temple nou i la demolició de part de l'antic. El fet és que tan bon punt acaba el trienni de priorat ingressa a l'Acadèmia. No crec que fos precisament l'activitat literària dels anys 1729-1732 la que decantés l'Acadèmia a oferir-li un lloc, perquè més aviat hem de pensar que aquests anys, amb un govern prioral tan accidentat com el que

⁷⁸ Més amunt he documentat tots aquests nomenaments i activitats. El darrer grau de la seva carrera acadèmica l'obtenia al 1736: a l'«Intermedio de Valencia», celebrat al novembre d'aquell any, apareix a la relació de *Graduationes RR.PP. Magistrorum de numero et extra* (CEREZAL 1933, 439). El *definidor* era un càrrec assessor del Provincial; n'hi havia sis per a cada província agustina (BARRAQUER 1906, 200) i el càrrec solia ser exercit entre una convocatòria de capítol i la següent (ERC, II, col. 1559, s.v.). Un altre currículum, ara procedent dels *Processus Consistoriales* 124, ff. 128 ss., vaticans, condensat per RITZLER & SEFRIN 1958: «pbr., mag. theol., lect. phil. et theol., iam secr. et definitor prov. Aragonen. suae Religionis et prior conventus civ. Barchinonen.»

⁷⁹ Sobre l'Acadèmia de Barcelona i els seus primers anys i activitats, veg. RIQUER (1955, 277-281), RUBIÓ (1958 [1986, 32-38 i 133-140]), COMAS (1972 [1985, V, 92-123, 145-176 i 212]), a més dels ja esmentats MIRET 1921 i CARRERAS BULBENA 1927-1928. Durant un temps ha fet fortuna anomenar la institució, en el període que va de 1729 a 1752 (data de la constitució de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona), «Acadèmia sense nom»; ara bé, el cert és que en tenia un de ben conegut: Acadèmia de Barcelona. Així l'anomenaven tots els seus membres i tots aquells que hi van tenir alguna relació. S'ha de rebutjar definitivament, per imprecisa i al capdavant falsa, una denominació com aquella.

⁸⁰ Arxiu RABLB, lligall 1-III-1, s.f. Altres documents de l'Arxiu de l'Acadèmia també en registren l'ingrés: «En primero de octubre de 1732 fue admitido por académico el padre maestro Agustín Eura, hoy obispo de Orense.» (Arxiu RABLB, lligall 1-II-3, *Acuerdos de la Junta General* (1752-1777), f. 3). Tots els biògrafs parlen de la seva entrada a l'Acadèmia: FLÓREZ (1789, 200), SANTIAGO (1915, 367), el qual afirma que «puede calcularse que perteneció a dicho centro antes de 1733, pues ese año trabajó con carácter de Académico» diverses poesies, MIRET (1921, 16), CARRERAS BULBENA (1927-1928, 227), que, per error, parla de l'any 1736, PAZOS (1946, 501), RUBIÓ (1958 [1986, 142]), COMAS (1972, 663), MARI (1972, 3) i MASSOT (1986, 105).

transcorria aleshores, no devia tenir gaire temps per dedicar a res que no fos el regiment del convent.

Sigui com sigui, a partir de primer d'octubre de 1732, i fins que –havent anat a Madrid– és nomenat bisbe d'Ourense, Eura serà un membre molt actiu en el cenacle de lletraferits. Hi farà diverses aportacions, algunes de molt d'interès.⁸¹

Especialment durant l'any 1733 i part del 1734, la participació d'Eura a les reunions de l'Acadèmia va ser molt intensa. Des del 2 de gener del trenta-tres al juliol del trenta-quatre les seves intervencions són diverses: llegeix diferents textos, per absència del director ha d'obrir alguna sessió, emet censures, participa en les juntes particulars (és a dir, reunions setmanals ordinàries),⁸² etc.

Consta documentalment la seva participació activa en vuit juntes particulars a l'any 1733 i en tres a l'any següent. En alguna ocasió, Eura obre la sessió per absència del director: és el cas de les juntes dels dies 28 de juliol, 18 d'agost –on el capítol de la catedral de Salamanca proposa que els acadèmics componguin alguns poemes en elogi de la nova catedral–⁸³ o 1 de setembre de 1733, aquesta darrera, una junta general o reunió mensual. En altres, es discuteixen assumptes importants per a la corporació, com és la reglamentació del seu funcionament (el 28 de maig del mateix any).⁸⁴

⁸¹ Per a l'activitat literària desenvolupada com a acadèmic, veg. l'apartat **2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**, al capítol següent. Crec que no s'ha fet observar la importància dels agustins a l'Acadèmia barcelonina, almenys en el primer terç de la seva existència. P.e., en una aproximació no exhaustiva que s'hauria d'aprofundir, és l'orde religiós que té més membres acadèmics entre la seva fundació al 1729 i l'any de la constitució de la Reial (1752): abans de fra Eura trobem els seus companys de convent Agustí Riera, Agustí Antoni Minuart i Llorenç Martí (tots tres ingressats ja al 1729); després de fra Eura ingressaran encara Antoni Fàbrega, Lluís Verde (ambdós al 1737) i Francesc Armanyà (al 1748). El segon orde en importància és el dominicà, amb cinc acadèmics numeraris en el mateix període (els altres ordes no tenen cap rellevància numèrica). (Veg. *Relación* 1955, 503-505.) A més, els religiosos de Sant Agustí ocuparan aquests primers anys càrrecs de primera importància en el cenacle: Minuart en serà director des de 1734 fins a 1743, any en què mor; en les seves absències eventuais seran fra Riera, vicedirector, o fra Eura els qui el substituiran; sovint les juntes acadèmiques d'aquest període se celebren en cel·les del convent de Sant Agustí Vell; en caure malalt el president, marquès de Risbourg, les rogatives per al seu restabliment es fan en doble sessió diària a la Capella de la Bona Mort del mateix convent (MIRET 1921, 16-17). Recordi's el que he dit a la nota 4 del preàmbul.

⁸² Sobre el funcionament concret de les sessions de l'Acadèmia en aquella època, veg. ROSSICH 1995a, que, malgrat que descriu una sessió més solemne que d'habitud, no devia ser gaire diversa, quant als continguts, d'una de normal (veg. esp. la p. 307).

⁸³ Diu l'acta: «Se leyó una carta del deán y cabildo de la Sta. Iglesia de Salamanca escrita a nuestra Academia de Barcelona a fin de que se componga a algunos de los 12 assumptos adjuntos para elogiar su nueva Cathedral como más largamente consta de la misma carta.» (Arxiu RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*). Agustí Eura i Francesc Savila van ser comissionats per tal de comunicar la petició al marquès de Risbourg, president de l'Acadèmia. El 19 d'agost de 1733 Eura donava «cuenta» que el president acceptava la petició de Salamanca. Es van repartir els «assumptos» entre diversos acadèmics. Els textos seleccionats van ser publicats a Salamanca (CALAMÓN 1736).

⁸⁴ Segons l'acta d'aquest dia, «en junta particular en casa del mismo Don Ramón Dalmases, asistentes [...] P.M. Agustín Eura [...] discurrieron, examinaron [...] y resolvieron que en el día primero de junio próximo se promulgassen [les ordinacions redactades en juntes particulars] en la assamblea general, para que con su noticia sea inviolable su observancia, y se siga no solamente la conservación de tan noble como sabia Academia, sino el aumento de literarios luzimientos, incentivo y exemplo de todas las gentes de este país, y pasmo u admiración de las estrangeras, a cuya noticia llegue la infatigable aplicación de tan nobles y sabios académicos.»

Diverses vegades se li encarreguen censure a textos escrits per altres acadèmics: el 17 de juny de 1733 se li comana la tasca de censurar, en general, els «assumptos de filosofia moral y política». Altres membres del grup seran els que hauran de censurar escrits sobre altres temes.⁸⁵ L'11 de gener de 1734 rep l'encàrrec de censurar tres treballs que cauen dins del seu àmbit. Ell, però, no és present en aquesta sessió. Possiblement, les censure que llegeix el 3 de febrer d'aquell any siguin les que se li van encomanar a la sessió de gener. L'acta de la sessió explica quin va ser el to d'aquells *vexámenes* a treballs de Joan Fiveller i Pere Serra: «El mismo M.R.P.M. Eura leyó su vexamen y no con menos sal que en los antecedentes, de modo que author y fiscal en nada desabrieron a los oyentes.» Tenim notícia d'altres dues censure fetes per Eura a dos textos de sengles companys de l'Acadèmia: en una ocasió la censura és per al poema de Joan Fiveller que duu el títol «Sobre la adoración de los Magos. Octavas»; en una altra, la censura és per a «Don Joseph Galcerán de Pinós», que ha escrit unes dècimes on dóna raó de «Porqué Mercurio se dice embajador de los dioses». Malauradament, no he localitzat enlloc cap dels textos.

A la reunió del 28 de juliol de 1734, Eura no hi és. I ja no serà present a cap altra de les reunions que recullen les actes de l'Acadèmia. Podem considerar acabada l'època en què participa activament en les activitats del grup de lletraferits, si bé –com veurem– no va deixar de mantenir-hi una relació més o menys contínua: en coneixem diversos poemes, que trametria des de Madrid per correus, datats entre 1734 i 1737 (veg., al capítol següent, **2. Obra**, l'apartat **2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**). De fet, fins a la seva mort, se'l va considerar com a acadèmic. Figura entre els vint-i-cinc membres fundadors en constituir-se la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, aprovada per reial cèdula de Ferran VI al 1752 (COMAS 1972 [1985, V, 108-110]). I encara al 1756, al primer volum de *Memorias* (RABLB 1756), en els fulls preliminars sense numerar, hi ha una «Serie de los individuos de esta Real Academia. Actuales» on apareix «El ilustrísimo señor don fray Agustín de Eura, obispo de la ciudad de Orense».⁸⁶ Ara, al 1734, l'orde li havia encarregat una tasca no gens fàcil: anar a Madrid a substituir Francesc Suy, l'hàbil⁸⁷ representant dels interessos dels

⁸⁵ P.e., els d'«historia sagrada y profana» i «poesia y letras humanas» a Joan Tomàs Maçaners i Segimon Comes, respectivament. A partir d'aleshores, els encàrrecs als acadèmics s'ordenen temàticament (Arxiu RABLB, lligall I-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*, s.f., nota amb data 17-VI-1733). Sobre Segimon Comes, veg. CARRERAS BULBENA (1927, 180-183).

⁸⁶ Per a l'activitat de la RABLB, a més de la bibliografia esmentada abans, es pot completar la consulta amb PÉREZ LATRE & ASENSIO 1988 i SEGARRA 1988.

⁸⁷ Podem suposar la intensa –i efectiva– activitat *diplomàtica* desplegada per Suy a Madrid a partir del que ens deixen entreveure els testimonis que ens han arribat. És ell qui aconseguix la fusta necessària per al nou edifici (el 5 de juliol de 1729 s'encarrega a un fuster unes construccions de fusta per al nou convent; la fusta s'ha de tallar en uns boscos propietat de la Corona per concessió del rei obtinguda per Francesc Suy, segons ACA, Monacals-Hisenda, llibre 627 [al lloc: *Llibre de consultes de este convent desde 1672 a 1756*; entre els ff. 103-109v conté diverses consultes essent prior fra Eura referents a qüestions d'ordre intern i econòmic], f. 104); també és Suy qui obté del rei part del finançament de l'obra (al primer full del llibre citat *infra* diu ben clar: «Libro de recibo y gasto hecho en la fábrica del nuevo convento del N.M.S. Agustin de la ciudad de Barcelona, por orden del rey N.S. Felipe quinto, librando para el efecto ocho mil

agustins pel que feia a la construcció del nou convent de Barcelona.

Estada a Madrid: 1734-1738

El motiu, doncs, del darrer⁸⁸ viatge d'Eura a Madrid serà el de fer valer els arguments de la seva comunitat en tot allò que es refereixi al nou convent. Les gestions que farà a la cort –encaminades sobretot a aconseguir la revocació del decret reial que prohibia la continuació de les obres, d'una banda, i a buscar el finançament necessari, d'una altra– estaran ben recolzades per les seves amistats personals: Eura, «amigo de personas influyentes en el Consejo de Castilla, consiguió algunas subvenciones para continuar las obras.»⁸⁹ Les seves gestions van assolir resultats positius: el reial decret de continuació de les obres es va emetre al novembre de 1735 (ARMANYÀ [1752], 53). Els elogis dels seus companys de religió són freqüents.⁹⁰

libras cada año cobradoras del correo de la Corona de Aragón por tiempo de doze años, y sinquenta mil pessos sobre las vacantes de obispados de Indias, concedido todo a industria y diligencia del M.R.P.M. Fr. Francisco Suy, prior del primitivo convento [...] logrado en el año de 1725.», ACA, Monacals-Hisenda, llibre 656, portada). Ja he fet esment dels diners que se li fan arribar en concepte d'estada i regals fets a la cort de Madrid. La comunitat hi té dipositada la seva confiança, segons una procura feta pel prior (que aleshores és Eura) i convent dels agustins al seu favor, per tal que els representi en tot el que sigui necessari a Madrid (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 603, plec núm. 61), i, d'altra banda, ja sabem en quins termes s'expressa Eura en una carta que tramet a Suy. Havia estat provincial de l'orde a la Corona d'Aragó del 1732 al 1735 i prior de Barcelona dues vegades, de 1723 a 1726 (substíu Pròsper Coma en el priorat), i l'any 1735 (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, pp. 626, 656 i 658). MARTÍ *et al.* (1980, 53) afirmen que Eura «substitueix a la Cort l'anterior negociador, el prior fr. Suy.»

⁸⁸ ARMANYÀ (1764, 10) afirma que des d'aleshores (1734) ja no va tornar a Barcelona; d'allà ja va partir directament cap a Ourense.

⁸⁹ Altres testimonis: «En lo any 1734 fou comisionat per los pares de est convent per anar a Madrid per lo motiu de la nova fàbrica de est convent nou.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547), ARMANYÀ (1764, 9-10), ARMANYÀ ([1752], 52-53: «Llegó a la corte, año 1734, encargado de la pretensión del convento de quitarse la suspensión y ponerse corriente la fábrica»), SANTIAGO (1915, 367), MARÍ (1972, 4), MASSOT (1986, 102) i BERRUECO (1992, 51). MARTÍ *et al.* (1980, 53) afirmen que Eura «era molt amic de Gaspar de Molina». «Cardenal de la santa Iglesia, president del Supremo Consell de Castilla y comisari general de la Cruzada, religiós de nostra orde de la Província de Andalucía» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547), Gaspar de Molina y Oviedo (n. a Mèrida i m. a Madrid c. 1745) havia exercit de bisbe de Barcelona entre 1731 i 1734 i va ser en aquesta època, quan Eura era prior del convent barceloní, que es devien conèixer. Posteriorment, Molina va ser successivament governador del Consejo Supremo de Castilla, comissari general de la Cruzada, teòleg del concili laterà i cardenal. A Madrid, Eura rebrà la col·laboració de Molina en l'afer del convent de Barcelona. Sobre això diu ARMANYÀ ([1752], 52-53): «Pudo entrar [Eura] con grande confianza en el empeño con el poderoso valimiento del eminentissimo señor don fray Gaspar de Molina, governador del Consejo Supremo de Castilla, honra immortal de nuestra sagrada religión y gloria singular de la monarchía de España». Armanyà fa al·lusió a l'antiga relació barcelonina quan, en relació al tema del convent nou, va «ver el expediente en manos de quien se había merecido su mayor estimación». Gaspar de Molina l'ordenarà de bisbe a Madrid. Aquesta relació és important: Molina va mantenir una actitud regalista polèmica, al voltant del concordat de 1737, actitud que va tenir una forta transcendència (veg. EGIDO 1979, 174-178 i HERMANN 1988, 112-118); no podem descartar, més aviat al contrari, que les idees del protector Molina devien influir en el protegit en els anys de la seva relació estreta (quan aquest va ser prior a Barcelona i aquell n'era el bisbe; quan aquest era a Madrid), especialment quan van engegar-se les gestions per al nomenament de bisbe, «apadrinat» pel bisbe de Màlaga. Sobre Gaspar de Molina i el paper que va jugar al Concordat de 1737, veg. PORTILLO 1908 i, sobretot, PORTILLO 1908-1914, treball molt tendencios però que conté abundantíssima informació documental sobre els afers eclesiàstics d'alta volada en els anys en què fra Eura era a Madrid sota la «protecció» del futur cardenal.

⁹⁰ «Lo que aquest il·lustríssim Eura féu per aquest convent [...] no es ponderable» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547); segons Armanyà, «del viaje a Madrid, que fue el último, resultó a este convento el suspirado consuelo de ver continuada su fábrica, suspendida mucho tiempo por real decreto» (ARMANYÀ 1764, 10). SANTIAGO (1915, 638) diu que el que Eura «hizo por el convento de Barcelona y las sumas de dinero que remitió para las obras del mismo no es

A Madrid, però, també hi desenvolupa altres activitats. El 28 d'octubre de 1734 hi predica una *Oración panegírica* a la Mare de Déu de Montserrat, a l'església de l'Hospital de la Corona d'Aragó. Aquest sermó solemne va ser publicat a l'any següent. Segons que diu ell mateix, n'havia visitat, «pocos días ha», el santuari. Aquesta visita d'Eura a Montserrat, doncs, devia tenir lloc a mitjan 1734, durant l'estiu d'aquest any, poc abans de traslladar-se a Madrid.⁹¹

A banda dels escrits que he esmentat al darrer paràgraf de l'apartat anterior, les relacions literàries amb l'Acadèmia de Barcelona s'anaven espaiant cada vegada més i esdevenien puntuals. En una acta de la sessió del 3 d'octubre de l'any 1735 hi ha un paper amb els títols de tres treballs «trahidos por el Sr. Pedro Serra». El primer títol diu: «Sírvasse rendir gracias a nuestro beatísimo padre Clemente XII de aver estendido el rezo de nuestra paysana San [sic] María de Cervellón por toda la provincia Tarragonense.» Al marge hi diu: «Eura, Madrid»: Eura tenia l'encàrrec de desenvolupar «lo de Serra n. 1», és a dir, el primer treball dels «trahidos» per Serra.⁹² No devia presentar-lo, potser ni el va escriure mai, perquè no n'he localitzat cap notícia en aquest sentit a l'Arxiu de la RABLB.

Durant la seva estada a Madrid, on residia al convent agustinà de San Felipe el Real,⁹³ va ser nomenat predicador *in exercitio* per Felip V, la qual cosa, de ser certa,⁹⁴ confirma la seva fama de

ponderable» (la font és transparent). Sembla que en l'èxit de les gestions que va fer Eura hi va jugar un paper molt important l'amistat amb Gaspar de Molina (ARMANYÀ [1752], 52-53).

⁹¹ Veg. l'apartat **2.1. Descripció de l'obra completa. Sermons**, al capítol següent. Veg., però, el comentari final al poema 7, on relativitza la idea de la redacció del poema com a fruit de l'“experiència directa” de la visita de l'estiu de 1734. Sobre la visita a Montserrat tenim, com he dit, el testimoni de fra Eura, que a l'inici del sermó fa: «Bien ageno, Virgen sacrosanta, estaba mi pensamiento de predicaros en la corte, baxo el título de Montserrat, quando pocos días ha os besé la mano en el mismo monte» (veg. la continuació a **Annex V.ii**, § 1). En parla també l'autor d'una de les aprovacions, Juan de Ellacuriaga, agustí i bisbe de Jaca: «El autor de este sermón atribuye a providencia especial el que pocos días antes, y estando bien lexos de predicarle, subió a Montserrat, rodeó el monte, visitó el santuario, adoró aquella santa imagen, registró todos aquellos riscos; y en esto no discurro otra sino que, ilustrado en aquella eminencia con los rayos del sol de María que bebió, *electa ut sol*, desde lexos contempló, sazónó y especuló la comida con que avía de alentar y alimentar la devoción de su auditorio el día que en esta corte dixo esta oración [...]. Remontóse nuestro sabio orador como generosa águila a la eminencia de los riscos que coronan al natural y material Montserrat, donde vio pocos días antes de la función la sumptuosidad, magnificencia y prodigios inexplicables que refiere en su oración. Todo este conjunto entró por la vista como objeto y le eligió por assumpto de su sermón» (ff. [3v] i [4v]).

⁹² Arxiu RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los Academicos y distribución de assumptos*, s.f.

⁹³ Pel que es desprèn de la signatura de la carta de la seva acceptació al bisbat d'Ourense; allà, a l'església del convent, es consagrarà bisbe; veg. més avall.

⁹⁴ «En esta cort [*de Madrid*] fou elegit predicador *in exercitio* del rey Felip V.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 547; veg. l'**Apèndix 4** d'aquest capítol biogràfic); la notícia també la reporten SANTIAGO (1915, 367), MARÍ (1972, 4) i MASSOT (1986, 102) (els dos darrers ho treuen del primer). (MANRIQUE 1972 especifica l'any 1734 com a data del nomenament; de fet, treu les dades de Gregorio de Santiago i, gratuïtament, ha fet extensiva la data referent al viatge a Madrid al nomenament com a predicador.) Malgrat la notícia del llibre de l'ACA, de finals del XVIII o principis del XIX, no he sabut trobar cap confirmació documental del nomenament a l'AHN, allà on, en principi, hauria d'haver-la trobat, gràcies a les indicacions dels responsables de l'arxiu madrileny. És sospitós, però, que Armanyà no en digui res al 1764 i en cap document o carta reial, aleshores del nomenament per a la mitra ourensana, no es fa al·lusió a expressions del tipus “nuestro predicador” o “predicador de esta corte” o alguna cosa per l'estil (com “nuestro capellán”), i això em fa ser caut sobre aquesta qüestió. En tot cas, el fet d'anomenar-se «servidor y obligado capellán» del monarca (com farà a la carta d'acceptació del bisbat d'Ourense, el desembre de 1736; veg. més avall) no sembla decisiu. Sobre els

predicador i de bon orador.

predicadors reials al segle anterior: «Un buen profesional gozaba de renombre y prestigio en el mundo secular; podía incluso recibir el nombramiento de predicador real, aunque la verdad es que éste llegó a concederse con tanta prodigalidad en España y Francia durante el XVII, que ya en 1677 Carlos II limitó su número de manera drástica a sólo tres religiosos por cada orden establecida en la monarquía, y casi todos, además, llevaban el título ad honorem y sin gajes.» (MORÁN & ANDRÉS-GALLEGO 1992, 185). No sé, però, en quina situació es trobava la qüestió en temps de Felip V. Cas de ser cert el nomenament, segurament la intervenció de Molina prop de la cort hi hauria jugat algun paper. No he pogut esbrinar tampoc on hi ha la documentació relativa al convent agustí de San Felipe el Real que ens pogués il·lustrar sobre aquells anys d'activitat a Madrid i la relació amb Molina (els pocs fons documentals que sobre el convent madrileny he sabut localitzar i que he regirat a l'AHN no donen cap clària sobre el particular).

1.3. Segona part: Agustí Eura, bisbe d'Ourense

Procés de nomenament: 1736-1738

«**D**EL viatge a Madrid, que fue el último, resultó a este convento el suspirado consuelo de ver continuada su fábrica, suspendida mucho tiempo por real decreto, y, juntamente, el honor y gozo de ver a su amado hijo exaltado a la silla episcopal». ⁹⁵ En efecte, després d'haver resolt positivament l'afer del nou convent i, potser, de ser nomenat predicador a la cort, el rei el nomenarà bisbe d'Ourense. S'inicia així el segon gran període de la vida d'Eura. Per sobre de la seva condició de frare agustí i de poeta –els dos eixos que fins ara han articulat la seva vida– ara serà bisbe, i com a tal haurà d'afrontar els problemes que eren comuns a la majoria de bisbats: la precarietat de l'economia, els conflictes bèl·lics a l'exterior (que repercutien en els bisbats) i els problemes ocasionats pel regalisme que s'estén tot al llarg de la segona meitat del XVIII. Mirem de seguir pas a pas el seu nomenament de bisbe, fins que arriba a la nova seu.

A mitjan 1736 hi havia vacant, entre altres, la seu episcopal de Solsona. Per tal de cobrir aquesta plaça, els consellers del rei proposen, com feien sempre, una terna de tres candidats a ocupar-la. El rei decidia en funció de les característiques dels candidats i dels interessos de la monarquia en la seu concreta. ⁹⁶ Per al cas de Solsona, llegim el document següent:

Hallándose vacante la mitra de Solsona, propone la Cámara personas para este obispado en la consulta adjunta y, de orden del Rey, la remito a V.S. para que en su vista informe V.S. lo que se le ofreciere y pareciere. Dios guarde a V.S. muchos años, como deseo. Buen Retiro, 23 de mayo de 1736.

El marqués [rúbriques] Compuesta.

Rmo. Pe. Guillermo Clarke.

[A l'altra cara del full:]

Buen Retiro, 23 de mayo de 1736.

Obispado de Solsona vacante por muerte de Dn. Thomás Broto.

Propuestos:

1º Mro. fr. Agustín de Eura, agustino calzado.

2º Mro. fr. Estevan de Noriega, premostratense.

3º Mro. fr. Agustín de Narváez.

[rúbriques]

[una anotació posterior afegeix:]

En 5 del mes de noviembre, a favor del 2º, y en el 1º el obispado de Orense. ⁹⁷

⁹⁵ ARMANYÀ (1764, 10). Com diu Armanyà, aquest viatge a Madrid fou «el último», perquè ja hem vist que n'havia fet algun essent prior de Barcelona, i perquè ara de Madrid anirà definitivament a Ourense, on morirà.

⁹⁶ Sobre patronatge reial és essencial HERMANN 1988.

⁹⁷ Aquesta carta i la següent són a AGS, Gracia y Justicia (10. Provisiones eclesiásticas), lligall 534, s.f. Sobre la presentació al rei de ternes de candidats per la Cámara de Castilla i el paper actiu i acurat del monarca en la selecció, la proposta a Roma i la confirmació pontificia definitiva, veg. DOMÍNGUEZ (1970, 19-20 i 27-28) i DOMÍNGUEZ (1976, 369-370). (El nomenament depenia del Rei a través de la Cámara de Castilla i allà hi havia Gaspar de Molina.)

El desig del rei, però, era que Agustí Eura –de qui no es dubta en cap moment que se li ha d’oferir una seu episcopal– *fos servit* amb un bisbat de fora dels territoris de la Corona d’Aragó.

Señor,
 en la consulta inclusa, y para el obispado de Solsona, vacante por muerte de Dn. Thomás Broto, propone la Cámara sugetos, y aviéndoseme expresado de orden de V.M. por Dn. Joseph Patiño ser su real ánimo se confiera al primer propuesto, el maestro fray Agustín de Eura, religioso agustino calzado, se le confiera otro obispado en Castilla y no éste de Solsona. En su cumplimiento, propongo a V.M. para la mitra de Solsona a el segundo propuesto por la Cámara, que lo es [*es refereix a Noriega, que és –segons diu– de Salamanca, i hi farà un bon paper. Acaba.*] V.M. nombrará a el que fuere servido. Sn. Lorenzo, 5 de noviembre de 1736.

Entre el mes de maig i el de novembre de 1736 s’havia descartat a Eura per ocupar la mitra de Solsona.⁹⁸ Òbviament, perquè era català.⁹⁹

A Eura aviat se li troba una seu. Els dos darrers candidats a bisbe d’Ourense havien mort abans de prendre possessió del càrrec. Després de dos anys amb la seu vacant, l’agustí fray Pedro Manso és proposat per ocupar-la. Però abans de la seva acceptació, «enfermando gravemente, sorprendióle la muerte en Madrid, el 6 de Enero de 1736, resultando inmediatamente nombrado el fraile franciscano Sr. Zuazo, que habiendo aceptado, tuvo la desgracia de bajar al sepulcro el 4 de abril de 1736, antes de ser consagrado para nuestra diócesis.»¹⁰⁰

El provincial de l’orde a Castella, fray Juan Álvarez, ja havia reclamat la provisió de la plaça

⁹⁸ La notícia sobre la proposta de fra Eura en la terna per a la seu de Solsona i el rebuig de Felip V és desconeguda dels biògrafs del nostre autor.

⁹⁹ La política pel que fa a la provisió de les seus episcopals vacants va ser la de l’“intercanvi”: eclesiàstics castellans ocupaven bisbats de Catalunya mentre que els catalans eren nomenats per a seus castellanès. Ja al 1723 havien estat abolides totes les disposicions sobre el privilegi d’estrangeria a les diòcesis de la Corona d’Aragó (veg. fragments de la reial cèdula de Felip V sobre aquesta qüestió a AGUSTÍ 1993, 86-88; sobre l’abolició d’estrangeria per a les dignitats eclesiàstiques catalanes de les Constitucions pel Decret de Nova Planta i la castellanització subsegüent de l’episcopat català, veg. BONET 1984, 34-36 i 45-50). Una carta anterior, però, de 1708, palesa els propòsits de la política d’“intercanvi”: aconseguir la cohesió dels diferents territoris de la monarquia. La carta fa referència al nomenament dels bisbes d’Ourense (en territori *castellà*) i de Sogorb (a la Corona d’Aragó); és signada pel «confessor de V.M.»: «Como V.M. se sirve mandar, é visto las consultas de la Cámara proponiendo personas para el obispado de Orense y Segorve, vacos, aquél por muerte de Dn. Juan de Arteaga [...], éste por fallecimiento de Dn. Antonio Ferrer, de valor de cinquenta y quatro mill ciento sesenta y un reales y medio de plata. Reconociendo la gran conveniencia que ay en que se vea restablecida y confirmada con exemplares la unión de los Reynos de la Corona de Aragón a los de Castilla nombrando promiscuamente en prelados de la Corona de Aragón a sugetos castellanos, y para las Iglesias de las Castillas naturales de la Corona de Aragón, y teniendo presente ser éste el real ánimo de V.M., como también que el governador de el Consejo así me lo tiene significado, me parece conveniente el lograr la coiuntura presente que la Cámara ofrece con la proposición de personas para dos obispados casi iguales, quales son el de Orense en Castilla y el de Segorve en Valencia, mayormente hallándose en este Reyno al presente muchos y grandes sugetos dignos de ser atendidos por su especial fidelidad y amor a V.M. [...]». Marcel·lí Siuri, valencià, és proposat com a bisbe d’Ourense. La carta és signada a Madrid el 10 de gener de 1708. (AGS, Gracia y Justicia (10. Provisiones eclesiásticas), lligall 534, s.f.). La política de bandejament del clergat català de l’episcopat per a les seus catalanes ja era sistemàtica al segle anterior, especialment abans de 1640, amb Olivares (veg. BUSQUETS 1995, I, 476 ss.), fins en contra de les constitucions catalanes.

¹⁰⁰ FERNÁNDEZ (1897, 538). També FLÓREZ (1789, 198), PAZOS (1946, 499) i MASSOT (1986, 103), entre altres, recullen

d'Ourense per a un membre de l'orde agustiniana.¹⁰¹ Torres Amat afirma que «en un ms. que está en la biblioteca de los descalzos, y contiene varias poesías suyas [=d'Eura] se dice que» el bisbe de Barcelona, Felipe de Aguado, va proposar Eura per al càrrec de provincial, però com que el capítol no el va nomenar, va ser promogut a la mitra d'Ourense (TORRES AMAT 1836, 228). No he sabut trobar, però, cap mena de confirmació d'aquesta notícia, que prové d'un altre orde agustinianà, el dels descalços o recol·lectes. És probable que sigui una confusió amb la proposta, i rebuig, per al bisbat de Solsona. El cas és que, quan Eura era a Madrid, el rei el proposa com a bisbe.¹⁰² Diversos testimonis apunten la data de 22 de novembre de 1736. Uns dies més tard, el 29, la notícia arriba a la Cambra de Castella. Al convent de Barcelona es canta un *Te Deum* en acció de gràcies:¹⁰³

En 22 de noviembre de 1736 el rey Felip V nombrà bisbe de Orensa al M.R.P.M. fr. Agustí Eura, fill de hàbit de est convent; luego que se sabé la noticia des de Madrid, ahont se trobava dit R.P. mestre per agèncias tocants a est convent, se repicaren las campanas y se cantà un solemne *Te Deum* ab la capella de música del Palau; se revestí el P. prior ab capa pluvial y ministros e isquieren ab los acòlits y turiferari al presbyteri precehitis de la comunitat ab hàbit blanch; el P. prior entonà el *Te Deum* proseguint la música; al segon o ters vers comensà a incensar lo altar; acavat, digueren los ministros los v. de la Trinitat *Benedicamus Patrem et Filium cum Sto. Spiritu*, etc., *Laudamus*, etc., lo de la Mare de Déu *Ora pro nobis Sta. Dei genitrix*, y lo del P.S. Agustí *Ora pro nobis B.P. Augustine*, ab las oracions *Omnipotens sempiternes Deus*, etc. de la Trinitat, *Concedenos famulos tuos*, etc. de Nostra Senyora, y *Concede nobis*, etc. del P.S. Agustí, conluent ab *Divinum auxilium maneat semper nobiscum [sic]. Amen*. Aquesta plausible notícia se comunicà no sols als convents de Catalunya per a què cantasen el *Te Deum* y repicasen las campanas [sic], sí que també als demés convents de la Província per a què fesen lo mateix.¹⁰⁴

Havent consultat l'interessat, que en aquell moment era definidor del seu orde a la Província

aquestes circumstàncies prèvies al nomenament d'Eura.

¹⁰¹ En un paper que no porta cap data, Juan Álvarez defensa el pare mestre Pedro Manso, que no pot ocupar la seu vacant del bisbat d'Ourense perquè la Inquisició li va retirar un llibre i li va demanar que el tornés a escriure, bo i corregint-lo. Les seus de Lugo i Osca han estat proveïdes i el provincial convida el rei a donar als agustins la d'Ourense. Una certificació d'un cavaller de l'orde de Calatrava (defensant Manso) és datada el 28 de gener de 1734. S'hi diu que el llibre de Manso va sortir al 1722 i duia el títol de *De virtutibus* (AGS, Gracia y Justicia (15. Regulares), lligall 647, s.f. Sobre l'agustí Pedro Manso, l'obra del qual vindica polèmicament sant Agustí i l'obra del cardenal Noris i s'insereix en la pugna contra els jesuïtes, els quals menysteni la doctrina del bisbe d'Hipona i atacaren durament l'obra de Noris a finals del Sis-cents, veg. CARO (1978, 251) (el llibre esmentat a la documentació de Simancas és el *De virtutibus infidelium ad mentem P. Augustini. Reflexio vindex pro Em. Cardinali Henrico de Noris* aparegut a Salamanca al 1721; per error, Caro dona la data de 1741; veg. PALAU 1954-1955, VIII, 136-137, i AGUILAR 1989, V, 360-363.). Sobre la consideració més positiva dels bisbes procedents d'ordes religiosos respecte dels candidats del clero diocesà a la monarquia hispànica de l'edat moderna, veg. les reflexions generals de BUSQUETS (1995, I, 480-481), abans d'entrar a analitzar l'episcopat català del segle XVII. Tanmateix, segons DOMÍNGUEZ (1976, 373), sembla que al segle XVIII l'estimació pel clero regular era més aviat escassa.

¹⁰² Així ho explica ARMANYÀ (1764, 10-11): «Puesto en el gran theatro de la corte el reverendissimo padre maestro Eura, no pudo tanta luz ocultarse a los ojos de los ministros ni del augusto soberano, el señor Felipe quinto, de gloriosa memoria, cuyo magnánimo corazón, naturalmente inclinado a estimar y honrar sugetos esclarecidos en virtud y letras, le nombró para el obispado de Orense en el año de 1738». Aquesta data al·ludeix, de fet, a la consagració i presa de possessió, com veurem més endavant.

¹⁰³ La data del 22 de novembre és donada per ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 547 i 721, i també per SANTIAGO (1915, 367) i MARÍ (1972, 4). Per a l'altra data, del 29 de novembre, AHN, *Billetes, decretos, órdenes, consultas* lligall 15331 [1737], plec 2.

¹⁰⁴ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 721-722.

d'Aragó, aquest va acceptar el càrrec amb una carta que va trametre a la cort el 7 de desembre:

Muy señor mío. En respuesta del apreciable papel de V.S. en que me participa la honra que he debido a la piedad del Rey, Dios le guarde, en nombrarme para la Iglesia y obispado de Orense, vacante por fallecimiento de don fray Juan Zuazo, debo expresar cuán de mi aprecio ha sido el que S.M. haya echo memoria de mi inutilidad para empleo tan alto, elevando su reverenda generosidad mi baxo mérito. Por lo que admitiendo con toda mi estimación la honra que S.M. se sirve hazerme, ruego a V.S. que, poniéndome con la más proffunda veneración a sus reverendos pies, le haga presentes las veras con que procuraré desempeñar mi obligación en quanto me paresca ser de su real agrado y servicio. Dios guarde a V.S. muchos años como deseo. De este convento de San Phelipe el Real, a 7 de diziembre de 1736.
Beso la mano de V.S., su más seguro servidor y obligado capellán,
Fray Agustín de Eura.¹⁰⁵

Amb l'acceptació d'Eura, s'inicia el procés. Un any més tard, el 17 de desembre de 1737, el rei tramet al cardenal Acquaviva, a Roma, la lletra de presentació del candidat, demana la conformitat de la Santa Seu i l'expedició de les butlles papals corresponents.¹⁰⁶ No puc sospitar quina pot ser la raó d'una espera tan llarga.

Abans, però, a la sessió del 6 de gener d'aquell any de 1737, l'Acadèmia de Barcelona havia rebut carta d'Eura en què comunicava a la corporació la seva elecció com a bisbe d'Ourense.¹⁰⁷

¹⁰⁵ La carta, autògrafa, procedeix de AHN, *Billetes, decretos, órdenes, consultas*, lligall 15331 [1737], plec 2. FLÓREZ (1789, 198) afirma que «algo tardó la provisión de sucesor que, en fin, se hizo en el Rmo. P.M.Fr. Agustín de Eura, del Orden de N.P.S. Agustín, que a la sazón era difinidor de la provincia de Cataluña». PAZOS (1946, 500) repeteix la dada dient que «al ser presentado para obispo era definidor de la misma provincia» d'Aragó. També és donada per RITZLER & SEFRIN (1958, 109) i MASSOT (1986, 102), el qual cita com a font la *Oración panegírica...*, editada a Madrid al 1735, de què ja he parlat.

¹⁰⁶ El text de la carta és el següent:
«Don Phelipe, por la gracia de Dios rey de las Españas, de las dos Sicilias y de Jerusalem, etc. Mui reverendo en Cristo padre cardenal Aguaviva, mi muy charo y muy amado amigo:
Por fallecimiento del reverendo en Cristo padre obispo de Orense don fray Andrés Cid, presenté para la dicha Yglesia y obispado de Orense al maestro fray Juan de Zuazo y Tejada, de la religión de los mínimos, de que obtuvo bullas apostólicas; y habiendo muerto antes de consagrarse y tomar posesión, volvió a quedar vacante la expressada Yglesia y obispado de Orense. Y teniendo delante los méritos y buenas partes del maestro fray Agustín de Eura, religioso del orden de San Agustín, y confiando que la dicha Yglesia y obispado será por él bien regida y gobernada, y que descargará mi conciencia, he tenido por bien de presentarle a ella, como por ésta lo hago, con carga de novecientos y setenta y un ducados de oro de cámara y onze julios de moneda de Roma, a razón cada ducado de diez y siete julios de pensión, que no excede del tercio del valor de dicho obispado. Yo os encargo que, en reziviendo ésta, presentéis a Su Santidad en mi real nombre, como patrono que soy de las Yglesias de España, para la referida Yglesia y obispado de Orense al dicho maestro fray Agustín de Eura, con la expressada carga de novecientos y setenta y un ducados de oro de cámara y onze julios de moneda de Roma, que como va referido no excede el tercio de su valor, y le supliquéis mande se le despachen las bullas de dicho obispado de Orense. En esta conformidad, y expedidas que sean, me las remitiréis, y al mismo tiempo el trasumpto de ellas, por duplicado, a manos de mi infrascripto secretario de la Cámara y Real Patronato, que en ello reziviré agradable servicio. Y sea, muy reverendo en Cristo, padre cardenal Aguaviva, mi muy charo y muy amado amigo, Nuestro Señor en vuestra continua guarda y protección. De Buen Retiro, a diez y siete de diziembre de mill [sic] setecientos y treinta y siete. Yo, el Rey.» (AHN, Libros de Iglesia, núm. 70 [1736-1738], ff. 320-320v).

¹⁰⁷ L'acta d'aquella junta diu el següent: «Assamblea que se tuvo a los 6 de enero de 1737. Abrióse sin introducción porqué fue ausente por justas causas el M.R.P.M. Agustín Minuart, director, [...] abrióse con tanto aplauso la sesión quanto [aquí, un signe + remet al següent text, al marge: «fue el contento de todos los académicos de estar presente el vicepresidente, y de experimentar»] la atención del Illmo. Sr. Dn. Agustín Eura, electo obispo de Orense, que con atenta y afectuosa carta participó a nuestra Academia su alto ascenso, cuyo original queda archivado en esta plica con los assumptos que inmediatamente se leyeron.» (Arxiu RABLB, lligall 1-III-1, plec III. *Actas. De 1736 á 1739*). En dóna notícia MIRET (1921, 20).

Com solia passar gairebé sempre, la proposta feta pel rei és acceptada a Roma. El 19 de desembre el nunci Silvio Valenti Gonzaga aprova el procés. Hi van actuar com a testimonis els clergues Antoni Cortès i Antoni Noguera, ambdós de Barcelona, fra Manuel Francí, agustí, del convent barceloní,¹⁰⁸ Benito Bentura i Francisco Antonio Rada, preveres d'Ourense, i José Martínez, prevere de Santiago. El 27 de gener de l'any següent, 1738, el Papa nomena bisbe d'Ourense Agustí Eura i li dóna permís per tal que sigui consagrat pel bisbe que vulgui. El 13 de març, un cop rebudes les butlles papals, «se despacharon executoriales para que se dé la posesión del obispado de Orense al maestro fray Agustín de Eura». El 26 d'aquell mateix mes el capítol de la catedral d'Ourense rebia una carta del nou bisbe «en que venían las bullas executoriales y poderes para en su hora tomar la apostólica.»¹⁰⁹ A la sessió capitular del dia 28

dióse la posesión del obispado con la solemnidad y zeremonias acostumbradas al Sr. Páramo, como poder haviente de el Illmo. Sr. Dn. Fr. Agustín de Eura, nuestro prelado, y el Sr. doctoral dio quenta como le remitió poder para gobernar el obispado y ser provisor de él durante su ausencia en respecto y atención de averlo sido por el cabildo durante la vacante; y se acordó se le responda a la carta y se le den las grazias por las atentas demostraciones.¹¹⁰

Així, des de Madrid, va començar a governar la seva diòcesi.

Amb tots els tràmits fets en el llarg procés, el 27 d'abril de 1738 és consagrat bisbe a l'església del convent de San Felipe el Real de Madrid pel seu amic, el bisbe de Màlaga, governador del Consejo de Castilla i comissari general de la Santa Croada, Gaspar de Molina, també agustí, que –com he dit– havia fet servir la seva influència en favor dels agustins de Barcelona. El dia 9 de maig la notícia de la consagració arriba a Ourense.¹¹¹

¹⁰⁸ Veg. la nota 157.

¹⁰⁹ Veg. PAZOS (1946, 501-505) i MASSOT (1986, 103). ARMANYÀ (1764, 11) afirma que «le nombró [el rei] para el obispado de Orense en el año de 1738.» Per a les «executoriales», AHN, Libros de Iglesia, núm. 70 [1736-1738], f. 372, on diu: «En El Pardo, a 13 de marzo de 1738. Se despacharon, firmadas de Su Magestad, [...] los executoriales, presentaciones y cédulas siguientes: Uno, por el qual se despacharon executoriales para que se dé la posesión del obispado de Orense al maestro fray Agustín de Eura, en lugar y por fallecimiento del maestro fray Juan de Zuazo, y en virtud de bullas de Su Santidad, que ha exivido.» El fragment de la carta al capítol ourensà és a ACO, *Libro de Acuerdos Capitulares desde el año de 1734*, f. 295v.

¹¹⁰ ACO, *Libro de acuerdos capitulares desde el año de 1734*, f. 297v. FLÓREZ (1789, 198) se'n fa ressó de la data: «El rey D. Phelipe V, informado de su religiosidad, literatura y demás partes, le eligió para esta Iglesia, la que empezó a gobernar desde 28 de marzo del 1738». Un repertori clàssic de bisbes catòlics, més antic i succint que el Ritzler-Seffrin, GAMS (1873, 55), comet la imprecisió de donar aquesta data de 28 de març com a data d'elecció.

¹¹¹ Són diversos els testimonis que ens han arribat d'aquestes dates: els llibres 552, f. 93, 553, p. 657 i el 595, p. 547 de l'ACA, Monacals-Hisenda; ho recullen SANTIAGO (1915, 367) PAZOS (1946, 504), RITZLER & SEFRIN (1958, 109: «consecr. Matriti 27 Apr. 1738 a card. de Molina ep. Malacitan.»; dada procedent dels arxius vaticans: *Processus Consistoriales* 152), MARÍ (1972, 4) i MASSOT (1986, 103). Per a l'arribada de la notícia de la consagració a Ourense: ACO, *Libro de acuerdos capitulares desde el año de 1734*, f. 304: en el capítol de 9 de maig «leióse carta de el Illmo. Sr. obispo, nuestro prelado, que avisa averse consagrado el día veinte y siete del pasado [mes d'abril de 1738].»

No va ser cap destinació gloriosa, precisament. La monarquia tenia especial cura en el nomenament de dignitats eclesiàstiques per a seus de pes politico-social i econòmic rellevant. No era pas, com veurem, el cas de la mitra ourensana. És cert, però, que es devia tenir la intuïció que calia un prelat amb mà esquerra i enèrgic: la diòcesi gallega campava sense prelat, i per tant sense control directe de la monarquia, de feia anys i, com també tindrem ocasió de veure, el capítol, d'una banda, i les parròquies rurals, de l'altra, calia que fossin redreçats urgentment, en tots els sentits. En tot cas, insisteixo, no va ser una destinació gaire llaminera. Tanmateix, aquesta era la tònica general en els inicis d'una carrera eclesiàstica. Després s'obria una àmplia gama de possibilitats d'ascens cap a diòcesis més "substancioses". Excepte el cas dels fills de grans llinatges que solien iniciar-se directament en un bisbat lucratiu. Aquest no era el cas d'Eura. Per "progressar", doncs, calien, paciència i mèrits, naturalment, però també l'ambició del prelat, la seva sol·licitud per a la promoció. No em consta cap indici documental ni indirecte que el bisbe Eura fes cap pas per prosseguir una carrera eclesiàstica ascendent. Més encara, les seves característiques personals, de les quals n'és, com veurem, un fidel reflex la discreció més rotunda per la qual va discórrer el seu pontificat a Ourense (vull dir quant a ostentació o voluntat de passar a la posteritat), les seves característiques personals, dic, s'adiuen amb la tasca sorda però tenaç que va dur a terme en aquell racó de la monarquia, al qual devia considerar, però, un lloc com qualsevol altre per desplegar una acció pastoral humil i efectiva i alhora expressar l'agraïment a la monarquia borbònica amb el seu servei.

L'arribada a la diòcesi

No cal dir que no m'entretindré pas aquí a analitzar fil per randa la política diocesana i l'activitat pastoral del bisbe Eura perquè no és aquesta una obra biogràfica sinó un simple capítol introductori. Em limitaré a donar-ne algunes notícies d'interès per ordre cronològic, fruit de les recerques en els arxius madrilenys i ourensans. El pontificat del bisbe Eura discorre al llarg del regnat de tres monarques borbònics: Felip V (1700-1746), Ferran VI (1746-1759) i Carles III (1759-1788).¹¹² I sota tres pontífexs romans: Climent XII (1730-1740), Benet XIV (1740-1758; amb

¹¹² CALLAHAN (1984 [1989, 13-14]) esmenta com, al llarg del segle XVIII, «la Iglesia a través de sus obispos aceptó la creciente utilización del estamento eclesiástico como instrumento real. Desde 1750 los clérigos competían entre sí con exaltaciones cada vez más exageradas de la monarquía borbónica llegando a compararla, en el lenguaje del Antiguo Testamento, con los reinados de David y Salomón; en su opinión, casi poseía atributos divinos». No tinc notícia que Eura arribés a tant. Però, en general, van haver de jugar un difícil paper que sovint els va menar a conflictes, com veurem en el cas d'Eura: «Los obispos asumieron la responsabilidad de aplicar en sus diócesis las directrices emanadas de la Corona y, en menor medida, las del nuncio papal en Madrid» (CALLAHAN 1984 [1989, 19]). El meu col·lega de facultat Joaquim M. Puigvert, professor d'Història Contemporània, arran d'un dubte meu plantejat en la meua assistència a les comunicacions presentades en la Jornada d'Estudi commemorativa del segon centenari de la mort del bisbe Tomàs de Lorenzana *Episcopat i Il·lustració a la Catalunya del Set-cents* (Girona, Facultat de Lletres (UdG), 7 de febrer de 1997), m'aclareix que, en termes generals, la "funcionarització" dels bisbes, la dependència de la monarquia hispànica, va ser més o menys estable al llarg dels regnats dels Àustries, va augmentar amb els Borbons i va fer un avenç molt notable a partir del Concordat de 1753.

l'establiment del concordat al 1753)¹¹³ i Climent XIII (1758-1769).

En la reunió del capítol ourensà del 14 de maig «leióse carta de el *illustrísimo* Sr. obispo, nuestro prelado, en que da cuenta como el día doze de el corriente saldría sin falta de la corte.» El 16 es fan els preparatius per a l'arribada del bisbe i el dia 27 Eura entra a la seva diòcesi:

Dio cuenta Cid cómo aviendo salido el día diez y ocho por la mañana con el Sr. Cárdenas en cumplimiento de la orden que se le dió para recibir al Sr. obispo, el día veinte y dos, mui de mañana, le encontraron más allá de el Pereiro, junto a la feria de la Mesquita, y aviéndose continuado el viaje segun lo permitió lo riguroso de el temporal. Llegaron días tarde a esta ciudad y su *illustrísima* celebró muchas expresiones de afecto así al cabildo y sus personas y se nombró a los mismos dos Srs. para felicitar a su *ilustrísima* en su arribo.

Finalment, el 29 de maig Eura entra a la catedral i fa la jura, segons la cerimònia de costum.¹¹⁴

Eura regirà la diòcesi acompanyat pel que serà el seu inseparable secretari i confessor, fra Salvador Mates, agustí com ell, procedent del convent de Barcelona.¹¹⁵

El bisbat d'Ourense a mitjan segle XVIII

¿Quin tipus de diòcesi es va trobar Eura? Els testimonis antics són diversos.¹¹⁶ El primer és, fins a cert punt, atípic. Duu el títol de *Discurso histórico de la Ciudad de Orense, con motivo de haber hecho S.M. la*

¹¹³ Recordem com Francesc Tegell, a la *Relació..* (1740), va descriure en vers la malaltia i mort de Climent XII, el llarg i conflictiu còncave i, finalment, l'elecció de Pròsper Lambertini, Benet XIV (MASCARÓ ed. 1971).

¹¹⁴ ACO, *Libro de acuerdos capitulares desde el año de 1734*, f. 306v (sortida de la cort; queda clar, doncs, que de Madrid va sortir directament cap a Ourense); f. 307v (arribada a Ourense; al marge s'hi llegeix: «Llegada del Sr. obispo»); f. 309 entrada a la catedral i jura (al marge: «Sr. Obispo quiere hazer jura»): «Cabildo de 29 de maio de 1738. Dio qüenta el Sr. Páramo como su *ilustrísima* avía pasado un recado para que propusiese al cabildo deseaba hazer su entrada en la Iglesia que gustase y se acordó que el presidente [*mot il·legible*] como maestro de zeremonias pase a estar con su *ilustrísima* y le diga que por parte del cabildo está prompto para lo que fuese su gusto. [*Al marge* «Jura del Sr. obispo»] Tratóse sobre quién avía de tomar la capa [...] y, arreglado ésto, vino su *ilustrísima* y el Sr. Páramo [*mot il·legible*] como vice-deán, tomó la jura y se hizo toda la función según previene el zeremonial y práctica desta santa Iglesia.» També la documentació municipal se'n fa ressó en un acord de 29 de maig: «En este ayuntamiento dieron qüenta a la ciudad dichos señores don Miguel de Ychaso y don Diego Luis de Losada, diputados nombrados por la ciudad para dar la vienvenida al *illustrísimo* señor don Fr. Agustín de Eura, obispo de esta ciudad y obispado, haver executado dicho encargo y haver devido a S. Ilma. sumas expresiones en agradezimiento a los favores, y expresión de la Ciudad a la que dio las gracias dichos señores» (AHPO, Llibre 91: *Libro de acuerdos dela M.N.L. Ciu^d. de Orense, Año de 1738*).

¹¹⁵ Salvador Mates ja formava part de la comunitat dels agustins de Barcelona i, encara que no en sabem l'edat, és molt probable que s'hagués educat amb Eura i que haguessin lligat una bona amistat durant els anys de convivència al convent de Barcelona. Per un document de l'ACA sabem que era membre de la comunitat quan Eura n'era el prior (1729): en una còpia d'una reial provisió del Consejo de Castilla sobre el tema del nou convent, hi ha un llistat de pares de la comunitat que regia Eura. Entre altres noms, hi ha Mates, com a pare lector: «P.M. Agustín Minuart, P.P. fr. Agustín Vidal, superior, P.L. jubilado fr. Agustín Pusalgas, P.L. fr. Salvador Matas, P.Lr. fr. Nicolàs Serdà» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 603, plec núm. 61).

¹¹⁶ Per a una visió general de la societat gallega del segle XVIII, veg. DOMÍNGUEZ (1976, 124-146).

gracia de su obispo al Rev. Dn. Fr. Agustín Eura. Es tracta d'un escrit de Serra i Postius per ser llegit en una de les sessions de l'Acadèmia barcelonina. És una descripció que no ofereix gaire informació valuosa, però que ens deixa entreveure, d'una banda, quina era la percepció que tenien alguns de la diòcesi on havien destinat el seu amic acadèmic, i de l'altra, quin to tenien els treballs que s'hi llegien.¹¹⁷

El retrat benèvol que en fa Serra i Postius no es corresponia del tot amb la realitat, que era prou més crua. Tres testimonis en el procés episcopal d'Eura donen diverses dades sobre el bisbat:

En dicha santa Iglesia ay once dignidades, además de la episcopal, ocho canonicatos presviterales, y diez y ocho diaconales [...] que ay ocho raciones [...] y fuera del número referido deben asistir y servir en dicha santa Yglesia a su coro y altar, algo más que otros diez y seis sacerdotes [...] ay dos curas de almas [...]. Save que las rentas de dicho Obispado [...] pueden producir un año con otro a setenta mill reales de vellón [...]. No ay Monte de Piedad. Sae que en dicha ciudad no ay collegio seminario, y que hace notable falta.¹¹⁸

Com veurem tot seguit, els anys que Eura va ser bisbe van ser magres: «Ourense es una ciudad que, con respecto a fines del XVI, se halla en 1750 en un estado de cierta postración.»¹¹⁹ D'un miler de veïns es passa a 713 laics, 43 de milícies provincials (molts solters o desplaçats) i 83 clergues seculars. Quan Eura mor, Ourense tenia només 800 veïns (YZQUIERDO *et al.* 1993, 113). (En realitat, la població va augmentar molt poc entre el segle XVI i començaments del XIX.) L'agricultura és el sector que ocupa més persones. D'entre tots els oficis, hi ha 34 pagesos i 85 jornalers que treballen a les hortes i les vinyes. Alguns oficis han perdut professionals en relació a cent-cinquanta anys abans (per exemple, el sector tèxtil). En canvi, el caràcter burocràtic de la societat augmenta: els notaris passen de cinc a trenta-tres. «Desde el punto de vista de la vida económica Ourense parece atravesar una vida lánguida». Documents de tota mena que he tingut ocasió de fullejar en relació als anys del pontificat d'Eura no fan sinó confirmar aquesta impressió poc falaguera del període, de davallada econòmica generalitzada.¹²⁰

¹¹⁷ En reproduïxo el text a l'**Apèndix 2** d'aquest capítol biogràfic.

¹¹⁸ PAZOS (1946, 503). La renda del bisbat era minsa; vegeu el mapa de distribució de la renda entre les diòcesis de tota Espanya c. 1800 a CALLAHAN (1984 [1989, 51]) i compareu. Veg. encara HERMANN (1988, 149-164), on el bisbat d'Ourense, durant el període 1625-1740 (de fet, de 1565-1805) és considerat entre els «evêchés d'un revenu inférieur au tiers de la moyenne nationale. Pauvres», en la categoria més inferior (p. 161). A Galícia, només el 5% de les terres era possessió de domini eclesiàstic, el percentatge més baix del territori peninsular, i les rendes del bisbat molt baixes (CALLAHAN 1984 [1989, 47-53]). Veg., a continuació, la documentació sobre les rendes de la mitra ourensana en arribar Eura a la seu episcopal gallega.

¹¹⁹ Per a l'estudi de la societat i l'economia a Ourense en els anys d'Eura segueixo SAAVEDRA 1991. Les citacions que venen a continuació són de les pp. 301-302. De fet, el decandiment econòmic i demogràfic gallec havia patit ja les més greus conseqüències al segle anterior (guerres i lleves, emigració, pirateria costanera, etc.: veg. GONZÁLEZ 1981, esp. pp. 487-488, 497-501, 509-515, 521-525) de tal manera que entrava al Set-cents considerablement depauperat.

¹²⁰ P.e., a documents del capítol, de l'ajuntament, etc., trobo referències a caresties de gra per males anyades, a tempestes que han causat grans destrosses al camp, a rogatives per secades, a problemes amb la distribució de la carn, als episodis bèl·lics amb Portugal (al voltant de l'estiu de 1762), a nombrosos robatoris a la catedral, etc., que semblen coincidir amb la davallada demogràfica que he constatat en altres fonts bibliogràfiques. Potser això està relacionat amb el fet

Pel que fa a la resta del bisbat, «en las ‘ortiñas’ del interior pudo introducirse el maíz [...], los nabos [...], mejoras en todo caso bastante localizadas y que no evitaban que hacia 1750 la mayor parte de las tierras de labradío de las provincias de Lugo y Orense produjesen una cosecha cada dos años.» No podem oblidar que el camp era gairebé l’única font de riquesa de la regió, tot i que a la segona meitat del XVIII proliferen les fires i els mercats, i té lloc un augment del comerç, en el cas d’Ourense, amb Castella (SAAVEDRA 1991, 260 ss. i 309 ss.).

La cort era conscient de les dificultats econòmiques d’aquesta diòcesi i, en consideració al fet, mai no hi ha carregat «pensión». No queda exempt, però, dels pagaments d’altres conceptes, com és ara el famós *excusado*, que tants maldecaps i desavinences va comportar entre l’Església i la cort.¹²¹ Al segle anterior, la seu episcopal d’Ourense era «especialmente castigada por los traslados», de tal manera que era un bisbat d’iniciació, «de entrada» en paraules de Domínguez Ortiz, a carreres eclesiàstiques que tot just començaven. De «noviciado de obispos» qualificava Flórez el palau episcopal ourensà (DOMÍNGUEZ 1970, 29). Amb això ja està tot dit. Al capdavant, doncs, la seu ourensana no era pas una seu que pogués ser considerada “llaminera”.

sorprenent que pràcticament no he trobat referències a noves obres, donacions per part de l’estament noble, etc., a la catedral durant aquest període. Aquesta és l’esquemàtica referència que fa RITZLER & SEFRIN 1958 de la ciutat i bisbat d’Ourense de l’època, a partir dels testimonis i documents vaticans de l’època: a Ourense ciutat «inhabitantur ab 800 et ultra incolis» al 1764. La catedral era sota la invocació de sant Martí i era sufragània de la metropolitana de Sant Jaume: al 1764 hi havia 11 dignitats i 32 canonicats; «valor ann. fr. mens. epalis. 10000 circ. duc. illius mon.; in civ. sunt 1 eccl. paroec. et 3 conventus virorum; dioec. continet 900 fontes baptismales» (les dades aportades per Ritzler-Sefrin procedeixen de *Processus Consistoriales* 152, ff. 77 ss.).

¹²¹ El valor líquid del bisbat (valorat sobre el darrer quinquenni fins a finals de 1733) era de 7.955 ducats, 7 rals i 22 maravedissos, o el que és el mateix, 87.512 rals de billó i 22 maravedissos. El 1764, a la mort d’Eura, era de 11.977 ducats i 3 rals de billó. Una carta de contesta de Lorenzo de Vivanco Angulo a la petició del rei sobre la liquidació dels valors de la mitra d’Ourense, datada a Madrid, 16 d’abril de 1736, fa: «En representación que hize a V.M. en 30 de agosto de 1734, puse en su real noticia que por haver fallecido don fr. Andrés Cid, obispo de Orense, escribí al cavildo de aquella Yglesia me remitiese testimonio del valor fijo de aquel obispado según el último quinquenio hasta fin del año de 1733 y de las cargas anuales de la dignidad episcopal; y que en su consecuencia, con carta del 11 del expresado mes de agosto me había remitido testimonio con expresión de todo. En cuya vista se había reconocido y liquidado en la secretaria de mi cargo, y resultava que el valor líquido de este obispado, vajadas cargas y la del subsidio y excusado, importaba 7.955 ducados 7 reales y 22 maravedies de vellán en cada un año, y su tercera parte para la pensión 2.652 ducados de la propia moneda, la qual, aunque en ningún tiempo se había cargado en este obispado en cantidad alguna, atendiendo a la cortedad de él, tenía V.M. resuelto por punto general que todos los electos a obispados hiciesen el consentimiento por tercera parte del valor fijo de la pensión respectiva, y que ésta no se cargase en los obispados que no hubiere sido costumbre cargarla, por cuyo medio quedava atendida la pobreza de semejantes obispados y reparada la regalía de V.M. En consecuencia de lo qual debería el electo en esta mitra otorgar consentimiento de la tercera parte de dicha pensión como lo executaron sus antecesores en ella [...]». Al marge, de lletra del rei, nota a Vivanco: «Escusaréis pedir al cavildo nuevos valores y reglaréis el consentimiento del que fuere electo [=Eura] en esta mitra para la tercera parte de pensión conforme al valor último que hacéis presente». Aquesta liquidació del valor de les mitres es feia a cada vacant abans de nomenar nou bisbe, però la mort de Zuazo abans de consagrar-se va fer desistir de tornar a demanar les dades econòmiques de nou. A la mort d’Eura, al 1764, en un document similar del mateix plec s’especifica: «En esta mitra nunca se ha cargado pensión en consideración a la cortedad de su renta y pobreza del país aunque los obispos electos han consentido la 3a parte de su líquido valor para preservación de la regalía» (AHN, Consejos. Patronato de Castilla, llig. 17023 “Valores y pensiones de la mitra”). Sobre el mateix afer, he localitzat també una carta del secretari Andrés de Otamendi al rei: AGS, Gracia y Justicia (12. Pensiones sobre mitras), lligall 611, s.f. En relació a l’*excusado*, l’any 1746 el marquès de la Ensenada reclama el seu pagament al capítol i amenaçava: «para que enterado de ella S. Ilma. tome la más pronta providencia antes que sea preciso dar quenta al Rey.» Conclusió: «Muy pobres eran los obispados gallegos», ja al segle anterior, excepte Sant Jaume (DOMÍNGUEZ 1970, 30).

La vida a Ourense, tant a la ciutat com al camp, es desenvolupa sense estridències, amb una certa placidesa, més pròpia de les societats estancades que conseqüència del benestar social. Les guerres i les malalties, moltes vegades en forma d'epidèmia, agreugen la situació.¹²² Durant el bisbat d'Eura va tenir una incidència notable la guerra amb Portugal, per la situació geogràfica de la diòcesi. En una època de precarietats, el rei demana als bisbats no solament l'ajut espiritual sinó també el material.¹²³

Tampoc en el vessant artístic no hi ha cap fet que ressalti. Les reformes que es fan a la catedral són mínimes (la construcció de la sala capitular, de què parlaré més endavant) i les peces per al culte que es produeixen són poques i d'una importància molt secundària. Les grans obres es van fer en altres èpoques. Consta, de tota manera, la reforma de la famosa i venerada imatge del Sant Crist a l'any 1741, la imatge de la verge del Carme, que es va col·locar al seu altar al 1746, els diversos ornaments que es compren per al Sant Crist a l'any 1747. Sabem que hi havia alguns artistes que treballaven en el bisbat, com ara Benito Carballal, argenter, comerciant d'or i artista, que té moltíssima obra a tota la regió. Finalment, consta la donació que va fer Eura al capítol de roba per a la sacristia i uns quadres sobre la vida de sant Agustí, que possiblement són els que encara es poden veure a la sala del vestidor dels canonges.¹²⁴ Tot plegat, poca cosa.

Més amunt, en les declaracions dels testimonis del procés episcopal d'Eura i, més avall, a l'informe sobre *subjectes episcopables* que va redactar el bisbe, esmento les mancances de centres d'estudis superiors que patia el bisbat. Sens dubte que el context que he esbossat no va ajudar que el pontificat d'Eura fos especialment brillant. Els temps tampoc no ho eren.¹²⁵

¹²² Veg. YZQUIERDO *et al.* (1993, 113).

¹²³ En l'aspecte espiritual el rei tramet una carta a Eura demanant que a les parròquies de la diòcesi es facin pregàries per la victòria dels exèrcits espanyols contra Anglaterra i Portugal. El bisbe diu: «y la dirixo [la carta] a vuestras mercedes para que con la mayor puntualidad se conformen con lo [mot il·legible] pr. s. m. Rogando a Dios nuestro Señor e ymplorando de su Divina Magestad la vendición sobre sus reales armas para los felizes subzesos en la guerra que por justtos mottibos ttiene [sic] declarada a Ynglaterra y Portugal.» Però en una altra carta es diu que el rei necessita vint-i-set mil «arrobas de paja» per proveir la tropa. Com que els «seculares vasallos» no reuneixen la quantitat suficient, l'intendent demana que els eclesiàstics «se esfuerzen a concurrir con la porción que puedan para que se complete lo que se le encarga.» És un «assumpto de la mayor importancia así para el real servicio como para el bien de la causa pública. [...] Espero del celo de vuestras mercedes que ejecutarán esta dilixencia con la mayor viveza, brevedad y actividad que les sea posible, para dar con ella y su buen suceso pruebas del amor que conservan al Rey y exemplo a las seculares.» (AHDÓ, Secció: Obispos, sèrie: Circulares, caixa 1.9.1, «Fray Agustín de Eura 1750-1762»). També el capítol rebia carta del rei, el 5 de juliol de 1762: «Leióse carta de nuestro Rey y señor, don Carlos tercero, que encarga se hagan rogativas en esta santa iglesia por el buen suceso de las armas españolas contra las de Inglaterra y Portugal en la guerra presente» (ACO, *Libro de acuerdos del Yllmo. y Señor Cabildo des de el año de 1756 en adelante* f. 319). Sobre la guerra amb Portugal, veg. els impresos 55 (sobre abusos comesos per les tropes en els allotjaments), 58-59 i 61-62 (lleves i reclutament) i 60 (sobre la sega, recol·lecció i magatzematge de cereals), entre 1760 i 1762, a MARTÍNEZ-BARBEITO 1970.

¹²⁴ Per a aquestes informacions he seguit YZQUIERDO *et al.* 1993. La donació de la roba per a la sacristia la reporta ACO, *Libro de Autos Capitulares desde el año de 1744*. SÁNCHEZ 1916 esmenta la col·locació de la verge del Carme.

¹²⁵ El mandat d'Eura va estar "encerclat" per dues crisis importants: una al 1709 i una altra al 1768, a les qual hem d'afegir la de 1747, a mitjan segle (SAAVEDRA 1991, 184 ss.). Veg. també la situació precària que presenta DOMÍNGUEZ

Els primers anys a Ourense: 1738-1747

Com era habitual a l'època, el bisbe havia de gestionar molts beneficis eclesiàstics, a més dels que hi havia a la catedral (que són els citats al fragment del procés episcopal transcrit més amunt, referenciat a la nota 118: beneficis a parròquies, canòniques, prebendes diverses...¹²⁶ Eren molts els qui intentaven aconseguir alguns d'aquests beneficis eclesiàstics, l'assoliment dels quals els comportaria una certa estabilitat econòmica en una societat amb uns recursos molt limitats. Diversos papers constaten que el bisbe Eura va haver d'enfrontar-se amb aquesta qüestió durant els anys del seu bisbat.¹²⁷ Moltes vegades l'atorgament de dignitats i prebendes era motiu de disputes entre els eclesiàstics, si no de certes irregularitats en els nomenaments, i no sempre el bisbe en quedava fora. Un cas d'irregularitats que, pel que sembla, va afectar el bisbe mateix, és el següent. Madrid nomena el titular de Santiago de Berea, que és el primer dels proposats per la «Cámara y el obispo de Orense». Però a continuació afegeix:

[...] pero por aver avido informes de que el concurso a este curato no fue tan público como debiera ni concurrido los opositores regulares, podrá V.M. mandar a la Cámara que exprese al obispo de Orense la desconfianza de V. Alteza sobre esta elección, de que los obispos hagan los concursos según la reglas y preceptos del Concilio de Trento, y no concursos aparentes, con que se eluda lo que tan santamente dispone el santo Concilio. Además deste, que faltarán a la confianza que V.M. hace de los obispos, fiando a sus conciencias un punto tan importante, y no para que abusen por acomodar a sus dependientes con concursos simulados contra la mente de V. Alteza.

La mala situació econòmica del bisbat fomentava les lluites per obtenir alguna prebenda. El panorama social i econòmic a l'arribada d'Eura era difícil: a la pèrdua de veïns a causa del marasme de l'economia vitícola de la regió s'hi afegien les mortaldats «catastróficas más graves que en el

(1976, 31) per al conjunt de la Galícia del Set-cents.

¹²⁶ «En Galicia, donde el 28% de las parroquias carecían de párroco en 1797, las órdenes constituían el 24% del clero total, aproximadamente; en Sevilla representaban el 59%. Las órdenes estaban pobremente implantadas en Galicia» (CALLAHAN 1984 [1989, 29]).

¹²⁷ Heus aquí el llistat d'alguns dels beneficis que s'han d'atorgar durant el mandat d'Eura: s'han proposat tres noms per al priorat de Santa Maria de Porquera, vacant per la mort del seu anterior titular, i es tria el tercer de la terna, per raó de la seva experiència com a rector (ho fou de Santa Eufemia, a Ourense) i per les seves virtuts, el priorat val «120 reales de vellón al año» el 1742; es nomena el titular del curat de San Vicente de Lovera, que és el primer dels proposats, val «600 ducados de vellón en cada un año» el 1742; un altre titular per al curat «Sn. Sayo de Lueda» a l'any 1754; nomenaments dels titulars d'altres llogarrets del bisbat: Santa María Jubencos, any 1753; San «Ciprián das Cas», any 1755; Santiago de Villamayor i San Atamed de Gendibe, any 1754; Santa María de Jubencos, any 1754; una permuta entre dos clergues, que és concedida a l'any 1755; nomenament de titulars de Santa Maria de Abedes i Santiago de Penela a l'any 1755; per a Santa Maria de Villar de Ordelles, l'any 1755. Tots aquests papers, inclòs el transcrit a continuació en el text (de 23 d'octubre de 1753), són a AGS, Gracia y Justicia (10. Provisiones eclesiásticas), lligall 540, s.f. Al mateix AGS, Gracia y Justicia (12. Pensiones sobre mitras), lligall 613, s.f., hi ha molta documentació relativa a la petició i atorgament de beneficis en els diversos bisbats espanyols. Fent-hi una ullada queda clar que les ànsies d'obtenir un benefici o algun reconeixement econòmic per serveis prestats era general, no només entre eclesiàstics, sinó també entre persones d'altres estaments.

XVII» i l'estancament general de l'agricultura, font principal de riquesa (a l'any 1739 «habían sido escasísimas las cosechas en todo el reino de Galicia»). En especial, la dècada de 1740 «fué dificultosa para la población», sobretot l'any 1747.¹²⁸

Durant aquests primers anys les relacions entre el bisbe i el seu capítol semblen cordials i més o menys constants, i es posen fàcilment d'acord en totes les qüestions que es van presentant. Verbigràcia, el bisbe obsequia el capítol amb roba luxosa per a la sacristia de la catedral, gest que és agraït pels capitulars.¹²⁹

A l'any 1743 el bisbe «fundó la Congregación de la Buena Muerte en la iglesia de Santa María la Madre, contigua a su palacio» (FLÓREZ 1789, 199). No era altra cosa que la voluntat del bisbe de transplantar i arrelar en terres gallegues l'experiència de la congregació barcelonina, una dèria personal, aquesta de la bona mort, que, com sabem, amara tota la seva vida-obra. L'1 de febrer demana al capítol «su permiso para hazer un altar en un nicho de Santa Maria la Madre para erigir allí una Hermandad de la Buena Muerte», i els canonges acorden «que el Sr. Ojea dé las grazias a su ilustrísima por su buen zelo, que el cabildo daba todo su permiso». El pare Flórez afirma que «hoy se considera esta iglesia de Santa María [la Madre] como una de las principales capillas de la catedral, cuya dirección es privativa del cabildo». Amb el permís del capítol, es fan les obres adients. La congregació va ser fundada i dotada «de suficientes rentas», «a sus expensas [del bisbe]», i s'hi van començar a celebrar els oficis religiosos, «mui fervorosos y frecuentes».¹³⁰ En canvi, un any més tard el capítol expressa «inconvenientes» i «reparos» a la intenció del bisbe d'obrir una porta a Santa María, «para que por esta puerta puedan entrar los hermanos» de la congregació. Davant d'això,

¹²⁸ Veg. SAAVEDRA (1991, 172 ss., 184 ss., 260 ss.) i LÓPEZ FERREIRO (1908, 50).

¹²⁹ Alguns exemples: ACO, *Libro de Acuerdos Capitulares desde el año de 1734*: [f. 311] [Al marge: «Gracias al Sr. obispo»] «Dió *quienta* Cid como su ilustrísima puso a su cuidado el que no [mot il·legible] al cabildo como no obstante las graves dificultades que han ocurrido en sus empeños contrahídos; deseando complazer al cabildo ha dado la alcaldía a Dn. Luis y la fiscalía a [...] y se nombró a los Srs. Fontanilla y Prado para que pasen a dar las gracias a su ilustrísima.» [f. 328] [Al marge: «Carta al Sr. obispo.»] «Entregó el Sr. Figueroa carta de el Illmo. Sr. obispo, nuestro prelado, respuesta a la que por dicho Sr. le escribió el cabildo notiziándole al mismo Spo [?] por dicho Sr. como los extraordinarios modos de proceder del Sr. Arpa [...] han precisado al cabildo acudir al Real Tribunal [...] y su Illma. responde que enterado de todo no puede dejar de aprobar la resolución del cabildo [...] y se acordó que quando venga su Illma. se le agradescan sus favores.» [f. 331 r] [Al marge: «Bienvenida al Sr. obispo. Grazias.»] «Nombróse a los Srs. Rueda y Cárdenas para que pasen a dar el bienvenido de visita al Sr. obispo, que se despidió por carta al tiempo de su partida, y al mismo tiempo le den las gracias por lo que continua en favorecer al cabildo, como lo ha acreditado nuebamente con decisión de la dependencia de la [abrev. il·legible] clandestina que dio el Sr. Arze.»

¹³⁰ Així ho explica Armanya: «A este fin [=l'exhortació a la virtut], instituyó en la ciudad de Orense la Congregación de la Buena Muerte, fundándola y dotándola a sus expensas, y manteniéndola no sólo con su perenne asistencia sino también con el coste de todos los adornos, utensilios, servicios y demás gastos» (ARMANYA 1764, 16). Més prolíx va ser FLÓREZ (1789, 199-200) en aquest punt: «En el año de 1743 fundó la Congregación de la Buena Muerte en la iglesia de Santa María la Madre, contigua a su palacio, por lo que assiste su ilustrísima a todos los egercicios, que son muy devotos y freqüentes, en todas las semanas del año desde las Ánimas hasta la Natividad de la Virgen. Tiene dotada la plática (de media hora), con el lector, portero, ayudante de sacristán y misas, que en el día de comunión en cada mes son tres: una de preparación para comulgar, otra en que reciben a su Magestad, y la tercera para dar gracias. El retablo, cáliz, misal y demás ornato del altar y misa todo lo ha costado el prelado, con la cera que se necesita».

Eura, «enterado de todo, vino en suspenderlo». Només «mandaría hacer un cancel».¹³¹ En definitiva, va haver d'enfrontar-se als canonges, els quals no li van fer cap mena de costat en el projecte. El fet és que, mort Eura, sembla que la capella i congregació per la qual va expressar els seus primers entusiasmes i activitat no estrictament episcopal no va prosperar a la capital gallega per tal com no se'n torna a parlar en cap dels documents posteriors consultats i no en resta avui la memòria més remota.

Armanyà, en elogiar l'eloqüència d'Eura, cita, entre altres llocs on va poder lluir-la, la catedral de Santiago, on Eura va anar a fer l'ofrena al sant apòstol més d'una vegada. El 30 d'agost de 1745 el capítol rep la notícia del viatge del seu bisbe a Santiago de Compostela per tal de fer l'ofrena al sant en nom del príncep Ferran (després Ferran VI), amb motiu del jubileu compostelà. Consta que la va fer el 6 de setembre i hi va fer un lliurament de mil ducats. El 13 de setembre torna a ser a Ourense i, com sempre, el capítol li'n dóna la benvinguda. Encara va presentar l'ofrena a Sant Jaume per voluntat reial una segona vegada, ara en nom de la Reina.¹³²

Un conflicte d'autoritat i competències: 1747-1749

Després de deu anys a la diòcesi, esclata un conflicte greu entre el bisbe i el capítol. Les col·lisions,

¹³¹ Per a les notícies sobre el permís del capítol, ACO, *Libro de acuerdos capitulares desde el año de 1734*, f. 627. Les referències a Santa María la Madre i a la fundació són a FLÓREZ (1789, 199 i 202). Altres informacions són a AHDO, «Orense-Centro, Santa Eufemia», caixa 30.9.7 (sobre les rendes), ARMANYÀ (1764, 16), FERNÁNDEZ (1897, 539) i SANTIAGO (1915, 367). Per a la notícia de la porta, ACO, *Libro de autos capitulares desde el año de 1744*, f. 12: «Propuso el señor Zúñiga en nombre de S. Ilma. que, para mayor comodidad de la Hermandad de la Buena Muerte, pensó en abrir una puerta en la iglesia de Santa María la Madre, con una capillita en el hueco que hace la iglesia azia el cementerio, con uniformidad a la demás obra, para que por esta puerta puedan entrar los Hermanos en la supo[sición] que no se halle inconveniente de parte del cabildo. Tratóse dello y, ofreciéndose algunos reparos, se acordó despachar cédula para el viernes 24 del corriente». Això el 17 d'abril; el 7 de maig s'esmenten els inconvenients del capítol i la suspensió de part del bisbe. Una disputa amb el canonge lectoral, a qui s'havia encarregat de predicar el sermó de les tres hores i no volia fer-ho, ens dóna notícia de l'activitat homilètica a la congregació de la Bona Mort: el canonge lectoral no vol predicar «porque no puede estudiar de noche, y por el día no tiene comodidad para ello», mentre que al capítol li consta que «no tiene disculpa legítima porque predica en la Buena Muerte, y está bien robusto y sin indisposición ninguna» (ACO, *Libro de autos capitulares desde el año de 1744*, f. 281).

¹³² ACO, *Libro de autos capitulares desde el año de 1744*, ff. 62v (la partida) i 64v (notícia de l'arribada, el 13 de setembre). La data del 6 de setembre la dóna LÓPEZ FERREIRO (1908, 65, n. 1): «La misma ceremonia [=les diligències del jubileu compostel·là] se practicó [...] en 6 de Septiembre [de 1745] con el obispo de Orense, que venía en nombre del Príncipe y presentó un libramiento de mil ducados». FERNÁNDEZ (1897, 540) afirma: «Fue dos veces encargado de llevar la ofrenda al Apóstol Santiago, en nombre del Príncipe de Asturias, D. Fernando VI, una, y la otra representando á S.M. la Reina.» També ARMANYÀ (1764, 8) es fa ressó d'aquests dos viatges a Sant Jaume: «Digalo [al·ludeix a la brillantor de la seva oratòria] el augusto templo de la ciudad de Santiago, lleno de regozijo y gloria con las dos eloqüentísimas oraciones que con motivo de la real oferta oyó de su boca». FLÓREZ (1789, 200), de la seva banda, ho exposa així: «Concurrió dos veces a la oferta del apóstol Santiago. Una enviado del príncipe de Asturias, D. Fernando VI, y otra en nombre de la Reyna madre nuestra señora, haciendo en ambas las oraciones correspondientes al manejo que tuvo de poética y oratoria, con varia erudición». Amb tot, no he sabut trobar ressó documental del segon viatge. MARÍ (1972, 6) es preguntava sobre la possibilitat que aquests sermons compostel·lans arribessin a la impremta: «Potser s'han imprès els sermons, però no els he pogut veure». Tampoc jo no tinc cap constància de una possible impressió (no se'n parla a la documentació consultada, ni apareixen als catàlegs bibliogràfics habituals, ni MARTÍNEZ-BARBEITO 1970 en recull la més mínima notícia); tot fa pensar que no van ser impresos.

els plets i les disputes de molt diverses menes entre capítols i prelats, eren aleshores el pa de cada dia arreu:¹³³ nombroses cartes que s'intercanvien uns capítols catedralicis amb altres, en el nostre cas amb el d'Ourense, ho confirmen. D'altra banda, la documentació procedent de diversos arxius reporta, algunes vegades amb molt detall, les causes i el desenvolupament de les disputes. La majoria, a mitjan XVIII.¹³⁴ Al darrere de tots aquests problemes hi ha un mateix origen: el regalisme imperant a tot l'estat borbònic, que sovint xocava contra els interessos i els privilegis de l'Església.

En el moment d'arribar Eura a Ourense, el capítol, després d'un període de quatre anys seguits amb la seu episcopal vacant,¹³⁵ devia haver agafat un cert poder i una capacitat de decisió autònoma. En els primers anys del pontificat d'Eura no s'hi detecten topades: com tot prelat que acaba d'arribar a la seva seu –i especialment algú procedent d'una regió ben diferent, en un lloc tan allunyat, per tants motius, del seu medi habitual– necessita un temps per conèixer la nova realitat. Al cap de deu anys, però, s'inicien els conflictes: el primer, un contenciós relatiu a la predicació, un cas clar de conflicte d'autoritat i competències. El bisbe ja devia haver deixat passar massa coses i, després de deu anys, va decidir tallar de socarrel la dinàmica autònoma del capítol. Per això la primera disputa és tan violenta i llarga, agafa tan de sorpresa els canonges –ho fan constar diverses vegades– i s'articula

¹³³ Sobre les causes de les pugnes capítols-bisbes, veg. CALLAHAN (1984 [1989, 16 i 23]): «Los obispos no ejercían la autoridad suprema sobre sus diócesis; pugnaban con frecuencia con los cabildos catedralicios [...]. La acumulación de privilegios procedentes de la Corona y del papa, a lo largo de siglos, dotó a los cabildos de una posición cuasi-autónoma en relación con los obispos. [...] También dedicaban mucho tiempo a la administración de las extensas propiedades y dotaciones que pertenecían a las catedrales. Con su exagerado sentido de la dignidad corporativa y con el disfrute de rentas propias, los cabildos a menudo pleiteaban con sus obispos y con las autoridades civiles por los derechos de primacía y el alcance del control episcopal de sus asuntos». Veg., com a comparació, els conflictes crònics en les diòcesis catalanes de l'edat moderna, a PALOS (1994, 137-143). Com veurem tot seguit, el pontificat d'Eura a Ourense és paradigmàtic en aquesta mena de conflictes. Com diu Josep Lluís Palos, «des que en 1523 la Corona havia obtingut el dret de presentació dels candidats», d'una banda els bisbes tenien una «consciència clara d'estar lligats per un vincle de fidelitat al govern al qual devien el càrrec», d'altra, aquests bisbes, contemplats pels capítols com a agents de la Corona (cosa que, al capdavall, eren), constituïen, al cap i a la fi, un perill per als interessos tradicionals del canonges: «mentre molts prelats passaren d'un càrrec a un altre sense gairebé tenir temps de situar-se, els canonges representaven la continuïtat en el govern de les diòcesis, la qual cosa facilità el fet que acabessin atribuint-se prerrogatives que excedien àmpliament les que tenien assignades». En aquests casos, «en expirar el seu mandat, l'èxit o el fracàs de cada bisbe dependria en gran mesura de la seva habilitat per conviure amb el poderós i influent col·legi catedralici» (veg. PALOS 1994, 136). Sobre el mateix tema, d'arrels profundes, vegeu, per al segle XVII, DOMÍNGUEZ (1970, 45-48). El cas Eura va ser un xic especial, pel fet que va "durar" força anys al capdavant de la diòcesi ourensana.

¹³⁴ A l'AGS, per exemple, hi ha una gran quantitat de papers procedents de gairebé tots els bisbats de l'estat, corresponent a aquests anys. Els conflictes, plets i acusacions mútues hi són en gran nombre i varietat, i quasi sempre tenen com a protagonistes el bisbe i el seu capítol. (Gracia y Justicia. 11. Indiferente eclesiástico, lligall 550 (AGS 11)).

¹³⁵ Comptat i debatut, des de 1729 el bisbat d'Ourense no tenia un bisbe que governés amb decisió la diòcesi. Els seus predecessors, per raons diverses, no van dur a terme una acció eficaç: fr. Andrés Cid: «tomó posesión de la mitra de Ourense el 12 de febrero de 1729, y si bien estuvo cuatro años al frente del obispado, sus achaques y enfermedades fueron no pequeño obstáculo.» Va morir el 8 de juny del 1734. Dos anys de seu vacant. S'ofereix el lloc al monjo agustí fr. Pedro Manso (ja hem vist els precedents d'aquest nomenament), que mor abans d'haver acceptat el càrrec, el 6 de gener de 1736. Finalment, és nomenat «inmediatamente» el franciscà Juan Zuazo, que també va morir abans de «ser consagrado para nuestra diócesis.» Era el 4 d'abril de 1736 (FERNÁNDEZ 1897, 537-539). Si tenim present que Eura no comença a governar la diòcesi en ferm fins a mitjan 1738, quan s'hi instal·la, ens adonem que són nou anys sense un govern clar, la qual cosa és la millor garantia per tal que capítol i parròquies fessin la seva.

sobre un problema en la predicació, que a cop d'ull pot semblar una qüestió menor.¹³⁶ Eura devia assolir el seu objectiu, perquè en els anys que segueixen, fins a la seva mort, els documents no revelen cap altra confrontació. Tot continua com si no hagués passat res. També és cert que, amb el pas dels anys, el bisbe s'anava envellint i cada vegada es recloïa més en el palau episcopal, sense intervenir tant en els assumptes del capítol.

Globalment, però, si comparem aquest cas amb el d'altres bisbats i arquebisbats, ens adonem que en cap moment el conflicte d'Ourense no assoleix, ni de bon tros, la violència verbal –i, en alguns casos, física– a què s'arriba a altres llocs de l'estat.¹³⁷

Els fets són els següents. A l'any 1747 hi ha diverses disputes menors, sovint aïllades i puntuals, entre el capítol, d'una banda, i els dominicans i els franciscans, de l'altra. En una ocasió el capítol, molt susceptible, acusa els franciscans de difondre «papelones denigrativos al cabildo». El capítol reacciona negant-los la possibilitat de predicar a la catedral. El fragment que transcriu a continuació és del 31 de maig de 1747:

Aviéndose dado cuenta de que los relixiosos de San Francisco an asistido antes de ayer en un entierro de la iglesia de la Trinidad, fueron rezando en voz alta los salmos del *Mise[re]re* y *De profundis* alternando con el cura, lo que es contra la regalía de esta santa Yglesia y práctica antiquíssima; y atendiendo el cabildo a los continuos atentados de dichos relixiosos, y que se sabe extrajudicialmente que ellos han sido autores de un papelón que se a estendido, el qual contenía cláusulas yndecorosas al honor de los señores capitulares, se a tomado la providencia de privarlos del púlpito de esta santa Yglesia.¹³⁸

El fet que els capitulars no es determinin a comunicar la seva decisió al bisbe fins al dia 7 de juliol ja demostra l'autonomia respecte al seu prelat amb què estava acostumat a funcionar el capítol:

Propuso el Sr. deán que respecto la interdicción que el cabildo avía puesto para que los religiosos de San Francisco ni predicassen en la Yglesia ni en ella se les diese recado para dezir missa, era reparable el que no se le diese parte de todo ello al prelado; y, assí, que el cabildo providenciase en ello al prelado. Y después de bien conferenciado el punto, se acordó que los Sres. Arze y Sánchez noticien esto mismo a S. Ilma., y juntamente tengan entendido, assí el Sr. maestro de ceremonias como el que hiziesse de preste, quando ocurra el tener sermón algún franciscano, para que el uno no lo vaya a acompañar al púlpito, y el otro, acabado de cantar el Evangelio, entone al punto de incensado el Credo. [f. 182v]

Quan Eura en té notícia, pren una actitud cauta i conciliatòria, volent-se informar prèviament de les

¹³⁶ No devia ser un cas insòlit: també el bisbe de Girona Alfonso de Balmaseda (1673-1679) va mantenir amb el capítol un conflicte a l'entorn de la predicació (BUSQUETS 1994, I, 565).

¹³⁷ No revesteixen, per exemple, la crueta i la violència, fins al pur terrorisme, d'alguns episodis del Principat com els que exposa PALOS (1994, 143-149). Veg. també BUSQUETS(1995, I, 500).

¹³⁸ ACO, Llibre d'Actes Capitulars 1744-1750, f. 171v. Els fragments que són transcrits a continuació i la foliació assenyalada corresponen a aquest llibre d'actes, si no s'hi diu res en contra.

acusacions dels canonges contra els framenors. La resposta del bisbe es comenta en el capítol del 10 d'aquell mes:

Dio quenta el Sr. Arze aver expressado a S. Ilma. los justificados motivos que assistieron al cabildo para interdicir del pùlpito a los padres franciscanos, y que el prelado respondiera no tenía noticia de los papelones que esparcieran, denigrativos al cabildo, y que, siendo ciertos, se mostraria interessado a favor del cabildo, pero que siempre sería mejor la compasión en esta materia. [f. 183]

A mesura que passa el temps, el conflicte s'agreuja. Al cap d'un any, i després d'haver fet les comprovacions oportunes, el bisbe sembla prendre partit pels religiosos de Sant Francesc. S'ha querellat davant la Reial Audiència de La Corunya contra el capítol per haver prohibit de predicar un franciscà al juliol de l'any anterior.¹³⁹ En el capítol del dia 18 de maig de 1748 s'expressen acusacions gravíssimes contra Eura:

Propuso el Sr. Arce que el cabildo debe tener presente los favores y obsequios que a echo al Sr. obispo, y, entre otros, el averse permitido que estableciese en nuestra iglesia de Santa María la Madre la Hermandad de la Buena Muerte, y aver concedido al padre Fr. Salvador de Matas, su secretario, el especial honor de señalarle silla en el coro. Espuso quán poco apreciava su Ilma. tantos beneficios como a recibido del cabildo, no aviéndose merecido otra correspondencia que el de movernos pleytos. Y se dio quenta de que su Ilma. llamaba los curas del obispado y, después de obsequiarlos, los persuadía a tramar tres poderes, todos tres contra el cabildo: sobre subsidios, luctuosas y ocho por ciento. [ff. 243-243v]

En properes actuacions en aquest plet, Eura al·lega que «se le usurpa el derecho que tiene al pùlpito de esta santa Iglesia.» (3 de juny de 1748).

Un fet puntual empitjora la situació. Mentre el plet sobre la predicació fa el seu camí, un frare franciscà predica un sermó a la catedral l'11 de novembre de 1748 –diada de sant Martí, patró de la seu–, i, segons els canonges, va abocar-hi greus sàtires i al·lusions contra aquests, que fins van entendre els seglars (!). El capítol es queixa al bisbe. Aquest els tramet el sermó per escrit, el qual ha reclamat prèviament al predicador en qüestió, per tal que els canonges anotin on consideren que hi ha expressions vexatòries contra el capítol. Aquest diu detectar que, tot i ser el mateix sermó, ha estat «muy mudado» a l'hora de passar-lo per escrit.¹⁴⁰ El bisbe, decidit a arribar al fons de la qüestió, al desembre d'aquell any va adreçar cartes a una colla de persones de la seva confiança (abats, priors de convents d'Ourense i dels voltants, del bisbat, altres eclesiàstics...) que havien

¹³⁹ El text de la querella és reproduït a l'**Apèndix 3** d'aquest capítol biogràfic.

¹⁴⁰ El franciscà es deia Cayetano Macías. Vet aquí les acusacions que fan els canonges en una lletra tramesa al seu bisbe: «[...] apenas profirió palabra que tocase al Evangelio, ni el asunto que se propuso, llebándose toda la atención, todo el estudio y empeño, el artificio cuidado de adornar su panegírico de odiosas sátiras, molestos equívocos, conceptillos vulgares y gracejos yntempestuosos (quales fueron, entre otros muchos, que san Martín se avia quedado con la media capa para polaynas [...]), a que añadió diferentes pasajes de entremeses y comedias [...]» El 27 de novembre d'aquell any Eura escriu al capítol amb l'avís de rebuda de l'acta capitular on diu d'impedir de predicar al tal Macías. I l'1 de desembre Eura tramet la còpia del text del sermó de Macías al capítol i li demana que li assenyali «las cláusulas que en él contempla satíricas y prevenirme contra quién se dirigen» (AHDO, secció: Obispo, sèrie: Catedral, caixa 1.2.0).

assistit a la prèdica del franciscà a la catedral, on els demana que aclareixin si es tracta del mateix sermó, si hi detecten diferències substancials amb el que es va predicar i si s'hi observen sàtires o sortides de to. Absolutament totes les respostes coincideixen en afirmar que es tracta del mateix sermó que es va predicar, al peu de la lletra, i que no hi ha tals sàtires, adient-se perfectament a un sermó respectuós i normal.

Finalment, el 28 de maig de 1749 (ff. 293v-294), el capítol reconeix que s'ha equivocat en les tres acusacions fetes al bisbe, fruit de la mala fe d'un seguit d'actuacions i difamacions del canonge doctoral. Decideix demanar-li disculpes i que els tingui en compte que no han estat tan expeditius com altres capítols en casos de disputes amb el seu prelat, ja que no han expulsat la Germandat de la Bona Mort de Santa Maria la Madre, ni han tret el seient del cor del seu secretari (!).

Per una acta de la sessió capitular de l'11 de juliol de 1749 (f. 302v), sabem que l'autoritat reial va arribar a intervenir en les desavinences. El capítol contesta a les ordres reials plegant-se als desitjos del monarca. L'entrada del rei en el conflicte va liquidar les desavinences. Era molt comú que les bel·ligeràncies de la mena d'aquesta es resolguessin així.

Situats cadascú al seu lloc, les relacions sembla que es van tornar a normalitzar. Alguns fets ho demostren. Per exemple, el 17 de setembre d'aquell mateix any el capítol rep el prec del bisbe per fabricar uns seients, que alhora servirien per a calaixos «en que recojer las alhajas de la Hermandad de la Buena Muerte, porque con la humedad se pierden en la capilla que le dio el cabildo para este efecto. Acordóse conceder a S.I. esta gracia».¹⁴¹

Una pastoral sense aldarulls: 1749-1763

Aquests anys formen com una segona part en el pontificat d'Eura. Si bé, després de prendre contacte amb la seva diòcesi en els primers anys del seu mandat, el bisbe s'enfronta obertament al seu capítol, resolts aquests problemes, s'inicia un període que arribarà fins a la seva mort caracteritzat per una acció pastoral sense sobresalts, relativament plàcida, enmig de les dificultats econòmiques que ja venien de lluny. El bisbe, però, haurà d'intervenir en conflictes menors que, ni de bon tros, no tenen la gravetat dels anteriors. En aquests petits conflictes, sempre habituals en tots els bisbats, Eura es mostra conciliador, actitud que ja havia adoptat altres vegades.¹⁴²

¹⁴¹ ACO, *Libro de Autos Capitulares desde el año de 1744*, f. 311v.

¹⁴² La negativa d'un canonge, Gallardo, a no assumir un acord pres pel capítol genera un conflicte intern. Les actes recullen quina era la postura del bisbe: Eura «exponía [en una carta al capítol] sus deseos de la paz y unión entre sus yndividuos, y que manifestaba su inclinación a cortar esta mala cuestión. Y en vista de todo, resolvió el cabildo se le

Les “bones” relacions es trasllueixen en el fet que el capítol té bona cura de comunicar moltes de les seves decisions al bisbe, i, quan cal, aquest es fa present en alguna de les seves reunions. En canvi, alguna qüestió considerada de caràcter més intern o simplement *delicada* no li és comunicada, com quan es decideix de construir una sala capitular, els dies 23 i 24 de juliol de 1755, o quan es parla del «clero».¹⁴³ El 3 d'agost de 1750 les actes capitulars recullen una informació tan “il·lustrativa” com aquesta:

Tratóse del contenido de la zédula sobre si se le ha de hacer alguna representación al Sr. obispo para que ponga remedio en los excessos [el 31/7/1750 es parlava d'unes queixes de capellans per extorsió] que don Marcos Teyxeiro y los demás motores de las ynquietudes del clero cometen para obligar a los eclesiásticos del obispado a que den los poderes, violentándolos con diferentes amenazas; y se determinó que por ahora se suspenda hacer representación a S.I. sobre este negocio en consideración a que puede perjudicar al honor del cabildo y a la justificación con que procede en sus operaciones y en materia de quentas.¹⁴⁴

* * *

respondiese a su Illma. manifestándole los mismos deseos a la paz, la maior satisfacción acia la conducta del Sr. Gallardo; pero, que en las presentes circunstancias, arreglándose a derecho y a las constituciones, no podía dexar de llevar adelante lo acordado.» (ACO, *Libro de Acuerdos en la Sala Capitular del Ilustrísimo Señor Cabildo de Orense. Año de 1751*, f. 90). El 23 de juny de 1752 l'afer Gallardo encara cueja. El capítol havia castigat la insubmissió del canonge rebel amb una multa. El bisbe demana que «se le alze el desquénto y los dos pleitos anden vajo una cubierta, y todo ello por aora por vía de providencia benigna y piadosa. Y se acordó que se pida la revocación de dicho auto y se apele dél a donde combenga» (ACO, id. f. 127). Durant l'any 1750 hi ha «diferencias» (no sé quines) entre el clero diocesà i els canonges. El bisbe mira de resoldre aquesta qüestió per la via jurídica, intentant garantir la justícia de les resolucions que es prenguin (AGS, Gracia y Justicia (10. Provisiones eclesiásticas), lligall 540, s.f.) El 1753 les disputes entre uns i altres obliguen el bisbe a intervenir de nou (ACO, id., ff. 178-9).

¹⁴³ A mitjan 1752, el capítol decideix convocar unes oposicions per tal de cobrir una plaça vacant, però abans «dando el presente secretario cuenta a S.I. por si se conforma con esta resolución» (ACO, *Libro de Acuerdos en la Sala Capitular del Ilustrísimo Señor Cabildo de Orense. Año de 1751*, f. 130v). El dia 6 de novembre del mateix any el bisbe assisteix a una reunió per tal d'emetre el seu vot en l'elecció del càrrec de doctoral (ACO, id., 146v). El 14 d'agost de 1753 s'informa a Eura dels metges que el capítol ha nomenat, i ell hi dona el vistiplau (ACO, id.). Altres vegades, si el bisbe no hi pot ésser, delega. El 19 de juliol de 1754, per a l'elecció de la «prevenda magistral», «Zambrano presidió la elección con poder del señor obispo» (ACO, id., 249). Per al tema de la sala capitular, ACO, id., f. 298v. YZQUIERDO *et al.* (1993, 193) assenyalen que la sala capitular actual és la construïda al XVIII, juntament amb la sala precedent, per al vestidor dels canonges. La citació del text és a ACO, id., f. 364.

¹⁴⁴ ACO, *Libro de Autos Capitulares desde el año de 1744*, f. 364. Les violències eclesiàstiques per qüestions de drets i beneficis eren habituals; veg. el següent cas, de Poblet: «Las relaciones entre el monasterio y los habitantes de la vecina villa de Vimbodi, sobre la que Poblet tenía jurisdicción, se hicieron tan tensas que los monjes enviaron bandas armadas que incluían hermanos legos con “pistolas a los pechos” para amenazar a los lugareños» (CALLAHAN 1984 1989, 30)). Sovint els conflictes sorgien per raó de les dificultats econòmiques dels prebendats derivades de la inflació de càrrecs els quals no podien sostenir-se dignament amb les rendes. El tema de les prebendes i els beneficis eclesiàstics preocupava la cort. En un document de l'AGS, que no duu data, s'al·ludeix a aquesta qüestió: «en algunas santas iglesias de España [...] es excesivo el número de prebendas, de que resulta ser muy tenues sus rentas, sin que los prebendados se puedan mantener con la decencia correspondiente a su estado, y se desea saber como se podrá reducir el número de dichas.» (AGS, Gracia y Justicia (11. Indiferente eclesiástico), lligall 548, s.f. Heus-ne aquí un exemple en un bisbat de Catalunya, no sé quin: «Un prelado de Cataluña representa que hay en su diócesis, con ser la más reducida, seiscientos beneficios sin congrua, que no sirven más que de inzentibo de pleitos, y devieran suprimirse. Con este motibo se ha parado de consideración en que, padeciendo igual enfermedad todo el Principado, deve solicitarse el remedio con una providencia general, que no sólo extinga los veneficios tenues, sino que quite tantos exemptos y ponga en contribución las propiedades que sólo han buscado un título o pretexto aparente para su exempcions [sic].» (Sense data; AGS, Gracia y Justicia (11. Indiferente eclesiástico), lligall 550, s.f.). Ja he parlat dels beneficis i prebendes a la diòcesi d'Ourense més amunt.

Com era habitual en tots els bisbes, una de les seves funcions pastorals era la de vetllar pel bon govern material i espiritual de les parròquies de la diòcesi.¹⁴⁵ D'una banda, hi havia la comunicació per carta. En unes, es feia arribar a les parròquies els manaments, consells i altres documents que provenien de Roma o de Madrid; en altres és Eura en persona qui dóna les ordres o consells als rectors.¹⁴⁶ En la qüestió de les visites pastorals, com en tantes altres, Agustí Eura va fer allò que s'esperava d'ell: els bisbes del Set-cents hispànic, «llevaban a cabo las visitas pastorales a las parroquias de sus diócesis con notable diligencia en una época en la que las precarias comunicaciones y transportes hacían de aquéllas una tarea engorrosa» (CALLAHAN 1984 [1989, 21]). La visita pastoral permetia al bisbe conèixer directament la realitat del seu bisbat i mirar de corregir tot allò que no rutllava com convenia. Això degué ser especialment necessari després de quatre anys sense bisbe, quan a moltes parròquies, especialment les més aïllades, s'hi podien haver anat acumulant tot un seguit d'hàbits que s'havien d'esmenar. Aquesta sembla ser la intenció de les visites que va fer a moltes parròquies, com per exemple la d'Oimbra, on sembla que hi havia una certa deixadesa: es fa un llistat de tots els clergues que hi treballen i s'especifica què hi fan, es posen al dia les qüestions econòmiques,¹⁴⁷ s'equipa la parròquia amb els objectes de culte necessaris per pal·liar les mancances,¹⁴⁸ es mana nomenar un sacristà i reparar algunes edificacions, etc.

Les visites pastorals del bisbe Eura eren regulars i abastaven tota la diòcesi. Sortia per dues o tres setmanes, i no s'oblidava de comunicar al capítol la seva absència temporal. Durant tot el llarg mandat tenim notícia de moltes sortides; fins i tot dos anys abans de morir, amb setanta-set anys, es trasllada a visitar algunes parròquies del bisbat.¹⁴⁹ Pels testimonis citats, podem concedir que el zel

¹⁴⁵ Sobre la mobilitat dels bisbes del Set-cents, fora de la seva diòcesi però, veg. el que diu el viatger anglès Peter Townsend, als anys vuitanta: «El encuentro entre dos prelados es un acontecimiento en España, porque desde el momento en que un ministro del altar acepta una mitra, entrega completamente su vida a los deberes de su cargo y se confina en su diócesis» (tret de CALLAHAN 1984 [1989, 17]). Tot i això, el nostre bisbe encara va viatjar prou (a més de les visites pastorals intradiocesanes): va anar dues vegades a Sant Jaume de Galícia a fer l'ofrena a l'apòstol, com he esmentat més amunt.

¹⁴⁶ No he pogut aplegar gaire informació sobre les cartes pastorals que Eura degué trametre a les parròquies. Em consta, però, que va fer-hi arribar diverses disposicions del rei i del Papa (dubtes, resolts pel Papa, sobre una qüestió de dejuni a l'any 1745; proclamació d'un jubileu a Itàlia i, a petició del rei, a Espanya l'any 1746; carta en què es comuniquen les condicions d'unes indulgències atorgades pel Papa; etc.), juntament amb altres que parteixen del propi Eura (com és la petició als rectors de custodiar els llibres oficials de la parròquia: baptismes, matrimonis..., de l'any 1749). A l'AHDO hi ha dipositades aquestes lletres segons les diferents parròquies.

¹⁴⁷ «Que los que deven caudales a esta [...] de debaxo de dos meses y [*mot il·legible*] del día de la publicación de esta visita concurra cada uno con lo que constare estar deviendo»; a més, la parròquia ha de pagar els deutes que tinguin contrets amb els feligresos.

¹⁴⁸ «Se traxa para cada una [*de les esglésies*] relicario de pecho para llevar el viático a los enfermos».

¹⁴⁹ Vegem alguns exemples esparsos de les comunicacions als canonges: «Leyóse carta del Sr. obispo que se despide para yr a la visita a la dignidad de Limia» (ACO, *Libro de Autos Capitulares desde el año de 1744*, f. 62v). Quan no els ho podia comunicar abans de la sortida, ho feia quan tornava («Dio quienta el Sr. Zambrano como su Ilma. le havia dicho hiciese presente al cabildo no havia podido participarle la ausencia que hizo de esta ciudad», ACO, *Libro de acuerdos del Yllmo. y Señor Cabildo. Desde el año de 1756 en adelante*, f. 257). Quan el bisbe arribava del viatge, una representació del capítol solia anar a donar-li la benvinguda («Dijo el Sr. deán que su Ilma. se havia restituido a esta ciudad, y que era preciso se le

pastoral de què parlen diversos biògrafs no és un simple tòpic, sinó que té una base real, que s'adiu, a més, amb la seva personalitat.

Altres qüestions de costums i decòrum en els oficis litúrgics demanen la intervenció del bisbe: es preocupa per resoldre els problemes («delitos de amancebamientos» i «quimeras») que provoquen els «diversos festines, así de día como de noche» que es fan «en aquellos parajes confinantes con el reyno de Portugal» a l'any 1755; mira d'estar amatent a la dignitat dels comportaments en els oficis a les esglésies (especialment a la catedral, on «el señor obispo ha puesto censura contra todos los que hagan corrillos en la Iglesia y entren con redecilla, gorro y pelo atado», censura que el capítol s'encarregarà de fer complir), també al 1755.¹⁵⁰ Aquestes actituds del bisbe Eura, juntament amb el capteniment d'austeritat extrema del prelat ourensà, altres dades que he anat indicant i noves que aniran apareixent de seguida sobre la seva vida, ens situen el nostre autor en una línia propera al rigorisme moral característic dels clergues reformadors del XVIII (veg. MESTRE 1979, 664-667).

A l'any 1761, tenim notícia de la jura de fidelitat al rei que va fer Eura, segons el mandat del mateix Carles III, coronat al 1759. El dia 26 de juny, el capítol rep notícia de la necessitat de fer la cerimònia de jurament:

El Sr. deán hizo presente al cabildo carta de S.M. don Carlos tercero en que se ordena reciva el juramento de fidelidad, que han hecho a S.M. y al príncipe, nuestro señor, en el mes de julio de el año pasado todos los prelados que se hallaron en Madrid, al Sr. obispo, nuestro prelado, en

fuera a visitar y dar la bienvenida», ACO, id., f. 257v). A l'AHDO, als arxius parroquials d'aquests anys, s'hi poden trobar les *actes* de visita. L'exemple citat és a AHDO, Llibre de circulars núm. 27.11.12, Oimbra, Santa María, ff. 2-4v. La visita és del 29 d'abril de 1739.

¹⁵⁰ La notícia sobre els «amancebamientos» i «quimeras» és a AHPO, caixa 226, correspondència Ajuntament, carpeta de l'any 1755. Es tracta d'un *real auto* del comte de Litre, Leopoldo Adrano, general en cap dels exèrcits reials a Galícia. En transcriu un fragment: «El fiscal de su Magestad dize que por el mui reverendo obispo de Orense ha dado noticia como en el distrito de su obispado, y especialmente en aquellos parajes confinantes con el reyno de Portugal, desde algunos años desta parte por muchos mozos y mozas solteras, y entre ellos barios casados, dieron en establecer diversos festines así de día como de noche, pasándolas enteramente en ellos sin que a vezes los padres de familia, por más celosos que sean, puedan conthener a sus hijos y domésticos el que concurren dellos, ni bástasse para obtener [=detener?] a unos y otros las secretas y públicas correcciones de sus propios párrocos [...] para que pusiesen en ello el correspondiente remedio ha evitar no sólo los escándalos que con el mal ejemplo se causan en aquellas repúblicas sino los duplicados delitos de amancebamientos, quimeras y muertes que de ello se siguen, no ay forma de que thomassen la menor providencia por sus particulares yntereses así por los que tienen de las espontáneas de las mozas que se hazen encinta[s] como de las causas que suelen fraguar para ello y no para castigar los delinquentes, siguiéndose de ttodo los graves perjuizios que se dejan considerar; y no siendo justo se disimulen, pide se mande despachar real provisión para que las justizias hordinarias del distrito de dicho obispado, y cada uno en su rrespectiva jurisdicción, no consientan en manera alguna aya tales festines de día y noche, celando en punto de ello lo conduzente, y a los motores de ellos les pongan en la cárcel [...]. Librese despacho para que las justizias del obispado de Orense, y cada una en su rrespectiva jurisdicción, no consientan haiga bayles y festines de noche, celando el que en los que se hizieren de día se ejecutten con ttodo modesttia y sin yndezencia alguna [...]» En relació a aquest episodi, podem recordar el que explica Domínguez Ortiz sobre certes idiosincràsies de costums d'aquell territori peninsular: «Lo que puede afirmarse es que era un clero [*el secular gallec*] muy unido al pueblo, salido de sus mismas entrañas, participe de sus virtudes y defectos. No insistía mucho en el aspecto moral, quizá porque él mismo no estaba libre de culpas. En el agro gallego la libertad de costumbre era grande, y el número de nacimientos ilegítimos elevado. La oleada de fervor religioso que había *sacralizado* a Castilla en los siglos XVI y XVII se había dejado sentir muy poco en aquel extremo noroeste. Como en tantos otros aspectos, también en éste Galicia conservó un regusto medieval hasta el final de los tiempos modernos» (DOMÍNGUEZ 1976, 142). La notícia sobre el capteniment a les esglésies és a ACO, *Libro de Acuerdos en la Sala Capitular del Ilustrísimo Señor cabildo de Orense. Año de 1751*, f. 324.

la misma conformidad que aquellos lo egecutaron. Y enterado el cabildo de su contenido, deseando que esta función se haga con la solemnidad que corresponde, acordó que el Sr. lectoral escriba privadamente a Santiago, informándose de el modo con que se ha egecutado en aquella santa Yglesia, para proceder con el mismo arreglo, y esta resolución la participe al Sr. obispo dicho Sr. deán.¹⁵¹

Quan el capítol s'ha informat *privadament* de com feia la cerimònia la catedral de Santiago, el 6 de juliol de 1761 s'hi comença a treballar:

El Sr. lectoral presentó al cabildo el ceremonial que se ha practicado en la santa Iglesia de Santiago con motivo del juramento de fidelidad que hizo el Sr. arzobispo al Rey, que Dios guarde. Y se acordó que el Sr. maestro de ceremonias pase a estar con nuestro prelado y le manifieste lo que allí se ha agecutado, y también lo que aquí se ha practicado en el ano [sic] de 1709 y 1725.¹⁵²

El bisbe ha acceptat els suggeriments de cerimònia que se li presenten, «en vista de lo qual determinó S.I. hazer oy el juramento arreglado al ceremonial expressado.» Aquesta és la descripció del ceremonial:¹⁵³

En la capilla mayor y en el sitio acostumbrado al lado de la Epístola se puso el dosel, sitial y silla para S.I., con los banquillos a los lados para los asistentes. Al lado del Evangelio, en el presbyterio, junto al altar de los santos mártires, se puso la silla de terciopelo con su tapete para el Sr. deán. En el plano de la capilla, junto a las gradas del presbyterio, al mismo lado del Evangelio, se puso otra silla de terciopelo para el cavallero corregidor. Pegado a la tarima del altar maior, se puso un bufetillo bajo con su cubierto de damasco y sobre él un missal abierto por el canon de la missa y una cruz de plata sobredorada. Al pie de dicho bufete se puso un tapete con almoada.

El Sr. obispo convidó particularmente a todos los Sres. prebendados para que le acompañaran en esta función, y especialmente al Sr. don Santiago Mercado, chantre, y Sr. Don Joseph Páramo, thesorero, para que hiziesen de asistentes. El cavallero corregidor igualmente combidó a los particulares de la ciudad para que le acompañassen.

La mañana, pues, del día nueve de julio del año mil setecientos sesenta y uno, después de horas, salieron los Sres. prebendados de manteos a buscar a S.I. y le vinieron acompañando hasta la iglesia, y dicho Sr. vino de guantelete y sombrero hasta la puerta de la iglesia, en donde tomó el bonete, y lo mismo hizieron los dos Sres. asistentes. Y estando prevenido el sacristán con el agua bendita, le ministró el hysopo el Sr. chantre como asistente más antiguo. Al entrar en la capilla mayor, el maestro de ceremonias fue delante de pelliz hasta dejar a S.I. en su trono. Luego vino el cavallero corregidor con su acompañante y se sentó en su silla, según le previno dicho maestro de ceremonias, el que, hecho ésto, se vino a la sacristía, en donde estaba el Sr. deán preparado con capa pluvial blanca sobre la pelliz. Y acompañado de los pincernas, dos capellanes y maestro de ceremonias se fue a la capilla maior y se sentó en la silla preparada en el presbiterio.

El escrivano Francisco Carralbal (por no estar en la ciudad Penín, que lo es del cabildo) estaba ya prevenido en la capilla mayor, y luego que todos se sentaron, tomando las cartas del Rey escritas al Sr. deán y cavallero corregidor, las leyó en alta voz puesto en pie en las gradas del presbyterio. Y acabadas de leer, continuó leyendo la forma del juramento y pleyto omenage todo seguido a favor de S.M., lo qual concludido, el maestro de ceremonias (que estaba sentado

¹⁵¹ ACO, *Libro de acuerdos del Yllmo. y Señor Cabildo des de el año de 1756 en adelante*, ff. 263v-264.

¹⁵² ACO, *Libro de acuerdos del Yllmo. y Señor Cabildo des de el año de 1756 en adelante*, f. 266.

¹⁵³ Sobre la persistència del ceremonial eclesiàstic barroc al llarg del XVIII i l'opulent «esplendor del culto», veg. CALLAHAN (1984 [1989, 61]).

en su banquillo junto al trono) hizo señal al Sr. deán para que subiese al altar, lo que ejecutó puesto de pie delante de la messilla, buelto contra dicho altar. Y assí mesmo avisó al corregidor, quien se puso junto a la tarima del altar de pie, al lado de la Epistola. Y llegando S.I. con los asistentes se arrodilló sobre la almoadá que estaba prevenida delante de la mesa y, tocando con las manos el missal y la cruz, hizo el juramento de fidelidad en esta forma. El Sr. deán le preguntó:

—¿V.S.I. haze juramento de cumplir lo que aora se ha leído, assí Dios le ayude y estos santos Evangelios?

A que respondió:

—Sí, juro, y amén.

Luego se levantó S.I. y, puesto de pie, juntó sus manos con las del cavallero corregidor e hizo el pleyto omenage en la forma que se previene en la escritura que se remite de la corte. Acabado esto, se retiraron todos a sus respectivos assientos y el escrivano leyó igualmente el juramento y pleyto omenage a favor del príncipe y se efectuó todo lo demás en la misma forma arriba expressada. Y mientras se recibió el pleyto omenage, el Sr. deán se retiró a la sacristía con el mismo acompañamiento que vino. Luego salió S.I. acompañado de los Sres. prebendados hasta palacio. Y después el corregidor (quien assistió a esta función de golilla) con su acompañamiento, el que se fue hasta su casa. En la capilla mayor se pusieron algunos bancos para sentarse los Sres. que acompañaron assí a S.I. como al corregidor.¹⁵⁴

* * *

El bisbe Eura mantenia encara relació amb l'Acadèmia de Bones Lletres. Josep de Móra, marquès de Llo, ens dóna una notícia que ofereix un interès múltiple. En un moment en què al seu «Apéndice del lenguaje romano vulgar» tracta sobre si la llengua de la primitiva poesia a la península era gallega o provençal, afirma que a la llengua gallega encara es conservaven «locuciones y enteras cláusulas de nuestro provençal». I aleshores remet a una nota al peu:

Habiendo escrito a nuestro patricio y compañero el ilustrísimo de Orense si en el language vulgar de Galicia se reconocía aún parentesco con el catalán, me ha respondido que entre la gente vulgar (que es la única que habla comunmente gallego) había observado *no sólo nombres y verbos y otras dicciones totalmente unívocas con el idioma de Cathaluña, sino también algunas cláusulas enteras*.¹⁵⁵

La dada em sembla rellevant, no solament perquè mostra l'existència de contactes entre membres de l'acadèmia de Barcelona estant i el bisbe, sinó perquè un erudit de primera magnitud com és Josep de Móra fa una consulta d'ordre lingüístic a l'acadèmic desplaçat a Galícia per incorporar-ne la resposta, com a argument d'autoritat, al volum primer de les *Memorias*.

Hi ha alguna altra notícia que, malgrat que és de magnitud molt menor, ens permet pensar que hi va haver un contacte més o menys seguit. Per exemple, se sap que va rebre el primer volum de les

¹⁵⁴ ACO, *Libro de acuerdos del Yllmo. y Señor Cabildo des de el año de 1756 en adelante*, ff. 267v-268v.

¹⁵⁵ RALBL (1756, 613). La cursiva és de l'original: m'imagino que indica la reproducció literal d'un fragment de la carta de resposta d'Agustí Eura. Agraïxo a Cristina Juher, becària de l'ILCC que estudia aquesta obra del marquès de Llo – al més sovint marginada en els estudis culturals de l'època i de la qual estic convençut que posarà aviat de relleu la vàlua i l'interès–, l'oferiment d'aquesta dada. Ella mateixa m'ha comentat que no ha trobat rastre de la carta d'Eura entre els papers i cartes de Josep de Móra que es conserven a l'Arxiu de la RALBL.

Memorias (1756), tot i que fos alguns anys més tard i via Madrid. Relacionat amb aquest fet, hi ha notícia que a l'any 1759 l'Acadèmia llegeix una carta d'Eura que *introdueix* un poema d'un pretès acadèmic que resideix a Ourense, Juan García Contreras, on aquest es queixa per no haver trobat el seu nom a la relació d'acadèmics que figura en aquest volum.¹⁵⁶ Tot i no tenir notícia que Eura fes arribar a Barcelona cap text els anys que va ser a Ourense, no va deixar de mantenir-hi, doncs, contactes puntuals.

Una altra mena de contactes amb Barcelona es produïa a través de la tramesa d'almoines i ajuts econòmics al convent barceloní des de la seu ourensana:

Lo que el Ilustrísimo Eura hizo por el convento de Barcelona y las sumas de dinero que remitió para las obras del mismo no es ponderable. En el libro intitulado *Fundación de los Agustinos de Barcelona*, que se guardaba en el archivo del convento, se hacen constar en diferentes partidas las limosnas recibidas de los bienhechores, entre los que sobresale nuestro Obispo, de quien con certeza se puede asegurar que fué el principal, pues parece haber gastado todas sus rentas en la fabricación del nuevo convento. Aparte del destino particular que se dió a algunas de las referidas limosnas, como fueron las empleadas en el coste del altar mayor, en la compra del órgano, en la construcción de la Biblioteca y de la mayor parte del claustro, etc., etc., se consignan otras para otros objetos con el fin de que constara siempre que se habían adquirido o fabricado con las donaciones de dicho señor. El P. Noguero, en la biografía del mismo, reproduce una por una las partidas del libro citado en que aparece el nombre del Ilustrísimo Eura, especificando minuciosamente las cantidades recibidas y el empleo dado a cada una, resaltando de una manera singular la munificencia y liberalidad del donante.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Arxiu RABLB, lligall 1-II-3, *Acuerdos de la Junta General*, sessió de l'1 d'agost de 1759: «Se ha leído una carta del Sr. il-lustrísimo de Orense, dirigida al Sr. marqués, director de esta Academia, incluyendo una representación en verso heroico del Sr. Dn. Juan de Contreras, académico honorario de este cuerpo, exponiendo modesta y eruditamente su queja de no aver encontrado su nombre entre los individuos de la Academia que trae el libro u obra previa recientemente impresa.» Al lligall 1-III-2 hi ha la carta, dirigida a Josep de Móra i Catà, marquès de Llo, amb la lletra del secretari personal del bisbe, Salvador Mates, i signada de la seva mà:

«Mui señor mío: Hasta estos últimos días no me remitieron de Madrid el primer tomo que ha dado al público la Real Academia de Barcelona, a quién repito las debidas gracias. El gozo que he tenido en su letura no sabré explicarlo, pero el talento de V.S. sabe comprenderlo. Al mismo tiempo ha ocurrido que el señor D. Juan García Contreras, residente en esta ciudad, me ha manifestado vivamente el sentimiento en vista que, pensando estar admitido en la Academia, para cuió logro dice que presentó súplica y memorial según costumbre y que ella misma se dignó repartirle después algún assumpto, sin embargo, no ha tenido el honor de hallarse en dicha obra entre la serie de los alumnos y académicos. Sospecho si acaso el no aver escrito y desempeñado al último assumpto que se le repartió, mandó y llegó a su mano durante una gravíssima enfermedad, notoria a todos estos vecinos, avría dado motivo a aquello. Y, aunque he procurado disuadirselo, no me he podido escusar de entregarme y remitir a V.S. este papel suio, que incluío, para que V.S. se digne hacer lo que le parezca más conveniente. Este sugeto es bastantemente literato, poeta afluente e incansable, y cuerdo; yo quisiera en nuestra Academia a todos los doctos y útiles. Quedo a la disposición de V.S. [...] Orense y julio, 17 de 1759.» El text «en verso heroico» de García Contreras es conserva al lligall 14, núm. 73, de l'Arxiu de la RABLB.

¹⁵⁷ SANTIAGO (1915, 368). Veg. sobretot, al final d'aquest capítol biogràfic, l'**Apèndix 4**. Res no sé de la biografia d'Eura feta pel pare Noguero, sens dubte manuscrita, perquè Santiago mateix no la insereix a la bibliografia final de l'article «Eura», ni la trobo a PALAU 1948-1977 ni a AGUILAR 1981-1995; debades l'he buscada als inventaris de mss. de la BNM, BUB i BC; tampoc no l'he localitzada entre la documentació agustina de l'ACA ni de l'APC. A l'APC, al llibre de *Consultas, Notas, y Obits* del col·legi de Sant Guillem de Barcelona, esmentat més amunt, conté informació (f. 34) sobre un d'aquests contactes, per a una fundació d'aniversari: «Vui que contam als 30 de *setembra* de 1741, lo P. lector fr. Agustí Llorens proposà als PP. de la consulta com havia rebut una carta de l'il·lustrísim Sr. don fr. Agustí de Eura, bisba de Orense, en què se li participava com dit il·lustrísim *senyor* estava ab lo ànimo de fundar un aniversari perpètu cada any, lo qual deu cobrar durant la vida natural lo *pare presentat* fr. Emanuel Francí y después lo col·legi, pués així ho disposa dit il·lustrísim *senyor*. Y així, que diguessen si ab aqueixas circumstàncies se edmetia dita fundació per a què se pugués respondrer al *senyor* bisba y tots fóran de parer se admetés dita fundasió y que-s respongués al *senyor* bisba donant-li las gràcias de la molta charitat que-ns fa. Y així ho firmàran dit dia, mes y any». Al f. 34, a baix, hi ha una nota: «Nota que dit aniversari ab son respons cantat és per sufragi de la ànima de dit il·lustrísim *senyor* bisba, per las de sos paras y per las dels religiosos de N.P.S. Agustí de esta Provincia, y [ha] de salabrar-se lo segon dia no inpadit [=impedit,

Diversos testimonis afirmen que va ser durant els anys de pontificat a Ourense que va redactar les obres, inacabades, d'apologètica sobre la moral dels pares de l'Església. Jaume Caresmar concreta que «ciertas obras polémicas» les estava escrivint a l'any 1761 (TORRES AMAT 1836, 228). Rubió i Balaguer suggereix que aquests textos podien ser la *Defensio* que esmenta el mateix Torres Amat. El cert és que a l'any 1738 encara no havien estat redactats. D'altra manera, Serra –al 1736– o el copista que hi fa addicions al 1738 ho haurien recollit al *Diccionario de escritores catalanes* que es conserva a la BNM (ms. 13604).

En suport de la data tardana de redacció tenim el testimoni del pare Flórez que, al 1763, en el llibre que arribava a Ourense just després de la mort del bisbe Eura, deia que, «mejorando todos estos estudios para bien de la Iglesia», és a dir els de poètica i oratòria i la seva erudició variada, «se dedicó a escribir contra la obra indigna del herege Juan de Barbeyrac, con el título de *Moral de los Padres*, vindicándolos el prelado de las imposturas malévolas del dicho Barbeyrac, en cuyo asunto parece tiene ya compuestos más de quatro tomos» (FLÓREZ 1789, 200). I Flórez havia pres contacte amb la seu ourensana tot just al 1761.¹⁵⁸ També dins del període episcopal en situa la redacció Armanyà, quan Salvador Mates encara no havia tornat amb els volums a Barcelona:

El zelo de la Casa de Dios le obligó, no obstante la continua fatiga de su ministerio, a tomar la pluma contra el impío herege Barbeyrac en defensa de los Padres de la Iglesia, cuya moralidad se atrevió a calumniar aquel herege. Dignísimo trabajo de un obispo y de un hijo del grande obispo Agustino, el qual, contra las injurias de Fausto, perverso maniqueo, vindicó con tal conato y desvelo la fama de los antiguos patriarchas y profetas, que confiessa él mismo haver sido aquel libro el más prolijo entre los innumerables que escribió. Parece que nuestro ilustríssimo dexó escritos de la referida obra algunos volúmenes. Quiera Dios que para bien de la Iglesia y honra immortal del autor vean la luz pública, que la humildad del difunto no les quiso permitir hasta que se extinguiesse la de su vida. (ARMANYÀ 1764, 16)

Finalment, per si calia, hi ha encara altres proves de la redacció tardana. D'una banda, part del paper relligat en els volums porta una filigrana datada: 1753 (p.e., al f. 170 del ms. 881). D'altra banda, bona part dels fulls solts que hi ha inserits entre els fulls dels manuscrits, notes de mà de fra Eura per desenvolupar aspectes encara no tractats en el treball “en net”, bellament cal·ligrafat per fra Mates, són papers aprofitats de cartes trameses al «obispo de Orense».

Queda clar que no són escrits relacionats amb el jansenisme, sinó que combaten les opinions del calvinista Barbeyrac, el qual criticava la moral dels pares i doctors de l'Església catòlica (veg., al capítol següent, **2. Obra**, l'apartat **2.1. Descripció de l'obra completa. Les obres llatines en defensa dels pares de l'Església**). Així doncs, el bisbe Eura, ja vell, més reclòs en el seu palau

no festiu?] de cada mes, com expresa dit *senyor* bisba ab sa carta al *rector* del col·legi».

¹⁵⁸ Veg., més avall, la nota 176.

episcopal que no pas abans, amb una bona formació teològica, allunyat de les primeres *vel·leïtats* literàries, va dedicar els últims alens a redactar-los.

El bisbe Eura

Amb la informació de què disposem podem fer-nos una idea de quines eren les actituds i quins els criteris amb què regia la seva diòcesi. Després d'un temps imprescindible per polsar la realitat del bisbat d'Ourense, vist el capteniment dels canonges del capítol ourensà, no va tenir cap escrúpol a enfrontar-s'hi, després d'haver sospesat prudentment la situació: és el cas del conflicte sobre la predicació. En totes les disputes internes del capítol, ja hem vist com es mostrava conciliador. Tot plegat té un especial interès si tenim en compte les relacions tempestuoses que hi solia haver entre bisbes i canonges.

El zel pastoral el duu a sovintejar les visites a les parròquies, fent-hi estades llargues, i ordenant amb decisió tot allò que fos necessari per corregir situacions de desídia i relaxament, que degueren ser habituals en un bisbat que havia tardat tant de temps a tenir bisbe. El cas de l'abadia de San Juan de Servoy –plantejat al rei el 4 de setembre de 1749– és paradigmàtic. Hi ha hagut

un largo pleito que se á seguido muchos años ha sobre ser o no ser del Real Patronato la abadia de San Juan de Servoy, en Galicia, para la que avía presentado V.M. a Don Ventura Carpintero, quien falleció antes de tomar posesión della. En este estado a acudido a V.M. el reverendo obispo de Orense, representando los gravísimos inconvenientes que se siguen de no haver tenido aquellos feligreses diez años a propio pastor que les cuide, y que sin perjuicio del Real Patronato se sirva V.M. concederle su licencia para proveerla.¹⁵⁹

El rei accepta la petició del bisbe. Però més avall s'assenyala que «ay pendiente en la Cámara varios pleitos de curatos y otras piezas eclesiásticas», i es demana que «se sirva V.M. mandar se les dé el debido curso». A una situació precària des del punt de vista pastoral –a causa de la deixadesa que presentaven moltes comunitats del bisbat–, amb bon nombre de parròquies sense cura d'ànimes, s'hi afegien les traves burocràtiques –sovint derivades dels plets presentats amb motiu de beneficis i prebendes–, que entorpien encara més l'atenció espiritual dels fidels.

Com la majoria dels bisbes, no només s'adreça a la corona per tal de cercar-hi consell i ajuda, sinó que també és un fidel transmissor dels mandats reials i pontificis, i estableix un sistema efectiu per tal que arribin a les parròquies. Només en una ocasió es mostra del tot incapaç de satisfer una demanda reial. Era habitual que els monarques sol·licitessin dels seus bisbes de més confiança

¹⁵⁹ AGS, Gracia y Justicia (10. Provisiones eclesiásticas), lligall 540, s.f.

informacions relatives a eclesiàstics que podien ocupar seus episcopals, i fins i tot es podien demanar llistats dels *subjectes episcopables* d'una determinada diòcesi. A l'any 1760 Eura rep una d'aquestes peticions del rei. La resposta d'Eura és contundent:

Mui señor mío: comunicándome V.S. en carta de 27 de el pasado mes de agosto que queriendo el Rey nuestro señor hallarse con cabal noticia de todos los sugetos que hubiere en esta santa Yglesia y esta diócesis capaces de ser promovidos a las dignidades de obispos de estos reynos, manda su magestad decirme que con la mayor individualidad y secreto informe yo por mano de V.S. de la literatura, virtud, juicio y demás prendas de cada uno de los sugetos referidos, y que su magestad me enarga mucho el escrupuloso cuidado de este informe.

Y venerando con el respeto más profundo al christiano celo de su magestad, sólo puedo decir que para assumpto tan importante y escrupuloso solamente me hallo con cierta noticia de mi insuficiencia y muchos defectos.

En orden a los eclesiásticos de mi obispado, como en este no ai unibersidad literaria, estudios públicos, ni otros empleos y cargos que los de párrocos, sus capellanes, y de prebendados de esta santa Iglesia, ahunque *me parece* cumplen con la obligación de su ministerio y estado, *no puedo, sin riesgo de mi conciencia y para tan alto empleo, distinguirles por el maior mérito de sus personas*, sinó solamente por la altura de sus notorios empleos, no teniendo experiencia individual de las más partidas que deben acompañarles.

Yo quisiera satisfacer y contribuir en esta parte a la religiosidad y santa intención de el Rey nuestro señor, que Dios guarde e ilumine, como se lo ruego.

Quedo a las órdenes de V.S. y rogando a Dios nuestro Señor que a V.S. muchos años. Orense, y 9 de septiembre de 1760.

B.l.m. de V.S., su affo. servidor,
Agustín, obispo de Orense.¹⁶⁰

Altres bisbes, a qui també es fa la petició de noms, donen llistats bastant detallats, amb informacions particularitzades. La caritat i humilitat d'Eura, de què tant parlen alguns biògrafs, li impedia donar noms? O era més aviat que no hi havia, en el seu bisbat, *subjectes episcopables*? La contundència del judici sobre el nivell dels eclesiàstics del bisbat només permet de pensar en la segona opció. No seria creïble que un home que coneixia la diplomàcia de la cort i hi va intervenir, a qui se li van donar càrrecs de confiança i d'enorme responsabilitat, manifestés escrúpols morals i es veiés incapaç de recomanar ningú. És clar que en el bisbat d'Orense Eura no veia ningú capacitat per assumir els reptes que suposava una seu episcopal. D'altra banda, és lògic que, abans de donar algun nom, s'ho pensés bé per no posar en entredit la seva bona reputació. El bisbat d'Orense, a més de la pobresa econòmica, patia una pobresa d'*eclesiàstics savis*, competents per exercir càrrecs de responsabilitat més enllà del propi territori. Ben segur que la manca de centres d'estudis superiors –sense ni seminari– col·laborava a perpetuar la formació deficient del clero autòcton.

El retrat humà que alguns biògrafs han fet d'Eura sovint resta interferit pels desitjos de fer un panegíric curull dels tòpics usuals. Els pares Armanyà i Flórez, tots dos agustins i contemporanis seus van ser els primers a descriure la personalitat d'Eura. Coincideixen en un seguit d'aspectes. En

¹⁶⁰ AGS, Gracia y Justicia, (11. Indiferente eclesiástico), lligall 590. La lletra va dirigida al «señor marqués del Campo de Villar». La cursiva és meva.

Façana del palau episcopal d'Ourense, avui museu
(fotografia de Joan Gratacós, juny 1994)

primer lloc, en el caràcter retret del bisbe, amant del silenci i la introspecció: «Hablaba muy poco, pero muy bien. [...] Este raro silencio era efecto de su religiosa modestia»; «con la dignidad de obispo conservó el espíritu y costumbres de verdadero religioso. La nueva dignidad le sacó del claustro, pero no del retiro, del silencio, de la modestia y recato, de la humildad y pobreza», diu Armanyà.¹⁶¹ Tots dos afirmen que no sortia de casa seva si no era per «funciones de iglesia y visitar las ovejas», en paraules de Flórez. L'austeritat i pobresa es reflecteixen en els seus costums quotidians: només feia un sol àpat i vestia pobrament. «Era parco en la comida y sumamente económico en el vestido», segons FERNÁNDEZ (1897, 539).¹⁶² Diverses anècdotes n'exemplifiquen la modèstia i la caritat. En relació als seus escrits, per exemple, Armanyà usa un tòpic conegut com expressió de la modèstia: «haviendo trabajado muchas y muy eruditas obras, nunca quiso condescender a que se diessen al público con su nombre. [...] [els «poemas exquisitos»] los condenó enteramente a las llamas, de cuya rigurosa sentencia sólo pudo librarlos la diligencia de cierto amigo, que los escondió con inviolable secreto» (ARMANYÀ 1764, 15). La seva caritat ressalta en la diligència amb què servia els pobres¹⁶³ i els ferits de guerra: Armanyà afirma que conserva «escrito de su puño i letra el borrador [sic] de una carta pastoral» manant als rectors assistir els ferits de la

¹⁶¹ ARMANYÀ (1764, 8-9 i 11). Més endavant afegeix encara: «Tan amante del retiro que su palacio episcopal, como casa de religión, era anticipado sepulcro, del qual apenas le vieron salir sino para la visita de sus ovejas y funciones de iglesia, habiendo pasado muchos años sin salir ni una sola vez a la diversión del campo» (p. 13). FLÓREZ (1789, 199) havia escrit, abans que Armanyà: «La abstracción y retiro es más que de religioso, pues desde que entró en el palacio episcopal no ha salido sino para las funciones de iglesia y visitar las ovejas. A paseo, rara vez, y ninguna de mucho tiempo a esta parte. La única inocente diversión, por vía de egercicio, es bajar algún rato a la huerta en los días serenos y entretenerse en arrancar por su mano algunas hierbas».

¹⁶² Segons Armanyà: «Su amor a la pobreza puede servir de exemplo y ahun de confusión a los mismos religiosos. Menos las vestiduras propias del altar y de la dignidad, que eran todas correspondientes a la decencia del culto y al decoro de su carácter, lo demás todo era sumamente pobre: pobre la mesa, con una sola comida al día, y ésta tan parco que bien pudo decir con Agustino ya hecho obispo que tomaba el alimento por medicina; pobrísima la cama; igualmente pobre la ropa; y pobre, en fin, quanto se veía en su palacio, tanto que no quiso jamás permitir en él unas sencillas cortinas de bayeta con galoncito de lana, mandadas hacer por el mayordomo sin su noticia, por parecerle de sobrada ostentación» (ARMANYÀ 1764, 13-14). I FLÓREZ (1789, 199): «Su mesa parco al mediodía (sin cena por la noche), su pobre vestir y otras moderaciones semejantes son ahora públicas en común, y en esta generalidad las dejaremos».

¹⁶³ Veg. ARMANYÀ (1764, 18-19). Concretament sobre l'assistència als pobres, afirma: «a más de las continuas crecidas limosnas que hacía por sí mismo, tenía encargado a lo párrochos que remediassen a su cuenta todas las necesidades de sus parroquias; a los médicos que cuidassen, también a sus expensas, del puchero y medicinas de los pobres enfermos; al hospital aumentó de propios caudales las rentas para más assegurar la necesaria asistencia. Tenía siempre un repuesto de vestidos ya cortados y hechos para quantos necesitassen de abrigo, fuessen de la ciudad o de qualquiera lugar de su obispado, de suerte que su palacio era público almacén de los pobres». FLÓREZ (1789, 198-199) havia donat més detalls: «Los que escriban después tendrán mucho que elogiar en su conducta. Yo, como parte interesada, me contento con apuntar sencillamente lo que es público, en cuya línea, la primera de las virtudes, que es la caridad, ocupa el primer lugar, pues luego que logró desempeñarse, empezaron los pobres a experimentar la compasión, liberalidad y zelo del pastor, que cada día despide mayores influencias; pues, demás de las limosnas diarias en el público, hace otras más copiosas, repartiendo vestidos no sólo a necesitados dentro de la ciudad sino también fuera de ella, según los avisos de los párrocos, que saben la complacencia que tiene en repartir sus rentas a los pobres. Dentro de la ciudad socorre, a los que no pueden concurrir a la puerta, por medio de los quatro párrocos que cuidan de las personas vergonzantes. Si los médicos ven faltar puchero a algún enfermo, al punto remedia el prelado aquella necesidad por medio del mismo médico que le informa, por tenerlo así prevenido. A los que pueden concurrir al hospital los aumentó las rentas para mayor asistencia». La despesa en caritat de les institucions eclesiàstiques mostra una tendència a l'alça espectacular al segle XVIII, però també cal dir que sovint eren mal organitzades i resultaven ineficaces (sobre això, veg. CALLAHAN 1984 [1989,55-56]). Sobre la pobresa a la Galícia del Set-cents, veg. DOMÍNGUEZ (1976, 133-134).

guerra contra Portugal.¹⁶⁴ Finalment, el llegat testamentari a favor dels pobres de la diòcesi, a la seva mort (veg. més avall), és mostra eloqüent del seu exercici de caritat.

Certament que un religiós ha de ser procliu al recolliment, al silenci, a l'austeritat i a la humilitat. I segurament que la personalitat d'Eura degué estar profundament marcada per aquests trets. Ara bé; també va ser capaç d'instal·lar-se a la cort per tal de defensar, utilitzant els recursos propis de qualsevol acció *diplomàtica*, els interessos –a vegades molt materials– del seu orde; o va haver de fer front als hàbits aviciats del capítol ourensà amb decisió i contundència. Esmento els dos exemples més explícits, però n'hi ha d'altres. Sens dubte que Eura no va ser un gran estrateg i diplomàtic, com tampoc no fou un bisbe de tall megalòman i grandiloqüent –com tants n'hi havia–. Una petita mostra: a Ourense no hi ha cap rastre del seu escut d'armes.¹⁶⁵ El seu mandat de bisbe, doncs, passa amb una certa discreció. Però tampoc no era una ànima cànida i retreta incapaç d'una actuació hàbil i contundent, i alhora prudent, quan calia.

No és pas el meu propòsit fer hagiografia, com era l'“obligació” d'Armanyà, però un seguit d'actuacions ben visibles del pontificat d'Eura ens dibuixen el perfil d'un bisbe exemplar de l'època en molts aspectes:

- les nombroses i freqüents visites a la diòcesi i el zel pastoral.
- l'exercici de la caritat (donacions als pobres, ajut als ferits...).
- una austeritat exemplar i fins un ascetisme rigorós.¹⁶⁶
- el tremp i l'autoritat en els conflictes amb el capítol catedralici i amb els ordes religiosos, com hem vist en la llarguíssima disputa sobre la predicació.

¹⁶⁴ ARMANYÀ (1764, 17). L'eficàcia de la carta degué ser relativa, però: «Pero viendo ahun con estas diligencias frustrado su deseo, traspasado de dolor su corazón y abrasado de zelo, resolvió passar en persona para suplir con su asistencia la falta, y obligar a los súbditos con el exemplo.» Al final, no va caldre quan, ja amb un peu a l'estrep i 78 anys al damunt, va saber que el nombre de sacerdots era suficient. Amb el gest n'hi hagué prou. L'*Oración* d'Armanyà és plena d'anècdotes semblants a les citades. També FLÓREZ (1789, 199) explica, amb més “contenció”, l'anècdota de la guerra contra Portugal. Sobre la difusió dels seus escrits, el fet cert és que mai no es van publicar (a excepció de dos sermons i un oratori, el *Vaticinio Sacra...*, poema núm. 19 imprès sense nom d'autor, ambdós en vida d'Eura; al 1859 va ser publicat el poema a Montserrat) i que sovint van circular com a anònims en còpies manuscrites.

¹⁶⁵ I té una explicació: fra Eura va preferir trametre a Barcelona, per continuar la fàbrica del convent nou i per altres qüestions sempre relacionades amb la casa de Barcelona, bona part de les rendes de la mitra, en lloc d'“invertir-les” en perpetuar la memòria del seu pas per Ourense, allò que ell devia considerar “vanaglòria”. Veg. més avall per a la qüestió de les trameses de diner a Barcelona i, esp., l'**Apèndix 4**.

¹⁶⁶ Al florilegi autògraf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 222, s.v. «Diciplina») hi ha una anotació reveladora: «Los mártires llevaron azotes forzosos; yo los llevaré, gustoso, voluntarios. Yo seré mi proprio acusador, juez y verdugo; yo os vengaré a Vos, Dios mio, de mi proprio; no puedo quitarme la vida, pero mortificaré mis carnes: paguen ellas los deleytes illicitos en offensa vuestra con el dolor de la penitencia; sea la piel de mi cuerpo timpano harmonioso y sonoro que desanoje vuestra ira con los duros pero amorosos golpes de las diciplinas. *Laudate eum in timpano*». Igualment significativa és la frase que figura al capdavant d'un pròleg que va redactar per encapçalar una col·lecció de poesies sacres seves quan encara era a Barcelona, probablement abans de 1730: «Un epilogo de poesies varies, amic lector, te presento, fruit d'aquells ratos que em feria la professió de facultat més alta, temps que ocupen alguns en actes d'eutrapèlia i jo dedico a la sacra poesia» (**Annex VI.2**, § 1). Ara bé; si jutgem a través d'alguns dels seus poemes i de certes activitats acadèmiques, fra Eura va gaudir de no poques ocasions de practicar «actes d'eutrapèlia».

- el zel moral i la cura dels bons costums a la seva diòcesi.¹⁶⁷
- la notable formació humanística i teològica, de tradició barroca i escolàstica, i l'ardor polèmic contra l'heterodòxia.

No som, ni hi podíem ser a la primera meitat del segle XVIII, davant d'un bisbe *éclairé* ni Eura sembla posseir les característiques de dinamisme i energia que caracteritzaren molts dels bisbes contemporanis i, sobretot, del segle anterior. Callahan parla de continuïsmes de l'Església barroca – tot i els inicis de les primeres reformes borbòniques– ben bé fins a 1750, enfront del canvi notable que es produeix entre 1770-1780 (CALLAHAN 1984 [1989, 73-74]).¹⁶⁸ Fins a cert punt, el període episcopal d'Eura sembla marcat per una certa rutina pastoral, tot i el zel de les visites a les parròquies; una activitat més marcada per la virtut i la pietat personals del bisbe que per la incidència real en la comunitat (ensenyament, pastoral...).¹⁶⁹ Ara bé, els trets que he perfilat més amunt defineixen el contorn d'un bisbe exemplar des del mateix triple punt de vista que esmenta Jean Delumeau per als bisbes francesos del XVIII, on superen els seus antecessors del XVII: dignitat, pietat i doctrina (DELUMEAU 1971 [1973, 259-261]). Naturalment, amb les limitacions que imposa una seu episcopal de l'interior de la Galícia setcentista.¹⁷⁰

El final: 1763

«En la última enfermedad, hinchada gravemente la pierna y queriendo reconocerla los médicos, que temían como fatal aquel accidente, por más que porfiaron nunca consintió el casto prelado a que la reconociesen ni viessen desnuda.» (ARMANYÀ 1764, 14). Armanyà parla de l'*última* malaltia. Segurament al·ludeix al fet que és la que el va portar a la tomba, però no serà desencaminat suposar

¹⁶⁷ Aquestes intervencions contra les celebracions folklòriques les hauríem de situar, sens dubte, en el marc general de l'Església posttridentina en la seva lluita contra la mentalitat pagana i supersticiosa encara ben arrelada entre la societat rural. Sobre aquesta qüestió, veg. DELUMEAU (1971 [1973, 217-221]).

¹⁶⁸ Veg. la nota 61 del capítol següent, **2. Obra**

¹⁶⁹ Sobre visites i activitat pastoral d'Eura és tot per fer i no és aquest el lloc per entrar a fons en aquesta activitat del nostre autor. No tinc notícia que convoqués cap sinode diocesà, ni he sabut localitzar la documentació més directament relacionada amb la seva activitat pastoral i jurisdiccional, de formació del clergat diocesà, al·lusiva a missions, conferències eclesiàstiques... en un període tan dilatat. Em satisfaria que aquestes anotacions biogràfiques servissin, si més no, perquè algú altre, català o gallec, es decidís a aprofundir en el vessant més eclesiàstic del nostre autor. En tot cas, no crec que fos gaire diferent dels «prelados que cumplen con su obligación de residencia y ejercen un profundo apostolado en sus respectivas diócesis», dels quals ens dóna algun exemple MESTRE (1979, 616-618). Recordem aquí el bon nombre de visites pastorals que registren de passada les anotacions de les actes capitulars malgrat que no és pas un lloc documental apropiat, per gens exhaustiu i sistemàtic, per fer-nos-en una idea cabal (veg. MESTRE 1979, 627-630).

¹⁷⁰ Vint-i-sis anys al capdavant d'una diòcesi era un fet relativament insòlit a l'època. Especialment si tenim en compte que hi va arribar passats els cinquanta anys. No m'he entretingut a fer recompte de la longevitat episcopal del Set-cents hispànic, però a la vista de les dades que per a l'episcopat català del Sis-cents dóna BUSQUETS (1995, I, 494-496), la durada del pontificat d'Eura en la seu ourensana és realment notable.

que aquest darrer any –potser els darrers anys– aquest bisbe vell i cansat anava passant per èpoques en què les malalties l’anaven desgastant. Cada vegada sortia menys del seu palau episcopal. Aquesta darrera afecció fou llarga, segons el testimoniatge del pare Flórez.¹⁷¹

El dia 11 de desembre del 1763, amb setanta-nou anys i cinc mesos d’edat, Agustí Eura moria al palau episcopal entre les set i les vuit del vespre, havent fet testament i havent rebut els últims sacraments.¹⁷² L’endemà el capítol en rep la notícia. L’acta capitular la recull amb breuetat i fredor, i ràpidament es passa a parlar del cost de les cerimònies fúnebres:

Propuso el Sr. deán haver tenido aviso cierto con la noticia de que nuestro prelado, el ilustrissimo don fray Agustín de Eura, havia fallecido aier entre siete y ocho de la noche, en cuja vista se mandaron entrar todos los racioneros y más señores que havia en el choro, y se dijo el responso por su alma. Y al mismo tiempo se nombraron los Sres. Gallardo y Cavidades para que traten con los testamentarios de el difunto prelado sobre el tanto o cuanto ha de pagar por el entierro y novenario que es costumbre hacerle, y antes de concluir el ajuste darán parte al cabildo para su aprobación, lo que deberán egecutar mañana 13 del corriente. Y para proceder a lo más que debe practicar el cabildo, se acordó que el presente secretario reconozca el último estado de la vacante del Sr. Cid.

También se acordó que se toque a vacante y que se haga señal con la campana de la prima por seis vezes, que es al [sic] doble de lo que se suele hacer por un señor canónigo y que esto mismo se haga en lo sucesivo siempre que hay vacante de prelado.¹⁷³

La partida de defunció ens ofereix força més dades:

Illustrissimo señor don fray Agustín de Eura, obispo de esta ciudad y obispado.

En once de diciembre de el año de mil setecientos sesenta y tres, después de aver recibido los santos sacramentos de penitencia, eucaristía y extrema unción, murió el *illustrissimo* señor don fray Agustín de Eura, del orden de *San Agustín*, natural de Barcelona, difinidor de la Provincia de Cataluña, secretario de provincia, y obispo de esta ciudad y obispado, que empezó a gobernar desde veinte y ocho de marzo de el año de mil setecientos treinta y ocho, habiendo sido electo por Phelipe quinto. En el año de mil setecientos cuarenta y tres fundó la Congregación de la Buena Muerte en la Iglesia de Santa María la Madre, dotándola de suficientes rentas, a cuios ejercicios asistía S. Ilma., que son mui fervorosos y frequentes. Hizo testamento ante Joseph Álvarez, notario de número y escrivano de S.M., con facultad apostólica y de la Cámara, y entre sus cláusulas dejó la de repartir a los pobres su herencia, nombrando por sus testamentarios al P. maestro fray Salvador Matas, su confesor y secretario, a don Benito de Soto, cura de Santa Eufemia y su maiordomo, y a don Antonio Liencres, fiscal, vecino de esta ciudad. Y en el día catorze se le dió sepultura en la capilla maior, al lado de la Epístola, asistiendo el cabildo y todas las comunidades y hermandades de esta ciudad. Túbosele novenario, y al fin honrras, haciendo la oración fúnebre el P. letor de prima, de San Francisco, fray Gerónimo Bello. Y para que conste, como cura de Santa Eufemia, inclusa en

¹⁷¹ La segona edició és idèntica a la primera, pel que fa a la biografia d'Eura; l'única addició feta per l'autor, posterior a 1763, és la següent, que a l'edició de 1789 apareix entre claudàtors: «Falleció el señor Eura en 11 de diciembre del 1763, después de una prolongada enfermedad en que Dios le acabó de purificar» (FLÓREZ 1789, 200).

¹⁷² Molts testimonis recullen la dada del dia de la seva mort: a l'ACA hi ha diversos documents procedents de Sant Agustí de Barcelona que en parlen (a la sèrie de Monacals-Hisenda, els llibres 552, f. 93; 553, p. 657; 595, p. 550); veg. el testimoni de Flórez en la nota anterior; se'n fan ressó GAMS (1873, 55), FERNÁNDEZ (1897, 540), SANTIAGO (1915, 368) i PAZOS (1946, 506). RITZLER & SEFRIN 1958 data, per error, la mort al 13 de desembre («ob. 13 Dec. 1763»).

¹⁷³ ACO, *Libro de acuerdos capitulares desta Santa Yglesia Cathedral de Orense. Enpieza en el Año de 1763*, ff. 12-12v.

esta santa Iglesia, lo firmo. Jho. ut supra. Juan Joseph Bello.¹⁷⁴

Actualment, sembla que la seva tomba encara és a l'altar major de la catedral, tot i que va ser coberta, juntament amb altres, a conseqüència d'unes obres que s'hi van fer ara fa alguns anys, per la qual cosa no és visible.¹⁷⁵

Es dóna la circumstància que pocs dies després de la mort, el dia 20 de desembre, va arribar al capítol «el libro que ha escrito de las glorias de esta santa Yglesia el Rmo. P. maestro Flórez, el qual libro dedica al cabildo y remite dos ejemplares».¹⁷⁶ Eura és l'últim bisbe d'Ourense biografiat per Flórez.

El darrer dia de l'any la trista nova és sabuda al convent de Barcelona. Un dels llibres del convent de Sant Agustí explica, a més d'oferir una breu crònica biogràfica, els funerals que se li van fer al 30 de gener de 1734, on va ser exposada l'*Oración y inscripciones...* (ARMANYÀ 1764).¹⁷⁷ El to solemne amb què s'expliquen les celebracions fetes a Barcelona contrasta amb la fredor dels breus comentaris del capítol ourensà.¹⁷⁸

¹⁷⁴ AHDO, Orense-Centro, caixa 30.9.7, *Libro de Bautizados, Cassados y Difuntos de Sta. eufemia, ynclusa en la Sta Yglesia Cathedral de esta Ciudad de Orense. Año de 1748. libro 6*, ff. 200-200v. He de dir que, per raons alienes a la meua recerca, no m'ha estat facilitada la consulta del testament, dipositat a l'AHDO. Armanyà es fa ressó del llegat testamentari a favor dels pobres: «en el testamento que hizo con las facultades apostólica y real instituyó herederos universales de todos sus bienes a los pobres» (ARMANYÀ 1764, 19).

¹⁷⁵ Segons una informació facilitada per l'arxiver capitular, M. Ángel González. Al volum 22 de la *Coleccion de documentos históricos*, «Clave de la *España Sagrada*», Sáinz de Baranda deia que «el maestro Flórez publicó su historia [del bisbat d'Ourense] en el tomo XVII impreso en 1763, en que era obispo D. Fr. Agustín de Eura. Este prelado murió en 11 de diciembre del mismo año y no consta el sitio donde se le enterró, sólo se sabe que fue en la catedral» (SALVÁ & SAINZ 1853, 98).

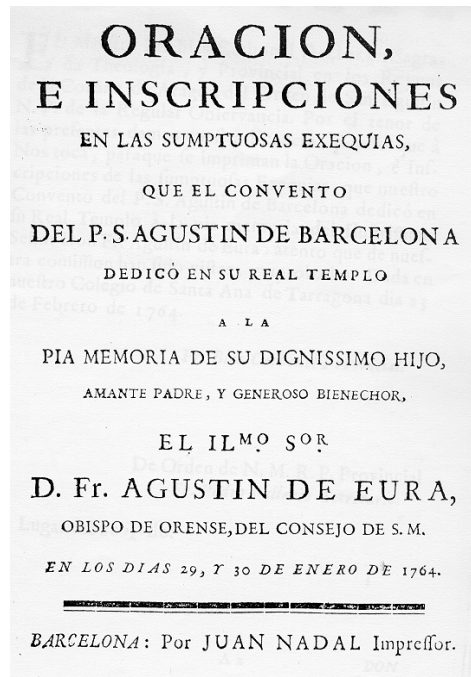
¹⁷⁶ El 20 de desembre de 1763, «el Sr. Cardenal Álvarez presentó al cabildo el libro que ha escrito de las glorias de esta santa Yglesia el Rmo. P. maestro Flórez, el qual libro dedica al cabildo y remite dos ejemplares, uno en pasta y el otro en pergamino. Y se acordó se le responda al Sr. Flórez dándole las más atentas y expresivas gracias, y que el libro de pasta se ponga en el archivo y el otro lo lean los Sres. por turno.» (ACO, *Libro de Acuerdos Capitulares desta Santa Yglesia Cathedral de Orense. Enpieza en el año de 1763*, ff. 15-15v). Flórez havia tingut el primer contacte amb el capítol només un any i mig abans: l'acta de la sessió del dia 1 de juliol de 1761 diu: «Leióse carta de el padre maestro Enrique Flórez que dice ha llegado ia el tiempo de escribir las glorias y antigüedad de esta Iglesia, pero que para hacerlo con el acierto que corresponde necesita de varios documentos y emolumentos que se hallen conducentes al intento y que se puedan adquirir por inscripciones o otras antigüedades, para lo que pide se nombre persona para la correspondencia y para practicar todas las demás diligencias que ocurran en el asunto. Y en su vista se nombraron los Sres. [...]» (ACO, *Libro de acuerdos de el Ylustrísimo y Señor Cabildo desde el año de 1756 en adelante*, f. 265). No consta enlloc que el pare Flórez viatgés personalment a Ourense per tal de recollir dades. Les relacions es degueren tenir per correu. Sembla, doncs, que ell i Eura mai no es van conèixer personalment. De fet, al pròleg del volum XVII, Flórez agraeix la tasca del seu corresponsal F.X. Álvarez de Guntin, canonge.

¹⁷⁷ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 547-554. El text és transcrit a l'**Apèndix 4**. SANTIAGO (1915, 368) diu: «El funeral particular, solemnisimo, se le hizo el 30 de Enero de 1764, con música y asistencia de las Religiones [=ordres religiosos]. Se le erigió un túmulo de 74 palmos de alto, adornado con cuatro pinturas de las armas de la Orden y otras cuatro de las suyas con diferentes lemas y poesias que pueden verse en la oración impresa del referido P. Armañá.»

¹⁷⁸ Solament tres anotacions més hi ha en les actes capitulars que fan referència al bisbe Eura: dues tenen a veure amb qüestions econòmiques relacionades amb el funeral i replega de drets per la mort del prelat (ACO, *Libro de Acuerdos Capitulares desta Santa Yglesia Cathedral de Orense. Enpieza en el año de 1763*, ff. 12v-13 i 47v-48); una tercera diu: «Assimismo se acordó se escriba al Rey, nuestro señor, dándole cuenta de la vacante de esta prebenda», el 12 de gener de 1764, un més més tard de la defunció! (id., f. 24). He revisat les actes fins a final de 1764 i no hi apareix cap altra

Façana de l'església de Santa Maria Mare, on el bisbe Eura va fundar la Congregació de la Bona Mort al 1743 (fotografia de l'autor, juny de 1994)

Portada de l'opuscle que es va imprimir per a les exèquies del bisbe Eura al convent de Sant Agustí de Barcelona (ARMANYÀ 1764)

El cronista de Barcelona detalla totes les donacions que Eura va fer al convent barceloní; en canvi, hem de recordar que el que va llegar a Ourense només era per als pobres.¹⁷⁹ L'estimació que sentia pel convent barceloní el va fer ser generós, i durant l'època de bisbe a Ourense no se'n va oblidar. Més encara: la seva prodigalitat va ser «exhorbitant», com diu el seu confrare, inclús difícil d'explicar a partir de les seves rendes minses, si no es tenia en compte certes peculiaritats del funcionament econòmic de les diòcesis gallegues.¹⁸⁰ Amb una certa regularitat hi feia donacions, en forma d'aniversaris o d'altres maneres. Segons es diu al text esmentat, va ajudar a pagar algunes parts de l'església nova del carrer Hospital i, a la seva mort, va trametre importants quantitats a Barcelona. En total, les seves donacions sumaven 105.275 lliures, 12 sous i 2 diners. El seu convent li ho va saber agrair.

El seu secretari i confessor, Salvador Mates, va tornar a Barcelona, i també va fer diverses donacions al convent, segons consta en la descripció dels funerals d'Eura. Entre altres, va portar a la biblioteca del convent de Barcelona els tractats d'apologia de la moral dels pares de l'Església, inacabats, i transcrits en net de mà de Mates mateix. N'he parlat ara fa un moment.¹⁸¹

També la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona va recordar en diversos papers el seu col·lega recentment traspasat.¹⁸²

notícia: ni sobre el llegat testamentari d'Eura, ni sobre la Bona Mort, ni es fa al·lusió a la rebuda de cap carta de condolència per la mort del bisbe, ni dels oficis fúnebres que s'hagin fet enlloc fóra d'Ourense, cosa realment sorprenent donat que normalment hi ha un notable intercanvi de correspondència entre els capítols quan mor un canonge o bé un bisbe de les seues amb què es tenen més contactes, pel que les actes mateixes revelen en ocasió de la mort d'altres bisbes d'altres diòcesis.

¹⁷⁹ Sobre la gran proporció que de les rendes episcopals passava a l'almoïna, veg. DOMÍNGUEZ (1970, 31-38), on es recullen, però, força casos poc edificants.

¹⁸⁰ Per això el cronista es veu en la necessitat d'explicar-ho: «Suma tot junt lo que aquest bon benefactor bisbe donà a est convent 105.275 lliures 12 sous 2 diners. A primera vista apar que aquest bon bisbe no podia extràurer de son bisbat una partida tan exhorbitant; però se ha de saber que en Galícia hi ha la pràctica en tots los bisbats que, en morint un rector o pàrroco, tot lo temps que falta o està vacant la rectoria, de la renda de ella se'n fan tres parts: la una és per lo ecònomo que resideix en la parròquia, la altre per los pobres, y la altre per lo ecònomo general que destina lo bisbe. Lo Ilm. Eura féu ecònomo general al R.P.M. Fr. Salvador Matas, religiós nostre y fill de hàbit de est convent, y secretari de dit Ylm., ab la expresa condició que tot lo producto dels economats servís per beneficiar a est convent, y com dit P. mestre estigués ab est empleo en Orense 26 anys, y en ell hàgia pasadas de 600 parròquias, no és de admirar pogués lícitament remètrer tanta partida de diner fora de son bisbat» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, p. 548-549; veg. **Apèndix 4** d'aquest capítol biogràfic). ARMANYA (1764, 2-3) se'n fa ressó: «y sus altas raíces [*diu en comparar Eura a un cedre del Líban, imatge bíblica procedent del salm 28:5*], que no pudo arrancar del solar primitivo ni la fuerza del tiempo, ni la mutación de sitio y de fortuna, eran las columnas más firmes en que descansaba tu [=el convent de Barcelona] esperanza y estribaba tu consuelo [...] este convento, cuna propia y dulce solar de las profundísimas raíces de su constante afecto».

¹⁸¹ Als mss. 9 i 10 de la RABLB, procedents del convent de Sant Agustí i on es recullen bàsicament textos poètics diversos en diferents llengües (i on figura l'original autògraf del *Tractat de poesia catalana* d'Eura), apareix una lletra, entre altres, de bella cal·ligrafia, idèntica a la dels tractats llatins. Amb tota seguretat, ambdues es deuen a fra Mates.

¹⁸² Arxiu RABLB, llibre *Acuerdos de la Junta General (1752-1777)*, a la sessió de primer de febrer de 1764 hi consta: «Ha lehído el señor marqués de Barbará un elogio en estilo lapidario en obsequio de la digna memoria de nuestro conacadémico el ilustríssimo señor obispo de Orense.» Amb data errònia, al lligall I-II-1, plec de fulls sense relligar, amb dades puntuals de reunions d'acadèmics des de 1755 fins a 1773, s'hi diu: «[6] Abril 1763. Censura de Fr. Agustín Riera

de la *Oración funebre* que hizo el P.M. Fr. Francisco Armañà, en las funerales exequias de Dn. fr. Agustín de Eura, obispo de Orense, celebradas en el templo de San Agustín». Allà mateix, hi ha un full amb l'anotació: «Febrero 1764. Ad Academiam Barcin. in obitu meritissimo [mot il·legible] sui R.P.F. Agustini Eura, epis. Orensis. Incrip. Sepulc. del marqués de Barbarà». No he pogut localitzar cap d'aquests dos textos. Finalment, he consultat el ms. 88/II de la Biblioteca del Monestir de Montserrat perquè llegint-ne el títol a l'inventari d'OLIVAR 1977 feia pensar que podia tenir alguna relació amb el nostre autor: «Carta de Juan Claros sobre las ocurrencias con el Sor Obispo de Orense». La relació queda descartada a la vista del document ja que es tracta d'un paper s.d., però del segle XIX, on el tal Clarós escriu a un «Sr. Conciso» sobre una carta de Juan de Madrid Dávila al voltant de qüestions d'indole política en el regnat de Ferran VII.

1.4. Apèndixs documentals¹

Apèndix 1

El 17 de febrer de 1737 moria a Barcelona el pare Jeroni Talavera, prefecte de la Congregació de la Bona Mort del convent de Sant Agustí d'aquesta ciutat.² Amb aquest motiu, l'1 de març, divendres sant, es van celebrar unes “solemnes exèquies” que són descrites a la *Relacion de las solemnes exequias [...] y Oracion funebre panegirica*.³ Sabem de l'estimació que sentia Eura per aquesta congregació, tanta que en va fundar una rèplica a Ourense. Encara que ell no hi va pas assistir (era a Madrid i acabava de ser nomenat per a la cadira episcopal ourensana), vull transcriure aquí els fragments més significatius d'aquesta celebració pel que té de paradigmàtica del funeral barroc més aparatós, tot i que no es tractava de cap dignitat eclesiàstica de primer ordre. En aquesta minuciosa descripció, que bé pot fer servei a antropòlegs i estudiosos de l'èfimer, l'“ambientació” és aterridora com escruixidora és l'apoteosi dels símbols de la mort.⁴ Aquest era el context espiritual en què el nostre autor es trobava còmode; era el seu, el que sempre havia conegut. Els seus poemes ascètics majors estan íntimament arrelats en aquesta mena d'espectacularitat barroca i en l'espiritualitat que li fa coixí.⁵

En primero de marzo (por ser los antecedentes días legítimamente impedidos) día viernes, dedicado a la pasión y muerte de nuestro Redentor, se hizo la funeral y solemne función, para la qual los nombrados congregantes comissarios, con su prudente e ingeniosa dirección, dispusieron en primer lugar enlutar la parte del claustro correspondiente a la lateranense capilla de nuestra Señora de la Piedad, y toda la misma capilla (que oy sirve de iglesia a los RR. PP. augustinos calzados) con su capilla colateral, que sirve de oratorio a la venerable congregación. En todo este espacioso luto, a trechos proporcionados se veían pintadas calaveras y huessos de muertos, que son las insignias de la venerable; y para el honor del difunto prefecto acordaron también los comissarios que sirviessen a su fúnebre

¹ En l'edició dels textos aquí inserits desenvolupo les abreviatures quan ho crec convenient, fet que marco amb cursiva; en regularitzo la puntuació, els accents i l'ús de majúscules-minúscules; les addicions estrictament necessàries pel sentit, on hi ha un oblit clar, les poso entre claudàtors.

² Jeroni Talavera era prior de Nostra Senyora del Collell en ser imprès el *Relox de la Buena Muerte* (veg. l'aprovació que hi fa: MINUART 1711, pp. [5]-[8]).

³ La portada de l'opuscle fa: «RELACION / DE LAS SOLEMNES EXEQUIAS, / QUE LA ILUSTRE, Y VENERABLE CONGREGACION / DE LA VIRGEN SANTISSIMA, / BAXO EL TITULO / DE LA BUENA MUERTE, / FUNDADA EN EL REAL MONASTERIO DEL / Gran Padre de la Iglesia S. Augustin, de Augustinos Cal- / zados de la Ciudad de Barcelona, celebrò el día primero / de Marzo 1737. à la piadosa immortal memoria del R. Sr. / Dr. en Artes, y ambos Derechos GERONIMO TALAVERA, / Prior que fue de la Colegial Iglesia de Santa Maria / del Colell [sic], y actual Prefecto de la misma / Congregacion, / Y ORACION FUNEBRE PANEGIRICA, / QUE DIXO / EL MUY R.P.M. Fr. AUGUSTIN ANTONIO MINUART, AUGUSTINIANO, Doctor en Artes, y Sagrada Teologia, Cathedratico que fue de Visperas en la / Universidad de Barcelona, &c. Vice-Prefecto de la Venerable / Congregacion de la Buena Muerte. [...] En Cervera, en la Imprenta de la Real / Universidad, por MANUEL IBARRA», s.d., però les aprovacions són de maig i juny de 1737. He consultat l'exemplar de la BUB, sign.: B-65/3/21, comp. núm. 20 i última del volum (n'hi ha 3 exemplars més).

⁴ I això que GARCÍA CÁRCCEL (1985, 59) oposa el cas català a altres àmbits geogràfics perquè, si més no quant a l'anàlisi dels sermons funeraris barrocs, aquí «el tenebrisme no és tan acusat».

⁵ Advertim la minuciositat del reportador en la situació i orientació de cada detall, en la interpretació del simbolisme de cada figura i lema. I prenem nota de la terminologia i pensament perquè en ells reposa la producció més significativa d'Agustí Eura. A la primera part del treball d'Antoni Mestre sobre religió i cultura al Set-cents espanyol es fa un repàs de la religiositat popular o “ambiental”, de tradició cultural barroca a la primera meitat del segle (MESTRE 1979, 586-604). Alguns treballs recents han descrit i analitzat elements del context de religiositat pública a la Catalunya de l'època: p.e., MIRABET 1984, BADA 1988 i GELABERTÓ 1988. Sobre l'espectacularitat de les *pompes funèbres* als segles XVI-XVIII a un nivell més general, veg. l'interessant CHASTEL 1955. Em sembla apropiat de transportar aquí una reflexió personal de fra Eura que apareix al florilegi manuscrit autògraf conservat a l'Arxiu de la RABLB (ms. 3I-17: veg. l'apartat corresponent, a **2. Obra**); l'anotació és de la p. 265, la núm. 22, s.v. «exequias funerarias-muerte»: «La grandeza del luto, la solemnidad de los sufragios, el concurso de las gentes y rossagantes [?] vayetias, el lienzo son en que se enjugan las lágrimas de los vivos».

memoria, como trofeo de su virtud, y también para el acuerdo más vivo de aquello en que paran todos [sic] las cosas del mundo [...] Este aparato fue así misteriosamente dispuesto. Antes de entrar en la iglesia de la Virgen de la Piedad, toda enlutada (como se dixo) de negras vayetas, estaba pendiente el guión que sirve de conducta a la venerable en la sobredicha procesión del Viernes Santo, en cuya extremidad se leen dos lemas, el uno en la frente y el otro en el dorso. En el primero, atendiendo a la pía función a que se dirige tan religioso y sacro acompañamiento, dice: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis*.⁶ En el segundo se demuestra el instituto y fin de la venerable, con las palabras del patriarca Jacob a sus hijos, bendiciéndoles antes de morir: *Congregamini, ut annuntiem quae ventura sunt vobis in diebus novissimis*.⁷ Seguía después sobre la fúnebre colgadura que cubría la puerta de la iglesia de la Piedad, en la parte superior correspondiente al claustro, una muerte, representada con su guadaña, acha y reloj, con la vela encendida en la mano, con el lema encima, *Silentium*, significando la horrorosa sugestión de todo viviente a su imperio; y baxo sus pies en una targeta estava otro lema del Eclesiástico, aludiendo a la devida funeral memoria del perfecto difunto, que decía: *Fac luctum secundum meritum ejus*.⁸ y atendiendo justamente, según el aviso del apóstol a los Thesalonicenses, a la esperanza de la inmortalidad. Al lado de la dicha puerta, enfrente del segundo ángulo del claustro correspondiente, estava sobre la negra colgadura esta quintilla:

DETÉN CONGREGANTE EL DUELO,
QUE A TU CORAZÓN HIRIÓ:
PUES SI TU PERFECTO MURIÓ,
TAL-AVE-RE-MONTA EL BUELO.

Luego venían ordenadamente la vanderas de la venerable congregación, en las cuales simbólicamente se proponían los desengaños de esta vida mortal, principales asuntos en quienes por todo el año se exercita la venerable. En la entrada de la iglesia estavan dos vanderas, una en cada lado de la puerta principal. En la primera, puesta a la mano derecha, estava pintada la muerte volando, con la hoz en la mano; significando que puede ser la muerte de repente, con el lema: *Et tenentem falcem volantem intempore messis*.⁹ En la parte izquierda correspondiente estava expuesta otra vandera con la muerte abriendo una sepultura, manifestando el fin de todo viviente y como todo para en la sepultura, con el lema: *Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit*.¹⁰

Seguíanse otras dos vanderas dentro de la iglesia puestas ordenadamente en los dos altares que hacen lado azia el oratorio de la venerable congregación. En la primera se reconocía la muerte segando flores del campo con la guadaña, expressando que no ay edad floreciente a quien la muerte respete; el lema: *In omnes homines mors pertransiit*.¹¹ En el otro altar inmediato a la entrada del oratorio estava la vandera con la pintura de la muerte, corriendo a pie y señalando con las manos el viento, dando a entender que, aunque a veces parece tarda la muerte, no obstante es veloz como el viento; el lema: *Ante faciem ejus ibit mors*.¹² Las otras quatro vanderas estavan dispuestas dentro del mismo oratorio o capilla de la venerable congregación: en la mano izquierda del lienzo que mira al altar se veía retratada la infeliz muerte de los precitos en uno como horroroso esqueleto, de quien el demonio arrebatava el alma, yéndose como llorando y desconsolado el santo ángel de la guarda, con el lema: *Mors peccatorum pessima*.¹³ Seguía después en el mismo lienzo más cercano al altar otra vandera, y en ella pintada la muerte corriendo a la posta en un caballo, denotando que la muerte viene apressurada y quando menos en ella se piensa, con el lema: *Et ecce equus pallidus & qui sedebat super eum nomen illi mors*.¹⁴

⁶ Nota al marge: «Ad Philip. cap. 2».

⁷ Al marge: «Gen. cap. 49».

⁸ Al marge: «Eccles. c. 38».

⁹ Al marge: «Jer. cap. 50».

¹⁰ Al marge: «Job c. 21».

¹¹ Al marge: «Ad Rom. c. 5».

¹² Al marge: «Abacuc c. 3».

¹³ Al marge: «Psalm 33».

¹⁴ Al marge: «Apoc. cap. 6».

Correspondían otras dos vanderas al otro lienzo del oratorio; la más cercana al altar representava la muerte sentada en un trono de sepulcros con la guadaña en la mano y baxo sus pies diferentes calaveras, con tiara, corona, mitra, capelo, bonete, representando que no ay supremo señorío, dignidad ni estado que se libre de pagar el feudo y vassallage a la muerte, con el lema: *Omnia subiecisti sub pedibus ejus*.¹⁵ Concluía esta orden de las vanderas en la mano derecha del oratorio la bandera o estandarte de la feliz muerte de los justos y electos, representando la pintura a un hombre plácidamente espirando, cuia alma subía un ángel al Cielo, a la qual recibía festiva la Virgen Santíssima, nuestra madre y protectora, con su lema: *Pretiosa mors Sanctorum*.¹⁶

Con estos sólidos y christianos avisos que con tanto espíritu avía nuestro prefecto tantas veces ponderado en la venerable Congregación de la Buena Muerte, dispuso la Divina Providencia se adornasse su funeral pompa, siendo a un mismo tiempo todo este aparato vivo acuerdo de las sólidas virtudes del difunto y de cuán inconstante y vacilante es nuestra frágil y mortal vida. Esta disposición de vanderas, con las calaveras y huessos a su proporción también expuestos en las fúnebres colgaduras que cubrían toda la iglesia de la Piedad y oratorio de la venerable, hacia un devotíssimo concierto que recogía los ánimos de los que le miravan y exhortava al desprecio de lo presente y eficaz anhelo a lo immarcesible y eterno, que es el blanco de la venerable en todos sus santos exercicios y funciones.

En medio de todo esto se elevó el túmulo, monumento o monimento –*id est monens mentem*– de aquel a quien principalmente se devían tan saludables acuerdos, por cuya razón era también devido se le dedicasse tan solemne y pomposo funeral. Componíase este túmulo, situado en medio de la iglesia y enfrente del oratorio de la venerable congregación, de quatro ángulos con quatro gradas correspondientes. En su peaña estaban representadas dos calaveras tendidas, con la armazón entera, que servían en los dos ángulos colaterales como basas de aquel fúnebre mausoleo. En la segunda grada estaban las armas de nuestro difunto varón, en una y otra parte. Y en lo restante del túmulo, las de la venerable,¹⁷ que son, como diximos, calaveras y huessos de difuntos, rematando esta fúnebre representación el ataúd o féretro, cubierto con un paño de terciopelo negro, franjeado de oro y orlas de lo mismo. Y sobre él la como efigie del difunto prefecto, condecorada con las vestiduras sacerdotales, y sobre su pecho el cáliz con la patena, y en su cabeza las insignias doctorales del derecho canónico, con algunos libros abiertos que le circuían, según se usa en los varones literatos. Llenava todo el vacío del túmulo, a más de todo esto, tanta multitud de antorchas y velas que con la abundancia de tantas luces, si no confundían la vista por su perfecta y simétrica proporción, a lo menos equivocavan entre sí los resplandores, pareciendo todo junto una luciente pira.

Dispúose también que en todos los altares se pusiessen quatro velas encendidas, y en los tres principales [...] se pusiessen seis con sus pontificales muy ricos y proporcionados. Todo esto assí dispuesto el día antecedente por la tarde, para que viniessen a la noticia de todos que el día siguiente se celebravan las funerales exequias, se empezaron a doblar las campanas, cuyo toque prosiguió la noche y la mañana siguiente de la función.

Día, pues, primero de marzo, desde el amanecer hasta la hora de empezar los divinos officios, se celebraron en todos los altares de dicha iglesia y oratorio, sin cesar, todas las missas se pudo por varios sacerdotes concurrentes de diferentes iglesias [...]. Cantáronse a las nueve de la mañana la[s] tres vigiliyas y laudes de difuntos, en canto firme, por la reverenda comunidad de los padres augustinos, en cuya conclusión, según el ritual romano, cantó la antíphona del *Benedictus*, y después su colecta correspondiente [...]. Cantóse la missa solemne por dichos ilustres señores, con toda la música suave y devotíssima de la santa iglesia cathedral, gobernada por la conocida pericia de su maestro, el R. presbítero Francisco Valls.

Fue el concurso a esta fúnebre pompa grande, y de lo más lucido y erudito de la ciudad, asistiendo toda la ilustre y venerable congregación [...]. Seguía el clero de la congregación y después todo lo restante de los hermanos congregantes con singular modestia y edificación.

Concluidos los divinos officios, según se acostumbra en los funerales, dixo su panegírico fúnebre en

¹⁵ Al marge: «Psalm 8».

¹⁶ Al marge: «Psalm 115». Sobre aquestes «banderas» o empreses, i sobre l'emblemàtica en general, hi ha hores d'ara una bibliografia ingent. Una de les aportacions darreres que conec descriu aquest aspecte en les exèquies que van tenir lloc a Barcelona al 1711 per la mort de l'emperador Josep I (GALINDO 1994): és més que probable que fra Eura hi assistís; en tot cas, l'esmento per tal com són ben properes, en tots els sentits, a les exèquies la descripció de les quals transcriu.

¹⁷ La insignia d'aquesta Congregació de la Bona Mort consta d'una il·lustració emmarcada: al centre, una calavera, de front, sobre dues tibies creuades, tot damunt d'un llibre tancat; i tot plegat inscrit en una orla semicircular amb els mots: «Congregatio bonae mortis». Sota la il·lustració: «*Cum te consumptum putaveris, Orientis, ut Lucifer*. Job cap. 3 v. 21».

alabanza de la congregación y de su difunto prefecto el Rmo. P.M. fr. Agustín Antonio Minuart [...].¹⁸

¹⁸ L'aparatositat funerària i macabra d'aquesta mena d'exèquies solemnes barroques és prou comuna. Veg., p.e., el fragment de les *Exequias reales, que a la gloriosa memoria del Serenissimo Señor D. Carlos Segundo celebró en la muy Santa Iglesia Primada la Imperial ciudad de Toledo los días 22 y 23 de diciembre de 1700 años* (Toledo 1701, ff. 8v i 44; tret de MARTÍNEZ GIL 1993, 325): «Por todo el Túmulo en los blancos, o vacíos, estaban bien repartidas, sin confusión ni desaire, varias imágenes de esqueletos, huessos, y otros símbolos de la muerte; cuya fatal guadaña en el brazo izquierdo de la Estatua del Tiempo hermanada al Relox, que en su mano tenía, descollando sobre todo se hazia formidable a los ojos, como fue inexorable en el golpe». Amb tot, dels túmuls aixecats per a les exèquies de Carles II a tota la corona hispànica, el més important va ser el de la ciutat de Barcelona, dissenyat pel pintor Josep Vives (veg. SEBASTIÁN 1981, 110, i la reproducció del dibuix a la p. 111, fig. 43). Contra el que podríem pensar, aquest cerimonial aparatós no era a la Catalunya del Set-cents un punt d'arribada sinó més aviat un punt de partida. Vegeu què en du García Cárcel: «La "pietat barroca" que va caracteritzar l'actitud davant la mort a la França del segle XVII, es veu poc a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Aquesta "pietat barroca" és aquí molt més tardana, gairebé coetània a la "descristianització" francesa de la segona meitat del segle XVIII. Els túmuls funeraris encarregats aniran adquirint cada vegada més espectacularitat» (GARCÍA CÁRCEL 1985, 58). Amb tot, no hem d'oblidar que el cerimonial fúnebre aparatós no és privatiu del barroc: veg. la descripció de les honres fúnebres per la mort de l'emperador Carles V a la catedral de Toledo feta per Sebastián de Horozco (veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 627-628). Però no cal anar fins a les exèquies reials: als protocols notariais figuren partides de despeses d'enterrament on s'al·ludeix als dols llogats per la família del difunt per tal de penjar-los a la casa i a l'església i que consisteixen en baietes, tapissos i cortinatges de color negre (veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 459). Molt anteriors, menys aparatoses i sense aditaments macabres, tot i que de solemnitat rellevant, van ser les celebracions fúnebres fetes per la Generalitat al 1598 a Barcelona per la mort de Felip II, relatades per un testimoni presencial, Frederic Despalau, on figuraven «epitgrames» entorn del túmul, en llatí, català i castellà (veg. SIMON 1991, 162-163).

Apèndix 2

El «discurs històric» sobre Ourense i la seva diòcesi, de Pere Serra i Postius, es troba a l'Arxiu de la RABLB, 7è lligall, núm. 5.¹⁹ En reproduïxo íntegrament el text:

Motivo de escribir este papel

En los últimos días del año que acabamos de pasar, estando ciertos varones doctos y predicadores, pero poco o nada versados en historia de España, en conversación se tocó²⁰ la novedad de aver hecho su Magestat (que Dios guarde) la gracia de obispo de Ourense al reverendísimo e ilustrísimo señor don fr. Agustín Eura, hijo de San Agustín, paysano y concaadémico nuestro, quando uno de ellos dixo que Ourense y su obispado eran cosa pequeña. Pocos días después, uno²¹ de los de dicha conversación me refirió lo que avía pasado, a lo que respondí que la ciudad de Ourense y su obispado no eran cosa pequeña, sinó mediana, y que avía muchas ciudades y algunos obispados menores²² en España. Y pareciéndome que dudava de mi réplica, proseguí diciendo: 'Lo que tengo dicho lo defenderé y manifestaré con la pluma'. Para cuyo fin estoy escribiendo lo siguiente.

Discurso histórico

Es Ourense la mayor ciudad (después de la de Compostela) de la seys que ilustran el Reyno de Galicia, cuya situación es en las riberas del caudaloso río Miño. Fue su fundador Amfiloco, capitán griego, quien llegó a este paraje después de abrasada Troya, año del mundo criado 2790, antes de nuestra redención 1171, llamándola Amfilocópolis, ciudad de Amfiloco. Después, corriendo el tiempo, se dixo Ourense, por el oro que sacaban del río Miño. Los romanos la amplificaron, los moros la destruyeron y el rey de Galicia don Alonso el quarto la rehedió.

Está ceñida de buenos muros, con lucidos edificios, famosas plazas y calles; habítanla [f. 1v] dos mil vezinos, cavalleros y nobleza, divididos en quatro parroquias, un convento de religiosos franciscos, un colegio de la Compañía de Jesús, un famoso hospital y quatro hermitas. Es gobernada por un corregidor y doze regidores. Está regalada de generoso vino, sabrozas frutas, mucha caça, ganados, aves, pesca, huertas y frondosas arboledas. Dentro²³ la ciudad ay fuentes tan calientes que en ellas se cuezen con brevedad huevos, carne, pescado y pelan con facilidad qualquier animal. Haze por armas en escudo un castillo que tiene encima un león con espada en la mano derecha. Tiene feria los días siete y ocho de cada mes. Su comarca es la mejor del Reyno. En ella, una legua distante, se ve San Pedro de Rocas, memorable monasterio de benitos, que parte del templo, capilla mayor y dos menores están labradas en viva peña, siendo cada una de veynte pies. Referido lo más particular y notable de la ciudad de Ourense entramos en su cathedral.

Es esta santa iglesia, famosa en la fábrica, lucida en sus capillas, hermosa en sus altares y freqüentado santuario por el milagroso crucifixo [sic] que veneran y tienen por hechura del grande Nicodemus. Fue primer obispo suyo Benedicto, año 562. Compónese de diez y nueve dignidades, diez y ocho canónigos y doze racioneros. Qüentan en su diócesi seyscientas cinquenta y quatro pilas bautismales,²⁴

¹⁹ El lligall 1-II-1 del mateix arxiu conté, entre altres papers, un conjunt de fotocòpies que, segons el que explica una primera fitxa que hi és adjunta, procedeixen de l'arxiu de Josep Carreras i Bulbena, dipositat a l'ANC. És un llistat de 76 títols corresponents a textos redactats pels senyors acadèmics. Al número 54 li correspon aquest «*Discurso histórico de la Ciudad de Ourense, con motivo de haber hecho S.M. la gracia de su Obispo al Rev. Dn. Fr. Agustín Eura de Serra*». Pel que es desprèn del «Motivo de escribir este papel», la redacció del discurs és posterior al coneixement per part dels acadèmics del nomenament d'Eura per a la mitra ourensana, és a dir posterior al 6 de gener de 1737. MADURELL (1957, 21) recull aquest discurs entre les «Lecturas académicas de Pedro Serra Postius», núm. 26. Sorprenentment, BROWN 1989c, que parteix de MADURELL 1957 i 1975 amb la intenció d'acompletar-los i precisar-ne alguns extrems, no l'esmenta entre els «Cartipassos de discursos acadèmics preparats per Pere Serra» (pp. 277-279).

²⁰ *tocó* escrit, per una altra mà, damunt *susitó*, ratllat.

²¹ *uno* escrit, per una altra mà, damunt *otra*, ratllat.

²² Entre *obispados* i *menores*, en *España muy*, ratllat.

²³ *Dentro* al ms.

²⁴ És a dir, parròquies.

que rentan a su pastor diez mil ducados.

Esto es Orense, su cathedral y su obispado. Y en manifestación de que no es cosa pequeña como algunos dicen diremos que, en quanto a la ciudad, ay muchas en España que no son tan grandes. [f. 2]. Ya se ha dicho tiene Orense dos mil vezinos, según Rodrigo Méndez Silva y, siguiendo el cómputo de este chronista de España, no llegan a tantos en los reynos de Castilla y León los de las ciudades de Cuenca, Noguera, Soria, Alcaraz, Guadalajara, Guete, Logroño, Osma, Sigüenza, Ciudad Real, Santo Domingo de la Calçada y otras. En la provincia de Andalucía, los de las ciudades de Úbeda, Baeza, Andújar, Tarifa, Puerto de Santa María, Medina Sidonia y otras. En la provincia de Estremadura, los de las ciudades de Mérida, Llerena y Xerés de los Cavalleros. En el reyno de Granada, los de la[s] ciudades de Guadix, Loja, Santa Fe, Véles Málaga y otras. En el reyno de Navarra, los de las ciudades de Cascante, Viana y Tafalla. En el reyno de Aragón, los de las ciudades de Teruel, Jaca, Albarazin, Balastro, Daroca y Borja. En el reyno de Valencia, los de las ciudades de Segorbe, Xátiva, Alicante, Denia y Gandía. En el principado de Cataluña, los de las ciudades de Tarragona, Gerona, Mque, Manresa, Solsona, Balaguer, Urgel y otras.²⁵

Véase, pues, aora, si excediendo, como excede, Orense en vezinos a estas quarenta y sinco ciudades de España (y a otras que no avemos nombrado) es cosa pequeña. Y lo mismo podremos decir con lo que avemos referido y aun manifestaremos más de su ilustrissimo prelado.

En razón de la renta del obispo de Orense, ya avemos dicho, sacándolo de Méndez Silva, llega a diez mil ducados. Y en la misma suma [f. 2v] le pone don Antonio Nuñez de Castro, chronista del católico monarca don Felipe IV en su historia *Sólo Madrid es corte* quien también dice que no passan de los dichos diez mil ducados los obispados de Astorga, Tui, Oligüela y Ciudad Rodrigo. Y que no llegan a tantos los obispados de Lugo, Guadix, Mondoñedo y Alicante. Estos dos últimos sí que se pueden llamar pequeños, pues sólo rentan quatro mil ducados.

Trae también el chronista Castro que la diósesi de Orense tiene de renta ochenta mil ducados y añadiendo a ésta eclesiástica la de los seglares dice que sube a un millón de ducados todos los años.

Y por fin, diremos una preheminiencia grande que el citado Méndez trae de dicho ilustrissimo prelado, y es que de los doze regidores que ya avemos dicho gobiernan aquella ciudad, los seys pone el Rey y los restantes el obispo. Grandeza es ésta que no he sabido encontrar la tenga otro prelado de España.

En esta, pues, grande dignidad (dejamos, a mi parecer, convensidos a los que la llaman pequeña) se halla oy entronizado nuestro paysano y concadémico, a quien devemos dar mil norabuenas y a las dos magestades, Divina y católica, infinitas gracias.

Escriven lo referido, y otras grandezas de dicha ciudad, su obispo y su diósesi, Rodrigo Méndez Silva en su *Población general de España*, «Descrip. de Galicia», cap. 5; don Antonio Núñez de Castro en su hist. *Sólo Madrid es corte*, pág. 144; San Isidoro en su *Etimología*, lib. 9, cap. 2; Sandoval, *Hist. del Rey Don Pelayo*, fol. 85; Medina y Mesa en su hist. *Grandeza de España*, lib. 1, cap. 33, lib. 2, cap. 125; Padilla, 2 part., *Cronología de los obispos de Orense*; Morales, *Antigüedades de España*, fol. 50; Molina, *Descripción de Galicia*, fol. 17, 18, 25 y 36; el maestro Gil González Dávila, en el *Tratado de los Obispos de Orense*.

Pedro Serra y Postius.

²⁵ Advertim que les dades demogràfiques que recull Pere Serra de la bibliografia no són gaire precises: p.e., duplica la població d'Orense (recordi's el que he exposat més amunt, a l'apartat **El bisbat d'Orense a mitjan segle XVIII**) mentre que és segur que moltes de les poblacions que esmenta a continuació tenien força més de dos mil habitants (sense anar més lluny, Tarragona, Girona, Vic i Manresa).

Apèndix 3

A l'AHPO, caixa 9962, hi ha la documentació corresponent a la querella de l'11 de desembre de 1748, de la Reial Audiència de La Corunya: *Testimonio del auto ordinario que ganó el Sr. Obispo contra su Cabildo sobre el pùlpito*.

Hi ha quatre parts ben diferenciades, que presenten una documentació diversa.

Part 1: Transcripció del text de la querella del bisbe Eura:

Gregorio Carrillo, en nombre del muy reverendo obispo de la ciudad y obispado de Orense, digo: que mi parte ha dado querrela de fuerza en esta Real Audiencia contra el venerable deán y cabildo desta santa Yglesia de aquella ciudad sobre traerle perturbado en la posesión en que se halla de elixir predicadores que prediquen el santo Evangelio, y aver ympedido a algunos el que no lo hiziesen, sin haver para ello dicho cavildo facultad. Y más que contiene su querrela: aquel hizo contradiziòn, diéronse a tthenor de uno y otro ynformaciones, presenttáronse papeles, y se alegó por una y otra parte, y en vista de todo se dió a favor de la mía real auto hordinario que consintió el venerable cavildo. Y al derecho de mi parte conviene testimonio en relación de dicho pleito, ynserta la querrela contradiziòn alegatto real auto hordinario, y más que fuere senalado, a su senoría suplico se sirva mandar que el escrivano de asiento se lo dé por los derechos devidos, que así hes de justicia el pleitto que zitta la pettiziòn aquí ynsertta y se intitula “El muy reverendo obispo don fray Agustín de Hebra [sic], de la ciudad y obispado de Orense, con el venerable deán y cabildo de la santta yglesia Cathedral de dicha ciudad [el plet esmentat és d'11/5/1748] [...]” y digo que mi partte, como ttal prelado, le corresponde el exercicio de predicar y explicar el santo Evanxelio en dicha su yglesia, y así dicho reverendo obispo, mi parte, como sus antezesores se hallan en la posesión pazífica de formar tabla y lista de los sermones que se hallan en costumbre predicar en dicha cathedral, y señalar los predicadores por su horden, y, firmado de dicho reverendo obispo y su secretario de cámara, disponer se ponga en la sachristtía pattente así a dicho deán y cavildo como a los más que entran en ella asta que se feneze el año, y echo azerla de nuevo para el siguiente, avisando a los predicadores que son elixidos para que concurra cada uno a la cathedral el día que se le señala, y así lo executtan. Y de llegado el tiempo correspondiente, concurre el maestro de zeremonias de dicho cavildo a la sacristía, donde se halla el predicador a conduzirle para que ttome la bendiziòn del preste, y, de echo, acompañarle al pùlpito dando sattisfaziòn el reverendo obispo, mi parte, de las rentas de su mesa episcopal de las limosmas señaladas a los predicadores por el trabajo de su sermón. Y de executarse lo rreferido en la forma que ba expuesto por dicho reverendo ovispo y sus antezesores, se halla el actual, my parte, y hallaron aquellos por sí solos y sin ynttervenziòn de dicho cavildo y sus capittulares en la quietta y pacífica posesión desde uno, diez, veinte, treinta, quarenta, ziento y más años, tt tiempo ynmemorial a esta parte, a vista ciencia y con sentimiento de dicho venerable deán y cavildo, maestro de zeremonias y más yndividuos, concurriendo a practicar cada uno lo que le correspondía sin la menor contradiziòn ni rrepugnanzia alguna, asta que el día veinte y cinco de jullio del año próximo pasado de quarenta y siete, concurrido a dicha sacristtía un relixioso de nuestro padre San Francisco, señalado por el reverendo obispo, mi parte, para predicar en dicho día al cavildo, y entrá[n]dose en la sacristtía a esperar que el maestro de zeremonias practicase con él lo que executtava con los más que concurren a predicar en dicha yglesia no lo executtó. Y rreconociéndolo el predicador, resolvió por sí hir a tthomar la bendiziòn para hir a predicar: no se la ha dado el preste. Y lo mismo executaron posterior con otros relixiosos de dicho horden que hesttavan señalados en la listta para predicar, causando en este echo nottorio escándalo y pertturbando a dicho reverendo ovispo, mi parte, en su derecho y antigua posesión de su silla, queriendo el cavildo y sus yndividuos attribuirse faculttades que no les corresponden, y adquirir posesión en lo que xamás lo han tenido, en que han cometido fuerza a su senoría [...].

Part 2: Contradicció del degà i capítol. Segons aquests, el procediment per omplir la relació anual dels sermons i els qui els han de predicar és el següent: 1r) el bisbe assenyala al marge del llistat de sermons aquells que vol predicar personalment; 2n) passa al seu capellà la llista i la duu en primer lloc al canonge magistral, el qual anota els que pren al seu càrrec; seguidament als canonges lectoral i penitenciari, perquè en triïn els seus; i 3r) és llavors que el bisbe pot triar els altres predicadors «que le parece y quiere que prediquen en su nombre los sermones de su cargo y obligación.» Ara bé, «si el cavildo se halla agraviado o de alguna comunidad relixiosa o de algún relixioso de qualquiera de las comunidades, o por haver en el pùlpito prozedido sin la madura reflexiòn que pide

lo sagrado de aquel puesto y los respetos de aquella comunidad, o por otra justa causa», aleshores el capítol veta el/s religiós/osos d'aquella comunitat, «así aunque sean sermones de la obligación del reverendo obispo y de su elección los predicadores», i aquest ha de remetre la llista a la comunitat «que el cabildo tubo por conveniente no admittir a predicar» i ahora ha de canviar aquell o aquells noms per altres més «convenientes» al capítol, i això és així de temps immemorial. Diverses comunitats religioses són persones *non gratae* dels canonges, i de fa temps.

[*El capítol*] lo executó [*aquest procediment de vet*] y practicó desde que comprendió dicho reverendo obispo la silla, que fue en el año de treinta y seis, pues el año de quarenta y dos decretó el cavildo no se admittiese a predicar en dicha santa Yglesia ni los sermones de cargo del señor obispo, ni otros, a los padres del colexio de la Compañía [*de Jesús*] de aquella ciudad, y en el año de quarenta y cinco executó lo mismo con la comunidad de santo Domingo de dicha ciudad.

Cosa que va respectar i acatar el bisbe Eura en el passat. El vet no s'aixecava

asta que dieron satisfazió al cavildo, y el cavildo se dio por satisfecho, y el reverendo obispo actual fue el primero y prinzipal mediador de la paz y concordia entre dichas comunidades, como hes público y nottorio.

El juliol de 1747 es va reproduir l'enfrontament, ara amb els franciscans, i, segons el capítol, també ara el bisbe va jugar el paper de mitjancer i de concòrdia, fins al punt que en el moment que el bisbe fa la querella el maig de 1748 ja s'havia aixecat el vet contra els franciscans. Els canonges esmenten com aquest ús de vet és general en les catedrals de tota Espanya. El capítol expressa la seva sorpresa en saber que Eura els ha posat la querella en un moment que feia mesos «estava tranquila la materia y entre todos establezida la armonía.»

Part 3: Al·legat del bisbe. El bisbe admet el procediment però recorda que per a la interdicció dels predicadors cal la seva conformitat, i en el cas dels franciscans no li va semblar «justto el motivo y continuaron predicando asta el día de la perturbazió». I encara recorda dos altres casos succeïts al llarg de l'any amb escàndol públic i sorpresa dels fidels («no se practicó únicamente con el horador de dicho día y sí con otros dos que en otros subzesivos se siguieron en el referido año, en que no sólo de perturbó a mi parte sinó que se escandalizó el pueblo en lanze ttan público»). El bisbe argumenta que si li és privatiu de triar els predicadors dels dies del seu càrrec, li és igualment privatiu el fet de suspendre'ls. Pel fet de no haver donat conformitat aquesta vegada, i el capítol haver fet cas omís d'aquesta manca de conformitat, li ha estat contestada l'autoritat en aquesta matèria per part del capítol.

Part 4: És integrada pel reial «auto» ordinari de 4 d'octubre de 1748 a favor d'Eura.

Apèndix 4

Transcriu la narració de les cerimònies litúrgiques que el convent de Barcelona va dedicar a fra Eura en conèixer la notícia de la seva mort. El text procedeix d'un volum del *Lumen Domus* del convent de Sant Agustí de Barcelona, escrit entre 1785 i 1803 (s'hi diu que Armanyà és "al present" arquebisbe de Tarragona) (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, pp. 547-554). El cronista va participar en els actes tal com es desprèn de l'ús que fa de la 1a p. pl.²⁶ Notem com al final de la pàg. 549 del ms. el cronista utilitza el castellà durant un breu fragment.

Capítol 71. Funeral per la mort de un bisbe, religiós nostre, fill de hàbit de est convent; y així mateix quant és solament fill de hàbit de la Província de Aragó, o no és català.²⁷

Lo il·lustríssim don fra Agustí Eura, natural de Barcelona, fill de Diego Eura, hortolà, prengué nostre sant hàbit en est convent (esto és, el convent vell) lo dia 27 de agost de 1699, ahont fou afillat en sa professió. Tingué los empleos de prior de Gerona, secretari de Província, rector del Colegi de Sant Guillem y prior del convent de Barcelona en 1729; fou un dels majors poetes de aquest sigle en tot gènere de vers, especialment en llengua catalana. En lo any 1734 fou comisionat per los pares de est convent per anar a Madrid per lo motiu de la nova fàbrica de est convent nou. En esta cort fou elegit predicador *in exercitio* del rey Felip V. En 22 novembre de 1736, el rey Felip V lo anomenà bisbe de Orense en el regne de Galícia; se consagrà en el nostre convent de Sant Felipe el Real de Madrid, y fou lo consagrant lo excel·lentíssim senyor don fra Gaspar de Molina, cardenal de la santa Iglesia, president del Supremo Consell de Castilla y comisari general de la Crusada, religiós de nostra orde de la Província de Andalucia. Lo que aquest il·lustríssim Eura féu per aquest convent y las partidas de diner que remeté per obras de est convent no és ponderable; per memò- [p. 548] ria dels veniders se notará aquí.²⁸

En 1746 remeté 8.000 lliures a efecte de fundar un aniversari solemne perpètuu el dia de son òbit per sa ànima y los de sa obligació, y que mentras ell viuria se celebràs tots anys la vigília del pare sant Agustí (*vide* el llibre de fundacions, fol. 21, ahont se nótan los esmeros de esta gran quantitat). En 1754, remeté 7.500 lliures per pagar lo altar major. Aquest sols costà 6.200 lliures, y las restants 1.300 lliures serviren per a construir lo altar de Nostra Senyora de la Pietat (esto és, fusta y escultura, pués el deurar-lo lo costejà N.M.R.P.M. fra Francisco Armaña, entonces provincial, y el pare mestre fra Pròspero Guimet). Consta de dita partida en lo llibre intitulat *Fundación de los agustinos en Barcelona*, f. 122, qual llibre en foli, enquadernat ab cubiertas de pell vermella, és en est arxiu, armari E.²⁹ Juntament, dit il·lustríssim remeté aquí, des de lo any 1756 fins lo últim del any 1763 en què morí (conforme se dirà mes avall) –incloent lo que se tragué de la sua llibreria, que la deixà a est convent y per evitar gastos de transport de tant lluny, a més que moltíssims llibres los teníam ya aquí, se vengueren en Orense–, la quantitat de 89.775 lliures 12 sous 2 diners, conforme és de veurer en dit llibre *Fundación de los agustinos* & fol. 194, ahont, dia per dia, se especifican las partidas que anava

²⁶ D'aquesta cerimònia en guardava record Jaume Sala i Guàrdia, acadèmic, que al 1799 deia: «Fueron muy lucidas las exequias que se hicieron en su convento de San Agustín, luego de tener noticia de su muerte» (ms. A2, p. 101; veg. l'annex al final de l'aparat crític del poema 1).

²⁷ Al marge: «Funeral de l'il·lustríssim don fr. Agustí Eura».

²⁸ A l'ACA, Monacals-Hisenda, lligalls petits, el lligall núm. 1 conté diversos altres lligalls de regiment econòmic del convent de Barcelona (ss. XVIII-XIX). El lligall núm. 2 són les *Comptes de las partidas de diner que embiá desde Orense à est Convt. lo II^m. S^t. Dⁿ. Fr. Agusti Eura, Bisbe de Orense, pera la fabrica del dit Convt. de N.P.S. Ag^t. de Barña; ab la nota del destino que se doná, ô ab quinas obras se empleá. Mori dit II^m. lo dia 11 de Dec^e. de 1763. Requiescat in pace. Mori de edat de 79 aⁿ. y 5 mesos*. Al primer plec: «Comptes de las partidas de l'il·lustríssim senyor bisbe de Orense que, segons avis del P.M. Matas en varies cartas, especialment en la de 24 febrer 1756 escrita al prior que alashoras era fra Francisco Armaña, dehuen quedar depositadas en lo arxiu del convent a orde y disposició de dit il·lustríssim, per ser diner seu; y lo mateix il·lustríssim en cartas escritas al mateix fra Francisco Armaña explica no voler que·s gasten sens son orde positiu; y en cas mòria sens haver expressat altre particular destino, vol que sían per la obra del convent, especialment de la llibreria, de manera que no dóna facultat per emplear-se en altres gastos, y que si se empléan, és la sua voluntat no donar-los, encarregant-ne sobre això las concièncias dels que·n cuydaran».

²⁹ No m'ha estat possible localitzar aquest llibre, ni a l'ACA ni a l'APC. Els llibres 590-592 de Monacals-Hisenda de l'ACA, malgrat que pel títol de llibres de fundacions podien fer pensar que es tractava d'aquesta *Fundación de los agustinos en Barcelona*, són relació de "fundacions testamentàries", de 1503 fins a 1789.

remetent en lo decurs de tants anys. A quals quantitats, aňadint las dos antecedents relatadas de la fundació del aniversari y del altar major y Pietat, suma tot junt lo que aquest bon benefactor bisbe donà a est convent 105.275 lliures 12 sous 2 diners. A primera vista apar que aquest bon bisbe no podia extràurer de son bisbat una partida tan exhorbitant; però se ha de saber que en Galícia hi ha la pràctica en tots los bisbats que, en morint un rector o pàrroco, tot lo temps que falta o està vacant la rectoria, de la renda de ella se'n fan tres parts: la una [p. 549] és per lo ecònomo que resideix en la parròquia, la altre per los pobres, y la altre per lo ecònomo general que destina lo bisbe. Lo il·lustríssim Eura féu ecònomo general al R.P.M. fra Salvador Matas, religiós nostre y fill de hàbit de est convent, y secretari de dit il·lustríssim, ab la expresa condició que tot lo producte dels economats servís per beneficiar a est convent, y com dit pare mestre estigués ab est empleo en Orense 26 anys, y en ell hàgia pasadas de 600 parròquias, no és de admirar pogués lícitament remètrer tanta partida de diner fora de son bisbat. La quantitat sobredita de 89.775 lliures 12 sous 2 diners se empleà de est modo: 14.074 lliures 12 sous 1 diner en acabar la yglésia lo any 1758; 38.800 lliures se emplearen en renta per la fàbrica, esmersant-las en censals, y reedificació de las casas del costat del pati y carrer de Sant Pau,³⁰ y las restants 36.901 lliures se emplearen en la construcció del nou àngul de claustro que corre des de el *De profundis* fins a la porteria, esto és, los dos pisos de a dalt, també com així mateix tota la llibreria,³¹ bé que tot esto costà molt més, pués tot junt costà 40.174 lliures 8 sous 2 diners, per lo que el convent hagué de refer 3.273 lliures 8 sous 2 diners. La fusta y mans dels estants o prestatges de la llibreria costà 3.175 lliures 15 sous 7 diners. Tot esto pagà el convent, també. Dita obra del claustro y llibreria se comensà en 1761, y se finí en 1767 (*vide* el llibre intitulat *Fundación de los Agustinos en Barcelona*, fol. 166 a fol. 197). El referido padre maestro fray Salvador Matas volvió a este convento en 1764, después de la muerte de nuestro ilustrísimo Eura, y de su peculio costeó la sillería del coro, qual costó 3.000 libras; costeó el faristol grande del coro, que le costó 380 libras, y, finalmente, costeó las zelosías y altarito del coro, que costó 265 libras; bien que no el Santo Christo ni la Puísima Concepción, pues ya tenía el convento estas ymágenes; sólo hizo el pabellón y mesa; y después lo mandó dorar, e hizo las cortinas de tafetán morado. Con algunos religiosos tan benéficos como éstos estaríamos bien.

[p. 550] Morí, pués, nostre il·lustríssim don fra Agustí Eura lo dia 11 de decembre de l'any 1763, de edad de 79 anys y 5 mesos. Lo dia 31 del mateix mes y any rebé el pare prior aquesta triste notícia. Luego, lo R.P.M. fra Agustí Sala, prior, convocà los RR.PP. de la consulta y los comunicà tan sensible notícia, y los digué que a religiós de tal dignitat, de tants mèrits y tan singular benefactor de est convent li aparexia que en señal de afecte y gratitud debia fer-se-li no sols lo funeral que li corresponia com a fill d'esta casa sí també altre corresponent a son caràcter y dignitat, a que unànimes respongueren que era molt just y degut. Proposà seguidament que era molt del cas hi hagués sermó, a lo que també respongueren que sí, del qual a instàncias de dit R.P. prior y demás RR.PP. se encarregà N.M.R.P.M. fra Francisco Armaña, exprovincial (y al present, arcabisbe de Tarragona). Tinguda esta consulta, luego se feren tres tochs a morts. Dia 1 de janer de 1764 a la nit se feren tres tochs y lo endemà dematí a las 5, també. Se parà lo túmul ab 8 atxas y 14 ciris, se posà un hàbit dintre del fèretro y la mitra al cap. A 1 quart de 9 se tocà a hàbits negres, y juntament se tocà a morts fins a 2 quarts, y

³⁰ Sobre aquesta partida dispo de informació adicional, procedent de l'APC: *Llevador de las Rendas de Censos, Censals y Casas, expectants a la Fabrica de la Yglesia y Convent de N.P.S. Agustí de Barcelona* (1770; volum *in folio* amb cobertes de pergami; numeració antiga fins f. 178, la major part en blanc) (sign: 6): f. [15]: «Nota y resumen dels esmerços continguts en est *Llevador*, del capital de trenta-vuil mil y vuit-centes lliures, dich 38.800 [lliures], que entregà, segons consta del decret de N.M.R.P.M. fra Agustí Sala, provincial de la Corona d'Aragó, y de l'Espéculo de las rendas expectants a la fàbrica de est convent e yglésia, lo il·lustríssim *senyor don* fr. Agustí de Eura, bisbe de Orense y altres benefactors religiosos, per a lo únich efecte de que sos productos servisen per a continuació de la fàbrica y conclusió de est convent; y, conlúit est, servís la renda per a adornos de la yglésia y sacristia y sa manutenció». A continuació (ff. [15]-[16]), figura la relació amb els diferents valors de capitals i pensions fins al valor de 38.800 lliures. En un full petit inserit i relligat entre els ff. 170-171 (foliació antiga) s'esmenta aquest fet i s'al·ludeix al contingut del text anterior; s'hi afegeix: «[...] pués tota ella [=la renda de la fàbrica] deu servir per a la continuació y conclusió del convent únichament, per a lo qual fi únich donà lo il·lustríssim *don* fra Agustí de Eura, religiós de est convent, la suma de 38.800 lliures, conforme se explica en lo decret de N.M.R.P. presentat fra Agustí Sala, qual està al principi de est llibre y consta ab més claredat de las cartas del dit il·lustríssim Eura, en què destinà dit diner per a la continuació y conclusió del convent, y finit est, serveixca per a adornos de la sacristia e yglésia, cera y demás necessari, sobretot lo qual encarregà molt las concèncias del PP. priors de est convent lo expressat il·lustríssim». En resum: la col·laboració de 38.800 lliures (lliurades per Eura, però també per altres religiosos agustins) no va ser invertida directament en les obres del nou convent sinó que van optar, per tal com donarien un rendiment molt superior, per invertir-les en rendes i censals i farien possible un millor compliment de l'obra.

³¹ Significativament, va ser Armanyà qui també va fer aportacions econòmiques per a la biblioteca del convent, ara per augmentar el fons bibliogràfic (TORT 1967, 47).

luego lo últim. Oficià un pare mestre, y pujaren tots los revestits al cor, y se comensaren las maytines, cantant-las ab molta solemnitat. Se cantaren seguidament las laudes, al tercer psalm se'n baixaren los revestits, e isqueren a l'altar al fi de l'últim psalm. Y, habent cantat los ministres el versicle, entonà el preste la antifona *Ego sum* etc. y después la oració *Deus qui inter Apostolicos* etc., expresant el nom de l'il·lustríssim. No se digueren preces, ni lo psalm *De profundis*, pués se reputava *die obitus*. Luego se cantà a veus la Misa *ut in commemoratione omnium fidelium defunctorum*, que és sols *pro Papa et Episcopo*, la oració *Deus qui inter Apostolicos* etc. Acavada, baixà la comunitat a cantar tres absoltas, que foren la 1a *Subvenite* etc., la 2a *Ne* [p. 551] *recorderis* y la 3a *Liberame Domine ad longum*, y se conclugué ab *Si iniquitates* y *De profundis*. La funció se acabà a las 12. A la nit, a toch de oració, se feren 3 tochs a morts; lo endemà dia 3, a tres quarts de 10, se tocà a morts fins a las 10 y luego lo últim. Se cantà un nocturno y luego lo ofici, y después las tres absoltas com lo primer dia a baix. Oficià també un P. mestre. Lo tercer dia fou així tot com lo segon; oficià un pare presentat.³²

El funeral particular y solemne se féu lo dia 30 de janer de 1764 per dit il·lustríssim y fou de est modo. Se féu un túmul de 74 palms de alt enmitg del crusero, ab 4 pinturas de las armas de la religió y 4 de las suas, ab diferents lemas y poesias. La cera era corresponent a lo sumptuós del túmul. En lo més alt de ell estava la mitra y bàculo, però no la creu. Se enlutà tota la yglésia y altar major y balustrada del cor. En lo altar major no havia més que lo pontifical ab creu. Enmitg de dit altar se havia format una creu molt gran y alta de tela blanca. Totas las gradas estàvan també enlutadas. La obra del Pi, de Sant Just y Sant Jaume nos deixaren moltes vayetas, y no bastant se recorregué a la Misericòrdia. Al portal major de la yglésia havia una vayeta gran ab un vers del capitol 4 de Jonàs. Lo pontifical era molt rich, qual nos deixaren las monjas de Sta. Clara, que no obstant de haber resolt aquellas señoras en consulta de no deixar-lo a ningú, respongueren al pare sacristà que per nostra comunitat no sols lo pontifical, sinó tot quant se'ns oferís estava a nostra disposició. Lo mateix respongueren las comunitats de Santa Mònica y trinitaris descalcos al manllevar-los candeleros, etc. *Item*, dos dias antes destinà el pare prior dos sacerdots per convidar todas las comunitats calçadas, y als nostres monichs³³ per venir a cantar la absoluta, demanant-ho de gràcia, respecte de no haber estat provincial lo nostre il·lustríssim, a què respongueren todas que vindrían ab gran gust. *Item*, dia 29, vigília del funeral, anà lo R.P. prior per atenció a comunicar la mort de dit il·lustríssim y lo funeral se feya al senyor bisbe de esta ciutat, capità general, marquès y marquesa [p. 552] de la Mina; a què respongué el senyor bisbe que per estar casi privat de la vista y algo indisposat no assistiria, que apreciava molt la atenció; lo senyor marquès, que las ocupacions acostumadas juntas ab lo ser dia de correu temia no li darían lloch; que estimava la atenció. La senyora marquesa respongué que assistiria, com realment vingué, y ohí també tot lo sermó en las tribunas, ahont se li parà estrado, pués tenia breu pontifici per entrar en los convents. Dit dia 29, en punt de las 12, se tocà a morts fins a la una. A 3 quarts de 2 resaren vespras y luego se tocà a hàbits negres y a morts fins a ser acavada la funció. Se posaren los banchs que servían de cor a la vora de las pilastras de las capellas, a fi estigués la yglésia desembarasada per las comunitats que habían de venir a cantar absoltas, que per esto estàvan cuberts los portals colaterals, perquè la gent entràs y pasàs per las capellas, impedint al mateix temps dos llechs que ningú pasàs per enmitg de la yglésia. A las 2 tocadas, entràrem al cor de a baix. Lo R.P. prior se revestí de preste, y dos pares lectors, de ministres sens maniples; així mateix los corresponents acòlits y turiferari. Los preste y ministres se posaren a la mà dreta junts (esto és, a la part de la capella de Sant Joseph) a l'últim dels banchs. Tots los sacerdots portàvan estola negra. Se comensaren a cantar vespras ab molta solemnitat (habent encès antes tota la cera del túmul y el pontifical). Al reixat del pati havia un hermano de obediència que tenia cuidado quant venia alguna comunitat y feya señal als campaners per a què toquesen. Luego que alguna de ellas comensava a entrar al pati se posàvan al portal major de la yglésia los 10 sacerdots aseñalats, sinch per part, y a l'entrar en la yglésia paràvan de cantar. Los primers que vingueren foren los pares de Santa Mònica, y seguidament todas las demás comunitats. Concluidas las absoltas proseguírem las vespras. A l'últim psalm de ellas se n'anaren lo preste y ministres [p. 553] a la sacristia a posar-se la capa y dalmàticas, e isqueren al presbiteri ahont los ministres cantaren lo versicle *Audivi* etc. y el preste entonà la antifona del *Magnificat*. Acabat est, el preste digué *Pater noster* y lo psalm *Lauda anima mea* etc., proseguint lo cor, y luego la oració *Deus qui inter Apostolicos* etc., ab expresió del nom de l'il·lustríssim. Lo *Requiescat in pace* lo cantaren lo vicari y cantors en lo cor. Luego prengué lo subdiaca creu y los acòlits los candeleros per cantar la absoluta la comunitat, que fou *Ne recorderis*. Y acavada, digué lo

³² *Presentat*: en alguns ordes religiosos s'anomena presentat «al teólogo o lector de teología que, después de haber enseñado esta facultad durante los años que determinan las respectivas Constituciones de la Orden, está esperando el grado de maestro» (*ERC*, VI, col. 223, s.v. *Presentado*).

³³ *Monichs*: 'monjos' (?), del llatí *monicus*. Aquesta forma no apareix al *DECat*, mentre que el *DCVB* la considera exclusivament nom propi d'home, documentada amb uns exemples trets del *Llibre de Novells Ardits* que potser no són tal cosa.

preste *Si iniquitates*, y, cantat lo *De profundis*, anàrem a la sacristia com se acostuma, y se apagaren las atxas y ciris del túmul y pontifical. El concurs de gent de totes classes fou molt gran. A la nit se feren tres tochs a morts.

El dia 30, dia del funeral, a las 5 se tocà a morts, se féu lo tablado per la música a la pilastra de la capella de Sant Miquel y Desamparats; lo púlpit se posà devant de la capella de la Me. Santa Mònica. Vingueren molts capellans a dir misa. Se posaren tres líneas de banchs per part, y se giraren las dos primeras líneas cap per avall per fer asentar los cavallers, capellans y religiosos, que de uns y altres assistiren molts. A la porta de la yglésia habia 4 sacerdots per a rèbrer y donar-los asiento; anàvan ab hàbit negre. A 1 quart de 10 se tocà a morts, y juntament a hàbits negres, y a 2 quarts se comensà lo ofici ab música, qual cantà el R.P. prior. La misa fou *ut in die commemorationis omnium fidelium defunctorum*, que sols és *pro Papa et Episcopo*, ab la oració *Deus qui inter Apostolicos* etc. Acabat lo ofici fou lo sermó, qual predicà N.M.R.P.M. fra Francisco Armaña, qual se imprimí después junt ab las poesias de túmul.³⁴ Acabat lo sermó, isqué la comunitat enmitg de la yglésia a cantar la absolta junt ab la música, después *Si iniquitates*, *De profundis*; y a la sacristia. Se conclugué la funció a las 12. Jamai se havia vist major concurs en la yglésia, pués estava tota plena, com així mateix las tri- [p. 554] bunas. Lo endemà anà lo R.P. prior a donar las gràcias a las comunitats per haber vingut a cantar las absoltas. Costà tot lo gasto del dit funeral 394 lliures 6 diners.

³⁴ És ARMANYA 1764.

2. Obra

2.1. Descripció de l'obra completa

EL conjunt de la producció escrita per fra Eura és força considerable. I extraordinàriament divers: des de poemes catalans religiosos i profans fins a tractats teològics llatins, passant per apologies de la llengua catalana i sermons, alguns dels quals van arribar a la impremta. Sens dubte, el conjunt d'escrius més rellevant i més interessant és el de la seva obra poètica. Si ens cenyiem estrictament a aquesta activitat poètica, en català conservem més de 4.100 versos en diverses composicions d'atribució segura. El nombre de versos castellans és molt menor. I són molt més circumstancials. En llatí només conec una composició religiosa d'una quarentena de versos.

La poesia. Classificació. Problemes d'atribució, cronologia i notes sobre la transmissió textual

Tret de l'edició que del poema sobre Montserrat va fer Florenci Janer al 1859 a Madrid i de tres poemes en castellà impresos en vida d'Eura, un *villancico* en castellà, imprès al 1728 a Barcelona, i altres dos redactats al 1733, que van ser impresos al 1736 a Salamanca, la seva producció poètica es conserva manuscrita.

La diversitat de l'obra poètica d'Eura és susceptible d'una classificació ben delimitada. Quant a l'obra catalana podem distingir dos grans grups:¹ poemes d'indole religiosa i poemes profans i de circumstàncies, desvinculats de l'àmbit religiós. Entre els primers, destaquen quatre llargs poemes que podem incloure, *grosso modo*, en l'àmbit ascètic. Pel fet que no m'ha estat possible la datació positiva d'aquestes composicions, he optat per situar-los en primer lloc, tant per la seva vàlua literària com pel notable succés que van tenir: són els nùms. **1** a **4** de l'edició present.² Tots ells tenen com a tema fonamental la mort, motiu, i motor, central del món poètic de fra Eura. De cadascun dels quatre conservem un bon nombre de còpies manuscrites, la qual cosa palesa l'estimació que van tenir al llarg del segle XVIII i principi del XIX.

La resta de textos poètics de tema religiós són més circumstancials. Dos van ser produïts en l'àmbit de l'Acadèmia de Barcelona. El primer d'ells és una versió en romanç que glossa –una *paràfrasi*, segons la terminologia de l'època– un text bíblic: la primera lamentació de Jeremies (Lm 1); va ser

¹ Aquí només donaré algunes dades molt generals dels textos o grups de textos, tot justificant-ne la classificació i ordenació. Els poemes catalans més importants seran tractats en detall més avall, a l'apartat **2.2. La poesia religiosa**; per als altres, veg. els comentaris finals a l'edició de cada text.

² A l'apartat **Criteris d'edició** exposo amb més detall el criteri d'ordenació de l'obra poètica.

llegit a l'acadèmia de 28 d'abril de 1733. És el poema núm. **5**. El segon és també un romanç hexasil·làbic, de 400 versos, *A Cristo crucificat* (núm. **6**), que fra Eura va llegir en sessió acadèmica gairebé un any després, el 19 d'abril de 1734.

A excepció dels anteriors i del poema intitulat *Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat* (núm. **7**), en la datació del qual no he pogut reeixir, la resta són poemes breus: dos d'ells tracten aspectes concrets de la vida del beat Giovanni Bono (sant Joan Bo, per Agustí Eura), un eremita de Màntua que va viure a final del segle XII i principi del XIII: l'un tracta de la conversió de Joan Bo d'actor de comèdies a eremita agustinà (núm. **8**); l'altre recull un episodi de la penitència corporal que s'infligia l'eremita quan era víctima de temptacions carnals (núm. **9**). Ambdós són escrits en dècimes i palesen un tractament poètic que té poc a veure amb l'Eura ascètic autor dels poemes majors: el to jocós i el joc conceptuós hi són molt marcats. Tanmateix, mostra una de les facetes que atreïen l'atenció de fra Eura: l'ascetisme i el rigorisme corporal. Tant com el va atreure l'espectacular conversió del beat.

Dins la mateixa tònica, però ara sense humorisme, hem de situar els dos brevíssims poemes, dues dècimes, que va dedicar a la figura del beat Dalmau Moner (núms. **10** i **11**). També aquí li interessa la figura pura i penitencial del místic dominicà nascut a Santa Coloma de Farners, mestre de novicis –entre els deixebles del qual hi havia el cèlebre inquisidor Nicolau Eimeric– del convent de predicadors de Girona (avui seu de la Facultat de Lletres de la UdG) al segle XIV. Dalmau Moner va ser beatificat per Innocenci XIII al 1721. El fet devia commocionar positivament els religiosos gironins i, en general, la població gironina de l'època, entre la qual la devoció al beat era molt estesa. Era justament aleshores que fra Eura era prior del convent d'agustins de Girona (1720-1723). Crec que hem de relacionar ambdues dades per datar aquestes dècimes dedicades a un dominic de temperament fortament asceticomístic que el devia impressionar tan vivament com l'eremita Joan Bo. Aquestes dues dècimes són potser el millor exponent de la concentració lírica del nostre autor.

El segon gran grup d'obres en vers català no està relacionat amb l'àmbit religiós. Del tot profana és, sens dubte, la llarga versió que glossa –novament una “parafràstica versió”– l'epístola ovidiana que adreça Safo al seu enamorat Faó, desenvolupada al llarg de cent-cinc sextetes-lira (núm. **12**). Després dels quatre poemes ascètics majors i del dedicat a Montserrat, aquest és el poema del qual conservem més testimonis manuscrits: tres. Tinc notícia de diverses composicions de l'època, en català i en castellà, que glossen les epístoles amoroses ovidianes, de tal manera que podem parlar si no d'un gènere sí d'una mena de moda. Aquesta composició probablement hauria de ser considerada, pel tema i pel context, un exercici literari escolar de joventut d'imitació i glossa dels clàssics llatins.

Particularment interessant és el conjunt de dotze octaves reials que intitula *Les Muses Catalanes*, el qual relaciona llengua catalana, poesia i Acadèmia de Barcelona (núm. **13**). L'autoria d'aquest poema –l'atribució del qual, feta a la taula del ms. 1183 de la BC, va ser posada en dubte per RUBIÓ (1958 [1986, 140-141])– no ofereix per a mi cap dubte.³ Només s'han de posar de costat els versos i les primeres ratlles del pròleg «Al lector», editat per PRATS 1974. Algunes expressions sobre la noblesa antiga dels usos del català es troben també a la *Controvèrsia* (veg. la nota als vv. 83-84 del poema). L'afany reivindicatiu de l'ús del català en la literatura culta apareix en nombroses obres de fra Eura: l'apologia de la llengua, la redacció mateixa d'un *Tractat de la poesia catalana*, de què parlaré més endavant... Les característiques lingüístiques, retòriques i mètriques de la composició són les pròpies de fra Eura. Finalment, la còpia d'aquest text al ms. 1183 es troba en el segment del cançoner que, com veurem, agrupa altres textos d'Eura. Tot plegat confirma plenament l'atribució a Eura que fa la taula de l'únic testimoni que ens en conserva el text. El comentaré més detalladament, en relació a altres textos i actituds de fra Eura respecte de la llengua catalana, en parlar de la seva activitat acadèmica.

Antoni Comas ja havia cridat l'atenció sobre els dos breus poemes següents (núms. **14** i **15**), especialment a COMAS 1976. Ambdues dècimes estan vinculades, una d'elles ben explícitament, amb la guerra de Successió, el setge de Barcelona de 1713-1714 i el resultat advers de la contesa per als militants del bàndol austròfil. Més encara: amb tota probabilitat formen part d'un conjunt d'activitats clandestines austriacistes desplegat al 1715. Concretament la dècima núm. **14** ha de ser de 1715, segurament de gener.⁴ L'altra no deu anar gaire enllà. Ambdues exposen un sentiment “patriòtic” català molt acusat i reivindicatiu,⁵ lligat a la causa austriacista, que hem de posar al costat d'un seguit d'actuacions i de reivindicacions lingüísticoliteràries que Eura llançarà en l'àmbit cultural barceloní dels anys 20-30 del Set-cents.

Finalment, hem de considerar tres poemes molt breus i merament circumstancials, sense més interès. Els dos primers són textos “interns” de l'orde agustiniana a Catalunya: en el primer, fra Eura felicita fra Pròsper Coma –que fa tot l'efecte que va ser un dels personatges clau en la carrera eclesiàstica del nostre autor dins l'orde de Sant Agustí– pel fet d'haver aconseguit el títol de mestre en teologia (núm. **16**); el segon constitueix una mena de censura valorativa, humorística i enginyosa,

³ Malgrat que la notícia segons la qual es conservava encara a principis del segle passat a l'Arxiu de la RABLB no el data ni n'ofereix el nom d'autor. Veg., més avall, l'apartat **2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**

⁴ Veg. el comentari al poema **14**.

⁵ Veg. el que diu SALES (1984, 144 ss. i 189) sobre aquest “patriotisme” de finals de la guerra de Successió, 1713-1714. Sobre poesia política en aquest context bèl·lic, veg. COMAS (1972 [1985, V, 48-65]). Veg. encara el comentari final a un altre poema de fra Eura que podria admetre una “lectura” en clau austròfila: el núm. **5**.

on rebutja uns *villancicos* que li havia tramès un vicari general (de l'orde?) amb intenció de publicar-los, segons que diu la rúbrica del testimoni que el conserva (núm. **17**). El darrer poema català que edito, amb el núm. **18**, és una dècima que respon a una altra que va escriure Benet Sala i Cella a l'autor del poema núm. **20**, en castellà, és a dir a fra Agustí Eura (veg. el text de Sala, al comentari final del text **20**).

Mitjançant dades provinents de l'Arxiu de la RABLB, tinc notícia que Eura va escriure, com a mínim, un altre text poètic català, del qual no n'he localitzat, ara per ara, cap testimoni. Es tractava d'un "assumpto" acadèmic encarregat a fra Eura el 2 de gener de 1733: «Gozo del *santo* Simeón teniendo el niño Jesús en las manos. Liras cathalanas». Consta, a més, que Eura el va llegir en la sessió acadèmica del 3 de febrer del mateix any.⁶

Hi ha un seguit de poemes que presenten problemes d'atribució. N'hi ha algun que els presentava per als estudiosos anteriors però que avui, al meu parer, no ofereixen cap dubte. És el cas de *Les Muses Catalanes* que he comentat ara fa un moment. És també, relativament, el cas del poema a Montserrat, però l'article de MASSOT 1986 –i alguna rúbrica dels testimonis– n'ha assegurat l'autoria. És el cas, finalment, de les *Remuneratòries a la musa fatal*. La versió que Eura va fer de les *Lamentacions* de Jeremies va donar lloc a un intercanvi de versots entre un autor que s'autoanomena «musa fatal», que escriu en castellà tot ridiculitzant el profeta i l'autor de la versió, i un altre que escriu en català i que en fa la defensa i llança noves acusacions al primer. Hi havia força probabilitats que l'autor que escriu en català fos Eura mateix. RUBIÓ (1958 [1986, 145]) s'ho preguntava.⁷ Aquest intercanvi, que conté diverses acusacions, rèpliques i contrarèpliques, és copiat al ms. 1183 de la BC, a continuació de la versió glossada dels *Trenos*, i ocupa els ff. 41v-47v.⁸ El to groller i escatològic d'aquests versos és prou patent. D'altra banda, l'Arxiu de la RABLB ofereix unes dades relacionades amb el text de la versió dels *Trenos* d'Eura que no sé si he de relacionar amb els versos esmentats: al lligall 1-II-1, al plec intitulat *1732. Lista de los papeles que contiene este faxo. Introducciones para algunos Academicos de 1732*, entre els títols de composicions encarregades i llegides pels acadèmics (sense dir-ne els noms), n'hi ha una de «Censura de una Paráfrasis de los Trenos de Geremías profeta». És molt probable que s'hagi produït un error de dates i la *Censura* sigui de 1733, posterior a la lectura dels *Trenos* (abril de 1733). Aquesta era la pràctica habitual de l'Acadèmia: un membre rebia l'encàrrec de redactar un text; un cop adjudicat, un altre membre rebia l'encàrrec de confegir-ne la censura, generalment de to humorístic. Hem de posar en relació l'intercanvi de versos entre la «musa fatal», en castellà, i els catalans, potser d'Eura, amb aquesta «censura» que no duu

⁶ Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista delos Academicos y distribucion de assumptos*.

⁷ Comas, que en parla a COMAS (1972 [1985, VI, 338]), en canvi, no en diu res sobre l'autoria.

⁸ Edito tots quatre textos, catalans i castellans, a continuació del poema **5**.

nom d'autor? No ho puc afirmar categòricament, però crec que no són composicions dignes de ser redactades dins del clos de l'Acadèmia, per molt jocosos que fossin generalment les censures. En aquest cas, el mal gust i fins l'agressivitat hi prevalen. Més aviat semblen pertànyer al registre més propi de les escaramusses poètiques entre convents i ordes que tant es prodigaven aleshores. Fos com fos, això no vol pas dir que no pogués ser Eura l'autor dels versos catalans, de les *Remuneratòries*. Més encara, és segur que ho va ser: només s'ha de llegir la defensa que fa del profeta i de l'autor de la versió catalana, és a dir, d'Eura.⁹

En canvi, s'ha especulat amb la possibilitat que una versió en llengua castellana de les *Lamentacions* de Jeremies fos obra de fra Eura.¹⁰ El text es conserva copiat al ms. 43 de la BC, el qual conté còpies d'obres del nostre autor. Remeto al comentari al poema **5**, la versió catalana que glossa la *Lamentació* primera, on tracto aquesta qüestió i arribo a la conclusió que la versió castellana és aliena a fra Eura.

Hi ha encara tot un conjunt de textos poètics copiats al ms. 3-I-10 de l'Arxiu de la RABLB, procedent del convent de Sant Agustí de Barcelona,¹¹ que presenta una problemàtica complexa. En concret, es tracta de dos poemes anònims, un de català i un de castellà. A banda de l'anonimat, ambdós tenen en comú que són copiats de mà de fra Eura. És clar que això no vol dir, en principi, gran cosa. De tots dos, el que li podem atribuir sense reserves és una composició en lires i en castellà sobre un prodigi esdevingut a Montserrat per intervenció miraculosa de la Verge. Al poema **7**, vv. 517-528, al·ludeix al miracle, i, a més, les expressions de les primeres lires són molt semblants a les que fa servir Eura al poema català sobre Montserrat. He arribat a la conclusió, doncs, que es tractava d'un poema seu, redactat en l'àmbit de l'Acadèmia de Barcelona (la rúbrica diu que es tracta d'un «assumpto académico»):¹² és el núm. **30**.

Més interessant, i més problemàtic, és decidir sobre el poema català. Es tracta d'una versió parafràstica de l'heroida ovidiana de Medea a Jàson, paral·lela a la composició núm. **12**. És anònima i copiada de mà de fra Eura a l'inici del manuscrit 3-I-10 de l'Arxiu de la RABLB. L'he editat, com a obra d'atribució dubtosa, a l'**Annex I**. Les raons per aproximar el text a l'autoria de fra Eura així com les que no em permeten d'atribuir-l'hi amb convenciment total les exposo al comentari final del poema. Els trets peculiars de la poètica del nostre autor són particularment difícils de detectar

⁹ Veg. encara la introducció a aquestes composicions **5.I** i **5.II**.

¹⁰ RUBIÓ (1958 [1986, 149]). Rubió s'ho preguntava, mentre que Comas, partint de Rubió, la hi atribueix (COMAS 1972 [1985, VI, 321]).

¹¹ Sobre aquest ms., veg. l'apartat **Descripció dels manuscrits**.

¹² Tot i amb això, no n'he trobat notícia en cap de les relacions de poesies acadèmiques que es van fer a principi del segle XIX ni a la *Lista de los académicos y distribución de asuntos*, del lligall 1-II-1 de l'Arxiu de la RABLB.

quan es tracta d'un text que ve "pautat" per l'original llatí que versiona. L'anàlisi podria ser, probablement, més concloent si fossim davant d'una composició no condicionada pel fet de ser una versió, en què l'autor podria fer un desplegament retòric i lingüístic més lliure, estructurar el discurs, en el poema i dins cada estrofa, segons la seva conveniència, etc. Aquí les característiques vénen, necessàriament, diluïdes per la constricció al text ovidià.

* * *

Conservem menys poemes seus escrits en llengua castellana. I, en general, tots ells són de to menor i anecdòtic. El fet és que és en l'apartat de poesia en castellà on faig l'aportació més novedosa al coneixement de l'obra d'Eura: la major part dels textos que edito eren desconeguts dels estudiosos que han parlat de l'obra de fra Eura. El primer és un oratori imprès per Joan Jolis a Barcelona al 1728. La portada fa: *Vaticinio sacro-expreso en los huesos de Joseph. Oratorio a la invención del cuerpo de Nuestro Padre San Agustín, sobre los versos 17 y 18 del cap. 49 del Eclesiast.*, que va ser cantat per la «Real Capilla de nuestra Señora de la Victoria del Palao de esta ciudad, siendo su maestro el licenciado Bernardo Tria». No hi figura el nom de l'autor, però dels cinc exemplars conservats avui a la BUB, el que duu la signatura B-45/2/7-11 porta una anotació manuscrita a la portada que diu «Compuesto por el Illmo. Dn. fr. Agustín Eura, obispo de Orense», de lletra del XVIII (en tot cas posterior a 1736). El volum miscel·lani on es troba relligat era d'un membre del convent de Sant Agustí, la qual cosa garanteix l'atribució que fa la nota manuscrita. Hi ha una dada que col·labora en l'atribució al nostre autor: n'hi ha una còpia al ms. 1183 BC, ff. 77v-79v, on no figura tampoc nom d'autor, però sabem que en aquest segment del manuscrit (aprox., ff. 65-90) s'hi copien bàsicament poemes sorgits dels cercles acadèmics i essencialment poemes d'Agustí Eura. És la composició núm. **19**, la primera de les castellanques, per ordre cronològic. Es tracta d'una composició dramàtica en vers amb quatre personatges al·legòrics: *Antigüedad*, *Justicia*, *Mérito* i *Culta*. Hi intervé, a més, un *Cora*. S'hi combinen àries, recitats i «coplas».

Datable entre 1729 i 1732, quan era prior del convent d'agustins de Barcelona, hi ha un poema constituït per vuit dècimes adreçades al rei Felip V «para la manutención de la capilla de Nuestra Señora de la Piedad» del convent de Sant Agustí vell (núm. **20**). Naturalment, el destinatari justifica l'opció lingüística del text.

Tots els altres textos poètics castellanques de què tinc notícia són posteriors a 1732 i estan vinculats a l'Acadèmia de Barcelona. El primer d'ells és de final de 1732 (Eura era acadèmic des d'octubre de 1732) i és de contingut religiós, per bé que es tracta d'una composició d'encàrrec i de tema molt cenyit i artificios: «A la riña de Jacob y Esaú en el vientre de su madre Rebeca», desenvolupat en

trenta sextetes *endecasílabas* (núm. **21**). Redactats abans del primer de setembre de 1733 són els poemes **22** i **23**, el primer en tretze octaves reials, el segon en cinc dècimes que glossen una *quintilla* ja donada. Ambdós poemes són fruit d'una convocatòria de certamen poètic feta pel capítol de la catedral de Salamanca per tal de celebrar l'acabament de la construcció de dita església. La carta de la convocatòria va ser rebuda per l'Acadèmia de Barcelona a l'agost de 1733. Eura va ser dels qui més s'hi van engrescar i va fer per manera que altres membres col·laboressin en la proposta. Tant els temes com la mètrica els venien donats pels diferents *assuntos* de la convocatòria. Sabem que el setembre de 1733 els membres de la corporació ja llegien els treballs redactats per a l'ocasió. Fins a sis membres presenten composicions a un o dos assumptes diferents. Eura n'havia preparat per a quatre diferents: els nús. 1, 3, 5 i 8. En devien fer una selecció perquè només en van aparèixer dos (als *assuntos* 1 i 3) a la secció «Aplausos poéticos a la consumada perfección de el templo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca» del llibre *Glorias sagradas, aplausos festivos y elogios poeticos en la perfeccion del hermoso magnifico templo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca, y colocacion de el Augustissimo Sacramento en su nuevo sumptuoso tabernaculo*, editat per José Calamón de la Mata, que va aparèixer imprès al 1736 a Salamanca.¹³

El núm. **24** és completament circumstancial: al 1734, amb motiu de la mort del president de l'Acadèmia, Guillaume de Melun, marquès de Risbourg i capità general de Catalunya (1725-1731), els acadèmics van redactar sengles composicions luctuoses i de panegíric del traspassat.¹⁴ La d'Eura es basa en el mot *lumen* (de Ps 37:11), anagrama de Melun. Les quatre composicions següents són sonets redactats amb motiu de les reunions acadèmiques que tenien lloc per la Setmana Santa, les acadèmies de Passió. Els nús. **25**, **26** i **27** van ser redactats per a la de 26 de març de 1736, quan Eura ja feia gairebé dos anys que residia a Madrid. El sonet que porta el núm. **28** pertany a l'acadèmia de Passió de 15 d'abril de 1737. El *villancico A Cristo crucificado* (núm. **29**) és una composició polimètrica, com l'oratori *Vaticinio sacra...*, que no he pogut datar ni conèixer-ne cap circumstància sobre la redacció. Finalment, del poema sobre el prodigi de Montserrat, núm. **30**, ja n'he parlat més amunt.

Com en el cas del poema acadèmic català sobre Simeó no localitzat, també conec de l'existència, a través de l'Arxiu de la RABLB, d'unes "quintilles" que li van ser encarregades el 3 de febrer de 1734 amb motiu del carnaval barceloní, el text de les quals no he pogut trobar i que, en tot cas, no es

¹³ Per a aquesta circumstància i altres dades, veg. els comentaris finals als poemes nús. **22** i **23** i, més avall, l'apartat **2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**.

¹⁴ El marquès de Risbourg era membre de l'Acadèmia des del 1729 i va ser-ne nomenat president al 1731. Havia exercit un paper actiu, per manament reial, en relació a la construcció del convent nou dels agustins de Barcelona (ARMANYÀ [1752], 39-47), la qual cosa li devia procurar un contacte estret amb Eura, prior durant un període important i difícil d'aquest afer.

conserva a l'Arxiu de l'Acadèmia. Es tracta d'un *Testamento de Carnestolendas*.¹⁵

He deixat per al final l'única poesia en llengua llatina que li conec atribuïda.¹⁶ Es tracta d'un *villancico*, a la manera de les composicions núms. **19** i **29**, intitulat a la rúbrica *Pro conceptione beatae Mariae Virginis* (núm. **31**) i que li és atribuït a la taula del ms. 1183 de la BC: «Pro conceptione beatae Mariae Virginis. Villancico compuesto por el *illustríssimo* mestre Eures».

I si els esmentats fins aquí són els textos d'atribució segura o molt probable, n'hi ha un altre anònim que, per semblança amb altres del nostre autor, els estudiosos han considerat la possibilitat que també li pertanyés. Es tracta de la *Versió parafràstica de la carta ovidiana de Fil·lis a Demofoon, en liras chatalanas* [sic], conservada al manuscrit 1577 de la BC (ff. 74-83). La composició està estretament relacionada amb les versions d'heroides esmentades fa un moment, la núm. **12** i la de Medea, d'atribució dubtosa (**Annex I**), tot i que la mètrica difereix lleugerament. RUBIÓ (1958 [1986, 148-149]), que en transcriu els sis primers versos, diu, en relació a la versió de *Safo a Faó* d'Eura: «¿Deu ésser també d'Eura? La presentació del text recorda la de l'altra *Heroïda*. La versió sembla més àgil i el llenguatge és més correcte.» COMAS (1972 [1985, VI, 339]), que seguia Rubió, va fer un pas més enllà en la suposició: «probablement també és obra d'Eura la traducció de l'heroïda de Filis a Demofó».¹⁷ MARÍ (1972, 167-170) va transcriure'n sencer el text a la seva tesina com un poema més de fra Eura, amb la qual cosa l'atribuïa amb rotunditat al nostre autor. Doncs bé, gràcies a una anotació trobada a l'Arxiu de la RABLB, avui no solament sabem que l'atribució a Eura és errònia sinó que podem retornar aquest text al seu autor veritable: Pau Ignasi de Dalmases i Vilana. Al lligall 1-II-1, plec *Indice de Poesias de la Academia* (títol a la 1a pàg.: *Indice de los papeles en verso de la Rl. Academia de Buenas Letras, de que se han hecho cargo los Socios Redactores del Periodico Semanal*), cap al final, hi ha un *Indice de las Poesias que por no tener fecha ni haberse podido averiguar se han rehunido en un legajo separado y se continuan aqui conforme se hallan en el*; entre els títols: «Sentiment de Filis engañada de Demofont. Lyras. Per Dⁿ. Pau Ignasi de Dalmases», és a dir Pau Ignasi de Dalmases i Vilana, fill del president de l'acadèmia desconfiada Pau Ignasi de Dalmases i Ros, canonge i acadèmic en

¹⁵ Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los Academicos y distribucion de assumptos*: el 3 de febrer de 1734 es distribueixen «assumptos jocosos concretados a Carnestolendas que son como se siguen». Es distribueixen 26 *assumptos* prou pintorescos, entre ells el 25è al «P.M. Augustín Eura: el testamento de Carnestolendas. Quintillas.» Aquesta composició va ser redactada sens dubte, per tal com apareix en algun índex de poesies acadèmiques (de 1806 o posterior), encara que consta com a anònima. Segurament es tracta d'un text en llengua castellana, tal com augura el títol, per tal com apareix en un dels índexs fets a principi del XIX entre les composicions en «verso castellano».

¹⁶ MASSOT (1986, 125 n. 72) ha vist una referència a una altra possible obra llatina en vers d'Eura: «Arturo FARINELLI, "Poesía del Montserrat y otros ensayos" (Barcelona 1984), 147, esmenta uns versos llatins del "P. Eura", escrits segons ell el 1739 i referents a Montserrat: "Rupibus horrescunt Serrati culmina Montis..." No en tinc cap altra referència». Ni jo tampoc. Però, en tot cas, seria estrany que fossin de 1739, tot just al segon any d'estada a Ourense com a bisbe. Víctor Balaguer afirmava que havia compostat molts poemes en llatí (BALAGUER 1863, 428), però és molt probable que es tracti d'una confusió (veg., més avall, la nota 247).

¹⁷ Una afirmació similar a COMAS (1973 [1985, 164]).

l'època d'Agustí Eura, a la qual pertanyen els papers esmentats.¹⁸

* * *

Hi ha un grup de textos sobre els quals pot haver una ombra de dubte quant a l'atribució. Em refereixo a aquells poemes dels quals posseïm com a testimoni únic la còpia del ms. 1183 de la BC, cançoner barroc del segle XVIII, i l'atribució al nostre autor és feta per la rúbrica i/o la taula. N'hi ha una colla: els núms. **5, 6, 7, 10, 11, 13, 14-18**, entre els catalans, i els núms. **20, 29 i 31**, entre els castellans i, l'últim, llatí.¹⁹

RUBIÓ (1958 [1986, 180]) relacionava un segment d'aquest manuscrit «amb el grup de poetes de l'Acadèmia barcelonina». Per al que a nosaltres ens interessa aquí, hi ha tot un sector del manuscrit vinculat al nostre poeta. Es tracta dels ff. 28v-89v. Tots els poemes atribuïts per la taula a Eura, esmentats ara fa un moment, són dins d'aquest sector. S'hi poden distingir tres subsectors: un primer, que ocupa els ff. 28v-67v; un segon, els ff. 71-72; i un tercer, els ff. 86-89v. Només el poema **17** resta aïllat entre poemes anònims (f. 84). L'ordre en què apareixen és: al primer, **5 (més 5.I i 5.II), 7, 6, 29, 31, 10, 11, 16, 14 i 15**; al segon, **20 i 18**; i, al tercer, **13 i 21**; aquest darrer consta com a anònim al ms. Com a anònim hi ha igualment una còpia manuscrita del *Vaticinio sacro* (núm. **19**) que ocupa els ff. 77v-79v, aïllat, doncs, respecte dels tres subsegments esmentats, però dins dels límits del segment més general que conté els versos d'Eura i d'altres sense nom d'autor. Doncs bé, de tots els textos expressament atribuïts a fra Eura, podem confirmar l'autoria d'uns quants a través de notícies de procedència diversa (especialment de l'Arxiu de la RABLB): **5, 6, 7, 13, 18 i 20**. D'altra banda, els núms. **10 i 11**, sobre Dalmau Moner, i el **16**, adreçat a Pròsper Coma, el seu "protector", es troben relacionats a fra Eura per diverses dades. Totes aquestes atribucions de la taula, doncs, han estat plenament confirmades. Queden un pocs poemes (**14, 15, 17, 29 i 31**) dels quals no dispo de cap altra dada més enllà de l'atribució que en fa la rúbrica i/o la taula, però vista la fiabilitat de les atribucions que fa aquest manuscrit, en aquest segment, no veig cap motiu, en principi, per dubtar-ne. Si més no fins que noves dades aportin proves en contra. No cal dir que tant les característiques lingüístiques dels textos com les mètriques i retòriques no discorden de les pròpies de fra Eura.

Dos dels més interessants, per l'aspecte reivindicatiu i polític que introdueixen (els núms. **14 i 15**), són perfectament solidaris amb altres textos i activitats de fra Eura: el poema **13**, les versions de

¹⁸ Sobre Pau Ignasi de Dalmases i Vilana, veg. CARRERAS BULBENA(1927, 200-201).

¹⁹ A banda dels textos castellans núms. **19 i 21**, anònims al ms., que he atribuït a Eura per altres raons, ja especificades.

l'apologia de la llengua,²⁰ el *Tractat de la poesia catalana*, les paraules de Pere Serra a Antoni de Bastero,²¹ etc.

El fet que hi hagi un parell de poemes sense cap atribució al ms. que sabem, per altres fonts, que són també de fra Eura, els núms. **19** i **21**, pot fer pensar en la possibilitat que alguns altres dels textos poètics sense nom d'autor que figuren dins del macrosegment esmentat poguessin ser seus. Tanmateix, sense dades més positives, externes, desisteixo de tota hipòtesi en aquest sentit.²²

* * *

Dues qüestions, per acabar, sobre la transmissió textual de la poesia de fra Eura. Notem que les còpies que conservem d'aquests textos mostren unes certes agrupacions:

- a) Els poemes ascètics **1-4**, solen aparèixer plegats. Són els únics textos en què es dona aquesta circumstància:²³ potser perquè el recull que en va fer l'autor mateix (l'«epílogo», del qual parlaré més avall) va ser l'arquetip de tots ells? En tot cas, sols –veg. (c)– o plegats, mostren una tradició particular: excepte en el cas del ms. C5 (on “viatgen” junts amb els poemes **8** i **9**) mai no apareixen amb altres textos d'Eura.
- b) Alguns textos circumstancials i alguns de relacionats amb l'Acadèmia són recollits al ms. C7; però els estrictament acadèmics, fora del **21**, es conserven a l'Arxiu de la RABLB.
- c) Fora d'aquestes agrupacions (una, repetida en diversos testimonis; l'altra, agrupació única

²⁰ Veg., sobretot, afirmacions com les que recull el pròleg «Al lector», § 3 (**Annex VI.2**).

²¹ Veg., més avall, l'apartat **El Tractat de la poesia catalana**

²² Entre els ff. 28v-89v, fora de dos poemes, un atribuït a Joan de Boixadors i un altre a Joan de Gualbes, tots són d'Eura o anònims. Eliminats els atribuïts, en queden ben pocs sense nom d'autor. Si n'eliminem, a més, aquells que presenten franques dificultats d'atribució a un frare agustí barceloní (bé perquè al·ludeixen a fets de Madrid, bé perquè exalten la figura de sant Benet, bé perquè es tracta de composicions satíriques sobre la invenció del cos de sant Agustí –veg. el que dic al comentari final del poema **19**; fragments d'una d'aquestes composicions són transcrits a COMAS (1972 [1985, VI, 280])–, impròpies d'un orde que venera incondicionalment el bisbe d'Hispania) ens queden els següents, que podrien tenir alguna possibilitat de ser de fra Eura: ff. 68-69, *Coplas al nacimiento del Señor* (en castellà); ff. 69-69v, 72-74 i 84v, poemes breus humorístics, en català, a imitació de les *giletes* fontanellianes (veg. fragments transcrits a COMAS (1972 [1985, VI, 292]); f. 69v, *Octava a la invenció del cos de sant Agustí*, en castellà malgrat la rúbrica; ff. 69v-70v, *Glosa de la antífona Regina coeli* (cf. els vv. 111-112 d'aquest poema, f. 70v, «D'est sepulcre ont corromput / jau nostre cor, apartauvos», on el *sepulcre* és el pecat, amb els versos inicials del poema **1** d'Eura); ff. 74-75, diàleg entre Euridice i Orfeu (en castellà); ff. 83-83v, intercanvi de dècimes en contra i en defensa de fra Pròsper Coma (recordem que era protector de fra Eura –veg. el capítol biogràfic–; les que defensen Coma bé prodrien ser del nostre autor: veg. el comentari final al poema **16**), totes en català; ff. 83v-84, una *Respuesta* d'un secretari del provincial sobre una monja de Saragossa, humorístic (a la taula, f. 3, es precisa que es tracta d'un «religioso calzado»: en tant que és una resposta a un poema anterior que escarneix els agustins, només pot tractar-se d'un frare agustí calçat, com fra Eura; recordem encara que fra Eura va ser secretari del provincial Pròsper Coma al 1723) (cf. vv. 15-16, f. 84, «Alguna cruel bataria / tiene tu pensamiento alto» amb el **4** 301; ff. 84v-85, dècimes humorístiques sobre Paris i una dama, en castellà).

²³ Els poemes **2** i **3** van junts al ms. C1; els **2**, **3** i **4**, als mss. C2 i M1 i a BALLOT 1821; els **1**, **2** i **3** al ms. C5. En cap ocasió, però, apareixen tots quatre plegats.

de diversos textos), els testimonis que resten, fins a un total de trenta,²⁴ només contenen un text (o un fragment) de fra Eura: i sempre són els mateixos: els poemes núms. **1, 2, 3, 7 i 12**.
 d) Dos altres poemes que són copiats en diferents manuscrits, mostren una tradició particular, aïllada –com en (a)–: és el cas del poema de Montserrat (núm. **7**)²⁵ i de la versió de l'*Heroida* de Safo a Faó (núm. **12**).²⁶

Aquestes peculiaritats en la transmissió textual de l'obra poètica de fra Eura m'han facilitat haver de prendre la decisió de fer un *stemma* per a cada poema que és copiat per més d'un manuscrit. No hi havia un manuscrit únic, un manuscrit "bo", a partir del qual editar tota l'obra.²⁷ Calia partir, com a mínim, de tres manuscrits: un per a l'agrupació **1-4** i dos més per als poemes **7 i 12** (un per a cadascun d'aquests). Finalment, per als altres poemes només disposàvem, pràcticament,²⁸ d'un testimoni per a cada text. Ara bé; pel fet que l'obra de fra Eura conservada és limitada i que són pocs els poemes amb més d'un testimoni, m'ha semblat assequible establir *stemmata* individuals, elecció que, al meu parer, sempre és més recomanable i, en cas que me n'hagi sortit, més rigorosa.

Els poemes acadèmics van ser, lògicament, coneguts d'immediat entre el cercle de lletraferits membres de la institució. La seva transmissió textual, però, és limitadíssima.²⁹ En contraposició, els poemes religiosos més importants sembla que no comencen a ser coneguts, copiats i difosos fins cap a mitjan o final de segle, fora de circuits molt reduïts, com el grup d'amics que s'esmenta a pròleg «Al lector»; en contrapartida, la seva difusió serà molt més àmplia.

²⁴ Dels quals, vint-i-quatre són manuscrits, quatre són impresos que no depenen de cap dels mss. coneguts i, finalment, dos són testimonis, igualment impresos, únics per als poemes **19 i 22-23**.

²⁵ Als mss. C10 i M1. Al ms. C7, però, apareix conjuntament amb molts altres textos atribuïts a Eura; amb dues particularitats: de tots aquests és testimoni únic i no conté cap dels poemes **1 a 4**.

²⁶ Als mss. A1, C8 i C9. Notem com, malgrat que la col·lecció manuscrita de l'acadèmic Sala i Guàrdia a la qual pertanyen els mss. A1 i A2 recull els poemes **12** (a A1) i **1** (a A2), del primer el compilador no en sap l'autor mentre que del segon sap que pertany a fra Eura, del qual fa un comentari entusiasta: aquesta és una prova fefaent que li arribaven per dues vies ben distintes.

²⁷ Hauria estat providencial que hagués arribat fins a nosaltres el volum que es conservava a la biblioteca del convent, a la segona meitat del segle XVIII, segons una anotació que apareix al ms. 1167 BUB (2n volum de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S. P. N. Augustini Barcinonensis*), f. 589 (entre els anònims (!) en castellà): «Varios Papeles de Poesia de dcho. Il.^{mo} Señor. K·9·9·1o», sota d'una altra que fa: «M.S. del Il.^{mo} Sor D.ⁿⁱ Fr. Agustín de Eura Obispo de Orense K·9·25» i que fa referència a un florilegi autògraf que ha aparegut a l'Arxiu de la RABLB (veg. més avall). Això en el supòsit que els «varios papeles de poesia» fos una col·lecció personal dels seus poemes, perquè també es podria referir als mss. 9-10 de l'Arxiu de la RABLB, miscel·lanis de textos diversos, en bona part copiats de mà de fra Eura, tot i que n'hi ha d'altres (veg. la descripció del ms. 9 a l'**Annex IV** i la del 10 (=A3) a **Descripció dels manuscrits**). El ms. 10 és un conegut cançoner que conté bon nombre de poemes de Garcia i de Fontanella.

²⁸ Disposem de dos testimonis per als poemes núms. **19 i 28**, però en la pràctica un d'ells és descartable per a l'establiment del text.

²⁹ Tot i que he trobat tres textos acadèmics al ms. C7, els núms. **5, 6 i 21**, dels quals, paradoxalment, no he localitzat cap còpia a l'Arxiu de la RABLB. Veg. la nota 34.

Una constatació final: l'obra poètica catalana de fra Eura va tenir una "mobilitat", una difusió geogràfica, restringida. Pel que sabem de la procedència d'algunes de les còpies manuscrites, gairebé totes provenen de lletraferits (o devots) del Principat. Encara més; bàsicament els hem de relacionar amb la ciutat de Barcelona, i ben pocs són testimonis "perifèrics", de les comarques gironines: Sant Feliu de Guíxols (ms. C2) i Torroella de Montgrí (ms. M1) (veg. l'apartat de descripció dels manuscrits).³⁰

* * *

Anem a repassar ara algunes qüestions sobre la cronologia de la poesia de fra Eura. En diverses ocasions s'ha esmentat una línia divisòria que separaria els escrits profans i de joventut dels estrictament religiosos, redactats posteriorment. De fet, ell mateix, al pròleg «Al lector» a un «epílogo de poesies varies», l'únic testimoni que posseïm en què l'autor feia referència a la seva obra, ja esmentava aquesta divisió i, a més, en feia la distinció cronològica; el text no va ser redactat gaire més enllà de 1730, si no és anterior:³¹

Un epílogo de poesies varies, amic lector, te presento, fruit d'aquells ratos que em feria la professió de facultat més alta, temps que ocupen alguns en actes d'eutrapèlia i jo dedico a la sacra poesia. Sagrades són totes, no profanes, en tant que per major seguretat tua i confusió mia no dubto dir-te que lo principal fi d'epilogar-les és per a què los desenganys d'estes recompensen les locures d'altres componia quan tenia menos seny, si bé he tingut també altres menos principals motius, com és provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudesia, com també satisfacer als amics que, volent llegir algunes d'estes poesies, no podia servir-los per no tenir-les. (**Annex VI.2**, § 1).

Així doncs, *grosso modo*, l'obra profana seria una producció juvenívola (de «quan tenia menos seny») i la religiosa d'una etapa posterior. Notem també l'estimulant propòsit de «provocar» les muses catalanes i la voluntat d'eleva-les a registres més cultes dels que, fins aleshores, els eren propis. Hi tornaré més avall, en parlar del poema *Les Muses Catalanes* (núm. **13**). És més que probable que el recull poètic esmentat contingués els seus poemes ascètics majors (si més no els nostres núms. **1** a **4**), sol·licitats pels seus amics i que, efectivament, van circular amb certa profusió, tal i com ho demostren les nombroses còpies que els conserven. De fet, exhibeixen una molt millor factura en tots els sentits, formals i d'expressió poètica. Són alhora poemes que revelen maduresa i rigor religiós, una gravetat sense contaminació jocosa, que no mostren al mateix nivell altres poemes religiosos del tipus dels núms. **8** i **9**.

³⁰ No prenc en consideració els testimonis del poema **1** que l'atribueixen a Vicent Garcia.

³¹ Una anotació d'aquesta mena, juntament a l'al·lusió a uns amics que reclamen llegir els poemes del nostre autor, afegit al text apològic i reivindicatiu de la llengua catalana és evident que no va ser escrit a Ourense, ni tampoc a Madrid. Hem de considerar data *ante quem* d'aquest text l'estiu de 1734.

Però, quan és que tenia «menos seny»? Quan parafrasejava Ovidi? Hem d'entendre que els textos profans eren provatures amb les quals exercitava el seu *ingeni*? Ben segur. Armanyà sembla fusionar ambdues èpoques en una boirosa «mocedad» on es barregen textos profans i sacres, i ho explica amb un tòpic molt gastat sobre la modèstia de l'escriptor:

[...] que habiendo trabajado muchas y muy eruditas obras, nunca quiso condescender a que se diessen al público con su nombre.

Aquí no puedo menos de referir con admiración el severísimo rigor con que trató los escritos de su mocedad. Consumado ya entonces en las reglas y primores de la arte poética, pudo formar dos o tres volúmenes de poemas exquisitos, y aunque todos eran arreglados a las leyes del christiano decoro, y los más de assumptos graves y edificantes como queda ya dicho, con todo, aborreciendo después con odio mortal aquellos hermosos hijos de su fecundo ingenio, que de otros padres huvieran robado todo el cariño, los condenó enteramente a las llamas, de cuya rigorosa sentencia sólo pudo librarlos la diligencia de cierto amigo, que los escondió con inviolable secreto. (ARMANYÀ 1764, 15)

D'entrada, ni l'afirmació inicial ni la de la condemna a les flames de l'obra sencera no són certes. Com acabem de veure, l'autor mateix va fer circular entre els amics un recull de poemes sacres. Quant a una cronologia que separa obres profanes d'obres religioses, pel que sabem de la seva etapa com a acadèmic (a partir de 1732 i fins a 1738 com a data límit, en ser nomenat bisbe d'Ourense) la redacció d'unes i altres va coincidir en el temps. Com hem vist, hi ha textos poètics profans, en català i en castellà, que daten de 1736, quan Eura ja residia a Madrid. Va escriure, doncs, més poemes “profans” amb posterioritat a la redacció d'aquest pròleg. De la mateixa manera que n'escrigué de religiosos en una pretesa primera època “profana”. Hem de descartar, doncs, aquesta separació dràstica entre dues èpoques que ens proposa l'autor mateix? Potser no del tot. Podem “salvar-la” si admetem que hi ha tres etapes, la darrera de les quals és posterior a les afirmacions de fra Eura al pròleg «Al lector». És a dir: a) una primera època escolar i de juvenesa, fins al 1715, aproximadament, on situariem la versió de l'heroida de Safo (i, potser, la de Medea), les dècimes patriòtiques i altres versos circumstancials, com ara el poema núm. **16**; b) una segona època, de gran activitat eclesiàstica dins del seu orde i d'agitació cultural, entre 1715 i 1732, any en què s'incorpora a l'Acadèmia, en la qual redactava els poemes **1-4**, els protagonitzats pels beats Joan Bo i Dalmau Moner, a banda del *Tractat*, les diverses redaccions de l'apologia de la llengua –i és aleshores que parla de les “dues èpoques”, no sense raó– i un parell de poemes ocasionals en llengua castellana (els núms. **19** i **20**, com a mínim);³² c) finalment, ja a l'Acadèmia, tenim documentats un bon nombre de textos, catalans i castellans, seriosos i jocosos, religiosos i profans, que ja veurem al seu lloc. En aquest esquema, completament provisional i aproximatiu, no sé on hauria de situar el llarg poema a Montserrat.³³

³² Tanmateix, hi ha algunes reflexions a fer. P.e., al *Tractat de la poesia catalana*, redactat, pel que sembla, entre 1731 i 1734, no hi apareixen versos de cap dels poemes majors com a exemples (tot i que un d'ells, «Qui ets, mónstruo horrorós», és molt semblant a expressions seves de l'inici del poema **4**). També és cert que no n'hi ha cap de cap altre poema seu.

³³ Veg., però, una hipòtesi de cronologia primerenca i escolar per a la redacció del text al comentari final al poema **7**.

Quant a les dates concretes de redacció dels diferents poemes ja les he esmentat abans, quan disposem de documentació que les fa explícites (gairebé tots els textos relacionats amb l'Acadèmia; el *Vaticinio*, de 1728) o de dades que en permeten de conjecturar una. Aquest darrer és el cas del poema a Dalmau Moner. Res no sé de quan va redactar els poemes dedicats a Joan Bo; tampoc no en sé el motiu concret, tot i que li devien ser especialment cars els temes de la conversió sobtada i el rigor corporal de l'asceta, sense oblidar que, com a eremita, Joan Bo s'havia acollit a l'orde de Sant Agustí.

Malauradament, són els poemes religiosos més importants en llengua catalana, és a dir, els poemes **1-4**, els que ofereixen més dificultats de datació. Per la seva factura, hem de pensar en un període més o menys llarg de composició acurada, que els fan tenir un nivell que no assoleixen altres textos poètics. Abans els he inserit, hipotèticament, en un llarg període que va de 1715 a 1732. En tot cas, aquesta major qualitat poètica i seriositat, en principi, inclinen a pensar que devien ser compostats en un període tardà de la seva producció, al voltant de 1730, o posteriorment, però sempre abans de l'estiu de 1734. El propòsit de compondre'ls, ultra el de dignificar la poesia en català, tant pel contingut religiós com per l'embolcall retòric, derivaria del seu zel religiós, sense que hi hagués pel mig cap encàrrec acadèmic ni d'altra mena. No hi ha la més mínima notícia de relació amb l'Acadèmia de Barcelona i això, i el fet que no apareguin al segment "acadèmic" del manuscrit 1183 BC, sosté la suposició que van ser escrits al marge de la institució i que van seguir un circuit de difusió diferent.³⁴

Hi ha una dada que potser permetria aventurar una major precisió en la datació d'aquests poemes, potser no de tots, però sí d'alguns. Notem que el ms. 80 de la BC (C5) conté còpia dels poemes nùms. **3, 2, 1, 8 i 9**, per aquest ordre, agrupats sota l'epígraf «Poesias del P. lector jubilat fray Agustí Eura» (f. 162). Això és tant com dir que els textos situats sota aquest epígraf van ser redactats abans de 1723, any en què Eura va superar la situació de *lector* per esdevenir *mestre*.³⁵ Per la lletra, aquest manuscrit no pot ser datat amb anterioritat a la segona meitat del segle XVIII. El copista devia ignorar el fet que Eura havia estat bisbe, altrament hauria "actualitzat" les dades que provenien del seu antígraf, i en va conservar l'incipit. Certament és possible que no tots cinc textos recollits a C5

³⁴ Albert Rossich opina que la literatura generada a l'Acadèmia de Barcelona (i després a la RABLB) tenia un cercle de difusió molt restringit: «quedava pràcticament limitada a la coneixença dels seus membres: nobles i eclesiàstics» (ROSSICH 1996, 125). L'obra de fra Eura pot ser un bon exemple d'aquesta afirmació. Els poemes que es poden documentar efectivament com a lligats a l'activitat acadèmica només els conservem, a banda dels que s'han perdut i dels que es conserven a l'arxiu de la institució, al ms. 1183 de la BC, on s'inclouen molts textos poètics dels cercles acadèmics, i d'altres àmbits. Altres poemes que no podem vincular a l'Acadèmia, els conservem, en canvi, en nombrosos manuscrits (com ara els poemes **1-4, 7, 12**) seguint uns canals de difusió manuscrita completament aliens als dels textos acadèmics. Alhora, això mateix referma la consideració que tals textos, sempre catalans, no es relacionen per a res amb l'Acadèmia.

³⁵ La primera vegada que apareix documentat com a lector jubilat és al 1720, quan inicia el període prioral a Girona.

provinguin del mateix antígraf: algun podia haver estat copiat a partir d'algun altre manuscrit i incorporat sota la rúbrica esmentada. Però almenys el primer, el poema **3**, és datable entre 1720-1723. El núm. **4**, absent en aquest testimoni però molt proper en tots els sentits a l'anterior, no degué ser redactat gaire després. O gaire abans.

I una darrera elucubració. D'una banda, sabem que fra Eura va compilar una col·lecció de poemes sacres per lliurar als amics, l'«epílogo», encapçalat pel pròleg «Al lector». Hi ha més d'un testimoni que reforça l'existència d'una col·lecció de poemes religiosos, potser l'aplegada per l'autor mateix: verbigràcia, l'anotació feta al 1799 per l'acadèmic Jaume Sala i Guàrdia al peu de la còpia manuscrita de la *Poesia sacra per les agonies de la mort* (núm. **1**; ms. A2, f. 90), que diu:

En elogio de esta obra basta dezir que es otra de las poesías sagradas del *illustrísimo* y *reverendísimo* P. Fr maestro Eura, agustino, que tocó sin dificultad las más encumbradas cimas del Parnaso. Tuve el honor de ver *una colección de sus admirables poesías*, pero tan rápidamente que no tuve tiempo de copiar alguna, pues ésta ya la tenía de antemano; y tendríamos el gusto de disfrutarlas si no lo impidiesen ciertos acasos por ahora insuperables, o a lo menos bastante difíciles.³⁶

Pels comentaris que fa al peu d'aquesta còpia, la col·lecció era de poesia sacra. És més, pel que sembla, desconeixia l'existència de textos poètics profans de fra Eura. Si més no, Sala no sabia que l'heroida que copiava en un altre lloc era del mateix autor, a qui professava una devoció notable. Hi ha un segon testimoni que parla d'una col·lecció de poemes d'autor encapçalada per un text religiós, l'*Anatomia mental*, en la notícia de TORRES AMAT (1836, 227): «*Anatomia del cos humà* y varias poesias mms. las tenía el Dr. Llaró, rector de S. Gervasi».

Això d'una banda. De l'altra, hem vist que els poemes **1-4** es difonen manuscrits d'una manera més o menys conjunta i, alhora, aïlladament dels altres textos de l'autor. Si posem en contacte ambdues dades, l'existència d'una antologia sacra feta per l'autor i la difusió conjunta dels textos **1-4**, podem pensar que la col·lecció preparada per Eura constitueix l'aplec a partir del qual s'explica la transmissió conjunta dels poemes **1-4**. És clar que això equival a afirmar que l'«epílogo» contenia aquests quatre poemes, segurament amb altres. La suposició tindria encara altres implicacions: pel que he exposat quant a la datació del poema **3**, la col·lecció de poemes sacres hauria estat confegida a l'època en què l'autor era lector jubilat, és a dir, al període 1720-1723, aproximadament. Així doncs, tots quatre poemes (**1-4**), però també el pròleg «Al lector», una de les dues versions de l'apologia de la llengua catalana (veg. més avall) s'haurien de datar abans de 1723. No m'hi faig fort: són massa suposicions. No dispo de cap dada positiva que em permeti recolzar-les mínimament. Allò que sí que té moltes probabilitats de ser cert, pel que he exposat més amunt, és la data *ante*

³⁶ La cursiva és meua. Veg. l'annex (1) a l'edició del poema núm. **1**. Les darreres precisions de Sala i Guàrdia segurament fan al·lusió a la pretensió de la RABLB, continuament frustrada, d'editar una antologia de poetes acadèmics.

quem va ser redactat el poema **3**, i probablement el **4**: 1723.

Relacionada amb la qüestió de la cronologia de la redacció dels poemes hi ha una altra cronologia que fa tot l'efecte de seguir una línia evolutiva: em refereixo a la dels usos lingüístics en poesia. Al meu parer, el plantejament del fet té unes repercussions historicolingüístiques que van més enllà de l'obra concreta de fra Eura. Repassem breument els fets. La primera evidència és que els poemes més importants, anteriors a 1732, són en llengua catalana. La segona és que els poemes castellans de datació més primerenca, anteriors a 1732, estan lligats a una circumstància que en justifica la llengua triada. En efecte: l'oratori imprès, núm. **19**, és de 1728, i tot indica que va ser la destinació a la premsa la que va decidir la llengua de composició. Això sense menystenir un altre factor que hi devia contribuir, el del gènere, dins del qual no conec cap text en llengua catalana.³⁷ L'altre text poètic en llengua castellana anterior a 1732 és el núm. **20**, els *Ruegos y motivos...*, ficticiament adreçat al rei Felip V i redactat entre 1729 i 1732: aquí és el destinatari el qui, per raons de versemblança, condiciona la llengua del text. Hi ha encara un text sense datar, el *Villancico a Cristo crucificado*, núm. **29**, on, probablement, l'ús del castellà està relacionat, com el cas del núm. **19**, amb el gènere. Finalment, i tercera evidència, tots els altres poemes castellans són posteriors a 1732 i estan relacionats amb l'Acadèmia.³⁸ Alhora que augmenta considerablement el nombre de textos en llengua castellana, minva dràsticament el de textos en llengua catalana: en relació a l'Acadèmia només tenim tres textos, els núms. **5** (de 1733), **6** (de 1734) i **13** (s.d.), on, justament, reclama l'ús i protecció de la llengua catalana en les activitats literàries acadèmiques.³⁹ Deixo el tema aquí, provisionalment, per reprendre'l quan tractaré de l'activitat acadèmica.

Els sermons

Els dos sermons que coneixem de fra Eura són tots dos impresos i en castellà.⁴⁰ Ambdós, a més, són de tema marià. De fet, la primera obra "literària" d'Eura que podem datar, encara que sigui de manera aproximada, és el sermó *Las musas del Parnasso substituidas en el monte de el Carmelo*⁴¹ predicat a

³⁷ Veg. també el comentari final al poema i l'**Annex II**, on tracto breument de l'oratori musical.

³⁸ Fins i tot no puc descartar la possibilitat que el *villancico* que acabo d'esmentar sigui un encàrrec acadèmic, tot i que no n'he trobat documentació a l'Arxiu de la RABLB, per tal com "viatja" en el ms. 1183 amb força textos de fra Eura vinculats a l'Acadèmia.

³⁹ Hem d'afegir, tot i que no n'he localitzat cap testimoni, el poema en lires sobre Simeó que té a Jesús entre els braços. El poema a Montserrat, com sempre, queda exclòs de la meva argumentació.

⁴⁰ Cap dels dos no apareix a PALAU 1951, mentre que ambdós són recollits a AGUILAR 1984, núms. 1664 i 1665.

⁴¹ Es tracta d'un opuscle de 3 ff.+20 pàgines la portada del qual fa: «LAS MVSAS DEL PARNASSO, / SUBSTITUIDAS / EN EL MONTE DE EL CARMELO. / ORACION, / QUE EN LA FESTIVIDAD

les Borges Blanques.⁴² A l'imprès, de 1715, no hi consta la data en què va ser predicat, però sembla que la data no pot ser anterior a 1714.⁴³ Eura tenia 31 anys quan aquest sermó artificios⁴⁴ va ser imprès en castellà.⁴⁵ Desconec si el va predicar en aquesta llengua o en català; fos com fos, l'accés a la impremta afavoria el castellà.⁴⁶ Ara bé, els sermons extraordinaris com aquest, de retòrica ampul·losa, solien ser servits amb un artifici més, el de la llengua, i, per tant, la suposició que devia ser predicat igualment en castellà és ben raonable.⁴⁷

SOLEMNE, / que consagró à nuestra Señora del Carmen / la Religión Carmelitica, en la Insigne / Villa de las Borjas. / DIXO / EL R.P.Fr. AGVSTIN EVRA LETOR EN ARTES, / y S. Theologia. / SACALA A LUZ UN SU AMIGO. / DEDICASE / AL ILUS^{mo}, Y REVER^{mo} SEÑOR / D. FR. FRANCISCO / DE OLASSO HYPENZA, / OBISPO DE LERIDA, DEL CONSEJO DE SU / Magestad, &c. / BARCELONA: / En la Imprenta de JUAN JOLIS, à los Algodoneros.» L'edició del text és a l'**Annex V.i**. En conec exemplars a la BC, a la Biblioteca de Montserrat i a la BUB (on n'hi ha cinc a la Biblioteca General, Reserva: B-65-4/18-7 i 12; B-39/6/1-1; CR-10-3; B-55/5/23). És descrit per AGUILAR (1984, 230, núm. 1664). A més de Fèlix Torres Amat, Francisco Aguilar i Josep Massot, en donen notícia RUBIÓ (1958 [1986, 142-143]), COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i MARÍ (1972, 3). MANRIQUE 1972 afirma que és una obra manuscrita: treu les dades de Gregorio de Santiago, que diu desconèixer si va ser imprès o no, i Manrique opta, *motu propria*, per una de les opcions. La dedicatòria de fra Eura al bisbe Olasso, que edito també a l'**Annex V**, no du cap data. Hi ha dues aprovacions: una d'Esteve Roca, prevere de Santa Maria del Mar, examinador sinodal del bisbat de Barcelona, per ordre de Baltasar de Bastero (f. §2), datada a 25 de novembre de 1715, encara que més aviat és una llicència d'impressió. La segona, molt més prolixa i encomiàstica, de Francesc Fontseca, beneficiat de Santa Maria del Mar i examinador sinodal del bisbat de Lleida, datada a 14 de novembre de 1715 (ff. §3-§3v), comissionat per Josep d'Alòs, de la Junta Superior de Govern i Justícia del Principat. Finalment, vull recordar que, tot i que no té res a veure quant al contingut (es tracta d'una col·lecció de poemes llatins, catalans i castellans en apologia del jesuïta Francesc Xavier), el 1687 apareixia a València el llibre *Sacro Monte Parnaso de las musas católicas de los reynos de España...*, on, com en el cas present, es feia un trasllat de les Muses de l'àmbit pagà al sacre; el compilador del volum i autor d'alguns dels poemes catalans i castellans era el valencià Francesc Ramon González (veg. ALEMANY & SANSANO 1989).

⁴² La portada només especifica «Las Borjas», però no pot ser altra per tal com la dedicatòria va adreçada al bisbe de Lleida i va ser a les Borges Blanques que hi va haver un convent carmelità des de 1602 fins a 1835; veg. *GEC*, s.v. *Borges Blanques*, *les*.

⁴³ TORRES AMAT (1836, 227) dona com a data el 1711, sense especificar d'on la treu; l'imprès no du tampoc la data d'impressió, però les aprovacions són, com he dit, de novembre de 1715 (no de 1735, com apareix a MASSOT 1986, 106). Tanmateix, pel fet que –com es desprèn de la dedicatòria de fra Eura al bisbe– Francisco de Olasso Hipenza, prelat ilerrenc, era de l'orde de Sant Agustí, és molt probable que demanés al seu mateix orde un predicador qualificat per cantar les excel·lències d'un orde diferent, el carmelità; si això fos així, el sermó no pot ser anterior a 1714, any en què Olasso esdevenia bisbe de Lleida. L'encàrrec al lector Eura posa de manifest que ja devia de gaudir d'una certa fama de predicador per assumir, en representació de l'orde a la Província d'Aragó, un sermó solemne per a tal efemèride.

⁴⁴ Jutjant només pel títol, Rubió diu: «sembla que ens porti als moments més encimats de la trona siscentista i potser podria descobrir les afeccions poètiques de l'autor» (RUBIÓ 1958 [1986, 143]).

⁴⁵ Sobre l'oratoría barroca la bibliografia és molt abundant i no es tracta de fer aquí un llistat més o menys complet. Voldria destacar, però, la síntesi excel·lent que en poques pàgines fan MORÁN & ANDRÉS-GALLEGO 1992, i, per tal com tracta la predicació específica del segle XVIII hispànic, EGIDO (1996, 761-787). Hi ha un treball de François Lebrun sobre la predicació a la França del XVIII que revela molts més paral·lelismes que no pensàvem amb la hispànica: la no generalització dels seminaris fins a principi de segle, les característiques dels tres tipus de prèdica en què classifica l'homilètica de l'època (atenció esp. a les pàgs. 48-51, sobre la «prédication extraordinaire», dins la qual s'inclouen els dos sermons de fra Eura) i, sobretot, l'existència d'una pastoral recolzada en la por al pecat i a la mort, encara a final del Set-cents francès (LEBRUN 1979).

⁴⁶ Un exemple: Aleix Bonet, lector del convent de Sant Francesc de Girona, publicava a la mateixa ciutat (Bro, 1705) els *Sermones varios y panegíricos*, tot i que afirma que alguns d'ells els havia pronunciat en català a l'any anterior a Perpinyà (veg. VILA 1988, 122). De fet, els sermons morals eren en llengua catalana per raons pastorals, però els de lluïment, solemnes, com el de fra Eura, podien fer-se opcionalment en castellà. L'accés a la impremta reforçava més encara l'ús del castellà. Sobre la llengua de la predicació a la primera meitat del segle, després de la Nova Planta, veg. BONET (1984, 68-76) (es refereix, però, exclusivament a la prèdica més estrictament pastoral, no a la solemne).

⁴⁷ Segurament podríem aplicar a aquests sermons retòrics de fra Eura els mots severos de MESTRE (1979, 591-593), quan fa repàs de la vitalitat del conceptisme en l'oratoría sagrada de la primera meitat del segle XVIII.

A fra Eura, aleshores lector en arts i teologia, li va ser encarregat⁴⁸ aquest sermó per ser predicat «en la festividad solemne que consagró a nuestra Señora del Carmen la religión carmelítica», a les Borges Blanques. El propòsit era fer un elogi de l'orde carmelitana i, paral·lelament i sobretot, de la Verge Maria, a la qual és consagrat l'orde. El plantejament i l'estructura del sermó són ben pròpies de la cultura barroca mentre que el desenvolupament del discurs és clarament escolàstic. Només s'ha de llegir el títol. Va decidir d'establir un paral·lel entre el Parnàs i les nou Muses, mont fabulós (i.e., fals), d'una banda, i el Mont del Carmel (mont vertader) i Marcel·la, la dona de l'Evangeli de Lluç que exclama, a Jesús: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti*, «sortós el ventre que us va dur i els pits que vau mamar» (Lc 11:27). «Haga, pues, oy Marcela el papel de las nueve Musas, y sea la poesía y las Musas las que canten las glorias del Carmelo. [...] Salga, pues, la musa sola del Evangelio a celebrar a María en el teatro del Carmelo; en todas las artes donde eran las Musas eminentes, substituya para nueve, una, pero dexterada de la Gracia», diu fra Eura als §§ 4 i 10 del sermó (veg. **Annex V.I**). El recurs a Marcel·la, nom atribuït a aquella dona per la tradició, ve a propòsit per establir el lligam amb Maria. La correspondència li venia donada pel mot *carmen*, és a dir, cant, poesia. D'aquí la presència de les Muses clàssiques. Al llarg del sermó, Marcel·la s'apoderarà de cadascuna de les facultats i atributs de les nou Muses, fins a completar un trasllat complet del pagà al sacre. La correspondència és precisa; Eura mateix l'exposa d'aquesta manera:

Observe aora la imitación: el monte Parnasso es el Carmelo monte; el gimnasio de la poesía es un templo de María erigido en el Carmelo; María, animado Sol, es el Apolo; el Pegasso con alas convertido en constelación es el gran padre Elías que, bolando con alas de fuego por la diáfana vaga región, desapareció como exalación ardiente; y, en fin, si el Pegasso descubrió con una patada la fuente Hipocrene, en el monte Carmelo hallarán una fuente que llaman la fuente de Elías, donde fundó el profeta la carmelítica religión, fuente pura, que con un puntapié que dio al mundo la descubrió Elías, de donde beven sus hijos todo el ardor de su espíritu.

L'estil és enfarfegat i repetitiu, amb el paral·lelisme esmentat que fa d'entrellat i un discurs que serpenteja fonamentat en l'ús de fragments bíblics i d'autoritats (patristica i comentaristes bíblics), per trenar els arguments a partir d'aquests mitjançant tota mena de trucs d'"enginy", prefiguracions bíbliques, fantasies etimològiques i analogies descabellades, no pas per ingenuïtat o ignorància sinó per imperatiu purament retòric. Es tractava d'un sermó de lluïment, panegíric, i aquest era el to que demanava l'època.⁴⁹

⁴⁸ Tal i com ho diu ell mateix al final del sermó: **Annex V.I**, § 37.

⁴⁹ MARÍ (1972, 3) deia d'aquest sermó: «Es tracta d'un sermó castellà a l'estil del moment, basat en una complicada al·legoria que compara el Carmel amb el Parnàs, la Verge amb Apol·lo i reuneix les Muses en Marcel·la, la dona que cridà a Jesús: Beneït el ventre que et dugué i els pits que mames. Hi ressona la cultura clàssica al costat de la Bíblia i la Patristica».

El segon sermó va ser predicat el 28 d'octubre de 1734 a Madrid,⁵⁰ a l'església de l'Hospital de la Corona d'Aragó, i hi va ser imprès a l'any següent.⁵¹ L'*Oración panegírica que al más soberano culto de María Santísima de Montserrat consagró la nación catalana...* conté un encès panegíric de la Mare de Déu de Montserrat i una descripció entusiasta del santuari a la seva època, a banda de tractar-ne de l'origen i llegendes associades. Aquest escrit s'ha de posar en relació amb el poema *Descripció de la muntanya de Montserrat* (núm. 7). El desplegament retòric és menys pirotècnic que en el cas anterior.⁵² Es vol argumentar que Maria, en tant que llumenera del món, viu, regna i triomfa exclusivament a Montserrat, alhora que només els catalans poden predicar sobre aquesta advocació. Per a “demostrar-ho” inserirà les citacions bíbliques i de comentaristes que calgui en una argumentació sinuosa.

Potser hem d'incloure aquest sermó sobre la mare de Déu de Montserrat en la “campanya” austriacista que es desplega entre 1734 i 1736, segons que explica LLUCH (1996, 57-81). Al cap i a la fi, la devoció montserratina era una devoció austriacista (LLUCH 1996, 18 i 104). El sermó d'Eura s'insereix en una sèrie de sermons consagrats a la «nación catalana» que resideix a Madrid.⁵³ D'aquests, van ser-ne publicats tres dedicats a la Mare de Déu de Montserrat (1735, 1747 i 1768), un a santa Eulàlia (1790) i un, per als aragonesos, a la Mare de Déu del Pilar (1786). El primer és el de fra Eura; el segon, de Nicolau Cerdà, company de convent d'Eura a Barcelona.⁵⁴

⁵⁰ No pas el 4 d'octubre, com, per error, apareix a MASSOT (1986, 102).

⁵¹ Es tracta d'un opuscle de 6 ff.+18 pàgines la portada sencera del qual diu «ORACION / PANEGYRICA, / QUE AL MAS SOBERANO CULTO / DE MARIA SS.MA / DE MONT-SERRAT / CONSAGRÓ LA NACION CATALANA, / residente en esta Corte, en la Iglesia del Real Hospital de la Corona de Aragon, el dia 28. de / Octubre del corriente año de 1734. / DIXOLA / EL Rmo. P. M. FR. AGUSTIN EURA, DOCTOR / en Sagrada Theologia, Examinador Synodal, Prior que / fue de los Conventos de Geron, y Barcelona, Rector / del Colegio de dicha Ciudad, Secretario de la Provincia en / los Reynos de la Corona de Aragon, Orden del Gran Padre / San Agustin, de la Regular Observancia, / y su actual Difinidor. / Y LA DEDICAN / AL EXCMo. SEÑOR MARQUES DE AYTONA, / y de Cogolludo, Duque de Camiña, &c. / CON LICENCIA: En Madrid, año de 1735.» No hi figura el nom de l'impressor. Hi ha diversos textos preliminars: una ofrena del sermó d'Antoni Noguera, capellà del Marquès d'Aitona, a aquest, Luis Fernández de Córdoba (ff. [1]-[2]); una llarga aprovació lloatòria de fra Juan de Ellacuriaga, agustí bisbe de Jaca, datada a 20 de gener de 1735 (ff. [2v]-[5]); una llicència del Consejo de Castilla a càrrec de Miguel Fernández Munilla, amb data de 15 de febrer de 1735 (f. [5]); una segona aprovació, de fra Juan Álvarez, provincial dels agustins de Castella, de 10 de desembre de 1734 (ff. [5v]-[6v]); i, finalment, la llicència de l'ordinari per a la impressió, de 15 de desembre de 1734. Només en conec dos exemplars: un conservat a la biblioteca privada de don Bartolomé March, a Madrid (sign. B-9, R-34); l'altre, a la Biblioteca del Monestir de Montserrat. Com diu MASSOT (1986, 102) aquest imprès és desconegut pels «seus bibliògrafs», però és descrit per AGUILAR (1984, 230, núm. 1665). Agraïxo a Josep Massot la gentilesa d'haver-me fet a mans una reproducció d'aquest darrer exemplar. Edito el text a l'**Annex V.II**.

⁵² Juan Álvarez, autor d'un dels textos liminars, com hem vist, fa al·lusió al tema, de manera que contrasta amb la lloança de l'enginy artificios que feien els preliminars del sermó anterior: «Pues además de lo ajustado del assumpto y de las vivas ingeniosas consideraciones con que prueba que en Montserrat es la divina imagen de María thalamo, templo y trono propio de la deidad, fundándola sólo en los lugares oportunos de la Escritura Santa, se dexa todo gozar en un estilo natural y llano, sin paráfrasis ni locuciones violentas ni afectadas cláusulas con que suelen abortar regularmente los conceptos, todo lo qual hace armoniosa consonancia al apacible y congénito modo del autor, que es el artificio más preciable» (ff. [5v]-[6]).

⁵³ L'Hospital de la Corona d'Aragó a Madrid constituïa un lloc d'agrupació i d'“ajuda mútua” dels catalans residents a la capital (veg. LLUCH 1996, 100-107).

⁵⁴ Veg. les notes 24 i 50 del capítol biogràfic. D'aquests sermons en parla LLUCH (1996, 104-107).

Ambdós sermons, el de les Borges i el de Madrid, són del tot aliens a la prèdica més habitual: òbviamment a les homilies dominicals i als sermons de missió, però també als sermons extraordinaris, en època d'Advent i Quaresma, que al capdavant tenien alguna intenció pastoral. No: aquests dos són merament "literaris", sense intenció pastoral: el primer, "intraclerical", en el sentit que era una prèdica per a una circumstància interna d'un altre orde religiós; el segon era, potser, "polític", per al nucli reduït de la "nació" catalana a Madrid.

Se li'n van imprimir més? No n'he trobat cap rastre. Allò que sí que és segur és que en va predicar molts més, segurament amb un propòsit pastoral més marcat.⁵⁵ De fet, Eura era un predicador consumat: remeto al que ha estat dit a la biografia sobre el vessant oratori del nostre autor, a l'apartat sobre els estudis i la guerra (1702-1720).

⁵⁵ «La masa enorme que se ha conservado no supone sino una parte mínima de tantísimos sermones como se predicaron en el siglo XVIII y que, al no haber sido de empeño, de personajes ilustres, al no haber encontrado financiadores (esos mecenas numerosos y vanidosos que sufragaban la impresión) ni estímulos de propaganda u otros alicientes, como el servir de sermonarios para inspirar a otros predicadores menos dotados, no pasaron del púlpito de la palabra al escrito de la imprenta. No cabe, por tanto, pensar en los sermones de antaño sino a través de los editados, con todos los condicionantes que ello entraña a la hora de valorar por el escrito impreso lo elaborado y realizado por la palabra» (EGIDO 1996, 761).

LAS MVSAS DEL PARNASSO,
 SUBSTITUIDAS ⁶
 EN EL MONTE DE EL CARMELO.
ORACION,
 QUE EN LA FESTIVIDAD SOLEMNE,
 que consagró à nuestra Señora del Carmen
 la Religion Carmelitica, en la Insigne
 Villa de las Borjas,
 D I X O
 EL R.P.Fr. AGYSTIN EVRA, LETOR EN ARTES,
 y S. Theologia.
 SACALA A LUZ UN SU AMIGO.
 DEDICASE
 AL ILUSmo. Y REVERmo SEÑOR
D. FR. FRANCISCO
 DE OLASSO HYPENZA,
 OBISPO DE LERIDA, DEL CONSEJO DE SU
 Magestad, &c.
 BARCELONA:
 En la Imprenta de JUAN JOLIS, à los Algodoneros.

✠
ORACION
PANEGYRICA,
 QUE AL MAS SOBERANO CULTO
DE MARIA SS.^{MA}
DE MONT-SERRAT
 CONSAGRÒ LA NACION CATALANA,
 residente en esta Corte, en la Iglesia del Real Hof-
 pital de la Corona de Aragon, el dia 28. de
 Oçtubre del corriente año de 1734.
 D I X O L A
 EL Rmo. P. M. FR. AGUSTIN EVRA, DOCTOR
 en Sagrada Theologia, Examinador Synodal, Prior que
 fue de los Conventos de Gerona, y Barcelona, Recõdor
 del Colegio de dicha Ciudad, Secretario de la Provincia en
 los Reynos de la Corona de Aragon, Orden del Gran Padre
 San Agustin, de la Regular Observancia,
 y su actual Distinguidor.
 Y LA DEDICAN
 AL EXCmo. SEÑOR MARQUES DE AYTONA,
 y de Cogolludo, Duque de Camiña, &c.
 CON LICENCIA: En Madrid, año de 1735.

L'apologia de la llengua

D'aquesta obra em limitaré a fer un breu esment perquè que ha estat ja poc o molt comentada per historiadors de la llengua i és prou coneguda.⁵⁶ Dic *apologia*, en singular, i no *apologies* perquè crec que els dos textos que conservem han de ser considerats dues versions d'una única obra. En efecte, es tracta de dos textos íntimament relacionats: la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, el més conegut, i una "introducció" o pròleg «Al lector» a un «epílogo [=col·lecció] de poesies vàries» de que he parlat ja tantes vegades.⁵⁷ Són dos opuscles apologètics de la llengua catalana, més extens el primer, més extractat el segon. No consta enlloc la data de redacció, però, si més no el primer, va ser confeït abans de 1730, per tal com una carta de Serra i Postius a Antoni de Bastero –la descoberta de la qual ha permès a Modest Prats assegurar l'autoria d'ambdós opuscles– datada al 1731 parla de la *Controvèrsia* com d'un text ja enllestit (veg. PRATS 1974).

No és fàcil respondre a la qüestió sobre quin text d'aquests dos va ser redactat prèviament. PRATS (1974, 33-34) va considerar el pròleg a la col·lecció de poesies com una «primera redacció, més cenyida» de la *Controvèrsia*. No ho va justificar, però la forma força més abreujada del primer text juntament amb l'absència d'alguns apartats presents al segon (particularment l'apartat sobre l'origen del català, molt desenvolupat a la *Controvèrsia*, on juga un paper cabdal) conviden, en principi, a admetre aquesta conjectura. Hi ha encara altres detalls que hi col·laboren. En ambdós textos apareixen reflexions al voltant d'unes expressions de Tirso de Molina sobre la llengua catalana (§ 14 a la *Controvèrsia*; § 5 al pròleg). Però mentre que a la *Controvèrsia* fa un comentari interpretatiu dels mots de l'escriptor castellà i aclareix el sentit de l'expressió «corta de palabras» –en el sentit que es refereix a la brevetat dels mots en síl·labes–, al pròleg només exposa la citació, sencera, de Tirso i pel comentari que afegeix a l'al·lusió de la "curtedat" la malinterpreta –o la interpreta en un sentit

⁵⁶ Veg. CASACUBERTA 1925, MIQUEL I VERGÉS (1938 [1989, 112-116]), PRATS 1974, NEU-ALTENHEIMER (1989, 90-91), RAFANELL (1990, 258-262) i FELIU *et al.* 1992, sobretot. Veg. també els esments laterals que en fan MORAL 1995 i GINEBRA 1995. En fa una al·lusió purament marginal KAILUWEIT (1995, 43 n. 7), en relació a les reflexions lingüístiques de fra Gaietà de Mallorca en l'aprovació a la traducció castellana del *Blanquerna* lul·lià (Ciutat de Mallorca 1749). S'hi refereix, finalment, PRATS (1995a, 313), on afirma que amb les argumentacions apologètiques de fra Eura no es podia anar gaire enllà, la qual cosa és radicalment certa, i que «la superioritat de la llengua castellana [...] no es podia discutir només amb disquisicions escolàstiques». Ara bé; no estic del tot segur que les propostes i actuacions d'Ullastre i Ballot, d'una banda, o d'Antoni de Tudó i Gabriel Casanova, d'una altra, que Prats contraposa a la d'Eura com un avenç, tinguessin intenció de "discutir" res a la llengua espanyola. És cert que eren un avenç, però no tenien cap intenció "interferencial" amb el castellà. D'altra banda, sorprèn enormement que, hores d'ara, i en un llibre amb un títol tan específic com *Història social i política de la llengua catalana*, apareguin afirmacions del cal·libre de la següent: a l'apartat 6.4., «Les apologies i reivindicacions del català durant la Il·lustració» (!), s'esmenten uns quants autors i obres, entre ells: «Antoni de Bastero, en la seva *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* (1715), criticarà la deslleialtat lingüística dels eclesiàstics.» (RUIZ *et al.* 1996, 122).

⁵⁷ N'hi ha edició «de síntesi», no crítica, en versió normalitzada ortogràficament, a FELIU *et al.* (1992, 71-95 i 106-113); a BALSALOBRE 1993 feia diverses puntualitzacions a les introduccions biobibliogràfiques que encapçalaven aquests textos d'Eura. En aquest treball aclaria també el sentit del mot *epílogo*. Cf. també l'ús que fa d'aquest terme TORRES AMAT (1836, 555): «Empleó este laborioso barcelonés [=Jaume Ramon Vila] en trabajar dichos libros gran parte de su vida, ya buscando y *epilogando* noticias...»: és a dir, també amb el sentit de fent-ne aplec, recull, col·lecció... (la cursiva és meua). Més proper cronològicament a Eura és el testimoni de l'ús del verb *epilogar*, en el mateix sentit, al ms. 13.604 de la BNM per Pere Serra i Postius, al 1736 (veg. MADURELL 1975, 392). Edito ambdós opuscles a l'**Annex VI**.

diferent: no té prou signes per expressar tots els significats, encara, aclareix, que això devia ser en el passat-. Sembla que la reflexió, en aquest cas, ha estat més profunda en el cas de la *Controvèrsia*. A banda d'això, la presència d'una qualitat "extrínseca" com és la de l'extensió territorial del català (§ 12 del pròleg) en un lloc on no li correspon (com el mateix Eura reconeix), posa de manifest un cert desordre expositiu, "corregit" *després* a la *Controvèrsia*. Ara bé; per tal com la qüestió de les qualitats "extrínseques" és secundària per fra Eura en el context del pròleg, podem admetre una certa despreocupació en aquest sentit: notem que la incorporarà, com dita de passada, al final de les qualitats "intrínseques", abans de passar a tractar de la qüestió de la propietat del català per a la poesia.

Amb tot, hi ha altres indicis que bé podrien fer pensar en el cas invers: que el pròleg al recull de poemes sacres fos un resum de la *Controvèrsia*, i, per tant, fos un text redactat amb posterioritat. L'absència de l'apartat sobre l'origen s'explica perquè en encapçalar un recull de textos poètics catalans fra Eura es cenyeix més en aspectes "intrínsecs" en detriment dels "extrínsecs" (extensió territorial, origen i antiguitat, autoritats i obres importants, etc.): és una defensa de l'idioma, no "en general" com en el cas de la *Controvèrsia*, sinó per a l'ús literari. Aquesta funció concreta de pròleg a textos poètics explica també la major extensió de l'apartat sobre l'adequació del català per a la poesia (§ 13 del pròleg, al qual s'afegeix el § 15 sobre certs usos personals –en oposició al parer d'altres– en l'àmbit de les llicències mètriques i en el de la incorporació de mots d'altres llengües, enfront del § 36 de la *Controvèrsia*). D'altra banda, les precisions i distincions que fa al pròleg entre diverses llicències mètriques (§ 13, *secundo*), inexistents a la *Controvèrsia* (on tot plegat s'inclou dins la llicència de "sinalefar": § 36, segona raó), sembla reflectir una reflexió més profunda sobre els fenòmens de contacte vocàlic en el vers, més d'acord amb el que exposarà amb prolixitat al *Tractat de la poesia catalana* (veg., més avall, la nota 112). En definitiva: segurament podrem trobar arguments a favor tant de la precedència cronològica del pròleg sobre la *Controvèrsia* com a la inversa, i cap d'ells, penso, no seria definitiu. Ara com ara, el més prudent sembla no decidir-se sobre la precedència d'un text en relació a l'altre i considerar-los redactats en un moment imprecís encara de la dècada de 1720 a 1730, si no abans.

Entre la carta de Serra i Postius i les *Memorias* de Torres Amat, només localitzo dues notícies de la *Controvèrsia*, a banda de l'esment que fa el mateix Serra a la seva història de Montserrat, quan, en una nota a peu de pàgina, exposa una relació d'autors que han tractat «acerca del origen, grandezas y extensión» del català.⁵⁸ La primera procedeix del «Apéndice del lenguaje romano vulgar» de Josep de Móra i Catà, marquès de Llo: «Los elogios de príncipes y literatos de Europa dados al idioma

⁵⁸ La referència a la nostra obra diu: «Fr. Agustín Eura, obispo de Orense, *Tratado de la lengua catalana*, M.S.» (SERRA 1747, 279).

cathalán se pueden ver con especialidad en el *Tratado de la lengua cathalana* que escribió en su juventud nuestro ilustrísimo de Orense» (RABLB 1756, 597). Notem: «en su juventud». La segona és de poc abans d'acabar el Set-cents. És al pròleg que Antoni Elies i Robert redacta per al seu treball *Autores o documentos catalanes existen que puedan conducir para arreglar una gramática catalana*, fet per encàrrec de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i datat a Falset a 25 de maig de 1795. Després de fer un repàs sumari de diccionaris catalanollatins, gramàtiques i altres obres relacionades, afegeix: «El tratado de la lengua catalana que escribió el señor Eura, nuestro académico, es regular contenga noticias importantes conducentes al intento» (f. [1v]). Pel que diu, és evident que té notícia de l'obra però no l'ha consultada.⁵⁹

És perfectament coneguda la confusió entre la *Controvèrsia* i la *Història de la llengua catalana* de Bastero i, un cop descobert un manuscrit de la darrera, la persistència en l'atribució de la primera al canonge de la seu de Girona, fins que PRATS 1974 va posar les coses a lloc.⁶⁰ Va ser CASACUBERTA 1925 qui va trobar el primer manuscrit de l'opuscle d'Eura, la còpia de la BUB, en va fer una edició fragmentària i va expressar dubtes seriosos sobre l'autoria de Bastero; en tot cas, va donar compte de les contradiccions entre el tractat i l'obra filològica de Bastero. RUBIÓ (1958 [1986, 30-32]), que es basava en les afirmacions de Casacuberta, mostrava la seva sorpresa davant «la pobresa de coneixements filològics que l'autor revela» i dubtava de l'atribució a Bastero per l'oposició entre la tesi mitològica de l'origen del català que llegia a la *Controvèrsia* i la defensada per Bastero a *La Crusca provenzale*, on s'identifica català i provençal. COMAS (1972 [1985, V, 211-212]) recollia els recels de Casacuberta-Rubió i, com aquests autors, esmentava la possibilitat que fos escrita anteriorment, abans de la formulació teòrica típica de Bastero. En va fer una breu descripció i en va donar alguns extrems, procedents de l'edició de J. M. de Casacuberta.

No és aquest el lloc per fer una descripció detallada d'aquests textos; amb tot, vull comentar no l'obra en si mateixa sinó algunes consideracions que s'han fet sobre aquesta. La primera és que Eura no és un il·lustrat –ni ho podia ser, a la primera meitat del segle XVIII– sinó un home de formació barroca.⁶¹ En llegir la *Controvèrsia* es comprova com la seva important formació teològica i les

⁵⁹ A continuació fa esment d'arts poètiques: només n'esmenta de medievals i, per tant, no fa cap al·lusió a la de fra Eura. El text manuscrit d'Elies i Robert, seguit d'un *Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reinado de don Jayme el Conquistador*, que acaba al segle XVII, es troba a l'Arxiu de la RABLB. Com que hi ha entrat fa poc, en desconec la signatura. N'he consultat una fotocòpia que m'ha ofert Albert Rossich.

⁶⁰ Veg., encara, la nota 50 al text de les *Notes per addició a la Controvèrsia*, a l'**Annex VI**.

⁶¹ Sobre les transformacions culturals a la Catalunya de la segona meitat del XVIII, sobretot quant al clero diocesà, veg., p.e., PUIGVERT 1990 i 1995 i BURGOS 1996. Quant a la primera meitat del XVIII, esp. en les primeres dècades, els pocs estudis que conec fan pensar que, en línies generals, la cultura catalana és clarament continuista amb la del període anterior, la cultura barroca del Sis-cents (veg. ROSSICH 1979, els estudis sobre l'Acadèmia de Barcelona, abans de 1750, o sobre alguns dels seus membres, etc.). En l'àmbit eclesiàstic, el predomini del jesuïtisme en la teologia moral i del tomisme i l'escolàstica en la teologia dogmàtica i en la filosofia en són una bona mostra (veg. BURGOS 1996, 243-247). Cervera i més concretament Josep Finestres semblen un cas a part, però la seva irradiació a través dels deixebles jesuïtes no serà efectiva fins a la segona meitat del segle (CASANOVAS 1931, 111-181). Cf., però, FONTANA (1988, 101-105).

lectures bíbliques i patristiques no tenien equivalent en el camp històric o filològic: aquí es comporta com un amateur, un entusiasta polèmic i arrauxat. La *Controvèrsia*, es diu, és una obra sense esperit crític ni rigor científic. I això, que és rotundament cert, dit així, no és ben bé precís, ni just. Estic convençut que quan es parla d'aquesta obra establint-ne comparacions desfavoridores es comet un error d'apreciació del seu autèntic abast.

A Eura, se li ha retret sovint el recurs que feia a explicacions prou superades, com la descendència del català de Babel, etc. Més que no pas superades, seria més exacte dir que són formulacions mítiques noves, que fan la impressió de ser, de cop i volta i segons com, un enorme pas enrere en el coneixement lingüístic. RAFANELL (1990, 262 n. 49) fa notar que Eura és el primer a formular aquesta hipòtesi babèlica al Principat; per al valencià, havia estat formulada anteriorment per Vicent Marés a *La Fénix Troyana. Epítome de varias y selectas historias, assí divinas como humanas* (1681). Es tracta d'afirmacions absolutament encontrades amb l'estat dels coneixements sobre les llengües a principis del XVIII. Eura potser va conèixer personalment Antoni de Bastero durant l'estada d'aquest a Barcelona entre 1724 i 1729,⁶² i en devia conèixer l'obra filològica, especialment la *Crusca*. Però encara que no fos així,⁶³ coneixia altres argumentacions sobre l'origen del català (p.e., Calça, Escolano... i, per descomptat, la teoria neollatina). En canvi, per primera vegada, en ple segle XVIII, en difon una d'absolutament fantasiosa, mítica: el català és una de les setanta-dues llengües de la dispersió babèlica, un idioma instituint directament per Déu (*Controvèrsia*, § 31). Per què? És temptador afirmar que Eura feia aquesta proposta per raó de la seva poca o nul·la formació filològica, la qual cosa és certa, però el nostre autor no era estúpid.

Per començar, és perfectament admissible la hipòtesi que Eura no solament coneixia la teoria de l'origen neollatí del català sinó que la tenia ben assumida. Ho afirma, sense que hi càpiga cap dubte, a la *Controvèrsia*, § 18: «l'origen de la llengua catalana, [...] essent aquell la llatina».⁶⁴ Aquest era el seu convenciment. Tant era així que, més endavant, quan va imposter l'argumentació mítica sobre l'origen diví de la llengua catalana, va oblidar que es contradeia amb l'afirmació feta anteriorment. Més encara: sabia perfectament que la teoria de l'origen babèlic de les llengües neollatines no era

⁶² Veg. FELIU (1996, 45-56).

⁶³ En tot cas, però, el que és segur és que la seva obra apologètica no reflecteix enlloc el coneixement de l'obra filològica de Bastero i de les seves idees sobre l'origen del català i la identificació amb el provençal, la llengua «romana» de la qual deriven totes les altres neollatines. Francesc Feliu explica com el ressò de la *Crusca* i de les altres obres filològiques de Bastero va ser nul entre els acadèmics, almenys fins a l'«Apèndice del lenguaje romano vulgar» de Josep de Móra, marquès de Llo. La preparació lingüística i filològica dels homes de la cultura catalana de les primeres dècades del Set-cents no és equiparable, ni de bon tros, a la formació italiana i a la visió «proto-romanista» de Bastero.

⁶⁴ Farà una altra afirmació solidària sobre l'origen llatí i l'evolució de les llengües neollatines, entre elles la catalana (la més propera etimològicament, argument de prestigi per a Eura), al pròleg «Al lector», § 5.

sostinguda aleshores per gairebé ningú.⁶⁵ cap dels autors que utilitza per confegir el seu opuscle no la defensa. Ell, tan respectuós amb l'*auctoritas* escrita, coixí on assentar el lent progrés del coneixement, bandejaria tota aquella informació per aventurar-se amb una proposta nova, contradictòria amb la tradició que tenia davant dels ulls, amb la pretensió d'oposar una teoria "científica" a un sistema "científic" establert? Bon seguidor com era de les autoritats, per què se n'havia de distanciar en aquell punt precisament? Com s'explica la contradicció entre el § 18 i tot el cap. 7 de la *Controvèrsia*?

Crec que la sorpresa que provoca el text entre nosaltres és deguda a un desenfocament en la nostra interpretació. Eura, quan redacta la *Controvèrsia*, no ho fa des de la perspectiva de l'erudit, del filòleg, sinó que redacta un text des d'una visió completament diferent: la de l'apologeta; és a dir, que el redacta des d'una perspectiva mítica. Avui en dia, això ens pot semblar difícil de pair. Ens hem d'esforçar per situar-nos en una perspectiva diferent de la de l'home actual, hereu del positivisme. Fins aleshores s'havia de compaginar la veritat de la fe amb les noves veritats que aportava la raó. La distinció clara entre mite i criticisme o racionalitat no devia ser aleshores tan clara com ho és avui.⁶⁶ En el context intel·lectual de l'època, concretament en l'àmbit lingüístic, la convivència entre l'autoritat bíblica i cristiana sobre l'origen de la diversitat de les llengües i l'evidència racional de l'evolució de les neollatines era un equilibri difícil de sostenir. Crec que la presència conjunta a la *Història de la llengua catalana* de Bastero de l'origen babilònic de les llengües antigues, entre elles el grec antic i el llatí primitiu, i de l'origen neollatí del català (§§ 1-2 del cap. 1 del llibre I) n'és una mostra.⁶⁷ Bastero incorporava a l'inici del llibre primer de la *Història de la llengua catalana* un text de característiques tan "acritiques" i "legendàries" com algunes de les de l'apologia d'Eura i companyia, amb la incorporació de motius pintorescos com la llengua adàmica i la confusió babilònic (FELIU 1996, 445-453 i FELIU ed. 1997, 55-63), motius, d'altra banda, que eren perfectament vigents entre els erudits més brillants de l'època. Em sembla que no hi hem de veure

⁶⁵ El pare San Agustín redactava una *Grammática* a principi del Set-cents on afirmava: «Siendo Túbal el que vino a poblar nuestra España, con su familia, el ángel tutelar de ella, es de crear..., le enseñaría nuestra lengua española-castellana, la que se infiere ser antiquísima y no derivada de la latina, como algunos han juzgado» (citad per LÁZARO 1949 [1985, 112]). Un autor ben conegut en l'àmbit de la filologia hispànica, el jesuïta Manuel Larramendi, no dubtava en afirmar l'origen diví del basc: si més no, era una de les llengües de la dispersió babilònic (veg. LÁZARO 1949 [1985, 112-113]). Dubto que Eura tingués notícia d'aquests autors.

⁶⁶ Només hem de recordar, davant d'un possible conflicte entre ciència i fe, el testimoni de l'enciclopedista Jaucourt, autor precisament dels articles *langage* i *langue* a l'*Encyclopédie* (LÁZARO 1949 [1985, 63-64]).

⁶⁷ «El problema del idioma primitivo, tal como se concibió entre los siglos XVI y XVIII, es decir, como el idioma único que en sucesivas disgregaciones produjo las lenguas modernas, pudo tan sólo afrontarse desde un punto de vista cristiano.» (LÁZARO 1949 [1985, 109]). L'origen babilònic de la diversitat lingüística no era negat pràcticament per ningú, si més no en l'àmbit hispànic. El «Discurso proemial sobre el origen de la lengua castellana», als preliminars del *Diccionario de autoridades*, de 1726, tracta del tema de Tubal com a portador de la primitiva llengua peninsular (DA, 1726, I, pp. XLII-XLIII). Algú tan poc sospitós d'acriticisme com Gregori Maians també afirmava l'origen diví de les llengües disperses postbabilòniques (LÁZARO 1949 [1985, 114]). Una altra cosa era que cap d'aquelles llengües hagués perviscut fins aleshores. "Novatores" de la categoria de Feijoo i Sarmiento identificaven la llengua adàmica amb l'hebreu, encara que no la situaven com a origen de les llengües posteriors (SAN VICENTE 1996).

res d'«estrany» ni «impropi del criticisme històric que impregna la resta de l'obra» (FELIU ed. 1997, 25-26). En tot cas, la inclusió del tema dels orígens en els preliminars d'obres d'aquesta mena devia ser una "imposició" del gènere, ja que d'una manera o altra, tothom es veu "obligat" a tractar-ne.⁶⁸

Però tornem a fra Eura. Podem començar a contestar les qüestions formulades més amunt amb una altra pregunta: com fer una *apologia* d'una llengua que s'origina per *corrupció* (Cf. *Controvèrsia*, § 28, núm. 5)? El propòsit era d'exaltació de la llengua catalana i de crida al seu ús en qualsevol àmbit cultural, especialment en el registre culte. I si convenia legitimar-la amb arguments mítics, clarament diversos dels generalment admesos, ben segur que no era cosa que el preocupés gaire, o gens. La seva formulació mítica respon a una intenció. A una intenció ideològica, concretament. Així doncs, Eura utilitza conscientment el mite, el mite religiós, és clar, en la seva vindicació de la llengua catalana. I és per la seva intenció que no la podem considerar una obra "anticientífica", sinó al marge de la ciència, "acientífica". Es tracta de seguir les regles de la retòrica, segons les quals «un discurs ha de correspondre a criteris lògics, estètics i formals per a poder convèncer» (NEU-ALTENHEIMER 1989, 86). En efecte: en l'àmbit de la persuasió, en una època no positivista, no hi juga un paper essencial el criteri de veritat científica. És apològica, no científica, i la separació entre ambdós camps és rotunda i no necessàriament contradictòria: que les afirmacions d'una i altra es contradiguin no representa cap problema; almenys no com començarà a representar-ne poc després.

La situació de partida d'Eura és encara –o per primer cop?– de "submissió" al castellà. Més ben dit, el castellà és l'únic punt de referència, perquè Eura constata que l'atmosfera de la cultura escrita del país és immersa en aquesta consciència de submissió. La seva apologia té, doncs –més que la de Romeguera? menys que la de Ferrera?–,⁶⁹ el castellà com a terme de referència i, alhora, com a "enemic" a abatre, no tant com a llengua en si mateixa sinó com a consciència de llengua superior que impera al país. La seva tasca serà la d'escurçar les distàncies, si pot ser eliminar-les, ara exaltant-

⁶⁸ No hi fa res que Bastero l'hagués transportat, amb modificacions, des de la introducció històrica a la gramàtica italiana per a catalans que havia redactat poc després d'arribar a Itàlia (per això és *encara* en català, mentre que quan entra pròpiament en matèria, en l'origen del català a partir del llatí, ho redacta en castellà –FELIU ed. 1997, 26–, encara que en el canvi de llengua entre una època i altra sembla que hi juga un cert paper la vinculació a l'Acadèmia de Barcelona: FELIU 1996, 311-312); el fet és que l'hi havia incorporat, volgués o no fer-hi després modificacions més o menys profundes. De la "necessitat" de començar pels orígens, afirmava amb ironia Sarmiento: «No se puede hablar del origen de la lengua gallega sin enredarse en el origen de las otras lenguas o en el Labyrintho no *creditorum*». I ell mateix –com feia Maians– es distanciava dels que remuntaven més enllà de les dades positives, documentals: «Sea ésta o la otra lengua la que habló Noé, es cierto que entonces no había más que una, y que después de la confusión resultaron muchas; pero cuantas y cuales hayan sido éstas jamás se podrá averiguar, si Dios no lo revela. Así creo que es bastante nobleza de una lengua vulgar, si se halla algún origen muy antiguo de alguna lengua muerta, pero conocida por los libros» (PENSADO ed. 1974, 19 i 20, respectivament).

⁶⁹ Veg. NEU-ALTENHEIMER (1989, esp. pp. 81-86). Per indicació d'Albert Rossich, m'he decidit a canviar la forma tradicional *Ferreres* –amb què se'l coneix per la tradició historicoliterària i que és la que reporta la partida de defunció– per *Ferrera*, que és la que reporten *tots* els manuscrits que conserven obres seves (veg. ROMEU 1989 [1991, 178]). A les *Festivas demostraciones que al B. Simón de Roxas...* (Barcelona 1766), contemporànies a Ferrera i que, per aquest fet, ens podrien fer decantar en un sentit o altre, les poesies de l'autor apareixen anònimes.

ne una, ara debilitant-ne l'altra, per tal d'equiparar-les.⁷⁰ Però, en el context mític, l'argumentació "igualitària" que li donava més joc era la teoria babelicotubàlica de l'origen de la diversitat de les llengües. Si ambdues, català i castellà, es troben entre les setanta-dues postbabeliques, ambdues portades per Tubal a la península, la condició d'igualtat original és incontestable. I quin altre "argument" pot ser més eficaç per la vindicació que el de l'origen diví? Advertim que justament és a principi del Set-cents que trobem aquestes afirmacions sobre l'origen babèlic de certes llengües contemporànies (San Agustín, Larramendi, Marés, Eura), prou "excèntriques". La voluntat apologètica és manifesta, sense conflictes amb el criticisme. Des d'aquesta darrera perspectiva s'ho mirava, sorneguer, Martín Sarmiento, força anys després, i situava aquelles genealogies en el seu just terme: la voluntat d'exaltació de la pròpia llengua: «Dejo las [*teories fantasioses sobre els orígens*] que han concurrido para las disparatadas genealogías interminables, que ninguno cree ni acaso el interesado, si tiene dos dedos de frente. Para ensalzar el origen de ésta o de la otra lengua han concurrido la nimia pasión nacional [...]» (PENSADO ed. 1974, 20). Naturalment que l'«interesado» no se les creia!

Sigui com sigui, em sembla fora de lloc establir comparacions, com fa FELIU (1996, 361-362, 379 i 383), entre les apologies "setcentistes" (que arriben fins a Ballot i Lo Gaiter del Llobregat), certament un «gènere literari» (PRATS 1995b, 62), i l'obra filològica d'un Bastero, o amb el nivell de la lingüística europea, francesa, italiana, Maïans, dels seus contemporanis. No som dins del mateix àmbit.⁷¹

El fet és que, si la reapropiació de la tradició trobadoresca per part de Bastero la podem considerar com una actitud de "patriotisme lingüístic", com sostenia el meu col·lega i amic Francesc Feliu en la defensa de la seva tesi doctoral, el discurs d'Eura, que insereix el català en el purisme primigeni de les setanta-dues llengües babeliques, s'inscriu igualment en la mateixa línia. Fos com fos, l'apologia del català, en Eura, va aparellada, a) a una crida al seu ús generalitzat en tota mena de registres, especialment en els més prestigiosos («obres memorables») i b) a l'exemple personal en aquesta tasca.

Les obres llatines en defensa dels pares de l'Església

Els tractats llatins són una apologia de la moral dels pares de l'Església contra escrits calvinistes francesos. Aquests textos, en diversos volums manuscrits, han estat esmentats per gairebé tots els

⁷⁰ Bastero anava més enllà i situava el castellà en posició subalterna, si més no en els orígens, al català.

⁷¹ No cal dir, com sosté PRATS (1995b, 63), que no podien representar cap aportació positiva al costat de gramàtiques o diccionaris. En tot cas, eren camins diferents.

qui han tractat la figura d'Eura.⁷² Recordem, com he exposat en el capítol biogràfic (pàg. 86), que es tracta d'una obra de vellesa i que va ser redactada a Ourense, malgrat que el bisbe es trobava «sine bibliotheca mediocri»,⁷³ tal com diu al pròleg al lector del primer dels dos tractats (f. 12). Els tractats van quedar inacabats i, a la mort del bisbe, van ser traslladats al convent de Barcelona pel seu secretari, fra Salvador Mates; avui els trobem a la BUB.⁷⁴ La bella cal·ligrafia és de la mà de Mates, que els devia passar en net. Contenen encara entre els seus fulls nombroses anotacions per desenvolupar amb la lletra nerviosa i minúscula pròpia de la mà del bisbe.⁷⁵ TORRES AMAT (1836, 228) anotava el següent: «El P. Caresmar dice que en 1761 escribía ciertas obras polémicas; pero no dice sobre qué materia». No podia ser altra cosa que els tractats teològics llatins de què parlem. Ja ho havia suposat Rubió, que alhora donava la notícia que «el pare Batllori m'ha suggerit que podrien ésser escrits relacionats amb l'agitació jansenista» (RUBIÓ 1958 [1986, 142]). COMAS (1972 [1985, VI, 321]) es va limitar a repetir les suposicions de Rubió i Batllori.

Tant Flórez com Armanyà⁷⁶ al·ludeixen a l'obra intitolada *Apologia pro Sanctis Patribus et Doctoribus Ecclesiae adversus Dom Ioannem Barbeyracium...*⁷⁷ segons que consta a la portada (f. 1) del ms. 881 de la BUB. El conjunt de l'obra està constituït per cinc volums manuscrits (núms. 881-885 de la BUB).⁷⁸

⁷² ARMANYÀ (1764, 12), FLÓREZ (1789, 200), TORRES AMAT (1836, 227), VILLANUEVA (1851, 171-172), SANTIAGO (1915, 370-371), CARRERAS BULBENA (1927, 227), PAZOS (1946, 505), RUBIÓ (1958 [1986, 142]), COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i MASSOT (1986, 107-108). LANTERI (1860, 337), historiador de l'orde agustiniana, en donava notícia en tractar dels membres de l'orde més destacables per raons de santitat i doctrina, entre els quals inseria fra Eura pel fet de ser autor d'aquests tractats, encara que fossin inèdits (veg. la nota 2 del capítol biogràfic).

⁷³ Amb tot, fra Eura es va procurar un cert fons bibliogràfic a Ourense. En va fer llegat testamentari al convent barceloní, però els seus confreres es van estimar més vendre-se'l i fer viatjar els diners, tal com ho diu aquest fragment del llibre 595 d'ACA (Monacals-Hisenda), p. 548: «la sua llibreria, que la deixà a est convent, y per evitar gastos de transport de tant lluny, a més que moltíssims llibres los teníam ya aquí, se vengueren en Orense» (veg. l'Apèndix 4 del capítol biogràfic).

⁷⁴ Al ms. 1166 de la BUB, 1r volum de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S.P.N. Augustini Barcinonensis*, consta la següent anotació, única relativa a fra Eura: «Eura, Fr. Augustini, Ord. S.P. Aug. Apologia SS.PP. Ms. Item Apologia SS.PP. m.s. Item Apologia SS.PP. id. Item Apologia SS.PP. id» (f. 170); és a dir, quatre volums dels cinc que en conservem avui (mss. 881-885: *Apologia pro Sanctis Patribus et Doctoribus Ecclesiae*). També és l'única obra recollida al ms. 1016 BUB (*Index Bibliotheca S. Augustin Barcelona*), f. 89v: «Apolog. SS.PP. Contra Barbairacii», però aquí es fa referència als cinc volums.

⁷⁵ Els nombrosos fulls en blanc que hi ha entre els diferents apartats, a tots els volums, mostren que no era un treball definitiu sinó que estava pendent de completar, ampliar i revisar-ne alguns aspectes; hi ha també algunes ratlladures, i, en ocasions, anotacions autògrafes als marges. Les anotacions autògrafes soltes, que aprofiten el paper de cartes que li han estat trameses en tant que bisbe d'Ourense, disperses en els diferents volums, semblen recollir les ampliacions o correccions que s'hi havien d'anar incorporant.

⁷⁶ Els fragments corresponents els he transcrit al capítol biogràfic (pàg. 86), quan he tractat la datació dels tractats.

⁷⁷ El títol sencer és: *APOLOGIA / pro / Sanctis Patribus, et Doctoribus Ecclesiae / adversus / Dom. Joannem Barbeyracium U.J.D. in A- / cademia Groningo-Omland, et Alios, quos ci- / tat in longa quâdam Præfatione ad Opus / Baronis de Puffendorf. in Tractatu de Jure / Naturæ, et Gentium. / Auctore / I.D.D.F.A.E.E.A.* Una altra mà va escriure a la portada mateixa, sota de les sigles, el desenvolupament de les mateixes i una ampliació: «Ilmo. D.D. fr. Augustin. Eura Ord. Eremit. S.P.N. Augustini / Episcopi vulgo de Orence; filius Civitatis Barcinon&».

⁷⁸ És descrit a MIQUEL ROSELL (1958-1969, II, 425-427). Són 5 vols. in 4º; paper, enq. en pergamí. Rubió dona com a títol: *Defensio SS. Patrum et ecclesiae Doctorum contra calumnias Joannis Barbeyracii*. Anoto alguns detalls de cada volum: Ms. 881 (281 ff.): *Ill. Fr. Aug^l. Eura, Apologia SS. PP.* [al llom: *Eura / Apologia / SS. Patribus / I*] (als primers ff. hi ha un

Pel títol mateix, per les paraules de Flórez i d'Armanyà, etc., podem veure clarament que la sospita del pare Batllori no anava ben dirigida aquesta vegada. El fet és que Jean Barbeyrac (1674-1744) no era jansenista sinó fill d'un pastor calvinista llenguadocià. Barbeyrac havia traduït al francès el tractat llatí de Samuel von Pufendorf *De iure naturae et gentium*,⁷⁹ però l'objecte polèmic de la versió de Barbeyrac va ser el llarg prefaci que va inserir al capdavant del *Traité du droit de la nature et des gens*, on en 33 articles abocava greus acusacions sobre la moral dels pares de l'Església.⁸⁰ De fet, Barbeyrac va ser autor d'obres de jurisprudència i de filosofia social; una de les poquíssimes vegades que es va aventurar en el terreny teològic-moral va ser en el pròleg d'aquesta traducció. La traducció, amb el prefaci, va aparèixer per primera vegada a Amsterdam al 1706 i va veure nombroses reedicions (Amsterdam 1712, 1720, 1734; Bàle 1732; Londres 1740).⁸¹ Eura va accedir a l'edició de 1734, en francès, tal i com ho especifica a la «Praefatio prima. Ad christianos catholicos».⁸² A primer cop d'ull, l'obra es divideix, després dels preliminars, en tres llibres anomenats *Apologeticus*, on es passa revista a cada autoritat de l'Església, amb una breu introducció sobre la vida i obres de cadascun («Compendiolum»), a continuació de la qual hi ha les transcripcions dels textos que combat («Impostura»), traduïts del francès al llatí, i la refutació sistemàtica d'Eura mitjançant l'aportació d'argumentacions i autoritats ortodoxes i canòniques sobre la vida i obra dels pares i doctors de l'Església. VILLANUEVA (1851, 171-172), tot esmentant el trasllat del convent vell al nou, en descriu la biblioteca i, entre les coses dignes de menció, dedica un espai considerable als tractats d'Eura:

La biblioteca es espaciosa y limpia, y digna de que resida en ella un bibliotecario que ordene manuscritos y misceláneas modernas. Allí vi una Biblia en vit. del siglo XIII, escrita con esmero y con grande igualdad de tinta y de pluma, y una suma moral de San Raimundo del siglo XIV.

seguit de prefaci: *Praefatio Prima. Ad Christianos Catholicos* [ff. 2-10]; *Praefatio II. Ad Lectorem*. [ff. 12-13]; *Praefatio III. Ad Adversarium*. [ff. 14-15]. Al f. 17 comença el *Liber I. Apologeticus*...). Ms. 882 (202 ff.): fr. Aug^s. Eura. *Apologia SS. PP.* [al llom: Eura / *Apologia / SS. Patrum / II*]. Ms. 883 (318 ff.): II. fr. Aug^s. Eura. *Apologia SS. PP.* [al llom: Eura / *Apologia / SS. Patrum / III*]. Ms. 884 (277 ff.): fr. Aug^s. Eura. *Apologia SS. PP.* [al llom: Eura / *de St^o Cypriano / compendium*]. Ms. 885 (93 ff. + 202 ff. en blanc): fr. Aug^s. Eura. *Apologia SS. PP.* [al llom: Eura / *de St^o Theodoro / Compendium*].

⁷⁹ Tractat publicat per primera vegada al 1672. Samuel Pufendorf, jurista i historiador alemany, devia ser conegut, poc o molt, al Principat: Pau Ignasi de Dalmases i Ros havia encarregat l'adquisició d'un exemplar d'un *De rebus* (així consta al ms. 618 de la BC, segons VOLTES 1962, 32) d'aquest autor. Aquest inici de títol és poc explícit perquè hi ha diverses obres de Pufendorf que comencen així (*De rebus a Carolo Gustavo Sueciae*, *De rebus gestis Frederici III.*), totes elles, però, són de caràcter històric (*Espasa*, s.v. Pufendorf); l'obra que cercava el "desconfiat" Dalmases no era, per tant, una obra d'àmbit etic-jurídic com el *De iure*..., tan conegut. La biblioteca del convent de Sant Agustí tenia unes quantes obres del jurista alemany, segons el ms 1167 (f. 391v): «De Jure Naturae et Gentium» (Lausana i Ginebra 1744), «Le Droit de la Nature et des Gens» (Amsterdam 1734), «De Officio Hominis et Civis» (Basilea 1739).

⁸⁰ «Il y attaquit, fort maladroitement, les Pères de l'Église, auxquels il reprochait "d'être tombés au sujet de la morale dans des erreurs fort grossières". Il apportait une série de textes tronqués, mal interprétés. Visiblement, Barbeyrac en connaissait que fort mal ce terrain patristique», segons DEDIEU 1932. Les refutacions no es van fer esperar. La de Dom Ceillier és la més coneguda (veg. la nota següent); avui hi podem afegir la de fra Eura.

⁸¹ Veg., sobre Barbeyrac, BEUGNET 1905. L'apologia dels pares de l'Església feta pel bisbe Eura és paral·lela a la que, també contra Barbeyrac, va sostenir el benedictí de Moyen-Moutier Dom Ceillier, el qual en va publicar una rèplica al 1718 (*Apologie de la morale des Pères*...). Deu anys després, Barbeyrac, seguint punt per punt Ceillier, va tornar a la càrrega.

⁸² Veg. el penúltim títol de la nota 79. Amb tot, al ms. 1166 BUB (1r volum de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S. P. N. Augustini Barcinonensis* f. 53v) consta també l'anotació següent: «Barbeyrac, Jean. Traite de la Morale des Peres de l'Eglise» (Amsterdam 1728).

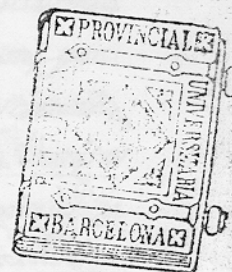
APOLOGIA
pro
Sanctis Patribus, et Doctoribus Ecclesiæ
adversus

Dom. Joannem Barbeyracium U.J.D. in A-
cademia Groningo-Omland, et Alios, quos ci-
tat in longa quâdam Prefatione ad opus
Baronis de Puffendorf. in Tractatu de Jure
Natura, et Gentium.

Auctore

I. D. D. F. A. E. F. A.

Nmo. D. D. fr. Augustin. Cuxa Ord. Cremit. S. P. N. Augustinæ
Episcopi Vulgo de Oxence; filius Civitatis Barcinonæ,

Item los comentarios manuscritos de los IV libros de las Sentencias, dictados por el docto valenciano Blas Navarro, del siglo XVI. También se guarda allí la Apología pro SS. PP. et DD. Ecclesiae adversus Barbeyrach et alios, obra de don fray Agustín Eura, obispo de Orense, natural de Barcelona, de quién habla el padre Flórez en el catálogo de los obispos de aquella iglesia. Son cinco vol. 4.º, obra erudita pero escolástica, como cosa de los principios del siglo XVIII. Pudiera ser digna de la luz pública, si alguno de los doctos religiosos de aquel convento se tomara el trabajo de refundirla.

Finalment, el pare Massot afirmava que «la seva obra llatina encara ha d'ésser analitzada per un especialista en història de la teologia» (MASSOT 1986, 125). Qui escriu aquests fulls, com en certa manera Villanueva, pensa el mateix.

L'altre tractat es conserva en un volum manuscrit també a la BUB (núm. 871). No porta cap títol ni pròleg ni nom d'autor, sinó que comença ja amb el plantejament de la *Quaestio 1* (f. 1). L'inventari de Francesc Miquel Rosell, vol. II, l'intitula *De potestate et primatu S. Petri eiusque successorum*.⁸³ L'estructura és més o menys aquesta: proposa una *quaestio* (p.e., sobre la infalibilitat de l'Església Catòlica o sobre la preeminència de sant Pere sobre els altres apòstols) seguida d'una exposició del sentit de la qüestió; després, ordenadament, exposa la resolució positiva de la *quaestio*, primer per mitjà del testimoni de les Sagrades Escripures –primer l'AT, després el NT i, finalment, recorre a «ex continua Ecclesiae sententia et praxi»– i, segon, mitjançant «resolutio ratione naturali et theologica»; finalment, hi exposa *objectiones contrariae* recolzades en la Sacra Pagina mateixa, en els pares de l'Església o en la raó teologiconatural, les quals rebutja amb *responsiones adversatoriorum*, refermant així la resolució positiva inicial a la *quaestio* proposada. A cop d'ull sembla que es tracta d'objeccions generals, perquè els objectors o contradictors no són fets explícits (excepte, almenys, en una ocasió: f. 110v: «D. Du-Pin, *Tract. de Doctrina Christiana*», del qual fa una llarga citació).⁸⁴

Ambdues obres palesen una coneixença profunda i extensa de les obres de la patrologia, sobretot, així com d'autors clàssics com Aristòtil, Ciceró, etc. En una primera aproximació i des de la perspectiva del profà en la matèria, crec que l'obra llatina és escolàstica, com havia dit Villanueva,

⁸³ TORRES AMAT (1836, 227) en donava com a títol: «*Potestate et primatu S. Petri et successor. ejus*». És un volum enq. en pergami flexible; al lloc: *Eura / Quaestiones Theologicae* 343 ff. de paper, alguns en blanc, s.n.; in 8º. Per a una descripció més detallada, veg. MIQUEL ROSELL (1958-1969, II, 415-416). Al f. 281, fra Eura fa al·lusió a la seva altra obra llatina *Apologia pro Sanctis Patribus...* Aquest volum, com els de l'*Apologia*, conté alguns papers solts, plegats a mode de punts de lectura, normalment aprofitant cartes adreçades al bisbe Eura, que contenen anotacions ràpides, en llatí, relacionades amb la matèria del tractat, i que són de mà del mateix Eura. Segons MANRIQUE 1972 són tres les obres apologetiques d'Eura, però es tracta d'un error: treu les dades de Gregorio de Santiago i ha pres per obra independent la inscripció del lloc de l'enquadernació del ms. 871: *Quaestiones Theologicae* Imagino que tots dos tractats havien de ser classificats dins l'apartat d'apologetica a la CDU de mss. de la BUB iniciada al núm. 80 de *Biblioeconomia* per Josefina Mateu Ibars (que s'acaba amb la teologia). Aquest era el primer lliurament d'una sèrie de quatre, els tres següents de la qual no van veure la llum perquè la publicació va plegar (veg. MATEU 1976).

⁸⁴ Louis-Ellies Du Pin (1657-1719), teòleg i erudit, era simpatitzant del gal·licanisme i amic de jansenistes; és conegut, sobretot, per la publicació d'una monumental *Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques* (1686-1711). L'obra de la referència de fra Eura és el *Traité de la doctrine chrétienne orthodoxe* (París 1703) (DODIN 1957). Contra Du Pin va sostenir també agres polèmiques Bossuet, el qual va escriure una obra paral·lela a les de fra Eura, *Défense de la tradition et des Saints Pères*, una obra d'apologetica, inacabada (c. 1701). Sobre Du Pin, veg. també l'**Annex VII**. També Joan Llorenç Villanueva va defensar la moral dels pares de l'Església (veg., més avall, la nota 157).

però en la forma, en l'estructura, la disposició del discurs, no pas en el contingut. No s'hi escolten les diferents opinions de les grans escoles teològiques escolàstiques, anteriors i del moment, sinó que hi apareixen, directes, els textos de la tradició patristica.

Un florilegi personal autògraf

Finalment, a l'Arxiu de la RABLB ha aparegut un còdex d'ús personal de fra Eura: un florilegi moral-religiós manuscrit autògraf.⁸⁵ Es tracta d'un gruixut volum de nou-centes pàgines que du la signatura 3-I-17.⁸⁶ Les anotacions són en castellà juntament amb citacions llatines. És una mena de diccionari temàtic, ordenat alfabèticament, on, sota un mot concret, s'hi col·leccionen cites i sentències, extreïdes de textos diversos, generalment bíblics, comentaris, etc. La confecció de volums personals d'aquestes característiques és una pràctica molt corrent entre els humanistes del segle XVI: de la lectura directa dels autors extreuen materials, a mode d'un *thesaurus*, i en fan ús quan han de menester arguments de tradició (*auctoritates*) o quan convé com a arsenal de fonts per a la *inventio* oratòria. Aquest volum de "fabricació" i ús personals és conegut com a *codex excerptorius*. El descobriment del volum ens dona una perspectiva força interessant de la pràctica intel·lectual d'Eura perquè, com explica LÓPEZ POZA 1990, els *codices excerptorii* són substituïts, en els prestatges de l'erudit, del literat o del predicador, pels florilegis, poliantees, silves, cornucòpies, etc., que la impremta difonia des de finals del segle XVI i cada vegada més al llarg del XVII.⁸⁷

Doncs bé; aquest és el *codex excerptorius* de fra Eura. No tot, però, són simples citacions d'altri: ben sovint les comenta personalment, amb més o menys extensió. De vegades, són anotacions originals seves: n'hi ha de tan explícites com una que diu «Nazen y crezen los príncipes como el oro, que apenas sale a luz todos le siguen la veta (es mía)» (p. 545, s.v. «Nacimiento»); però moltes altres que no duen la postilla final també ho han de ser,⁸⁸ bé perquè tenen tot l'aspecte d'anotacions provisionals (sempre sense cap referència) o bé perquè són anotacions sense concloure, apunts sense desenvolupar, telegràfics diríem. Hi ha contínues remissions d'una entrada a d'altres

⁸⁵ Al més segur l'hem d'identificar amb una referència que apareix al ms. 1167 BUB (2n volum de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S.P.N. Augustini Barcinonensis*), f. 589 (entre els anònims (!) en castellà): «M.S. del II.^{mo} Sor D.ⁿ Fr. Agustin de Eura Obispo de Orense. K·9·25».

⁸⁶ Enq. amb pergami flexible. Al lloc: «MS. / dl Ilmo / Eura / K / 9». Format foli. Paper. Paginació antiga a tinta: 2 ff. en blanc i 900 pàgines (hi ha algun plec mal relligat i, si més no, la numeració de les últimes pàgines és errònia). Hi ha alguns fulls intermedis en blanc. Escrit a ratlla tirada: la major part de mà de fra Eura; hi ha algunes poquíssimes anotacions d'una altra mà posterior que continuen algun dels epígrafs.

⁸⁷ A més del llibre esmentat, veg. el treball INFANTES 1988 sobre aquestes compilacions d'erudició tan difoses i utilitzades als segles XVI i XVII.

⁸⁸ Veg. la nota 166 del capítol biogràfic.

relacionades.

Quina devia ser la utilitat concreta del *codex excerptorius* de fra Eura? Nombroses anotacions fan pensar que era un florilegi per compondre sermons: «Para sermón del Mandato» i un seguit d'anotacions a continuació (p. 412, s.v. «Ideas predicables»); «Introducción para predicar del mundo» (p. 515, s.v. «Mundo. Siglo»). De vegades, les anotacions prenen la forma d'una exposició oral, d'un sermó "dit": «*En cloenda y despido de quaresma*: asta aquí del misterio de Christo recussitado [sic], y pues he concluido mi quaresma, acabo con lo que dixo [...]» (p. 748). Tot i que algunes anotacions tenen una aparença més pròpia d'imatges per a poemes cultistes que no per a sermons: p.e., «Viste la hiedra al desnudo tronco gala verde de esmeralda, o a la pared la entolda de verdes tapizes» (p. 364). A més, tot el contingut del llibre té un contingut moral molt acusat, molt propi d'un recull per usar en la redacció de sermons.⁸⁹

Segurament per això el profit que n'he pogut obtenir en relació a la seva poesia ha estat molt minso, decebedor. I amb tot, hi he detectat anotacions que són paral·leles a passatges de poemes, sobretot del **6**. Davant d'aquest fet, es planteja el dubte si som davant de notes precursoras dels poemes o bé extrems dels poemes per ser utilitzats posteriorment en sermons. És a dir, quan el va escriure? El que més sorprèn és que tot el llibre és escrit en castellà i llatí, fora d'una anotació brevíssima, després d'un passatge bíblic en llatí: «Job 38. *Pulli ejus lambent sanguines*. Pelicano que, obert lo pit, alimenta y dóna vida a los polluelos» (p. 184, s.v. «Crucifixo»), imatge que trobem al poema esmentat. Potser aquest fet ens ha de fer pensar que la composició del poema és anterior a l'anotació al florilegi: parteix del fragment en llengua catalana i el trasllada al lloc corresponent del llibre i no s'adona que ha de canviar de llengua.

És que predicava sempre en castellà? O bé, és que el florilegi el compon fora de Catalunya, a Madrid o a Galícia? En tot cas, el que és segur és que la composició d'un llibre d'aquestes característiques és un afer d'anys. Doncs bé; algunes anotacions em permeten de sospitar que devia anar compilant materials al llarg del dilatat període episcopal. Vegem-ne algunes: després d'una citació llatina, de la seva mà, però amb tinta diferent a la de la resta de la pàgina i de la majoria del

⁸⁹ Sobre la possibilitat que es tractés de material ordenat i a punt per a la manufactura de sermons, veg. què diuen MORÁN & ANDRÉS-GALLEGO (1992, 187): «Si nuestro hombre es un predicador ocasional o primerizo, le sacarán de apuros instrumentos al estilo de la Prediche de G. Inchino (Venecia, 1607) o el *Despertador Christiano* del doctor Barcia Zambrana (Lisboa, 1684), que ofrecían esquemas de sermones e incluso comienzos de párrafos que podían servir de pie forzado para dar luego rienda suelta a la propia imaginación. Pero un orador ya hecho utilizará de entrada su propio material: mazos de papeletas clasificadas por temas, como en el caso de Carlo Borromeo, o anotaciones más o menos densas, sacadas de la experiencia cotidiana, la meditación y, especialmente, las lecturas. Esta era una de las ventajas de poseer una buena biblioteca. Su afortunado propietario podrá dedicarse a los libros desde Pascua hasta octubre (meses en que casi no se predica), cuidando de anotar en los márgenes los lugares predicables que luego trasladará a índices organizados de manera alfabética». Essent aquesta la destinació del florilegi de fra Eura, és una pena que només se'ns hagin conservat els textos dels dos sermons en castellà. És massa poc material per poder entrar a analitzar la disposició d'aquell material en l'entramat retòric que oferien les preceptives homilètiques.

ms., afegeix: «el prelado es un prisionero» (p. 198, s.v. «Dignidades. Cargos»); la darrera anotació de la veu «Palabras. Habladores» diu: «Á de ser dulce el prelado, pero no ha de passar de punto» (p. 620); l'entrada «Superior. Prelado» és una de les més extenses del manuscrit, quatre pàgines (pp. 780-783). ¿Tindrien sentit aquestes dades si fra Eura fos un simple membre de la comunitat conventual barcelonina, dins un orde religiós que, com tots, té una relació distant amb el seu bisbe? No pas gaire, em sembla. Així doncs, si fos redactat a Galícia –i, potser, començat a Madrid– s'explicaria l'absència de la llengua catalana. S'explicaria també la manca de lligam amb la major part de la poesia catalana (pràcticament només hi trobem relacions amb el romanç a Crist crucificat, núm. 6). D'altra banda, pel que he pogut comprovar, la major part de les citacions que recull als sermons impresos i a d'altres textos, tots ells anteriors a 1736, no apareixen al florilegi. Després de la mort del bisbe Eura, el manuscrit devia tornar al convent de Barcelona, com els manuscrits llatins, traginats tots ells per Salvador Mates.⁹⁰

Hi ha, amb tot, unes anotacions on encara hi podem detectar una defensa de la llengua pròpia, lligada al territori. A la veu «Idioma» (p. 386) diu:

1. En cada reyno se ha de hablar el vulgar idioma y anteponer al de los forasteros, y aun estes [sic] han de preferirle mientras en él habitan como consta en la inscripción de la causa de Christo, que primero estaba en hebreo, después en griego y después en latín (*litteris hebraicis grecis et latinis*), siendo así que Pilatos era forastero, juez y gentil, y el idioma hebreo era el primero. 2. Por esso en el milagro que hizo san Salvador de Horta, dando habla a la hija de un señor forastero, la hizo hablar en catalán mientras estuvo en Cataluña y después el idioma diferente y proprio de su patria, como se refiere en el libro intitulado *Gracias de la gracia*.

No fa tot l'efecte de ser una defensa de la llengua de lluny estant? Per cert, va fer per manera d'aprendre galleg a Ourense, mentre “hi habitava”? Pel que va reproduir el marquès de Llo al volum primer de les *Memorias* de la RABLB (veg. la pàg. 84, del capítol anterior) hem de creure que no.

Malgrat la minsa relació amb l'obra poètica i l'interès relatiu que ofereix el volum, una anàlisi superficial m'ha estat útil per una o altra raó, a banda, de mostrar-nos el pensament moral del nostre autor. N'he llegit algunes de les entrades que m'han semblat a primer cop d'ull més interessants, des d'un punt de vista literari i biogràfic. En el camp de la poesia ens confirma algunes atribucions (veg. les notes als versos dels poemes 1, 2, 3, 4, 6 i 7). M'ha ofert, també, molta informació sobre les obres que fra Eura consultava i que va incorporar al seu florilegi per utilitzar-

⁹⁰ He comprovat les marques d'aigua del paper. N'hi ha diverses, fins a cinc: devien ser plec diversos que van ser relligats posteriorment. Només n'he pogut identificar, i encara de manera aproximativa, tres: dues són més o menys equiparables als nùms. 474 i 1388 del catàleg de VALLS (1970, II, 71 i 199, respectivament): la primera és localitzada a Olot (1700), la segona a Cardedeu (1700). D'altres de similars, són totes de les primeres dècades del Set-cents. Una tercera té una semblança relativa a la custòdia sense peu del núm. 923, tot i que és documentada al 1781: probablement es tracta d'una variant d'aquesta custòdia i, per tant, el paper és d'algun molí de Sant Celoni (VALLS 1970, I, 323 i II, 132). En tot cas, és possible que s'endugués amb ell paper del convent de Barcelona. Les dues no identificades potser no són de molins catalans? No les localitzo tampoc al BRIQUET 1923.

les als sermons. Com a d'altres obres seves, hi ha de tot: diria que gairebé tres quartes parts del material aliè procedeix de la Bíblia; després hi ha autors de moltes menes: clàssics (bàsicament historiadors i moralistes), pares i doctors de l'Església, amb Agustí al front, autors espirituals moderns, etc. No hi he trobat literats de l'època, com era d'esperar vista la destinació del volum. Hi abunden les citacions de Cartagena⁹¹ i, sobretot, de Manuel de Villarroel i les seves *Tautologiae*. M'ha servit també, doncs, per veure com uns mateixos autors i unes mateixes obres que aquí cita apareixen igualment en altres obres seves: notes marginals de poemes, sermons, *Controvèrsia*, *Tractat de la poesia catalana*, tractats llatins. Tot plegat suposa un reforçament a les atribucions d'aquestes obres.

El Tractat de la poesia catalana

Modest Prats, en l'article esmentat tantes vegades, transcriu una carta de Pere Serra i Postius a Antoni de Bastero, datada al 30 de juny de 1731 (PRATS 1974, 32-33). Justament és el document que va permetre atribuir definitivament la *Controvèrsia* a fra Eura. En reproduïxo el fragment que es relaciona amb el text que aquí ens interessa:

Molt il·lustre senyor.

Amich y senyor, me só alegrat a l'oïr la aprovació de nostre empresa, ço és de treballar un Arte poètica catalana, y no dupto que axí en ella com [en] la Història de nostra pàtria o país pot V.I.^a subministrar molt. Lo primer tinch per més dable se lògria que lo segon, perquè aquest se à tractat fer dos o tres vegades en nostre Acadèmia y al cap dos dias se és desvenescut, per causa de la antiquíssima tatxa de nostre nació, vull dir, per la desunió. [...] Lo primer treball lo ha emprès lo autor del tractat [= *Controvèrsia*] comunicí estos dias a V.I.^a, que és lo pare prior de Sant Agustí, fra Agustí Eures, apassionadíssim a nostre idioma,⁹² que à seguit la Itàlia y Roma com V.I.^a, però li faltan llibres y materials. Li participaré lo que V.I.^a me escriu, y ab la certitud de ser V.I.^a boníssim panicà, li daré esperanças de que nos ajudarà y farà molts dels exemplar [sic] me apuntà, puig sols V.I.^a o pot fer entre tots los catalans.⁹³

El manuscrit 13604 de la BNM, còpia d'una mena de catàleg biobibliogràfic d'escriptors catalans redactat entre 1736 i 1738 pel mateix Pere Serra, acadèmic com Eura, inclou aquest darrer entre els «escriptors catalanes». Al f. 11v del repertori⁹⁴ hi diu:

⁹¹ «Cartag.» sempre al ms., sense més precisions; segurament Juan de Cartagena i les seves *Homiliae Catholicae*, per a aquest autor, i el que ve a continuació, veg. l'**Annex VII**.

⁹² Subratllat a l'original.

⁹³ Agraeixo a Francesc Feliu que m'hagi passat una transcripció revisada i més àmplia del text d'aquesta carta (ara publicada a FELIU 1996, 709-711). Hi he fet alguna modificació, anecdòtica, després de revisar-la amb l'original. En relació a aquesta notícia, deia Josep Massot: «Sembla que l'“empresa” de l'Acadèmia no tirà endavant, com no hi havia tirat en intents anteriors.» (MASSOT 1986, 109).

⁹⁴ Que no és autògraf, ja que la mateixa mà fa addicions posteriors a 1738 i parla de Serra en tercera persona. Per tal com Serra no esmenta el fet que Eura sigui bisbe, aquesta anotació ha de ser anterior al 6 de gener de 1737, data en què Eura

F. Agustín Eura, catalán barcelonés, de la orden de San Agustín, maestro en Santa Theología, prior que fue del convento de su patria, y de la Academia de Barcelona. En el año 1733 estava trabajando y tenia muy adelantada una *Arte poética catalana*, ilustrada con un tratado de la antigüedad, fertilidad, extensión, excelencias y grandezas de dicho idioma, y una copiosa *Silva de consonantes*.

El «tratado de la antigüedad...» no és altra cosa que la *Controvèrsia*. De la *Silva de consonantes* no en tinc més notícia.⁹⁵ S'hi torna a fer esment d'una poètica. Així doncs, en tenim notícies coetànies a la redacció: al 1731 l'havia «emprès»: tot just la devia haver encetada; al 1733 ja la tenia «muy adelantada».

En cap altre dels nombrosos, i elogiosos, esments de fra Eura, quant al seu vessant literari, que es manifesten al llarg del XVIII que he tingut ocasió de recollir no tornarem a trobar cap notícia al voltant d'aquest text.⁹⁶ Ni al XVIII, ni al XIX –TORRES AMAT (1836, 227-228) no en fa cap al·lusió–, ni al XX,⁹⁷ fins a l'edició de la carta de Serra per Prats i l'estudi introductori a l'edició del *Parnàs Català* de Narcís Julià (ROSSICH 1979, *32) on es recullen les notícies de Serra i Postius acabades d'esmentar.⁹⁸ Es tracta, doncs, d'un text que tothom desconeixia o que, coneguda la referència, es donava per perdut.

Doncs bé: mentre regirava papers i manuscrits a l'Arxiu de la RABLB per acabar de fixar l'obra literària d'Agustí Eura dins del marc acadèmic, vaig topiar amb el ms. 9 (avui amb la signatura 3-I-9). És un volum «procedente de la Biblioteca de Agustinos», tal com ho diu a l'interior de la coberta, i hi va ingressar amb motiu de la reial ordre de 20 de juny de 1836 [sic].⁹⁹ Va ser per raó de la

comunicava oficialment a l'Acadèmia el nomenament com a bisbe.

⁹⁵ Fora que Serra es confongui i prengui per un diccionari de rimes el que no és sinó el gruixut diccionari temàtic a manera de florilegi, autògraf d'Eura, que ja hem vist.

⁹⁶ Ja se n'havia perdut tota notícia al 1795 perquè no és ni tan sols al·ludida a l'apartat d'arts poètiques de l'inventari d'Antoni Elies i Robert (ROSSICH 1979, *32 n. 30). Francesc Armanyà, en el sermó fúnebre per la mort d'Eura que he citat diverses vegades, esmenta «con admiración el severísimo rigor con que trató los escritos de su mocedad, i afegeix que «consumado ya entonces en las reglas y primores de la arte poética, pudo formar dos o tres volúmenes de poemas exquisitos [...]» (ARMANYÀ 1764, 15), però malgrat la vaga i tòpica al·lusió al domini del metre, no fa cap referència a la redacció d'una poètica. Com tampoc no la fa a cap opuscle d'apologia del català.

⁹⁷ Ni Carreras Bulbena, al recull biobibliogràfic d'acadèmics (CARRERAS BULBENA 1927-1928, 227-228), ni cap dels seus biògrafs eclesiàstics (FLÓREZ 1789, 198-200; SANTIAGO 1915, 367-371; PAZOS 1946, 500-506). Tampoc no en coneixien la referència RUBIÓ 1958 ni COMAS 1972 i 1973.

⁹⁸ Prats (1974, 33) es preguntava aleshores: «Per la carta de Pere Serra sabem que l'Acadèmia havia aprovat la redacció de una *Arte Poética Catalana*, la qual havia empresa fra Agustí. Què se n'ha fet d'aquest text, si és que mai es va tirar endavant?». Rossich afirmava poc després: «Com tants d'altres projectes de l'Acadèmia, aquest no es devia realitzar, tot i l'optimisme amb què s'hi refereix Serra i Postius», i, en una addició d'última hora, en conèixer el ms. 13604 de la BNM: «El nomenament d'Eura com a bisbe d'Orense devia interrompre la realització del projecte.» (ROSSICH 1979, *32 i *33 n. 30).

⁹⁹ De fet, el fons de la biblioteca dels agustins va anar a parar, en virtut de la reial ordre de 1835, juntament amb els dels altres convents desamortitzats, al fons de la Biblioteca Pública Provincial de Barcelona, primerament localitzada al

procedència que el vaig consultar amb més interès.

Familiaritzat amb la lletra d'Agustí Eura, vaig observar que bona part dels textos eren copiats de la seva mà.¹⁰⁰ Amb la mateixa mà, la seva, comença el ms. 10 (avui 3-I-10), també procedent del convent d'agustins de Barcelona, de característiques similars a l'anterior. Aquí la presència de la seva lletra és molt més rellevant.¹⁰¹ Tot fa pensar que, en els anys de formació i estudi dins del convent agustinà, en un període de joventut, va començar a copiar textos poètics en el volum que avui coneixem com a ms. 10. Un cop acabat aquest, va continuar la tasca, ara més esporàdicament, i va encetar el que ara és el ms. 9. Tot plegat no tindria gaire interès de ser exposat aquí si no fos que, tot fullejant el ms. 9, hi trobava un text en prosa on s'exposaven regles de prosòdia poètica, en català. El títol del text era: *Tractat de la poesia catalana*. I la lletra era la seva.¹⁰²

El fet que es tracta d'un text original i no d'una còpia no ofereix cap dubte: en diversos segments del text hi ha correccions, rectificacions i retractacions d'afirmacions anteriors, dobles redaccions (unes ratllades, les altres inserides en la interlínia superior, etc.); tots ells signes d'un text original. Sembla, doncs, que no hi pot haver cap dubte que es tracta de l'art poètica catalana esmentada més amunt i que consideràvem perduda. En conservem, en canvi, la redacció autògrafa.

Si, d'una banda, l'art poètica catalana d'Eura la consideràvem perduda, d'una altra, era ben coneguda l'existència d'un text preceptiu del XVIII amb el nom de *Tractat de la poesia catalana*, conservat al ms. 47 de la BC.¹⁰³ Doncs bé, aquest text manuscrit no és altra cosa que una còpia directa de l'autògraf d'Eura. Justament aquest era el testimoni que havien comentat RUBIÓ (1958 [1986, 123-125]), ROMEU (1968, 18 i ss.) i ROSSICH 1979, estudiosos que van fer un repàs de les preceptives poètiques barroques catalanes conservades. Cap dels tres no en coneixia aleshores l'autor ni n'havia localitzat el testimoni de la RABLB esmentat abans.

Per a Rubió i Balaguer era una mostra de les zones que s'havien mantingut «lliures del contagi», del contagi vallfogonesc, és clar, al qual Rubió no era gaire aficionat. Considerava que l'original «havia

convent de Sant Joan de Jerusalem i traslladada al 1880 a l'edifici de la Universitat de Barcelona. Ara bé; alguns dels volums de Sant Agustí, com els 3-I-9, 3-I-10 i 3-I-17, relacionats amb Eura, i alguns d'Antoni de Bastero (veg. FELIU 1996, esp. p. 115), van acabar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

¹⁰⁰ Veg. la descripció a l'inici de l'**Annex IV**.

¹⁰¹ Veg. la descripció que en faig a l'apartat **Descripció dels manuscrits** (A3).

¹⁰² Ambdós volums, el 3-I-9 i el 3-I-10, són bessons i, a la *Relación* del conjunt dels que procedeixen de la biblioteca del convent d'agustins, consten com a «Papeles varios, dos tomos en folio».

¹⁰³ Lletres del segle XVIII, foliat modernament a llapis (57 ff. de paper, més 6 ff. blancs al principi i 2 ff. a la fi). Veg. la descripció, encara en pàgines, a MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 123-124]).

de tenir una gran extensió», i que el ms. 47 només ens conservava un fragment. Rubió fa aquest text deutor de la poètica llatina. Quant a l'autor, anava prou ben encaminat: «El tractat és, probablement, obra d'un eclesiàstic que tenia més de gramàtic que de preceptista». Va aventurar dos noms de dos mestres que havien ocupat la càtedra de retòrica de la Universitat de Barcelona. Finalment, considerava que era independent de l'*Arte poética española* de Díaz de Rengifo, tant de la versió original com de la impressió barcelonina perpetrada per Josep Vicenç, i es preguntava si no podia ser una obra del segle XVII, posterior a Fontanella ja que hi és esmentat, com també Garcia.

Romeu, per la seva part, seguint Rubió, també considerava el testimoni com a fragmentari («només s'han conservat els onze primers capítols, destinats a l'estudi de la quantitat prosòdica»: ROMEU 1968, 18) i en canvi, n'afirmava la dependència respecte del Rengifo: «amplia i comenta els conceptes sobretot del primer [=Vicenç], però estenen-se en consideracions sobre la prosòdia catalana que, no sempre convençut, intenta d'ajustar a la castellana imperant.»¹⁰⁴ I hi afegia: «[L'autor] fou un mestre reflexiu i eclèctic, més pragmàtic que teòric, més atent a l'anàlisi dels fets i a l'ús dels recursos pels poetes d'autoritat, que a la formulació taxativa de normes.» (ROMEU 1968, 18). Aquest caire més pragmàtic s'entèn si pensem que Eura conreava la poesia i devia fer abstracció de regles bàsicament a partir del seu domini de l'art versificatòria.¹⁰⁵

Albert Rossich, per les característiques del text que editava i estudiava aleshores, una poètica barroca de principis del XVIII, va haver d'enfrontar-se necessàriament amb la tradició preceptiva barroca catalana i el seu ensenyament, els textos teòrics, els models... I, és clar, amb el *Tractat de la poesia catalana*. Aleshores ja va sospitar que aquesta preceptiva havia de ser de data posterior a la que intuïa Rubió.¹⁰⁶ I posava en relleu com el *Tractat* «s'aparta força, temàticament, del conjunt de les altres poètiques catalanes de l'època», tot i que al seu darrere, com en totes les altres poètiques de l'«escola preceptista catalana», s'hi troba el Rengifo (ROSSICH 1979, *26-*27).¹⁰⁷ Al capdavant, quan fra Eura escriu ho fa dins d'una sòlida i ben constituïda tradició poètica catalana barroca (amb Vicent Garcia i Fontanella com a referents capdavanters), amb els seus models constitucionals en la

¹⁰⁴ ROMEU (1968, notes 46 i 47) concreta algunes de les coincidències amb Rengifo-Vicenç.

¹⁰⁵ Comas es va limitar a fer-ne un esment de passada, tot seguint les afirmacions de Romeu (COMAS 1972 [1985, VI, 175-176]).

¹⁰⁶ Per una raó ben simple, però no prou advertida: l'esment del cognom «Feyjoo», probablement poc o gens conegut abans de la publicació del *Teatro crítico universal*, el primer volum del qual va aparèixer al 1726 (veg. ROSSICH 1979, *24 n. 11).

¹⁰⁷ Rossich relaciona l'abundor de preceptives de final del XVII i principi del XVIII amb el normal funcionament i la vitalitat de les universitats catalanes al període. L'abolició dels centres per Felip V n'explicaria la progressiva desaparició (ROSSICH 1979, *26-27). Ara bé, hi va haver una certa continuïtat: la van voler sostenir els homes de l'Acadèmia, si més no els dels primers anys de l'Acadèmia de Barcelona (1729-1735, per posar-hi unes dates), segurament fruit d'iniciatives més o menys individuals i anteriors (penso ara en Bastero o en la *Controvèrsia*). Pel que sembla, la institució, però, va abandonar progressivament els projectes relatius a la llengua catalana tot i que va augmentar quant a la consistència intel·lectual de les seves propostes.

castellana, és clar. L'elaboració de poètiques i preceptives per a l'àmbit de la poesia en llengua catalana partia d'aquesta consciència ben establerta, i maldava per precisar les característiques pròpies de la tradició catalana, malgrat que no s'allunyessin gaire, de fet, de les preceptives forasteres.

Finalment, Rossich observava encara que es tractava d'un esborrany o de la còpia d'un esborrany, com efectivament és. Insisteixo: en tots aquests casos només es coneixia el testimoni de la còpia conservada al ms. 47 de la BC.

Vegem-ne ara algunes característiques.¹⁰⁸ Al *Tractat* no s'hi desenvolupa altre punt que el «de las figuras poéticas que pertañen a la quantitat dels versos» (cf. cap. 6 § 4). Tanmateix, aquest tema només havia de ser tractat breument, segons diu. Al cap. 3 § 1-2, havia avançat que tractaria, dins de l'apartat mateix de la «quantitat discreta poètica», dels «versos que componen el poema». Encara dins de la «quantitat», havia de tractar de la «quantitat contínua». I restava encara el segon gran apartat allí establert sota el concepte d'«harmonia».¹⁰⁹ Tot plegat ens dóna una idea aproximada, d'una banda, del gruix que podia haver arribat a tenir tot plegat si a un aspecte tan concret com les figures mètriques hi dedicava tot el que avui és el *Tractat*; de l'altra, de l'estadi ben primerenc en què va abandonar la tasca.¹¹⁰ Si al 1731 l'havia encetada i al 1733 la tenia avançada, segons el parer de Serra i Postius, sabem que encara hi havia molta feina a fer.

Però no solament hi havia molta part per redactar encara sinó que la que va deixar és inacabada, un esborrany amb rectificacions i retractacions així que avança en la redacció: un *work in progress*, que en diuen ara. Amb tota seguretat el desplaçament a Madrid al 1734, per desencallar el tema de l'aturada de la construcció de la nova fàbrica del convent dels agustins, va obligar fra Eura a abandonar el projecte. Com ha estat dit en el capítol biogràfic, no va tornar a Catalunya mai més: després d'efectuar gestions i, potser, exercir càrrecs en la cort de Felip V, al 1736 era nomenat bisbe d'Ourense.

Altres dos textos d'Eura contenen reflexions sobre poesia, sobre poesia en llengua catalana per ser més exactes. És el cas de la *Controvèrsia*, apartat 8 (§§ 35-36: **Annex VI.1**): «De l'idioma català respecte a l'art de la poesia». Aquí defensa la propietat de l'idioma català per al conreu de la poesia.

¹⁰⁸ N'edito el text sencer a l'**Annex IV**.

¹⁰⁹ Cf. cap. 3 § 1: notem que l'«harmonia», és a dir els fenòmens fonètics en la poesia (rima, ritme...), era un tema que Eura pretenia desenvolupar «després».

¹¹⁰ Hi ha un aspecte del *Tractat* que, certament, sorprèn i és el fet que no exemplifiqui amb versos propis, si més no de les obres que li coneixem. Ben segur que molts exemples de versos anònims són creats *ad hoc*, en relació a la teoria que aleshores s'hi exposa.

És a dir, defensa i, al cap i a la fi, vol fomentar la redacció de poesia en català. Fra Eura va predicar, a més, amb l'exemple. Transcriu ara les quatre «raons» per les quals el català és idioma particularment apropiat als usos poètics:

Vàries són les raons de ser l'idioma català molt acomodat a l'art de la poesia. Entre altres, és la primera constar de tants termes monosíl·labos, la brevedat dels quals dóna fàcilment lloc a que puguin entrar en menys versos més sentències i agudeses, sens que al mateix temps falten termes plurisíl·labos si convenen.

La segona, per moltes llicències té en força de l'ús l'idioma català de deixar síl·labes i lletres, i estes transmutar-les d'un a altre terme, quedant íntegra l'expressió i sentit, de la mateixa manera que ho practica l'idioma francès, com és de *vèurer* en estes i casi infinites clàusules: *Adevinaré lo motiu*, a on pot dir *adevinaré'l motiu*; en esta altra, *corre per los carrers*, a on pot dir *corre pels carrers*; en esta altra, *si te descuides*, a on pot dir *si't descuides*, etc. De manera que té la llibertat de sinalefar, no sols quan són les vocals immediates o vocal ante vocal en diferents termes, sinó encara també que entre les vocals mèdien consonants.

La tercera, perquè no se troba espècie de vers en altres idiomes que no s'úsia en català ab gran facilitat, pués imita fins als versos llatins com són heroics, díctics, odes sàfiques, iàmbic, esclapiadeus, etc., imitant lo sonido i harmonia del vers llatí sens haver de cuidar ab tant rigor com en los llatins de longitud o brevedat de les síl·labes intermèdies.

La quarta, perquè gosa en abundància de consonants i assonants així comuns com esdrúixolos i reflexos, per a versos ab ecos, *villancicos*, comèdies, etc. Però se singularisa en los versos de 10 síl·labes, que alguns anomenen italians aguts, per als quals és la llengua catalana més acomodada, no sols que la italiana i llatina, sinó també més que la castellana, perquè té més diccions que aquelles en les quals l'accent cau en l'última síl·laba. (**Annex VI.1**, § 36)

Notem que en les raons primera, segona i quarta, el terme comparatiu, superat per la llengua catalana, sigui o no explicitat, és la llengua castellana. I en la raó tercera el punt de referència de la facilitat d'adaptació rítmica del català, és el llatí. En tot cas, l'únic apartat que té relació amb el contingut del *Tractat* és el segon, on constatem l'ús de certes formes lingüístiques orals incorporades a la llengua literària (el que en diu «força de l'ús»).¹¹¹

Més interès, des d'una perspectiva literària, té el pròleg «Al lector» a una col·lecció de poesies de temàtica religiosa confeïda per l'autor mateix, de la qual ja n'he parlat manta vegades. D'entrada, manifesta, entre altres propòsits del recull, «provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudesas», uns termes que recorden el pròleg «Al lector» de Romeguera i que estan en relació amb un poema, no per jocós menys programàtic, que Eura va redactar en l'àmbit acadèmic: *Les Muses Catalanes*.

En aquesta redacció cenyida dels temes exposats més àmpliament a la *Controvèrsia*, repeteix, quant a la propietat de la llengua catalana per a la poesia (tot i que ara restringeix l'àmbit poètic a la sacra), els punts acabats d'esmentar –i fins els exemples–, reduïts ara a tres.¹¹² Finalment, a l'últim apartat,

¹¹¹ Cf. amb el cap. 9 § 6 del *Tractat*, on relaciona el fenomen de contracció amb l'elisió, perspectiva més encertada que no pas la relació amb la sinalefa.

¹¹² Veg. **Annex VI.2** § 13. Ens interessa comparar la segona «raó», per la qual el català «és acomodadíssim per la sacra poesia»: «*Secundo*, per comètrer molt a menut a la figura *elision*, pués no sols sinalefa –quan són les vocals immediates en

dirigit estrictament als lectors del recull de poesies que anava a continuació,¹¹³ fa dos advertiments «a algunes objeccions poden fer-me poetes imperits o altrament de contrari sentir en regles de poesies». El segon es refereix a l'ús d'«alguns termes que apareixen derivats d'altres idiomes –i molts realment ho són–, lo que no senten bé alguns escrupulosos»;¹¹⁴ de fet, al·ludeix a l'ús de calcs lèxics del castellà –tot i que també hi detectem en l'obra poètica catalana calcs lèxics del llatí i, més esporàdicament, del francès–, «usant-los, però, a nostra moda, ço és, catalanisant-los», estratègia per embellir i artitzar un llenguatge artificios com ho és el de la poesia. El primer dels advertiments té relació directa amb la matèria del *Tractat*, sobre la facultat del poeta de fer sinalefa o hiat en un contacte intervocàlic entre dos mots; el transcriu a continuació:

Primo, que algunes vegades, havent-hi immediatament vocal antes de vocal en diferents termes, no hi cometo sinalefa, no per necessitat, que fàcil fóra acomodar-ho, sinó perquè les sinalefes les usa la poesia *in favorem o ex fecunditate* i no *ex necessitate*. I així, si vol lo poeta, pot fer de les dites dos vocals dos sil·labes, com en la pronunciació s'expliquen o toquen de ple totes dos vocals: v.g., puc dir *qui ets, mònstruo horrorós?*, contant en lo *qui ets* una sola sil·laba; i puc dir també *qui ets, mònstruo* etc., contant en lo *qui ets* dos sil·labes.¹¹⁵

Malgrat els paral·lelismes d'aquests textos d'Eura amb el text conegut del *Tractat* (la còpia del ms. 47 de la BC), a ningú no se li va acudir de posar en relació l'art “perduda” d'Eura i aquest darrer.

El *Tractat* era encetat per Eura fora de l'àmbit acadèmic (1731), però la redacció va progressar acollida al seu si (al 1733 era “molt” avançada: veg. pàg. 148). Pel que diu Serra i Postius a la seva carta a Bastero, es tractava d'una «empresa» de l'Acadèmia, però fra Eura l'havia acollit personalment i, sembla, en solitari, abans d'ingressar pròpiament com a acadèmic. De fet, no he trobat cap paper ni cap dada entre les actes de les juntes del període en què Eura va ser acadèmic a

diferents termes, deixant la primera o convertint-la en la segona–, lo que ja és comú, sinó per sinalefar també encara que entre les vocals mèdies consonants. V.g., a on se diu *si te descuides*, pot dir, si vol, *si't descuides*; a on diu *per los carrers*, pot dir, si vol, *pels carrers*, sens haver menester altra raó que haver-ho disposat així la força de l'ús, ésser les veus signes *ad placitum* i practicar també cosa semblant la llengua francesa; si bé esta llicència pròpiament no és de sinalefa sinó de la figura d'*ecthlipsis*, llicència que pot pèndrer-se i deixar-se segons les sil·labes ha menester lo senyor poeta per sa poesia.» (**Annex VI.2**, § 13). Notem el paral·lelisme amb el punt segon del text de la *Controvèrsia*. Però observem també com ara distingeix clarament entre elisió i sinalefa, i aplica la primera denominació als fenòmens lingüístics que revelen els exemples. D'una banda, ha augmentat la precisió respecte del text anterior, prou confusionari en col·locar tot fenomen de reducció sil·làbica en l'àmbit de la sinalefa, i, d'una altra, es produeix una coincidència amb la terminologia que farà servir al *Tractat* (veg. cap. 9 § 6).

¹¹³ Veg. **Annex VI.2**, § 15.

¹¹⁴ Aquí Eura segueix la petja explícita de Josep Romeguera al pròleg de l'*Atheneo de grandesa*: «Confesso valer-me –a bé que a tard– de vocables de altres llengües, a falta dels propis de nostra, per a introduir-los com a més sonoros, traça ab què los benjamins de Apolo an engrandits tots los idiomas» (ROMEQUERA 1681, s.p. (2a pàg. del “Pròlech al lector”). “Escrupulosos”, per Eura, devien ser gent com el Rector dels Banyes (Joaquim Vives) que, als preliminars de l'edició de Garcia de 1703 deia: «[Garcia] no-s veu precisat may a mendicar, per sas consonàncies, de altra llengua, com alguns que ab lo títol de pulir-la, la han tant disfraqada que nos la han manifestada més estrangera que pròpia» (tret de BROWN & MELCHOR 1995, 35). No cal dir que l'al·lusió a Romeguera, tan explícit al seu pròleg, és patent.

¹¹⁵ **Annex VI.2**, § 15. Sobre la “llibertat” del poeta en usar o no de les figures prosòdiques, que ja ha aparegut en el fragment anterior respecte de l'elisió, cf. *Tractat*, cap. 11 § 4-8.

Barcelona (1732-1734) que en faci esment.¹¹⁶ És força probable que, de cares a la proposta i elecció d'Eura com a acadèmic, fossin decisives les redaccions de la *Controvèrsia* i d'aquesta preceptiva, potser tant o més que la relativa fama poètica de què podia gaudir aleshores. En l'àmbit acadèmic els versos devien ser, en bona part, un divertiment per fer més passadores les sessions: només cal repassar els títols i els temes proposats per ser tractats poèticament. Els textos pròpiament literaris, en canvi, eren les dissertacions greus i erudites, més o menys erudites, sovint pintoresques –vistes des dels nostres dies–, bàsicament d'història. Aquests eren els treballs acadèmics que es publicaven (recordem el primer volum de les *Memorias*) i els que donaven llustre a la institució, si més no en aquesta època. Per tant, els mèrits versificatoris de fra Eura degueren tenir un cert pes, és evident, al costat, però, d'aquests altres treballs. Notem: a l'esmentat catàleg d'escriptors catalans que va redactar Serra al voltant de 1736, Eura hi consta en tant que autor de la *Controvèrsia*, d'aquest *Tractat* i d'una *Silva de consonantes*, no conservada: res no s'hi diu de l'activitat poètica.

¹¹⁶ Si bé és cert que, en cas que no sigui una composició estrictament d'encàrrec i/o llegida dins del clos de l'Acadèmia, no és raonable d'esperar-ne notícies entre els papers de l'època.

2.2. La poesia religiosa

VULL comentar ara alguns aspectes generals dels quatre poemes religiosos principals del conjunt de l'obra sacra de l'autor, els més reeixits literàriament i els més característics de l'autor, segons el consens a què ha arribat la historiografia literària del país. En general, dos grans mots aglutinen la poesia religiosa d'Eura: Mort i Crist.¹¹⁷ Sobretot el primer, que és el pal de paller dels poemes **1** a **4**. La seva font bàsica, no cal dir-ho, és la Bíblia i, més escadusserament, la literatura patristica. Els poemes contenen moltes citacions més o menys inserides en el discurs i al·lusions bíbliques, amb preferència pels llibres més penitencials, i, en segon lloc, pels sapiencials: Eclesiastès, Job, Salms, Càntic dels càntics... Això quant a l'AT. Els Evangelis hi són també presents tothora. A continuació hi trobem els tractats d'espiritualitat i teològics de l'edat moderna, sobretot jesuítics, juntament amb fray Luis de Granada. Aquestes en són les fonts, mentre que el model estructural, genèric, són els tractats coneguts com a *arts de ben morir*.

El món conceptual de fra Eura és estrictament barroco, arrelat en el gènere de la "vanitat" (FREIXAS 1991), fonamentat en el missatge central de l'*Eclesiastès*,¹¹⁸ «vanitas vanitatum et omnia vanitas», i vehiculat a través del missatge moral del *memento mori*.¹¹⁹ A tot el barroco europeu moralista, al llarg del XVII –amb les continuïtats del XVIII–, proliferen els elements d'aquest gènere, tant filosoficomorals (falsedat de les aparences, inutilitat del poder, del saber i de les riqueses, fugacitat de la vida...) com iconogràfics (flors, joies, rellotges, calaveres, miralls, la metamorfosi de la papallona...). La imatgeria poètica de fra Eura és deutora, sens dubte, d'aquest gènere.¹²⁰ I encara s'hi afegeix el corrent més rigorista, pel pessimisme i l'austeritat, de la tradició de sant Jeroni i, sobretot, de sant Agustí. El pensament de base de la seva proposta ascètica és el desengany, tema barroco per excel·lència, i els motius associats de transitorietat, fugacitat, efímer, la caducitat de tot allò terrenal, que si bé són arrelats en l'*Eclesiastès* i en el *contemptus mundi* medieval, arriben a

¹¹⁷ A les arts de ben morir modernes, «deux registres sont continuellement mêlés, d'une part la représentation de la Passion, rythmée par un choix de textes évangéliques et figurée dans une succession de tableaux décorant la chambre du malade, appui matériel d'une méditation qui tend à identifier l'histoire individuelle du patient à celle du Christ sauveur; d'autre part les péripéties de l'homme de qualité en proie à la maladie et à la mort. La double lecture, immédiate, conforte l'expérience spirituelle» (ROCHE 1976, 79).

¹¹⁸ Un llibre radicalment pessimista, gairebé "nihilista", en paraules de BLOCH (1972, 53-54).

¹¹⁹ Vegeu-ne una formulació original, segurament del mateix Eura, en una anotació al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 511, s.v. «Muerte»): «La vida se ha de gobernar como el navío: por la fin, que es la muerte; todos los que reman buelven la cara azia a la popa, que es la fin del navío».

¹²⁰ Bona part de les imatges que usa la literatura moral barroca per representar la inanitat i la vanitat de les coses del món són, de fet, d'arrel bíblica (BOUZA 1990, 399 n. 85). A banda, hi trobem molts motius literaris: la metàfora de la vida com a representació teatral, com a comèdia, tan pròpia del barroco, és sovint utilitzada per Eura: cf. **1** 23 i 266, al poema **8**, etc.

formulacions extremes en l'ascètica barroca. De fet, poc o molt, més aviat molt, bateguen en tota la literatura barroca, marcadament en la moral.¹²¹

La mort en la poesia de fra Eura és “macabra, omnipresent, moralitzant”, però és del tot exempta d'altres dues característiques de la mort barroca: «aparato y ceremonial» (MARTÍNEZ GIL 1993, 314). En diverses ocasions Eura rebutjarà explícitament la pompa funeral i, més exactament, la sumptuositat de la sepultura, mostra de vanitat i supèrbia.¹²²

Eura era un home d'esperit bàsicament ascètic, fortament atret per tota mena de pràctiques i experiències de càstig corporal, dejunis i abstinències del caire més rigorós i extrem. Només hem de llegir els poemes a Dalmau Moner i a Joan Bo.¹²³ En la línia del menyspreu del món, d'una ascési més psicològica, inclouríem els seus poemes religiosos, i sens dubte els més coneguts: la *Memòria* i l'*Anatomia* (núms. **3** i **4**). El tema de la mort, bé des d'un punt de vista macabre i descarnat (núms. **3** i **4**), bé des del de l'art de ben morir (núms. **1** i **2**), no crec que sigui una obsessió personal sinó més aviat un punt clau en la peripècia històrica humana que li permetia jugar les bases més fortes de cares a la seva crida ascètica.¹²⁴ L'“especialització” d'Eura en els poemes “macabres” consisteix a carregar la mà en l'aspecte horrorós i repugnant de la mort i, especialment, en la sort del cadàver. És la simbolització de la “mala mort” i, sobretot, una estratègia psicològica, una proposta imaginativa, per fomentar el rebuig de les coses terrenals, que mostren una fi tan repulsiva.¹²⁵ Tanmateix, els poemes **3** i **4** acaben amb l'exaltació de la mort beatífica, la “bona mort”, que és el tema dels

¹²¹ Veg. «Temas de la muerte barroca» a MARTÍNEZ GIL (1993, 330-359).

¹²² Malgrat l'afirmació del florilegi personal (ms. 3-I-17 Arxiu RALB), transcrita a la nota 5 dels **Apèndixs** al capítol biogràfic. Els seus esquelets, calaveres, però, mai no són personificacions de la Mort, la mort exterior (com apareix, p.e., en les danses de la mort medievals o en els actes sacramentals calderonians, en el barroc), sinó símbols pedagògics proposats a la imaginació del lector per tal que renunciï al món i reflexioni sobre la seva mort personal. No la Mort, sinó el mort; més encara el propi jo mort, la meua mort, la que em representa, una mort interior. (Sobre la constitució d'una nova representació, també literària, de la mort, aquesta de la mort interior en la qual juguen un paper crucial els *évangéliques* de Lefèvre d'Étaples, els quals parteixen d'Erasme, veg. BLUM 1989, I, 195-291: «l'Homme a été amené, depuis la fin du XIIe siècle, à situer peu à peu face au “moi” individuel puis à intérioriser la représentation qu'il se faisait de la mort. Cette évolution remarquable occupe la plus grande part de la représentation de la mort dans les œuvres littéraires, de la fin du XVe siècle à 1554»: p. 290). I no oblidem que la figuració macabra de la mort en fra Eura és símbol sempre de la mort en pecat, mort veritable.

¹²³ O l'anotació personal que recull al seu florilegi sobre l'autoaplicació de deixuplines (veg. la nota 166 al capítol **1. Biografia**). És evident en Eura una tirada sensual i naturalista, la qual, paradoxalment, treu cap en els seus textos més ascètics: p.e., en la tria d'exemples de mortificacions corporals (Joan Bo) o en les descripcions necrofíliques dels dos poemes ascètics *Anatomia* i *Memòria*. No hem de treure'n, però, com a conclusió que hi ha un rerefons de morbiditat en l'autor: veg., quant a la poesia barroca francesa, sobre el mateix tema i tractament, LONGEON (1980, 39-42).

¹²⁴ No oblidem que es tracta d'un punt privilegiat, crucial, en la història de l'home, en tant que llinda, frontera, entre l'ençà corruptible i fugaç i el més enllà etern, terrible o gloriós.

¹²⁵ Era una estratègia de provada eficàcia. Valgui com a exemple, entre milers de possibles: «Una mozuela dada a vanidades de afeites y todo género de mugeril debilidad, reusaba totalmente el satisfacer por sus pecados, sin querer oír ni admitir del confesor penitencia alguna. Finalmente, el sacerdote discreto emprendió el reducirla por tantos caminos que ella admitió uno, y fue que siempre que se lavase las manos dixese entre sí misma: “Esta blancura gusanos la han de comer”. Hizolo así con tan feliz suceso que en breves días, dexando del todo sus vicios, se entregó sólida y seriamente a la virtud» (Bosc 1701 [1820, 418]).

poemes **1** i **2**.¹²⁶

Amb tot ens consta, com he esmentat al capítol biogràfic, la familiaritat dels membres del convent d'agustins barceloní amb les darreries, a través de la Congregació de la Bona Mort, embolcallada amb una escenografia tan espectacularment macabra com es mostra en el text que hem llegit allà, a l'Apèndix 1. Eura va viure molt directament aquest vertent de l'ascètica al seu entorn des de la juventut més tendre, en ingressar als agustins. Arribat a Ourense, li va faltar temps per establir allà una rèplica de la congregació barcelonina.

En uns casos més que en altres –en baixa proporció en els poemes **1** a **4**, en alguna ocasió en el poema **6**, molt més en els protagonitzats per Joan Bo–, com Fontanella, com tants i tants d'altres, Eura insereix en el discurs religiós «jocs de paraules i frases fetes que contrasten negativament amb el contingut» (MIRÓ ed. 1995, I, 79). La mateixa consideració feia, al 1799, Jaume Sala i Guàrdia, acadèmic, quan, en copiar el poema **1**, anotava al peu de la pàgina on transcrivia el v. 175:

Alguno admirará, que en medio de tanta seriedad, gaste el author aquel juguete de «angosta angústia» puesto en la segunda estrofa [*de la página en cuestión*]. También lo extraño yo, pero como en las enfermedades graves ay algunas vezes ciertos instantes de calma, en que no sólo cesa el mal pero aun parece que está del todo apartado y queda el enfermo plácido y jovial, es conseqüente que, representándose el poeta en aquel estado, gastase momentáneamente algún juego o gracejo, tal vez para dar lugar al mayor fervor de su espíritu en aquella fuerte batalla:

Maior post otia virtus.

También podría atribuirse a una pequeña dormitación en un obra tan buena, como sucedió al príncipe de los poetas griegos:

*Quandoque bonus dormitat Homerus.*¹²⁷

En tot cas, es tracta de jocs conceptuals amb un cert decantament humorístic que avui ens fan l'efecte, potser, de ser poc respectuosos però que en la tradició literària són d'allò més habituals. Com a escriptor barroc típic va escriure obres serioses i jocoses, místiques i escatològiques, elevades i vulgars, sovint sense fronteres precises entre unes i altres.¹²⁸

¹²⁶ La mort veritable és la mort en pecat, la mort de l'ànima. L'altra, la mort del just, és un alliberament. En Eura, la primera no és descrita "positivament", i.e., a través de les descripcions vivaces de les penes i turments infernals, sinó "negativament", és a dir pel que significa de privació de Déu. Aquesta formulació és substancialment idèntica entre els *évangéliques* francesos de principis del segle XVI, com ara el cas de Clément Marot a la seva *Deploration de messire Florimond Robertet* (1527) (cf. BLUM 1989, I, 173-174). Veg., més avall, la nota 143.

¹²⁷ Veg. el text sencer a l'apèndix al final de l'aparat crític del poema **1**. No n'estic segur, però, potser en el to de l'elogi i en la crítica del retoricisme que fa Sala, s'hi reflecteix ja una perspectiva crítica nova que transcendeix l'estètica barroca.

¹²⁸ CHASTEL (1955, 43-46), en assenyalar com són els poetes barrocs els qui fan d'intermediari entre el desenvolupament científic de l'anatomia als segles XVI i XVII, exposat en els gravats dels tractats corresponents, i les característiques espectaculars i macabres de la pompa fúnebre barroca (veg. l'**Apèndix 1** del capítol biogràfic i el comentari al poema **4**), exposa una de les constants més arrelades en l'esperit de l'home barroc: «Tout le baroque s'accomplit dans ce jeu paradoxal où les matières les plus dures sont brisées comme les plus souples, et où la grandeur va s'effondrer; où le pathétique se mêle intimement à l'ironie» (p. 46). Per al cas concret de la poesia que recull temes macabres, observa que «c'est l'idée de la destruction qui devient curieusement consolante et exaltante. D'ou un second trait caractéristique: dans cette jouissance de la mort à cette délectation morose, la terreur et l'accablement le cèdent parfois à un inrésistible

Literatura del ben morir

Més que no pas els tòpics comuns de la poètica barroca, l'obra ascètica de fra Eura reflecteix els trets i el pensament d'una branca de la *vanitas* barroca: la de les *arts de ben morir* i de tota la literatura de les darreries adjacent.¹²⁹ COMAS (1972 [1985, VI, 324 i 327-328]), quan feia la consideració global dels poemes **3** i **4**, afirmava:

És evident que hi ha una complaença, per part de l'autor, en aquest tema i això, igual que molts dels procediments estilístics que empra, té les seves arrels en l'obsessió de la mort, que és tan típica del Barroc hispànic [...] però també ens sembla evident que entremig hi corre com un indefinible alè pre-romàntic, un gust per les situacions lúgubres, una manera com tota nova de dir la solitud, la desamparança i l'oblit del mort [...]. Imatges i expressions, doncs, que s'allunyen sovint de la tradició barroca, com ja n'hem pogut veure algunes mostres, i que donen a la poesia de fra Agustí Eura un dring d'originalitat o, almenys, una certa personalitat dins el camp literari català del XVIII.

Però no es ben bé això. Aquests poemes es troben perfectament inserits en el corrent moralista posttridentí.¹³⁰ I no per això fra Eura perd el "dring" de l'originalitat. De la mateixa manera que no

sentiment de bouffonnerie» (p. 44).

¹²⁹ Ben morir equival a morir en gràcia de Déu. La bibliografia sobre les *artes moriendi* medievals i les arts de ben morir modernes és ingent, especialment en l'àmbit francès. D'entre els treballs que he consultat, en destaco alguns: ARIÈS 1977 i VOVELLE 1983, entre els més difosos i generals (després dels grans "clàssics" Mâle, Huizinga i Tenenti) i, més específicament, CHAUNU 1976 i CHARTIER 1976, la majoria amb moltes referències bibliogràfiques addicionals. Sobre l'evolució en la difusió de les arts de ben morir al llarg dels segles XVII i XVIII, hi ha l'estudi general, però exhaustiu, de ROCHE 1976 sobre el cas francès. Aquest autor detecta a França l'aparició de textos completament nous (fora de les traduccions i adaptacions d'italians de finals del XVI: Bellarmino, Richeome, Scupoli), havent desaparegut del tot les *artes moriendi* del XV i fins els «best-sellers humanistes», Erasme inclòs. Roche parla d'un «changement de climat» (p. 77). A França, el cim del gènere, quant a l'aparició de títols nous, arriba al darrer quart del segle XVII. Robert Favre observa la gran vigència de les «préparations à la mort» a la França de les llums així com el testimoni encara nombrós de pràctiques mortificatòries i ascètiques, no solament entre els religiosos (FAVRE 1978, 139-147). Sobre les arts de ben morir a l'edat moderna hispànica, veg. MARTÍNEZ GIL (1993, 359-395). El paper de primer ordre que, pedagògicament, podia jugar la meditació sobre la mort, en tant que porta d'accés al temible judici particular, en la voluntat d'activar la reforma religiosa i, sobretot, d'avançar decididament en la cristianització social, ja era ben establert a la fi de l'edat mitjana (veg. RAPP 1977).

¹³⁰ Les *artes moriendi* de finals de la baixa edat mitjana, que enfoquen el moment proper a la mort, han esdevingut ara, passant per Erasme, arts de viure, però de viure en continu *memento mori*: la vida no ha de ser altra cosa que la preparació per a la mort. Així entronquem amb el *contemptus mundi* tradicional. Si mitjançant les arts de morir medievals, i encara en bona part del XVI, s'ensenyava que morir bé, és a dir, en estat de gràcia, era la tasca de l'agonitzant, ara ensenyen que és una tasca de tota una vida: es desdramatitzen els instants finals i el pensament de la mort es desplega al llarg de la vida (veg. ROCHE 1976, 102-106, CHAUNU 1976, 39-40 i CHARTIER 1976, 51-52). En ple barroc, més que no pas arts de ben morir, o més exactament de ben viure, potser les hauriem de definir com a *arts de viure morint* (MARTÍNEZ GIL 1993, 348-351). Aquest autor fa una breu síntesi de l'evolució del tema que ens ocupa: «Aunque de raigambre medieval, el proceso de la buena muerte alcanzó su máximo desarrollo en la época barroca. El Concilio de Trento y la reacción contra la Reforma protestante hicieron pesar su impronta en la evolución final, depuraron el modelo de elementos no deseables y fijaron otros asegurando su vigencia durante siglos. Es a partir de Trento cuando las artes de morir, a la par que su diversificación, obtienen un auge sin precedentes. Con ellas aumenta la influencia del especialista en ayudar a morir, del imprescindible sacerdote al lado del enfermo, a quien arrebatada cada vez en mayor grado el protagonismo de la muerte propia. Médicos, escribanos, familiares, se doblegan ante el poder de quien tiene las técnicas y los secretos de la buena muerte y, por ende, la llave de la salvación.» (MARTÍNEZ GIL 1993, 179). De l'evolució de les *artes moriendi* anteriors a Erasme (la màxima de les quals seria *Salus hominis in fine consistat*: cf. BLUM 1989, I, 73) cap a les arts de ben morir modernes en parla BLUM (1989, I, 136 ss.), CHAUNU 1976, RAPP 1977, i, esp., CHARTIER 1976. Ara bé, la petja del

ateny una finalitat exclusivament moralitzant. L'afany literari és evident des del moment que adopta el vers. I el vers català, no ho oblidem, al qual està convençut de dotar de major distinció i relleu pel fet de tractar d'assumptes religiosos d'envergadura i fer-ho usant del registre culte, conceptuós i ple d'"agudeses".

L'element clau de la literatura del *ben morir*,¹³¹ com d'aquests poemes de fra Eura, és que la mort ha deixat de ser una tragèdia, un esdeveniment espantós –com ho era encara a l'*ars moriendi* medieval–, sinó que, just al contrari, és un bé desitjable (cf. **2** 271-280).¹³² És espantable només als "dolents", però suau i gojosa per als "bons": Crist la va vèncer en morir crucificat.¹³³ La consideració habitual aleshores era dir que la vida era una veritable mort, i que la mort n'era l'alliberament, essent així un veritable naixement.¹³⁴ Eura arribarà a la formulació extrema, no inusual però, que considera la vida

capítol XXIII del llibre primer de la *Imitatio Christi* «De meditatione mortis», és present en totes aquestes arts de ben morir més modernes. En les notes als poemes **1-4** de fra Eura el tornarem a esmentar en relació a algunes de les expressions del nostre poeta.

Els segles XVI i, sobretot, XVII constitueixen l'època de l'esclat d'una literatura poc estudiada però que comença a ser tinguda en compte per l'enorme influència que va tenir en el pensament i les arts de l'època moderna. Hi ha força estudis sobre el tema de la mort, sobretot per la nova historiografia de les "mentalitats", però no exposaré aquí un catàleg bibliogràfic sobre el tema. En tot cas, és molt recomanable el gruixut estudi de MARTÍNEZ GIL 1993, que conté nombroses referències bibliogràfiques i és força exhaustiu en el tema de les arts de ben morir.

Entre els autors d'aquesta literatura, generalment en castellà, hi ha una bona colla d'autors de la Corona d'Aragó. Alhora, moltes edicions d'obres de gran difusió d'autors forasters van tenir nombroses edicions al Principat fins a mitjan segle passat. És per fer, que jo sàpiga, un estudi sobre aquest gènere en la literatura catalana antiga en el seu conjunt, fent-ne un recorregut històric des dels primers textos medievals coneguts, estudiats per FABREGA 1955, i la seva evolució, models, etc.

¹³¹ Sobre la base de les doctrines puritanes pitagoricoplatòniques i neoestoiques dels conceptes i símbols de la inseguretat de la vida i la seguretat de la mort (la vida com un mal i la mort com un bé, la *meditatio mortis*, el *cotidie morimur...*), basades en la separació dràstica del cos (material i corruptible) i l'ànima (espiritual i incorruptible), conceptes que van obtenir el desenvolupament culminant en la cultura del barroc, amb l'intermedi d'Erasmus, veg. l'exhaustiu estudi de BOUZA (1990, 377-479).

¹³² A mode d'exemple, veg. el títol d'una d'aquestes arts de ben morir barroques, la de Luis de Rebolledo: *Primera parte de cien oraciones fúnebres en que se considera la vida y sus miserias: la muerte, y sus provechos* (Madrid 1600). *Melius est dies mortis, die nativitatitatis* diu Eccl 7:2 i aquest missatge figura al marge del vers 360 del poema núm. **2** al ms. 80 BC.

¹³³ Cf. la paradoxa de **2** 265-266: «La mort que infundia horror, / matant a Cristo, morí». BOUZA (1990, 390) resumeix així les doctrines contingudes a les epístoles de sant Pau Rm 5:12-21 i 6:3-11 i 1C 15:21-27, deutes de l'estoïcisme: «Morimos cuando nacemos –porque nacemos en Adán, por quien el pecado y la muerte entraron en el mundo–, y nacemos cuando morimos –porque resucitamos en Cristo, cuyo sacrificio borró el estigma primigenio de la especie–, de manera que el justo aspira a morir de una vez por todas para dejar así de morir todos los días y poder nacer a la vida eterna».

¹³⁴ La paradoxa prové de Jo 5:24. Vegem-ne el testimoni de Pere Gil a la seva art de ben morir: «que advertesca esta vida corporal ser penosissima y plena de treballs y perills; que viu y habita lo home en aquest món com en desterro y en vall de llàgrimes. Perquè, com diu lo Apòstol (Hebreo, 13 [=sant Pau als hebreus: He 13:14]): "Non habemus hic ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus". De hont se infereix que morir pròpiament (com diu sant Joan, c. 5) és passar d'esta vida, que s pot nomenar mort, a la verdadera vida, que es la eterna, per la qual causa se nomena la mort porta de la vida.» (GIL 1605, ff. 83-83v). En Eura, la formulació d'aquesta paradoxa, juntament amb la de la mort/resurrecció (com la crisàlide i l'au fènix) apareix a **3** 281-296. Fins i tot en la versió glossada de l'heroida ovidiana va inserir un vers aliè a l'original com aquest: «tròbà bressol buscant la sepultura» (**12** 480). Molts conceptes i imatges que apareixen en els poemes d'Eura els trobem en un fragment de la *Virtud militante contra los quatro fantasmas de la vida*, de Francisco de Quevedo, on es refereix a la separació de cos i ànima i a la resurrecció: «Es depósito breve, no divorcio perpetuo. La tierra, de que fue hecho, le guarda (al cuerpo) como madre; recibe como semilla, para que renazca de la putrefacción. Obras de siembra tiene el entierro» (tret de MARTÍNEZ GIL 1993, 103): cf., p.e., **2** 211-220. La identificació, pel breu transcurs entre la una i l'altra (imatge de la fugacitat de la vida), del naixement i la mort apareixen en el romanç *En las congoxas de la mort* del poeta barroc català Rafael Noguers: «Lo fasset y la mortalla, / lo braçol y sepultura / dos cosas me apareixian; / però ja veig que és sols una. / La vida y mort entre sí / tant mal se discontinúan / que si viurer és morir /

com una condemna que la mort condona,¹³⁵ així com a la consideració més pessimista encara d'equiparar la vida fetal al sepulcre (3 281-284). Justament és en l'ús d'aquesta paradoxa que el text dels poemes 1-4 té molts punts de contacte amb un altre gènere literari de l'època: l'epístola consolatòria.¹³⁶

Poesia ascètica

Ben diferents dels anteriors, per molts conceptes, són els poemes 3 i 4. Ambdós responen a un idea ben simple, nucli del pensament ascètic: les vanitats del món no són sinó obstacles per a la vida eterna.¹³⁷ Fra Eura ho resumeix en l'octava que fa de punt d'inflexió al poema *En memòria de la sepultura*: «Desprècia, doncs, mortal, de ta estructura / aqueixa porció tan vil i baixa [...]. / Aprècia aquella incorruptible i pura» (3 241-242 i 245). El tema no és aliè als poemes 1 i 2, i, de fet, és el rerefons de tota la seva poesia religiosa. Els poemes pròpiament ascètics, però, començant per l'estrofisme, en octaves rimes, són prou més retòrics que els dos anteriors –i que tota la resta de la seva obra poètica catalana–, són plens de cultismes lèxics, amb una ambició culta i conceptista remarcable. Però la divergència més notable és en la manera i el to com tracten el tema de la mort.

A BALSALOBRE 1989 ja vaig exposar com la poesia d'Eura, justament la més ascètica i que sovint

o morir viurer se dubta.» (ms. 80 BC, f. 161, vv. 73-80). Es tracta d'un lloc comú desplegat constantment en la literatura moral barroca (veg. FERNÁNDEZ 1971, 187-199). Paradoxes per l'estil són comunes també en l'obra de Calderón i a les *Décimas a la muerte* (WILSON 1971, 308 i 313, v. 120), com apareixen a cada pas en la poesia metafísica de Quevedo: «pues se huye la vida paso a paso, / y, en mentidos placeres, / muriendo naces y viviendo mueres.» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 160). De fet, la paradoxa vida=mort i mort=vida és paral·lela a la concepció barroca del món (espai de la *vanitas*) com a imatge, aparença, ficció o representació teatral, en oposició a l'espai diví, seu de la Realitat, la Veritat, l'Immutable... La primera gran formulació moderna és la dels *évangéliques* de Lefèvre d'Étaples, a principi del XVI; en la correspondència de Briçonnet a Margarita de Navarra llegim: «il est loing de compte qui actend vie que par mort. Il fault mourir pour vie avoir, non de mort naturelle qui trop souvent mene à la perpetuelle, mais en vivant mourir, pour en mourant vivre» (citat per BLUM 1989, I, 226).

¹³⁵ Cf. 2 307-310: «Eixa ditxosa partida / no et deu costar ni un sospir, / puix, molt millor que morir, / ve a ser commutar la vida». La inversió dels conceptes vida/mort és present en altres autors fortament moralistes o religiosos. (Els passatges bíblics d'on prové la lectura de la mort com a nova vida són nombrosíssims: veg. BLUM 1989, I, 22 n. 11.) De la poesia de López de Zárata, de qui parlaré més avall, trio dos versos contundents: «Corramos a la vida no a la muerte», on «vida» i «muerte» equivalen justament als seus inversos des d'una perspectiva normal (s'entén que «muerte» es refereix a viure en pecat); «que pasaste a la vida por la muerte» (les citacions corresponen al v. 10 del *Soneto moral* i al v. 18 de l'elegia fúnebre «Consolando, consolando a un gran prelado y presidente en muerte de un sobrino suyo», SIMÓN ed. 1947, II, 118 i 162). I encara, «Muere de enfermedad: de auer nacido, / No muere, no, quien a morir, convida, / Resucita a la vida de la muerte» (SIMÓN ed. 1947, II, 121). Una de les expressions més contundents la trobem en aquest tercet final del sonet *A la vida (!)* inserit al *Discurso de la verdad* de Miguel de Mañara, autor del qual tractaré en els comentaris finals i notes als versos dels poemes 3 i 4: «¿Y qué es el morir? –Dejarnos las pasiones. / ¡Luego el vivir es una amarga muerte! / ¡Luego el morir es una dulce vida!» (tret de CARO 1978, 163).

¹³⁶ En diverses notes d'aquests poemes, esp. del núm. 2, he assenyalat les coincidències imatgístiques amb l'epístola consolatòria francesa del XVII quan desenvolupa aquest tema: «La mort, loin d'être un mal, doit être considérée comme un événement hereux à un double titre: elle permet à la fois d'échapper aux malheurs de la vie terrestre et d'accéder au bonheur de la vie éternelle» (veg. CAGNAT 1995, 37-40; la citació és de la p. 37).

¹³⁷ De fossilització de la mística així com de revifalla de l'ascètica al s. XVIII hispànic, parla EGIDO (1996, 787-797), amb els textos de Granada, Nieremberg i de la Puente com a guia, autors que tan bé sembla conèixer Eura.

se'ns apareix amb un dring d'originalitat més remarcable, era, sens dubte, decididament inserida en l'esperit barroc. Allà la situava en un lloc determinat de la línia evolutiva de la literatura espiritual ascètica que, tot i partir de l'edat mitjana, era revitalitzada per la meditació formal jesuítica i arrelava entre els escriptors espirituals del barroc castellà. En llegir posteriorment les penetrants reflexions d'OROZCO 1963 quan fa l'anàlisi d'aquesta literatura, pàgines que s'han de tenir sempre ben presents quan tractem de textos espirituals, penso que es confirma aquella intuïció d'estudiant. Més encara: crec que pren més rellevància el lligam de fra Eura amb l'esperit i els corrents literaris espirituals del barroc. No és un deute amb uns corrents superats, sinó la inserció en uns models perfectament vigents, els de l'època. Fra Eura no és –ni podia ser-ho– cap pre-romàntic ni, menys encara, cap il·lustrat, com alguna vegada ha volgut la bibliografia que s'hi ha referit. Vista l'evolució de la línia literària espiritual barroca i la “propera” substitució per corrents de signe oposat, serà, això sí, un punt extrem, un final.

Allà mateix, BALSALOBRE 1989, vaig remarcar el deute de la poesia ascètica d'Eura amb la pedagogia jesuítica sobre el tema de la mort. A més de dibuixar una evolució que vaig encetar, més o menys arbitràriament, a fray Luis de Granada i d'esmentar paral·lelismes de concepte i d'expressió entre autors morals barrocs i fra Eura, vaig destacar dos autors que van tenir una notable influència peninsular, ben documentada al Principat: Luis de la Puente i Juan Eusebio Nieremberg. Són dos autors clau, sobretot el segon, en el desenvolupament i la difusió d'aquesta literatura.¹³⁸ La seva influència era absorbida pels nostres escriptors espirituals: és el cas, per exemple, de Josep Llord.

Els poemes d'Eura, doncs, s'insereixen en aquesta pedagogia. La caracteritza l'ús dels elements macabres, fins repulsius, per, mitjançant l'element irracional tan característic de la societat barroca – del control de la societat barroca –, la commoció emocional,¹³⁹ combatre les vanitats i instar al

¹³⁸ Veg. MARTÍNEZ GIL (1993, *passim* i, esp., pp. 343-346). Es tracta de dos autors ben representats a la biblioteca del convent d'agustins de Barcelona al segle XVIII (veg. **Annex VII**). La culminació macabra d'aquesta pedagogia la representa el *Discurso de la Verdad*, de Miguel de Mañara (Madrid 1671), del qual ja en feia un extret a l'estudi esmentat (p. 577). Veg. les notes i els comentaris finals als poemes **3** i **4**.

¹³⁹ Veg. MARAVALL 1975. «La doctrina será poca, clara y concisa. Las apelaciones a la voluntad constantes. Es preciso provocar la emoción, despertar el amor, incitar a un cambio de costumbres [...] Es muy importante el papel de la imaginación pues se trata de mover la voluntad» (Ana Martínez Arancón, *Geografía de la eternidad*, Madrid, 1987: ho trec de GARCÍA MARTÍNEZ 1996, 73 n. 42). Sobre els models, intenció, característiques formals i temàtiques, importància de l'element visual..., de la poesia ascètica de fra Eura, alguna cosa he dit en una altra ocasió (BALSALOBRE 1989), tot i que en l'apartat sobre influències i models en faré una exposició de conjunt. Sobre la importància creixent dels aspectes visuals en la poesia barroca, convindria començar a prendre en consideració la gairebé segura influència de la emblemàtica, tema poc estudiat encara. I encara podríem relacionar amb aquesta mena de meditació del tipus «mira...», d'exercici mental imaginatiu i naturalista, les remotes *Meditacions de la vida de Crist* i *Meditacions de la Passió de Crist* medievals (veg. HAUF 1982, 19-20, i notes 28-29 i 31-32). Fra Eura mateix té un poema que constitueix una pervivència, o recuperació, d'aquest gènere en el poema núm. **6** (veg. els comentaris al final del text). Que la *imatge* persistent de la mort és cabdal per viure constantment apartat del pecat ja ho deia Tomàs de Kempis d'aquesta manera, en la traducció que en va fer Fray Luis de Granada: «En quitándolo de los ojos se va del corazón» (*Imitació de Crist*, cap. XXIII del primer llibre, sobre el pensament de la mort).

memento mori per aconseguir la salvació de l'ànima.¹⁴⁰

Ara bé; com veurem en les poesies, les consideracions sobre la mort no són negatives sempre, ni de bon tros.¹⁴¹ De fet, la mort física no és ni un bé ni un mal en si mateixa: tots morim i els nostres cadàvers es podreixen d'una mateixa manera –fora de les incorrupcions que ara no són del cas comentar–. Així doncs, com és que mostra dues cares tan oposades, beatífica l'una, terrorífica l'altra? Tot depèn que s'al·ludeixi a la mort del just o a la del pecador. Mitjançant un procés metafòric, la primera serà pintada com a plaent i via d'accés a la vida veritable; l'altra, com horrible i dolorosa.¹⁴² La diferència entre la mort en pecat i la mort del just –angoixosa i plena de dolor per al primer, dolça i feliç per al segon– era tòpica en les arts de ben morir modernes i en la literatura ascètica.¹⁴³ En Eura, aquesta contraposició situada en els moments de l'agonia la trobem, sense massa estridències, als poemes **1** i **2**. Més que no pas de contraposició establerta, s'hi fa al·lusió, perquè aquests textos tracten de les “instruccions” d'accés a una mort plaent i reconfortant. Però en els poemes **3** i **4**, el contrast hi és. Fra Eura, però, en desplaçarà la contraposició més enllà de l'agonia, en l'instant següent al decés, en una transposició metafòrica que recolza en la sort final del cadàver. Aquí tot el discurs es concentra en el període *postmortem*, però en un més enllà *aquí*, en els signes físics de la corrupció cadavèrica, metàfora de la mort –i de la vida– en pecat.¹⁴⁴ En aquests dos textos –l'un “protagonitzat” per la sepultura, l'altre pel cadàver– ens situem en una posició intermèdia en el sistema de les darreries, dels novíssims: més cap allà dels qui mostren la contraposició en l'agonia; més cap aquí dels qui posen l'èmfasi en la més tradicional entre les benaventurances del més enllà per als bons i les horribles penes eternes en l'infern per als dolents. (Aquest darrer contrast, establert en el més enllà, és completament absent en l'obra poètica de fra Eura.) En rigor, ens situem fora del sistema dels novíssims, perquè en aquest, després de la mort només s'atén a la sort de l'ànima, no pas a la del cadàver –si més no fins a la resurrecció de la carn–.

¹⁴⁰ Veg., p.e., **3** 273-280 i 297-298: el pensament de la mort, «a son temps», comporta l'abandó del pecat i la salvació, la «sort humana». Cf. «Porque a veces con la humana debilidad puede mucho el terror del castigo y esperanza del premio, y unos y otros medios deben aplicarse al último fin, y en suma es oráculo de la eterna infalible Verdad el hacernos como impecables la memoria de los novísimos...» (BOSC 1701 [1820, 414]).

¹⁴¹ Veg., més amunt, les notes 134 i 135.

¹⁴² Veg. la nota 126. Cf. els plantejaments dels *évangeliques* francesos a la segona dècada del segle XVI: «la mort corporelle est bien Vie pour le chrétien et Mort pour l'indifférent. Le premier l'accueille avec joie et le second la craint si fort qu'il la recouvre de figures étrangères»: BLUM (1989, I, 278). Veg. també LONGEON (1980, 39).

¹⁴³ ROCHE (1976, 108). Els autors ascètics del barroc castellà s'aboquen en la descripció ara de l'una, ara de l'altra: p.e., Mañana en la primera, Caramuel en la segona (veg. CARO 1978, 165).

¹⁴⁴ Només la seguretat de la religió permet escapar a la mort horrible, imatge de la «mort funeste des pécheurs»: «Il n'y a que la religion qui puisse nous consoler des horreurs de la mort; horreurs qui nous rendront bientôt l'objet le plus difforme aux yeux de tout l'Univers; horreurs qui nous environneront dans un sépulcre plein d'infection et de vers; horreurs qui nous précipiteront dans un éternel oubli» diu L.A. Caraccioli, *Le langage de la Religion* (1763) (tret de FAVRE 1978, 110).

Tanmateix, el contrast no és simètric per tal com a la descomposició repugnant del cadàver del “pecador”¹⁴⁵ no s’hi oposa una conservació aromàtica i bella, per dir-ho d’alguna manera, del cadàver del “just”. El fet és que res no se’ns diu dels aspectes físics dels “bons cadàvers”. A l’aspecte exterior del cadàver del pecador s’hi oposa la interiorització de la idea, vista com a imatge bella (metamorfosi de la papallona, etc.), que no hi ha tal mort sinó un trànsit a una vida millor. Se’ns escamoteja el cadàver.

Com he dit, hi ha una diferència formal remarcable entre els poemes anteriors, **1 i 2**, i aquests **3 i 4**. Els dos darrers, els més coneguts per la nostra historiografia literària, són més retòrics, més “barocs” formalment, si se’m permet l’expressió. Els dos primers són d’expressió més planera, fins allà on es pot qualificar de planer un text on sovintegen els jocs conceptuals. Hi ha una altra gran diferència: les fonts i les imatges dels dos primers són gairebé sempre bíbliques mentre que en els dos poemes en octaves rimes s’entrellacen els vessants bíblic i mitològic, tal i com també M.M. Miró ha observat en la poesia religiosa de Fontanella.¹⁴⁶

No calen gaires paraules per definir l’objectiu de les obres màximes d’Eura i la força motriu de l’esperit artístic i cultural barroc: l’irracional.¹⁴⁷ Sobre aquest aspecte, rellegim un fragment del text de l’Apendix 1 del capítol biogràfic, la *Relación de las solemnes exequias [...]* y *Oración fúnebre panegírica*,

¹⁴⁵ Recordem que s’hi associen altres elements negatius d’“entorn”: el rebuig dels parents, l’oblit immediat, etc. Amb tot, hem de recordar que el tema de la putrefacció del cadàver, car a Eura en els poemes **3 i 4**, com a motiu per a la reflexió ascètica és ben antic. En la literatura catalana, p.e., el trobem en el *Blanquerna* lul·lià. La visió d’un cementiri, per associació d’idees, porta al pensament de la mort a través de la creació d’una imatge interior de la putrefacció del cadàver: «Con veurem lo çementeri, adoncs és ora de cogitar en la mort, e speritualment podem veer los vèrmens que menjaran e rouran los hulls ab què veem, e les orelles ab què ohim, e la lengua ab què parlam». Hi trobem també la idea de l’interior del cos com a sac d’excrements, que reapareix a Vicent Ferrer, etc.: «Con serem en les latrines e veurem la sutzetat que hix de nostre cors, adoncs és temps de cogitar en la viltat de nostra natura, per ço que mortifiquem en nosaltres supèrbia, e que y sia exalçada humilitat». Una mena de versió abreujada dels dos temes anteriors apareix quan, essent Natana abadessa, una de les seves monges «molt honrada per linatge», «era per orgull temptada tot jorn, e demanà a l’abadessa que la degués consellar contra supèrbia. L’abadessa respòs a la dona [...] [que] anàs al fossar, e cogitàs en los morts, e remembràs lo pudriment qui és en lurs carns, he membràs lo fems de son ventre». Encara és Natana la protagonista del tercer fragment que reproduïxo; quan adoctrina sobre les potències de l’ànima («memòria, enteniment e voluntat») a les seves deixebles, en parlar de la memòria diu: «no ajam en oblit la mort, per ço que stiam aparellades, cor no sabem quant se vendrà, e havem certenitat que a murir havem [...] no hublidem la corrupció ni la putrefacció de nostre cors, per ço que ajam humilitat». (Les citacions provenen de GALMÉS ed. 1935, pp. 156, 188 i 192.)

¹⁴⁶ «Els mites greco-romans [són] sacralitzats»: MIRÓ ed. (1995, I, 71). La mateixa estudiosa ha parlat de «metàfores d’encariment [...] o sigui la comparació dels personatges de l’Antic Testament amb els de la tradició grecollatina i, més concretament, virgiana» per al cas de Fontanella (MIRÓ ed. 1995, I, 78). L’entrellaçament entre personatges bíblics i mitològics el detectem en altres poemes religiosos d’Eura (no, és clar, a la versió de les *Lamentacions* de Jeremies, núm. 5; tampoc al núm. 6). La incorporació d’elements mitològics profans (i altres trets d’humanització i «rebajamiento de lo sagrado al plano de lo cotidiano») en la poesia religiosa és considerada per EGIDO (1990, 48-49) un aspecte més de l’expressió “desconcertada” pròpia de la poesia barroca.

¹⁴⁷ L’irracional (en aquest cas l’adreçament als sentits i la generació de sensacions de por i fàstic) és element clau en la mentalitat barroca, oposat a la Raó il·lustrada: «Porque la auténtica creación del Barroco llega esencialmente al espíritu, no por una inmediata y directa comunicación, ni menos aún por los medios y caminos de lo racional, sino impresionando sensorialmente, incluso asombrando y deslumbrando. Superficialidad, recargamiento ornamental y decorativismo, junto a la profundidad, gravedad y trascendencia. Incluso la más terrible lección moral y ascética cumple su fin y consigue su plena eficacia a través de esa vía de los sentidos» (OROZCO 1952 [1988, 21-22]). Sobre l’adreçament als sentits i l’irracional de tota la cultura barroca, veg. l’excel·lent MARAVALL 1975 (i també CHASTEL 1955, OROZCO 1963, etc.). Ja en vaig dir alguna cosa a BALSALOBRE (1989, 568-570; veg. la citació de fra Luis de Granada, p. 568).

per la mort (el 17 de febrer de 1737) del pare Jeroni Talavera, prefecte de la Venerable Congregació de la Bona Mort del convent de Sant Agustí de Barcelona:

Esta disposición de vanderas, con las calaveras y huesos a su proporción también expuestos en las fúnebres colgaduras que cubrían toda la iglesia de la Piedad y oratorio de la Venerable, hacía un devotísimo concierto que recogía los ánimos de los que le miravan y exhortava al desprecio de lo presente y eficaz anhelo a lo immarcesible y eterno, que es el blanco de la Venerable en todos sus santos ejercicios y funciones.

A mode de conclusió, si analitzem la seva poesia des d'una perspectiva global, tant des del punt de vista temàtic (recull els grans temes de la visió del món barroca), formal (estròfic, retòric...) com de tradició genèrica en què s'inscriu (l'espiritualitat de base jesuítica, especialment en el tema de la meditació de la mort i les arts de ben morir), tot plegat ens insereix fra Eura allà on li corresponia ser, és a dir en la literatura barroca.¹⁴⁸

Teologia i moral en l'obra poètica de fra Eura. Una aproximació

L'arrel ascètica del pensament de fra Eura, el seu rigorisme moral, l'hem d'anar a buscar en una font que l'agermana no solament amb els jansenistes sinó inclús amb els reformats: sant Agustí.¹⁴⁹ D'aquí beu el principi de la indignitat radical de l'home.¹⁵⁰ Ara bé; té res a veure amb el jansenisme

¹⁴⁸ No ens penséssim pas que la França dels *philosophes* i de les llums és exempta de formulacions del *memento mori* per l'estil, en obres espirituals i en sermonaris, tot seguint la pauta de l'exercici d'imaginació i cominant a la contemplació de la putrefacció del cadàver. Ben al contrari, edicions i reedicions d'obres que exposen o recullen els motius dels «terrors salutaires» són ben corrents fins a finals del Set-cents, i en algun cas fins ben entrat el XIX. Vegem-ne aquests fragments del predicador popular setcentista Bridaine, reeditat al 1827: «Entrez, je vous prie, entrez avec moi dans cette maison qui retentit des cris d'une famille éplorée, dans cette chambre où le désespoir éclate de tous côtés; approchez-vous de ce lit funeste et appliquez-y vos yeux et tous vos sens [...] enfin considérez tout ce corps infect et hideux qui fait horreur à tout le monde. Déjà on commence à ne pouvoir plus en supporter la puanteur [...]. Tous ceux qui ont le plus aimé cette personne s'empresment, après quelques larmes répandues, de faire tirer la cadavre de la maison; [...] on le cache enfin au fond de la terre. [...] Il faut [...] que vous me suiviez encore dans ces tombeaux affreux dont vous redoutez si fort l'approche. C'est là que j'ai été moi-même plus d'une fois [...]. A peine le corps de cette jeune personne qui faisait l'agrément et la joie de tous les cercles y est enfermé, qu'il s'engendre dans ce cadavre puant une quantité prodigieuse de vers et d'autres insectes: les uns lui dévorent les yeux, les autres lui rongent le visage; il y en a qui se roulent dans sa bouche et dans son sein; sa poitrine, qui commence à s'entr'ouvrir, en est toute remplie, ses entrailles en fourmillent. Toutes les chairs se dissolvent en boue; ce n'est plus qu'un fumier, qu'un cloaque, qu'un amas de pourriture et de corruption. Enfin les vers ayant tout consommé se consomment eux-mêmes de faim, et il ne reste plus de cette masse de chair qu'un tas d'ossements infects et qu'un affreux squelette qui se démet peu à peu comme un vieux bâtiment ruineux, jusqu'à ce qu'enfin tout soit réduit en cendre et en poussière.» FAVRE 1978 tracta el tema de la continuïtat d'aquesta literatura de la pietat macabra a les pp. 74-76; els fragments de Bridaine són a les pp. 75-76; a la p. 142 descriu un grup escultòric de la millor tradició macabra, fet al 1784!

¹⁴⁹ Sobre aquesta qüestió, veg. DELUMEAU (1973 [1985, 270-272]). També MESTRE (1979, 620) recorda el característic «rigorisme tradicional de los agustinos del XVIII» a Espanya.

¹⁵⁰ Cf. les fantasies etimològiques de les següents anotacions del florilegi (Arxiu RALBL, ms. 3I-17, p. 362, s.v. «Hombre»): «El nombre *homo* tiene un zero en el principio y otro en el fin, y no sin misterio porque sin Dios, que es su principio y su fin, es nada. [...] *Homo* tiene una *eme* entre dos *ones*; discreta etymología: como comienza el hombre, así acaba; tal es el fin como el principio. Psalm 82, v. 14: *Domine deus meus pone illos ut rotam*, Lyra habla del sobervio rey Sennacherib; la rueda abate lo más alto al suelo: *ache* tiene el nombre *homo* en el principio, que es aspiración y no letra, porque comienza a aspirar donde empieza a vivir».

estricte, condemnat en els seus errors teològics per l'Església a mitjan segle XVII? El que sí goso afirmar des d'ara és que no té cap relació amb el reformisme que es difondrà cap a finals del Setcents. En la seva actuació episcopal es destaca, pel que sembla, per una austeritat exemplar i un ascetisme rigorós. Tanmateix, amb això no n'hi ha prou per acostar-lo a allò que s'ha anomenat "jansenisme segon". No consta que fos bel·ligerant en qüestions disciplinàries i jurisdiccionals, com el regalisme, l'episcopalisme, la retallada d'immunitats eclesiàstiques i patrimoni, etc., com ho serien destacats alts clergues de la segona meitat de segle.¹⁵¹

Si fem un cop d'ull a l'obra poètica, podem obtenir una aproximació al pensament teològic del nostre autor, tot i admetre que, segurament, no és el millor lloc per analitzar-lo. Són els poemes **1** i **2**, sobretot el primer, que em permetran de comentar-ne alguns aspectes. El jo poètic "agonitzant" del poema **1**, com també el del núm. **2** –en aquest darrer, un cop s'ha assumit la proposta de *bona mort* del jo poètic, cap al final–, són homes que pregunten *sols* davant de Déu, que es coneixen pecadors indignes (com el jo líric d'una altra oració, el romanç *A Cristo crucificat*, núm. **6**), però que confien en la gràcia salvadora de la misericòrdia divina. La primera qüestió que destaca és el rebuig sistemàtic de l'atrició, de l'acostament a Déu per la via del temor:

¹⁵¹ Al capdavant, els comptadíssims eclesiàstics de la jerarquia catalana que poden ser titllats de jansenistes, parajansenistes o filojansenistes, com es vulgui, pertanyen a la segona meitat del segle (veg. FERNÁNDEZ 1990, 104-108; veg. també MESTRE 1972 i la veu *Jansenisme* a la *GEC*, d'aquest mateix autor). Amb tot, Eura coneixia l'obra de Cornelis Jansen, per tal com l'esmenta i en fa una citació al sermó imprès al 1715 (§ 17 de l'**Annex V.1**; veg. també l'**Annex VII**). TOMSICH (1972, 25-30) reporta la considerable amplitud que ja a l'època mostrava el terme: des de reduïdíssims nuclis europeus d'heterodoxos que, en teologia, sostenien les tesis de l'*Augustinus* de Jansen fins a qualsevol opositor als jesuïtes que res no tenia a veure amb la doctrina del bisbe d'Ieper. Sovint eren els jesuïtes qui titllaven els contraris amb el dicteri de "jansenistes" (veg. també MESTRE 1979, 641-646). De fet, l'estudi de Tomsich, tal i com queda explícit al subtítol, és un «estudio sobre ideas religiosas en la segunda mitad del siglo XVIII» a Espanya, tot parant especial atenció als sectors més reformistes del clero, desvinculats del tot del jansenisme teològic. Sobre l'amplitud amb què s'aplica el terme "jansenista", veg. també el que comenta SALES (1989, 504). Veg. encara, sobre el "jansenisme" o "il·lustració cristiana", el que en pensa FONTANA (1988, 112-117). El fet és que hem de distingir entre un jansenisme "segon", aquest de què parlen les referències esmentades ara, i un jansenisme "primer", doctrinal, sobre el qual hi ha una dura pugna europea a la segona meitat del XVII (veg. VÁZQUEZ 1979, 443-455, MESTRE 1979, 639-678, ambdós amb extensa bibliografia, i DELUMEAU 1973 [1985, 281 i 300 [259]]). Entre un jansenisme i l'altre hi ha una evolució; en paraules d'Antoni Mestre: «el jansenismo entraña, además de unos principios doctrinales sobre la gracia y la predestinación, una serie de actitudes morales rigoristas y político-temporales que irán evolucionando hasta ocupar el primer plano de su forma de ser posterior» (MESTRE 1979, 641-642). Veg. encara BATLLORI (1968, 404-408), amb referències al terç partit, etc., i HERR (1960 [1964, 12-15]). Amb tot, veg. la contundència de les afirmacions de DOMÍNGUEZ (1976, 378) sobre «el mal llamado jansenismo de los ministros de Carlos III y Carlos IV». Una de les darreres aportacions al tema (on tracta d'Armanyà i Climent) és la de LLUCH (1996, 22-28).

Tanmateix, en aquest punt hem de recordar, com he fet al capítol biogràfic, nota 89, que fra Eura va conèixer i, en ocasions, va travar una forta relació amb bisbes agustins ben destacats en el panorama de l'època, de remarcables tendències reformadores, com el regalista Gaspar de Molina. Força menor degué ser la relació amb Francesc Armanyà (bisbe de Lugo 1768-1785 i arquebisbe de Tarragona 1785-1803) (veg., però, què en diu ROURA 1984, 624-625, de certs "prelats il·lustrats", com ara Armanyà, en el context de la Guerra Gran); també de l'orde agustiniana són personatges reformadors i "jansenitzants", partidaris d'una moral rigorista, homes com La Plana y Castellón, bisbe de Tarazona, el prior del convent d'Aigües Vives, a València, Basili Tomàs Rossell (Castelló de la Plana 1731-Aigües Vives 1807; doctor en teologia a València, l'obra més coneguda del qual va ser *El monacato o tardes monásticas*, 1787) o un personatge tan interessant com Francisco X. Vázquez, general dels agustins a la segona meitat del segle, que va mantenir contactes estrets amb jansenistes francesos (veg. MESTRE 1979, 620). Finalment, no hem d'oblidar com del convent agustí de San Felipe el Real de Madrid, on fra Eura degué hostatjar-se quan era a la capital i on va rebre la consagració de mans de Gaspar de Molina al 1738, van sorgir elements reformadors radicals que van tenir una actuació rellevant a final de segle, alguns d'ells aliats de Joaquim Llorenç Villanueva (MESTRE 1979, 719 i 732); el ferment ja hi devia ser de prou abans. De fet l'agustinisme va prendre renovada força també en les reformes dels estudis teològics a la segona meitat del segle per superar la inanitat escolàstica tradicional (veg. MESTRE 1979, 675-676, i la nota 34 del capítol biogràfic).

... m'ha d'encéndrer
 la caritat tal ardor
 que he de morir com a Fènix
 tot abrasat en amor.
 No em subministra la llenya
 per a est incendi el temor,
 que com és pura la llama
 s'alimenta d'esplendors. (1 93-100)

on no aprofita el temor
 sinó sola l'esperança. (2 159-160)

En contraposició, com acabem de veure, es destaca el paper que hi juga l'amor, el desig de Déu, en relació a la mort. Al poema 1, ja des de l'inici: «des d'aquí, Senyor, intento / tirar-vos fletxes d'amor» (1 5-6). L'èmfasi recau en la contrició, en el dolor del pecador per haver ofès la bondat de Déu (1 73-80, 189-192, etc.; 2 145-150). Més reveladors són aquells fragments on s'al·ludeix a conceptes com la fe, la gràcia, els mèrits, etc., és a dir, aquells punts de fricció entre escoles teològiques sobre el paper que juga l'home en la seva salvació. La conclusió que es desprèn d'aquests textos de fra Eura és que l'home, mentre viu, no fa sinó pecar (1 i 2, *passim* i esp. «si jo no faç altre ací / que multiplicar pecats»: 2 373-374) i, per tant, les seves obres en aquest món, els seus “mèrits”, no juguen cap paper en favor de la seva salvació:

No fundo ma confiança
 en estos actes, Senyor,
 que en braços de ma flaquesa
 poden tenir poc valor;
 en vostra bondat la fundo [...]
 Espero en mèrits de Cristo,
 i en aquell pit generós
 que, obert d'una llança, llança
 lo preu de ma salvació. (1 109-113 i 117-120)

Per contra, fra Eura remarca la importància de la fe i de l'amor, úniques fonts d'esperança per a la salvació. Malgrat la indignitat de l'home, aquest manté intactes les esperances, que recolzen en la fe en la bondat divina. Veg., sinó, 1 85-108 i 249-276 i:

No tens que desconfiar,
 encara que tos pecats
 sien equinumerats
 a les arenes del mar;
 no ha menester per salvar,
 Déu, los mèrits d'un Antoni;
 basta lo ric patrimoni
 de la gràcia per salvar-te. (2 161-168)

De fet, hi percebem un cert allunyament del concepte del lliure albir, substituït pel de l'abandó i refugi en la voluntat divina, el serf albir: «Del meu líbero albedrio / des d'ara faç deixació; / dirigiu Vós mes potències / i governau-les tot sol» (1 153-156). La Redempció és vista com una manifestació de l'amor de Déu: «... a expenses de vostre amor / logrant una immortal vida» (1 310-311); «pués mor tu per son amor» (2 264, li diu a l'agònic).¹⁵² En un context tan polèmic com el de les disputes sobre el lliure albir, el paper del mèrits de l'home, la gràcia, la predestinació, etc., polaritzades entre jesuïtes i “jansenistes” (agustins, i també dominics, sobretot), tot aquest conjunt d'afirmacions significa una presa de partit, una postura teològica definida. Ara bé: el cristocentrisme d'Eura no és radical: en alguna ocasió s'al·ludeix al paper mediador o protector de la Verge Maria i dels sants (1 121-132).

És cert que pràcticament no trobem en els escrits d'Eura, ni poètics ni d'altra mena, referències a un tema candent i potenciat per la literatura eclesiàstica catòlica des de Trento: el dels sagraments, misses, sufragis, devocions externes, mediació de sants, la qüestió del purgatori,¹⁵³ les penes de l'infern..., pràctiques i conceptes tradicionals al voltant de la mort. L'absència és doblement significativa pel fet que, contràriament, les al·lusions a l'Església, a la fe única, als dogmes essencials, als sagraments, al més enllà... són constants als formularis de protestes de fe i jaculatories de les arts de ben morir.¹⁵⁴ El discurs poètic de fra Eura pot fer alguna breu al·lusió a algun d'aquests rituals i aspectes clau de la pastoral posttridentina, però no constitueixen cap motiu important, ni tan sols secundari, de la seva poètica.¹⁵⁵ El conjunt d'aquests aspectes teològics que he comentat permet que el considerem, teològicament, jansenitzant?

Ara bé; no és menys cert que els textos poètics del gènere del qual el poema 1 és tributari i del qual n'és una mostra l'antologia ARELLANO 1637, de la qual parlaré més avall, no solen fer tampoc al·lusions a sagraments, intercessions, etc. Més encara: recullen també alguns dels trets que acabo d'esmentar per a la poesia de fra Eura. Per exemple, són configurats com a oracions en què un jo poètic agonitzant parla en 1a persona des d'una posició de pecador abominable. Com també hi és recurrent l'al·lusió a la misericòrdia divina, malgrat tot. Les al·lusions a sagraments, mediacions,

¹⁵² Veg. l'arrelament d'aquesta visió de la Redempció entre els *évangéliques* de Lefèvre d'Étaples a BLUM (1988, I, 205 i n. 29).

¹⁵³ És raonable pensar, però, que fra Eura no esmentava mai el purgatori, el destí de la majoria, perquè li interessava de marcar un contrast extrem: salvació / condemnació.

¹⁵⁴ Les arts de ben morir recomanen vivament, per afrontar el passatge de l'agonia i la mort amb les màximes garanties i concentració, a més d'una vida exemplar, haver fet testament i haver pres els sagraments *ad hoc*: confessió, viàtic i uncions.

¹⁵⁵ A tot estirar a 1 329-340, en què el jo poètic agonitzant agraeix una mort no sobtada que li permet accedir als sagraments de la confessió, viàtic i extremaunció.

devocions externes, etc., hi són igualment gairebé absents. I són d'autors d'una ortodòxia sense fisures.

D'altra banda, hi ha aspectes que més aviat l'allunyen de les doctrines rigoristes. No hem d'oblidar contrapunts com l'apologia llatina en defensa de l'autoritat papal, les mostres de devoció mariana – ben arrelada en els agustins peninsulars–, així com certes afirmacions que llegim en els seus poemes: verbigràcia, les al·lusions a les intercessions de la Verge i els sants, les “correccions” al text de les *Lamentacions* i certs passatges del poema a Crist crucificat (núm. **6**), en els quals apareix un Déu magnànim i obert a la salvació de *tots* els pecadors, que potser contradiuen la convicció jansenista de les limitacions de la gràcia, segons els quals Crist només va morir “eficaçment” per a uns elegits.¹⁵⁶

És evident que aquests darrers aspectes relativitzen qualsevol adscripció que fem de fra Eura als corrents teològics jansenitzants. I amb tot, hi ha qüestions que no trobem, o no les trobem amb el mateix èmfasi, en els gèneres poètics convencionals hispànics que li servien de model, la qual cosa podria tenir alguna significació. Em refereixo a les al·lusions a la “inutilitat” dels mèrits de les obres alhora que es recalca el paper de la fe, a la vàlua suprema de l'amor a Déu en tots els actes que executa el cristià i, molt particularment, a l'èmfasi en la contrició i la condemna de l'atrició. Justament aquests són aspectes que van caracteritzar la doctrina de Janseni i dels seus seguidors (DELUMEAU 1971, 120-128 i VILANOVA 1986, 553-555). D'alguna manera hi ha implícita encara la consideració agustiniana, potenciada en l'obra de Janseni, que després del pecat original la natura humana és intrínsecament corrompuda i no actua sinó per al mal.

Davant d'aquest panorama, probablement parlar d'eclecticisme seria una valoració més ajustada. En tot cas, en temes com el rebuig de l'atrició i algun altre, precedeix les polèmiques que van sostenir clergues tan destacats en el panorama religiós espanyol de finals del Set-cens com Pedro Centeno, Joan Llorenç Villanueva o José Yeregui.¹⁵⁷

En la seva obra no he trobat referències a autors marcadament jansenistes o filojansenistes com Saint-Cyran, Pascal, Quesnel, Bossuet, Fleury, Van Espen, Noris, Muratori, etc., però el fet és que molts d'aquests noms no comencen a circular en àmbits reformistes fins a Maians. No serà fins a la segona meitat del segle que tindran una més gran difusió entre les jerarquies eclesiàstiques reformistes i els intel·lectuals il·lustrats.

¹⁵⁶ Sobre les intercessions, veg. **1** 121-132 i **2** 347-350; les “correccions” als *Trenos* són a **5** 264, 267-272, 367-368, 371-372, 453-460; els passatges del poema **6** són 139-140, 317-328, 333-340... (també a **1** 117-120).

¹⁵⁷ Veg. TOMSICH (1972, 63, 70, 77...). Tots aquests clergues van ser expedientats i acusats de jansenisme “teològic”. Villanueva va actuar com a defensor de la moral del pares de l'Església (p. 70), tal com havia fet Eura contra Barbeyrac als tractats llatins.

En definitiva, mentre ningú no analitza en profunditat les obres llatines que impugnen Barbeyrac, es poden establir unes conclusions provisionals: l'obra de fra Eura revela una teologia i una moral eclèctiques, la base de les quals és la Bíblia i els pares de l'Església. Certs aspectes teològics, així com un rigorisme moral palès i una empremta ascètica molt notable,¹⁵⁸ el relacionen amb l'agustinisme de la seva època, proper als corrents teològics i morals jansenistes.

¹⁵⁸ Ja és ben enutjós que l'heura, mot amb el qual l'autor s'agradarà de fer alguns joc en algun dels poemes (6 21), fos la planta dedicada al déu Bacus, la preferida dels seguidors del déu Dionís! A més de ser una associació ben difosa (per l'emblemàtica, p.e.; veg. SEBASTIÁN ed. 1985, 245-247), fra Eura l'havia de conèixer per força, només de llegir la Bíblia (2Ma 6:7).

Recepció. Context i models

Entre altres raons,¹⁵⁹ la qualitat literària que ofereixen aquests quatre poemes sacres dins del conjunt de l'obra de fra Eura, fa que els hagi situat al capdavant de l'edició. Quina avaluació estètica van tenir en el seu moment? Quina els ha atorgat la moderna historiografia literària catalana? És patent el fet que la crítica ha situat sempre els poemes ascètics **3 i 4** en un lloc preeminent de l'obra de fra Eura quan n'esmentava l'activitat poètica. Se'n destacava així l'"originalitat" i el to més característic del poeta. El tret distintiu. Tant Rubió com Comas els estudien en primer lloc quan passen revista a la figura del poeta. Jordi Rubió considerava que el millor Eura era el poeta religiós, quan «la seva poesia religiosa reïx a unir estretament la idea amb l'expressió, sense interposicions retòriques», encara, diu, que no estigués al cas dels models a l'ús ni dels «convencionalismes del gènere literari» (!).¹⁶⁰ Antoni Comas en dissentia lleugerament, i en alguna ocasió va situar en primer pla la versió que Eura va fer de la carta ovidiana de Safo a Faó. No gosaria subscriure aquesta opinió darrera.

Sobre els poemes sacres, tenim notícia de la demanda que hi havia als cercles propers a l'autor mateix. La dóna fra Eura al pròleg «Al lector», tantes vegades esmentat. Conservem una opinió entusiasta que s'expressava a final de segle (1799): la de l'acadèmic Jaume Sala i Guàrdia en les anotacions a peu de pàgina de la seva còpia del poema **1**, que ja he esmentat més amunt (remeto al text, a l'annex 1, després de l'aparat crític del poema **1**).

És justament aquest poema, i les seves vicissituds, que ens servirà per avaluar l'opinió estètica – inseparable de la moral – que mereixia l'obra de fra Eura. Com ho palesen les afirmacions de Sala i Guàrdia i del manuscrit 80 de la BC, l'autoria de la *Poesia sacra per les agonies de la mort* era ben establerta, doncs, a final del segle XVIII-principi del XIX. Tanmateix, aquesta poesia serà atribuïda aviat al Rector de Vallfogona i passarà a engrossir les edicions de Garcia a partir de 1820.¹⁶¹ Garcia, el poeta màxim de la tradició catalana, neguitejava els benpensants i venerables erudits de principi del XIX amb l'escatologia, la irreverència i la pornografia dels seus versos. Agustí Eura els va donar la clau per resoldre definitivament la paradoxa: la *Poesia sacra per les agonies de la mort*, uns versos catalans remarcables plens de penediment i de confiança en la misericòrdia divina, en boca d'un moribund, podien molt bé transformar-se en la palinòdia d'una biografia poètica moralment mal orientada. L'operació consistiria en atribuir-ne la redacció al poeta tortosí en els darrers instants de

¹⁵⁹ Que exposo en el capítol següent, al final de l'apartat **Criteris d'edició**.

¹⁶⁰ RUBIÓ (1958 [1986, 149]). Per a més detalls sobre la visió que del conjunt de l'obra del nostre autor ha tingut la historiografia literària catalana, veg., més avall, l'apartat **2.5. La recepció**.

¹⁶¹ A *Poesías Jocosas y Sérias del Célebre Dr. Vicens García, Rector de Vallfogona*; veg. ROSSICH (1984, 154-155).

la seva vida. En efecte, alguns manuscrits i edicions del XIX afirmen que Garcia va morir el mateix dia que va enllestir la composició de la *Poesia sacra*, després d'haver cremat els originals de les seves poesies. Significava la redempció, la palinòdia poètica d'una obra incòmoda en molts sentits, però que no es podia, ni interessava, rebutjar. Calia, però, "salvar-la" moralment. Era la transformació de la *Poesia sacra*... en l'*Últim cant d'agonia del cisne català*...¹⁶²

F. Miquel i Badia afirmava, al 1849, que «a no quedar del Dr. Francisco Vicente García otra obra más que la titulada *Últim cant* en la colección de sus composiciones, quedara su nombre entre el de los poetas egregios que ilustraron los reinos de Aragón y Castilla durante el gobierno de los monarcas de la Casa de Austria» (MIQUEL BADIA 1849, 10051). Doncs bé, aquest poema, que de ser l'únic escrit pel Rector de Vallfogona faria d'ell un poeta *egregio* entre els habitants del Parnàs hispànic de l'època dels Àustries, no és de Garcia, com sabem, sinó d'Agustí Eura.¹⁶³

Pau Estorch, quan poc després parla de la forma estròfica romanç als seus *Elements de poètica catalana*, esmenta el fet que «lo cèlebre Dr. Vicens Garcia la usà molt. Per ser bona deu ser molt agradable, que moga i sorprenga lo ànimo», i posa com a exemple aquest romanç d'Eura (ESTORCH 1852, 40). MESTRES (1868, 386) diu d'aquest poema, tot admetent-ne igualment l'atribució a Garcia:

Este precioso tesoro de nuestro Parnaso catalán [es refereix al manuscrit Curiositat catalana de la biblioteca del baró de Segur] fue mutilado y casi destruido, y es fácil adivinar que las causas que motivaron aquel *escrutinio* [...] son idénticas a las que impulsaron al mismo pastor Garceni a entregar a las llamas varias de las composiciones que tenía en su poder antes de elevar desde el *catafalch incògnit* aquella tierna, sublime y nunca bien ponderada plegaria a la misericordia del Redentor.

¹⁶² El «Pròlech dels editors» de l'edició de 1820 esmentada afirmava: «La curta vida de que gosà [Garcia] després del viàtic la empleà en protestacions de arrepentiment y de amor a Déu, habent-nos quedat de sos últims accents poètics lo cant de sa agonia que comensa "Desde est catafal incògnit". Y, resant lo *Miserere*, morí Garcia als 6 de setembre de 1623» (pp. XIX-XX). Una crida situada després de la citació del primer vers mena a una nota al peu: «Aquest romans es altre de las excel·lents poesias de Garcia ab què se enriqueix esta nova edició». Una nota al peu de la darrera pàgina d'una còpia i traducció manuscrites d'aquest poema (de 1850), copiada de les edicions (el *codex descriptus* C6) precisa: «El cèlebre cura de Vallfogona, Dr. Dn. Vicente Garcia, murió el 6 de setiembre de 1623, de 40 años de edad. El mismo día que concluyó este canto murió» (f. 9). Veg. altres comentaris del copista i traductor a l'annex (4), al final de l'aparat crític del poema 1. Veg. també ROSSICH (1988, 95).

¹⁶³ MIQUEL BADIA 1849, tot i atribuir el poema a Garcia, expressa algunes consideracions de la vàlua que atorga al poema: «Su festivo ingenio [de Garcia] [...] eclipsó la [fama popular] de sus obras serias e hizo que para el común de las gentes pasaran inadvertidos arranques sentidísimos del corazón, pensamientos sublimes, dictados de profunda tristeza en los que sólo se ocupan y que únicamente ensalzan algunos doctos ganosos de escudriñar los más recónditos senos del alma de un poeta», afirma sense al·ludir explícitament a la *Poesia sacra per les agonies de la mort*, o *Últim cant*, com l'anomena ell, però és palès que té al cap aquest text quan escriu aquestes ratlles. I més avall: «Si el asunto le llevaba a pensamientos graves no huía de ellos, sino que los expresaba con la elegancia y cortesanía que muestran sus versos amorosos, o con la naturalidad y sentimiento que resplandece en el apellidado *último canto*» (les citacions són de les pp. 10050 i 10052). Poc després, al 1850, Francisco Acuña, traductor del poema al castellà, afirmava: «Mi objeto únicamente es presentar en castellano, aunque imperfectamente, la mejor composición del ilustre cura de Vallfogona, y entre todas, a mi ver, la más digna de un sacerdote, porque estoy informado que ningún poeta español se ha tomado la molestia de traducirla» (ms. C6, f. 2v; veg. l'annex 4 al final de l'aparat crític del poema 1). Finalment, un article aparegut a *La Veu del Montserrat* parla dels «dos testaments» de Garcia, el jurídic i el «testament poètic», és a dir, el nostre núm. 1 (ANÒNIM 1879, 123), que hi és editat.

La darrera mostra que conec de l'estimació que mereix encara avui aquest text és, si es vol, anecdòtica, però no per això menys significativa. Ben pocs mesos abans d'enllestir aquest treball, m'arriba la notícia que un cantautor català, Quim Xena, de qui no en tenia notícia i a qui no tinc el gust de conèixer, l'ha incorporat a la seva gravació *Mostra "poetes catalans"* amb el títol «L'autor en la seva agonia»,¹⁶⁴ dins la secció dedicada al Rector de Vallfogona, entre el sonet «A una pastora» i l'«Epitafi a un bevedor».¹⁶⁵

* * *

Respecte d'aquest vessant de l'obra poètica d'Eura, més que no pas d'influències, potser hauriem de parlar de paral·lelismes entre diversos poetes barrocs catalans del XVII i XVIII, els quals mostren certes afinitats temàtiques i, al capdavall, la influència global del barroc castellà. És interessant observar com els copistes tendeixen a relacionar les figures, especialment en l'obra religiosa, de Fontanella i Eura. El fet és que apareixen junts en diversos manuscrits (27 i 80 de la BC, 350 de la de Montserrat, i en el manuscrit que va compilar Ullastre, avui perdut).¹⁶⁶ En el lligall XXXV de l'Arxiu de Renart i Arús (BC), el poema 2, *La mort suavizada*, és inserit dins d'un plec intitulat al segle XIX *Poesias místicas catalanas*, doncs bé: els altres cinc textos són de Fontanella (veg. **Descripció dels manuscrits**: C11).

Entre l'obra poètica de Francesc Fontanella, en destacaria, pel que aquí ens interessa, tres romanços de to ascètic: els que comencen amb els versos «Alça la vista confusa», «Ara, dolcíssim Jesús» i «Passen edats i vides». Maria Mercè Miró els ha inclosos dins de l'apartat de «poesies religioso-filosòfiques» (MIRÓ ed. 1995, I, 77-78). En el primer hi ha l'enumeració de les diferents parts del Crucificat (el text és editat a les pp. 46-48 de MIRÓ ed. 1995, II) que poden fer pensar en el romanç *A Cristo crucificat* de fra Eura (núm. 6). El segon (MIRÓ ed. 1995, II, 58-62) és una «oració-monòleg» que un agonitzant adreça al Crist crucificat, equivalent a la de la *Poesia sacra per les agonies de la mort* (núm. 1). En opinió de l'editora de Fontanella «la composició [...] sembla un precedent d'altres, més tètriques, d'Agustí Eura» (MIRÓ ed. 1995, I, 78). El tercer romanç se centra en el tema de la

¹⁶⁴ Hi ha musicat les sis primeres dècimes, a partir d'una edició de Vicent Garcia.

¹⁶⁵ Entre altres, hi figura també «La barca» d'Apel·les Mestres i corrandes populars. Ben pocs dies abans de dur a relligar aquest volum, encara he pogut constatar ambdues coses: l'atribució vigent del romanç a Garcia i la vàlua que s'atorga al poema. El fet és que vaig parlar per telèfon amb el rector de Vallfogona (actual), mossèn Josep Moreno. Entre altres qüestions, m'explicava que s'hauria d'estudiar també la tasca pastoral, de cura d'ànimes, d'un sacerdot com Garcia. I, entusiasmada, albirava el zel pastoral, la religiositat sincera, però també el vigor líric, que hi havia d'haver en l'home que havia estat capaç d'escriure el *Cant del millor cisne català en ses agonies*. M'explicava encara com, amb motiu del 375è aniversari de la mort de Garcia (2/9/98), amb la col·laboració de la Coral d'Arbeca, es va cantar (recitar?) a missa aquest romanç: el rector Moreno es desfeia en sentits elogis per l'espiritualitat pregona de la composició i, per extensió, de la vetllada. No em vaig atrevir a confessar-li la veritat: no vaig voler ensorrar una exaltació tan convençuda.

¹⁶⁶ Veg. MIQUEL I VERGÉS (1938 [1989, 162-163]). Sobre aquesta col·lecció manuscrita d'Ullastre, veg. també MIRÓ ed. (1995, I, 13 n. 2).

brevetat de la vida i de la fugacitat de les coses (text a MIRÓ ed. 1995, II, 69-72), tema que recull també el sonet que comença «Est índice volant, fletxa lleugera» (MIRÓ ed. 1995, II, 9-10). Encara al sonet *A una calavera*, va tractar Fontanella un tema car al pensament ascètic, el *memento mori* (el text a MIRÓ ed. 1995, II, 9). Eura va conèixer bé la poesia de Fontanella: en va copiar gran nombre de poemes en un manuscrit del convent de Barcelona (ms. 10 de la RALB). A més, al *Tractat de la poesia catalana* en reporta versos: de la *Tragicomèdia d'amor, firmesa i porfia* (cap. 7, § 7 i cap. 11, § 7), i, entre altres poemes (veg. el cap. 9, § 4 i § 6), justament del primer dels romanços acabats d'esmentar.¹⁶⁷ Amb tot i això, trobo que hi ha molt pocs paral·lelismes remarcables entre aquests poemes de Fontanella i els d'Eura, i sempre són molt limitats, diria que fruit d'un fons comú. Els he exposat, juntament amb els dels textos de Noguers (veg. a continuació), en el comentari final de les edicions dels poemes nùms. **1 i 6**.

N'hi ha altres exemples en la poesia barroca catalana.¹⁶⁸ Al manuscrit 80 de la BC hi ha una poesia d'Antoni Maçaners amb el títol: *Al desengany del món i ses vanitats*, una sàtira crua en octaves (ff. 152-157). El poeta "antologitzat" que segueix, just abans d'Eura, és Rafael Noguers;¹⁶⁹ el manuscrit recull tres poemes seus, dos d'ells amb títol: *A una anatomia* (que comença «Esta seca anatomia»; f. 160)¹⁷⁰ i *En les congixes de la mort. Lo que diu un fel cristià a Christo crucificat* (un romanç que comença: «Dolcíssim Redemptor meu, / ara que entre las confusas»; ff. 160-161v). Aquest darrer text apareixia publicat en una edició barcelonina del llibre de Luis de Arellano, *Avisos para la muerte*, del 1637.¹⁷¹ Del romanç de Noguers, que recorda el de Fontanella «Ara, dolcíssim Jesús» esmentat més amunt, en parlaré, com he dit, en el comentari final als poemes **1 i 6**.¹⁷²

¹⁶⁷ Veg. *Tractat* cap. 11 § 7 i 8 (**Annex IV**).

¹⁶⁸ El sermó funeral per la mort de Felip III predicat per Vicent Garcia a Girona al 1621 (*Sermo predicat en la Iglesia Cathedral de Gerona, en les exequies fetes a la Magestar Catholica del Rey Don Phelip Tercer nostre Senyor, lo dia 12. de Maig 1621*. Reuerent Garcia Preuere, Rector de Vallfogona [...] En Barcelona. Per Hierony Margarit, Any M.DC.XXII [=1622].) conté un bon nombre de conceptes i imatges del *contemptus mundi* (esp., el tema de l'*ubi sunt*, la mort igualadora, fugacitat de la vida...) molt pròpies del gènere (esp. pp. 2-10). Convindria de revisar el corpus de 40 sermons funeraris impresos, que es conserven a la col·lecció de Fullets Bonsoms de la BC, que ha tingut en compte DOMINGO 1985 (d'aquests 40 documents, 6 són en català i, d'aquests, 5 pertanyen a l'època de la guerra dels Segadors).

¹⁶⁹ Ambdós poetes, Maçaners i Noguers, són de la primera meitat del segle XVII, contemporanis de Garcia. Sobre Maçaners, veg. ROSSICH (1988, 110-113).

¹⁷⁰ Va ser atribuït posteriorment a Vicent Garcia (veg. MASSÓ & RUBIÓ 1915-1920: descripció del ms. 80 BC, composició núm. 176). Aquest poema desenvolupa el tema de la fugacitat de la vida.

¹⁷¹ ARELLANO ed. (1637, ff. 94-96v); títol: «*En las congoxas de la mort, lo que diu vn Fel contrit a vn Crucifici*. Romanç Català. Del Doctor Rafel Nogués, Capella en santa Maria de la Mar». Pel manuscrit *Curiositat catalana* (final XVII-principi XVIII), de la biblioteca del baró de Segur, avui perdut, sabem que Rafael Noguers havia escrit una composició similar a les de fra Eura, segons el poema-dedicatòria al lector que encapçalava aquest manuscrit (MESTRES 1868): «Al Lector. Désimas»: «De Nogués ¿quen voleu dir? / ¿Que no ha estat bon poeta? / Jó se que per la estafeta / Un romans ne vaix llegir, / Sens molts queus faré podrir / Sils habia de comptar; / Y sols vuy asegurar / Que en lo avis per la mort / Ne ha fet un romansot / Que ab altres pot igualar» (MESTRES 1868, 410-412, el fragment és de la p. 411). Ben segur que hem d'identificar aquest «Avis per la mort» amb el títol del llibre editat per Luis de Arellano i el «romansot» és el que allà es va publicar.

¹⁷² Segons l'índex conservat del ms. *Curiositat catalana* esmentat, hi ha un primer vers d'una composició no localitzada

Entre les «Poesias diferents y a diferents assumptos» recollides al *Parnàs Català* (1701) hi ha una dècima glossada anònima, «Sobre lo ditxo de l'Ecc[lesiàstich, capítol I, *Vanitas vanitatum; omnis homo vanitas*» (ROSSICH 1979, 102-105; de fet és *Eclesiastès*, 1), que segueix una font molt cara a Eura. En el mateix apartat d'aquesta preceptiva barroca gironina hi ha un text molt proper temàticament –el *memento mori*– als poemes ascètics d'Eura: «Dècima ab sa glosa. Al lamentable olvit tenen los hòmens de la sepultura» (ROSSICH 1979, 97-100). Vegem-ne alguns versos:¹⁷³

De què presum la hermosa
en la gala del vestir,
quant tot se ha de reduir
en una pols esquerosa?

Búscan del temps la salut
fent poch cas de l'eternal,
déixan lo camí real
que ls ofereix la sepultura
per curar tanta locura;
pués és ella lo portal.

Desgràcias las més fatals
són las que l'home pateix
quant la vista li aclareix
la pols de una sepultura,
qu'és medicina segura
que a tot mortal ofereix.

Digas-me, home sens judici,
com te fias tant del temps?
Com, sent tant fràgil, no tems,
fàcil entregan-te al vici?
Repara que hi ha un suplici
hont lo mortal compareix,
y allí se distribueix
–a quiscun per son estat–
no altre que una eternitat
de descans o nou panteix.

Isidor Marí, finalment, em va comentar personalment els paral·lelismes d'algunes d'aquestes obres i de les d'Eura amb un text de pietat que va conèixer una difusió notable a casa nostra: el *Foment de la pietat y devoció* de Josep Llord (Barcelona, Martí Gelabert, 1693).¹⁷⁴ En efecte, Llord recollia la tradició jesuítica de la meditació mental exercida a través de la composició de lloc. Vegem un

encara que podria ser de les mateixes característiques: «Aquí los cuchos alimenta. Epitaphi» (anònim; MESTRES 1868, 400). Albert Rossich em diu, però, que molt probablement es tractava d'un poema burlesc, com era el cas de molts altres epitafis de l'època: p.e., el de Garcia que comença «En aquest sepulcre estret», que també era recollit a la *Curiositat catalana*.

¹⁷³ Pàg. 98: vv. 15-18, 29-34; p. 99: vv. 1-6; p. 100: vv. 5-14.

¹⁷⁴ AGUILÓ (1923, 243-244) en descriu 12 edicions, entre 1693 i 1800 (núms. 518-529), mentre que PALAU (1948-1977, VIII, 22, núms. 145222-145240) n'aplega notícies de 19 edicions.

fragment de l'apartat «Meditació del cos mort» i notem el paral·lelisme amb el cos dels poemes **3** i **4**:

Composició del lloc. Imagina, ànima christiana, que estàs mirant lo teu cos dins la sepultura, al qual veus tant feo, horrible, ple de cuchs y donant tant mal olor que tu mateixa no pots sufrir-lo. (LLORD 1695, 146).

I així al llarg de tota aquesta meditació (LLORD 1695, 146-150). De fet, no el veig pas com una font de l'obra de Eura, sinó que ambdós són deutors d'aquella espiritualitat; d'aquí les coincidències.

Al capdavall, en tot això que acabo d'exposar, més que no pas d'influències serà més precís parlar de paral·lelismes, en la base dels quals hi ha la pertinença a un mateix gènere ascètic o asceticomístic. Dins del panorama literari de la tradició barroca catalana, la veu poètica de fra Eura se'ns apareix d'una manera prou singular. En efecte, no deixa de sorprendre com la poesia del nostre autor no revela la influència d'altres poetes catalans, si més no dels que en conservem obra avui dia. És el cas dels dos poetes majors de la tradició: Garcia i Fontanella. Els coneixia bé, a tots dos. Sabem que va transcriure una selecció amplíssima de textos poètics d'ambdós conservada avui en el manuscrit 3-I-10 de la RALBL. Els esmentarà a cada pas, tot incorporant-hi nombrosos exemples de versos, al *Tractat de la poesia catalana*. I tanmateix... Potser la nul·la influència de la poesia de Garcia és més explicable ja que els capteniments poètics dels dos escriptors són ben dispars. Quant a Fontanella, el fet potser és més desconcertant. Acabem de veure com aquest havia compost textos seguint paràmetres que també tocarà Eura. Hi trobarem coincidències en alguna imatge, en alguna expressió, però crec que no poden ser considerades sinó això, coincidències: són imatges i expressions fixades, recurrents, a l'abast de la mà de qualsevol poeta que tracta aquells temes. I això malgrat que a l'època en què van ser més copiats els textos d'Eura sembla que els compiladors hi van veure alguna relació, raó per la qual solien copiar plegats textos religiosos d'ambdós. Potser simplement per això, perquè eren religiosos; més exactament: ascètics.

No hi sé tampoc detectar cap rastre de la poesia cultista del canonge tarragoní Josep Blanc, si més no de les poesies recollides al *Matalàs de tota llana*.¹⁷⁵ Ni d'un poeta com Joan Bonaventura de Gualbes (BROWN & MELCHOR 1995), que tot i ser força més gran que fra Eura, van ser contemporanis, encara que en aquest cas, com, en certa manera, en el de Vicent Garcia, l'objecte de la poesia d'un i altre és molt divers.¹⁷⁶ Coetani també, encara que igualment més gran, va ser Josep Romeguera, l'autor de l'*Ateneo de grandesa*, del pròleg de la qual obra fra Eura es mostra entusiasta a la *Controvèrsia*. No li conec altres poesies que les cultíssimes inserides en aquell llibre d'emblemes i

¹⁷⁵ He tingut en compte l'edició BLANC 1873.

¹⁷⁶ BROWN & MELCHOR (1995, 64-65) també constataren la pràcticament nul·la influència de Garcia en Gualbes i, en canvi, observen les «abundants [...] influències directes de Góngora i Quevedo».

no hi sé veure'n el més lleu ressò en els poemes d'Eura.

Qui sí que va ser contemporani estricte de fra Eura va ser Francesc Tegell, si bé era també d'esperar que no trobéssim paral·lelismes entre els textos conservats del canonge barceloní (MASCARÓ ed. 1971 i BROWN ed. 1989) i els del primer, tant pel fet de ser narratius i burlescos els d'aquell com pel tarannà ben distint de la vena poètica d'ambdós.¹⁷⁷ El fet cert, ara per ara, és que no trobem cap veu poètica equiparable a la del fra Eura poeta ascètic, més que més si pensem en els poemes **3** i **4** – els més “originals” del nostre autor –, ni que li hagués pogut servir de model ni que escrigui contemporàniament a ell. Encara hi duen haver, no cal dir, prou textos per exhumar i, per tant, és prematur arribar a cap conclusió definitiva en aquest sentit. Queda apuntada, però, la separació incontestable que hi ha entre la poètica de Garcia i Fontanella, d'una part, i d'Eura, de l'altra.

* * *

Ara voldria precisar alguns paral·lelismes entre la poesia ascètica de fra Eura i textos del barroc castellà, morals i ascètics, que ell coneixia.¹⁷⁸ P.e., quant al poema **1**, el gènere del monòleg en vers en forma de pregària a Crist des del llit d'agonia era ben establert a mitjan segle XVII: Luis Ramírez de Arellano n'editava una antologia: *Avisos para la muerte escritos por algunos ingenios de España* (Madrid, 1634). S'hi recollien poemes de Lope de Vega, Calderón de la Barca, Mira de Amescua, Pérez de Montalván, Valdivieso, Vélez de Guevara, Salcedo Coronel, Bocángel, Pellicer de Tovar, entre molts d'altres. Només tres anys després se'n feia una reedició a Barcelona, la qual incorporava el romanç català de Rafael Noguers de les mateixes característiques (ARELLANO 1637, ff. 94-96v). Com que en parlo més extensament al comentari final al poema **1** no cal que ara m'hi allargui.

Al sonet *A una calavera*, editat dins les *Rimas sacras* de Lope de Vega, hi trobem, com farà Eura a l'*Anatomia* (núm. **4**), el poeta que s'adreça al lector mostrant les qualitats físiques, les belleses enamorívoles i intel·lectuals de quan la calavera pertanyia a un ésser viu («Esta cabeza, cuando viva...»), i ara tot allò s'ha esvaït i no en resta altra cosa que extrema repugnància: «¡Oh hermosura mortal, cometa al viento!, / ¿donde tan alta presunción vivía / desprecian los gusanos aposento?» (vv. 12-14; BLECUA ed. 1983, 202-203). També l'anàfora «Aquí...» (dels versos inicials del segon quartet i del primer tercet: «Aquí la rosa de la boca estuvo» / «Aquí la estimativa en que tenía») apareix en el primer terme comparatiu de les octaves del poema de fra Eura.

¹⁷⁷ Sobre l'adscripció a l'estètica rococó del *Poema anafòric* de Tegell, veg. ROSSICH (1991, 39-41).

¹⁷⁸ Dec algunes de les orientacions sobre influències i models a l'amabilitat d'Isidor Marí.

Francisco de Medrano (1570-1607), al *Romance de la muerte*,¹⁷⁹ utilitzava un esquema paral·lelístic per contraposar les “vanitats” de quan el cos és viu –bellesa corporal, sempre lligada a la incitació amorosa– a l’aspecte repulsiu del cadàver i l’esquelet, com farà Eura a l’*Anatomia*. El recurs a les imatges “repugnants” (de cucs, etc.), les contraposicions “ambientals” (el llit tou que passa a ser «tierra dura», la «ropa libre y ancha» una «justa y angosta librea»), juntament amb nombroses antanàclasis i jocs de paraules diversos, apropen molt aquest text als recursos expressius i estructurals dels poemes **3 i 4** de fra Eura.

A un *esqueleto* adreça un sonet Francisco López de Zárate (1580-1658), on utilitza l’apòstrof directe al lector al qual “obliga” a identificar-se amb l’esquelet que és convidat a imaginar-se («Tú, tú eres ese mesmo, tú, si adviertes...»)¹⁸⁰ Un cop fet això, l’expressió «No huyas de temor», recorda el vers 289 de l’*Anatomia*: «No fúgies, no, d’aquesta calavera». En López de Zárate, com en fra Eura, el *memento mori* és constantment servit a través de la imatge del sepulcre,¹⁸¹ i per aquesta raó hi ha moltes expressions paral·leles a les que podem trobar als versos de fra Eura, especialment al poema **3**. Aquest és el cas dels sonets que duen per títol *Considerando un sepulcro y los que están en él* i *A los sepulcros suntuosos con profanidad*, entre altres.¹⁸²

Lope de Vega, Medrano, López de Zárate, són models “clàssics” del barroc castellà del segle anterior. Però fra Eura és, de fet, contemporani del conegut com a primer període de la lírica castellana considerat¹⁸³ com el de la més lamentable “degeneració” del barroquisme de la segona meitat del segle anterior, el que coincideix amb el regnat de Felip V (1700-1746), i de la qual només se salven alguns valors com Eugenio Gerardo Lobo i Gabriel Álvarez de Toledo.¹⁸⁴ Doncs bé, justament Álvarez de Toledo (1662-1714), un dels fundadors de la Real Academia i epígon de la poesia ascètica del XVII, a més de pertànyer a l’Acadèmia dels Desconfiats, era un poeta ben

¹⁷⁹ Llegeixo el text per l’edició d’ANDRÉS (1994, 868-870), el qual prové de la de Dámaso Alonso, Madrid, 1988.

¹⁸⁰ Cito per ANDRÉS (1994, 873-874).

¹⁸¹ La reflexió sobre la vanitat del món a través de la contemplació d’un cadàver és una proposta que apareix ja, com a mínim, en sant Joan Crisòstom, pare i doctor de l’Església del segle IV-V (BOUZA 1990, 403 n. 89). Vet aquí una consideració ben aplicable al nostre autor: «La tumba barroca contiene, pues, los principales temas de un sermón o de un tratado moral sobre la muerte: evidencia de la ruindad de nuestra naturaleza (aún sin retroceder ante lo repugnante) y reafirmación doctrinal de que caridad y esperanza derivan de la firmeza de la fe, y de que sólo ellas son garantía de la victoria sobre la muerte en la que estriba nuestra seguridad y descanso» (BOUZA 1990, 410-411).

¹⁸² SIMÓN ed. (1947, II, 48-49). Per observar els paral·lelismes concrets entre tots els autors esmentats i l’obra de fra Eura, veg. les notes al text i els comentaris finals dels poemes nús. **3 i 4**.

¹⁸³ Per la historiografia tradicional de la literatura espanyola, encara que darrerament s’està revisant a fons aquest criteri avaluatiu.

¹⁸⁴ Sobre aquest període tardobarroc del XVIII castellà, veg. REYES ed. (1988, 30 i 35-36), ARCE (1981, 142-166) i ARCE (1982, 137-146). Quant a aquests dos poetes i la influència que va exercir Góngora en la seva obra i, en general, a tota la primera meitat del segle XVIII, veg. GLENDINNING 1961 (Álvarez de Toledo i Lobo, pp. 327 i 329-330). Els poemaris que apareixen entre 1701-1717 no són sinó reimpressions d’autors del segle anterior (AGUILAR 1996, 45).

El sueño del caballero, d'Antonio de Pereda (v. 1660) (detall)
(reproduït de PÉREZ SÁNCHEZ & SUREDA 1996, 409)

conegut d'Agustí Eura: va copiar-ne diversos textos poètics a l'actual manuscrit 9 de la RABLB.¹⁸⁵ El sonet intitulat *La muerte es la vida* conté l'exposició d'idees afins als textos de fra Eura, com la paradoxa final d'Álvarez, desenvolupament de la del títol: «que muere el alma cuando el hombre vive, / que vive el alma cuando el hombre muere». Fins i tot s'hi recullen expressions que retrobarem en fra Eura: «Mas del cuerpo mortal al peso esquivo / el alma en un letargo sepultada, / es mi ser en esfera limitada / de vil materia mísero cautivo» (vv. 5-8, REYES ed. 1988, 55-56).¹⁸⁶ També l'obra de Lobo era coneguda de fra Eura: hi ha còpia de poemes seus al ms. 10 de la RABLB.¹⁸⁷ I malgrat que els seus models poètics pertanyen a la tradició barroca, la seva poesia és ben diversa del «barroquismo exagerado», enxarxat en el gongorisme i amb una inspiració baixa, de la poesia castellana que aleshores era vigent a la península; i no solament vigent sinó única fins ben bé 1737.¹⁸⁸

No afirmo pas que els versos de fra Eura tinguin un deute directe amb cap dels dels autors esmentats, els quals, d'altra banda, coneixia. Ara bé, he volgut ressaltar una influència “atmosfèrica”, per dir-ne d'alguna manera, a mode d'exemples d'una mentalitat i d'unes formulacions i expressions poètiques d'aquesta.¹⁸⁹ No em vull estar, però, d'apuntar aquí una intuïció: diria que en la lectura dels poemes **3** i **4** hi ha records de la poesia amorosa de Quevedo, molt especialment de l'adreçada a Lisi, publicada al *Parnaso*. Moltes imatges –sovint bescantades per l'agustí–, conceptes i expressions sembla que podrien provenir de la lectura del poeta castellà, el qual, d'altra banda, li devia ser car per tal com condensa una llarga tradició ascètica cristiana i els temes del pas del temps, el desengany i la mort són centrals en la seva poesia.¹⁹⁰ Recordi's encara

¹⁸⁵ Veg. la descripció del ms. a l'inici de l'**Annex IV**. Veg. també el comentari final al poema **6**.

¹⁸⁶ Veg. també CUETO (1952, XXXII-XXXVII i 1-5; el sonet és editat a la p. 5).

¹⁸⁷ ROSSICH (1984, I, 114). Gerardo Lobo, felipista toledà, va veure premiades les prestacions militars borbòniques amb el nomenament de governador militar i polític de Barcelona (ARCE 1981, 157 i AGUILAR 1996, 46). Sobre l'activitat militar de Lobo en la guerra de Successió i el període de governador i corregidor de Barcelona (1746-1750), veg. especialment, ESCRIBANO (1996, 26-35 i 46-47). Quant a la fama i difusió de l'obra de Lobo: «A lo largo de todo el siglo XVIII vieron la luz al menos 11 ediciones de sus obras poéticas (7 en vida del autor y 4 tras su muerte) por toda España (Madrid, Barcelona, Sevilla, Valencia) prueba indudable de la enorme popularidad que alcanzaron las obras del poeta» (ESCRIBANO 1996, 47). Veg., a més, la nota 34 de l'**Annex II**.

¹⁸⁸ Cf. AGUILAR (1996, 45-53); i encara en perduraria la veta molts anys (p. 125).

¹⁸⁹ Els mss. 9 i 10 de l'Arxiu de la RABLB, amb gran nombre de poesies transcrits de la mà d'Eura, com hem vist, revelen una actualitat rabiosa quant a la producció de la poesia castellana: gran part dels poetes editats i vigents en aquells primers anys del Set-cents hi són representats: Quevedo, Bances Candamo, Coloma, Lobo, Álvarez de Toledo, etc. (AGUILAR 1996, 45-49).

¹⁹⁰ No cal dir que fra Eura devia conèixer la poesia de Quevedo: als prestatges de la biblioteca del convent consten «Obras» (Brussel·les 1660 i Madrid 1729: ms. 1167 BUB, f. 95) i «Segunda parte de las Obras en prosa» (Madrid 1664: ms. 1016 BUB, f. 220). D'altra banda, ell mateix en copia, de la seva mà, composicions, com consta al ms. 3-1-9 de l'Arxiu de la RABLB, tot i que són obres breus en prosa: «Premática del tiempo» (ff. 19-20), «Carta de un cornudo antiguo y jubilado a un moderno y flamante» (ff. 20-21), «Carta de Dn. Francisco de Quebedo escrita al Duque del Infantado con la enorabuena de la tenuta del estado de Lerma y Zea» (ff. 21-21v) i «Memorial de Don Francisco Gomes de Quebedo a una Academia de Poetas» (ff. 21v-22). S'ha d'esmentar que els dos primers volums de poesia de Quevedo

com Quevedo havia fet també una paràfrasi de les *Lamentacions* de Jeremies: n'hi havia dues edicions al convent de Barcelona: Brussel·les 1660 i Madrid 1729. Doncs bé; em fa tot l'efecte que els dos poemes d'Eura contenen, en part, més que no pas imitacions de l'expressió poètica quevedesca, un correctiu. En efecte, un correctiu aplicat a la lírica amorosa petrarquista barroca en general però sobretot a la de Quevedo. Més concretament encara: al motiu de l'amor terrenal que transcendeix la mort,¹⁹¹ tema poètic que fra Eura havia de reprovar radicalment. Potser exagero, *eppur si muove!* Vegeu, si no, l'octava XXIX i la nota al v. 227 del poema 4.

Reconec que la relació és potser vaporosa; no gosaria dir-ne res si no fos que hi ha alguns altres indicis que em refermen en el mateix sentit. Hi ha motius quevedescos recurrents en la sèrie poètica a Lisi que fra Eura insereix en els poemes 3 i 4 per tal de blasmar-los. La condensació es produeix especialment a les octaves X i XXV del primer i VIII del segon: imatges hiperbòliques, d'encariment, que Quevedo utilitza per a la descripció de Lisi o de la passió amorosa que el jo poètic experimenta, d'una manera o altra lligades a la mort, són anorreades en la poesia d'Eura.¹⁹² És cert que tot plegat són imatges corrents del petrarquisme però els nombrosos punts en comú, de signe invers, entre aquestes octaves de fra Eura i els poemes a Lisi de Quevedo, amb el rerefons del correctiu al tema de l'amor més enllà de la mort, em fan pensar que potser som davant d'una actitud moral antiquevedesca manifestada de manera poètica. No em veig amb cor ara d'aprofundir en aquest tema. El deixo aquí esbossat per a una futura aproximació.

Finalment, voldria reflexionar un instant sobre un punt que em sembla important. Aquest conjunt de textos poètics sacres de fra Eura, l'hem de considerar literatura "pietosa" o "devota", en el mateix sentit, posem per cas, com considerem devotes obres com el *Foment de pietat i devoció cristiana* de Llord o l'*Exercici del cristià* d'Ullastre, per esmentar només dos títols ben coneguts? Crec que seria

al Set-cents (*El Parnaso español* i *Las tres últimas musas castellanas*, 1702-1703) van ser impresos a Barcelona mercès a l'esforç conjunt de diversos llibreters i que van ser dedicats a l'Acadèmia dels Desconfiats (AGUILAR 1996, 45).

¹⁹¹ D'«ardor y hondura de su pasión amorosa, de ahí su sentimiento de amor más fuerte que la muerte» parla FERNÁNDEZ (1971, 175) (la cursiva és seva). Aquest autor veu una rebel·lia profunda enfront de la mort en la poesia de Quevedo (pp. 175-177). El tema és recurrent en força poemes a Lisi però és ben explícit en els coneguts sonets «Si hija de mi amor mi muerte fuese», «Cerrar podrá mis ojos la postrera» i «¡Qué perezosos pies, qué entretenidos» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 650, 657 i 659, respectivament).

¹⁹² P.e., les *centellas*, lligades a l'*ardor*, apareixen en imatges hiperbòliques en la descripció de Lisi: cf. sonet «Quien bien supo una vez, Lisi, miraros» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 648, esp. vv. 9-11); en Eura, amb la mort no solament s'apaguen les «centelles» de l'amor sinó que, vist el cadàver, no hi ha possibilitat que se n'encenguin (3 75 i 197). Són ben recurrents en aquests poemes de Quevedo les imatges de l'amor-incendi que perviu en les cendres enllà de la mort («Llevara yo en el alma adonde fuese / el fuego en que me abraso, y guardaría / su llama fiel con la ceniza fría / en el mismo sepulcro en que durmiese» (vv. 5-8 del sonet «Si hija de mi amor mi muerte fuese»: BLECUA ed. 1969-1981, I, 650; més "incendis" relacionats amb sepulcres i evasions a la mort en els sonets «En este incendio hermoso que, partido» (p. 651), «Pierdes el tiempo, Muerte, en mi herida», (esp. vv. 9-11, pp. 668-669) o al poema "testament" «Pues reinando en tus ojos gloria y vida» (esp. vv. 19-20, pp. 679-681); en Eura es nega explícitament la possibilitat de la pervivència de l'amor en la cendra: ans al contrari, tot mantenint la mateixa imatge, la cendra freda sufoca l'amor-incendi (3 199-200). Com en el sonet «Esta vibora ardiente, que, enlazada» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 652), fra Eura utilitza també associades imatges tradicionals relatives a l'amor com les sagetes i la «ponçonya» (cf. 4 octava VIII).

una consideració errònia. Els models d'Eura són, abans que res –ho acabem de veure– estrictament literaris, cultes, de tradició barroca. I encara que algunes de les seves fonts siguin tractats espirituals, de moral cristiana i arts de ben morir, generalment castellans pel que he pogut escatir, les “absorbeix” i insereix en un entramat poètic altament cultista, no ho oblidem. Per damunt de qualsevol intenció apologètica cristiana, moralitzadora o “devota” que hi volguem veure, hi prima la intenció literària, artística. Alhora, hi és palesa la consciència i voluntat lingüístiques de recuperació de la llengua catalana i l'afany de prestigiar-la mitjançant un registre literari culte. Això no té res a veure amb l'ús rutinari del català que fan els tractats devots, catecismes, etc., que usen el català de manera utilitària, perquè és la llengua del destinatari, monolingüe català, amb finalitats estrictament catequètiques. No oblidem, finalment, que Eura és un poeta de registre exclusivament culte: no li coneixem cap composició propera a les formes de la poesia popular; només s'ha de fer un cop d'ull a les formes estròfiques que farà servir.

Vull insistir, com he volgut deixar clar des del preàmbul, que aquest capítol sobre l'obra literària de fra Eura, així com tots els altres d'aquesta introducció, no té altra pretensió que fer una aproximació, a tot estirar establir unes línies mestres sobre l'objecte d'estudi. El propòsit darrer i més important era el de lliurar-ne una hipòtesi d'edició crítica de l'obra poètica, com queda palès des del títol mateix d'aquests papers.

2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona

JA he esmentat les dades generals més significatives de la relació d'Agustí Eura amb l'Acadèmia de Barcelona al capítol biogràfic.¹⁹³ Aquí entraré amb major detall en l'activitat estrictament literària que hi va desenvolupar. El mateix dia del seu ingrés (1 d'octubre de 1732) ja se li comana un «assumpto» o encàrrec literari el títol del qual no és especificat.¹⁹⁴ El primer text de tema conegut que ens ha arribat se li va encarregar en la sessió del 7 de novembre de 1732: «A la riñas de Jacob y Esaú dentro del vientre de su madre. Verso a su elección». Gairebé un mes més tard, l'1 de desembre, llegia el seu text.¹⁹⁵

A l'any següent, tenim notícia de tres encàrrecs literaris. El primer diu: «P. Augustín Eura expressará el gozo del *santo* Simeón teniendo el niño Jesús en las manos», i ho farà en «liras catalanas».¹⁹⁶ Presenta l'encàrrec al cap d'un mes, el 3 de febrer.¹⁹⁷ Al 2 de març se li comana una «Perífrasis a los *Trenos* de Jeremías», que llegeix el 28 d'abril.¹⁹⁸ A l'agost del mateix any de 1733 arriba la carta de la convocatòria poètica del certamen per a la catedral de Salamanca: Agustí Eura veurà publicats dos

¹⁹³ El primer que se m'acut, en parlar de l'Acadèmia de Barcelona, és afegir-me al clam de Francesc Feliu, i d'altres, sobre la necessitat urgent d'un estudi a fons de l'activitat d'aquesta institució al Set-cents (FELIU 1996).

¹⁹⁴ RABLB, lligall 1-II-1, al plec *Lista delos Académicos y distribución de assumptos*, s.f., en data 1-X-1732, «en junta particular se distribuyeron assumptos a los siguientes», i el «P.M. Agustí Eura» apareix entre altres cinc. Veg. el que he esmentat més amunt (pàg. 155) sobre les circumstàncies que devien jugar a favor de la seva incorporació a l'Acadèmia. Són interessants els treballs d'Aurora Egido sobre les acadèmies barroques hispàniques, «Poesía de justas y academias» (1984) i «Literatura efímera: oralidad y escritura en los certámenes y academias» (1988), recollits, entre altres, en un volum (EGIDO 1990). Per cert: no sé que s'hagin estudiat els «abundantes poemas en catalán» (p. 122) recollits en un ms. pertanyent a l'acadèmia aragonesa de la Pítima (s. XVII?).

¹⁹⁵ RABLB, lligall 1-II-1, al mateix plec esmentat a la nota anterior. És el poema núm. 21. El tema de les disputes entre Esaú i Jacob ja havia estat tractat poc abans en el clos de l'Acadèmia, encara que no en un estadi tan prematur com ho fa el pare Eura: va ser una de les aportacions a la sessió solemne i "pública" de 1731 que descriu ROSSICH 1995a (veg. pp. 315 i 330).

¹⁹⁶ En català, malgrat l'acta de la sessió del 18 d'abril de 1731 on es llegeix: «Dicho dia se resolvió que los académicos usen el idioma castellano». Albert Rossich prepara un estudi que analitza el paper de la llengua catalana en aquests primers anys d'activitat acadèmica, el sentit i abast d'aquesta resolució de 1731 que, com veiem, no sempre es complia.

¹⁹⁷ Malgrat que de vegades els encàrrecs no es complien o es perllongaven indefinidament, aquesta anotació sobre la data de lectura vol dir que el text encarregat va ser efectivament escrit. Tanmateix, no he sabut trobar cap còpia d'aquest poema; és l'únic poema català de fra Eura de què tinc notícia però que no en conservem cap testimoni.

¹⁹⁸ RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los Académicos y distribución de assumptos*, s.f.: en la sessió de junta particular de 2-III-1733, en la cel·la d'Agustí Minuart, al convent de Sant Agustí, director interí de l'Acadèmia (per trasllat a Madrid de Bernat Antoni de Boixadors) es van distribuir «assumptos concertados a Christo en la cruz». D'entre tots ells, 14 en total, l'únic a qui no se li encarrega d'escriure una composició sobre el tema va ser Agustí Eura: «P.M. Augustín Eura. Parífrasis [sic] a los *Trenos* de Jeremías.» A la junta general del 4 de gener de 1734, Eura llegeix «el cumplimiento de la paráfrasis de los *Trenos*»: al comentari final del poema 5 dedico una certa atenció a la interpretació d'aquestes dades. I encara hi trobem una notícia anterior a 1733: al mateix lligall, plec 1732. *Lista de los papeles q̄. contiene este faxo. Introducciones p^a. alg^s. Acad^s. de 1732*, entre els títols de composicions encarregades i llegides pels acadèmics (sense dir-ne els noms), hi ha una «Censura de una Paráfrasis de los *Trenos* de Geremías Profeta». Com he comentat més amunt (pàg. 115), segurament es tracta d'un error en la datació i s'ha de referir a la censura de la composició d'Eura de 1733.

poemes en llengua castellana al 1736 en el volum imprès corresponent.¹⁹⁹

Per a l'acadèmia de carnaval de 1734, el 3 de febrer, li és encarregat «el testamento de Carnestolendas» en «quintillas».²⁰⁰ El 16 de març, durant la quaresma d'aquell any, ha d'escriure un poema en «concleración de Christo en la cruz», text que serà llegit el 19 d'abril en l'«academia de pasión» que l'Acadèmia feia cada any per Setmana Santa i que duu el títol en català, «Concleració a Christo crucificat. Romans».²⁰¹ Al juliol li és encarregada una composició de circumstàncies, en castellà, en lloança del marquès de Risbourg, recentment traspasat. Forma part d'un conjunt de textos poètics castellans escrits per diferents acadèmics a la mort del que fins aleshores era el president de l'Acadèmia. A Eura li encarreguen el tema següent: «Bajo el anagrama puro de Melun, que es *Lumen*, explique el sentimiento de la Academia por haver perdido su presidente con la muerte del Excelentísimo Sr. Dn. Guillermo de Melun, Marqués de Risbourg, sobre el thema *Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum*», fragment del psalm 37, que ha de ser redactat en «liras».²⁰²

Com hem vist al capítol biogràfic, al 1734 partia cap a Madrid per qüestions relacionades amb la nova fàbrica del convent del carrer de l'Hospital. Des de Madrid va mantenir relació amb

¹⁹⁹ Són els poemes **22** i **23**. Veg., el que he exposat sobre la qüestió al capítol biogràfic i el comentari final a l'edició d'aquests dos poemes.

²⁰⁰ Ja n'he parlat abans, en descriure l'obra poètica de fra Eura (pàg. 118). Sobre carnivals barcelonins de l'època, veg. BROWN (1989b, 12 ss.).

²⁰¹ RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los Académicos y distribución de assumptos*, s.f.: es distribueixen una sèrie d'«assumptos» sobre la Passió. Se'n detallen 23. Entre ells: «17. P.M. Eura. Concleración de Christo en la cruz. Romance». Els temes, però, solen ser prou més pintorescos i extravagants. Entre altres més 'adients' (segons el nostre punt de vista d'avui): «sátira a la moçuela portera de la casa de Cayfás»; «A la coluna en que fue azotado Christo. N.S.»; «Qué calidad de madera fue la de la cruz de Christo»; el Marquès de Sentmenat «decidirá si Christo N.S. estuvo del todo desnudo en la cruz». El poema d'Eura és el núm. **5** d'aquesta edició. El pintoresquisme de moltes mostres de l'activitat literària, en sentit ampli, de l'Acadèmia no desdiu gens del del seu entorn, les festes literàries i certàmens de tota mena, dels col·legis i seminaris, de les institucions i ordes religiosos en relació a grans solemnitats i efemèrides, fins de la Universitat de Cervera mateix.

²⁰² És el poema núm. **24**. Arxiu RABLB lligall 1-II-1, plec *Arancel de los papeles, que se contienen en este faxo. 1792. Asuntos eterogéneos* (Títol al primer full: *Aranzel de los asuntos académicos existentes en el Archivo de la misma, que, en virtud de la comisión que el día 18 abril de 1791 hizo la Academia a algunos de sus individuos para cohordinarlos y arreglarlos, me tocaron a mi, Dⁿ. Esteban de Pinós*), relació de composicions diverses llegides en juntes generals disperses entre 1731 i 1757. En un paper solt he trobat el text de l'encàrrec a l'acadèmic Eura: «Bajo el anagrama puro de Melun, que es *lumen*, explique el sentimiento de la Academia por haver perdido su Presidente con la muerte del Exo. Sⁿ. Dⁿ. Guillermo de Melun Marq^s. de Risbourg, sobre-l thema: *Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum*. Psalm. 37, vers. 11, en liras». Aquí no ho diu, però en l'*Arancel* es detalla el nombre d'estrofes i el nom de l'acadèmic: «14 liras cuyo asunto es: Bajo [...]. Leídas por el P.M. Fr. Agustín Eura». La rúbrica que encapçala el text del poema (Arxiu RABLB, lligall 19, núm. 1. Còpia autògrafa de fra Eura) esmenta que és un «assumpto académico» per al primer de desembre. Ara bé, pel lligall 19, núm. 32, que conté la distribució d'«assumptes» relacionats amb la mort del president, sabem que van ser llegits el 22 de desembre. També s'hi diu que a Eura li havien estat encarregats dos: aquest poema (el núm. **24**) que coneixem, entre els de la segona part, i un altre, entre els de la primera part, del qual no ens ha arribat cap notícia i que segurament no va arribar a redactar: «Assumpto 7. P.M. Agustín Eura. Sobre haver su excelencia acreditado tan repetidas vezes en el discurso de su vida la heroicidad de su ánimo en despreciar los peligros, en ninguna ocasión dio mayores muestras de la grandeza de su espíritu que en la de sufrir con invencible constancia las penalidades de su última indisposición, mirando la vezina muerte con la más elevada magnanimidad, conforme a la sentencia de Séneca, *Epist. 120: Necessario itaque magnus apparuit que numquam malis ingemuit numquam de fato suo quaestus est, fecit multis intellectum sui*».

l'Acadèmia i hi va trametre diversos textos fins a l'any 1737. Dels conservats, no n'he pogut datar cap de l'any 1735.²⁰³ En canvi, de datats a l'any 1736 en conservem uns quants, tots en castellà i relacionats amb l'acadèmia de Passió d'aquell any: són els núms. **25**, **26** i **27**. L'Arxiu de la RABLB conserva, finalment, dues còpies d'un text poètic del nostre autor datat al 1737. Va ser presentat a l'acadèmia de Passió celebrada el 15 d'abril d'aquell any: és el poema **28**.

No solament va presentar treballs acadèmics originals encarregats per a una sessió concreta; recordem les "censures" que va redactar per als treballs dels seus companys. Cap d'aquests darrers textos, però, no ha estat localitzat.²⁰⁴

Convé ara que ens aturem un moment en un text prou conegut i molt significatiu, dins del clos acadèmic, sobre l'actuació de fra Eura en favor de la literatura culta en català: *Les Muses Catalanes*, el poema núm. **13**. Jordi Rubió va aventurar que *Les Muses Catalanes* al·ludia a «un grup de poetes catalans» que tindrien la pretensió «d'ésser admesos a l'Acadèmia barcelonina». «¿És que alguna vegada va tancar les portes als poetes en català?», es preguntava (RUBIÓ 1958 [1986, 140]). Seguint Rubió, Antoni Comas relacionava el poema amb una pretesa promoció («qui sap si es tractava d'una promoció jove que pressionava per entrar-hi»), i, per tant, considerava també que el text era escrit fora de l'àmbit acadèmic (COMAS 1972 [1985, V, 117]). De tal grup, o de tal promoció, però, no tenim cap mena de notícia. En un altre lloc, i en contradicció amb el que afirmava anteriorment, Antoni Comas comentava la possibilitat que el poema fos un «mer joc, amb matisos irònics, qui sap si d'un tema donat, com tants i tants es troben entre la poesia circumstancial que s'escriu a l'Acadèmia durant aquest període»; amb tot, no descarta que «l'autor exigís, a la institució, una posició més clara, més definida, respecte de la llengua i del seu conreu literari» (COMAS 1972 [1985, VI, 336]). Donava per fet, doncs, que el poema va ser redactat quan Eura ja era membre de l'Acadèmia. El fet és que el to respectuós i directe en adreçar-se a la «noble Acadèmia» permeten de suposar-ho.

²⁰³ Tot i que tenim notícia d'alguna composició seva en aquest any: a l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*, hi ha un paper, datat el 3 d'octubre, amb els títols de tres treballs «trahidos por el Sr. Pedro Serra». El primer diu «Sirvase rendir gracias a nuestro beatísimo padre Clemente XII, de aver estendido el rezo de nuestra paysana San [sic] María de Cervellón por toda la Provincia Tarragonense»; al marge diu: «Eura, Madrid». En l'acta d'aquesta sessió diu «Eura, lo de Serra n. 1», és a dir, que se li va encarregar de treballar el tema proposat anteriorment per presentar-lo en una propera junta general. Probablement no la va presentar per tal com no n'he localitzat cap altra notícia sobre aquest text a l'Arxiu de la RABLB.

²⁰⁴ He esmentat diversos textos de què tenim notícia que van ser presentats amb tota seguretat a l'Acadèmia, entre ells, textos poètics catalans (les lires catalanes expressant el goig de Simeó en tenir Jesús als braços) i castellans (el «Testamento de Carnestolendas»), a banda de les censures; sobre la desaparició de molts textos poètics que devien conservar-se a l'Acadèmia encara a principis del segle passat (recordem que els índexs elaborats el 1806 encara esmenten poemes avui ja no localitzables a l'Arxiu de la RABLB), veg. la hipòtesi de ROSSICH (1995a, 310): el projecte d'elaborar una antologia de poetes acadèmics devia fer que algunes d'aquestes poesies se separessin del conjunt i acabessin perdudes. Del projecte se'n parlava ja al 1794; al 1806 encara no es devia haver fet la selecció (potser els índexs es van fer al 1806 per aquest motiu); finalment, l'antologia no es va dur a terme. Veg. també ROSSICH (1984, 153-154) i ROSSICH 1995b.

Doncs bé: d'una banda, a l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, hi ha un plec intitulat *Índice de poesías de la Academia* (títol a la 1a pàg.: *Índice de los papeles en verso de la Real Academia de Buenas Letras de que se han hecho cargo los socios redactores del Periódico Semanal*); s'inicia amb títols de poemes del 1729, i arriba fins al 1806; cap al final hi ha un *Índice de las poesías que por no tener fecha ni haberse podido averiguar se han rehunido en un legajo separado y se continuan aquí conforme se hallan en él*. Entre els títols que allà figuren llegim: «Las Musas a la Academia. Octavas. Anónimo». D'altra banda, a l'ANC, Fons Josep Rafel Carreras i Bulbena, sign. 07.42 (documents relacionats amb la RABLB), he localitzat un plec de 4 ff., amb una relació de títols de composicions acadèmiques, feta a principi del XIX, similar a d'altres llistes conservades a l'Arxiu de la RABLB; porta per títol *Índice* (f. 1) i l'encapçalament fa «Papeles eterogéneos» (f. 2). El registre núm. 55 (f. 6) diu: «Octavas en que las Musas Catalanas se ofrecen a la Academia, sin nombre de autor». Aquestes referències no poden al·ludir a cap altra cosa que no sigui el text de la composició esmentada, malgrat que no s'hagi conservat entre els papers de l'Arxiu de l'Acadèmia. La presència d'aquest poema a la institució –si més no, encara hi era al 1806– i el text mateix del poema fan pensar que va ser escrita de dins estant, a pesar que no hagi trobat cap constància escrita de l'encàrrec ni al·lusió a la lectura en les actes de cap sessió.

Fos com fos, es tracta de l'únic document que posseïm que, implícitament, retregui a l'Acadèmia el bandejament i la manca de suport de l'activitat literària en llengua catalana.²⁰⁵ S'hi contraposa un passat literari immediat esplendorós –de fet, de la llengua catalana en tant que llengua política i literària– a un present on es constata una situació de declivi i de menyspreu per la llengua del país en els àmbits culturals de prestigi. Eura en reivindica l'ús en tots els àmbits de la cultura (vv. 57-64), com farà en els opuscles d'apologia de la llengua: «que deuriem tots los autors catalans escriurer les obres memorables en llengua catalana» diu a la *Controvèrsia* i posa l'exemple de la *Corònica* de Pujades.²⁰⁶ L'objectiu final de l'al·legat va més enllà de la voluntat de donar esplendor a la institució

²⁰⁵ Poc o molt, però, el català era una llengua *escrita* present en les sessions acadèmiques, especialment en els papers poètics: Eura mateix n'era un bon exemple; però no n'és l'únic, malgrat la decisió de 1731, exposada més amunt. Posteriors són els atacs que Ullastre adreçava a l'Acadèmia des de la dedicatòria de la seva *Gramàtica* (veg. CARBONELL 1977, 302). Recordem també les al·lusions poc falagueres sobre l'actuació de l'Acadèmia o sobre les capacitats dels seus membres fetes per Finestres; no toquen, però, el tema de la llengua. Podem establir un cert paral·lelisme, per bé que en un context ben diferent i gairebé cent anys després (1802), amb la petició que farà Sanelo a la Societat Econòmica d'Amics del País per tal que fomenti «est ram de lliteratura» (COMAS 1972 [1985, V, 245]).

²⁰⁶ *Controvèrsia* cap. 9 § 38 (**Annex VI.1**). Interessa remarcar que Eura, com molts altres apologistes, no denuncia mai cap mena de repressió lingüística per part de cap institució, ni fa referència a cap acte de resistència contra cap persecució política, naturalment perquè aquestes no existien, malgrat que és un fantasma que s'hi ha volgut veure algunes vegades. No, la situació de diglòssia és causa del comportament social dels catalans mateixos, dels seus usos lingüístics (veg. sobre això, MORAL & RIUS 1989 i PRATS 1995b). Més concretament de les seves capes cultes. Una altra cosa serà analitzar per què es dona aquesta actitud i saber-la avaluar sense anacronismes des d'una perspectiva completament diversa com és la d'avui dia. De fet, RUBIÓ (1958 [1986, 21 ss.]) ja havia constatat la ínfima proporció de la producció catalana enfront de la castellana i llatina en totes les col·leccions literàries relatives a efemèrides ben abans de la Nova Planta. En general, totes les referències que podem llegir en textos del XVIII-principi del XIX (Galiana, Reixac, Ballot...) consideren que el desafecte a la llengua pròpia és un afer dels catalans mateixos, fins arribar a provocar estupor en Francesc Cors (1757). També a la *Controvèrsia* les acusacions van dirigides contra els naturals per l'abandó i fins la prohibició de l'ús de l'idioma nadiu. L'actitud reivindicativa de l'ús del català en els registres cultes i de prestigi és,

(les muses «filles són en ta glòria interessades») i fins de la literatura i de la cultura:

Vèurer la nostra casa poderosa
 anhelam i en les glòries aumentada,
 que no ha de ser la musa desatenta
 al país que la cria i la sustenta. (vv. 69-72)

Al costat d'aquest fragment hi podem posar un de l'inici del pròleg «Al lector» a l'«epílogo» de poesies religioses: ha confegit el recull, entre altres raons, per «provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudes» (**Annex VI.2, § 1**). Eura està convençut que la capacitat de la llengua catalana per al conreu literari més exigent és indiscutible, però dur-ho a terme i que en resulti *la nostra casa poderosa* [...] i en les glòries aumentada» (vv. 69-70) no és simplement una qüestió d'actuació personal. S'hi han de posar els «medis necessaris» (v. 48). I amb el text a la mà, aquests no poden ser altres que el recolzament de les institucions culturals del país: vet aquí perquè en reclama l'admissió i la difusió per part de l'única institució catalana que podia fer-se'n càrrec.²⁰⁷

Hi ha, finalment, una qüestió que no ens pot passar per ull. Del conjunt de la poesia conservada i atribuïda sense dubtes a fra Eura, un total d'onze poemes estan relacionats amb l'activitat acadèmica; en la seva major part són encàrrecs concrets fets en sessions acadèmiques, proposicions d'«assumptes» dels quals tenim ben documentades les circumstàncies. Doncs bé; només tres d'aquests onze són escrits en català; la resta, vuit, són redactats en llengua castellana. És cert que es poden fer unes precisions que matisen aquestes dades numèriques. Els poemes catalans són més

justament, un tret que el vincula més encara a la cultura barroca del país, a la mentalitat prebèlica: anys a venir, la dicotomia català/llengua popular i castellà/llengua de cultura es consolidarà (PRATS 1995b, *passim*, esp. p. 31).

²⁰⁷ En relació al text d'Eura, voldria reproduir aquí un sonet, molt anterior al nostre poema, que figura en l'edició de *La devota peregrinación [sic] de la Terra Sancta, y ciutat de Hierusalem, feta u escrita per lo reverent senyor mossèn Miquel Matas, natural de la vila de Olot, bisbat de Gerona l'any 1602* (Barcelona, Gabriel Graells i Girald Dotil). El sonet, en decasíl·labs cesurats i amb «licències» detonants en la rima, conté alguns motius paral·lels al d'Eura (el text és tret de VILA 1989, 637):

Los cathalans, los que són més banyats
 y refrescats en la font de Castàlia,
 agen favor de la florida Thàlia
 per celebrar de Matas los dictats.

Puis avorrits o almanco oblidats
 de son parlar natural cathalà,
 los més emprenen escriure en castellà.
 No u fa Miquel, zelós de sos passats,

usant-la molt, si bé és mig avorrida
 la natural y cathalana llengua,
 per ser amich lo món de novedat.

Las musas, donchs, de murtra molt florida
 lo corònan y desterren la mengua
 adornant bé de matas lo seu cap.

solemnes i responen a un propòsit més ambiciós; els castellans, en canvi, són més circumstancials, en general. Dels vuit en castellà, hem de descomptar-ne els dos que van ser compostos per al certamen poètic convocat pel capítol de la catedral de Salamanca per tal de celebrar l'acabament de la construcció d'aquella església. Finalment, els poemes catalans sumen un nombre de versos força més considerable que els castellans; de fet, si comptem el nombre de versos de les composicions, la relació s'inverteix: 956 versos catalans i 332 versos castellans –quatre dels sis poemes castellans presos en consideració són sonets–.²⁰⁸ Potser s'hi podria afegir encara alguna consideració al voltant de la llengua en què composita els poemes “acadèmics” en funció de la cronologia: a banda del poema **13**, sense datar, els altres textos redactats en català (núms. **5** i **6**, més el que tracta sobre Simeó, no conservat), són de 1733 i 1734.²⁰⁹ El primer poema en llengua castellana de què tinc notícia és de novembre de 1732 (**21**), ben poc després d'haver entrat a l'Acadèmia; la resta són redactats a partir de desembre de 1734, quan fra Eura ja era a Madrid.²¹⁰ Però no sé si tot això plegat resta contundència a una conclusió que sembla òbvia: l'Acadèmia juga un paper castellanitzador que no podem menystenir.²¹¹

No n'és l'únic cas. El testimoni d'Antoni de Bastero sembla confirmar aquesta hipòtesi: si fins aleshores havia usat la llengua catalana en els apunts de treball i en la redacció de la *Gramàtica italiana*, usa el castellà en la redacció de la *Història de la llengua catalana* vinculada a l'Acadèmia. Per a Francesc Feliu, el seu editor i estudiós de la tasca filològica de Bastero, aquest canvi ve condicionat per la vinculació a l'Acadèmia de Barcelona (FELIU 1996, 311-312).

²⁰⁸ Recordem que em refereixo a versos *conservats*, perquè n'hi ha de perduts, en català i en castellà.

²⁰⁹ Per ser exactes, de les acadèmies de Passió de 1733 (**5**) i 1734 (**6**); el poema en lires catalanes sobre Simeó el llegia el 3 de febrer de 1733.

²¹⁰ Les dates són: desembre 1734 (**24**), acadèmies de Passió de 1736 (**25**, **26** i **27**) i de 1737 (**28**). A banda del poema no conservat «Testamento de Carnestolendas», encarregat al febrer de 1734.

²¹¹ L'estudi de l'activitat de l'Acadèmia en aquesta època que he reclamat a l'inici d'aquest apartat haurà de confirmar o desmentir aquestes apreciacions. Sobre l'ús de la llengua castellana en la poesia de fra Eura anterior al seu ingrés a l'Acadèmia, veg. el que he exposat a la pàg. 128.

2.4. Un programa col·lectiu de recuperació de la cultura catalana?

D' AGUSTÍ Eura destaca, i és l'únic cas que conec en aquesta època, el vessant de l'afició a «nostre idioma». No ho dic pas jo: ja ho feia ressaltar Serra i Postius a Bastero: «apassionadíssim», en deia. *Les Muses Catalanes* potser eren més aviat una brometa de sessió acadèmica que no pas un text combatiu. Però Eura, entre broma i broma, segurament tenia clar quins eren els seus objectius.

Les Muses Catalanes és un text que ha de ser inserit en un conjunt d'altres actuacions de fra Eura en la mateixa direcció: el conreu de la poesia en català a l'Acadèmia, els altres projectes de reivindicació lingüística (la *Controvèrsia* i el pròleg a la col·lecció de poesies religioses), la crida a les muses catalanes cap a la poesia “major”, els poemes “patriòtics”, la redacció del *Tractat de la poesia catalana*, etc. Així doncs, quant a les propostes de restauració literària culta en llengua catalana des del segle XVI fins la Renaixença n'hi ha tres de ben explícites, una per a cada “gènere” literari: Fontanella per al teatre, Romeguera per a la prosa i Agustí Eura per a la poesia. La reivindicació resulta potenciada tant per la dignificació mítica del català a través de textos com la *Controvèrsia*, com per l'al·legat de *Les Muses Catalanes* o per la reglamentació que en fa el *Tractat de la poesia catalana*.²¹² De fet, bona part de la seva poesia té un alè i una ambició poc comunes, pel que en sé, a l'època: no són els seus poemes breus i circumstancials, jocosos i banals, que n'hi ha, sinó sobretot llargs poemes de tremp enfàtic i voluntat culta, tant quan tracta temes religiosos o epicoreligiosos com quan versiona autors clàssics com Ovidi. No en fa prou amb els versos satírics i ocasionals, sinó que assumeix el repte d'empreses de llarg abast. Feta la “demostració” d'igualtat entre català i castellà via babèlica (a l'apologia), farà la reivindicació més abranguda per a l'ús culte de la llengua catalana aplicada a l'objecte més elevat que podia ser considerat: la poesia sacra. Ho dirà en alguna ocasió: l'acreciment màxim d'una llengua es fa per via de l'“escriptura” sobre el tema de major vàlua: el tema religiós.²¹³ I no per raons pastorals o devotes, com tants tractats i exercicis del cristià n'hi havia i n'hi va haver encara, sinó per raons artístiques, poètiques.

Tanmateix, no hem de cenyir aquesta reivindicació a l'àmbit estricte de la poesia culta: hem de recordar que fra Eura diu «que deurien tots los autors catalans escriure les *obres memorables* en llengua

²¹² Fixem-nos que es tracta bàsicament d'obres d'incidència ideològica, però també pràctica, d'incitació a la feina: Eura mateix en seria l'exemple palmari.

²¹³ Un indicati de la consideració de “superioritat” que per fra Eura devia tenir la poesia religiosa sobre tota altra manifestació literària es palesa en una anotació del florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 484, s.v. «Letras humanas»): «En la gran casa de Abraam que es la Iglesia, quiere Dios que no sólo haya fruto de bendición de Sara, esto es la erudición sacra, sino también de la esclava Agar, que es la erudición profana [...] La ciencia humana debe ser Agar, esclava que sirva a Sara, la divina: ésto es tomar el panal del león muerto, como Sansón, porque no es servir a sus errores, sino servirse de ellos».

catalana», i en afirmar-ho es refereix a obres de tota mena. D'altra banda, quan escriurà apològica catòlica, on polemiza amb obres no hispàniques, per raons de gènere (tractat dens i escolàstic, en prosa, sobre matèria teològica i moral) i de difusió no tindrà cap dubte, ni, al capdavant, cap possibilitat de tria: el llatí i prou.

En la carta de Serra a Bastero, de 1731, que he esmentat més amunt i de la qual n'he reproduït un fragment, es fa al·lusió a d'altres projectes. Per exemple, Serra s'alegra de l'aprovació de Bastero sobre diverses empreses “nostres”: l'art poètica catalana, és a dir el *Tractat de la poesia catalana* que Eura ja havia encetat, i una «Història de nostra pàtria o país», projecte aquest darrer que diu que ha estat encetat diverses vegades i no acaba de reeixir mai, «per causa de la antiquíssima tatxa de nostre nació, vull dir, per la desunió». ¿Som davant d'una mena de “programa” col·lectiu de recuperació de l'ús del català i de la cultura i la història catalanes en general? Potser parlar de “programa”, inclús així, entre cometes, és excessiu i fins distorsionador. Tanmateix, no es pot negar que tenim al davant unes quantes iniciatives restauradores i d'estudi al voltant de la llengua, la literatura i la tradició historicocultural catalanes. N'hi deuen haver més que ara no puc recordar;²¹⁴ però una cosa resulta manifesta: aquests tres personatges –i segurament d'altres– estaven vinculats, més o menys vinculats.²¹⁵ És per aquest motiu sobretot que els he destacat com a conjunt i m'he permès parlar de “programa”. Si no vaig errat, en seria el primer, després de la guerra de Successió.

Un exemple d'aquesta vinculació apareix a la darrera frase transcrita de la carta de Serra a Bastero: «Li participaré lo que V.S. me escriu, y ab la certitut de ser V.S. boníssim panicà, li daré esperanças de que nos ajudarà y farà molts dels exemples me apuntà, puix sols V.S. o pot fer entre tots los catalans.» Això ho explica Serra a Bastero en relació a l'art poètica “empresa” per fra Eura, és a dir que Bastero s'havia ofert a col·laborar en la redacció de l'obra –que Serra sembla que fa també seva: «nos ajudarà»–, aportant-hi «exemples», de versos, imagino, pel fet que a fra Eura «li fàlten llibres y

²¹⁴ Potser hi hauríem d'incloure l'autor dels *Preceptes per la poesia cathalana y castellana* que ROSSICH (1979, *23) creu que «no deu ser posterior al primer terç del segle XVIII»?

²¹⁵ Sobre Antoni de Bastero hi ha força bibliografia ben coneguda i Francesc Feliu en fa una aportació decisiva amb la seva tesi doctoral sobre la *Història de la llengua catalana* del canonge de Girona. Serra i Postius incidirà en l'àmbit més eteri, però no menys eficaç, de l'hagiografia del país, una mena de “nacionalisme religiós”, d'altra banda ben arrelat en la tradició historiogràfica catalana moderna (Onofre Manescal, Antoni Vicent Domènec, Narcís Camós, potser Josep Elies Estrugós...). Però també, no hem d'oblidar-ho, en l'activitat historiogràfica sobre el Principat. No cal dir que, malgrat que la figura de Serra potser mereix una monografia aprofundida (especialment per la seva relació amb la cultura i els homes del seu temps), ha tingut força sort bibliogràficament parlant (veg. els treballs de PERÉS 1929, DURAN 1955, MADURELL 1957 i 1975, BROWN 1989b i BETRÁN *et al.* 1990 i 1992). No ha estat aquest el cas de fra Eura, molt més important si més no en l'àmbit de la literatura en català. A tots tres, a més, els uneix l'austrofilia. Per al cas de Bastero, veg. la nota 37 del capítol biogràfic (cf., en canvi, «l'apassionat felipista» Baltasar de Bastero, germà seu: BONET 1984, 43 n. 14); per al de Serra, veg. BETRÁN *et al.* (1992, 319-320), treball que, al meu parer, a més de ser excessivament benèvol en situar Serra en el corrent del criticisme històric (veg. DURAN 1955, esp. 256-257, i MESTRE 1979, 603-604, on es contraposen la credulitat sense fonament documental d'un seglar com Serra i els dubtes sobre casos similars que mostren religiosos de la mateixa època), mostra un coneixement superficial de la historiografia moderna catalana i té alguna llacuna bibliogràfica sobre l'autor que estudia.

materials». Per l'esborrany que en conservem no sembla que la col·laboració de Bastero arribés a dur-se a terme. Com sabem, el projecte va quedar interromput.²¹⁶

Hi ha d'altres actuacions que podríem situar en paral·lel a aquestes: el treball filològic de Bastero i més concretament la *Crusca* o la *Història de la llengua catalana*. El fet és que entre el període que va del final de la guerra fins als anys 1735-1740 hi una colla d'erudits i literats catalans, amics o coneguts, pertanyents tots ells al cercle de l'Acadèmia de Barcelona, alguns aspectes de l'obra dels quals té una significativa vessant politicocultural compromesa amb l'exaltació d'un o altre àmbit relatiu a la nació catalana, d'una manera més o menys científica, d'una manera més o menys entusiasta. Són gent com Antoni de Bastero, Pere Serra i Postius, Benet de Sala i Cella, Ramon de Dalmases, Marià Ribera, etc. Entre ells hi ha projectes compartits (FELIU 1996, 83) i amb ells hi ha també Agustí Eura. Francesc Feliu ens explica que devia ser el contacte amb les activitats d'aquest cercle d'intel·lectuals catalans, un cop havia pogut tornar de Roma, que havia portat Bastero cap a la redacció de la seva *Història de la llengua catalana* (FELIU 1996, 310-311). Aquests homes i la seva activitat són els qui omplen de remors el silenci dels primers decennis del Set-cents de què parlava Rubió i Balaguer. «¿S'interrompé totalment aquella continuïtat dels corrents literaris de la centúria anterior?» es pregunta a continuació (RUBIÓ 1958 [1986, 15]). Després de la guerra, la generació que la va viure reprèn la continuïtat cultural del segle XVII amb empena i entusiasme, i amb encert divers. El que s'esdevindrà, però, a la segona meitat del segle amb la cultura d'elit és ja ben conegut.

A la vista de tot aquest conjunt d'activitats de diversos erudits al voltant de la llengua i les reivindicacions literàries i culturals que li són a l'entorn entre les dècades segona i tercera del segle XVIII, penso que s'han de matisar afirmacions excessivament contundents, al meu parer, com les de BROWN & MELCHOR (1995, 8): «La cultura catalana hagué d'esperar [després de 1714] segle i mig per recuperar una renovada embranzida intel·lectual». Ben segur que tots recordem molts altres moments entre 1714 i 1859 que relativitzen igualment la imatge de desert intel·lectual de la cultura catalana que hi ha implícita en aquesta afirmació.

En tot cas, hem de tenir clar quin era el punt de partida, el context cultural del moment. Haurem de convenir que a aquesta generació postbèlica li toca viure el que sens dubte podem considerar un segment històric sensiblement paupèrrim de la cultura catalana:²¹⁷ exhaurida la literatura barroca,²¹⁸

²¹⁶ En tot cas, no crec que Bastero hi pogués col·laborar, com pensa Feliu, «aportant els exemples d'autors provençals o catalans antics que ell coneixia tant bé» (FELIU 1996, 58; ara també a FELIU ed. 1997, 15 n. 12) a una part, no arribada a redactar, sobre estrofisme i gèneres poètics, pel fet que no es tractava d'una "història literària" sinó d'un "manual", si se'm permet el terme, per fer poesia "moderna": volia ser una preceptiva d'ús per al *present*.

²¹⁷ Els anys de formació intel·lectual de fra Eura coincideixen amb el període de més baix nivell cultural a la península ibèrica, Principat inclòs. Només cal llegir les pàgines que dedica Domínguez Ortiz a analitzar «El ambiente intelectual en la primera mitad del siglo» divuit per adonar-se que els temps culturals de l'inici de la monarquia borbònica eren més aviat magres (DOMÍNGUEZ 1976, 104-116). De tota manera, fer afirmacions sobre la cultura de la primera meitat del Set-

en el punt més baix de l'ensenyament universitari,²¹⁹ en uns moments especialment convulsos de la història del país (amb els moments culminants de la guerra dels Nou anys, de 1689 a 1697, i, òbviament, l'episodi de la guerra de Successió) amb resultats nefastos per a Catalunya.²²⁰ Així, tot i

cents, no solament pel que fa al Principat sinó fins i tot a nivell hispànic, és encara arriscat. Que la primera meitat del XVIII és un període poc estudiat quant a la història cultural és fàcilment comprovable fent un cop d'ull a qualsevol bibliografia sobre el conjunt del segle: en la seva gran majoria, i en tots els casos quan es tracta d'obres fonamentals, s'analitza la segona meitat del segle. Fins al punt que quan es parla de cultura del segle XVIII s'associa generalment a l'època dels regnats de Carles III i els seus successors. Les poques vegades que es tracta d'aspectes culturals de la primera meitat és per analitzar i posar de relleu les figures precursors que, per dir-ho d'alguna manera, avancen trets del que serà la cultura de la segona meitat a la península: Martí, Feijoo, Maïans... Una de les poques excepcions en aquest enfocament de l'estudi de la cultura hispànica setcentista són els treballs de Giovanni Stiffoni. Enmig d'un panorama aliè als corrents culturals europeus, hi detecta algunes llums, molts tènues i isolades, bàsicament en el terreny científicomèdic, que marquen un moment d'una certa transició (STIFFONI 1988). Transició sí, però partint del punt d'inflexió més baix.

²¹⁸ Com hem d'anomenar el període literari de l'època? Per al cas de la literatura espanyola de l'època, CASO (1988, 276-277) fa unes consideracions interessants: «La grave dificultat de un historiador de la literatura consiste en clasificar o dar nombre a la literatura de estos años [1701-1720]. Aunque para Hatzfeld el barroquismo español, tercer estilo generacional del Barroco, terminaría hacia 1670, la verdad es que el manierismo barroco se prolonga bastante más, y en consecuencia lo lógico parece que sea aceptar un alargamiento del barroquismo, acaso por carencia de autores con espíritu innovador, hasta traspasado el primer cuarto del siglo XVIII [...]. Sin embargo, no es el mismo barroquismo del último tercio del siglo XVII, y por ello podríamos diferenciarlo de momento con la expresión barroquismo de transición. Lo que no podemos es servirnos de palabras como barroco decadente o barroco degenerado, porque el concepto de decadencia es artísticamente erróneo. Un período en el que se observa predominantemente una repetición de fórmulas anteriores, con muy ligeros atisbos de cambio.». Són plantejaments que podem fer servir perfectament per al cas de la literatura catalana, bàsicament deutora dels models castellans des de feia més d'un segle.

²¹⁹ Veg., però, les precisions de ROSSICH (1979, *5-*18) quant a les universitats catalanes de l'època barroca prebèl·lica.

²²⁰ La cultura catalana de l'època es trobava més inserida que mai abans en la general de la cultura espanyola (veg. el que n'he dit a la nota 217): l'influx sobre una cultura provincial i depenent com la catalana del moment havia de ser negatiu. Tot i així, al Principat les perspectives eren més falagüeres pel fet que s'iniciava el ressorgiment econòmic modern i s'avançava en les noves directrius economicoculturals traçades en l'obra de Narcís Feliu de la Penya. El conflicte dinàstic, la guerra de Successió i les seves conseqüències, van significar una aturada brusca dels avenços culturals i científics embrionaris. No tinc prou elements per afirmar-ho plenament, però sembla que la recuperació dels nivells de finals del segle anterior es produeix a finals de la dècada segona i, sobretot, en els anys trenta, punt de partida per a una represa futura. La creació de l'Acadèmia de Barcelona en seria un signe. Aquests són els anys de vigorosa, tot i que, hem d'acceptar-ho, més voluntarista que no pas sòlida, activitat, o millor activisme, cultural de gent com fra Eura. Per tal com es tracta d'homes encara mentalment pertanyents al règim foral de Carles II, al període anterior a la Nova Planta, homes que han conegut l'anorreament institucional català, l'activisme cultural es barreja amb plantejaments de recuperació cultural identitària. No cal dir que aquestes afirmacions són merament hipotètiques, que els historiadors de la nostra cultura confirmaran, precisaran o rebutjaran. Perquè, què en sabem de la cultura catalana entre 1714 i 1750? També entre nosaltres els estudiosos s'han centrat prioritàriament en la segona meitat del segle. Les darreres visions panoràmiques sobre la cultura del segle que ha ofert la bibliografia més recent ben poca cosa aporten al coneixement de la primera meitat (em refereixo als volums que dediquen al segle XVIII la *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, V, d'Enciclopèdia Catalana i la *Història de la Cultura Catalana*, III, d'Edicions 62). Novament, cultura del segle XVIII equival a cultura en relació a l'Il·luminisme, és a dir, a cultura de finals del XVIII. Quins intel·lectuals són coneguts en el període de Felip V i Ferran VI al Principat? Finestres, la família Salvador, i poca cosa més. L'àmbit d'estudi dels apotecaris i botànics Salvador tenia poca relació amb els homes de "lletres". El divorci de Finestres i els nuclis culturals barcelonins ha estat posat de manifest en nombroses ocasions. A més, el seu àmbit era fonamentalment el jurídic. Hi ha encara els casos de M.M. Ribera, F.X. Garma i els Taverner i d'Ardena, arxivers i erudits, però no sabem gaire res de la seva relació amb els centres culturals del país, fora que els dos primers van ser membres de l'Acadèmia de Barcelona (al 1729 i al 1747, respectivament), mentre que els Taverner ja eren morts en entrar la tercera dècada del Set-cents (sobre Garma, director de l'ACA entre 1740 i 1783, veg. UDINA 1986, 54-56 i 134-136; sobre el pare Ribera, veg. UDINA 1986, 52-54). El cas del País Valencià és ben diferent: Tosca, Maïans, V. Ximeno, Jacint Segura, Pérez Baier, etc., i, en un nivell menys espectacular, Carles Ros. Tampoc una institució científica moderna d'aquells anys com l'Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona (1720-1803) no la podem considerar en relació als nuclis culturals catalans: adreçava el seu ensenyament als militars, òbviament d'origen foraster, destinats a la Catalunya ocupada (RIERA 1995, 358-359) i la seva irradiació cultural devia ser mínima, si més no en aquells anys. (Veg., però, les matisacions de LLUCH 1996, 126-130.) Al voltant dels anys 50 i poc després apareixen ja aportacions importants i més sòlides: Baldiri Reixac, Josep Ullastre, Josep de Móra, Tomàs Cerdà, Jaume Caresmar, Mateu Aimeric, etc. Tot això abans de la dècada dels anys setanta en què ja comencem a entrar en un context cultural nou. Tornant enrere, doncs, cap a finals dels anys vint detectem una represa cultural, tan mancada com es vulgui, però represa al cap i a la fi. Tanmateix, fra Eura no va poder gaudir-ne gaire temps perquè va haver de marxar cap a Galícia per exercir tota una

amb una formació clarament insuficient i mancada, probablement en el període més fosc de la cultura catalana de l'edat moderna, alguns homes d'aquesta generació mostren una voluntat restauradora que hem de remarcar. Fra Eura va ser l'abanderat més destacat i combatiu per la restauració de les lletres catalanes, per a tots els àmbits i registres cultes,²²¹ d'aquells anys vint-trenta del Set-cents. L'inici del redreçament cultural no tindrà lloc ben bé fins a mitjan segle, quan Eura era aïllat a Ourense, vell, i havia abandonat de feia molt tota activitat literària, en qualsevol llengua, abocat completament a les obligacions episcopals i a l'apologia catòlica en llatí.

Tots els projectes que afecten fra Eura, però, semblen refredar-se, si més no a nivell personal, en desplaçar-se a Madrid pels afers del convent nou (1734). Que jo sàpiga, no envia cap altre poema català a les sessions de l'Acadèmia barcelonina. Si més no, no en conservem cap notícia. Tampoc no és possible datar amb posterioritat a 1734 cap text més o menys abrandat en favor de la llengua catalana o de la literatura en català, a la manera de la *Controvèrsia* o del *Tractat*, tant si va continuar redactant poemes en llengua catalana com si no.

Finalment, per acompletar el retrat intel·lectual del nostre personatge, no seria pas sobrer recordar com es va fer amb una petita biblioteca particular a Ourense i la dèria personal segons la qual el copiós llegat que va deixar al convent de Barcelona, mitjançant nombroses remeses periòdiques des de la seu episcopal, havia de servir exclusivament per a la biblioteca conventual.²²²

altra activitat, aïllat a la seu ourensana. No vull pas dir amb això que d'haver-se quedat al país n'haguéssim d'esperar una obra gaire diferent de la que hem conservat, però, si més no, potser hauria arrodonit els seus treballs de poètica i evolucionat en les seves apreciacions lingüístiques, i hauriem pogut copsar l'evolució del seu quefer poètic.

²²¹ Podríem dir que va reeixir en el propòsit d'enaltiment de la llengua, vistes les repercussions en les apologies posteriors, però no en el de la crida a l'ús culte.

²²² Veg., més amunt, la nota 73 i l'**Apèndix 4** del capítol biogràfic, esp. la nota 28.

2.5. La recepció. Fra Eura, un clàssic de la poesia catalana moderna

FRA Eura va ser un poeta conegut i difós al segle XVIII i principi del XIX. Sobretot com a autor de poesies catalanes, entre les quals destaquen, quant a difusió, les núms. **1 a 4**. La divulgació de la seva obra poètica catalana parla sola: vint-i-nou manuscrits diferents conserven encara avui textos poètics i textos relacionats (art poètica i apologia de la llengua).²²³ Una difusió només comparable, tot i la distància, a les de Vicent Garcia i Francesc Fontanella.

Més amunt, per motius diversos, he exposat dos fets que en mostren la fama de literat en vida; recordem-los. Abans de la seva partida cap a Madrid, al 1734, els seus poemes religiosos eren sol·licitats per un cercle d'amics, tal i com ho manifesta l'autor mateix en el pròleg «Al lector» al recull que va preparar per a aquesta avinentesa. El seu company acadèmic, Pere Serra i Postius, l'inclouïa entre els «escriptors catalanes» en aquella mena de diccionari biobibliogràfic, una còpia del qual es conserva a la BNM, tot i que no hi figurava pel fet de ser poeta. El text que fa referència a Eura va ser redactat abans de gener de 1737.²²⁴

Els primers autors que parlen de fra Eura després de mort no n'obliden la faceta literària. Ben aviat, a final del segle XVIII, serà l'única recordada i reivindicada. Primer, en els cercles agustinians la referència literària apareix de costat amb el panegíric humà, religiós i pastoral del bisbe Eura. Heus aquí alguns fragments de l'elogi fúnebre que li va adreçar Francesc Armanyà, a mode de resum i primera valoració del conjunt i varietat de la producció que li era coneguda just després de morir:²²⁵

Cursó aquí [=el convent de Barcelona] felizmente las Escuelas, con los rápidos progressos que le facilitaban un ingenio claro y perspicaz, un juicio sólido y una vasta comprensión; y aunque su principal esmero fue la sagrada ciencia en todas sus partes, supo dar a ésta hermoso esmalte con la brillantez de la poética y oratoria en que luó con universal gusto y aplauso. Diganlo tantos púlpitos que ilustró en Barcelona, en todo el Principado y en la misma Corte; dígalo la Real Academia de Buenas Letras de esta ciudad, que tantas veces y con tanta complacencia disfrutó la elegancia y agudeza de sus discursos; dígalo el augusto templo de la ciudad de

²²³ No oblidem encara que tenim notícia de l'existència de mss. que no han estat localitzats encara avui; com a mínim, n'hi ha tres: la col·lecció autògrafa de poemes sacres, el ms. d'Ullastre i el del convent de carmelites descalços de què parla Torres Amat (veg. el final de l'apartat **Descripció dels manuscrits**). No tinc en compte els impresos que reporten poemes per als quals no disposem de cap ms. conservat ni els impresos que mostren una font ms. diversa de les avui conservades (veg., més amunt, la nota 24).

²²⁴ Ms. 13604 de la BNM: veg. el text a la pàg. 148. Una addició posterior del copista a les anotacions de Serra fa: [f. 128] «Fr. Agustín Eura &c. A la fin se deve añadir: el católico monarca don Felipe quinto, que Dios guarde, le hizo la gracia del obispado de Orense, en el Reyno de Galicia, cuya Santa Yglesia gobierna quando esto se escribe, año 1738.» A la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll es conserva el ms. M/83, una mena d'"enciclopèdia catalana", també de Pere Serra i Postius (veg. MADURELL 1975, 392, i BROWN 1989b, 268); l'he consultada i no conté cap referència a fra Eura.

²²⁵ Els fragments sobre les dues èpoques de la producció poètica, una primera profana i altra posterior religiosa, la condemna a les flames de l'obra poètica i la valoració de les obres teològiques llatines que he transcrit més amunt, pàg. 124, van al final del fragment que transcriu aquí i no els repeteixo.

Santiago, lleno de regozijo y gloria con las dos eloquentísimas oraciones que con motivo de la real oferta oyó de su boca. [...] Con ser tan grande su elocuencia, fue siempre tan parco en las palabras como pronto y elevado en los discursos. Hablaba muy poco, pero muy bien. [...] Este raro silencio era efecto de su religiosa modestia. La modestia era la que disimulaba su vasta y amena erudición, la que privaba al público de sus preciosos escritos, la que en sus elegantes poesías apenas permitía otros asuntos que sagradas máximas y documentos morales [...]. Y si alguna vez algún assumpto menos serio era un breve paréntesis de su natural gravedad, ahun en éstos se translucía su modestia, arreglándolos a las leyes del christiano decoro. [...] Que sujetaba sus preciosos escritos, no una sino muchas veces, a la corrección de otros para la enmienda; que habiendo trabajado muchas y muy eruditas obras nunca quiso condescender a que se diessen al público con su nombre. (ARMANYÀ 1764, 7-9 i 15).

A la crònica de les cerimònies litúrgiques que se li van dedicar en saber la notícia de la seva mort, en un volum del *Lumen Domus* del convent de Sant Agustí de Barcelona, escrit entre 1785 i 1803, es diu, en fer un brevíssim resum biogràfic del nostre autor:²²⁶ «fou un dels majors poetes d'aquest sigle en tot gènere de vers, especialment en llengua catalana».

He dit més amunt que quan fra Eura escrivia ho feia dins d'una tradició poètica catalana²²⁷ barroca consolidada, que tenia a Vicent Garcia i a Francesc Fontanella com a referents capdavanters, els models constitucionals de la qual provenien de la poesia barroca castellana. Aquests models, temàtics i formals, segueixen actuant al segle XVIII.

Des d'aquesta percepció, anys a venir, després del panegíric funeral d'Armanyà, i fora de l'àmbit de l'orde agustiniana, Eura mateix entrarà en la nòmina de la tradició poètica catalana, entronitzat a l'alçada dels dos anteriors. Efectivament, fra Eura ben aviat va ser considerat un poeta capital en la tradició catalana de l'època. L'importantíssim manuscrit 80 de la BC, un cançoner fet per a «apassionats a la poesia catalana» amb la voluntat de recollir una antologia de l'obra dels poetes selectes de la tradició del XVII i XVIII,²²⁸ relacionat amb dos altres cançoners manuscrits de les mateixes característiques per a la poesia del XVII (veg. l'apartat **Descripció dels manuscrits**: ms. C5), incorpora una colla de textos importants del nostre autor.²²⁹

De fet, la consideració estrictament poètica d'Eura va tenir lloc d'hora. La tradició manuscrita del

²²⁶ ACA, Monacals-Hisenda, llibre 595, ff. 547-554; la citació és de la pàg. 547. Veg. l'**Apèndix 4** del capítol **1. Biografia**.

²²⁷ Una tradició que, a principi del segle XIX, Ballot encara considerarà com la imperant, la vigent: els versos de Garcia, Romeguera, Ferrera i Eura eren, arraconats els d'Ausiàs Marc per "antics", l'«estil corrent» (BALLOT 1821, 210). Veg. també, més avall, la nota de Rubió sobre el grup literari de Renart i Arús, a principi del XIX (nota 235).

²²⁸ Du per títol: *Curiositat cathalana o Recreo y Jardí del Parnàs, que conté las obras y poesias escullidas del insigne poeta doctor Vicens Garcia, rector de Vallfogona, y de altres poetes cathalans. Ix a llum a instàncias dels apasionats a l'autor y a la poesia cathalana*.

²²⁹ Els textos preliminars fan explícita la intenció de «reunir composicions que demostrin el valor de l'eloqüència catalana contra els qui la menyspreen» (ROSSICH 1984, 72). Aquest estudiós vincula el cançoner als «nuclis d'apologistes de la llengua catalana de finals del XVIII i començament del XIX, o fins i tot amb els cercles acadèmics que maldaven per publicar les obres de Garcia i d'altres poetes catalans». Veg. més avall, quan parlaré de la lectura pública de textos de Garcia, Fontanella i Eura, a la RABLB, al 1805.

XVIII per als textos poètics és prou significativa: els manuscrits A1, A2, B, C1, C4, C5, C8, C9, C11, M1, M2 i U, són copiats al Set-cents, sense oblidar el manuscrit d'Ullastre, copiat a mitjan segle XVIII i avui perdut. Ara bé; fa la impressió que fra Eura va anar guanyant consideració de manera progressiva, al llarg del XVIII, i no serà fins al darrer quart de segle que apareixerà com a element de la tríada clàssica, amb Garcia i Fontanella, cànon de la poesia catalana tradicional.²³⁰ És molt probable que hàgim de posar en relació aquesta revalorització amb els inicis i desenvolupament del projecte d'edició de poetes acadèmics, finalment frustrat. El fet és que, des de la partida de Barcelona al 1734 i fins a les darreries del segle, diversos testimonis mostren com l'obra poètica de fra Eura encara no havia guanyat la consideració que tindrà després.

Pere Serra i Postius elaborava un cançoner "selecte" de poetes barrocs entre 1736 i 1748, *Lo Parnàs català*, on seleccionava tres noms, Garcia, Fontanella i Gualbes, a partir d'una nòmina més nodrida que era recollida en cançoners més "casolans" que ell mateix havia preparat uns anys abans (BROWN & MELCHOR 1995, 39-40); tres noms que eren els «tres més florits ingenis catalans que à tingut la nació catalana», com diu la portada del cançoner esmentat (BROWN & MELCHOR 1995, 19). Serra, que era contemporani d'Eura com sabem, no va considerar aleshores el seu company acadèmic un poeta "seleccionable".²³¹ Potser perquè encara era viu?

Josep Ullastre, a mitjan segle, tot i que el recollia en una col·lecció manuscrita miscel·lània de poemes, avui perduda, no l'esmenta explícitament a la seva gramàtica entre els poetes catalans que, a la manera com s'havia fet al 1703 amb Garcia, mereixien una edició. L'«Acadèmia Barcelonesa» hauria d'haver «cuidat de donar a llum las obras poètiques de Fontanella, ingenios en tota composició lírica i còmica; las poesias de il·lustre don Bonaventura Gualbas, altre de sos acadèmics [...] [i] de molts altres qu'en lo parnàs cathalà han ocupat en tots temps los més honorífics puestos» (ANGUERA ed. 1980, 35).²³² Per a Josep Ullastre, l'obra de Garcia i de tots aquests poetes, dels quals només n'ha singularitzat dos noms, Fontanella i Gualbes,²³³ ha fet que la llengua catalana, més que no pas decaure des dels temps d'Ausiàs Marc, s'hagi «alsat a nous resplendors a impulsos de la culta discreció de sos naturals, que s'han preciat de polir-la» (ANGUERA ed. 1980, 34).

²³⁰ En el sentit de la tradició vigent, dels autors que són llegits, l'obra dels quals és vista dins una línia de continuïtat amb les obres que es produeixen fins a aquell moment (mentre que qualsevol obra d'autor anterior al segle XVII és percebuda com a aliena a aquesta tradició).

²³¹ Aviat, però, Eura substituïria Joan Bonaventura de Gualbes en el "Parnàs català". Recordem, a més, que Gualbes va fruit d'una presència difusa tot al llarg del XVIII i del XIX per tal com figuraven poemes seus, procedents dels preliminars de la prínceps de 1703, en les edicions de Garcia.

²³² Tampoc no l'esmenta explícitament entre els autors que han exposat les excel·lències de la llengua catalana i només recorda els noms d'Andreu Bosc i Antoni de Bastero (ANGUERA ed. 1980, 30-31).

²³³ Amb tot, és possible pensar que Ullastre en fa la valoració sota l'influx del *Parnàs català* compilat per Serra i Postius – notem l'aparició dels dos mots en la citació que acabo de fer en el text –, cançoner que potser coneixia i en el qual només es recollia obra d'aquests tres autors (BROWN & MELCHOR 1995, 39-40 i 50).

Encara a l'any 1769, quan a les juntes particulars de la RABLB de 29 d'agost i de 5 de setembre es fa relació d'autoritats, «fuentes de la lengua catalana», per dur a terme el «diccionario catalán» que havia de facilitar l'aprenentatge del castellà, per encàrrec de Josep Climent, entre els poetes hi ha esmentats «M. Jordi, Ausiàs March, Anselm Turmeda, Vicens Garcia; los escritos del *Rector* de Bellesguart y los de Fontanella» (MIRET 1921, 103).

Però cap a final de segle, fra Eura s'ha guanyat ja un lloc destacat en l'escalafó de la tradició poètica catalana. Al pròleg al lector que encapçala els sis volums manuscrits que es conserven de la seva col·lecció de poesies castellaneres i catalanes, pròpies i d'altres autors, l'acadèmic Jaume Sala i Guàrdia, a final del XVIII, afirmava:²³⁴

He de confesar, mal a mi grado, que no sólo han venido a formar un claro espejo de desengaño las incomparables obras de los últimos siglos (siglos de oro) sino las del presente. ¿Qué digo del presente? ¡Del día! ¡Ha! ¿Que no me ha llenado tanto de rubor como el ver que mis amigos, mis patriotas, están dando de continuo unas producciones las más dignas de todo aplauso? [...] Quando yo empecé a saludar las Musas, florecían el choro armonioso de los jesuitas, donde Apollo parece estaba de asiento y donde gusté las primeras aguas castálidas o heliconas, que buen provecho hagan a qualquiera. Entonces brillaba la Academia de Buenas Letras especialmente en los famosos *Euras, Plaes, Andreues, Verdes, Puches* y otros individuos celebrados por la fama, o más presto por el mérito, que es lo que solamente atrahe una sólida atención. ¿Quién podrá compararse a esos grandes maestros?

Després, quan copiarà el text del poema núm. 1 d'Eura, inserirà a peu de pàgina unes anotacions entusiastes de valoració literarioreligiosa (ms. A2, pp. 89-104; es poden llegir a l'annex 1 que hi ha després de l'aparat crític del poema núm. 1).

Més amunt hem repassat les vicissituds d'aquesta *Poesia sacra per les agonies de la mort* (núm. 1), les valoracions literàries que va merèixer i com va passar a engruixir l'obra completa de Vicent Garcia, per la qual cosa no ho repetiré aquí.

Poc després i també en l'àmbit de la RABLB, torna a aparèixer el nostre autor en un *Discurso sobre la restauración de la Academia de Buenas Letras de Barcelona, pronunciado el 16 [al damunt 15] enero de 1805*, d'Antoni Alegret, prevere, el qual esperona la continuïtat de l'activitat acadèmica que sembla haver decaigut notablement. Al f. [6] enceta una breu història de l'Acadèmia dels primers temps, des de 1729, fent al·lusió a més a la dels Desconfiats, i fa un repàs dels primers acadèmics, exemple i estímulo per a aquesta nova etapa desdibuixada. Després d'esmentar els membres que van tenir càrrecs destacats, presidents, etc., al f. [6v] diu:

²³⁴ La col·lecció és a l'Arxiu de la RABLB: mss. 3-I-1 a 3-I-6. El pròleg, al primer d'aquests volums, es titula «Señores lectores» (ff. 2-7v). El fragment citat és del f. 6.

Y que estimula para no dejar de mano el cumplimiento de los cargos académicos la estimación que de ellos hizieron en aquel tiempo con lo mucho que trabajaron en desempeñarlos los clarísimos Eura y Armañá, lustre de la Academia, ornamento de las Iglesias que governaron quando obispos, y honor de la catalana literatura de su tiempo.

Elogis d'acadèmics, al capdavall. Però, ben aviat, la poesia catalana de Eura agafa un relleu força més remarcable, molt més enllà de la circumstància acadèmica: és reconegut en diverses ocasions com un clàssic de la tradició vigent, situat al costat del Rector de Vallfogona i de Francesc Fontanella.²³⁵ Hi ha tres testimonis que així ho expressen: un de final del XVIII, un de la RABLB, del 1805, i un d'un gramàtic inserit encara en la tradició setcentista: Joan Pau Ballot.

Antoni de Sant Jeroni, al «Pròlech y rahó de la obra» sobre la vida del beat Miquel dels Sants,²³⁶ a l'hora que lamentava la manca de models per escriure prosa en llengua catalana, com tants d'altres al llarg de l'edat moderna, explica:

Y per altra part, com dit idioma tinga tan curta extensió en comparació del castellà, no ha lograt com aquest la felicitat de què molts se dedicassen a pulir-lo. De aquí naix aquella perplexitat en què se encóntran los que desitjan fer ab cultura y propietat cathalana algun escrit, perquè, per una part, careixen de un complert diccionari en nostre idioma y, per altra, si un vol seguir la regla que prescriuen los sabis authors del gran diccionari de la llengua castellana, que és la imitació dels escriptors més castiços de l'idioma, se exposa en lo nostre a fer-se ridícul, pués los pochos modelos que-ns han quedat del temps en què la llengua cathalana, per ser llengua de cort, meresqué alguna particular atenció, se miran tan antiquats que és per demés lo pèndrer de ells patró; y alguns altres posteriors, com lo Rector de Vallfogona, lo il·lustríssim Eura y lo incomparable Fontanella, nos escassejaren tant los escrits que sols nos poden servir de una evident prova del primor de què és susceptible nostre idioma manejat per un proporcionat geni.

A l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, hi ha el plec *Índice de poesías de la Academia*, que, com he dit en una ocasió anterior, és una relació de títols de poemes que s'inicia amb textos datats al 1729 i que arriba fins al 1806. Per a l'any 1805 tenim les anotacions següents: un primer poema «En elogi del Dr. Vicens Garcia, *Rector* de Vallfogona, famós poeta català. Soneto»; un segon poema, «En elogi de l'il·lustríssim D. fr. Agustín Eura, poeta excel·lent de Chatalunya. Soneto»; i, finalment, un tercer poema, «En elogi de Francisco Fontanella, poeta insigne entre·ls catalans. Soneto». Aquests tres sonets van ser llegits en una mateixa sessió, el 20 de novembre, sembla que a mode d'homenatge de la RABLB a la tradició poètica catalana. Vegem com s'exposa en el lligall 1-III-1, plec *Registro de*

²³⁵ Tot sembla indicar que la posició de Gualbes va ser efímera i a la segona meitat de segle ha desaparegut dels *hits parades*, si se'm permet l'expressió. De fet, les característiques mateixes de l'obra poètica dels dos autors expliquen la difusió ràpidament minvant de l'un (Gualbes) i la creixent consideració i permanència (fins a la Renaixença) de l'altre (Eura): és, en certa manera el preu de la poesia satírica (especialitat de Gualbes), que coneix una gran difusió coetània i, perduts els referents, se'n ressenteix el sentit i en decau l'interès. RUBIÓ (1958 [1986, 357]), en parlar de Renart i Arús, esmenta «la vida literària d'un grup de joves escriptors anterior al triomf del Romanticisme a Catalunya [...] Es movien del tot dins l'àmbit de les lletres castellanés, però en certs aspectes mantenien llur filiació a l'escola de Vallfogona, a través dels rimadors del segle XVIII com el P. Agustí Eura i el P. Puig».

²³⁶ SANT JERONI (1783, pp. [4]-[5]). Darrerament s'ha fet ressó d'aquest document, VILA 1997.

Junta Generales. 1794-1807. Secretario: Baron de Serrahi: «Junta General de 20 noviembre de 1805. [...] Y se concluyó con los sonetos y décimas que en idioma catalán leyó el socio señor Don Vicente Domènech en elogio del Doctor Don Vicente Garcia, Rector de Vallfogona, del illustre señor Don Fr. Agustín de Eura, de Francisco Fontanella, de santa Eulalia y de san Francisco de Asís. El Barón de Serrahí. Secret.»²³⁷ Aquest testimoni i el d'Antoni de Sant Jeroni, no són una evidència dels autors que eren considerats, a final del Set-cents i principi del Vuit-cents, la tríada clàssica de la poesia moderna?

Finalment, Ballot, a la seva *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1813-1815), opta per incloure uns exemples poètics que mostren com la llengua catalana, «ara en la poesia», és a dir en el registre lingüístic més prestigiós i solemne, «quan copiosa és, quan eloqüent. Veurem que las suas palabras són expressivas, las frases enérgicas; que és afectuosa per a lo patètic, grave per a lo sèrio, festiva, jacosia [sic], lacònica y sonora; y que no li falta dulçura, número, grandesa y magestat» (BALLOT 1821, 210). Doncs bé; en la tria personal d'autors a mode d'antologia poètica per il·lustrar el que acaba de dir, Ballot es decidirà per Garcia, Ferrera, Romeguera i Eura. L'aspecte quantitatiu de la tria no és menyspreable: 112 versos (unes «quartetes del romans de la soledad») del primer; 42 versos (un fragment del «Soliloqui de Caifàs») del segon;²³⁸ 24 versos del tercer (unes “endetxes” «a l'arch iris»); i 160 versos d'Agustí Eura, pertanyents a tres poemes diferents (els núms. **2**, **3** i **4** d'aquesta edició), entre els més celebrats del nostre autor.²³⁹

En els cercles acadèmics es van llegir públicament versos de fra Eura en diverses ocasions, sense

²³⁷ És a dir, Vicent Domènec va llegir poemes, redactats per ell mateix o per algú altre, no ho sé, en elogi de Vicent Garcia, de Fontanella i d'Eura, i no pas poemes d'Eura i de Fontanella en elogi de Garcia com va interpretar MIRET (1921, 180: «Año 1805. [...] 20 noviembre [...] D. Vicente Domènech lee sonetos y décimas en catalán en elogio del Rector de Vallfogona, escritos por fray Agustín Eura, Francisco Fontanella y otros». Sembla que tothom va seguir MIRET 1921 en aquesta interpretació errada, i van acabar difonent l'error: CARRERAS BULBENA (1927, 227-228), RUBIÓ (1958 [1986, 146]), COMAS (1972 [1985, 334]) i (1973 [1985, 163]), i així fins a BROWN 1989a. M'imagino que aquestes lectures devien estar relacionades amb la intenció de la RABLB de tirar endavant una edició antològica de poetes catalans i de l'Acadèmia de què he parlat en ocasions anteriors. BROWN (1989a, 522), tot interpretant malament Rubió i creient que parlava d'Eura allà on al·ludeix al Rector (RUBIÓ 1958 [1986, 146]), va embolicar la troca i va afirmar que al 1805 es preparava una edició de les poesies de fra Eura per part de la RABLB (l'error apareix de nou a BROWN & MELCHOR 1995, 66).

²³⁸ Malgrat la limitada selecció de Ferrera, Ballot afirma en nota al peu que «altras poesias de dit author podria trasladar aquí en obsequi de la llengua cathalana» i remet a un imprès de les festes de canonització del beat Simón de Rojas, on, de les diverses que pertanyen a Ferrera, n'aconsella algunes.

²³⁹ Bé és veritat que Ballot va adonar-se de la desproporció del nombre de versos seleccionats d'Eura respecte del dels altres autors; per això va afegir una nota al final dels versos de l'agustí: «Las décimas del Illm. Eura són 40 y las octavas 80, de un mateix assumpto. Hauria estat molt difús [=larga] trasladar-las totas, y encara tal vegada me hauré excedit en sentir de alguns.» Aquesta anotació reflecteix que fins li havia passat pel cap de transcriure els tres poemes sencers (de fet, era l'únic dels autors seleccionats que no havia vist impresa cap obra poètica catalana); d'altra banda, s'hi palesa una defensa personal del gruix de la selecció del bisbe d'Ourense, polèmica amb certs sectors o persones que no devien ser del mateix parer. Al final de l'antologia poètica, Ballot fa encara aquestes consideracions: «Ara donchs, ¿no tenen estas poesias tota propietat, estro y elegància? Son sas veus aspres, rudas e incultas? Expressará altra llengua ab més pureza y energia sos sentiments?» (BALLOT 1821, 224).

que sapiguessin qui n'era l'autor. El fet mostra una certa estimació per aquests textos per si mateixos. A l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-III-1, plec *Registro de Juntas Generales. 1794-1807. Secretario: Barón de Serrahí*, hi ha l'anotació següent: «Junta General de Passión de 1º abril de 1805. El señor don Pedro Avellá leyó una paráfrasis en poesía catalana de las *Lamentaciones de Geremías*, que dixo haber recogido, y cuyo autor se ignora. Don Ciro Valls».²⁴⁰ CARRERAS BULBENA (1927-1928, 228) esmenta com «lo 20 de maig de 1840, l'acadèmich Ramon Muns y Serriñà donà compte d'una poesia del bisbe Eura, proporcionada per lo corresponent Florenci Janer. Es la coneguda *Descripció, en versos catalans, de la montanya y monestir de Montserrat*». Tanmateix RUBIÓ (1958 [1986, 147]), que també devia haver accedit a les actes de la RABLB, afirmava: «el poema fou llegit, el 12 [?] de maig de 1840, com si es tractés d'una obra anònima, a la mateixa Reial Acadèmia», la qual cosa deu voler dir que l'atribució a Eura l'havia feta Rafel Carreras i no les actes.

Una difusió i una consideració tan notables i importants, fan que ens hàgim d'interrogar sobre la influència que va exercir sobre els poetes del seu temps i sobre els esdevenidors. Pel fet que pràcticament no disposem d'edicions ni estudis de material poètic de la segona meitat del segle XVIII i principi del XIX, es fa difícil, ara per ara, analitzar aquesta possible influència. A mesura que s'editin i s'estudiïn autors d'aquesta època es podrà avançar en aquest aspecte. Si més no, és coneguda de tothom la influència que la *Controvèrsia* va exercir damunt l'*Apologia de la llengua catalana* d'Ignasi Ferrera, redactada a final del segle XVIII.²⁴¹

* * *

La historiografia literària catalana se'n va fer ressó també aviat. No sempre prou orientat, però. A les «Recherches historiques sur la langue catalane» (1831), Jaubert de Paça situa el nostre autor entre els escriptors del segle XVI (!) i només fa esment de la *Controvèrsia*, sense dir-ne el títol, informació que treu de Serra i Postius: «Le moine Augustin Eura, évêque d'Orense, en Galice, publia un traité sur la langue catalane».²⁴²

La primera gran obra de la historiografia literària catalana, el catàleg biobibliogràfic de Fèlix Torres Amat (Barcelona 1836) dóna la primera notícia documentada i important del nostre autor, que servirà de referència per a les que vindran després:

²⁴⁰ En recull la notícia MIRET (1921, 179).

²⁴¹ Qui primer va esmentar aquesta influència va ser RUBIÓ (1958 [1986, 31]), la qual va ser analitzada amb deteniment per FAURA (1977, 467-475). Veg. encara ROMEU (1989, 125).

²⁴² PAÇA (1831, 368). En nota al peu: «Serra: *Hist. de Monserrat* [sic], part. 2, cap. 26, p. 279, note 9». La notícia de Serra ja ha estat esmentada (nota 58).

Eura (Agustín), del orden de S. Agustín, natural de Barcelona, maestro en sagrada teología. Se conserva ms. en la librería de S. Agustín una obra suya en 5 tomos en 4º con este título: *Defensio SS. Patrum et ecclesiae Doctorum contra calumnias Joan. Barbayracii*; y otra con el título de *Potestate et primatu S. Petri et successor. ejus*.

Las Musas del Parnaso en el monte del Carmen o sermón de N.S. del Carmen que predicó en la villa de las Borjas en 1711. *Descripción de la montaña de Canigó*, en verso catalán. *Tratado de la lengua catalana*, ms.: estaba en la librería del canónigo Foguet de Tarragona. *Anatomía del cos humà* y varias poesías mms. las tenía el Dr. Llaró, rector de S. Gervasi. El maestro Eura fue nombrado obispo de Orense en noviembre de 1736. En un ms. que está en la biblioteca de los descalzos y contiene poesías suyas, se dice que el obispo de Barcelona y gobernador del Consejo le recomendó al capítulo para que le hiciese provincial; y no habiendo sido elegido le hizo luego obispo de Orense. El P. Caresmar dice que en 1761 escribía ciertas obras polémicas, pero no dice sobre qué materia. [...] (TORRES AMAT 1836, 227-228).

Torres Amat va aconseguir reunir una informació bibliogràfica prou extensa. Coneixia els dos tractats teològics llatins (que hem d'identificar amb les "obres polèmiques" que Caresmar diu que escrivia al 1761), el sermó imprès al 1715, la *Controvèrsia* (amb un altre nom, potser tret de Serra i Postius) i una col·lecció manuscrita de poesies seves, encapçalades per l'*Anatomia mental* (núm. 4), a més del poema sobre Montserrat, que Torres Amat intitula erròniament *Descripción de la montaña de Canigó*.²⁴³

D'aquesta notícia prové tot el que en va saber dir Magí Pers i Ramona a la seva *Historia de la lengua y de la literatura catalana, desde su origen hasta nuestros dias* (Barcelona 1857) tot i que coneixia el poema sobre Montserrat, per la qual cosa, en incorporar-lo, va consagrar la falsa duplicitat Canigó / Montserrat:

Agustín Eura, natural de Barcelona, maestro en sagrada teología y últimamente obispo de Orense. A más de las obras que escribió, en latín unas y otras en castellano, este ilustre prelado nos regaló en verso catalán las siguientes: *Descripción de la montanya del Canigó*, *Anatomía del cos humà* y varias otras poesías, entre ellas *la hermosa descripción de la montanya y santuari de Montserrat*. Todas sus producciones poéticas revelan de la manera más evidente que el señor Eura fue un excelente vate. El poema de la descripción de la montaña y santuario de Monserrate que ponemos a continuación dejará bien probado nuestro aserto. Este poema es inédito.²⁴⁴

²⁴³ RUBIÓ (1958 [1986, 146]) ja havia sospitat que Fèlix Torres potser l'errava.

²⁴⁴ A continuació en transcriu diverses estrofes i les traduccions castellanes corresponents: PERS (1857, 213-215). Directament de Torres Amat prové la breu notícia de PI ARIMON (1854, II, 266). També Norbert Font, al 1900, treia l'escueta notícia que donava sobre fra Eura de Torres Amat i deia «que escrigué la *Descripción de la montanya del Canigó*, l'*Anatomia del cos humà* y altres obres» (FONT 1900, 43). Pocs anys després, el prevere Josep Comerma seguia fil per randa les notícies de Torres Amat i hi afegia la de Pers: «Agustí Eura.- Fill de Barcelona, de l'orde de S. Agustí, mestre en Sagrada Teologia i bisbe d'Orense en 1736. Escriví en vers català: *Descripción de la muntanya de Canigó*. Té: *Anatomia del cos humà* i *Descripción de la muntanya y santuari de Montserrat*. No manquen en les poesies del bon prelat algunes fresques imatges; però el llenguatge és ben bé de la decadència...» (COMERMA s.d. [1923?], 294). També des dels cercles dels historiadors de l'orde agustiniana es va utilitzar com a base Torres Amat: veg. SANTIAGO (1915, 368-371) (el qual coneix també PERS 1857) tot i que descriu per primera vegada l'edició de Janer de 1859 del poema montserratí, i esmenta l'atribució que a Eura feia Pere Serra a *Prodigios y finezas de los Angeles* (Barcelona 1726; tot i que no és cert que Serra hi esmenti el poema de fra Eura), dóna la notícia del ms. de la BNM de Serra sobre els escriptors catalans, coneix els poemes castellans publicats a Salamanca al 1736, i dóna molts detalls de les obres teològiques llatines, les quals sembla que va consultar personalment. Encara al 1963, Pere Voltes treia la seva informació de Torres Amat exclusivament: «Personalidad digna de mayor fama en las letras catalanas fue la del agustino Eura, quien, además de obras teológicas, escribió en verso catalán una "Descripción de la montaña de Canigó", que quedó manuscrita. También compuso un "Tratado de la lengua catalana". Murió de obispo de Orense» (VOLTES 1963, 92).

Víctor Balaguer va recollir a la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* algunes dades relatives al nostre poeta:

Del mismo siglo [XVIII], y del maestro en teología Agustín Eura, que fue luego obispo de Orense, es un poemita catalán en que de [sic] describe la montaña y santuario de Montserrat.²⁴⁵ Comienza así:²⁴⁶ [...]

Agustín Eura, de Barcelona, obispo de Orense. Floreció a mediados del siglo [XVIII]. Ya se ha citado alguna estrofa de su poemita sobre la montaña de Montserrat. Escribió otras obras poéticas en catalán, pero muchas más en latín.²⁴⁷ (BALAGUER 1863, 411-412 i 426).

Entre els autors que van intentar, «con laudable celo», superar la «doble decadencia de la lengua y de la poesía», va situar Rubió i Ors a fra Eura, malgrat que

fuerza es, sin embargo, convenir que, mal su grado, no podían ser bastantes a detener ni la decadencia de la lengua ni el descrédito en que, gracias a Vallfogona y a sus imitadores, había caído la poesía, los escasos ingenios que como el obispo de Orense, Ilmo. P. Agustín Eura, el Dr. Ferreras y algunos otros de la anterior centuria la cultivaban con más o menos fortuna (RUBÍO 1877, 158-159).²⁴⁸

Vet aquí la primera valoració positiva de l'obra de fra Eura basada en la consideració que era un poeta que havia "escapat" de la influència "perniciosa" de l'escola vallfogonesca i havia maldat, segons Rubió, per tornar a remuntar el nivell de la musa catalana. Sense aconseguir-ho, però. Rubió i Ors trencava aquí, per tant, amb la perspectiva historiogràfica anterior que havia inserit fra Eura en la tradició barroca catalana dels Garcia i Fontanella. Aquesta nova perspectiva, que valora Eura sobretot per haver-se "salvat" del vallfognisme, serà la canònica fins a Rubió i Balaguer.

Bé, de fet, no era la primera: Antoni Aulèstia ja havia publicat poc abans una valoració d'Eura fent unes consideracions equivalents: «En lo camp de la literatura [del segle XVIII] sols podem espigar quelcun poeta que, com Agustí Eura en sa *Descripció de la montanya de Montserrat*, ens demostra que

²⁴⁵ Hi ha una crida al peu on una nota fa: «Este poema ha permanecido inédito hasta hace poco tiempo en que lo ha publicado D. Florencio Janer».

²⁴⁶ Aquí transcriu els vv. 1-6 i 37-42 del poema 7, els quals, malgrat que coneix l'edició de Janer, provenen de la *Historia de la lengua y de la literatura catalana* de Pers.

²⁴⁷ I, tanmateix, no l'esmenta entre els poetes en castellà, llatí, «literatos» o «teólogos y filósofos». Relacionat amb això, a la pàg. 428 afirma: «Escepto *Romaguera* y *Ferreras* que escribieron sólo o principalmente en catalán, todos los demás poetas citados se dedicaron a nuestro idioma por pasatiempo, ya que sus más notables obras son en castellano o en latín». No sé res d'una obra poètica llatina tan copiosa com la que esmenta Balaguer. És molt possible que la seva afirmació sigui fruit d'una confusió: degué prendre els tractats llatins, dels quals devia haver sentit parlar, per poemes; segurament la forma en què en donava notícia Pers el va fer confondre.

²⁴⁸ El fragment és reproduït també a ROSSICH (1994, 47). A tall d'anècdota, esmento la referència que fa un historiador portuguès de les *litteraturas mortas*, el qual, després de transcriure un fragment de Rubió que conté el que acabo de copiar, parafraseja la referència de Rubió amb aquestes paraules: «Para levantar-as de tão grande abatimento eram inefficazes os bem intencionados esforços do Bispo de Orense e de Ferreras, e os de Francisco Fontanella» (CERVAENS 1911, 239).

no havia desaparegut totalment lo bon gust en lo segle en què'l barroquisme regnava en totes les arts», i a continuació esmentava la *Fernudita* de Francesc Balart i el *Soliloqui de Caifàs* de Ferrera (AULÈSTIA 1872 [s.d., 19]). Rubió i Lluch s'hi referia com: «Agustí Eura, el mejor poeta de este grupo», tot al·ludint a l'«Escuela poética castellana. Época II [=Desde la guerra de sucesión hasta el Renacimiento]» (RUBIÓ 1901, 101). És curiós comprovar com la perspectiva “favorable” a fra Eura que sostenen els erudits de final del segle passat i els d'aquest segle fins fa quatre dies, contraposada a la vallfagonista, és contradictòria amb la «identificació decadència=castellanització del llenguatge literari» (ROSSICH 1994, 48) perquè molt més castellanitzada és la llengua poètica d'Eura que no pas la de Garcia.

Que la historiografia literària catalana romàntica “salvés” d'aquesta manera la poesia de fra Eura de la “xacra del vallfogonisme” i de la poesia barroca en general, com si es tractés d'una excepció, significa que amb allò que no combregaven no era exactament l'aleació de tres elements negatius que, als seus ulls, reunia la poesia barroca, segons que ens ha advertit Albert Rossich: rebuig estètic, lingüístic i moral. Si acceptaven la poesia de fra Eura per damunt de la de Garcia i de tots els poetes que van venir darrere d'ell fins a l'agustí vol dir que la repugnància era, si no exclusiva, gairebé tota per raons morals: l'estètica era la mateixa i la llengua literària de fra Eura era, de llarg, molt més interferida pel castellà literari que no pas la de Garcia i companyia; però fra Eura era un poeta bàsicament religiós: això el “redimia” als ulls de la Renaixença.

CARRERAS BULBENA (1927-1928, 227) no esmentava Torres Amat i treia les dades bibliogràfiques per al seu estudi biogràfic sobre l'acadèmic Eura de Pi i Arimon i de Balaguer i Merino. Respecte dels historiadors esmentats fins aquí, hi afegia un parell d'aportacions: la inclusió dels versos d'Eura en l'obra de Ballot i l'edició dels dos poemes castellans en l'edició de Salamanca de 1736. Desconeixia l'edició de Janer del poema de Montserrat.

Finalment, i abans de les obres historiogràfiques més documentades i modernes sobre el període, les de Jordi Rubió i Balaguer i Antoni Comas, Joan Ruiz i Calonja, poc abans de la publicació del treball de Rubió, va referir-se a Eura molt de passada i amb mancances d'informació notables: «Torres Amat esmenta com a poeta el bisbe d'Orense Agustí Eura. No en coneixem cap títol, a part de la *Descripció de la Montanya y Santuari de Monserrat*, editada el 1859» (RUIZ CALONJA 1954, 391).²⁴⁹

Les pàgines que Rubió i Balaguer va dedicar a fra Eura, al qual inclou dins de l'apartat «Els versificadors de l'“Acadèmia de Bones Lletres” en llengua catalana», representen, respecte de les

²⁴⁹ I encara, a la p. 402: «Les obres purament literàries d'aquest període [=s. XVIII] són molt escasses. Els versos escadussers d'Agustí Eura a la Muntanya de Montserrat [...] no surten de la més decidida insignificança».

notícies biobibliogràfiques anteriors, un avenç considerable: no es va limitar a fer un llistat com els seus predecessors sinó que va consultar efectivament moltes de les obres manuscrites del nostre autor i ens en va lliurar una primera valoració, de cada obra i del conjunt (RUBIÓ 1958 [1986, 142-149]). De fet, va ser el primer apropament crític a l'obra poètica de fra Eura. Com a fruit de la recerca que va dur a terme, per primera vegada en la historiografia literària catalana, sobre la literatura del període, a més de localitzar molts dels textos només esmentats per la bibliografia anterior, va donar notícia de molts altres d'Eura que no havien estat mai esmentats, especialment les composicions que es troben en manuscrits de la BC:²⁵⁰ p.e., els núms. **2, 3, 12**, i alguns dels nombrosos poemes i poemets del nostre autor que col·lecciona el ms. 1183 i li atribueix la taula: **5, 15, 16 i 17**.²⁵¹ A més, va transcriure un bon nombre de versos de diferents composicions que van oferir una certa perspectiva sobre l'obra de fra Eura que fins aleshores no es tenia. Seria molt prolix i inútil resseguir en detall el que va dir Rubió en aquelles pàgines importantíssimes.²⁵² Valguin les conclusions sobre el conjunt de l'obra del nostre escriptor:

Fra Agustí Eura és un nom que destaca entre la gran quantitat de rimadors en castellà i en català que ompliren les pàgines commemoratives de festes i solemnitats públiques de l'època. No són els models de moda, ni tampoc els convencionalismes dels gèneres literaris els que els preocupen.²⁵³ La seva poesia religiosa reïx a unir estretament la idea amb l'expressió sense interposicions retòriques. Quan no el sosté el pensament ascètic i és purament descriptiu, com en el poema a Montserrat, o simplement tradueix o parafraseja, decau. Li mancava allò que en podríem dir ofici, domini de la forma. (RUBIÓ 1958 [1986, 149])

Antoni Comas ha estat qui més atenció ha dedicat al nostre autor i qui en va lliurar l'inventari d'obres més complet fins avui. La seva anàlisi deu molt a Rubió. En ocasions, va fer alguna proposta desorientada, com és el cas de situar Eura en una mena de sensibilitat pre-romàntica.²⁵⁴

²⁵⁰ Moltes de les quals ja coneixia des de la segona dècada del segle, quan va col·laborar amb Massó i Torrents en la confecció del catàleg dels manuscrits de la BC (veg. MASSÓ & RUBIÓ 1915-1920).

²⁵¹ Rubió, però, que també coneixia altres obres atribuïdes a Eura pel ms. 80 de la BC (els núms. **1, 8 i 9**) no en va fer esment. Com tampoc d'altres també atribuïdes al Eura pel mateix ms. 1183, com els poemes **6, 10, 11, 14 i 18**, el castellà núm. **29**, a més del llatí, núm. **31**. Sorprenentment, no va donar la mateixa fe a l'atribució que el mateix ms. fa a Eura de *Les Muses Catalanes* (núm. **13**) i, tot i comentar extensament el poema i les seves possibles circumstàncies, va parlar d'una «composició anònima» i, més endavant, «el poema va com a anònim en el text, però a l'índex del manuscrit hom l'atribueix a fra Agustí Eura. Fou obra seva?».

²⁵² Al comentari final de cadascun dels poemes editats he fet un petit extret del que n'han dit els estudiosos de la literatura catalana.

²⁵³ Ja he comentat més amunt aquests mots de Jordi Rubió, tot tenint a la memòria els poemes ascètics, els relacionats amb les arts de ben morir o amb el gènere que representa l'antologia ARELLANO 1637, les versions parafràstiques d'heroides ovidianes i la "moda" de les versions que glossen les *Lamentacions* de Jeremies: Eura es troba plenament inserit en els corrents poètics hispànics de la seva època. Això no és cap demèrit, òbviament, sinó una mostra de com els escriptors catalans del moment bevien dels models que eren plenament vigents aleshores: els del barroquisme tardà (per bé que serien superats aviat, a la segona meitat del segle, pels diferents corrents neoclàssics, il·lustrats, etc.: veg. ROSSICH 1990).

²⁵⁴ Com a conclusió als poemes **3 i 4**, deia que «deuen encara molt a la tècnica i als procediments barrocs, però també ens sembla evident que entremig hi corre com un indefinible alè pre-romàntic, un gust per les situacions lúgubres, una manera com tota nova de dir la solitud, la desparança i l'oblit del mort» (veg. les puntualitzacions que vaig fer a aquestes consideracions a BALSALOBRE 1989, 587-588). Les consideracions sobre «la mena d'aire pre-romàntic» de la

Va tractar de l'obra de fra Eura en diversos treballs;²⁵⁵ entre ells va fer l'edició de la versió catalana de l'heroida ovidiana (poema núm. **12**).²⁵⁶ A la *Història de la literatura catalana* va fer una descripció minuciosa de gran part de l'obra poètica, acompanyada de nombrosos extrets dels textos manuscrits (COMAS 1972 [1985, VI, 321-339]).²⁵⁷

En l'aspecte d'historiografia lingüística, haig de remarcar l'aportació important que va significar PRATS 1974, el qual va restablir l'autoria d'Eura sobre la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*. Resolia alhora diverses qüestions: en primer lloc, aclaria l'autoria d'Eura sobre un text falsament atribuït a Antoni de Bastero; en segon lloc, identificava la *Controvèrsia* amb el famós *Tractat de la llengua catalana* que havia estat esmentat com a obra d'Eura des de Serra i Postius i que ningú no havia vist fins a Casacuberta. A més, descobria un text apologètic desconegut i relacionat amb l'anterior, el pròleg «Al lector» a l'«Epílogo de poesies varies», tantes vegades esmentat aquí.

Finalment, el treball de Josep Massot va tenir la virtut de renovar certs aspectes de la biografia i de l'estudi de l'obra d'Eura (MASSOT 1986). Renovació biogràfica a través de l'exhumació dels treballs de SANTIAGO 1915 i, sobretot, PAZOS 1946, estudis que havien estat incomprendiblement desconeguts per tota la historiografia literària catalana del nostre segle; ambdós corregien errades biogràfiques que, des de principi de segle es repetien per tots els historiadors catalans del període.²⁵⁸ Renovació de l'estudi de l'obra, mitjançant l'atribució segura a Eura del poema sobre Montserrat, la descoberta del sermó imprès a Madrid al 1735 sobre el mateix tema, amb la comparació amb el poema, i unes anotacions que precisen l'objectiu veritable del tractat llatí contra Barbeyrac, i n'allunyen el malentès sobre certa «polèmica jansenista».²⁵⁹

poesia d'Eura les repetia Antoni Comas quan parlava del *Soliloqui de Caifàs* de Ferrera (COMAS 1972 [1985, VI, 376]). Afirmacions ambigües com les de Comas acaben per assolir la categoria d'afirmacions indubitables per altres textos més divulgatius posteriors: CARBONELL *et al.* (1980, 259) o DUARTE & MASSIP (1991, 115). I, en relació a Ferrera, per FAURA (1977, 459).

²⁵⁵ Veg. COMAS 1972, 1973 i 1976. En fa un brevíssim resum a COMAS (1978, 65).

²⁵⁶ En desconeixia aleshores un dels mss.

²⁵⁷ Als textos esmentats per Rubió, va afegir el núm. **1** (tot i que dubtava de l'atribució que li feia el ms. 80 de la BC), i completava la llista dels poemes atribuïts pel ms. 1183 BC que Rubió no havia mencionat (núms. **6, 10, 11, 14**) i els dos sobre Joan Bo que li atribueix el ms. 80 BC (núms. **8 i 9**); no va dubtar de l'atribució de *Les Muses Catalanes* a Eura. Desconeixia alguns dels testimonis de textos d'Eura que he tingut en compte en l'edició present (entre els més importants, els de Sala i Guàrdia, a la RABLB, els de Montserrat i el de la biblioteca particular d'Alberto Blecuà). D'altres textos atribuïts a Eura pel ms. 1183, tampoc no en va dir res (els núms. **18, 20, 29 i 31**). No esmenta cap dels poemes de què només tenim els testimonis de l'Arxiu de la RABLB. Alumne i deixeble d'Antoni Comas, no puc deixar d'esmentar Isidor Marí, que, en la seva tesi de llicenciatura, va afrontar l'edició no crítica de l'obra poètica catalana coneguda fins aleshores de fra Eura (MARÍ 1972). No oblidó aquí les notícies que, sobre nous testimonis, han aportat CAHNER 1984 (sobre els mss. de Sala i Guàrdia, a la RABLB) i Albert Rossich, bé a través del seus treballs ROSSICH 1979 i ROSSICH 1984, bé personalment.

²⁵⁸ I, més greu, que han estat repetides encara després del treball de Massot, p.e., per BARGALLÓ 1987 i FELIU *et al.* 1992.

²⁵⁹ Seria molt enutjós i prolix descriure aquí totes les obres d'historiografia dels últims anys que contenen alguna notícia de fra Eura i de la seva obra, perquè es tracta d'obres a l'abast de tothom i no afegeixen res de nou al que han dit els

* * *

La poesia de fra Eura és de filiació indubtablement barroca. Ja ho he repetit moltes vegades, però hi vull insistir per tal que aquells estudiosos als quals aquest mot genera de manera automàtica nocions de trivialitat i/o procacitat es vagin adonant de la complexitat i varietat d'una època literària que no han volgut fer cap esforç per comprendre, aplicant-hi prejudicis abans de saber-ne gaire res. I és que tot just ara comencem a conèixer-ne alguna cosa. La vena barroca de la poesia d'Eura, si més no aquella que ell mateix va considerar com a digna de conservar i apta per a ser difosa, és a dir, la religiosa, no és ni intranscendent, ni circumstancial, ni humorística, ni vallfogonesca –en el sentit que aquest mot ha pres sovint en els estudiosos, és a dir, en el pitjor sentit–, ni participa de la retòrica gongoritzant, ni es tracta d'un discurs retòric eixorc i banal... No parlo ara de la qualitat poètica de l'obra d'Eura –que és notable en molts moments– sinó de l'esperit que la informa quan usa la llengua catalana. La seva reivindicació de la llengua catalana en l'àmbit sacre era, als seus ulls, la màxima dignificació que se li podia atorgar, en tant que tocava, seriosament i culta, amb dignitat literària, temes religiosos.

Abans d'entrar a la lectura dels poemes de fra Eura, vull fer un parell de consideracions molt generals. Hi detectarem un seguit de trets que xoquen immediatament perquè posen de manifest una considerable “distància” entre activitat poètica i llengua. Potser els més aparatosos els podríem resumir en tres: a) la violentació de la prosòdia natural en ocasions (sorprenents) per mantenir la disposició accentual preceptiva: p.e., l'accentuació de monosíl·labs àtons²⁶⁰ o altres transgressions o

autors que he esmentat fins aquí. Entre elles, sense la pretensió de ser exhaustiu, puc esmentar CARBONELL *et al.* (1980, 259), on una brevíssima referència situa, equivocadament, Eura entre els poetes de la Il·lustració (!) i acaba d'adjudicar una «sensibilitat quasi preromàntica» que havia apuntat Antoni Comas (veg. BALSALOBRE 1989, 593, n. 73) i BARGALLÓ (1987, 125), el qual el situa, més encertadament, entre els poetes barrocs tardans. Cap de les dues antologies més importants de poesia catalana de tots els temps preparades aquest segle no han incorporat versos del nostre autor: RIQUER *et al.* 1936 i CASTELLET & MOLAS 1969. Tampoc un llibre tan pintoresc com l'*Ànima catalana* de Bernat i Duran, que feia un repàs a la literatura catalana de l'època, no en deia res; de fet només se centra en les figures de Garcia i Fontanella, denostant el primer pel deute contret amb les lletres castellanques, lloant l'obra poètica del segon, «inspiradíssim i erudit», fins a nivells mai coneguts per la historiografia literària catalana; els arguments són, no cal dir-ho, d'ordre extraliterari: el fervor per Fontanella prové del fet que «ja no és d'Espanya» sinó que mira a «Lutècia». Al costat d'aquest «home nou», Garcia «fa riure» (BERNAT 1916, 70-74). Paradoxalment, trobo la presència d'Eura en antologies de literatura catalana fetes a Hongria: FALUBA (1981, 126) dóna notícia de diversos textos i autors catalans que han estat publicats o atesos a Hongria; pel que fa a Eura, dóna la dada següent: «[...] i cinc estrofes d'*En memòria de la sepultura* del setcentista Agustí Eura, sortits *juntament amb textos de Miquel Ferrà i "La vaca cega" de Maragall* un per u en tres antologies diverses dels primers anys quaranta». Finalment, ha aparegut en la darrera gran antologia de poetes catalans de tots els temps, editada pel Cercle de Lectors; el volum II, «Del segle XVI a Verdagner», a cura de Giuseppe Grilli, inclou els poemes nùms. **15**, **14** i fragments del **4** (estrofes V-VI, VIII-IX, XXXIII-XXXIV i XXVI, amb una selecció discutible i desordenada) i **3** (estrofes III-IV, VI-VII, XVI i XXIV) (GRILLI ed. 1998, 274-278: els dos primers procedeixen, segons l'editor, de COMAS 1972; els dos darrers dels mss. 43 i 27 BC). Inclou també fragments del poema nùm. **1** (vv. 1-68), però entre la selecció de poesies de Garcia, com a tradicionalment atribuït a ell (pp. 169-171) malgrat que ja COMAS (1972 [1985, VI, 333]) havia esmentat la possibilitat que fos d'Eura i ROSSICH (1988, 95) va establir clarament aquesta autoria.

²⁶⁰ Veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**.

artificiositats d'aquest ordre;²⁶¹ b) l'aplicació arbitrària de llicències mètriques, que deixen de ser, doncs, tals *llicències* per passar a ser una qüestió merament opcional;²⁶² c) l'ús indistint de formes lèxiques “genuïnes” i castellanitzants en la seva poesia, fins en un mateix poema.²⁶³ Aquests tres aspectes de la seva pràctica poètica en revelen una concepció molt artificiosa, si convé aliena als usos poètics de la tradició. Sovint fra Eura subordina la naturalitat lingüística a l'aplicació mecànica de regles o al caprici en la tria de formes lingüístiques. Un estudi detallat d'aquests usos poètics en altres poetes de la seva generació o, millor, una anàlisi evolutiva de textos poètics des de Vicent Garcia fins a final del XVIII, p.e., ens hauria de revelar si som davant d'una manera de fer peculiar i aïllada –com potser revelarien les defenses aferrissades de la “llibertat” poètica, enfront de possibles retrets contemporanis–²⁶⁴ o bé es tracta d'un fenomen progressiu –i, per tant, fra Eura no és sinó una baula més en una cadena d'allunyament evolutiu entre poesia i “geni” de la llengua–.

He d'acabar. Se n'haurà de fer una valoració estètica rigorosa, però amb perspectiva històrica. És cert que Agustí Eura no és poeta d'una qualitat extraordinària. No és menys cert que els textos dels poemes catalans que he editat contenen, tots, errors i corrupcions, uns més altres menys, per tal com no en coneixem cap text poètic autògraf o idiograf. És cert també que la qualitat poètica dels textos aquí editats és desigual. I tanmateix hi ha alguns poemes, alguns fragments, que mereixerien ser presents en qualsevol antologia de poesia catalana de tots els temps que no vulgui rebre retrets per mancances. En aquest sentit, vull cridar l'atenció sobre poemes breus com la dècima sobre

²⁶¹ Veg. alguns exemples extrets del poema 4 al final de l'apartat Llicències mètriques, a l'**Annex II**.

²⁶² Recordem la reivindicació constant que fa de la llibertat en l'ús d'aquestes “llicències” als textos d'apologia de la llengua: «[...] figura de *ecthipsis*, llicència que pot pèndrer-se i deixar-se segons les sil·labes ha menester lo senyor poeta per sa poesia», «[...] sinó perquè les sinalefes les usa la poesia *in favorem* o *ex fecunditate* i no *ex necessitate*. I així, si vol lo poeta, pot fer [...]» (**Annex VI.2** §§ 13 i 15); o al *Tractat*, cap. 11 § 4: «No es impropri investigar ara si las figuras poéticas, axí las que disminueixen com la que aumenta en lo vers y en la prosa al número de las syl·labas, precisan o licencian, és a saber, si obligan o no obligan a practicar-se. Lo que me apar en esta controversia és que ningunas obligan a què se comètan, sinó que queda llibertat al poeta per a usar-las o no usar-las.» (**Annex IV**). Veg. l'apartat Llicències mètriques a l'**Annex II**.

²⁶³ A banda de la defensa de la incorporació de barbarismes en la llengua poètica, adequadament “catalanitzats” (veg. pròleg «Al lector», § 15 *secundo*: **Annex VI.2**). Veg. uns quants exemples: *aliena* (1 365) i *alieno* (2 39) / *ageno*, -a (2 38, 7 18); *delit* (9 67: *delicte*, 9 64: *delectació*) / *deleites* (1 29); *espant* (2 110), *espantar* (3 182) i *esglai* (2 101) / *susto* (2 86, 3 157, 7 74); *feina* (13 95) / *faena* (12 35); *fera* (4 291) i *feresa* (12 592) / *fiera* (3 170 –però dos mss. fan *fera*–), *fiero* (9 32) i *fieres* (12 389) [en un mateix text autògraf i en versos propers, fra Eura fluctua: *fiera* **Annex 1**, 290 i *feres* **Annex 1**, 310]; *fidel* (5 12 i 435) i *faels* (5.I 131) / *fiel* (4 307, 6 188) i *infiel* (2 97 i 367, 12 190); *flama* (12 486: *flames*) / *llama* (1 27 –algun ms. *flama*– 99, 4 133 i 243, 5 258 i 262, 6 292, 12 14 17 i 504); *lloc* (1 280 322 etc.) / *puesto* (6 8 i 36, 7 473); *plant* (5 430), *plor* (8 65) i verb *plorar* (1 77, 5 6 37–44 i 314, 12 278 i 428) / *llanto* (1 79, 5 7 37 431 i 454, 5.I 75 i 135, 12 306 425 i 498); *raigs* (7 132 i 376, 12 381 i 408) / *rajós* (7 40 i 84) –però sembla que distingeix *rajós* (=llamps) i *raigs* (de llum)–; *regnar* (2 337, 5 24) i *regne* (5 argument, 5 123) / *reinar* (3 142 –però algun ms. *regnar*–, 7 157 –un ms. fa *regna*–); *tendre*, -a (3 199 i 210, 12 46) / *tierno* (12 356: *tiernos*), *tiernes* (6 367, 12 105 i 544), *ternura* (12 127 i 362) i *ternament* (12 548); *verí* (2 270, 9 12: *verinoses*) / *veneno* (4 304); etc. Amb tot, s'ha d'anar amb molta precaució en aquesta qüestió, per tal com, de vegades, uns mss. reporten una forma i d'altres una altra.

²⁶⁴ Cf. la defensa polèmica d'algunes afirmacions que apareixen en els apartats sobre poètica als textos apològics de la llengua catalana i, sobretot, al *Tractat*, on mostra com s'apareixen els usos poètics “habituals” o tradicionals però als quals enfrontarà sovint un parer personal dissident. També demostraria que Eura fa ús d'unes llibertats mètriques poc comunes a l'època, i posteriorment, el fet que molts copistes es creuen en la necessitat de “corregir” certs versos perquè unes vegades els semblen coixos (per separació que fa Eura de contactes vocàlics que eren considerats una sola sil·laba) i d'altres hiper mètrics (perquè ha reunit en una sola sil·laba tres vocals) (veg. algunes de les anotacions sobre certes

Dalmau Moner (núm. **11**) o la major part dels poemes **1** i **2**, especialment els versos inicials del primer (vv. 1-12), l'inici del poema **4** (estrofes I-IV), les al·legories “marines” (vv. 1-16, 129-136) o les estrofes més “repulsives” (XXII-XXVIII) del poema **3**, etc. Sovint hi descobrim imatges sorprenents, fragments punyents:

Entre podrits cadàvers i horrorosos
deixaran ta infausta corpulència;
matalassos seran los altres cossos
sobre els quals faràs dura permanència,
fins que, portant difunts més asquerosos,
en tan mala i horrenda concurrència,
retirant i mesclant-se calaveres,
a les últimes lloc fan les primeres. (**3** 185-192)

Mira com al morir prevé i disposa
sepulcre preciós lo cuc de seda,
i, llevant-li a la Parca la filosa,
fila, debana, talla, tanca i queda,
ressuscitant pintada mariposa,
renaixent Fènix de la cendra freda,
i organisant allí nova hermosura
sap transformar en niu la sepultura. (**3** 289-296)

Esta és la universal atarassana
on se desfà i consum la humana barca,
buida d'aquella joia soberana
que, pirata, robà severa Parca.
Aquí para la fantasia humana,
los rumbos del vassall i del monarca,
puix a penes lo vent la desempara,
para la pompa on la barca para. (**4** 129-136)

Oh, món tirà, quant rigorós t'ostentes
de nostre món petit, cruel homicida,
pués altra cosa, fraudulent, no intentes
que deixar a ta còpia destruïda!
Per matar-nos més grans nos alimentes,
per donar-nos la mort nos dónes vida
i quan despedaçats nos has a mossos,
acabada la carn, llances los ossos! (**4** 217-224)

En les galtes, esferes
del dolor i el pesar,
les llàgrimes delíneen
caràcters immortals. (**5** 45-48)

Però com fou l'incendi
llama celestial,
l'ardor me consumí,

la llum m'il·luminà. (5 261-264)

Fonts perennes, los ulls
manen aigua incessant
que publica al dolor
ab llengua de cristall. (5 317-320)

Qual infant innocent
que, acusat i poruc,
entre les de son pare
se fica tremebund. [=temorós] (6 85-88)

O disposicions del discurs poètic ben remarcables:

Sobre la terra l'atrevida vida
alts i superbos edificis funda;
però la mort, més cauta i advertida,
fa casa envers al centro i la profunda.
Funda en l'aire la vida presumida,
busca sagaç la mort terra fecunda;
mes, si el vent enfureix sa fúria brava,
aquesta queda quan aquella acaba. (3 57-64)

Est és l'ocàs de la propícia estrella,
aquí mengua tots sos creixents la lluna,
aquí s'apaga la volant centella,
aquí tropessa la corrent fortuna;
aquí la flor que un temps fou meravella,
sens culto, sens ofrenda i pompa alguna,
mústia, macilenta i desfullada,
es meravella sols haver-ho estada. (3 73-80)

Aquí tens una pira mal formada,
d'ossos en lloc de llenya construïda:
llama és la passió desordenada;
cendres, la matèria consumida;
ara, lo mateix pit on, abrasada
víctima, ardent se consumí la vida,
puix tot era aquí dins, si bé se mira:
víctima, ara, foc, cendres i pira.

Est és l'os dur que últimament resulta
de la fruita de Sodoma enganyosa;
est, lo capoll amarg que rosa culta
de purpúreos colors vesteix pomposa;
esta, l'espina que, cruel, oculta
la lisonja del gust més deliciosa;
burlant a nostra nècia golosina
os dur, capoll amarg, cruel espina. (4 241-256)

II. EDICIÓ DE L'OBRA POÈTICA COMPLETA

Descripció dels manuscrits

NOMÉS faig la descripció detallada dels vint-i-quatre manuscrits que contenen textos poètics.¹ Els he ordenat per les sigles segons les biblioteques o arxius d'on provenen.

Després de l'abreviatura que atorgo a cada testimoni i de la localització i signatura actual completes, dono notícia de les descripcions que se n'han fet; a continuació, en faig la descripció, més o menys completa en funció de si ja se'n té notícia publicada. Finalment, faig constar els títols dels poemes d'Eura que transmet (si no hi ha títol hi transcriu el primer vers), amb els epígrafs, les rúbriques o les atribucions i l'entrada que té el poema a la taula del manuscrit –si n'hi ha–. En nota hi faig constar, per a cada text, les referències dels qui han donat notícia concreta d'aquell testimoni, si és el cas. La notícia sobre les edicions i transcripcions, totals o parcials, de cada text es trobaran a l'aparat crític del text corresponent, així com les notícies relatives a cadascun dels testimonis.

Manuscrits de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

A1. Manuscrit 3-I-3 de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

No sé de cap descripció detallada d'aquest manuscrit, però la col·lecció en la qual s'insereix ha estat estudiada per CAHNER 1984.

Aquest ms. i el següent formen part d'una col·lecció formada per 7 volums, dels quals només es conserven 6, intitulada *Colección de varias poesias publicadas e inéditas en catalán y castellano por el doctor Don Jaime Sala y Guardia*, confeïda entre final del XVIII i principi del XIX.

Volum en paper (295 × 207 mm); enq. antiga amb pergamí flexible, amb vetes de pell per tancar-lo. Al llom, gairebé esborrada, la inscripció: «... Poesias / y otros / Papel... / Tom 3». Paginació antiga en tinta, fins a un total de 446, en acabar el darrer text copiat. En els folis del final, hi ha una taula de primers versos, els fulls de la qual són numerats modernament amb llapis (ff. 1-6). Un full de guarda al començament (amb la inscripció «3» a dalt) i un altre al final. Els dos primers folis, inclòs el de guarda, també són numerats amb llapis, però la paginació antiga a tinta comença al f. [3] amb el núm. 1. Tot el còdex, del XVIII, és escrit de mà de Sala, amb una lletra molt entenedora. Al f. [2] hi ha una justificació («Proemio») de la miscel·lània feta per l'acadèmic i copista. Segons diu, és la seva tercera miscel·lània (efectivament, és el volum tercer de la seva col·lecció particular). Expressa les dificultats de fer-la i esmenta la possibilitat que rebí crítiques per alguns dels poemes que hi copia. Tot seguit, comença l'antologia de textos (en català, castellà i llatí). Molts tenen comentaris i notes del copista a peu de pàgina. A la cara interior de la coberta hi ha un paper adherit que diu: «Presente hecho a la Acadèmia de Buenas Letras por D. Ramⁿ Domenech.»

Textos d'Eura: poema núm. **12**:

— *Perifrasis de la Epistola ovidiana de Saffo a Faon*. [pp. 9-37] A la taula, el primer vers: «Acas coneixeras». Sense atribució.

El poema presenta la disposició següent: a les pp. 10-11, la primera conté el text llatí, la segona la versió catalana; a partir d'aleshores, el text es disposa dividint la pàgina en dues

¹ Els testimonis manuscrits que contenen obres no poètiques són descrits en altres indrets d'aquest treball, en funció de les característiques dels textos. El del florilegi autògraf (ms. 3-I-17 Arxiu de la RABLB) i els sis volums manuscrits d'apologètica catòlica (mss. 881-885 i 871 BUB), en llatí, han estat descrits sumàriament en el capítol **2.Obra** de la **Introducció**, allà on es tracta de l'obra corresponent. En canvi els testimonis dels textos que he editat en la seva totalitat són descrits a l'inici de l'annex corresponent: el del *Tractat de la poesia catalana* a l'**Annex IV**; els tres que contenen les obres d'apologia de la llengua catalana a l'**Annex VI**.

columnes: a l'esquerra, els començaments dels dístics ovidians, a la dreta, la versió d'Eura. Sala en fa un comentari al final (p. 37), que transcriu en annex, després de l'aparat crític del poema.²

A2. Manuscrit 3-I-4 de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Per a la col·lecció a què pertany aquest còdex, veg. el que he dit per al ms. anterior.

Volum en paper (302 × 210 mm); enq. com l'anterior, però amb vetes de roba. Al lloc, la inscripció: «Col. / de Poesias / y otros / Papeles / Tom 4». Paginació antiga, a tinta: comença quan es copien els textos antologats i arriba fins a la pàgina 454, amb el darrer text. Abans hi ha quatre fulls foliats modernament a llapis; primer, un full en blanc: a dalt, ratllat, «Tom 2. Poesias catalanas». El «Prólogo» de Sala ocupa els 2 fulls següents, 2 i 3. A continuació, un altre full en blanc. Com al manuscrit anterior, la taula de primers versos del final (després de la p. 454) ha estat foliada modernament a llapis, del f. 1 a l'11. Com en aquell cas, els comentaris a peu de pàgina de les poesies hi són abundosos. El copista és el mateix compilador, Jaume Sala. En general, els textos són copiats en una sola columna o, si són poemes de més d'una estrofa, en dues. La major part del volum (pp. 129 fins al final) és ocupada per «duetos», és a dir, rodolins catalans, que són comentats extensament en castellà per Sala just a sota. A la cara interior de la coberta hi ha un paper adherit idèntic al del ms. anterior: «Presente hecho a la Acadèmia de Buenas Letras por D. Ramⁿ Domenech.»

Textos d'Eura: poema 1:

— *Cants del millor Cisne Català en sas agonias* [pp. 89-104]. Text en dues columnes. Taula: «De aqueix catafal incognit». La tasca de còpia d'aquest text en aquest ms., si més no, és feta al 1799 (veg. el text dels comentaris a peu a l'annex (1) al final de l'aparat crític al poema 1: pàg. 97 del ms.). Atribuït a Eura, en el f. 90, per un comentari de Sala i Guàrdia a peu de pàgina.³

A3. Manuscrit 3-I-10 de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Descripcions: ROSSICH (1984, 112-115) en fa una descripció molt detallada. Més cenyida, es troba a MIRÓ (1988, 40) i MIRÓ ed. (1995, I, 36-37), tot i que no és pas, no pot ser-ho, un ms. del segle XIX com allí s'expressa i com es repeteix també a BROWN & MELCHOR (1995, 57).

Volum en paper (310 × 199 mm); enq. antiga amb pergami dur. Al lloc, amb quatre nervis, s'hi pot llegir vagament: «Papeles / Varios / K / 9». Paginació antiga, amb tinta, fins a la pàg. 890, i continuació moderna, amb llapis, fins a 958. Hi ha diverses pàgines en blanc, començant per la 1, precedida per altres sis fulls també blancs. Tanca el ms. una taula que es divideix de la manera següent: «Indice de varias Poesias catalanas, y castellanias de diferentes Autores» (pp. 923-933), «Indice de las obras de Fontanella» (pp. 934-945) i «Indice de las obras del D^o. Garcia, Rector de Vallfogona». Lletres de diverses mans, generalment acurada; els textos són disposats en una o dues columnes; la mà que hi és més present és la de fra Eura: tenen la seva lletra els textos transcrits a les pp. 2-309, 384-492, 528-558, 564-579, 599-643, 652-661, 712-801, 820-844, 861-862, i bona part de l'índex de primers versos, 923-947; copia, entre moltes altres coses, un conjunt important de poemes de Fontanella (pp. 86-309) i algunes de les del sector de Vicent Garcia (que en conjunt ocupa les pp. 564-807). ROSSICH (1984, 112-113) exposava els arguments perquè aquest ms. ha de ser datat de final del XVII o de molt al principi del XVIII; l'última data explícita és 1713 (p. 852), referida a un poema llatí.

Com veiem, es tracta d'un volum de poesies de Fontanella, Garcia i altres, en català i en castellà (i algun poema llatí). És un volum «procedente de la Biblioteca de Agustinos», tal com ho diu un paper adherit a la cara interna de la coberta; hi va ingressar amb motiu de la

² L'única notícia que conec d'aquest testimoni prové de CAHNER (1984, 9 n. 18).

³ La notícia d'aquest testimoni prové de CAHNER (1984, 9, n. 18). L'esmenta també ROSSICH (1988, 95), que la treu de Cahner.

reial ordre de 20 de juny de 1835. És bessó del ms. 3-I-9 (que és posterior; veg. la descripció a l'inici de l'**Annex IV**); ambdós, a la *Relación* del conjunt dels que procedeixen de la biblioteca del convent d'agustins, consten com a «Papeles varios, dos tomos en folio».

Del contingut, destaco aquí pel seu interès els aspectes següents:

a) a les pp. 7-22 hi ha una *Parafrastrica versio de la carta ovidiana / de / Medea a Jason*, anònima, en català. Hi ha indicis raonables com per suposar que fra Eura en va poder ser l'autor: l'he editat a l'**Annex I**.

b) hi ha un seguit de poemes catalans anònims, bàsicament amorosos i jocosos, transcrits de la seva mà: pp. 384-407 i 443-446.

c) s'hi recullen poemes sobre assumptes acadèmics, en castellà, també de lletra seva (pp. 415-425).

d) hi ha imitacions de Fontanella en dos sectors del ms.: 1) a les pp. 436-442, iniciats amb mà d'Eura fins a mig v. 5 del primer sonet (p. 436), però a partir d'aleshores prosseguits per una altra mà,⁴ just a continuació, p. 443, torna a reprendre la mà d'Eura, amb un romanç «Al Retiro y honestad de la ama de un capella, escrit per Mn. Joachim Morlà capella de la Iglesia Major de Valencia». 2) A les pp. 496-497, que tampoc no són de mà d'Eura.⁵

Textos d'Eura: poema **30**:

— *assumpto Academico / Desprendiose corpulenta peña de una de las puntas del provido / sitio de Monserrate, tan sobre su santuario, que se podía rezelar [p. 424] su total ruina, si impulso milagrossamente superior no huviera / desviado su amenaza, consintiendo solamente, que rompiesse dos / tejas del quarto, en que reziden los meninos, que sirven a la me / jor Reyna. decidese en ocho lyras, ser mayor prodigio en el / desvio del peñasco permitir infructuoso el golpe en la debit [sic] se / ña de su natural execucion, que redimir del golpe lo sump / tuoso de la fabrica. Lyras. [pp. 423-425] Autògraf. Sense atribució.*

A4. Lligall 19 de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Avui conservat en una caixa de zenc: «Leg 19 / Elogios funebres / memorias y poesias». El lligall apareix etiquetat antigament com a «Leg^o. 19. / Elogios funebres / memor. y poesias». Conté 61 documents de paper, solts, de formats diversos, aïllats i numerats darrerament mitjançant un paperet plegat més tres documents solts més, al final, sense numerar.

Textos d'Eura: poema **24**:

— *Assumpto Academico para el dia prim^o. de desiembre 1734 / Baxo el Anagramma puro de Melun, que es Lumen, explique el / sentimiento de la Academia, por haver perdido su Presidente, con / la muerte del Exmo Señor D. Guillermo de Melun, Marques de / Risbourg, sobre el thema: et lumen oculorum meorum et ipsum / non es [sic] mecum. Psalm 37 v. 11. en Lyras. / Lyras.*

És el doc. núm. 1 del lligall, un bifoli de paper (2 ff.) (295 × 207 mm).⁶ La rúbrica i el text del poema són autògrafs, tot i que amb tintes diferents, mentre que hi ha unes anotacions al marge superior esq., d'una altra mà: «n.8. di 2^a.» i, d'una tercera mà, «1734». El text, disposat en una sola columna i amb notes marginals relatives a fonts, n'ocupa les quatre cares (ff. 1-2v). Numera les estrofes: 1, 2... fins a 16. Es tracta d'una còpia feta pel mateix Eura (veg. les errades de còpia a l'aparat crític), tal com precisa una altra mà al final: «P. Augustin Eura».

A5. Lligall 23 de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Lligall amb una sola tapa de cartó; etiqueta antiga, adherida damunt d'altres d'anteriors, «Leg^o 23° / Papeles de Pasion.» Conté 52 camises, fetes amb un bifoli de paper. A la cara del

⁴ Els primers versos són: «Amorosas, atentas, persuasivas» (sonet); «De un amor tan ben sentit», «Ja Fileno al dols impuls», «Mut lo affecte se humilia», «Per guañar una atenció», «Afora, afora, desitgs», «Desmantelat lo discurs» (tots ells romanços) i «Y tu, ermosa Gileta, que adorada» (sonet).

⁵ Són les composicions que comencen: «Governa lo amor discret» (romanç), «Y tu hermosa Gileta que adorada» (sonet).

⁶ La filigrana és idèntica a una de les del ms. 3-I-17 d'aquest mateix arxiu, el florilegi autògraf: concretament coincideix amb la que identificava aproximadament amb la núm. 1388 del catàleg VALLS (1970, II, 199). Veg. la nota 90 del capítol **2. Obra**

davant totes porten l'anotació «Poesias de Pasion» i l'any corresponent, totes de la mateixa mà. Estan ordenades cronològicament entre 1730 i 1806, any en què es devia fer la classificació i ordenació del material (hi falten els anys 1731, 1738, 1740-1744, 1746, 1749, 1752, 1762-1763, 1782-1784, 1786-1788, 1791, 1793, 1797-1802). La camisa final du l'anotació: «Poesias de Pasion / q.^e por no tener fecha, no haber actas por donde sacarse, ni otros do- / cumentos, se han reunido en este pliego.» Es tracta de còpies (de vegades autògrafes) amb lletres de moltes mans del XVIII-XIX, de poemes llegits a les acadèmies de passió.

Textos d'Eura: poemes núms. **25**, **26**, **27** i **28**.

Hi ha dues camises amb poemes de fra Eura. La camisa, o plec, situada en 5è lloc diu: «Poesias de Pasion / de / 1736. / 3 Horas / 1^a. J.C. Pontifice, 2^a. Principe 3^a. Maestro.» Conté, entre altres papers poètics, tres còpies de poemes d'Eura, situades al capdavant dels documents del plec.

Doc. núm. 1: full de paper solt escrit per una sola cara (204 × 150 mm. aprox.). Tot de lletra de la mateixa mà, del segle XVIII. Al marge superior esq. hi ha l'anotació: «4. P^{ma}». La rúbrica fa:

— *Assunto del Rmo P.M. fr. Agustin / Eura para la Academia de Passion del dia 26 marzo 1736 / Levantasse Christo en la Cruz, attrayendo como Supremo / Pontifice el Mundo á la verdadera Religion; Segun aquello / de San Juan: et ego si exaltatus fuero á terra, omnia traham / ad me ipsi. cap. 12. v. 32. / Soneto. [poema 27]*

Doc. núm. 2: full de paper solt escrit per una sola cara (205 × 148 mm. aprox.). Al marge superior esq. hi ha l'anotació: «Ante del Primero de la 2^a». Fins a quatre mans diferents, del segle XVIII: una per a l'anotació del marge, una segona per a la rúbrica, una tercera per al text del sonet, i, finalment, una quarta que anota al final del text: «P.M. Eura». La rúbrica fa:

— *Sobre el sumpto [sic] en general de la 2ª hora considerando â / Christo ~~como~~ en el trono de la cruz como a Prinsipe perfeto en / señando materias consernientes a la politica Christiana compuso / el R.P.M^o. f. Austin [sic] eura el siguiente soneto. / Soneto. [poema 26]*

Doc. núm. 3: full de paper solt escrit per una sola cara (204 × 148 mm. aprox.). Al marge superior esq. hi ha l'anotació: «Antes de Primero la 3^a», i, sota, «1736». S'hi adverteixen fins a tres mans, de lletra del XVIII: la de la nota marginal, la de la rúbrica i la del text del sonet. La rúbrica fa:

— *Sobre el asumpto en general de la 2ª hora consi- / derando a Christo Maestro en la Cathedra de la Cruz ~~epiloga~~ / compuso el R^o P.M.f. Austin [sic] Eura el siguiente / Soneto. [poema 25]*

La camisa, o plec, situada en 6è lloc fa: «Poesias de Pasion / de / 1737. / Las 4. Virtudes Cardinales en J.C.» Conté, entre altres fulls amb poemes, dues còpies d'un mateix text d'Eura, el poema núm. **28**, situades al principi del plec.

Doc. núm. 1: full de paper solt escrit per una sola cara (208 × 150 mm. aprox.). Al marge superior esq. hi ha l'anotació: «De la Fortaleza Prudencia.» Escrit per dues mans, de lletra del XVIII: una per a la nota marginal (que sembla autògrafa d'Eura) i una altra per a la rúbrica, text del sonet i anotació final («El Mro. Fr. Augustin Eura»). La rúbrica fa:

— *Assumpto 4° para el 15 de Abril. / Mandase ponderar la Doctrina, que dá la Prudencia / de Xpto. á los Superiores, quando dando algun Parentesis / á su Aplicacion, y su fatiga, inquiera én sus Ministros / la vigilancia. / Soneto. [poema 28 text B]*

Doc. núm. 2: full de paper solt escrit per una sola cara (208 × 151 mm. aprox.). Escrit tot d'una sola mà, de lletra del XVIII, que és la mateixa que transcriu el text del sonet al document anterior. Sota el text del sonet, hi ha una anotació que diu: «Para la Academia de 15 de Abril de 1737 / El M. Fr. Aug.ⁿ de Eura Academico.» La rúbrica fa:

— *Et venit ad Discipulos suos, et invenit eos dormientes. / Se servirá ponderar la Doctrina, que dá la Prudencia de / Christo á los Superiores quando, dando algun parentesis / á su aplicacion, y su fatiga, inquiera en sus Ministros / la vigilancia. / Soneto. [poema 28 text A]*

Manuscrit de la biblioteca particular d'Alberto Blecu

B. Manuscrit de la biblioteca particular d'Alberto Blecua

Descripció: ROSSICH (1984, 138-139).

Volum en paper (200 × 146 mm). Relligat antic amb pergamí. Paginació antiga. 89 pp. conservades. Lletre del segle XVIII. «És escrit d'una sola mà, generalment a dues columnes [...]. Es tracta d'un recull de composicions en català i en castellà, de to vallfogonesc, sense cap indicació d'atribució» (ROSSICH 1984, 139).⁷

Textos d'Eura: poema núm. **2**:

— *La Mort suavizada en Decimas*. [pp. 73-78] Sense atribució.

Text atapeït, a dues columnes. En separa les estrofes mitjançant una ratlla horitzontal.⁸

⁷ Només he pogut disposar de fotocòpies d'aquest manuscrit, concretament el fragment del text d'Eura, facilitades per Albert Rossich.

⁸ L'única notícia que tenia sobre aquest testimoni prové de ROSSICH (1984, 139), on no s'esmenta el poema en qüestió, però que em va fer conèixer verbalment Albert Rossich.

Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya

C1. Manuscrit núm. 27 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 95-100]), *Cincuenta años* (1968, 126), ROSSICH (1984, 68), MIRÓ ed. (1995, I, 22).⁹

Volum en paper (220 × 150 mm). Relligat antic amb pergamí flexible; la relligadura és feta en grups de 6 plec. El nombre total de folis amb text és de 93, més dos folis en blanc, un al davant (amb dues anotacions idèntiques, segurament *probationes pennae*: «MR» o «NR») i un al darrere; el full darrer de l'últim plec és arrencat. Foliació antiga en tinta fins al f. 75. A partir del 45, una mà moderna va corregir amb llapis els errors en la foliació antiga. La «Taula de lo que conté aquest llibre» (ff. 92-93v) s'atura amb la composició núm. 85 (f. 72v) i no recull, per tant, cap de les poesies d'Eura, que es troben al final del volum. Escrit en una columna per una sola mà, del XVIII.¹⁰ La lletra és molt acurada.

Conté noranta-tres peces en vers, totes, presumiblement, excepte les dues últimes, de Francesc Fontanella. D'aquelles, trenta-una les retrobem, en diferent ordre, en el ms. C5 (veg. més avall). A diferència d'altres manuscrits on hi ha obres d'Eura, que recullen molts textos religiosos (veg. el ms. C2), aquest quadern en recopila, majoritàriament, de literaris: hi ha copiades nombroses composicions breus, i hi apareix moltes vegades el nom de «Fontano».

Textos d'Eura: poemes núms. **2 i 3**:

— *Dezimas de grandissim valor / a la Mort. / Fetas per lo Ill^m. Señor Eura. / Consolare illum in exitu sui Eccles. cap. 38. v. 24.* [ff. 80-87]¹¹

— *A ma casa solar la / Sepultura. / Octavas.* [ff. 87v-90v] Només en copia les vint primeres octaves.¹²

No marca cap separació entre estrofes, ni espai en blanc, fora d'entrar un xic més a la dreta el primer vers de cadascuna.

C2. Manuscrit núm. 43 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 120-121]), *Cincuenta años* (1968, 126).

Volum en paper (208 × 148 mm). Relligadura recent en pergamí flexible. Fulls de guardes al principi i al final més 100 ff. i un full solt (f. 101). No hi ha taula. Foliació moderna a llapis. Escrit per dues mans, a les primeries del segle XIX: hi predomina la que atribueixo a la propietària del ms., Isabel Cases; és diferent, però, la dels ff. 95v-96v i del full solt. La copista principal és molt descurada en la cal·ligrafia, que decau progressivament. Hi ha moltes paraules ratllades, taques, etc. Els errors de còpia són nombrosíssims. Al f. 99v hi ha la indicació següent: «Si Este libre Se Pierde/ Como puede Susader es de / una Pobre estudiante / que lo te de menester / ysabel Casas del Carrer / de Santo Antonio / Santo Feliu de Gigols / A desacet de desembre / del añ 1817». Hi ha una afirmació solta que ens revela la intenció amb què l'esmentada Isabel Casas va copiar els textos que formen el còdex:

⁹ La descripció de Miró comet diverses imprecisions, entre elles, veg. la nota següent.

¹⁰ Per error tipogràfic, a MASSÓ & RUBIÓ 1915-1920 es diu que la lletra és del XVII, cosa impossible donada la presència d'Eura dins del volum i ser tot ell de la mateixa mà. Per si en quedés cap dubte, la filigrana del paper ho confirmaria: els primers fulls duen la marca d'aigua SURIA corresponent al núm. 28 del catàleg de VALLS 1970 que és de 1745; a partir del f. 17, la filigrana, amb la inscripció SALONI O S^T CELONI, es correspon amb els nùms. 908 a 912 del mateix catàleg, datable entre 1725-1742. Veg. també ROSSICH (1984, 68). Amb tot, MIRÓ ed. (1995, I, 22) encara el fa del s. XVII, i això que hi esmenta la presència de textos d'Eura al còdex (!).

¹¹ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 144]), COMAS (1972 [1985, VI, 331]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 108-109) i ROSSICH (1979, *50).

¹² Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 143]), COMAS (1972 [1985, VI, 323]) i (1973 [1985, 162]), MARÍ (1972, 93) i ROSSICH (1979, *50).

«La pintura y la poesia ceden a la devocion». Si a aquesta anotació afegim que el quadern només transcriu obres religioses de fra Eura i d'un tal Antoni Carbonell i Broto¹³ (darrer foli, on es declara la data de 25 d'abril de 1830), hem de pensar que som davant d'un quadern de pietat que es copiava per a la meditació particular als primers anys del XIX. L'interès principal de l'aplec era, per a Isabel Cases, el religiós, mentre que el literari devia restar en un segon pla.

Conté dotze composicions: a continuació dels textos d'Eura, hi ha una versió castellana de les *Lamentacions* de Jeremies (*Llagrimas de Geremias Profeta en llengua vulgar* n'és el títol; en parlo al comentari final del poema núm. 6). Després hi ha quatre composicions devotes, en castellà, anotacions d'indulgències, un parell de textos devots en prosa, també en castellà. Al f. 99, hi ha dues dècimes catalanes que comencen «Vols un remey eficaz» i «Tems tal volta la equitat» que no són altra cosa que una nova còpia de dues dècimes del poema 2: les XV i XVI (la primera no du número d'estrofa, la segona du, erròniament, el 26).

Textos d'Eura: poemes nús. 2, 4 i 3.

— [Sense títol] «Que dolor, home, que mal». [ff. 1-10] Sense atribució.¹⁴

— *Anatomia Mental / del / Cos Humá. / Octabas.* [ff. 10v-18v] Sense atribució.¹⁵

— *Vanitas vanitatum, et / omnia vanitas. / Ecclesiastes caput primum / Ver 2. / Vanitat de Vanitáts. / Octavas.* [ff. 19-27] Sense atribució.¹⁶

Són els tres primers textos transcrits al volum, tots tres sense nom d'autor; en numera les estrofes (en la forma 1, 2, etc.).

C3. Manuscrit núm. 62 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 146-147]).

Volum en paper (160 × 110 mm). L'enquadernació amb pell va ser feta aprofitant les cobertes d'un llibre (al lloc s'hi endevina un títol, ara il·legible; hi apareixen el núm. «1» i diverses sanefes). Paginació antiga, que només arriba fins a la pàg. 270. Foliació moderna a llapis, fins 181 ff. Full blanc de guardes i molts fulls en blanc a l'interior (ff. 159, 160v-179). No té taula. Escrit en una sola columna per dues mans, de principi del XIX: una primera mà fins al f. 154; a partir d'aleshores i fins al final, una segona mà. La lletra majoritària és acurada, petita i cursiva.

Si el ms. C1 té un contingut bàsicament literari i el C2 és de tipus devot, aquest presenta una gran varietat de textos, la major part en prosa i en castellà: religiosos, satírics, notes i resums de diverses obres i periòdics...

Textos d'Eura: poema núm. 2:

— *Avisos à un que tem la mort. / Decimas.* [ff. 127-134v=pp. 253-268, de la numeració antiga] Al marge, de la mateixa mà però amb tinta diferent: «Son de fr. Agusti / Eura del Orde de Sant / Agusti, Bisbe de Orense: / algunas de ellas copió / D. Pau Ballot en la / Gramatica Catalana.»¹⁷

¹³ Un Antoni Carbonell apareix com un dels copistes del ms. 261 de l'Arxiu del Museu Episcopal de Vic (principal ms. de les obres de Fontanella, segons M.M. Miró), amb la data de 1834 (veg. MIRÓ ed. 1995, I, 15).

¹⁴ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 144]), COMAS (1972 [1985, VI, 331]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 108-109) i ROSSICH (1979, *50).

¹⁵ Donen notícia d'aquest testimoni: RUBIÓ (1958 [1986, 143]), COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i (1973 [1985, 162]), MARÍ (1972, 80) i ROSSICH (1979, *50).

¹⁶ Donen notícia d'aquest testimoni: RUBIÓ (1958 [1986, 143]), COMAS (1972 [1985, VI, 323]) i (1973 [1985, 162]), MARÍ (1972, 93) i ROSSICH (1979, *50).

¹⁷ Han donat notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 144]), COMAS (1972 [1985, VI, 331]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 108-109) i (ROSSICH 1979, *50).

C4. Manuscrit núm. 73 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 162-165]), *Cinquenta años* (1968, 127), ROSSICH (1984, 69-70).

Volum factici, en paper, constituït per 21 plec de mides diverses i lletres diferents. Relligat modernament amb pergami flexible. Al lloc: «Recull de poesies diverses». El nombre total de folis és de 100, més un paper solt (f. 101). Alguns presenten la numeració antiga, segons el quadern original (ff. 51-59). Modernament s'ha foliat tot el llibre en llapis. No té taula. Escrit per diverses mans de finals del XVIII i del primer terç del XIX.

Col·lecció de textos (fins a 48) d'índole diversa, en vers i en prosa, en català, castellà, llatí i francès.

Textos d'Eura: poema núm. 3:

— [Sense títol] «Almayna Vaixell racional las velas» [ff. 31-38]. No hi ha atribució.

El plec VIIIè, de 10 fulls (els dos inicials, del mateix paper, són en blanc), 205 × 145 mm, és el que conté el poema d'Eura, sense títol, ni nom d'autor, ni cap anotació a banda del text del poema, fora que numera les octaves en la forma 1^a, 2^a, etc. No hi ha cap altre plec de la mateixa lletra. La filigrana del paper es correspon amb la del núm. 100 del catàleg ORIOL VALLS 1970, datada a l'any 1746. Lletra del segle XVIII, en una sola columna. El copista de la nostra composició té una lletra clara i la seva labor és polida. És un copista força acurat i comet pocs errors. Quan no entén una lliçó sol esmenar-la i mira de donar-li sentit. En destaca la pruija "modernitzadora" (?) / "catalanitzadora" (?) d'aquells mots que al copista no li sonen bé: sovint canvia *est* i *esta* per *aquest* i *aquesta*, sense adonar-se que aquesta manera de procedir gairebé sempre el condueix a cometre hipermetria. Corregeix igualment *pues*, substituint-lo per *puix* o *donchs* i *cielos rasos* (així en tots els altres mss.) per *celos rasos* (v. 16). Això no vol dir, però, que en nombroses ocasions no doni lliçons morfològicament més castellanitzants que no pas els altres testimonis.¹⁸

C5. Manuscrit núm. 80 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 185-199]), *Cinquenta años* (1968, 127), ROSSICH (1984, 72-73), MIRÓ ed. (1995, I, 29-30).

Volum en paper (219 × 157 mm). Relligat de nou en pergami flexible. Al lloc: «Vicens García / Curiositat / Catalana». El volum du per títol, en la portada (f. 1): *Jhs / Curiositat catalana / y* [corregit: *ñ Recreo, y Jardí del Parnàs / que conté / las Obras y Poesias escullidas del Insigne / Poeta Doctor Vicens García / Rector de Vallfogona / y de altres poetas Cathalans. / Ix â lllum â instancias / dels apasionats al Autor, y âla / Poesia Cathalana*. Paginació antiga en tinta, fins a la pàg. 349, la darrera escrita; foliació moderna a llapis, 197 ff., més dos de guardes, en blanc. No hi ha taula. «El volum és escrit per una sola mà de les darrerries del segle XVIII».¹⁹ Escrit en una sola columna, però els versos curts en dues. Al darrer full (f. 198v) hi diu, amb una altra lletra: «Es de Antonio Cornet. Lo compro En los Encantes El dia 14. del mes de Octubre del Año. de 1878».

RUBIÓ (1953 [1985, 149 ss.]) situa aquest ms. entre els tres més importants que ens trameten les obres dels «poetes de l'escola castellana»: Vicent Garcia, Fontanella...²⁰ Conté un total de

¹⁸ Aquest testimoni ha estat esmentat per RUBIÓ (1958 [1986, 143]), COMAS (1972 [1985, VI, 323]) i (1973 [1985, 162]), MARÍ (1972, 93) i ROSSICH (1979, *50).

¹⁹ ROSSICH (1984, 72-73) el relaciona amb «nuclis d'apologistes de la llengua catalana de finals del XVIII i començament del XIX, o fins i tot amb els cercles acadèmics que maldaven per publicar les obres de Garcia i d'altres poetes catalans malgrat la reiterada prohibició feta pública per la Inquisició». BROWN & MELCHOR (1995, 52) afirmen que «per raons paleogràfiques, creiem que data més aviat de mitjan segle XVIII».

²⁰ Els altres dos són *Curiositat Catalana* («Totes [les obres] pertanyen al segle XVII i la data del manuscrit no pot ésser gaire posterior» (p. 151), i *Recreo y Jardí del Parnàs y Musas Catalanas* (ms. 1358 de la BC), recopilat per Batista Mirambell, «col·lecció força voluminosa de versos»; aquest ms. és mutilat. Relacionat amb aquests, doncs, es troba el nostre C5. «Aquest manuscrit conté poesies de fra Agustí Eura i, per tant, és de molt entrat el segle XVIII» (p. 152). El títol «comprèn els de les altres dues [col·leccions]» i «degué ésser formada seleccionant composicions de l'una i de l'altra. Per això hom hi fa constar que "conté, *escullidas*, las obras..." i en transcriu els respectius pròlegs en vers. És molt més breu i

186 composicions, totes en vers.²¹

Textos d'Eura: poemes núms. **3, 2, 1, 8 i 9.**

— *Octavas en memoria de la Sepultura / Ad Dominum ó Mortalium Anima.* [ff. 162-168v]²²

— *La mort suavizada. Poesia Sacra sobre / lo vers 24 del Cap. 38 del Ecclesiastich / Decimas.* [ff. 168v-177]²³

— *Poesia Sacra per las Agonias dela Mort.* [ff. 177-183]²⁴

— *Al passar Sant Joan Bó natural de Mantua / Del Empleo de Comediant á ser Religios de / Sant Agusti. Dezimas.* [ff. 183v- 184v]²⁵

— *Trobantse lo mateix Sant combatut de gravissimas ten-/tacions de luxuria, clavá entre carn y unglá [damunt pell, ratllat] dels dits / de las mans trossos de agudissimas canyas, y pegant / un gran colp sobre una pedra estigué tres dias sens / sentits, quedantseli apagat lo foc de la concupiscencia. Decimas.* [ff. 184v-186]²⁶

Tots aquests textos apareixen agrupats darrere l'epígraf «Poesias del P Lector Jubilat Fray Agusti Eura» (f. 162).

C6. Manuscrit núm. 389 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: ROSSICH (1984, 75).

Volum en paper (314 × 215 mm). La relligadura és moderna, en tela. Constituit per un sol plec de 10 ff.; el full de portada du el títol *Último canto de agonía / del Cisne de Vallfogona* (f. 1). La foliació és moderna, a llapis. Juntament amb el text d'Eura hi ha un sonet, que ocupa el f. 9v (*Soneto del mismo autor. / traducido*). El darrer full és en blanc. En ambdós casos, la disposició del text és en dues columnes: a la columna de l'esquerra hi ha la versió catalana, i a la de la dreta, la traducció castellana. Sota del sonet (que s'atribueix «al mismo autor», és a dir, al Rector de Vallfogona) hi ha anotat: «Montevideo febrero 21. de 1850. Francisco Acuña de Figueroa».

En alguns folis hi ha notes a peu de pàgina, sobre les dificultats de la traducció i algunes interpolacions que fa a la traducció del nostre text. La lletra, d'una sola mà, és cursiva i molt entenedora, sense esmenes, amb una caixa d'escriptura regular.

Textos d'Eura: poema núm. **1:**

1. *Último canto de agonía / del Cisne de Vallfogona.* [ff. 1-9]. Sense taula. L'atribució és feta a

anònima. Formada dins el segle XVIII» (p. 154).

²¹ En esquema:

1-7v: preliminars a l'obra de Vicent Garcia (els pròlegs dels altres dos mss. que esmenta Rubió; vegi's la nota anterior)

8 ss.: l'encapçalament d'aquestes poesies és «Poesias varias del D^{or}. Vicent Garcia Rector de Vallfogona y de Altres Poetas Cathalans».

99 ss.: encapçalament: «Poesias del celebre Poeta Català Fontanella» (ja he esmentat com trenta-una d'aquestes poesies es troben també, en diferent ordre, a C1).

152 ss.: poemes de Maçaners (veg. ROSSICH 1988, 110-113).

160 ss.: poemes del Dr. Rafael Noguers.

162 ss.: encapçalament: «Poesias del P. Lector Jubilat Fray Agusti Eura».

186v ss.: encapçalament: «Poesias de D^ñ. Joan Terre».

²² Coneixien el testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 143]), COMAS (1972 [1985, VI, 323]) i (1973 [1985, 162]), MARÍ (1972, 93) i ROSSICH (1979, *50).

²³ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 331]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 108-109) i ROSSICH (1979, *50).

²⁴ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 333]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 38) i ROSSICH (1984, 246).

²⁵ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 18).

²⁶ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 20).

Vicent Garcia, error que repeteixen molts altres testimonis (veg. l'apartat sobre atribucions a **2. Obra**, a la introducció).

Segons ROSSICH (1984, 75), el text és copiat de les edicions del Rector de Vallfogona i, per tant, no té valor textual (veg. la *recensio* al poema **1**).²⁷

C7. Manuscrit núm. 1183 de la Biblioteca de Catalunya

Descripcions: *Cincuenta años* (1968, 154), ROSSICH (1984, 79-80) i MIRÓ ed. (1995, I, 35-36).²⁸ Volum en paper (302 × 209 mm). Relligat antic en pergami flexible. Al lloc: «Papeles / Varios / Año 1803». Du el títol: *Recreo y Jardí del Par / nas recopilat per lo M Il·le Y R Sr / Dn Batista Fausto de Miranbell Abad / de Sodoma y Suria dirigit / Al Exm Sr dñ Felip dela Crosa y / de Collantan, Capità G^l del Exerçit / Asnal y dela Formentera y Serdeña / Diputat de Monseñ Nuria y / Sⁿ Grau Protocego andant y / Correu Major de la Vila de / Mataró*. Paginació antiga en tinta, fins a la pàg. 509; foliació moderna a llapis, 261 ff. full blanc de guardes, taula (f. 1-3v; s'interromp amb la composició que és al f. 98v); a continuació 2 ff. en blanc i, al f. 6, el títol. Al final, ha estat arrencada part del darrer plec i dos plecs sencers més. «Escrit bàsicament per una sola mà, amb una cal·ligrafia molt acurada» (ROSSICH 1984, 79). Són d'una altra mà els ff. 12-25 i els del final, ff. 257v-261v. Els textos en prosa són escrits a línia tirada mentre que els poemes són disposats en dues columnes, excepte el de Montserrat, de fra Eura.

Hi ha composicions poètiques catalanes (atribuïdes a J.B. de Gualbes, J. Jofreu, F. Mingueni, T. Maçaners, J. Pujades, J. de Boixadors, J. Noguers, etc.), algunes de castellanès i llatines, a més de textos en prosa. A continuació de l'últim text poètic de fra Eura copiat, el de «la riña de Jacob y Esaú», hi ha transcrits quatre textos en prosa de Quevedo (ff. 90-95v), en el mateix ordre en què apareixen al ms. 3-I-9 de l'Arxiu de la RABLB (ff. 20-23v; veg. **Annex IV**), on són escrits de mà d'Eura: ¿la coincidència prové del fet de ser còpies independents d'un imprès que les transmet així ordenades o bé aquest ms. 1183 està relacionat amb mss. procedents dels agustins, dels quals n'incorporava fragments? Aquest darrer mode de procedir té moltes possibilitats de ser cert, per tal com gran part dels textos transcrits, si més no en un fragment important del ms., estan relacionats amb els agustins de Barcelona, i més concretament, amb fra Eura, com he exposat a l'apartat inicial, **2.1. Descripció de l'obra completa. La poesia**, del capítol **2. Obra** (pàgs. 120-121).

Textos d'Eura: poemes núms. **5, 5.I, 5.II, 7, 6, 29, 31, 10, 11, 16, 14, 15, 20, 18, 19, 17, 13 i 21.**

— *Perifrasis / Dels Trenos o Lamentacions de Jeremias Profeta*. [ff. 28v-41] L'atribució és a la taula: «Perifrasis dels Trenos o Lamentacions de Jeremias Profeta, compost M. Eures, bisba de Osma [sic]». ²⁹

— *Remuneratoria, / A la Musa fatal que dedica / la traducció dels Trenos de / Jeremias al mateix Autor*. [ff. 43v-45v] ³⁰

— *Segona / Remuneratoria a / la Musa fatal*. [ff. 46v-47v]

— *Descripció / De la montaña, y Santuari de Montserrat. / Liras*. [ff. 48-61] Atribució a la taula (f. 2v): «Descripció de la Montaña de Montserrat y son santuari composta per lo Ill^m P.M. Eures Bisbe de Orense». ³¹

— *A Christo Crucificat / Romans*. [ff. 61v-66] L'atribució és a la taula: «A Christo Crucificat.

²⁷ L'única notícia de què disposava sobre aquest testimoni prové de ROSSICH (1984, 246).

²⁸ RUBIÓ (1958 [1986, 179-181]) assenyala el parentiu d'aquest manuscrit amb els altres dos, ja esmentats en parlar del ms. 80. Veg. també pp. 122 i 129-133. Veg. també BROWN & MELCHOR (1995, 52-53).

²⁹ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 145]), COMAS (1972 [1985, VI, 337-338]) i (1973 [1985, 164]) i MARÍ (1972, 51).

³⁰ Donen notícia d'aquest testimoni i del següent RUBIÓ (1958 [1986, 145]), COMAS (1972 [1985, VI, 338]), COMAS (1973 [1985, 164]) i MARÍ (1972, 71).

³¹ Donen notícia d'aquest testimoni: RUBIÓ (1958 [1986, 146]), COMAS (1972 [1985, VI, 328 n. 22]) i (1973 [1985, 162 n. 12]), MARÍ (1972, 127) i MASSOT (1986, 114).

Romans compost per lo Ill.^m P.M. Eures.»³²

— *Villancico a Christo / Crucificado*. [ff. 66-66v] A la taula: «Villancico à Christo Crucificado compuesto por el Illmo. P.M. Eures.»

— *Pro Conceptione B^e Mariæ Virginis. / Villancicos*. [ff. 66v-67] A la taula: «Pro conceptione Beatæ Mariæ Virginis. Villancico compuesto por el Illmo. Mestre Eures.»

— *Al morir St Dalmau Moner / Religios Dominic ab la ma / texa puresa q.^e isqué del / ventre de sa Mare. / Decima*. [f. 67] A la taula: «Al morir Sant Dalmau Monner Religioso Dominic ab la mateixa puresa que isqué del ventre de sa Mare. Decimas compostas per lo Ill.^m M. Eures.»³³

— *Al refredar Dalmau la / Escudella pera mortifi / car al sentit del gust. / Decima*. [f. 67] A la taula: «Al refredar Sant Dalmau la Escudella per mortificar lo gust. Decima composta per lo Ill.^m M. Eures.»³⁴

— *Resposta del Pare Mestre / Eures Agustino Calzat à la / noticia li participá lo Lector / Jubilat Fr. Prospero Coma / de q̄ era Mestre en Theologia. / Decima*. [ff. 67-67v] A la taula: «Resposta del P.M. Eures Bisbe de Orensa Agustino Calsat à la noticia li participá lo Lector Jubilat Fr. Prospero Coma de que era Mestre en Theologia. Decima.»³⁵

— *Al llastimos acas de llevar / lo cap à la estatua de Sta Eularia de la devallada de / la presó de Barcelona las / ruhinas de una bomba en lo / siti de 1714 que durá catorce / meses. / Decima*. [f. 67v] A la taula: «Al llastimós acás de llevar lo cap á la estatua de Sta Eulalia de la Devallada de la Presó de Barña las ruhinas de una bomba en lo Siti de 1714 que durá catorce Mesos. Decima composta per lo Ill.^m. M. Eures.»³⁶

— *En elogi de la nacio / Catalana obligaren al / P.M. Eures à compondrer / de repente esta Decima. / Decima*. [f. 67v] A la taula: «En elogi de la nacio Catalana obligaran al P.M. Eures Bisbe de Orenza al compondrer de repente una Decima.»³⁷

— *Ruegos y motivos quel Prior y Convento de San Agustín / de Barcelona representa à la Magestad de Phelipe 5°. el / piadoso para la manutención de la Capilla de Nuestra / Señora de la Piedad. / Decimas*. [ff. 71-71v] L'atribució es dedueix de la composició següent.³⁸

— *Resposta del Autor de la / primera Poesia. / Decima*. [f. 72] A la taula: «Resposta al Autor de primera poesia que era lo Ill.^m. Mestre Eures, Bisbe de Ozma [sic].»³⁹

— *Vaticinio Sacro, expreso / en los huesos de Joseph / Oratorio / A la invencion del Cuerpo / de nuestro Padre Sⁿ Agustín*. [ff. 77v-79v]. Sense atribució. A la taula es reproduïx parcialment el títol, sense fer tampoc cap atribució.

— *Censura de uns Villancicos / ont desconcertadament se ano / menaba Fierabrás i Estarot / los quals un V. G.^l remeté al / P.M. Agustí Eures Religios / Agustino Calzat pera impri / mirse. / Decima*. [f. 84] A la taula: «Censura de uns villancicos los quals un Vicari Genl remeté al Ill.^m. P.M. Eures Bisbe de Orenza essent Religios Agustino Calsat per imprimirse.»⁴⁰

³² Donen notícia d'aquest testimoni: COMAS (1972 [1985, VI, 333]) i (1973 [1985, 163]), MARÍ (1972, 23) i ROSSICH (1979, *50).

³³ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 17).

³⁴ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 17).

³⁵ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 145]), COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 15).

³⁶ Donen notícia d'aquest testimoni COMAS (1972 [1985, VI, 336]) i (1973 [1985, 164]) i MARÍ 1972. Rubió i Balaguer no en va fer esment.

³⁷ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 145]), COMAS (1972 [1985, VI, 336]) i (1973 [1985, 164]) i (1976 [1985, 157]) i MARÍ (1972, 14).

³⁸ Dóna notícia d'aquest testimoni MARÍ (1972, 16).

³⁹ L'únic que en dóna notícia és MARÍ (1972, 16).

⁴⁰ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 146]), COMAS (1972 [1985, VI, 334]) i (1973 [1985, 163]) i MARÍ (1972, 14).

— *Las musas catalanas en / metafora de mosas de sol- / dada suplican entrar en lo / congres de la noble y sabia / Academia de Barcelona. / Octavas.* [ff. 86-87] A la taula: «Las Musas Catalanas en metafora de mosas de soldada suplican entrar en lo congres de la noble y sabia Academia de Barcelona. Octavas jocosas compostas per M. Eures Bisbe.»⁴¹

— *A la Riña de Jacob y Esa- / ú en el vientre de su Ma- / dre Rebeca ~ Asunto Aca- / demico Sextas Rimas.* [ff. 87-89v]. A la taula: «A la riña de Jacob y Esaú en el Vientre de su Madre Rebeca. Rimas.» Sense atribució.

C8. Manuscrit núm. 1496 de la Biblioteca de Catalunya

No conec cap descripció d'aquest manuscrit. A l'inventari de manuscrits de la biblioteca s'anuncia l'autor, el títol i la data del text més extens que conté: «Fra Agustí Eura, *Paraphrastica versio de la carta ovidiana de Sapho A Phaon*, S. XVIII».

Volum en paper (210 × 150 mm, aprox.). Enq. moderna amb pell. Un sol plec de 16 ff., el darrer en blanc. La foliació és moderna, a llapis. Hi ha 5 fulls de guardes en blanc al començament i 9 al final del quadern, que no pertanyen al manuscrit original.

Juntament amb el text d'Eura hi ha dues dècimes, que ocupen els ff. 14 i 15: *Glossa / Del Marques de Salmeron. / Salero sin Sal, si, no* [f. 14] i *Glossa / Se supone ser de Don Franco. de la Torre / Vi marfil, vi plata, y no / Decima* [f. 15].

Textos d'Eura: poema núm. **12**:

— *Paraphrastica / versio de la car-/ta Ovidia-/na, de / Saffo, à Faon, escri-/ta per lo R^m P^e M^e Eu/ra del Ordre de S^t / Agusti.* [ff. 1-13]

En el text d'Eura s'observa la intervenció de fins a tres mans distintes: una que copia des de l'inici del poema fins al v. 314 (ff. 2-8v), amb lletra cada vegada menys acurada i una tinta que acaba traspasant el paper i en fa difícil la lectura; una segona mà, responsable de la portada i de l'argument (ff. 1-1v) i que copia la continuació del poema fins al final (vv. 315-630; ff. 9-13; lletra que hem d'atribuir a qui diu ser el propietari del ms., Pius Andreu, de 1753); aquesta mà és la que copia les dues dècimes castellanes del final del plec. Hi ha encara una tercera mà que es dedica a incorporar correccions sobre els versos transcrits per les mans anteriors. A través de l'anàlisi de les correccions efectuades, col·locades amb els altres dos testimonis del mateix text, tot indica que va tenir un altre ms. al davant, a la vista del qual va efectuar les correccions esmentades.

Al f. 1, la portada, la inscripció completa de la qual és: *Paraphrastica / versio de la car- / ta Ovidia- / na, de / Saffo, à Faon, escri- / ta per lo R^m P^e M^e Eu / ra del Ordre de S^t / Agusti.* Advertint, que al principi de cada ralla llatina, de las que es / tan notadas al marge correspon un distic de Ovidi. / Es de Don Pio Andreu; és voltada per una orla decorativa. Al f. 2, després de l'argument (amb orla decorativa i acabat en culdellàntia) hi apareix l'anotació «Die 31. / Julii. / Anni 1753», data de la còpia.⁴² Com s'assenyala a la portada, a la part esquerra del text, i sobresortint en relació a la caixa d'escriptura, hi ha els primers mots de cada díctic de l'original ovidià.⁴³

C9. Manuscrit núm. 1571 de la Biblioteca de Catalunya

No conec cap descripció completa d'aquest manuscrit. A l'inventari de manuscrits de la

⁴¹ Donen notícia d'aquest testimoni: RUBIÓ (1958 [1986, 140-141]), COMAS (1972 [1985, VI, 335]) i (1973 [1985, 164]) i MARÍ (1972, 10).

⁴² RUBIÓ (1958 [1986, 148]) assenyalava, en esmentar aquesta data: «No puc dir si és la de la composició o simplement la de la seva transcripció». Avui sabem que ha de referir-se a la còpia o a la còpia model de la còpia; en tot cas, no és la de composició.

⁴³ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 148]), COMAS (1972 [1985, VI, 338]) i (1973 [1985, 164]) i MARÍ (1972, 147).

biblioteca es fa esment de les quatre composicions en vers: tres castellanques i la d'Eura.⁴⁴ Volum factici en paper, constituït per quatre plec de formats i mans diverses, totes del segle XVIII. Relligat modern en pell; les cobertes fan 225 × 165 mm. Foliació moderna a llapis: 47 ff., més dos fulls de guardes, a l'inici i al final, en blanc. Als ff. 29-37, just abans de la versió catalana de l'Eura, hi ha una còpia d'una versió castellana de la *Carta de Sapho a Faon*, fragmentària (acèfala, li manca l'inici). El fet que es tracta de versions de clàssics llatins o poemes de caire "classicitzant" sembla ser el criteri de recollida d'aquests textos en un mateix relligat.⁴⁵

Textos d'Eura: poema núm. **12**:

— *Safó a Faon*. [ff. 38-47v] Sense atribució.

La versió de l'heroida feta per Eura és el darrer text recollit. El plec fa 210 × 150 mm aprox. El text és distribuït en dues columnes: una estreta a la dreta, amb el primer/s mot/s dels díctics ovidians; la de l'esquerra per al text català.⁴⁶

C10. Manuscrit núm. 3867 de la Biblioteca de Catalunya [abans Arxiu Renart, lligall XXXV]

Separat avui del lligall de l'arxiu Renart al qual pertanyia, es tracta d'un plec de 20 ff. cosit sense relligar (206 × 146 mm); els últims dos ff. són en blanc. Paginació original en tinta (pp. 1-34). Foliació moderna a llapis segons la situació que ocupava en el lligall original (ff. 109-125). Lletra de Renart i Arús. Segle XIX (a. 1853).

Textos d'Eura: poema núm. **7**:

— *Descripció / de la Montanya y Santuari / de Montserrat*. [f. 109]

A la portada: *Descripció / de la Montanya y Santuari / de Montserrat. / Per lo Pare Mestre Agustí Eura, / del Ordre de Sant Agustí, / després Bisbe de Orense. / Es de D. Fran^{co}. Renart y Arús*. [rúbrica]. [ff. 108-125v]

En conservo la numeració segons el lligall original. El text és escrit en una sola columna; tres estrofes per pàgina, numerades en llapis modernament a l'esquerre del primer vers de cadascuna.⁴⁷

C11. Biblioteca de Catalunya. Arxiu Renart i Arús. Lligall XXXV

El text d'Eura és inserit entre el grup de documents núm. 3, en una camisa de paper que du l'anotació manuscrita: «*Mss. Poesies catalanes de F. Renart i d'altres (s. XVIII-XIX)*». El primer document de la camisa és un plec de 14 ff. cosit sense relligar, de paper (204 × 145 mm). A mode de coberta du un paper aliè al plec antic, del XVIII; en lletra del XIX que no és de Renart: «*Poesias místicas / catalanas*» (f. 89). La foliació és moderna, a llapis, consecutiva a tot el lligall: aquest plec és format pels ff. 89-101. El poema de fra Eura és el darrer; abans n'hi ha còpia de cinc de Fontanella, els primers versos dels quals són: «*Alça la vista confusa*», «*Vinch Jesus meu per rompre la cadena*», «*Candida Theresa*», «*Mes las sombras se retiran*» i «*Ama Paloma obligada*» (ff. 89-94v; veg. MIRÓ ed. 1995, II, 46, 15, 73,

⁴⁴ La descripció d'aquest inventari altera l'ordre actual dels textos, que és: 1. Esteban Francisco de Valdés, *Poema heroico, Demostracion del Oficio del labrador. Su grandeza, honor y utilidad en el Estado* (ff. 1-16). 2. Poema líric en 46 octaves, en castellà que comença «*Dioses que en el dolor y el sentimiento*» (ff. 18-28). 3. Versió acèfala d'Ovidi *Carta de Sapho a Faon*, en castellà (ff. 29 (portada)-37). 4. Agustí Eura, *Safó a Faon*, en català (ff. 38-47).

⁴⁵ Adverteixo que, o bé en relligar el fulls que componen aquest ms. o bé en recomposar el plec que correspon a la nostra composició, s'ha produït una inversió entre els ff. 42 i 43.

⁴⁶ Donen notícia d'aquest testimoni RUBIÓ (1958 [1986, 148]), COMAS (1972 [1985, VI, 338]) i (1973 [1985, 164]) i MARÍ (1972, 147).

⁴⁷ D'aquest testimoni només en donà notícia RUBIÓ (1958 [1986, 146]). Sorprenentment, cap altre estudiós no s'hi ha referit.

79 i 48, respectivament).⁴⁸ Tots els textos, disposats en una sola columna, són copiats de la mateixa mà, de lletra del segle XVIII, amb cal·ligrafia excel·lent. No hi consta cap atribució, ni a Eura, ni a Fontanella.

Textos d'Eura: poema núm. 2:

— *La Mort Suavisada. / Decimas.* [ff. 95-101]

S'hi numeren les estrofes i el copista subratlla el vers final de cada dècima.⁴⁹

Manuscrit de l'Institut d'Estudis Catalans

I. Manuscrit sense catalogar. Llegat Josep M. de Casacuberta. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans
No en conec cap descripció. Albert Rossich me n'ha proporcionat les dades següents: «[Joan PETIT I AGUILAR], *Gramàtica catalana*. Llom: *Dr. Petit. / Gramàtica catalana / manuscrita*. 1838, 205 × 145 mm, 636 ff. Relligat en mitja pell de color verd fosc». Es tracta de la còpia més completa de la coneguda obra de Petit *Gramàtica catalana predispositiva per a la més fàcil intel·ligència de la espanyola y llatina...* Per a una descripció més exhaustiva remeto a ROSSICH ed. 1998.

Textos d'Eura: poema 2 (fragments):

— *Algunas décimas / de las que lo Il^m. Señor Fr. Dⁿ. Agustí Eura del / Orde de sant Agustí, Bisbe de Orense, compon= / guè pera consol dels que senten lo haver de / morir.* [pp. 456-459]

Només en transcriu fragments: exactament els versos 181-220, 281-290, 301-310, 321-330 i 351-360. La disposició del text és la següent: en dues columnes: la de la dreta conté el text d'Eura, còpia literal de l'edició de Ballot (excepte un parell de correccions), en tant que mostra de l'ortografia "antiga"; la de l'esquerra reproduïx el mateix text però amb les variacions derivades de l'aplicació de la proposta ortogràfica de Petit o "moderna". El mateix havia fet unes pàgines abans amb versos de F.V. Garcia.⁵⁰

Manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat

M1. Manuscrit núm. 350 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat

Descripcions: OLIVAR (1977, 83-84), ROSSICH (1979, *47-*52), ROSSICH (1984, 111-112) i MIRÓ ed. (1995, I, 25).

Volum en paper (200 × 145 mm). La relligadura és antiga amb pergami. Té 288 fulls i és de la segona meitat del XVIII. ROSSICH (1979, *47-*52) ha descrit el còdex i n'ha resseguit amb detall la història, pel fet que conté el *Parnàs Chatalá* (1703), objecte d'estudi de la seva tesi de llicenciatura, i n'ha fet una descripció acurada. Juntament amb els dos textos de preceptiva barroca, s'hi copien tres poesies d'Agustí Eura (sense nom d'autor), poemes religiosos i de circumstàncies, textos dramàtics... De les quatre mans que van escriure aquest volum, els textos d'Eura pertanyen a la del segon, Miquel Púbol i Litró, nebot de Pere Litró i Julià, primer copista del volum, qui era alhora nebot de Narcís Julià, autor del *Parnàs Català*. «La seva cal·ligrafia és vacilant, i sol empitjorar cap al final dels textos –poemes d'Agustí Eura i textos dramàtics– que copia. Sembla datable a la segona meitat del segle XVIII» (ROSSICH, 1979, *48). La data més reculada de l'activitat de còpia de Josep Barnosell, el tercer posseïdor del llibre, és 1791. I és la data del primer escrit seu (f. 106) que apareix en el volum, lloc on, presumiblement, va començar a escriure. Així doncs, les composicions degudes a Miquel Púbol han de ser anteriors a 1791. La lletra de M. Púbol, que tot i no ser un exercici cal·ligràfic destacable, és de bon llegir; la pulcritud de la seva tasca de còpia no és, però, exquisida, ni de bon tros: no s'està de ratllar el mot quan s'equivoca i d'escriure el correcte a

⁴⁸ Aquest testimoni és desconegut per l'editora de les obres de Fontanella.

⁴⁹ La localització d'aquest testimoni m'ha estat proporcionada per Albert Rossich.

⁵⁰ He conegut de l'existència d'aquest testimoni gràcies a l'amic Jordi Ginebra, de la Universitat Rovira i Virgili.

continuació si se n'adona tot seguit, o bé al damunt, en la interlínia, si ho adverteix més tard. De tota manera, la seva atenció és molt leugera; el text que ens tramet és farcit d'errors: comet sovint duplografies, deixa llacunes, comet errors paleogràfics, omissions, addicions o substitucions de lletres o sil·labes en paraules per pura incúria, deixant-les sense sentit, o substitucions, bé per dificultat en la lectura de l'antígraf, bé per desconeixement de la paraula que copia sense preocupar-se gaire que allò faci sentit o no.

Textos d'Eura: poemes núms. **4, 3 i 2:**

— *Anatomía mental Del Cos Huma. / En Ooctabas [sic]. / En octabas.* [ff. 113-118]⁵¹

— *A ma cosa [sic] solar en la sepultura. Octabas.* [ff. 118-123]⁵²

— *La Mort Suavisada. Teix. consulare [sic] illum in / exitu Spiritus sui. Decimas.* [ff. 123-129v]⁵³

M2. Manuscrit núm. 1202 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat

Descripció: OLIVAR (1977, 403).

Plec solt de 4 ff. de paper sense numerar (300 × 207 mm). Lletre d'una sola mà, del segle XVIII, de bona cal·ligrafia.

Textos d'Eura: poema núm. **7:**

— *Descripció / De la Montaña, y Sanctuari de Monserrat. / Liras.* [ff. [1]-[8]] Sense atribució.

Només conté aquest text, disposat en dues columnes. En numera les estrofes.⁵⁴

Manuscrit de la Biblioteca de Marià Serra i Font

S. Manuscrit de la Biblioteca de Marià Serra i Font, de Canet de Mar

No conec cap descripció d'aquest manuscrit. Només dispo de unes fotocòpies obtingudes per Joan Alegret que aquest va passar a Albert Rossich el qual, finalment, me les ha proporcionades. Només puc descriure'l, doncs, a partir d'aquesta reproducció.

És un plec de 12 ff. en paper (190 × 140 mm), cosit sense relligar. Paginació antiga fins a la pàg. 22, última amb text. El darrer full, en blanc per les dues cares. Lletre del segle XVIII, de bona cal·ligrafia. La disposició del text és en una sola columna.

Textos d'Eura: poema núm. **1:**

1. *Cants del millor Cisne Catalá / en las agonías de la mort del R^e D^o / Vicens Garcia Rector de Vallfogona.* [pp. 1-22]

Només conté aquest text. Malgrat la lletra, la còpia s'ha de datar als primers anys del segle XIX, per tal com el canvi d'atribució del poema, de fra Eura a Vicent Garcia, es degué fer poc abans de 1820.⁵⁵

Manuscrit del fons Joaquim Segura Lamich

SL. Manuscrit del fons Joaquim Segura Lamich, avui (febrer 1998) en poder del llibreter Lluís Vila, de Vic

No conec cap descripció d'aquest manuscrit. Solament dispo de unes fotocòpies obtingudes

⁵¹ L'única notícia d'aquest testimoni que conec procedeix de ROSSICH (1979, *50).

⁵² Notícia d'aquest testimoni de Montserrat a ROSSICH (1979, *50).

⁵³ L'únic estudiós que dona notícia d'aquest testimoni és ROSSICH (1979, *50).

⁵⁴ Només MASSOT (1986, 116 n. 65) n'ha donat notícia.

⁵⁵ La notícia sobre aquest testimoni me l'ha proporcionada Albert Rossich.

per Albert Rossich a partir de l'original, en poder de Lluís Vila, llibreter de Vic. Només puc descriure'l, doncs, a partir d'aquesta reproducció i de les indicacions que m'ha ofert el prof. Rossich.

És un plec solt de 5 ff. en paper (215 × 150 mm aprox.), cosit sense relligar. Sense paginar. La darrera pàgina (f. [5v]), en blanc. Lletre del segle XIX, de bona cal·ligrafia. Els textos són disposats en una sola columna. A més dels textos d'Eura, copia en primer lloc el conegut poema «A Deu, un en tres, y al fill fet hom», fet a base de monosil·labs per Ignasi Ferrera (ff. [1]-[3]; «Dr. D. Ignacio Ferreras», segons el ms.).

Textos d'Eura: poemes núms. **3** i **4** (fragments):

1. *A un esqueleta* [ff. [3]-[4]]

2. *A una sepultura* [ff. [4]-[5]]. Atribució d'ambdós textos a «Dr. D. Agustin Eura» [f. [5]].

Còpia de l'edició de BALLOT 1821, amb variants ortogràfiques, alguna omissió i un parell d'innovacions, *motu proprio*, respecte del text de Ballot, que he anotat en les notes corresponents de l'aparat crític (una a **3** 55 i una altra a **4** 268).

Manuscrit de la Biblioteca Universitària de Barcelona

U. Manuscrit núm. 222 de la Biblioteca Universitària de Barcelona

Descripció: MIQUEL ROSELL (1958-1969, I, 278).

Volum en paper (302 × 204 mm). Relligat modernament amb pergami dur. Al lloc: «La mort suavizada. Décimas. Ms. 222 B.U.B.» És un plec de 10 ff. amb incorporació moderna de tres fulls de guardes al començament i tres més al final, en blanc. La foliació és moderna, a llapis. El primer foli del manuscrit és sense numerar i presenta algunes anotacions relatives a les diferents localitzacions del plec; de dalt a baix: «Arm^o 2°. 1. 23» (que coincideix amb la signatura que figura al lloc del plec «Arm. II / I / 23.»); «Xn-3 66.», on les xifres han estat ratllades per una mà que, sota, ha anotat «4. 23». *Probationes pennae*: «amigo mio / amigo mio». Amb llapis vermell: «21-1-21». Finalment, a la part inf. esq., un adhesiu: «Ms. 222». F. 1, al costat del títol, en llapis vermell: «21-1-21». El darrer full del plec original és en blanc.

Textos d'Eura: poema núm. **2**:

1. *La Mort Suavisada. / Poesia / Sobre el Vers / Decimas*. [ff. 1-8] Sense atribució.

Només conté aquest text. El text, disposat en una sola columna, és escrit amb bona cal·ligrafia del segle XVIII, per una sola mà, sense esmenes. En numera les estrofes 1, 2... fins a 40. Al final «finis» i un culdellàntia.⁵⁶

Manuscrit de la Biblioteca del Museu Episcopal de Vic

V. Manuscrit de la Biblioteca del Museu Episcopal de Vic. Ms. no catalogat (armaris de la sala de lectura)

No en conec cap descripció publicada.

Volum factici en paper (300 × 215 mm). Relligat en mitja pell. Al lloc: «Poesias». Sense foliar, conté 136 ff. Portada (f. [II]): *Al Illust^m. Dⁿⁱ. Dⁿⁱ. / Lucianni / Casadevall / Ausonia Episcopum / quam / Charissim... Melos Sacrum*. L'única descripció que conec d'aquest manuscrit és la de ROSSICH ed. 1998, el qual m'ha fet conèixer el ms. i me n'ha facilitat les dades. En transcripció aquí els fragments que considero més rellevants per al text d'Eura que conté: «Es tracta d'un àlbum poètic ofert a Monsenyor Lluçia Casadevall, bisbe de Vic (1848-1852), completat amb textos poètics del final del segle XVIII i de la primera meitat del XIX, de lletres i mides diferents –n'hi ha uns quants d'impresos–, però igualats de marges a base

⁵⁶ En dona notícia MARI (1972, 108-109).

d'afegir-hi paper. [...] El volum conté diverses seqüències poètiques i composicions soltes, en castellà i català, i algunes peces dramàtiques breus».

Textos d'Eura: poema núm. **1**:

— *Cans del millor Cisne Catalá, en las Agonias del R.* / *D. Joseph [sic] Garcias [sic] Rector de Vallfogona. / Romans.* [ff. [106]- [112]]

El text d'Eura és a un plec de «tretze pàgines escrites, amb lletra de la segona meitat del segle XVIII» (ROSSICH ed. 1998). Cal·ligrafia acurada i disposició del text en una sola columna centrada. Hi ha alguna anotació marginal de fonts bíbliques.

* * *

Caldria recordar aquí encara l'existència de tres manuscrits de què tenim notícia però que hem de considerar avui perduts. El primer és el manuscrit antològic de poesies sacres catalanes, probablement autògraf. Es tracta del tantes vegades esmentat «epílogo» o col·lecció de poesies que el mateix Eura va preparar, a petició d'uns amics, segons que ens explica l'autor al pròleg «Al lector», la redacció “abreujada” de l'apologia de la llengua, amb el qual va encapçalar el recull. Ja he dit més amunt que és possible que fos la primera col·lecció dels poemes seus més coneguts (especialment els núms. **1** a **4**) que circulava i que degué ser antecedent de còpies com el manuscrit C5 i d'altres que els reporten més o menys agrupats, i, potser, d'una col·lecció d'autor que encara circulava a finals del segle XVIII i que l'acadèmic Sala i Guàrdia havia vist (veg., per a més detalls sobre aquesta qüestió, les pàgs. 126-127) del capítol **2. Obra**). El segon és el manuscrit que va compilar Josep Ullastre, segons la notícia proporcionada per un paper manuscrit trobat en la gramàtica d'aquest banyolí.⁵⁷ En la seva col·lecció de poesies catalanes, principalment amb obra de Fontanella, en el llibre sisè, hi havia quatre poemes de fra Eura, juntament amb textos d'altres autors.⁵⁸ Finalment, sobre l'existència d'un tercer manuscrit amb poesies seves tenim el testimoni de TORRES AMAT (1836, 228): «En un ms. que está en la biblioteca de los descalzos y contiene poesías suyas, se dice que el obispo de Barcelona y gobernador del Consejo le recomendó al capitulo para que le hiciese provincial; y no habiendo sido elegido le hizo luego obispo de Orense.»⁵⁹ Cap dels manuscrits descrits més amunt no conté aquesta notícia, ni nota biogràfica de cap mena.

Torres Amat, esmenta encara un altre manuscrit que no estic segur que pugui ser diferent dels que conec: «*Anatomia del cos humà* y varias poesías mms. las tenía el Dr. Llaró, rector de S. Gervasi» (TORRES AMAT 1836, 228). Els dos únics manuscrits que ens han transmès l'*Anatomia* són el C2 i el M1. Al primer, el text del poema núm. **4** apareix en segon lloc, entre els núms. **2** (sense títol) i **3**, a l'inici del ms. Pel caràcter “marginal” d'aquest ms. (veg. la descripció, més amunt) és molt improbable que fos a la rectoria de Sant Gervasi abans de 1836. Al ms. M1, tot i que és el que encapçala el recull de tres textos d'Eura, els poemes del nostre autor són al mig del ms. i no sembla que aquesta circumstància s'adigui amb la mena de referència que fa Torres Amat.

⁵⁷ Veg. MIQUEL I VERGÉS (1938 [1989, 162-163]). Sobre aquesta col·lecció manuscrita d'Ullastre, veg. també MIRÓ ed. (1995, I, 13 n. 2).

⁵⁸ En tornaré a parlar al comentari final del poema **12**, per tal com hi havia còpia de l'heroida de Safo a Faó.

⁵⁹ Sobre la dada biogràfica que aporta aquesta anotació, ja n'he tractat al capítol biogràfic (pàg. 62).

Críteris d'edició

QUAN per a un mateix text poètic existeix més d'un testimoni manuscrit, m'he decidit a fer-ne l'estudi particular de la transmissió textual i he editat el text sorgit de l'aplicació del mètode neolachmanià. Així, per a cadascun d'aquests poemes, la majoria en els casos dels poemes més llargs i importants de l'obra de fra Eura, he hagut de fer la col·lecció exhaustiva dels testimonis, mirar de construir-ne l'*stemma* i establir-ne una hipòtesi de text que pretén aproximar-se a aquella entelèquia anomenada *original* (Ω). A fi de comptes, una edició crítica no es altra cosa que una hipòtesi a la qual s'arriba mitjançant els mètodes de reconstrucció, per dir-ho amb una expressió ben concisa, i precisa, de PASCUAL (1993, 47).

A les lliçons que no s'han pogut reconstruir mecànicament per causa de la discrepància de les diverses branques confluents, un cop rebutjats els errors evidents des d'un punt de vista gramatical, mètric o de sentit, segons el cas, és a dir, quan es tractava de lliçons adiafores, la *selectio* s'ha basat en els criteris més àmpliament acceptats per l'ecdòtica: la lliçó més adequada al context, la que s'avé més clarament amb l'*usus scribendi* de l'autor, la preferència per la *lectio difficilior*, etc. No cal dir que quan s'ha dut a terme, la tria s'ha justificat en nota a l'aparat de variants. Si en la *recensio* he aconseguit establir la funció d'un arquetip, és perquè el text donat presenta errors comuns a tota la tradició; aleshores he mirat d'establir una conjectura de lliçó original raonable, tot sempre ben justificat en les anotacions ecdòtiques de l'aparat de variants.¹ No sempre he estat capaç de fer-ho, i, abans d'embranchar-me en propostes més imaginatives que prudents, he editat la lliçó errada, advertint la falta i la meua incapacitat. No cal que entri més en detall en qüestions derivades de l'aplicació del mètode esmentat; en tot cas, he seguit les pautes d'alguns dels manuals d'ecdòtica més coneguts i solvents (esp. BRAMBILLA 1984 i BLECUA 1988).

Quan només disposava d'un testimoni, manuscrit o imprès, òbviament he basat l'edició en aquest. En cas d'error evident, hi he fet les correccions, quan era possible de fer-ho, o les conjectures i hipòtesis que m'han semblat més versemblants.

Diverses consideracions, que passo a explicar tot seguit, m'han dut a aplicar la regularització ortogràfica –o, si es vol, adaptació de l'ortografia dels testimonis a l'actualitat–, tot seguint els criteris normatius actuals, als textos poètics que edito. Gairebé gosaria dir que m'hi han abocat. Podia haver mantingut un respecte escrupolós per les solucions gràfiques dels testimonis, criteri que

¹ Com diu RUANO (1991, 516): «El autor de una edición crítica no es un simple pasante de pluma que ha de limitarse a trasladar un original; por el contrario, deberá ejercer su facultad de elegir, alterar, añadir u omitir lecturas, siempre y cuando lo haga de acuerdo con ciertos criterios bien definidos y deje constancia de lo hecho en nota a pie de página».

sembla inamovible en la generalitat de la pràctica filològica catalana sobre textos medievals i moderns. De fet, és un sistema ben còmode, que demana poca reflexió i, si és ben fet, es veu lliure de tota crítica. És molt fàcil d'aplicar quan disposem d'un testimoni únic. O quan seguim un criteri que fa dependre l'edició del text d'un únic testimoni de base, un còdex òptim, i prescindim, de fet, dels altres. Ara bé; el problema sorgeix quan el text que editem és fruit d'una reconstrucció feta mitjançant les lliçons de testimonis diferents. És cert que es pot decidir de retenir uns usos gràfics "estàndards" abstrats dels manuscrits i incorporar-los a les reconstruccions dels subarquetips i de l'arquetip, i a l'edició final del text del poema. No seria el primer cas en què es planteja, i es realitza, una pràctica d'aquesta mena; tanmateix, l'artefacte que en resulta és d'un rigor dubtós i d'una utilitat molt discutible. El fet és que aquesta pràctica resulta del tot impossible quan els manuscrits no solament presenten «sistemes ortogràfics irreconciliables» entre ells sinó que es podria dir que la irregularitat és precisament la norma dins de cadascun dels textos. Això quan els copistes no canvien a gratcient o amb criteris confusos no solament les grafies sinó fins la morfologia i el lèxic dels textos que transcriuen.² Aquesta pràctica és completament habitual en la "resolució" d'aglutinacions de pronoms febles i/o articles determinats per formes plenes que solen destarotar el còmput mètric i/o la disposició accentual preceptiva. En definitiva: «El procediment [*conservador de les grafies dels testimonis*] és absolutament inatacable en el cas de textos autògrafs o potser de còpies directes de l'original, i és justificable quan es divulguen obres conservades en manuscrits de consulta difícil, per l'interès que pot tenir en la història de l'ortografia. Molt més de mal defensar és quan allò que es dona a conèixer és el resultat d'una tria de variants i els testimonis que les transmeten presenten sistemes ortogràfics irreconciliables, que és el nostre cas» (ROSSICH 1984, 181-182). I el nostre.

En el cas de fra Eura, pel fet que conservem l'autògraf del *Tractat de la poesia catalana* o la còpia de l'heroida de Medea a Jàson (**Annex I**) –i còpies autògrafes de poemes castellans seus– es podria pensar encara en una altra possibilitat: abstrure els usos gràfics de l'autor mateix i aplicar-los mecànicament arreu. Hi ha, però, factors determinants que, al meu parer, fan inaplicable aquesta proposta. P.e., el fet que els usos gràfics de fra Eura tampoc no són uniformes (com no ho eren els dels manuscrits castellans, francesos, etc., de l'època).³ I què s'havia de fer quan trobem, cosa que passa ben sovint pel fet que són registres lingüístics ben diversos, mots i formes que no apareixen al *Tractat*? Això s'esdevé sobretot amb els castellanismes, molt habituals en els poemes com a tret

² «È dimostrato infatti che ogni copista rispetta dove può, e finché non gli accada di commettere un errore, la sostanza e le parole del testo, ma non la loro forma: in quest'ultimo campo, anzi, il miglior trascrittore è portato continuamente a sostituire le forme che gli sono familiari a quelle dell'esemplare da cui trascrive». (BRAMBILLA 1984, 134).

³ Cf. l'advertiment d'Américo Castro quant a l'intent de restaurar una pretesa ortografia "normal": «lo *normal* en la ortografía de comienzos del siglo XVII y de todas las épocas es la vacilación, que ha durado en los impresos hasta tanto que la Academia Española dio unidad a la forma de la escritura» (tret de CARREIRA 1998, 33 n. 18).

cultista i pràcticament absents en un text en prosa didàctica com és el *Tractat*. Al capdavant, altres persones més sàvies que no pas jo s'han plantejat la qüestió, hi han reflexionat i han arribat a conclusions dissuasives.⁴

Tot plegat, doncs, m'“obliga” a usar d'uns criteris gràfics segurs i homogenis, els actuals, per a l'edició dels textos conservats en còpies manuscrites diverses. D'altra banda, no em sembla enraonat el fet d'utilitzar un criteri gràfic distint per editar els textos amb un sol testimoni, tot aplicant-hi, per exemple, criteris diplomàticointerpretatius més fidels a les grafies del manuscrit. Ni tan sols amb el autògrafs –de poemes castellans–, excepció feta del *Tractat*, però d'això ja parlaré més avall. N'hauria resultat una edició ben poc coherent.

He d'aclarir que amb la regularització gràfica no he volgut mantenir a ultrança la pronúncia de l'època, habitual criteri limitador de les edicions científiques modernitzadores. Després del treball de ROSSICH (1995c), on l'autor explica que als textos literaris catalans de l'edat moderna se'ls aplicava una lectura artificiosa, es fa problemàtic plantejar, ara per ara, una edició gràficament fidel a dita pronúncia: en tot cas no faria gaire favor al lector actual. Quina és la limitació de la regularització, doncs? Reproduir el text entès com a tira fònica tal i com la “llegiria”, és a dir la reproduiria fonèticament, un lector d'avui que tingués al davant el text antic. A aquesta “lectura” hi aplico les normes ortogràfiques actuals. És a dir, no pretenc la ‘fidelitat a la pronúncia de l'època’⁵ sinó a la que nosaltres hi aplicariem. I sempre, no em cal dir-ho, he tingut en compte les qüestions mètriques pertinents. Qualsevol lliçó la grafia de la qual reveli que s'aparta fonèticament d'aquest plantejament, és inclosa a l'aparat de variants.

Amb tot, haig de confessar que la possibilitat d'aplicar el criteri conservador de les grafies dels testimonis no l'he tinguda en compte en cap moment. Fet i fet, res de més justificable que facilitar la lectura del text, vetllant per no trair-ne, naturalment, cap altre aspecte, fonètic (en els termes

⁴ «Incidentalmente, existe otro camino diferente a la modernización que a muchos les parece el mejor, pero que no me atrae en absoluto. Consiste en uniformar los textos, no a través de las normas gráficas actuales, sino intentando adaptarlos a las preferencias gráficas de un escritor. Dar a toda costa con un texto uniforme en sus grafías, cuando no son uniformes los usos gráficos de los escritores de los siglos XVI y XVII, resulta una trabajosisima tarea que me parece que conduce a pocos resultados. [...] [*Els escriptors*] eran conscientes de que esa tarea uniformizadora debían realizarla –claro que de un modo parcial– los impresores, a los que pocas veces (salvo excepciones como las de un Correas) les iban a pedir que respetaran sus usos personales. [...] Por ello, reconstruir la ortografía propia de un escritor –cuando esto resulta factible–, extrayéndola de las preferencias que muestran los autógrafos, y utilizarla después para normalizar una edición crítica, es un esfuerzo de dudosa utilidad que conduce la mayor parte de las veces a construir un pastiche.» (PASCUAL 1993, 46).

⁵ És el que MARTÍNEZ-GIL (1994, 48) anomena «regularitzacions ortogràfiques que respecten la tessitura fonètica del text» (veg. també pp. 59-60); amb tot, l'expressió «fonètica del text» és poc precisa, al meu entendre: de fet el que crec que Martínez-Gil vol dir és fidelitat a la pronúncia de l'autor. Cf.: «Los límites de la modernización suelen situarse donde no se diluyen los contornos de la pronunciación antigua, pues “un texto [...] es una cadena sonora: si el reflejo gráfico de nuestra edición no modifica esa cadena sonora estamos dentro de la fidelidad exigible”» (PASCUAL 1993, 44, on cita CAÑEDO & ARELLANO 1987, 343).

esmentats), morfològic, sintàctic o lèxic. En fer la regularització he partit de la consideració que l'autor pertanyia al domini lingüístic oriental. Tots els testimonis comparteixen igualment aquest fet.

Allò que vull que quedi finalment clar és que no he pres l'opció “modernitzadora” alegrement i l'he aplicada de manera mecànica, sinó que ho he fet com a resultat d'una reflexió, sospesant els avantatges i inconvenients, alhora que he tingut en compte la bibliografia més recent que, fora del nostre país, s'ha plantejat el problema. Una altra cosa és que me n'hagi sortit del tot.⁶

No he normalitzat ortogràficament el text, però, en l'aparat de variants i errors, el qual reproduceix la lliçó exactament igual com és al manuscrit. Les variants estrictament gràfiques no han estat considerades. També es reproduceixen literalment en l'aparat crític els títols, les rúbriques, etc., que apareixen als manuscrits.

Hi ha una qüestió que requereix un comentari particular: em refereixo a la resolució gràfica de les elisions. Em consta que el poeta, i els copistes, les fan, quan convé a la mètrica –tal i com el mateix fra Eura afirma a la *Controvèrsia*, al pròleg «Al lector» i al *Tractat*–, però no sempre les reflecteixen gràficament. M'explico: en la major part dels casos els pronoms febles apareixen en els manuscrits en la forma plena perquè era la consagrada per la tradició escrita, però no hi ha manera que el còmput sil·làbic en resulti correcte (rebutjant, òbviamment, la possibilitat d'un error). Per fer-ne més clara l'exposició, faré servir exemples extrets de poemes concrets, però que són igualment vàlids per a tots els altres textos catalans. Poso per cas aquests tres versos (on, a més del cas dels pronoms febles, hi afegeixo un altre fenomen, com la contracció de l'article amb la preposició), d'entre el centenar llarg que podia haver triat, dos decasíl·labs i un hexasíl·lab, que resulten “hipermètrics” segons la lliçó dels manuscrits:

3 173	«aquells que te estimaren y te serviren» (C4 C5)
3 287	«pues si aquella te dona una vida amable» (C4 C5 M1)
12 295	«Juro per lo Deu Cupido» (C9)

Aquest “problema” només té solució si admetem que el compte sil·làbic tenia en consideració les formes ‘y-t serviren’, ‘aquella-t dona’ i ‘pel Déu’. Altres testimonis ens donen la pista en aquest sentit: un manuscrit de **3**, C2, per al v. 173 reporta «y 't serviren», i per al 287, «aquella et dona». Per al tercer cas observem aquestes altres lliçons: «pel' Deu» (C8), «pe l'Deu» (A1). És a dir, fan l'elisió a través de la forma reduïda, o elidida (veg. el paràgraf següent), en pronunciar-ho, però sovint en transcriuen la forma plena. Tant si el manuscrit reflecteix l'elisió a través de l'aglutinació o bé

⁶ Sóc conscient que l'aplicació d'aquest criteri regularitzador pot generar tant suspicàcies com dubtes sobre possibles extralimitacions (veg., p.e., MARTÍNEZ-GIL 1994, 61-62).

reporta la forma plena on hauria de constar la reduïda per fer l'elisió amb el mot anterior, ho regularitza en la forma reforçada corresponent.⁷

Un cas semblant és el de l'article masculí *lo*. És segur que en l'elocució dels versos es feia l'elisió, quan convenia, amb el mot següent si començava per vocal: de vegades ho trobem escrit: *l'home* (**3** 55: C1 Ba), *l'or*, *l'admirable* (escrits «lor» i «ladmirable» a l'autògraf **Annex I** 543 i 547).⁸ Aquests contactes vocàlics que són comptats per fra Eura com una síl·laba els he resolt com a elisions –com les resoldria un lector d'avui– i no com a sinalefes i, per tant, allà on els testimonis fan, p.e., «lo ayre» (**3** 61), hi aplico la normativa fabriana per representar l'elisió: *l'aire*. De la mateixa manera, trobem en els manuscrits la forma «lo» abans d'un mot que comença per consonant i després d'un mot acabat en vocal en versos on el còmput sil·làbic no és mètric si no plantejem solucions que permetin l'elisió (o la sinalefa) entre l'art. masc. i el mot anterior, és a dir, si no admetem la forma *el* en l'elocució d'on hi ha escrit «lo». P.e., en aquests versos decasíl·labs del poema **3**: «mes si lo vent enfureix sa furia brava» (63, C5), «Aqui te lo venjatiu las mans lligadas» (81, C4) o «no enllaza lo cabell ni lo pit provoca» (198, C4) es pronunciaven, com avui, en la forma *·l* si l'elisió convenia al còmput sil·làbic; altres manuscrits així ens ho demostren: «mes sil vent» (C2, C4), «aqui tel venjatiu» (C1, C5, M1; o «aqui te al venjatiu», C2), «ni'l pit provoca» (C5; o «ni al pit provoca», C2).⁹ Així doncs, al text que edito substitueixo la forma *lo* de l'art. masc. per *el* sempre que permeti l'elisió amb la paraula anterior acabada en vocal i el còmput mètric ho requereixi. No faig constar la llició del manuscrit en l'aparat crític perquè no s'ha de considerar variant.¹⁰ Molt diferent és el cas de l'article neutre, que pren la forma *lo* en els testimonis (excepte a **2** 380: *afegir* al *perdut*; **12** argument: *se*

⁷ Com és sabut, aquest va ser el criteri adoptat als primers volums d'«Els Nostres Clàssics», defensada per Fabra (veg. FABRA 1954, III, 67).

⁸ Eura tracta aquesta qüestió com una forma de la “sinalefa”: *Tractat* cap. 7 §§ 3-4. Al cap. 7 § 5 exposa la possibilitat de fer constar gràficament l'elisió mitjançant l'apòstrof.

⁹ I encara al v. 152, C5 transcriu *per los monuments* on tots els altres mss. fan *pels monuments*. A la *Controvèrsia*, Eura explicava: «Vàries són les raons de ser l'idioma català molt acomodat a l'art de la poesia: [...] La segona, per moltes llicències té en força de l'ús l'idioma català de deixar síl·labes i lletres, i estes transmutar-les d'un a altre terme, quedant íntegra l'expressió i sentit, de la mateixa manera que ho practica l'idioma francès, com és de veurer en estes i casi infinites clàusules: *adevinaré lo motiu*, a on pot dir *adevinaré'l motiu*; en esta altra, *corre per los carrers*, a on pot dir *corre pels carrers*; en esta altra, *si te descuides*, a on pot dir: *si't descuides*, etc. De manera que té la llibertat de sinalefar, no sols quan són les vocals immediates o vocal ante vocal en diferents termes, sinó encara també que entre les vocals mèdien consonants» (**Annex VI.1**, § 36). Al pròleg «Al lector» (**Annex VI.2**, § 13) exposava el mateix raonament, amb idèntics exemples, només que allí en deia llicència «de la figura de *ecthlipsis*», que segons Eura era una forma de la sinalefa però quan «entre les vocals mèdien consonants». És «llicència que pot pèndrer-se i deixar-se segons les síl·labes ha menester lo senyor poeta per sa poesia [...] sens haver menester altra raó que haver-ho disposat així la força de l'ús». Veg. *Tractat* cap. 9 § 6 (**Annex IV**) i la nota 2 a l'apartat de mètrica de l'**Annex II**. Veg. també la nota de l'aparat crític al v. 320 del poema **3**.

¹⁰ Més testimonis sobre l'ús de la forma reforçada: Joan Petit havia començat a redactar al 1796 la *Gramàtica Catalana Predispositiva Perala més fácil Inteligència de la Española y Llatina*, inèdita; quan va morir, al 1829, encara no l'havia acabada (GINEBRA 1995, 99). En publicar-se la de Ballot, va afegir al seu pròleg un fragment que comença dient: «Havent vist que la Gramàtica catalana del Dr. Ballot era molt diferent a la mia, al Diccionari trilingüe y àduc a tot lo idioma català, y que defraudava a est de molts recursos ab la proscripció entera y absoluta dels articles el y els no obstan que estan en ús entre els autors antics y moderns y al comun modo de parlar...» (treu la citació de MIQUELI VERGÉS 1938 [1989, 154]).

despenyà al profundo i v. 149: *us pensau que l mateix*) i el transcriu així mateix.

He procedit de manera anàloga a com ho he fet amb els articles masculí i femení en el cas de la preposició *de* davant de mot començat en vocal, és a dir, edito la forma elidida, *d'*, excepte en els casos, poquíssims, en què fra Eura fa hiat.¹¹ Tota aquesta qüestió de les elisions és tractada als capítols 7 i 9 del *Tractat de la poesia catalana*, on fra Eura l'exposa amb prolixitat, i una certa dosi de confusió.

El cas de l'article davant de mot femení que comença per *i* o *u* àtones mereix un petit comentari addicional. Com és habitual, els manuscrits no elideixen la vocal tot i que el còmput mètric mostra que, com a mínim, hi feien sinalefa i, al més segur, elisió. Com que no podem estar segurs d'aquest fenomen, he optat per mantenir, com els manuscrits, la forma plena de l'article femení en aquest context, és a dir, he "aplicat" la normativa fabriana. Hi ha casos, però, que per regularitzar l'edició he hagut d'afegir-hi la vocal perquè, contra del costum gràfic –fet, però, que posa en evidència la més que probable elisió oral–, el manuscrit únic reporta «l,innocencia» o «l,ignominia». En tot cas, la meua opció, aquí com en les qüestions precedents, no prejudja que aquesta fos la pronúncia de l'època.

Quant a la forma de l'adv. *on*, escrit «ahont» (i també «haont», «hahont», «hont», i «ont»), sempre que es compta com una sola síl·laba, l'he transcrit *on*,¹² en cas de ser bisil·lab, transcriu *a on*. Quan el testimoni reporta la conj. *perquè* en la forma «per a que» però el còmput sil·làbic reclama dues síl·labes, transcriu la forma avui normativa.

A la vista de la còpia autògrafa de l'heroida de Medea a Jàson (**Annex I**; també al *Tractat*, apologies de la llengua, sermons i poemes autògrafs en castellà, etc.), he respectat les formes *al* i *als* dels manuscrits per representar la contracció «a+el/els» davant d'OD, fenomen que s'esdevé ocasionalment. El fet és que la incorporació de la preposició *a* davant d'alguns acusatius és una característica de la llengua escrita de fra Eura. No hi he sabut trobar sistematicitat –a banda que, gairebé sempre, com en castellà, quan hi apareix l'OD té el tret [+humà]–: és cert que al més sovint apareix quan l'OD precedeix el verb, de vegades quan hi pot haver ambigüïtat en la distinció entre subjecte i OD; però en alguna altra ocasió no es dona cap d'aquestes circumstàncies. Lògicament, si davant de l'OD apareixen formes elidides com «ils», «te'ls», «quel», etc., les desaglutino sense incorporar-ne la preposició: *i els*, *té els*, *que el*, etc. No he respectat, però, errors evidents en què el manuscrit transcriu com a aglutinació «al» o «als» el que no és sinó l'article d'un subjecte.

¹¹ Eura mateix en poemes autògrafs representa gràficament l'elisió de la prep.: «vello dor» (*velló d'or*: **Annex I**, 548).

¹² Eura mateix, tot i que sol escriure «ont» per la forma monosíl·laba *on*, alguna vegada escriu «ahont» per a la mateixa forma (p.e., a **Annex I**, 307).

Malgrat que en algunes còpies autògrafes podem constatar que fra Eura sol doblar la consonant *m*, en forma del grup culte *-mm-* en mots com «anagramma o «inflamma» (al poema **24**), he considerat que es tractava d'un costum gràfic sense correlat en la pronúncia com a doble perquè, p.e., al poema **3** fa rimar *fama*, *flama* i *epigrama*, mentre que a la còpia autògrafa del poema de l'**Annex I** tant reporta la forma «flamma» com «flama» o «inflama».

Apareix sempre la forma «antigua» per *antiga*, inclús al *Tractat*, però el fet és que també es tracta d'una qüestió merament gràfica perquè a **7** 217, fa rimar aquest mot amb *fatiga*; així doncs, he regularitzat tots aquests casos en *antiga*. Regularitzo igualment les aparicions, ocasionals, de la forma «pluma» per *ploma* (veg. les rimes **12** 91-93 i **13** 82-84-86).

Un afer que ha resultat especialment espinós de decidir ha estat el criteri d'adaptació gràfica de calcs lèxics castellans que contenen fricatives dentals i alveolars. És el cas, per exemple, de mots com «hacienda», «hazañas», «atarazana» o «rocio», pronunciades sempre amb *sesø* (veg. més avall).¹³ Com que no disposem d'una regla ortogràfica per escriure aquests mots ja que són d'una altra llengua, m'he decidit a triar un criteri etimològic. He adoptat la grafia *-ç-*, *-ss-* o *-s-* segons l'etimologia, per representar el so de fricativa alveolar, sorda o sonora ([s]/[z]), quan el castellà utilitza la *z*, i pronuncia [θ]: *haçanyes*, *atarassanes*, *gosar*... En contacte amb les vocals *e* i *i*, com avui, adopto la grafia *-c-*: *hacienda*, *rocio*...

El fet d'haver pogut accedir a un text autògraf com el *Tractat de la poesia catalana*, ens permet conèixer algunes formes lèxiques personals. Quan en els poemes trobo formes contradictòries amb formes –poques– en què fra Eura és sistemàtic, fruit dels usos lingüístics dels copistes, canvio aquelles per les pròpies del nostre autor, tot fent constar la lliçó del manuscrit en l'aparat crític: p.e., *després* per «después» (molt comú en els textos poètics no autògrafs); sempre usa *-mf-* a *triumf*, que regularitzo en aquesta forma, i derivats («triumf» i «triumfo»: *Tractat* cap. 10 § 15; «triumfa» i «triumfo»: **Annex I**, 119 i 336).¹⁴ El mateix s'esdevé en el cas del grup consonàntic culte *-mm-*.¹⁵

Una qüestió prou enutjosa és què fer amb la forma de la conjunció *puix*. He constatat que al *Tractat* usa sempre la forma «puix» (en alguna ocasió escrita «puitx»), mai «pues». ¹⁶ Ara bé, en la còpia de

¹³ Tots els exemples són trets del poema **3**; les formes que apareixen en els manuscrits són: «hazienda»/«hasienda», «asanyas»/«hasañas»/«hazanyas», «atarasana»/«atarassana»/«atarazana».

¹⁴ Una sola vegada escriu, però, «triumfant» (a la mateixa còpia autògrafa del poema, v. 331), que considero un error.

¹⁵ Al *Tractat* «innumerables», «innocent», «annecso».

¹⁶ Al costat de la forma *doncs* («donchs»).

l'heroida de Medea a Jàson (**Annex I**), que he conclòs que devia ser feta –o redactada, perquè no podem descartar que sigui seva– en un període més o menys juvenil, en tot cas d'aprenentatge poètic,¹⁷ utilitza sempre «pues». En altres poemes de fra Eura, els testimonis manuscrits reporten ambdues formes (i de vegades una variant, «pus», p.e., C7 a **6** 138, 210 i 334, quan al v. 62 reporta «pues»). Això fa pensar en la possibilitat que, en l'ús de la conjunció, evolucionés cap a la sistematització en l'ús de la forma *puix*, excloent-ne les altres, substitució ja assolida en una obra de maduresa com el *Tractat*. Davant d'aquesta perspectiva, m'he hagut de plantejar, per a cada lliçó concreta, una opció de compromís amb les dades observades: a) conservo la forma que reporta el manuscrit si es tracta d'un testimoni únic o bé, si n'hi ha més d'un, tots coincideixen en una de les formes;¹⁸ b) en cas de fluctuació (uns manuscrits reporten «pues», d'altres «puix» –en ocasions en la forma «puig»–), edito la forma *puix*.

He procedit igualment a la regularització ortogràfica en l'edició dels textos poètics en llengua castellana. He aplicat els criteris proposats per a l'edició de les obres de Lope de Vega, perquè m'han semblat prou exhaustius i clars (PROLOPE 1995). Regularitzo les fluctuacions en les representacions gràfiques de les sibil·lants, tenint en compte, com ho demostren els manuscrits autògrafs, que Eura, com els catalans de l'època, aplicava el *seseo* a la pronúncia de la fricativa interdental castellana /θ/:¹⁹ és a dir, pronunciava [siwdat] 'ciudad', [dise] 'dice', [iso] 'hizo' o [sweko] 'zueco'. Això s'haurà de tenir en compte en les rimes, quan, per Eura, rimen perfectament mots com *precioso* i *gozo* (**19** 134-135), *hizo* i *piso*, *presa* i *fiereza* (**21** 7-10 i 41-42), *lastimosa* i *carroza* (**24** 56-58), etc. Així, he regularitzat mots que en els manuscrits autògrafs apareixen en formes com «dulse», «felis» o «abrassa» (per *abraza*) (**30** 11, 13 i 42), o, inversament, *pizo* (**21** 10), *pezàr* (**24** 82) o *thezoro* (**30** 12), o, en impresos, com «Serdeña», «vazo» o «pocesion» (**19** 66-152, 106 i 142), sempre realitzats pels catalans amb fricativa alveolar sorda [s]. El lector d'avui hi haurà d'aplicar la regla de *seseo* per realitzar correctament les rimes.

Quant a certs grups consonàntics cultes, que els manuscrits solen reportar amb grafemes molt diversos, no he pogut establir unes formes sistemàtiques: p.e., tendeix a la forma *-mpt-* («assumpto») i «sumptuoso» a **30** rúbrica i 17) però també usa *-nt-* («pronto»: **24** 41; i, en català, «pronta»: **5.II** 10, i

¹⁷ Com ho confirma el fet d'estar copiat a l'inici del ms. 3-I-10 de la RABLB.

¹⁸ Si aquesta és «pues» edito *pués*, accentuada, per distingir-la de *pues*, plural de *pua*. En tots els casos fra Eura considerarà *pués* com a mot monosíl·lab, és a dir, hi farà sinèresi. Per tal com ho exposo aquí, no ho faré constar a les notes als versos.

¹⁹ «La prononciation molle du Z, et du C devant E ou I, n'a pas pu s'introduire en Catalogne, et les lettres gutturales J, G devant E ou I, et X se prononcent avec la base de la langue, et non avec la glotte comme à Madrid», diu el metge gironí establert a Montpeller Francesc Gelabert, al 1801 (tret de VILA 1997, 326).

«contar»: *Tractat, passim*);²⁰ sol usar la forma «triumfo», i derivats, com en català, en testimonis autògrafs en castellà (24 57), però «triumfante» (30 5). Donades aquestes fluctuacions gràfiques, he optat per transcriure la lliçó del manuscrit en qüestió.

La fluctuació *-mm-* / *-nm-* (de vegades *-m-*: *imatura* 21 59) l'he regularitzada en *-mm-*, sempre així en els seus autògrafs.²¹ He considerat la forma *Joseph* com a grafia arcaïtzant, que no responia a la pronúncia, i l'he regularitzat en *José* (al poema 19).

La puntuació i l'accentuació les faig d'acord amb els criteris actuals i en regularitzo l'ús de les majúscules. Sobre la geminació de la lateral (*ll*), sabem que el gramàtic banyolí Josep Ullastre va decidir incorporar-la tot assegurant que es basava en la pronúncia a la nostra terra (ANGUERA ed. 1981, 65 i 69-70).²² A més, a partir de la troballa de textos autògrafs d'Eura (veg. esp. el *Tractat*), podem observar que, com a bon coneixedor dels ètims llatins, és del tot sistemàtic en aquest aspecte en els seus papers en català.²³ Segons això, m'he decidit a regularitzar-ne tots els casos segons la normativa actual.

Malgrat que sovint el text “diftonga” –és a dir, des de la perspectiva normativa d'avui, fa sinèresi– en casos en què avui no ho admeten els criteris normatius vigents (i no ho solia fer la tradició poètica medieval) com ara *-ia* a final de paraula (i.e., «de-li-cia»), accentuo segons la norma actual per als mots esdrúixols, per fer possible una lectura correcta: *delícia* (comptat *de-li-cia*). En tots els casos la sinèresi és remarcada en la corresponent nota al vers.

* * *

La disposició dels diferents apartats de l'edició dels textos poètics segueix l'esquema següent:

Primer de tot, el text editat, amb notes al peu on faig aclariments, lingüístics o culturals, per a la comprensió del text –o bé faig explícita la meva incompetència per entendre'l–, qüestions de mètrica (sinèresi i hiats) per entendre'n el recompte sil·làbic, i, en molt menor grau, aspectes de fonts, alguna figura retòrica més o menys “espectacular”, etc. A continuació, en cos menor, hi ha l'apartat ecdòtic, on dono compte dels testimonis que reporten el text, les edicions anteriors, les atribucions, la *recensio* (amb l'establiment de l'*stemma*, si és el cas) i l'aparat crític (on no distingeixo

²⁰ Casos com *atentat* (17 6) o *tentació* (*passim*), provenen del ll. *tentatio*.

²¹ Sobre la duplicació *-mm-*, purament gràfica, en mots com «flamma», «anagramma», etc., recordi's el que he exposat més amunt.

²² Veg., encara, SEGARRA (1985, 87-88).

²³ Al *Tractat* apareixen les formes: «sil·laba», «corol·lari», «intel·ligència», «il·lustrar», «Pal·las» i «el·lipsi». I «il·licit» a la versió de l'heroida de Medea a Jàson (**Annex I** 362).

entre variants i errors;²⁴ entre les primeres incloc les fonètiques, però no les gràfiques),²⁵ que conté les notes ecdòtiques pertinents per justificar qüestions relatives a la *selectio* o a la *divinatio*. Finalment, hi ha un comentari final, encapçalat per la identificació de l'estrofisme i rima, on, entre altres coses, faig un resum del poema o en comento algun aspecte, dono dades sobre el motiu de la seva redacció, si em són conegudes, notícies i valoracions crítiques que ha merescut, etc.

En ocasions, els manuscrits reporten també, en notes marginals, citacions de fragments que constitueixen la font d'un passatge concret del poema en qüestió. Els he reproduït sense regularitzar-ne la grafia en la nota al peu al vers corresponent perquè donen informació ben valuosa sobre quin era el referent del poeta a l'hora de compondre aquells versos. De vegades donen l'orientació necessària per aclarir un passatge de comprensió difícil. En general, es tracta de citacions bíbliques, segons el text de la Vulgata. Quan el text de les marginales dels manuscrits divergeix del text canònic ho he fet constar a la nota. Quan, en les glosses de textos llatins, bíblics o clàssics, el text d'Eura depèn d'una variant diversa del text avui acceptat com a canònic (esp. en el cas de les glosses sobre textos d'Ovidi), ho adverteixo igualment en nota. En el cas dels psalms, en reproduir el text llatí de les notes marginals, utilitzo la numeració de la Vulgata (si no n'hi ha a l'original, o bé és incompleta o errada); en els altres casos, tinc en compte la numeració del text hebreu (que és la que reporten les traduccions modernes). Per a les referències bíbliques, he utilitzat les abreviatures i notacions que proposa la Bíblia de Montserrat. Quant a la identificació d'autors i/o obres de les referències marginals remeto en cada cas a l'**Annex VII**, on autors i obres anònimes apareixen ordenats alfabèticament.

L'anotació dels textos en llengua castellana es fa càrrec també de tots aquells aspectes hermenèutics i lingüístics que m'han semblat necessaris per a la comprensió del text. També aquells trets mètrics i/o retòrics que eren remarcables.

Hi he utilitzat les abreviatures següents: acc.: accepció. / cast.: préstec lèxic castellà, castellanisme. / cat.: catalanisme. / ll.: llatí. / loc.: locució.

²⁴ En certa manera, em faig ressò de la reflexió que fa Antonio Carreira per a l'edició crítica dels romanços de Góngora: «No hemos aceptado la sugerencia de separar los errores de los que no lo son por la misma dificultad de definir el concepto; en la transmisión de un corpus complejo de léxico, sintaxis y retórica es natural que se generen todo tipo de variantes: el amanuense que desconoce una palabra, o que no descifra bien un grafema, puede optar por dibujar lo que tiene delante, o por sustituirlo con algo aproximado en forma y sentido. Conflicto similar se le plantea ante un verso de medida incorrecta, o una puntuación incoherente. Todo lo que el amanuense discreto resuelve a su manera, aun cuando no acierte, no constituye propiamente un error sino un intento apreciable: por él puede llegarse, en cierta medida, a descubrir el perfil del subarquetipo. El separar los errores de las adiaforas en un aparato crítico de múltiples testimonios se nos antoja una *emendatio* disfrazada que supone un riesgo excesivo para una exigua ganancia.» (CARREIRA 1998, 31).

²⁵ En l'aparat crític, després del núm. de vers, dispo les variants i errors per ordre alfabètic (i numèric) de sigles dels testimonis. Però si algun testimoni ha omès tot el vers, situo l'anotació corresponent en primer lloc.

* * *

A banda dels textos poètics, he editat altres textos de fra Eura en diversos annexos al final d'aquest volum. El tractament que hi he aplicat ha estat en funció de les característiques dels textos i/o dels testimonis que ens els han conservat. L'heroida de Medea a Jàson (**Annex I**), d'atribució dubtosa, és editat amb els mateixos criteris establerts per als altres textos poètics catalans. En tot cas, l'anotació ha estat més parca. El *Tractat de la llengua catalana*, editat críticament a l'**Annex IV**, en canvi, és un cas a part. Diversos motius m'han dut a respectar la grafia del testimoni manuscrit, i l'he editat seguint els criteris diplomáticointerpretatius habituals de la col·lecció de textos catalans antics «Els Nostres Clàssics». En primer lloc, pel fet que es tracta d'un autògraf;²⁶ en segon lloc, perquè és un text “gramatical”, en el sentit que tracta i exemplifica qüestions de còmput sil·làbic i llicències prosòdiques que serien de difícil o nul·la apreciació en cas de regularitzar-ne les grafies; finalment, per mantenir-lo com a mostra dels hàbits gràfics de fra Eura, que, com he comentat més amunt, sovint he fet servir de guia en la regularització de certs aspectes ortogràfics. El text de les apologies de la llengua catalana (**Annex VI**), per contra, per tal com procedeix de còpies manuscrites no autògrafes (que en el cas de la *Controvèrsia*, és fruit d'una edició a partir de diversos testimonis manuscrits) ha estat regularitzat ortogràficament amb la mateixa profunditat, i limitacions, que els textos poètics catalans. Finalment, els sermons impresos en llengua castellana (**Annex V**) han estat transcrits seguint els criteris diplomáticointerpretatius esmentats, els quals també han estat aplicats als documents inserits als apèndixs de la Introducció. Una nota a l'inici de cada annex fa explícits amb més detall els criteris aplicats a cada cas.

* * *

Hi ha, encara, un darrer aspecte a comentar: el de l'ordenació dels poemes. En primer lloc, he procedit a una separació per llengües: catalans, castellans, llatí; ordre que alhora coincideix amb la importància quantitativa de cada grup (18 poemes catalans per 12 de castellans i 1 de llatí). L'ordenació dels poemes catalans amb criteris cronològics és molt problemàtica pel fet que la gran majoria no els he pogut datar ni tan sols d'una manera aproximada. Per aquesta raó he hagut d'optar per un altre criteri. M'ha guiat el fet de tenir en compte el pensament de l'autor: com expressa al pròleg «Al lector» en el recull de poemes religiosos perdut, la poesia sacra era “obra memorable” per fra Eura, i l'ús del català per escriure-la prestigiava aquesta llengua. Sembla fora de tot dubte, doncs, que els poemes religiosos han de ser situats en lloc preferent respecte als profans o circumstancials i anecdòtics. Ara bé; com ordenar internament aquests conjunts? Una classificació per formes estròfiques no m'ha semblat pertinent, amb un nombre de poemes –que no de versos–

²⁶ Des de la terminologia de la crítica textual, aquest testimoni ha de ser considerat en rigor un *esborry* (en el sentit que el

tan reduït. He adoptat, doncs, una ordenació “subjectiva”, en funció de tres criteris simultanis: l’ambició literària que sembla haver-hi aplicat l’autor, la vàlua estètica que els atorgo i la difusió que van assolir, segons el nombre de testimonis que ens els transmeten. He tancat aquest gran primer apartat de poesia religiosa amb els poemes més breus i amb un sol testimoni.

El conjunt de poemes catalans profans i de circumstàncies és també de molt mal datar i hi he aplicat un criteri similar a l’anterior, encara que la consideració de major a menor extensió no hi és absent, així com el caràcter de menys a més circumstancials.

En canvi, quant als textos poètics en llengua castellana, tots ells “religiosos” en un sentit ampli, per tal com ens són conegudes les dates de composició, hi he pogut aplicar l’ordre cronològic. Els únics no datats, els he situat al final: núms. **29** i **30**.

defineix BLECUA 1988, 39) més que no pas un *original*, estadi que sembla que no va arribar a assolir mai.

Obra poètica catalana

1. Poemes religiosos

1

Poesia sacra per les agonies de la mort

Des d'est catafal incògnit
 on jac condemnat a mort,
 de l'executiva Parca
 4 tement lo terrible colp,
 des d'aquí, Senyor, intento
 tirar-vos fletxes d'amor,
 si bé la mà, poc versada,
 8 tem no acertar-vos al cor.
 No em raca, Senyor, la vida,
 perquè l'espero millor.
 On és per estimular-me
 12 la victòria de la mort?
 Oh, si, imitant als sants màrtirs,
 fos ara jo tan ditxós
 que das a un tirà la vida
 16 per exaltar vostre Nom!
 Ni la joventut florida
 que goso tampoc me dol,
 no obstant que és flor que es desfulla
 20 a penes ix del botó.
 No em dolen les conveniències,
 ni los càrrecs, ni els honors,

1: *catafal*: metàfora pel llit del moribund; *incògnit*: 'encobert'.

3: *Parca* divinitat romana del destí; de fet, són tres (Cloto, Làquesis i Àtropos), les quals regulen la durada de la vida humana, del naixement fins a la mort; són representades com a tres filadores que filen, debanen i tallen, respectivament, el fil de la vida dels mortals; *l'executiva* ha de ser, doncs, Àtropos. Em sembla rellevant, a la vista dels referents iconogràfics de bona part de la poesia, i de la formació, de fra Eura, que la iconografia de l'edat moderna representés sovint aquesta darrera Parca en forma d'una calavera (veg. la il·lustració que ESTEBAN 1990, 427, reproduïx a partir del llibre de Vincenzo Cartari, *Le imagini colla sposizione degli Dei degli antichi*, Venècia, 1571 –1a ed. il·lustrada–, un llibre de gran difusió). Les Parques apareixen sovint en la poesia de fra Eura: **3** 132 i 291, **4** 156, **12** 217, **24** 2, etc.

4: cf. els versos inicials del poema *Al funest assumpto de havert mort lo serenissim Princep Jordi Lansgrave de Armestad, en lo assalt de Monjuich. Decimas*: «En las obsèquias de un mort, / que per sigles serà viu, / funesta ma Musa escriu, / de la Parca lo colp més fort» (ms. del segle XVIII del fons Aguiló de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner de Catalunya, carpeta A-13: veg. MASSOT 1993, 133).

9: *raca* 'reca' (veg. DCVB, IX, 84, s.v. *Racar*).

12: sinèresi a *vic-tò-ria*. Nota al marge, al ms. C5: «*Ubi est mors victoria tua ubi est mors stimulus tuus*. 1 ad Cor 15, v. 59»; de fet és 1C 15:55. A l'imprès Ps, nota a peu de pàgina, que reproduïx amb errors un fragment del mateix passatge del NT: «*Tui est mors stimulus tuus?* 1 Cor 15». També al ms. V: «*Ubi est mors stimulus tuus*. 1 Cor 15». Al segle XVI, en la constitució d'una nova representació literària de la mort, la de la mort interior (veg. la nota 122 al capítol **2. Obra**), els *évangélics* de Lefèvre d'Étaples hi juguen un paper crucial, tot partint d'Erasmus; hi ha una qüestió nova que apareix amb notable insistència en les seves obres: «Mort où est ta victoire?» (BLUM 1989, I, 290). Encara a la França del segle de les llums s'hi troben abundosos testimonis sobre el desig cristià de la mort, més enllà de l'acceptació passiva i ferma, amb expressions i imatges de llarga tradició ascètica, presents en l'obra de fra Eura (veg. FAVRE 1978, 147-155).

17: *joventut florida*: «la flor de la joventut: el temps de la plena joventut» (DCVB, V, 922, s.v. *Flor*: 5); no hem de veure aquí una al·lusió a un Eura real, jove: quan escriu aquest poema deu tenir al voltant dels 40 anys; veg. el que hi deia Jaume Sala: «Repárese cómo idealmente se coloca en la más tierna edad y cómo en ella exclama: *Ut flos, ut ventus, sic transit nostra iuventus*» (ms. A2, p. 90; veg. l'annex 1 al final de l'aparat crític)

21: sinèresi a *con-ve-nièn...* *No em dol...* forma anàfora amb l'inici del v. 25.

23: hiat *que | al*. La metàfora de la vida com a representació teatral, com a comèdia, tan pròpia del barroc, és sovint utilitzada per Eura: cf. aquí mateix al v. 266; també al poema **8** 13.

24: nota al marge del ms. C5: «*Quoniam cum interierit non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria ejus*. Ps. 48, v. 18.»

24 que al fi d'esta comèdia
 ja se'n despulla tothom;
 no em dol l'aplauso, les glòries,
 la pompa, ni l'esplendor,
 que en fum esta llama fràgil
 28 ùltimament se resol,
 i quants deleites i gustos
 dóna a usura lo món
 ma voluntat los desprècia
 32 i los renúncia de cor.
 Sols sento les vils ofenses
 que he comeses contra Vós,
 atropellant ma arrogància
 36 consells, preceptes i vots;
 desdenyant vostra hermosura,
 idolatra sacerdot,
 haver incensat les ares
 40 profanes del torpe amor,
 haver despreciat l'eterna
 mina de vostres tresors
 per atesorar riqueses
 44 que em pesen i em valen poc,
 haver passat de l'esfera
 de ma baixesa major,
 fent torres de Babilònia
 48 ma altiva presumpció,
 i en tot gènere de vicis,
 perdut vostre sant temor,
 haver excedit les culpes
 52 al guarisme dels perdons.
 Sento, Espòs meu, lo despreci
 d'aquells amorosos tocs
 que, a les portes del consensu,
 56 dàveu en mon interior;
 sento l'ingrat desperdici
 de tantes il·lustracions
 que en l'esca de mon afecte
 60 no han pogut encendre foc;
 sento el temps que mal·lograva

28: *últimament*: 'al final del procés'; cf. 4 249: «... ùltimament resulta».

30: a *usura*: 'en excés' (veg. DCVB, X, 632, s.v. *Usura* 2).

32: sinèresi a *re-nún-cia*.

33: el verb *sento* regeix també les frases iniciades amb *haver* als vv. 39, 41, 45 i 51.

37-48: noti's la disposició *carn* (37-40), *món* (41-44) i *dimoni* (45-48).

38-40: ha adorat en un altar, com si fos un ídol, l'amor profà.

39: [*sento*] *haver*: inici de sèrie anafòrica amb els vv. 41, 45 i 51. *Incensat*: 'encensat'.

40: *del torpe amor* és complement d'*ares*, *torpe*: 'impur', 'obsccè'.

41: sinèresi a *des-preciat*.

46-48: observem l'antítesi: *baixesa* i *altiva*.

52: *guarisme*: 'xifra'; és a dir (vv. 51-52), 'les culpes han ultrapassat en nombre els perdons o la possibilitat del perdó'.

53-56: 'em penedixo d'haver menystingut els trucs que, demanant el meu consentiment (per anar cap a Vós), sonaven en el meu interior'.

53: amb *sento* s'inicia una nova sèrie anafòrica amb els vv. 57 i 61.

55: *consensa*: «consentiment» (DCVB, III, 415, s.v. *Consensu o consensu*).

56: sinèresi a *in-te-rior*.

58: sinèresi a *il-lus-tra-cions*.

61-64: cf. «Aprovecharme no supe / en aquel término largo / de vida, que hizieron breve / tantos desperdicios vanos»:

i s'ha acabat no sé com,
 i, com jo el despreciava,
 64 ha corregut més veloç,
 i ara, al fi de ma jornada
 girant la vista a mos dols,
 miro la curta distància
 68 des del sepulcre al bressol.
 Per a quan, llàgrimes mies,
 guardau la efusió?
 Parlau vosaltres que, mudes,
 72 sabeu persuadir millor.
 Oh, si a vista de mes culpes
 fos tan gran la mia tristor
 que antes que la malaltia
 76 m'acabàs la contrició!
 Açò sento i açò ploro,
 açò em pesa i açò em dol;
 diga-ho per mi lo llanto
 80 que és lo llenguatge del cor,
 que si Vós, inexorable,
 no escoltásseu mos clamors,
 jo estic perdut per a sempre
 84 sens tenir apel·lació;
 mes no serà, perquè encara
 que vostra vara no es torç,
 esperar contra esperança
 88 féu a un Abraham ditxós;
 no serà, que la fe santa,
 que és sobre nostra raó,
 guiarà aquest pobre cego
 92 en est barranc perillós;
 no serà, que m'ha d'encèndrer
 la caritat tal ardor
 que he de morir com a Fènix
 96 tot abrasat en amor.
 No em subministra la llenya
 per a est incendi el temor,
 que com és pura la llama

d'un romanç d'Antonio Pellicer de Tovar a ARELLANO (1637, f. 60).

67-68: tema de la fugacitat de la vida, expressada a través de la "contigüïtat" entre *bressol* (metonímia pel naixement) i *sepulcre* (metonímia per la mort), imatgeria profusament usada per Eura en altres poemes de caire ascètic, esp. als nùms. 3 i 4.

70: hiat *la* | *efusió*.

71: noteu la paradoxa *parlau/mudes*.

72: sinèresi a *per-sua-dir*.

74: sinèresi a *mia*.

76: sinèresi a *con-tri-ció*.

84: sinèresi a *a-pel-la-ciá*.

85: *mes no serà...*: és a dir, no passarà allò que ha predit als vv. anteriors; *no serà* constitueix l'inici d'una nova sèrie anafòrica amb els vv. 89 i 93.

87-88: al·lusió a la història bíblica d'Abraham, l'esperança del qual li va fer veure realitzades les promeses que Jahvè li havia fet. El ms. C5 du una nota al marge d'aquest vers: «*Qui contra spem in spem credit*. Ad Rom. 4, v. 18.». El ms. V copia, malament, aquesta mateixa citació: «*Qui contra spe in spem credit*. Ap. ad Rom., N.º. 9». L'art de ben morir del jesuïta Pere Gil recomana als eclesiàstics que assisteixen els moribunds, per enfortir-los l'esperança, l'exemple d'Abraham, tot citant el mateix lloc de Rm 4 (GIL 1605, 66).

87: antítesi.

92: al·lusió a Ps 22:4: «*Nam et si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es*».

97-100: és a dir, el penediment serà per la via de la contrició no per la de l'atrició.

- 100 s'alimenta d'esplendors;
que, si a l'infern per mes culpes
me llançàs vostre rigor,
fins allí us alabaria,
- 104 si em quedàs libre l'amor.
I si, per grau impossible,
Vós fósseu reo i jo actor,
no sols vos perdonaria,
- 108 mes vos faria gloriós.
No fundo ma confiança
en estos actes, Senyor,
que en braços de ma flaqueza
- 112 poden tenir poc valor;
en vostra bondat la fundo,
cua noble condició
sap dispensar a l'ofensa
- 116 recompenses del favor.
Espero en mèrits de Cristo,
i en aquell pit generós
que, obert d'una llança, llança
- 120 lo preu de ma salvació;
espero en lo patrocini
de Maria, que en mi pot
ben desempenyar lo títol
- 124 de Mare de Pecadors;
invoco als sants de la Glòria,
i especialment als patrons,
que em sien, contra el dimoni,
- 128 salvaguarda del furor;
faç a l'àngel de la guarda
comandant d'esta facció,
perquè a son valor se dega
- 132 de la victòria l'honor.

105: *grau*: en un sentit relacionat amb «posició o categoria social en relació a les altres superiors o inferiors» (DCVB, VI, 393, s.v.).

106: *actor*: en el sentit jurídic del terme. Sinèresi a *rea*.

108: sinèresi a *gloriós*.

109-112: la confiança en la salvació no és en els propis mèrits.

114: sinèresi a *con-dí-ciá*.

117: *espera* 'tinc esperança'.

119: al·lusió a la llançada al costat (Jo 19:34). *llança*, *llança* antanàclasi.

120: sinèresi a *sal-va-ciá*. De la ferida de la llançada flueixen aigua i sang, la primera símbol de l'eucaristia, la segona símbol del baptisme, "preus" de la salvació.

121-132: Maria, els sants patrons, l'àngel de la guarda... són invocats sovint com a protectors en la lluita final contra el dimoni. En el gènere de les arts de ben morir, quan es passa revista als intercessors, l'ordre sol ser aquest mateix; cf. GIL 1605, 55-55v: Maria, «tots los àngels [...] en particular al seu àngel custodi», «després reclame tots los sancts y sanctas, en especial los seus patrons y los de son nom y aquells als quals en vida tenia major devoció». Cf. també Bosc (1701 [1820, 274-275]). Cf. 2 228, on al·ludeix al sants patrons.

126: sinèresi a *es-pe-cial-ment*.

129-136: també les arts de ben morir plantegen imatges militars i de combat en aquests instants, l'última batalla contra el dimoni, allà on aquest enemic es mostrarà més ofensiu: «...quiere [Déu] que te armes y te dispongas para la última batalla, haciendo las protestas de fiel cristiano y pertrechándote con las armas espirituales del alma; es a saber, con fervorosos actos de contrición, de amor de Dios y de esperanza, defendiéndote siempre con el escudo de la santa fe [...]. Sin embargo, en la hora de la muerte es cuando más la ha menester todo fiel cristiano, porque entonces más que nunca se halla combatido y asaltado del enemigo capital de su alma, que es el demonio, el cual con sus engañosas máximas y marañas pretende inducir al pobre enfermo a una desesperación y desconfianza de la misericordia divina» (Bosc 1701 [1820, 64-65]).

130: sinèresi a *lác-ciá*.

132: sinèresi a *vic-tò-ria*.

La vostra creu sacrosanta
 prenc en la mà per estoc
 per morir en la batalla
 136 com a soldat valerós.
 En cas la consuetud mala,
 o l'Enemic cautelós,
 m'arma alguna emboscada
 140 dins de la imaginació,
 o atropellant ma paciència
 agobiada dels dolors,
 o tornant a alçar l'estàtua
 144 que tinc reduïda a pols,
 protesto, Senyor, protesto,
 des de ara per llavors,
 que no desitjo ni aprècio
 148 objecte distint de Vós.
 Revoco, retracto, anul·lo
 qualsevol altra afició
 d'un mal informat afecte
 152 i una torbada raó;
 del meu llibero albedrio
 des d'ara faç deixació;
 dirigiu Vós mes potències
 156 i governau-les tot sol.
 A Vós sol amo, i est propòsit
 vull conservar animós
 fins que l'aliemo s'apague
 160 d'aquest miserable cos,
 que, segons los mals l'apreten,
 ja no podrà tardar molt
 a tornar lo que la terra
 164 li va prestar a pensió.
 Miro en lo fred de la febre,

133-136: les arts de ben morir expliquen que el sacerdot ha de col·locar un crucifix a les mans del moribund; cf. «En semejante tribulación debe el moribundo abrazarse con la cruz, y en ella contemplar a nuestro redentor Jesucristo crucificado, y encomendarse a su santísima pasión» (BOSC 1701 [1820, 276]; veg. també MARTÍNEZ GIL 1993, 378).

137: *En cas* [que] *la...*; *la consuetud mala* 'els mals hàbits'.

139: *arma*: 'para'. Hiato *alguna* | *emboscada*

140: sinèresi a *i-ma-g-na-ció*.

141: sinèresi a *pa-cièn..*

142: sinèresi a *a-go-bia-da*.

143: *l'estàtua*: 'els vicis', 'els pecats' (?).

145-146: cf. MONTANYÉS (1559, ff. CV ss.), esp. «Proteste, Senyor, ara per a sellavós y per tostemps...» (f. CVI).

145: *protesto*: en el sentit d'afirmar solemnement', com en les *protestes de fe* del fidel cristià.

146: hiato *des de* | *ara*.

150: sinèresi a *a-fi-ció*.

153: *libera* 'lliure' (cultisme ll.).

154: *deixació* cast. *dejación*: 'renúncia'. Cf. el català *deixa* 'llegat' (*DVCB*, IV, 86, s.v.); hi fa sinèresi (*dei-xa-ció*).

157: sobre la mètrica d'aquest vers, veg. la nota a l'aparat crític.

159-160: el v. 160 és CN *aliento*.

159: sinèresi a *a-lien-to*.

164: sinèresi a *pen-siá*

165-168: compara els calfreds febrils a les tremolors de l'arbre per efecte dels cops d'una destràl; la imatge de l'arbre tallat, sovint per la figura d'un esquelet, com a final de la vida és molt comuna en la iconografia barroca. Veg. la nota a 3 15.

165-188: les descripcions dels símptomes físics de les agonies són habituals en els tractats espirituals que toquen el tema de les darreries (fray Luis de Granada –veg. el fragment citat a BALSALOBRE 1989, 573–, jesuïtes...), però a les arts de ben morir n'eren minuciosament assenyalats els detalls per tal de furnir informació dels senyals de la mort propera als qui assistien els moribunds (cf. BOSC 1701 [1820, 278-285]). Són un lloc comú, disposats també a base d'anàfores i

- per l'efecte del temblor,
la destral al peu de l'arbre
168 per fer-me insensible tronç;
considero, en les contínues
intercadències del pols,
la ruïna que amenaça
172 en est edifici tot.
Que a la posta em moro, miro
en esta suau suor,
en aquesta angosta angústia,
176 en estos dolents dolors,
i en la flaqueza dels membres,
l'ocurrència del fredor,
la intumescència del pit,
180 lo amotinat dels humors;
en lo dèbil de la vista,
lo macilent del color,
la raucitat de la veu
184 i en los deliquis del cor,
la turbulència del cap,
la insulsedat del sabor,
lo ardentíssim de la set
188 i en los brinços del singlot.
Accepto estes penes totes
i us les oferesc a Vós,
essent de totes mes culpes
192 humil satisfacció,
que, encara que és, ja ho confesso,
en est lance rigorós
la penalitat precisa,
196 és libre l'accepció.
Oh penes, jo us reverèncio
i adoro, respectuós,

paral·lelismes, en poemes d'aquest gènere (cf. ARELLANO 1637). Cf. l'anotació següent, del mateix Eura, al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 511, s.v. «Muerte»): «Descripción del que se muere: el médico desconfía i pondera el peligro, los asistentes se conturban, tu lo adviertes todo, y no es poca dicha, crecen tus congoxas, el pulso se retira, el rostro se demuda, las partes externas se hielan, el rostro suda, el pecho se levanta, la respiración se apressura, la nariz se afila, los ojos ciegan, se tapa la garganta y llega aquel instante en que se arranca el alma».

168: nota al marge del ms. C5: «*Iam enim securis ad radicem Arboris posita est.* Luc. 3 v. 9 et Math. 3 v. 10»; ha de ser *arborum*.
169: *considera*: 'veig'.

170: al·ludeix a les intermitències, irregularitats en els batecs arterials. Cf. «Mes ja intercadent lo pols, / los esperits dificulta...» (Rafael Noguera, *En las congoxas de la mort. lo que diu un fel cristia convertit á Christo Crucificat*, ms. 80 BC, ff. 160-161v, versos 177-178; ARELLANO 1637, f. 97). A més era un terme recurrent en les arts de ben morir, per tal com era un dels senyals de mort imminent: «en tal caso se ha de observar la alteración del pulso con intercadencias, la respiración ocupada, los ojos vidriados...» (BOSC 1701 [1820, 280]). Tegell va fer paròdia d'aquestes sèries enumeratives de símptomes de l'agònic al *Poema anafòric*: com de costum en cada sarau, es convida els presents per a la jornada següent, i per fer-ho s'utilitzen fórmules diverses, generalment paròdiques; en el sarau XIè, el penúltim, Carnestoltes mateix utilitza aquest registre per anunciar la seva propera fi (vv. 241-256): «las fuerças me flaquean, / el aliento se cansa y mal respira, / el pulso intercadente, / y ya el vital humor se debilita, / el hipo continuado / que es cercana mi muerte triste indica.» (vv. 245-250; BROWN ed. 1989, 125; la intervenció de Carnestoltes és en castellà, com gairebé ho són totes a banda de la veu del narrador).

173-176: notem la tria dels mots rima en paronomàsia amb el mot anterior.

173: «*Anar en posta o a la posta*: anar molt de pressa» (DCVB, VIII, 796, s.v. *Posta*. II.5; cf. 12 628); en el vers d'Eura, 'veig que em moro ràpidament'.

178-179: sinèresi a *o-cur-rèn-cia* i *in-tu-mes-cèn-cia* (cf. *intumescen* a 3 2).

183: *raucitat*: 'ronquera'; és un cultisme del ll. *raucus*, en català *rauc*, «ronc, rogallós» (DCVB, IX, 173, s.v. 1. *Rauc*);

185: sinèresi a *tur-bu-lència*.

192: sinèresi a *sa-tis-fac-ci-ó*.

196: *accepció*: 'acceptació'; cf. «Ant. Recepció, acte de rebre o acceptar» (DCVB, I, 99, s.v. *Accepció* 1).

200 que l'infant quan lo castiguen
 adora humil los assots;
 jo us estimo i adoro, penes,
 per ser prendes del Senyor,
 que l'esplendor de la causa
 204 dóna cultos al dolor.
 Respecte les de l'abisme
 dolcíssimes penes sou,
 que allí no hi ha terme ni orde,
 208 sinó sempitern horror;
 i si a penes de la febre
 puc aguantar lo calor,
 ¿com en l'infern sofriria
 212 aquell violent ardor?
 Dolces vos fan lo que espero,
 que sempre infundeix valor,
 en les tormentes del golfo,
 216 les esperances del port.
 Oh penes doctes, que a l'últim
 m'advertiu de mos errors,
 ¿per què no veníeu antes
 220 a dictar-me estes lliçons,
 quan dissipava entre vicis,
 pròdig de talents prou bons,
 la porció de substància
 224 de tants gratuïtos dons,
 quan, ab lo major descaro,
 vencedores mes passions,
 tremolava les banderes
 228 contra de mon Criador?
 Ara, del terrible estruendo,
 commogut, trenco lo son
 i, rompent les cataractes,
 232 obro els ulls de la raó.
 Ai de mi! ¿Què em puc promètrer
 de tan tarda conversió,

201: sobre la mètrica d'aquest vers, veg. la nota a l'aparat crític.

202: *prendes*: «Prenda [...] dádiva ù dón, que los amigos ò enamorados se dan reciprocamente, en señal de la seguridad ò fin de su amistad ò amor» (DA, V, 357).

207: nota al marge del ms. C5: «Ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat Job 10, v. 22».

212: sinèresi a *vio-lent*.

213: 'allò que espero [=la salut eterna] us fa dolces [a vosaltres, penes]'; concordança *ad sensum*.

216: notem també aquí la concordança *ad sensum* entre el subjecte, *esperances*, i el verb, *infundeix*.

217: a l'*últim*: 'al final'. *Penes doctes*: cf. «Ha, Señor, como la muerte / es penosa, pero docta, / pues sabe en un punto quanto / entera una vida ignora», del romanç de Juan Pérez de Montalbán a ARELLANO (1637, f. 15).

222-224: noti's l'antítesi: en el sentit literal, el v. 222 diu que era un jove talentós (el qual balafiava els talents entre vicis, etc.); ara bé, *talent* és també el nom d'una moneda antiga i d'aquí el joc de paraules amb l'opòsit *gratuïtos*. I encara no podem descartar un tercer sentit per a *talent*, el de 'gana', 'apetit', que s'oposaria al desaprofitament de la *porció de substància*.

226: sinèresi a *pas-sions*.

227: *tremolava* «v. tr. Alçar i agitar en l'aire una bandera, penó [...]» (DCVB, X, 476, s.v. 2. *Tremolar*); cf. 3 12: «... trèmules banderes».

229: sinèresi a *es-truen-do*.

230: *son*: 'so'.

231: *cataractes*: es refereix a l'opacitat del cristal·lí, metàfora per "ceguesa" de la raó provocada per les passions.

234-236: políptoton (*tarda / tard / a tard*).

234: sinèresi a *con-ver-siá*.

236: a *tard*: 'rars vegades' (veg. DCVB, X, 153, s.v. *Tard*. II. adv. 2).

- 236 si qui tard se desenganya
a tard encontra el consol?
Oh, si a penes de la gràcia
fui informat hagués clos
a la clàusula del víurer
240 lo punt final de la mort!
Dimes m'anima i alienta,
que, sent lladre i matador,
li valgué a l'últim momento
244 lo sagrat del Salvador,
i aquell que arriba a les onze
a la vinya del Senyor
també alcança el mateix premi
248 que els altres treballadors;
i, sobretot, lo que costo
de penes al Redemptor,
que qui car paga la prenda
252 és clar senyal que la vol.
Ea, pués, Senyor, deixau-vos
argüir de mes raons,
no que us intente convèncer,
256 sinó inclinar l'afició:
vos costo més jo que Dimes?
O ara sou menos piadós?
Pot mancar vostra paraula?
260 Vos pot fallir lo record?
No traeu mel d'una pedra
i oli d'un duríssim roc?
No formau un Pau d'un Saulo
264 i feu un anyell d'un llop?
Luego, fent açò, jo encara,

237-240: en resum, 'tant de bo hagués mort després de batejat'.

241-268: Jaume Sala deia d'aquests versos: «Los ejemplos del buen ladrón, la Madalena y Saulo son aptísimos para demostrar la misericordia del Señor. Los dos los canta la Iglesia en la próxima citada secüencia: *Qui Mariam absoluiti / Et latronem exaudisti / Mihi quoque spem dedisti.*» (ms. A2, p. 99; veg. l'annex 1 al final de l'aparat crític).

241: *Dimes* el bon lladre que, en el passatge evangèlic del Calvari, demana perdó a l'últim moment (Lc 23:39-43). El nom de *Dimes* prové de l'Evangeli de Nicodem, Actes de Pilat X:2 (*Apòcrifs* 1990, 245). El record del cas de la salvació del bon lladre com a exemple de la misericòrdia divina era tòpic en aquest context (cf., p.e., VIRGILI 1696, 33). Sinèresi a *a-lien-ta*.

243: nota marginal al ms. V: «*Hodie eris mecum in Paradiso* Luc. 23»; és Lc 23:43. Idèntica citació apareix al marge del v. 244 al ms. V, sense, però, donar-ne la referència.

248: al marge del ms. C5 hi ha la nota: «*Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.* Mat. 20, v. 9». Un xic diferent, errada, apareix al marge del ms. V: «*Cum ergo venissent qui circa horam 12 venerunt et acceperunt singulos denarios.* Mat. 1, n° 9».

249-250: entengui's *i, sobretot [m'anima i alienta] lo que costo...*, és a dir, la passió i mort de Crist pels pecats de l'home, en aquest cas del jo poètic.

251: *prenda*: 'penyora'; cf. amb *prendes* amb sentit diferent, al v. 202.

253: *ea* és una exclamació molt típica dels textos devots exhortatius, on es reproduïxen ficcions de diàleg (proposades al lector, com a exercici) amb Déu, amb el propi cos o amb l'ànima, com passa a les arts de ben morir; p.e., és una expressió recurrent a CRASSET 1714.

256: sinèresi a *a-fi-ció*.

258: sinèresi a *pi-a-dós*.

261: el ms. C5 du una nota al marge: «*Qui producit mel de petra oleumque de saxo durissimo, qui convertit Saulum in Paulum et lupum in agnum.* In. off. s. Guillelmi. ex P. 8, et Deut. 32, v. 13». Dt 32:13 fa: «...ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo».

265: *fent açò* es refereix als "prodigis" fets per Déu esmentats en els versos anteriors. Sinèresi a *lue-go*.

265-268: el jo poètic es considera el més pecador dels homes, de tal manera que, si és perdonat per Déu, aquest fet constituirà un prodigi equiparable o fins superior als esmentats. Cf. «Mas, si queréys ser piadoso / conmigo, Señor, conmigo, / ¿qué más luzirán piedadades / con quien más os ha ofendido?», del romanç de Juan Navarro de Espinosa a

en lo teatro del món,
 puc, alentat de la gràcia,
 268 ser-vos prodigi famós.
 Doncs, Senyor, per lo que us costo,
 per aquest pas dolorós,
 per vostra bondat mateixa,
 272 que és lo motiu més hermós,
 deixau-me collir les miques
 d'aquell pa substanciós
 que en la taula de la Glòria
 276 n'estan los justos sadolls.
 Posau esta pedra viva
 en l'edifici preciós
 de la Jerusalem santa,
 280 encara que a l'ínfim lloc;
 salvau-me, Senyor, salvau-me
 i feu-me etern morador,
 per vostra misericòrdia,
 284 de la celestial Sion.
 Allí, ocupat en servir-vos
 i en amar-vos tot absort,
 compliré totes les faltes
 288 del temps de mes vacances;
 allí, mirant vostra essència
 i divines perfeccions,
 de vostres misericòrdies
 292 me faré incessant cantor;
 allí entonaré aquell càntic,
 entre dolcisonos cors,
 que diu: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*
 296 *Dominus Deus Sabaoth*,
 allí us alabaré sempre,
 allí estimaré ma sort,
 allí us rendiré les gràcies
 300 i allí no us faré fallor.
 No us cantaran vostres glòries
 ni us alabaran los morts,
 ni els que baixen a l'abisme

ARELLANO (1637, f. 73v).

266: la metàfora del teatre, el *topos* del *theatrum mundi*, de la vida com a representació, com és ben sabut, és permanentment present en la representació del món barroca. Lligada al discurs cristià de la mort, recurrent en l'obra d'Eura, la trobem també en la literatura francesa barroca: CAGNAT (1995, 263-272).

276: nota al marge en el ms. C5: «*Nam et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa tua* Math. 15, v. 27»; el text de Mateu fa exactament «...mensa dominorum suorum».

277: *pedra viva*, en el doble sentit de 'pedra' encara no morta i de *pedra viva*: «pedra molt dura i compacta, que és la millor per a fer calç i per a bastir murs i altres construccions» (DCVB, VIII, 364, s.v. *Pedra*).

278: sinèresi a *pre-ciós*.

284: sinèresi a *œ-les-tial*.

288: *vacacions*: es refereix al temps perdut a causa del pecat; hi fa sinèresi (*va-ca-cions*).

290: sinèresi a *per-fec-cions*.

292: nota al marge del ms. C5: «*Misericordias Domini in eternum cantabo*. Ps. 88»; es tracta del versicle 2.

294: *dolcisonos*: cultisme per 'de sons dolços'. Cf. «dulcisona arpa»: sermó *Las Musas del Parnasso*, § 7 (**Annex V.i**).

295-296: del cant de *Sanctus* de la missa.

300: *no us faré fallor*: 'no cometré falliment'; *fallor*: 'fallió', 'falliment' (DCVB, V, 725, s.v.).

304: nota al marge en el ms. C5: «*Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum*»; és Ps 113:17; també al ms. V, però mal localitzada: «*Non mortui laudabunt te Domine*. Psp 13, 26». Sobre aquest vers i els següents, deia Jaume Sala: «Aquí corren varios passajes de la psalmodia, como el *Misericordias Domini non mortui laudabunt te Domine sed nos qui vivimus*» (ms. A2, p. 101; veg. l'annex 1 al final de l'aparat crític).

- 304 vos beneiran tampoc,
que allí, d'aquells infeliços
triumfant l'obstinació,
sols sap vomitar la boca
- 308 execrables maldicions;
sinó solament nosaltres,
que, a expenses de vostre amor
logrant una immortal vida,
- 312 beneïrem vostre nom.
Ja des d'ara a beneir-vos
començo, cisne canor,
que he d'aprofitar moments
- 316 per perdre ocasions.
Oh, si l'última paraula
que ací formaré, viador,
l'acabàs dalt en la Pàtria
- 320 gosant de vostre visió!
Beneït siau dels àngels
per haver-me donat lloc
de regonèixer mes culpes
- 324 i corregir mos errors;
beneït siau dels hòmens
per deurem-vos lo favor
de no haver mort d'improvís

306: sinèresi a *obs-ti-na-ció*.

308: sinèresi a *mal-di-cions*.

313: nota al marge del ms. C5: «*Sed nos qui vivimus, benedicimus Domino ex hoc nunch et usque in seculum*. Ps 113, v. 17 et 19»; de fet es tracta del versicle 18. Idèntica citació apareix al marge del v. 311 al ms. V, sense, però, donar-ne la referència.

314: *cisne*: aquest és el *cisne* que dona títol a tots els testimonis, excepte C5, i que va ser aprofitat en les atribucions del text a Francesc Vicent Garcia. «No t'espantes que jo cant, / perquè me'n pren com al cisne, / qui quan ja no té esperança / cantant acaba sos dies» comença un poema amorós de Rafael Bover, poeta mallorquí del Sis-cents (tret d'ARXIDUC 1871 [1965, 93]; el poema és reproduït sencer a les pp. 93-94; ja havia estat transcrit per BOVER 1868, 117-119). El motiu del cant del cisne en l'hora de la mort i el seu correlat humà de la bona mort és prou antic. P.e., és exposat en els bestiars medievals, com en l'*Spill d'exemples de naturaleses de alguns animals*, còpia feta a principi del XVI d'un model català més antic: «Lo signe si és un olsell qui à gran cos e és tot blanch; e à aytal natura: que canta volentés quant hom li sona lo instrument de la arpa, e s'acorda bé de cantar ab l'arpa, enaxí com lo flovioll ab lo atanbor. Encara té tal natura: que com se aproxima lo temps de la sua mort, ell canta milor e pus fortament [que no ha fet niguna vegada]; e, axí, cantant ell finex la sua vida. Encara diu hom que nigung signe no pot ben cantar tro que deu morir [...]. E axí com lo signe que, com pus prop és de la sua fi, se estudia de cantar e mor cantant, e axí se esdevé dells bons hòmens del món. Car ells veuen bé que, mantinent que hom és nat en aquella mesquina vida, hon està tostemp en lo camí de la mort, axí com diu nostre senyor Jesucrist en lo Evangeli: "Vigilate et orate, quia nescitis diem neque oram que ego vocabo vos": vellats e orats, car no sabets lo dia ne la hora en loar e beneir nostre Senyor. E con vénen a lur fi, ells se confessen bé e perfetament de lurs peccats, [e loen] e pregunen a nostre senyor Déu que-ls aport a bona fi; e axí, [pregant e loant a nostre senyor Déu,] defanex la lur vida.» (PANUNZIO ed., 1963-1964, II, 26-27). Cf. l'anotació de fra Eura mateix al florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 511, s.v. «Muerte»): «Ps 123: anima mea sicut passer erupta est de laqueo (?) venantium (?). Preguntáronle a un cisne porqué cantaba estándose muriendo, y respondió: "Porque ya no tendré más que temer los lazos de los cassadores"».

315-316: hi contraposa el profit que s'ha de treure dels pocs instants que resten enfront de les nombroses ocasions perdudes al llarg d'una vida. Cf. «Quiero [...] / aprovechar los instantes, / ya que tan mal he vivido, / que guarde para este aprieto / la enmienda de tantos vicios»: d'un romanç de José Pellicer de Tovar a ARELLANO (1637, f. 86).

316: sinèresi a *o-ca-sions*.

318: sinèresi a *via-dor*.

320: sinèresi a *vi-siá*.

321: *Beneït siau*: inici d'una sèrie anafòrica a imitació de l'himne dels tres joves: Dn 4:52-90. Jaume Sala deia, en relació a aquest vers i els següents: «Continúanse las bendiciones, que por más repetidas nunca son molestas, como no lo fue Daniel en el cap. 3, *Benedicite opera omnia Domini Domino*, ni se cansa la Iglesia de repetirlo y cantarlo todos los días en otro de los psalmos de las laudes» (ms. A2, p. 103; veg. l'annex 1 al final de l'aparat crític).

327-328: no cal dir el pànic que produïa la mort sobtada, a diferència d'avui dia, tant en l'edat mitjana com en la moderna, ja que es moria sense poder rebre els sagraments i cloure una bona mort cristiana; cf. v. 330. Se'n fa ressò MONTANYÉS 1559, f. XCVIIv: «Y si ara no morieu porieu augmentar en majors pecats y a perill de morir de una mort sobtada la qual és molt perillosa».

328 o de violenta mort;
 beneït siau d'haver-me
 deixat lograr confessió,
 taula que en est naufragi
 332 m'ha de conduir al port;
 beneït siau de totes
 les criatures del món
 per haver-me per viàtic
 336 comunicat vostre cos;
 beneït siau per dar-me
 la santa extremaunció,
 qui em llevarà lo reato
 340 dels sentits exteriors;
 beneït siau d'haver-me,
 en aquest cas perillós,
 deixat clares les potències
 344 entre tantes confusions;
 beneït siau d'haver-me
 previngut un poderós
 eficacíssim auxili
 348 per aquesta ocasió;
 beneït siau per fer-me
 cessar les tentacions
 que podia proposar-me
 352 mon enemic cavil·lós;
 beneït siau per altres
 innumerables favors
 que ara em feu i ma ignorància
 356 no en té clara cognició;
 beneït siau per dar-me
 aquesta tribulació,
 que, venint de Vós, fins d'ella
 360 vos dono benediccions;
 beneït siau d'haver-me
 fet beneir-vos a Vós,
 perquè fins lo beneir-vos
 364 és vostra benedicció.
 Posat en terra aliena,

330: sinèresi a *con-fes-siá*.

331-332: la confessió és metaforitzada en una post on recorre el naufrag-pecador; cf. «Esta cruz, en los rigores / de mi naufragio postrero, / tabla ha de ser que sustente / mis flacos merecimientos»: d'un romanç de García de Salcedo Coronel a ARELLANO (1637, f. 53).

331: hiat *que / en*.

333: en el ms. C5, al marge, la nota: «*Benedicite omnia opera Domini Domino. Cant. Puerorum. Dan. 3, v. 57*».

344: sinèresi a *con-fu-sions*.

352: *cavil·lós*: «Ant. Maliciós» (DCVB, III, 90, s.v.).

356: sinèresi a *cog-ni-ciá*.

358: sinèresi a *tri-bu-la-ciá*.

360: *benediccions*: en el sentit de 'lloances', 'demandes de protecció'; hi fa sinèresi: *be-ne-dic-cions*.

361-364: aquest grup de quatre versos posa el punt final a les lloances mitjançant la condensació del lexema *bene-* a través de la figura de derivació.

363-364: 'que jo us hagi beneït és conseqüència d'una benedicció de Déu'.

364: sinèresi a *be-ne-dic-ciá*.

365-368: *terra aliena*, perquè per a l'ànima el desterrament és el món ja que l'habitatge que li és propi és la Glòria (cf. v. 380).

366: nota al marge al ms. C5: «*Quomodo cantavimus canticum novum in terra aliena. Ps. 136, v. 34*»; és Ps 136:4; el text de la Vulgata és: «*Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*». També al marge del ms. V hi ha la mateixa anotació però, com és habitual, amb dificultats de lectura i errors en la transcripció: «*Comodo cantavimus canticum novum in*

com cantaré un càntic nou?
 Alçau-me el desterro i luego
 368 se milloraran los tons.
 Ja es desfalleix l'energia,
 ja es desalenta el vigor;
 372 a la Glòria me remeto
 que allí cantaré millor;
 Ja les forces se m'acaben,
 ja desfalleix lo valor,
 376 ja no puc mòurer la llengua,
 ja em falta l'ús de raó;
 ja l'esperit desempara
 aquesta antiga presó,
 380 buscant lo centro en la Glòria,
 que és sa natural mansió;
 ja la candela s'apaga
 faltant la cera a l'entorn
 i a penes lo ble conserva
 384 un visllumbre del calor;
 ja lo cor plega les ales,
 acabat l'espai del vol,
 i, sent lo primer de viurer,
 388 és ara l'últim que es mor;
 ja l'ànima està de lleva
 i, despedint-se del cos,
 li està dient l'últim *vale*,
 392 fins a la resurrecció.
 I puix que, estesos los braços
 vos miro, Pare amorós,
 i que de vostra clemència
 396 tinc tantes demostracions,
 en vostres mans encomano

terra aliena. 36... 4».

367: sinèresi a *lue-go*.

368: *tons*: els de l'últim cant del cigne abans de morir (veg. la nota al vers 314).

369-376: nova enumeració dels signes físics de l'agonia (veg. els vv. 165-188 i la nota corresponent), amb paral·lelismes d'expressió, a través de l'anàfora «ja... ja...», amb textos de Rafael Noguers (veg. la nota al v. 170; vv. 193-195: «Ja l'ànima se arranca, / ja las venas se depúlsan, / ja de la humana candela...»; ARELLANO 1637, f. 96v) i Francesc Fontanella (romanç que comença «Ara dulcíssim Jesús», vv. 145-149: «Ja lo aliento va faltant, / ja se alborota lo pit, / ja se-m nua la garganta, / ja se ofúscan los sentits, / ja la ànima y cos estan...»; MIRÓ ed. 1995, II, 61-62).

371: sinèresi a *Glò-ria*.

379: cf. «[el alma] que como es su centro el cielo, / se levanta azia la gloria», del romanç de Francisco de Rojas Zorrilla a ARELLANO (1637, f. 48).

380: sinèresi a *man-siá*.

381: cf. «Ja de la humana candela / la flama extrema se ofusca» (vv. 195-196 del poema de Rafael Noguers esmentat a la nota al v. 170 (ARELLANO 1637, f. 96v); veg. també la nota als vv. 369-376). Tot i que la candela que s'apaga s'usa com a símbol de l'agonia, la imatge ve associada aquí al fet que als moribunds se'ls oferia, a més del crucifix (veg. vv. 133-136 i la nota corresponent), una espelma encesa a les mans, símbol de la llum de la fe (MARTÍNEZ GIL 1993, 379-380). Cf. el que diu sobre l'ús d'aigua beneïta, crucifix i candeles, GIL (1605, ff. 44-44v).

384: *visllumbre*: 'indici'.

387-388: cf. «Agora que el corazón, / por alegar que él ha sido / quien quiso vivir primero, / morir el postrero quiso»: d'un romanç de Calderón a ARELLANO (1637, f. 40v).

391: *vale*: expressió de comiat llatina.

392: sinèresi a *re-sur-ra-ciá*.

396: sinèresi a *de-mons-tra-cions*.

397-398: aquests mots evangèlics, solien ser aplicats per les arts de ben morir als agonitzants en el moment de la mort, de la bona mort. Els trobo també en el final del romanç de Fontanella que comença «Ara, dulcíssim Jesús»: «y en vostras mans deposito / la ànima y mon esperit» (MIRÓ ed. 1995, II, 62) i en el romanç *En las congoxas de la mort* de Rafael Noguers (veg. notes als vv. 170, 369 i 381): «Jesús, Señor, en mans vostras / (o, si propicias la acullen!) / encoman

400 lo meu esperit, puix Vós,
essent un Déu verdader,
sou estat mon redemptor.

TESTIMONIS

Manuscrits: A2 pp. 89-104; C5 ff. 177-183; C6 ff. 2-9; S pp. 1-22, V ff. [106]-[112].
Impresos: Ga pp. 139-143; Ps pp. 1-7.¹

Edicions modernes: MARÍ (1972, 38-51) transcriu el poema segons la versió de C5, que és l'únic testimoni que coneix; COMAS (1972 [1985, VI, 333]) transcriu els quatre primers versos, també de C5; GRILLI ed. (1998, 169-171) n'ha editat els vv. 1-68.²

ATRIBUCIONS

Sala, el compilador i copista d'A2 l'atribueix a Eura en les notes al peu del text que copia, amb comentaris: «En elogio de esta obra basta dezir que es otra de las poesias sagradas dd ilustrissimo y reverendissimo padre fray maestro Eura, agustino» (p. 90; veg. l'annex 1, al final de l'aparat crític). C5 inclou el text dins l'aparat que du l'encapçalament *Poesias del P. Lector Jubilat Fray Agusti Eura* (f. 162). C6 només conté aquest text, que atribueix a Garcia (veg. l'aparat **Descripció dels manuscrits** i l'annex 4, al final de l'aparat crític d'aquest poema), i un *Soneto del mismo autor*, el qual, ara sí, és de Vicent Garcia (f. 9v). S i V, en el títol, també esmenten el Rector de Vallfogona com a autor de l'obra. Finalment, totes les edicions de Vicent Garcia l'atribueixen a aquest.

RECENSIO

L'edició del text s'ha fet mitjançant l'aplicació del mètode neolachmanià al conjunt dels testimonis. De l'anàlisi d'errors significatius entre els testimonis s'obté la informació següent:

a) Hi ha un antecedent comú a tots els testimonis conservats, l'arquetip X, el qual contenia ja alguns errors que algun testimoni recull i altres miren de corregir amb més o menys fortuna: p.e., en els vv. 117, 257, la inversió 365-372. El ms. C5, malgrat alguns altres errors que no comparteix amb cap altre testimoni (p.e., en els vv. 59, 90, 180, 209-210, 212, 264, 310-312, 316, entre altres), conté els errors que atribueixo a X. Per aquesta raó l'en faig derivar directament. El seu nivell alt en l'*stemma* ve confirmat per la "bondat" general de les seves lliçons (apareix com el menys "intervencionista" damunt del text donat sobre certs aspectes mètrics que eren considerats problemàtics per altres copistes) i pel fet de ser l'únic que ens transmet el text sencer (400 versos). Ja avanço ara el que serà una constant en tots aquells altres textos en què C5 és un dels testimonis: sol oferir la lliçó més complexa, la més ben travada sintàcticament, la més rica retòricament i la més entreteixida amb l'estructura de l'estrofa, a més de ser la més acordada a l'*usus scribendi* de l'Eura poeta ascètic.

l'ànima mia, / que ja del cos se supura» (vv. 197-200; també a ARELLANO 1637, f. 97v). És, al capdavant, la fórmula final de la gran majoria dels textos del gènere poètic recollits a ARELLANO 1637.

400: nota al marge del ms. C5: «*In manus tuas Domine comendo spiritum meum; redemisti me Domine Deus veritatis* Ps. 30, v. 6». La mateixa, mal localitzada, al marge del ms. V: «*In manus tuas Domino comendo spiritum meum*. Psalm 30, v. 7».

¹ Totes les dades i reproduccions sobre els testimonis impresos d'aquest poema les dec a Albert Rossich, a qui agraeixo la seva gentilesa i ajut. A més d'aquestes dues edicions d'obres de Garcia –un plec solt de 1821 (Ps) i l'edició de 1820 (Ga; veg. ROSSICH 1984, 154-155 i 246, i ROSSICH ed. 1998)–, conec aquestes altres: 1830 (reproducció de la de 1820), 1835 (un plec solt; veg. ROSSICH 1984, 167), 1840 (veg. ROSSICH 1984, 156-160), 1845 i 1856 (ambdues reproducció de la de 1840), 1866 [1867] (reproducció de la de 1856), 1871 i 1872 (ambdues reproducció també de la de 1840), 1876 (plec solt; veg. ROSSICH 1984, 168), 1879a (impresa a Reus), 1879b (un altre plec solt; veg. ROSSICH 1984, 168) i 1887 (reproducció de la de 1856). Pau Estorch, quan parla de la forma estròfica romanç als seus *Elements de poètica catalana*, posa com a exemple aquest poema. En transcriu els 8 primers versos, que, un cop col·locats amb els testimonis nostres, s'observa que procedeixen de les edicions de Garcia (coincideix amb les variants de Ga) (ESTORCH 1852, 40). Per a una relació exhaustiva de les edicions que aquest poema ha tingut al llarg del segle XIX i XX, sempre atribuït a Garcia, veg. ROSSICH ed. 1998. En una antologia de textos literaris catalans feta al Rosselló no fa gaires anys encara s'atribuïa aquest poema a Garcia, amb el títol «L'autor en la seva agonia», i s'hi reproduïen els primers versos (GUAL ed. 1984, 40).

² Els edita com si fossin quartetes assonantades, a partir del llibre de Ramon Corbella, *El Rector de Vallfogona i els seus escrits* (Barcelona 1976). Veg. la nota 259 del capítol 2. **Obra**

b) Si bé en un primer moment em va fer la impressió que tota la tradició textual derivava de C5, amb còpies intermèdies perdudes que deturpaven algunes lliçons més o menys complexes i amb alguns intents de resoldre errors evidents (209-210, 212, 264...) i no tan evidents (90 i 310-312), en parar més atenció a un simple vers com ara el 59 («que en casa de mon afecte» C5; «que en la esca de mon afecte» A2 C6 Ga Ps S) vaig modificar el punt de vista. Els presumptes copistes de la lliçó errada de C5 no tenien perquè interpretar-la com un error, si doncs no hi vèiem un cas rebuscat d'*emendatio* o d'intervenció "positiva" del copista que tenia davant la lliçó de C5, sinó que havíem d'interpretar-lo com una trivialització (per error paleogràfic?) de C5. Aquest cas, entre altres, constituïa, doncs, un error separatiu de C5, contra tots els altres testimonis.

c) Excepte C6, que considero més avall, tots els altres testimonis contenen errors separatius els uns contra els altres de tal manera que cap d'ells no pot haver estat model de cap altre.

d) α constituiria el subarquetip que difon els errors comuns conjuntius a A2 C6 Ga Ps S i V (entre altres, 12, 44, 97-98, 130, 217, 294, 314, 352, les omissions 109-112 i 153-156, etc.).

e) La proposta d'un subarquetip β permet explicar la difusió dels errors comuns conjuntius a C6 Ga Ps S i V quan A2 i C5 llegeixen plegats (entre altres, 181, 237, 350, 384, les omissions 167-168 –omissions de Ga S i V, i probable *inventio* de Ps– i 341-344, les inversions de 353-360, etc.).

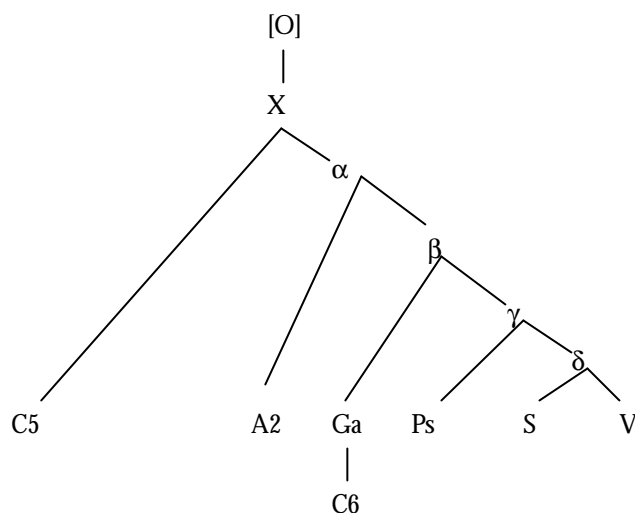
f) El subarquetip γ tindria la funció de difondre els errors comuns conjuntius a Ps S i V (entre altres, 63 i 287) que són, ahora, separatius contra Ga (quan Ga llegeix amb A2 i C5). Tots tres, Ps S i V, cometen errors separatius els uns contra els altres (V contra Ps/S: 8, 13, 19, inversió 41-48, moltes omissions...; S contra Ps/V: 11, 16, 25, 44, 55, 131, omissió 193 ss...; Ps contra S/V: 20, 57, 86, 99...).

g) Finalment, δ constitueix el model que reuneix S i V a través dels errors comuns conjuntius 15 (?) i 117. Lectures coincidents (distintes de les dels altres mss.) i errades no prou significatives confirmen *a posteriori* aquesta relació.

h) Per la seva banda, C6 i Ga mostren errors comuns conjuntius (entre altres, 165 i 286), i separatius contra Ps, S i V. Però, mentre C6 presenta molt errors (especialment omissions de versos) separatius contra Ga, Ga no en presenta cap contra C6, per la qual cosa Ga no pot provenir de C6, i, en canvi, sí que es pot donar el cas contrari. D'aquesta manera, C6 queda rebutjat per a aquesta edició com a *codex descriptus*, sense valor textual. A més, tot sembla indicar, si no apareixen més edicions del poema entre 1820 i 1840, que C6, ms. datat a 21 de febrer de 1850 a Montevideo, copia directament de l'edició de 1820, entre altres detalls, pel fet que ambdós transcriuen *bonda* (o *bondâ*) mentre que des de 1840 en avall totes les edicions reporten *bondat*.

i) Totes les edicions, excepte el plec solt de 1821 (Ps), són reimpressions del text de Ga, de 1820, amb variacions mínimes ortogràfiques o tipogràfiques. Les descarto també, doncs, des del punt de vista de la transmissió textual.

Les consideracions precedents em condueixen a l'establiment de la proposta d'*stemma* següent:

L'examen de les variants corrobora aquesta filiació, la qual es reforça definitivament atenent als títols³ i a les descripcions dels manuscrits (veg. l'apartat corresponent). El gran nombre de *lectiones singulares* que reporta A2 em fa pensar que segurament hi ha algunes còpies, perdudes, entremig del subarquetip α i aquest testimoni.

APARAT CRÍTIC

Títols i rúbriques

A2: *Cants del millor Cisne Catalá en sas agonias.* / ROMANS.

C5: *Poesia Sacra per las Agonias dela Mort.*

S: *Cants del millor Cisne Catalá / en las agonias de la mort del R^t D^{or} / Vicens Garcia Rector de Vallfogona.*

V: *Cans del millor Cisne Catalá, en las Agonias del R^t.* / D^f. Joseph Garcias [sic] Rector de Vallfogona. / Romans.

Ps: *CANTS / DEL MILLOR CISNE CATALÁ / EN LAS AGONIAS / DEL REVERENT DOCTOR VICENT GARCIA / RECTOR DE VALLFOGONA.*

Ga: *Cant ultim del millor cisne catalá, lo autor, en la sua agonia.*

1 De aquest A2 Ps; Dende est C5; De aqueix S V.

[1: el fet és que havia de seleccionar entre *dende est* (C5) i *desde est* (segurament la lliçó d' α , que la transmet a β (Ga), i A2 innova, tot coincidint després amb Ps). Pel fet que sembla que es tracta d'una innovació del copista de C5 (l'aplicarà sistemàticament en aquest poema i en d'altres, quan els altres testimonis reporten altres formes), opto per la forma *desde est*. La tria no és aliena a la consideració de *dende* com a «prep. dial. per *des de*» (DCVB, IV, 123, s.v.)]

2 En que condemnat A2 Ga Ps S V.

[2: la lliçó de C5 ha de ser considerada *lectio difficilior* respecte de la d' α .]

3 *Estich de la cruel dalla* A2; *de la inexorable parca* Ga.

4 *espero l'terrible colp* Ga.

5 *Dende aqui* C5.

8 *lo cor* A2 Ga Ps S; *acertar lo Cor* V.

9 *reca* S.

10 *perque esperantla millor* C5.

[10: sintàcticament, la lliçó de C5 fa d'aquest vers un incís i, per tant, considera una sola oració els vv. 9-12, cosa que no fa sentit.]

11 *Y això es bastant a endulzarme* A2.

12 *la memoria de* A2 Ga Ps S V.

[12: la lliçó de C5 segueix clarament la font bíblica. *Memòria* és un error evident dels altres testimonis: a un agònic no li cal *memòria* de la mort, sinó *victòria*, és a dir, la mort mateixa.]

13 *imitant los sants* Ga Ps S; *màrtirs* om. V.

14 *ara lo tant* Ps.

15 *un tir la S; das un tir a la vida* V.

16 *enxalsar* S.

³ És evident que un títol original, d'Eura mateix, difícilment podia referir-se a l'autor com a «millor cisne català».

- 19 *despulla* A2; *per quant es flor ques despulla* V.
 20 *apenas que ix* C5; *del bosch* Ps.
 23 *de aquesta* A2 Ga V.
 27 *esta flama vil* A2; *perque en fum esta vil flama* Ga S; *perque es fum esta vil flama* Ps; *perque en fum esta vil llama* V.
 [27: resolc l'opció entre *fràgil* (C5) i *vil* (α), aplicat a *llama*, a favor de la primera perquè, al meu parer, s'avé al context d'efimeritat de les glòries mundanes que exposa als versos anteriors; no s'esdevé el mateix, o no s'edevé en la mateixa mesura, amb *vil*.]
 30 *me dona* A2; *me dona á gosar lo mon* Ga V; *me dona ab usura* S Ps.
 31 *jo voldria possehirlos* C5.
 32 *per renunciarho tot* C5; *Y l's renuncia de bon cor* Ga Ps S V.
 [31-32: entre la lliçó de C5 i la d'α, considero més coherent per a un pensament ascètic el menyspreu immediat de la voluntat (α) que no pas l'expressió del desig de posseir tots els *deleites i gustos* del món, encara que sigui per rebutjar-los tot seguit.]
 33 *Sols sento tantas ofensas* C5.
 34 *que he comés contra de vos* A2 Ga Ps S V.
 35 *Aropellant ma ceguera* A2.
 37 *Desdenyantvos e incensant* A2.
 39 *Sacrilagament las aras* A2; *havent insensat* Ga Ps S.
 [39: α no ha advertit el zeugma [*sento*] *haver*, i, tant en aquest vers com en els 41 i 45, ha canviat l'infinitiu pel gerundi.]
 41 *Avent* A2 Ps; *Y habent* Ga V; *Y haver* S.
 [41-48: V ha invertit l'ordre d'aquest grup de versos i ha copiat primer els 45-48 seguits dels 41-44.]
 42 *tesors* V.
 43 *tesorar* Ps.
 44 *que passen y valen poch* A2 Ga Ps V; *que passant valen poch* S.
 [44: l'error d'α (*passen* per *pesen*) és evident: les riqueses *pesen* (particularment, quan és important la "lleugeresa" de l'ànima) i, a canvi, no tenen cap valor (en la salvació).]
 45 *Havent passat á la esfera* A2 Ga Ps S V.
 [45: òbviament el jo poètic es dol ([*sento*] *haver*...) per sobrepassar l'esfera que correspon a la seva baixesa (per haver passat *de*...), esperonat per la presumpció.]
 48 *superba presunció* A2 Ga S V; *suprema presunció* Ps.
 [48: notem com *altiva* (C5) s'oposa a *baixesa* (v. 41).]
 51 *Abusant vostre clemencia* A2 Ga Ps V; *abusant de vostre clemencia* S.
 52 *Y a vostres veus fentme sort* A2; *à vostras veus fentme sort* Ga Ps S V.
 [51-52: opto per la lliçó de C5, molt més reeixida (i molt pròpia de les arts de ben morir) davant l'exposició trivial d'α.]
 53 *Sens fer cas de la eficacia* A2 Ga Ps S V.
 [53: considero preferible l'opció de C5 perquè inicia una sèrie anafòrica (amb els vv. 57 i 61), estructura tan habitual en aquest poema. La lliçó d'α, en canvi, no permet sostenir-la; d'altra banda, la lliçó d'α comporta la continuació lògica i sintàctica de l'expressió dels versos anteriors (51-52), quan, al meu parer, és més apropiat que es clogui al v. 52, després de l'últim terme de la sèrie, encapçalat per la conjunció *i* (v. 49).]
 55 *que las portas al consenso* A2; *que en las* Ga Ps V; *que en las portas del cor sempre* S.
 56 *Dabau a mon* A2; *Daban* C5; *Daban á mon* Ga Ps ; *Daveu á mon* S V.
 [56: crec que 'daven' és un error que es remunta a l'arquetip X, perquè la 2a p. adreçada a Crist, reclama la forma *dávau* (*dàveu*), autor dels *amorosos tocs*.]
 57 *ingrat despreci* Ga V; *semojalo lo ingrat despreci* Ps; *ingrat desprecio* S.
 59 *que en casa de* C5; *mon incendi* A2.
 [59: C5 trivialitza la lliçó *esca* (en relació a *il·lustracions*, del vers anterior, i *encèndrer foc*, del següent) per *casa*; per la seva banda A2 canvia *afecte* en *incendi* per l'atracció probable de *foc*, al v. següent, i del camp semàntic d'*esca* mateix.]
 61 *malgastaba* Ga Ps S V; *Se-l-temps* V.
 62 *y que se* V.
 63 *Que en mi com la despreciaba* A2; *Que com lo despreciaba* Ga; *que com en mi l'malgastaba* Ps S V.
 65 *de la jornada* A2; *pues al fi* C5.
 66 *mons dols* Ga.
 70 *esperau la* A2; *aguardareu la* Ps S; *Aguardau la* Ga V.
 [70: notem com, davant d'un α que devia fer *guardau* (C5), però que per obtenir set síl·labes feia hiat a *la* | *efusió*, a més de comptar com a tetrasil·lab *e-fu-si-ó* (fets no gens estranys en Eura, però inhabituals en la tradició poètica del país) els altres testimonis (A2 d'una banda i β d'una altra) introdueixen modificacions per obtenir un còmput mètric menys "conflictiu".]

- 71 om. Ga S V; *Peraque inundant ma cara* A2; *Quant serà que de mas culpas* Ps.
- 72 om. Ga S V; *No correu com una font?* A2; *¿demostraréu lo dolor?* Ps.
- [71-72: noteu com el joc d'opòsits (*parlau / mudes / persuadir*) és ben tratat a C5, mentre que A2 aporta una lliçó prou banal. En aquest punt la tradició ms., probablement a α (veg. la *recensio*), precedent d'A2, S, V, Ps i Ga, mostra un greu problema: Ga, S i V no reporten aquests vv.; A2 i Ps, en canvi, opten per la *inventio*.]
- 74 *Fos ara jo tan ditxos* A2; *fos ara tal ma tristor* Ga Ps V; *fós ara tal la tristó* S.
- [74: novament apareix a X (C5) un "problema": la sinèresi forçada *mia*; A2 i β modifiquen la lliçó rebuda per "superar-la".]
- 77 *Aixo sento y aixó ploro* A2; *i om.* Ps S V.
- 78 *Aixo me pesa y me dol* A2 Ga; *i om.* Ps S V.
- 79 *digan* Ps.
- 81 *Y si vos* A2 Ga Ps S V.
- 82 *no escoltau estos clamors* A2 Ga Ps S V.
- [82: és molt probable que α considerés que *escoltásseu* contravenia la *consecutio temporum* (amb *estic*, v. 83; cosa que, efectivament, és certa); d'aquí que innovés per regularitzar-la. Si X reportava *escoltau estos*, en canvi, no és explicable la lliçó de C5.]
- 86 *la vostra barca nos tors* Ps.
- 87 *y esperar* Ps; *esperant* S.
- 88 *fent* Ps S.
- 89 *sera pues la fe* Ps.
- 90 *que ha fet cegar á la Rahó* C5; *nostres rahons* S; *sobre de nostra* V.
- [90: noteu com C5 ofereix una lliçó absurda: la *fe santa* (v. 89) no pot "cegar la raó" (si més no en el pensament cristià); d'altra banda, la lliçó que reporten tots els altres testimonis situen, com pertoca, la *fe* per damunt de la raó, i per tant, fan possible *esperar contra esperança* (contra tota raó), com en el cas d'Abraham (vv. 87-88).]
- 91 *guiara a est pobre* A2; *traurá en aquest* C5; *ciego* Ga Ps S V; *guiará à aquest* S.
- [91: sembla més propi de la *fe* 'guiar' que no pas 'traure', esp. un 'cec'.]
- 92 *de aquest barranch* C5.
- 93 *qui me ha* Ps.
- 94 *de la caritat lo ardor* A2 Ga; *caritat del ardor* Ps S V.
- 95 *Y he* A2; *fentme morir* Ga Ps S V.
- [93-95: he seleccionat la lliçó de C5 enfront de la d' α , amb diferències mínimes, perquè allà s'expressa una qualitat superlativa de l'ardor de la caritat' que explica millor l'abrusament extrem del jo poètic.]
- 96 *com amor* S.
- 97 *No fa parlar a ma llengua* A2 Ga Ps S V; *subministrará* C5.
- [97: noti's com amb la lliçó de la majoria dels testimonis, i al capdavant la d' α , es perd la relació amb *l'alimenta* del v. 100. A banda d'això, la lliçó d' α no fa gaire sentit. A α es va substituir *lleya* per *llengua*, que, al seu torn, va fer innovar al copista la primera part del vers, introduint-hi el verb *parlar*, perdent-se el sentit de l'original. La lliçó de C5 és hipermètrica: suposo que l'error està en l'addició del morfema de futur del verb; notem com al v. 100 el temps és present.]
- 98 *De aquest incendi* A2 Ga S; *de aqueix incendi* Ps V.
- 99 *pura la llengua* Ps.
- 100 *del esplendor* C5; *explendor* Ps S; *de esplendor* V.
- [100: a C5 el vers és hipermètric.]
- 101 *culpás* és escrit a l'inici de la línia del vers següent C5; *Y si* A2 Ga Ps S V.
- [101: la lliçó de C5 (*que, si...*) planteja una oració coordinada causal amb els versos anteriors, derivada de l'extrem amor del jo poètic pel Redemptor (encara que anés a parar a l'infern). Aquesta relació no és tan ferma en la lliçó d' α (*y si...*).]
- 102 *llança l'* Ps.
- 103 *allá* A2 Ps; *vos amaria* C5; *vos alabaria* S V.
- [103: sembla evident la trivialització del verb final en C5, d'*alabaria* per *amaria*, segurament atret per *amor* del v. següent i el context amorós dels versos anteriors.]
- 104 *llibre lo cor* A2; *llibre* Ga.
- 105 *gran impossible* A2 Ga Ps S V; *un impossible* C5.
- [105: la meva conjectura és que l'original feia *grau* (en el sentit que li atribueixo a la nota al v.). El copista de C5 degué innovar trivialitzant *grau* per *un*, potser perquè no entengué l'expressió. O potser ja a l'arquetip X deia *gran*, mala lectura per *grau*? El fet és que tots els testimonis derivats d' α , reporten aquesta darrera trivialització.]
- 106 *y om.* Ga; *foseu vos reo, jo actor* Ps; *fósseu om. i om.* S.
- 108 *Sí que os faria* A2 Ga; *ans vos* Ps S V.

109 om. A2 Ga Ps S V.

110 om. A2 Ga Ps S V.

111 om. A2 Ga Ps S V.

112 om. A2 Ga Ps S V.

113 *me fundo* A2 Ga Ps S V; *bonda* Ga.

[113: és evident que el discurs que reporta C5 i ometen tots els altres testimonis (és a dir, α) és perfectament admissible: estableix el paral·lelisme antitètic *no fundo* (v. 109) / [*sí*] *fundo* (v. 113), amb l'OD *la* que té com a antecedent *confiança* (v. 109). Els altres testimonis, derivats d' α , substitueixen *la* de l'antecedent absent (els vv. 109-112 hi són omesos) per *me* per restablir un cert sentit, molt més laxe, però, que el reportat per C5.]

114 *de tan noble* A2; *que es de tan gran condició* Ga; *que es de tanta condició* Ps S V.

115 *que dissimula la ofensa* A2 Ga; *ques' dissimula la ofensa* Ps S V.

116 *Recompensatla ab favors* A2; *sens suspendrer sos favors* Ga; *recompensant mil favors* Ps S V.

[114-116: el canvi d' α al v. 113, derivat de l'omissió dels vv. 109-112, mena a innovacions diverses.]

117 *en los merits* C5 Ps; *També en los merits* Ga; *Pero en los merits* S V; *Chisto* V.

[117: Tot sembla indicar que X, l'antecedent de tots els testimonis conservats, reportava una lliçó hipermètrica, la que transmeten C5 i Ps; la resta de testimonis van decidir fer canvis per tal de salvar el còmput sil·làbic correcte; però o bé no fan sentit (*perà* S V) o bé trenquen (*també* Ga) el paral·lelisme amb els vv. següents. Transcriu la lliçó d'A2.]

119 *Que llança obert de una llaga* A2; *que llansá, obert de una llansa* Ga S V; *quedantse obert de una llança* Ps.

[119: l'antanàclasi que reporta C5, sens dubte de l'original (essent una figura recurrent en Eura), va ser malentesa (o potser reprovada?) per α , que reordena els elements del text.]

120 *ma redempcio* V.

123 *Desempenar en lo titol* A2; *desempenyar be lo* Ga Ps S V.

125 *al* A2.

126 *i* om. A2.

128 *Poderosos Defensors* A2; *valerosos defensors* Ga Ps S V.

[128: potser en considerar *salvaguarda del furor contra el dimoni* una inconseqüència sintàctica (per comptes de ...*furor del dimoni*), α va trivialitzar en *poderosos* (o *valerosos*) *defensors*; altrament, la lectura de C5, més complexa, no s'explica.]

130 *funció* A2 Ga Ps S V; *de* om. S.

[130: *funció* és *lectio facillior* per *facció*.]

131 *deguia* A2; *diguia* S.

135 *moriré l'espasa en má* C5.

[135: en bona part, la lliçó de C5 no és altra cosa que una duplicació del vers anterior. En canvi, la lliçó d' α representa la continuïtat de l'expressió dels dos vv. anteriors.]

137 *Y en cas* A2 Ga Ps S V; *cas de consuetud* V.

139 *armás* A2 Ga Ps S V; *embscada* C5.

141 *o* om. A2 Ga Ps S V.

142 *agoviat* S.

143 *Y tornant* A2; *o* om. Ga Ps S V; *a erigir la estatua* Ga; *tornant aixecar la* V.

144 *en pols* Ps.

146 *allevors* A2; *dende ara* C5; *pera llavors* Ga.

148 *objecte fora de* Ga; *objecte distrét de* Ps; *distinch* V.

151 *efecte* Ps; *format* S.

152 *De una* Ga V.

153 om. A2 Ga Ps S V.

154 om. A2 Ga Ps S V; *dende ara* C5.

[154: per a la substitució de la lliçó *dende* de l'únic testimoni d'aquest vers per *des de*, veg. la nota crítica al v. 1.]

155 om. A2 Ga Ps S V; *dirigintvos* C5.

[155: corregeixo atenent al vers següent i al sentit general d'aquests vv.]

156 om. A2 Ga Ps S.

157 *Sols amo a vos, y eix proposit* A2; *Sols á vos amo... Est proposit* Ga Ps S V.

[157: el vers que he editat és (per nosaltres) hipermètric. Se m'ocorren dues possibilitats per explicar quin fenomen es pot haver produït per donar com a resultat les lliçons que reporten els mss. La primera no necessita de cap modificació en la lliçó d'un dels testimonis. Segons la lliçó de C5, el vers només és mètric si comptem com una sola sil·laba la reunió de tres vocals (*a-moiest*). Ara bé; la impossibilitat de realitzar aquest triple encontre com una sola sil·laba és manifesta. Es tracta d'un error de C5? Certs exemples d'encontres d'aquesta mena exposats en el *Tractat de la poesia catalana* (cap. 10 § 28), amb l'exemple «Bur-layen-gan-yà-la mort», m'inclinen a pensar que la lliçó de C5 és la de l'autor. Aquesta devia ser també, doncs, la lliçó d' α , però els copistes d'A2 i β , desacostumats potser a tal "llicència" van proposar diverses formes per estalviar-la.

Notem, però, que seria l'únic cas d'encontres vocàlics d'aquesta mena on la tercera vocal és ònica (veg. l'apartat de mètrica a l'**Annex II**). És possible aventurar una segona hipòtesi, basada també en el *Tractat*, segons la qual la lliçó original devia fer *am i est*: fra Eura admet la doble realització de la 1a p.s. del PI d'un verb en les formes -Ø/-o per l'aplicació de la figura «eclipsis» (cap. 9 § 4, amb l'exemple *plor/ploro*). Segurament va ser l'arquetip X que va introduir la terminació -o a *amo*, que C5 reporta (i també α, a la vista de les innovacions d'A2). Com en el presupòsit anterior, el canvi obligava a realitzar el triple encontre vocàlic com una síl·laba: aquesta realització anòmala no va ser admesa ni per A2 ni per β, que la van considerar un error que provocava hipermetria. No em sé decidir amb absoluta convicció per cap de les dues possibilitats i he optat per editar el vers segons la lliçó de C5.]

158 *conservarlo* A2.

159 *se aparte* A2 Ga S V; *fins que se aparte lo aliento* Ps.

[159: l'aparició del verb 'apagar' (C5) és clarament preferible, relacionada com està amb el calor vital, enfront de la forma d'apartar' que reporta α. A més, α no va advertir que el v. 160 actua com a CN *aliento*.]

160 *aqueix miserable cor* S.

161 *lo om.* A2 Ga Ps S V.

162 *no poden* A2; *ja om.* S.

163 *á tornarlo, que en la terra* Ps; *que à la terra* S.

164 *en pençió* Ga; *a om.* S.

165 *miro lo fort de* Ga; *la fret* S.

167 *om.* Ga S V; *Abre* C5; *la flaqueza de mos nerbis* Ps.

168 *om.* Ga S V; *las palpitacions de cor* Ps.

169 *considero ab las* Ps; *en om.* S V.

171 *la suma dels mals q^e. amenassa* V.

172 *A aquest edifici* A2; *aquest edifici tort* Ga; *aquest edifici* Ps S V.

173 *De la mort veigme ala porta* A2; *posta mort me miro* Ga Ps S V.

174 *Quant penso en aquest suor* A2; *sudor* S.

176 *aquets* A2.

177 *i om.* A2 Ga Ps S V.

178 *y ocurrencia* Ga; *la peurrencia* S.

179 *entumecencia* V.

180 *lo amotinament de dolors* C5.

[180: la lliçó de C5 es hiper mètrica i a més el mot rima és errat, per atracció i repetició del del v. 176.]

181 *debil del oido* Ga Ps S V.

183 *la ronquera* A2; *lo rocitant* Ga Ps; *lo recitant* S V.

[183: la peculiaritat del mot *raucitat* mena a A2 a trivialitzar en *ronquera*; la resta de testimonis semblen partir d'un antecedent que no va entendre el mot.]

186 *insalsetut* Ps; *insalsedat* S.

187 *la sequedat de la set* A2.

188 *blincos* Ps V; *oblinuos* S.

190 *os om.* A2 Ga Ps S V; *oferech* V.

191 *sian de* C5.

192 *Petita satisfazió* A2; *en humil* C5; *mes humil* Ga Ps S V.

[191-192: la lliçó de C5 per al conjunt d'aquests dos versos no fa gaire sentit. Més lligat és el sentit que ofereix la lliçó d'α, essent, a més, travat amb els dos vv. anteriors. Ara bé, per al v. 192 conjeturo un original que digués *humil satisfacció*, amb la separació sil·làbica *sa-tis-fac-ci-ó*: nova forma inhabitual en els criteris mètrics de l'època que du els copistes, potser des de l'arquetip, a introduir una síl·laba més (*en, més*) o a incorporar altres menes d'innovació (*petita*).]

193 *om.* S; *Que encara que regonech* A2; *es om.* Ga Ps V.

194 *om.* S; *que en* A2.

195 *om.* S; *es penalitat* A2; *y penalitat* Ga V; *en penalitat* Ps.

[193-195: l'omissió d'és a α (v. 193) provoca un seguit d'incongruències en l'expressió dels dos vv. següents.]

196 *om.* S; *acceptacio* A2 Ga Ps V.

[196: α va considerar erroni *acepció* (veg. la nota al v.), a més de la separació sil·làbica "estranya" (veg. la nota crítica als vv. 191-192) i va substituir el mot per *acceptació*, més banal.]

197 *Mas penas las reverencio* A2; *Que penas!* Ga; *!Que penso!* S; *jo vos* S V.

[197-200: el ms. A2 inverteix l'ordre d'aquests vv. amb els quatre vv. següents.]

199 *Com a infant* A2; *com infant* Ga S V; *com infant com* Ps.

200 *Que adora* A2; *adoro* Ga Ps S V.

[199-200: la forma d'epifonema que prenen aquests dos vv. en C5 és molt típica de fra Eura. Notem, a més, que l'expressió dels altres testimonis és poc reeixida.]

201 *Treballs jo os vuy jo os aprecio* A2; *Yo vos adoro y vull penas* Ga Ps S V.

[201: tornem a trobar un problema de còmput mètric, semblant al del v. 157 (veg.), amb l'aglutinació de tres vocals en una sola sil·laba (*es-ti-moia-do-ro*). Com aleshores, és possible pensar que l'autor admetia la realització de l'encontre com una sola sil·laba (essent aquesta vegada les tres vocals àtones, com en l'exemple servit al *Tractat*, cap. 10 § 28: «Bur-layen-gan-yà-la mort»); o bé, podem pensar que la lliçó original feia *estim i ador*, per la mateixa raó apuntada per al cas del v. 157. Tant en un cas com en l'altre, d'X parteix la forma *estimo i ador*: fora de C5 cap dels altres copistes no l'admeten perquè hi veuen una irregularitat (hipermetria) i proposen innovacions per superar-la.]

203 *qual esplendor* C5; *esponsor* S.

[203: *qual* és un error evident de C5, que llegeix *qual* on deia *quel'*.]

204 *Dona merit al dolor* A2.

205 *de l'Ynfern* A2.

206 *penas son* A2 Ga Ps S V.

[206: error d'α: en efecte, el jo poètic encara manté la situació de diàleg, en 2a p., amb les *penas*, des del v. 201.]

207 *ordre* A2 Ga Ps S V.

208 *sino un sempitern* A2 Ga Ps S V.

209 *apenas puch de la* C5; *penas* S.

210 *Aguantar jo lo calor* C5.

[209-210: el copista de C5 incorpora part del segon vers (*puch*) en el primer, la qual cosa el du a cometre hipermetria en el 209 i l'obliga a incorporar un *jo* per restablir el còmput correcte del 210, que quedava coix.]

211 *Com del infern* A2.

212 *tots aquells violents ardors* A2; *aquell terrible calor* C5; *aquell estupendo ardor* Ga Ps S V.

[212: l'error de C5 prové de l'atracció i repetició del mot rima del v. 210. A la vista dels testimonis, α feia *aquell... ardor*; ara bé, no sabem quin era l'adjectiu situat al mig del vers; opto pel de la lliçó d'A2 (α) com a propi de l'original, corregint-ne el nombre.]

213 *Dols vos fan per lo que espero* A2; *Dolsas se m'fan, perque espero* Ga; *Dolças vos fa l'cel, que espero* Ps; *Dolsas vos fan las que espero* S V.

[213: només la lliçó de C5 fa ple sentit en aquest context.]

215 *Del port la dolsa esperanza* A2; *Golf* S.

216 *En las tormentas del Golf* A2; *la esperanza del bon port* Ga.

217 *suaus* A2; *dolsas* Ga Ps S; *penas y q̄. al ultim* V.

[217: només *doctes*, de C5, pot provenir de l'original: *doctes* perquè “ensenyen” (vv. 218-220); la resta no són sinó trivialitzacions (esp. *dolces*, repetició, a més, del *dolces* del v. 213).]

218 *mons errors* Ga.

219 *venian* V.

222 *molt bons* Ga Ps.

223 *de la substancia* A2 Ga Ps S.

[223: considero l'art. *la* una addició d'α per “restablir” el còmput mètric en no “acceptar” la separació sil·làbica *por-ci-ó* (veg. la nota crítica als vv. 191-192).]

224 *De tant* A2 S V; *de estos tant gratuits* Ga Ps; *gratuits* S V.

225 *major descans* V.

226 *las passions* A2 V.

227 *Enarbolaban vanderas* A2 Ga V; *enarbolava* Ps S.

[227: el vers reclama la 1a p.s. del verb (el subjecte és “jo”); considero la substitució de ‘tremolar’ (cf. 3 12) per ‘enarbolar’ una trivialització.]

228 *Creador* S.

230 *com á qui trencant lo són* Ga; *com aqui trenco de son* Ps; *com aqui trenco* S; *com aqui trenca lo* V.

233 *quant puch* Ps.

235 *si om., qui molt tart* Ga Ps S V.

236 *Molt tart troba lo consol* A2 Ga Ps S V.

[236: α potser no coneixia l'expressió *a tard* i, en considerar-la errònia, la va substituir per *molt tard*.]

237 *de las gracias* Ga Ps S V; *á pesar de* V.

238 *confirmat* A2.

239 *Ab clausula de usurer* A2; *clausura* Ps S.

241 *y me alienta* A2; *me alegre y anima* Ga Ps S V.

242 *essent* A2 Ga Ps S V.

243 *memento* A2; *valgué en lo últim* Ga Ps; *valgué lo ultim* S; *valgue en la ultima hora* V.

245 *Que aquell* A2; *las 12* V.

246 *a la una del Senyor* Ps.

- 247 *se li dona l'mateix* C5.
 [247: la lliçó que apareix a C5 requereix que els vv. 245-246 siguin OI.]
 249 *Tambe me alenta l'que costo* A2; *y sobre lo que jo costo* C5.
 [249: considero molt probable que α (i al capdavant X i l'original) transmetés la lliçó que conserven Ga, Ps, S i V. És l'única que enllaça clarament amb els vv. anteriors i dona ple sentit al passatge: *i, sobretot [m'anima i alienta], lo que costo...*; és a dir, la passió i mort de Crist pels pecats de l'home.]
 250 *Salvador* A2 V; *Redentor* Ga.
 251 *qui tan paga* C5; *y qui car paga la pena* S.
 [251: *tan* sembla *lectio facilior* per *car*.]
 252 *lo vol* S; *es gran señal* V.
 253 *doncs* escrit damunt de *pues* C5.
 254 *ab mas* A2.
 255 om. V; *que jo no intento convencer* C5; *que vos intente* S.
 [255: la lliçó de C5 fa tot l'efecte de ser un arranjament del copista per una expressió que potser li era poc comprensible; hi omet la referència a l'OI (*us*), que és bàsica per entendre l'expressió com a adreçada a Crist, i no pas com una afirmació general.]
 256 om. V; *inclinat a afició* S.
 257 om. V; *Vos costo menos que a Dimas* A2 Ps; *Vos costo menos que Dimas* C5 Ga S.
 [257: la lliçó que transmeten tots els testimonis no fa sentit en el context; crec que hem de considerar la hipòtesi que l'original fes: «vos costo més jo que Dimas?» i X va incorporar *menos* per 'més' per atracció del *menos* del v. següent; cal tenir en compte la possibilitat, a més, d'establir l'antitesi *més/menos*, amb el v. següent. Edito, doncs, la conjectura de lliçó original.]
 258 om. V; *Seriau menos* A2; *¿Sou vos menos piadós?* Ga Ps; *Ô sou menos piadós?* S.
 [258: la lliçó de C5 és, sens dubte, l'apropiada al context.]
 259 om. V; *faltar* A2; *per mancar* S.
 260 om. V; *O vos pot faltar record?* A2 S; *A vos pot faltar record?* Ga Ps.
 261 om. V; *No formau de Madalena* A2; *¿No trayeu mel de una roca?* Ga; *no era mel de una roca* Ps.
 262 om. V; *un vas ditxos de eleccio* A2; *i* om. Ga S.
 263 om. V; *No feu de un Saulo contrari* A2; *Pau de Saulo* S.
 264 om. V; *un Pau vostre defensor* A2; *y feu de un Anyell un llop* C5; *y feu un Angel de un llop?* Ga Ps S.
 [264: la lliçó de C5 no és possible: la modifico en atenció al sentit lògic de l'expressió bíblica i a la lliçó que, sota l'error de substitució d'*anyell* per *àngel*, traeixen els testimonis Ga, Ps i S, és a dir, α .]
 265 om. V; *aixó* A2; *jo* om. A2 Ga Ps S; *feu* S.
 266 om. V; *deMon* A2.
 267 om. V; *puix al entrar* Ps.
 268 om. V; *Ser un prodigi* A2.
 [268: entre aquest vers i el següent, Ps reporta aquests altres vint (l'edició marca clarament l'addició en iniciar cada línia de vers amb cometes): *Comunicaume (ó Deu) llagrimas / de perfecta contrició / perque de todas mas culpas / alcance perfet perdó. / Per la oracio que fereu / á vostre Pare en lo hort, / confortau la mia anima / en est transit dolorós. / Per la carrega pesada / de la creu que en vostre coll / portareu fins al calvari / ab angustias las majors. / Y avent estes los brassos / en ella per mi gustós, / sufrireu sinch cruels llagas / en vostre cos amorós. / Perdonaume perdonaume / per eixas penas Senyor, / que per salvarme passareu / fins á arribar á la mort.*]
 269 om. V; *Puix, Senyor, per lo que resto* A2; *pues* C5; *Puig* Ga Ps S.
 270 om. V; *aqueix* A2 Ga Ps S.
 271 om. V.
 272 om. V; *ditxos* A2.
 273 om. V.
 274 om. V; *pa tan substancies* A2 Ga Ps S.
 [274: veg. la nota crítica als vv. 191-192 (i 196, 223) sobre separació de síl·labes en mots com *subs-tan-ci-ós*.]
 275 om. V; *de que en la taula del cel* A2.
 276 om. V.
 277 om. V; *dura* A2.
 278 om. V; *vistós* C5; *per lo edifici* Ps.
 [278: és més apropiada la lliçó que remet al valor (α) de la Jerusalem celestial que no pas al seu aspecte físic (C5).]
 279 om. V.
 280 om. V; *en ultim lloc* A2.
 282 *eser morador* S.
 284 *De la ciutat de Sion* C5; *en la* V.
 [284: sembla clar l'error de C5: ha de ser *celestial Sion*, per Cel, contraposada a "terrenal Sion", Jerusalem.]

- 285 *serviros* S.
 286 *y en alabarvos de cor* Ga; *y en alabarvos absort* Ps S V.
 287 *fallas* Ps S V.
 289 om. V; *vostre ser* Ga; *miraran* S.
 290 om. V; *contemplant las perfeccions* C5.
 [290: la lliçó de C5 no sembla prou apropiada al context: estaria mancat de referència a la 2a p., al “posseïdor” de les *perfeccions*; d'altra banda, la lliçó d'α està més cohesionada amb el v. anterior.]
 291 om. V.
 292 om. V.
 293 *cantaré* S.
 294 *Entre los dulcissims chors* A2 Ga Ps S V.
 [294: *dolcissims és lectio faciliior per dolcisonos.*]
 295 *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus* C5.
 [295: la pregària pertany al cant de *Sanctus* de la missa i la forma és la mateixa que reporten els testimonis A2 Ga Ps S i V; C5 omet la forma *dicendi* inicial i afegeix al final un *Deus* inexistent al cant.]
 296 *Salahoth* A2.
 297 *allí vos alabaré* C5; *Allí los* Ps.
 299 *les* om. A2; *allí vos rendiré* C5.
 300 *de que tant vos so deutor* A2; *i om.*; *no om.* Ga Ps S V.
 [300: l'omissió de la negació a α (com ho revelen Ga, Ps, S i V; substitueixen *no us per vos*) és un error evident.]
 301 *us* om. A2; *Nons cantaran* Ps.
 304 *vos alabaran* A2.
 305 *pues sots de aquells infelizes* A2.
 306 *Triunfará* A2; *Triunfant sols la obstinació* Ps S V.
 307 *vomitant continuament* A2; *vomitarán de sa boca* Ga Ps S; *bomitaran de la boca* V.
 [307: les malediccions dels rèprobes contra Déu no tenen lloc en el futur, sinó sempre. Opto, doncs, per la lliçó que recull la forma de present (C5).]
 308 *Terribles malediccions* A2 Ga Ps S V.
 309 *Ditxosos serem nosaltres* A2 Ga Ps S V.
 [309: la lliçó de C5, adversativa respecte dels vv. anteriors, manté un lligam sintàctic que es perd en la lliçó d'α.]
 310 *de son Amor* C5.
 311 *lograrán immortal* C5.
 312 *Benehiran al Senyor* C5.
 [310-312: hem de considerar errònies les lliçons que transmet C5, que no manté l'adreça en 2a p. a Déu dels versos anteriors; notem, a més: el v. 309, 1a p. pl.; els vv. 311-312, 3a p. pl.]
 313 *Jo dende ara* C5.
 314 *cantor* A2; *cisne ó cantor* Ga Ps S V.
 [314: *cantor és lectio faciliior per canor.*]
 315 *que ha* A2; *y he de aprofitar los momentos* C5; *ha* om. V.
 316 *qui perdé las ocasions* A2; *per las ocasions que he perdut* C5; *y no perdre* Ga Ps S V.
 [315-316: al v. 315 C5 coincideix amb β en la primera persona: *he*; aquesta és, doncs, la lliçó d'X. La idea subjacent als mss. A2 i C5, i, per tant, a X, és la de contraposar el profit dels pocs instants que resten enfront de les nombroses ocasions perdudes al llarg d'una vida. Aquesta idea (cf. amb els versos de José Pellicer, a la nota al v.), es perd en els testimonis derivats de β. Tanmateix, ni la lliçó d'A2 ni la de C5 són acceptables literalment: la primera perquè ofereix una lectura general, allunyant-se de la 1a p.s. al v. 315 (*he*), que el mena a innovar en el v. 316; la segona perquè el vers 316 és errat (no rima i és hipermètric). La disposició dels mots de certes lliçons, conjuntament amb la idea que comparteixen A2 i C5, em condueix a proposar una hipòtesi de lliçó original: «per pèrdre ocasions». Justament un vers d'aquestes característiques, amb una separació sil·làbica novament “conflictiva” en relació a la tradició (*o-ca-si-ons*), explicaria l'“esforç” dels copistes d'A2 i de C5 per mirar de “resoldre” el vers, tot mantenint la idea que prové d'X.]
 318 *aquí* A2; *así acabaré* Ga Ps S V.
 319 *acabás allá en* A2; *l'acabás en vostre patria* Ga Ps S V.
 320 *de la visió* C5.
 324 *mons* Ga; *mors* V.
 325 *homes* S.
 326 *los favors* V.
 327 *mort improvisa* C5; *mort de repente* Ps.
 [327: malgrat que *improvisa* és mot conegut ('sobtada i imprevista': DCVB, VI, 610, s.v. *Improvis*) i podíem

concloure que els altres testimonis trivialitzen, he considerat que la lliçó de C5 és errada perquè no lliga sintàcticament amb el vers següent.]

328 *repentina mort* A2.

329 *per haberme* Ga.

331 *Que es lo que en aqueix naufragi* A2; *la qual en aqueix naufragi* Ga V; *la qual en aquest naufragi* Ps S.

[331: C5 conserva una lliçó molt més coherent amb el context: cf. *taula / naufragi / port.*]

332 *á port* Ps S V.

336 *comunicar vostre cor* Ps.

339 *quim' lavarà* C5; *que m'esborrarà las culpas* Ga.

[339: *lavarà* és *lectio facillior* per *llevarà*.]

340 *De mos sentits* A2 Ps S V; *de mons* Ga.

[340: innovació d'α que incorpora una síl·laba, *mos* (duplicant així el pronom de 1a p. del v. anterior), com tantes altres vegades, per l'"estranya" separació de síl·labes: *ex-te-ri-ors.*]

341 om. Ga Ps S V; *aver* A2.

342 om. Ga Ps S V; *pas perillós* A2.

343 om. Ga Ps S V.

344 om. Ga Ps S V.

345 *per haberme* Ga.

346 *Produhit un* A2.

348 *en aquesta* A2; *en tan critica ocasió* Ga; *en esta tal ocasió* Ps V; *en esta fatal ocasió* S.

349 *de averme* A2.

350 *fet cesar las* A2; *Cesar tantas ocasiones* Ga S V; *cessar estas ocasiones* Ps.

[350: innovació d'α per incorporar una síl·laba més davant de *ten-ta-ci-ons.*]

351 *com podia prepararame* A2; *com podria* Ga Ps V; *com podria prepararame* S.

352 *Lo Dimoni cautelós* A2; *enemich cautelós* Ga S V; *lo enemich cautelós* Ps.

[352: *cautelós* és trivialització de *cavil·lós.*]

[353-356: aquest grup de quatre versos es troben en ordre invertit amb els quatre versos següents en els testimonis Ga Ps S i V.]

357 *siau* om. S.

361 *per haberme* Ga V.

363 *benehiros* C5; *fins de benehiros* S.

[Els vv. 365-368 apareixen invertits respecte dels 369-372 en tots els testimonis. Malgrat això, l'ordre que proposo ha de ser, sens dubte, el de l'original i suposo que la inversió es va produir a nivell de l'arquetip X.]

365 om. A2; *Mes posat en terra extranya* Ga Ps S V.

[365: *extranya* és innovació per *aliena (a-li-e-na)* per les "incomprensions" mètriques habituals.]

366 om. A2; *¿com puch cantar cantich nou?* Ga Ps S; *¿com puch Cantar Cantichs nous?* V.

[366: notem com la lliçó de C5 és traducció literal de l'inici del versicle de la nota marginal (veg. la nota al v.)]

367 om. A2; *i* om. Ga Ps S V.

368 om. A2; *y s'millorarán* Ga Ps V.

369 *es* om. Ga Ps S V; *defalleix* V.

377 *Jo lo'Sperit* S.

378 *antigua* A2 Ps S V.

379 *lo terme en* A2; *centro y la* S.

380 *centro de sa inclinació* A2; *terme de sa inclinació* Ga Ps S V.

[380: opto per la lliçó de C5 enfront de la d'α (*terme de sa inclinació*) perquè és evident que hi ha la contraposició entre *presó* (v. 378) i *natural mansió*. Recupero, però, el possessiu àton de la lliçó d'α, substituït en C5 per l'art. *la*.]

381 *s'acaba* Ga Ps S V.

382 *la corda al torn* C5; *del entorn* Ps.

[382: la lliçó de C5 és clarament errònia; veg. el v. següent.]

383 *al ble* V.

384 *vislumbre de calor* A2; *bislumbre de rahó* Ga Ps S V.

386 *Obrant ab tarda acció* A2; *Ja ha acabat* Ga; *y acabat* Ps.

387 *essent* A2 Ga Ps S V.

388 *es* om. A2 Ga Ps S V.

391 *donant* A2; *li es dient* Ga; *l'* om. Ps.

393 *que* om. A2 Ga Ps S V; *pues que extesos* C5.

396 *demostracions* Ga V.

398 *Mon esperit, o Señor* A2; *pues* C5.

399 *Teniu pietat de mi* A2.

400 *Puig que sou mon Redemptor A2; Redentor Ga.*

[Al final de la composició, diversos testimonis incorporen addicions, algunes d'elles d'interès, bé perquè es fa alguna valoració de l'obra, bé perquè s'argumenta el motiu que va menar al suposat autor, Francesc Vicent Garcia, a escriure aquest romanç. Tots aquests textos són en l'annex que ve a continuació.]

ANNEX

1) Comentaris de Jaume Sala i Guàrdia a peu de pàgina (A2); al costat del núm. de pàgina, faig constar els vv. que hi són copiats per tal de veure la relació entre aquests i el comentari al peu (no hi he descomptat els vv. omesos, informació que figura a l'aparat crític):

[p. 89; 1-16] El metro es el mismo que el del romance antecedente, pero ¡qué espíritu tan diferente! *Heu quantum mutatus ab illo Hectore!*

Allí no se oyen sino murmuraciones, maledicencias, contumelias y dicterios los más picantes y abominables; aquí un continuo fervor, unos soliloquios los más dulces y suaves del alma con su Criador. Allá todo resuena a venganza, a furor bélico, a combatir los más altos muros de la república con el cañoneo de la sangrienta pluma; aquí todo es respirar los más suaves alientos de amor y reconciliación acia el soberano Señor, a quién por fragilidad humana llevamos ofendida [*sic*], esperando su divina misericordia en aquel momento en que ha de venir a juzgarnos y pedirnos exacta cuenta de nuestra vellicación.

[p. 90; 17-40] En elogio de esta obra basta dezir que es otra de las poesías sagradas del ilustríssimo y reverendíssimo P. fr. maestro Eura, agustino, que tocó sin dificultad las más encumbradas cimas del Parnaso. Tuve el honor de ver una colección de sus admirables poesías, pero tan rápidamente que no tuve tiempo de copiar alguna, pues ésta ya la tenía de antemano, y tendríamos el gusto de disfrutarlas si no lo impidiesen ciertos acasos por ahora insuperables o, a lo menos, bastante difíciles. La pintura de los desengaños de esta vida mortal está tirada, como vemos, con la mayor delicadeza, arte y profundidad. Repárese cómo idealmente se coloca en la más tierna edad y cómo en ella exclama: *Ut flos, ut ventus, sic transit nostra iuventus*

[p. 91; 41-64] ¡Qué gravedad! ¡Qué solidez! ¡Qué modo de expresar los afectos interiores del alma! No, no se presentan aquí jácaras, tonadillas, ni boleros, aunque en cierta estrofa se venga a concluir que *volat irreparabile tempus*.

Verdad constante y que harto la experimentamos todos los vivientes. El tiempo no sólo corre, sino que vuela, y vuela de un modo que no puede arredrar.

Nec quo preteriit iterum revocabitur unda

Nec quo preteriit hora redire potest.

Poco importa que sea irreparable el vuelo, si él ha tenido buena dirección. Pero, ¡ha! que me temo que en vez de remontarlo como águilas altaneras, no seamos míseros reptiles.

[p. 92; 65-88] Muy bien avía dicho el grande Tasso:

De la cuna a la tomba e un paso solo.

Y con acierto lo repite aquí magníficamente nuestro insigníssimo poeta, quien lo mismo es ponerse delante los ojos tan saludable desengaño, que elevar su espíritu al Altíssimo, con su innata sagrada eloqüencia. Afortunado numen, tan capaz como bien empleado. Celebrémosle, porque es digno de la mayor laudatoria un ingenio tan especial, y digamos que Eura fue uno de aquellos pocos

Quos aquus amavit

Jupiter, aut extrema evexit ad athara virtus.

Muchos laureles de Apullo [*sic*] se lleva esta familia agustiniana, si no me engaña la pasión, pero dudo que otro los aya cortado mejor.

[p. 93; 89-116] Creciendo va la llama del amor de Dios, al paso que se calienta la vena; no será, pues, impropria la aplicación de aquel corriente entusiasmo:

Est Deus in nobis, agitante calescimus igne.

Más brebe: se ve nuestro inmortal poeta entre dos fuegos, y nunca en menos peligro. Fuego del amor divino y fuego poético. Éste le inflamma la imaginativa, aquél se apodera de todo su corazón, aunque con lentitud, no obstante que va prendiendo aquel oculto depósito de la voluntad divina, que está próximo en arder en vivas llamas, mejor que aquel troiano

Iam proximus ardet

Ucalegon.

Efectos son de una alma piadosa y religiosamente observante, no sólo de los preceptos de su supremo Dueño, sino de los que con voto se ha voluntariamente ligado.

[p. 94; 117-140] Apella el piadoso moribundo a la esperanza; la esperanza, cuya virtud es

llamada *santa: ego mater pulchrae dilectionis... et sanctae spei*. Y si en lo humano se tiene por la cosa más preciosa,

Optimo cunctarum spes est gratissima rerum,

¿qué será de ella en grado de virtud theologal? Esperar en Dios es un acto necesario para la salvación, pero aquella esperanza que se dirige a los santos y con especialidad a María santísima es del todo conveniente: quanto más cerca son del sol, pueden prestar mejor influxo los astros. Dispertámonos, pues, de mañanita y confiemos en aquella *stella matutina* que, rogando por nosotros, será la salud de los enfermos y refugio el más benéfico y favorable de los pecadores.

[p. 95; 141-168] Assí como Antonio de Nebrixa reduxo a versos exámetros las reglas y excepciones de la grammática, empezando

Foemina Masque genus, nullo monstrante, reponunt;

assí como el P. Álvarez puso en igual metro todo lo concerniente a las syllabas de qualquier término y dicción, excepto aquellas que fuesen de naturaleza

carmina conflantur pedibus dat syllaba metrum,

finalmente, del mismo modo que el inmortal P. Francisco Isla, en la traducción del compendio de la *Historia de España* del P. Duchesne, ajustó un resumen de dicha *Historia* en verso real español, que comienza

«Libre España, feliz e independiente»,

todo para que se imprimiese mejor en la memoria, no de otra suerte procedió nuestro ínclito poeta, para que aprendiésemos más fácilmente el tratado importantísimo de amar a Dios y despreciar al mundo, y disponernos para aquella tremenda hora.

[p. 96; 169-192] Alguno admirará que en medio de tanta seriedad gaste el author aquel juguete de «angosta angústia» [v. 175] puesto en la segunda estrofa [*de la pàgina en qüestió*]. También lo estraño yo, pero como en las enfermedades graves ay algunas vezes ciertos instantes de calma, en que no sólo cesa el mal pero aun parece que está del todo apartado y queda el enfermo plácido y jovial, es conseqüente que, representándose el poeta en aquel estado, gastase momentáneamente algún juego o gracejo, tal vez para dar lugar al mayor fervor de su espíritu en aquella fuerte batalla:

Maior post otia virtus.

Tambien podría atribuirse a una pequeña dormitaci3n en un obra tan buena, como sucedió al príncipe de los poetas griegos:

Quandoque bonus dormitat Homerus.

[p. 97; 193-216] El capitulo de la resignaci3n es esencialissimo en el alma, y bueno [es] que lo esfuerze el poeta, y siempre haze muy bien quando imbuye en el lector tan santos y provechosos sentimientos, al mismo tiempo que le está deleytando con la armonía de su canto:

Lectorem delectando, pariterque monendo.

Grande cosa es satisfacer lícitamente los deleytes del cuerpo y saber al mismo tiempo levantar su mente y corazón al Señor [*sic*], por quien avemos nacido y que ha de ser nuestra eterna felicidad. Ésto sucede en la música, en la psalmodia, *Laudate enim in sono tuba, laudate enim in chordis et organo, laudate enim in cimbalis bene sonantibus*, circunstancias que ha ponderado poco ha el illustre D. Manuel Comes, en su lectura. día 19 octubre de este año 1799.

[p. 98; 217-240] No es mucho que en aquellos fatales períodos clame todo cathólico con aquellas o semejantes expresiones, quando

Nemo sine crimine vivit,

o como fallaba aquel celebérriimo y sentencioso poeta:

Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est

Qui minimis urgetur.

Sabemos que ay un Juez supremo y recto que nos ha de juzgar, y que todos en particular y en general avemos de comparecer delante de su tremendo juzgado. No admiremos que nuestro mýstico cisne exhale tales suspiros, como el author de la seqüencia de los difuntos:

Quid sum miser tum dicturus

Quem patronum rogaturus

Cum vix justus sit securus?

[p. 99; 241-264] Los ejemplos del buen ladr3n, la Madalena y Saulo son aptísimos para demostrar la misericordia del Señor. Los dos los canta la Iglesia en la próxima citada seqüencia:

Qui Mariam absoluisti

Et latronem exaudisti

Mihi quoque spem dedisti.

Y del primero trata el sagrado rithma del Angélico Maestro:

Peto, quod petit latro pœnitens.

Con todo, ninguno ignora el célebre dicho de san Agustín: *Unus ut nemo desperet solus ut nemo confidat*. Cada uno saque sus cuentas antes de darlas al eterno Dueño. Y yo el primero, pues sé de quanto y quanto soy deudor. *Iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper*. [p. 100; 265-288] Esas deprecaciones fervorosas y eruditas prueban el superior talento y virtud del compositor: no es regular hubiese tan bien desemparado el assumpto propuesto si no hubiese sido decorado sobre ambos dones, de la naturaleza y de la gracia. No era el estro poético el que regía el espíritu de Eura; otro superior, Inteligencia, le prestaba aquel digno acierto, y ¿quién duda que todos nuestros actos internos dirigidos al Ser supremo provienen de su alta dispensación? Lo mismo que en las demás honestas operaciones:

Non haec sine numine Divum

Eveniunt.

En una palabra, la divina Bondad esmaltó con su gracia el sublime ingenio que ya avía concedido al poeta mediante el auxilio de su divina gracia misma, de que abunda tanto la inagotable fuente de Dios.

[p. 101; 289-312] Aquí corren varios passajes de la psalmodia, como el *Misericordias Domini non mortui laudabunt te Domine sed nos qui vivimus*, porque, quando la casa está llena, presto se guisa la cena y *ex abundantia cordis loquitur os*. Eura era uno de los sabios de aquella época, illustre académico de las Buenas Letras, mitra bien merecida, pero mejor corona en la Gloria. Fueron muy lucidas las exequias que se hicieron en su convento de San Agustín, luego de tener noticia de su muerte. No he visto impresa su vida, pero no dudo que lo [sic] avrá, por sus dignos méritos y para que sirva de exemplo a la imitación de tan gran prelado y sus singulares virtudes, y para que quede estampada en la memoria la imagen de sus embidiables prendas:

Sempre honos, nomenque suum laudesque manebunt.

[p. 102; 313-344] Benditos sean diré yo

Qui tanti talem genuere parentes.

Un varón que habla con tanta dulzura, unción y acierto en punto del mayor interés, no sólo debe ser él bendecido sino también su misma prosapia: ¡ventur[os]as hyedras que tengan relación con ella! ¡O, quién pudiese tener una pared donde se arrimase tan precioso arbusto, como allá en las paredes del príncipe de Idumea!

[p. 103; 345-380] Continúanse las bendiciones, que por más repetidas nunca son molestas, como no lo fue Daniel en el cap. 3, *Benedicite opera omnia Domini Domino*, ni se cansa la Iglesia de repetirlo y cantarlo todos los días en otro de los psalmos de las laudes, y, quando se ha echo este obsequio tan justamente debido, es menester representarnos en aquel último instante en que va decayendo el cuerpo y quando el espejo del desengaño nos ofrece ante nuestros vacillantes ojos el último de todos ellos:

Sic transit gloria mundi.

[p. 104; 381-400] Muy adecuado avría sido que este cisne del Mediterráneo gotholáunico-hyspano, a la fin de este fúnebre canto, hubiese concluido con aquel acostumbrado mote: *Canté Pero, ¿como ha [de] cantar el que ya le ha faltado la voz?*

Vox faucibus haesit.

Si en tales circunstancias cantó Eura y verificó el dicho común que «al fin se canta la gloria», allí seguramente está cantando aquel dulce canto del divino trisagio, con más suavidad y melodía que los de este mundo, aunque en ellos incluyésemos aquel inmortal poema que corre entre sus varios fragmentos:

«Abat, baixell racional, las velas»;

obra mística, grave, y que bastaba ella sola para hazer comprehender la sublimidad y circunspección de su rara facundia. ¡O, religión sagrada y de mi digno respeto, glóriate de aver abrigado y fomentado en tu seno un varón que tanto contribuye a tu mayor decoro!

Al final del text d'Eura, sense solució de continuïtat però subratllant els versos per marcar-los com a addició, segueix aquesta estrofa:

Y en un assumpto tan grave,
està posat en rahó
demane perdó per tantas
faltas lo coprador.

2) Al final del text de Ps, després d'una ratlla en blanc, s'incorporen set dècimes:

Déu etern y omnipotent,
 com me atrevesch a invocar-vos?
 Com podré jo en comenar-vos,
 havent estat tant dolent?
 Però ja en aquest moment
 vinch resolt y arrepenit,
 ab lo cor adolorit,
 demanant-vos lo perdó;
 ab gran llanto y aflicció
 a Vós vinch, Déu infinit.

Ay Jesús! si tinch ventura
 que Vós oigau mos clamors,
 seran borrats los errors
 de aquesta vil criatura.
 Mes, Déu meu, què desventura,
 no cessant vostre furor,
 serà vèurer-vos, Senyor,
 sens donar-me una mirada
 una pena duplicada
 que·m traspasarà lo cor.

Lo ser que tinch, gran Senyor,
 de criatura racional,
 de Vós lo tinch, y tant alt
 ha crescut aquest favor,
 que semblant a Vós, Criador,
 esta imatge haveu format.
 Y això sols m'heu donat
 per vostre amor solament;
 pués de ser jo, és evident
 no hi havia necessitat.

Aquesta ànima criàreu
 ab tres potències cabals;
 los sinch sentits corporals
 en mi Vós també possàreu,⁴
 coneixament me donàreu
 de tot, y gran llibertat.
 Però jo (què disbarat!),
 en paga de aquest favor,
 ofenent-vos, gran Senyor,
 vostre lley he traspasat.

Déu meu, mon enteniment
 ab lo mal se ha recreat,
 sens haver considerat
 ser Vós Déu omnipotent;
 sempre vos ha estat ofenent,
 ha passat sempre pecant;
 sempre·l dimoni adorant,
 sempre sos passos seguint,
 sempre en los pecats dormint,
 vostra lley abominant.

Ma voluntat despreciada
 altre no amaba que·l món:
 esta part fonc per ahont
 caminà desarreglada;
 aixís vivia enredada,
 seguint qualsevol locura;
 aixís los mundans assegura,

⁴ s'possareu, a l'original.

despreciant vostres favors;
 seguia il·lísits humors
 y aixís sos gustos volia.
 Ma memòria se olvidaba
 de Vós, Déu meu infinit;
 lo que·l maligne esperit
 volia me recordaba;
 vostres tochs menospreciaba,
 recordant sols lo pasat,
 sens olvidar la maldat,
 que, per més que·m consumia,
 sempre més jo la seguia,
 com lo més desatinat.

3) A continuació del text, S afegeix (p. 22): «Aquí se deixa veure clarament la veritat de est text: *Talis vita finiste*, puig essent lo reverent doctor Garcia tant destre en la poesia, que tota sa vida se exercità en ella, morí també exortan-se ell mateix ab pers. [*sic*]».

4) Malgrat que el ms. C6 és un *codex descriptus* i que, per tant, no l'he utilitzat per a l'establiment del text ni l'he considerat en l'aparat crític, el copista i traductor al castellà, Francisco Acuña (veg. la **Descripció dels manuscrits**), hi fa diverses addicions de versos a la seva traducció castellana i, al peu dels ff. 2-2v, fa un seguit de reflexions d'un cert interès sobre la tasca de traducció del català al castellà:

[f. 2] Sin precedente conocimiento alguno del idioma catalán y sin diccionario, fiado sólo en la inteligencia de otros idiomas y por analogías y deducciones, emprendí esta traducción, en la cual sólo dos o tres palabras equivocadamente traducidas se dignó corregir el señor don Carlos Creus, que me honra con su amistad. Mas, deseando yo que la traducción fuese lo más literal posible, por respeto al [f. 2v] original, he tenido que luchar con grandísimas dificultades. 1ª) Lo conciso de las palabras y modismos del catalán respecto al castellano: muchísimas voces de aquel idioma son de una sílaba, cuando sus equivalentes en castellano necesitan tres o cuatro, como *cors*, co-ra-zo-nes; *cap*, ca-be-za; *tort*, tor-ti-do; etc., etc. 2ª) En catalán es muchísimo mayor el número de asonantes a la terminación *a*, sobre la cual gira esta larga composición y mi traducción. He notado en éste mi primer ensayo que los nombres que en singular terminan en *or*, *on*, *ol*, etc., sólo añaden una *s* al plural, haciendo *ors*, *ons*, *ols*, etc.; y así en catalán siempre sirven al poeta para el mismo asonante, **b** que no sucede en castellano. Éstas y otras desventajas hacen subir de punto las dificultades con que tropezaba en mi traducción; y ellas, bien consideradas, podrán captarme la indulgencia del rígido lector. Mi objeto únicamente es presentar en castellano, aunque imperfectamente, la mejor composición del ilustre cura de Vallfogona, y entre todas, a mi ver, la más digna de un sacerdote, porque estoy informado que ningún poeta español se ha tomado la molestia de traducirla.

Al f. 6v, entre els vv. 260 i 261 de la present edició, afegeix, marcats amb cometes inicials a cada vers, els versos següents, amb una nota al peu a mode de justificació: «El traductor ha aumentado por sí esta cuarteta, que no está en el original, para reforzar más la argumentación».

¿No bastó a salvar a todos
 vuestra sangre? Y si bastó,
 ¿quién deja al cautivo en hierros
 después que lo rescató?

Dut de la rauxa que li inspira el poema d'Eura, al f. 8v afegeix una bona porció de versos amb la justificació següent al peu (l'ampliació de la traducció es troba entre els vv. 368 i 369 de la meva edició): «El traductor, que hace muchos años sufre de una extinción de voz casi completa, al llegar al verso antecedente se sintió afectado y se tomó la libertad de aumentar las cinco cuartetas siguientes señaladas entre ". Mucho sentiría que ellas aparezcan como un lunar en tan bella composición».

¡O, si queréis, ante el mundo,
 mi alta y solemne expiación,
 alzád mi apagado acento,

animad mi extinta voz!
Abrirás, Señor, mis labios
con divina inspiración,
y mi boca anunciará
vuestra alabanza y amor.
Si en torpe vuelo mi pluma
las puras auras manchó,
haced que se alce mi acento
más que mi pluma voló.
Entonando himnos doquiera
vuestra luz seguiré yo,
como el imán sigue al Norte,
como el heliotropio al Sol.
Y porque en ecos del alma
os cante, pasad, Señor,
mi corazón a la lengua,
o mi lengua al corazón.

Al final dels textos, el copiat i el traduït (f. 9), al peu, després del mot *Fin*, hi ha la següent anotació: «El célebre cura de Vallfogona, doctor don Vicente Garcia, murió el 6 de setiembre de 1623, de 40 años de edad. El mismo día que concluyó este canto murió».

Romanç heptasil·làbic (ø).⁵

La composició és un soliloqui o pregària que un agònic que es reconeix pecador adreça a la misericòrdia de Déu.⁶ Concretament, s'adreça al Crist crucificat (veg. v. 393). S'insereix, com el poema següent, en el discurs de la *bona mort*, tal i com ha estat descrit en l'apartat **2. Obra** de la introducció. Ara bé, mentre que el poema **2** és una exhortació al moribund, aquest és un exemple de bona mort. El model remot són els soliloquis, jaculatories o pregàries que exemplifiquen les arts de ben morir per tal que les formulin els moribunds.⁷

Vegeu també a la introducció (**2.2. La poesia religiosa. Recepció**) tot el que he comentat sobre l'avaluació crítica que es va fer d'aquest text en la recepció del mateix i l'atribució que se'n va fer a Francesc Vicent Garcia. El text va tenir un èxit notable, com ho demostren la difusió (nombrosos manuscrits) i el fet que se n'arribés a fer una versió "parafràstica", anònima, una mena de versió glossada i ampliada (800 versos) que es conserva als ff. 30-47 del ms. 65 de la Biblioteca de Catalunya.⁸

Malgrat l'atribució clara que en fa el ms. C5, RUBIÓ 1958 (que no coneixia A2) no va esmentar el poema en tractar de fra Eura. Potser condicionat per aquest antecedent, COMAS (1972 [1985, VI, 333]) no va donar tota la fe –que donava en altres casos de l'obra d'Eura– a l'atribució que en feia el manuscrit esmentat i afirmava: «En un dels manuscrits que contenen aquest "art de ben morir" [=núm. 2] de fra Agustí Eura, en segueix un altre en romanç, *Poesia sacra per les agonies de la mort*, que possiblement és d'ell mateix». No va esmentar que aquesta obra va ser atribuïda al segle XIX al Rector de Vallfogona.⁹

El monòleg en vers en forma de pregària a Crist des del llit d'agonia era un gènere literari ben establert a principis del segle XVII: Luis Ramírez de Arellano n'editava una antologia on tots els textos responen a aquesta definició: *Avisos para la mverte escritos por algunos ingenios de España*. S'hi recollien poemes de Lope de Vega (*Hablando con un Christo en las agonias de la muerte*, que comença «Cercado de congoxas, / mortales parasismos»), Calderón de la Barca (un romanç que comença «Agora, Señor, agora / que ya este humano edificio»), Mira de Amescua, Pérez de Montalván, Valdivieso, Vélez de Guevara, Salcedo Coronel, Bocángel, Pellicer de Tovar, entre molts d'altres. La primera edició apareixia a Madrid al 1634. Només tres anys després, al 1637, se'n feia una reedició a Barcelona, a càrrec de Gabriel Noguers, la qual incorporava un romanç català de Rafael Noguers de les mateixes característiques (ARELLANO 1637, ff. 94-96v; veg. nota 171 al capítol **2. Obra** de la introducció). En els textos del barroc castellà emparentats amb el nostre i recollits per ARELLANO 1637 hi ha trets paral·lels al nostre, més d'estructura, de disposició del discurs i de gran part dels motius (la pregària en 2a p. al Redemptor, el jo poètic com a gran pecador, la demanda de clemència i la confiança en la misericòrdia divina, els signes de l'agonia, la imatgeria aplicada al final de la vida, el temps perdut en vanitats...) i en l'ús semblant de certes figures de repetició textual (com l'anàfora) i paral·lelismes i altres figures de simetria, que no pas deutes concrets en expressions. També la gran majoria dels textos recollits en aquesta antologia siscentista són, com el nostre, romanços. En alguna ocasió he donat compte en les notes al peu d'algunes semblances en la idea o en l'expressió, que, com les de fra Eura, sorgeixen d'aquest fons comú que és l'esperit i la literatura religiosa barrocs.

⁵ Sobre aquesta forma estròfica a la poesia catalana, veg. BARGALLÓ (1991, 124-125).

⁶ «Unos soliloquios los más dulces y suaves del alma con su Criador», deia Sala a la p. 89 d'A2.

⁷ L'art de ben morir de Baltasar Bosc de Centelles conté tot un seguit de soliloquis disposats de manera sistemàtica: de contricció, de fe i d'esperança (veg. BOSC 1701 [1820, 116 ss.]).

⁸ Descripció del ms. a MASSÓ & RUBIÓ (1915-1920 [1989, 152-154]). Enq. moderna en pergami flexible. Llom: *Diverses / poesies / devotes*. La nostra composició és la núm. 17 en aquesta descripció; avui ocupa els ff. 30-47 (5è quadern del ms., dels 7 que el componen). Tota la composició és escrita de la mateixa mà, del segle XVIII. Foliació moderna a llapis. A tot el quadern li falta una porció de paper de forma triangular a l'extrem superior, en la part del relligat; a partir del f. 34 el quadern està ratat a la part inferior externa, deteriorament que en ocasions afecta el text (ff. 34 v, 44v, 45v i 46v) o a alguna anotació del marge inferior (f. 38). Al f. 47 s'acaba la composició amb els darrers 4 vv. (el romanç és dividit en grups de 4 vv., amb la numeració "estròfica" («quartetes») corresponent); el text que ve a continuació, al f. 47, pertany a altres mans (les oracions del Trisagi i les composicions núms. 18 i 19 de la descripció de Massó i Rubió).

⁹ Que jo sàpiga, el primer que modernament ha retornat aquest romanç al seu autor veritable ha estat ROSSICH (1988, 95). Malgrat això l'antologia de poesia moderna i del segle XIX que ha preparat recentment Giuseppe Grilli, encara incorpora aquest text com a "atribuït" a Garcia (GRILLI ed. 1998, 169-171).

Aquest text està també emparentat amb altres dos que conec d'autors catalans barrocs. El manuscrit 80 BC, o C5, conserva una còpia d'un romanç intitulat *En las congoxas de la mort. Lo que diu un fel cristià convertit a Christo crucificat* (ff. 160-161v), obra de Rafel Noguers, que no és altra cosa que una versió manuscrita del mateix poema reproduït a l'antologia del gènere ARELLANO 1637. En el manuscrit, és justament el poema anterior a les versions de poemes d'Eura. Com acabo de dir, la veu poètica és la d'un agonitzant que s'adreça a la misericòrdia de Déu mitjançant una interpel·lació a voltes angoixada (vv. 1-24). Conté, a més, un fragment que és una «contemplació del Crucificat» (veg. el comentari al final del poema núm. 6). Hi detecto encara alguns fragments i expressions paral·leles o similars a d'altres de fra Eura (veg. les notes als vv. 170, 369, 381, 397-398).

També en el romanç «Ara, dulcíssim Jesús» de Francesc Fontanella, que un manuscrit intitula *Ecos que un cor de un fel contrit exala des del sepulcre de son llit en las ultimas [agonies] de la mort a un Crucifici* (MIRÓ 1991, IV, 754-759, i ara MIRÓ ed. 1995, II, núm. 191, pp. 58-62), el jo poètic és un agonitzant que adreça una oració a Crist. Així mateix hi detecto alguns paral·lelismes tot i que molt relatius (veg. les notes als vv. 369 i 397-398), perquè són trets comuns a molts textos del mateix gènere, de tal manera que no subscriuria del tot l'afirmació, per bé que hipotètica, de M. Mercè Miró: «La composició [191], que sembla un precedent d'altres, més tètriques, d'Agustí Eura...» (MIRÓ ed. 1995, I, 78); més que més si tenim en compte que aquesta composició d'Eura no n'és ben gens, de tètrica (segurament M.M. Miró pensava en els poemes 3 i 4, tot i que aquests poemes, al meu parer, no deuen res a Fontanella).¹⁰ La comparació del primer vers de fra Eura entre el llit de l'agònic i el cadafal, la recullen també els títols que els manuscrits atorguen al romanç de Fontanella: *sepulcre de son llit* (MIRÓ ed. 1995, II, 58).¹¹

¹⁰ De fet, entre els textos de Fontanella continguts al ms. 3-I-10 de l'arxiu de la RABLB i copiats de mà d'Eura no figura aquesta composició 191 i, per tant, tampoc al seu antígraf. És clar que això no vol pas dir que no la conegués.

¹¹ I encara en la comèdia de sants *Lo clari de Aquitània y martell de la heretgia, san Hilari*, de Pau Puig hi ha un fragment que pertany al gènere (escena 8, vv. 3002-3041) (SERRA 1997, 418-420).

2

La mort suavizada
Poesia sacra sobre lo vers 24 del cap. 38 d'Ecclesiàstic*

- I Què dolor, home, què mal
motiva tanta aflicció?
Morir? Puix no tens raó.
- 4 No sabies que ets mortal?
No és la llei universal?
No ploraves a l'eixir
a esta llum, sobre tenir
- 8 sagrat lavacro on renàixer?
Si et sabia mal lo nàixer,
per què et sap mal lo morir?
- II Trobaves llarga la nit,
12 prolixo i molest lo dia;
un any sol t'apareixia
espai de temps infinit;
i ara, lo temps concluït,
16 t'apar no has viscut un quart.
¿Ab quina regla de l'art,
home, compòndrer-se pot
que vinga a ser curt lo tot
20 trobant-se llarga la part?
- III Antes que Déu te criàs,
dignes-me, quin ser tenies?,
A on eres, on vivies
- 24 alguns vuitanta anys atràs?
Pués, home, quan moriràs
encara seràs molt més
del que eres antes que et fes;
- 28 puix, desenganya a lo menos
i accontenta't de ser menos

* El text de la Vulgata a Ecli 38:24 diu: «In requie mortui requiescere fac memoriam ejus, et consolare illum in exitu spiritus sui», («Amb el repòs del mort deixa reposar el seu record; consola-te'n, un cop ha sortit el seu esperit», segons la traducció de la Bíblia de Montserrat).

1-2: aquestes, i moltes altres al larg del poema, al·lusions al dolor i terror davant la mort pertanyen a la consideració doctrinal que només l'home excessivament aferrat als béns terrenals els experimenta. Cf. «Es tan natural en el hombre el deseo de vivir, que sólo el pensar en la muerte le causa grande horror y tristeza, particularmente al que está en el mundo muy casado con la hacienda, entretenimientos y regalos» (Bosc 1701 [1820, 256]).

2: sinèresi a *a-llic-ció*.

5: nota al marge de C5: «*Statutum est hominibus semel mori*. Heb. 9»: és un fragment d'He 9:27.

6: nota al marge de C5: «*Plorabas cum natus era, tuit ergo voluptas nulla tibi naci, cum dolet ergo mori*. Owen, lib. 3, Epigram. 182». Sobre Joannes Owen, molt citat en les notes al marge d'aquest poema, veg. **Annex VII**.

7: *sobre tenir*: 'tot i tenir', 'malgrat tenir'.

8: *lavacra* «bany» (DCVB, VI, 830, s.v. *Lavacrè*). L'expressió llatina *lavacrum regenerationis* era usada habitualment per l'Església per referir-se al sagrament del baptisme. Cf. «Miro clara la ventura / que de mas culpas lavacre / en aygua y en sanch inunda» (Rafael Noguers, *En las congoxas de la mort*, ms. 80 BC, ff. 160-161v, versos 150-152).

11: nota al marge de C5: «*Longa dies ignavo homini, nox longa videtur et longi menses longior annus abit, tempus inutiliter terimus, dum longa violentur tempora, cur vitam dicimus ergo brevem*. Owen, lib. I, Epigr. 230».

15: *lo temps concluït*: ablatiu absolut.

18-19: rima visual: *pot/tot* ([●]/[o]).

21: *criàs*: 'creés'.

22: nota al marge de C5: «*Nihil fueras, sed nec potes hac meminisse priusquam natus eras, aliquid cum morieris eris*. Ow., lib. 2, Epigr. 62».

28-29: *menos*: rim equivoc (el primer pertany a l'expressió fixa *a lo menos*, 'almenys').

la mort, ni saber-te mal,
 si Déu, essent immortal,
 64 se féu home per morir?
 D'agonisar i patir,
 no se'n podia excusar?
 Luego, la mort deu portar
 68 alguna gran glòria en si,
 suposat que Déu morí
 per passar-se a exaltar.

VIII

¿No esgrimeix la mort igual
 72 a totes parts lo coltell,
 des del més rústic burell
 fins a la púrpura real?
 No està l'esperit vital
 76 pendent d'un sutil estam?
 Quants en lo món habitam,
 tothom per aquí no passa?
 Pués, ¿que tu ets d'alguna massa
 80 més noble que la d'Adam?

IX

Li deus al món molts favors
 que deixar-lo tant ho estranyes?
 Dignes-me: si vius, què guanyes?
 84 I què és lo que perds, si mors?
 Què deixes, sinó dolors,
 enfados, sustos, atzars?
 Qui, solcant aquestos mars,
 88 per més tinga el vent en popa,
 a breu distància no topa
 escollos durs de pesars?

X

I quan t'hagués ben tractat

68: sinèresi a *glò-ria*.

69: *suposat que*: loc. conj. causal: 'ja que', 'donat que'. Aquesta construcció, força usada per fra Eura, és recurrent en l'obra de Calderón de la Barca: p.e. *La vida es sueño*, 2566 i 2574 (MORÓN ed. 1986, 164).

70: per tal d'exaltar-se, és a dir, glorificar-se amb la seva pròpia Resurrecció.

71-74: motiu de la mort igualadora.

73: *burell*: 'burat'; *rústic burell* és metonímia per 'pobre'.

74: nota al marge de C5: «*Ab eo qui utitur Hyacinto et portat coronam usque ad eum, qui operitur lino crudo, quia non est respectus morti eorum*. Psalm 72»: el darrer fragment (*quia...*) és de Ps 72:4; la resta no l'he sabuda localitzar a les concordances bíbliques; probablement es tracta d'un fragment d'un comentarista. *Púrpura real* és metonímia per 'rei'. Sinèresi a *real*.

75-76: motiu del destí humà com a fil de les Parques. Cf. «del lento vital vigor / rompent lo sutil estam»: 11 7-8. Cf. «estam sutil»: 13 61. Notem com el substantiu *estam*, del camp semàntic tèxtil, està relacionat amb les metonímies dels dos versos anteriors.

78: nota al marge de C5: «*Omnes morimur, et quasi aqua dilabimur terram*. 2 Reg. 14»: és 2R 14:14 (la Vulgata fa *aquae i dilabimur in terram*). Cf. l'annotació del florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 511, s.v. «Muerte»): «Simile: 3 Reg.2, v.2 *Viam universa terra ingredior*, dezia David. Como el que se halla en camino muy malo, pregunta a un pastor: ¿No hay otro camino? Si le dizen que ay otro que es bueno, se entristeze; pero si le dizen que no, que todos pasan por allí, se consuela y anima. Por aquí han passado los Salomones, las Raqueles, etc.».

83-84: *si vius què guanyes... què perds, si mors*: quiasme antitètic.

85: nota al marge de C5: «*Vivere quisquis diu, quambis et egenus, et eger obstat, idest miserum, se cupit esse diu. Invitus moritur misser, et miserabilis hoc est invitus desinit esse miser*. Ow., 1.3, Epigr. 27».

87-90: cf. la metàfora marítima desenvolupada a la primera octava del poema núm. 3.

89: sinèresi a *dis-tàn-cia*.

91: *i quan*: 'i encara que'.

92-93: rima visual: *ofès/després* ([e]/[e]).

92: 'i [el món] en res no t'hagués ofès'.

94: sinèresi a *re-cò-bries*.

95-100: referència al passatge bíblic d'Ex 16:13-35.

92 i en cosa t'hagués ofès,
 què pots deixar que després
 no ho recòbries millorat?
 ¿Vols ésser tan insensat
 96 com lo poble d'Israel,
 que, eixint de l'Egipte infiel,
 alls i cebes suspirava,
 quan com a pluja li dava
 100 mannà dolcíssim lo Cel?

XI Causen-te, en la mort, esglai
 les angústies i dolors?
 Mes, dígues: si ara no mors,
 104 que no moriràs jamai?
 Pués, si dins d'un curt espai
 tindràs treball altretant,
 més val ara, de contant,
 108 dar la vida ab desembràs,
 i aquell temps t'escusaràs
 a lo menos de l'espant.

XII Mes, què pot ser lo dolor
 112 del morir que així t'espanta,
 quan lo sofreix i l'aguanta
 l'home de menos valor?
 És la mort que et causa horror
 116 una vana sombra opaca,
 que, fugitiva, s'aplaca
 al que l'espera constant;
 que, posant-te-la davant,
 120 no en va te la pinten flaca.

XIII Per què tanta impressió
 la mort te fa i tanta mella
 si saps que triümfà d'ella
 124 sola la resignació?
 Mira quant poca raó
 tens per a tenir-li por,
 pués, a la que et causa horror
 128 sols en figura mirar-la,

97: sinèresi a *in-fiel*.

100: nota al marge de C5: «*In mentem nobis veniunt cummeres et pepones, porusque et capo, et allia* Num 17»: és Nm 11:5 (la Vulgata fa: «... cucumeres et pepones, porrique et caepe et allia»). L'expressió del v. 98 procedeix del lloc esmentat de la Bíblia però segurament l'hem de relacionar també amb la loc. «tenir all o ceba», (=«tenir una tribulació ara una altra, sense cessar d'estar malament o de gemegar»: *DCVB*, I, 570, s.v. *All*).

101: cf. formulacions semblants a les arts de ben morir: «Digas-me, què és lo que tems de la mort? Tems sas agonias?» (CRASSET 1714, f. ¶3).

102: sinèresi a *an-gús-ties*.

105: *espai* es refereix a un espai de temps.

106: *altretant*: 'en la mateixa quantitat'.

107: *de contant*: 'a comptant', 'al comptat'.

108: *desembràs*: 'desembaràs'.

109: *aquell temps*: al·ludeix a l'agonia que tindria més endavant si no moria ara. *T'escusaràs* 't'alliberaràs', 't'eximiràs' (*DCVB*, V, 648, s.v. *Excusai*).

120: *flaca*: al·lusió a la representació de la mort, que la imatgeria ha expressat amb la figura d'un esquelet.

123: *de*: 'sobre'.

124: sinèresi a *re-sig-na-ció*.

127: *a la que et causa horror*: perífrasi per 'mort'.

basta per a superar-la
sols no tenir-li temor.

XIV
132 Diràs que a Cristo atordí
sa memòria en lo Tabor
i que li causà suor
en l'hort de Getsemani;
però passa des d'allí
136 a contemplar-lo després
com, sobre la creu estès,
mira baix sos peus postrada
aquella que, imaginada,
140 en lo Tabor era excés.

XV
144 Vols un remei eficaç
per no sentir los dolors
quan entre aquells apretors
al morir t'encontraràs?
Puix mira: submergiràs
de contrició lo cor,
i, preocupat, ab tristor
148 i pena d'haver pecat,
darà insensibilitat
un dolor a altre dolor.

XVI
152 ¿Tems tal volta l'equitat
de la divina justícia
que ha injustament ta malícia
tantes voltes provocat?
Puix, creu-me, en aquell estat
156 muda el temor en confiança,
perquè és la mort una usança
de tan singular primor
on no aprofita el temor
160 sinó sola l'esperança.

131-132: Lc 9:28-36, passatge que es repeteix als altres Evangelis, amb referències a la passió de Jesús, la qual cosa explicaria el lligam que estableix el fragment entre l'escena de la Transfiguració i la mort de Jesús.

132: sinèresi a *me-mò-ria*.

133-134: Lc 22:40-46; el passatge, sense la referència a la suor de sang, es troba també a Mt 26:36-46 i Mc 14:32-42.

135-140: amb la mort de Crist, la mort és vençuda perquè redimeix els homes del pecat original. Cf. els vv. 265-270. El triomf de Crist sobre la mort és exposat per Pau a Rm 6:9. El fet que "vegi" la mort al peu de la creu deu estar relacionat amb la representació simbòlica de la crucifixió, on figura la calavera d'Adam per recordar que la mort de Crist va redimir els homes del pecat original. I encara es pot referir al fet, com és recordat pels evangelistes (Mt 27:33, Mc 15:22, Lc 23:33 i Jo 19:17), que Gòlgota, on va ser crucificat, vol dir 'calavera' en arameu.

136-137 i 140: rima visual: *després-excés / estès* ([e]/[e]).

139: *aquella que imaginada...*: perífrasi per 'mort'.

140: nota al marge de C5: «*Loquebantur de excessu*. Luc. 9. *Ego dixi in excessu mea* Ps. 175, v. 2»: el primer fragment no és una citació de Lc sinó una al·lusió al contingut de Lc 9:31; el segon és l'inici de Ps 115:11.

143: *apretors*: 'destrets'; format a partir del castellà «aprietos» o «apreturas».

146-147 i 150: rima visual: *cor / tristor-dolor* ([o]/[o]).

147: sinèresi a *preo-cu-pat*.

150: nota al marge de C5: «*Fortis est ut mors dilectia*. Can. 8, v. 6».

151-152: en morir té lloc d'immediat un acte de justícia, un judici particular, allà on Déu s'erigeix com a Jutge. Més encara, la mort és entesa com un acte de justícia i una execució de sentència. Mort i judici sempre van aparellats (veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 481-483).

156: sinèresi a *con-fian-ça*.

158: nota al marge de C5: «*Mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam*. D. Amb. De bono mortis cap. 8. *Sperat autem justus in morte sua*. Prober. 14. *Expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis*. Luc. 12, v. 36». Sobre sant Ambrós, veg. l'**Annex VII**. La citació de Pr pertany a 14:32.

XVII No tens que desconfiar,
 encara que tos pecats
 sien equinumerats
 164 a les arenes del mar;
 no ha menester per salvar,
 Déu, los mèrits d'un Antoni;
 basta lo ric patrimoni
 168 de la gràcia per salvar-te,
 que aquí sols desesperar-te
 ve a ser donar-se al dimoni.

XVIII Fes-te al Jutge encontradís;
 172 hospeda'l com un Abraham;
 no t'amagues com Adam,
 vent-se reo al Paradís;
 postra't humil i submís
 176 a sa divina presència,
 que és sa amorosa violència
 de tan noble condició
 que no fa estrago si no
 180 troba en lo cor resistència.

XIX Al morir és tan injust

161-168: potser aquesta formulació de la salvació del pecador a través de la gràcia sola, sense col·laboració dels mèrits, l'hem de situar en un corrent teològic proper al jansenisme? Veg. el que he dit del pensament teològic de fra Eura a la introducció (apartat 2.2.).

163: *equinumerats*: cultisme format amb l'arrel *equi* del ll. *aequus*, 'igual'; per tant, *equinumerats* equival a dir 'en igual nombre'. La comparació del nombre de pecats als grans de sorra del mar és tòpica: BOSC 1701 [1820, 202, 218...], Vélez de Guevara a ARELLANO (1637, f. 45). En la literatura catalana de tradició barroca la trobo en Pau Puig, a la seva comèdia de sants *Lo clarí de Aquitània y martell de la heretgia, san Hilari*, vv. 3018-3020: «No atengau a ma culpa, perquè és tanta / que del mar excedeix a las arenas» (SERRA 1997, 419).

166: segurament sant Antoni abat, l'anacoreta que va assolir fama d'home de pregària i de lluitador contra els dimonis (cf. v. 170) que va propiciar, amb les experiències d'altres homes sants, el naixement del monacat.

168: sinèresi a *gràcia*.

169-170: cf. «Es de tanta importancia al enfermo en la hora de la muerte el tener firme esperanza en la misericordia de Dios N.S., que sin ella es cierta la desesperación [...]. Y porque el demonio conoce esta verdad y el valor de la virtud de la esperanza, procura con engaños traerle en aquella hora a la desesperación.» (BOSC 1701 [1820, 215]).

170: 'Donar-se al diable, al dimoni' és una locució equivalent a «estar molt irritat i manifestar-ho amb flastomies i renecs» (DCVB, IV, 396, s.v. *Diablò*). Cf. «està donat al diable», v. 3, del poema XXVIII de Joan Bonaventura de Gualbes (BROWN & MELCHOR 1995, 94).

172: sinèresi a *A-braham* (la possibilitat de considerar aquest mot com a bisíl·lab apareix al *Tractat*, cap. 10 § 1 i cap. 11 § 10: **Annex IV**); *com un Abraham*: 'com ho va fer Abraham'.

173: Gn 3:9-11. L'actitud d'Adam és oposada a la d'Abraham, que no defuig la presència de Déu.

174: nota al marge de C5: «*Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis se abscondit Adam et uxor ejus a facie Domini*. Gen 3, v. 8»: el verset diu exactament: «*Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradisi*». *Vent-se*: 'veient-se'. Sinèresi a *rea*.

177: sinèresi a *violèn*... Noteu l'oxímoron *amorosa violència*.

178: sinèresi a *con-di-ció*.

182: sinèresi a *su-pèr-fluo*.

184: nota al marge de C5: «*Sunt de hic adstantibus qui non gustabunt mortem donec etc.* Math. 16, v. 27. *Ut gracia Dei gustaret omnibus mortem*. Ad Hbr. 2, v. 9; Mar. 9, v. 4; Luc. 9, v. 27». El fragment primer és de Mt 16:28; el d'He 2:9 és un pèl diferent «... Dei pro omnibus gustaret mortem». Mc 9:4 no té res a veure amb el sentit dels versos; es deu tractar d'un error per Mc 8:39. Lc 9:27 fa: «*Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei*».

185-190: la imatge de la mort del just com a somni benaurat és un tòpic ben conegut (veg. BOUZA 1990, 417 ss.). És la *pretiosa mors sanctorum*, caracteritzada per la serenor i la tranquil·litat, que evoquen les hagiografies de tota mena. És un tema recurrent també en la literatura francesa barroca (veg. CAGNAT 1995, 106-133, esp. 120-122).

187: Jo 11:17-44.

188-189: rima visual: *fe / digué* ([e]/[e]).

190: nota al marge de C5: «*Lazarus amicus noster dormit*. Joan 17, v. 11. *Eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo* Ad Tesal. 4, v. 54. *In pace in idipsum dormian et requiescam*. Ps. 4, v. 9»: el primer fragment pertany a Jo 11:11; el segon, a 1Te 4:13.

212 que, enterrada la llavor,
si no es podreix i no mor
no fructifica lo gra?
Llavor és lo cos humà
216 sembrada en bona saó,
que, de la corrupció
renovant-se ab bisarria,
fructificarà lo dia
220 de la Resurrecció.

XXIII No témies la invasió
de nostre comú Enemic,
encara que és més inic
224 en aquesta ocasió,
que, si al llit de Salomó
guardaven seixanta armats,
tu tens aquí preparats,
228 per guardar-te, als sants patrons
que, impedint les tentacions,
deixen sos brios burlats.

XXIV No et val dir que en tal urgència
232 sols voldries allargar
la vida per començar
una exemplar penitència:
¿no saps que l'obediència
236 és millor que el sacrifici?
Obeir és ton ofici
en l'ocasió present,
que qui no és obediènt
240 mal corregirà al vici.

XXV Quina millor ocasió

Par la corruption l'homme se regenere
En l'eternelle vie et finit sa misere
Par un hereus mal-heur, le meilleur des mal-heurs.

214: nota al marge de C5: «*Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet* Math. 13 v. 31»: es tracta d'un error: són fragments de Jo 12:24-25.

221-230: l'al·legoria bèl·lica en parlar del diable és constant en els textos devots, esp. en les arts de ben morir: cf., p.e., «Lo que me afligeix, vida mia, és lo combat del dimoni en la terrible hora de la mort; temo sas baterias y formidables tirs per a rendir-me» (CRASSET 1714, 125) o «Grandes son, fieles, las assechanzas del demonio en la hora de la muerte [...] entonces es quando asiesta toda la artilleria de sus sugeriones» (Valladolid. Biblioteca de Santa Cruz, ms. 56: *Pláticas y algunos sermones de varias festividades*, tom 2 «Plática al gloriosissimo arcángel San Miguel», 1701: tret de GARCÍA FERNÁNDEZ 1996, 72). Veg. també la nota a 1 129-136.

221: sinèresi a *tè-mies*

222: el diable.

225: nota al marge de C5: «*En lectum Salomonis sexaginta fortes abriviunt ex fortissimis Isrrael: omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos*. Can. 3, v. 7»: de fet, és Ct 3:7-8 i comença un xic diferent: «*En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex...*».

228-230: els sants apareixen sovint com a protectors contra el dimoni en els darrers tràngols. Cf. BOSC 1701 [1820, 274-275]. Cf. també 1 125-132.

229: sinèresi a *ten-ta-cions*.

230: *brios*: 'energies', 'forces' (veg. *DECat*, II, 241, s.v.).

236: nota al marge de C5: «*Melior est enim obedientia quam sacrificium*. Reg. 11, v. 22»: és 1R 15:22 i fa: «... quam victimae»; Mt 9:13 i 12:7, relacionats amb el passatge citat, fan «*Misericordiam volo et non sacrificium*».

239: sinèresi a *o-be-dient*.

240: hiat *corregirà* | *al*.

241: sinèresi a *o-ca-siá*.

244: sinèresi a *e-lec-ciá*.

per a posar fi a la vida
 que aquella que està establida
 244 per la divina elecció?
 ¿Tens tu millor cognició
 de l'instant més oportú?
 ¿I qui t'assegura a tu
 248 que, si la vida allargasses,
 eterna mort no encontrasses
 buscant la vida importú?

XXVI

Sia't exemplar famós
 252 aquella ignorant esposa
 que, perquè no estava hermosa,
 no obrí la porta a l'espòs;
 contempla-la, sens repòs,
 256 ansiosa, vulnerada,
 mal atesa i, despullada
 la capa de la innocència,
 buscant l'hermosa presència
 260 de qui antes era buscada.

XXVII

Per tu morí el Redemptor,
 per tu exhalà l'esperit;
 ell morí per ton profit:
 264 pués mor tu per son amor.
 La mort que infundia horror,
 matant a Cristo, morí,
 i, desperdiciant allí
 268 armes, valor i poder,
 ha vingut la mort a ser

245: sinèresi a *cog-ni-ció*.

247-250: Déu sempre cerca el bé de l'home en la malaltia i en la mort, sigui quin sigui el seu capteniment moral: si és bo, els sofriments de la malaltia li serveixen de purgatori en aquesta vida; si és dolent, perquè li impedeix de pecar més (veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 116). En Erasme trobem també la consideració (que prové de Sèneca) que, en morir bé, el difunt s'ha sostret de la possibilitat de viure malament, de cometre més pecats (BOUZA 1990, 408). Cf. «La larga vida no todas veces enmienda lo pasado; mas muchas veces añade pecados. [...] Si es temeroso el morir, puede ser que sea más peligroso vivir mucho» (trad. de Fray Luis de Granada de la *Imitatio Christi*, I, XXIII). El tòpic és recollit, òbviament, per les arts de ben morir catalanes: cf. MONTANYÉS 1559, f. XCVIIv: «Y si ara no morieu porieiu augmentar en majors pecats y a perill de morir de una mort sobtada, la qual és molt perillosa». Aquest motiu apareix també en força textos dels recollits a ARELLANO 1637.

251-260: la dècima fa referència a Ct 5:2-8.

251, 254-255: rima visual: *famós / espòs-repòs* ([o]/[ə]).

251: *exemplar*: 'exemple'; cf. l'anotació de fra Eura al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 224): «y tienes a Christo y los justos por exemplar»; cf. Fontanella, al poema núm. 63 («Dols esperit de la selva»), v. 33 (MIRÓ ed. 1995, I, 279); també Baldiri Reixac usava d'aquesta forma en el mateix sentit (MARQUÈS & ROSSICH ed. 1981, 69 lín. 26; veg. la consideració dels editors a la p. CIX de la introducció); cf. 5 368.

254: nota al marge de C5: «*Aperi mihi... soror mea sponsa... expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa... Pessulum ostii aperui dilecto meo at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est... pra dolore... quesivi illum et non inveni... invenerunt me custodes qui circumunt civitatem; percusserunt me, vulneraverunt me, tulerunt pallium meum*. Can. 5 v. 6». La citació està construïda amb diversos fragments dels Càntics: Ct 5:2, 4:9, 5:3, 5:6, 3:1, 5:7...

262: nota al marge de C5: «*Pro nobis Christus mortuum est*. Ad Rom. 58»: és Rm 5:9 («mortuus»).

264: cf. els següents versos del caors que introdueix el sonet italià a la literatura francesa. Clément Marot, *Deploration de messire Florimond Robertet* (1527), del grup dels *évangéliques* de Lefèvre d'Étaples: «Donc, comme Christ, en la croix attaché, / mourut pour toy, mourir pour luy desire! / Qui pour luy meurt est du tout relaché / d'ennuy, de peine, et peché qui est pire» (tret de BLUM 1989, I, 172).

265-266: *mort/matant/morí*: derivació; advertiu, a més, la paradoxa al v. 266.

266: nota al marge de C5: «*Mors mortua func est in ligno, quando mortua vita fuit*. Eccl. in Off. Sancta Cru. *Precipitavit mortem in sempiternum*. Isa. 25, v. 8».

267: sinèresi a *des-per-di-ciant*.

268-269: rima visual: *poder / ser* ([ɛ]/[e]).

serpent d'aigua sens verí.

- XXVIII
 272 ¡Oh mort, per la majestat
 de Cristo condecorada,
 felicitat ignorada,
 gustosa penalitat,
 fi de la infidelitat,
 276 principi de la ventura,
 oh, dolcíssima amargura,
 incommutable victòria,
 pont per passar a la glòria,
 280 canvi de lícita usura!
- XXIX
 Si fos ta desgràcia igual
 a la d'un brut o una flor,
 que quan moren també mor
 284 l'ànima material,
 podria saber-te mal
 la mort fatal aleshores;
 però tu, home, no ignores
 288 que l'ànima no fineix,
 antes, quan del cos parteix,
 logra notables millores:
- XXX
 la facultat racional
 292 quedarà més excel·lent,
 puix obrarà independent
 del fantasma material;
 l'ànima espiritual,
 296 depurada de l'escòria,
 alcançarà tan notòria
 i extrema felicitat
 que se'n pujarà a un estat
 300 tan alt que serà una glòria.

274: oximoron.

275-276: *fi/principi*: antítesi.

275: nota al marge de C5: «*Mors vitanda malis justis invitanda malorum ultimus est finis sed sine fine malum*. Ow. Ep. 41». Veg. el que he dit a l'apartat 2.2. **La poesia religiosa** de la introducció sobre la paradoxa mort/vida. Aquesta mena d'expressions és ja ben establerta en l'esperit i en els escrits i obres literàries dels *évangeliques* francesos, a principis del segle XVI: «O vie heureuse, o bienheureuse Mort», diu Clément Marot (citad per BLUM 1989, I, 282). Sobre la gestació d'aquesta nova visió de la mort, veg. BLUM (1989, I, 195-291).

277: oximoron.

280: nota al marge de C5: «*Mihi vivere Christus est, et mori lucrum*. Ad Philip. 1, v. 21».

281: sinèresi a *des-grà-cia*.

282: *brut*: 'bèstia', 'animal irracional'.

284: *ànima material*: hi ha tres classes d'ànima: la vegetal, la sensible i la racional. La primera es dona només als vegetals; la sensible incorpora també la vegetal i la trobem als animals; finalment, la racional inclou les altres dues i es troba en l'home (LEWIS 1980, 117); *ànima material* es troba aquí oposada a racional, exclusiva de l'home, i inclou la de la *flor* i la del *brut*, és a dir la vegetal i la sensible. Òbviament, totes tres ànimes són immaterials: aquí *material* ha de tenir el sentit de pròpia de la materialitat, del món perible, oposada a la immortalitat que caracteritza a l'*ànima racional* (*ànima espiritual*, v. 295).

286-287 i 290: rima visual: *aleshores / ignores-millores* ([ə]/[o]).

286: *fatal* perquè anihila completament l'ésser, perquè no hi ha ànima racional, l'única immortal, que perduri enllà de la mort.

290: nota al marge de C5: «*Non est terribilis mors quia bella locupletione, foenore sit immortalitas receptura*. Amb., lib. 7. De bono mortis».

291: sinèresi a *ra-cio-nal*.

294: sinèresi a *ma-te-rial*.

300: nota al marge de C5: «*Qui exaltas me de portis mortis, ut anuntiem omnes laudationes in portis fillius Sion*. Ps. 9, v. 14»: és Ps 9:15 («... filiae Sion»). *Glòria*, en el doble sentit de 'lloc excels' i de 'Glòria'.

XXXI Alça la imaginació
 i mira que no és aquí
 sinó en l'Empíreo lo fi
 304 de ta hermosa creació;
 la nostra conversació
 al Cel està dirigida.
 Eixa ditxosa partida
 308 no et deu costar ni un sospir,
 puix, molt millor que morir,
 ve a ser commutar la vida.

XXXII Mor l'hermós cisne cantant
 312 ensenyat de son instint,
 i a tu, home ingrati, morint
 te miro casi plorant;
 alça lo cisne lo cant
 316 i alaba a son modo a Déu,
 mirant-se vestit de neu
 d'una càndida innocència;
 pués dealba tu la consciència
 320 i podràs alçar la veu.

XXXIII Qui pot estar trist lo dia
 que ix libre d'una presó?
 Qui, al pèndrer possessió
 324 de l'herència que apetia?
 Qui ha tingut melancolia
 lo dia de la victòria?
 Qui, al fecundar la memòria
 328 de la benaventurança,
 i qui, lo dia que alcança
 una corona de glòria?

XXXIV Qui no té alegre lo dia

301-310: la imatge subjacent a aquesta dècima és la de la vida com a exili: l'home es manté lluny de la pàtria original, la vida eterna. És una variant de la imatge de la vida com a captiveri, com a presó (veg. la nota al v. 322).

301: Sinèresi a *i-ma-gi-na-ció*.

303: sinèresi a *Em-pí-reo*.

304: sinèresi a *cre-a-ció*.

305: nota al marge de C5: «*Nostra conversatio in coelis est*. Ad Philip. 3, v. 20». El mot *conversació* prové del passatge de Pau i té el sentit de 'ciutadania', segons les traduccions consultades. Sinèresi a *con-ver-sa-ció*.

310: nota al marge de C5: «*Mori interitus Sion est, sed introitus ad vitam*. Ow. 3. Epigr. 77».

311-318: cf. I 314.

312: *de* 'per'.

316 i 319-320: rima visual: *Déu-neu / veu* ([e]/[ɛ]).

317: *vestit de neu* metàfora per 'blanc'.

319: *dealba* 'purifica': llatanisme, del verb *dealba* 'blanquejar', 'purificar'. Sinèresi a *deal-ba* i a *con-cièn...*

321: *Qui*: anàfora amb els vv. 323, 325, 327, 329, 331, 333 i 335 (amb zeugma als vv. 323 –*pot estar trist*–, i 327 i 329 –*ha tingut melancolia*–. Notem l'estructura paral·lelística d'aquest conjunt de versos (321-336).

322: la imatge de la mort com a alliberament de la presó de l'existència, com és ben sabut, és d'arrels platòniques.

L'adopció pel pensament cristià es va justificar sobre certs passatges bíblics: «Traieu-me [Jahvè] de la presó, i en donaré gràcies, lloant el vostre nom» (Ps 142:8) o «Qui em deslliurà d'aquest cos de mort?» (Rm 7:24). Sant Agustí la va utilitzar molt sovint (sobre aquesta qüestió i l'ús recurrent de la imatge en l'epistola consolatòria francesa de la segona meitat del Sis-cents francès, veg. CAGNAT 1995, 53-54; veg. la nota als vv. 301-310).

324: sinèresi a *he-rèn-cia*.

330: nota al marge de C5: «*Reposita est mihi corona justitia*. 2 Ad Timot. 4, v. 8»; ha de ser «*justitia*».

332: nota al marge de C5: «*Egredimini et videte filiae Sion regem Salomonem... in die desponsationis... et... letitia cordis ejus*. Can. 3, v. 11».

332 de la boda desitjada?
 Qui arriba a sa pàtria amada
 sens impulsos d'alegria?
 Qui entra a una monarquia
 336 sens posar-se a alborossar?
 Pués, si morir és regnar
 e hipotecar tanta ditxa,
 com reputes per desditxa
 340 la ditxa més singular?

XXXV Tota la cort celestial
 ja casi impacient t'espera:
 Déu te prepara en l'esfera
 344 cetro i corona real;
 Cristo, ab amor paternal,
 està allargant-te les mans;
 Maria, vent-te en tal llanç,
 348 està per a tu pregant;
 i los àngels aguardant
 per a portar-te al descans.

XXXVI Oh, dia alegre i feliç,
 352 oh, ditxosíssim instant
 en què entraràs triumfant
 les portes del Paradís!
 Oh, venturós passadís
 356 a tanta felicitat,
 on queda verificat
 que lo dia de la mort
 és dia de millor sort
 360 que el de la nativitat!

XXXVII Digues i exclama ab David:

333: sinèresi a *pà-tria*

335: *entra a una monarquia* en el sentit d'«entrar en possessió», 'ser monarca' (veg. *DCVB* V, 68 s.v., acc. 4); veg. v. 337. Cf. «Dime, ¿qué hombre hay acá, hijo mío, que si le llevan a un festín o a darle posesión de un reyno, no vaya muy gustoso, aunque haya de pasar el trabajo del camino, por largo que sea?» diu el clergue al moribund, a Bosc 1701 [1820, 63].

336: nota al marge de C5: «*In diademate quo coronavit eum mater sua*. Ibidem»; aquest passatge és un fragment de la citació anterior (Ct 3:11), entre «Salomonem» i «in die...».

338-340: *ditxa/desditxa/ditxa*: derivació.

341 ss.: una de les constants de les arts de ben morir és «moure al penitent malalt al desitg de la Glòria, referint-li algunas cosas d'ella» (GIL 1605, 56-57v).

341: sinèresi a *ce-les-tial*.

342: sinèresi a *im-pa-cient*.

343: es refereix a l'esfera celestial.

347: *vent-te* 'veient-te'.

349: entengui's 'los àngels [estan] aguardant'.

360: nota al marge de C5: «*Melior est dies mortis, die nativitatis* Ecc. 7, v. 2»; és Ecle 7:2 («melius...»). També apareix la citació a Bosc (1701 [1820, 260]): «Y así con mucha razón dixo el sabio: que es mejor el día de la muerte, que el día del nacimiento: *melior est...*». Segurament es tracta del tòpic consolatori més recurrent del gènere: cf. MONTANYÉS (1559, f. XCVIv): «...segons diu lo savi, millor és lo dia de la mort que no de la naxença, perquè lo dia que naix la persona entra dins la tenebrosa presó y lloch de penes y treballs y ab grans perills y subgecte a mil misèries; lo dia, emperò, de la mort se dóna fi a totes les misèries y penes del món y entrau en lo camí de la glòria eterna, deixant y fent fi al trist y miserable viure del món».

362: nota al marge de C5: «*Quare tristis es anima mea? Et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam aduc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus*. Ps. 21, v. 6»; és Ps 41:6-7. Aquestes ficcions de diàleg, on la veu textual s'adreça a la seva ànima són molt pròpies de les arts de ben morir: cf. «Què és això, ànima mia? De ahont proceheix en tu tanta tristesa? Quina rahó tens tant urgent? Era lo temor excessiu de la tua mort? [...] Mira que acabas ton desterro y te acercas a la pàtria [...] Mira que vas a un combit nupcial, ahont serà satisfet ton esperit [...] Mira que passas del temps a la eternitat, de la figura

- «Per què, pués, ànima mia,
estàs trista i ab porfia
364 conturbes mon esperit?»
Espera en Déu infinit,
que per tu ha criat lo Cel,
que no mors com un infiel,
368 desahuciat de remei,
i, pués confesses sa llei,
deposa l'injust recel.
- XXXVIII «Què se'm dóna que acabats
372 sien los anys per a mi
si jo no faç altre ací
que multiplicar pecats?
Oh mort!, de mos disbarats
376 posa fi a la multitud,
que em miro tan abatut
que, sens avançar un pas,
quant més allargo, no faç
380 sinó afegir al perdut.
- XXXIX »Ja està mon cor preparat,
ja cessa ma rebeldia;
no es faça, Senyor, la mia,
384 sinó vostra voluntat.
Ab oli de caritat,
Espòs meu, vull començar
a expedir i preparar
388 la llàntia de la fe,
perquè no perdés mon bé
mentre em veniu a buscar.
- XL »Oh, si mil vides tingués
392 per poder-les oferir!
Oh, si jo pogués morir
moltes altres voltes més!
Oh, si jo morir pogués
396 quantes voltes he pecat,
perquè quedàs aplacat
vostre justíssim rigor!
Vós compreneu lo meu cor;

a la veritat, de la mudança contínua a la immutabilitat, de la mort a la immortalitat [...]» (CRASSET 1714, 116-120; observeu, a més, la presència d'idees que han aparegut també al poema).

366: *criat* 'creat'.

367: sinèresi a *in-fiel*.

368: nota al marge de C5: «*Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut et caeteri, qui spem non habent.* 1 Ad Thesal. 4 v. 13»: és 1Te 4:12.

375: *de mos disbarats* és CN *multitud*.

379-380: 'com més allargo la vida no faig més que anar cap enrere'; els vv. 378-380 constitueixen una paradoxa.

381: nota al marge de C5: «*Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Ps. 107, v. 1»: és Ps 107:2.

384: nota al marge de C5: «*Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Luc. 22, v. 42».

385-390: al·lusió al passatge evangèlic Mt 25:1-13, però també referència a l'oli de la extremaunció.

388-389: rima visual: *fe* / *bé* ([e]/[e]).

391-398: cf. «¡O mi Dios! Mil vidas que tuviera, todas las diera a trueque de no haberos ofendido» (BOSC 1701 [1820, 120]) o «Si hagués de tenir tantes vidas com he passat dias en el món, totes de bona gana las voldria sacrificar y emplear a major glòria vostra» (CRASSET 1714, 68). Cf. «Si yo tuviera las vidas / de quantos serán y han sido, / y cien mil vezes las diera / por tu amor en sacrificio», del romanç anònim *Consuelo del alma contrita* a ARELLANO (1637, f. 93).

398-399: rima visual: *rigor* / *cor* ([o]/[e]).

400 preneu, pués, la voluntat.»

TESTIMONIS

Manuscrits: B pp. 73-78; C1 ff. 80-87; C2 ff. 1-10;¹ C3 ff. 127-134v; C5 ff. 168v-177;² C11 ff. 95-101; I pp. 456-459; M1 ff. 123-129v; U ff. 1-8.

Impresos: BALLOT (1821, 215-218) transcriu els vv. 181-220, 281-290, 301-310, 321-330 i 351-360.

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 144]) transcriu la 1a estrofa, i coneix únicament C1, C2 i C3; COMAS (1972 [1985, VI, 331-333]) transcriu fragments de C2 i C5: els vv. 1-4, 21-24, 51-60, 115-116, 201-210, 271-274, 276-279, 341-360, 381-384 i 386-390, i desconeix B, C11, M1 i U; MARÍ (1972, 108-126) transcriu C5 i desconeix B, C11 i M1.

ATRIBUCIONS

C1 encapçala el text amb la rúbrica *Dezimas de grandissim valor a la Mort. Fetes per lo Ill^m Señor Eura*; C3 presenta la següent nota al costat del títol, escrita per la mateixa mà amb una altra tinta: *Son de fr. Agusti / Eura, del Orde de sant / Agusti, Bisbe de Orense. / algunas de ellas copiá / D. Pau Ballot en la / Gramatica Catalana*; a C5 el text és inclòs dins l'apartat que encapçala l'epígraf *Poesias del P Lector Jubilat Fray Agusti Eura*. [f. 162]; BALLOT 1821 va atribuir els versos que transcrivía a fra Eura de la manera següent: *Algunas décimas de las que lo Illm. Senyor Fr. Dn. Agustí Eura del Orde de san Agustí, bisbe de Orense, conpongué pera consol dels que senten lo haver de morir*.

RECENSIO

L'edició d'aquest text s'ha fet mitjançant l'aplicació del mètode neolachmanià.

Un cop col·locats tots els testimonis manuscrits i les dècimes editades per Ballot, apareixen ben definides les relacions entre C2, M1 (com passa en altres poemes que són conservats per ambdós manuscrits) i U, d'una banda, i entre B, C1, C3 i C11 (i Ba), de l'altra.

Entre C2 i M1 hi ha errors comuns com 345 i 370; aquesta relació ve confirmada per lliçons equipolents exclusives com 12, 214, 338. Tots dos mostren nombrosos errors separatius de l'un contra l'altre (entre altres, C2 omet el v. 99 i tota una dècima, els vv. 310-319):³ ambdós depenen, així, d'un subarquetip (γ, en aquest cas). Hi ha errors comuns entre aquests dos mss. i U: 28 i 275. Aquesta triple relació ve així mateix confirmada per lliçons equipolents que els són exclusives com 31/33, 53 i 61.

B i C11 estan lligats per un error comú a 127 (confirmat per un error menys significatiu com 255 i múltiples lectures conjuntes en solitari: 6, 92, 105, 113, 142, 247, 249, 266, 299, 309, 350, 369). Aquest lligam ve representat pel subarquetip η. En una de les poques estrofes que reporta Ba he pogut detectar un error comú conjunt amb aquests dos mss.: 353. Aquesta vinculació és representada pel subarquetip ζ. En altres estrofes que Ba no transcriu detecto un parell d'errors comuns entre B, C3 i C11: al v. 2 i al v. 390. La relació entre aquests testimonis és recollida pel subarquetip ε i confirmada per un error menys significatiu com 82 (i la coincidència de lliçons equipolents exclusives d'aquests tres mss. com: 67, 79, 105, 113, 142, 247, 299, 378, 380, 387). Finalment, hi ha diversos errors comesos per aquests tres testimonis (per ε, al capdavant) i per C1: 8, 26 i 32. La relació és confirmada per lliçons equipolents exclusives (com ara 39, 61 i 81) i ve representada a l'*stemma* per δ. Tots aquests mss., situats en una mateixa relació de dependència (el subarquetip δ), contenen molts errors separatius els uns contra els altres de tal manera que no permeten establir cap dependència directa (fora del cas d'I, còpia de Ba: veg. **Descripció dels manuscrits**).

En aquesta branca apareix un testimoni completament distorsionador, C3, per tal com al més sovint porta lliçons que discrepen de les de la resta de la tradició. I, en principi, perfectament equipolents, és a dir, tan aparentment "correctes" com les dels altres mss. A l'inici vaig pensar en la possibilitat d'una doble redacció per part de l'autor: fra Eura, després d'una primera circulació manuscrita de la versió primera, tornava al text,

¹Aquest ms. 43 BC, al f. 99, reproduïx novament les dècimes 15 i 16 (vv. 141-160: «Vols un remei eficaç»), sense variacions (parteix del mateix model i no recorda haver-les copiat a l'inici?): la primera no du número d'estrofa; la segona du, erròniament, el 26. COMAS (1972 [1985, IV, 331 n. 32]) diu que hi falta la primera dècima i 8 vv. de la segona; no és pas així: hi falta una sola dècima: la 32.

²Després del f. 171v hi ha 2 ff. en blanc (172-173v) i el poema continua al f. 174.

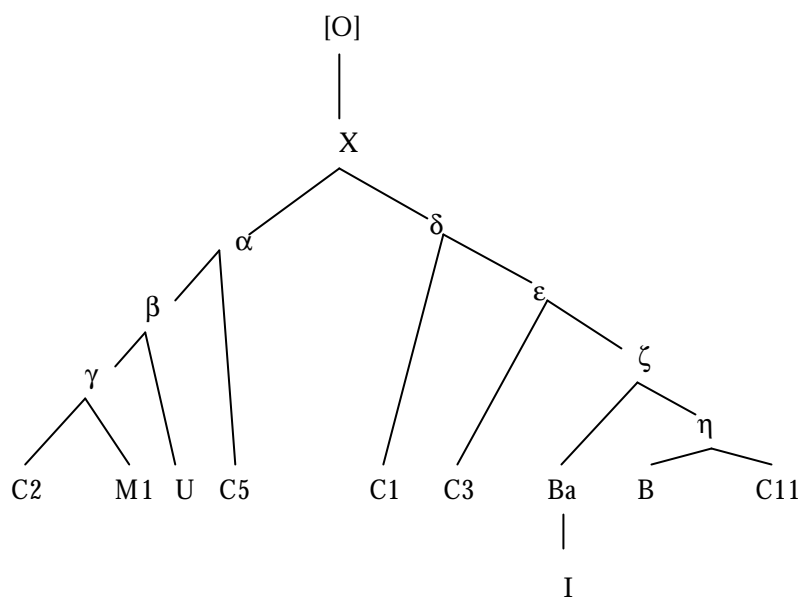
³El copista de C2 havia de transcriure el v. 310 a l'inici del f. 8v, però en girar full es devia distreure i va copiar el darrer vers de l'estrofa següent (v. 320), deixant, així, de copiar els vv. 310-319.

reformava a fons la redacció primitiva i n'oferia una segona versió, la qual, al seu torn, entrava igualment en circulació. Recordem que lliurava a uns "amics" una col·lecció de poemes religiosos, escrits amb anterioritat, l'«epílogo», i els encapçalava amb una apologia de la llengua catalana. En aquella ocasió, bé podia haver modificat, a l'hora que en treia còpia, la redacció d'aquest poema. El plantejament d'aquesta possibilitat no és capriciós. Segons BLECUA (1988, 219), la transmissió manuscrita en el segle XVIII es mou en cercles molt reduïts, entre grups culturals relacionats directament o indirectament amb l'autor. Això fa altament probable la sospita de la intervenció de l'autor quan s'observen canvis entre les lliçons dels mss. Són, per dir-ho amb paraules d'aquest autor, «tradiciones ricas en variantes de autor». Per bé que Blecua solament té en compte la transmissió manuscrita de poesia castellana, res no fa pensar que aquí les coses anessin de manera gaire diferent. Més encara: ben segur que els cercles de circulació de la poesia culta escrita en català eren, de molt, més reduïts que en el cas que té en compte Blecua. Vegi's sinó RUBIÓ (1958 [1986, 136 ss.]). Tanmateix, després vaig concloure que no va ser així: un examen més aprofundit mostra que C3, d'una banda, presenta nombrosos errors de sentit que fan poc probable la teoria de la segona redacció, i, d'altra banda, que ha tingut davant un model que procedeix, ni que sigui remotament (vull dir que a través de diverses còpies avui perdudes, o d'un/s copista/es molt innovador/s), d'un antecedent comú a B, C11 i Ba (el subarquetip ϵ), com ho demostren els errors comuns esmentats més amunt; alhora, els errors comuns transmesos pel subarquetip δ que afecten clarament al sentit, sembla que han dut al copista de C3 (o d'un antecedent) a intervenir a fons i les seves lliçons divergeixen de tots els testimonis en moltíssimes ocasions.

Crec que el v. 294 ha de ser considerat un error comú a tota la tradició conservada i, per tant, defineix un arquetip X; notem com la lliçó *racional*, clarament errònia (per raons de sentit, i sobretot de rima: el mateix mot apareix en posició final tres versos més amunt), apareix en testimonis d'ambdues branques: B, C1, C2 i M1 (o el que és el mateix: a γ i a η). No cal dir que un error tan evident no va passar per ull a *tots* els copistes, i alguns van canviar, independentment, el mot erroni per un altre que complia, alhora, diversos requisits: feia sentit, tenia el mateix nombre de sil·labes que *racional* i hi rimava: *material* era el mot més apropiat, però també el més banal. És el cas de C5 i U (en molts altres casos aquests copistes mostren un prurit notable a la intervenció sobre el text rebut). També és el cas de C3, tot i que la seva intervenció és més profunda: li va semblar, amb bon criteri, que *fantasma* i *material* eren contradictoris, un oxímoron, de fet; *massa*, en canvi, s'avenia millor al costat de *material*. És molt difícil d'admetre que si a X diguéssim *material*, terme tan lògic en aquest context, algú el canviï per *racional*, absurd i present en posició de rima tres versos més amunt. Notem, però, que *material* ha aparegut en rima pocs versos abans (284). El copista de C11 corregeix també, i opta per una innovació poc brillant: *animal*. Hi ha, en canvi, copistes que transcriuen mecànicament el seu antígraf, sense reflexió, i així reportarien la lliçó d'X: B, C1, C2 i M1. Què podia dir l'original que expliqui l'error de l'arquetip? No em veig amb cor de plantejar res que sigui mínimament raonable i la prudència m'aconsella d'acollir la lliçó *material*, tot i estar convençut que no pertany a l'original.

Si bé en un principi no havia sabut detectar cap error comú entre C5 i altres testimonis (a banda del comú a tota la tradició, v. 294), a darrera hora m'ha semblat que en podia definir un: el del v. 390. Així s'agrupa amb C2, M1 i U a través del subarquetip α . Aquesta relació ve confirmada per l'agrupació de lliçons equipolents: 26, 29, 39, 79, 81. C5 presenta, d'altra banda, errors separatius contra la resta de testimonis: 123, 129, 215, 385, entre els més clars. Alhora, nombroses lectures separatives de la resta ho confirmen (1, 2, 8, 9, 22, 42, 50, 61, 62, 69, 101, 183...). En ocasions, C5 i U llegeixen sols (112, 188, 331, encara que es tracta d'agrupacions potser degudes a l'atzar).

A partir de les consideracions precedents, en resulta la proposta d'*stemma* següent:

Tot i això, hi ha algunes agrupacions de lliçons que em són difícils d'explicar amb l'aplicació d'aquest *stemma*, com ara el comportament de B als vv. 173, 308 i 319, i de C11 al v. 66. Això fa que potser hàgim de pensar en algun grau de contaminació.

APARAT CRÍTIC

Títols i rúbriques

B: *La Mort suavisada en Decimas.*

C1: *Dezimas de grandissim valor / a la Mort. / Fetas per lo Ill^m. Señor Eura. / Consolare illum in exitu sui Eccles. cap. 38. v. 24.*

C2: —

C3: *Avisos à un que tem la mort. / Decimas.*

C5: *La Mort suavisada. Poesia Sacra sobre / lo vers 24 del cap. 38 de Ecclesiastich. / Decimas.*

C11: *La Mort Suavisada. / Decimas.*

M1: *La Mort Suavisada. Teix. consulare [sic] illum in / exitu Spiritus sui. Decimas.*

U: *La Mort Suavisada. / Poesia / Sobre el Vers / Decimas.*

Ba: *Algunas décimas de las que lo Illm. Senyor Fr. Dn. Agustí Eura del Orde de San Agustí, bisbe de Orense, compongué pera consol dels que senten lo haver de morir.*

1 *Que dolor que ansia que mal* C5.

2 *morir tems o afillcio* B C3; *te causa tanta* C5; *morir tems? O que afillcio* C11; *te motiva* M1.

[2: *morir tems*, d'ε, sembla una lectura defectuosa de *motiva tanta* (β i δ).]

3 *Morir a no* B; *morir que no* C1 C11; *morir dich no* C3; *pues* C2 C5 U.

4 *no sabs de cert que* C11; *que eras* M1.

6 *plorares* B C11.

7 *a llum mes* C3.

8 *sagrat bapisme ahont* B C1; *sagrat bapisme y renaixer* C3; *pila sagrada ahont* C5; *sagrat Bapismo hont* C11.

[8: *lavacro* és clarament *lectio difficilior* que degué ser trivialitzada pels testimonis que transcriuen *bapisme*, o *pila sagrada* com C5.]

9 *puig si t'sabe* C5; *sebias* M1.

11 *la om.* B; *Trobas* M1.

12 *molest y enfados* C2 M1; *prolix* C3.

13 *sols* B C11.

18 *compendrerse* C3 M1 U.

19 *vinguia* C3; *vingue esser lo tot* M1.

22 *Recordat* C5.

23 *erats* U.

24 *noranta* C11.

26 *encara t'quedara molt* B C1 C3 C11.

- [26: *quedarà* és error evident de δ per tal com l'estrofa s'estructura al voltant del concepte de *ser*, no de *tenir*.]
 27 *eres* om. M1.
 28 *puix* om.; *desengañat* B; *pués* C1; *pués perquè estos anys ajenos* C2; *no veus que tot lo mon put* C3; *desengañat almenos* C11; *puix perquè estos anys ajenos* M1; *pués perquè estos anys ajenos* U.
 [28: la lliçó de β (... *perquè estos anys/ays ajenos?*) no fa sentit. És probable que el copista canviés la lliçó del seu antígraf perquè considerés errònia l'aparició de *menos* en rima en aquest vers i en el següent, sense saber que per fra Eura (com s'esdevé en alguna altra ocasió) el fet que el primer *menos* formi part d'una expressió fixada, a *lo menos*, és motiu suficient per considerar-los mots diferents i, per tant, fer-los rimar.]
 29 *y contentat ab lo menos* B C1 C11; *i* om. C2 M1 U; *contentat del que has viscut* C3.
 30 *pués que antes no eras res* C3; *erats* U.
 31 *Queixarte* C1; *Perque te desagrada* C2; *Tu t'queixas perquè* C3; *Te queixes perquet* C11; *Per a que te desgrada* M1 U.
 32 *ton Deu de la utilitat* B C11; *la utilitat* C1; *ton Deu de la sanitat* C3; *la vanitat* C5.
 [32: *vanitat*, de C5, és un error evident (pel sentit i per la hipometria que provoca); *utilitat* és error paleogràfic que transmet δ (i la manca de sentit que en resulta fa que C3 corregeixi).]
 33 *gosas es disbarat* C1; *te queixas quin* C2 M1 U; *desbarat* M1.
 36 *queixarte o* C2 M1 U.
 37 *llevia* C3 C11.
 39 *pués tu* B C1 C3 C11; *lo que es seu* C2.
 42 *arriesgat* C5.
 43 *fengida* C2.
 48 *pertinactat* C2.
 49 *ne dabas* C5; *non donabas* M1.
 50 *no n'vols donar una* C3; *daras* C5.
 51 *ta tristesa* C3.
 52 *moriras* M1.
 53 *plorabas* C2 M1 U.
 55 *feas* C2.
 57 *perque ara* C3.
 59 *quedante ab los* B C1 C3 C11; *vulls* M1.
 60 *quant es major la desgracia* B C1; *era mes la desgracia* C11.
 61 *Com te pot home afligir* B C1 C3 C11; *Perque te ha de afligir* C2; *Peraque te ha de afligir* M1 U.
 [61: en la confluència de dues adiafores (α i δ), poc dissemblants entre elles, opto per la lliçó de C5, potser perquè el ponderatiu *tant* ve determinat per l'estrofa anterior.]
 62 *morir ni* C5.
 66 *escapar* B C3.
 67 *luego l' morir* B C3 C11; *mort del portar* C2.
 68 *una gran* C5.
 69 *puig vehem que Deu* C5; *supuesto* U.
 70 *posarse* C2; *per volerte a tu exaltar* C3; *passarte* C5; *exertar* M1.
 72 *contell* B C1 C11; *cortell* C2; *en totas* C3.
 73 *desde lo mes rustich vell* C3; *dendel* U.
 74 *fins* om. C2 C3; *a* om. M1.
 77 *Quantas* C2.
 78 *passas* C2; *no* om. M1.
 79 *que ets tu acas de alguna* B; *pués tu que'ts alguna* C1; *que ets tu de* C3 C11.
 81 *Te ha fet lo mon mols favors* B C1 C3 C11; *mont* C1.
 82 *ho* om. B C3 C11; *deixantlo* C1.
 84 *i* om. C2; *mort* C2.
 86 *pesars* B C3 C11.
 87 *Que* C1 C2 M1; *surcant* C2; *aquestas* C11; *sercant* M1.
 88 *el* om. B C3 C11.
 89 *ab breu* M1.
 90 *escollas molt durs de azars* B C11; *tempestats escolls assars* C3.
 91 *ben servit* U.
 92 *y en cas not' hagues* B C11; *ni en* C1 C2; *y ningun dañ fet te hagues* C3.
 93 *después* B C11 U.
 94 *recobres* B C1 C11.
 97 *de Egipte* C3.
 99 om. C2; *quant Deu com pluja los daba* C3; *com* om. M1.
 100 *del Cel* C3 C5 U.
 [100: *Cel* és el subjecte de l'oració dels vv. 99-100.]

- 101 *Te causa la mort espant* C3; *causante temor y esglai* C5; *en om.* M1; *Causante tal volta esglay* U.
 [101: la coincidència de γ i δ és manifesta.]
 102 *sas angustias* C3; *y els dolors* C5 U; *ingustias* M1.
 103 *Digasme si* B C3 C11; *Mes digasme* C5.
 105 *d' om.* B C11; *breu espay* B C3 C11; *quart espay* M1.
 107 *val més ara de comptant* B.
 108 *desembaras* C2 C3 M1.
 109 *que aquell* C3; *temps om.* U.
 112 *aixis* B C3 C11 M1; *tant* C5 U.
 113 *quant veus lo sofreix y aguanta* B C11; *la sofreix i la aguanta* C1; *no veus que'l sofre y aguanta* C3.
 117 *que futg i luego se aplaca* C3; *se escapa* C5; *que aturdida* U.
 [117: l'error de C5 és evidentment produït per l'atracció semàntica de *fugitiva*, com en el cas de C1, que, de primer, escriu *escapa*, i, en adonar-se que el model diu *aplaca*, ratlla la primera i escriu al costat la segona.]
 118 *qui* B.
 119 *al devant* C3 C5 U.
 121 *perque ab tanta* C3; *impesio* M1.
 122 *te fa semblant mella* C3; *te fa la mort tanta mella* U.
 123 *triunfa en ella* C5.
 124 *la sola* C3.
 127 *pues alla quiet* B; *pues als cobarts causa* C3; *pues ella quiet* C11.
 129 *y basta per superarla* C3; *sepultarla* C5.
 131 *Diras pues que a Christo* M1.
 132 *favor* C2.
 133 *i om.*; *causá gran terror* C3.
 135 *dende* C5 U.
 136 *despues* B C2 C11 M1.
 137 *extes* C1 C5; *estás* C2.
 138 *los peus* M1; *tingue baix* U.
 140 *lo favor* C2; *fou excés* C3.
 142 *tenir* B C11; *temer* C3.
 143 *en aquells* C3 U.
 144 *del morir* U.
 145 *Pues* C1 C2 C3 C11 M1; *ab dolor sumergiras* C3.
 146 *lo teu cor* C3.
 147 *possehit de tristor* C3; *de tristor* C3 C5 U.
 149 *donara* C2 M1.
 150 *dolors* C2.
 153 *ha om.* C3; *milicia* M1.
 154 *mil voltas ha provocat* C3.
 155 *Pues* C1 C2 C3 C11 M1; *aquella* C2; *Pues mira en aqueix* U.
 157 *girali a Deu la llanza* C3.
 158 *acut a ell ab amor* C3.
 159 *que no* C2; *y veuras quel' teu temor* C3; *no ha primit al temor* M1.
 160 *se cambia en esperanza* C3.
 163 *sian aquí numerats* C2 M1; *fossen equi-numerats* C3; *se hajan mes multiplicats* C5; *mes sian enumerats* U.
 [163: el llatínisme *equinumerats* va ser diversament malinterpretat i trivialitzat (*aquí numerats* per γ i, amb una correcció de sentit augmentatiu, que explica l'aparició de *que* al v. següent, a C5 i U.)]
 164 *que las* C5 U.
 165 *no es menester* C5; *no ha de menester* M1; *Gala es de Déu perdonar* U.
 166 *la Penitencia de Antoni* C5; *yl' mes noble patrimoni* U.
 167 *no un penitent Sant Antoni* U.
 168 *salvarse* B C3 C11; *solament ha de salvarse* U.
 169 *que qui sol desesperarse* B; *y qui vol desesperarse* C3; *perque lo desesperarse* C11; *aquí lo desesperarse* U.
 170 *se ve a donar al dimoni* B; *darse al* C1 M1; *al om.* C2; *ell se entrega al* C3; *donarte* C5; *es entregarse al* C11.
 172 *un om.* C3.
 173 *no te ocultias* C3 C11.
 174 *en Paradís* C2 C3 M1; *fen-se* C3; *quant pecá en lo* C11; *rehó* M1.
 175 *postras* C2; *sumis* C3 M1.
 176 *en sa* C3; *la divina* M1.
 177 *sa piadosa demencia* C3; *es la* C5; *que esta* M1.
 179 *que ella se inclina al perdo* C3.

- 180 *si no troba resistència* C3; *en ton cor* C5 M1.
 181 *El morir* C1; *estas injusto* C2; *Es en si l'morir tan just* C3.
 182 *tant impropí* U.
 183 *que en dir del Esperit* C5.
 184 *lo mori* C3.
 185 *mort* C2; *se mor y acaba sens sust* C3.
 186 *dulsissimanet* M1.
 187 *enomr* C2; *lo publich lance y* C3; *lo cas tremendo y enorm* U.
 188 *darà om.* C2; *n'dona fe* C3 C11; *ne farà* C5; *nos darà fè* M1; *an farà* U.
 189 *pues* B C1 C3 C11 U.
 190 *Lazaro nostre amic* C3.
 191 *horror* C5; *temps* M1.
 193 *pues* B C1 C2 C3 C11 M1 U.
 194 *per tenirte temorós* C2; *per ferte estar tant medros* C3.
 195 *dins lo cos* B; *no't set corromp* C2.
 196 *cadia* U.
 197 *sensiblement* B Ba C2 C11 M1; *pues* B C1 C2 C3 M1 U.
 [197: el context requereix *insensiblement* (reportat per C1, C3, C5 i U); la coincidència dels altres mss. en l'error (β i ζ) s'explica pel fet que és un error fàcil de cometre independentment.]
 198 *se t' podreix* B C1 C3 C11; *y se pudres* C2; *pudreixes* C5; *te podreix* M1.
 200 *tingas* Ba; *quant ni* C1 U.
 201 *horrorisa* B; *espantas* C3.
 204 *y lamentas* M1; *home ignorant te lamentas* U.
 205 *n' C3*; *quant* M1 U.
 206 *propia* B Ba C2 C3 M1 C11.
 207 *Sagrada* C2; *en sa Sacra* U.
 208 *las desgracias* C2 M1.
 209 *dona* B Ba C3 C11 U.
 213 *no s'mor* C5.
 214 *fructificar no podrà* C2 M1; *no fructificarà l'gra* C3.
 215 *cor* C5 M1.
 219 *fructificarà en lo dia* B Ba C2 C3 C11.
 221 *la tentacio* C3.
 [220-221: entre les dècimes 22 i 23 (vv. 220 i 221) el ms. C3 (f. 261) n'incorpora una altra que fa: *Sit' congoixa tal vegada / lo pensar que quedarà / en lo punt en quet' perdrà / ta familia desgraciada / es per cert molt poch fundada / ta suspita y ton temor / si Deu que es lo Deu de amor / fins ara ha cuydát de tu / ell mateix queda segú / que cuydará â son favor.*]
 223 *encara que tan inich* C3.
 224 *aquella* C2; *en semblant ocasio* C3; *aqueixa* M1.
 225 *pues si* B C2 C3 M1; *si l' llit* B C3 C11; *Salamó* C2 M1 U.
 228 *guardarte l's* C5; *per guardada los* C11.
 229 *que apartant las* C3.
 230 *deixaran* C2; *deixan los* C5.
 231 *No t' cal* C3; *No val dir que en esta urgencia* U.
 235 *sabs tu que* C3.
 237 *De obehir* C3.
 239 *Aqui qui* C5.
 240 *lo vici* B C11 U; *son vici* C2; *corregiria l' vici* C3 M1.
 241 *Que* C3.
 242 *per terminar esta vida* C3.
 243 *que aquella en que t'convida* C3.
 244 *per om.* C3.
 245 *Si tens resignació* C3.
 246 *est es l' instant oportú* C3; *l' om.* U.
 247 *qui ha de assegurar-te a tu* B C11; *que* C2; *qui te ha assegurat a tu* C3.
 249 *trobasses* B C11.
 250 *buscando* C2; *ab ton desitj importu* C3.
 251 *exemple* B C5 C11; *Que t'sie exemple famos* C3; *ermós* U.
 253 *perque no estava donosa* B; *que confiada y gososa* C3; *que per no trobarse hermosa* C11.
 254 *se dorm esperant l'Espos* C3.
 255 *Contemplaba* B C11; *Mirala com* C3; *Contempla pues* M1.
 256 *y vulnerada* B C2 C11 M1; *corre despres congoixada* C3.

- 257 *a buscar tota afanada* C3; *mal arteta* C5.
 258 *y ab dolorosa impaciencia* C3; *capa om.* M1.
 259 *aquella amable presencia* C3.
 260 *del* B C11; *del que* C1 C2 M1; *que perdé per confiada* C3.
 264 *y tu mors* B; *mor tu per ell sens temor* C3; *Mor doncs tu per* C5; *mor tu pues per* C11; *pues tu mor* M1.
 265 *mort va infundir* B; *la mort perdé tot lo horror* C3; *infundi la Mort horror* C11.
 266 *a Christo matant aqui* B C11; *quant Christo la va rendi* C3.
 267 *desperdiaciant* C2; *deixant trofeos alli* C3; *desprecidiant* M1; *depositant* U.
 270 *sense* C3; *aygu* M1; *sen* U.
 273 *facilitat* M1.
 275 *infelicitat* C2 C3 M1 U; *felicitat* C5.
 [275: considero que *infelicitat* és un error de substitució per atracció de *felicitat* al v. 273. Aquest error afecta a la branca que depèn de β; la branca que depèn del subarquetip δ conserva la lliçó original: *infidelitat*. C3, que pertany a aquesta segona, reporta, però, *infelicitat*, tot coincidint amb l'altra branca: pot molt bé ser que es tracti d'un error independent, idèntic al comès per β.]
 277 *oh om.* C2 U.
 278 *incomparable* C2 C3 M1.
 [278: la coincidència de C3 amb la *lectio facillior* de γ l'atribueixo a un error independent.]
 279 *punt* C3.
 280 *cami* M1.
 282 *y una* B Ba C11; *o om.* C2 M1; *bruto* C3.
 283 *morant també mort* C2.
 287 *pero, tu, ó home* Ba; *pues tu* C1 C5.
 289 *cor* M1.
 290 *nobles milloras* M.
 292 *quedaria* C2.
 293 *pues* B C1 C2 C11 M1 U; *pues no tindra impediment* C3.
 294 *fantasma racional* B C1 C2 M1; *de la massa material* C3; *de son fantasma animal* C11; *de la fantasma* M1.
 [294: veg. la reflexió sobre la transmissió d'aquest vers a l'apartat de *recensio*.]
 297 *alcansaria* C2.
 298 *entrama facilitat* M1; *excelsa sublimitat* U.
 299 *que pujara en un* B C11; *pjara* C2; *se'n om.* C3; *ques sen* M1.
 300 *seria* C2.
 303 *l' om.* C1.
 304 *la hermosa* B C2 M1; *recreació* Ba; *de la tua creació* C3; *de la nostra creacio* C11 U.
 305 *conservacio* C1 C3 M1; *convercio* C2 C11.
 [305: veg. el passatge de Fl a la nota al v.: *conservació* és un error (o una innovació) que diversos testimonis cometem independentment.]
 307 *esta* Ba; *y esta* C3; *esta forçosa* U.
 308 *deu causar* B C5.
 309 *pues mes millor* B; *puix, millor, que no morir* Ba; *pues* C1 C2 C3 C5 M1 U; *puig mes millor* C11.
 310 *om.* C2; *ve ser* Ba; *ve esser* M1.
 311 *om.* C2.
 312 *om.* C2.
 313 *om.* C2; *i om.* C3.
 314 *om.* C2; *sempre plorant* M1.
 315 *om.* C2.
 316 *om.* C2; *en son* B; *en cert modo* C3; *ab son* C11.
 317 *om.* C2; *perque s'veu vestit* C5; *perque es veu cubert de* U.
 318 *om.* C2; *la candida* U.
 319 *om.* C2; *blanqueja tu ta consciencia* C3; *blanqueja tu* C11; *pués om.* M1.
 323 *la possessio* C2.
 324 *de una herencia* C3.
 325 *tingunt* Ba; *malencolia* U.
 326 *sa victoria* B Ba C11 M1; *una victoria* C1 C3.
 327 *Qui fecundant* C3; *al fundar* M1.
 328 *ab la* U.
 329 *me alcansa* Ba; *y aqui* C5.
 331 *se alegre* C5 U.
 332 *desusada* C1; *sa boda* C3 C11.
 333 *la patria* C5.

- 335 *entra en una* B C5 C11; *qui guanya una* C3.
 336 *posarse alborotar* B M1; *alborotar* C11; *a albosar* C1; *sens tenir goig singular* C3; *passarse* C5.
 337 *reinar* B C1 C2 C11 M1; *si l'morir* C3; *es passar* U.
 338 *y hipotecar* C1 C2; *y acarrear tanta* C2 M1; *y t'proporciona tal ditxa* C3; *a tan soberana ditxa* U.
 339 *cum* M1.
 340 *la ditxa que has de lograr* C3; *vencer rendir y reynar* U.
 342 *ja om.* C3.
 343 *sa esfera* C3.
 344 *cetro de corona* M1.
 345 *fraternal* C2; *faternal* M1.
 347 *tals llans* C2.
 348 *per tu sempre esta pregant* C3; *esta si per tu* C5.
 349 *agurdant* C2.
 350 *pera posarte* B C11; *per collocarte* C3.
 353 *entraré* B Ba C11.
 354 *de* C1.
 356 *o augusta felicitat* C3; *facilitat* M1; *a tota felicitat* U.
 361 *Exclama pues ab* U.
 365 *espera un* C11.
 367 *pues no* C3.
 368 *de remey desauciat* C3; *dseuciat* M1.
 369 *confessant la lley* B C11; *pues sa lley has professat* C3.
 370 *lo just* C2 M1.
 371 *Que importa de que* C3.
 373 *fas mes aqui* C2 M1; *si no fas mes sent aqui* C3; *altre aqui* C11.
 375 *desbarats* C2 M1.
 378 *sens arriscar un* B C3 C11.
 380 *mes que afegir* B C3 C11; *anyadir* U.
 381 *reparat* M1.
 384 *si la vostra* C3.
 385 *pietat* C5.
 387 *expndrer* B C11; *encndrer* C3.
 390 *mentres lo anés a* B C3 C11; *mentras que el vaig* C2 M1; *mentres quen' vaig* C5 U.
 [390: la llicó que ens reporta C1, provinent del subarquetip δ és l'única acceptable pel sentit i la considero provinent d'X; α transmet un error a tota la seva branca, mentre que el mateix s'esdevé amb ε a l'altre costat.]
 393 *y si jo* C3.
 397 *aplicat* M1.
 398 *justicia y rigor* B; *gran Deu vostre just rigor* C3; *lo vostre enutg y rigor* C11.
 399 *com preneu* C11.
 [Al final:] *Beati mortiu qui in Domino moriuntur* C3; *Finis* U.

Dècimes espineles heptasil·làbiques (abbaaccddc).⁴

RUBIÓ (1958 [1986, 144]) havia dit d'aquestes dècimes que eren «precises de formulació i molt concises». COMAS (1972 [1985, VI, 331-333]), per la seva banda, va posar aquest text al costat dels nùms. 3 i 4, pel fet que «la descripció de la mort [en] recorda l'estil». Ja he exposat la meua opinió en la introducció.

La composició s'insereix, com l'anterior, en el discurs de la *bona mort*, tal i com l'he descrita al capítol 2. **Obra. 2.2. La poesia religiosa.** De fet, és una *art de ben morir* en vers,⁵ mitjançant la qual la veu poètica exhorta un moribund i el prepara per a l'instant final, el reconforta i el concilia amb una visió positiva de la mort, seguint una sèrie de passos inserits en un ritual ben establert. Per tal d'oferir una valoració, ni que sigui breu, dels paral·lelismes entre el text de fra Eura i els nombrosos tractats que es van escriure a l'edat moderna sobre el tema, he agafat com a textos comparatius algunes d'aquestes arts de ben morir. N'he consultat algunes de les que van ser escrites en català al llarg de l'edat moderna. P.e., el llibre de Jaume Montanyés, *Espill de ben viure y per ajudar a ben morir*,

⁴ Sobre aquesta forma mètrica a la poesia catalana, veg. BARGALLÓ (1991, 140-141).

⁵ Com ja havia dit COMAS (1972 [1985, VI, 331]).

que apareixia a mitjan segle XVI a València;⁶ el del jesuïta Pere Gil, de principi del segle següent, imprès a Barcelona: *Modo de ajudar a ben morir als qui per malaltia o per justícia moren*;⁷ o el de Jaume Crasset, *Modo, preparacio, y practica de morir be; y de ajudar a be morir*, imprès a Olot al 1714.⁸ Cap d'aquests llibres, però, no era a la biblioteca del convent de Sant Agustí, segons els índexs manuscrits conservats a la BUB (veg. **Annex VII**). A més, a banda de la de Montanyés, de notable ambició literària, les de Gil i de Crasset són escrites amb l'esforç d'adequar-se a un lector molt "popular" i mantenen un to de manual de devoció, molt pedagògic, essent així molt allunyades de l'ambició literària d'aquests poemes d'Eura amb els quals pràcticament no hi he trobat paral·lelismes. Amb tot, una de les obres amb què he pogut establir un major nombre de paral·lelismes és escrita en castellà i publicada a principi del Set-cents: *Prácticas de visitar los enfermos y ayudar a bien morir*, obra d'un religiós camil·lià («clérigo reglar ministro de los enfermos») català,

⁶ La segona part del llibre, la que és pròpiament una art de ben morir, «Segona part del present llibre la qual és Espill per a ajudar a ben morir en lo incert dia y hora de la mort...» (MONTANYÉS 1559, ff. LXXXI ss.), comença per uns capítols preparatoris per ensenyar a resistir els assalts del dimoni, però aviat l'obra es decanta cap a un discurs consolatori el pes més important del qual el constitueixen els exemples d'oracions del moribund al Crist, en les quals aquest sosté una posició de pecador desafortat que s'adreça a la misericòrdia infinita del Redemptor. Sovint adopta la forma de contemplació del Crucificat (p.e., ff. CVII-CVIII, CXVII-CXVIII, etc.). Dedica capítols sencers a la descripció de la Passió de Jesús, amb especial atenció a les "set paraules" (ff. CXXXVIII-CLVIIIv). A diferència de l'obra de Pere Gil que esmento a continuació i del text de fra Eura, l'aspecte combatiu contra l'heretgia, de protesta de fe «cathòlica y tots los articles d'ella, axí com ho mana la Sglésia» i d'apologia sacramental hi són molt vidents (p.e., ff. XCVIII, CVv, etc.; noti's la data). El llibre de Montanyés va tenir una vida editorial llarga: AGUILÓ (1923, 231-233, núms. 445-454), n'esmenta fins a set edicions, entre catalanes i traduccions al castellà, des de 1559 fins a 1618; n'hi ha una de 1827.

⁷ GIL 1605. El manual de Gil és, sobretot, un llibre que vol ser pràctic, que recull tota mena de casuístiques amb què pot topar qui té cura de malalts i de sentenciats a mort i com pot afrontar qualsevol situació i reconduir-la; s'atura més a explicar què ha de fer (deu ser un text molt interessant des d'un punt de vista antropològic i d'història de la vida quotidiana, etc.), què ha de pensar i què ha de dir el moribund, però ben poques vegades exposa explícitament el discurs directe de com ho ha de fer, com era el cas de Montanyés. Sobre aquesta obra de Gil, veg. IGLÉSIES (1949, 129-130). Al «Pròlec», ff. [VIII]-[IX], Pere Gil fa unes reflexions sobre les raons que l'han conduït a utilitzar el català per redactar i publicar la seva obra. Que jo sàpiga no és un text gaire conegut (IGLÉSIES 1949, 59-60, en feia esment i en reproduïa algun extret; poc després, RUBIÓ 1953 [1985, 87] també s'hi referia) i, donat l'interès d'algunes de les afirmacions, m'ha semblat que podia transcriure'l *in extenso* aquí, ni que fos en nota: «He volgut escriure aquest tractat en llengua catalana per algunes justas causas. *Prima*, per ser esta llengua la mia natural y per fer aquest bé a la nació catalana, a la qual y per la qual tinch y dec yo tenir qualsevol servici per ben empleat. *Secundo*, per haver-m'o així demanat ab gran desitg, molts anys fa, lo molt il·lustre y reverendíssim senyor don Joan Dymas Loris, bisbe de Barcelona, de bona memòria; al zel y a la voluntat del qual no poguí yo en lo temps de sa exemplar vida satisfacer per ser molts las ocupacions que yo en aquell temps tenia, a més de llegir cada dia una lliçó pública de Theologia en nostre Col·legi de la Compañia de Jesús de Barcelona, com llegia. *Tercia*, per haver-hi pochos o casi ninguns llibres estampats en llengua catalana que tracten de aquesta matèria, y los que hi són, no tenir lo estil y llenguatge tan comú, tan acomodat y tan usat com és menester. *Quarto*, perquè he vist de mos ulls y tocat ab mes pròpies mans per llarga experiència que molts capellans y religiosos catalans, los quals, essent altrament com eren bons predicadors y molt doctes en Theologia y molt pràctichs en matèria de casos de consciència y molt versats en oyr confessions sacramentals y en ministrar sacraments, quant se empleàvan en lo ministeri de ajudar a ben morir, se trobàvan tan lligats que ni tenian matèria de què rahonar ab los malalts y sentenciats per aconsolar-los, ni menys paraulas catalanas pròpies per a dir-los; del qual se seguia que o estàvan muts o lo poc que deyan ni confortava als agonizants, ni edificava als presents. Y, cert, és gran llàstima que, essent la llengua catalana usada en los regnes de Cathalunya, València, Sardenya, Mallorca y otras islas, y entesa en tres o quatre províncias de las fronteras de França y en las fronteras de Aragón, que las personas ecclesiásticas, las quals ab ella han de predicar y ensenyar la doctrina christiana y ministrar sacraments y ajudar a ben morir, no la parlen ab la perfectió que deurien, en bé de les ànimes, per a millor encaminar-les a la Benaventurança. Estas rahons me han convençut a escriure la present obra més en llengua catalana que no en castellana o italiana o latina. Perquè si en lo esdevenidor se conegués ser cosa útil per a las ànimas traduyr-se en altra llengua, fácil cosa serà vertir-la llavors de llengua catalana en llengua castellana o italiana o llatina...» Quan parla d'obres catalanes del gènere a les quals retreu que no tenen «lo estil y llenguatge tan comú» com la seva, es refereix, sens dubte, al llibre de Montanyés, al qual esmentarà un parell de vegades en els preliminars.

⁸ Veg. el títol sencer a la bibliografia (CRASSET 1714). AGUILÓ 1923 (núms. 460-462) en recull dues edicions més, a Vic i Girona. És dividit en dues grans parts: una preparació i pràctica de bé morir, en què s'ha d'exercitar continuament el cristià, i una pràctica de ajudar a bé morir, dirigida bàsicament als sacerdots que han d'assistir moribunds. Si no vaig errat, aquesta obra seria una traducció de *La douce et sainte mort* del R.P.J. Crasset, jesuïta (Paris 1680) (veg. VOVELLE 1974, 241; a BIBLIOTECA DE CATALUNYA 1996, 45, hi ha catalogada l'ed. d'Olot; hi diu [Jean]: va ser traduït erròniament per 'Jaume' al s. XVIII? O és un error d'aquest catàleg en el desenvolupament de l'abreviatura?). Com en el cas de Gil, també hi ha un fragment dels preliminars on es fa al·lusió a la llengua catalana i que em fa l'efecte que és poc conegut. És l'«Aprobació del molt il·lustre doctor Mariano Cortès, canonge penitencier de la santa cathedral iglesia de Geronà» (ff. ¶4v- ¶5v), el qual acaba així: «és també de una composició hermosíssima entre tots [=els «Librets manuals de varias devocions»], y de una puresa gran de nostra llengua catalana, galanament parlada, sens affectació y sens mendicar cosa a la castellana. Axí ho sento y axí ingenuament ho protesto. Girona, y gener, 1 de 1714».

Baltasar Bosc de Centelles i Cardona (1650-1714). Va ser una de les obres del gènere que va tenir una major difusió i èxit editorial a l'edat moderna hispànica.⁹ Una de les consignes que ha de adreçar el clergue al moribund val per a resumir l'esperit del nostre text: «Y si su divina Magestad por este camino te quiere sacar de este valle de lágrimas y llevarte al eterno descanso, no debes entristecerte, sino alegrarte, porque da fin tu destierro y empieza tu felicidad, que ha de durar para siempre» (BOSC 1701 [1820, 63]). En les anotacions concretes als versos d'aquest text (i també del poema anterior) he deixat constància dels paral·lelismes entre tots aquests textos i els de fra Eura.

Com ja he avançat a la introducció, però, molts dels conceptes i imatges d'aquesta literatura els trobem també en el gènere de l'epístola consolatòria (p.e., amb la francesa barroca, estudiada per CAGNAT 1995); els paral·lelismes són més marcats amb aquest text que amb els núms. **1** i **3-4** i els he consignat a les notes als passatges corresponents.

Per les notes al marge que ens reporta el ms. C5, coneixem bona part de les fonts de molts passatges del text: en primer lloc les Sagrades Escripures, però també la literatura sapiencial, com els epigrames d'Owen.

⁹ La primera edició va sortir a Anvers al 1701. Antoni Palau en coneix 14 edicions entre 1701 i 1847, però sembla que n'hi va haver més (MARTÍNEZ GIL 1993, 65 n. 208). Faig les citacions per una edició de 1820 (BOSC 1701). Al convent de Sant Agustí, segons el ms. 1166 de la BUB (inventari de la biblioteca del convent), n'hi havia exemplars de cinc edicions diferents, una d'elles de Càller (1710), a més d'una *Guirnalda mystica. Triumpho de los Santos* (Barcelona 1763), del mateix autor.

3

En memòria de la sepultura

- I Abat, vaixell racional, les veles,
sonda del mar intumescent l'altura,
que en lo més alt, a on menos receles,
4 escollo és, amagat, la sepultura.
Cristiana, la pietat encén candeles
no en va damunt d'aquesta pedra dura:
coloso ardent de ta salut eterna,
8 en l'entrada del port t'encén llanterna.
- II Aquí han anat a fons naus altaneres,
plomes doctes, belleses peregrines:
en pedaços d'horrendes calaveres
12 encontraràs encara les ruïnes.
Plega, pués, ja les trèmules banderes,
romp advertit les oles cristal·lines,
que a l'estallit del bronze que es lamenta,
16 salva la sua barca qui escarmenta.
- III Esta és, mortal, ta pròpria solar casa,
sos àmbits és forat, portal la llosa,
romàtic lo terreno, humil la base,
20 lo sostre baix i la paret mohosa,
estret i curt lo lloc, la sala rasa,
sens resplendor, obscura i horrorosa.
Mira-la bé, mortal, que deus mirar-la,
24 casa que tant de temps has d'habitar-la.

1-8: sobre aquesta metàfora marítima, continuada a l'estrofa següent, veg. el comentari al final del poema. Al *Relox de la Buena Muerte*, la dedicatòria dels Congregants de la Bona Mort a la Verge Maria és un desplegament d'aquesta mateixa metàfora (MINUART 1711, pp. [3]-[4]).

2-3: *altura* i *alt* són aquí llatínismes, d'*altus*, amb sentit de 'profunditat' i 'profund'; *intumescent*: cultisme pur (en tots els diccionaris consultats no apareix altra accepció que 'que s'infla', relacionada amb 'inflamació' i 'tumor'; *mar intumescent*, doncs, a causa de les ones. Cf. «soberbio, el mar / se entumeció / de vanidad»: 19 69.

5: sinèresi a *cris-tia-na* i *pie-tat*.

5-8: notem el lligam amb els vv. anteriors: *pedra dura* és l'*escollo*, és a dir *la sepultura*, lloc on la pietat cristiana s'alça com un far o com un colós amb una llanterna per tal de guiar els vaixells a l'hora d'entrar al port. La pietat cristiana, doncs, transforma l'escull de la mala mort en el port de la bona.

7: *coloso ardent* és, evidentment, un record del colós de Rodes, aixecat a l'entrada del port d'aquesta ciutat, amb una torxa a la mà; la imatge de la torxa del desengany és un motiu comú de la poesia barroca: cf. Fontanella, *Lo desengany*, vv. 1727-1734: «O, Desengany generós / que de mos sentits desterras / la obscuritat y lo error! / Eixa lluminosa antorxa / ab lo llum de la rahó, / és faro de mas tormentas, / és de mos naufragis port.» (MIRÓ ed. 1988, 243).

9: *altaneres*: 'altives'; notem l'antítesi a *fons/altaneres*.

15: *estallit del bronze que es lamenta*: toc de campana (en aquest cas el toc d'avis cristià). *Bronze*: sinèdoque per 'campana'. En llegir aquest vers em ve a la memòria la imatge del conegut quadre *Árbol de la vida* d'Ignacio de Ries (1653, catedral de Segòvia), una al·legoria de la *Vanitas* on sobre la copa d'un arbre hi ha un banquet (la humanitat embrutida amb plaers) i a baix, a l'esquerra de la soca, hi ha la Mort que la talla, mentre que a la dreta Jesús, amb certa desesperació, toca una campana d'alarma. Cf. 1 165-168.

17-22: noteu l'al·literació en /r/ (rotacisme).

17-24: després de les dues octaves anteriors, on s'ha desplegat la metàfora "marítima", aquesta tercera estrofa conté un motiu nou: el de la tomba com a casa, un paral·lelisme que es desenvolupa i amplifica a les estrofes següents. Cf. «...será la casa y aposento, porque no es otro que una estrecha huesa de siete pies de largo que se fabrica en media hora, porque las demás fábricas suntuosas de los sepulcros de nada sirven al triste cuerpo ni es capaz de gozar de ellas» (PUENTE 1605 [1935, 136]). Com a anècdota esmento que aquesta tercera estrofa és transcrita per Joan Perucho a la novel·la *Pamela*, seguint la llició que ens transmet C5 («La descripció del lloc [=l'interior del panteó dels marquesos del Paular] era molt

- IV Aquí dins no s'hi encontren antesales,
 cielos rasos, cimboris, coronises,
 quadres, reixes, jardins, balcons, escales,
28 galeries, escuts, pedrons, divises,
 alcoves, corredors, retretes, sales,
 recibidors, salons i parets llises,
 que aquí la vanitat més opulenta
32 ab uns deu palms de terra s'acontenta.
- V Són aquí dintre les alcoves coves,
 los envans, vans i les escales, cales;
 i dins sos àmbits, si ho comproves, proves
36 que no prevenen antesales sales,
 no s'incorporen guarda-robes robes,
 ni desperdícien rompegales gales,
 que, no havent-hi aquí dins cosa que gústia,
40 o lo contento hi mor o hi viu l'angústia.
- VI No adornen les parets flamencs tapissos,
 brocadellos, blandons, miralls, arquilles,
 escaparates, làmines, països,
44 escriptoris, bufets, baüls, camilles,
 estrados, tafetans, tapetes, tissos,
 catifes, salamons, brasers ni silles,

semblant a la que, feia més d'un segle, Agustí Euras [sic] (1680-1760), poeta de l'Acadèmia dels Desconfiats, descrivia amb tristes i obscures tintes» (Barcelona, Edicions 62 (El Cangur, 104), 1987, 96).

17: sinèresi a *prò-pria*. *Solar casa*: 'casa pairal'. Cf. Ps 49, on apareix diverses vegades el motiu de la tomba com a casa i també el del ric a qui no valen riqueses en morir: «Si un home es fa ric / converteix la seva casa en un palau: / quan es mori no se l'endurà, / no el seguiran les seves riqueses» (Ps 49:18). Cf. també aquest fragment del *Libro de oración y meditación* de fray Luis de Granada: «Allí le dan casa para siempre; allí toma solar perpetua en compañía de los otros muertos; allí le salen a recibir los gusanos. [...] Allí los recibe la tierra en su regazo, y le dan paz los huesos de los finados, y le abrazan los polvos de sus antepasados» (cito de SEBASTIÁN 1981, 94).

18-21: enumeració amb zeugma (el verb *ser* del v. 7 serveix per a tots els termes de l'enumeració).

18: *àmbits*: en el sentit de 'perímetre límit' (DA, I, 265, s.v.).

19: *romàtic*: «humit, malsà per excés d'humitat»; és «var. vulg. de reumàtic» (DCVB, IX, 457-458, s.v. *Reumàtic*).

20: *mohosa*: 'florida'.

25: notem els paral·lelismes entre el primer vers i el setè (inici de l'epifonema) d'aquesta octava i la següent: *Aquí dins / ... aquí dintre i que aquí / que... aquí*.

26: sinèresi a *cie-los*.

28: *divises*: aquí val pel suport material de la figura emblemàtica i sentència que constitueixen la divisa.

29: *retretes*: 'retrets', 'cambres privades'.

31-32: l'antítesi és tòpica en la literatura ascètica: cf. J.E. Nieremberg, *De la diferencia entre lo temporal y eterno*:

«Faltándole aún siete palmos de tierra para sepultura al que en vida era señor de tanta». I més endavant: «El que no cabía en grandes palacios, cabe en aposento tan estrecho como son siete palmos de tierra» (ZEPEDA-HENRÍQUEZ ed. 1957, 54 i 59), expressions que ressonen en el fragment del també jesuïta VIRGILI (1696, 34): «O miserable cos, que ara no caps en grans palacis ni en lo món, y has de estar en una fossa de set palms de llarch y tres de ample». Cf., encara, «si tuviesses presente que, de todo, sólo te llevarás una pobre mortaja y siete palmos de tierra» (*Relox* 1711, 178). Set pams, deu pams? Per fray Luis de Granada, al *Compendio de la doctrina espiritual*, el patró de llargària havien estat els peus: «porque del cuerpo ya sabe que no le puede caber otra suerte mejor que un hoyo de siete pies en largo, en compañía de los otros muertos» (MORA ed. 1945, 241).

33-40: octava de versos amb "eco" (cf. ROSSICH 1979, 44-45), molt del gust de l'artifici barroquista. Notem el recurs fàcil d'usar mots compostos (vv. 36, 37 i 38) i la derivació (v. 35).

34: *cales*: 'forats' (cf.: «*Cala*. Term. de Albañilería. El rompimiento à manera de agujero ó portillo, que se hace en la pared para reconocer su grueso y fabrica. Lat. *Foramen*»: DA, II, 53, s.v.); també pot equivaler a 'coves' (la relació amb aquesta accepció és doc. a DECat, II, 403-404, s.v.) i encara a 'sentina', interior d'un vaixell (DCVB, II, 828, s.v. 3); el forat pel qual hom s'estimba es contraposa a baixar mitjançant una escala.

36: *prevenen*: l'accepció que sembla tenir al text, 'antecedir' o 'precedir', malgrat que no figura en els diccionaris consultats, hem de relacionar-la amb l'etimologia més literal de 'pre-venir', 'venir abans de': 'aquí no hi ha avantsales que precedeixin les sales'. Cf. Fontanella: «Què molt si prevé la aurora» (MIRÓ ed. 1995, núm. 332, v. 13; II, p. 261).

38: sinèresi a *des-per-dí-cien*. *Rompegales*: «Se aplica a persona descuidada y mal vestida» (DUE, II, 1056, s.v.); entenguem 'ni desperdícien gales [els] rompegales', és a dir, els *rompegales* no poden aquí fer mostra de les seves habilitats perquè no disposen de "matèria primera" per fer-ho.

48 que a tan infausto lloc, obscur i opaco,
triumfant, la mort ja ho ha donat a saco.

VII Què aprofiten miralls a qui no mira,
dorats brasers a qui potser s'abrassa?
52 De què serveix, per a qui jau, cadira,
i a un edifici tosc hermosa base?
Per a compòndrer la funesta pira
no han de buscar alaixes fora casa,
que quantes coses esta llosa enserra
56 adornos són de la mateixa terra.

VIII Sobre la terra l'atrevida vida
alts i superbos edificis funda;
però la mort, més cauta i advertida,
60 fa casa envers al centro i la profunda.
Funda en l'aire la vida presumida,
busca sagaç la mort terra fecunda;
mes, si el vent enfureix sa fúria brava,
64 aquesta queda quan aquella acaba.

41: la tapisseria de Flandes va obtenir gran esplendor i renom des del segle XV arreu d'Europa. Cf. «Ni Flandes tapiceria», al poema «Reverent rector y amat» de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 89). Entre *tapissos-tissos* / *països* hi ha rima visual: [s]/[z]. Amb tot, és molt probable que es realitzés també a l'època la forma [p★'isus] i aleshores la rima seria correcta; cf. la primera redacció de l'*Atlàntida*, on Verdaguer escriu *pahissos* (DECat, VI, 167); cf. els mss.: *paissos* (C1 i M1) i *payssos* (C5).

42: *brocadellos*: 'brocatells'. *Blandons*: 'brandons' (també al v. 259).

43: *països*: «En un ventall, el tros de tela o de paper pintat sostingut per les barnilles» (DLC, s.v. *País*); tanmateix, al costat de *làmines*, fa pensar en 'mapes', pintats o penjats a la paret, o fins amb 'paisatges' (pintats) (veg. DECat, VI, 168, s.v. *Pagès: paisatge* i *paisatgeria*).

45: *estrados*: 'estrades', probablement «ant. Banc amb prestatges o calaixos», doc. al XV-XVI (DCVB, V, 579, s.v. 2. *Estrada*). *Tissos*: forma no documentada; probablement relacionada amb 'tissú'; cf. 6 116 i 12 603, on apareix com a mot pròpiament agut (veg., però, les formes de dos dels testimonis del poema 12 a l'aparat crític). Devia ser un gal·licisme d'incorporació recent: DCVB, X, 315, s.v., el documenta al 1799, i DECat, VIII, 375, s.v. *Teixir*, al 1789. També l'empra Tegell al seu francòfil *Poema anafòric*. sarau III, v. 140; sarau VIII, v. 41 i sarau XI, v. 153 (BROWN ed. 1989, 50, 92 i 123). I la trobo, poc després, en Ignasi Ferrera (ROMEU 1989 [1991, 203, v. 156]).

46: *silles*, però més avall (v. 51) *cadira*; es pot sospitar que es tracti d'un tipus de cadira diferent de l'habitual (també en l'obra de Tegell (MASCARÓ, ed. 1971) apareix aquesta doble denominació); cf. *seilla*: «ant. Cadira (sobretot la d'una persona d'autoritat)» (DCVB, IX, 804, s.v.).

48: *saca*: 'saqueig'. El sentit dels vv. 47-48 és clar: la mort –trionfadora en la batalla contra la vida– ha lliurat *tan infausto lloc* –la sepultura– per tal que sigui saquejat, i per això no hi ha ornaments de cap mena. Aquí, com en diverses ocasions al llarg del poema, la mort és personificada (prosopopeia), com també, com a contrapunt, la vida (veg. vv. 57-64).

49-52: cf. els vv. 9-11 del sonet «Al suspender la pluma como suspender la espada» de López de Zárate: «De que aprouechar belicos blasones, / Ni de Apolineos lauros pompas vanas, / Si producen hidropicas pasiones?» (SIMÓN ed. 1947, II, 104).

49: advertiu les paronomàsies *miralls/mira* i *brasers/abrassa*.

54: *alaixes*: cast. per *alhajas*. Cf. «De bons trastos halajada», d'Ignasi Ferrera (ROMEU 1989 [1991, 220, v. 102]).

55: *enserra*: d'*enserrar*, «ant. Tancar, encloure» (DCVB, V, 29, s.v. 1. *Enserrar*).

56: 'són ornaments pertanyents a (o que provenen de) la mateixa terra'.

57-64: tota l'octava es basa en l'antítesi aire/terra. Cf. el sonet «Al peligro de los poderosos» de López de Zárate (SIMÓN ed. 1947, II, 109, vv. 1-4 i 9-14):

Lo profundo sublima el edificio,
Qual la humanidad, que al cielo se leuanta.
Fabrica, que no assienta en honda planta,
Haze, quanto mas crece, mayor vicio.
[...] Para la eternidad al firmamento
Es preciso atender; que se auecina
La assolacion sin este fundamento.
Toda sobrada maquina declina.
Lo constante comiença del cimientto:
De lo mas eleuado la ruina.

- IX Aquí dintre no hi ha escala posada,
que ningú hi baixa, però sí trabuca,
quan de morir està més descuidada,
68 la vida en flor i la edat caduca.
 Aquí dintre no hi ha porta escusada,
que, quan la mort imperiosa truca,
anant-se'n a la fossa sens fer torta,
72 passen per aquí tots o per la porta.
- X Est és l'ocàs de la propícia estrella,
aquí mengua tots sos creixents la lluna,
aquí s'apaga la volant centella,
76 aquí tropessa la corrent fortuna;
aquí la flor que un temps fou meravel·la,
sens culto, sens ofrenda i pompa alguna,
mústia, macilenta i desfullada,
80 es meravel·la sols haver-ho estada.
- XI Aquí té el venjatiu les mans lligades,
los ulls tancats la vista més zelosa;
aquí té lo glotó les dents serrades
84 i l'ús suspès la llengua més xismosa;
aquí no prenen peu les bufonades,
ni es descara la cara més hermosa,
que aquí un difunt tan insensible queda
88 com la mateixa mare que l'hospeda.
- XII Aquí jauen sens pompa los Pompeos,

(Veg. formulacions similars al «Soneto moral», SIMÓN ed. 1947, II, 117.) A les *Décimas a la muerte*, atribuïdes a Calderón, llegim: «No labres sin fundamento / Maquinas de vanidad, / Pues la mayor Magestad / En vn sepulcro se encierra» (WILSON 1971, 309, vv. 15-18).

57: *atrevida vida*: eco.

60: *profunda*: ús transitiu de *profundar*, «ant. Ficar a lloc profund» (DCVB, VIII, 907, s.v.; sense documentar-la).

62: *sagaç*: ús adverbial.

63: sinèresi a *fú-ria*. *Enfureix/fúria*: derivació, on es busca també un efecte d'al·literació en /f/, que evoca el soroll del vent. La "iunctura" *fúria brava* apareix també a 7 154.

64: bimembració, amb paronomàsia (*aquesta/aquella, queda/acaba*), i al·literació de /k/.

66-68: el subjecte de *trabuca* és el vers 68, és a dir 'tothom, joves i vells'; concordança *ad sensum*.

66: *trabuça*: de *trabucar*, «intr. o refl. Caure algú o alguna cosa inclinant-se, perdent la posició normal» (DCVB, X, 410, s.v. *Trabucar*. 4.a). El fet d'ensopegar amb la pròpia tomba oberta, que engoleix l'home, és una imatge habitual en textos ascètics.

68: hiat *la | edat*.

69: *escusada*: 'excusada': d'«*excusar*, ant. *escusar* i *scusar*»: «Secret, que està fora de l'ús comú; reservat. *Isqueren per una porta escusada* [Eiximenis]» (DCVB, V, 648, s.v. *Excusar* i *Excusat*): per entendre aquesta expressió cal tenir en compte que, en aquesta octava, la sepultura és metonímia per la mort: *aquí dintre* equival, no a la tomba, sinó a la mort, inadvertida (vv. 65-68) i indefugible (vv. 69-72; v. 69: ningú no se n'escapoleix).

70: *truca*: no pas a la *porta escusada* sinó a la "porta" del viu.

72: no acabo de veure clar el sentit d'aquest vers.

73: sinèresi a *pro-pí-cia*.

74-77: anàfora (*aquí*); a més els tres primers versos presenten estructura paral·lelistica, més marcada als vv. 75-76. Als vv. 74-76, a més, s'estableix una antítesi entre el verb i el terme segon del vers (de vegades subjecte, de vegades CD): *mengua/creixent, apaga/centella, tropessa/corrent*.

74: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosil·lab *sos* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'Annex II).

75: sobre la possible relació entre aquest vers i la poesia de Quevedo, veg. el que he exposat a la nota 192 del capítol 2. **Obra**

82-86: notem la sèrie d'antítesis.

82: *zelosa*: en el sentit d'«atenta».

85: *prenen peu*: de la loc. "prendre peu", prendre una cosa «com a ocasió o pretext» (DCVB, VIII, 540, s.v. *Peu*); cf. «... pren tant de peu»: 18 6.

92 sens força i sens valor los Valentinos,
 los Honorios sens honra i sens trofeos,
 i aquí són inconstants los Constantinos;
 aquí caben Alexandros, Ptolomeos,
 Cèsars, Borbons, Nabucos, Victorinos,
 96 que en esta tan fatal prodigiosa obra
 a qui fou un món curt, poc lloc li sobra.

XIII

 La insolent arrogància aquí s'acaba
 del que les lleis sagrades tiranisa,
 i al que entre peus, superbo, a tots portava,
 100 entre peüs tothom lo porta i pisa.
 Aquell que al Cel, superbo, amenaçava,
 alçar no pot un dit, la sort concisa,
 i, qual arbre caigut d'una alta brenya,
 104 tronc és a on tothom hi pot fer llenya.

XIV

 Aquí és un infeliç vianda nova
 que a vàrios serveix de cruel merienda:
 mengen los cucs la carn, l'engrut la roba,
 108 los enemics l'honor, l'hereu l'hacienda,
 la memòria lo temps, i a l'últim troba
 un olvit perpètu per cloenda;
 i aquí, sens reservar-li cosa alguna,
 112 és mònstruo horrorós de la fortuna.

89-92: sèrie de paral·lelismes (amb zeugma els tres primers), amb antítesis i l'ús de paronomàxies. De fet, tota l'octava està formada per antítesis: als vv. 93-94 entre els "grans" (amb un doble sentit de volum) homes i l'espai limitat de la sepultura; també als vv. 95-96 (*curt/sobra*).

90: *Valentinos*: de la dinastia Flavius Valentinianus d'emperadors romans d'Occident dels segles IV i V.

91: sinèresi a *Ho-no-rios*.

93: *Ptolomeos*: de la dinastia ptolemaica, a Egipte. Aquest vers, en la lliçó del qual coincideixen tots els mss., és hipermètric (veg. la nota a l'aparat crític).

94: advertim la inclusió dels *Borbons*: per bé que Felip V era aleshores rei d'Espanya i feia poc de la desfeta de la guerra de Successió, i això ens podria fer pensar en una actitud bel·ligerant que s'avindria amb els poemes "patriòtics" d'Eura, hem de relacionar-ho, en el context de l'estrofa, amb la dinastia borbònica francesa, especialment amb Lluís XIV, el Rei Sol; *Nabucos*: de la dinastia de Nabucodonosor, reis de Babilònia; *Victorinos*: de Flavius Victor, emperador romà d'Occident (s. IV).

95: sinèresi a *pro-di-gio-sa*.

96: anàstrofe: 'a qui un món fou curt', és a dir, 'a qui un món fou poca cosa'; *poc lloc li sobra*: entengui's 'poc lloc (o lloc petit) [com és el de la sepultura] li és sobrer [=li és més que suficient]'.
 97: sinèresi a *ar-ro-gàn-cia*.

100: aquest trepitjar els vius les tombes dels morts l'hem d'entendre en el context dels enterraments "antics" (d'abans de mitjan s. XIX; veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 443-444): els morts són enterrats al sòl de les esglésies i són "trepitjats" pels fidels. (Sobre la sepultura a l'edat moderna, veg. MARTÍNEZ GIL 1993, 200-208 i 434-446.) Cf. «Si pensasses que dentro de poco te has de ver pisado y hollado de todos en la sepultura» (*Relox* 1711, 178). Cf. «de qui porta entre peus al sol y lluna», v. 14 del sonet «Flaca parcialitat de ma ventura» de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 151) i «fer-se portar entre peus», v. 3487 de la *Relació...* de Francesc Tegell (MASCARÓ ed. 1971, 138).

102: *concisa*, en l'acc. ll. de 'tallada', 'acabada'. *La sort concisa*: ablatiu absolut.

103: *brenya*: 'penyal'.

104: expressió relacionada amb el proverbi "A arbre caigut, tothom hi fa llenya".

105: sinèresi a *vian-da*.

106-107: cf. els versos del poeta barroc francès Jean-Baptiste Chassignet, més avall, a la nota 15.

106: sinèresi a *cruel* i *me-rien-da*. *Merienda*: en el sentit general de 'menja'.

107: *engrut*: l'acc. 'pega' que comunament recullen els diccionaris consultats no s'avé amb el nostre context; sembla ser equivalent d'arna' o d'alguna mena de procés de putrefacció; a la *General Estoria* s'anomena *engrudo* a la cola que s'usava per tancar un sepulcre, però, malgrat el context necròfil d'ambdós casos, no crec que aquesta cola es mengés la roba.

108: sinèresi a *ha-cien-da*.

109: sinèresi a *me-mò-ria*.

- XV Esta és l'obscura subterrànea estància
a on l'avar ab sa arca s'aposta,
que, com ha estat en ella sa ganància,
116 on ha tingut lo cor té la corpenta.
Est és l'antemural de l'arrogància
que, rebatent la crueltat violenta
sobre esta pedra la malícia tota,
120 de l'afilat rigor la punta embota.
- XVI Esta és del poderós la justa mida,
tota sa autoritat d'aquí no passa;
la més hermosa o se sepulta en vida
124 o ensenya aquí sa rústica filassa.
La ciència vana i presumida
aquí es conclou, s'enreda i embarassa,
i solament aquí se sap compèndrer
128 que és saber-se salvar saber-se entèndrer.
- XVII Esta és la universal atarassana
on se desfà i consum la humana barca,
buida d'aquella joia soberana
132 que, pirata, robà severa Parca.
Aquí para la fantasia humana,
los rumbos del vassall i del monarca,
puix a penes lo vent la desempara,
136 para la pompa on la barca para.

110: sobre l'oblit dels morts, tema que apareix en altres llocs (vv. 145-148, 184), cf. Ecle 9:5: «...els morts no saben res, ni tenen tampoc recompensa: la seva memòria ha estat oblidada». L'oblit i la solitud dels morts és un lloc comú en molts textos ascètics de l'edat moderna: p.e., fray Luis de Granada al *Breve memorial y guía de lo que debe hacer el cristiano*: en inhumar el cadàver, el «dejan en aquel estrecho y obscuro aposento acompañado de perpetua soledad» (MORA ed. 1945, 201); també Nieremberg, al tractat esmentat a la nota als vv. 31-32: «Tiempo vendrá en que estarás olvidado de los hombres como si nunca hubieras sido, y te pisarán los que pasaren por encima, sin acordarse de que ha nacido tal hombre» (ZEPEDA-HENRÍQUEZ ed. 1957, 62). Veg. encara BALSALOBRE (1989, 573-574). Sobre la "terribilitat" del sentiment de l'oblit, més enllà de la desaparició física, per a l'esperit barroc, veg. RUIZ PÉREZ (1996, 326-333). Aquest vers té una disposició accentual anòmala (3a i 5a): veg. la nota a l'aparat crític.

111: *sens reservar-li cosa alguna*: 'sense que cap part, material o immaterial (*honor, memòria...*), relativa al mort resulti preservada de la destrucció'.

112: sinèresi a *mòns-truo*.

113-120: estrofa contra l'avarícia i l'arrogància.

113-116: paral·lelisme entre *arca* (de l'avar) i *caixa* (del mort): l'avar, que tenia el *cor*, sinècdoque per l'avarícia, dins una caixa (és a dir, delejava tothora pel seu contingut), ara té la *cor-penta*, l'esquelet, dins d'una altra.

116: *cor/cor-penta*: paronomàsia.

117: *antemural de l'arrogància*: la sepultura, metonímia pel pensament de la mort, és el mur de defensa on xoca l'arrogància.

118-119: 'la crueltat violenta rebot tota la seva malícia contra aquella pedra, la llosa de la sepultura'.

118: sinèresi a *vio-len-ta*.

119: sinèresi a *ma-li-cia*.

120: *embota*: 'esmussa'.

121-128: aquesta estrofa forma una unitat amb l'anterior: hi és plantejat el contrast entre diversos estats d'arrelament mundà (l'avarícia i l'arrogància en l'anterior; el poder, la bellesa i la ciència *vana* en la present) i la situació en la tomba.

124: *ensenya aquí sa rústica filassa*: «Mostrar sa filassa» és documentada pel *DCVB* com a expressió mallorquina a final del XIX, inici del XX i equival a «deixar de manifest un defecte propi, fer un mal paper, cometre una acció que dona a conèixer la poca qualitat del qui la fa» (V, 873, s.v. *Filassa*); la disjuntiva d'aquest vers i l'anterior, crec que s'ha d'interpretar com 'la persona que és bella, o bé se n'amaga (no en fa ostentació, *se sepulta*) en vida, o bé, quan és sepultada, mostra la seva veritable condició i l'engany d'aquella fugaç bellesa' (notem l'oposició *rústica / més bella*).

127-128: aquests versos són la sentència correctora de la vanaglòria mundana, més estretament relacionats, per oposició, amb la *ciència*: la mort n'és el desengany i *candela* (v. 5) que fa comprendre que s'ha d'esmerçar la vida en construir la vida eterna. Rima visual: *compèndrer/entèndrer*.

129-136: aquesta octava (i la següent: *dels més crescuts estats*) constitueix un resum generalitzador de les dues anteriors; recupera la metàfora "naval" de les primeres estrofes: la sepultura (metonímia sempre per la mort) és el lloc d'aturada

- XVIII Dels més crescuts estats sols esta estància
 quedarà per a tu de ta codícia;
 de tant treball, de tanta vigilància,
 140 no podràs recabar major albrícia.
 ¿Com, pués, essent tan poca la ganància,
 deixes reinar, tirana, l'avarícia,
 si, de l'afany que pren, qui més treballa
 144 logra un sepulcre sol i una mortalla?
- XIX Aquí posat sota una gran llamborda,
 la cosa és un difunt més olvidada:
 dins uns deu anys ningú ja se'n recorda,
 148 com si ja mai tal cosa hagués estada.
 No t'alçaràs d'aqueixa estància llorda
 fins que, del temps la volta ja acabada,
 Cristo al Judici encaminant-se ab pompa,
 152 pels monuments ressonarà la trompa.
- XX Aquí tot és escàndol, tot feresa,
 tot pasmo, tot fetor, tot immundícia,
 tot horror, tot silenci, tot tristesa,
 156 tot desengany, tot sombra, res delícia,
 tot susto, tot despreci, tot baixesa,
 tot olvit, tot rigor i tot justícia,
 i un tot de tota qualsevol matèria
 160 que demostra millor nostra misèria.
- XXI On, pués, la planta tens, mortal, repara;
 no es diga, de ta incúria pererosa,
 que no saps a on tens los peus encara;
 164 casa del desengany és eixa llosa:
 a quants se valen d'ella ab temps empara;
 d'estar tan ignorada està queixosa,

del viatge del vaixell i, una imatge ben original, draçana de desballestament de la nau (equivalent al descarnament del cadàver); la *Parca* ha passat a ser, seguint el desenvolupament de la imatge, un *pirata*, lladre de la vida, *joia soberana*.

131: *joia soberana*: metàfora per 'vida'.

133: aquest vers té una disposició accentual anòmala (3a i 8a).

134: entengui's 'aquí paren] los rumbos...': concordança *ad sensum*.

136: observi's l'al-literació de sons oclusius. Hiat *pompa | on*.

138: *de*: 'per'.

143-144: cf. Eccl 2:22-23: «¿Què li queda, si no, a un home de tot el seu treball i de l'afany que hi ha posat i amb què ha treballat sota el sol? [...] És una altra vanitat!».

143: *afany*: 'esforç'; enteneu: 'qui més treballa, de l'afany que pren, [només] logra un...'.

145-148: cf. «Luego miraré cómo me echan en la sepultura y me cubren con tierra, poniéndome una losa encima, donde mi cuerpo será comido por gusanos y convertido en polvo, y muy presto será olvidado de todos, como si nunca hubiese sido en el mundo.» (PUENTE 1605 [1935, 139]). Cf. amb un text prou anterior però que va influir poderosament en tota l'ascètica posterior, la *Imitatio Christi*: al capítol XXIII del llibre primer, capítol dedicat al pensament de la mort, la traducció de fray Luis de Granada fa: «No confíes en amigos ni en vecinos, ni dilates tu salud a lo por venir, porque más presto que piensas serás olvidado». Veg. encara la nota al v. 110.

146: hipèrbaton: 'un difunt és la cosa més olvidada'; cf. Eccl 9:5 (veg. la nota al v. 110).

147-148: cf. «y poco a poco te van olvidando como si no hubieras sido» (*Relox* 1711, 209).

149: sinèresi a *es-tàn-cia*.

150-152: al·lusió al Judici Final, en què ha de ressuscitar la carn; els *monuments* són aquí les lapides i construccions sepulcrales (cf. v. 314).

153: *escàndol*: probablement amb sentit d'«espectacle ofensiu», especialment als sentits, amb una connotació de por; *fèresa*: 'feradat'.

159: als "tots" dels vv. anteriors es poden afegir, a mode de resum, els "tots" de qualsevol altre concepte que es pugui imaginar, donat que la tomba és la conclusió, i la inclusió, de tot. La repetició aclaparadora de *tot*, en l'octava, vol evocar la sensació que no hi ha escapatòria.

168 que en un camí posada que no passa
d'ella tothom ne té ignorància crassa.

XXII

Aquí seràs horror a quants te miren;
fugiran tots de tu com d'una fiera;
no atreviran aquells que t'aplaudiren
172 fer-te aquí dins costat una hora entera;
aquells que t'estimaren i et serviren
no gosaran tocar ta calavera,
i a penes trobaran per gran ventura
176 qui t'amortalle i et done sepultura.

XXIII

Dins ta casa no podràs encara
i a tots los pudirà ja ta corpenta,
i, transmudant-se aquí la sort avara,
180 te vestiran la roba més dolenta;
llançar-te han de casa ab pressa rara
perquè ta vista espanta i amedrenta,
i, embotint-te aquí ab pressa notòria,
184 sepultaran a tu i a ta memòria.

161-164: remarquem les característiques visuals i d'implicació del lector d'aquests versos; aquests recursos es troben al llarg de tot aquest poema i del següent i en són un dels trets més destacables, motor de la intenció del gènere ascètic (recordi's el que he dit sobre la qüestió a la introducció).

161: *repara*: 'adverteix', 'adona't'.

162: *de*: 'per'. *Pererosa* és variant per 'pererosa' (*DCVB*, VIII, 465, s.v. *Peresós*). Sinèresi a *in-cú-ria*.

164: com a 4 280, la sepultura és el símbol màxim del desengany: cf. els vv. 6-10 i 12 del sonet «Considerando vn sepulcro, y los que estan en el» de López de Zárate: «Que es centro esta region del desengaño; / Vuelue, en bien cierto, el aparente daño, / El pasmo inutil, en diuina hazaña. / De aqui, si, que consigue el ser dichoso, / El que a lo cierto, no a lo incierto mira: [...] De aqui el mortal a lo sagrado aspira...» (*SIMÓN* ed. 1947, I, 48).

165: '[la casa del desengany] empara a quants se valen d'ella ab temps'.

167: anàstrofe: 'que posada en un camí que no passa': l'expressió «carrer que no passa» equival a «carrer sense sortida» (*DCVB*, II, 1057, s.v. *Carrer*).

168: sinèresi a *ig-no-ràn-cia*.

169-176: aquesta estrofa representa un pas endavant respecte de les anteriors quant a la implicació del lector: ja no n'és l'espectador, sinó... el futur cadàver mateix! Notem el *crescendo* de les propostes de sensacions de por, de rebuig i, per damunt de tot, de fàstic, de les estrofes que segueixen.

169-184: molts dels motius que trobem en aquestes dues estrofes apareixen en el fragment següent de *De la diferencia entre lo temporal y eterno* de Juan Eusebio Nieremberg: «Además de esto, aunque muera uno lo más dichosamente del mundo, basta ver su cuerpo muerto en saliendo el alma de él cuán feo y espantable queda el miserable cadáver, que aun los más amigos huyen de su presencia y no se atreverán a estar solos con él una noche. Los más parientes y obligados luego procuran echarle de casa con sólo una vil mortaja; y metido en la sepultura, a dos días se olvidan de él» (*ZEPEDA-HENRÍQUEZ* ed. 1957, 59-60).

170: sinèresi a *fie-ra*.

171: ús no pronominal d'*atrevir*; cf. «Un pintor que atrevia» (7 336). El *DCVB* el descriu com un ús antic i abusiu, i el documenta amb un text del cançoner dels Masdovelles (II, 128, s.v. *Atrevir*. 2).

176: *amortalle i et done*: llegeixi's *amortalle i-t done*: el còmput mètric del vers requereix que el pronom feble adopti la forma reduïda (*-t*): Eura no fa sinó aplicar la regla segons la qual els pronoms febles adopten l'esmentada forma darrere de vocal. (En rigor, aquí l'aplicació no és pertinent perquè ignora que la copulativa *i* en posició intervocàlica es converteix en una consonant.) Així doncs, malgrat que transcrivigué el pronom feble en la forma normativa actual (*et*), el vers no és hipermètric: hem de llegir-lo fent-ne l'elisió. Veg. també 7 416 i **Annex I** 101.

177-192: bona part dels motius concentrats en aquestes dues octaves són tòpics dels tractats ascètics i de meditació, d'orientació jesuítica; cf. amb aquest fragment de VIRGILI (1696, 33-34), llibre que coneixia fra Eura (veg. *Controvèrsia*, § [28] a **Annex VI.1**): «Considerem com, en acabar de espirar, quedarà nostre cos sens vida y sentit, com un tronch, descolorit, desfigurat, feo, horrible y espantós ab tal figura que tots fugiran de ell. Vestiran-lo ab una pobre mortalla de un llansol o hàbit vell. Acompanyaran-lo, uns plorant y altres cantant, a la sepultura que està ja oberta en la iglésia, y de ella hauran tret moltes calaveras y ossos, hi-l llansaran allí y cubriran de terra, ab una llosa demunt. Considerem a nostre cos podrit, consumit, desfet y tot cubert de horrorosos cuchs, fins al dia del Judici y universal Resurrecció, olvidat de tots y trepitjat».

177-184: cf. «De donde resulta la tercera miseria, que todos lo dejan solo en el aposento en poder de los que le han de amortajar, y sus mismos amigos y domésticos no ven la hora de echarle de casa, y tiene por género de piedad negociar esto con presteza» (*PUENTE* 1605 [1935, 135]; la cursiva és de l'original). Cf. encara fray Luis de Granada, *Compendio de la doctrina espiritual*: «Mira pues cuál queda el cuerpo después que su ánima lo desampara, y cuál es aquella noble

- XXIV Entre podrits cadàvers i horrorosos
deixaran ta infausta corpulència;
matalassos seran los altres cossos
188 sobre els quals faràs dura permanència,
fins que, portant difunts més asquerosos,
en tan mala i horrenda concurrència
retirant i mesclant-se calaveres,
192 a les últimes lloc fan les primeres.
- XXV Ja no seran aquí los ulls estrelles,
perles les dents, ni hermós clavell la boca,
les galtes roses, ni arcs d'amor les celles,
196 ni allò que antes pintà una passió loca.
L'hermosura aquí dins no encén centelles,
no enllaça lo cabell, ni el pit provoca,
que, al desengany que aquí conserva tendre,
200 al torpe foc sufocarà la cendra.
- XXVI Dos grutes són los ulls de sombra horrenda,
les orelles no estan per a arrecades,
l'obertura dels nassos, estupenda,
204 les galtes estan ja desencarnades;
un caos és la boca, aquí tremenda,
de dents impures, negres i avultades,

vestidura que le aparejan para enterrarlo, y cuán presto procuran echarlo de casa» (MORA ed. 1945, 242). La referència a la pudor del cadàver (vv. 177-178) és un tema habitual en els exercicis espirituals, on el fidel ha d'“experimentar” aquesta sensació olfactiva: veg., p.e., aquest fragment de fray Luis de Granada en el tractat esmentat més amunt, a la nota al v. 110: «Piensa que eres un Lázaro, de cuatro días muerto, y un cuerpo hediondo y abominable, lleno de gusanos, que todos cuantos pasan se tapan las narices y los ojos por no verlo. Parézcate que desta manera hiedes delante de Dios» (MORA ed. 1945, 199). Veg. la citació de l'obra de Josep Llord a la pàg. 177, al capítol **2. Obra**. I encara: «per no veure'l los circunstans, luego li tapan la cara, disponant a tota presa portar-lo a la sepultura» (LLORD 1695, 147). Cf. el text del predicador francès del segle XVIII, Bridaine, a la nota 148 del mateix capítol.

177: aquest vers té una disposició accentual anòmala (3a i 8a).

179: 'i, la sort transmutant-se aquí [en] avara'.

181: *llançar-te han*: 'te llançaran'; *llançar-te han* és una perífrasi d'infinitiu amb el verb *haver* amb valor de futur que, per tmesi, intercala el pronom feble; aquestes construccions no són inusuals en la poesia barroca (cf. un exemple a VILA 1991, 109 [Apèndix 1]: «véurer-lo has»).

183: hiat *i* | *embotint-te*.

185-192: aquesta octava és decididament significativa del que venia dient en els comentaris a les estrofes anteriors: la intencionalitat repulsiva és diàfana; notem la al·literació sostinguda en /r/, com volent reproduir el carrisquig sec dels ossos remoguts. Hi ha rima visual entre *cossos* / *horrorosos-asquerosos*, tant per les fricatives com pel timbre de la vocal tònica. Cf. amb aquest passatge de J.E. Nieremberg a *De la diferencia entre lo temporal y eterno*: «El que se acostaba en camas regaladas y ricas, tendrá por cama el duro suelo, y, como dice Isaías: “Tendrá por colchones la polilla, y por cobertores, los gusanos; las almohadas serán, cuando mucho, los huesos de otros muertos, y cubierto de tierra y con una losa encima le satisfarán cebándose entretanto en sus carnes los gusanos, mientras sus herederos triunfan con su hacienda”» (ZEPEDA-HENRÍQUEZ ed. 1957, 59). Una formulació molt semblant apareix a les *Meditaciones de los misterios de nuestra santa fe*, d'un altre jesuïta, Luis de la Puente, segurament font del fragment de Nieremberg, que aquest va ampliar (PUENTE 1605 [1935, 136]).

185: cf. **4 298**: «cadàvers horrorosos».

186: hiat *ta* | *infausta*.

193-200: sobre la ironia de les metàfores tòpiques del petrarquisme barroc que conté aquesta estrofa, veg. el comentari al final poema (veg. un ús semblant al romanç **6 200-204** i 291-292).

196: el sentit de *pintar* és problemàtic per entendre el vers: crec que podem atribuir-li el sentit de 'descriure amb imatges o metàfores' i el sentit seria que 'allò que abans la passió havia idealitzat ara ja no existeix'. Sinèresi a *pas-siá*.

197 i 199-200: sobre la possible relació entre aquests versos i la poesia de Quevedo, veg. el que he exposat a la nota 192 del capítol **2. Obra**.

198: *no enllaça lo cabell*: 'el cabell no atrau, no captiva' (cf. «Felis llas que-u era menos / dels cabells que de mon pit», vv. 703-704 de *Lo desengany* de Fontanella (MIRÓ ed. 1988, 210).

199-200: el sentit d'aquests versos és difícil de capir; crec que es tracta d'un hipèrbaton: 'que [=perquè] la cendra, que aquí conserva tendre al desengany, sufocarà al torpe foc', essent *cendra* el subjecte d'ambdós versos.

200: *torpe*: 'turpe', 'deshonest'. Cf. «flames torpes»: Fontanella, *Lo desengany* (Acte I, Esc. III, v. 1381; MIRÓ ed. 1988, 232).

208 que, desfilant-se i dividint-se a mossos,
seran de ta ruïna inútils trossos.

XXVII Qui primer deixarà aquesta figura
serà la carn més tendra i delicada;
se seguirà després la carn més dura,
212 fins que quedi l'ossera descarnada;
prossequiran los ossos sa tristura,
fins que, resolt a terra limitada,
no quedant-hi ja casi cosa entera,
216 se'n torne a no-res qui no-res era.

XXVIII No et donaran enfado les visites:
visitaran-te rates, que, a gavelles
esmunyint-se en lo quarto a on habites,
220 parlaran ab les dents a tes orelles.
Escarabats i cuques exquisites
puntuals te pendran per les aixelles
i, per remediari sa fam hambrienta,
224 totes assistiran a ta corpenta.

XXIX Si mires, pués, lo fi tan miserable
que has de tenir aquí, ¿com és possible
que et pugui ser plausible i agradable
228 lo que a tants agradable és i plausible?
Baix és ton principi i despreciable,
però encara lo fi és més avorrible,
puix te crià Déu de pura i límpia massa
232 i aquí terra seràs podrida i crassa.

201: notem, a més de l'al·literació en /r/, la foscor del verb mercès a les quatre *u*, dues d'elles en posició tònica (*grutes i ulls*), que potencien l'efecte del significat.

204: *descarnades*: 'descarnades' (veg. *DCVB*, IV, 231, s.v. *Descarnar*) (però *descarnada*, v. 212).

206: *avultades*: segurament cultisme relacionat amb el ll. *auulsia*, *-onis*, 'esqueixament' i *auello* (*auulsus*, *-a*, *-um*), 'arrencar'; el significat podria ser 'esqueixades', 'trencades'.

207: *desfilant-se*: *desfilat* és 'desfer fil a fil un teixit', aquí amb l'accepció més general de 'desfent-se'.

209-216: l'octava fa l'"exposició diacrònica" de la descomposició cadavèrica, encara amb notes d'ironia (v. 210). Cf. els versos del poeta barroc francès Alphonse de Ramberville, més avall, a la nota 15.

213: *sa tristura*: la 'tristura de les carns' esmentades abans.

214: *resolt*: «ant. Desfet, reduït als seus elements components» (*DCVB*, IX, 412, s.v.).

216: ser, en tant que ésser material, finit, és no-res perquè prové del no-res, no pas de Déu. Aquesta reflexió prové de sant Agustí, *Conf.* XII, cap. VII (veg. BLUM 1989, I, 304-305). Hiati: *torne* | *a*.

217-224: aquesta octava estableix un nou clímax de repugnància, a l'estil de la 24 (vv. 185-192), però ara la nota esgarriosa prové de l'espectacle dels empenedors animalons tot accedint per diverses vies al cadàver i de la sensació que se'n deriva; el to, més enllà de la ironia, és ja francament sarcàstic. Cf. Is 14:9-11: «Han precipitat al país dels morts la teva pompa, la música de les teves arpes; sota teu, com un jaç, s'estenen els cucs, i per sobre et cobreixen». En el text d'Isaïes es troben abundants imatges terribles i repugnants de la mort; amb tot, el motiu és recurrent en la literatura i l'art barrocs. No hem d'oblidar, però, que es tracta d'un tema per a la reflexió ascètica molt antic: recordem, per al cas de la literatura catalana, els exemples lul·lians que he esmentat en la nota 145 del capítol 2. **Obra**. Cf. els fragments de sermó del predicador francès Bridaine, del segle XVIII, a la nota 148 del mateix capítol introductori.

218, 220 i 222: rima visual: *gavelles-aixelles* / *orelles* ([e]/[e]).

223: sinèresi a *ham-brien-ta*.

224: *assistiran...*, amb el sentit d'"acudiran", essent la *corpenta* sinònim de 'festi' (?).

225 ss.: per al canvi que es produeix en la composició a partir d'aquest vers, veg. el comentari al final del poema.

229: aquest vers té una disposició accentual anòmala (5a).

231-232: contrast entre l'origen de l'home a partir del fang (*pura i límpia massa*) i el seu final.

231: *crià*: 'creà' (*DCVB*, III, 747, s.v. *Criar* I.1); *crià*, per sinèresi, és llegida com una sola sil·laba. Sinèresi també a *límpia*.

232: anàstrofe: 'aquí seràs terra podrida i crassa'.

XXX Mira, pués, ignorant, lo que adores,
 què complaus, què regales, què aplaudeixes,
 què planys, què vols, què busques, què enamores,
 236 què engalanes, què adornes, què poleixes;
 per què plantes, fabriques, atesores,
 edifiques, navegues i pateixes,
 i que adorar a tanta porqueria
 240 és pitjor ceguedat que idolatria!

XXXI Desprècia, pués, mortal, de ta estructura
 aqueixa porció tan vil i baixa,
 i en la taula d'aqueixa sepultura
 244 al compte de l'amor fes la rebaixa.
 Aprècia aquella incorruptible i pura
 que no consum lo temps ni lloc l'encaixa:
 sia el discurs dels dos metalls la llima
 248 i al compàs dels quilats córria l'estima.

XXXII No et guardaran, mortal, d'esta vilesa
 elevats mausoleos sumptuosos,
 que també passa consemblant baixesa
 252 dintre els màrmols i pòrfidos costosos.
 Sobre sos monuments esta grandesa
 han previngut alguns presumptuosos
 a fi de que en aquells s'eternisassen,
 256 com si també los màrmols no acabassen.

XXXIII Sia ton monument la immortal fama;
 màrmols, l'hermós candor de la tua vida;
 haçanyes, los blandons; l'honor, la flama;
 260 piràmides, les virtuts; erigida
 estàtua, l'admiració; i epigrama,
 l'emulació mateixa, ja rendida:
 esta és, mortal, l'eterna sepultura
 264 que, a pesar del temps, invariable dura.

233: hiat *que* | *adores*.

239: es manté encara el zeugma amb el verb del primer vers: *i [mira] que adorar...*

241 i 245: sinèresi a *des-prè-cia* i *a-prè-cia*; notem l'antítesi; també entre les característiques de cadascuna de les porcions constituents de l'ésser humà, en forma de parelles sinonímiques: *vil i baixa* i *incorruptible i pura*.

245: *aquella*: 'aquella porció' (veg. v. 242); aquestes dues "porcions" són, evidentment, l'ànima i el cos, els *dos metalls* (v. 247).

246: 'que el temps no la consum ni cap lloc no l'encaixa'.

247-248: anàstrofe: 'sia el discurs la llima dels dos metalls', i, segons el resultat del procés de llima, segons els quirats d'un i altre metalls, cal fer l'estimació; el *discurs* és el pensament de la mort en els termes en què s'exposa en el poema.

248: sinèresi a *cór-ria*. *Al compàs*: cf. 12 362.

249-256: cf. amb expressions i formulacions semblants a López de Zárate: «Peligran en los porfidos fiadas / las mayores hazañas en historias» i «Poluo son aun los marmores mas fuertes» (vv. 13-14 del sonet «A los que hazen edificios, auiedo pobres, en que fundar glorias mayores» i v. 13 del sonet «A la fragilidad humana», SIMÓN 1947, II, 106 i 110).

257-264: estrofa composta per contraposició a l'anterior, amb una estructura de correlació: els termes materials relatius als *mausoleos sumptuosos* són traslladats a termes abstractes de virtut; excepte al v. 259, l'esquema és: terme material + [*sia* (o *sien*) elidit: zeugma] + article + virtut.

258: sinèresi a *tua*.

259: *blandons*: 'brandons' (la *flama* és la del brandó o torxa).

260: *piràmides*: «Pónense las piràmides o títulos en los sepulcros para que, por los montones de piedra, se vean de lejos y avissen la sepultura y muerte» (florilegi autògraf, Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 510, s.v. «Muerte»). *Erigida*: 'erecta'.

- XXXIV Del mal ric lo sepulcre què aprofita,
 si l'ànima en l'infern és sepultada?
 De Làzaro lo pobre sol·licita
 268 la sepultura humil i afortunada;
 per a l'ànima sols, que és infinita,
 labra en lo cel la sepultura honrada,
 que, si aquesta en l'infern està ab deshonra,
 272 són les honres del cos honres sens honra.
- XXXV Posa, pués, ton discurs baix d'eixa llosa
 si de la culpa jaus difunt trofeo:
 ressuscitaràs a vida més ditxosa
 276 que aquell altre al sepulcre d'Eliseo.
 Baixa, baixa a esta cova ombrosa,
 registra ses estàncies qual Orfeo,
 i trauràs de l'infern l'ànima viva
 280 si en poder de Plutó plora cautiva.
- XXXVI Del sepulcre matern massa impolida,
 nou mesos enserrat en la clausura,
 enterrat antes que vivent, la vida
 284 i lo ser te donà la sepultura;
 i aquí dins ses entranyes te convida
 la mare universal a més ventura,
 puix si aquella et donà una vida amable
 288 esta te dóna un ser interminable.

261: sinèresi a *es-tà-tua* i a *ad-mi-ra-ció*. *Epigrama*: «ant. Inscripció en un monument» (DCVB, V, 120, s.v.; en el testimoni que s'hi addueix, del s. XVI, és una inscripció en una làpida d'una sepultura).

262: el sentit d'aquest vers no és massa clar: *emulació* probablement hagi de tenir l'accepció habitual de 'desig d'igualar o superar el mèrit o perfeccions d'un altre' (potser amb un sentit més general, de cercar la perfecció i la virtut constantment); *ja rendida* perquè és incapaç de superar els mèrits del difunt, i ara està definitivament vençuda perquè la mort impedeix continuar la competició. Sinèresi a *e-mu-la-ció*.

263: *esta és*: el monument construït amb les virtuts; *eterna sepultura*: metonímia per 'bona mort' (*eterna* per contraposició a la de l'estrofa anterior).

264: *dura*: 'perdura'. Sinèresi a *in-va-ria-ble*. Aquest vers té una disposició accentual anòmala (5a i 8a).

265: s'al·ludeix aquí a la paràbola de Llätzer i el mal ric, Lc 16:19-31. També el *Relox de la buena muerte* recull l'episodi de la mort de Llätzer, el pobre, en contrast amb la del mal ric (*Relox* 1711, 201).

270-272: ús de la derivació.

272: paradoxal. Les *honres del cos* són les 'honres fúnebres', mentre que l'*honra* del final equival a 'honor'.

273-280: l'estrofa comina al pensament de la mort, amb al·lusions mitològiques en les quals Eurídice ha esdevingut una ànima en pecat.

275-276: s'al·ludeix a la resurrecció de l'home enterrat a la tomba del profeta Eliseu. Com en el cas de *Làzaro* a l'octava anterior, es compara la resurrecció d'un home amb la partida de l'ànima virtuosa des de la sepultura cap a la Glòria. En tot cas, és una resurrecció a *vida més ditxosa*, a la vida eterna, en contraposició a la vida del segle: menyspreu del món i visió de la mort com un alliberament cap a la vida veritable, pedra de toc de l'ascètica de tots els temps.

275: vers hipermètric en tots els testimonis (veg. la nota crítica).

276: l'al·lusió prové de 2R 13:20-21: a la tomba d'Eliseu, profeta d'Israel successor d'Elies, va ser enterrat un home (*aquell altre*) que, en tocar els ossos d'Eliseu, va tornar a la vida. Notem l'al·literació en /l/, que vol evocar la sensació de levitació, d'aleiteig.

277-280: al·lusió a l'episodi mitològic en què Orfeu baixa a l'infern per tal de recuperar Eurídice (Ovidi, *Met.*, X i Virgili, *Geòrg.*, IV).

277: al·literació en /b/, que fa un efecte contraposat a la del vers anterior.

278: sinèresi a *es-tàn-cies*.

281-288: l'octava desenvolupa un paral·lelisme entre l'estança en el claustre matern, una primera sepultura a través de la qual s'accedeix a una *vida amable* (4 primers versos) i la mort, l'estança dins les entranyes de la terra, la *mare universal*, una segona sepultura, naixement a un *ser interminable* (4 versos darrers), la *vida i lo ser* autèntics (recordem com la mort de la matèria, de la carn, era un retorn al no ser, al *no-res*, v. 216). Cf. l'anotació de fra Eura al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 760, s.v. «Sepulcro»): «El vientre de la madre es sepulcro, según aquello de Job. 1, v. 21. *Nudus egressus sum de utero matris meae et nudus revertat illuc*. Nadie puede bolver donde no ha salido, luego el vientre es sepulcro».

- XXXVII Mira com al morir prevé i disposa
 sepulcre preciós lo cuc de seda,
 i, llevant-li a la Parca la filosa,
 292 fila, debana, talla, tanca i queda,
 ressuscitant pintada mariposa,
 renaixent Fènix de la cendra freda,
 i organisant allí nova hermosura
 296 sap transformar en niu la sepultura.
- XXXVIII Esta és l'urna sagrada i venturosa
 d'on a son temps s'extrau la sort humana;
 esta és l'arca de màrmol preciosa
 300 que et guardarà la roba límpia i sana;
 esta és la cova santa i prodigiosa
 on guareix qui a sa sombra s'encomana,
 que tal volta guarneix pedra brunyida
 304 perquè compongues a est mirall la vida.
- XXXIX Sepultura és la conxa on s'alimenta,
 del rocío del cel, la perla fina,
 i a l'or d'Ofir, que ab raig del sol s'augmenta,
 308 de sepulcre serveix l'oculta mina;
 sepultura és la terra macilenta
 que al cristall i al topazio conglutina,
 que si contemples bé la sepultura
 312 la veuràs mineral d'altra hermosura.
- XL Com una altra Maria Madalena,
 sobre del monument tes culpes plora:

281: *sepulcre matern*: metàfora per 'úter'.

289-290: cf. 7 45-46: «y al Sol en agonia / li prevé sepultura altre hemisferi».

289-296: el paral·lelisme entre l'escatologia cristiana i la metamorfosi dels insectes (home=cuc, estada al Purgatori=crisàlide, ésser complet de carn ressuscitada i immortal en el Paradís=imago o papallona) té una llarga tradició literària que arrenca de sant Agustí, *In Iohannis Evangelium Tractatus*, I, 13. El Greco va representar l'ànima que surt del cos a *El entierro del conde de Orgaz* com una mena de crisàlide (MARTÍNEZ GIL 1993, 96).

290, 292 i 294: rima visual entre *seda-freda* / *queda* ([e]/[e]).

290: *sepulcre*: metàfora per 'capoll'.

291-292: cf. 4 156-160.

291: és a dir, decidint sobre el propi destí.

292: *queda*: 'roman'.

293-294: les imatges de la papallona i de l'au Fènix són recurrents en la poesia amorosa petrarquista. P.e., són constants en la poesia de Fontanella (sempre sota la forma «mariposa»; veg. MIRÓ ed. 1995, I, 242, 271, i sovint juntes, complementant-se, pp. 269, 276; II, 93, vv. 35-36; 317-318, vv. 117 i 140). Eura, però, les utilitza aquí diversament.

294: *cendra freda*, cf. v. 200. Sobre el motiu de l'au Fènix, tan apropiat per simbolitzar la idea de la mort barroca cristiana, veg. CAMACHO (1969, 188-191).

297, 299, 301 i 304: *urna*, *arca*, *cova* i *mirall*, quatre metàfores per 'sepultura'.

297: *urna*: amfibòlia: juga amb la doble accepció de 'vas per a guardar les cendres d'un difunt' i 'vas o caixa on es dipositen les cèdules, boles, etc. en una votació o sorteig' (veg. *DLC*, s.v.).

300: sinèresi a *lim-pia*.

301: sinèresi a *pro-di-gio-sa*.

304: *compondre* té l'acc. d'«arreglar, posar en bon estat una cosa (d'orde moral)» (*DCVB*, III, 344, s.v. *Compondre*. IV. 5) i, per altra banda, l'expressió 'compondre's davant del mirall' és ben comuna: tot plegat permet pensar que la lliçó original seria «ab est mirall», com reporten dos mss., però el vers resulta hiper mètric; hem d'entendre *compondre la vida a est mirall* com 'a la manera d'aquest mirall, tenint present aquest mirall', on l'home veu la seva pròpia imatge com a cadàver. Veg. la nota als vv. 313-314 del poema 4.

305-312: la sepultura com a font de riqueses espirituals.

307: *or d'Ofir*: Ofir és una regió de localització desconeguda: sud d'Aràbia?, actual Somàlia?; el seu or era considerat el més preciós i és repetidament al·ludit a l'Antic Testament (entre altres a 2P 8:17-18 i 9:10-11, Jb 22:24 i 28:16, Ps 45:10): aquí com a expressió sinònima de 'l'or més pur'.

310: sinèresi a *to-pa-zia*.

- imita-la, a la santa, aquí en la pena,
 316 puix imites l'estat de pecadora.
 I si en est trist ponent que t'enagena
 trobes post aquell Sol que t'enamora,
 plora aquí i ab lo llanto fes-li salva,
 320 que eixuga el sol les llàgrimes de l'alba.

TESTIMONIS

Manuscrits: C1 ff. 87v-90v; C2 ff. 19-27; C4 ff. 31-38; C5 ff. 162-168v; M1 ff. 118-123; SL ff. [4]-[5].

Impresos: BALLOT (1821, 225-226) transcriu les octaves III, VI, VII, XVI i XXIV.¹

Edicions modernes: RUBIÓ (1985 [1986, 144]) va transcriure els quatre primers versos i l'estrofa final a partir de C2; COMAS (1972 [1985, VI, 323-328]) transcriu diversos fragments de C4; MARÍ (1972, 92-107) transcriu C2 sencer (esmenta C1, C2, C4 i C5; desconeix M1); GRILLI ed. (1998, 276-278) edita les estrofes III-IV, VI-VII, XVI i XXIV a partir de C1.

ATRIBUCIONS

A C5, el nostre text ve precedit de l'epígraf *Poesias del P. Lector Jubilat Fray Agusti Eura*. Ba (p. 225) encapçala les octaves ara esmentades amb la rúbrica: *Algunas otras del mateix author [=lo Illm. Senyor Fr. Dn. Agustí Eura del Orde de san Agustí, bisbe de Orense (p. 220)] á la vista de una sepultura*. Tot transcrivint-ne el primer vers («Abat Baixell racional las velas»), Jaume Sala i Guàrdia, al ms. A2, p. 104 («[...] aquel inmortal poema que corre entre sus varios fragmentos [=obres]») el va donar com a obra d'Eura (veg. el comentari al poema, després d'aquest apartat textual).

RECENSIO

L'edició d'aquest text es basa en l'aplicació del mètode neolachmannià.

Enllestida la col·lació de tots els mss. i de les octaves editades per Ballot (Ba), a cop d'ull es veu que hi ha dues branques ben definides: C2 i M1 d'una banda, i C4 i C5 d'una altra, mentre que C1, que transcriu només les vint primeres octaves (vv. 1-160), sembla recollir lliçons d'ambdues. SL és un ms. descrit, per tal com és còpia de l'edició de Ballot (veg. **Descripció dels manuscrits**).

La relació entre C2 i M1 és clara: ambdós contenen nombrosos errors comuns conjuntius (vv. 73, 86, 89, 91, 106, 193, 224), però molts d'altres de separatius: de C2 contra M1 (13, 14, 15, 28-29, 71, 96, 102...) i de M1 contra C2 (18, 32, 40, 58, 104, 117...), que menen a l'establiment d'un subarquetip comú que anomeno γ . L'edició Ba es troba estretament relacionada amb aquests mss.: sempre que aquests llegeixen separatament de la resta de mss., Ba llegeix amb ells. Ara bé, amb cinc octaves es fa difícil d'arribar a cap altra conclusió, més que més si tenim en compte que cap de les octaves que transcriu Ba no conté errors comuns entre C2 i M1: això fa que no pugui precisar si Ba prové també de γ . No depèn, però, ni de C2 ni de M1 en exclusiva: M1 omet els vv. 189-190, presents en Ba; i per les característiques de C2 (veg. l'apartat **Descripció dels manuscrits**) és impensable que Ballot l'hagués arribat a conèixer. Ba conté algunes *lectiones singulares* (vv. 47-48 –ambdós “problemàtics” per a tota la tradició textual–, 127, 191-192) que segurament hem d'atribuir a innovacions i correccions de Ballot damunt del seu antígraf.

La comparació entre C4 i C5 mostra alguns errors comuns conjuntius indiscutibles (41, 71, 175). Confirma l'estreta relació entre aquests dos mss. el fet que llegeixin junts en solitari en nombroses ocasions (35, 38, 53-56...). La possibilitat que C4 fos l'antígraf de C5 queda descartada per raons de cronologia dels mss. (i encara que en desconeguessim la cronologia, les nombroses innovacions de tipus morfològic que mostra C4 –aquesta per

313-316: sobre Maria Magdalena com a pecadora: Lc 8:2; l'al·lusió al plor a la vora del sepulcre de Jesús és a Jo 20: 11-15.

317-320: al·legoria; des del pecat (*trist ponent*, *Sol post*) assolim, a través de Jesucrist (*Sol*), la salvació (*alba*) mitjançant el penediment i la contrició (*llàgrimes*); les metàfores *Sol* i *alba* per Jesucrist i Verge Maria (aquesta última no regeix en el nostre cas) són tòpiques; les trobem, p.e., a les nades de Fontanella (veg. BOVER 1986, 110, i els textos a 121, 123, 126, 128 i 130-131). Cf. «ell aixugarà tota llàgrima dels seus ulls, i la mort ja no existirà...» (Ap 21:4). La imatge és utilitzada també per BOSC 1701 [1820, 270-271].

317: *ponent*: metàfora per 'agonia', 'final de la vida'; cf. «si naciendo lloré, al poniente llora / también el alma mia»: d'una silva de Mira de Amescua a ARELLANO (1637, f. 10).

320: *llàgrimes de l'alba*: metàfora per 'rosada'. Com el sol que eixuga la rosada, Déu és magnànim amb el pecador que es penedeix (que “plora” i així se li obre un nou “dia”).

¹ No pas «les estrofes 3 a 24» com va dir RUBIÓ (1958 [1986, 144]).

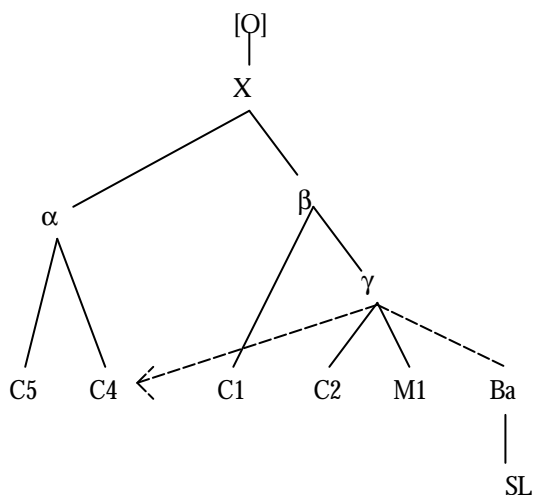
esta, que sovint condueix a hipermetria, *puix* o *donchs* per *pues*, totes elles *lectiones singulares*— ja negaven aquesta possibilitat). D'altra banda, la presència d'errors separatius de C5 contra C4 (8, 96, 164, 167, 230, 270, 303) condueix a l'establiment d'un subarquetip comú α . El nombre elevat de *lectiones singulares* de C4 fa pensar en algun altre —o altres— testimoni intermedi situat entre α i C4, que innova o remet un text deficient a aquest darrer, el qual es veu obligat a corregir i a innovar. La distància cronològica entre C5 i C4 facilita aquesta possibilitat.

Fins aquí, i donats els nombrosos casos d'equipolència entre les dues branques, C2-M1 i C4-C5, amb Ba d'alguna manera relacionat amb γ , podria pensar-se en la intervenció de l'autor: les adiafores s'explicarien mitjançant variants d'autor o fins i tot per una doble redacció. Recordi's el que he dit en la *recensio* del poema anterior. Amb tot, la conservació del ms. C1, malgrat ésser incomplet, obliga, al meu parer, a descartar novament la intervenció d'autor pel fet que C1 conté versos amb lliçons que parcialment recullen elements d'una i altra branca, d' α i γ ; igualment perquè que C1 sovint conté *lectiones singulares* quan les lliçons d' α i γ discrepen; finalment, perquè C1, quan ambdues branques duen lliçons adiafores, de vegades llegeix amb γ , però d'altres, encara que menys, llegeix amb α .

Havent reconstruït el subarquetip γ a partir de C2 i M1 i fent-ne la col·lació d'aquell amb C1 s'arriba a les conclusions següents: a) C1 només conté les 20 primeres octaves i per tant no pot haver constituït el model exclusiu de cap dels altres dos (ni de Ba perquè aquest transcriu l'octava 24); b) de l'anàlisi dels errors comuns conjuntius entre tots tres mss. (7-8, 24, 38) i dels errors separatius de C1 contra els altres dos mss. (22, 63, 71, 86, 132) s'obté que C1 i γ depenen d'un subarquetip que anomenaré β ; i c) diverses dades externes, com ara els textos d'Eura copiats per aquests tres mss., l'ordre en què són copiats i els títols que hi donen, col·laboren a sostenir aquesta hipòtesi de relació.

Observo dos errors comuns a tots els mss.: els vv. 93 i 275 tenen una síl·laba més en tots els testimonis. També el v. 1 és errat en tota la tradició conservada (veg. més avall). A més, hi ha un seguit de "problemes" que afecten tota la tradició textual. Aquest és el cas de l'octava setena sencera (vv. 49-56), del v. 1, del 18, del 48, del 192 (quant a l'ordre de mots), dels 205-206... Això ens remunta a un arquetip X comú a tota la tradició conservada. D'altra banda, s'observa una relació que no sé explicar sense recórrer a la hipòtesi de la contaminació: és el cas de C4 quan llegeix independentment de C5 i en comú amb la part baixa de l'altra branca, més concretament: amb γ . Això succeeix en tres ocasions (vv. 7, 59 i 62). Suposo, doncs, que C4, o algun estadi intermedi no conservat entre α i C4, té en compte γ quan es troba amb dificultats amb el model de la branca en la qual l'he situat.

Per tot plegat, la hipòtesi d'esquema de relacions que exposo és la més ferma que puc construir a partir de les dades que posseeixo i té, al meu parer, moltes probabilitats d'acostar-se a la història textual real d'*En memòria de la sepultura*: explica, no sols la derivació dels textos, sinó la millor qualitat de les lliçons de C5, la posició intermèdia de C1, les nombroses "adiafores" (que ara sabem que són innovacions) de C2 i M1, etc.

La constitució del text definitiu ensopega amb la dificultat de la reconstrucció de l'arquetip X: de fet no puc reconstruir aquest hipotètic text donada la impossibilitat prèvia de reconstrucció del subarquetip β : les divergències entre γ i C1 són nombroses i sovint es fa difícil de conjecturar una possibilitat de concordança; a més, a partir de l'octava vintena em quedo només amb el text de γ .

Abans d'acabar, he d'assenyalar un fet insòlit en l'establiment del text del primer vers. Tota la tradició manuscrita directa parteix d'un antecedent (X) on el vers inicial tenia una disposició accentual anòmala (*Amaina, vaixell racional, les veles*: accents en 2a, 5a i 8a).² No podem admetre que ja en el primer vers, Agustí Eura disposés un esquema accentual tan irregular. Així doncs hem de considerar que es tracta d'un error produït en l'arquetip. Però quin és l'error? La clau es troba en la tradició indirecta. El ms. A2, que no transcriu aquest poema, en reporta, però, el primer vers dins del comentari a un altre text de fra Eura (veg. el text sencer a l'Annex (1) del poema 1, al final de l'aparat de variants; el fragment concret on parla d'aquest poema 3, és al comentari final, després d'aquest aparat crític). Es tracta, a més, d'una variant respecte de la resta dels manuscrits conservats del text: *Abat, vaixell racional, les veles*. A diferència de la lliçó dels altres mss., el vers que el ms. A2 transcriu manté una disposició accentual que segueix un esquema propi del decasil·lab: 2a, 4a i 8a. L'arquetip del qual depèn tota la tradició, X, havia comès un error en la còpia ja en el primer mot del poema? A la vista del que he comentat a les notes als aparats crítics dels poemes anteriors, crec que podem sospitar una altra raó. Notem que en el vers recollit al comentari del ms. A2 –i que edito– cal comptar *ra-ci-o-nal*, amb quatre sil·labes. Pel que he exposat al final del capítol 2. **Obra** sobre la seva concepció particularment “artificiosa” de la construcció de versos,³ més amotllada a regles arbitràries que no pas al respecte de la prosòdia, per fra Eura era possible de comptar-la com a trisil·laba o com a quatrilsil·laba, segons que convingués al còmput mètric del vers. Ara bé, el copista responsable de l'arquetip –com tantes altres vegades en copistes que hem examinat– devia tenir ben assumida la tradició prosòdica literària catalana moderna: *racional* només podia ser comptat com a trisil·lab, la dièresi no era possible. D'aquesta manera el vers li apareixia com a hipomètric: per això canviava *Abat* tal com deia al seu model per *Amaina*, amb una sil·laba més, i d'aquesta manera “restablí” el còmput mètric, mancat des del seu punt de vista. Jaume Sala i Guàrdia, l'acadèmic que transcriu a A2 el vers inicial d'aquest poema, va tenir accés a un estadi anterior, o distint, a X en la tradició manuscrita d'aquest text. De fet, ell mateix ens fa la confessió següent: «Tuve el honor de ver una coleccion de sus admirables poesias, pero tan rápidamente que no tuve tiempo de copiar alguna, pues ésta [=poema núm. 1] ya la tenía de antemano, y tendríamos el gusto de disfrutarlas si no lo impidiesen ciertos casos por ahora insuperables, o a lo menos bastante dificiles». Com he explicat en una ocasió anterior, sembla que Sala no coneixia el vessant profà de la poesia d'Eura: això indica que es devia trobar davant d'una col·lecció formada exclusivament per poesies religioses, tal com l'«epílogo» a què m'he referit en tantes ocasions a la introducció. És molt probable, doncs, que Sala es referís a aquesta col·lecció de poesies religioses, revisada directament per Eura, o a una còpia molt propera. Diu que no va tenir temps de copiar-ne cap poema.⁴ Entenc que no va copiar-ne cap de sencer, però això no treu que no prengué nota dels versos aïllats més coneguts, de títols, dels encapçalaments de les poesies més conegudes d'un autor de qui es mostra un entusiasta abrandat, en tant que poeta sacre. De tot plegat, podem intuir que potser Sala va transcriure títols i/o primers versos de les poesies religioses de l'«epílogo», o d'un recull relacionat: d'aquí procedeix el primer vers del nostre text que transcriu a la p. 104 de la seva col·lecció de poemes.

APARAT CRÍTIC

Titols i rúbriques

C1: *A ma casa solar la / Sepultura. / Octavas.*

C2: *Vanitas vanitatum, et / omnia vanitas. / Ecclesiastes caput primum / Ver 2. / Vanitat de Vanitats. / Octavas.*

C4: —

C5: *Octavas en memoria de la sepultura / Ad Dominum ó Mortalium Anima.*

M1: *A ma cosa [sic] solar en la sepultura. Octabas.*

SL: *A una sepultura.*

Ba: (veg. Atribucions, més amunt).

1 *Amayna* C1 C2 C5 M1; *Almayna* C4.

[1: veg. en el paràgraf final de la *recensio* la justificació de la tria a partir de la tradició indirecta respecte de la lliçó en què coincideix la directa.]

2 *intumesca* C1; *mideix del mar* C4.

4 *estcollo* M1.

5 *perque al vejas te encen candela* C2; *per a quel vejas te encen candelas* M1.

6 *de la mare la Iglesia la ternura* C2; *de ta Mare la Iglesia la ternura* M1.

7 *y jo amant de ta salut eterna* C1; *y jo coloso de ta ditxa eterna* C2; *que coloz anelant ta ditxa eterna* C4 (*Coloz* és escrit per una altra mà en l'espai corresponent, reservat en blanc.); *y jo gosos de ta ditxa eterna* M1.

8 *a la entrada* C1; *te encench* C1 C2 M1; *port alsan llanterna* C5.

[7-8: al v. 7, β reporta un *jo* absurd i inacceptable: Eura s'erigeix com a colós per guiar la salvació de l'home? Tot fa pensar que aquest va ser un dels punts on C4 va contaminar amb γ. No gaire convençut, opto per la lliçó de C5

² De fet, tota aquesta primera estrofa presenta molts problemes (veg. els comentaris a l'aparat crític).

³ I més particularment, sobre aquest mateix cas –i d'altres de relacionats–, veg. el que exposo a l'**Annex II** (al final de l'aparat sobre Llicències mètriques).

⁴ Per a la còpia de la *Poesia sacra per les agonies de la mort* sencera, com detalla en el fragment que acabo de transcriure, va haver d'utilitzar un altre testimoni que ja tenia en el seu poder.

com la menys conflictiva de les conservades. Al v. 8, en canvi, és C5 que l'erra, amb un *alsan* (= *alcen*) que no concorda amb el subjecte *coloso ardent*.]

13 *plega donchs ja, tremolants* C4; *ja om.* C2.

14 *advertu* C2.

15 *estallu* C2.

17 *la propia* C2; *propria y solar* C5; *propia* M1.

18 *est forat* Ba; *son ambit* C2; *porta* C4; *es fort* M1.

[18: aquest vers resulta estrany: malgrat la coincidència dels testimonis en *és forat* (fora de la innovació/correcció de Ba en *est forat* en considerar que la lliçó no tenia un sentit clar), semblaria més raonable esperar *lo forat*, entre altres coses perquè constituiria l'inici de la sèrie enumerativa desplegada fins al v. 21, amb el verb *és* (del v. 17, primer terme de la sèrie) en zeugma. Tanmateix és força improbable un error en l'arquetip de *lo a es*; a falta d'una conjectura sòlida, edito la lliçó de l'arquetip, tenint en compte que, per raons de concordança, el subjecte ha de ser *forat*.]

19 *reumatich* C4; *humit la basa* C5; *reumaticho* M1.

[19: *humit*, a C5, és un error evident de substitució per atracció de *rumatich*; a més, hi falla la concordança de gènere.]

20 *paret mocosu* Ba C2 M1; *lo sobre baix* C5.

21 *quadra rasa* Ba C2 M1.

22 *sens adornos* Ba C2; *sens esplendor* C1; *sens adorno... horrerosa* M1.

23 *deu* M1.

24 *de om.* C1 C2 M1; *casa om.* C4.

25 *no se encontran* C4.

26 *cielorasos* C1; *cornisas* C2 M1; *cels rasos* C4.

28 *escuts, pedrons, divises om.* C2.

29 *i om.* C1 M1; *alcoves om.*; *retrets* C2; *retrets ni salas* C4; *retrets y salas* C5; *reteretes* M1.

[28-29: els mots entre *galeries* (v. 28) i *corredors* (v. 29), ambdós inclosos, són omesos per C2 en haver fet un salt d'un vers a l'altre.]

[29: per la mateixa raó que al v. 18, és a dir, per mantenir la simetria dels membres d'una sèrie enumerativa, considero que *y* (C5; o *ni* de C4) són addicions alienes a l'original (que clou la sèrie al v. següent, amb la conjunció corresponent davant del darrer terme): potser *reteretes* feia mal efecte a α i, en eliminar-ne una síl·laba, hi va incorporar la conjunció? Cf. el v. 45 (i la innovació del ms. C4).]

30 *ni parets* C4.

32 *ab uns deu palms esta contenta* C4; *pams de terra se sustenta* M1.

35 *si a tots los ambits los comprobos* C2 M1; *y dintre de aquestas siu* C4; *y dintre de esta siu* C5.

[35: la lliçó *esta*, d' α (que C5 altera en *aquestas*, provocant hipermetria), no té massa sentit: quin és l'antecedent?

Selecciono la lliçó de C1 (β).]

36 *prevenen* M1.

37 *que no incorporan* C2 M1.

38 *om.* C1; *ni es manifestan en las salas alas* C2; *ni en las salas alas* M1.

[38: observem com aquest vers és un autèntic trencacolls per a la tradició que deriva de β : C1 l'omet, a M1 li falten cinc síl·labes i la lliçó de C2 no té sentit.]

39 *dins om.* C1 C2.

40 *hi amor, ingustia* M1.

41 *sas parets* Ba; *flanenchs* C1; *flamans* C4 C5.

[41: *flamans* és una trivialització del subarquetip α .]

42 *brocadetlos* C1; *brocadellas* M1.

44 *camisas* C1; *escriptorits... baguls* C2.

45 *tapets ni tisos* C4.

46 *salomons* C2.

47 *que en aquest fatal lloch* Ba; *que aquest infausto lloch* C2; *que a lloch tan infeliz obscur y opaco* C4; *que aquest infausto lloch obscur apoca* M1.

48 *victoriosa la mort ho doná á sacco* Ba; *mort los ha donat* C2; *mort li ha donat sacco* C4; *mort ja li ha dat sacco* C5; *mort ja lo ha donat* M1.

[47-48: la diversitat és extrema: Ba ho va "solucionar" a base d'innovacions al v. 48; les lliçons de C4 i C5 són hipomètriques i la de M1, hipermètrica. Malgrat aquesta dispersió, em sembla que les lliçons de C1 són perfectament acceptables.]

51 *hont sols si jau no es menester cadira* Ba C2 M1; *Qui sempre jau no ha menester cadira* C1; *per que serveix per qui jau la cadira* C5.

52 *al que no se alsa es per demes la basa* Ba C2 M1; *ni un* C1.

[51-52: en l'adiaforia entre α i β , em decanto per la lliçó d' α , per tal com manté una estructura compacta i paral·lela per als quatre primers versos de l'octava: dues interrogacions, de dos termes cadascuna. Al v. 51, la lliçó de C4 i C5 és bàsicament la mateixa, però l'omissió de la preposició *a* en C5 el mena a afegir *la* per restablir el còmput sil·làbic: la disposició accentual en resulta afectada.]

53 *de que serveixen al que no respira* Ba C2 M1; *aquells adornos que aqui dins admira* C1; *per a alajar una funesta pira* C5.

54 *los adornos superfluos de una casa* Ba C2 M1; *la atencio no son de fora casa* C1; *no han buscat alajas fora* C5.

[53-54: observem com la lliçó de γ (Ba C2 M1) no manté les relacions que es donen en els vv. anteriors: què té a veure el fet de no respirar amb els ornaments d'una casa? Tot fa pensar en una innovació. La lliçó de C1 no té gaire sentit. Així doncs, hem de considerar la lliçó d' α . Notem que, a més, està ben travada amb els dos versos següents. Ara bé; C5 reporta *alajar* (53) i *alajas* (54), repetició que té poca probabilitat, al meu parer, de provenir de l'original; més aviat la segona forma ha provocat l'error de substitució en el vers primer. En canvi, la lliçó de C4 per a aquests dos versos reuneix condicions suficients (de sentit, mètriques, etc.) per ser la que prové de l'original.]

55 *si lo lloch ahont l'home se soterra* Ba C2 M1; *que lo lloch ahont l'home se soterra* C1.

[55: l'oposició *fora casa i llosa enserra*, d' α , abraça els versos 53-56 i fa d'aquests un desenvolupament conjunt i contrastat que no reporten els mss. de l'altra branca. SL, que copia Ba, innova en aquest vers i el següent, de manera independent de tota la tradició: «Es lo lloch ahont l,home se soterra / Mol menos vil cuan mes cubert de terra.»]

56 *es menos vil quant mes cubert de terra* Ba C1 C2 M1; *adorno son* C4.

57 *la vida atrevida* C5.

58 *superdos* C2; *si als superbos* C5; *superfluos efics* M1.

59 *al contrari la mort mes advertida* C2 C4 M1.

60 *enves* C1; *centro verecunda* C2 M1; *los amaga dins terra y los profunda* C4.

61 *funda la vida en lo aire presumida* C4.

62 *la mort tira a establir terra fecunda* C1; *la mort humil los funaments profunda* C2; *la mort funda en la terra verecunda* C4; *la mort humil los fundaments profunda* M1.

[62: paradoxalment, la lliçó que estableix un paral·lelisme antitètic més reeixit amb el vers anterior és la que prové de γ . Ara bé; és impossible admetre-la com a provinent de l'original perquè, com a mínim, seria la que transmetria també β , i, en canvi, C1 no en conserva gairebé res. D'altra banda, dos mss., un de cada branca, reporten *terra profunda* (C1 i C5) que, òbviament, ha de provenir d'X. Davant d'això, m'inclino a admetre com a lliçó original la que transmet C5; la lliçó de C1 fa tot l'efecte de ser una improvisació sense gaire sentit.]

63 *vent om.* C1; *la furia* C4 M1.

[57-64: al v. 58 la lliçó de C5 és errònia: els altres mss. duen *alts*, terme contraposat a *profunda*, al v. 60. Per aquesta mateixa contraposició (la vida fa edificis alts i la mort profunds) s'ha de rebutjar la lliçó de C2 i M1 que conté *verecunda* (= 'vergonyosa', v. 60) que més aviat s'oposa a *presumida* (*vida presumida*) del vers següent, però que constitueix una altra unitat sintàctica i retòrica. Aquest passatge és un nou punt de contaminació de C4, que conté, al v. 62, *verecunda*, provinent, sens dubte, de la tradició que parteix de γ , sinó de γ mateix.]

65 *Escala no hi ha que tal vegada* C2 M1.

66 *ni per pensament si baixa si trabuca* C2 M1; *però om.* C4.

69 *per ningú y ha aquí porta escusada* C1; *aquí per ningú hi ha porta escusada* C2 M1; *aquí dins no si admet porta escusada* C4.

71 *om.* C2; *encaminatse a* C4 C5.

[71: α ha substituït *anant-se'n* per *encaminantse*, que provoca hipermetria.]

72 *tots com per* C4.

[72: al meu parer, ni *o per la porta* ni *com per la porta* no fan sentit. Ara bé; edito el vers en què coincideixen α i β .]

73 *este es* C1; *ets es* C2; *propia estrella* C2 M1.

74 *los creixents* C2 M1.

76 *aquí se encalla la* C4; *la iter.* C5.

77 *y aquí* C4; *que algun temps* M1.

78 *sen fragancia y pompa* C2; *sens fragancia y pompa* M1.

79 *macilent* C1 C2 C4 C5 M1; *y marxitada* C2 M1; *mustica* C2.

[79: corregeixo en *macilenta*, per restablir la concordança de gènere amb *la flor*.]

80 *lo averlo estada* C4.

83 *lo gloto immoderat las dents cerradas* C1 C2 M1.

[83: l'estructura de l'octava és perfectament simètrica tot seguint la lliçó d' α : els sis primers versos estan constituïts per tres unitats de dos versos paral·lels encapçalats per l'anàfora *aquí*; acaba amb l'apariat final que clou les oposicions exposades als vv. anteriors amb una consideració general. La lliçó de β , en canvi, trenca l'estructura esmentada.]

84 *sospes son us la* C1 C2 M1; *ximosa* C4 C5.

85 *peus* C5.

86 *cara que es hermosa* C1; *ni fa cara la cara mes hermosa* C2 M1.

88 *mateixa terra* C2 M1; *que al hoperda* C2.

89 *los pompeios* C2 M1.

91 *honra o sens* C1; *sens honor y* C2 M1.

92 *i om.* C2 M1; *constatinos* M1.

93 *aquí acaban* C2 M1; *aquí cauhen* C4.

[93: hiper mètric en tots els testimonis. Som davant d'un error que es remunta a X? Es podria pensar en una inversió dels dos primers mots; l'original faria, doncs, *caben aquí*: el còmput sil·làbic i la disposició accentual són, aleshores, correctes. Tanmateix, la inversió és difícil d'admetre perquè trenca un aspecte fonamental en l'estructuració de bona part de les octaves d'aquest poema: l'anàfora *aquí* als vv. inicial i central. Edito el vers anòmal, tal com el reporten C5 i C1, és a dir, α i β : les altres lliçons són trivialitzacions evidents.]

94 *sabucos* C2.

96 *lloc* om. C2; *fonch* C5; *curt* om. C5.

99 *i* om. C2 M1; *superba* M1.

101 *superbo* om. C1.

102 *dit ¡sort concisa!* C2; *sa sort* C4; *so sort* M1.

103 *albre* C2; *alta penya* C2 M1; *un'altra brenya* C5.

104 *foc es* M1.

105 *una* M1.

106 *cruel tenda* C2; *merienda* om. M1.

107 *menjant* C4.

108 *la* om. C4.

109 *sa memoria* C1.

[110: el vers editat, idèntic a la lliçó de tots els mss., té una disposició accentual anòmala: 3a i 5a; a més, s'ha de comptar *perpètu*o com a quatrissíl·laba (*per-pè-tu-o*); ambdues circumstàncies fan pensar en la possibilitat que falti una síl·laba a l'inici del vers.]

111 *sens reservari* M1.

112 *monstruo es horrosos* C1; *horreros* M1.

113 *Aqui lo abaro enterra sa substancia* C2; *Aqui lo avar enterra la substancia* M1.

114 *avar per a sempre se aposenta* C1; *que li ha quedat passada la tormenta* C2 M1; *ab sa caixa* C4.

115 *lo cor lo te ahont te la ganancia* C1; *menos lo cor que estant en la ganancia* C2 M1.

116 *la anima queda tal com la carpenta* C1; *lo cor no hi entre sino la carpenta* C2; *lo cor no hi honra sino la carpenta* M1.

[114-116: la coherència sintàctica i de sentit, paral·lelismes i jocs de paraules inclosos (veg. nota als vv. 113-116) és ben exposada a α , mentre que es dilueix i trivialitza a l'altra branca.]

117 *aquest es* C4; *en es lo autem moral* M1.

118 *rebatent la crueltat* C1 C4 C5; *rebatint a la crueltat* C2 M1.

119 *en esta pedra* C1.

121 *junta* C2; *Aquesta es* C4.

122 *la autoritat* C1; *atuoritat* C2.

124 *o en lo sepulcre ensenya la filassa* C1; *o en esta cova encenya la filassa* C4; *la rustica* C5.

125 *o presumida* C4; *cientia* M1; *i* om. M1.

126 *y se embarassa* Ba C2 M1; *aquis'clou* C5.

127 *se pot* Ba; *y de aqui solament* C2 M1; *y aqui solament comensa a apendrer* C4; *compondrer* M1.

129 *Aquesta... altarasana* C4.

130 *la* om. C2 M1.

131 *buydada* M1.

132 *tirana parca* C1; *sobera* M1.

134 *y monarca* C2; *aqui se desvaneix aqui se enxarca* C4; *aqui para lo vaixell aqui se enxarca* C5.

[134: tant la lliçó d' α com la de β ofereixen problemes per fer una selecció amb ple convenciment. Quant a α , els dos mss. divergeixen en la primera meitat del vers; a C4, *desvaneix* al·ludeix a *fantasia*; a C5, *para lo vaixell* no fa sinó avançar el que dirà als dos vv. finals; a la segona meitat del vers, C4 i C5 coincideixen en el text escrit –*aquí s'enxarca*–, però no en el sentit: a C4 s'aplica a *fantasia* però a C5 torna a repetir la idea expressada (i la que vindrà a continuació). Quant a la lliçó de β (*los rumbos del vassall i del monarca*), l'hem d'entendre com una oració independent de la del v. 133 però regida pel mateix verb, *para* (altrament el v. 133 seria OD de l'oració del v. anterior: 'la fantasia humana para los rumbos...', cosa absurda –en tot cas, la *fantasia* és la cosa aturada). Però *para* i *los rumbos* no concorden en gènere. Davant les dificultats, opto per donar bel·ligerància a una qüestió estructural: a α es trenca la simetria de l'estrofa en repetir anafòricament *aquí*, disposada a l'inici del vers cinquè de l'octava. M'inclino, doncs, per β , tot i la concordança *ad sensum*. En certa manera la podem admetre com a *lectio difficilior* respecte de la d' α ; *vassall*, de l'arquetip, pot explicar l'aparició de *vaixell* (lliçó molt banal i repetida al llarg de l'estrofa) i *desvaneix*. D'altra banda, *rumbos* està relacionat amb la navegació; l'oposició *vassall/monarca*, cadascun amb les seves fantasies, no fa sinó recollir la "universalitat" que s'esmentava al primer vers de l'estrofa.]

135 *pues* C1 C2 C5 M1; *lo desempara* C2.

137 *sola* C1 C4.

138 *quedara de profit a la codicia* C2; *quedara de profit a ta codicia* M1; *per a tu quedara de la codicia* C5.

140 *esta y no major* C2; *esta sera y no major* M1; *podras conseguir major* C4.

141 *com donchs*; *la* om. C4.

142 *regnar* C5.

143 *añan* C1; *que mes* C5.

148 *fos estada* C2; *com si ja tal cosa may* C4; *tal* om. M1.

149 *eixa estancia* C2; *eixa statua* M1.

152 *momentos* C1; *per los monuments* C5.

153 *escaldol tot es feresa* C2.

156 *dilicia* C2; *sombra* C4.

159 *y tot un tot de qualsevol* C2 M1.

160 *demonstra* M1.

161 *planta sens mortal* C2; *pués* om. C4; *panta* M1.

- 162 *injuria* C5.
 164 *dels desenganys* C5.
 165 *capas es de salvar a quants ampara* C4; *de quants* C5; *a temps* M1.
 [165: error de C5: el verb *amparar* i el sentit del vers requereixen la preposició *a*.]
 166 *y de estar* C2; *tan* om. C2 M1.
 167 *nos passa* C2; *pues que en camp posada* C5.
 [167: *camp*, a C5, és un error; la substitució de *camí* per *camp* condueix a hipometria i, quan el copista hi va reparar, va afegir *pues* al marge esquerre.]
 169 *horror que quants* C2; *horror que a quants* M1.
 170 *fera* C2 M1; *tots* om. M1.
 171 *no se atreviran* C2 C4; *no se te atribiran* M1.
 [171: C4 i γ coincideixen en la pronominalització d'*atreviran*, segurament per addició voluntària, i independent, davant d'una forma no pronominal inusual: cometen hipermetria.]
 172 *fente* C4; *costa* C5.
 173 *et* om. M1.
 174 *tocar no gosaran* C4; *la calavera* C5.
 175 *trobaras* C2 M1; *y apenas encontraran per* C4 C5.
 [175: la lliçó de C4 i C5 té com a subjecte *aquells* (v. 173) i és hipermètrica; bé podria tractar-se d'un error de substitució per sinonímia, fàcil de cometre, atribuïble a l'antecedent α ; adopto la lliçó de C2 i M1 per bé que hi canvio la 2a p.s. per la 3a p. pl.]
 176 *amortalla y te dona* C4; *enmortalle* C2 M1.
 177 *a dins* M1.
 178 *puDIRas* C2; *ja* om. C4; *tots ja los pudira ja* M1.
 179 *sot* C2; *tansmudantse* M1.
 181 *te llansaran* C2; *llansante han* C4; *llansaran te* C5 M1.
 [181: la hipòtesi de la tmesi del proclític que he exposat a la nota al vers la formulo a la vista de les diverses lliçons que reporten els mss. i molt probablement seria la lliçó de l'original, trivialitzada pels altres mss.]
 182 *la vista* M1.
 183 *y tirante aqui* C2 M1; *prestesa notoria* M1.
 [183: *tirant-te* és una trivialització d'*embotint-te*.]
 186 *ta pesada corpulencia* Ba C2 M1.
 [186: *pesada* és un error atret semànticament per *corpulència*.]
 188 *faras llarga permanencia* Ba C2 M1.
 [188: *llarga* és trivialització provocada per *permanència*; però la “dureza” dels *matalassos* d'*altres cossos* és el concepte més adient al context.]
 189 om. M1; *portanti difunts* C2.
 190 om. M1; *entre aquella horrorosa concurrencia* Ba C2; *en ta mala* C4.
 [189-190: el copista de M1 es va saltar aquests dos versos i, en acabar l'estrofa, va veure que li'n faltaven dos; per mirar de resoldre-ho, va completar l'octava amb els dos primers versos de la següent. Finalment, va optar per no copiar els sis versos següents de l'octava 25 (195-200), i va passar, com aquell qui res, a l'octava 26.]
 191 *retirántse y* Ba; *mesclant las calaveras* C5; *-se* om. M1.
 [191: testimonis de les dues branques coincideixen en *mesclant-se*, pronominalització que l'autor devia considerar extensiva al primer verb del vers.]
 192 *las últimas traurán a las primeras* Ba; *lloch faran a las ultimas las primeras* C2; *ultimas faran lloch* C5; *las ultimas fan lloch a las primeras* M1.
 [192: nou galimaties quant a l'ordre dels mots: la lliçó de M1 queda immediatament descartada per falta de sentit en haver canviat la posició de la preposició *a*; els dos mss. que transcriuen el verb en futur (C2 i C5) cometen un error i el vers resulta hipermètric; la innovació de Ballot, tot i mantenir l'estructura de la frase de M1, fa pensar que potser es va trobar davant d'aquest ms. o d'un ms. no conservat de la mateixa branca amb idèntica lliçó (Ba no depèn de M1 en exclusiva: veg. més amunt a l'apartat de *recensio*), i, en veure que no feia sentit, va canviar el verb i va ometre *lloc*. Edito la lliçó de C4, que, pel sentit, s'avé perfectament al context.]
 193 *centellas* C2 M1.
 [193: γ repeteix el mot rima del v. 197.]
 195 om. M1; *rosas y archs* C2.
 196 om. M1; *pintaba pascio* C2; *pinta ma passio* C5.
 197 om. M1.
 198 om. M1; *lo clavell* C2; *ni enllassa* C5.
 199 om. M1; *aqui es conserva* C2.
 200 om. M1; *sufocará* C5.
 202 *a* om. C2 C5.
 204 *glatas* C2; *y las galtas* C4; *ja* om. C4; *ja estan* M1.
 [204: en C2, aquest vers és afegit en la interlínia dels dos versos següents.]
 205 *caos la boca lobrega y tremenda* C2 M1; *boca aqui tremenda* C4.
 206 *de dent* C2; *horrendas dents serveixen de estacadas* C4; *es coral bort perlas falsificadas* C5; *negres* om. M1.

[205-206: al v. 205, la lliçó de γ manca de verb i no fa sentit; d'altra banda, la coincidència en *tremenda* entre C4 i γ mostra que aquesta és la lliçó d'X; descarto així la lliçó de C5 i edito aquest vers seguint C4. Al v. 206, α devia transmetre una lliçó tan corrompuda o il·legible que C4 i C5 han d'inventar-se tot o bona part del vers; C5, que potser ja s'ho feia venir bé des del vers anterior, innova i reporta una lliçó molt interessant (pel distanciament dels tòpics de la poesia barroca amorosa) però l'esquema accentual és fallit; d'altra banda, pel sentit i per la coincidència entre C4 i γ , el vers original duia el mot *dents*; la lliçó de C4 és absurda; la de γ (M1 omet *negres*), en canvi, és perfectament acceptable (tot i que l'ortografia del darrer mot revela segurament que era incomprès pels copistes). També podem pensar que va ser aquest mot darrer, el cultisme *avultades* (veg. la nota al vers), que degué fer ballar el cap als copistes més "preocupats" pel sentit dels versos que copiaven: devien considerar que es tractava d'un error i van fer innovacions per dotar de sentit el passatge.]

207 *y aqui apartanse mutuament los osso* [sic] C4; *y convertintse en ossos* C5; *dividinse en ossos* M1.

[207: sembla clar que la majoria dels testimonis contenen una *lectio facilior*: *ossos* per *mossos*; efectivament, no fa sentit que les dents es converteixin en ossos, i menys que s'hi "divideixin": *mossos* apareix al poema 4, v. 223, és a dir, que Eura coneix perfectament el mot; a més, és un mot relacionat amb *dents*: 'mos' és sinònim de 'mossegada'; l'evolució de l'error, repartit a les dues branques, però amb C2 que reporta la lliçó correcta (ms. que, per altra banda, és ben poc procliu a innovar i intervenir en el text rebut), podria explicar-se com segueix: l'arquetip X conté *mossos*; α comet l'error i el transmet a C5 i C4 (aquest darrer comprèn la manca de sentit i innova en tot el vers, però l'allunya del context "bucal"); en la branca β es conserva *mossos*, que passa així a γ ; finalment, M1 cometria novament l'error, de manera independent (veg. l'*stemma*; l'error és relativament fàcil de cometre en un poema ple d'ossos, corponents, cadàvers, etc., i encara més fàcil de ser transmès).]

208 *la ruina* C4; *la rohina inutis* M1.

209 *esta figura* C2 M1.

211 *despres se pudrira la que es mes dura* C2 M1; *despues* C4.

212 *la imatge descarnada* C2; *quedia* C4; *fins que de la image descarnada* M1.

213 *tritura* C2; *la tristura* C5; *prosiguiran* M1.

214 *resolts* C2.

215 *quedant del conjunt cosa* C5; *no quedanse ja casi lossa entera* M1.

216 *torne a res* C4; *qui de no res era* C4 C5.

[216: l'aparició de *de a* α fa tot l'efecte d'una addició, potser per evitar l'artificiositat de l'hiat *torne | a*.]

217 *las vistas* C2.

218 *las ratas solament vindran y de ellas* C2 M1; *visitante ratas* C4; *sols te visitaran senyoras bellas* C5.

219 *algunas acostanse al lloch que habitas* C2 M1; *que esmunyínse* C5.

[218-219: al v. 218, *rates* apareix a C4 i γ prové, doncs, d'X; C5 innova amb una lliçó molt creativa i irònica, però aliena a l'original. Per al conjunt dels dos versos, la lliçó de γ és francament banal i sintàcticament poc consistent al costat de les altres opcions; la lliçó de C4 presenta una disposició accentual irregular (5a) i un hiat *que | a*; ara bé, és l'única que reporta un present per un futur i aquest fet ens pot orientar cap a la conjectura que l'antígraf devia fer *visitaran-te rates...* on el copista de C4 ha omès la sil·laba del morfema de futur. Notem que amb la conjectura es restableix l'esquema accentual preceptiu, no s'hi ha de fer hiat i, alhora, el temps verbal és equivalent al de les lliçons dels altres testimonis. Opto, doncs, per aquesta possibilitat com a hipòtesi de lliçó original per al v. 218. El v. 219, tal i com el reporta el mateix C4 ofereix un lligam sintàctic i de sentit sense problemes.]

220 *a las orellas* C4 C5.

222 *te pendran puntuals* C2; *puntuals se pendran* C4; *la aixellas* C5; *te pendran puntual* M1.

223 *la fam* C2 M1; *fam furienta* C4.

224 *tots* C2 M1.

225 *miras donchs lo* C4.

226 *que las de, com especiabile* M1.

227 *pausable* C2.

228 *pausable* C2; *a molts agradable* C4; *a tans a tans agradable es y aplausible* M1.

230 *es lo fi* C4; *es molt aborrible* C5.

231 *pues* C2 C5 M1.

233 *Mira donchs* C4.

235 *vol* C2.

237 *per qui* C4 C5; *fabricas y athesoras* C4.

239 *i om.* C2.

240 *es especie vil de idolatria* C2 M1.

[240: *cegedat*, d' α , potser és preferible perquè es contraposa a *mira* (233); d'altra banda, és de suposar que, per Eura, tota *idolatria* és *espècie vil*, i, per tant, la lliçó de γ és absurda.]

241 *Desprecia donchs* C4; *mortal pues* M1.

243 *seputura* C4; *aquesta* M1.

245 *procura conservar la anima pura* C2 M1.

[245: notem com a γ no es manté la contraposició *desprècia* (v. 1 de l'octava)/*aprècia*.]

246 *estima lo tesor y no la caixa* C2 M1; *nil lloch* C5.

[246: la banalització de γ és evident.]

[246: *ni lloc* és una generalització ('ni cap lloc'); hi sobra, doncs, l'article que reporta C5.]

- 247 *discurs de las dos parts la llima* C4 C5; *dels om.* M1.
 248 *y al compas del valor facias la estima* C2 M1.
 [247-248: aquí es produeix un curiós encreuament en la selecció: tot sembla indicar que C2 i M1 transmeten la millor llició a 247, mentre que a 248 aquesta prové de C4 i C5; efectivament, *metalls* s'adiu millor amb *llima* que no *parts*, per altra banda, *quilats* s'avé amb *metalls* més estretament que no pas *valor* en general; a més, en aquest segon cas, *compas* mostra una relació semàntica més propera a *córria* que no pas a *facias*.]
 250 *mauseolos* C4; *nauselos* M1.
 251 *com semblant* M1.
 252 *castosos* C2; *porfidios* M1.
 253 *los monuments* C4 C5.
 [253: *sos monuments*, els *dels presumptuosos: los* (C4 i C5) és un error.]
 254 *han procurat alguns* C2 M1.
 255 *en ells se* C2 M1.
 256 *sos marmols se acabassen* C4.
 258 *marmol* C2 M1.
 259 *las hazanyas blandons* C2 M1; *la fama* C2 C4 M1; la *l* de *flama* és afegida damunt *fama* C5.
 260 *y erigida* C2 C5 M1.
 [260: malgrat que C5, en coincidència amb l'altra branca (C2 i M1), reporta la conjunció copulativa, és evident que dues copulatives seguides (vv. 260-261) desequilibren l'enumeració; conservo solament la darrera, cloenda de l'enumeració. Cf. vv. 25-30 i 41-46.]
 261 *es tanta la admiracio en exhigrama* C2; *i om.* M1.
 265 *apofita* M1.
 269 *a om.* C2 M1; *anima pues que* C2 M1.
 270 *obra en lo cel* C4; *sepultura horrenda* C5; *logra en lo cel* M1.
 [270: al copista de C5 encara devia ballar-li pel cap la imatgeria truculenta d'estrofes anteriors quan substitueix la correcta *honrada* per *horrenda*.]
 271 *si esta en* C2.
 272 *cos honra sens* C4; *cos honros sens* M1.
 273 *baix esta llosa* C2 M1; *Posa donchs lo discurs* C4.
 [275: tots els testimonis reporten la forma en futur *ressuscitaràs*: el vers és hiper mètric. Podiem pensar que l'original usava del present i la substitució es produeix a X: el vers esdevindria regular i accentuat en 6a; tanmateix, a l'original havia de ser una forma en futur, perquè és la que la *consecutio temporum* requereix; a més, veg. la forma *trauràs*, del v. 279. No veig per on resoldre el problema, i, malgrat l'anomalia, edito la llició dels testimonis.]
 276 *del sepulcre* C4.
 277 *baixa en esta concavitat humbrosa* C4.
 278 *las estancias* C5.
 280 *pder, captiva* C4; *Pluton* C4 C5.
 281 *massa no polida* C2 M1.
 282 *enterrat* C2 C4 C5 M1; *ebausura* C2.
 [282: tots els testimonis coincideixen en la llició *enterrat*; tanmateix, al vers següent torna a aparèixer la mateixa paraula; a més, no fa gaire sentit estar 'enterrat nou mesos en la clausura'; crec que es pot conjeturar perfectament que l'original duia *enserrat* (veg. v. 55 i nota), i en un context necròfil no devia ser gens difícil que a les primeres de canvi, i en tot cas a X, s'efectués la substitució.]
 283 *enterrada* C2; *antes enterrat* C4 C5; *qui* C4; *vivint* M1.
 [283: la inversió de l'ordre dels mots a α trastoca l'esquema accentual preceptiu.]
 285 *te liquida* C4.
 286 *universal major ventura* C4; *la universal mare* C5.
 287 *pues* C2 C5 M1.
 288 *este te donara un* C2; *aquesta te dona* C4; *esta de dona* C5.
 294 *de entre la* C2 C4 M1.
 [294: malgrat la coincidència entre les dues branques de l'*stemma* (C4 i γ), el vers és hiper mètric i opto per la *lectio singularis* de C5.]
 297 *Aquesta es* C4; *la vena sagrada* M1.
 298 *a tot temps se trau la* C4.
 299 *aquesta es* C4.
 300 *que et guarda la* C2.
 301 *aquesta es* C4.
 302 *hont grareix* [sic] *qui a sa sombra encamina* M1.
 303 *qui tal* C4; *pedra pulida* C5.
 304 *ab est* C2 C4.
 305 *la congoxa hont* M1.
 306 *racio* C2.
 307 *ab rauxs* [sic] *del* C2; *ab creix del* C4.
 308 *del sepulcre* C4.
 309 *sepulcre es* C2.
 310 *congustina* C2; *y topacio* C4.

311 *sis contempla de C2; si es contempla be M1.*

312 *mineral es riquissim de hermosura C2 M1.*

[311-312: opto per la llició d'α perquè manté l'adreç a la 2a. p. del lector, com s'esdevé en les estrofes anteriors i següents: a més, noti's el lligam *contemples bé/veuràs.*]

313 *un altre C4.*

314 *monament M1.*

315 *imita a la C4.*

316 *pues C2 M1.*

317 *en lo trist C2 M1; trist om. C4; en aquest trist C5.*

318 *trobar pots C4.*

319 *fesla salva C4.*

320 *que aixuga al sol C2; que al sol segueix las llagrimas del alva C4; que axugue al sol C5; que exulan al sol M1.*

[320: excepte per C4, que ja no llegia bé el seu antígraf i en canvia la redacció, en els altres mss. la contracció «al» és difícil d'explicar amb el verb sense pronominalitzar; proposo la següent conjectura: a l'antecedent X (o tal vegada a l'original) devia figurar 'aixugual sol' ([*'juɣ*'lsⓈ]) que el copista desdoblaria en *aixuga al*; no és una pràctica inhabitual: C2, p.e., té el costum de transcriure sovint *al* quan es tracta de «·l» (v. 5: *perque al vejas C2 i per a quel vejas M1*; v. 81 *te al venjatiu C2, tel venjatiu C1 C5 i te lo venjatiu C4*; v. 88 *que al hospersa [sic] C2 i quel hospeda C4 C5 M1*; v. 198 *ni al pit C2, nil pit C5 i ni lo pit C4*).]

Octaves reials decasil·làbiques (ABABABCC).⁵

Sobre la probable datació d'aquest poema amb anterioritat a 1723, veg. les pàgs. 125-127. Jaume Sala i Guàrdia, a la p. 104 del ms. A2 (1799), on copiava el final del poema núm. 1 i hi feia anotacions fervoroses al peu en elogi de la musa religiosa de fra Eura, consignava les consideracions següents:

Si en tales circunstancias cantó Eura y verificó el dicho común que «al fin se canta la gloria», allí seguramente está cantando aquel dulce canto del divino trisagio, con más suavidad y melodía que los de este mundo, aunque en ellos incluyésemos aquel imortal poema que corre entre sus varios fragmentos:

«Abat, vaixell racional, las velas»;

Obra mística, grave, y que bastaba ella sola para hazer comprehender la sublimidad y circunspección de su rara facundia. ¡O, religión sagrada y de mi digno respeto, glóriate de aver abrigado y fomentado en tu seno un varón que tanto contribuye a tu mayor decoro!

RUBIÓ (1958 [1986, 143-144]) deia que aquest poema, com el nostre núm. 4, tenia una «emfàtica i llatinitzant entonació» i el considerava un «ascètic i comprimit sermó en vers». COMAS (1972 [1985, VI, 323-328]) el comparava amb l'*Anatomia* (núm. 4) i, tot i començar amb el «to retòric i ampul·lós que es propi dels dos poemes», li va semblar «més segur, més reeixit, en la descripció tètrica que fa de la sepultura, de l'espectacle necrofilic». En efecte, ambdós poemes són dos textos ambiciosos, retòrics, molt cultistes, i ambdós estan molt relacionats quant al seu discurs.

El títol d'aquest poema 3 és ben revelador: fent un pas més enllà de la mort, com explicava a BALSALOBRE 1989, el *memento mori* tradicional es transforma en *memento sepulturae*. És un discurs adreçat a la segona persona, al lector, el qual és apostrofat contínuament a través del vocatiu *mortal* (vv. 17, 23, 161, 249, 263),⁶ que, com les múltiples interrogacions retòriques, són figures vinculades a la funció apel·lativa, amb una primordial intenció persuasiva.

La primera octava és un bell desenvolupament de la metàfora, o, més ben dit, l'al·legoria de la inseguretat de la vida de l'home comparada a una navegació a través d'un mar tempestuós, plena de perills de naufragi. La fi del trajecte apareix com l'arribada al port benaurat, lliure de tota

⁵ Sobre aquesta estrofa en la poesia catalana, veg. BARGALLÓ (1991, 138).

⁶ El vocatiu, tan apropiat en aquest context, era habitual en aquest tractament del tema de la mort: el trobo, p.e., en un poeta barrocc francès, Jean-Baptiste Chassignet (*Le Mespris de la vie et consolation contre la Mort*; cito de LONGEON 1980, 39):

Mortel, pense quel est dessous la couverture
D'un charnier mortuaire un cors mangé de vers,
Descharné, desnervé, où les os descouverts,
Depoulpez, desnouez delaisent leur jointure.

inquietud. La sepultura, metonímia per la mort, és un escull amagat, és a dir imprevisible, on si hom hi topa naufraga, o sigui es condemna. La imatge de la vida com a navegació és molt antiga: ja era freqüent en la lírica i la tragèdia gregues anteriors a Plató. Aquest filòsof la va amplificar i d'ell va passar als estoics. En Sèneca el vaixell de la travessia humana és sacsejat alternativament per les onades de la prosperitat i de l'adversitat, que ara l'aixequen cap amunt («en lo més alt, on menos receles»), ara l'abaten cap avall. Els paral·lels entre la metàfora marítima de l'Stoa tardana i certs passatges bíblics, va fer que fos adoptada i cristianitzada ben aviat per la patristica, per sant Joan Crisòstom i sant Agustí, sobretot. A través del neostoicisme medieval⁷ va passar a ser una de les imatges més recurrents del pensament poètic i moral barrocs. L'inventari de poetes barrocs hispànics que la inclouen en la seva obra lírica d'una manera o altra és molt nombrós.⁸ Només a través del penediment cristià, del desengany del món i, en especial, del pensament constant de la mort, tema tan car a l'esperit barroc (equivalent aquí al fet de mesurar la profunditat del mar), s'aconsegueix la guia de la salvació, aquell far que indica l'entrada del port de la bona mort cristiana i de la salut eterna.

A la segona estrofa es continua el desplegament de la metàfora, tot equiparant les restes del naufragi, «ruïnes», amb les restes de l'home, l'esquelet. La imatge marítima reapareix als vv. 129-136, però ara negativament, on la mort, la “mala” mort, no és l'arribada a un *portus bonus*, sinó un naufragi desastrós. Les imatges “nàutiques”, relacionades amb l'al·legoria esmentada, reapareixen sovint al llarg del poema.

L'estrofa XXV (vv. 193-200) posa en joc un seguit de metàfores tòpiques de la tradició barroca castellana, però l'ús que en fa Eura és plenament original: aquelles *estrelles, perles, clavell, roses i arcs d'amor*, que la poesia barroca amorosa va consagrar com a metàfores, ja lexicalitzades en l'època de Góngora, per “ulls, dents, boca, galtes i celles”, deixaran de ser tals per ser finalment *cedra* (un altre mot clau de la lírica barroca). Eura expressa en aquesta ocasió una denúncia irònica de la poesia barroca profana. L'estrofa següent (vv. 201-208), imatge especular “necrològica” de l'anterior, mostra el que seran aquells tòpics en la mort, i per tant, el que són, en definitiva, sota la ficció de l'artifici poètic profà. COMAS (1972 [1985, 327]) comenta aquests mateixos versos dient que «deuen encara molt a la tècnica i als procediments barrocs», quan de fet Comas es refereix a les metàfores tòpiques, sense adonar-se que el que fa Eura és distanciar-se, no de la tècnica i els procediments, sinó de la imatgeria amorosa profana. L'estrofa mostra l'evolució dels signes externs de la mort respecte de l'anterior: ens ofereix la devastació completa del cadàver en diverses parts del rostre, precisament on recolzaven les metàfores tòpiques.⁹ Hi observem encara alguna pinzellada d'ironia.

⁷ Justament, apareix en *Lo Somni* de Bernat Metge, al final del llibre IV: «e pus en la tempestuosa mar has viscut, fé ton poder que muïres en segur e tranquil·le port.» (BADIA & LAMUELA eds. 1983, 251).

⁸ Veg. un acurat estudi de l'origen, l'evolució, la cristianització i l'ús entre els poetes i moralistes barrocs d'aquesta metàfora a BOUZA (1990, 400 n. 86 i, sobretot, 443-457; veg. encara AZAUSTRE & CASAS 1997, 40-41). Un dels més coneguts, el mercedari fray Pedro de Oña, la va utilitzar profusament al seu tractat *Primera parte de las postrimerias del hombre* (Madrid 1603), llibre on també trobem nombrosos paral·lelismes amb l'obra poèticoascètica del nostre autor (cf. CARO 1978 [1985, 158-161]). El sermó funeral per la mort de Felip III predicat per Vicent Garcia a Girona al 1621 (*Sermo predicat en la Iglesia Cathedral de Gerona, en les exequies fetes a la Magestar Catholica del Rey Don Phelip Tercer nostre Senyor, lo dia 12. de Maig 1621*. Reuerent Garcia Preuere, Rector de Vallfogona [...]. En Barcelona. Per Hierony Margarit, Any M.DC.XXII [=1622]), la utilitza a l'inici: «Mira la tempestat de què estàs rodejat; mira les ones fins als núvols; mira los vents furiosos y desfets; mira la mar alterada; mira que no sols se atrevex a barcas ordinàries; mira poch dies ha arribat, des del timó que governava en la incontrastable nau de Pere, al gran pilot Paulo Quint; mira vuy rompuda y llançada al través a la nau més grossa, a la més bella de quantes sulcaven lo mar del món [...] Aquest es lo límit que Déu ha posat al mar de aquesta vida: en aquest arenal se rompen les sues ones, per més unflades que sien; los cavalls desbocats dels humans apetits, assi paren sa carrera» (p. 3). Va ser una imatge recurrent també en el gènere de l'epístola consolatòria (veg., per al cas de la literatura francesa barroca, CAGNAT 1995, 56-57). ÀLVAREZ (1990, 205-246) fa una anàlisi exhaustiva del tòpic de la vida com a nau, o navegació, i la mort com a port en la lírica espanyola, des de l'edat mitjana fins avui.

⁹ En la literatura de tradició cristiana que insereix elements macabres, l'aspecte destructor i corruptor de la mort sobre la matèria no apareix fins al segle XIV. Abans, els elements macabres remetien a una transformació més que no pas a una destrucció (BLUM 1989, I, 29). El discurs de tradició barroca sobre la mort té una llarga durada, però: la crida al rebuig del món i l'èmfasi en la mort i l'espectacle macabre és un discurs ben vigent, p.e., a l'altra banda del Pirineu, a Sant Llorenç de Cerdans, als anys trenta del Vuitcents (veg. SALA 1991, 153-154). En un sermó, Emmanuel Pascot, vicari de la parròquia d'aquest poblet de l'Alt Vallespir: «se livre, dans la plus pure tradition baroque, à une description terrifiante de la mort. Le prêtre invite ses paroissiens à visiter une sépulture. Recouvert seulement “du vil suaire”, pâture des vers, “les plus vils insectes de la terre”, le cadavre git dans la plus “horrible” corruption aux côtés d'autres cadavres aussi “horribles”, dans un monde d'ossements que le “Fils de Dieu réduira en poussière”. Avec un sens aigu de

A partir de l'octava XXIX (vv. 225-232) es produeix un gir complet en el poema: de l'espectacle ofert s'ha d'extreure la lectura moral corresponent.¹⁰ De la XXXIV en avall (vv. 265 ss.), la mort, i la sepultura, prenen unes connotacions positives des d'una altra perspectiva.¹¹ La concepció de la mort com a resurrecció és el motiu fonamental de la part final del poema. Les estrofes finals (esp. vv. 273 i ss., fins al final) són prenyades d'un conceptisme atapeït però ben trobat, i amb comparacions imaginatives (veg. el paral·lelisme dels vv. 281-288, p.e., o la comparació amb la "mort/naixença" del cuc-crisàlide, vv. 289-296), basades en el motiu de la resurrecció, del renaixement. La idea final del v. 296, *transformar en niu la sepultura*, constitueix un bon resum del motiu que recullen aquestes darreres estrofes. Tant la comparació amb el cuc de seda (que arravata la filosa a la Parca!) convertit en "esplèndida" *mariposa* com el motiu clàssic de l'au Fènix són eficaços per tal d'expressar aquesta idea de renaixement esplendorós.¹²

El discurs propi d'aquest poema, com el del següent, es troba condensat en alguns apartats del *Relox de la buena muerte*, un llibre que fra Eura coneixia bé:¹³ «Meditación IX: del año pasado y del presente, para asegurar una buena muerte» (*Relox* 1711, 91-94), «Meditación XVI: del principio y fin de nuestro ser» (pp. 114-117) i el conjunt de meditacions XXXIV-XLIII (pp. 174-210). Són meditacions a la manera de les composicions de lloc jesuítiques. Heus aquí dos fragments de mostra que serveixen per il·lustrar la contraposició que proposa el poema entre la mort horrible, en pecat, i la mort joiosa dels justos; pertanyen a les meditacions XL i XLI (pp. 195-202):

Primer punto. Grávate en el pensamiento quán formidable y espantosa es la muerte del pecador, pues en aquella hora le fatigan los accidentes de la enfermedad, los dolores del cuerpo, los tormentos de el alma, las congojas de lo que queda, los cuydados de lo que será, la memoria de los pecados passados, el recelo de la cuenta venidera, el temor de la sentencia, el horror de la sepultura, el apartamiento de lo que en la vida amó; todas estas cosas juntas atormentan al malo en aquel tiempo [...].

Primer punto. Atiende activamente con qué sosiego, paz y alegría vive una alma justa y temerosa de Dios [...] si esto experimenta en la vida, ¿qué será en la muerte, que al fin se canta la gloria? ¿Qué cosa más dichosa, que la muerte de los justos? (*Relox* 1711, 195 i 199).

O aquest altre, amb diversos motius que retrobem en el text d'aquest poema (esp. vv. 169-184), i del següent:

Considera lo que te ha de suceder después de la muerte; mírate a ti mismo difunto como si fueras una piedra, que si no te mueven no puedes moverte; como luego tratan de enterrarte y echarte fuera de tu propia casa; mírate como te amortajan con la vestidura más vieja y pobre que dexaste, y toda la hacienda la reparten entre si los parientes, y puesto en una caja te llevan a la iglesia, y esto quanto antes pueden; y acabados los oficios te lanzan en la sepultura, en compañía de otros difuntos [...] allí lo recibirá la tierra en su regazo, y le dan paz los huessos de los finados y les abrazan los polvos de sus antepassados [...] y poco a poco te van olvidando como si no huvieras sido (*Relox* 1711, 208-209: observem els paral·lelismes i fins les expressions literals de fragments de Granada, Puente o Nieremberg que he extractat a les notes).

la mise en scène, le prêtre montre alors à son public un crâne humain qu'il dit être celui d'une jeune fille belle et courtisée qu'il compare à Jezabel. Il s'adresse particulièrement aux femmes dont il fustige la coquetterie par l'intermédiaire du crâne, tête décharnée, autrefois "ornée avec tant d'artifice", orbites vides dont "les yeux ravissaient les hommes", bouche d'où sortaient tant de paroles charmeuses qui séduisaient souvent l'innocence même» (SALA 1991, 154).

¹⁰ A l'*Anatomia* (poema núm. 4) la descripció del cadàver horrible (en contrast amb el viu) i la lectura moral corresponent van intercalades al llarg del poema.

¹¹ En efecte, en paraules de Caro Baroja a propòsit del tractat de Pedro de Oña esmentat ara fa un moment (veg. nota 8): «La muerte es el mayor tormento y dolor, o el mayor descanso de la vida, según se trate de la del pecador o la del justo» (CARO 1978, 161). Veg. el que he exposat a l'apartat 2. **Obra. 2.2. La poesia religiosa** de la introducció.

¹² Sobre l'ús de la metamorfosi com a imatge per assumir la mort, ara en la poesia barroca francesa, veg. LONGEON 1980, tot i que no recull cap exemple d'aquesta bella metamorfosi de la papallona. Al capdavant, tot el procés de putrefacció del cadàver, etc., no és altra cosa que una metamorfosi necessària per guanyar la salvació de l'ànima (veg. id., p. 40 i els versos de Chassignet que he transcrit a la nota als vv. 211-220 del poema 2).

¹³ Veg. el capítol 1. **Biografia**, on he fet esment d'aquest llibre (MINUART 1711). Ja he exposat paral·lelismes concrets amb fragments del poema a les notes als versos.

El conjunt del poema de fra Eura es pot posar en paral·lel a un sonet castellà barroc que en concentra els conceptes. Es tracta del sonet *Considerando un sepulcro y los que están en él* de Francisco López de Zárate (1580-1658):

No te mires a ti que te acompaña
(Si te das a tus ojos) el engaño;
Mirate en el mas proprio, ò mas estraño,
Que teatro admirò, vencio campaña.

No como halla en el mundo, aqui se engaña,
Que es centro esta region del desengaño;
vuelve, en bien cierto, el aparente daño,
El pasmo inutil, en diuina hazaña.

De aqui, si, que consigue el ser dichoso,
El que a lo cierto, no a lo incierto mira:
Pues le adorna lo eterno fastuoso.

De aqui el mortal a lo sagrado aspira,
Su temor conuirtiendose en reposo,
Que para el viuo el que murio respira.¹⁴

A l'apartat introductori, on he fet una anàlisi i comentari general dels poemes ascètics d'Eura, he esmentat paral·lelismes diversos amb textos barrocs castellans, a més de Francisco López de Zárate, de Lope de Vega, Francisco de Medrano i Gabriel Álvarez de Toledo: remeto al que he exposat allà.¹⁵

Voldria encara afegir aquí uns comentaris d'Emilio Orozco que, redactats en funció del *Discurso de la Verdad* del sevillà Miguel de Mañara, són perfectament aplicables al text d'aquest poema i del següent:

Las llamadas a los ojos y oídos que el asceta escritor nos hace en su tratado [...] queriendo ponernos ante la horrible realidad de la muerte [...]. La sensibilidad barroca de Mañara extrema los recursos y formas expresivas que le ofrecen los escritores ascéticos en un coincidir de sentido de expresión que busca la comunicación directa, para conmover e impresionar sensorialmente y ponernos ante la cruda realidad cual si la tuviésemos delante de nosotros. En general, todo el escrito se expone en segunda persona del singular, en llamada concreta dirigida al lector [...]. Esta consideración de la muerte en la terrible visión sepulcral de los cadáveres descompuestos, descoyuntados y comidos de los gusanos es lo que se repite insistentemente y con la concreta y directa comunicación con el lector, llamándole a considerar lo que ha de ser de sus ojos que están leyendo, de sus manos y de sus trajes.¹⁶

¹⁴ SIMÓN ed. (1947, II, 48). He respectat les característiques ortogràfiques i de puntuació d'aquesta edició, tot i que en fan difícil la comprensió pel lector.

¹⁵ Aquest tractament poètic peculiar del tema de la mort no és privatiu, és clar, de la poesia hispànica: veg. aquest parell de fragments dels poetes francesos Alphonse de Ramberville (*Les Devots Elancements du Poete Chrestien*, 1603), el primer, i Chassignet, de qui he parlat ara fa un moment (nota 6), el següent (tret de LONGEON 1980, 39):

le corps (non plus corps, ains charongne relatante)
Au monde ne sert plus que de charge pesante,
Que d'effroyable aspect, d'affreux estonnement,
D'insupportable horreur, et vil contemnement:
Voy que de ses conduis la trop-large ouverture
Jette d'un flux puant mille sortes d'ordure,
Que sa hideuse chair peu-à-peu se dissout,
Et en vers lons-gluans se convertit par tout,
Qui rongent tellement la charongneuse masse,
Qu'en peu de temps sans-chair demeure la carcasse.

Icy l'une des mains tombe de pourriture,
Les yeux d'autre costé destournez à l'envers
Se distillent en glaire, et les muscles divers
Servent aux vers goulus d'ordinaire pasture.

¹⁶ OROZCO (1963 [1988, 126-127]).

I no em vull estar de transcriure breus fragments de l'esmentat tractat de Mañara que mostren un bon nombre de punts de contacte amb el text d'aquest poema i del següent de fra Eura, no solament d'esperit sinó fins d'expressió:

Llega a un osario, que está lleno de huesos de difuntos, distingue entre ellos el rico del pobre, el sabio del necio y el chico del grande; todos son huesos, todos calaveras, todos guardan una igual figura. La señora que ocupaba las telas y brocados en sus estrados, cuya cabeza era adornada de diamantes, acompaña las calaveras de los mendigos. Las cabezas, que vestían penachos de plumas en las fiestas y saraos en las Cortes, acompañan a las calaveras que traían caperuzas en los campos. ¡Oh justicia de Dios, cómo igualas con la muerte a la desigualdad de la vida! ¿Qué cosa hay tan horrible como el hombre muerto? Fantasmas a la ilusión de quien lo conocía, horror a los ojos de quien lo amaba. ¡Oh instante, que mudas las cosas! ¡Oh instante del ser al no ser! [...] Si tuviéramos delante la verdad –ésta es, no hay otra–, la mortaja que hemos de llevar, viéndola todos los días, por lo menos con la consideración de que has de ser cubierto de tierra y pisado de todos, con facilidad olvidarías las honras y estados de este siglo; y si consideraras los viles gusanos que han de comer ese cuerpo y cuán feo y abominable ha de estar en la sepultura, y cómo esos ojos que están leyendo estas letras han de ser comidos de la tierra, y esas manos han de ser comidas y secas, y las sedas y galas que hoy tuviste se convertirán en una mortaja podrida, los ámbares en hedor, tu hermosura y gentileza en gusanos, tu familia y grandeza en la mayor soledad que es imaginable. Mira una bóveda: entra en ella con la consideración, y ponte a mirar a tus padres o tu mujer (si los has perdido), o a los amigos que conocías; mira qué silencio. No se oye ruido; sólo el roer de las carcomas y gusanos tan solamente se percibe. Y el estruendo de pajes y lacayos, ¿dónde está? Acá se queda todo: repara las alhajas del palacio de los muertos, algunas telarañas son. ¿Y la mitra y la corona? También acá la dejaron. Repara, hermano mío, que esto sin duda has de pasar, y toda tu compostura ha de ser deshecha en huesos áridos, horribles y espantosos; tanto, que la persona que hoy juzgas más te quiere, sea tu mujer, tu hijo o tu marido, al instante que expires se ha de asombrar de verte, y a quien hacías compañía has de servir de asombro.¹⁷

[...] y quando menos pienses, entrarás desnudo en una sepultura llena de huessos y calaveras, que será tu obscuro aposento hasta el final del Mundo. [...] pocos días vivirás y muchas edades habitarás con los gusanos y lombrices de la tierra.¹⁸

¹⁷ Aquests fragments procedeixen d' OROZCO (1963 [1988, 126-128]).

¹⁸ Tret de MARTÍNEZ GIL (1993, 355-356).

4

Anatomia mental del cos humà

- I Qui ets, caos confús, sombra inclinada,
negre vapor, escàndol de la vista,
fantasma horrend, matèria mal formada,
4 espectàculo gran, figura trista?
Qui ets que, estant de tots tan acceptada,
estàs entre los hòmens tan mal vista,
que així els espantes com si no hi haguera
8 dins d'esta pell una altra calavera?
- II Qui ets, figura trista i horrorosa,
que ma curta notícia no t'apea?
¿Eres antes humil o poderosa?
12 Docta o ignorant? Noble o plebea?
Rica o pobra? Covarda o valerosa?
Ingènua o servil? Hermosa o fea?
Mes, per què busco qualitats, perplexo,
16 on no hi ha a penes certitud de sexo?
- III ¿No ets tu la que, postrada i abatuda,
població apareixes desolada,
fanal apagat, fàbrica caiguda,
20 altar desfet o rama despallada?
¿No ets una imatge ab la color perduda,
de negres línees solament tirada?
Passant d'una figura a altra figura
24 és dibuix d'home lo que fou pintura.
- IV ¿No ets tu la que sens forma positiva
altra forma no ets que la carència?

1-32: aquestes primeres quatre estrofes es construeixen a base d'interrogacions retòriques, les dues primeres sota la forma d'instància mentre que les dues següents són enunciatives afirmatives sota la forma de preguntes negatives.
3: sinèresi a *ma-tè-ria*.

7-8: 'com si no hi hagués dins la pell de l'home viu una altra calavera com la que està contemplant'. A partir de l'anàlisi dels textos de 40 sermons funerals barrocs impresos, la major part a Barcelona, DOMINGO (1985, 74) extreu, entre altres, la conclusió següent: «La presència del cadàver al discurs eclesiàstic és una invitació a representar-nos en la mort de "l'altre", a interioritzar la mort com a pròpia, reflectint-nos en la imatge que el cadàver retorna, com a imatge parla aquí de l'essència de qui es reflecteix, hom porta la mort en el seu si, hom reconeix la pròpia mortalitat en la mort dels altres».

10: *curta notícia*: 'poc saber'; sinèresi a *no-ti-cia*. *No t'apea*: 'no et copsa': «*Apear alguna dificultat*. Metaphoricamente significa conseguir y apurar su perfecto conocimiento, sabiendo de raíz lo que encierra en si» (DA, I, 331, s.v. *Apear*).

11-16: veg. el fragment de Luis de Mañara al comentari final del poema anterior, segons el qual en el cadàver no podem advertir les diferències que eren ben marcades en l'home quan vivia.

14: *servil*: aquí, en l'accepció de «baix d'intenció» (DCVB, IX, 877, s.v.). Sinèresi a *in-gè-nua*.

16: l'estat cadavèric on ja no és possible distingir el sexe del vivent es correspon amb la fase setena d'un desenvolupament cultural llunyà, búdic, amb molt paral·lelismes amb el macabre medieval i modern, els Nou estats d'un cos després de la mort (veg. BALTRUŠAITIS 1955 [1994, 240-241]; aquest estudi, que remarca els elements fantàstics antics o orientals que afloren en la cultura medieval, conté un apartat sobre «Danzas macabras y cadáveres descompuestos» (pp. 236-249) que s'ha d'afegir a la bibliografia tradicional sobre el macabre (Huizinga i els treballs esmentats a la nota 129 del capítol 2. **Obra** de la Introducció)).

18: sinèresi a *po-bla-ció*.

21-24: si es compara la figura de l'home viu i la de l'home mort, aquesta és un simple dibuix del que abans va ser pintura, acolorida i amb volums. Cf. l'estrofa XXVII. Cf. l'expressió «Estes línees negres que al paper / va tirant.» (13 1-2). Cf. «Esos huesos [de l'esquelet] son el dibujo sobre que se labra el cuerpo del hombre» (Quevedo, *El sueño de la muerte*. Arellano ed. 1991, 328).

22: sinèresi a *lí-nees*.

- 28 ¿No és ta entitat privació passiva,
i el no esser, no és la tua essència?
¿No és filla monstruosa i avortiva
de l'acció destructiva ta existència?
32 Si, doncs, lo no esser lo ser te dóna,
què pot esser la forma que t'abona?
- V Vinga el discurs a fer anatomia
 mental d'aquesta horrenda calavera;
 note el número, l'orde i simetria
36 dels ossos que s'observen dins sa esfera.
 Esta màquina que alta subsistia
 de dos-cents i cinc ossos consta entera,
 multiplicant-los Déu per ensenyar-te
40 quant deus, per adorar-lo, doblegar-te.
- VI Aquí està lo cap, on presidia
 l'enteniment, monarca ab tanta glòria;
 aquí el sentit comú, la fantasia,
44 la estimació i la memòria.
 Aquesta era la casa on residia
 l'altiva presumpció i la vanaglòria,
 d'on, expel·lida la millor potència,
48 sols hi habita l'aire per herència.
- VII Testa infeliç, tal volta coronada,
 ¿on pararàs abans que consumida
 te tinga el temps? Tal volta arraconada,
52 en lloc impur acabaràs podrida.
 Tal volta en una taula col·locada
 seràs *memento* trist a nostra vida,
 i, si per sort a un fèretro t'entrones,
56 mudaràs estats vârios de persones.

25-32: estrofa constituïda per figures de l'àmbit de l'antítesi i la paradoxa, amb terminologia de procedència escolàstica: la forma de la mort és l'absència de forma; la seva essència, l'ésser, és el no-ésser, etc. Cf. «Entre el horror de la muerte, / en gusanos se convierte / su admirable contextura, / horror y hediondez impura / se siguen, y desta forma / con nuevas formas se informa / el cadáver porque asombre, / y, faltando el ser todo hombre, / en no hombre se transforma» (*Relox* 1711, 264).

28: *esser* és mot agut (vers amb accent en 4a), com al v. 31 (accent en 6a) i al 32 (en 4a).

30: sinèresi a *ac-cià*.

32: *que t'abona*: 'que t'afirma'.

35: *note*: 'noti', 'prengui nota (el discurs)'.

39-40: el valor catequètic de la visió dels ossos de la calavera (=esquelet) multiplica (augmenta) l'actitud d'humiliació.

41-200: s'inicia aquí una descripció, generalment per parelles d'octaves, del cos humà; els termes hi són oposats: abans de la mort i després. Veg. el comentari final.

41-44: l'*enteniment* és la facultat superior (*intellectus*) de les dues que exerceix l'ànima racional; l'altra és la raó (*ratio*). El *sentit comú*, la *fantasia* (*uis phantastica*), l'*estimació* (apreciació o *uis aestimativa*) i la *memòria* són quatre dels cinc (l'altre és la imaginació, *uis imaginativa*) sentits interns de l'ànima sensible (sobre l'ànima vegetativa, sensible i racional, veg. la nota a 2 284) (LEWIS 1980, 120-126).

41-42: personificació. L'ús d'aquesta figura és constant al llarg d'aquest poema: veg. el comentari final i l'apartat de retòrica a l'**Annex II**.

41: *Aquí està*: 'aquí hi ha'. Construcció recurrent al llarg del poema a partir d'ara, en els inicis d'octaves dedicades a cada part del cos en el passat (generalment *aquí era*: 'aquí hi havia').

44: hiats *la | estimació | i*.

46: sinèresi a *pre-sump-cià*.

47: *potència*: potència de l'ànima.

48: hiat *hi | habita*.

- VIII Aquí era la vista licenciosa,
que, incauta, divagant poc recatada,
la ponçonya de Venus deliciosa
60 tal vegada begué en copa dorada.
Per aquí la saeta contagiosa
de Cupido tal volta trobà entrada,
i en lo més viu del cor féu tal ferida
64 que en un obrir de ulls llevà la vida.
- IX Ulls deslustrats, vacisos i espantosos,
¡com ploraríeu, si possible fóra,
per eixos dos forats rius caudalosos
68 de dolor i amargura duradora!
Oh, ¡com seríeu ara més ditxosos
si fósseu estat ciegos fins a esta hora,
pués tancades les portes a l'ofensa
72 era segura o fàcil la defensa!
- X Aquí era l'oïdo, on tal vegada,
la virtut i justícia corrompuda,
fou la lisonja vil ben acceptada,
76 la correcció fraterna mal rebuda;
la paraula divina predicada
fou tal vegada aquí llavor perduda,
i sols en les veus falses ta ignorància
80 trobava verdadera consonància.
- XI Orelles hediondes i estragades,
que, en vanitats supèrflues divertides,
haveu sempre estat sordes o tapades
84 a vocacions divines repetides:
¿què fareu aleshores, desgraciades,
quan oïreu pasmades i atordides,
acusades de tant de desperdici,
88 la trompeta tremenda del Judici?

53-54: al·lusió al recurs figuratiu d'expressar, amb la imatge d'una calavera damunt la taula, la caducitat de l'existència i el pensament de la mort, el *memento mori*.

55-56: la visió de la calavera en un fèretre farà mudar cap al penediment el capteniment de tots aquells, sigui quin sigui el seu *estat*, posició social, que la mirin. Cf. «El que vivo enseñó, difunto mueve / y el silencio predica en él, difunto», inici del sonet de Quevedo a Paravicino (BLECUA ed. 1986, 145).

56: sinèresi a *và-rios*.

57-64: sobre la possible relació entre aquests versos i la poesia de Quevedo, veg. el que he exposat a la nota 192 del capítol 2. **Obra**

57: sinèresi a *li-cen-cio-sa*.

59: anàstrofe: 'la ponçonya deliciosa de Venus'. *Ponçonya*: 'verí'. En el ms. M1, al marge: «*Ascendit mors per fenestras nostras*. Him. 9, v. 21» (=Jr 9:21; avui 9:20).

64: hiat *de | ulls*. L'expressió *en un obrir d'ulls*, relacionada amb la loc. "en un obrir i tancar d'ulls" és un joc de mots: equival a 'ràpidament' i 'motiu pel qual entra la *saeta*'.

65: *vacisos*: no he pogut documentar aquesta forma lèxica, ni argumentar una possible conjectura de lliçó original, en cas que es tractés d'un error.

66, 68 i 70: rima visual: *fóra-duradora / hora* ([o]/[●]).

68: concordança *ad sensum*.

70: sinèresi a *cie-gos*.

72: *a*, com en els vv. 195 i 240, té el valor d'*i*, conjunció copulativa.

74: ablatiu absolut; concordança *ad sensum*. Sinèresi a *jus-tí-cia*.

76: sinèresi a *cor-rec-ció*.

77-78: al·lusió a la paràbola del sembrador, generalment relacionada amb la predicació: Lc 8:4-15.

- XII Aquí era l'olfato, que cobrava
tribut del vulgo de les flors hermoses;
mes com (al temps que, divertit, gosava
92 fragàncies caduques, delicioses,
dels bons olors) potser se descuidava
de la fama i virtuts més precioses,
del Cel lo rastre, tropessant, perdia,
96 i entre horrenys barrancs se confundia.
- XIII Nassos horrenys, informes i espantosos,
on lo temps fugitiu, pròfugo i vago,
escursant-vos com a facinerosos,
100 ha fet ab menos ruido més estrago:
avisau als vivents que, pererosos,
del temps no fien, pués, ab fals halago,
qui a total perdició més hòmens llança
104 ve a ser del temps vana confiança.
- XIV Aquí era la boca, que adorava
ídol al gust tal volta, i li oferia
profaníssims perfums, que ministrava
108 Baco, Ceres i Venus a porfia;
no per a viurer parcament menjava,
tal volta per menjar només vivia,
sens saber advertir sa passió loca
112 que entrà al món la mort nostra per la boca.
- XV Boca desmesurada, que apeties
ab tanta aviditat, anhelo i ànsia,
regalos, assemblees, desmesies:
116 què t'ha aprofitat la intemperància?
¿Que pensaves que eternament viuries
ab la superfluitat i l'abundància?
Has viscut, oh infeliç!, molt enganyada,
120 que més prest lo regalo t'ha acabada.

82: *divertides*: 'distretes'. Sinèresi a *su-pèr-flues*.

84: sinèresi a *vo-ca-cions*.

85: sinèresi a *des-gra-cia-des*.

89-90: anàstrofe: '[l'olfato] cobrava tribut de les flors hermoses del vulgo'.

91-93: anàstrofe: 'dels bons olors, gosava les fragàncies caduques, delicioses'.

96: hiat *entre* | *horrenys*.

98: *vago*: 'vague', en el sentit del ll. *vagus*, 'errant'. Cf. **12** 142, «pròfugo vago».

99: un dels càstigs corporals que eren aplicats als *facinerosos* era el de tallar-los el nas, habitualment complementat amb l'eixorellament. L'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *a* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

100: sinèresi a *rui-do*.

101: *pererosos*: veg. la nota a **3** 162.

102-104: hipèrbaton: 'pués qui a total perdició més hòmens ab fals halago llança ve a ser [la] vana confiança del temps' (és a dir, *vana confiança del temps* és subjecte de *llança*).

103: sinèresi a *per-di-ció*.

105-106: el sentit és 'la boca adorava el sentit del gust com a un ídol'. Cf. «O ídol de mon gust, ingrata amada!», v. 10 del sonet «Si los raigs ab què a penas me tocàreu» de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 34).

107-108: *ministrava Baco, Ceres i Venus*: concordança *ad sensum*.

108: el vers al·ludeix a les tres activitats que són censurades a través de les divinitats que sempre les han simbolitzades: beure, menjar i amar. A *porfia*: 'repetidament', 'amb insistència' (*DUE*, II, s.v. «porfia»).

109: hipèrbaton: 'no menjava parcament per a viurer'.

111: *passió loca*: cf. la mateixa expressió a **3** 196, que rima també amb *boca*. Sinèresi a *pas-siá*.

112: al·lusió a Gn 3:6, quan Eva i Adam mengen el fruit de l'arbre del bé i del mal.

- XVI Aquí estava la llengua col·locada,
que en la forma més tensa, clara i pura,
–oh, espasa de dos talls ensangrentada!–
124 tal volta no deixà honra segura;
de violenta passió ben inflamada,
deshonesta, sacrílega i perjura,
indicava sa negra porqueria
128 la gran malignitat que dins hi havia.
- XVII Aquí era lo cor, que, tal vegada
de Cupido ferit ab fletxa impia,
era víctima impura que abrasada
132 en sacrílego altar se consumia.
La llama, a les delícies inclinada,
no aspirava al principi d'on venia,
i el sacrifici, torpement infausto,
136 fou abominació i no holocausto.
- XVIII Estes costelles que abultaven fora,
en funesta ordenança i horrorosa
són dotze arcs triumpfals que, vencedora,
140 ha erigit la mort vanagloriosa
en lo camp de batalla on triumfadora
ha quedat de la vida jactanciosa,
per a ser, al vivent que al camp camínia,
144 anatema immortal de la ignomínia.
- XIX Acosta't més i, atent, la vista aplica
per les rotures d'esta barbacana:
mira-ho vàcuo tot; en esta oblica
148 cavitat no hi ha res, que és buida i vana;
esta vacuïtat te testifica
de què es compon la vanitat humana.
A vista, doncs, d'esta evidència expressa

115: *assembles*: segurament hem d'entendre que la boca desitjava la reunió de persones per poder parlar i discursar; *desmesies*: 'excessos', var. form. de *demesia* (DCVB, IV, 291, s.v.).

116: hiat *ha* | *aprofitat*.

117: la disposició accentual del vers és anòmala (3a i 8a).

118: sinèresi a *su-per-flui-tat*.

125: sinèresi a *vio-len-ta* i *pas-siá*.

133-136: *llama*: metàfora per 'ànima'. El cor és aquí residència de l'ànima, la qual, amb els delits mundans, oblida els orígens celestials. Els dos versos finals es basen en la idea que l'ànima es consum d'amor com una flama al llarg de la vida. En aquest cas, es bescanta el fet que s'hagi consumit en l'amor terrenal i no en el diví. Com a 3 200, *torpement*, 'amb turpitud', es refereix a l'amor carnal.

133: sinèresi a *de-lí-cies*.

136: sinèresi a *a-bo-mi-na-ciá*.

137-144: personificació (com de tants altres elements inanimats del poema) de *vida* i *mort*, com en el poema 3, en una al·legoria bèl·lica (cf., encara, *barbacana* a l'octava següent).

137, 139 i 141: rima visual: *fora* / *vencedora-triunfadora* ([●]/[o]).

140: *erigit*: 'erigit'; *erigit* és una variant formal antiga del verb *erigir* (DCVB, V, 136, s.v. *Erigir*). Sinèresi a *va-na-glo-riosa*.

141: sinèresi a *trium-fa-do-ra*.

142: sinèresi a *jac-tan-cio-sa*.

143-144: els arcs triumpfals que la mort erigeix després de la seva victòria en la batalla amb la vida són reprovació constant cap a la conducta ignominiosa dels vius, els quals caminen constantment cap a aquest camp de batalla final.

144: advertim l'al·literació en nasals (/n/ i, sobretot, /m/) que vol imitar l'efecte d'un murmurí incessant, el de la ignomínia.

152 que ets vanitat de vanitats confessa.

XX Aquí eren los braços que, difusos,
ocupaven a tota esta distància;
però ja no són braços sinó fusos,
156 que la Parca, aspiant-ne la substància,
ha deixat prims, inútils i desnusos,
i, al debanar lo fil de l'arrogància,
se ha tallat l'estam vital de pressa
160 quan la vida ordia una peça.

XXI Aquí eren les mans, on residia
principalment lo tacto, que passava
del límit que la llei li prefigia
164 a esfera que el recato li privava.
Tal volta aquí la injusta tirania,
la venjança i rapinya triumfava,
i, la fe corrompuda i l'enteresa,
168 faltava en eixes mans la limpiesa.

XXII Mans inútils, que al pobre tal vegada
negàreu lo sustento necessari:
¿qui serà qui us darà la mà apiadada
172 per alçar-vos de terra voluntari?
Eix favor i eixa gràcia limitada
no us la farà l'home més ordinari,
que ni a la que era real i soberana
176 se digna d'arrimar-se mà villana.

XXIII Aquí jauen les cames, que, esforçades,
ser eternes columnes presumies,
mes ja veus que, caigudes o trencades,
180 sobre dèbils puntals te sostenies.
Oh, patent desengany!, quant mal fundades
s'eleven les humanes fantasies,

145: aquest vers conté una interpel·lació al lector per tal que "vegi" l'espectacle macabre que se li proposa i s'hi identifiqui, com en molts altres versos d'aquest text i del poema anterior (núm. 3). Cf. amb formulacions semblants de López de Zárate: nota als vv. 313-314. *Atent*: adj. amb funció adverbial.

146: *barbacana* és metàfora per 'costelles'.

147: *obliqua*: 'obliqua'; form. ant. (veg. *DCVB*, VII, 831, s.v.). Sinèresi a *và-cuo*.

151: sinèresi a *e-vi-dèn-cia*.

152: al·lusió a *Ecle* 1:2.

153: *difusos*: 'estesos' (cultisme ll., de *diffusus*, 'estès').

156-160: al·legoria. Motiu del "fil de la vida" per al·ludir a l'existència humana, que va lligada a la figura de les Parques de la mitologia clàssica. Cf. 3 131-132 i 291-292.

156: *aspiant-ne la substància*: 'debanant la carn dels ossos dels braços'.

157: *desnusos*: var. form. de *desnús*, 'nus'.

159: hiat *se | ha*. Cf. «del lento vital vigor / rompent lo sutil estam»: 11 7-8.

160: hiats *vida | ordia | una*.

163: *prefigia*: de *prefigir*: «ant. Fixar per endavant» (*DCVB*, VIII, 826, s.v.).

166: concordança *ad sensum*.

167: *la fe corrompuda i l'enteresa*: ablatiu absolut, i anàstrofe: 'corrompudes la fe i l'enteresa' (concordança *ad sensum*).

168: *limpiesa*: 'limpidesa'; al·ludeix a una "brutícia" figurada.

171: sinèresi a *a-pia-da-da*.

172: *voluntari*: adj. amb funció adverbial.

173: sinèresi a *grà-cia*.

174: la disposició accentual del vers és anòmala (5a i 7a). Veg. la nota a l'aparat crític.

175: sinèresi a *real*.

184 pués nostra vida, mal assegurada,
fàbrica és solament apuntalada.

XXIV Aquí eren los peus, que, licenciosos,
tal vegada tingueren mil tropessos,
per a les observàncies peresosos
188 però diligentíssims per excessos.
Quantes voltes caigueren, defectuosos,
i no obstant repetiren los ingressos,
i, més torpes que els bruts cegos del vici,
192 no es saberen desviar del precipici!

XXV Peus miserables, si es considerara
vostra misèria, com se posaria
lo peu més pla o com s'humiliara,
196 confusa, la major soberania,
i a imitació del pago, que repara
de sos peus la fealdat i villania,
com plegaria la supèrbia humana
200 l'estès penatxo de la pompa vana.

XXVI Aquí, per últim, en poc lloc hi havia
un món petit i abreviat, i ara
ja no és món ni petit, sinó que sia
204 un món finat en foc. Mira i repara
les cendres que est cadàver vui en dia
casi calentes té dessota encara,
que per major oprobi i vilipendi
208 són les reliques del passat incendi.

XXVII Món era abreviat, perquè si apliques
a est globo enredat d'ossos difusos
la discreta atenció, si bé ho judiques,

185: sinèresi a *li-cen-cio-sos*.

187: sinèresi a *ob-ser-vàn-cies*.

189: sinèresi a *de-fec-tuo-sos*.

190: *repetiren los ingressos*: 'van tornar a entrar pel mal camí'.

192: *precipici*: metàfora per 'pecat'. Sinèresi a *des-viar*.

193: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *si* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

194-195: *se posaria lo peu més pla*: 's'obriria amb més cautela'; cf. la loc. "posar els peus plans", «obrar amb gran precaució» (DCVB, VIII, 545, s.v. *Peu*). Sinèresi a *hu-mi-lia-ra* (cond.). *O*: veg. nota al v. 72.

197-200: el contrast entre la majestuosa cua acolorida i desplegada del paó i la lletjor dels seus peus era motiu literari ja antic. P.e., el trobo al *Llibre del Tresor* de Brunetto Latini. La traducció catalana de Guillem de Copons diu: «Ell és bell sobre tots ocells [...] Mas natura li ha donada una llegura [=lejura, 'lletgesa'] a fer: que quant ell veu que·l·ls hòmens remiren sa bellesa, ell dreça la coha envers amunt per ésser lohat de les gents, e descobra la lega partida de son cors, e los mostra vilanament. Molt menyspresa la legura de sos peus.» (WITTLIN ed. 1976, 75). A més de constituir motiu emblemàtic de la vanitat, el paó era un símbol polivalent: imatge de Crist, figura heràldica, animal mitològic, suport mnemotècnic, etc. La representació de la vanitat mitjançant la imatge del paó era molt comuna en els llibres d'emblemes i apareix en molts autors des de Ciceró i els autors medievals i moderns (p.e., al *Quijote*, II, 42) (veg. BANDERIER 1996, esp. p. 81).

197: sinèresi a *i-mi-ta-ció*.

198: sinèresi a *feal-dat*.

199: sinèresi a *su-pèr-bia*.

200: *penatxo*: 'plomall', aquí es refereix a la cua desplegada del paó mascle.

201-224: tema de l'home com a microcosmos, reflex del món o macrocosmos. És un motiu recurrent, p.e., en els poemes aplegats a l'antologia ARELLANO 1637.

202: hiat a *i* | *ara*.

204-208: cf. nota als vv. 133-136.

- 212 encara en ell encontraràs confusos
círcols imperfets, línees obliques,
eixes, horisonts i ànguls obtusos,
que, qual breu matemàtica esfera,
216 pinten en mapa lo que antes era.

XXVIII Oh, món tirà, quant rigorós t'ostentes
de nostre món petit, cruel homicida,
pués altra cosa, fraudulent, no intentes
220 que deixar a ta còpia destruïda!
Per matar-nos més grans nos alimentes,
per donar-nos la mort nos dones vida
i quan despedaçats nos has a mossos,
224 acabada la carn, llances los ossos!

XXIX Ossos humiliats, d'on, impetuosa
qual àguila rapaç, la mort tirana
ha robat la medul·la preciosa
228 que animava una vida soberana;
ja vostra antiga unió amorosa
dintre breus dies estarà acabada
i, sense subsistir en part alguna,
232 seguireu lo torrent de la fortuna.

XXX Tal volta parareu sota la llosa
a on los vostres enemics habiten,
i entremesclats dins petita cosa,
236 aquells que destruir-se sol·liciten
unió establiran i pau forçosa
fins al dia que uns i altres ressusciten;
faça la caritat i la cordura
240 lo que lo temps farà, o la sepultura.

209-216: cf. vv. 21-24.

210: *difusos*: en el sentit de 'confosos', 'barrejats'.

211: sinèresi a *a-ten-cià*.

213: *obliques*: cf. nota al v. 147.

214: *eixes*: 'eixos' (pl. format a imitació del cast. *ejes*). Hiata a *i* | *ànguls*. La disposició accentual del vers és anòmala (5a i 7a); veg. la nota a l'aparat crític.

215: es refereix a l'esfera armil·lar. Hiata a *matemàtica* | *esfera*.

216: *era*: 'existia': s'oposa el passat 'ésser' al present 'pintat', 'dibuixat'.

218: sinèresi a *cruel*.

220: sinèresi a *cò-pia*.

221: *més grans*: 'més grassos'; irònicament, recorda l'engreix del porc.

223: *a mossos*: 'a mossegades'. *Despedaçats nos has*: tmesi del clític.

225: sinèresi a *im-pe-tuo-sa*.

227-228: cf. «buida d'aquella joia soberana / que, pirata, robà severa Parca» (3 131-132).

227: si abans (vv. 133-136) era el cor el lloc de residència de l'ànima, ara ho és la medul·la. El motiu és recurrent a la poesia amorosa quevedesca. Aquesta estrofa sembla voler contradir la poesia de Quevedo per l'amor de Lisi, esp. sonets com «Si hija de mi amor mi muerte fuere» o, sobretot, «Cerrar podrá mis ojos la postrera» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 650 i 657). Noti's la referència a la *medul·la*, l'al·lusió al lligam *medul·la/os* (metafores per 'ànima'/'cos') com a *antiga unió amorosa* (atenció al primer adjectiu), la insistència en el "final" d'aquesta unió, sense concessions (veg. l'èmfasi del v. 231: *en part alguna* (!)) i la contraposició del *torrent (de la fortuna)* al *Leteu*.

229: *unió amorosa*: la dels ossos i les seves medul·les. Entre aquests dos mots, hiata.

230: aquest vers rima en assonant amb els vv. 226 i 228 en les lliçons dels dos mss. testimonis del text.

233, 235 i 237: rima visual: *llosa-cosa* / *forçosa* ([**o**]/[o]).

235: hiata *i* | *entremesclats*.

237: sinèresi a *u-nià*.

- XXXI Aquí tens una pira mal formada,
 d'ossos en lloc de llenya construïda:
 llama és la passió desordenada;
 244 cendres, la matèria consumida;
 ara, lo mateix pit on, abrasada
 víctima, ardent se consumí la vida,
 puix tot era aquí dins, si bé se mira:
 248 víctima, ara, foc, cendres i pira.
- XXXII Est és l'os dur que últimament resulta
 de la fruita de Sodoma enganyosa;
 est, lo capoll amarg que rosa culta
 252 de purpúreos colors vesteix pomposa;
 esta, l'espina que, cruel, oculta
 la lisonja del gust més deliciosa;
 burlant a nostra nècia golosina
 256 os dur, capoll amarg, cruel espina.
- XXXIII Qui hauria mai pensat que una fatxada
 tan hermosa, gallarda i placentera,
 una carn tan purpúrea i encarnada,
 260 tapàs aquesta horrenda calavera?
 Aquella pell sutil i delicada
 un sac de ossos pròpiament era.
 Ah, humana bellesa, si s'apura,
 264 quant superficial és ta hermosura!

240: *x* veg. nota al v. 72.

241-248: noteu les estructures paral·leles i la correlació recollida a l'últim vers.

243: sinèresi a *pas-siá*.

244: vers amb disposició accentual anòmala (5a); veg. la nota a l'aparat crític.

245: *ara*: 'altar del sacrifici'.

248: hiat *víctima* | *ara*.

249-256: remarcuem els paral·lelismes (anafòrics i amb zeugma: *és*) i la correlació (disseminació/recol·lecció) que desplega l'octava: el vers 256 recull la correlació dels tres elements dels vv. 249, 251 i 253.

249: *últimament*: 'al final', 'finalment' (cf. 1 28).

250: Sodoma és una de les ciutats palestines de la pentàpolis de la Mar Morta. El saber enciclopèdic medieval havia difós, entre altres aspectes negatius de la proximitat a la Mar Morta, que els fruiters donaven fruits buits. Hi ha força testimonis escrits que ho recullen: p.e., J. Mandeville al *Llibre de les meravelles del món*, obra de mitjan s. XIV, molt difosa arreu d'Europa i traduïda a diverses llengües, entre elles el català: «Asimesmo hay ende manzanas muy famosas y de muy hermosa color y maduras en la semblanza; mas quien las abre, dentro no falla sino ceniza en señal de aquellas ciudades de Sodoma y Gomorra, con todas las cosas que alderredor estaban, fueron quemadas del fuego del infierno» (SANTOJA ed. 1984, 69). Al nostre país se'n feren ressó aviat. Així Eiximenis diu: «e los fruyts qui-s fan en gir la dita mar [Morta] són tot buyts e plens de fum e sens tota valor» (Francesc Eiximenis, *Terç del crestià*, cap. 368, tret de GRACIA ed. 1977, 81; una al·lusió gairebé idèntica al cap. 602 del mateix *Terç*). Agraïxo a Xavier Renedo la informació que m'ha ofert sobre la qüestió. Fra Eura mateix anotava la idea al seu florilegi, encara que s'errava de mar (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 583, s.v. «Ocio. Ociosidad»): «A las orillas del mar Bermejo hai unas mançanas (Adrichomius, in *Theatro Terrae Sacrae*) ermosíssimas, pero, arrancadas del árbol [*sic*], se resuelven en humo». Un col·loqui valencià del segle XVIII recull la imatge amb aquests versos: «Una poma de Sodoma / és el peu del valencià, / per fora molt colorada, / per dins cendra, terra i fang.» (MARTÍ MESTRE ed. 1996, 306). La disposició accentual del vers és anòmala (3a i 7a).

251: *culta*: 'cultivada', 'conreada'.

254: sinèresi a *de-li-cio-sa*.

255: sinèresi a *nè-cia*.

256: tres metàfores per 'cadàver'.

257-264: una reflexió personal de fra Eura anotada al seu florilegi (p. 248; s.v. «ermosura vana») ve al pèl a aquesta estrofa: «Llega la muerte y quita esse velo que la cubre, y todo es horror».

257: sinèresi a *hau-ria*.

259: sinèresi a *pur-pú-rea*.

262: hiat *de* | *ossos*.

- XXXIV Ea, vil apetit, que desitjaves
aquella elegant espècie hermosa:
aquí ara tens lo que anhelaves!
- 268 Toca, besa, odora, abraça, gosa;
pués allò que aleshores luxuriaves
era açò que ara veus i no altra cosa,
sens faltar-li a l'essència que tenia
- 272 sinó un vel sutilíssim que ho cobria.
- XXXV Tira, pués, ja la lòbrega cortina
al bell altar de la raó ofuscada,
i, al benefici de la llum divina,
- 276 contempla esta figura despreciada,
la qual, espècie trista i peregrina,
perpètuament impresa i col·locada
en la mente que ha estat fins ara fàtua,
- 280 serà del desengany la pròpia estàtua.
- XXXVI Tu, que, independent i despullada,
estàs de sang i carn destituïda;
tu, que, no coneguda o ignorada,
- 284 ja no tens més que perdre en esta vida,
diràs la veritat averiguada,
fent-nos relació llarga i complida
de tota la misèria coneguda,
- 288 ara sia o no sia ben rebuda.
- XXXVII No fúgies, no, d'aquesta calavera,
que, si mirant Samsó a distància poca
lo horrorós cadàver d'una fera
- 292 un dolç panal de mel trobà en sa boca,
tu, aquí, il·luminada la ceguera
al desengany que l'experiència toca,

263: *si s'apura*: 'si es vol esbrinar la veritat pura' (veg. *DECat*, VI, 881, s.v. *Pur*).

264: sinèresi a *su-per-fi-cial*. Aquest mot té aquí el doble sentit de 'vana' i 'que rau només en la superfície'.

266, 268 i 270: rima visual: *hermosa-gosa / cosa* ([o]/[●]).

266: hiat *aquella | elegant*.

267: hiats *aquí | ara i que | anhelaves*. L'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *lo* (veg. l'apartat Rítmic accentual a l'**Annex II**).

269: *luxuriaves*: 'desitjaves amb luxúria'; hi fa sinèresi: *lu-xu-ria-ves*.

271-272: 'ara no li falta sinó un vel subtilíssim que abans cobria allò que n'era l'essència, és a dir, els ossos, la calavera'.

271: sinèresi a *es-sèn-cia*.

272: *vel sutilíssim*: metàfora per 'carn'.

273-276: es contraposa l'obscuritat de la *raó ofuscada* a la claror de la *llum divina*, que permet desenganyar la ment, *fins ara fàtua* (v. 279).

273: *tira*: 'retira', 'treu' (cf. *llum* v. 275).

275: *al*: entengui's 'sota el'.

276: sinèresi a *des-pre-cia-da*.

277: sinèresi a *es-pè-cie*.

278: sinèresi a *per-pè-tua-ment*.

279: *mente*: id. a **12** 90; també Antoni de Bastero utilitza aquesta forma en català a la portada de la seva gramàtica italiana (FELIU 1996, 165).

280: sinèresi a *prò-pia*.

281-288: el jo poètic s'adreça a l'esquelet, com, més endavant, als vv. 313-317.

281: hiat *que | independent*.

283: *no coneguda o ignorada*: 'que no es coneix o que no es vol conèixer'.

285: veg. la nota als vv. 313-314.

287: sinèresi a *mi-sè-ria*.

trobaràs en auxilis i clemències
296 un panal de suavíssimes influències.

XXXVIII

Dels basiliscos que la terra cria
se diu que, els cadàvers horrorosos,
preserven per oculta antipatia
300 d'immundos animals i ponçonyosos.
I si quan l'apetít fa bateria
fas com aquells que apliquen, ingeniosos,
al feo escorpí mort sobre la llaga,
304 compondràs del veneno la triaga.

XXXIX

D'aquesta, pués, original figura,
presa del leve pols, casi esborrada,
sia trassumpto fiel i còpia pura
308 la interior imatge renovada.

289: sinèresi a *fú-gies*.

290, 292 i 294: rima visual: *poca-toca / boca* ([●]/[o]).

290-292: es refereix a la història de Samsó, concretament a Jt 14:5-10, on Samsó –dies després d'haver esquarterat un lleó– veu que en la boca del cadàver hi ha niat un eixam d'abelles. Aquesta imatge va generar una rica simbologia, especialment entre els emblematisistes del XVI i XVII, primer com a símbol de la pau, després de la guerra (p.e., en Saavedra Fajardo, *Empresas políticas*, 1640), i, posteriorment, amb una interpretació moral (p.e., Covarrubias, *Empresas morales*, 1591), establint el paral·lelisme entre el record amarg de la mort i la bresca dolça, perquè ens condueix a la Glòria. Per a la rica tradició d'aquest símbol, veg. SEBASTIÁN ed. (1985, 14-15). L'episodi va ser interpretat, des d'Isidor de Sevilla, com a imatge de Crist quan, en els llimbs, allibera els justos de les urpes del diable (RÉAU 1957 [1996, I, 286]).

290: sinèresi a *dis-tàn-cia*.

291: hiat *lo | horrorós*.

294: *al*: entengui's 'sota el' (cf. v. 275). Doble sinèresi a *ex-pe-rièn-cia*.

296: sinèresis a *sua-vís-si-mes i in-fluèn...*

297-304: entengui's 'se diu que els cadàvers horrorosos dels basiliscos... preserven [els vius] per oculta antipatia d'immundos...'. S'al·ludeix a l'efecte beneficiós dels cadàvers (dels basiliscos, dels escorpins), ells mateixos perniciosos, per tal com preserven o constitueixen l'antídoto dels verins d'altres animals. Recordem com el basilisc és un animal fabulós ben descrit en els bestiaris medievals: «Lo besalis és poca bèstia, e tant de verí, que solament ab la vista aucien les hòmens. E aquests són reys de les serps; e no és bèstia al món qui-s vulla combatre ab ells. E per tot là hon passen, per lo gran verí que han, sequen los arbres e erbas.» (PANUNZIO ed. 1963-1964, II, 118; veg. també la descripció del *Llibre del Tresor* de Latini a WITTLIN ed. 1972, 48). Sobre l'activitat protectora del basilisc que es refereix al text no he trobat cap notícia, però s'expliquen efectes similars d'altres animalons verinosos, p.e., de l'aranya «spalanen», de qui Joan Gil de Zamora, a la *Historia naturalis*, diu: «Contra cuius ictum est remedium animal eiusdem generis ostendere sic percussum, et ad hoc conservantur cum mortue inveniuntur» (DOMÍNGUEZ & GARCÍA eds. 1994, 1796), és a dir, que el remei contra la seva picadura consisteix a mostrar a la víctima un animal mort de la mateixa espècie, i per això és convenient de guardar-les quan les trobem mortes. Sobre el remei contra la picada d'escorpins, el *Lilio de medicina*, de Bernat de Gordoni (s. XIII), en traducció castellana del segle XVI, deia: «E lo que aprovecha más que todas las cosas, que tomen escorpiones e los fiervan en azeyte e úntenle la parte que padesçe e luego es curado.» (DUTTON & SÁNCHEZ eds. 1993, 175-176). Cf. López de Zárate, vv. 1-5 del sonet «A vn Amante tierno con el retrato de su Dama difunta»: «Aparta, que te ciega essa hermosura, / Bolberas en antidoto el veneno; / Que no poner a la desorden freno, / Es, no aplicar, sino infamar la cura. / Tu viuora triaca te asegura...» (SIMÓN ed. 1947, I, 308). En Fontanella trobem uns versos amb la mateixa idea de fra Eura: «que los escorpins apòrtan / la medesina y lo dany» (MIRÓ ed. 1995, núm. 307, vv. 11-12; II, p. 219), però és en Vicent García que trobem exposada la pràctica mateixa: «o voleu, com a escorpí, / posar-vos-la sobre-l mal», del romanç «Prop lo jorn que l'Innocent» (GARCIA 1703, 112).

298: hiat *que | els*.

301-304: malgrat la simbologia negativa (mort, destrucció, traïció...) que sempre s'associa a l'escorpí, en ocasions presenta un caràcter ambivalent, relacionat amb curació i resurrecció de la mort (BIEDERMAN 1989). Al cap i a la fi, i en relació al símbol també ambivalent de la serp, aquests animals posseeixen l'antídoto (*triaga*) del seu propi verí: mort i resurrecció.

301: *bateria*: «(fig.) Peticiones repetidas con que se importuna a alguien» (*DUE*, I, 359, s.v. *Batir*); és a dir, 'quan l'apetít (desig carnal) empeny per ser satisfet'. És una expressió habitual quan es tracta de les temptacions del diable en els últims instants de la vida, a les arts de ben morir, sota la forma d'una al·legoria bèl·lica: cf. «Ya si no hay que maravillarse de que los demonios, más que nunca en el último trance de la vida embistan y asalten al pobre enfermo, dándole crueles baterías» (BOSC 1701 [1820, 256]), «Considerem la cruel bateria que nos donaran los dimonis, entenenent se'ls acaba lo temps de tentar-nos» (VIRGILI 1696, 32) i «Lo que me afligeix, vida mia, és lo combat del dimoni en la terrible hora de la mort; temo sas baterias y formidables tirs per a rendir-me» (CRASSET 1714, 125). Veg. els vv. finals de la nota 22 del capítol 2. **Obra** de la introducció.

302: sinèresi a *in-ge-nio-sos*.

Des d'aquí, instruïda, la cordura
 tire les línees, ja desenganyada,
 i eixirà l'obra tan perfeta i bella
 312 que té de gloriar-se Déu ab ella.

XL I tu, cadàver trist, que a tanta expensa
 nos ensenyas, avises i aprofites,
 vulla el Senyor, per sa bondat immensa,
 316 donar-te lo descans que necessites,
 l'esperit i la carn en recompensa.
 I repetint-li gràcies infinites,
 en gloriosa i perpètua concòrdia,
 320 cantem lo excels de la misericòrdia.

TESTIMONIS

Manuscrits: C2 ff. 10v-18v; M1 ff. 113-118; SL ff. [3]-[4].

Impresos: BALLOT (1821, 218-220) publica les octaves nùms. V, XXXIII, XXIII, XXXIV i XXVI, en aquest ordre.

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 143]) transcriu la primera octava de C2; desconeix M1. MARÍ (1972, 80-92) transcriu tot el text, amb les variants de Ba; tampoc no coneix M1. COMAS (1972 [1985, VI, 321-323]) transcriu els vv. 1-2, 17-20, 24-28, 33-34, 41-48, 57-72 i 225-232 de C2, i desconeix igualment M1. GRILLI ed. (1998, 275-276) edita les estrofes V-VI, VIII-IX, XXXIII-XXXIV i XXVI, a partir de C2.

ATRIBUCIONS

C2 copia el poema sense esmentar-ne l'autor; M1 tampoc no en dóna cap referència; BALLOT (1821, 218) encapçala les octaves que copia amb aquest incipit: *Algunas OCTAVAS del Ilm. [=senyor Fr. Dn. Agustí Eura del Orde de san Agustí, bisbe de Orense, segons l'incipit de la p. 215] a la vista de un esqueleto ó de una calavera*; finalment, TORRES AMAT (1836, 227) és l'únic títol que cita expressament (*Anatomia del cos humà*), d'entre el conjunt de poesies pertanyents a Eura recopilades en un manuscrit en possessió del Dr. Llaró, rector de Sant Gervasi.

RECENSIO

De la col·lació de les lliçons dels manuscrits C2 i M1, he pogut constatar l'existència d'almenys dos errors comuns conjuntius: vv. 134 i 230. En altres ocasions es fa més difícil de decidir, tot i que s'intueixen problemes procedents de l'antecedent comú: v. 32.

Ambdós manuscrits cometen nombrosos errors, més C2 que no pas M1. Tanmateix, els errors de C2, malgrat que són molt nombrosos, són en general poc significatius i fàcilment reparables per un copista (p.e., 55, 75, 80,

307: *trassumpto*: 'trassumpte'. Sinèresi a *fiel* i *cò-pia*.

309: hiat *aquí* | *instruïda*.

310: sinèresi a *lí-nees*.

313-314: cf. els vv. 1-4 del sonet «A un esqueleto» de López de Zárate: «Tv, tu, eres este mesmo, tu, si adviertes / A la fraterna vnion, que te aperciue; / Que sino para si, para ti viue, / Pues en el te hallarás, si te diuertes.» (SIMÓN ed. 1947, II, 144). Veg. encara els vv. 1-4 del *Soneto a la muerte*, anònim, imprès en un plec solt a Barcelona per Antoni Lacavalleria al 1676: «Retrato vivo, que entre sombras muertas / nos dizes a la fin en que paramos. / Triste cadaver, que si te miramos / eres espejo de verdades ciertas» (PASCUAL 1985, 617; cf. el vers 4 amb el v. 285 del nostre poema). L'aspecte pedagògic de la visió de l'esquelet és un recurs constant en els tractats espirituals jesuítics: «Y así, en viendo algún difunto, o las calaveras y huesos de los finados, he de imaginar que me dicen: Acuérdate que donde tú te ves me vi, y donde me veo te has de ver. Ayer se acabó mi vida, hoy quizá se acabará la tuya. Ayer me convertí en polvo, hoy comenzará por ti lo mismo. Ayer doblaron por mí las campanas, hoy quizá doblaran por ti...» (PUENTE 1605 [1935, 145]). La visió de la mort com a "mirall" del pecat, com a realitat que ha de menar l'home a despullar-se de les aparences, és antiga en la literatura occidental; com a mínim la trobem en la del segle XII a França (BLUM 1989, I, 33-34).

313: *a tanta expensa*: 'amb tanta despesa' (*Expenses* és forma sàvia relacionada amb *Despendre*: *DECat*, II, 92, s.v.), és a dir, amb un cost tan elevat com haver de morir per treure'n ensenyança (cf. *DCVB*, V, 664, s.v. *Expensar* i *Expenses*).

317: *la carn* al·ludeix a la resurrecció de la carn.

318: sinèresi a *grà-cies*.

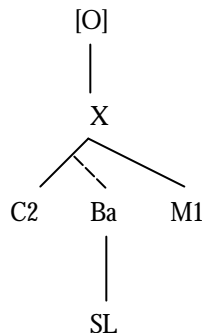
319: sinèresi a *glò-rio-sa*.

320: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *la* (veg. l'apartat Rítmic accentual a l'**Annex II**).

89, 108, etc.). M1, en canvi, comet errors molt més importants, difícilment reparables com perquè permetin recuperar la lliçó de l'antecedent: són, per tant, en la seva majoria, errors separatius de M1 contra C2 (p.e., 12, 25, l'omissió 41-48, 81, 106, 173, 214, 293, 320). D'altra banda, els errors greus de C2, separatius contra M1, són relativament pocs (p.e., 94, 123, 189, 251).

D'aquí es desprèn que ambdós manuscrits procedeixen d'un antecedent comú, l'arquetip X, no havent servit cap d'ells de model de l'altre. Aquesta mateixa filiació entre C2 i M1, depenent d'un mateix arquetip (o subarquetip), també ha quedat establerta per als poemes **2** i **3**, per bé que en la transmissió textual d'aquests intervenen més mss.

Quant a Ba, com succeïa en els dos poemes acabats d'esmentar, es fa difícil de decidir res pel fet que només edita quaranta versos i en cap d'ells no hi detecto errors que permetin posar Ba en directa dependència d'X, ni errors comuns amb cap dels dos mss. esmentats. A cop d'ull, però, com en els casos esmentats, es pot intuir perfectament una relació estreta entre Ba i les dues còpies manuscrites conservades. En tot cas, en les lliçons dels vv. 36-37, on difereixen C2 i M1, Ba llegeix sempre amb el primer. El manuscrit SL és descrit, per tal com és còpia de l'edició de Ballot (veg. **Descripció dels manuscrits**).

Edito el poema tot reconstruint-ne l'antecedent X mitjançant el mètode neolachmanià. En alguna ocasió he hagut de plantejar conjectures de lliçó original (cas dels errors comuns de 134 i 230, i altres com el 32). He d'aclarir que la meua edició parteix de dos mss. pèssims, molt corromputs, des del punt de vista de la transmissió textual, com es demostra en altres *recensiones* de poemes el text dels quals és conservat, entre altres, per aquests mss. Amb aquesta limitació, el text que en resulta ha de ser per força allunyat de la lliçó original en molts punts.

APARAT CRÍTIC

Títols i rúbriques

C2: *Anatomía Mental / del / Cos Humá. / Octabas.*

M1: *Anatomía mental Del Cos Huma. / En Ooctabas [sic].*

SL: *A un esqueleto.*

Ba: veg., més amunt, Atribucions.

3 *tantas me horrent* C2.

5 *qui ets que ets tan de tots acceptada* M1.

6 *estas entre als* C2; *estas entrels* M1.

[6: he optat per transcriure la forma plena *los*, per tal com no és possible fer l'elisió a «entre els» perquè el vers sigui regular.]

7 *y així los espants* C2.

9 *est* C2; *horrerosa* M1.

12 *docta ignorant o plebea* M1.

14 *servit* C2.

15 *buscas* M1.

16 *a om.*; *del sexo* M1.

20 *desfets* C2; *desfullada* M1.

21 *lo color* C2 M1.

25 *forma passiva* M1.

26 *no tens* M1.

30 *fa existencia* M1.

32 *que pot ser* C2 M1.

[32: la disposició accentual del vers és anòmala, segons les lliçons dels dos mss.: els accents principals recauen en 3a i 5a i obliga, a més, a fer hiat entre *te | abona* MARÍ (1972, 89) proposava llegir 'ésser' o 'esser'. D'altra banda,

- veg. el v. 31, que obliga a llegir [★'se]. He considerat un error la lliçó transmesa, i he editat segons aquesta conjectura.]
- 35 *note al C2; lo ordre M1.*
- 36 *la esfera M1.*
- 37 *alta subsistència M1.*
- 38 *cent C2.*
- 41-48 om. M1.
- 51 *tiga-l M1.*
- 54 *de nostre C2.*
- [54: la calavera és *memento a la vida, mentre es viu, no de la vida (en tot cas, de la mort).*]
- 55 *una feretro C2; i om. M1.*
- 58 *qui M1.*
- 64 *vulls M1.*
- 65 *vulls deslustrats vaciosos M1.*
- [65: cap de les dues formes *vacisos/vaciosos* dels mss. l'he pogut documentar. És força probable que es tracti d'un error, però no se m'acut cap conjectura de lliçó original que expliqui les formes dels mss.]
- 70 *estats M1.*
- 75 *exceptada C2.*
- 80 *trobada C2.*
- 81 *entregadas M1.*
- 82 *superfluas y divertidas M1.*
- 89 *que om.; cobrada C2.*
- 93 *potser si M1.*
- 94 *de la forma C2.*
- 95 *lo om. C2.*
- 96 *confundias C2; horrendos M1.*
- 98 *temeps M1.*
- 101 *peresosos C2.*
- 104 *ve esser M1.*
- 106 *idol algun; oferias M1.*
- 107 *profanissim M1.*
- 108 *Boca C2.*
- 109 *mensaba M1.*
- 110 *mensar M1.*
- 112 *en lo mon la mort per la boca C2.*
- [112: he optat per transcriure M1 perquè C2 presenta una disposició accentual irregular.]
- 113 *que ab petitas M1.*
- 114 *alelo C2.*
- 115 *demasias M1.*
- 117 *quet pensabas M1.*
- 118 *y abundancia M1.*
- 121 *collada C2.*
- [121: transcriu M1 per tal de subsanar l'error d'hipometria i la disposició accentual irregular de C2.]
- 122 *en la fama mestresa M1.*
- 123 *Esposada de dos tallos o ensengrantada C2; de om. M1.*
- 124 *deixaba M1.*
- 125 *ben om. M1.*
- 126 *sacrilea M1.*
- 131 *ora victima M1.*
- 134 *de hont vivia C2 M1.*
- [134: la lliçó *vivia* que reporten els dos testimonis mss. no fa sentit (error paleogràfic): la *llama*, l'ànima, té tendència a retornar ("aspira") al lloc d'on prové, a l'origen diví. Proposo la conjectura que l'original fes *venia*.]
- 135 *sacrifició M1.*
- 137 *abuxtavan C2; abultan M1.*
- 138 *horrerosa C2 M1.*
- 140 *erigit M1.*
- 143 *ser lo vivent C2; per esser al vivent quel cap caminia M1.*
- 144 *ignorancia C2; anotema M1.*
- 145 *acosta M1.*
- 147 *obliqua M1.*
- 152 *contesa M1.*
- 155 *brasso M1.*
- 156 *expiantne C2.*
- 157 *deixats C2.*
- 159 *de la pressa M1.*
- 161 *quant residia M1.*

- 163 *del limits* C2.
 165 *volta qui* M1.
 167 *interesa* M1.
 171 *donara* C2; *una ma* M1.
 173 *e infavor* M1.
 174 *no us fara home* C2.
 [174: notem que, de fet, cap de les dues lliçons no són plenament satisfactòries des del punt de vista de la disposició accentual, per la qual cosa podem intuir un problema que prové, com a mínim, de l'antecedent; he optat per M1 per raons de sentit.]
 176 *dine de arrimarse* M1.
 177 *esforsada* C2.
 180 *te om.* C2; *sustentas* M1.
 181 *fundada* C2; *fundas* M1.
 182 *fantasias* a l'inici del vers següent C2.
 187 *peressos* C2; *pererosas* M1.
 189 *defensosos* C2; *defectuosas* M1.
 191 *ciegos* C2.
 192 *pricipici* C2; *no saberen desviar lo precipici* M1.
 193 *concliderava* C2.
 195 *humiliaria* C2.
 197 *pavo* C2.
 199 *sobervia* M1.
 204 *i om.* M1.
 205 *ets* C2.
 207 *oprobri* Ba; *aprovi* M1.
 208 *passar* M1.
 210 *ets* C2; *enrederat* M1.
 211 *la atencio discreta* C2 M1; *y si be* M1.
 [211: suposo que en l'arquetip X es va produir una inversió que desballestava l'esquema accentual preceptiu; proposo, doncs, una conjectura de lliçó original que inverteix els termes dels mss.: *discreta atenció*.]
 213 *circulos* M1.
 214 *grizonts* M1.
 [214: el vers editat mostra una disposició accentual anòmala (5a i 7a); a més, s'ha de fer un hiat *i | ànguls*; ambdues circumstàncies fan pensar que potser l'original feia *àngulos*.]
 222 *darnos* M1.
 223 *despedesiats nos has á mosios* C2.
 225 *ahont* C2.
 [230: és evident que ens trobem davant d'un error comú: la rima és assonant, absolutament inacceptable segons el rigor formal de la poesia del nostre autor; no he sabut formular una conjectura convincent de lliçó original.]
 231 *sens* C2.
 232 *corrent* M1.
 235 *casa* M1.
 238 *resuciteran* M1.
 239 *facia* C2.
 244 *las materia* C2.
 [244: el vers presenta en els testimonis un esquema accentual inapropiat (accent a la cinquena). Podria pensar-se en un original *cedra és* que en algun moment de la transmissió, anterior a X, es va reduir a 'cedra-s', que explicaria la forma *cedras* dels mss. Ara bé; notem l'estructura habitual en Eura: en una sèrie de paral·lelismes, el primer terme conté el verb i els altres l'elideixen (zeugma): *cedra és* desequilibra (els dos primers termes amb verb i el tercer sense) l'estructura habitual. A més, s'ha de considerar l'aparició de *cedres*, en plural, al v. 248, en la correlació dels membres disseminats en l'octava. Tot i l'anomalia rítmica que he assenyalat, transcriu la lliçó d'X.]
 247 *pues* C2.
 251 *ets, oculta* C2; *es lo capell* M1.
 [251: *oculta*, de C2, es contradia amb el vers següent i repeteix el mot rima del v. 253; restableixo el paral·lelisme anafòric amb els vv. 249 i 253 que els dos testimonis malmeten d'una manera o altra.]
 252 *parpuros* C2.
 255 *glosina* C2.
 256 *capell* M1.
 262 *propiamet* M1.
 267 *tens ara* Ba.
 268 *adora* Ba M1.
 [268: malgrat la coincidència de M1 i Ba en *adora*, al més segur independentment, confio en la bondat de la lliçó de C2, *odora*: reparam que els altres imperatius enumerats al vers són tots de tipus sensitiu, físics. Al final del vers, després de *gosa*, Ba afegeix encara el mot *mira*, que de fet pertany a l'inici d'un vers que afegeix, entre els nostres 268 i 269, convertint l'octava d'Eura en una estrofa de nou versos; el vers afegit per Ballot fa: *admira, adora, ta ma y posa*. SL, que copia Ba, se n'adona i resol el vers així: «Admira, adora, toca, besa y gosa» (f. [3v]).]

- 269 *puix* Ba.
 272 *subtilissim; ho om.* M1.
 273 *corina* C2.
 278 *collada* C2.
 279 *fauta* C2.
 281 *que om.* M1.
 282 *destuihida* C2; *carn y sanch* M1.
 284 *perdrer* C2; *perder* M1.
 [284: malgrat que ambdós testimonis transcriuen l'infinitiu amb -r final, l'he transcrit sense perquè s'ha de fer l'elisió 'perdre'n' per tal que el vers sigui regular.]
 286 *tentnos relacio* C2; *o complida* M1.
 290 *distancia pota* C2.
 292 *pasial* C2; *la boca* M1.
 293 *illumina* M1.
 294 *desgany* C2.
 298 *horrerosos* M1.
 299 *antipasia* M1.
 300 *Dels immundos; ponsonosos* C2; *ponsenyosos* M1.
 301 *apetu* C2.
 302 *fes; ingenosos* C2.
 303 *escorpi* C2.
 310 *tira; desenganada* C2.
 311 *ta obra* M1.
 312 *de om.* C2.
 315 *el om.* M1.
 318 *I om.* C2 M1.
 [318: ambdós mss. reporten una lliçó amb l'esquema accentual alterat (3a i 5a). Aventuro la conjectura d'una conjunció inicial, restablint els accents en 4a i 6a.]
 319 *gloria* C2.
 [319: entenc que *concordia* va precedit de dos epítets i rebutjo com a errònia la lliçó de C2, de sentit discutible.]
 320 *cantanlos en cels* M1.
 [M1 afegeix al final del vers el mot *Fi*]

Octaves reials decasil·làbiques (ABABABCC).

Sobre la possible datació d'aquest poema, en relació a l'anterior, amb anterioritat a 1723, veg. les pàgs. 125-127. El nostre text pot posar-se perfectament al costat d'aquelles elaboracions artístiques barroques conegudes amb el nom d'*anatomies moralisées*, en les quals «le squellete ou l'écorché ne se contentent pas d'évoquer la pose d'une figure artistique; ils déclarent leur sentiment sur le destin de l'homme».¹ Fra Eura hi fa una descripció ordenada de l'esquelet humà, intercalant-hi els comentaris teològics i morals oportuns. En les quatre primeres estrofes s'adreça a la imatge mental del cadàver indistintament com si es tractés d'un cos particular, un esquelet, o de la mort en forma abstracta. El cos de l'obra consisteix en la descripció de l'esquelet, propòsit que expressa a l'octava cinquena, cosa que farà amb «orde i simetria» (v. 35), tot començant pel cap.² Al llarg de vint octaves, adopta una estructura biestròfica: dedica dues octaves a cada part anatòmica esmentada (excepte en les octaves XVI i XVII, on en dedica una sola a la llengua i una altra al cor: òbviament perquè no tenen correlat en l'esquelet): a la primera l'evoca en vida i a la segona comenta els efectes de la mort, deduint-ne la lliçó moral corresponent. Quan fa repàs dels sentits situats al cap, notem que a la primera estrofa els al·ludeix en forma abstracta (*vista, oïdo, olfato*), mentre que a la segona s'adreça a la part anatòmica on radica el sentit (*ulls, orelles, nassos*).³ En general, totes les parts i sentits del cos als

¹ CHASTEL (1955, 41); veg. també SEBASTIÁN (1981, 102-103).

² A BALSALOBRE (1989, 582) ja vaig esmentar una relació entre aquest text, i altres activitats artístiques paral·leles, i l'evolució en els coneixements anatòmics que té lloc als segles XVI i XVII europeus. Aquesta relació entre certes elaboracions artístiques barroques i el desenvolupament científic de l'anatomia, especialment amb els gravats i il·lustracions dels tractats d'anatomia, ha estat posada de manifest per CHASTEL 1955.

³ Per a més detalls, veg. BALSALOBRE 1989. La comparació entre bellesa, palaus, riqueses del viu i l'espectacle contrari, terme a terme, del mort, és una fórmula que trobem ja al macabre medieval: veg. els següents versos atribuïts al rei René (s. XV), que figuraven en una inscripció sota una representació d'un cadàver femení dret i rosegat de cucs (tret d'HUIZINGA 1927 [1978, 200]):

quals s'adreça la veu poètica en el present en 2a p., són bescantats, des d'una perspectiva de rigorisme moral, per haver estat dedicats als plaers i allunyats, per tant, del camí de la virtut i del culte diví. Això ha conduït inevitablement a l'estat lamentable que mostra el cos en morir i descompondre's: la imatge del cadàver fastigós i temut és posada en paral·lel a la mort en pecat. Notem que els diferents òrgans del cap s'enduen una bona proporció d'estrofes (onze en total): la primacia per al pecat de la part que conté l'enteniment i quatre dels cinc sentits "exters" és evident. Al centre del poema, als vv. 145-152, ha arribat també al centre del cos, en un moviment que va de dalt a baix, i s'atura per interpelar novament el lector/espectador. Els vv. 151-152 són expressió abreujada del tema del poema. Seguidament passa a la descripció de les extremitats. Notem també la demora en les parts més pecaminoses: una octava per als braços i per a les cames, però dues per a les mans (sentit del tacte) i dues per als peus (metafòricament responsables del camí errat). Finalment, els vv. 201-216 sintetitzen la visió global de l'espectacle macabre: el «món abreviat» de l'home. Les set estrofes següents constitueixen una crida general al desengany de les aparences del món, en la figura de l'esquelet que resta després d'una vida dissipada rere la bellesa, la saviesa, els sentits... en una paraula, rere les vanitats del món. Finalment, a partir de l'estrofa XXXV, i fins al final, com en el poema anterior, té lloc un canvi cap a una visió positiva de la mort: s'hi exposa l'aprenentatge moral derivat de la contemplació del cadàver des de l'imperatiu del desengany. La darrera estrofa és una endreça a l'esquelet i al profit didàctic que ens ofereix.

Aquest poema, com els nùms. **2** i **3**, usa constantment de la prosopopeia, és a dir que se sosté sobre la ficció poètica de la persona de diversos receptors intratextuals, sigui un "espectador", un cadàver o les parts d'un esquelet, als quals la veu poètica s'adreça en segona persona. És remarcable també l'ús recurrent de la figura de personificació: el cadàver (metonímia per 'mort': estrofes I-IV, XXXVI, XL), les parts del cos del cadàver (estrofes VI-XXV, XXIX-XXX), el món (XXVIII) o l'«apetit» (XXXIV).

És un dels poemes de fra Eura on són més destacables certs recursos retòrics com l'anàfora i les correlacions (veg., esp., vv. 241-256, tan reeixits), i on la simetria de les octaves és més palesa, paral·lela a l'ordre de la descripció i a la simetria del cos.

Al costat del poema sobre Montserrat, és el text poètic que ha merescut un major "interès" per part dels estudiosos; potser és el que ha estat esmentat més vegades. Vegem-ne alguns exemples. Ballot en va transcriure cinc octaves. Del conjunt de poesies catalanes manuscrites de fra Eura, Fèlix Torres Amat és l'únic títol que esmenta: «*Anatomia del cos humà* y varias poesias mms., las tenía el Dr. Llaró rector de S. Gervasi». PERS (1857, 112) menciona també l'*Anatomia* entre algunes obres d'Eura, però no en dóna cap detall. MIQUEL I VERGÉS 1938 afirma, per la seva banda, que Eura és «autor de diverses obres en català i llatí i d'una *Anatomia* escrita en català», dades que procedeixen, òbviament, de Torres Amat, però tampoc no en comenta res més. RUBIÓ (1958 [1986, 143-144]), que en va transcriure la primera estrofa a partir del ms. C2 (l'únic testimoni que en coneixia), afirmava que l'*Anatomia* és una de les «tres llargues obres de fra Agustí Eura en vers català, totes de tema religiós». Assenyala que C2 la copia sense el nom de l'autor, però que és

Une fois sur toute femme belle
 Mais par la mort suis devenue telle
 Ma chair estoit très belle, fraîche et tendre,
 Or est-elle toute tournée en cendre
 Mon corps estoit très plaisant et très gent.
 Je me souloye souvent vestir de soye,
 Or en droict fault que toute nue je soye.
 Fourrée estois de gris et de menu vair.
 En gran palais me logeois à mon vueil
 Or je suis logiée en ce petit cercueil.
 Ma chambre estoit de beaux tapis ornéz,
 Or est d'aragnes ma fosse environnée.

Molt abans, a la quarta *Lamentació* de Jeremies (Lm 4:1-8), abunden les contraposicions entre un passat esplendorós i un present lamentable, en termes sovint plàstics i sensuals (esp. Lm 4:7); recordem que fra Eura coneixia molt bé les *Lamentacions*: en va fer una versió poètica al català (poema núm. **5**). Potser el recorregut i descripció ordenada de les parts del cadàver és deutora d'un gènere de llarga tradició asceticomística, d'ençà de la baixa edat mitjana: les contemplacions de la Passió de Crist, esp. les descripcions del crucificat, un gènere en el qual fra Eura mateix va escriure un llarg poema (veg. el núm. **6**). Veg. encara sobre la vigència d'aquest discurs als anys trenta del segle següent el que he dit a la nota 9 al poema anterior.

atribuïda a Eura per un altre manuscrit que veié Torres Amat, el de la casa del doctor Llaró, i afirmava que «segurament era el d'Ullastre». Rubió va considerar que aquest poema, com el núm. 3, tenia una «emfàtica i llatinitzant entonació». Per la seva banda, Antoni Comas a la *Història de la literatura catalana*, també inclou l'*Anatomia mental del cos humà* entre els poemes «d'envergadura» de fra Eura, i descriu l'obra, intercalant-hi la transcripció d'alguns fragments. La va definir com una «descripció en quaranta octaves de la contemplació d'un esquelet, barrejada amb comentaris teològics, filosòfics, morals i escatològics» (COMAS 1972 [1985, VI, 321]). Finalment, MARFANY (1979, 236), seguint els crítics anteriors, l'inclou entre els «tres llargs poemes sobre el tema de la "vanitas vanitatum"», pels quals és «conegut sobretot».

Al capítol introductori **2. Obra**, on he fet una anàlisi i comentari general dels poemes ascètics d'Eura, he esmentat paral·lelismes diversos amb textos barrocs castellans de Lope de Vega, Francisco de Medrano, Francisco López de Zárate i Gabriel Álvarez de Toledo: remeto al que he exposat allà.

Al comentari final que he fet al poema anterior hi ha molts fragments que són perfectament aplicables també a aquest text. Transcripció aquí encara un *Soneto a la muerte* que figura en un plec solt imprès a Barcelona per Antoni Lacavalleria al 1676. Hi trobem l'endreuça en segona persona al cadàver, que té funció pedagògica (cf. vv. 313-314 del nostre poema), i, en concentrada síntesi, molts elements que són amplificats en el poema de fra Eura:

Retrato vivo, que entre sombras muertas
nos dizes à la fin en que paramos.
Triste cadaver, que si te miramos
eres espejo de verdades ciertas.

De que te sirven, di, essas pieças yertas,
que de tanto valor las respetamos?
Que es de tus gustos; pues si reparamos
se huyeron quando vieron tus reyertas?

Que es de su talle? pues si considero,
y contemplo de espacio tu figura,
has quedado tan feo, que yo infiero,

que si el que mas amava tu hermosura,
viesse retratos de tu rostro fiero,
ni aun mirarles quisiera en la pintura.⁴

⁴ Respecto la grafia del text reproduït per PASCUAL (1985, 617).

5

Paràfrasis dels *Trenos* o *Lamentacions* de Jeremies profeta

ARGUMENT

Després de la transmigració i captivitat del poble d'Israel i son príncep Jeconies, fill de Joaquim, baix lo poder de Nabucodonosor, rei potentíssim dels caldeos, escrigué Jeremies profeta estos *Trenos* o *Lamentacions* en idioma hebraic i rigor mètric, segons diu sant Jeroni, en los quals lamenta, no sols la subversió i ruïna aleshores present baix los
 5 caldeos, sinó també la futura baix lo jugo dels romans, essent emperadors Tito i Vespasiano; a on, per millor exprimir la confusió i dolor de son ànimo atribulat, unes vegades parla ab si mateix de la ciutat de Jerusalem, part principal del regne, altres en persona de la mateixa ciutat i altres ocasions en nom de tota la província; unes vegades en
 10 persona pròpia, altres en persona de Cristo; i així mateix, conforme a l'estil profètic, ara parla de present, ara de futur i pretèrit, passant de persona a persona i de temps a temps, propietat de la profètica notícia que a qualsevol temps alcança.

I perquè los versos del text llatí van notats ab les lletres hebrees, com és *Alef, Bet*, etc., los quals no per altra raó s'aporten sinó per advertir que ab les tals lletres comencen les lletres
 15 de los versos del text hebraic (les quals lletres per si soles no signifiquen: per esta raó s'omiteixen); i per quant se podria preguntar per què en los altres llibres de la Escritura Sagrada escrits també en l'idioma hebreo en rigor mètric, com és lo *Psalteri* de David, no li noten també los versos de la traducció llatina ab les lletres inicials del text hebraic, és la causa perquè dites lamentacions hebrees són una espècie de poesia que observa lo primor
 20 de seguir, les lletres inicials dels versos, l'ordre de l'alfabeto, primor que també han observat alguns dels nostres poetes llatins, i en lo temps de Jeremies, diu Tira, estava molt en ús; i com en la traducció llatina no pogué observar-se l'ordre de dit alfabeto hebreo, perquè a la lletra *Alef* inicial del primer vers hebreo en llatí li correspon la *q* perquè comença dient *quomodo*, i a la lletra *Bet* inicial del segon vers hebreo li correspon la *p* perquè
 25 en llatí s'ha de dir *plorans*; per açò, no volent que quedàs en olvit dit primor mètric, adverteix la traducció ab les lletres inicials hebrees lo que no pogué imitar la traducció llatina.

Línia 17: *omiteixen* d'*omitir*, amb forma incoativa.

Línia 19: *noten* pres. subj.

Línia 23: *Tira*: segurament és un error del copista per Lira, comentarista bíblic molt llegit a l'època (veg. **Annex VII**). Cf. «Lirano» com a comentarista de Jeremies a Quevedo, «Vida de Jeremias profeta» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 355).

	Oh, com (lo modo admira	<i>Quomodo</i>
	que és a un desgraciat	
	la menor circumstància	
4	nova espècie de mal)	
	està assentada, ai trista,	<i>sedet</i>
	sentada està plorant;	
	al llanto pren d'assiento:	
8	la pena durarà.	
	Sola està i assolada,	<i>sola</i>
	que en la infelicitat	
	company solament queda,	
12	fidel, lo desengany,	
	aquella ciutat que	<i>civitas</i>
	lo nom se calla ab art	
	perquè és més coneguda	
16	per sa fatalitat;	
	sola està i populosa,	<i>plena populo:</i>
	que al poble despreciat	
	no obsta la multitud	
20	contra la soledat.	
	Com a viuda relictà	<i>facta est quasi vidua</i>
	de consorte real,	
	que al morir son espòs	
24	acaba de regnar,	
	se mira degradada	<i>domina gentium:</i>
	de tanta magestat	
	la que antes tenia	
28	domini soberà.	
	Aquella que, princesa	<i>princeps provinciarum</i>
	de províncies, gosà	
	la incomparable glòria	
32	de tanta immunitat,	
	tributària i cativa	<i>facta est sub tributo</i>
	ara se troba, i fa	
	més sensible al present	
36	memòries del passat.	
	Plora plorant, que el llanto	<i>Plorans ploravit</i>
	ni és fingit ni afectat,	
	que quan los ulls ploraven	
40	estava el cor plorant.	

1-4: el sentit de l'incís (el discurs principal, seguint el text de la Vulgata, és: «Oh, com està asseguda...» o «Oh, com seu...») és: 'admira, sorprèn, la manera com, a un desgraciat, la més petita qüestió li representa un nou perjudici'.

1: primer versicle: lletra *Alef*.

4: sinèresi a *es-pè-cie*. *Nova espècie*: expressió que apareix també a 7 420.

7: *d'assiento*: «*Assiento*. Se toma muchas veces por estancia, permanencia, y detención larga y continua en alguna parte» (DA, I, 445, s.v.); és a dir, la pena serà un estat fix, durador; la mateixa loc. a 7 348. Sinèresi a *as-sien-to*.

17: *sola/populosa*: oxímoron. Sorprèn l'al·lusió a la doble condició, antitètica, de deserta i poblada. De fet, el text bíblic contraposa la densa població d'abans de la deportació enfront de la solitud del present (veg. el comentari al final del poema sobre les circumstàncies històriques que són el rerefons del text). Eura fa coincidir en el temps ambdues circumstàncies per afegir que la solitud és més desafortunada encara enmig de la gent.

18: sinèresi a *des-pre-ciat*.

27: hiat *que | antes*.

30: sinèresi a *pro-vín-cies*.

33: *cativa*: 'captiva' (veg. també *catius*, v. 113 i 442, però *captivar*, v. 376).

35-36: la trista situació actual li fa recordar amb més dolor les glòries del passat.

36: sinèresi a *me-mò-ries*.

	En la nit plora a soles:	<i>in nocte,</i>
	summa infelicitat,	
	negar a un afligit	
44	llicències de plorar!	
	En les galtes, esferes	<i>et lacrimae ejus in maxillis ejus:</i>
	del dolor i el pesar,	
	les llàgrimes delíneen	
48	caràcters immortals.	
	No hi ha qui la console,	<i>non est qui consoletur eam ex omnibus</i>
	que, a vista de sos mals,	<i>charis ejus:</i>
	l'horror ha emmudescut	
52	a sos apassionats.	
	La han despreciada	<i>omnes amici ejus spreverunt eam,</i>
	sos amics i és estat	
	lo seu emparador	
56	qui la deseparà;	
	enemics se li han fet	<i>et facti sunt ei inimici.</i>
	tots sos confederats,	
	doblant-li lo dolor	
60	ab la infidelitat.	
	Va lo poble judaic	<i>Migravit Judas</i>
	pròfugo divagant,	
	i és solament estable	
64	en sa instabilitat,	
	multiplicant en una	<i>propter afflictionem et multitudinem</i>
	moltes captivitats,	<i>servitutis</i>
68	puix baix cada domini	
	és novament esclau.	
	En la gran Babilònia	<i>habitavit inter gentes,</i>
	justament habità,	
	que en gran confusió	
72	s'havia de trobar;	
	enterrada la fama,	<i>nec invenit requiem:</i>
	son honor sepultat,	
	ni en una mort civil	
76	pogué trobar descans.	
	Suposat, lo emprengueren	<i>omnes persecutores ejus apprehenderunt</i>
	caldeos i romans	<i>eam inter angustias</i>
	i fan jugueta infame	
80	de totes ses crueltats.	

37: segon versicle: lletra *Bet*. El sentit és 'plora molt', però Eura manté la duplicitat del text llatí per incorporar la dels vv. 39-40.

39-40: és a dir, que no hi ha fingiment perquè els ulls no fan sinó expressar l'aflicció del cor.

44: sinèresi a *lli-cèn-cies*.

51: *emmudescut*: 'emmudit'.

52: sinèresi a *a-pas-sio-nats*.

53: hiat *la | han*.

58: *confederats*: 'aliats'. Segurament es refereix a l'aliança de Judà amb Egipte, que ara l'ha abandonat. En farà referència explícita més avall, als vv. 389-393.

61: tercer versicle: lletra *Guímel*.

63-64: noteu la paradoxa.

64: *instabilitat*: «ant. Inestabilitat» (*DCVB*, VI, 685, s.v.).

73-74: ablatius absoluts.

77: *suposat*: de *suposar*, «ant. Posar davall, sotmetre» (*DCVB*, X, 78, s.v.); és a dir: 'Sotmès [el poble judaic: v. 61], l'escometeren els caldeus i els romans...'

79: entengui's 'i en fan...'

80: sinèresi a *cruel-tats*.

	Los carrers de Sion, a son modo plorant, perquè no hi ha qui vage	<i>Viae Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem:</i>
84	a les solemnitats; les portes destruïdes, dins les cases no hi ha qui habite i solament	<i>omnes portae ejus destructae:</i>
88	l'horror és l'estadant; los sacerdots confusos, altament gemegant, sens que puga esta volta	<i>sacerdotes ejus gementes:</i>
92	valer-los lo sagrat; pàlides les donzelles de l'horror i l'esglai, canvien en desembre	<i>virgines ejus squalidae,</i>
96	bisarries del maig; i opresos finalment tots los sexes i estats, en lo més penat càlç	<i>et ipsa oppressa amaritudine.</i>
100	begueren trago amarg. Subjugada se mira d'enemics capitals, i l'odi i lo poder	<i>Facti sunt hostes ejus in capite,</i>
104	se donaren les mans; de sos béns s'enriquiren sos enemics mortals i, sens treball, gosaren	<i>inimici ejus locupletati sunt:</i>
108	lo fruit de son treball, conforme lo Senyor tenia amenaçat a la gran multitud	<i>quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum ejus:</i>
112	de ses iniquitats; catus se n'aportaren als pàrvulos, dels quals eren digna cadena	<i>parvuli ejus ducti sunt in captivitatem</i>
116	los braços molt amants, davant de sa presència: criats per a criats, servia la innocència	<i>ante faciem tribulantis</i>
120	a la barbaritat. La filla de Sion	<i>Et egressus est a filia Sion omnis decor</i>

81: quart versicle: lletra *Dàlet*.

82: elidit 'estan'.

85: ablatiu absolut.

96: el sentit dels vv. 95-96 seria: 'les valenties pròpies del maig (sinèdoque per 'primavera' i aquesta metàfora per 'jovenesa') les han canviades per les del desembre (per 'hivern' i aquest per 'vellesa'): és a dir, han passat de valentes, com a joves que són, a porugues com velles'.

99-100: l'expressió es basa en la loc. 'calze d'amargor': «dolor o tribulació molt intensa» (DCVB, II, 865, s.v. *Calze*).101-102: fra Eura "tradueix" dues vegades *in capite. subjugada i capitals*.101: cinquè versicle: lletra *He*.

114-116: 'los braços molt amants dels quals [=els pàrvulos] eren digna cadena', és a dir, que marxaven agafats de les mans.

114: *pàrvulos*: 'nens'; cultisme, del ll. *parvulus*.117: *sa presència*: la dels enemics: els infants marxen al davant de l'host babilònica.

118: 'servents de servents': la meva interpretació es basa en la consideració que el poble d'Israel és el poble elegit i que ha de dominar i sotmetre tots els altres, que els seran servidors; així, captius d'un poble veí, els jueus esdevenen ara servents d'un poble de servents, els caldeus.

	d'una volta ha acabat lo regne i sacerdocí, 124 decoro i magestat; sos capitans primers, rendits i desarmats, 128 de mansos moltons formen un pavorós ramat, que, no trobant prou herba a on apacentar, 132 se'ls menja la misèria en taules de la fam; i anaren, sens valor, per trofeo, davant 136 dels carros vencedors, seguint los triümfants. Llavors Jerusalem de son mal s'adonà, 140 que sols les penes obren los ulls als obstinats; ara ella coneix los favors mal·lograts, 144 que a son mateix desig deixaven molt atràs los triumfos on lo Cel per ella peleà. 148 Puix redoblà lo sol les fletxes de sos arcs, en país enemic especialment posats, a on los mantenia 152 la terra de mal grat, on no tenien altres tropes auxiliars que el perill i el recel, 156 perpètuos aliats; ara los enemics se l'estan contemplant i veuen la mudança 160 d'aquell feliç estat; de sa religió	<i>ejus:</i> <i>facti sunt principes ejus velut arietes</i> <i>non invenientes pasqua</i> <i>et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.</i> <i>Recordata est Jerusalem dierum afflictionis suae,</i> <i>et praevaricationis omnium desiderabilium suorum,</i> <i>quae habuerat a diebus antiquis,</i> <i>cum caderet populus ejus in manu hostili,</i> <i>et non esset auxiliator:</i> <i>viderunt eam hostes,</i> <i>et deriserunt sabbata ejus.</i>
--	---	---

121: sisè versicle: lletra *Uau*.

127: notem l'al·literació en /m/ (precedida i continuada en els vv. 126 i 128): potser vol evocar la mansuetud i calma de l'escena.

128: *pavorós*: 'paorós', en el sentit ant. de 'temorós'.

136: *triümfants*: 'triomfadors'; és a dir, els caldeus els perseguien, mentre els jueus fugien.

137: setè versicle: lletra *Zain*.

141: hiat *ara* | *ella*.

142-146: els favors que va rebre Jerusalem de Déu en el passat superaven els desitjos, de tan esplèndids com eren, sense ser-ne Jerusalem del tot mereixedora.

145: sinèresi a *trium-fos*.

147-164: entenc que es fa una exposició d'alguns d'aquells *triumfos* divins a favor d'Israel i, en contrast, *ara* (v. 157) els enemics n'observen la decadència i desastre.

149-152: segurament al·ludeixen a la fugida d'Egipte i als episodis del manà, la font d'aigua, etc., quan travessaren el desert del Sinai.

150: sinèresi a *es-pe-cial-ment*.

156: sinèresi a *per-pè-tuos*.

	i culto fan escarn, que un infame és descrèdit	
164	de qui el patrocina. Pecà Jerusalem,	<i>Peccatum peccavit Jerusalem,</i>
	ingrata, un gran pecat, despenyant-se a l'abisme	
168	de la infidelitat; per açò no tingué	<i>propterea instabilis facta est:</i>
	firmera en son estat, i ella i sos fills	
172	anaren a rodar. Los que la celebraven	<i>omnes qui glorificabant eam spreverunt</i>
	la desprècien, mudant en baixos del despreci	<i>illam,</i>
176	los gloriosos alts, perquè han vist la ignomínia	<i>quia viderunt ignominiam ejus:</i>
	i afront a què ha parat la glòria a què Déu,	
180	sens mèrits, l'elevà. Retira's de la vista	<i>ipsa autem gemens conversa est retrorsum.</i>
	dels hòmens, gemegant, i dins sa confusió	
184	procura's amagar. En sos peus imprimides	<i>Sordes ejus in pedibus ejus,</i>
	ses màcules estan, que afectes de la terra	
188	causaren sa fealtat. No volgué recordar-se	<i>nec recordata est finis sui:</i>
	del fi perquè es crià i univocà el fi últim	
192	ab los irracionals. Per açò deposada	<i>deposita est vehementer,</i>
	ab vehemència està, que és major la caiguda	
196	quan és lo lloc més alt. No troba per consuelo	<i>non habens consolatorem:</i>
	qui es dolga de sos mals, que és l'últim argument	
200	de la infelicitat:	

161-164: la infàmia de Jerusalem ha desacreditat Jahvè als ulls dels enemics.

165-166: ús transitiu de *pecar* i repetició del lexema en el CD. Eura segueix la duplicació del text llatí. També Quevedo en la seva paràfrasi: «Jerusalem pecó tan gran pecado»; i afegeix en el comentari «por ser las repeticiones como superlativas en el hebreo y hacer lo mismo que ellos» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 387-388).

165: vuitè versicle: lletra *Het*.

171: hiats *i | ella | i*.

172: expressió relacionada amb la loc. “anar-se'n a rodar”, «destruir-se» (DCVB, I, 660, s.v. *Anar*).

175-176: noteu l'antítesi *baixos/alts*.

185-186: les *màcules* es refereixen a la sang menstrual de Sió, imatge d'impuresa: «Li taca tot el vestit la sang immunda de les regles» (*Bib. Cat. Int.*).

185: novè versicle: lletra *Tet. Imprimides*: 'impreses' (vulg.).

187: 'les afeccions per les coses terrenals'.

190: *crià*: 'creà'.

191-192: *univocà* 'va fer convergir'. En altres paraules, 'pel pecat, va perdre l'ànima racional i ara el seu destí només pot ser terrenal, com el dels animals'.

192: sinèresi a *ir-ra-cio-nals*.

194: sinèresi a *ve-he-mèn-cia*.

197: sinèresi a *con-sue-la*.

	«Mirau, Senyor, la mia aflicció, i celau de ma congoixa dura la causa relevant.	<i>vide Domine afflictionem meam,</i>
204	»Insulta l'enemic vostre poder pensant ser vostres permissions faltes de potestat».	<i>quoniam erectus est inimicus.</i>
208	Llançà mà l'enemic als vasos consagrats i els llibres de la llei se veren abrasats:	<i>Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus:</i>
212	justa pena, pués véu que, al temple profanant, gentils al santuari entraven i callà,	<i>quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum,</i>
216	no ignorant que tenia un precepte formal que dintre de sa iglésia los inhibia entrar.	<i>de quibus praeceperas ne intrarent in ecclesiam tuam</i>
220	Tot lo poble afligit, gement i sospirant, confon l'àmbit de l'aire ab dolorosos ais;	<i>Omnis populus ejus gemens,</i>
224	perdut i macilent se mira mendicant, miserament vivint a costes de l'empatx;	<i>et quaerens panem;</i>
228	veneren, per a viurer, ses preciositats, donant joies i gales per un bocí de pa,	<i>dederunt pretiosa quaeque pro cibo</i>
232	per redimir la vida que estava agonisant, rendida a la flaquesa en braços del desmai.	<i>ad refocillandam animam.</i>
236	«Considerau, Senyor, que ja és lo càstig tal que més ja m'envileix que em corretgeix lo mal.	<i>Vide Domine et considera, quoniam facta sum vilis.</i>
240	»Oh tu, qualsevol sies, ràpido caminant, que en mi lo camí pises més dret del desengany,	<i>O vos omnes, qui transitis per viam,</i>
244		

202: *celau*: de *celar*, «amagar, ocultar», aquí amb el sentit de 'retirar', 'apartar'.

207: sinèresi a *per-mis-sions*.

209: desè versicle: lletra *Iod*.

213-220: el subjecte de *véu*, *callà*, *no ignorant* i *tenia* és Jerusalem. Al ms. el text llatí diu «... praeceperat... suam», que és el que té en compte la versió catalana.

213: *véu*: 'veié'. El verb *ésser* està elidit: 'justa pena [fou]'.

221: onzè versicle: lletra *Caf*.

228: al·ludeix a l'abundància anterior a la davallada.

229: *veneren*: 'vengueren'.

236: *desmai*: 'defalliment'.

239-240: 'que m'envileix ja més que [no pas] em corregeix lo mal'.

	»para, mira, reflecta si acàs enconraràs altre dolor que sia	<i>attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus:</i>
248	a mon dolor igual. »Qual veremada vinya lo Senyor m'ha deixat, collides les dolçures,	<i>quoniam vindemiavit me</i>
252	durants les sequedats, »conforme ja m'havia advertit i avisat, lo dia que ma culpa	<i>ut locutus est Dominus in die irae furoris sui.</i>
256	ses ires provocà. »Del cel envià foc, la qual llama voraç deixà, per escarment,	<i>De excelso misit ignem in ossibus meis,</i>
260	mos ossos abrasats; »però com fou l'incendi llama celestial, l'ardor me consumí,	<i>et erudit me:</i>
264	la llum m'il·luminà. »Va permètrer posar-me llaços a cada pas, i per a llibertar-me	<i>expandit rete pedibus meis,</i>
268	llevà ma llibertat. »Mirant lo precipici tornà lo peu atràs, i el temor del perill	<i>convertit me retrorsum:</i>
272	fou la seguritat. »Tan desolada i trista que, fora de mi estant, a mi mateixa jo	<i>posuit me desolatam,</i>
276	companyia no faç, »del contínuo maror macilent lo semblant, me miro consumint,	<i>tota die moerore confectam</i>
280	de pena consumant. »Déu, que apar que dormia, sofrint s'és despertat i al compàs de l'espera	<i>Vigilavit jugum iniquitatum mearum: in manus ejus</i>

241-244: Eura canvia la 1a p. pl. per la 2a s. i s'acosta així a la interpel·lació directa al lector d'altres poemes; aprofita l'apòstrofe per abocar-hi una referència al desengany que hem d'extreure de la imatge de Jerusalem.

241: dotzè versicle: lletra *Làmed*.

245: *reflecta*, de *reflectar*, form. ant. de *reflectir*, en el sentit de 'reflexionar' (DCVB, IX, 270, s.v. *Reflectar* i *Reflectir*. II).

251: *dolçures*: metàfora per 'raim', metàfora al seu torn per 'temps anteriors millors'.

252: *durants*: 'duradores', 'persistents'.

257: tretzè versicle: lletra *Mem*.

261-272: la interpretació moral positiva que hi aplica fra Eura (els paranyes de Déu són proves mitjançant les quals se'n surt més enfortit i ben encaminat), com la del desengany, és aliena al text bíblic, que només ofereix la imatge desastrada de Jerusalem pecadora.

262-264: notem l'al·literació en /l/, combinada amb /m/, esp. al primer i darrer d'aquests versos.

263-264: cf. **12** 17-18.

266: *llaços*: metàfora per 'paranyes', 'entrebancs'.

267-268: paradoxa.

277: *maror*: cultisme ll., de *maeror*, en aquesta acc.: 'aflicció', 'tristor'. Sinèresi a *con-ti-nuo*.

280: *consumant*: *consumar* té també l'acc. ant. de *consumir* (DCVB, III, 435-436, s.v. *Consumar*. II); considero que actua en funció d'adjectiu qualificatiu de *pena*. Entre *consumint* (v. 279) i *consumant* hi ha, doncs, una relació de sinonímia i, alhora, de paronomàsia.

284	ha carregat la mà. »La mà que m'era escut és de mon coll dogal, i só quedat penjada	<i>convolutae sunt, et impositae collo meo:</i>
288	de confiar en va. »La mia fortalesa antiga m'ha deixat, que com ella és virtut	<i>infirmata est virtus mea:</i>
292 »lo Senyor m'ha entregada baix d'un poder, del qual a humanes diligències	<i>dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.</i>
296	no m'alçaré jamai. »Abolí la grandesa pontificia i real, profetes, sacerdots, senyors i magistrats;	<i>Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei:</i>
300	»convocà contra mi lo temps que m'esperà, que el temps de sa paciència	<i>vocavit adversum me tempus,</i>
304	és lo major fiscal, »per a tenir més títols i raó de castigar als delinqüents que eren	<i>ut contereret electos meos:</i>
308	de alta qualitat; »finalment, ha oprimit, qual raïm trepitjant, generalment a tota	<i>torcular calcavit Dominus virgini filiae Juda.</i>
312	la terra de Judà. »No per menor motiu estic ara plorant, que advertida contemplo	<i>Idcirco ego plorans,</i>
316	la gravetat del mal; »fonts perennes, los ulls manen aigua incessant que publica al dolor	<i>et oculus meus deducens aquas:</i>
320	ab llengua de cristall,	

281: catorzè versicle: lletra *Nun*.

283-284: *al compàs de l'espera*, és a dir en relació al temps que ha estat vigilant els pecats de Jerusalem; així doncs, hi ha una relació de proporcionalitat entre els pecats comesos i el càstig, 'la mà carregada' (cf. vv. 301-304). Cf. «i al compàs dels quilats córria l'estima»: 3 248.

284: de la loc. "carregar la mà", «castigar amb energia» (*DCVB*, VII, 93, s.v. *Mà*).

285-286: el jou bíblic es transforma en el dogal del penjat.

286: en el text bíblic són les «iniquitats» les que esdevenen un jou al coll de Jerusalem.

292: hi falta un vers.

295-296: és a dir, 'només amb les forces humanes, sense l'ajut diví, no em sobreposaré mai'.

297: quinzè versicle: lletra *Sàmeç*; el subjecte, elidit, és *Senyor* (v. 293).

298: sinèresi a *pon-ti-fi-cia*.

303: sinèresi a *pa-cièn...*

305: *títols*: 'drets', però aquí millor 'motius'.

306: sinèresi a *raó*.

307-308: no veig clar per què tradueix *electos* (on totes les versions bíbliques consultades i Quevedo coincideixen en *jovent* o «mancebos») per 'delinqüents d'alta qualitat'.

307: hiat a *que | eren*.

308: hiat de *| alta*.

313: setzè versicle: lletra *Ain*.

318: *maner*: 'emanen'.

	»tan distant de l'alívio, que en ma fatalitat és lo major consuelo	<i>quia longe factus est a me consolator,</i>
324	consuelo no esperar, »pués que no hi ha qui puga convertir-me, tenaç, i on no té lloc la cura	<i>convertens animam meam:</i>
328	no té remei lo mal. »Mos fills miro perduts, qual mare està mirant robar-li los pollets	<i>facti sunt filii mei perdit,</i>
332	del niu aleve mà, »que, no podent librar-los de poder desigual, los defensa ab clamors	<i>quoniam invaluit inimicus.</i>
336	des de l'arbre més alt». Alçà les mans plegades Sion als circumstants, perquè, per explicar-se,	<i>Expandit Sion manus suas,</i>
340	la llengua no és capaç; no trobà compassió alguna, i no trobar tan fàcil cosa és altra	<i>non est qui consoletur eam:</i>
344	espècie de mal. Prengué per instrument lo Senyor, i envià, sos propis enemics,	<i>mandavit Dominus in circuitu ejus hostes</i>
348	anhelants de sa sang, perquè fos abatuda sens tenir-li pietat la que en nom de Jacob	<i>adversus Jacob</i>
352	se gloriava tant. Entre ells Jerusalem tan afrontada va com una a qui s'ha vist	<i>facta est Jerusalem quasi polluta menstruis</i> <i>inter eos.</i>
356	del mènstruo la fealdat. «Justament lo Senyor castiga mos pecats, que és rigor de justícia	<i>Justus est Dominus,</i>

319: l'aigua de les llàgrimes mostra, fa públic, el dolor.

320: *llengua de cristall*: metàfora per 'llàgrimes' que, pel fet que fan públic el dolor, parlen, són 'llengua'.

321: 'estic' elidit (veg. v. 314).

323-324: anadiplosi i paradoxa. Sinèresi als dos *con-sue-la*.

330-332: 'com una mare que veu com una mà traïdora li roba els pollets del niu'.

334: *poder desigual*: és més fort el poder de l'*aleve mà* que el de la mare dels pollets, com ho és el dels enemics de Jerusalem sobre aquesta.

336: advertim la nota irònica: la mare "defensa" els fills amb *clamors*, però des de l'arbre *més alt!*

337: dissetè versicle: lletra *Pe*.

341: sinèresi a *com-pas-sià*.

344: cf. v. 4: «nova espècie de mal».

345-348: entre el fragment llatí que glossen aquests versos i el fragment següent, hi ha canvi d'ordre respecte del de la Vulgata: «mandavit Dominus adversum Jacob in circuitu ejus hostes ejus».

347: els de Jerusalem.

348: *anhelants*: 'àvids'.

350: sinèresi a *pie-tat*.

353: *ells*: 'els enemics'.

356: sinèresi a *mèn-struo* i *feal-dat*.

360	d'aquest rigor usar, »pués que jo el provoquí, superba i arrogant, a pronunciar sa boca	<i>quia os ejus ad iracundiam provocavi.</i>
364	sentència criminal. »Oïu, puix, ma tragèdia, pobles los més distants, i on arriba l'escàndol	<i>Audite obsecro universi populi,</i>
368	arribe l'exemplar; »aqueix dolor atroç miren los confirmants, i a vista d'una pena	<i>et videte dolorem meum:</i>
372	resulte un desengany. »Les donzelles i jóvens se'n portaren esclaus, que fins a ma esperança	<i>virgines meae et juvenes mei abierunt in captivitatem.</i>
376	pensaren captivar. »Ancians i sacerdots, miserament postrats uns i altres acabaren	<i>Sacerdotes mei et senes mei in urbe consumpti sunt</i>
380	dintre de la ciutat »perquè anteposaren, ambiciosos i avars, al públic interès	<i>quia que sierunt cibum sibi</i>
384	la pròpia utilitat; »fer-se més poderosos i engrandir sos estats va ser de son cuidado	<i>ut refocilarent animas suas.</i>
388	l'objecte principal. »Recorreguí als egípcios, los meus confederats, perquè em subministrassen	<i>Vocavi amicos meos,</i>
392	l'auxili estipulat, »però ells m'enganyaren, i no és d'admirar, que qui a Déu no té fe,	<i>et ipsi deceperunt me.</i>

357: divuitè versicle: lletra *Sade*.

363: sinèresi a *pro-nun-ciar*.

364: sinèresi a *sen-tèn-cia*.

365: al ms., el text llatí fa *ergo*, que és el que tradueix Eura, per comptes d'*obsecra*.

367-368: Eura abunda en l'aprofitament moral que se'n desprèn de la situació que exposa el text bíblic, en el desengany, com hem vist en versos anteriors i es repetirà més endavant.

368: *exemplar*: 'exemple'; cf. 2 251.

370: *miren*. pres. subj. *Confirmants*: segurament pren el sentit de 'confiats', 'els qui confien', lligat a l'accepció de 'segur', 'ferm' del ll. *confirmatus*.

371-372: veg. la nota als vv. 367-368.

375: l'*esperança*, metafòricament, són les donzelles i joves, esperança de successió, que ha estat efectivament capturada.

376: *pensaren*: entengui's 'decidiren'.

377-388: aquesta crítica als ancians i sacerdots no apareix al text llatí, sinó que diu simplement que cercaven aliments per mantenir-se vius i no en trobaven enlloc. Eura fa una interpretació que considera mesquins els ancians i sacerdots de Jerusalem. És possible que hagi tingut en compte una accepció de *refocillo* més castellana ('divertir-se grollerament o maliciosament') que no pas llatina ('alimentar', 'repondre').

377: dinovè versicle: lletra *Cof*. L'ordre canònic d'aquest versicle a la Vulgata és: «Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me: sacerdotes mei, et senes mei in urbe consumpti sunt: quia quae sierunt cibum sibi ut refocilarent animam suam». Sinèresi a *an-cians*.

381: hiat *perquè* | *anteposaren*.

384: sinèresi a *prò-pria*.

389-393: veg. la nota al v. 58.

396	als homes, què tindrà? »Mirau, Senyor, que tinc l'ànimo atribolat.	<i>Vide Domine quoniam tribulor,</i>
400	Dissimulau, benigne, mes queixes ignorant? »Lo meu enteniment s'és casi trastocat	<i>conturbatus est venter meus:</i>
404	i, equívocs los conceptes, pareix monstruositat; »lo cor dins mi mateixa d'un tomb s'és trabucat, i queda pervertida	<i>subversum est cor meum in memetipsa,</i>
408	la mia voluntat; »ha ocupat l'amargura totes mes facultats, llevant-me l'advertència	<i>quoniam amaritudine plena sum.</i>
412	la pena exuberant. »Fora de les muralles morien uns pelegant, i altres dins ses cases	<i>Foris interficit gladius, et domi mors similis est.</i>
416	a mans del sobresalt. »Oïren los caldeos mos dolorosos ais, que no hi ha dissimulo	<i>Audierunt quia ingemisco ego,</i>
420	per un extrem treball. »De ningú poguí haver consuelo ni pietat, i a ma queixosa veu	<i>et non est qui consoletur me:</i>
424	ni l'eco l'escoltà. »Tots los meus enemics entengueren l'estat de la flaquesa mia	<i>omnes inimici mei audierunt malum meum,</i>
428	en justes del desmai; »coratge i alegria los infundí mon plant, que el llanto del rendit	<i>laetati sunt,</i>
432	dóna ànimo al triufant; »ser blanc de vostre odi sa ditxa fou cabal,	<i>quoniam tu fecisti:</i>

397: vintè versicle: lletra *Reix*. Fins ara Jerusalem s'ha dirigit als qui passen pel camí (Lm 1:12; vv. 241-242); ara s'adreça directament a Déu.

401-404: totes les traduccions consultades i la versió de Quevedo coincideixen a traduir *venter* per 'entranyes'; Eura, en canvi, devia considerar 'entranyes' com a 'interior de la persona' i ho referia a l'enteniment. Algun comentarista, com diu Quevedo (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 423), relacionava l'expressió amb 'dolors de part'; potser d'aquí prové l'al·lusió al part que fa Eura. Però un "part intel·lectual". És a dir, fra Eura refereix tot el fragment a les dificultats expressives de Jerusalem sumida en el dolor, al discurs mateix de la ciutat, l'enteniment de la qual, trastocat pel dolor, pareix monstres, un discurs alienat i confús.

404: sinèresi a *mons-truo-si-tat*.

411-412: *la pena exuberant* és subjecte.

414: sinèresi a *pe-leant*.

415: hiat *i* | *altres*.

417: vint-i-unè versicle: lletra *Sin*. Sinèresi a *cal-deos*. Del text bíblic no es pot deduir que el subjecte d'*oïren* fos 'els enemics caldeus' sinó altres que, tot i poder consolar Sió, no ho han fet. Els enemics apareixeran a continuació. És possible que Eura seguis aquí algun comentarista com Figueiro (el que esmentava els 'dolors de part' al versicle anterior), que considera el mateix subjecte per als dos *audierunt* (*apud* Quevedo, que, com en el cas anterior, se n'aparta: BLECUA ed. 1969-1981, IV, 425).

422: sinèresi a *con-sue-lo* i *pie-tat*.

436	que els pecats dels fidels són triumfos dels pagans. »Mes ja preveig lo dia alegre i destinat	<i>adduxisti diem consolationis,</i>
440	per al comú consuelo: de Ciro al primer any, »destruïda Babilònia, catus los habitants, correran los caldeos	<i>et fient similes mei.</i>
444	fortuna consemblant. »Notau, Senyor, la sua arrogància i maldat, que contra un poble usaren	<i>Ingrediatur omne malum eorum coram te:</i>
448	que és vostre en propietat; »vindemiau ses glòries com haveu veremat lo fruit de mes delícies	<i>et vindemia eos, sicut vindemiasti me propter omnes iniquitates meas:</i>
452	per mes iniquitats, »que a repetits gemecs i a llantos incessants se deixa sempre vèncer	<i>multi enim gemitus mei,</i>
456	vostra benignitat, »i, finalment, un cor contrit i humiliat vos romp lo cor per més	<i>et cor meum morens.</i>
460	que sia de diamant».	

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 28v-41.

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 145]) transcriu els quatre versos darrers; COMAS (1972 [1985, VI, 337]) transcriu un fragment de l'«Argument» i fragments del poema (vv. 9-12, 24-28, 73-76, 137-140, 237-240, 309-312, 317-320, 429-432 i 453-460); MARÍ (1972, 51-70) l'edita sencer.

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

A la taula: «Perifrasis dels Trenos o Lamentacions de Jeremias Profeta, compost M. Eures, bisba de Osma» [sic]. A l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los Académicos y distribución de assumptos*, s.f.: en la sessió de junta particular de 2-III-1733 es van distribuir «assumptos concertados a Christo en la cruz». Un dels catorze diu: «P.M. Augustin Eura. Parifrasis a los Trenos de Jeremias.»

434: 'fou sa ditxa cabal'.

436: sinèresi a *trium-fos*.

439: sinèresi a *con-sue-la*.

440-444: Cir, rei de Pèrsia, va conquerir, entre altres, Babilònia (539 aC) i al 538 va publicar un edicte que permetia el retorn dels jueus que hi eren exiliats.

441 i 442: ablatius absoluts.

441: sinèresi a *des-trui-da*.

443: sinèresi a *cal-deos*.

445: vint -i- dosè versicle: lletra *Tau*.

446: sinèresi a *ar-ro-gân-cia*.

448: sinèresi a *pro-prie-tat*.

449: *vindemiau*: 'veremeu'; cultisme, del ll. *vindemia*.

453-460: fra Eura introdueix una nota completament aliena al text original: el clam de venjança de Sió a Déu contra els enemics desapareix i un parell de mots del text de sant Jeroni són inserits en un nou discurs que té un sentit totalment diferent; la confiança en la benignitat divina per al penedit. Notem com no hi ha lligam lògic entre aquests vv. i els anteriors. Aquest final esperançador que s'aparta de la lliçó original ja havia estat apuntat en el poema en altres ocasions, p.e., vv. 264, 267-272, 367-368, 371-372.

460: sinèresi a *dia-mant*.

Encara es confirma per l'al·lusió satírica dels vv. 77-80 del poema en castellà *Dedicatoria*, que transcriu a continuació de l'aparat crític i del comentari del poema present.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text que ens subministra l'únic testimoni que ens ha pervingut. La disposició del text de la meua edició és idèntica a la del ms.: text català en columna (a), text llatí en col. (b). El ms. però, numera cada grup de quatre versos fins a un total de 115 «estrofes». Dono el text llatí del marge corregit amb la Vulgata; a l'aparat crític es detallen les divergències del ms.

APARAT CRÍTIC

Títol: *Perífrasis / Dels Trenos o Lamentacions de Jeremias Profeta* [f. 28v].

[He corregit l'error evident: el nostre text no és una circumlocució sinó una versió que amplifica el text original, un comentari; cf. el títol de la versió ovidiana del mateix Eura: *Parafràstica versió de la carta ovidiana de Safo a Fao* (on un dels testimonis comet el mateix error que en aquest cas: *Perífrasis de la Epistola ovidiana de Saffo a Faon*). «Paràfrasi» en diu també Quevedo de la seva versió (BLECUA ed. 1969-1981, IV). Cf., encara, l'al·lusió que en fa l'autor dels versos castellans de la *Dedicatoria* (veg. més avall) al v. 101.]

[Argument]

Línia 3: *Vigor metrich*. [Veg. però, línia 27.]

Línia 19: *le noten*.

Línia 23: *i com en la*] om. *en*.

Línia 26: *li correspon la B perque...* [Error evident; canvio *b* per *p* perquè es refereix a la inicial de *plorans*.]

Línia 27: *primor nestrich*.

[Poema]

1 Al marge, *Aleph*. Aquesta és l'única lletra hebrea d'encapçalament de versicle que figura al ms. Amb tot, és segur que l'original les duia totes, perquè la *Dedicatoria* (v. 39) fa referència al fet i en concreta una, la que encapçalà el versicle 12.

2 a om.

[2: crec que hi ha hagut un error per omisió, segurament de la prep. *a* (o *per*); d'altra manera no sé trobar sentit a aquests versos inicials.]

17 *solo*.

18 *quel*.

19 *n,obsta*.

46 *y lo pesar*.

51 *emudescut*.

[81: al ms. el text llatí diu *...veniunt...*]

83 *baije*.

94 *y del esglay*.

[94: el vers és hipermètric en el ms. He considerat la possibilitat que el copista afegís la segona preposició *de*.]

119 *l,innocencia*.

[129: al ms. el text llatí sencer diu *non invenietis pascha*.]

[137: al ms. el text llatí diu *Recordatus...*]

[149: al ms. el text llatí diu *...Populis... hostilis*.]

153 *tenian antes*.

[153: la lliçó del ms. no fa sentit.]

[165: al ms. el text llatí diu *Pecata...*]

177 *l,ignominia*.

184 *procuras t,amagar*.

211 *i los llibres*.

[217: al ms. el text llatí diu *...praeceperat... suam*.]

[229: al ms. el text llatí diu *...quoque...*]

240 *corretgés*.

243 *la cami*.

[285: al ms. el text llatí diu *convoluta...*]

292 om.

300 *senior*.

305 *tenia*.

315 *jo que advertit contemplo*.

[315: pel fet que és la ciutat de Jerusalem qui parla, ha de ser *advertida*. Tanmateix, el vers resultant de fer la correcció té una síl·laba de més. D'altra banda, la presència d'aquest *jo* davant de la frase encapçalada pel *que* causal és del tot sobrer: probablement el copista no va advertir l'error de concordança i, en comptar les síl·labes i veure que n'hi faltava una, va afegir aquest *jo*.]

338 *sian*.

[365: al ms. el text llatí diu *Audite ergo universi...*]

381 *Per a q^e.*

386 *los estats.*

[386: sembla més propi el possessiu en aquest context.]

[393: al ms. el text llatí sencer diu *ipsi vero deceperunt me.*]

405 *dints.*

[405: al ms. el text llatí diu *...ipsam.*]

433 *blancs.*

[433: però Jerusalem, en el seu apòstrofe a Déu, s'està referint a si mateixa.]

449 *vindemian.*

[449: al ms. el text llatí omet *omnes.*]

Romanç hexasil·lab (à).

Al capítol **2. Obra** de la introducció he tractat sobre l'atribució d'aquest poema i la relació amb l'Acadèmia de Barcelona. Hem vist que li va ser encarregat el 2 de març de 1733 i que el va llegir a l'acadèmia de Passió, al 28 d'abril. Deia, però, que tornàvem a trobar notícies documentals relatives a aquesta composició en els papers de la junta general del 4 de gener de 1734: Eura llegeix «el complemento de la paráfrasis de los *Trenos*». Què vol dir? Molt probablement, si entenem «complemento», *'cumplimiento'* que és forma ant. de *'complemento'*, com a 'perfeccionament, dur una cosa a la seva integritat, completar-la', aleshores podem pensar que el text que Eura presentava per Setmana Santa de 1733 era incomplet: bé perquè era fragmentari o bé perquè no el considerava prou perfecte. Notem que diu «el complemento», no «un», que potser faria pensar en un text diferent que resultava complementari del primer. Potser no havia disposat de prou temps per enllestir-lo en els dos mesos de coll que tenia. Hi tornaria fins a deixar-lo en la seva versió definitiva que llegiria al gener de l'any següent. Aquesta darrera versió, la "definitiva", deu ser la que he editat. Allà mateix, però quan tractàvem de la recepció, he esmentat que a l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-III-1, plec *Registro de Juntas Generales. 1794-1807. Secretario: Barón de Serrahí*, hi ha l'anotació següent: «Junta General de Passión de 1º abril de 1805. El señor don Pedro Avellá leyó una paráfrasis en poesía catalana de las *Lamentaciones de Jeremías*, que dixo haber recogido, y cuyo autor se ignora. Don Ciro Valls». Crec que si l'única referència contemporània a versions poètiques de les *Lamentacions* a l'Acadèmia es refereix a Eura,¹ el text en català que es conservava a la RABLB el 1805, llegit per Pere Avellà, ha de ser el mateix poema. Així mateix ho creia Antoni Comas: «Probablement és aquesta versió d'Eura la que fou llegida a la sessió de l'Acadèmia del 1er. d'abril del 1805 segons Miret i Sans: *Dos siglos...*, 179: "D. Pedro Avellá lee en verso catalán una paráfrasis de las lamentaciones de Jeremías que dijo haber hallado, pero sin conocer el autor"», COMAS (1972 [1985, 336 n. 64]).

Es tracta d'una versió que glossa la *Lamentació primera*, on, com diu a l'«Argument», en el text hebreu cada versicle va encapçalat per una lletra de l'abecedari, per ordre. He posat aquestes lletres en les notes als versos corresponents. En el text, al costat del primer vers de cada grup de quatre, he col·locat el fragment de la Vulgata que aquests versos glossen. El mot *Trenos* amb què ve encapçalada la versió prové del títol de la Vulgata a les *Lamentacions de Jeremias: Threni, id est, Lamentationes Jeremiae Prophetiae*. Com al text bíblic, hi ha dues parts ben diferenciades. Fins a mig versicle 11 (v. 236) la veu poètica descriu l'estat de prostració de la Jerusalem captiva, la qual és personificada en el text; a partir del v. 237 i fins al final (Lm 1:12-22), mitjançant la prosopopeia, és Jerusalem qui pren la paraula i implora la pietat dels homes i el perdó de Déu. Aquesta lamentació al·ludeix a la presa de Jerusalem al 597 aC, després del primer setge a què va sotmetre la ciutat Nabucodonosor II, rei dels caldeus o neobabilònics. Un cop vençuda, la ciutat és saquejada i la família reial i l'aristocràcia del país són deportats a Babilònia. El rerefons històric es correspon amb els esdeveniments narrats a 2R 24:8-17.

El poema bíblic pertany al gènere dels laments fúnebres (CAZELLES 1973 [1989, 673-674]). Sovint s'ha destacat el caràcter artificios d'aquests cants per tal com tenen tantes estrofes com lletres té l'alfabet hebreu, en forma d'acròstic: la lletra inicial de cada estrofa segueix l'ordre alfabètic. Potser

¹ I res no permet de pensar en altra direcció; encara més: els títols de la còpia conservada al ms. C7 i el que donen les notes de l'Acadèmia coincideixen, malgrat que l'enunciat d'aquestes darreres sigui en castellà (al capdavall, així solia ser sempre, fos en català o en castellà el text proposat).

aquesta peculiaritat, juntament amb la vàlua literària del text i la sumptuositat de les imatges (CAZELLES 1973 [1989, 675]), va atreure poderosament els escriptors barrocs. Eura se'n va fer ressó a l'«Argument».

Però potser hi havia altres motius rere l'oferta de fra Eura per poetitzar aquest tema a l'Acadèmia de Barcelona. Xavier Renedo, en comentar les *Cobles...* de Turmeda, em fa saber que el lament per la destrucció de Jerusalem va constituir una imatge simbòlica del sotmetiment i la divisió civil a l'edat mitjana. Seria temptador d'admetre una lectura política, "nacionalista", del nostre poema lligada als poemes breus nùms. **14 i 15**, si no explícitament, en la intenció. Notem els vv. 377-388 (i la nota corresponent): és possible que, distanciant-se del text bíblic, denunciï els botiflers? La suposició és molt llaminera. Segurament trobaríem altres fragments susceptibles d'una interpretació política. TATE (1970, 284) explica com l'historiador portuguès del segle XV, Fernão Lopes, quan escriu sobre João I, junt amb l'exaltació de la dinastia d'Avis i l'imminent conflicte bèl·lic amb la Corona de Castella que envaïa el regne veí, afegeix la imatge d'Israel en l'època de les persecucions. Sobre la identificació de Catalunya amb Israel, podem recordar encara el text del *Sermó de Jaume II* d'Onofre Manescal i el tema del mil·lenarisme que ha estudiat Eulàlia Duran. De fet, com és sabut, l'ús del tema de l'exili i del captiveri dels jueus a Babilònia per al·ludir a un estat d'opressió política present és ben difós: el cas més conegut deu ser el *Nabuco* de Verdi, on la destrucció de Jerusalem per Nabucodonosor equival a la situació de la Itàlia del seu temps, dividida i dominada. Potser és anar massa enllà, però aquesta possibilitat estaria connectada a la composició de poemes com els nùms. **14 i 15** entre altres mostres de "resistència" austriacista que hem exposat en el seu lloc.

L'Església catòlica va introduir les *Lamentacions* en l'ofici dels dies de setmana santa. «Es que, como los judíos de la época de la cautividad y de la época que la sigue, ve en ellas la expresión de un dolor contrito, fruto de la fe en la irreversible voluntad salvífica de Dios, y generador de confianza en los misericordiosos perdones divinos» (CAZELLES 1973 [1989, 677]). Ja hem vist com fra Eura d'alguna manera es feia ressó d'aquesta *confianza* en el seu text, sobreposant aquest sentit "positiu" al del text original (veg. la nota als vv. 453-460). Per aquesta raó, fra Eura va redactar per a l'acadèmia de Passió del 28 d'abril de 1733 aquest poema, mentre que els altres acadèmics rebien encàrrecs poètics que tenien com a tema la crucifixió. De la mateixa manera, quan al 1805 es tornarà a llegir sense conèixer-ne l'autor, es farà dins de la junta de Passió del 1r d'abril.²

Glossar en vers el text bíblic va ser un gènere del qual conec diverses mostres. Per exemple, les *Lágrimas de Jeremías castellanas ordenando y declarando la letra hebrea con paráfrasi y comentarios* de Francisco de Quevedo (veg. BLECUA ed. 1969-1981, IV, 345-438). Pel que he pogut comprovar, però, la paràfrasi d'Eura no depèn en cap moment de la versió quevedesca. També el poeta barroc castellà Bernardino de Rebolledo va versionar, en silves, les *Lamentacions* jeremíiques al 1655 (RUIZ PÉREZ 1996, 332). Molt després, en castellà també, un tal Sagarra, mallorquí, desterrat a Oliana (7 de març de 1813) escriu un poema que porta la rúbrica *Incipit Lamentacio Jeremiae Profetae* i comença: «Jamás de Amor canté prosperidades» (ms. 24 BC, pp. 91 ss.). Finalment, una traducció catalana d'una peça teatral de l'aragonès Bartolomé Palau (*Victoria de Cristo*, 1570), de la qual se'n conserven diferents còpies i que sembla que va ser representada al Rosselló als anys 1757, 1775 i 1787, insereix fragments que glossen el text de Jeremies (veg. COMAS 1972 [1985, VI, 507-508]).

Ja RUBIÓ (1958 [1986, 149]) es preguntava si era obra de fra Eura la versió castellana anònima de les *Lamentacions* que conté el ms. 43 de la BC (*Lágrimas de Geremias, profeta, en llengua vulgar*; ff. 27v-60v),³ just a continuació de còpies de textos seus (els nùms. **2, 4 i 3**), igualment sense atribució d'autor. Aquests *Trenos* castellans, malgrat el títol que, en català, li va posar Isabel Cases, la propietària i copista del manuscrit, són versió de les *Lamentacions* 1a (ff. 27v-36v), 2a (37-44), nova versió fragmentària de la 2a (44-v-47v), 4a (48-55v) i la 5a o *Oratio Jeremiae* (56-60v). Es tracta d'una versió molt més resumida, pràcticament sense comentaris ni addicions; més encara: sovint no versiona els versicles sencers. Doncs bé, sobre l'atribució a fra Eura, tot em decanta a pensar que no pot ser obra seva: no hi observo cap relació, en la versió de la *Lamentació* primera, entre ambdós textos. Ni els mots o expressions, ni les imatges, no mostren paral·lelismes, fora de tenir com a model el mateix text. I el que és més significatiu: si parem atenció a aquells punts on Eura s'aparta de la lletra o del sentit de l'original, la versió castellana no coincideix mai amb el nostre text.

² Veg., encara, els vv. 61-64 de la *Dedicatòria*, més avall.

³ Recordem que sense nom d'autor apareixen en aquest ms. també els tres textos segurs d'Eura que conté.

És lícit de posar en paral·lel el propòsit de fra Eura en versionar les *Lamentacions* en llengua catalana amb el primer que esmenta Quevedo en l'«Advertència» prèvia a la paràfrasi: «Dos cosas me han de disculpar [*per la gosadia de l'intent*]: la una, haber querido dar a mi lengua esta paráfrasi; la otra, defender con razones la Vulgata. Cosas, la una importante a mi nación; la otra [...]» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 353).

Haurem notat que en el text són constants les insercions d'aforismes morals, en forma d'epifonemes introduïts per un *que* causal (= 'perquè'), al fil del discurs del text bíblic. De fet corrien interpretacions morals dels *Trenos* com ho demostren els «Aforismos morales sacados del primer alfabeto [= *primera lamentació*] de Jeremías» que encapçalen la paràfrasi de Quevedo.

Vull acabar inserint aquí un fragment de la «Introducció» que la *Bíblia Catalana Interconfessional* fa a les *Lamentacions*:

El poble va viure la caiguda de Jerusalem i l'annexió de Judà a l'imperi babilònic no solament com una desfeta nacional, sinó també com un desastre religiós. On era la fidelitat de Déu? On era el Déu totpoderós que hauria d'haver defensat el seu poble davant els exèrcits i els déus estrangers? Vista des d'aquesta perspectiva, la intenció de l'autor dels poemes serà, abans de tot, fer prendre consciència de l'abast de la catàstrofe. El poble es veu abocat a una veritable crisi de fe. És, d'una banda, l'aparent absència i despreocupació de Déu per la sort dels seus fills. D'altra banda, és la pèrdua dels puntals de la fe: el temple, la terra rebuda de Déu en possessió, la institució monàrquica.

Ara bé, quan el poble s'adonà de l'abast profund de la situació que pateix, arribarà la seva primera reacció. De la reflexió sobre el *mal que ara es pateix* es passarà a preguntar-se pel *mal que hom ha provocat*. En altres paraules, Judà s'adonà a poc a poc del seu pecat. Per això el poeta es lamenta, plora, es queixa; però, al mateix temps, denuncia. Demanar perdó serà el primer pas cap a una descoberta nova de la presència de Déu. Déu no s'ha desentès del seu poble. Ben al contrari, continua present en la seva història, corregint les seves infidelitats. Ara bé, en el càstig s'anuncia el perdó.⁴

Notem la intencionalitat moral del text en ésser aplicada al present, com Eura farà en diverses ocasions al llarg de la seva versió. Alienes al text original són també les al·lusions a la benignitat divina, que sempre atorga el perdó al penedit, com ja ha estat dit. Aquest és, potser a més de la intencionalitat política, ambdós segurament trenats, el propòsit fonamental de la proposta poètica de fra Eura a l'Acadèmia de Barcelona per a la Setmana Santa de 1733.

⁴ *Bib. Cat. Int.*, 1213-1214.

La versió que Eura va fer de les *Lamentacions* de Jeremies va donar lloc a un intercanvi de versots entre un autor que s'autoanomena «musa fatal», que escriu en castellà tot ridiculitzant el profeta i l'autor de la versió, i un altre que escriu en català i que en fa la defensa i llança noves acusacions al primer. L'autor de les rèpliques catalanes, les “remuneracions” a la “seva” musa, no pot ser altre que fra Eura, el qual se sent provocat per la «musa fatal» (5.I 4; cf., encara, 5.I 21-22). Aquest intercanvi, que conté diverses acusacions, rèpliques i contrarèpliques, és copiat al ms. 1153 de la BC, a continuació del text dels *Trenos* que he editat,* i ocupa els ff. 41v-47v. Reprodueixo també els dos textos en castellà que van motivar les rèpliques de fra Eura per entendre les al·lusions i respostes. Així, doncs, dispo els textos tal com apareixen en el manuscrit. El primer text en castellà és una dedicatòria sarcàstica que fa la “musa” mateixa del poeta de la versió dels *Trenos*, la musa d'Eura, doncs. El segon és la resposta del mateix autor de la dedicatòria, a qui la primera rèplica de fra Eura ha fet força efecte. Regularitzo l'ortografia dels textos en castellà tot seguint els criteris que aplico als de fra Eura.

* De fet, hi ha un text breu (20 vv.) en vers castellà, de contingut escatològic entre aquest i aquells (ff. 41-41v); porta la rúbrica: «Pasquín que se fixó en las esquinas de Madrid el día siguiente al Bando sobre el aumento del papel sellado».

Dedicatòria de la traducció de los *Trenos* de Jeremías al mismo profeta

<p>Señor don Jeremías, bien puede perdonar, que ha de ser el mecenas 4 de una musa fatal. ¿A quién, si no a un llorón, se puede dedicar un poema tan tierno 8 que como un agua está? De un perenne poeta que es fuente y manantial donde bebe el Pegaso 12 y donde va a mear, cuyo verde laurel no se marchitará, pues le chorrea coplas 16 de su húmedo caudal, habrás de recibir este don que te da, y cree que así lo hiciera 20 si fueras provincial. Ya que fuiste profeta no llegaste a mirar que habría un jeremías 24 que fuese catalán, que más que jeremías jeretuyas será, pues parece hijo tuyo 28 al modo de llorar. Si tu fuiste pastor muy bien t'imitará, pues si da en hacer versos 32 aun será rabadán. Hechos balsa sus ojos, desde su cenegal cantándote los <i>Trenos</i> 36 hecho una rana está. Las letras iniciales en su lengua no están porque al decir <i>Lamed</i> 40 el culo entenderás. Apenas vi las coplas di en reir que reirás, viendo que todo era 44 llorar y más llorar. El que me las envió cierto que hizo muy mal pues me llenó de mocos 48 sin decir: ¡agua va!</p>	<p>No es el peor el que llore sino, en tanta humedad, ver que el numen no llora 52 sino agua de fregar. ¡Ay, lágrimas salobres, que insípidas estáis, pues en cuanto ha llorado 56 no hay maldita la sal! A un hombre, que no es niño, y de juicio cabal, tan grande lloradera 60 ¿de qué le puede dar? Sin duda que sus obras piensa las cantará en la Semana Santa 64 l'iglesia catedral. Y si este gusto espera bien puede confiar que con todo su aseo 68 parecerán muy mal. Las cantarán sin duda los músicos del mar, los hermanos galeotes 72 cuando van a bogar; y cuando suene el pito, y el rebenque detrás, entonarán los <i>Trenos</i> 76 del profeta patán. Pero si sopla el Euro, el poético afán que ha puesto su mujer 80 l'empezará a silbar. Y si acaso cautivos los llevasen a Orán, pensarán que a Mahoma 84 le cantan el Zalá. Son coplas o recetas dadas para purgar el humor de la cholla 88 y húmedo radical, porque, según el ojo nos fluye más y más, son coplas con ruibarbo, 92 con sena y salsafrás. La traducción está hecha con eficacia tal</p>
--	---

5: *llorón*: 'Jeremies'.

13: al·lusió irònica a la condició de poeta inexpert de l'autor de la versió parafràstica.

23: joc de paraules amb el mot *jeremías*, 'persona que sempre es queixa i lamenta'.

77-80: joc de paraules satíric amb el nom del vent, Euro, i la seva muller, Eura, homònim de l'autor de la versió que aquesta *Dedicatòria* vol ridiculitzar.

84: *Zalá*: 'Azalá', pregària dels musulmans.

88: *húmedo radical*: veg. la nota a 11 5-8.

91-92: *ruibarbo*, *sena* (= 'seni', 'senet') i *salsafrás* són plantes amb propietats laxants.

- que han de llorar de risa
 96 o se han de reventar;
 el estilo es muy bueno
 porque es el natural,
 y el mismo con que habló
 100 la burra de Balán.
 La paráfrasis que hace
 es un lindo zaguán
 para hacer en secreto
 104 una necesidad.
 Allí explica lo duro
 de la captividad,
 formando de sus hierros
 108 otra cadena igual.
 A l'hija de Sión
 l'hace, sin reparar,
 hija de la bagasa
 112 por delante y atrás:
 así vaya tu abuela,
 tu tía y las demás,
 a quienes tus desdichas
 116 se les vas a contar.
 En fin, mi Jeremías,
 paciencia y barajar,
 que de una traducción
 120 ¿quién se puede librar?
 Peor fuera le diese
 una gota coral,
 accidente de madre,
 124 o ya de orina el mal.
 Que, en fin, la traducción
 no puede peor estar,
 y si ese es tu sentir
 128 yo me dejaré ahorcar.
 Otro año a los profetas
 que se esconden dirás:
 «¡Allá!», al gruñir los puercos
 132 cerca de Navidad,
 o morirán al filo
 de un traductor falaz
 que hará coplas morcillas
 136 dejándoos engordar.
 Que cuando todo es gozos
 al tiempo de Nadal,
 con versos de bayeta
- 140 nos enlutes la paz,
 sin duda eres tambor
 de la Pasión pues vas
 tocando, al nacer Cristo,
 144 luego a crucificar.
 De la Semana Santa
 deja el plazo llegar
 y verás tus obritas
 148 puestas en re, mi, fa.
 En fin, profeta santo,
 fiado en tu bondad,
 te dedico esta obra
 152 en métrico disfraz.
 El fin de mi poeta
 bien se deja alcanzar,
 pues por hacerte reir
 156 él llora sin cesar.
 Defiénsale su amparo
 del envidioso can,
 que al lírico carnuz
 160 todo será ladrar.
 Y con tu protección
 sin duda logrará
 coronen su cabeza
 164 los mazos del batán.

100: *Balán*: Balaam; l'episodi del profeta i la somera que parla és a Nm 22:20-35.

107: amfibòlia entre 'hierros' i 'yerros'.

109-112: potser al·ludeix al passatge 5 345-356.

118: expressió de Durandarte a Montesinos al cèlebre episodi de la cova (*Quijote*, II, xxiii).

122: *gota coral*: 'epilèpsia'.

123: 'mal de mare' (?) (=histerisme).

124: 'mal de pedra' (?) (=litiasi).

129-140: recordem que, a la junta general del 4 de gener de 1734, Eura llegia «el complemento de la paráfrasis de los *Trenos*».

Aquest és el text al qual al·ludeix l'autor d'aquesta *Dedicatòria*.

151: *esta obra*: el poema 5.

159: *carnuz*: 'carnús', 'carronya' (aragonesisme, segons *DUE*, s.v.).

5.I

Remuneratòria a la musa fatal que dedica la traducció dels *Trenos* de Jeremies al mateix autor

Señora doña musa,
 vostè perdonarà,
 que no és de dona honrada
 4 anar-me provocant.
 Mecenes sol·licites?
 Què abandonada estàs!
 Entenc que estàs a punt
 8 d'anar a l'hospital.
 Si d'una cagarada
 pudenta del Pegàs
 per corrupció isqueres
 12 a modo de tavà;
 si lo pretès llorer,
 corona del Parnàs,
 millor a un escabetx
 16 s'ajusta que a ton cap,
 què em véns a fer figures,
 musa de Barrabàs?
 Desenganya't, que no
 20 tens cara de tentar.
 A mes obres humils
 presums fiscalisar,
 i quan me fiscalises
 24 comets deu mil pecats.
 O tens poca vergonya
 o molta vanitat,
 pués no se't dona res
 28 si algú te posa en carns.
 Mires, lince, los *Trenos*
 i altra cosa no fas,
 després de molts discursos,
 32 sinó disparatar.
 De propòsit *Lamed*
 en ma llengua no està,
 que, referint-ho al cul,
 36 tu la hi has de posar.
 Sens dubte que pagada
 de tu mateixa estàs,
 pués deus encara apèndrer
 40 i ja vols ensenyar.
 Al vèurer la invectiva
 me vaig desatacar
 per a cagar-me en ella

11: sinèresi a *cor-rup-ció*.

18: cf. «Theòlec de Barrabàs»: v. 47 de *A la censura que lo mal intencionat Prior de Rasguera ha publicada contra lo llibre de Vallfogona...* de Llorenç Barutell, contracensura apareguda en l'edició de 1840 de les poesies de Garcia (tret de BROWN & MELCHOR 1995, 38). Cf., encara, «Poeta de Barrabàs» al primer vers de la dècima que transcriu al final del comentari al poema 16.

44 a modo d'orinal.
 Qui me la remeté
 féu molt bé, i no mal,
 donant-me mocador
 48 que em moca per detràs.
 No és lo pitjor, tontona,
 que vulles ser fiscal,
 sinó que ab porqueries
 52 embrutes lo sagrat.
 Me trobes dessabrit?
 Què molt, qui està estragat?
 I si no, apostaré
 56 que ara em trobes amarg.
 Una musa barbada
 lo sério fer jovial?
 Tan immatura risa
 60 de on pot derivar?
 No penso que mes obres
 les canteatedral;
 faltarà, per ventura,
 64 un loco en altra part?
 Espero, certament,
 que tu les cantaràs,
 pués que ningú millor
 68 per lo desentonat.
 Per a cantar los *Trenos*
 forçats vas a buscar:
 a fe que los conceptes
 72 se miren prou forçats.
 No es canten en galera
 lamentos tan sagrats,
 que l'aire d'aquest llanto
 76 no és d'aquell compàs.
 Sopla l'Euro mes obres
 ab un aliento baix,
 i així no temo que
 80 ningú em puga silbar.
 Al pobre Jeremies
 vols aportar a Oran:
 sens dubte ab tes locures
 84 vols fer-lo renegar.
 Recepta són los *Trenos*
 també per a porgar,
 com veuràs per l'efecte
 88 posant-me al cul lo nas.
 Mes, segons tinc entès,
 d'esta no curaràs,
 que lo mal que tu tens

42: *desatacar*: 'descordar'.

46: hiat a *bé | i*.

53: *dessabrit*: 'dessaborit', 'insipid'.

58: sinèresi a *sè-rio i jo-vial*.

60: hiat a *de | on*.

70 i 72: *forçats*: antanàclasi ('captius a galeres' i 'constrets, violentats').

78: sinèresi a *a-lien-to*.

92 és mal inveterat.
 La gran dedicatòria
 és ridícula tant
 que riu fins Jeremies
 96 de ta simplicitat.
 És tan pobre l'estil
 que pot ésser lo tal
 frare ab què la pobresa
 100 demana caritat.
 Aquella que a la porta
 demana caritat
 és puta o alcavota
 104 o pobra vergonyant.
 O seria ta mare
 segons està fatal;
 si no, digues: què cosa
 108 fou sa fatalitat?
 Les filles de Sion
 intactes estaran,
 pués davant ni darrere
 112 sabem no els has anat;
 així fossen intactes,
 com aquelles estan,
 les filles de ta mare
 116 per darrere i davant!
 En fin, musa fisgona,
 paciència i aguantar,
 que on «las dan las toman»,
 120 diuen en ton romanç.
 Pitjor fóra que el flato
 se te'n pujàs al cap
 i en una torbació
 124 te xafasses lo nas.
 De mes lamentacions
 ni sento bé ni mal,
 que, sent est Jeremies,
 128 ell s'ho averiguarà.
 Que callen los profetes
 intentes per Nadal
 ab sos faels vaticinis:
 132 sens dubte que estàs mal.
 És eco lo morir
 del nàixer i, per tant,
 lo llanto no és impropri
 136 en la Nativitat:
 passa lo vaticini
 a la futura edat
 i en ell es fa present

118: sinèresis a *pa-cièn-cia*.

121: *flato*: 'vent', de vanitat.

122: *se te'n pujàs*: cf. sobre aquesta expressió, la nota a 7 38.

125: sinèresis a *la-men-ta-cions*.

127: sinèresis a *Je-re-mies*.

129-130: 'intentos que callen los profetes per Nadal'.

131: sinèresis a *faels*.

140 lo que succeirà.
 No et done tant cuidado
 la pau, perquè en tot cas,
 si tu em beses al cul,
 144 no et faltará la pau.
 En la Semana Santa
 t'avisaré a l'instant,
 que en la Crucifixió
 148 ja sé quin paper fas:
 ja la dedicatòria,
 oh musa vergonyant!,
 per les espenses logra
 152 mecenes puntual.
 No és mon intent ofèndrer
 ta honra en ningun cas,
 que deshonrar a mosses
 156 no m'ha agradat jamai.
 Si altra dedicatòria
 m'intentes aplicar,
 segons serà l'ofrenda
 160 seré més liberal.
 Per ara, a ta finesa
 agraït, obligat,
 un capell de confort
 164 te posaré en lo cap.

137-140: *nàixer és vaticini* de morir en el futur (cf. v. 133).

142: *pau*: cf. v. 140 de la *Dedicatòria*.

144: antanàclasi entre *pau* del v. 142 i aquest, de la loc. 'prendre pau' (=besar el cul) (*DCVB*, VIII, 339, s.v. *Pau*).

147: sinèresi a *Cru-ci-fi-xiá*

148-152: entenc que el personatge que la musa encarnaria a la Passió seria el de Judes Iscariot, i així aconseguix el mecenatge per la dedicatòria: les trenta monedes de plata.

163-164: potser al·ludeix a l'acc. de *capell*, «imputació calumniosa [...] cast. *sambenito*» (*DCVB*, II, 964, s.v.); o, potser, aquest *confort* és l'equivalent d'*alivio* cast., i *aliviar* és també 'defecar': en aquest cas, el capell seria un orinal.

A una remuneratòria a modo de pepitoria que, aunque no es notoria, es irisorria, transitoria, jaculatoria y llena de escoria, que la hizo, para cantarla en una noria, el bobo de Coria. Décimas

- Descomunal poetón,
que con incesante afán
escribes con azafrán,
4 con pemienta ni un reglón;
di, poético jergón:
¿Dónde cabe de retén
de tu cabeza el vaivén,
8 tan sutil como un atún,
tanto verso tan común,
más feo que una sartén?
- Pero ocioso es preguntar
12 pues cabe un discurso vario
en espacio imaginario
siendo tu testa el lugar.
Ella es taller singular,
16 misterio en filosofía,
pues vacío y lleno a porfia
en sola tu testa estrena
que está de dislates llena
20 y está de todo vacía.
- Como me oprime la saña,
bárbaro el Araxes suena
si, del Caistro, en dulce vena
24 sus decadencias empañá.
Musa, mona o musaraña,
humor gálico te entierre
antes que t'humor m'emperre,
28 que espero de ti dulzuras
y emvías miel, si lo apuras,
pero todo es miel con erre.
- ¡Oh, infelice Cataluña,
32 si de estos ingenios labras!
Tienen viveza de cabras,
de numen ni un negro d'uña,
la elocuencia es de Gasuña,
36 el concepto de Norvega,
la explicación toda griega,
las metáforas de Acaya,
- el hablar es de Vizcaya
40 y, en fin, la musa gallega.
- Tu discreción es de mazo,
pues me das, cuando me soplas,
en cuarenta y una coplas,
44 con cuarenta y un porrazo.
¡Quíteseme allá, pelmazo!
Imposible verdadero
un machacar de más fiero,
48 que, aunque discurras al aire,
unes con necio donaire
lo pesado y lo ligero.
- Como loco inadvertido
52 injurias a Barcelona,
donde aún se oye a Vallfogona
y el gran catalán florido.
Escóndete en torpe nido
56 ya que sus libros desgarras,
pues que, cantando entre parras,
ya que a todo a mozo sabes,
si antes eran cisnes suaves,
60 sólo se escuchan cigarras.
- Mirando, pues, lo que escribes
con tinta de la redoma,
poeta eres de Sodoma
64 pues todo al emvés concibes:
sin duda que al revés vives.
Y porque, necia, no intente
responder, aunque rebiente
68 tu musa toda atacada,
le dirás a esta cagada
vea la copla de enfrente.
- ¡Oh, poeta cagador!
72 lástima es lleves calzones,
que para estas ocasiones
hay gambux y babador.

22: *Araxes*: o Ares, riu armeni.

23: *Caistra*: Caistre, déu-riu de Lídia.

26: *humor gálica*: 'humor del morb gál·lic' o, simplement, 'morb gál·lic', 'sífilis'.

30: és a dir, 'mier(da)'.

34: *negro d'uña*: «Borde de la uña ennegrecido por la suciedad depositada entre ella y la carne, tomado como expresión aproximada de la anchura de una cosa» (*DUE*, II, 502, s.v. *Negro*); és a dir, *numen* molt estret.

38: *Acaya*: regió del Peloponès grec.

42: *soplas*: pel cognom Eura, paronomàsic amb el vent Eure (cf. vv. 77-80 de la *Dedicatòria*).

43: es refereix al nombre de grups de quatre versos del romanç de la *Remuneratòria* de fra Eura.

58: *a todo*: 'en todo' (?).

63-65: al·lusió injuriosa que titlla de sodomita l'autor de la paràfrasi.

70: es refereix als vv. 41-44 de la *Remuneratòria*, que apareixen copiats de nou en el ms. en l'espai intercolumnes, en lletra menuda, al costat d'aquesta dècima.

74: *gambux*: «Especie de gorro que les ponían a los niños muy pequeños para mantenerles derecha la

Sirva de lancedor
 76 esta corriente bellaca
 que por atrás desataca
 el nene en el orinal,
 tan bobo, tan nene y tal,
 80 que aún no sabe hacer la caca.

Cagarse en el orinal
 empeño es de una apretura,
 cuando de una empujadura
 84 se va toda la canal.
 Mas no sabes que el cirial
 sólo al orinal le cuadre,
 es decir (aunque me ladre),
 88 que con inversa natura,
 en formidable estrechura,
 solo le cagó su madre.

cabeza» (*DUE*, I, 478, s.v. *Cambuj*). *Babador*: «Un género de pañuelo de lino que ponen a los niños en el pecho, para mas aséo y limpieza» (*DA*, I, 525, s.v.); «La limpieza que ponen al niño delante del pecho para que no le ensuzien las bavas el vestido, y en las mesas para comer sin mancharse» (*Cov.*, 177).
 75: *lancedor*: no he sabut documentar aquest mot. El vers és hipomètric.

5.II

Segona remuneratòria a la musa fatal

A tes fanfarronades
 responc, musa fatal,
 no obstant que no ho mereixen
 4 conceptes tan bobals;
 mes, perquè no presumes
 que m'estàs espantant,
 vull llevar-te fins est
 8 motiu de vanitat.
 De fecunda blasones,
 de pronta i abundant,
 i ensenyen les misèries
 12 rotures del saial.
 Amenaces respòndrer
 dissabte lo restant:
 quin cas vols que jo en faça,
 16 si no respons al cas?
 Si tu no prossegueixes
 millor l'assumpto alçat,
 t'hauré per basileu
 20 inútil de deixar.
 Vols aparèixer rica,
 i, si es passa a apurar,
 vesteixes a lloguer
 24 de roba dels Encants.
 Penses, allà en ta idea,
 tenir habilitat,
 i encara no t'he vist
 28 dir bé sinó dir mal:
 a l'orinal, en coples,
 te poses al davant,
 per posar-hi la llengua
 32 fins deixar-lo apurat;
 en ell sol, i no més,
 has volgut mossegar,
 que en la matèria d'ell
 36 ets solament mordaç.
 Com vols que jo no parle
 de vas tan important,
 si experimento que
 40 vas tan desconcertat?
 Vine ací, musa boba,
 tu mateixa fatal,

11-12: *rotures del saial* és subjecte i *misèries*, CD.

13-14: la referència al dissabte no apareix en els versos castellans conservats; és possible que el ms. no els hagi copiats tots.

19: *basileu*. 'animal mort de malaltia' (DCVB, II, 343, s.v.). Cf. «per basileu lo deixaren», v. 12 de l'epitafi burlesc «Assí jauen sepultats» de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 90).

21: *aparèixer*: 'parèixer'.

35: sinèresi a *ma-tè-ria*.

38 i 40: *vas*: antanàclasi entre 'recipient' i 2a p.s. P.I. d'*anar*.

44 ¿gustosa a mon servici
 no et vares dedicar?
 Pués si tu a mon servici
 dedicada te has,
 48 què molt que, agraït,
 te pose a l'orinal?
 Que pensaves que havia
 tes coples d'arxivar,
 de l'admiració,
 52 en lo supremo estant?
 No, perquè no merèixen
 solemnes disbarats
 exposar-los en públic
 56 sinó en parti-cular.
 Tu no presums d'aguda?
 Pués, on podies trobar
 per a tal agudesa
 60 lloc més proporcionat?
 No et pots queixar encara,
 pués adorada vas
 entre morros de culs
 64 i llavis d'orinals.
 Per pintar ma rudesia
 cerca les quatre parts;
 que et canses si açò intentes?
 68 N'ets tu bon exemplar.
 Jo no só bon deixeble
 dels poetes catalans,
 mes si dels teus ho ets tu,
 72 què bona fama els fas!
 Mes, tal qual sia, espero
 he de remunerar
 a tes dedicatòries
 76
 I si aquesta matèria
 la vols més remenar,
 amigo, paciència
 80 i tapar-se lo nas,
 pués no la deixaré
 fins que et veja apurar,
 a esforços de la llengua,
 84 tot lo veneno al vas.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 41v-47v.

43 i 45: *servici*: antanàclasi: el primer al·ludeix al servei que la musa presta al poeta; el segon, a la comuna.

46: hiat *te | has*.47: hiat *que | agraït*.58: sinèresi a *po-dies*.60: sinèresi a *pro-por-cio-nat*.67-68: no he sabut aclarir el sentit d'aquests versos; *exemplar*: 'exemple' (cf. 2 251 i 5 368).70: sinèresi a *poe-tes*.

Edicions modernes: MARÍ (1972, 71-79) transcriu les composicions catalanes (*Remuneratòria* i *Segona remuneratòria*).

APARAT CRÍTIC

Dedicatòria:

86 *dada*.

148 *fal*.

163 *tu*.

5.I: *Remuneratòria:*

41 *l,invectiva*.

73 *palera*.

120 *tot romans*.

[120: l'error és evident; ha de ser el possessiu àton per al·ludir a la llengua castellana dels versos de l'oponent.]

131 *vacticinis*.

150 *mesa*.

A una remuneratòria:

12 *en discurso*.

34 *negre*.

36 *Norberga*.

[36: la terminació *-berga* és un error manifest: hauria de rimar amb *griega* i *gallega*; corregeixo la forma del mot a la pròpia de l'època: *Norvega*.]

41 *mozo*.

66 *intentos*.

67 *rebientes*.

[66-67: el morfema de 2a p.s. és erroni perquè es refereix a la musa i no rimaria amb *enfrente*, v. 70.]

70 *cople*.

74 *bagador*.

[74: el mot «bagador» que reporta el ms. no l'he pogut documentar en cap dels diccionaris consultats. Tot sembla indicar que es tracta d'un error per *babador*, perfectament apropiat al context (veg. la nota corresponent a aquest vers).]

75 *sirvan*.

[75: aquest vers és hipomètric segons la lliçó del ms. És molt probable que el mot *lancedor* que reporta sigui errat, ja que no l'he pogut documentar als diccionaris consultats.]

5. II: *Segona remuneratòria:*

3 *n,obstant*.

7 *finis aquest*.

[7: la lliçó del ms. dona un vers hipermètric; en algun moment de la transmissió es va produir la substitució d'un demostratiu per l'altre.]

15 *fasse*.

27 *n,te he*.

76 *om*.

Els dos textos de fra Eura són en romanç hexasil·làbic (a).

RUBIÓ (1958 [1985, 144-145]) esmentava aquest intercanvi de versos i es preguntava si l'autor de les rèpliques en català va ser també fra Eura. «El conjunt –diu– sembla una broma de convent». COMAS (1972 [1985, VI, 338]) es va limitar a donar les rúbriques de les dues composicions catalanes i transcriure'n els quatre primers versos de la primera; no en va fer cap comentari.

6

A Cristo crucificat

A vostres peus se llança,
 benigníssim Jesús,
 un altre publicà,
 4 mísero prostitut;
 de vostra faç rendit,
 a vostres peus acut,
 que els peus del vencedor
 8 és puesto del vençut;
 ante vostra presència
 tan culpat i confús
 que ni per a mirar-vos
 12 no gosa alçar los ulls;
 qual adúltera aleva,
 que naturalment fuig
 l'intuït de l'espòs,
 16 us miro de reüll.
 Però ja fit a fit,
 no obstant, mirar-vos vull,
 pués sou serp de metall
 20 que, vista, dau salut.
 Heura frondosa, amant,
 m'enroscaré difús
 per lo tronc d'aqueix arbre
 24 sens apartar-me un punt.

1-16: la veu poètica se situa en la posició de pecador màxim; aquesta és una consideració comuna en la literatura penitencial cristiana, que en ocasions pren formulacions extremes: cf. «Conozco, Señor, que no hay perro muerto más hediondo, ni apostema más corrompida que mi alma, según el efecto que en ella han hecho mis pecados» (Bosc 1701 [1820, 136]).

4: nota al ms.: «*Et alter publicanus*. Luc. 18»: la paràbola del fariseu i el publicà és a Lc 18:9-14; allà el publicà o cobrador d'impostos «no gosava ni aixecar els ulls al cel, sinó que es donava cops al pit, tot dient: "Déu meu, sigues-me propici, que sóc un pecador"». *Misera* 'miserable'.

5-6: sotmès, colpit, pel rostre del Crist sofrent, s'ajup als peus d'aquest, en actitud humiliada, com el publicà de la paràbola (veg. v. 12); a aquesta interpretació col·labora el fet d'entendre la prep. *de* amb valor de l'actual *per*, causal (veg. v. 76): és a dir: 'rendit per vostra faç'. Amb aquests dos versos inverteix la perspectiva del gènere de la contemplació del Crucificat: la tradició exposava el recorregut del cap als peus; Eura exposarà un camí contemplatiu ascensional, dels peus al cap; el propòsit és exposat als vv. 21-28; veg. el comentari final.

8: és: per mantenir la concordança amb el subjecte (*els peus...*), entenc aquest com 'el lloc on hi ha els peus del vencedor'. Sinèresi a *pues-to*.

9-12: cf. «y a vuestros ojos me buelvo, / sin osar alçar los míos, / de puro corrido, a verlos», del romanç de José de Valdivieso (ARELLANO 1637, f. 12v).

11: nota al ms.: «*Nolebat nech oculos suos ad celum levare*. Luc. 18, v. 13».

14: *fuig* 'defuig'.

15: *intuït*: cultisme del ll. *intuitus*?; cf. «Intuito: (Del lat. intuitus) m. Vista, ojeada o mirada» (RAE, *Diccionario de la Lengua Española*, Madrid, 1970, s.v.).

20: nota al ms.: «*Serpentem aeneum: que[m] cum percussi aspicerent, sanabantur*. Numer. 21 v. 6»: és Nm 21:9, incomplet. El lligam entre l'episodi mosaic i la Crucifixió, és a dir, l'elevació de la serp d'aram guaridora en el desert com a prefiguració bíblica de l'elevació de la creu, l'havia establert Jn 3:14-15: «I, així com Moisès va enlairar la serp en el desert, també el Fill de l'home ha de ser enlairat, perquè tots els qui creuen tinguin en ell vida eterna». «L'exaltació de Jesús és la seva crucifixió gloriosa i la seva anada al Pare» (*Bib. Cat. Int.*, NT, 175, nota v). Cf. «A vos, fruto sagrado / del árbol de la vida, / en la sierpe de bronze figurado»: d'una silva d'Antonio Mira de Amescua a ARELLANO (1637, f. 9v).

21: nota al ms.: «*Instar virentis hederæ*. Dⁿ. Anselm in Joan. 19». La mateixa citació apareix al florilegi autògraf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 364, s.v. «Hydra»): «Anselm.^s in Joan 19. Fue Maria, en el árbol de la cruz, pomposa hyedra, que aunque muera el árbol de su arrimo, no se aparta ni le dexa: *inseo* (?) *has praessuras filii sui constantes* (?) *ipsa instar virentis hederæ stabat*». Heura: metàfora que s'aplica el jo poètic mateix (els vv. 21-24 són una al·legoria que desenvolupa la metàfora). Francesc Armanyà, en la seva *Oración...* per la mort d'Eura fa: «Uno destes cedros fue el ilustrissimo señor

A eixa mística palma
 pujaré previngut
 per a collir en ella
 28 los suavisssims fruits.
 Eixos peus on se postra
 l'abisme gemebund,
 deixau-los adorar
 32 de mos llavis impurs,
 que no li taca, al sol,
 la soberana llum,
 la sòrdida impuresa
 36 del puesto més obscur.
 Qual altra Madalena
 los beso enternescut,
 igual en los delictes,
 40 conforme en l'impuls;
 ab llanto dolorós
 los regaré profús,
 que l'aigua, per a plantes,
 44 és aliment comú;
 ab cabells preciosos
 eixugar-los no puc,
 mes suplirà l'ardor
 48 de mos sospirs profunds.
 Esta mística escala,
 Jacob endormescut,
 contemplo per los claus
 52 de l'odi més injust.
 Al primer escaló

don fra Agustín de Eura: plantado en el místico desierto de Agustino y echadas en él profundas raíces, creció tanto que de humilde *yedra* llegó a ser excelso frondoso cedro» (ARMANYÀ 1764, 2; la cursiva és en l'original).

23: la creu com a *arbor vitae* (la sang de Crist vivifica l'arbre mort de la creu), idea mística popularitzada per sant Bonaventura al *Lignum Vitae* (RÉAU 1957 [1996, II, 502]).

25: nota al ms.: «*Ascendam in palmam et apreghendam fructus ejus*. Cantic. 7, v. 8». *Mística palma*: metàfora per 'creu'.

28: els de la salvació.

30: nota al ms.: «*Omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum*. Ad Philip. 2, v. 10»; en el text de Pau, els tres elements es refereixen a tot allò creat (el cel, la terra i sota la terra). *Gemebund*: 'gemegaire'.

32: *de*: 'per'.

33-35: la *sòrdida impuresa* és subj. de *no li taca*.

36: sinèresi a *pues-to*.

38: nota al ms.: «*Osculabatur pedes ejus*. Luc. 7, v. 38»; malgrat que el poema parla de Maria Magdalena, aquest passatge de Lluc es refereix a una altra dona. *Enternescut*: 'entendrit'; Eura incorporarà diverses vegades la forma del participi en *-scut* en aquest poema forçat per la rima assonant en *u* (veg. encara els vv. 50, 90, 102, 242, 254; però també a 5 51); sobre aquesta forma del participi, veg. FABRA (1954, III, 23-24).

39-40: 'igual [a Madalena]..., conforme [a Madalena]...'

40: hiat *conforme / en*.

42: nota al ms.: «*Lacrimis cepit rigare pedes ejus*. Ibid»; continua la comparació amb les accions de la pecadora de Lc 7:38 encetada al v. 38. *Profús*: 'profusament'.

43: amfibòlia entre *plantes* (vegetals) i *plantes* (dels peus).

45: nota al ms.: «*Capillis capitis sui tergebat*. Ibid».

47: s'ha de sobreentendre el pronom *ho* [=el fet d'eixugar els peus amb els cabells]: 'mes ho suplirà l'ardor'; o *els* [=els cabells].

49: *escala*: metàfora per 'creu' (que la veu poètica ascendirà).

50: nota al ms.: «*Vidit Jacob scalam*. Gen. 28, v. 12». No és un vocatiu adreçat a Jesús sinó una comparació, un símil, de la veu poètica amb el Jacob adormit que té el somni de l'escala: '[com] Jacob endormescut'. *Endormescut*: 'adormit'. Cf. l'anotació del florilegi autògraf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 184, s.v. «Crucifixo»): «La escala de Jacob (Gen. 28) para escalar al cielo, por donde siguiendo a nuestro general Christo hemos de dar la escalada».

51: compara els claus del Crucificat situats a diversos nivells als graons d'una escala mística.

52: *L'odi més injust* és el dels jueus que van crucificar Jesús.

56 encontro un clau gruixut
 que, per a l'advertència,
 me tira lo discurs;
 a l'elevada creu,
 dava als dos peus conjunts
 tan agut lo dolor
 60 com és lo clau agut;
 ociosa diligència
 la considero, puix
 és vana la violència
 64 on lo turment és gust.
 Peanya és aqueix clau
 a vostra celsitud,
 o estribo per pujar
 68 per eixos cels amunt,
 si no és que per trofeo
 portar haveu volgut
 als peus lo grilló infame
 72 de nostra esclavitud.
 A eixes cames, columnes
 del temple més august,
 m'abraço, qual Samsó,
 76 de vostre impuls mogut;
 aquí espero acabar
 ab tots mos vicis junts,
 venjant-me a mi de mi,
 80 vencent-los u a u.
 Entre les vostres cames
 busco emparo inconcús,
 pués no les rompé l'odi,
 84 havent pertot romput,
 qual infant innocent
 que, acusat i poruc,
 entre les de son pare
 88 se fica tremebund.
 Eixos genolls firmissims
 miro desfallecuts,
 penosament sangrents,
 92 doblats i provoluts:

57: *elevada*: 'dreta'.

59-60: *agut/agut*: antanàclasi.

61: sinèresi a *o-cio-sa*.

63: sinèresi a *vio-lèn*..

64: nota al ms.: «*Oblatus est quia ipse voluit*. Isai. 53, v. 7». En molts passatges del NT es fa referència a les humiliacions i silencis voluntaris de Jesús enfront dels maltractaments.

75: nota al ms.: «*Aprehendens ambas columnas*. Jud. 16, v. 29». *Qual Samsó* simil. L'episodi de l'ensorrament del temple filisteu per l'acció de Samsó sobre les dues columnes centrals (Jt 16:29), la "passió" de Samsó, havia estat considerada com a prefiguració de la de Crist: Samsó és traït per Dalida i cegat pels filisteus igual com Jesús és traït per Judes i crucificat pels jueus (RÉAU 1957 [1996, I, 289]). Cf. l'anotació de fra Eura al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I.17, p. 628, s.v. «Padecer. Passión de Christo N.S.»): «Christo como Sansón estendiendo los dos brassos en la cruz, acabó con el pecado aunque a costa de su vida: las dos columnas eran los pecados, o los dos ladrones».

76: *de*: 'per'.

84: nota al ms.: «*Non fregerunt ejus crura*». La frase pertany a Jo 19:33, on fa referència al fet que els soldats trencaven les cames als crucificats per accelerar-los la mort, mentre que amb Jesús no calgué perquè ja era mort.

88: aquí *tremebund* no té el sentit habitual ('que fa tremolar de por') sinó el contrari, 'temorenc'.

90: *desfallecuts*: 'defallits'.

91: *sangrents*: 'sangonents'.

per alcançar dels hòmens
 l'afecte corromput,
 en tall de suplicant,
 96 us véreu moribund.
 Si alço un poc més la vista,
 veig despullat i nu,
 tremblant i erubescent,
 100 al cos més casto i pur.
 Al que, pròvido i savi,
 de tots compadescut,
 vesteix als camps de flors
 104 i adorna als cels de llums,
 als aucellets de plomes,
 de pèl i llana als bruts,
 al dia de brocat
 108 i al vespre de vellut;
 al que son esplendor
 és lo vestit més just,
 i el manto de l'empíreo
 112 és un ropatge curt;
 al que sos serafins,
 atents i previnguts,
 ab les dorades ales
 116 cobrien de tissú,
 la sola erubescència
 lo cobre, rubicund,
 i el corte de l'empatx
 120 és lo vestit que du;

92: *doblat*: 'doblegats'. *Provoluts*: 'humiliats'; cultisme, del ll. *prouoluo*.

99: *tremblant*: 'tremolós' (*DECat*, VIII, 741, s.v. *Tremolar*, documenta *Tramblar* [sic] com a gal·licisme). *Erubescent*: 'rubarós'.

101: aquí s'inicia una llarga enumeració que abarca fins al v. 116 i contrasta antitèticament amb els vv. 117 ss.: *al que... vesteix... i adorna... al que son esplendor... al que sos serafins...* Cf. l'anotació del mateix fra Eura al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 566, s.v. «Nudos. Desnudos»): «Desnudaron al que viste la tierra de flores, el cielo de estrellas, al ayre de aves, los árboles de ojas».

102: *compadescut*: 'compadit'.

105: cf. «No admiras la belleza / ab què lo author de la naturaleza / vesteix lo auce de ploma, / al peix de escata...»: vv. 1348-1351 de la comèdia de sants *Lo clarí de Aquitània y martell de la heretgia, san Hilari*, de Pau Puig (SERRA 1997, 331).

107: *brocat*: metàfora per 'daurat', 'lluminós'.

108: *vellut*: entengui's 'vellut negre'; metàfora per 'fosc'.

112: nota al ms.: «*Amictus lumine sicut vestimento*. Psalm 103, v. 2».

113: nota al ms.: «*Duabus velabant faciem ejus et duabus velabant pedes ejus*. Isaías 6, v. 2». També Gabriel Álvarez de Toledo al·ludeix als serafins al seu breu romanç «A Cristo crucificado» (vv. 16-24: REYES ed. 1988, 56-58). Cf. l'anotació del florilegi autògraf (p. 566, s.v. «Nudos. Desnudos»): «¡O, serafines del trono de Isaías!, ¿cómo no corréis a tapar su desnudez con las alas? Parece que están fuera de sí, atónitos y admirados».

117-120: aquí apareix el terme de contrast amb la llarga sèrie enumerativa anterior (veg. la nota al v. 101): el qui ha vestit i adornat, etc., etc. aquí i ara ja només el cobreix el rubor. L'erubescència és una al·lusió al rubor de vergonya per estar nu, segons que es desprèn d'aquesta anotació feta per fra Eura al florilegi personal (pp. 566-567, s.v. «Nudo. Desnudo»): «¿Qué vergüenza padezería? [...] Entonces al esposo se le bolvió la cara del color amarillo de granada: Ps 43, *Confusio faciei meae cooperuit me*. Ps. 68 et 21. *ipsi consideraverunt et inspexerunt, diviserunt* etc. Allí estaba el 2º Adán desnudo, temblando (Gen. 3. *timui eo quod nudus essem*) para ganarnos el vestido que perdió el primero. Quizo salir y hazer fianza por el primero, y por Dios que el acrehedor le quitó asta los vestidos. Entonces sí que podía dezir la esposa de los Cant. 5: *Dilectus meus candidus et rubicundus*: cándido de inocencia, colorado de vergüenza; tanta era la vergüenza, que no sentía o no hazía caso del dolor [...] ¿Porqué os avergonçays, Dios mío, aunque os miren los hombres desnudo y sin vestido, si estáys vestido y cubierto de pureza e inocencia?».

119-120: entenc l'expressió *corte de l'empatx* com l'al·lusió a la peça de roba (=corte) que li cobreix les parts pudendes en la iconografia de la Crucifixió, que és, efectivament, l'única roba que du (v. 120) (cf. «*Corte de vestido, de jubón, etc.* La porcion de tela ò paño necesaria para hacer un vestido ò otra cosa semejante», *DA*, II, 628, s.v. *Corte*). Cf. «del corte és lo vestit de ma fortuna» (12 200). Sobre el terme *empatx*, Lacavalleria, *Gazophil.*, el fa equivaler a 'vergonya': «Tenir

embriagat Noè
d'amor davant los ulls
del profaníssim Cam,
124 us miro, acorregut,
David desabrigat
a vista d'un concurs,
escàndol de Micol
128 i casa de Saül.
Al pit pujo animós,
Etna no conegut,
que per defora és neu
132 i dintre se consum;
arpa suau de dos ondes
que pulsa ab lentitud
i, de cruel mà ferit,
136 respon a contrapunt;
obert és al costat,
gran ditxa mia, puix
qui deixa porta oberta,
140 a qualsevol acull;
pelícano amorós,
lo pit teniu romput
i ab vostra sang dau vida
144 an als pollets difunts;

empath o vergonya: empatxar-se o envergonyar-se» (DCVB, IV, 779, s.v. *Empatx*); podríem, doncs, relacionar-lo amb l'expressió "tapar les vergonyes".

121-128: compara el cos de Crist nu amb un parell d'escenes de l'AT on Noè i David apareixen també nus: '[Com] Noè, embriagat d'amor...'.
121-124: 'us veig com a l'embriagat Noè davant los ulls del profaníssim Cam'. Aquesta escena d'escarni de Noè, nu i ebri, per Cam, va ser considerada prefiguració de Crist despulat de la seva roba (RÉAU 1957 [1996, I, 141]). Cf. l'anotació del mateix Eura al seu florilegi (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 566, s.v. «Nudo. Desnudo»): «Entre los sayones estaba nuevo Noé embriagado de Amor [...] Desnudo delante del profanissimo Cham, después de haver plantado la viña de la Iglesia; o nuevo David que, desnudo delante del concurso de Jerussalén, le reputaba la sinagoga significada en Micol y le despreciaba como un mentecato (2 Reg 6)».

121: nota al ms.: «*Inebriatus est et nudatus in tabernaculo suo*. Gen. 9, v. 21».
124: *acorregut*: 'escorregut'.
125-128: el passatge de David saltant amb un simple èfod de lli enmig de la gentada per celebrar el transport de l'arca i la reprovació de Micol, filla de Saül, és a 2S 6:14-22; com l'escena anterior, també la dansa de David nu era considerada prefiguració de Crist despulat (RÉAU 1957 [1996, I, 316; II, 490]). Veg. l'anotació del florilegi transcrita a la nota als vv. 121-124; a la p. 591, s.v. «Opini3n. Juizio humano» afegeix: «David estaba saltando delante de la arca del Testamento y Michol lo murmuraba». *Concurs* té, doncs, el sentit de 'concurrència', 'gentada'.
125: nota al ms.: «*Nudatus est quasi si nudetur unus de scurris*. 2Reg. 2, v. 20. *Despexit eum in corde suo*. Ibid., v. 16»: les referències són avui 2S 6:20 i 2S 6:16, respectivament.

128: pel fet de ser Micol filla de Saül, rei de Judà abans de David, entenc aquest vers com 'i de la nissaga de Saül'.

129-132: cf. 12 23-24: «continc [...] un Etna dins del pit». Cf. «entre la neu y las flammes / hermós Mongibel, lo pit» i «Del Etna de ton cor la flama ensesa» a *Lo desengany* de Fontanella (Acte I, Esc. VIII, vv. 729-730 i Acte II, Esc. III, v. 1303, respectivament; MIRÓ ed. 1988, 211 i 230).

133-136: el sentit d'aquests versos és basa en la comparança entre l'arpa que, puntejada, respon amb les notes sonores i la ferida de la llançada al costat de Jesús (veg. vv. ss.) que resp3n també de manera doble: del forat hi surt aigua i sang. Cf. l'anotació següent al florilegi aut3graf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 7, s.v. «S. Agustín»: «*Santa Gertrudis* llam3 al corazón de Agustino cítara del cielo, y Cassiodoro dize que dos cítaras en un mismo punto, tocada la una, responde la otra».

133: nota al ms.: «*Exurge psalterium et citara*. Psalm 56, v. 9». Sinèresi a *suau*.

135: *de*: 'per'. Sinèresi a *cruel*. *Ferit*: error de concordança amb *arpa*, f.

137: nota al ms.: «*Latus ejus aperuit*»: és a Jo 19:34.

141-144: cf. l'anotació de fra Eura al florilegi aut3graf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 184, s.v. «Crucifixo»): «Job 38. *Pulli ejus lambent sanguinem*. Pelicano que, obert lo pit, alimenta y dóna vida a los polluelos». La comparació de Jesucrist que sagna a la creu amb el pelicà prové d'una creença antiga segons la qual aquesta au es fereix el pit i amb la seva sang resuscita els seus fills. El lligam prové de Ps 101:7: «*Similis factus sum pellicano*». Com diu Brunetto Latini al *Llibre del tresor*, segons la versió catalana de principi del XV: «E quant la mare los veu morts, ella plora e fa molt gran dol III jorns, e a la fi ella -s naffra los costats ab son bech, e scampa la sanch sobre sos fills, tant que per la ocasi3 de la sanch reviscolen e tornen en vida» (WITTLIN ed. 1976, 73). Els bestiaris medievals es fan ress3 de la creença i de la seva

- mina més abundant
que aquelles del Pirú,
pués a penes oberta
148 derrama l'or ja fus;
mina d'on la Iglésia
s'ha enriquit i tingut
los més sagrats tresors
152 que en los arxius recull;
arxiu de on un lladre,
ab rara promptitud,
al mig del dia féu
156 lo més plausible furt;
forat de la més viva
pedra que en Sion hi ha hagut,
a on, de vós a vós,
160 tinc evident recurs;
llaga d'amor preciosa
que, a cegues, braç robust,
obrint-la al mig del cor,
164 lo tir féu més segur;
llaga que obrí lo odi
més cego i resolut,
i de la sang col·liri

significació al·legòrica: «Lo pel·licà sí és un alçell qui ha aytal natura: que com ell ha fets sos fills e ells són crescuts, si-s lévan contra lur mara e la féran ab les lurs alles; e la mara, per ira e per gran iniquitat que n'ha, alciu-los tots, e estan axí morts tres jorns. E puys la mara plany molt sos fills, e coneix que mal ha fet, e fèr-se del bech als pits tro que és morta; e la sua sanch escampa's sobra sos fills, e mantinent tórnan vius. Aquest pel·licà podem comparar a nostre senyor Déus, qui com hac creat lo primer home en peradis terrenal e li hac dada companyia, axí com ell la hi hac demanada, e ell encontinent se levà en contra son creador [...]. Car ell [=Adam] morí e anà al lim d'infern ab tots quants ne nasqueren après d'ell, tro al temps que vench pietat a nostre senyor Déu, qui vehé que los seus fills havien stats morts més de sinch milia anys; tramés lo seu dolç fill en terra, lo qual és tota una cosa ab ell ensemps, qui escampà la sua sanch dolsa, ab la qual untà e ressucità tots aquells qui éran stats sos fills e qui ho devien ésser fins a la fi del món. E entenen-se per fills de Déu tots aquells qui havien feta e fan la voluntat de Déu.» (PANUNZIO ed. 1963-1964, I, 108-109; també a II, 78-79).

141: nota al ms.: «*Pulli ejus lambent sanguinem*. Job 38»: de fet, la frase és a Jb 39:30.

144: *pollets difunts*: en el sentit d'humanitat damnada pel pecat; la mort de Crist els fa reviure, els redimeix.

145-152: al·legoria on la *mina* és metàfora per 'pit de Crist'.

145: la relació entre la ferida del costat i la imatge de la mina devia ser tòpica. La trobo, p.e., als vv. finals (208-210) del poema «Del mundo y su vanidad», atribuït a fray Luis de León: «mas en la rica mina / del inmortal costado, / muerto de amor, serás vivificado» (ALCINA ed. 1986, 198).

146: *Pirú*: 'Perú'; cf. «abreviar Piruns i empobrir mines» de GARCIA (1703, 33).

148: *derrama*: 'vessa'. *Fus*: adj. i part. pass de *fondre* (DCVB, VI, 100, s.v. 2. *Fus* i V, 956, s.v. *Fondre*), 'fos'; cf. «o allà dintre se m'és fus», del romanç «Parlem-nos quatre paraulas» (GARCIA 1703, 131).

149: hiat *la | Iglésia*.

152: nota al ms.: «*Unde sacramenta manarunt. Augus.*» (per a la identificació d'aquesta obra, veg. l'**Annex VII**: sant Agustí). *Arxiu*: aquí en el sentit de 'dipòsit', 'lloc on es magatzemen coses valuoses'.

153-156: *arxiu* és metàfora per 'pit'; joc conceptuós segons el qual el bon lladre "furta" la salvació del pit de Jesús.

153: nota al ms.: «*Hodie mecum eris in Paradiso*»; la frase és a Lc 23:43. Hi at de | *on*.

157: nota al ms.: «*Ponam te in foramine petrae*. Exod. 33, v. 22».

158: *pedra* és metàfora per 'Jesucrist'; *viva pedra*: loc. "pedra viva", «pedra de gran duresa» (DCVB, X, 846, s.v. *Viu*). Sinèresi a *Sion*.

159-160: el sentit d'aquests versos sembla ser el següent: si bé Moisès, en el passatge bíblic esmentat, va haver de ficar-se en l'esquerda d'una roca perquè li estava vedat veure la cara a Déu, la veu del poema, en canvi, expressa que hi pot recórrer "de tu a Tu" de manera evident, visible. Hi ha un altre passatge bíblic protagonitzat per Moisès que és prefiguració de la llançada al costat: Moisès fa brollar aigua d'una roca amb el bastó (Ex 17:6).

161-164: la robustesa del braç del soldat, "cec" perquè no sap a Qui dirigeix la llançada, fa el tir més segur. Amb tot, la *Llegenda àurea* va difondre que es tractava d'un centurió anomenat Longinus que era cec; una gota de sang va brollar de la ferida de Crist i el va guarir miraculosament; després exclamava «Vere Filius Dei erat iste» (RÉAU 1957 [1996, II, 516]) (la frase és a Mt 27:54, Mc 15:39 i Lc 23:47).

161: nota al ms.: «*Vulnus amoris*. D. Bernard. cap. 3. de vit.» (sobre sant Bernat, veg. **Annex VII**). Sinèresi a *pre-cio-sa*.

162: *braç robust*: sinèdoque per 'soldat'.

168 l'amor féu oportú.
 Obriu los ulls, Senyor,
 d'aquest cego caduc
 que les portes del cor
 172 vos forceja importú.
 Espatlles sofridores,
 en les quals, dissolut,
 la fàbrica he alçat
 176 de mos pecats e insults;
 vosaltres, innocents,
 haveu assots rebut,
 i jo ab tan grans delictes
 180 no tinc càstig algun:
 què justícia és aqueixa,
 què horrorós institut,
 que tinga de pagar
 184 pel pecador lo just?
 Muscles que haveu portat
 pesada creu damunt,
 del principat de Cristo
 188 divisa fiel i escut,
 llagats estau del pes,
 perquè entenguen alguns
 que és l'imperi càrrec
 192 i lo govern feixuc;
 vosaltres que, piadosos,
 a l'aprisco haveu dut
 tanta perduda ovella
 196 ab tal sol·licitud,
 carregau ab aquest
 miserable perdut,
 que consemblant fatiga
 200 és vostre ofici dur.
 Boca celestial,
 que eres vermell capull
 i ara ets musti clavell,
 204 descolorit i adust,

165: hiat *lo* | *odi*.

167-168: hipèrbaton: 'i l'amor féu de la sang [*que raja pel forat del costat*] col·liri oportú' per guarir la ceguesa (vv. 166 i 170). Cf. l'annotació de fra Eura al seu florilegi (p. 628, s.v. «Padecer. Passión de Christo N.S.»): «Curó Tobias de la ceguera, con el colirio de la hiel de un pez, y dize Jacobo de Vorág. que aquel amargo colirio de la hiel *representat Christo prouererat (?) in patibula* la representación de la Passión de Christo es el *mejor* colirio para curar cegueras de los hombres».

176: nota al ms.: «*Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*. Psalm 128, v. 3».

177: prosopopeia: el "jo textual" s'adreça a parts del cos, figura molt utilitzada als poemes 3 i, sobretot, 4. A partir d'ara serà recurrent en aquest poema fins al final.

181: sinèresi a *jus-tí-cia*.

185: nota al ms.: «*Factus est principatus super humerus ejus*. Isaiae 9, v. 6»; «... *humerum...*» a la Vulgata.

188: sinèresi a *fiel*.

191: hiat *que* | *és*.

193: nota al ms.: «*Imponit in humeros suos gaudens*. Lucae 15, v. 5». *Vosaltres*: a més de prosopopeia, és sinèdoque per Jesús en figura de pastor. Sinèresi a *pia-do-sos*.

194: *aprisca* 'après', 'pleta'. Cf. «diga-u de las cent ovelas / la que fugí del aprisch» (Fontanella, romanç «Ara, dolcíssim Jesús», vv. 19-20: MIRÓ 1991, IV, 754; ara MIRÓ ed. 1995, II, 58-62).

200: *dur*: adj.

201-212: cf. 3 79 i 194.

202-203: cf. els versos de Fontanella adreçats al Crucificat: «En lo lliri de sos llavis, / que rosa apacible fou, / no ofèn amarga la mirra / a les dolçures del coll» («Alça la vista confusa, vv. 41-44; MIRÓ ed. 1995, II, 47).

on tenien les gràcies
 domicili sabut,
 on era dolç l'accent
 208 i lo llenguatge cult,
 que seca està i eixuta,
 puix en lo punt més cru
 no tens quatre paraules
 212 tenint un Verb adjunt!
 sens dubte que eixa set
 té algun misteri ocult,
 pués sent font de la vida
 216 no tens l'aigua tan lluny;
 la mia tibiesa
 ocasiona eixa eixut,
 i t'has secada a l'aire
 220 de mes ingratituds;
 seca estàs dels turments,
 mes eixa set, en tu,
 no és tant set dels passats
 224 com de turments futurs;
 tan ocupada està
 d'amargura i disgust
 que lo fel per la boca
 228 penosament escup.
 Sedent enamorat
 del poble més inult,
 què molt que tingau set
 232 si el pit d'amor us bull?
 Castíssima paloma,
 oh, si jo fos tan pur
 que en ta boca logràs
 236 lo més suau arrull!
 Bella cara, on les flors
 i les perles del sur
 són, per a retratar-te,
 240 vulgars similituds;

202: *capull*: 'capoll'; en diverses ocasions al llarg d'aquest poema, Eura força alguns mots per mantenir la rima en *u* (veg. també vv. 208, 230, 328, 354, 372, 382, 386 i els adjectius acabats en *-scut*; per a aquesta qüestió, veg. l'**Annex II**).

211-212: no es pot negar que el joc conceptuós, basat en la doble natura de Crist (i en l'amfibologia del mot *verb*), és prou irreverent als nostres ulls. Cf. també els vv. següents. Tanmateix, s'ha de tenir present que la inserció de jocs d'aquesta mena en poemes sacres era una pràctica ben arrelada en la tradició barroca: la trobo, p.e., en poemes, d'altra banda greus i devotíssims, de Calderón o Vélez de Guevara, per dir només dos noms, a l'antologia ARELLANO 1637.

215: nota al ms.: «*Quoniam apud te est fons vitae*. Psalm 35, v. 10». Veg. la nota als vv. 211-212.

218: noteu com l'al·literació de la fricativa vol col·laborar a la sensació d'eixutor; cf. «Ta sequeat havia / causat eixut...»: 12 307-308. També és apreciable en altres versos d'aquest passatge: 209, 213, 221-224. Sinèresi a *o-ca-sio-na*.

221: nota al ms.: «*Sitio majora tormenta*»: no he pogut localitzar la procedència d'aquesta citació: no és bíblica ni l'he localitzada entre la patrologia llatina (*PHI* i *CETEDOC*).

225: nota al ms.: «*Cum gustaset noluit bibere*»: la citació pertany a Mt 27:34.

227-228: de fet, a Mt 27:34 s'explica que li donaren a beure vi barrejat amb fel abans de crucificar-lo (per alleugerir-li els sofriments) i que Jesús el va tastar però no en va beure. Novament som davant d'un fragment conceptuós, però que ara tergiversa el text evangèlic. Cf. els vv. 43-44 del fragment de Fontanella citat a la nota als vv. 202-203.

229: *sedent*: 'assedegat'.

230: *inult*: cultisme, del ll. *inultus*, 'no venjat', 'no castigat', 'impune' (?); cf. «Inulto. adj. Lo que se queda sin venganza. Es voz de raro uso, y tomada del Latino *Inultus*, a, um, que significa lo mismo. VILLAMED. Fab. de Phaetón, Oct. 106: *No quiero ya dexar, gran Padre, inulta / la culpa, que à mi ser y al tuyo ofende*» (DA, s.v.).

237-240: notem la consideració d'insuficients que reben les metàfores barroques tòpiques per fer la prosopografia de Crist. Amb tot, veg. «hasta que en carmín glorioso / el santo marfil teñido, / se convirtió la azuzena / misteriosamente en lirio. / Allí de humanos claveles deshojados o vertidos / se vio rubricada en nácar / la candidez del armiño» (*Relox*

la que vèurer volia
 Moisès favorescut,
 i ni logrà esta ditxa
 244 per modo transeünt;
 aquella que en la glòria
 los àngels i los justs
 sobre mirar-la sempre
 248 no sàcien mai lo gust;
 cara que en lo Tabor
 tan bella veren uns
 que el resplendor del sol
 252 era grosser dibuix;
 alegria del cel,
 contento apetescut
 i últim complement
 256 de la beatitud,
 ai, divina hermosura,
 quan altra estàs avui!
 Com has passat d'un maig
 260 an als desmais d'un juny!
 Escopida t'has vista
 del bàrbaro tumult:
 qui tira al cel saliva
 264 sobre ell mateix li surt.
 Inclinada a la terra,
 sembles lliri torçut;
 sobre lo tronc pendent,
 268 cadàver insepult.
 La cara apar que amaga,
 confús i capcaigut,
 qui no té que amagar
 272 la cara per ningú.
 Ai! no me la negueu
 quan vindreu, absolut,
 a jutjar de ma vida
 276 lo pèrfido discurs,
 que la cara del rei,

1711, 273). També a ARELLANO 1637, gairebé tots els textos apliquen metàfores tòpiques per a la descripció del Crist: p.e., «rayos vivos del sol, melenas de oro, cinco clavijas de rubí sangriento / y, estiradas las cuerdas de los braços, / o, músico soberano!, / prorumpen con acento / de piedad generosa / vuestros labios, que son clavel y rosa» en una silva de Mira de Amescua; o bé «que essas deshojadas rosas, / esos claveles de nieve / y esos corales de aljófar / por salvarme se vertieron» en un romanç de Juan Pérez de Montalbán (ARELLANO (1637, ff. 9v i 14v-15, respectivament). En aquest punt, com ja passava en altres textos, Eura es distancia de la tradició poètica barroca.

241: nota al ms.: «*Ostende mihi faciem tuam*. Exod. 33, v. 14»: és Ex 33:18 (però «... *gloriam tuam*»); de fet, és a Ex 33:20 quan Déu diu a Moisès «No podràs veure la meua cara, perquè el qui la veu no pot continuar vivint».

242: *favorescut*: 'afavorit', 'privilegiat'.

244: *transeünt*: 'transitori'.

245: nota al ms.: «*In quem desiderant Angeli prospicere*. 1 Petri 1, v. 12».

248: sinèresi a *sà-cien*.

249: nota al ms.: «*Resplenduit facies ejus sicut sol*. Math. 17, v. 2».

250: *uns*: els deixebles Pere, Jaume i Joan; es refereix a l'episodi de la Transfiguració.

251-252: hipèrbol: el text evangèlic diu que «la seva cara es tornà resplendent *com* el sol».

253-257: diversos vocatius constituïts per perifrasis del rostre de Crist.

259-260: la comparança s'estableix entre l'esponerositat i frescor de la primavera (metàfora) i el marciment que comporta la calor de l'estiu (metàfora).

261: al·ludeix a l'episodi de Jesús davant del Sanedrí on és escopit i bufetejat pels presents (Mt 26:67).

264: *li surt*: 'li cau'.

a un reo convençut,
 per a salvar la vida
 280 és soberano indult.
 Hermosos ulls que fóreu
 nords de la rectitud,
 portes de la clemència,
 284 fonts de mansuetud;
 ulls de tanta eficàcia
 i de tanta virtut
 que ab una ullada Pere
 288 ja fou regonegut;
 ja aquí vos encontro
 absumits i beguts,
 estrelles eclipsades,
 292 llama resolta en fum.
 Entre mortals tenebres,
 nord i esplendor reclús,
 ¿on aniré de tantes
 296 tormentes combatut?
 Lo cap miro inclinat
 al pit i descaigut,
 de sa obediència
 300 final exactitud;
 tan miserable i pobre,
 deixat i desvalgut,
 que on inclinar lo cap
 304 ni almenys ha tingut.
 Oh, força de l'amor,
 qui hauria mai cregut
 que Déu pogués parar
 308 a estat tan abatut
 que hagués de tenir,
 en treballs tan crescuts,
 compassió de Déu
 312 lo home més baú?
 Tal és lo desemparo
 en un lance tan dur
 que la Divinitat
 316 deixar-lo ha aparegut.

288: nota al ms.: «*Respexit Petrum et egressus foras flevit amare*»: és a Lc 22:61-62; és l'episodi de les negacions de Pere.

290: *absumits*: 'consumits' (DCVB, I, 68, s.v. *Absumir*).

291: cf. 3 193: «Ja no seran aquí los ulls estrelles».

292: cf. 1 27-28: «en fum esta llama fràgil / últimament se resol».

294: *reclús*: 'reclòs'; concordança *ad sensum*.

295: *de*: 'per'.

297: nota al ms.: «*Et inclinato capite*»: és a Jo 19:30.

298: *descaigut*: «decaigut» (DCVB, IV, 181, s.v.).

299-300: es refereix a l'obediència als manaments del Pare, que obliguen Jesús a morir.

299: hiat *sa* | *obediència*.

303: nota al ms.: «*Non habet ubi caput reclinet*. Luc. 9, v. 58».

306: sinèresi a *hau-ria*.

309: hiat *que* | *hagués*.

312: *baú*: calc lèxic del castellà *bahuno* («adj. que se aplica á la gente soez y baja»: *Nov. Dicc.* 111, s.v.). Apareix també al *Tractat*, cap. 10 § 7 («bahü»). Cf. «Jo no sóc zelós / ni m'ha pres tal múrria / que tals oradures / és de gent *baüna*: «siguidilles» de Pere Jacint Morlà (FERRANDO ed. 1995, 56). Hiat *lo* | *home*.

315: nota al ms.: «*Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me*»: la interrogació és a Mt 27:46 i a Mc 15:34.

316: *aparegut*: 'paregut', 'semblat'.

Estesos los dos braços
 morir haveu volgut,
 de vostra gran pietat
 320 plausible certitud,
 qual àguila real
 que, per posar dejús
 sos fills, dóna a les ales
 324 tota la latitud,
 baix de les quals espero,
 de Vós socorregut,
 burlar dels enemics
 328 lo violent incurt.
 De Vós mateix balanç
 haveu format, astut,
 perquè en la palla es veja
 332 donau lo preu degut.
 Redempció copiosa,
 puix que ab tal plenitud,
 bogal i manirroto,
 336 donau la sang a punys.
 A l'hebreu i al gentil
 abraçau condolgut
 i apar voleu donar
 340 les mans a cada u.
 Sobre est aleve pròdig,
 ingrát, desconegut,
 que ha fet de vostra herència
 344 tan miserable abús,
 deixau càurer los braços,
 Pare amorós i just,
 i feu, ab mon afecte,
 348 indissoluble nu.
 Feu dorades sagetes
 d'eixos dos claus aguts
 i penetrau del cor

317-320: cf. els versos següents de Rafael Noguers: «Lo estar ab braços estesos / gloriosament me assegura / que aguardas al pecador / sens gènere de repulsa» (ARELLANO 1637, f. 96v).

319: sinèresi a *pie-tat*.

321: nota al ms.: «*Aquila grandis magnarum alarum*. Ezeq. 17, v. 3»; aquesta àguila d'Ezequiel, però, és imatge de Nabucodonosor. També Quevedo la utilitza en el mateix sentit que Eura en un poema a la Crucifixió: «Ve dilatar las alas poderosas / al àguila real por sus hijuelos, / que encima van seguros / de muerte alada, en flecha penetrante, / las iras licenciosas / que amenazan ligeras a los cielos.» (BLECUA ed. 1969-1981, I, 193). Cf. l'annotació del florilegi autògraf (p. 184, s.v. «Crucifixo»): «Christo en la cruz alargó los dos brassos, para amparar baxo de ellos los dos pueblos, hebreo y gentil: *Aquila magnarum alarum* Apoc.».

325: nota al ms.: «*In velamento alarum tuarum sperabo*»: és a Ps 62:8 (però, «...exultabo»). També a Ps 91 (90):4 apareix una imatge semblant: «Ell [=Jahvè] t'abrigarà amb les seves plomes, / trobaràs refugi sota les seves ales; / et cobrirà fidelment com un escut».

326: *de*: 'per'.

328: *incurt*: «ant. Incurció, invasió» (DCVB, VI, 632, s.v.1).

331-332: amb el sentit que 'fins i tot en les coses més insignificants [*la palla*] sou just'.

333: nota al ms.: «*Et copiosa apud eum redemptio*. Psalm»: concretament es tracta de Ps 129:7. Sinèresi a *Re-dempció*. Considero que hi ha 'és' elidit.

336: *a punys*: 'a grapats', 'en abundància'.

337: cf. l'annotació del florilegi transcrita a la nota al v. 321.

343: nota al ms.: «*Disipavit substantiam suam vivendo luxuriosae cum meretricibus*. Luc. 15, v. 30»; l'expressió exacta de la Vulgata és: «*Devoravit substantiam suam cum meretricibus*»; el fragment pertany a la paràbola del fill pròdig, d'aquí que aparegui el mot al v. 341.

345: nota al ms.: «*Vidit illum pater ipsius et occurrens cecidit super colum ejus*. Luc. 15, v. 20».

352 la dura crassitud.
 Entre dos malfactors
 entremesclat e inclús,
 de la més vil canalla
 356 sou reputat taür,
 mes lo títol de Rei
 que un advertit descuit
 us posà sobre el cap,
 360 tornà per vostre punt.
 Rei sou Vós a pesar
 del mateix Beolsebub,
 que ha estat de la mia ànima
 364 tirà, villano intrús;
 i en fe del vassallatge
 perpètuu que us jur,
 estes llàgrimes tiernes
 368 us pago per tribut.
 Pendent d'aqueixa barra,
 sou lo raïm madur,
 de la promesa terra
 372 portento mirabund,
 que, en la pesada premsa
 de la Passió batut,
 en vostra sang collim
 376 lo saludable suc.
 Sobre aqueixa ara sou
 anyell sofrit i mut
 que, en lloc de veus, al cel
 380 envia los perfums.
 Escàndol dels jueus

352: *crassitud*: 'gruixària'.

353: al·lusió als dos lladres que feien costat a Crist en la Crucifixió.

356: nota al ms.: «*Et cum iniquis reputatus est. Marc. 15, v. 28*». L'aparició del mot *taür*, 'tafur', 'jugador trampós', deu al·ludir al fet que Crist, a diferència dels altres dos, no és malfactor.

357: nota al ms.: «*Scripsit autem et titulum Pilatus: Jesus Nazareus Rex. Joan 19, v. 19*».

358: *advertit descuit*: oxímoron; és *descuit* perquè, sense saber-ho, els jueus fan justícia amb el títol de *Rei* (al rètol INRI), i és *advertit* perquè, al cap i a la fi, és cert.

360: 'tornà les coses al seu lloc, us retornà al vostre estat'.

362: sinèresi a *Beol-se-bub*.

363: sinèresi a *mia*.

369-372: el raïm de la terra promesa que penja d'una barra o perxa era considerat prefiguració bíblica de Jesús crucificat, la sang del qual omple el calze de l'Església (RÉAU 1957 [1996, II, 439 i 505]).

369: nota al ms.: «*Palmitem cum uva sua, portaverum in vectae*». Num. 13, v. 24»; el text canònic fa: «... sua, quem portaverunt in vecte».

372: *mirabund*: 'admirable', 'prodigiós' (?); no l'he sabut documentar en cap dels diccionaris consultats; neologisme tret del ll. *mirabilis -e* (?).

373-376: el cup de la creu o cup místic (*torcular Christi*) és una representació al·legòrica de l'Eucaristia, motiu vinculat a la de Crist font de vida. A més del passatge de Nombres esmentat, es funda en un altre passatge bíblic: Is 63:1-6; la imatge de Déu que trepitja raïm va ser represa per Ap 14:18-19 i 19-15. La vinculació entre el raïm de Nm i el cup d'Is amb la Passió de Crist (Jesús és el raïm de la terra promesa posada al cup) és de sant Agustí. La identificació final entre cup i creu és de sant Bonaventura (RÉAU 1957 [1996, II, 438-439]). El romanç «A Cristo crucificado» de Gabriel Álvarez de Toledo incorpora també l'al·legoria (vv. 53-60: REYES ed. 1988, 56-58).

373: nota al ms.: «*Torcular calcavit Dominus virgini filiae Juda. Tren. 1, v. 15*».

377-380: nota al ms.: «*Quasi agnus coram tondente se obmutescet. Ysaya 53, v. 7*». La mort de Crist se simbolitza amb el sacrifici de l'anyell pasqual instituit per Moisès; la base és al passatge d'Is esmentat: «Com els anyells portats a matar [...] ell callava i ni tan sols obria la boca»; la comparació es repeteix en altres llocs de l'AT (com en el de Jr de la citació següent) i del NT.

377: *ara*: metàfora per 'creu'.

380: en els sacrificis, la víctima era cremada amb herbes que desprenien perfums.

és vostra mort e impuc,
 i l'enganyat gentil
 384 locura la presum.
 En fi, blanc de les fletxes
 de l'odi més sangut,
 388 blanc siau de mon afecte
 i eterna gratitud.
 En aqueix mateix trono
 on, ara detingut,
 reo us miro tement,
 392 jutge sereu temut.
 No de vostra justícia
 en mi s'actue l'ús,
 sí de vostra clemència
 396 lluesca l'atribut.
 No pèrdia jo la ditxa
 que haveu Vós merescut,
 que és del poder desaire
 400 no ser lo fi obtingut.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 61v-66.

Edicions modernes: COMAS (1972 [1985, VI, 333-334]) en transcriu fragments (vv. 1-3, 73-74, 121, 125, 129-136 i 373-376); MARÍ (1972, 23-37) el transcriu sencer.

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

A la taula: «A Christo Crucificat. Romans compost per lo Ill.^m P.M. Eures». A l'Arxiu de la RABLB es conserven documents sobre l'encàrrec i la datació (març-abril 1734): veg. el comentari final.

RECENSIO

L'edició d'aquest romanç és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Títol: *A Christo Crucificat / Romans*.

[Al ms. els versos van agrupats en grups de quatre encapçalats pel número d'"estrofa", fins a un total de 100.]

5 *bas*.

[5: *bas* no fa sentit; veg. la nota al vers on recolza la meua conjectura de substitució de *bas* per *faç*.]

23 *troch*.

46 *auxigarlos*.

51 *graus*.

[51: podria voler dir 'graons' de l'escala de Jacob, però no fa sentit amb el vers següent; probablement el copista no podia llegir bé el mot en el seu antígraf i, per l'al·lusió a l'escala dels versos anteriors, va fer-ne la substitució. Argumento la hipòtesi *claus* amb el que diu la nota al vers.]

382: *impuc*: potser *impugn (?) per 'impugnació' (= 'combat', 'esforç') o per «impugnes» (*DCVB*) en el sentit de 'fermesa', 'afany' (?). No he sabut documentar cap forma similar en els diccionaris consultats.

383: nota al ms.: «*Quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam*. Jerem. 11, v. 19».

384: *presum*: 'considera'.

385: nota al ms.: «*Posuit me quasi signum ad sagitam*. Tren. 3, v. 12».

386: *sangut*: tampoc no l'he pogut documentar en cap dels diccionaris consultats; sembla forma *ad hoc* per 'sanguinari', 'sagnant' (?).

387: sinèresi a *siau*.

391-392: *tement/temut*: paradoxa.

391: sinèresi a *rea*; *tement*: 'temorós'.

394: *s'actue*: 's'exerceixi'.

397: sinèresi a *pèr-dia*.

399: *desaire*: 'menyspreu'.

62 *pues*.

[62: *pues* no rima; la forma *pus* apareix en posició de rima al v. 138 (i, en altres posicions, a 210 i 334); tanmateix no consta que fra Eura utilitzés la forma *pus* en cap dels seus textos conservats; d'altra banda, com he comentat a l'apartat **Criteris d'edició**, al *Tractat de la poesia catalana*, redactat per aquests anys, solament usarà la forma *puix*. A la vista d'aquestes consideracions, he optat per canviar les formes *pus* del ms. per *puix*; així mateix ho he fet en aquest cas, on *pues* no és sinó un error, per restablir la rima.]

85 *inocent*.

86 *acosat*.

[86: per bé que podria haver transcrit *acossat* ('acorralat'), he optat pel mot que s'avé millor al context (*innocent* al v. anterior i recordem que parla un pecador.)]

96 *os veren moribud*.

115 *adoradas*.

[115: corregeixo pel sentit i per restablir el còmput mètric.]

118 *cobra*.

[118: però ha de ser *cobre*, 3a p.s. P.I. de *cobrir*, encara sense l'increment *eix*.]

138 *pus*.

[138: veg. la nota crítica al v. 62.]

143 *dau la vida*.

[143: elimino l'article per corregir la hipermetria.]

149 *l, Yglesia*.

177 *inocents*.

194 *al aprico*.

200 *ofici llur*.

[200: corregeixo pel sentit.]

202 *copull*.

203 *ara es musti*.

[203: corregeixo per *ets* perquè es dirigeix a la *boca* en 2a p.; veg. vv. 209 ss.]

209 *auxuta*.

210 *pus en*.

[210: veg. la nota crítica al v. 62.]

230 *insult*.

[230: el cultisme ll. *inult* (veg. la nota al v.) degué ser malentès pel copista i canviat en *insult*. Edito la conjectura.]

281 *foren*.

[281: però veg. v. 289 i, en general, l'adreç de la veu poètica al Crucificat.]

304 *ni a lo menos*.

[304: la lliçó del ms. és hipermètrica; podriem pensar que l'original fes *almenos* però no he documentat aquesta forma en cap text d'Eura; en canvi, localitzo *almenys* a 12305: opto, doncs, per aquesta forma bisil·laba.]

334 *pus que*.

[334: veg. la nota crítica al v. 62.]

Romanç hexasil·làbic (*ú*).

Conservem dades d'aquest poema que el relacionen amb l'Acadèmia de Barcelona, ens daten amb precisió la redacció i ens donen les circumstàncies de la composició. A l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec titulat *Lista de los Académicos y distribución de assumptos*, hi ha dues notícies:

a) el 16 de març de 1734, en junta particular, es distribueixen una sèrie d'«assumptos» sobre la Passió. Se'n detallen fins a 23 i, entre ells, s'hi diu: «17. P.M. Eura. *Concideración de Christo en la cruz. Romance*».¹

b) el 19 d'abril del mateix any té lloc l'«Academia de Passión» corresponent. Es llegeixen els treballs encarregats el 16 de març. Eura hi va llegir la «*Concideració a Christo crucificat. Romans*».

Així doncs, es tracta d'un poema d'encàrrec per ser llegit en l'acadèmia de Passió de 1734; quant al període de redacció l'hem de situar entre mitjan de març i mitjan d'abril de 1734. Tanmateix, fora de poemes lligats a una circumstància molt concreta (una celebració excepcional, la mort d'un personatge...), hem de tenir en compte la possibilitat que l'encàrrec d'un poema es faci de manera "consensuada", per dir-ho d'alguna manera, és a dir, que l'acadèmic ja en té un en fase d'elaboració, o potser enllestit i tot, un poema que s'avindria a la convocatòria en qüestió; aleshores

¹ Notem com no s'ha de donar fe als títols d'encàrrecs, i de vegades ni als dels textos ja redactats, sobre la llengua en què són escrits; ho hem observat en el cas del poema anterior i ho constatem de nou ara; aquesta és una constant en els textos de l'Acadèmia.

en fa la proposta, que és recollida pel secretari i seguidament es fa l'encàrrec "oficial", en forma d'"assumepte", per a tal dia concret.²

COMAS (1972 [1985, VI, 333-334]) el va descriure com un «cant a la Creu i a la Redempció, de caràcter penitencial [...] de qualitat literària molt irregular. El poeta canta el cos de Crist a la creu, amb el qual estableix comparances bíbliques i profanes».

El poema exposa un recorregut ascendent pel Crucificat (peus, cames, pit...) posant èmfasi especialment en les nafres de la Crucifixió, construït en la seva major part a base d'imatges extretes dels passatges evangèlics de la Passió i de les seves prefiguracions a l'AT. En molts moments hi ha mostres d'un conceptisme detonant. És força sorprenent que no dediqui cap vers, ni tan sols una simple al·lusió, a la corona d'espines, tema al qual dediquen sempre l'atenció tots els poemes del gènere que conec (veg. més avall). És, alhora, una successió cronològica dels esdeveniments de la Passió, des que li posen els claus fins que mor (vv. 265 ss.). L'esforç per mantenir la rima en *u* al més variada possible el porta a abocar-hi formes lèxiques inaudites, neologismes, cultismes, i a un abús de participis en *-sant* (veg. la nota al v. 38).

La contemplació del Crucificat és un gènere poètic del qual conec alguns exemples que podem relacionar amb aquest poema d'Eura. En tots ells trobem una descripció de les parts del cos de Crist a la creu, referències als claus, corona d'espines i nafra del costat, al·lusions a la sang redemptora d'aquestes nafres, etc. Per exemple, Gabriel Álvarez de Toledo, escriu un *Romance. A cristo crucificado* (REYES ed. 1988, 56-58). Eura coneixia bé l'obra d'Álvarez de Toledo com ho demostren les còpies autògrafes que d'aquest autor va fer (veg. el contingut del ms. 9 de la RABLB descrit a l'**Annex IV**). Però hi ha exemples catalans que Eura coneixia igualment: el poema de Rafael Noguers (esmentat ja a la introducció i en el comentari al poema **1**) *En las congoxas de la mort; lo que diu un fel cristià convertit a Christo crucificat* (ms. 80 BC, ff. 161-161v; imprès a ARELLANO 1637, ff. 94-97v) que, com la *Poesia sacra per les agonies de la mort* de fra Eura (núm. **1**), és una oració d'un agonitzant a Déu que conté un fragment (vv. 121-156) que no és altra cosa que una contemplació molt sumària del Crucificat del tipus de les anteriors.

Francesc Fontanella va escriure el romanç *Al crucificat Amor* (que comença «Alça la vista confusa»; MIRÓ ed. 1995, II, núm. 178, pp. 46-48) on, com en el poema d'Eura, el jo poètic és el d'un pecador que prega, i descriu alhora, a la figura del Crucificat. Com el poema de Noguers esmentat, Fontanella va redactar un romanç que un manuscrit intitula *Ecos que un cor de un fel contrit exala des del sepulcre de son llit en las ultimas [agonies] de la mort a un Crucifici* (que comença «Ara, dolcíssim Jesús»; MIRÓ ed. 1995, II, núm. 191, pp. 58-62) i, com en el cas de Noguers, un fragment (vv. 37-80) conté una contemplació de Crist crucificat.³ Conec, finalment, un poema breu, les *Coblas al Christo crucificat en la Santíssima Creu* (ms. 1139 Biblioteca de Montserrat, s.f., doc. 9, lletra del segle XVIII), que és més un relat cenyidíssim de la Passió que no pas una contemplació pròpiament dita. Tanmateix, la tradició catalana de poemes contemplatius que recorren el cos del Crucificat remunta força més enllà. El mallorquí Benet Espanyol, un poeta de tradició medieval, és autor d'una *Devota contemplació* que va ser publicada a Mallorca el 1541.⁴

Pel que he pogut observar, el gènere de les contemplacions del Crucificat està, en la literatura barroca, íntimament entrelligat amb el de les pregàries d'un agonitzant, com la del poema **1** de fra Eura. Bona part dels títols que he esmentat ho demostren. A l'antologia d'ARELLANO 1637 hi ha textos que, com el de Fontanella o el de Noguers, integren els dos temes. El nostre autor, però, els ha deslligat completament: ni podem dir que el poema **1** conté fragments propis d'una "contemplació", ni aquest romanç conté referències a una veu poètica agonitzant.

² Recordem el que he dit a l'apartat **Obra. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**: el 2 de març de 1733 es van repartir encàrrecs sobre el tema del Crucificat i justament Eura va ser l'únic que va rebre un encàrrec d'una altra mena: la paràfrasi de les *Lamentacions* de Jeremies. És possible que fos així perquè potser ja tenia més o menys enllestit aquest darrer. No oblidem, però, que les *Lamentacions* és un text relacionat litúrgicament amb la Setmana Santa, com hem vist al comentari del poema anterior.

³ També coneixia bé Eura l'obra de Fontanella, de qui havia copiat nombrosos textos en el manuscrit A3 (veg. **Descripció dels manuscrits**).

⁴ *Devota contemplació ordenada per lo reverent mestre Benet Hispano, mestre en Arts i doctor en Theologia, contemplant lo cors sagrat de Jesuchrist en l'arbre de la vera creu...* (HAUF ed. 1986, 125-129). Veg. també la nota 139 del capítol **2. Obra**, a la introducció.

Tot i que gairebé amb tota seguretat devia conèixer els textos d'Álvarez de Toledo i de Fontanella, no he sabut trobar ni el més petit signe de dependència del text d'Eura respecte de cap dels anteriors, encara que s'hi detecti més d'una coincidència en algun, pocs, dels tòpics del gènere que són, però, sempre tractats de manera diversa.

El poema de fra Eura, a més, conté una característica que el fa divergir de tots els anteriors i li dóna un to de major humilitat, més adequat al pecador que s'adreça al Redemptor, i alhora una eficàcia mística (purificació per l'ascensió) de què manquen els altres: és un recorregut invertit, és a dir, des del peus fins al cap, mentre que els anteriors descriuen el Crucificat igualment de manera ordenada però del cap fins als peus (noti's els versos 5-6, "correctius" respecte de la tradició del gènere). En aquest sentit, constitueix una aportació original a la tradició catalana.

7

Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat

- I
 3 Muntanya prodigiosa,
 que en elevades puntes dividida
 sentires, llastimosa,
 morir l'Autor de la mateixa vida,
 6 i, entre altres principals dòcils muntanyes,
 de sentiment romperes les entranyes;
- II
 9 muntanya consagrada
 a la passió de Cristo sacrosanta,
 on la fe promulgada
 de Cristo compromet firmesa tanta
 12 que, quan estaven los hebreos matant-lo,
 te feies trossos tu, acreditant-lo;
- III
 15 al mig d'una planura,
 sola, d'altres muntanyes apartada,
 a la major altura
 gloriosament te mires elevada;
 18 no com altres grandeses apareixen,
 que de costes agenes s'engrandeixen.
- IV
 21 Quatre llegües bastantes
 espanyoles, a poca diferència,
 tes venerades plantes
 tenen de vògit i circumferència,
 24 que ha volgut fer-te lo Senyor estesa
 per donar a compèndrer ta grandesa.

1-12: vocatiu.

1-6: la llegenda diu que la muntanya va adoptar la forma que avui té pel dolor que sentí en la mort del Crucificat. Ben poc després de la redacció d'aquest poema, Benet Ribes afirmava a la seva *Historia de Montserrat*: «Recurrir al milagro como algunos lo han dicho, que, estremeciéndose esta montaña en el tiempo de la muerte de Christo, nuestro bien, se quebró y rajó por todas partes y quedó con esas maravillosas puntas de rocas que asombran a la vista, no tiene ningún apoyo cierto.» (ALTÉS ed. 1990, 119). Cf. vv. 30 3-4. Prosopopeia; de fet, al llarg del poema aquesta figura és aplicada constantment, sobretot a la muntanya o al santuari.

1: MASSOT (1986, 116) havia fet observar el paral·lelisme invers entre l'inici i final d'aquesta *Descripció* i el de l'*Oración panegírica que al más soberano culto de María Santísima de Montserrat*: mentre que el v. 1 es refereix a Montserrat com a *prodigi*, el sermó acaba al·ludint al «prodigioso monte» (veg. el darrer paràgraf del sermó, § 38, a l'**Annex V.ii**); i, inversament, el poema acaba amb el mot *portento*, mot que apareix cap a l'inici del sermó («portento de la naturaleza, de el arte y de la gracia», § 3). Sinèresi a *pro-di-gio-sa*.

3: nota al marge al ms. C7: «Liberatus an. 37 Petræ Scissæ sunt et in hispania quidam mons. 28 milliarius a Barña sectus est unde apelatur mons sectus. Fr. Angel de la paz en lo com^s. sobre el simbolo de los Apostoles verbo Crucifixus». (Sobre Liberat i Àngel Pas, veg. **Annex VII.**) Cf. ARGAIZ (1677, 3). Recordem que el cronicó de Liberat és una falsificació perpetrada per fra Joan Gaspar Roig i Jalpi (COLLI ALENTORN 1948, *passim*, esp. 45).

5: *dòcils*: perquè no es van rebel·lar, agitar, en la mort de Crist.

8: sinèresi a *pas-siá*.

11: sinèresi a *he-breos*.

12: *acreditant-la*: a Jesús, el qual, certament, era el Mesies.

16: sinèresi a *glo-ri-o-sa-ment*.

19: *bastantes*: no he pogut documentar l'expressió, però sembla equivaler a 'llargues' ('quatre llegües llargues'). Cf. ARGAIZ (1677, 2): «Tiene de circunferencia quatro leguas».

- V
Muntanya, a qui primera
dóna lo sol cada matí el bon dia,
27 i, atent, des de l'esfera
te saluda, galant, ab bisarria;
30 mes no és molt que lo sol te faça salva,
puix cantes a l'aurora al rallar l'alba.
- VI
Atlant que al cel sustentas
i l'hermós cap en los balcons assomas,
33 les estrelles lluentes
al sombrero te posen blanques plomes,
36 les esferes, sutil galó de plata,
i els núvols te serveixen de corbata.
- VII
Qual garça que, lleugera,
sobre les denses tempestats se'n puja,
39 mires baix, altanera,
vibrar los rajos i formar la pluja;
42 de l'estrago les cimes tu exentes,
que t'elevas dessobre les tormentes.
- VIII
Quan acaba lo dia
l'esplendor abreviat de son imperi
45 i al sol en agonia
li prevé sepultura altre hemisferi,
48 lo mar Mediterrà a la sombra banya,
trenta milles distant de la muntanya.
- IX
De boira coronada,
tot sovint amaneix la alta cima
51 espessa i argentada,

20: *espanyoles*: la "llegua espanyola" equival a 5.572 m; és a dir, parla d'un perímetre d'uns 22 km. *..A poca diferència: 'aproximadament' (DCVB, IV, 416, s.v. Diferència).*

22: *vògit*: 'vogi', 'perímetre'.

23: *estesa*: 'extensa'.

27: *des de l'esfera*: al·lusió a la cosmologia ptolemaica (veg. encara els vv. 35 i 131).

29-30: cf. 3 319-320, amb la mateixa combinació de rimes i l'esment del sol: «plora aquí i ab lo llanto fes-li salva, / que eixuga el sol les llàgrimes de l'alba».

31: *Atlant*: metàfora per 'serra de Montserrat'.

32: *en los balcons*: del cel.

34: *sombrero*: veg. la consideració d'aquest mot com a català «polític», és a dir, 'polit', 'culte' (oposat a «rústic» que fa al pròleg a l'«epílogo»: «[l'idioma català] per a molts significats té dos espècies de termes, ço és, rústics i polítics, com és *llavis/morros* i *barret/sombrero*, i altres innumerables d'esta forma» (**Annex VI.2**, § 8). Veg., però, *capell* a **5.I** 163.

35: *galá*: segurament en el sentit de 'nimbe'.

38: *se'n puja*: sobre aquesta construcció pronominal, 'pujar amunt des (d'un lloc)', remeto a *DCVB* (VIII, 977, s.v. *Pujar*) i *DECat* (VI, 855).

39: *altanera*: en el doble sentit del mot en castellà, 'altiu' i 'de vol alt', aplicat a les aus, esp. rapinyaires (cf. *altanería*).

41: *exentes*: 'exemptes', 'eximeixes', d'*exemptar*, 'eximir' (*DCVB*, V, 653).

44: sinèresi a *a-bre-viat*.

45-46: cf. 3 289-290: «Mira com al morir prevé i disposa / sepulcre preciós lo cuc de seda».

47-48: cf. ARGALZ (1677, 2): «y tan alto, que al ponerse el sol alcanza siete [=llegües] su sombra hasta meterse en el mar en los más largos días del verano».

54 que del trono és de Déu vulgar tarima,
misteriós prodigi que acredita
la glòria del Senyor que en ella habita.

X
57 Callen les celebrades
piràmides d'Egipte sumptuoses,
puix que les elevades
punes que Montserrat, majestuoses,
60 portentós erigeix en vârios riscos
major número formen d'obeliscos.

XI
63 En la cima elevada
de cada risco de la llarga serra
hi ha una creu plantada
que a l'abisme amenaça crua guerra,
66 arbres sagrats que la muntanya rica
sobre altíssims penyascos fructifica.

XII
69 Los navegants, gososos,
a penes la descobren, la saluden;
confiats i animosos,
a un temps les aigües i el temor sacuden,
72 i, ab clamors del metall, tota la serra
venerada se veu de mar i terra.

XIII
75 Los aucellets graciosos
viuen allí sens susto i sens cuidado,
puix veuràs que, amorosos,
se posen sobre el muscle ab desenfado,
78 i, a escuses d'un pinyó que los provoca,
mil voltes ab lo bec besen la boca.

50: *amaneix*: d'*amanèixer*: «Aparèixer, fer-se visible» (DCVB, I, 597 s.v., accepció que és localitzada al Maestrat). En aquest mateix sentit la utilitza Fontanella a la *Selva elegiaca* («Ara sí que ets divina, Elisa»), v. 24 (MIRÓ ed. 1995, I, 220) i Josep Romeguera a l'*Ateneo de grandesa* (ROMEQUERA 1681, 75 i 119). Hi at a la | *alta*.

52: hipèrbaton: 'que és vulgar tarima del trono de Déu'. *Vulgar*: en el sentit d'usual'.

54: sinèresi a *glò-ria*.

55-58: paral·lelisme: 'celebrades piràmides... sumptuoses,... elevades puntes... majestuoses'.

55-56: cf. ARGAIZ (1677, 3): «Las cumbres en lo alto se rematan al modo y forma de piràmides, y puede con ella Cataluña hazer callar a las de Egipto»; amb tot, fra Eura no compara les *punes* de Montserrat amb piràmides, sinó que diu que la serra supera Egipte, celebrada per les seves piràmides, perquè té major nombre d'*obeliscos*.

55: *caller*: imperatiu.

59-60: la comparació entre les punxes de Montserrat i els obeliscos apareix també al poema 30 2.

59: *portentós*: adj. amb funció adverbial. Sinèresi a *vâ-rios*.

64: *abisme*, en el doble sentit d'abim', 'penya-segat' (al qual repta la creu al cim) i d'infern' (al qual igualment repta el símbol).

70: *sacuden*: entenc que 'sacsegen' les aigües (amb els rems) i 's'espolsen' el temor (sobre *sacudir*, veg. DCVB, IX, 784, s.v. *Secudir*, i DECat, VII, 568, s.v. *Sacsar*).

71: *clamors del metall*: 'toc de campanes' (?).

73-78: cf. ARGAIZ (1677, 6): «El pasto común que los hermitaños les dan son piñones, nuezes, almendras maxadas, lo qual toman de su mano». Com diu ALTÉS ed. (1990, 122 n. 287), l'ensinistrament dels ocells pels ermitans era una «habilitat [que] embadalia els visitans» i se'n van fer ressó un gran nombre de cròniques històriques i de viatges que descriuen Montserrat.

73: sinèresi a *gra-cio-sos*.

77: a *escuses*: 'amb excuses', 'sota pretext' (DCVB, V, 647, s.v. *Excusa*, i la forma *escusar*, 648, s.v. *Excusar*).

- XIV Entre la tropellia
de volàtils que en ella se sustenten,
81 en abundància cria
halcons reals, que a prínceps se presenten,
84 que, en ràpida, veloç, sutil carrera,
rajos són fulminats dende l'esfera.
- XV En la falda espaciosa
flors produeix i plantes admirables,
87 i així mateix, virtuosa,
herbes medicinals i saludables,
90 si bé una assistència que és divina
és la més certa i prompta medicina.
- XVI En les entranyes cria
jaspes finíssims que, modesta, oculta,
93 i, si el treball porfia,
trobarà màrmol negre en terra inculta,
que fins en lo que oculta, cuidadosa,
96 és la muntanya rica i preciosa.
- XVII Los aires apacibles
tan blandament als rissos vegetables
99 blandegen que, insensibles,
mansos, frescos, sutils i saludables,
102 tan lluny estan los arbres de l'estrage,
que el més furiós ímpetu és halago.
- XVIII De les altes colines
baixen ràpidament precipitades
105 les aigües cristal·lines,
no ja murmúrees sinó molt callades,
puix fins les aigües que corrent davallen,

79: *tropellia*: per al DCVB, a Mallorca és equivalent a «Tropelleria: Precipitació, pressa excessiva» (X, 552, s.v.); en el nostre text, però, sembla sinònim de 'tropell'.

81: sinèresi a *a-bun-dàn-cia*.

82: cf. ARGAIZ (1677, 5): «Otro favor le hizo Dios a Monserrate de no menos estima, que fue avezindarse en él diferentes géneros y especies de aves [...]. Las aves son algunas águilas reales, azores, halcones y gaviñanes, que, por ser de tan estremado buelo, son estimados y buscados de los príncipes, *qui in auibus coeli ludunt*, con grande cuidado, lo qual es tan antiguo que ay escrituras en el Archivo de más de quinientos años que hablan de los halcones de Monserrate».

83: *carrera*: en el sentit de 'cami', 'ruta', *sutil* perquè no deixa rastre en l'aire.

85-90: cf. ARGAIZ (1677, 3): «[...] en cuyas aberturas con poca tierra se crian flores diferentes, yervas medicinales y muchos robustos robles»; a la pàg. 5 fa esment de la diversitat de flors i plantes silvestres i arbres.

85: *espaciosa*: 'espaiosa'; hi fa sinèresi: *es-pa-cio-sa*.

87: sinèresi a *vir-tuo-sa*.

89: hiat *bé* | *una*. Sinèresi a *as-sis-tèn-cia*.

91-96: cf. ARGAIZ (1677, 3): «Assí pues, aora examinada la calidad de las peñas, se halla que son jaspes, y que con cuidado se topa con lo fino y el mármol negro se descubre a las raíces y faldas de la montaña».

93: *porfia*: 'porfidia', 'insisteix'. *Treball* és sinècdoque per 'persona que treballa'.

98: *blandament*: 'suaument'. *Vegetables*: 'vegetals' (no he pogut documentar la forma en els diccionaris consultats (DA, Cov., etc.), però la retrobo a una edició de Salamanca del 1736 (veg. *Assunto III*, al comentari final del poema 23).

99: *blandegen*: 'brandegen', 'branden'.

100: *mansos*: 'dòcils'.

108 per a no ròmprer lo silenci, callen.

XIX

Los ecos dolorosos
de penitents únicament ressonen,
111 i els himnes harmoniosos
que, al compàs de sospirs, los cors entonen;
en honra de millor deïdat pal·làdia,
114 transformen la muntanya en nova Arcàdia.

XX

Sis principals fonts pures
per vàrios paratges repartides,
117 d'entre les penyes dures
a penes naixen, corren presumides
entre l'espaciosa verda falda,
120 serps de plata en màrgens d'esmeralda.

XXI

Llobregat, que arreplega
les aigües d'infinites fonts copioses,
123 ve saltant i li entrega
corrent tribut de perles precioses,
i, ab poders de les fonts que s'incorpora,
126 vassallatge prestant, los peus li adora.

XXII

Al costat d'una penya
d'esta muntanya vasta i prodigiosa,
129 ha fet niu, halagüenya,
l'àguila més real i generosa
que el vol remunta sobre les esferes
132 i beu al sol los raigs i llums primeres.

XXIII

Sobre d'immòbil base
dos-cents riscos s'elevan a porfia;
135 que si, per fer-se casa,
l'eterna e immortal sabiduria
elegí set columnes corpulentes,
138 per a fer aquesta altra alçà dos-centes.

106: sinèresi a *mur-mú-rees*.

109-114: MASSOT (1986, 119) va posar de manifest els paral·lelismes entre aquesta estrofa i el passatge següent de l'*Oración panegírica*, § 28: «Es, señores, el monte de Montserrat Arcadia de penitentes, donde lloran unos las culpas y se abrasan otros en el incendio de purísimos amores. ¿Qué mucho, pues, que aquella Divina Palas ponga su throno en aquel monte y en él especialmente reyne?».

111: sinèresi a *har-mo-nio-sos*.

113: *millor deïdat pal·làdia*: sinèdoque per 'Maria'.

115: cf. ARGAIZ (1677, 4): «Y de verdad que quando considero que otras tantas manó en la cruz el Señor de lo criado, una de agua y cinco de sangre, se me representa que quiso hazer con ellas noble a Monserrate, y que a la divisa de los seis arroyos que corrieron de pies, manos y costado, correspondiessen las seis fuentes de agua». A continuació descriu els noms i les característiques de sis «arroyos» (pp. 4-5).

120: *serps de plata* és metàfora per 'rius' i *màrgens d'esmeralda* per 'riberes verdes'.

122: sinèresi a *co-pio-ses*.

123: *li*: el referent representat per aquest pronom feble de datiu és 'la serra de Montserrat'.

124: *perles*: metàfora per 'aigües'.

128: sinèresi a *pro-di-gio-sa*.

130: *àguila*: metàfora per 'Maria'.

- XXIV Al temple de Diana
 que en Èfeso fou quinta meravella,
 141 la pietat cristiana
 ha trasladat aquí a deitat més bella,
 144 que serveixen humils ab pietat rara,
 si castes nimfes antes, àngels ara.
- XXV A expenses e hidalguia
 del gran Felip segon, rei potentíssim,
 147 s'edificà a Maria
 lo nou temple real i sumptuosíssim:
 150 règio alcàsser alçat en la muntanya,
 presidi de la fe de tota Espanya.
- XXVI Aquí la idolatria
 a una estàtua de Venus adorava,
 153 que, profana e impia,
 subvertí sant Miquel ab fúria brava,
 156 col·locant en est lloc montuós i vasto
 a la Mare millor de l'amor casto.
- XXVII Aquí reina Maria,

134: cf. ARGAIZ (1677, 3): «parece una fortissima ciudad rodeada de grandes torreones y valuartes, formados de ducientas peñas». *A porfia*: loc. 'a qui pot més'.

136: *sabiduria*: sinèdoque per 'Déu'.

137: *set columnes*: els set dons de l'Esperit Sant?; les set esferes o cels de la cosmologia ptolemaica?

139-140: Efes era la ciutat santa d'Àrtemis (o Diana); al segle IV aC s'hi va construir el temple, l'Artemisi d'Efes. Va ser considerat pels antics, en efecte, una de les set meravelles del món.

141: sinèresi a *cris-tia-na*.

142: sinèresi a *dei-tat*. Cf. **30** 18.

143: sinèresi a *pie-tat*. *Rara*: en el sentit d'extraordinària'.

144: típica fórmula estilística gongorina: si A, B. *Castes nimfes*: perquè Diana simbolitza la castedat.

145-150: entre 1560 i 1592, sota el regnat de Felip II i el regiment de l'abat Bartomeu Garriga, es va edificar la basílica actual (ALBAREDA 1977, 80).

145: *hidalgua*: 'noblesa'.

148: sinèresi a *sump-tuo-sis-sim*.

149: imatges bèl·liques, de fortificacions, etc., com aquestes apareixen també a l'*Oración panegírica* p.e., a § 31 («Primero se edificó la fortaleza principal de el monasterio; y, después, en varios puestos de el monte se han erigido trece hermitas donde, siendo gobernadores otros tantos hermitaños penitentes, defienden aquellas fortalezas del Reyno de la Gloria.») i § 35 (Montserrat és «alcázar donde se celebran los triunfos de María, éste es el templo donde María triunfa»). Veg. també els vv. 261-264. Sinèresi a *rè-gia*.

150: *presidi*: en el doble sentit d'ajuda, protecció i de «lloc fortificat i guardat per tropes; guarnició de soldats» (ambdues, acc. antigues: *DCVB*, VIII, 856, s.v.).

151-156: també el tema dels antecedents pagans és negat pel P. Ribes (ALTÉS ed. 1990, 120).

151-152: cf. ARGAIZ (1677, 6): «Determinaron [*els gentils*] levantar en aquella montaña un templo, que dedicaron luego a Venus». Cf. **30** 13-18.

151: ms. C7: nota al marge del vers: «Liberatus Cron. an. 253. ruit templum veneri dicatum in monte secto olim Storcili prope Barña. idem Chron. Hispalense 137. Idem fr. Gregorio de Argaiz en la perla de Cataluña cap. 2 n.4» (sobre la *Chron. Hispalense* i Argaiz, veg. **Annex VII**). *Aquí*: primer terme d'una anàfora que es perllonga en estrofes successives d'aquesta part del poema. Ha estat utilitzada en altres poemes d'Eura, p.e., al núm. **4**.

152: sinèresi a *es-tà-tua*.

154: cf. ARGAIZ (1677, 8): «Tengo fundamento para creer que quien derribó el templo de Venus en Monserrate fue el arcángel san Miguel». Sinèresi a *fú-ria*. La "iunctura" *fúria brava* apareix també a **3** 63.

155: sinèresi a *mon-tuós*.

de l'univers emperatriç jurada;
 159 aquí la monarquia
 més remota se mira avassallada,
 puix si, curios, registres los eraris
 162 veuràs a reis i prínceps tributaris.

XXVIII

Aquí rendí a Maria
 les armes sant Ignasi de Loiola,
 165 que de la Companyia
 les triumfants banderes enarbola,
 i, consultora aquí ella, i propícia,
 168 determinà fundar nova milícia;

XXIX

en l'antiga Manresa,
 per no pèdrer de vista a esta muntanya,
 171 dintre una roca fesa
 obrà la penitència més estranya,
 i d'aquí, cumulat de beneficis,
 174 la forma copià dels *Exercicis*.

XXX

Aquí Nolasco, insigne
 fundador del real orde mercenari,
 177 per superior designe
 ratificà lo vot extraordinari
 180 de redimir catius i, si importava,
 quedar l'amable llibertat esclava.

XXXI

Aquí féu penitència
 fra Joan Garí ab rígida asperesa,
 183 provant per experiència
 quant flaca és nostra vil naturalesa
 i, al mateix temps, de la divina gràcia

157-162: cf., com va fer MASSOT (1986, 121), amb el fragment de l'*Oración panegírica*, § 37, on apareixen els mateixos conceptes: «Triunfa finalmente María en Montserrat, no sólo de vencedores y vencidos, sí aun de los monarcas y príncipes de la tierra, pues todos los reyes y príncipes de Europa, en esse monte, son de María gloriosos tributarios. ¿Qué poderoso ay en la Europa que en esse monte a María no le pague el tributo?».

161: sinèresi a *cu-riós*. *Eraris*: *erari* és el «tesor o depòsit dels diners de l'Estat, d'un príncep o d'una comunitat» (DCVB, V, 132, s.v.); aquí sembla tenir el valor de 'registre de donacions' que els dignataris feien al santuari.

163-174: també ARGAIZ (1677, 170-180) tracta d'Ignasi de Loiola i Montserrat. Sobre la mateixa qüestió, veg. ALBAREDA (1977, 286-290). La referència a Ignasi de Loiola, amb el canvi de milícia terrenal per celestial i la penitència en una cova, també apareix a l'*Oración Panegírica*, § 33, on insereix en nota una inscripció llatina al·lusiva gravada en un pilar de Montserrat, de 1522 (veg. l'**Annex V.ii**; MASSOT 1986, 120, es fa ressò també de la doble aparició de Loiola, al poema i al sermó).

172: sinèresi a *pe-ni-tèn-cia*.

173: *cumulat*: 'acumulat', 'curull'; de *cumular*, «ant. Acumular» (DCVB, III, 851, s.v.).

175-180: l'estada del fundador de l'orde de la Mercè, Pere Nolasco, a Montserrat és exposada també per ARGAIZ (1677, cap. XXV.2, pp. 63-64). Sobre la mateixa qüestió, ALBAREDA (1977, 285-286). Cf. *Oración Panegírica*, § 34, on, a més, fra Eura esmenta explícitament l'ús d'Argaiz com a font (veg. **Annex V.ii**). MASSOT (1986, 120-121), que observa també l'aparició de Pere Nolasco a ambdós textos de fra Eura, sermó i poema, com acabem de veure amb Ignasi de Loiola, remarca com apareixen pel mateix ordre, «contrari a la cronologia».

176: sinèresi a *real*.

177: sinèresi a *su-pe-rior*.

178: sinèresi a *ex-tra-or-di-na-ri*.

179-180: paradoxa (redimir captius i quedar esclaus –els mercedaris– d'aquesta tasca).

179: *importava*: 'calia' (DCVB, VI, 603, s.v.). Cf. **12** 468.

186 l'invencible poder i l'eficàcia.

XXXII

Aquí triomfà gloriosa
 Maria, nostra mare soberana,
 189 puix aquí, victoriosa
 de la bàrbara i vil nació pagana,
 192 aportades de terres estrangeres,
 per memòria pengem les banderes.

XXXIII

Horrendos basiliscos,
 del sostre estan pendants per presentalla
 195 tretze estendards moriscos
 que, presos per don Joan en la batalla,
 198 a est santuari dedicà, i la glòria
 de la més important naval victòria.

XXXIV

Claustro benedictino
 de singular doctrina i observància
 201 guarda aquell vellocino,
 Argos constituït de vigilància,
 on no pot introduir al trist Morfeo
 204 lo alat de Mercúrio caduceo.

XXXV

Entre aquelles maleses
 la grandíssima casa està fundada,
 207 on cotxes i calesses
 arriben amplament fins a l'entrada,
 que per a ditxa tal s'ha donat manya
 210 en eixamplar la falda la muntanya.

XXXVI

Fan allí residència

181-186: el cas de Joan Garí és tractat també per ARGAIZ (1677, cap. VIII, pp. 28-37).

183: sinèresi a *ex-pe-rièn...*

187: sinèresi a *trium-fà* i *glo-riosa*.

189: sinèresi a *vic-to-riosa*.

190: sinèresi a *na-ciú*.

193-198: cf. ARGAIZ (1677, 204): Joan d'Àustria, després de la victòria de Lepant, va fer donació d'una «làmpara de peso de treinta marcos de plata, y la dotó con cien ducados»; a més, «colgó en su capilla el farol que avía estado en la capitana del general de la armada Hali Baxá, que hasta el día de oy persevera, y treze vanderolas que están colgadas en la iglesia vieja». Veg. també els vv. 307-312. Sobre aquesta qüestió, veg. ALBAREDA (1977, 87). També l'*Oración panegírica* al·ludeix als estendards enemics, al fanal de Lepant, etc. (§ 36).

193: *basiliscos*: metàfora per 'estendards'.

195-198: hipèrbaton: 'dedicà tretze estendards moriscos i la glòria...'

196: *don Joan*: Joan d'Àustria en la batalla de Lepant. Sinèresi a *Joan*.

197: sinèresi a *san-tua-ri*.

201-204: al·legoria: Argus, de múltiples ulls i força prodigiosa, custodïa la vedella Io; però Mercuri, enviat per Júpiter, aconseguí d'arrabassar-li en fer-lo adormir (al·lusió a Morfeu) i matar el guardià aleshores. En el poema, el santuari és un Argus vigilant que custodïa la Verge i res no pot afeblir la seva missió.

201: *vellocino*: 'vellocí', 'velló'; és metàfora per 'Maria'; el velló de Gedeó era considerat una prefiguració de la maternitat virginal de Maria (RÉAU 1957 [1996, 1/2, 93]; també a WARNER 1976 [1991, 98-99]); l'episodi del velló és a Jt 6:36-40. Aquest símbol devia fer d'esquer als coneixements mitològics d'Eura per muntar l'al·legoria.

203: sinèresi a *in-tro-duir*.

204: hiat *lo | alat*; sinèresi a *Mer-cú-ria*.

205 i 207: rima visual: *maleses / calesses* ([z]/[s]).

213 cent monges, incansables operaris,
vuitanta d'obediència,
tretze ermitans que viuen solitaris,
216 vint-i-dos escolans, digna corona
de tan celestial felïç patrona.

XXXVII

D'aquesta casa antiga
han eixit bisbes, cardenals i papes,
219 que ab il·lustre fatiga
han practicat les accions més guapes,
i altres barons excelsos que, famosos,
222 no han cabut en sos àmbits espaciosos.

XXXVIII

A l'apuntar l'aurora,
s'ofereix sacrifici cada dia,
225 ab música canora,
a l'Altíssim, en honra de Maria,
que los escolanets, ab diligència,
228 lo canten al compàs de sa innocència.

XXXIX

Perpètuament se canta
l'ofici i la sagrada psalmodia
231 ab solemnitat tanta,
tanta suavitat i melodia,
que les hores canòniques cantades
234 són sempre graves i no són pesades.

XL

Quan la nit silenciosa
està en la meitat de la carrera,
237 la turba religiosa,
cantant matines, en lo cor s'esmera,
i nit i dia, en plàcida ordenança,
240 ve a ser casi perenne l'alabança.

211-216: ARGAIZ (1677, 277), en canvi, diu, al 1676, quan redacta aquest capítol: «setenta y seis [*monjos*] residen dentro de casa para el coro y demás oficios competentes al gobierno económico [...] Veinte y dos hermanos legos. Diez y ocho hermitaños en las hermitas de la montaña y en casa y veinte y seis niños escolanes que sirven a las missas y a la capilla de música»; les xifres, amb només seixanta anys de diferència, són força diferents.

212: *monges*: 'monjos'.

213: *d'obediència*: 'llecs'; hi fa sinèresi: *o-be-dièn..* Sobre els llecs o donats, veg. ALBAREDA (1977, 207-212).

220: *guapes*: 'valentes', 'audaces' (el *DECat*, IV, 697, s.v. *Guapo*, el documenta per 1a veg. al 1803, i el *DCVB* encara més tard).

222: sinèresi a *es-pa-cio-sos*.

223-252: sobre la *Laus perennis* a Maria, veg. ALBAREDA (1977, 165-167 i 183). En parla ARGAIZ (1677, 282-283), i Eura mateix a l'*Oración panegírica*, § 18 (veg. **Annex V.ii**; també MASSOT 1986, 120, n'esmenta els paral·lelismes).

229: sinèresi a *per-pè-tua-ment*.

231-232: *tanta* / *tanta*: anadiplosi; noteu l'al·literació *tat-tan-ta-tan-ta*, a mode de repetició oral dels compasos de la música.

234: *graves*: 'greus', 'serioses' (cast.? llat.?); es tracta d'un cas d'amfibòlia perquè també remet a 'pesants' i per això estableix la paradoxa amb *no són pesades*.

235: sinèresi a *si-len-cio-sa*.

236: hiat *està* | *en*.

237: *turba*: en el sentit etimològic del ll. *turba*, 'multitud'. Sinèresi a *re-li-gio-sa*.

- XLI Després de les matines,
 oració mental tenen mitja hora,
 243 ab ànsies peregrines,
 i, després de la prima, una hora s'ora,
 246 fent més plàcido al cant i més jocundo
 lo sagrat del silenci més profundo.
- XLII Fins los estudiosos
 escolanets que música professen,
 249 cada dia, obsequiosos,
 l'ofici parvo de Maria resen
 252 a dos cors, i ab tanta compostura
 com si fossen ja tots d'edat madura.
- XLIII De la casa d'Aitona
 hi ha hagut escolans, i la de Prades,
 255 d'Eril i de Cardona,
 Pinós, Moncada i altres celebrades,
 que daren nou esmalt a sa noblesa
 258 al palàcio servint d'esta Princesa.
- XLIV Tretze ermites situades
 en los llocs eminentes de l'asperesa
 261 són torres elevades
 de la sagrada invicta fortalesa
 264 que, pertretxades de virtut immensa,
 serveixen d'hermosura i de defensa.
- XLV Los ermitans ditzosos
 que, humils, habiten de contínuo en elles
 267 atents i cuidadosos
 són en propietat les sentinelles,
 270 puix quan a mitja nit la casa cita
 correspon la campana en cada grita.

242 i 244: rima visual: *hora / ora* ([**o**]/[o]).

243: sinèresi a *àn-sies*.

244: *una hora s'ora*: antanàclasi.

249: sinèresi a *ob-se-quio-sos*.

250: *ofici parvo*: «*Ofici menoret o parve*: la recitació de les hores canòniques abreviades, en què les matines no tenen més que un nocturn» (DCVB, VII, 869, s.v. *Ofici*). Sobre l'escolania, veg. ALBAREDA (1977, 163-164 i 213-219).

251: hiat *i | ab*.

258: *palàcio* és metàfora per 'santuari' i *Princesa* per 'Maria'. Sinèresi a *pa-là-cio*.

259-288: sobre les ermites, veg. ALBAREDA (1977, 191-203). ARGAIZ 1677 descriu les ermites al cap. XC, pp. 283-290.

259: sinèresi a *si-tua-des*.

261-264: sobre aquestes imatges bèl·liques, veg. el que he dit a la nota al v. 149 i els paral·lelismes amb fragments del sermó sobre Montserrat.

263: *pertretxades*: 'proveïdes'.

266: sinèresi a *con-tí-nuo*.

267: sinèresi a *cui-da-do-sos*.

269-270: sobre la participació dels ermites en els oficis i les campanes nocturnes de les capelles, etc., veg. ALBAREDA (1977, 166 i 200).

- XLV
 Al cor del monasteri,
 lo cor dels ermitans que amor alenta,
 273 ab lo devot psalteri,
 les alabances del Senyor augmenta,
 i, a un punt trempats los cors, al Cel s'envia
 276 la més suau consonància i harmonia.
- XLVII
 Baixen de les ermites
 totes les festes de segona classe
 279 per sendes exquisites,
 sens que algú al coto limitat traspasse,
 i en la recreació sacra que practiquen
 282 al Senyor de la Glòria comuniquen.
- XLVIII
 Esta vida ditxosa
 que don Joan de Àustria no ignorava,
 285 antes de la gloriosa
 mort, apètia, i més apreciava
 ser humil ermità d'esta muntanya
 288 que ser governador de tota Espanya.
- XLIX
 En arques precioses,
 los cossos de sis màrtirs de Sardenya
 291 se guarden, i altres coses
 on la fe pura dignament s'empenya,
 de forma que aquell noble santuari
 294 ve a ser casi tot un reliquiari.
- L
 La riquesa copiosa
 que un monge ensenya i per parts explica

269: *grita*: 'garita' (DCVB, VI, 416, 1. *Grita*).

271: *monasteri*: 'monestir' (cultisme ll., segons DCVB, VII, 532, s.v.), però *monestir* al v. 520.

276: sinèresis a *suau* i *con-so-nàn-cia*.

278: *festes de segona classe*: el calendari litúrgic presentava una classificació de preeminència força complexa: diumenges de 1a i 2a classe, alguns amb octava i vigília, fèries de 1a, 2a i 3a, festes de 1a, 2a i 3a, etc. De fet, baixaven al monestir «en les grans festivitats litúrgiques: Nadal, Pasqua, la Pentecosta, Nativitat de la Verge, Tots Sants, festa de sant Benet, etc.» (ALBAREDA 1977, 201).

280: *coto*: 'terme'.

281: dues sinèresis a *re-crea-ció*.

282: *comuniquen*: 'prenen en comunió' (veg. DCVB, III, 359, s.v. *Comunicació*, no es recull aquesta accepció sota *Comunicar*). Sinèresi a *Glòria*.

284: hiat *de | Àustria*; sinèresi a *Àus-tria*.

285: sinèresi a *glo-rio-sa*.

288: nota al marge del vers, en el ms. C7: «Fabian Estrada historia de Flandes Capº. 10. paucis ante obitum mensibus decrevisse inter Serrati montis heremicolas in servire Domino». També fa esment d'aquest darrer desig de Joan d'Àustria l'*Oración Panegírica*, § 31 (on s'insereix també una citació d'Estrada, de la qual aquesta és el fragment final). Sobre Julián de Estrada, veg. **Annex VII**. Cf. ARGAIZ (1677, 206): Joan d'Àustria, «tuvo algunos meses antes de morir deseos de dexar el gobierno y recogerse a vivir en Monserrate entre los heremitas de aquella montaña»; diu que la notícia procedeix de la crònica llatina de Fabián Estrada sobre la història de Flandes. Cf. també SERRA (1747, 322-323). Se'n fa ressò ALBAREDA (1977, 87).

289-294: sobre el tresor montserratí, veg. ALBAREDA (1977, 153). En parla ARGAIZ (1677, 279).

289-291: però, segons ARGAIZ (1677, cap. LXXXIII.3, pp. 244-245), els cossos de màrtirs de Sardenya eren disset. Rima visual: *precioses / coses* ([o]/[●]).

294: sinèresi a *re-li-quia-ri*.

297 a la plebe curiosa,
tan preciosa és que, si replica
300 i ho vol apurar tot la diligència,
primer, a ell, li apuren la paciència.

LI Vuitanta grandioses
303 llànties de plata cremen, totes bones,
dàdives precioses
de reis, prínceps, ducs i altres persones,
on llueix més que el llum que col·locaren
306 l'ardent devoció dels que les daren.

LII La llàntia del rei moro,
309 fanal de la turquesca capitana
en Lepant, ab desdoro,
vençuda de l'armada cristiana,
312 del temple de Maria digne empleo,
penja aquí dedicada per trofeo.

LIII Del primer or que a Espanya
315 los vencedors de Índies aportaren
no ab providència estranya
càlic i vasos per l'altar labraren,
318 que el tribut se li deu tant de justícia
que fins de l'altre món paguen primícia.

LIV De finíssima plata
321 s'eleva majestuós un trono sacro,
que en grades se dilata
des del peu de l'altar al simulacro:
peanya regular, cosa comuna

295: sinèresi a *co-pio-sa*.

296: hiat *ensenya* | *i*.

297: sinèresi a *cu-rio-sa*.

299: *apurar*: 'examinar a fons'.

300: *apuren*: 'esgoten'; concordança *ad sensum* amb *plebe curiosa*. Notem la figura del monjo "cicerone" de les visites del monestir i la impaciència dels curiosos per conèixer els tresors, materials i espirituals, que guarda el monestir, els quals exhaureixen la paciència del guia. Sinèresi a *pa-cièn...*

301-304: a principi del segle XVIII eren exactament 74 les llànties d'argent que penjaven d'una biga davant l'altar major (ALBAREDA 1977, 160).

302 i 304: rima visual: *bones* / *persones* ([e]/[o]).

302: sinèresi a *llàn-ties*.

307-312: veg. la nota als vv. 193-198.

307: sinèresi a *llàn-tia*.

309: *desdora*: 'descredít'.

310: *de*: 'per'.

313-318: sobre el tresor conservat a Montserrat abans de la vinguda dels francesos, en la major part fruit de donacions dels segles XVI i XVII, veg. ALBAREDA (1977, 152-153).

314: hiat *de* | *Índies*.

315: 'no per una ordre externa sinó per pròpia decisió'; sinèresi a *pro-vi-dèn-cia*.

317: *li*: 'al santuari'.

318: *altre món*: Amèrica. *Primícia*: en el sentit tributari.

324 per la que el Sol vesteix, calça la Lluna.

LV

Sobre el trono s'ostenta
la sagrada imatge de Maria
327 que a Déu-infant sustenta
i al Criador la Criatura cria,
330 i en la falda d'aquella gran Senyora
se mira el Sol en braços de l'Aurora.

LVI

Negra, però no fea,
333 amaneix la imatge portentosa,
que en la divina idea
no s'oposa el ser negra al ser hermosa,
336 puix, resplendent sens màcula ni taca,
és estrella del dia en nit opaca.

LVII

Un pintor que atrevia
339 blanquejar-li la cara una vegada,
castigant l'ossadia,
cegà a la primera pinzellada,
342 que en obra que acabà mà soberana
és delictes anyadir-hi mà humana.

320: sinèresi a *ma-jes-tuós*.

322: *simulacra* 'cambril'.

323-324: *peanya*, és a dir, els graons (*grades*) que puguen cap a la imatge. La *peanya* vesteix el Sol (metàfora per 'custòdia' –o pel 'nen Jesús'? cf. v. 330–; CD); calça (perquè la té sota els peus) la Lluna (metàfora per 'Maria'). Com ha observat MASSOT (1986, 117), aquestes expressions són al·lusives al Càntic dels Càntics (Ct 6:9): «Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol?», fragment que, justament, és citat a l'*Oración panegírica*, § 8.

325-378: enmig del relat de la invenció o descoberta de la imatge de la Verge per uns pastorets (veg. nota als vv. 439 ss.), Argaiz fa una descripció de la imatge que diu que prové d'una «relación que anda de los milagros de nuestra Señora; en el capítulo dèzimo se descubre y pinta su figura y facciones, que quise poner aquí con sus palabras». Deu referir-se a la crònica del pare Solsona (veg. el comentari al final del poema). «Está, pues, la gloriosa imagen en el altar mayor en un tabernáculo de curiosa y rica labor, más alto que el Santísimo Sacramento. Es figura de una noble señora, de más que mediana edad, pero la hermosura de su rostro es más que admirable, y llena de consuelo. Su gravedad inclina a reverencia. El color es moreno y los ojos muy vivos y hermosos. Tiene una autoridad celestial [...]. Tiene a su sacratísimo hijo, de la proporción de un niño de tres o quatro meses, sentado sobre sus preciosas rodillas y la bendita imagen de nuestra Señora le pone la mano izquierda sobre su hombro izquierdo, y saca la mano derecha por el costado derecho, tanto que el Niño puede verla. Tiene abierta la palma azia arriba, como si en ella tuviesse alguna cosa.»

326: hiat *sagrada* | *imatge*.

327: *sustenta*: 'sosté'.

328: derivació: Maria cria el fill de Déu.

330: *Sol*: metàfora per 'Jesús'. *Aurora*: metàfora per 'Maria'; era una expressió fixada: cf. Fontanella: «donant al Sol, en brassos de la Aurora» (núm. 171, v. 3) i «per adorar al Sol / en braços de l'Aurora» (núm. 267, vv. 35-36) (MIRÓ ed. 1995, II, 19 i 157); també en l'*Ateneo de grandesa* de Romeguera: «Embrió de Ofir en brasos de la Aurora» (ROMEQUERA 1681, 76).

331: cf. Ct 1:5: «Nigra sum, sed formosa». Veg. la nota al v. 325. Com ha remarcat MASSOT (1986, 116-117), els paral·lelismes entre el poema i el sermó predicat el 1734 són nombrosos en l'ús de l'al·legoria del Càntic dels Càntics; a banda de la "paradoxa" entre el rostre bru i la formor de la imatge que recull aquesta estrofa (i el sermó, a § 7: «¿Cómo en aquella imagen se compone ser el rostro negro como el azabache y al mismo tiempo ser la cara tan hermosa?»). També al florilegi autògraf (Arxiu RABLB, ms. 3-I-17, p. 250, s.v. «Ermosura vana») recull Eura un comentari al passatge del Càntic: «La verdadera ermosura es la del alma (Ps. 44: *Omnis gloria ejus filiae regis ab intus*) ¿Qué importa que la superficie sea negra (*nigra sum*, Cant.) si el interior es cándido (*sed formosa*)?». Sobre l'origen, distribució i característiques de les verges brunes, veg. RÉAU (1957 [1996, 1/2, 102-103]).

332: *amaneix*: 'apareix'; veg. la nota al v. 50. Hiat *la* | *imatge*.

337: l'ús d'*atrevir* en forma no pronominal i transitiva el trobem també a 3 171.

340: *cegà*: ús intransitiu: 'va quedar cec'. Hiat *cegà* | *a*.

- LVIII No en peus sinó assentada
 345 està Maria en cadira hermosa,
 que, com està empenyada
 a emparar-nos, benigna i carinyosa,
 348 perquè sia major nostre contento,
 no vol estar en peus sinó d'assiento.
- LIX Una mà delicada
 351 sobre el muscle del Ninyo esquerre posa,
 i l'altra, allargada
 sobre el genoll, la palma amunt reposa,
 354 que com Ella està tota de finesa
 los favors nos allarga a mà estesa.
- LX Un camaril guardada
 357 té la imatge d'aquella gran Senyora,
 a on la mà sagrada
 lo llavi successiu humil adora,
 360 rostro tan gloriós que a l'adorar-la
 mai la vista es sacia de mirar-la.
- LXI Vàrios primors guarneixen
 363 al camaril riquíssim de Maria,
 puix allí competeixen
 pinzell i escarpra ab tanta valentia,
 366 que en l'atenció més cauta i més experta
 sempre se queda la victòria incerta.
- LXII D'una edat mediana
 369 la reverent estàtua la figura,
 ni jove, ni anciana,
 però sempre coberta d'hermosura,

342: hiat *mà* | *humana*.

343: *en peus*: 'dempeus'.

344: hiat *Maria* | *en*.

348: *d'assiento*: «Dár ò tomar *assiento* en las cosas. Vale disponerlas, arreglarlas, ponerlas en el estado que deben tener, dando el orden conveniente segun lo que se ha de tratar. [...] Hombre de *assiento*. Se llama el cuerdo, maduro y prudente, de acreditada experiencia, y de conocido juicio è inteligencia.» (DA, I, 446, s.v. *Assiento*). Cf. la mateixa loc. a 57. Sinèresi a *as-sien-to*.

351: hiat *altra* | *allargada*.

352: la iconografia barroca (veg., més avall, la nota als vv. 487-492) mostra sempre la Verge amb l'orbe i el lliri de tres flors a la mà dreta. Segons aquest vers de fra Eura, entenc que damunt el palmell de la mà dreta no hi du res. Però només cal llegir el fragment d'Argaiz transcrit a la nota al v. 325 per veure la procedència de la imatge. Va anar Eura a Montserrat abans d'escriure aquest poema? O bé la descripció poètica no prové de l'observació de la realitat sinó de les fonts? En temps d'Argaiz, no hi havia l'esfera de l'orbe i el lliri a la mà dreta de la imatge o bé Argaiz malinterpreta la crònica del pare Solsona?

353: l'expressió 'estar de finesa', potser d'origen castellà, equival aquí a 'estar obsequiosa'.

354: *a mà estesa*: loc. 'amb liberalitat'. Hiat *a* | *mà*.

355: *camaril*: 'cambriel' (tant *DECat*, s.v. *Cambra*, com *DCVB* el doc. per 1a veg. a final del XVIII).

358: *llavi successiu*: pel fet que hi ha "successió" de pelegrins que vénen a besar-li la mà; sinèdoque.

361: sinèresi a *và-rios*. *Primors*: 'meravelles'.

364: *pinzell* i *escarpra* són sinèdoques per 'pintor' i 'escultor'.

365: sinèresi a *a-ten-ció*.

que, produint meravellós efecte,
372 alegria infundeix i, a un temps, respecte.

LXIII

Los ulls majestuosos
estrelles de la nit són, que influeixen
375 impulsos amorosos
a tots quants de sa llum los raigs segueixen,
378 pués no hi ha personatge que no accepte
nova inspiració en cada aspecte.

LXIV

Sant Lluc Evangelista
labrà en Jerusalem esta figura
381 tenint sempre a la vista
l'original d'aquella Verge pura,
384 d'on s'infereix claríssim, per remato,
que encara més que còpia és retrato.

LXV

D'Espanya en lo viatge
portà sant Pere en sa companyia,
387 entre altres, esta imatge,
que, per plantar los cultos de Maria,
de Barcelona venturós empleo,
390 donà al primer pontífice Etereo.

368: *figura*: del verb *figurar*. Sinèresi a *es-tà-tua*.

372: *infundeix*: 'infon'. La "paradoxa" *alegria / respecte* és recollida també al sermó de 1734, § 7: «¿Cómo en aquella imagen se compone ser [...] aquel rostro celestial tan magestuoso y grave, y al mismo tiempo tan alegre y tan risueño? ¿A un mismo tiempo revestido de respeto y bañado en donosa risa?».

374: *influeixen*: en el sentit d'"infonen"; ús transitiu d'*influir* (veg. *DCVB*, VI, 662, s.v.).

377-378: rima assonant.

379-402: segueix al peu de la lletra l'esquema establert a ARGAIZ (1677, 14): «La joya, pues, más preciosa y, al fin, la Perla de Cataluña, era una imagen de nuestra Señora, obra de bulto y de el evangelista san Lucas, que la avia fabricado y formado en Gerusalén, como es tradición autorizada [...]. Esta santa imagen y culto de la Virgen, a quien llamaron Jerosolimitana por este respecto, fue una de las que traxo a España el apóstol san Pedro el año de cincuenta [...]. Esta de Barcelona era la segunda que dexó encomendada el Apóstol a su primer obispo san Etereo. Ésta, digo, era la prenda espiritual y reliquia que tenía sobre sus ojos Barcelona. Con ella avían tenido grande devoción los santos obispos Severos y santa Eulalia, como escribe Luitprando [...]. Con ella la tuvo también san Paciano, que le edificó y consagró iglesia que dedicó a su nombre. Con ella la tuvieron otros grandes santos de la primitiva Iglesia y, al fin, toda la ciudad y tierra de Barcelona por espacio de siete siglos». La llegenda diu que sant Lluc va pintar-ne el retrat, i no pas esculpir-ne una figura (cf. el fragment d'Argaiz de la nota al v. 385), per això va ser patró de la corporació de pintors (veg. REAU 1957 [1996, 1/2, 76-77]). La llegenda ja havia estat tractada d'antic per la poesia catalana, p.e., pel pintor i poeta Pere Serafi a l'«Espanya en llaors del benaventurat sant Lluc»: «Oh, Lluc beneit, vós que la Verge pura / haveu pintat ab tan gran meravella» (BOVER ed. 1987, 125).

382-384: cf. expressions similars a *Oración panegírica*, § 19: «los pastores parece que descubrieron no sólo la copia de Maria si también al mismo original».

383: C7 du una nota al marge del vers: «Chron. Hispalen: hoc anno decimo calendas May Erigonius dux Gotorum et Petrus Episcopus scondiderunt quadam S. Imagin. B. Mariæ in monte dicto Serrato a furore Maurorum in quodam Specu. hanch SS. imaginem posuit Barña. S. Petrus Apostolus cum in Hispan. predicavit et post multos annos Pacianus Episcopus ejusdem civitatis sacravit Ecclesiam sui nominis de B. Mariæ Hierosolimitana eo quod fecit manibus suis S. Lucas Evangelista Hierosolimis.» *Per remato*: 'finalment', 'per concloure'.

384: ms. M2: crida a una nota al peu que diu «Chron. Hispalen.». Sinèresi a *cò-pia*.

385 ss.: no hem d'entendre que Eura faci al·lusió a la imatge de la Moreneta, sinó a la de la Verge Maria en general, al culte marià. Cf. ARGAIZ (1677, 10): «Se confirma que estava en Barcelona desde los tiempos de los Apóstoles, o los inmediatos a ellos, donde algunos artífices christianos la labrarían en piedra, al modelo de la que traxo san Pedro, y en ella emplearon su devoción santa Eulàlia y otros».

386: hiat *Pere* | *en*. L'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *en* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

- LXVI
 393 A esta efigie galana,
 que per raó del lloc anomenaren
 jerosolimitana,
 per espai de set segles adoraren
 i elegiren, unànims, per patrona
 396 los devots moradors de Barcelona.
- LXVII
 399 Allí fou adorada
 dels dos Severs ab devoció excessiva,
 d'Eulària visitada
 i altres sants de la Iglésia primitiva,
 402 i, dels anteriors bisbes a l'exemple,
 li edificà sant Pacià un temple.
- LXVIII
 405 Però com, victoriosos,
 los moros africans a tota Espanya
 invadiren furiosos,
 qual torrent impetuós a la campanya,
 408 més per nostres pecats i alevosia
 que a esforços de sa pròpria valentia,
- LXIX
 411 les imatges sagrades
 foren primer objecte de les fúries
 africanes malvades
 i estrago llastimós de ses injúries,
 que, com són de Lusbel bàrbara etxura,
 414 a Déu no poden vèurer ni en figura;
- LXX
 417 per no, pués, exposar-la,
 lo bisbe Pere i el capità Erigònio
 pensaren retirar-la
 fins que a Espanya soplàs millor favònio,

390: *Eterea* cf. ARGAIZ (1677, 9): «Avía sido monge carmelita S. Etereo, su primer obispo, discípulo de Santiago, que dexó noticia desta religión en Barcelona». Veg. també la nota als vv. 379-402. *Pontífice*: 'pontifex', aquí en el sentit restringit de 'bisbe'.

391: sinèresi a *e-fi-gie*.

393: veg. la nota als vv. 379-402.

398: cf. ARGAIZ (1677, 8): «En el discurso dellas [=les guerres dels emperadors gentils a l'Església] fue muerto san Severo, el primero de este nombre, obispo de Barcelona [...] San Severo, el segundo obispo de la misma Iglesia [=Barcelona], el año de treientos y seis» va morir. I segueix amb unes referències a altres sants (pp. 8-9). De fet només n'hi va haver un, de Sever bisbe de Barcelona (d. 615- a. 636); una llegenda forjada al segle XIII en va fer un màrtir (per això diu fra Eura *devoció excessiva*, en el sentit d'"extraordinària", tant que li costà la vida). *Dels*: 'pels'. Sinèresi a *de-vo-cià*.

399: segons ARGAIZ (1677, 10), el «*Cronicón Gerundense*» de Liberat diu que «tenía devoción grande la virgen y mártir santa Eulalia de Barcelona». *D*: 'per'.

400: sinèresi a *I-glé-sia*.

401: sinèresi a *an-te-riors*.

402: nota al marge del vers al ms. C7: «Luidprando en sus fragmentos: Imago S. Mariæ montis Serrati est ante tempora S. Severii Barñae. Episcopi sub Gottis inquam miram habebat devotionem et vo dicitur Eularia Barcinonensis.» (Sobre Luitprand, veg. **Annex VII**.) Hi at a *Pacià* | *un*.

403: *com*: valor temporal (*DCVB*, III, 303, s.v. *Com*. III). Sinèresi a *vic-to-rio-sos*.

405: sinèresi a *fu-rio-sos*.

406: sinèresi a *im-pe-tuós*.

408: sinèresi a *prò-pria*.

420 que escusar a una imatge una indecència
nova espècie és de reverència.

LXXI

En aquesta muntanya
que antes Estorcil anomenaren
423 ab gran secret i manya
entre horrorosos riscos la ocultaren,
i, entrant a Barcelona la tristesa,
426 passà de ciutadana a muntanyesa.

LXXII

Aquí estigué amagada
més de cent seixanta anys esta Senyora,
429 totalment eclipsada
l'alegre llum de la més bella aurora,
i, ocupat de violents sombres impures,
432 l'horisont espanyol quedà en escures;

LXXIII

fins que, la sort mudada,
la imatge mateixa sacrosanta
435 totalment ignorada,
amanesqué en l'any vuit-cents vuitanta,
que, recobrant l'adoració primera,
438 succeí la invenció d'esta manera.

LXXIV

Uns pastorets d'Aulesa,
del Llobregat en l'àspera ribera,
441 veren en la malesa
que estava en la muntanya a la frontera
coses celestials des de l'orilla,

416: per tal que el vers resulti mètric, s'ha de llegir *Pere i-l capità*: sobre aquest fenomen, veg. la nota a **3** 176. Cf. ARGALZ (1677, 14): a l'any 717, en arribar els àrabs a terres catalanes, «parece ser que el capitán o duque de los godos Erigonio, que governava la ciudad [=Barcelona] y el obispo de Barcelona Pedro trataron de poner en seguro las prendas que más estimavan [...] la sacaron y llevaron a la montaña de Monserrate y la escondieron en una cueva, con la diligencia y cautela que les pareció bastava para no ser hallada».

418: *favònia* 'vent favoni', 'zèfir'.

419: *escusar*: veg. nota al v. 77.

420: *nova espècie*: expressió que apareix també a **5** 4; hiat *nova* | *espècie* i sinèresi a *es-pè-cie*.

422: cf. ARGALZ (1677, 2-3): «Llamávase antiguamente Estorcil». Hiats *que* | *antes*.

425: *Barcelona* és sinècdoc que pels seus habitants.

426 i 428: cf. ARGALZ (1677, 15): en el pas de Barcelona a Montserrat, «pues en ella tomó possessión la Virgen de este puesto, haziéndose solitaria montañesa y como reclusa por más de ciento y sesenta años». Cf. sermó de Montserrat (**Annex V.ii**), § 2.

429-432: cf. ARGALZ (1677, 24): «He llegado al tiempo de la invención de la santa imagen de nuestra Señora y descubrimiento deste sol escurecido y oculto con un tan largo eclipse».

431: sinèresi a *vio-lents*.

432: *escures*: 'obscuras' (cf. *Escurament a DCVB*, VII, 844, s.v. *Obscurament*).

433: *la sort mudada*: ablatiu absolut.

434: hiat *la* | *imatge*.

436: ARGALZ (1677, 24) esmenta les diferents dates que la historiografia montserratina anterior prenia en consideració: 873, 880, 883 i 888. Finalment, opta per la de 880, «siguiendo la tradición antigua». Sobre les ermites montserratines primitives, veg. ALBAREDA (1977, 11-13). *Amanesqué*: 'aparesqué' (veg. nota al v. 50). Hiats a *amanesqué* | *en*.

437: sinèresi a *a-do-ra-ciá*.

438: sinèresi a *in-ven-ciá*.

444 que sempre apareix Ella a gent senzilla.

LXXV

Veren, pués, que baixaven
 celestials resplendors cada dissapte,
 447 i oïren que cantaven
 àngels en aquell lloc incult e inapte,
 tan pasmats que fugia a la memòria
 450 si estaven en la terra o en la Glòria.

LXXVI

Donaren la notícia
 al curat, i est al bisbe de Manresa,
 453 que, ab piadosa cobdícia,
 la veritat averiguà ab certesa,
 i casi superant un impossible
 456 escalaren lo risco inaccessible.

LXXVII

Trobaren una cova
 que divines fragàncies despedia
 459 i, ab admiració nova,
 esta sagrada imatge de Maria,
 grave, gentil, fragant, majestuosa,
 462 qual entre arxeros durs està la rosa.

439-474: relat de la invenció o descobriment de la imatge. Observem com segueix pas per pas, fins en mots i expressions, ARGAIZ (1677, 24-26): «Unos pastorcillos del lugar de Aulesa (que dicen eran tres) repastavan el ganado a las riberas del río Llobregat, que corre al pie de la montaña [...] y, mirando a la parte de las peñas que tenían delante, vieron una maravilla a la parte de levante que los dexó espantados; porque el sábado al anochecer baxó del cielo una claridad que, como hachas resplandecientes, desterravan la escuridad [...] y, juntamente con las luzes que veían, oían una música suavíssima de los ángeles, que seguían el mismo camino que el resplandor. No fue este aparecimiento y visión un día solo, sino que fue siguiéndose por muchos sábados, baxando las mismas luzes del cielo y oyéndose las mismas voces. Enterados los pastores del prodigio y de la hora, lo contaron a sus padres y vezinos en Aulesa [...]. Llegó también a los oídos del cura y rector de Aulesa, que era persona virtuosa [...] [el qual] hizo relación del caso a su prelado, que era el obispo de Manresa y Vique [...]. Éralo entonces Gottomaro que, codicioso de ver aquel milagro que referían los pastorcillos, halló que le avían contado la verdad [...] y así determinó que el domingo por la mañana los vezinos de Aulesa fuessen en processión al pie del risco, donde passava el resplandor y se oía la música. Estava el sitio algo levantado e impedido con diferentes malezas; hubo mucha dificultad en subir a él; pero, al fin, con buena diligencia y ayudándose unos a otros, vinieron a encontrar con una cueva, y entrando en ella hallaron un bulto de una imagen de nuestra Señora con el niño Jesús en los braços». A continuació, Argaiz fa una descripció de la imatge, que Eura insereix a un segment anterior del poema (veg. nota als vv. 325 ss.). I continua: «No es mucho que los naturales de Aulesa embaçassen y quedassen atónitos viendo de repente una tan grande magestad escondida en las entrañas de aquellos riscos [...] allende de las maravillas passadas de las luzes y cantos oídos, se gozava, en entrando en la cueva, de un olor suavíssimo y celestial». Entrats clergues i bisbe a la cova, «derribáronse luego en tierra y se postraron, viendo la magestad [...]. El obispo, lleno de devoción y lágrimas, estuvo primero pensando qué haría de tan precioso tesoro, si le dexaría en la cueva donde se avía aparecido o si le llevaría a la ciudad de Manresa. Esto segundo lo juzgó por más acertado [...] pero nuestra Señora, que se avía aparecido en aquel lugar, no quiso salir de la montaña, y con nuevo milagro manifestó su voluntad, porque llegando al sitio donde aora está edificado el insigne monasterio de Monserrate, ni Gotthomaro ni sus ministros pudieron menearse del lugar adonde avían llegado, como si tuvieran los pies enclavados o les huvieran en ellos nacido raíces. Así, no les fue posible dar passo, ni sentían fuerças para salir de entre aquellas breñas. Viendo esto el obispo, y movido con impulso superior, reconoció que nuestra Señora quería perseverar en aquella montaña eternamente. Y así, hasta que huviesse otra mejor traça, de prestado se hizo allí una iglesia pequeña [...]». Molt resumits apareixen els fets reportats en els vv. 439-462 al sermó *Oración panegírica*, § 16 (veg. **Annex V.ii**).
 439: *Aulesa*: Olesa.

441-442: els pastors ho veuen a l'altra banda del riu, en la malesa al peu de la muntanya.

446: sinèresi a *ce-les-tials*.

449: *memòria*: per 'enteniment'.

451-474: aquest passatge, més resumit, és inserit també a l'*Oración panegírica*, § 23 (veg. **Annex V.ii**).

453: sinèresi a *pi-do-sa*.

458: *despedia*: 'exhalava'. Sinèresi a *fra-gàn-cies*.

459: sinèresi a *ad-mi-ra-ció*.

461-462: rima visual: *majestuosa* / *rosa* ([o]/[●]).

- LXXVIII Després que, respectuosos,
 465 passaren uns i altres a adorar-la,
 estigueren dubtosos
 del lloc a on devien col·locar-la,
 468 i, passant-la per estes dures brenyes,
 va quedar tan immòbil com les penyes.
- LXXIX Entengueren volia
 471 ser allí aplaudida i venerada,
 i, per la caseria
 donant lloc la muntanya afortunada,
 474 en aquell mateix puesto on pararen
 iglésia i altar li edificaren.
- LXXX Són les parets cobertes
 477 de trofeos de la pietat gloriosos,
 oblacions i ofertes
 d'afligits suplicants menesterosos,
 480 temple de pau, de ditxa i de concòrdia,
 sala d'armes de la misericòrdia.
- LXXXI De l'Índia les muntanyes
 483 a Espanya no han donat tan rica mina,
 ni en les dures entranyes
 han guardat or més pur, plata més fina,
 486 ni en la regió més rica i més famosa
 s'ha encontrat una pedra més preciosa.
- LXXXII Dos corones precioses
 489 (l'una de diamants innumerables,
 l'altra de grandioses

462: *arxeros*: *arxer* és «ant. var. de arquer» (DCVB, II, 54, s.v.); aquí equivaldria metafòricament a 'espines'.

463: sinèresi a *res-pec-tuo-sos*.

464: hiat *i* | *altres*.

469-474: cf. «Y, entendido que quería ser venerada en aquel puesto, le erigieron un pequeño altar, que poco después pasó a ser sumptuosa casa, y para cuya erección dio lugar milagrosamente el monte, siendo el más horroroso y más terrible.» (*Oración panegírica*, § 23: **Annex V.ii**).

473: sinèresi a *pues-to*.

475-480: sobre la profusió d'ex-vots, veg. ALBAREDA (1977, 136-138). ARGAIZ (1677, 280) també esmenta l'abundor d'aquests *trofeos de la pietat*.

476: sinèresi a *pie-tat* i *glo-rio-sos*; l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab *la* (veg. l'apartat Rítme accentual a l'**Annex II**).

480: com al v. 476, l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau també sobre el monosíl·lab àton *la* (veg. l'apartat Rítme accentual a l'**Annex II**). MASSOT (1986, 121) observa com, quan a l'*Oración panegírica* es fa esment dels «despojos de los vencidos» que es conserven al santuari (§ 36), es reproduïxen expressions calcades del poema: «Véase el atrio de Montserrat: allí cuelgan vanderas enemigas, allí faroles de naves sarracenas, allí cadenas de cautivos, allí maromas naufragantes y allí, en fin, los despojos del horror forman a la admiración una sala de armas de la misericordia».

481: *Índia*: 'Amèrica'; hi fa sinèresi: *Ín-dia*.

482: *mina*: metàfora per 'Maria'.

484: *or* i *plata* són metàfores per 'Maria'.

485: sinèresi a *re-gió*.

486: sinèresi a *pre-cio-sa*. *Pedra*: metàfora per 'Maria'.

esmeraldes) conserva inestimables,
 que, sobre l'hermós cap posades elles,
 492 de safirs la coronen i d'estrelles.

LXXXIII Los miracles famosos
 són en número tants que ja no els coten
 495 los autors curiosos;
 tan solament alguns que a voltes voten
 498 posar en les parets los espectacles
 refereixen a bulto los miracles.

LXXXIV Quan té falta de pluja
 la veïna comarca piadosa,
 501 a penes aquí puja
 aigua logra congruent i copiosa;
 504 mes, què molt, si per gràcies i prodigis
 del nuvolet d'Elies té els vestigis?

LXXXV D'una font impetuosa
 encara se conserva la notícia,
 507 cuia aigua copiosa
 feia pagar del dueño l'avarícia,
 510 que dins breu temps quedà, en pena notòria,
 seca la font i fresca la memòria.

LXXXVI Al mateix temps, Maria
 formà la font que diuen «del miracle»
 513 ab major bisarria,
 d'un dur penyasco cerca de l'oracle,
 516 que, com es pedra del desert, liquida,
 en copiosos raudals, aigües de vida.

487-492: fra Eura al·ludeix a les corones Rica i Formosa (o Mexicana), avui perdudes, tal i com apareix en la iconografia barroca, on la figura de Maria pren la imatge de «Reina i Senyora», asseguda en un tron (MACIÀ 1995, 48-50). Sobre aquesta qüestió, veg. ALBAREDA (1977, 155-156).

487: sinèresi a *pre-cio-ses*.

494: *coten* 'anoten' (*cotar*: «Anotar, posar notes o acotacions»: *DCVB*, III, 669 s.v. 4. *Cotar*).

496-497: *voten*, en el sentit de 'trien', 'opten', però relacionat també amb 'fer un vot' i 'col·locar un ex-vot' (= *espectacles*).

498: *a bulto*: loc. 'a ull'.

502: sinèresi a *con-gruent*.

503: sinèresi a *grà-cies*.

504: es refereix al passatge bíblic 1R 18:44-45.

505-510: ARGALZ (1677, 70) en fa al·lusió, molt de passada, en una llarga relació de miracles: «Una fuente pasada de la jurisdicción de un cavallero avariento a la del monasterio para el alivio de los peregrinos y de los monges».

505: sinèresi a *im-pe-tuo-sa*.

507: sinèresi a *co-pio-sa*.

508: sinèresi a *due-nyo*.

510: bimebració antitètica.

513: *bisarria*: 'rarsa'.

514: *oracle*: com a resposta de la divinitat, es deu referir al lloc on va esdevenir-se el miracle esmentat al v. 468.

515: *liquida*: en el sentit de 'verteix en forma líquida'; aquest vers i el següent potser tenen com a rerefons el passatge bíblic d'Ex 17, on Moisés fa brollar aigua d'una roca amb un cop de bastó. La mateixa forma verbal, en Fontanella: núm. 323, v. 17 (MIRÓ ed. 1995, II, 239). No entenc el sentit de l'expressió *com es pedra del desert*.

- LXXXVII Una penya horrorosa
 que d'un riscó eminent se desprenia
 519 i ruïna forçosa
 al monestir ocasionat hauria,
 522 qual auCELL que lo curs li és arbitrari,
 a l'altra part volà del santuari;
- LXXXVIII una teula petita
 rompé només la penya en la teulada
 525 del quarto on habita
 dels escolans la turba ben guardada,
 528 colp que manifestà ab evidència
 que el féu per deixar senya la Clemència.
- LXXXIX Les nacions més remotes
 vénen a visitar-la en romiatge,
 531 sense témer, devotes,
 les incomoditats d'un llarg viatge;
 534 i, en fi, aquí en numerosa tropa
 vénen los peregrins de tota Europa.
- XC Los camins a vegades
 de penitents redunden, ab cadenes,
 537 corones, creus pesades,
 i moltes altres voluntàries penes
 540 que, al pas que a contrició i dolor exciten,
 los passos i passió de Cristo imiten.
- XCI Qual anar no repara
 a peu ab son bordó i l'esclavina;
 543 qual, ab modèstia rara,
 nou Moisés respectuós, descalç camina
 546 per vèurer lo prodigi imperceptible
 d'aquella çarça ardent e incombustible;

516: sinèresi a *co-pio-sos*.

517-528: aquest miracle, conegut com "la Roca del Diable", no és relatat per Argaiz; en tot cas, sembla que per als miracles Eura va usar una altra font: potser una col·lecció impresa com la de 1605 de què parla Argaiz? Cf. el poema **30**, en vuit sextets-lires castellans, el qual relata aquest prodigi.

519-520: anàstrofe: 'i al monestir hauria ocasionat ruïna forçosa'.

520: sinèresi a *o-ca-sio-nat*.

523: a la rúbrica del poema **30** es diu que el roc va trencar dues teules.

526: *turba*: en l'acc. etimològica del ll. *turba*, 'tumult' (*DCVB*, s.v., i *DECat*, s.v. *Torbar*, no el doc. fins al segle XIX).

527: hiat *manifestà* | *ab*.

528: *senya*: 'senyal'.

529-588: sobre els romiatges, veg. ALBAREDA (1977, 139-149). Eura en fa al·lusió a l'*Oración panegírica*, § 19 (veg. **Annex V.ii**).

529: sinèresi a *na-cions*.

533: *tropa*: 'multitud' (gal.? cast.?) (1a doc. a *DCVB*, s.v., al 1747).

538: sinèresi a *vo-lun-tà-ries*.

539: *al pas que*: loc. 'a l'hora que'. Sinèresi a *con-tri-ció*.

540: sinèresi a *pas-siá*.

- XCII qual puja la muntanya
de genolls, que als peus substitueixen,
549 ab pena tan estranya
que los rocs i les penyes s'enterneixen,
reputada la terra per tan santa
552 que no gosa pisar-la humana planta.
- XCIII No falta bona suma
de confessors en qualsevol idioma,
555 conforme s'acostuma
en les quatre basíliques de Roma,
que brinden a tothom a penitència,
558 ab llarguíssims poders, plena indulgència.
- XCIV La casa cada dia
la caritat de pa fa tres vegades,
561 que no la desprecia
mà rica ni persones potentades,
que, com la devoció sols los obliga,
564 se mira la riquesa ser mendiga.
- XCv Tanta gent la visita,
que moltes voltes és encara escassa
567 la gran casa, i petita,
i els que en la gran i espaciosa plaça,
ocupada primer, càbrer no poden,
570 a la sombra dels arbres s'acomoden.
- XCvI Més de cinc-mil persones
acuden en les festes de Maria
573 a dar-li enhorabones,
i, cantant uns ab altres, cada dia
hi trobaràs, si ho experimentes,
576 sens contar-hi los pobres, quatre-centes.

541: *qual*: 'qui'; també als vv. 543 i 547 (anàfora).

542: hiat *bordó* | *i*.

543: sinèresi a *mo-dès-tia*.

544-546: al·ludeix a l'episodi bíblic de l'aparició de l'àngel de Déu a Moisès, mentre pastura el ramat, en forma de flama de foc que crema enmig de la bardissa i aquesta no es consumeix (Ex 3:2).

544: sinèresi a *res-pec-tuós*.

546: *çarça*: metàfora per 'Maria'.

548: hiat *que* | *als*.

553-554: sobre els confessors de diverses nacions, veg. ALBAREDA (1977, 184).

554: sinèresi a *i-dio-ma*.

556: en efecte, l'estat del Vaticà aplega quatre basíliques: Sant Pere del Vaticà, Sant Joan del Laterà, Santa Maria Major i Sant Pau Extramurs, la primera dins del territori de la ciutat del Vaticà i les altres a la ciutat de Roma.

560: el "pa de caritat" és el que es pasta per donar als pobres (veg. *DCVB*, II, 1037, s.v. *Caritat*).

563: sinèresi a *de-vo-ciá*.

566-567: *escassa* / *casa*: paronomàsia.

567: advertiu la paradoxa *gran* / *petita*.

571 i 573: rima visual: *persones* / *enhorabones* ([o]/[e]).

- XCVII A tots de bona gana
 pa i vi se dóna, sal, oli i habitatge,
 579 i als que són de mediana
 distinció s'anyadeix lo companatge,
 i allí, en fi, sens interès se dóna
 582 segons la qualitat de la persona.
- XCVIII No falta providència
 d'un hospital ab quartos i oficines,
 585 ab tota l'assistència
 de metges, cirurgians i medicines,
 on, per l'amor de Déu, de franc guareixen
 588 los devots peregrins que emmalalteixen.
- XCIX Esta és la decantada
 muntanya de la mirra, on l'Esposa
 591 inspira, venerada,
 devoció eficaç i fervorosa,
 594 puix en ella lo cor més dur e infausto
 envia al Cel perfums en holocausto.
- C Açò és lo que ma boca
 pot dir d'esta muntanya celebrada;
 597 mes no és açò, que és poca
 descripció d'una cosa tan sagrada.
 Paro pués, perquè quant dir més intento,
 600 encontro a cada pas un nou portento.

TESTIMONIS

Manuscris: C7 ff. 48-61; C10 ff. 108-125; M2 ff. [1]-[4v].

Impresos: Ja pp. 3-21;¹ SERRA 1747 va incloure els vv. 1-6 i 73-78 a les pp. 32 i 469, respectivament, del seu llibre històric sobre Montserrat; malgrat que segurament és el testimoni més antic per a aquests versos no l'hem tingut en compte perquè justament aquestes estrofes no contenen cap lloc crític.

575: hiats *si / ho* | *experimentes*. L'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosil·lab àton *ho* (veg. l'apartat Rítmic accentual a l'**Annex II**).

580: Sinèresi a *dis-tin-ció*.

586: sinèresi a *ci-rur-gians*.

589-594: cf. Ct 1:12-13.

590: MASSOT (1986, 116) posa en paral·lel l'aparició de l'esment de la Verge com a *Esposa* i el que fa l'*Oració panegírica*, § 2: «Esposa de los Cantares». La *muntanya de la mirra* apareix a Ct 4:6.

592: sinèresi a *de-vo-ció*.

593-594: també va ser MASSOT (1986, 122) que va assenyalar com ambdós, el poema i el sermó, finien amb «una referència bíblica a l'holocaust»; les darreres frases de l'*Oració panegírica*, § 38, fan: «El corazón, Señora, os ofrecemos por tributo; encendedle en amor divino para que, ardiendo en purísimas llamas, sea holocausto agradable de el Altísimo, efecto piadoso de la Gracia y compañero feliz de vuestra Gloria.»

595 i 597: rima visual: *boca / poca* ([o]/[ə]). *Açò és / mes no és açò* paradoxa.

598: sinèresi a *des-crip-ció*.

¹ *Descripció de la montanya y santuari de Montserrat. Poesía catalana del siglo XVIII, publicada enteramente conforme con el manuscrito original por DON FLORENCIO JANER*, Madrid, Imprenta de V. Matute y B. Compagni, 1859, 22 pp. He utilitzat l'exemplar que conserva la BC amb la signatura: 83-8^m-C 24/12, tot i que és mancat de coberta (i, per tant, de peu d'impremta). El ms. "original" que va fer servir Janer per a l'edició devia ser el mateix que ell va proporcionar a Ramon Muns per a la lectura a la RABLB el maig de 1840. L'edició de Janer és molt coneguda i en donen notícia BALAGUER (1863, 411), CORNET (1890, 399), SANTIAGO (1915, 368), RUBIÓ (1958 [1986, 147]), COMAS 1972 i 1973,

Edicions modernes: PERS (1857, 213-215) va transcriure'n quatre estrofes (vv. 1-6, 25-30 i 37-48), amb la traducció castellana a continuació;² BALAGUER (1863, 411-412) transcriu els vv. 1-6 i 37-42, que, malgrat que coneix Ja, provenen de Pers; RUBIÓ (1958 [1986, 147]) transcriu els primers dotze versos, a partir de C7; MARÍ (1972, 127-144) transcriu tot el text a partir del ms. C7 i té en compte les variants de Ja; COMAS (1972 [1985, VI, 328-331]) transcriu els vv. 1-4, 25-26, 31-36, 91-96, 115-120, 205-216, 223-234, 325-336, 481-486 i 599-600, a partir de C7; ni Antoni Comas ni Isidor Marí no esmenten C10 ni M2.

ATRIBUCIONS

C7, a la taula del ms. (f. 2v): «Descripció de la Montaña de Montserrat y son santuari composta per lo Ill^m P.M. Eures Bisbe de Orense». C10, a la portada, després del títol: «Per lo Pare Mestre Agustí Eura, del Ordre de Sant Agustí, després Bisbe de Orense.»³ SERRA (1747, 32 i 469), en fer la transcripció de dues estrofes, l'atribueix a fra Eura. PERS 1857 atribuïa el poema a Eura quan estudiava la figura d'aquest autor del XVIII. L'edició de Janer, de 1859, apareix sense nom d'autor però amb una nota a la pàg. 2 que diu: «Esta descripción se cree ser del acreditado poeta catalán el padre maestro fray Agustín Eura, religioso agustino que fue obispo de Orense».

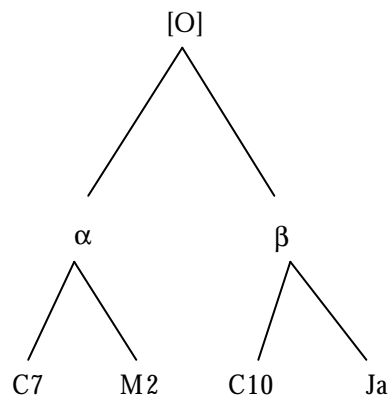
RECENSIO

Els quatre testimonis presenten un agrupament per parelles ben vistent a primer cop d'ull. Els errors comuns ens els confirmen:

a) errors comuns entre M2 i C7: 107, 184, 188, 196, 214, 395, 494, 562...; hi ha força errors separatius de C7 contra M2 (95, 123, 162, 204, 284...); tanmateix, els pocs errors singulars que comet M2 són més o menys fàcilment corregibles per un copista despert: 302, 376, 393, 530, 542, 590... Però el nombre d'aquests és importat i improbable que els "encerti" tots: per això no acabo de concloure que C7 sigui un *codex descriptus*. La relació d'ambdós manuscrits em mena a postular un subarquetip α del qual en depenen.

b) errors comuns entre C10 i Ja: 66, 72, 91, 98, 142, 239, 413, 462..., i l'omissió dels versos 377-382. Les nombroses *lectiones singulares* que conté C10 i els errors singulars d'aquest ms. (138, 155, 225, 292, 326, 367, 539, 556...) el descarten com a antígraf de Ja. En canvi, només he detectat dos errors, i encara el primer no massa segur, que podriem considerar separatius de Ja contra C10: 318 i 342. Ambdós testimonis, doncs, dependrien d'un subarquetip β .

Crec que darrere de les lliçons que els diferents testimonis ens transmeten per als versos 386 i 476 s'amaguen sengles errors de tota la tradició conservada. En rigor, però, no puc demostrar la presència d'errors comuns indiscutibles a tots els testimonis com per establir un arquetip X. Som en el cas d'aquelles paral·leles que, segons Bédier, es troben en l'original (BLECUA 1988, 76). L'*stemma* proposat és el següent:

MARÍ 1972 i MASSOT (1986, 112). Aquesta és l'única obra de fra Eura impresa que és descrita a PALAU (1951, 200, núm. 84747). No és recollida, però, per AGUILÓ 1923, tot i que clou el repertori just a l'any següent, 1860. Per cert, que Roger Alier, a la veu *Janer i Graells, Florenci*, de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, atribueix la *Descripció...* a l'historiador decimonònic.

² Les lliçons de Pers coincideixen amb les de C10 en aquests versos. És probable que l'antígraf de Pers fos la còpia de Renart i Arús o una de molt propera. Veg., més avall, la *recensio*.

³ Tant pel que fa al ms. C7 com al C10, doncs, no és exacta l'afirmació de MASSOT (1986, 111): «els manuscrits que la contenen no precisen d'una manera explícita que es tracti d'una peça del bisbe de Orense».

Davant d'una discrepància equipolent, doncs, α i β tenen el 50% de possibilitats de conservar la lliçó original. Ara bé, m'ha semblat advertir que l'hipotètic β tendeix a fer correccions (addició de partícules, canvis d'ordre dels mots del vers...) per estalviar situacions "conflictives" en el còmput sil·làbic. O que a ell li resulten conflictives: p.e., hiats en llocs on normalment s'hi fa elisió o sinalefa (veg. vv. 332, 340, 342, 344, 351, 354, 386, 420, 434, 474, 527, 548...) o per "superar" agrupacions en una sola sil·laba de més de dues vocals (com al v. 398, entre altres). Ambdós són còpies del segle XIX i és molt probable que tinguin una vinculació molt estreta. Tant Janer, com ja sabem, com Renart⁴ eren acadèmics. La meua hipòtesi, doncs, és que β tendeix a modificar el text del seu antígraf (l'hipotètic X) perquè no en comparteix els criteris mètrics (recordem com aquesta manera de procedir l'hem trobat també en alguns copistes d'altres textos de fra Eura). Jo els admeto com a perfectament atribuïbles als criteris mètrics de fra Eura, perquè els fa servir en altres ocasions i perquè els admet en el *Tractat de la poesia catalana* o en altres textos similars, com hem vist manta vegades. Així les coses, opto per reconstruir la hipòtesi d'original a partir de la reconstrucció d' α , tot aplicant el mètode neolachmanià. En els casos d'error comú de C7 i M2, recorro a l'altra branca.

Els versos de PERS 1857 provenen d'una font manuscrita i contenen alguna variant significativa que especifico en l'aparat crític; les variants són paral·leles a les de C10. Amb tot, donat el baix nombre de versos transcrits i el fet de no poder precisar cap error comú ni conjuntiu ni separatiu, no puc afirmar si el model de Pers i C10 coincideixen, depenen l'un de l'altre o bé ambdós tenen un subarquetip comú diferent de β .

APARAT CRÍTIC

Titols i rúbriques

C7: *Descripció / De la muntanya, y Santuari de Montserrat. / Liras.*

C10: *Descripció / de la Montanya y Santuari / de Montserrat.*

M2: *Descripció / De la Montaña, y Santuari de Monserrat. / Liras.*

Ja: *Descripció / de la montaña y santuari / de Montserrat.*

6 *sentiments* M2; *tas entranyas* PERS 1857.

10 *del Senyor compromet* C10 Ja.

17 *con altres* Ja.

23 *volgut lo Señor fer tan estesa* C7 M2; *extesa* C10 Ja.

[23: la lliçó de C7 M2 és errònia per manca de pronom feble de 2a p. referent a la muntanya.]

24 *la grandesa* C7 M2.

29 *que no es molt* C10.

30 *pues* C7 Ja M2.

32 *sos balcones* C10 Ja.

40 *la formació dels llamps y de la pluja* C10 Ja PERS 1857.

41 *exemptas* C7; *exemptas* M2; *cimas son essentas* C10 Ja PERS 1857; *tas cimas* C10 PERS 1857.

[41: he canviat *exemptes*, d' α , per *exentes*, ja que la primera malmet la rima amb el v. següent.]

42 *puix te* C10 PERS 1857; *pues te* Ja.

44 *explendor* Ja.

45 *en sa agonia* C10 Ja PERS 1857.

47 *Mediterrá ta sombra* C10 PERS 1857.

50 *amaneixes en ta cima* C10.

52 *que es del trono de* C10.

56 *Egipto* Ja M2.

57 *pues* C7 Ja M2.

66 *fortifica* C10 Ja.

[66: resulta clar que la *muntanya rica* fa brollar, *fructifica*, als seus cimats aquells *arbres sagrats*, les creus. C10 i Ja reporten un error de substitució atret per l'aparició de *guerra* al v. 64.]

70 *temps de l'aygua y del temor s'escudan* C10.

72 *de cel y terra* C10 Ja.

[72: òbviament ha de ser *mar i terra* (α) ja que tracta de la veneració dels navegants; la substitució de *mar* per *cel* és fàcil de cometre per l'existència de l'expressió comuna 'cel i terra'.]

75 *pues* C7 Ja M2.

76 *al desenfado* C7.

80 *alimentan* C10 Ja.

82 *que als Princesps* C10; *falcones* C10 Ja.

84 *fulminants* C7; *desde* C10 Ja; *fulminaos* M2.

85 *espayosa* C10 Ja.

89 *si bé que la asistencia divina* C10 Ja.

91 *en la muntanya s'cria* C10; *en las montañas* Ja.

⁴ Renart i Arús ingressava a la RABLB al 1820 (*Relación* 1955, 510).

- [91: error de β : els minerals es troben *en les entranyes* de les muntanyes.]
 92 *jaspe finíssim* C10.
 95 *en om.* C10.
 98 *vissos* C7; *riscs y vegetables* C10; *riscos* Ja.
 [98: *riscos* (o *riscs*) és *lectio facilior* per *rissos*: la muntanya està “arrissada” de vegetació, la qual és brandada pel vent (v. 99); difícilment brandaran els cingles!]
 106 *ja murmurejant sino calladas* C10.
 107 *pues* C7 Ja M2; *fins a las* C7; *corrent dimanan* C7 (*dimana* M2).
 [107: l'error d' α és obvi: *dimanen* només rima en assonant amb *callen*.]
 108 *per no interrompre lo* C10 Ja; *romper* M2.
 112 *dels sospirs* C10 Ja.
 114 *transformant* C7.
 121 *arroplega* C7.
 123 *un saltant* C7.
 125 *poder* C10.
 126 *prestat* C7.
 138 *aquest* C10.
 140 *maravilla* C7.
 142 *tan bella* C10 Ja.
 [142: Maria no pot ser *tan bella* (β) com la deessa pagana Diana, sinó *més bella*.]
 143 *vara* C7.
 152 *a om.* C10 Ja.
 155 *sumptuós* C10.
 157 *regna* C10.
 161 *pues* C7 Ja M2.
 162 *i om.* C7.
 166 *las gloriosas banderas* C10 Ja.
 170 *a om.* C10 Ja; *non* M2.
 171 *dins de una* C10 Ja.
 172 *feu la* C7 M2.
 [172: opto per considerar errònia la llició d' α perquè malmet la distribució preceptiva dels accents del vers.]
 176 *ordre* C10 Ja.
 179 *redemir* M2.
 180 *dexar sa amable* C10 Ja.
 184 *lo fragil de nostra* C7 M2.
 [184: vers hiper mètric en la llició d' α ; el substitueixo per la de β .]
 187 *Triunfa aqui* C10 Ja.
 188 *d'infel traidora invasió tirana* C7 M2.
 [188: considero errònia la llició transmesa per α perquè no disposa de subjecte de *triümfà*.]
 189 *pues* C7 Ja M2.
 192 *mira á sos peus rendidas sas banderas* C10 Ja.
 196 *que Don Joan de Austria en la batalla* C7 M2.
 [196: la llició d' α no fa sentit; opto per la de β .]
 197 *santuari l's dedicá* C10 Ja.
 203 *ell es lo mes felís depositari* C10 Ja.
 204 *l'alt de* C7; *de tan rich y sagrat reliquiari* C10 Ja; *l'alat* M2.
 [203-204: a β s'ha perdut la continuïtat de l'al·legoria mitològica. La llició d' α , que trio, té una disposició accentual anòmala: he conjeatrat que l'original podia fer *lo alat*, amb hiat.]
 214 *vint hermitans* C7 M2.
 [214: error comú manifest d' α , segurament per atracció del vers següent; cf. *tretze ermites* (v. 259). Restitueixo la llició correcta amb el testimoni de C10 i Ja.]
 222 *espayosos* C10 Ja.
 225 *sonora* C10.
 227 *escolans* C7.
 228 *lo om.* C7 M2.
 [228: l'omissió desballesta la disposició accentual i fa el vers hipomètric.]
 236 *se troba en* C10 Ja; *sa carrera* C10.
 239 *placida bonansa* C10 Ja.
 [239: la llició d' α al·ludeix a l'ordenació de les hores canòniques, mentre que *bonança* sembla una trivialització atreta semànticament per *plácida*.]
 241 *Despues* Ja.
 244 *despues* Ja.
 245 *placido'l* C10 Ja.
 251 *compasura* C10 Ja.

[251: malgrat que el “neologisme” *compasura* (‘compassament?’) podria semblar *lectio difficilior*, considero que es tracta d’un error; *compostura* és molt més pertinent al sentit del vers següent.]

269 *pues* C7 Ja M2.

275 *del cel* C7.

280 *algu’l* C1 Ja.

281 *y en sacra diversió que axí practican* C10.

284 *n’ignorava* M2 (n’ om. C7); *que’l gran Don Joan d’Àustria no ignorava* C10 Ja.

[284: la forma del pronom *en* en M2 és un error (com l’omissió que en fa C7): Joan d’Àustria va expressar el desig d’acabar els seus dies com a monjo de Montserrat (veg. la nota al v. 288). Restitueixo la negació, que és reportada per β .]

285 *sa gloriosa* C10 Ja.

292 *s’ensenya* C10.

294 *casi vé á ser* C10 Ja; *tot junt un* C10.

296 *Monjo; y que per* C10.

300 *apura* C10 Ja.

302 *planta* M2.

305 *que hi col·locáren* C10.

308 *farol* C7 M2; *turquesa* C10.

[308: opto per la lliçó de C10 Ja, *fanal*, mot que fra Eura ja havia utilitzat a 419.]

309 *Llepant* C10.

318 *mont* Ja.

322 *pou* C7; *dende* C7 M2.

[322: sobre la forma *dende*, veg. la nota crítica a 11. Opto per la forma culta *des de*, que reporta β .]

323 *peanya pero vulgar cosa* C7 M2.

[323: la lliçó que reporta α no fa sentit; l’he substituïda per la de β .]

324 *la qual sol verteix calsa* C7.

326 *la sacrosanta imatge* C10.

335 *pues* C7 Ja M2.

337 *que volia* C10 Ja.

339 *sa osadia* C10 Ja.

340 *ja cegá* C10 Ja.

342 *la ma* C10 Ja; *añadirli* Ja.

344 *en sa cadira* C10 Ja.

[340, 342, 344: notem, aquí com en altres casos, com β fa addicions de monosíl·labs per estalviar els hiats que requereix la mètrica de la lliçó original (= α).]

348 *estar de peus* C10 Ja.

351 *altra ma allargada* C10.

354 *allarga ab la ma* C10 Ja.

359 *Y es lo séu rostro tal que al* C10.

362 *lo camaril* C10 Ja.

363 *pues* C7 Ja M2.

364 *escarpa* C10 Ja.

366 *se om.* C7 M2.

[366: la disposició accentual del vers a α és atípica (3a i 7a). Com que la lliçó que reporten C10 i Ja agrupa tres vocals en una sola síl·laba, mitjançant un triftong “no normatiu” (*vic-tò-riain-cer-ta*) –solució mètrica que fra Eura aplica de tant en tant i que β tendeix a corregir, però que en el cas present aquests mss. la reporten–, he de concloure que té totes les possibilitats de ser la lliçó original i que α ha omès la pronominalització de *queda*.]

367 *Es de edat* C10.

374 *son de la nit estrelles que* C10 Ja.

376 *als que lo [sic] raigs de sa llum segueixan* C7; *si tots* Ja; *als que los raigs de la llum segueixan* M2.

[376: malgrat que la lliçó de C10 i Ja sigui “suspecta” de retocs al nivell de β , no podem admetre la hipometria d’ α ; es podria pensar en un original que fes *rajós* (contra l’evidència dels quatre testimonis) i llavors el còmput mètric seria correcte, però Eura sembla distingir entre *raigs* (de llum; vv. 132 i aquest) i usa el castellanisme *rajós* per ‘llamps’ (vv. 40 i 84). Així doncs, edito la lliçó de β .]

377-382 om. C10 Ja.

384 *es un retrato* C10.

386 *en la compañía* C7; *portá un Apóstol en* C10 Ja.

[386: la substitució de *sant Pere* (α) per *un apóstol* (β) s’explica per la voluntat d’aquest darrer d’evitar l’hiat *Pere | en*.]

388 *lo culto* C10.

390 *Estereo* C7.

393 *Jerosolomitana* M2.

394 *sicles* C7 [el vers és copiat al costat de l’anterior, en la mateixa línia].

395 *unánimes* C7 M2.

[395: vers hiper mètric a α .]

398 *devoció molt viva* C10 Ja.

[398: β degué considerar poc oportú dir que la devoció dels Severes era *excessiva*, perquè no va entendre el sentit de l'expressió (veg. la nota al v.)]

401 *dels que l'prechiren ab exemple* C10 Ja.

402 *hi edifica* C7; *lo Bisbe Sant Paciá li erigí un temple* C10 Ja.

403 *quand* C10 Ja.

406 *qual furios torrent á una campanya* C10 Ja.

408 *propia* C10 Ja.

410 *la* M2.

413 *de Tubal bárbara* C10 Ja; *babara* M2.

[413: l'aparició de Tubal a β no pot ser sinó un error: al nét de Noè no se li pot atribuir l'*etxura* dels infidels musulmans.]

415 *Allavors per salvarla* C10 Ja.

420 *per nova especie s'té de reverencia* C10 Ja.

432 *obscuras* C10 Ja; *horizonte* Ja.

433 *Quand ja la* C10.

434 *esta imatge* C10; *la matexa imatge* Ja.

439 *Olesa* C10 Ja.

440 *posáts del Llobregat en la ribera* C10 Ja.

449 *que l's fugia* C10 Ja.

452 *este* C7.

462 *entre l's arsos durs* C10 Ja.

[462: β no comprèn la forma *arxeros*, d'X, i trivialitza, substituint-la pel nom de la planta que té espines.]

463 *despues* Ja.

464 *altre* M2.

470 *aquí* C10 Ja.

474 *una iglesia* C10 Ja.

476 *de trofeos magnífichs y piadosos* C10 Ja.

[476: β degué innovar sobre la lliçó rebuda davant de la creença que es tractava d'un vers d'accents mal disposats. D'una banda, sabem que fer recaure l'accent secundari del vers sobre un monosil·lab àton no era insòlit en Eura; d'una altra, la lliçó de β és clarament més banal que la d' α : ambdues raons em serveixen per triar la lliçó d' α .]

480 *y sala de armas de misericordia* C10.

494 *contan* C7 M2.

[494: error comú de C7 i M2, per trivialització de *coten*.]

496 *y solament alguns devóts que votan* C10.

497 *la paret* C10 Ja.

507 *que de sa aygua* C10.

509 *y dins* C10; *breus* Ja.

512 *dinhen* Ja.

524 *rompe tan sols la* C10 Ja.

527 *ab gran evidencia* C10 Ja.

530 *romeratge* C10 Ja; *romitatge* M2.

533 *y aquí per fi en* C10.

536 *redimdan* C10.

538 *molts* C7.

539 *á compassió y* C10.

542 *y ab la* C1; *Esclivina* M2.

548 *que á los peus* C10 Ja.

556 *las santas basilicas* C10.

562 *persona potentada* C7 M2; *mai rica* M2.

[562: error comú de C7 i M2: el singular no rima amb el v. 560.]

568 *y és que* C10.

569 *caber* M2.

574 *contant* C10 Ja.

575 *si bé ho* C10.

578 *se dona oli pa vi sal y* C10 Ja.

581 *alli per fi* C10.

587 *l' om.* C10.

590 *mira* M2.

593 *pues* C7 Ja M2; *la cor* Ja.

597 *el primer és, om.* C10; *assó puix es* C10 Ja.

599 *mes dir* C10 Ja.

Sextet-lira d'estructura 6a 10B 6a 10B 10C 10C. És l'estrofa utilitzada per Fray Luis de León en les seves traduccions d'Horaci i que NAVARRO (1983, 207) anomena «sexteto-lira» (BARGALLÓ 1991 no l'esmenta) per diferenciar-la de la lira "clàssica", garcilasiana (de cinc versos: 7a 11B 7a 7b 11B), introduïda en la poesia catalana en el barroc, i que és una quinteta els esquemes habituals de la qual són 6a 10B 6a 6b 10B o bé 6a 10B 6a 6a 10B (BARGALLÓ 1991, 135). A principi del segle XVIII, el *Parnàs català* en recollia la diferència i ho expressava així:

Se fa de dos maneras, y en la primera consta de sinch versos, los tres de art menor, cada un dels quals consta de set sýl·labas –o de sis si lo accent és en la última–; estos són los primer, tercer, y lo quart. Los dos restants, que són lo segon y quint, són de art major y constan de onse sýl·labas –o de deu si lo accent és en la última–. Concòrdan entre si lo primer ab lo tercer ab consonant, y senblantment lo segon ab lo quart y quint. [...] És poch usada la sobredita espècie de liras en nostre hideooma, però és més freqüent de la segona manera, en què constan de sis versos, alternant los de art menor ab los de art major. Són de art menor lo primer, tercer y quint, y constan, cada un, de set sýl·labas; són de art major los restants, per constar cada un de onse sýl·labas, observant totas las demés reglas ditas. Concòrdan entre si, ab consonant, lo primer vers ab lo tercer, lo segon ab lo quart y lo quint ab lo sisè. [...] Ab esta poesia se eternizan heroycas hazañas y se càntan dignes motets de hèroes insignes, perquè té narració heroyca y hèroe dulçura; no sols serveix per cosas festivas, sinó també per sèrias. (ROSSICH 1979, 89-90)⁵

A banda de la descripció de la lira i del sextet-lira hi ha dues afirmacions d'interès: la segona forma és més utilitzada que la primera per la poesia catalana i es tracta d'una estrofa apropiada per a la poesia "heroica". Narcís Julià inseria un exemple de cadascuna. En el cas del sextet-lira reproduïa una composició de l'"eminència" XII de l'*Ateneo de grandesa* de Romeguera que comença «Al despertar del dia» (ROMEQUERA 1681, 119-120). A banda del text de Romeguera i del de fra Eura, conec alguns altres exemples d'ús del sextet-lira en la poesia catalana dels segles XVII-XVIII. Al segle XVII, els versos inicials (1-78) de la comèdia paròdica *La gala està en son punt* (c. 1630) són el primer exemple que conec de sextet-lira, amb l'esquema 6a 10B 6a 10B 6c 10C (MORELL 1986, 113-114), diferent del de la nostra composició (i idèntic al que descriu Julià al fragment transcrit). Dins l'obra copiosa de Fontanella apareix en poques ocasions: a) amb l'esquema 6a 10B 6a 10B 6c 10C: «Ya sepultar-se intenta» i «Nova brillant estela» (MIRÓ ed. 1995, I, 118-119 i 313); i b) amb l'esquema 10A 6b 6b 10A 10C 10C: «Terinda bella, singular y hermosa» (MIRÓ ed. 1995, I, 240-241).⁶ Després d'aquests dos exemples vindria la composició de Romeguera (6a 10B 6a 10B 6c 10C).

Ja al segle XVIII, és l'estrofa que usa Tegell en el «Sarau setè» del seu *Poema anafòric* (BROWN ed. 1989, 83-89; amb esquema idèntic al de *La gala...*) i de l'heroida de Medea a Jàson, anònima, que apareix copiada de mà de fra Eura al ms. 3-I-10 de l'Arxiu de la RABLB (que edito a l'**Annex I**). Més tard, també Ignasi Ferrera l'usa, amb un esquema coincident amb el d'aquest poema de Montserrat, en una composició inclosa en les *Festivas demostraciones que al beato Simón de Roxas...* (Barcelona, 1766) sota el títol «Convida est temple a la devoció a què entra a celebrar les festes de la beatificació del beato Simon de Rojas. Lires» (veg. la primera estrofa transcrita per COMAS 1972 [1985, VI, 374]). Ja a final del XVIII o principi del XIX el va utilitzar l'acadèmic Jaume Sala i Guàrdia, a imitació del metre del poema que copiava, que no era altre que el poema **12** de fra Eura, tot i que Sala no en coneixia l'autor.⁷ M'ha semblat oportú d'incorporar aquí aquest excurs sobre el sextet-lira en la poesia catalana moderna pel fet que, pel que jo sé, no s'hi ha parat esment ni s'ha distingit de la lira en els treballs que tracten, d'una manera o altra, qüestions d'estrofisme a l'època.

⁵ De la lira de sis versos tracta RENGIFO (1703, 89-90), on diu que «es la que oy en día más está en uso» (p. 89).

⁶ L'editora de l'obra de Fontanella no fa la distinció entre lira i sextet-lira: anomena lires totes aquestes formes. Incomprensiblement, afirma que l'esquema mètric del sextet-lira que comença «Nova brillant estela» (I, 313) és 5A 10B 5A 10B 5C 10C. Fontanella va utilitzar també la lira, de cinc versos, en fragments de dues de les èglogues: sota la forma 6a 6b 6a 3b 10B a «Era del dia aquella edat primera» (vv. 119-148) i amb la forma 6a 10B 6a 6b 10B a «De Fontano la queixa llastimosas» (vv. 33-127) (la primera a MIRÓ ed. 1995, I, 189-192; la segona a MIRÓ 1982, 98-101, i ara a MIRÓ ed. 1995, I, 193-197).

⁷ Veg. l'Apèndix al final de l'aparat crític del poema **12**. Jaume Sala diu, a la p. 37 del ms. A1: «Imité a ese hombre en orden al metro en la carta que escribí a mi sobrina doña Rimunda [sic] Pagès y Domènech, que está en el tom. 6, pág. 37». «Ese hombre», l'autor de la versió ovidiana que Sala copiava, era fra Eura.

El nostre poema és un cant èpic d'exaltació de la muntanya i del santuari. Com deia fra Eura al sermó predicat a Madrid (§ 5): «los naturales de aquel país [=Catalunya], ya porque han visto al Santuario, ya porque lo miran como cosa suya, se detienen más en la particularidad de los sucesos, levantan más los assumptos y alargan más las alabanzas». La composició està estructurada en diverses seccions ben destriables:

- a) 1-138: descripció exaltada de la muntanya i dels entorns, seguint força de prop l'inici de *La Perla de Catalunya* d'Argaiz.
- b) 139-198: sobre la consagració del monestir a Maria: orígens mítics i figures rellevants relacionades d'una manera o altra amb el monestir (Ignasi de Loiola, Pere Nolasc, Joan Garí...). Reuneix elements dispersos al llibre d'Argaiz.
- c) 199-288: sobre la comunitat benedictina i les seves activitats; els eremites.
- d) 289-378: descripció de les riqueses, materials i espirituals, que guarda el monestir amb especial atenció al cambril de la Verge bruna i l'infant (319-378). En bona part segueix Argaiz.
- e) 379-402: orígens llegendaris del culte de la Verge a la península i Barcelona.
- f) 403-474: avatars de la invenció o redescoberta llegendàries de la imatge montserratina al 880, que segueix Argaiz fil per randa.
- g) 475-492: represa de la descripció del cambril de la Verge al monestir.⁸
- h) 493-528: relació de miracles montserratins.
- i) 529-588: sobre el romiatge de pelegrins.
- j) 589-600: cloenda.

Serra i Postius explicava que el prevere de Torà, Jeroni Giribets, havia escrit una «Descripción de la montaña de Monserrate y de su santuario, en verso catalán. Murió [Giribets] año 1744, dexando sus obras así impressas como manuscritas al convento de los padres menores de su patria». El mateix Serra disposava d'una còpia del poema (SERRA 1747, s.p. [21]).⁹ Tanmateix, no en va fer altra al·lusió al llarg del seu *Epítome*, mentre que sí que es va referir en un parell d'ocasions al poema d'Eura i en va transcriure alguns versos. Res més no sabem del poema de Giribets. Era anterior o posterior al d'Eura? Era també un poema èpic llarg? No serà un error de Serra que va ser difós per Torres Amat?¹⁰

Es tracta del poema més esmentat cada vegada que es dona notícia de l'activitat poètica de fra Eura. Ara bé; excepte la de Pere Serra, totes les notícies són ja de ben entrat el segle XIX. El primer que en parla és TORRES AMAT (1836, 227-228), el qual comet la coneguda errada de Canigó per Montserrat. La notícia següent procedeix de la RALBLB: «lo 20 de maig de 1840, l'acadèmich Ramon Muns y Serriñà donà compte d'una poesia del bisbe Eura, proporcionada per lo corresponent Florenci Janer. Es la coneguda *Descripció, en versos catalans, de la montanya y monestir de Montserrat*».¹¹ Les notícies que segueixen són les de PERS 1857, MUÑOZ 1858, BALAGUER 1863, CORNET 1890 i BULBENA 1899. Gaietà Cornet, quan esmenta el nostre poema entre les obres en vers que tracten de Montserrat s'hi refereix així: «Descripció de la montanya y Santuari de Montserrat, bellissima poesia catalana reimpressa hace poco en Madrid, del Ilustrísimo P. Fr. Agustín Eura, obispo de Orense».¹² Hi ha, a més, l'edició de Janer, que no es decideix del tot per l'autoria

⁸ De fet, podríem considerar que els apartats d-g formen una sola unitat: la descripció de la imatge de Maria el mena a una digressió historicollegendària sobre el culte a la Verge i la invenció de la imatge montserratina.

⁹ De Serra ho treu el «Catálogo de las obras...» que figura al final de la *Gramatica y apologia* de Ballot, atribuït a Josep Salat (1821?).

¹⁰ Veg. TORRES AMAT (1836, 296-297): «*Descripció de la montanya de Montserrat y de son santuari, en vers català*. MS. Se conserva en el convento de franciscanos de su patria [=Torà]». Si comparem aquesta anotació amb la que du SERRA 1747, és evident que Fèlix Torres l'havia tret d'aquell. Amb tot, Serra deia que en tenia còpia a la seva biblioteca, la qual cosa fa més difícil pensar en la possibilitat d'un error.

¹¹ CARRERAS BULBENA (1927-1928, 228); l'atribució a Eura és feta per Carreras, no per Muns. Ja abans, MIRET (1921, 266) recollia aquesta informació, però la datava a 12 de maig: «Se lee una descripción en verso catalán del Monasterio de Montserrat por el P. Eura, agustiniano».

¹² CORNET (1890, 399): la meua notícia i el fragment de Cornet provenen de MASSOT (1986, 113). Cornet al·ludeix a l'edició de 1859 (no se'n va fer cap altra): el fet que digui que era «reimpresa hace poco» és perquè així ho havia llegit a BALAGUER 1863, o millor, a la reedició de 1886 (vol. IX, Madrid, 1886, 363; veg. MASSOT 1986, 113).

d'Eura. Això pel que fa al segle passat. En el present, entre els més coneguts i importants, s'hi han referit SANTIAGO 1915, CARRERAS BULBENA 1927-1928, RUBIÓ 1958, COMAS 1972, MARÍ 1972, i, amb molt més detall, tot fixant-ne, d'una banda, l'autoria de manera incontrovertible i, d'una altra, la relació amb el sermó sobre el santuari, MASSOT 1986.¹³ A banda de les aportacions del darrer, voldria inserir aquí dos dels comentaris valoratius més significats sobre el text. Són els que li dediquen Jordi Rubió i Balaguer i Antoni Comas. El primer va tenir paraules molt dures contra el text, les quals comparteixo en alguna mesura, el "valor poètic" del qual el va fer dubtar-ne de l'atribució, contra el que havia afirmat de bon començament:

D'atribució no atestada per la tradició manuscrita contemporània,¹⁴ però que per a mi no ofereix gaires dubtes, és la *Descripció de la muntanya y Santuari de Montserrat*, en cent lires [...].¹⁵ El llarg poema té un cert interès històric, perquè no solament narra l'origen del monestir i les llegendes de la muntanya, sinó que dóna una visió del que era la santa casa i les seves ermites en temps de l'autor. Però el seu valor poètic és nul i la llengua i el to són d'una decadència i una manca d'instint lamentables. En cap de les seves obres fra Eura no va caure tan baix ni va escriure amb la mateixa banalitat, en un estil tan diluït i amb una intenció tan fluixa. Això és el que, en tot cas, em faria vacil·lar a donar per segura l'atribució d'aquest poema. Vegeu com comença. (RUBIÓ 1958 [1985, 146-147])

Seguidament, transcriu els dotze primers versos i en fa el comentari final següent: «No m'atreveixo a copiar-ne més versos». És evident que quan Rubió redactava aquestes notes no recordava altres poemes de fra Eura de musa igualment modesta; devia establir la comparació desfavorable pensant, sobretot, en els poemes sacres **1-4**. No obstant això, l'apreciació estètica, per a la qual Rubió tenia un olfacte molt competent, és bastant justa. I encara perquè no sabia que l'exposició "històrica" de fra Eura depenia en gran part d'un panegíric benedictí redactat seixanta anys enrere!¹⁶

Es veu venir de lluny que les ratlles que hi va dedicar l'Antoni Comas tenien en compte el judici desfavorable de Rubió:

Una altra obra prou ambiciosa de fra Agustí Eura és la *Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat*, en cent lires. No té, ni de bon tros, l'originalitat dels altres dos poemes: és poc àgil, no té aquell tremp ni aquella suggestió, i els versos no vibren enduts per la força del tema; és sovint prosaic i hi manca el lligam entre les estrofes. (COMAS 1972 [1985, VI, 328-329])

A continuació en fa diversos extrets (veg., més amunt, a Edicions modernes), tot descrivint així el contingut del poema. Comas es veu obligat a afegir encara algun judici negatiu: la manca de lligam entre estrofes. Potser seria un retret excessiu: al cap i a la fi, el poema conté, com hem vist, diversos segments, ben travats entre ells. No podem negar-ne, però, el primer judici: es tracta d'una obra ambiciosa, si més no en la seva concepció: un poema èpic en cent lires que pretén donar una visió global i exaltada de la muntanya santa. Una altra qüestió és la realització concreta. Coincideixo amb ambdós estudiosos en el fet que aquí va estar molt lluny de la inspiració retòrica dels poemes **3 i 4** i de la rauxa patètica dels poemes **1 i 2**.

El desenvolupament i les imatges del poema mostren tenir molts deutes, i no precisament de la visió "real" de la muntanya i del monestir fruit d'una pretesa visita.¹⁷ Com es pot veure per les notes als versos, fra Eura segueix de prop, en bon nombre de passatges, *La Perla de Catalunya*

¹³ Per a tots aquests autors del segle XIX-XX i per no tornar a exposar aquí tot el que he dit en un altre lloc, remeto a l'apartat sobre la recepció i la crítica de l'obra de fra Eura que he fet a la introducció (apartat **2.5**). Algunes de les meves dades (les notícies de Bulbena, Cornet i Muñoz) procedeixen del treball de Massot. (Veg. també aquest treball, p. 113 i nota 55, on comenta alguns dels embolics bibliogràfics de finals del segle passat al voltant del nostre text.) MASSOT (1986, 115-122) va fer una exhaustiva comparació entre el text del sermó de 1734 i el del poema. En va esmentar algunes de les fonts, especialment el llibre d'Argaiz. En les notes al peu dels versos he detallat aquestes correspondències.

¹⁴ Recordem novament, però, com els dos mss. de la BC (C7 i C10) l'atribueixen sense reserves a fra Eura, i Rubió els coneixia.

¹⁵ Fragment on localitza alguna de les còpies mss. i comentaris de les notícies i atribucions que fan Torres Amat, Janer i la lectura acadèmica de 1840.

¹⁶ Si no era que, al cap i a la fi, depenia d'un text de més de cent anys (veg. més avall).

¹⁷ Recordi's la nota al v. 352.

d'Argaiz. És possible que també conegués altres textos referits al santuari i a la Verge bruna a través de Pere Serra, el qual posseïa diverses obres relatives a Montserrat, manuscrites i impreses (veg. MADURELL 1957, 24-25).

Com dic, i malgrat que segons que diu l'autor mateix aquest hi havia anat, segurament l'estiu de 1734 («pocos días ha», diu, exactament, el 28 d'octubre del mateix any al sermó predicat a l'església del reial hospital de la Corona d'Aragó, a Madrid),¹⁸ el seu poema segueix bàsicament el discurs i les dades del llibre del benedictí Gregorio de Argaiz. I el panegíric d'Argaiz, al seu torn, tenia deutes anteriors: Benet Ribes, a la seva *Historia de Montserrat*, redactada a final del XVIII-principi del XIX, desqualificava l'obra d'Argaiz, sobretot pel fet que era un plagi de la crònica manuscrita del pare Miquel Solsona (segons Ribes, del 1610), avui perduda, com també perquè admetia, com la de Solsona, les «fábulas de los antiguos» (ALTÉS ed. 1990, 22-23).

Benet Ribes serà el primer historiador de Montserrat a rebutjar les elucubracions mítiques i fabuloses de la muntanya i santuari; entre altres, denuncia la manca de credibilitat dels episodis del temple antic pagà i de la imatge jerosolimitana tallada per sant Lluç, amagada pels cristians a l'arribada dels invasors musulmans. Ara bé; això afecta, si és que afecta, a la historiografia erudita, no pas a l'obra poètica, en aquest cas, de fra Eura: els elements mítics eren del tot pertinents en un poema èpic cristià i fra Eura va fer per manera de pouar-los allà on els pogués trobar. De totes maneres, hem de recordar que, de tant en tant, Eura "actualitza" les dades d'Argaiz (veg., p.e., la nota als vv. 211-216).

Quan va ser compost el poema? Els paral·lelismes amb el sermó i la visita feta al monestir l'estiu de 1734,¹⁹ ens poden fer decantar per una composició, si no paral·lela sí propera a la del sermó, és a dir, a mitjan de 1734. Serra Postius, quan reproduceix l'estrofa XIII, diu: «Escribiendo sobre este assumpto el ya citado obispo de Orense, siendo nuestro concaadémico, dixo assí» (SERRA 1747, 468-469). MASSOT (1986, 124), tenint en compte aquesta dada, conclou que la data de composició ha de ser anterior al 6 de gener de 1737, quan l'Acadèmia va conèixer el nomenament del bisbe, i «posterior a la visita d'Eura a Montserrat». És cert que la dada de Serra fa explícita la condició d'acadèmic d'Eura quan va compondre el poema però no és necessari que la visita precedís el poema. Pel que hem pogut veure, la redacció del poema pot ser aliena a tota percepció real de la muntanya i del santuari (veg. la nota al v. 352): ja he mostrat com és deutora d'un text com *La Perla de Catalunya* i, probablement d'altres textos,²⁰ en menor grau, i com descriu certes "realitats" que de cap manera no eren reals a l'època que va compondre el poema. Vull dir que la data *post quem* no necessàriament ha de ser la data de la visita a Montserrat al 1734.

Tot i que no hi ha res que permeti dubtar de l'autoria, he de donar la raó a Rubió i Balaguer quant al judici estètic que li van merèixer els versos de fra Eura. N'és un dels poemes menys reeixits, sens dubte. Hi predominen la descripció prosaica i el to pedestre i trivial, sense inspiració. El lèxic és repetitiu, tret més propi de la poesia popular de plecs solts que d'un poeta culte. La castellanització lingüística és molt remarcable si la comparem amb els altres poemes seus, en tots els àmbits, especialment el lèxic i el sintàctic. També hi ha aspectes mètrics que són diversos dels usos habituals de fra Eura, no tant pel que fa als usos en si mateixos com a la freqüència d'aquests usos: p.e., en una proporció molt més elevada que en els altres textos equiparables per llargària, els contactes vocàlics dins d'una mateixa paraula que en català no formen diftong són resolts a base de sinèresis. En altres ocasions la proporció entre la sinèresi i la "dièresi" és més equilibrada. El nombre d'hiats en els contactes vocàlics entre mots contigus que formarien diftong és també proporcionalment més elevat del que sol ser comú en Eura. Quant a les rimes, l'anàlisi és desoladora; mai no havia estat fra Eura tant poc exigent en aquest aspecte versificatori: el nombre de rimes fàcils és aclaparador, així com el de repetició de rimes, de mots en rima (de vegades en posicions molt

¹⁸ Recordem que a partir de la sessió del 28 de juliol de 1734, aquesta inclosa, deixa d'aparèixer entre els membres assistents a les sessions acadèmiques.

¹⁹ Sobre l'anada a Montserrat poc abans de partir cap a Madrid, veg. el que he exposat al capítol biogràfic de la introducció (pàg. 58).

²⁰ És cert que alguns aspectes que tracta al poema no apareixen en Argaiz, però els podia conèixer a través d'altres fonts, escrites o orals. A més, no podem descartar que hi anés de visita més d'una vegada.

properes, de pocs versos de distància,²¹ i fins de vegades repeteix unitats més llargues: *d'aquella gran Senyora*, vv. 329 i 356!), rimes assonants (377-378)...

Finalment, l'esforç imatgístic és gairebé nul. Sovint hi enfila les metàfores més tòpiques (cf. vv. 120, 124, i les aplicades a la Verge Maria). Hi ha algun fragment, pocs, alguna imatge, on s'enlaira al nivell d'altres registres seus més brillants, com ara en l'al·legoria de la lira VIII o en la lira XI, o en una estrofa, si no rica en imatges, equilibrada en la descripció com la LXXXVII.

Res no sé de les circumstàncies que van fer que fra Eura davallés tant en el seu registre poètic habitual. Era un poema redactat a correuita? No és acabat? Potser Pere Serra només es referia al fet que fra Eura era «concadémico» seu però el poema era compost de molt abans, i es tracta d'una obra escolar? Això si no és que Serra es va confondre amb l'«assumpto académico» que sobre un prodigi esdevingut a Montserrat va redactar Eura (poema núm. 30). Potser va ser redactat per encàrrec per tal de ser imprès en forma de plec solt amb destinació a un públic popular? Cap d'aquestes conjectures, però, no em sembla convincent.

Tanmateix, hi ha uns indicis que permeten aventurar una hipòtesi de datació. Ja he esmentat la pobresa que es reflectia en l'àmbit de les rimes del poema. Doncs bé; si s'analitza amb un cert deteniment aquest aspecte formal del poema, trobem certs paral·lelismes amb la versió de l'heroida de Safo (poema 12). També allà són molt comunes les rimes fàcils, la repetició de rimes en contextos propers o contigus, la repetició de nombrosos mots rima, la presència de rimes assonants. Més encara: s'hi pot detectar una coincidència remarcable en les rimes (algunes de les quals només es troben en aquests dos poemes) i mots rima. Només s'ha de fer un cop d'ull al rimari (**Annex III**). Hi ha, a més, altres coincidències, com l'ús del mateix estrofisme, el sextet-lira –són els dos únics casos que conec en què en fa ús–, així com la qualitat discreta d'ambdós textos. Tot plegat em permet de suposar que devien ser redactats amb una certa proximitat temporal. Si el caràcter escolar, i profà, de la versió ovidiana ens feia situar-la en una època d'iniciació a l'activitat poètica de fra Eura, penso que el poema a Montserrat es pot incloure en aquest mateix període primitiu. Les característiques mediocres dels dos textos, molt més accentuades, però, en el poema present, reforcen la suposició. A més, en cap altre cas com en aquest text no observem tal dependència literal d'una font, aquí ARGAIZ 1677. La major part del poema és pràcticament una transcripció en vers de fragments de l'obra del benedictí. Mai Eura no mostrarà tal dependència i falta d'inspiració. D'altra banda, les coincidències amb expressions i conceptes del sermó de Montserrat predicat a Madrid al 1734 no pressuposen la proximitat temporal en la redacció d'ambdós textos. És probable que Eura servís una còpia del text juvenívol a l'Acadèmia de Barcelona o a algun dels seus membres. Aquest fet pot explicar que Pere Serra parli del poema com fet per l'acadèmic Eura. Així s'explica també la presència del poema entre els papers de la RALB, on devia ser trobat i va ser llegit com a anònim al 1840. En canvi, no es troba cap notícia del poema en les sessions acadèmiques del període 1732-1738, per la qual cosa la possibilitat que fos redactat per l'acadèmic Eura és remota. Crec, doncs, que és ben probable que es tracti d'una obra de juvenesa, d'un poeta inexpert i molt dependent de les fonts, d'una obra d'exercitació escolar. Aquest fet explicaria, i justificaria, la qualitat poètica del text, que desdii tant de la resta de l'obra en vers de fra Eura. Paradoxalment, però, va ser el text més conegut i exalçat de fra Eura, especialment al segle passat; evidentment pel subjecte del poema.

Albert Rossich em va comunicar fa temps que havia localitzat una transcripció de versos d'aquest poema al ms. 4512 de la Bibliothèque Mazarine, a París. En efecte, en aquest manuscrit pertanyent al fons de Joseph Tastú, erudit rossellonès que va mantenir correspondència amb Torres Amat per tal de furnir-li dades per a les *Memorias*, hi ha transcrits sis versos de fra Eura. He tingut ocasió de consultar el manuscrit, que és una *Grammaire de la langue catalane*, escrita en francès, que conté també moltes anotacions de caire literari, còpies de textos i documents, traduccions al francès.²² Al f. 308 transcriu una «Instrucció del Autor, en estil jocos, als curiosos que may han estat à Monserrat», que no és altra cosa que el sonet en català de rimes artificioses (mot agut acabat amb vocal + [k]) que Pere Serra insereix al seu *Epítome histórico... de Monserrate* (f. [15v]), amb notes de Tastú al peu, en

²¹ P.e., els mots en rima *preciosa/precioses* (486 i 487!) o *famosa /famosos* (485 i 493), o casos tant detonants com *copiosa* (502 i 507), etc.

²² Veg. una descripció més detallada a MOLINIER (1898, 332).

francès. En una nota al v. 11 («veurás pinsá que pren pinyó ab lo bech») incorpora la lira XIII del nostre poema (amb la traducció francesa al costat), versos 73-78, que ja havia incorporat Serra, com he dit (p. 469). Tastú els introdueix amb les paraules següents: «Don fr. Augustin Eura, Evêque d'Orense, l'a raporté en six jolis vers».

8

- I
 Pas de comèdia excel·lent
 féu Joan en un instant:
 de l'extrem de comediant,
 4 passar a ser penitent.
 No és de l'art tal pensament:
 influxo fou superior
 degollar l'edat en flor
 8 i renunciar a ofici
 a on s'adora lo vici
 tras cortina del primor.
- II
 En tan rara conversió
 12 Joan no ha tingut segon,
 ni en lo teatro del món
 s'ha fet millor mutació.
 Véu que sa professió
 16 era una pura baboia,
 que, posant foc a la troia
 dels cors que feia cremar,
 sols ell podia escapar
 20 i salvar-se per tramoia.
- III
 Véu que, sens honra, seguia
 un exercici profano,
 poc més honrat que gitano,
 24 dins d'una vil companyia;
 considerà que tenia
 les potències fatigades
 tras locures extremades
 28 i que, ab prestesa admirable,
 feia, anant-se'n al diable,
 cada dia tres jornades.

1: *pas de comèdia*: «Fragment d'una obra dramàtica, i especialment el que es pot representar separat dels altres» (DCVB, VIII, 284, s.v. *Pas*. III); en tot cas, és una peça sempre còmica: cf. «Deixeu-lo acostar a l'asmari, que ell nos farà riure, i dirà o farà coses algunes ab les quals riurem; facem compte que açò és un entremès, o un pas de comèdia» (*Cas raro d'un home anomenat Pere Portes...*, PACHECO ed. 1982, 328). Sinèresi a *co-mè-dia*.

2: *Joan*: el beat Joan Bo (veg. el comentari del final del poema).

3: sinèresi a *co-me-diant*.

5: *art*: 'art dramàtic'.

6, 7 i 10: rima visual: *superior-primor / flor* ([o]/[●]).

6: sinèresi a *su-pe-rior*.

9-10: en el teatre, per sota de l'aparença, de fet no hi ha sinó vici.

11: sinèresi a *con-ver-sió*.

13: sobre el tema del teatre del món –que ja ha aparegut en altres textos de fra Eura– en la literatura hispànica, veg. la síntesi de VILANOVA 1950.

14: *mutació* en l'àmbit del teatre, 'canvi de decoració'; hi fa sinèresi: *mu-ta-ció*.

15: *Véu*: primer terme d'una anàfora que es manté al llarg de tot el poema: tots els inicis d'estrofa (des de la següent) i, en ocasions, el vers cinquè (15, 35, 55).

16-20: també trobo la rima *baboia/tramoia* en la comèdia de sants de Pau Puig *Lo clarí de Aquitània y martell de la heretgia, san Hilari*, v. 2876-2877 (SERRA 1997, 411).

17-20: al·legoria. Fragment conceptuós: Joan Bo, comediant, a través del seu art s'introdueix en el cor dels espectadors, com el cavall dels grecs a la ciutat de Troia, i els cala foc, és a dir, els corromp, però ell se'n salva perquè és a "l'altra banda" de l'espectacle, és l'"il·lusionista", aquí expressat mitjançant la imatge de fugida a través de la tramoia teatral. *Que*: 'perquè'.

- IV Véu cansava la memòria
32 per una vana comèdia
 que havia de ser tragèdia
 envers de passar en glòria;
 véu la vanitat notòria
36 de l'empleo que tenia,
 pués lo més que s'aplaudia
 en aquella habilitat
 venia a ser, ben mirat,
40 la més alta boveria.
- V Véu que en sa professió
 mirar-se primer galant,
 rei, emperador i amant,
44 tot era una il·lusió;
 i, sobre el mateix patró
 regulant del món l'engany,
 resolgué per modo estrany
48 deixar aquella locura
 i penjà l'envestidura
 en l'altar del desengany.
- VI Véu que quan davant del foro
52 del teatro representava,
 ab xiulets lo saludava
 la multitud com a toro;
 véu, perdent-se-li el decoro,
56 la conversió definida,
 pués en art tan aplaudida
 i que tant al món agrada,
 no s'hi celebra l'entrada
60 i s'aplaudeix la salida.
- VII Véu tot açò, i lo cor
 d'amor més pur inflammat
 i al mateix temps traspasat
64 d'un agudíssim dolor,
 convertí la risa en plor,
 la gala en negre saial,
 lo tablado en catafal,

23: *gítano*: en el sentit de 'persona de qui no te'n pots fiar' (en aquest cas, l'*ofici*).

26: sinèresi a *po-tèn-cies*.

29: "Anar al diable" és loc. que equival a «perdre's, fer-se malbé, ésser destruït» (*DCVB*, IV, 397, s.v. *Diable*).

30: al·lusió a la "rapidesa" de la seva condemnaió: 'cada dia que passava, equivalia a tres jornades, dies, que avançava cap a la damnació'; joc conceptista amb l'amfibologia de *jornades*: 'dia' i 'part d'una obra dramàtica': les comèdies de l'època eren dividides en tres jornades.

34: *envers*: var. form. d'"invers" (*DCVB*, V, 103, s.v. 2. *Envers*), amb funció adverbial, 'inversament'.

40: *boveria*, 'ximpleria', està relacionat amb el *bobo*, personatge còmic de la comèdia castellana.

42: *mirar-se*: 'veure's', 'fer de'.

46: *regulant*: 'medint', 'valorant' (cf. «Medir y ajustar, ò computar una cosa con otra»: *DA*, V, 551, s.v. *Regular*).

49: *envestidura*: 'investidura', en el sentit de 'vestits', 'disfresses' de la professió de comediant.

51: *fora* 'fòrum', en al·lusió als espectadors.

52: sinèresi a *tea-tra*.

56: sinèresi a *con-ver-siá*.

59-60: mostra de conceptisme: l'entrada de l'actor des de l'escenari cap a dins i l'entrada de Joan Bo en el món del teatre no són celebrades; sí ho són l'eixida de l'actor a escena i la sortida de Joan Bo de la professió; notem el caràcter invers d'aquestes entrades i sortides.

68 on, castigant son pecat,
deixà a la posteritat
una memòria immortal.

TESTIMONI

Manuscrit: C5 ff. 183v -184v.

Edicions modernes: MARÍ (1972, 18-19).

ATRIBUCIÓ

Es troba dins del segment del ms. que ve encapçalat per l'epígraf *Poesias del P. Lector Jubilat Fray Agusti Eura*.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica: *Al passar Sant Joan Bó natural de Mantua / Del empleo de Comediant á ser Religios de / Sant Agusti. Dezimas.*

2 fou.

8 a om.

Dècimes espineles heptasil·làbiques (abbaaccddc).

RUBIÓ 1958 no va dir res d'aquest text ni del següent, tot i que coneixia perfectament el ms. que els conserva. COMAS (1972 [1985, VI, 334]) es va limitar a reproduir-ne les rúbriques i dir que eren «dues altres poesies del mateix estil» que la núm. 17: es referia al caràcter festiu?

El protagonista del poema és Joan Bo, o Giovanni Bono; n'extracto les notícies següents de LUCCHESI 1966: «Giovanni Bono, eremita, beato [...] Nacque a Mantova nel 1168 [...] G. si era dato a girovagare per l'Italia, como giocoliere o (diremmo oggi) come *down* [...] A quarant'anni, e cioè circa nel 1208, in adempimento di un voto fatto durante una grave malattia, G.B. lascia completamente il mondo e si dà tutto alla penitenza. Sceglie come sua dimora un eremo presso Cesena, in Romagna [...] e vi conduce cita di contemplazione e di penitenza. Non sa né leggere né scrivere, e non fa che ripetere le poche preghiere che sa a memoria, coprire di lagrime il Crocifisso e sottoporsi alle più dure privazioni ed alle discipline più aspre. La fama della sua santità induce altre persone a seguirne l'esempio, cossiché, fin dal 1217, si forma attorno a lui un piccolo nucleo che segue le sue direttive: ma solo nel 1225 egli veste un abito regolare [...] Certamente egli appare appartenente all'Ordine di s. Agostino già nel 1231 [...] L'8 ott. 1249 G.B., fra la costernazione dei suoi eremiti e di tutto il popolo della vicina Cesena, parte dal suo eremo, dove ha trascorso ben quarant'anni, per andare a morire nella sua città natale. A Mantova trascorre gli ultimi giorni della vita nell'altro eremo di S. Agnese in Porto e vi muore il 23 ott. 1249 [...] Il processo di canonizzazione, iniziato nel 1251, fu interrotto alla morte di papa Innocenzo IV (1243-1254); Sisto IV con la Bolla *Licet Sedes Apostolica* ne autorizzò il culto e lo proclamò beato [...] La sua menzione nel *Martirologio Romano* [...] è stata [...] fissata al giorno della sua morte, 23 ottobre.» MARIANI 1949 afegeix alguna precisió sobre la congregació d'eremites que va fundar, la dels Giamboniti, els quals adopten la regla de l'orde de Sant Agustí: «I Giamboniti insieme con altre congregazioni eremitiche

61, 64-65: rima visual: *cor-plor / dolor* ([**o**]/[o]).

61: hiat *açò | i*.

65-67: aquests trasllats o "conversions" de conceptes o objectes entre un estat i un altre (abans i després de convertir-se; abans i després de morir) són molt usuals en la poesia d'Eura (cf., p.e., 3 257 ss. i tot el poema 4).

66: *saial*: 'túnica', referit a l'hàbit dels agustins.

70: sinèresi a *me-mò-ria*.

agostiniane constituïrono l'“Unio magna”, ordinada da Alessandro IV con bolla *Licet Ecclesiae Catholicae* del 4 maggio dello stesso anno, donde poi ebbe origine l'Ordine degli Eremiti di S. Agostino, di cui Lanfranco Settale fu nominato priore generale».

L'objecte del poema és una constant en l'esperit de l'home barroc: l'estimació per la transformació, pel canvi extrem, per la metamorfosi radical. El desenvolupament recolza sobre un motiu tan propi de l'època i del pensament barroc com és el del “teatre del món” (vv. 13, 45-46), juntament amb el del desengany, lligat a la il·lusió teatral (vv. 41-50). Fra Eura utilitza imatges de l'activitat teatral, ofici primer de Joan Bo, per descriure la conversió sobtada d'aquest cap a la vida eremítica.¹ En aquest plantejament, hi sovintegen formulacions d'una conceptuositat notable. Notem com aplega bon nombre de mots “tècnics” provinents del món del teatre: *pas, comèdia, comediant, cortina, teatro, tramoia, companyia, mutació, jornades, memòria, tragèdia, boveria, primer galant, investidura, foro, decora, entrada, salida*,² “aplaudir”, *gala, tablado*, algunes d'elles en formes castellanitzants, que eren les que es difonien amb el teatre comercial.

¹ Recordi's el que he exposat a la introducció (pàgs. 112 i 125) sobre els motius que devien influir en la composició d'aquest poema, i del següent, sobre Joan Bo.

² La forma «salida» la utilitzarà també Tegell, entre altres (pas de comèdia, entremès...) per anomenar les representacions dramàtiques breus, fragments de *comedias*, que es representaven als saraus del carnestoltes al carrer de Montcada, descrits al *Poema anafòric*: p.e.: sarau IXè, v. 27; sarau Xè, v. 146; sarau XIIè, v. 65, etc. (BROWN ed. 1989, 98, 110 i 130).

9

- I Posat dintre de l'horror
d'una bullent rebel·lió,
alçada contra la raó
4 tota la part inferior,
contra l'Enemic major
tot sol Joan combatia.
Ja la batalla perdia,
8 sens poder-se retirar,
pués no es podia apartar
d'ell mateix, on la tenia.
- II Mirà dintre ses entranyes
12 fletxes verinoses Joan,
i obrà l'acció més gran
que es pot llegir en haçanyes:
clavà unes agudes canyes
16 entre les ungles dels dits,
i ab brios jamai oïts,
dant les mans un colp molt fort,
tres dies ja casi mort,
20 va quedar sense sentits.
- III Caigné Joan del dolor
inexplicable atordit,
mes no caigné l'esperit,
24 ni tampoc perdé el valor,
que, quan de brutal furor
acossat se conegué,
al perill acometé
28 com a valerós lleó,
i al venir l'ocasió
tràurer les ungles sabé.
- IV Sobre una pedra pegà
32 lo fiero colp ab valor
i, més que del pes, d'horror

1-10: la batalla es produïa a *la part inferior*, és a dir, al sexe; la “rebel·lió” consisteix, com és fàcil d'imaginar, en una erecció involuntària (*alçada...*, v. 3) i, pel que sembla, contumaç (vv. 61 ss.). En un primer moment podria semblar que tracta exclusivament de la rebel·lió de la part concupiscible, associada a la part material, inferior, contraposada a les facultats de l'ànima racional, superior; però el to jocós del poema, el v. 3 i l'existència d'un fenomen fisiològic que sovint assaltava els religiosos i que explico a continuació, crec que ens han d'inclinar cap a la interpretació assenyalada. En efecte, no era estrany patir trastorns de priapisme entre els membres de les comunitats religioses a causa de l'abstinència perllongada. Segons la ciència mèdica medieval, al cap i a la fi encara vigent al segle XVIII, certes complexions fisiològiques i aliments afavorien la presentació de trastorns d'aquesta mena (JACQUART & THOMASSET 1985 [1989, 153-154]). Això no treu que també hi va relacionada la rebel·lió de l'apetit concupiscible (veg. vv. 61-80).

2: sinèresi a *re-bel·lió*.

3: sinèresi a *raó*.

4: sinèresi a *in-fe-ríor*.

12: sinèresi a *Joan. Fletxes verinoses*: metàfora per 'apetit concupiscible'.

14: *haçanyes*: 'gestes', encara que aquí sembla referir-se a un recull escrit o crònica de gestes i fets heroics, potser un llibre com les «*Varie Vite di Sancti Agostiniani, è con le loro Efigie*», imprès (s.l. s.d.) que era a la biblioteca del convent de Sant Agustí, segons el ms. 1167 BUB (2n volum de l'*Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S. P. N. Augustini Barcinonensia*), f. 592.

17: *brios*: 'energies', 'forces'.

21-22: anàstrofe: 'Caigné Joan atordit del dolor inexplicable'.

la pedra dura tremlà;
sols Joan no s'espantà
36 quan clavà dintre dels dits
trossos de canya exquisits,
i, sens deixar-los fer basa,
40 jugà lo sant de l'espasa
contra los seus cinc sentits.

V Per escriurer son valor
serví de tinta la sang,
lo seu cor, de paper blanc,
44 la canya, de pluma d'or.
Moltes gotes de suor
costà a la Fama esta haçanya,
per ser cosa tan estranya
48 ser Joan tan alentat
que a l'enemic més armat
fes fugir ab una canya.

VI Aquella heroica acció
52 de més gran sant l'aplaudeix,
si és veritat que es coneix
per la unglà lo lleó;
armà la tentació
56 l'Enemic en sos sentits,
i ab superbos alarits,
de vencedor blasonant,
a fe que abaixà lo cant
60 quan l'hagué de cap de dits.

VII Instant la tentació,
així Joan s'argüia:
«No ha d'acabar algun dia,
64 cos meu, la delectació?
Dins una breu dilació,
¿no seria ja acabat
lo delicte limitat
68 que naix i acaba de prompte?
Pués, cos meu, façam lo compte
que ara s'hagués acabat.

32: sinèresi a *fie-ro*.

34: *tremblà*: veg. la nota a 6 99. Hipèrbole.

41, 44-45: rima visual: *valor-suor / or* ([o]/[o]).

52: 'el fa més gran sant, el revela com a sant més gran'.

54: hiat *la | unglà*.

59-60: *tentació* és el subjecte d'*abaixà* i OD d'*hagué* (1°); Joan és subjecte elíptic d'*hagué*. *De cap de dits*: 'al cap dels dits'.

61: *Instant*: d'*instar*, amb el sentit d'"acuitar", 'apressar' per tal que cessi.

63-68: recordi's el que he dit en la nota a la primera estrofa.

64: sinèresi a *de-lec-ta-ció*.

65: sinèresi a *di-la-ció*.

67: *delicte*: 'delit'; *delicte limitat* al·ludeix al que la teologia moral cristiana coneixia com a *primer moviment* (els «premiers mouvements sont [...] les élans passionels qui surviennet avant l'advertance de la raison»: COUTURE 1962, p. XXI), en el nostre cas moviment libidinós, segons el qual un impuls corruptiu natural, espontani en l'home i originat en el pecat adàmic, tendeix a incitar la voluntat al pecat. En els moviments luxuriosos se'n deriva com a conseqüència immediata un delit inicial, involuntari, una 'impulsió', tal com la defineix tècnicament Francesc Eiximenis. Fins aquí és *limitat*. Després serà pecat o no en funció que la voluntat hi condescendeixi o no, encara que la taxonomia moral dels primers

- VIII
- 72 »Què et vindrà a resultar,
després d’haver consentit,
sinó dar un bé infinit
per a comprar-te un pesar?
Doncs, company meu, aguantar
- 76 l’impetut de la tentació,
que és gran negociació
uns gustos vils despatxar
per altres que han de durar
- 80 una eterna duració».
- IX
- Estos i altres documents
a l’apetit proposava,
però ell, superbo, es burlava
- 84 de sos avisos prudents;
deixaren los arguments
i, arribant ja a les mans,
li va donar un avanç
- 88 tan horrorós, al sentit,
que, extint i mort l’apetit,
logrà perpètu descans.
- X
- La carn de l’ungla apartà
- 92 per a conservar l’honor,
i en paga de son amor
Cristo li donà la mà.
En cada dit li posà
- 96 un ric anell son espòs,
i, ab un bes tan amorós,
Jesús i Joan quedaren,
que des d’allí s’estimaren
- 100 com a carn i unglà els dos.

moviments va tenir una complexitat enorme (sobre l’evolució històrica de les consideracions sobre aquest aspecte de la teologia moral, des del segle XII fins al XVII, amb l’abandó progressiu de les tesis escolàstiques per les noves del nominalisme del XVI, que neguen la imputació moral dels moviments no deliberats, veg. COUTURE 1962). En el nostre cas, la temptació carnal de Joan Bo persisteix més enllà de l’esforç de la voluntat per eliminar-la; amb tot no hi hauria pecat, pel fet que la voluntat no hi dóna el seu consentiment. Si aquest es produís, el pecat de sensualitat és imputable (veg. el v. 72).

68: *naix i acaba de prompte*: perquè l’impuls pecaminós de la sensualitat arriba a l’enteniment on és rebutjat per la raó i tallat de soca-rel.

69: *façam lo compte*: ‘suposem’ (veg. DCVB, III, 354, s.v. *Compte*. I).

73: *bé infinit*: l’estat de gràcia.

76: vers de vuit síl·labes (veg. la nota a l’aparat crític). Sinèresi a *ten-ta-ció*.

77: sinèresi a *ne-go-ci-a-ció*.

80: sinèresi a *du-ra-ció*.

81: *documents*: ‘ensenyaments’, ‘avisos’ (DCVB, IV, 526, s.v.1).

86: de la loc. “arribar a les mans”, ‘barallar-se’.

87: *avanç*: ‘escomesa’ (cf. «En la milícia se toma por acometer ò embestir al enemigo»: DA, I, 492, s.v. *Avanzar*).

90: sinèresi a *per-pè-tuo*.

96-97, 100: rima visual: *espòs / amorós-dos* ([e]/[o]).

96: *anell*: metàfora per ‘tros de canya’.

97: *bes*: metàfora per ‘cop’ (a la pedra).

98: *quedaren*: ‘romangueren’.

100: de la loc. “ser carn i unglà”, ‘anar sempre junts’.

TESTIMONI

Manuscrit: C5 ff. 184v-186.

Edicions modernes: MARÍ (1972, 20-23).

ATRIBUCIÓ

Es troba dins del segment del ms. que ve encapçalat per l'epígraf *Poesias del P. Lector Jubilat Fray Agusti Eura*

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta a partir del text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica: *Trobatse lo mateix Sant combatut de gravissimas ten- / tacions de luxuria, clavá entre carn y unglá [escrit sobre de pell, ratllat] dels dits / de las mans trossos de agudissimas canyas, y pegant / un gran colp sobre una pedra estigué tres días sens / sentits, quedantseli apagat lo foc de la concupiscencia. Decimas [f. 184v].*

22 *inexplicable y aturdit.*

[22: aquest vers té vuit sil·labes al ms.; segurament la conjunció és una addició perquè és completament sobrera per al sentit (veg. la nota al v.).]

38 *dexarlo.*

[38: però el pronom substitueix l'OD, *los seus cinc sentits*, ha de ser, per tant, plural.]

72 *despues cor. despres.*

[76: l'edito tal com apareix al ms.: aquest vers és hipermètric. Possiblement és corromput en el darrer mot, que es repetiria per tercera vegada en versos molt propers (cf. 55 i 61). No hi sé fer cap conjectura raonable.]

86 *abans.*

99 *dende.*

[99: per al canvi de la forma preposicional que proposo, veg. la nota de l'aparat crític a 11.]

Dècimes espineles heptasil·làbiques (abbaaccddc).

Malgrat el caràcter ascètic i penitencial de la peça, el to jocós és evident. Tot el poema és construït en forma d'al·legoria bèl·lica, conceptuosa i enginyosa, on la raó i la voluntat de mortificació combaten l'apetit concupiscible, personificat. Tot plegat per descriure un breu episodi de temptació carnal que Joan Bo va doblegar amb contundència. L'episodi (veg. la rúbrica del ms. a l'aparat crític) devia figurar en alguna hagiografia de l'eremita agustinià (cf. les *haçanyes* del v. 14). Notem l'expressió conceptista en els abundants jocs de paraules i dobles sentits: «canyes-ungles de lleó-espases», «espasa» (=canyes a les ungles dels dits) / «espasa» (=naip') (vv. 38-40), «arribar a les mans» (v. 86) en el sentit de 'barallar-se' i perquè allà s'hi va posar les canyes que van enllestir la «rebel·lió», etc. Les mostres de conceptisme, solen concentrar-se als últims versos de les estrofes: vv. 28-30, 38-40, 49-50, 99-100.

10

Provà Dalmau al crisol
 sa consciència tan pura
 que arribà a la sepultura
 la puresa del bressol.
 5 Se pongué aquell hermós sol
 sens que es vés mai eclipsat,
 i, honrant los anys de sa edat
 al número de cinquanta,
 morí ab candidesa tanta
 10 que fou l'enterro d'albat.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 67(a)-67(b).

Edicions modernes: MARÍ (1972, 17) i COMAS (1972 [1985, VI, 334]).

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Al morir Sant Dalmau Monner Religioso Dominico ab la mateixa puresa que isqué del ventre de sa Mare. Decimas compostas per lo Ill.^m M. Eures.» (f. 2v)

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica: *Al morir St Dalmau Moner / Religios Dominico ab la ma / texa puresa q.^e isqué del / ventre de sa Mare. / Decima.*

Dècima espinela de versos heptasil·labs (abbaaccddc).

Dalmau Moner va ser beatificat per l'Església catòlica, encara que molts –com el mateix Eura– el tracten de sant. Aquest dominicà va néixer al 1291 a Santa Coloma de Farners, La Selva. Faig un extret de les notícies de BERTUCCI 1967, que és qui més bibliografia ha consultat: «Compí gli studi prima a Gerona, poi a Montpellier. Ritornato a Gerona, nel 1314 entrò nell'Ordine Domenicano». COLL 1947, però, assegura que ja pertanyia a l'orde quan va estudiar a l'Estudi General de l'orde a Montpellier. «Finiti gli studi, gli fu affidato l'insegnamento, ma per umiltà ricsò l'offerta dei superiori di conseguire i gradi accademici, pur dimostrando di avere insigni doti di educatore per la sua scienza e virtù. Viveva ormai da vent'anni a Gerona e una grande folla, attrata dalla sua santità e dai suoi miracoli, accorreva da tutte le parti del regno di Aragona, quando l'uomo di Dio decise di allontanarsene per dedicarsi totalmente alla contemplazione, vivendo in un luogo solitario.» (BERTUCCI 1967, 546). En secret va fugir a la Provença, a Sainte-Baume, la cova on la llegenda diu que la Magdalena havia fet penitència. Després de tres anys va ser reclamat a Girona. Va aconseguir de fer-se excavar una cova en la roca viva, en l'horta del convent gironí, en record de l'experiència de Sainte-Baume, on va viure els darrers quatre anys de la seva vida. Només sortia per celebrar la

1, 4-5: rima visual: *crisol-bressol / sol* ([**o**]/[o]).

1: *Dalmau*: el beat Dalmau Moner (veg. el comentari al final del poema). *Crisol*: 'gresol': «fig. Virtut, facultat, etc., on es purifica algú o alguna cosa» (DCVB, VI, 405, s.v. *Gresol*).

2: sinèresi a *cons-ci-èn-cia*.

3: *sepultura*: metonímia per 'mort'.

4: *bressol*: metonímia per 'naixement'.

6 *vés*: 'veiés'.

7-8: tal era la virtut de Dalmau Moner que l'edat en què va morir va honorar la xifra dels anys en què ho va fer, el número cinquanta.

missa i per participar en els exercicis conventuals. Sovint entrava en èxtasi i levitava amb els braços en creu (veg. BERTUCCI 1967, 547). Morí santament als cinquanta anys, el 24 de setembre de 1341, a Girona. Com diu COLL (1947, 242): «El beato Dalmacio Moner representa en la orden dominicana la tendencia contemplativa y de austeridad integérrima». Després de morir es va instaurar un culte de sant, i va ser beatificat per Innocenci XIII, el 13 d'agost de 1721. Nicolau Eimeric, deixeble seu al convent de Sant Domènec de Girona, en va escriure la primera biografia, *Vita B. Dalmatii Moner*, pocs anys després de la mort del mestre de novicis. Per a més dades sobre Dalmau Moner, veg. BERTUCCI 1967 i COLL 1947 i 1948. Hi ha diverses notícies del culte gironí a Dalmau Moner en els anys successius a la seva beatificació a BUSQUETS (1994, I, 174 i n. 118). També Pere Serra i Postius esmenta Dalmau Moner al seu *Prodigios y finezas de los santos ángeles...* (Barcelona, Jaume Surià, 1736), per tal com havia estat un dels sants barons nostrats que havia parlat amb els àngels (veg. DURAN 1955, 262).

Com la dècima següent, aquesta ha de ser escrita pels volts de 1721, possiblement amb motiu d'algun acte religiós que es degué fer (a Girona, com a altres llocs) quan el papa reconeix el culte de beat que se li tributava des de feia temps.¹ Eura, com sabem, era aleshores prior del convent d'agustins de Girona.

És un poema hiperbòlic on s'exalta la puresa del beat selvatà. COMAS (1972 [1985, VI, 334]), que va transcriure'l, va destacar-ne l'"agilitat".

Segons ARMANYÀ 1764 i FLÓREZ 1789 Eura tenia personalment una inclinació decidida cap a l'ascetisme i la penitència. El relat de la vida del beat el devia impressionar, com el cas de l'asceta Joan Bo, protagonista dels poemes anteriors.

¹ A la BUB, ms. 1730 (del XVII, de Santa Caterina de Barcelona(?)), ff. 141 ss., hi ha un sermó sobre Dalmau Moner.

11

En l'amorosa vereda
 tant ab Cristo s'entreté
 Dalmau, enamorat, que
 menja l'escudella freda,
 5 i, a no ser que dintre hospeda
 sobrenatural calor,
 del lento vital vigor
 rompent lo sutil estam
 o moriria de fam
 10 o moriria d'amor.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 67(b).

Edició moderna: MARÍ (1972, 17-18).

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Al refredar Sant Dalmau la Escudella per mortificar lo gust. Decima composta per lo Ill.^m M. Eures.» (f. 2v)

RECENSIO

L'edició d'aquest poema s'ha fet en base al text de l'únic testimoni que conservem.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica: *Al refredar Dalmau la / Escudella pera mortifi / car al sentit del gust. / Decima.*

Dècima espinela de versos heptasil·labs (abbaaccddc).

Sobre el beat Dalmau Moner i la data de composició més probable d'aquesta dècima, veg. el comentari al final del poema anterior.

El poema presenta alguns dels llocs comuns de la literatura mística castellana: el recolliment interior, que fa oblidar les coses del món exterior (a Dalmau se li refreda l'escudella perquè *ab Cristo s'entreté*); l'enamorament de Crist del nostre *Dalmau enamorat*; el foc interior de l'experiència mística, la «llama de amor viva», convertit aquí en *sobrenatural calor*; i, finalment, el perill de perdre la vida "biològica" com a conseqüència de l'èxtasi místic, fet a què s'al·ludeix en els versos 7 a 10.

1: *amorosa vereda*: metàfora per 'èxtasi contemplatiu'.

2-3: rima visual: *entreté/que* ([e]/[★]).

4: noti's la contraposició entre *l'escudella freda* (materialitat) i el *sobrenatural calor* (espiritualitat), antítesi reproduïda en els vv. 9-10.

5-8: tots aquests conceptes provenen dels coneixements mèdics de l'època, molt difosos per les arts de ben morir per tal com se situen en la mort mateixa, en la separació de l'ànima del cos: aquesta separació té lloc quan manca l'*humido radical*, «cevo del calor natural assí com el azeyte es cevo de la llama que bive en la lámpara», segons un autor d'una art de ben morir molt difosa, Alejo Venegas. L'esperit vital o calor natural «es una substancia levissima y calidissima de naturaleza de fuego engendrada en el corazón de la parte más sutil de la sangre», segons el metge Bernardino Montaña de Monserrate (*Libro de la Anathomia del hombre*, Valladolid 1551; tret de MARTÍNEZ GIL 1993, 100). Aquest calor natural es va desgastant al llarg de la vida de l'home; quan manca absolutament, l'home mor. La causa «por la qual es necesario el alimento para vivir, es porque el calor natural va gastando el húmido radical, en el qual consiste nuestra vida; y assí es menester alimento para reparar lo que se gasta» (Gaspar Navarro, *Tribunal de superstición ladina, explorador del saber, astucia y poder del demonio...*, Osca 1631, f. 17v; tret de MARTÍNEZ GIL 1993, 102 n. 30). Aquest és el nodriment material del que manca Dalmau Moner, el qual és mantingut, no per "natural calor" sinó per "sobrenatural".

7: *lento*: en el sentit de 'feble', 'mancat d'energia' (veg. DCVB, VI, 835, s.v. 2. *lent*).

8: *del lento vital vigor* és CN *estam* ('fil molt prim', més tenint en compte l'adjectiu *sutil*); l'expressió remet a la figura de les Parques; cf. 2 75-76, 3 291-292 i 4 156-160. Cf. «sutil estam» (2 76), «estam sutil» (13 61) i «estam vital» (4 159).

D'altra banda, la rúbrica del poema no sembla que pugui ésser atribuïda a Eura si es té en compte que és fruit d'una lectura errònia o apressada del text: Dalmau no deixa refredar l'escudella per, d'aquesta manera, mortificar-se (cf. rúbrica), sinó que se li refreda perquè, arravatat per un rapte místic, se n'oblida.

És, potser, la mostra lírica més concentrada i reeixida de fra Eura.

Parafràstica versió de la carta ovidiana de Safo a Faon

ARGUMENT

Dos dones anomenades Safo ha conegut l'antigüedat, refereix Eliano, lib. 12, *De var. hist.* La primera florí en l'any 1476, en temps de Tarquino Prisco, segons diu lo Bergomense, lib. 4, *Supl. Chron.* La segona (autora d'esta carta) és molt menos antiga. Fou sapientíssima, reputada dècima musa, inventora dels versos sàfics, i tan cèlebre i famosa en poesia que li alçaren estàtua en la ciutat de Mitilene. Fou casada ab Cereolo, home riquíssim, i d'ell tingué una filla, anomenada Cleis. Quedà viuda essent encara molt jove, i s'enamorà de Faon, lo més hermós dels mortals. Havent-la Faon deixada, procurà Safo reintegrar-lo a la passada amistat ab esta carta, que, segons diu Victòria, tom 2, llib. 6, en opinió de tots los hòmens doctes, és la més grave, docta, de més art i elegància de quantes referí Ovidi. Però, o fos que Faon despreciàs sa carta, o no respongués a ella, Safo, desesperada, des de lo promontori d'Èpiro se despenyà al profundo del mar Leucàdio.

Línia 1: *Eliano*: Claudi Elià (Palestrina final s. II-mitjan s. III), filòsof llatí. L'obra esmentada aquí per Eura és *Variae Historiae*, l. XIV; llibre històric fet de dades, personatges, fets, tot en fragments discontinus i aïllats, que sovint recorre a l'exposició de curiositats i anècdotes fabuloses (veg. **Annex VII**).

Línia 2: *Tarquino Prisca* Luci Tarquini Prisc, cinquè rei de Roma (c. 616 aC-579 aC). *Bergomense*: Felip de Bèrgam o Jacopo Filippo Foresti da Bergamo (Soldio 1440-1520), prior al convent agustinà de Bèrgam; la seva obra fonamental, d'una difusió extraordinària, és el *Supplementum chronicarum orbis ab initio mundi usque ad annum 1482, libri XV* (Venècia 1483), llibre que aviat va ser traduït al castellà, per Narcís Vinyoles (València 1510); la biblioteca del convent de Barcelona disposava d'un exemplar incunable del *Supplementum chronicarum* (Venècia 1486), avui a la BUB (veg. *Catàleg* 1995, núm. 314).

Línia 5: *Mitilene*: des de l'edat mitjana, Lesbos fou coneguda amb aquest nom.

Línia 8: *Victòria*: no he pogut documentar aquest autor.

Línia 11: *Èpiro* regió del nord-oest de Grècia, que fa frontera amb l'actual Albània; a la costa hi abunden els penya-segats. *Leucàdia* el mar de la regió de Lèucada, illa grega de la mar Jònica. Per a l'accentuació dels noms propis Cereolo i Cleis no he pogut utilitzar el manual ALBERICH & ROS 1993 perquè no hi apareixen; considero el primer pla i el segon monosil·lab (però bisil·lab als vv. 184 i 336).

I	<p>Acàs coneixeries la lletra d'esta carta estudiosa 3 si en ella no llegies firma de Safo, ta infeliç esposa? No, ingrat Faon, no la coneixeries, 6 que ja no atens a tot lo que solies.</p>	<p><i>Ecquid, ut adspecta est studiosae littera dextrae, Protinus est oculis cognita nostra tuis, An, nisi legisses auctoris nomina Sapphus, Hoc breue nescires unde uenirent opus?</i></p>
II	<p>Buscaràs, tal vegada, per què escric en tristes elegies, 9 havent-me celebrada inventora les líriques poesies. Ah, Faon, que no pot pujar la lira 12 als dolorosos alts que el cor sospira!</p>	<p><i>Forsitan et quare mea sint alterna requiras Carmina cum lyricis sim magis apta modis. Flendus amor meus est: elegia flebile carmen; Non facit ad lacrimas barbitos ulla meas.</i></p>
III	<p>Jo m'abrasso a manera d'un camp on del rostoll llama atrevida 15 d'improvís s'apodera, dels ímpetus de l'Euro afavorida, i, ab l'ardor de la llama peregrina, 18 lo consum lo mateix que l'il·lumina.</p>	<p><i>Vror, ut indomitis ignem exercentibus Euris Fertilis accensis messibus ardet ager;</i></p>
IV	<p>Ausent, Faon habita en Sicília de l'Etna les campanyes, 21 i aquí pena infinita dilata tant mes càlides entranyes que continc, abrusada d'ansies tantes, 24 un Etna dins del pit, si ell baix ses plantes.</p>	<p><i>Arua, Phaon, celebrat diuersa Typhoidos Aetnae: Me calor Aetneo non minor igne tenet.</i></p>
V	<p>No ja suau m'inspira numen sagrat la mètrica harmonia, 27 ni a la febea lira sé acomodar los versos com solia,</p>	<p><i>Nec mihi, dispositis quae iungam carmina neruis Proueniunt, (uacuae carmina mentis opus!)</i></p>

1-6: a diferència de la resta del poema, aquesta primera estrofa té l'estructura 6a 10B 6a 10B 10A 10A, és a dir, repeteix en l'apariat final les rimes dels versos 1r i 3r, cosa completament anòmla. A més repeteix el mot en rima als vv. 1 i 5. Tot plegat fa pensar en una possible corrupció textual ja a l'arquetip del qual deriva tota la tradició manuscrita conservada.

2 i 4: rima visual: *estudiosa* / *esposa* ([o]/[e]).

2: *estudiosa*: en el sentit etimològic, del ll. *studiosum*, 'anhelosa'.

5: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosil·lab àton *la* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

8: el díctic elegíac és el metre utilitzat per Ovidi a l'original llatí. Aquest metre és el més apte per al plany, com diu més avall (v. 12). Hiat a *què* | *escric*.

9-10: Safo ha estat considerada una de les iniciadores de la poesia lírica.

10: sinèresi a *poe*-...

11-12: la *lira*, l'instrument de la poesia lírica, no pot elevar-se tan amunt com per atènyer el nivell de la queixa adolorida de Safo; per això li cal l'elegia; de fet, Eura fa un joc de paraules entre *alt*, en el sentit d'"agut", i *alt*, substantiu també, 'part superior d'una cosa': per això la lira no pot "pujar-hi".

14-15: anàstrofe: 'on llama atrevida s'apodera del rostoll d'improvís'; *d'improvís*: cf. 1 327.

16: *Eura* Eure, el vent del sud-oest, segons la mitologia clàssica.

17-18: cf. «l'ardor me consumí, / la llum m'il·luminà» (5 263-264).

17: *peregrina*: 'pelegrina', perquè es desplaça d'un lloc a un altre.

19-20: anàstrofe: 'Faon habita les campanyes de l'Etna en Sicília'.

20: sinèresi a *Si-cí-lia*.

23: sinèresi a *àn-sies*.

24: així com Faó, que és a Sicília, té un Etna sota les seves plantes, Safo el té dins del pit. Noteu la construcció, típica del gongorisme (A, si B). Cf. «hermós Mongibel [=Etna], lo pit» a *Lo desengany* de Fontanella (Acte I, Esc. VIII, v. 730; MIRÓ ed. 1988, 211).

	30	que la poesia, art tranquil·la i quieta, no pot surar en tempestat desfeta.	
VI		Ni les sagrades muses, de mi tan venerades, m'assisteixen; 33 al vèurer-me, confuses, de mi s'aparten, mudament me deixen, i a l'horror de mes lúbriques faenes 36 m'ha deixat ja tothom sinó les penes.	<i>Nec me Pyrrhades Methymniadesue puellae, Nec me Lesbium cetera turba iuuant:</i>
VII		Cidro ja no m'agrada; Atis (i altres que amí) no m'acontenta; 39 en tu tan embovada que tot lo que no és tu me descontenta; tu tens, ingrát, tot sol, i ho desprecies, 42 lo que a molts ha costat tantes porfies.	<i>Vilis Anactorie, uilis mihi candida Cydro Non oculis grata est Atthis, ut ante, meis Atque aliae centum, quas non sine crimine amaui. Inprobe, multarum quod fuit, unus habes.</i>
VIII		Hermosura polida logra ta cara preciosa i linda, 45 i l'edat ja florida del tendre amor a les delícies brinda. Cara fal·laç, insidiosa i dura, 48 oh, quant cara me costa ta hermosura!	<i>Est in te facies, sunt apti lusibus anni: O facies oculis insidiosa meis!</i>
IX		Si en les mans prens la lira, o bé el buirac, ab l'arc i les saetes, 51 nou Apol·lo s'admira; si el cap adornes de brillants cornetes, a l'hermosíssim déu Baco apareixes, 54 entreteixit lo cap d'àrees madeixes.	<i>Sume fidem et pharetram: fies manifestus Apollo; Accedant capiti cornua: Bacchus eris.</i>
X		Apol·lo, que or pentina, a Dafne amà, injustament esquiva;	<i>Et Phoebus Daphnen, et Gnosida Bacchus amauit,</i>

25-26: hipèrbaton: 'Suau numen sagrat no m'inspira ja la mètrica harmonia'.

27: la lira era un dels atributs de Febus, epítet d'Apol·lo, el déu de la música i de la poesia. Com a tal, inspirava els poetes i les poetesses.

29: sinèresi a *quie-ta*.

30: *en tempestat desfeta*: idèntica expressió al v. 526.

35: *sinó*: 'excepte' (DCVB, IX, 924, s.v. *Sinó*. †4.).

37: *Cidra*: «Hom no troba el seu nom en cap dels poemes conservats de Safo, ni és esmentada enlloc més» (TREPAT & SAAVEDRA ed., 1927, 76 n. 3).

38: *Atis*: aquest personatge femení apareix en diversos poemes sàfics.

39: hem de pressuposar la forma verbal elidida 'estic'.

42: ens trobem davant d'una versió *ligh* del text ovidià: com és sabut, els amors que Safo canta en els seus poemes, i als quals al·ludeixen els vv. 37-38, eren femenins; aquest vers hauria de dir 'moltes' i no pas *molts* (cf. *multarum* al text ovidià). *Porfies*: 'disputes', 'insistències'.

43: *polida*: 'refinada' (veg. DCVB, VIII, 708, s.v. *Polit*. 1).

45: *florida*: 'madura'; també al v. 229.

46: sinèresi a *de-lí-cies*.

47-48: noteu l'antanàclasi *cara* (=rostre) / *cara* (=costosa).

47: cf. construccions similars al poema 4, als versos inicials de les octaves segones adreçades a les diferents parts del cadàver.

52-54: la referència a *cornetes*, diminutiu de 'corns', prové del text d'Ovidi: «Que et neixin banyes al cap, seràs Bacus». Pot referir-se al fet que el déu fou assimilat al boc i al toro en algunes festes; a més, se'l presenta voltat de sàtirs, que sovint prenen la morfologia del boc. Per això, podem entendre el mot *cornetes* com a 'banyes petites' (cf. «Bacche, veni, dulcisque tuis e cornibus uva pendeat. *Tib* (II, 1, 1)»: *Thesaurus*, 262, s.v. *Cornus*). Ara bé, la iconografia tradicional ens mostra Bacus amb el cap ornat amb pàmpols de vinya i raïms: d'aquí l'esment que fa Eura de les *àrees madeixes*.

53: *apareixes*: 'pareixes'.

54: sinèresi a *àu-rees*.

- 57 Baco, beldat divina,
s'enamora de Gnòside altiva,
60 sens saber una ni altra arts ingenioses
que desbastàs lo incult del ser hermoses.
- XI Però jo, entre altres coses,
sé compòndrer dolcíssimes poesies:
63 les muses estudioses
inspiren blandament les obres mies;
ja mon nom, que en tot l'orbe se derrama,
66 ha decantat la trompa de la Fama.
- XII Ni la lira d'Alceo
ha tingut més aplauso i alabança,
69 encara que en l'aseo
i habilitat confesso que m'avança,
que, per aficions o per malícies,
72 sap la Fama forjar grans injustícies.
- XIII Si la Naturalesa,
que poques voltes sol ser generosa,
75 m'ha negat la bellesa,
per sos fins no volent que fos hermosa,
en ma capacitat ha fet usura,
78 negociant a canvi l'hermosura.
- XIV Si és xica ma estatura,
nom tinc tan gran i fama tan estesa
81 que no pot la mesura
de l'univers inclòurer ma grandesa;
si em robà quantitat la sort esquiva,
84 recompensa en mon nom tinc excessiva.
- XV Si no tinc la ventura
de ser blanca, Andròmeda no ho era;
87 ¿Perseo, per ventura,
la deixà d'estimar sobremanera?
- Nec norat lyricos illa uel illa modos;*
- At mihi Pegasides blandissima carmina dictant:
Iam canitur toto nomen in orbe meum,*
- Nec plus Alcaeus, consors patriaeque lyraeque,
Laudis habet, quamuis grandius ille sonet.*
- Si mihi difficilis formam natura negavit,
Ingenio formae damna repende meae:*
- Sum brevis, at nomen, quod terras impleat omnes,
Est mihi; mensuram nominis ipsa fero.*
- Candida si non sum, placuit Cepheida Perseo
Andromede, patriae fusca colore suae;*

55: es refereix al Sol.

58: *Gnòside*: es refereix a Ariadna, la donzella de Gnossos, que es va casar amb Bacus després de ser abandonada per Teseu. Hiàt *Gnòside* | *altiva*.

59: sinèresi a *in-ge-nio-ses*.

60: el sentit dels vv. 59-60 és 'i això que ni una ni altra [Dafne i Gnòside, a diferència d'ella, Safo] posseïen coneixements artístics (o saviesa, en general) que eliminessin l'aspecte incult de la seva doble natura: belles però ignorants'. Concordança *ad sensum* entre el verb (*desbastàs*) i el subjecte (*arts ingenioses*).

61 i 63: rima visual: *coses* / *estudioses* ([**z**]/[o]).

62: sinèresi a *poe*-...

63: sinèresi a *es-tu-dio-ses*.

65: adverteixi's la paronomàsia *mon nom*, que és repetida al v. 84.

67: *Alcea*: Alceu, poeta líric grec contemporani de Safo, creador del ritme alcaic.

69: *asea*: es refereix a la pulcritud de l'art poètica d'Alceu; també es pot referir estrictament a l'estructura o composició poètiques d'Alceu (cf. «Asear., componer unas cosas con otras entre sí»: *Covar.*, 156, s.v. *Aseo*).

71: *aficions*: en el sentit d'«interessos» (*DCVB*, I, 249, s.v.).

77: la naturalesa ha fet *usura*, és a dir, ha fet recapte de capacitat "intel·lectual" en Safo, en detriment de la bellesa.

81-82: noti's com l'encavallament s'alia amb el sentit d'aquests versos: de la mateixa manera que *la mesura de l'univers* no pot encabir la grandesa de Safo, el vers no pot encabir el desenvolupament sintàctic de l'expressió i cal esqueixar-lo violentament.

83: es refereix a l'escassa estatura de Safo.

- 90 No, que antes, Faon, és més plausible
lo candor de la mente immarcescible.
- XVI Les càndides palomes
arrullen a les altres variegades,
93 i el tord de pardes plomes
se junta ab verd consorte prou vegades,
que l'amor és pintor de fantasia
96 i pinta segons vol la bisarria.
- XVII Hermós ingrát: si aquella
que ha de ser de ton cor felíç empresa
99 és precís ser tan bella
que exactament iguale a ta hermosa,
jamai enconstraràs, si s'avalua,
102 Faon, qui sia digna de ser tua.
- XVIII Quan mes obres llegies
les celebraves belles, prodigioses;
105 de mes tiernes poesies
deies tu mateix que eren hermoses
tan apassionat que t' enamorava
108 lo més curt rasgo que la ploma dava.
- XIX Me recordo cantava
(que de tot se recorden los que amen),
111 i, mentres modulava,
òsculos amorosos alternaven,
que, impel·lits de l'ardor de ton contento,
114 me robaven les roses de l' aliento.
- XX D'estes coses gustaves,
estos ratos sol·lícit aplaudies;
117 cosa en mi no encontraves
indigna de tes altes fantasies,
i sobretot, bé ho saps, t'eren gustosos
120 de nostre amor los lances amorosos.
- Et uariis albae iunguntur saepe columbae,
Et niger a uiridi turtur amatur aue.*
- Si, nisi quae facie poterit te digna uideri,
Nulla futura tua est, nulla futura tua est:*
- At, mea cum legerem, tibi iam formosa uidebar:
Vnam iurabas usque decere loqui;*
- Cantabam, memini –meminerunt omnia amantes:
–Oscula cantati tu mihi rapta dabas;*
- Haec quoque laudabas, omnique a parte
placebam,
Sed tunc praecipue, cum fit amoris opus.*

85 i 87: *ventura*: es tracta d'un rim equívoc: *ventura* (=sort) / *ventura* (de l'expressió *per ventura*, és a dir, 'potser', 'tal vegada').

86-87: Andròmeda, filla de Cefeu, rei d'Etiòpia, va esdevenir esposa de Perseu.

86: hiat *blanca* | *Andròmeda*.

89: hiat *que* | *antes*.

90: remarcu's l'antitesi entre aquest substantiu, 'blancor' en llatí, i l'al·lusió a la 'brunor' de Safo, paral·lela a la d'Andròmeda, etiop. *Mente*: 'ment', aquí en var. form. llat. i en el sentit etimològic del ll. *mens -tis*, 'ànima', 'esperit' (veg. la nota a 4 279).

92: *variegades*: malgrat que *variegat* apareix al *DGLC* i al *DLC*, no és recollit al *DCVB* ni al *DECat*; en aquest context, hi veig un sentit proper a 'virolades' o 'vairades'. Hi fa sinèresi: *va-rie-ga-des*.

99: *ser*: 'que sigui'.

104: *les celebraves belles*: 'les lloaves [com a] belles'. Sinèresi a *pro-di-gio-ses*.

105: sinèresi a *tier-nes* i *poe-...*

106-107: l'accent secundari d'aquests dos versos, en posició sisena, recau sobre el monosil·lab àton *que* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

106: hiat *que* | *eren*.

107: sinèresi a *a-pas-sio-nat*.

110 i 112: rima assonant (veg. la nota a l'aparat crític). Hiat *que* | *amen*.

114: sinèresi a *a-lien-to*.

- XXI Anava amor formant-se
 gegant monstuós en selves de delícies,
 123 creixent i alimentant-se
 del pàbulo suau de mes carícies,
 i, en sa taula les viandes més gustoses,
 126 repartien la sal les veus gracioses.
- XXII Eren tantes ternures
 dolça confusió de les potències;
 129 de les mútues dolçures
 recorda-te'n, Faon, que és just que hi pènsies;
 lànguido, nostre cor se desmassava
 132 dels mateixos alientos que abundava.
- XXIII En Sicília enamores
 ara, Faon, les dames celebrades;
 135 no dubto les adores,
 que no seran, com jo, tan desgraciades.
 Què faç jo en Lesbo? Oh, esperança vana,
 138 qui pogués ara ser siciliana!
- XXIV Oh, matrones hermoses
 de Megara!, pués en amor naufrago,
 141 remeteu-me, piadoses,
 eix ingrát deslleal, pròfugo vago,
 que, apòstata d'amor, ab senyes clares
 144 deixà la fe que professà en mes ares.
- XXV No us enganyen les blandes
 expressions de sa llengua encantadora,
 147 ni cregau les nefandes
 falses protestes de sa fe traidora;
 que us pensau que el mateix ab mi no feia?
 150 Tot lo que ara ell vos diu, també m'ho deia.
- Tunc te plus solito lasciuia nostra iuuabat
 Crebraque mobilitas aptaque uerba ioco*
- Et quod, ubi amborum fuerat confusa uoluptas,
 Plurimus in lasso corpore longior erat.*
- Nunc tibi Sicelides ueniunt, noua praeda puellae:
 Quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse uolo.*
- O uos erronem tellure remittite uestra,
 Nisiades matres Nisiadesque nurus,*
- Nec uos decipiant blandae mendacia linguae!
 Quae dicit uobis, dixerat ante mihi.*

120: *lances*: 'aventures', 'accions'.

122: sinèresi a *mons-truós*.

125: '[havent] en sa taula [=la d'Amor] les viandes més gustoses'. Al·legoria: l'estrofa exposa una descripció de quan eren feliços enamorats en termes "alimentaris". Sinèresi a *vian-des*.

126: sinèresi a *gra-cio-ses*.

128: es refereix a les potències de l'ànima.

129: sinèresi a *mú-tues*.

131: *desmassava*: DCVB, IV, 289, s.v. *Desmassat*, el descriu com «Deseixit per a parlar o per a obrar; resolt, decidit», però en aquest context sembla més aviat un antònim. DECAT, V, 521, s.v. *Massa*, esmenta un *desmassat* relacionat amb *amassar*, 'pastar'; potser aquest sentit s'avé més en el nostre context: 'nostre cor es pastava', tot s'hi barreja (cf. la *dolça confusió* del v. 128). Amb tot, no podem rebutjar la possibilitat d'un error de còpia i que l'original fos *desmesiaua*, 'desmesurava'; cf. *desmesia*: 'excés'; var. form. de *Demesia* (DCVB, IV, 291, s.v.) (cf. 4 115).

132: *abundava*: 'que produïa en abundància'. Sinèresi a *a-lien-tos*.

133: sinèresi a *Si-cí-lia*.

136: sinèresi a *des-gra-cia-des*.

139-140: l'expressió *matrones de Megara* fa referència a la colonització de l'illa de Sicília per part dels habitants de Megara, antiga ciutat de l'Àtica grega.

140: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *en* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'Annex II).

141: sinèresi a *pi-a-do-ses*.

142: *vagr*: 'vague', en el sentit del ll. *vagus*, 'errant'. Cf. 4 98, «pròfugo i vago», però aplicat al temps.

145: 3a p. pl. P.S.

146: sinèresi a *ex-pres-sions*.

XXVI	Oh, Venus, adorada de Sicília en les àspères muntanyes, 153 ma sort desgraciada commoga, piadoses, tes entranyes, pués só ta profetissa i tan de veres 156 blandejo els tafetans de tes banderes.	<i>Tu quoque, quae montes celebras, Erycina, Sicanos, Nam tua sum, uati consule, diua, tuae!</i>
XXVII	¿Sempre de la Fortuna ha de durar, injusta, la querella? 159 ¿I sempre ha de ser una la influència de ma adversa estrella que fa de la Fortuna roda vana, 162 involuble en mos mals, sempre inhumana?	<i>An grauis inceptum peragit fortuna tenorem Et manet in cursu sempre acerba suo?</i>
XXVIII	Sis anys ha que, atrevida, Parca cruel, injustament airada, 165 tiranisà la vida al que primer me la havia dada, substituint en pèrdua tan gustosa 168 llàgrimes, en tribut pena forçosa.	<i>Sex mihi natales ierant, cum lecta parentis Ante diem lacrimas ossa bibere meas;</i>
XXIX	D'una vil prostituta cego d'amor, Caraxo, a la bellesa, 171 que, harpia cruel i astuta, l'ha deixat en l'extrem de la pobresa, rabiós pirata i en injusta guerra, 174 busca en lo mar lo que perdé en la terra.	<i>Arsit iners frater meretricis captus amore Mixtaque cum turpi damna pudore tulit; Factus inops agili peragit freta caerulea remo, Quasque male amisit, nunc male quaerit opes.</i>
XXX	Perquè jo corregia sos danyosos errors, lleal germana, 177 ab ciega rebeldia m'avorreix, me murmura i me profana: d'intenció tan sana i piadosa 180 esta paga reporto tan costosa.	<i>Me quoque, quod monui bene multa fideliter, odit: Hoc mihi libertas, hoc pia lingua dedit;</i>
XXXI	I com si penes tantes ab què me persegueix la sort inica 183 no fossen ja bastantes, per acabar-me, Cleïs me duplica (una filla petita) los enfados, 186 ella creixent en anys i jo en cuidados.	<i>Et tamquam desit, qua me hac sine cura fatiget, Accumulat curas filia parua meas.</i>

148: sinèresi a *traí-do-ra*.152: sinèresi a *Si-cí-lia*.

155-156: Safo és profetessa i abanderada de Venus perquè és la poetessa de l'amor.

156: *blandeja*: 'brandejo', 'brando' (DCVB, II, 510 i 652, s.v. 2. *Blandir* i *Brandir*).160: hiat *la* | *influència*. Sinèresi a *in-flu-èn-cia*.162: *involuble*: 'no voluble', és a dir, 'sempre fixa'; per això, la Fortuna esdevé una *roda vana*, perquè en el cas de Safo, essent l'influx negatiu dels astres perenne, no gira.

163-168: es refereix a la mort del seu pare.

166: hiat a *la* | *havia*.167: sinèresi a *pèr-dua*.

169-174: hipèrbaton que barreja elements de dues oracions coordinades, una causal ('Cego d'amor a la bellesa d'una vil prostituta que...') i la seva conseqüència ('Caraxo busca en lo mar...').

170: *Caraxo*: Càrax era el germà de Safo, que es va empobrir per comprar una meretriu. A: 'per'.171: sinèresi a *har-pia*.173: sinèresi a *ra-biós*.

XXXII	<p>Tu, Faon, per remato, en la última causa de mes queixes, 189 en oles del rebato, engolfada en amor, infiel, me deixes; no em mouen los sospirs d'altres que m'amen, 192 ni ses abrasades ànsies m'inflamen.</p>	<p><i>Vltima tu nostris accedis causa querelis: Non agitur uento nostra carina suo!</i></p>
XXXIII	<p>Mira com les dorades trenes, pel coll confusament desfetes, 195 són oles alterades del mar d'amor en què fluctuo, inquietes; ja no porto en los dits anells costosos, 198 ni brillen los diamants sempre preciosos.</p>	<p><i>Ecce, iacent collo sparsi sine lege capilli, Nec premit articulos lucida gemma meos;</i></p>
XXXIV	<p>No ja arrastro domassos; del corte és lo vestit de ma fortuna; 201 no porto en lo cap llaços, ni en l'esfera del pit hi ha joia alguna; no mullen olors àrabes mes trenes, 204 que sols puc respirar olor de penes.</p>	<p><i>Veste tegor uili, nullum est in crinibus aurum, Non Arabum noster dona capillus habet.</i></p>
XXXV	<p>Per a qui, desgraciada, m'embelliré de precioses gales? 207 O a qui, mal·lograda, aparèixer voldré discreta Pal·les, si en esta d'amor tan llarga pausa 210 tinc de l'adorno ausent l'hermosa causa?</p>	<p><i>Cui colar infelix, aut cui placuisse laborem? Ille mei cultus unicus auctor abest.</i></p>
XXXVI	<p>De dorades saetes, les més agudes que Cupido tira, 213 per ferides secretes tinc tot trepat lo cor, que ardent aspira a la glòria sola de lograr-te; 216 mira, Faon, ¿com puc deixar d'amar-te?</p>	<p><i>Molle meum leuibusque cor est uiolabile telis, Et semper causa est, cur ego semper amem,</i></p>
XXXVII	<p>Si les Parques severes són arbitres del fat que ha de tocar-te, 219 esta volta, altaneres, a mi m'han destinada per amar-te.</p>	<p><i>Siue ita nascenti legem dixere Sorores, Nec data sunt uitae fila seuera meae,</i></p>

184: *Cleïs*: Cleis, filla de Safo (veg. Argument).

186: *cuidados*: 'preocupacions'.

187: *per remato*: 'finalment', 'per concloure'.

188: hiat a *la* | *última*.

189: *rebato*: de *arrebato*, cast., 'arravatament'.

190: *engolfada*: 'ficada dins d'un golf', 'encallada' (veg. DCVB, IV, 967, s.v. *Engolfat*). Sinèresi a *in-fiel*.

192: sinèresi a *àn-sies*. La disposició accentual del vers és anòmala (5a i 7a).

196: sinèresi a *in-quietes*.

198: sinèresis a *día-mants* i *pre-cio-sos*.

200: cf. «i el corte de l'empatx / és lo vestit que du»: 6 119-120 (veg. la nota corresponent a aquests versos).

205: sinèresi a *des-gra-cia-da*.

208: *Pal·les*: Pal·les Atenea, a qui Paris havia negat el premi a la bellesa. Llegiu 'Pales' per realitzar la rima amb el v. 206.

210: anàstrofe: 'tinc ausent l'hermosa causa de l'adorno', on *l'hermosa causa* és Faó (l'única raó per la qual em podria embellir és absent).

211: com és sabut, les fletxes daurades d'Amor feien néixer l'enamorament; les de plom, l'odi; cf. també els vv. 481-482.

- 222 Inconsulta esta trista pecadora,
¿quina culpa té Safo si t'adora?
- XXXVIII Los empleos segueixen
la qualitat del geni, indispensables;
225 jamai se desuneixen:
si és dur, són durs; si amable, són amables.
I en mi Talia ha col·locat, severa,
228 dintre d'un pit de foc un cor de cera.
- XXXIX Si la edat florida
que goso ditxosament, a amar-lo
231 dolçament me convida,
què culpa pot esser en mi adorar-lo,
si a voler-lo patentament m'inclina
234 geni, edat i causa tan divina?
- XL Quantes voltes dubtava
no em robàs a Faon la blanca Aurora
237 si me l'equivocava
ab aquell famós Cèfalo que adora!
I temo encara que me'l robaria
240 si lo robo primer no la impedia.
- XLI Si la Lluna s'adona
de tu, que tot ho veu des de l'altura,
243 ai!, com se m'aficiona
de l'etxís poderós de ta hermosura,
infundint-te, per a fugir de celos,
246 eterns somnis en tu i en mi desvelos.
- Siue abeunt studia in mores, artisque magistra
Ingenium nobis molle Thalia facit.*
- Quid miurm, si me primae lanuginis aetas
Abstulit atque anni, quos uir amare potest?*
- Hunc ne pro Cephalo raperes, Aurora, timebam,
Et faceres! sed te prima rapida tenet.*
- Hunc si conspiciat, quae conspicit omnia, Phoebe,
Iussus erit somnos continuare Phaon;*

218: *de tocar-te*: en el sentit general, 'de tocar hom'.

219: *altaneres*: 'altives'.

221: *inconsulta*, és a dir, sense haver estat consultada per les Parques en l'afer amorós amb Faó.

223: *empleos*: 'ocupacions', però aquí en un sentit potser més abstracte d'actuacions de l'individu', 'fets'.

224: *indispensables*: en el sentit que 'no es pot repartir', perquè no són destriables, separables.

227-228: rima visual: *severa* / *cera* ([e]/[e]).

227: *Talia*: musa de la comèdia i de la poesia lleugera, que, joganera, ha fet una mala passada a Safo; per això aquesta li fa un retrat irònic.

229-230: cf. «Ni la joventut florida / que goso...» (I 17-18).

229: hiat *la | edat*.

230: la disposició accentual del vers és anòmala (7a).

233: concordança *ad sensum* entre *inclina* i el subjecte plural del v. següent.

234: recol·lecció de motius de les estrofes anteriors, on es demostra que Safo no pot eludir l'amor envers Faó a causa del seu caràcter (*geni*), de la seva edat i del voler dels déus (*causa divina*), en referència a Cupido i a les Parques.

236: Aurora és la mare dels vents. Va tenir molts amors, un dels quals és el de Cèfal, a qui Aurora va raptar i va portar a Síria, on li va donar un fill: Faetó.

237: 'si me'l confonia'.

239-240: Cèfal, el *robo primer*, impediria que Aurora tingués altres amants.

239: l'accent secundari d'aquest vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *que* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

241: Zeus, Pan i, sobretot, Endimió, van ser amants de la Lluna (o Selene o Feba, com era coneguda per la mitologia).

243: sinèresi a *a-fi-cio-na*.

245-246: la referència al "somni etern" ve de la relació entre Endimió i la Lluna; aquesta, enamorada apassionadament del jove pastor, va aconseguir de Zeus que li concedís al jove el desig de dormir eternament i així l'amor entre ambdós va ser igualment etern. Si la Lluna queda encisada de la bellesa de Faó, farà el mateix, i així no haurà de témer de gelosia perquè només ella el podrà estimar.

245: un dels dos accents secundaris del vers, en posició quarta, recau sobre el monosíl·lab àton *te* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

XLII	<p>A la celeste esfera, en carro de marfil, Venus sagrada, 249 ab ràpida carrera, t'hauria trasladat, enamorada; sinó que tem, i no en va, allí portar-te 252 perquè podries encantar a Marte.</p>	<p><i>Hunc Venus in caelum curru uexisset eburno, Sed uidet et Marti posse placere suo.</i></p>
XLIII	<p>Oh, assombro de bellesa! Oh, edat per amar apta i propícia, 255 neutral naturalesa entre la senectut i la puerícia, glòria de la nostra edat dorada 258 ab l'or de ta hermosura celebrada!</p>	<p><i>O nec adhuc iuuenis, nec iam puer, utilis aetas, O decus atque aevi gloria magna tui,</i></p>
XLIV	<p>Torna, torna a mos braços, hermós Faon, a sossegar ma pena, 261 que, entre blandos enllaços, d'esclavitud seran suau cadena; no que me ames tu goso pregar-te, 264 sols te prego que deixes adorar-te.</p>	<p><i>Huc ades inque sinus, formose, relabere nostros! Non ut ames oro, uerum ut amare sinas.</i></p>
XLV	<p>Los ulls se m'humedeixen mentres escric, Faon, aquesta carta; 267 alba trista apareixen que al fil del sentiment perles ensarta; lo que escriu al paper la negra tinta, 270 l'aigua que cau dels ulls luego ho despinta.</p>	<p><i>Scribimus, et lacrimis oculi rorantur obortis: Adspice, quam sit in hoc multa litura loco!</i></p>
XLVI	<p>Si tan resolt estaves tu de partir i departir ma vida, 273 ja que, cruel, me mataves, a lo menos al temps de ta partida, o ab amor o ab engany, per cortesia 276 haguesses dit: «Adéu, esposa mia!»</p>	<p><i>Si tam certus eras hinc ire, modestius isses, Et mihi dixisses 'Lesbi puella, uale'</i></p>
XLVII	<p>No tinguí lo consuelo de què em vesses plorar quan te n'anares, 279 ni ab amorós anheló ab òsculos la boca me tapares, ni pogué lo temor d'esta ta esclava 282 prevenir el dolor que l'esperava.</p>	<p><i>Non tecum lacrimas, non oscula nostra tulisti: Denique non timui, quod dolitura fui.</i></p>
XLVIII	<p>Ni una petita cosa m'has deixat per record sinó l'agravi,</p>	<p><i>Nil de te mecum est nisi tantum iniuria, nec tu, Admoneat quo te, pignus amantes habes.</i></p>

246: *desvelos*: 'insomnis', però probablement també 'inquietuds'.

247: *celeste esfera*: la de l'òrbita del tercer planeta, Venus, segons l'univers ptolemaic, d'aplicació poètica.

252: segons la mitologia, Mart i Venus eren amants.

255: *neutral*: aquí en el sentit d' 'a mig camí'.

256: sinèresi a *pue-rí*...

263: hiat *me | ames*.

267: *apareixen*: 'pareixen', 'semblen', que té com a subjecte *los ulls* del vers 265.

270: sinèresi a *lue-go*.

272: *departir ma vida*: una part de la vida de Safo se'n va amb Faó. Notem el calembour *de partir / departir*.

273: sinèresi a *cruel*.

277: sinèresi a *con-sue-la*.

278: *vesses*: 'veiëssis'.

- 285 si bé que fóra ociosa
en qui mai te té ausent del cor ni el llavi;
ni et fas càrrec, ingrát, quan te desvies,
288 que del passat amor tens prendes mies.
- XLIX Ni em dares lloc siquiera
per a dar-te consells, regles, mandatos,
291 bé que ja en aquella era
no foren estat altres los rematos
sinó, Faon, que ja que te n'anasses,
294 de ta Safo infeliç no t'olvidasses.
- L Juro pel déu Cupido,
de qui espero favors incommutables;
297 a les nou Muses crido,
testimonis sagrats irrefragables;
per tu mateix ho juro i assevero,
300 que ets la deïdat més alta que venero,
- LI que al dar-me (no sé qui era)
lo dolorós avís de ta partida,
303 l'ànima, llastimera,
o apartada del cos o dividida,
no tingué almenys valor (i me n'espanto)
306 per formar queixa o desplegar el llanto.
- LII Ta sequedat havia
causat eixut dels ulls en mes fonts clares,
309 i la llengua tenia
suspès son ús de crueltats tan rares;
gelat lo pit i après ab estranyesa
312 del fredor que llançava ta tibiesa.
- LIII Però, a penes cobrada
del susto i del dolor fou ma flaquesa,
315 del pit, desesperada,
rompia ab colps ma incauta lleugeresa;
m'arrencava els cabells i els entregava
318 a l'aire dels sospirs que respirava,
- Non mandata dedi, neque enim mandata dedissem
Vlla, nisi ut nolles inmemor esse mei.*
- Per tibi, qui numquam longe discedit, Amorem,
Perque nouem iuro, numina nostra, deas,*
- Cum mihi nescio quis «fugiunt tua gaudia» dixit,
Nec me flere diu, nec potuisse loqui:*
- Et lacrimae deerant oculis et uerba palato,
Adstrictum gelido frigore pectus erat;*
- Postquam se dolor inuenit, nec pectora plangi
Nec pudit scissis exululare comis,*

283 i 285: rima visual: *cosa / ociosa* ([**o**])/[o]).

285: *ociosa* es refereix a *cosa* (v. 283); hi fa sinèresi: *o-cio-sa*.

286: el vers es refereix a Safo.

288: *prendes*: 'proves', 'penyores'.

289: sinèresi a *si-que-ra*.

290: *mandatos*: potser més que 'ordres', en l'acc. de *mandados*, 'encàrrecs'.

291-294: 'bé que aleshores no hagués hagut altre final sinó que no t'oblidessis de mi ja que te n'anaves'.

292: *rematos*: 'acaballes', 'desenllaços'; no he localitzat aquesta forma del mot en diccionaris castellans antics, sinó la de *remate*: «El fin ò cabo, ò la extremidad ò conclusion de alguna cosa» (DA, V, 563, s.v.).

300: sinèresi a *dei-dat*.

308: cf. «la mia tibiesa / ocasiona eixa eixut»: **6** 217-218.

309-310: cf. «i l'ús suspès la llengua més xismosa»: **3** 84.

310: *de*: 'per'.

311: *après*: 'pres', 'coagulat' (DCVB, I, 791, s.v.).

312: sinèresi a *ti-bie-sa*.

313: *cobrada*: 'recobrada'.

- LIV del modo que una mare,
de l'únic fill violentament orbada,
321 perquè el dolor declare,
descompon sa modèstia, alborotada,
trasladant al sepulcre, de sos braços,
324 los més íntims del cor i amats pedaços.
- LVI Caraxo –oh, què locural!–
s'alegra de mos mals i ma tristesa,
327 com si ma desventura
formés sa sort, alçàs a sa baixesa;
per a fer mofa de ma sort escassa,
330 sempre davant de mi passa i repassa;
- LVI i perquè, advertida
de tots ma infàmia, a mans de la vergonya
333 acabe jo ma vida,
als circumstants pregunta, fent la tronya:
«Què té Safo? Què causa l'apassiona?
336 Cleïs, sa filla, està certament bona.»
- LVII Què extremada simplesa!
No té vergonya qui d'amor s'abrassa,
339 ni pot, si és ben encesa,
apagar tota l'aigua a tanta brasa;
obert lo pit patentament estava
342 i sabia tothom a qui adorava.
- LVIII L'únic que tinc cuidado
ets tu, Faon, pués en tu sols confio,
345 a tu només traslado
el regalat fantasma quan somnio,
somni que m'infundeix més alegria
348 que la mateixa claredat del dia.
- LIX Contemplo allí ta cara
i encontro allí, feliç, tes prendes totes,
351 amat Faon, encara
que les terres habites més remotes;
mes, ai!, que esta felicitat no dura
- Non aliter, quam si nati pia mater adempti
Portet ad exstructos corpus inane rogos.*
- Gaudet et e nostro crescit maerore Charaxus
Frater et ante oculos itque reditque meos,*
- Vtque pudenda mei uideatur causa doloris
'Quid dolet haec? certe filia uiuit ait'*
- [Non ueniunt in idem pudor atque amor: omne
uidebat
Vulgus; eram lacero pectus aperta sinu.]*
- Tu mihi cura, Phaon! te somnia nostra reducunt,
Somnia formoso candidiora die;*
- Illic te inuenio, quamuis regionibus absis;
Sed non longa satis gaudia somnus habet.*

315: *del pit* és CN *lleugeresa* (v. 316).

320: sinèresi a *vio-len-ta-ment*.

322: sinèresi a *mo-dès-tia*.

323: *de*: 'per'.

324: anàstrofe: 'los més íntims i amats pedaços del cor'.

327-328: observi's les antítesis: *desventura/sort* i *alçar/baixesa*.

331-336: Safo es refereix al seu germà, Càrax.

331: hiat *perquè* | *advertida*.

332: sinèresi a *in-fà-mia*.

334: *tronya*: «persona que fa el beneit per conveniència»; 'fer el tronya' equival a «fingir ingenuïtat, distracció o ignorància» (DCBV, X, 551, s.v.).

335-336: rima visual: *apassiona / bona* ([o]/([o])).

335: sinèresi a *a-pas-sio-na*.

336: enteneu, *bona* de salut, és a dir, Càrax pregunta, cínicament, que si la salut de Cleïs, la filla, és bona, a què treu cap la queixa de Safo?

343: 'l'únic de qui tinc cura'.

	354	sinó el temps de l'engany de ma ventura.	
LX		M'apar moltes vegades enredar ab los teus mos tiernos braços,	<i>Saepe tuos nostra ceruice onerare lacertos, Saepe tuae uideor suposuisse meos;</i>
	357	i en dolces abraçades formar d'amor indissolubles llaços; però a penes del somni libre quedo,	
	360	no hi ha res de segur sinó l'enredo.	
LXI		M'enternesc altres voltes, i al compàs del dolor i la ternura	<i>Blandior interdum uerisque simillima uerba Eloquor, et uigilant sensibus ora meis:</i>
	363	formo paraules moltes, ben adequades a ma pena dura; ningun sentit s'adorm en casa sua	
	366	quan tan despert lo sentiment fluctua.	
LXII		Dels favors no m'olvido que a mos llavis fogosos imprimies,	<i>Oscula cognosco, quae tu committere liguae Aptaque consueras accipere, apta dare;</i>
	369	i d'aquells que sens ruidó de mi a l'instant en paga recebies, bé que tenint duració tan poca	
	372	és cert que no passaven de la boca.	
LXIII		Les ulteriors glòries té gros empatx de publicar la llengua:	<i>Vteriora pudet narrare, sed omnia fiunt, Et iuuat, et sine te non licet esse mihi.</i>
	375	a l'Amor són notòries; ell les publique, puix en ell no és mengua; mes no ho diga, que, fora de ta esfera,	
	378	no hi ha glòria que sia verdadera.	
LXIV		Ix lo senyor del dia després d'haver dormit la llarga siesta	<i>At cum se Titan ostendit et omnia secum, Tam cito me somnos destituisse queror;</i>
	381	i ab raigs de bisarria los enganys de ma idea manifesta, donant-me jo per molt agraviada	
	384	d'haver perdut los ratos d'enganyada.	
LXV		Corro al bosc pressurosa, com si en ell encontràs defensa alguna	<i>Antra nemusque peto, tamquam nemus antraque prosint Conscia deliciis illa fuere meis;</i>
	387	contra la furiosa	

349: *allí* al·ludeix al *regalat fantasma* del "somni" del v. 346.

350 i 352: rima visual: *totes / remotes* ([o]/[e]).

350: *prendes*: 'qualitats'.

353: la disposició accentual del vers és anòmala (2a i 8a).

356: sinèresi a *tier-nos*.

359-360: rima visual: *quedo / enredo* ([e]/[e]).

361 i 363: rima visual: *voltes / moltes* ([e]/[o]).

362: *al compàs*: cf. 3 248.

369: sinèresi a *rui-do*.

370: *recebies*: 'rebies' (DCVB, IX, 201, s.v. *Rebre*, i DECat, VII, 156, s.v. *Rebre*).

371-372: rima visual: *poca / boca* ([e]/[o]).

376: *mengua*: 'defecte'.

378: sinèresi a *glò-ria*.

379: *lo senyor del dia*: perífrasi per 'Sol'.

380: *llarga siesta*: aquí equival a la 'nit'; sinèresi a *sies-ta*.

382: *enganys*: els somnis descrits als vv. 349-378.

- invasió de ma cruel fortuna,
perquè veren los arbres i les fieres
390 de nostre amor les glòries verdaderes.
- LXVI Allí dins l'espessura, *Illuc mentis inops, ut quam furialis Erichtho*
loca d'amor i de passió arrastrada, *Attigit, in collo crine iacente feror.*
393 pel coll, sens compostura,
del cabell la madeixa emmaranyada,
m'embosco, agitada de les Fúries,
396 en l'intrincat procés de les injúries.
- LXVII Contemplo aquella cova *Antra uident oculi scabro pendentia tofo,*
de pardes tosques roques mal formada *Quae mihi Mygdonii marmoris instar erant;*
399 que aleshores, tan bova,
m'apareixia de màrmols fabricada;
mes sí ho seria, pués que allí habitava
402 lo monarca dels cors que en mi imperava.
- LXVIII Encontra allí la vista *Inuenio siluam, quae saepe cubilia nobis*
la selva hermosa i fresca que algun dia *Præbuit et multa textit opaca coma,*
405 nos dava –ai de mi, trista!–
catre de flors, coixins de satalia;
dosser de fulles blandament tapava
408 los raigs que el Sol, d'envídia, disparava.
- LXIX Mes, com no encontro en ella *Sed non inuenio dominum siluaeque meumque;*
el senyor de la selva i de mes ànsies, *Vile solum locus est: dos erat ille loci.*
411 ja no em sembla tan bella,
ni en les fonts veig cristalls, ni en flors fragàn-
[cies;
414 ¿però, què molt si ella mateixa jura
que eres tu el sagrament de sa hermosura?
- LXX Conec molt bé el terreno *Cognoui presas noti mihi caespitis herbas:*
on content i sens susto reposaves *De nostro curuum pondere gramen erat;*
417 quan, d'altre amor ageno,
les claus del cor gustosament me daves,
vent encara les herbes inclinades
420 del pes de voluntats apassionades.
- LXXI Abaixo'm, amorosa, *Incubui tetigique locum, qua parte fuisti:*
toco ab les mans vegades infinites *Grata prius lacrimas concibit herba meas;*

389: *verenz* 'veieren'. Sinèresi a *fie-res*.

390: sinèresi a *glò-ries*.

391-396: paral·lelament a endinsar-se en l'espessor vegetal, s'endinsa en l'intrincat procés de les injúries, amb el cabell embullat, presa de la follia amorosa i arrossegada per la passió, en una estrofa plena d'agitació i desordres de tota mena, reelaboració ben barroca del díctic d'Ovidi.

392: sinèresi a *pas-siá*.

393-394: 'la madeixa del cabell emmaranyada pel coll, sens compostura'.

395: *de*: 'per'.

400: *m'apareixia*: 'em pareixia'; sinèresi a *a-pa-re-ixia*.

408: sinèresi a *en-ví-dia*.

413: *ella*: la selva (cf. v. 404).

417: *d'altre amor ageno*: és a dir, enamorat exclusivament de Safo.

419: *vent*: 'veient'.

420: sinèresi a *a-pas-sio-na-des*.

- 423 aquella part ditxosa
on quedaren de tu senyals escrites;
426 rego ab llanto les herbes perquè isquen,
que, pués són més ditxoses, elles visquen.
- LXXII L'arboleda a sa usança
plora, i a mon dolor fa companyia:
429 en la fulla que llança
deixa tots los arreus de sa alegria;
ningun aucell apercebeix dolçura
432 pués ja no canta sinó que murmura.
- LXXIII Solament alguna hora
s'ou Procne convertida en aureneta,
435 que de la fe traidora
de Tereo fa queixes, indiscreta,
puix que ninguna pietat alcança
438 qui en Itis féu tan bàrbara venjança.
- LXXIV Itis també a vegades
canta, mes, ai de mi!, que veus tan tristes
441 són totes ses tonades,
amors inútils, aficions malquistes;
ningú més pot oir la selva amena
444 sinó el dolorós eco de ma pena.
- LXXV Allí una font sagrada
se mira transparent, copiosa i pura,
447 més clara i acendrada
que el vidre en lo candor i hermosura,
a on no és d'admirar que alguns presumen
450 que és mansió oculta d'algun sacro numen.
- LXXVI Sobre aquesta font pura
estén lotus les rames per tapar-la,
453 de sa rara hermosura
tan zelós que ni al cel permet mirar-la,
i la terra veïna s'engalana
456 dels desperdicis que la balsa mana.
- LXXVII Sobre sa verda falda
Hic ego cum lassos possuissem flebilis artus,

421: *Abaixo'm*: 'm'ajupo'.

433-438: l'estrofa al·ludeix a la història de dues germanes: Procne i Filomela; la primera es va casar amb Tereu i en va tenir un fill: Itis. Tereu es va enamorar de la seva cunyada, Filomela, i la va violar. Assabentada Procne, va matar el seu fill i el va donar de menja al marit. Quan aquest ho va saber, va perseguir Procne i Filomela, però els déus les van salvar convertint la primera en oreneta i la segona en rossinyol.

435: sinèresi a *traï-do-ra*.

439-440: Itis, un cop menjat pel seu propi pare, va ser convertit en au per tal d'immortalitzar-lo.

442: *malquistes*: 'no estimades', 'odiades'. Sinèresi a *a-fi-cions*.

446: sinèresi a *co-pio-sa*.

448: hiat i | *hermosura*.

449: *presumen*: 'consideren', 'pensen'.

450: sinèresi a *man-siá*.

452: *lotus*: es refereix al lotus aquàtic o lotus blanc; és el subjecte d'*estén*.

455-456: la deixalla de la bassa és l'aigua que sobreix, la qual fa verdejar l'entorn (cf. v. 457).

456: *dels*: 'amb els'.

- 459 postrada jeia, de l'afany rendida,
prometent l'esmeralda
unes breus esperances de ma vida,
462 quan de l'aigua una nimfa isqué, tan bella
que sols podria retratar-la ella.
- LXXVIII Isqué i, ab sa bellesa
infundint a mes ànsies reverència,
465 digué: «Com ta finesa
no logra, Safo, la correspondència?
En va ta planta en Lesbos persevera
468 pués t'importa pisar terra estrangera.
- LXXXIX »Mira el sol, i la lluna,
tots los dies una regió amena
471 que el vulgo en veu comuna
les costes de Leucata l'anomena;
est promontori, pués, de penyes dures
474 és lo centro gloriós de tes ventures.
- LXXX »Aquí, des d'una penya,
Deucalion, enamorat de Pirra,
477 sobre el mar se despenya,
i, buscant monument, àloes i mirra,
en la vaga regió de l'aigua pura
480 trobà bressol buscant la sepultura.
- LXXXI »Luego, Amor una fletxa
contra Pirra posà a l'arc, dorada,
483 i obrint-li al cor suau bretxa
tan rendida quedà d'enamorada
que després Deucalion se recreava
- Constitit ante oculos Naias una meos;*
- Constitit et dixit 'quoniam non ignibus aequis
Vreris, Ambracia est terra petenda tibi;*
- Phoebus ab excelso, quantum patet, adspicit
aequor,
-Actiacum populi Leucadiumque uocant-*
- Hinc se Deucalion Pyrrhae succensus amore
Misit et inlaeso corpore pressit aquas;*
- Nec mora, uersus amor fugit lentissima Pyrrhae
Pectora: Deucalion igne leuatus erat.*

457-460: noti's la sèrie *verda / esmeralda / esperances*.

458: *de*: 'per'.

459: *esmeralda*: metàfora per 'herba'.

461: *isqué*: 'eixí'.

462: *ella*: es refereix a l'aigua mateixa, perquè s'hi reflectia. Hi at la | *ella*.

464: sinèresi a *àn-sies*.

466: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *la* (veg. l'apartat Rítmic accentual a l'**Annex II**).

468: 'perquè t'interessa marxar d'aquí', cap a Lèucada (veg. vv. següents). *Importar* en el sentit de 'caldre': cf. 7 179.

469-470: *una regió amena* és OD de *mira* (= 'veu').

470: sinèresi a *re-giá*. La disposició accentual del vers és anòmala (3a i 8a).

472: *Leucata*: Lèucada és una illa situada davant del golf d'Ambràcia, a la costa de la mar Jònica, a Grècia.

474: sinèresi a *glo-riós*.

476-486: Deucalió va tenir a Pirra com a esposa, però «enlloc més no és esmentat el salt de Deucalió des del Lèucade» (TREPAT & SAAVEDRA ed 1927, 81 n. 2). O bé Eura no va entendre correctament el distic ovidià o bé disposava d'un text divers de l'establert avui com a canònic: en la traducció de TREPAT & SAAVEDRA ed (1927, 81) diu: «i sense trigança [després d'haver-se llançat al buit, abrandat d'amor per Pirra, que, en Ovidi, no el corresponia], l'amor girat de Pirra li fugí del cor obstinadíssim: Deucalió fou alliberat del foc».

478: *monument* sovint s'usa per 'sepulcre'; la *mirra* és una resina olorosa usada en la preparació de perfums i per amortallar els cadàvers; també és símbol de «penitència o sacrifici» (DCVB, VII, 451, s.v.). L'*àloes* (que sovint és usat en mixtures aromàtiques amb la mirra) s'usava antigament com a bàlsam perfumat; els egipcis l'usaven en el procés d'embalsament dels cadàvers. Ambdós apareixen sovint en els textos bíblics (Ps 45:9, Pr 7:17, Jo 19:39, on són les espècies aromàtiques amb què van amortallar Jesús). Es tracta, doncs, d'una enumeració d'elements simbòlics per la 'mort' (cf. v. 480). Sinèresi a *à-loes*.

479: sinèresi a *re-giá*.

480: de fet, el text d'Ovidi no diu pas que se suïcidés, i morís, sinó que va entrar a l'aigua *in laeso corpore*. Veg. la nota 134 del capítol 2. **Obra**, sobre la paradoxa mort/naixença.

- 486 en les flames que Pirra s'abrasava.
- LXXXII »Enamorar afectes
lleï és i propietat d'aquelles penyes,
489 i consemblants efectes
lograràs tu també si te'n despenyes;
alça't, pués, animosa, i vés, què esperes?,
492 si és, Safo, que a Faon ames de veres».
- LXXXIII Digué, i a un temps, torbada,
veu i nimfa me desaparegueren;
495 alço-me tan gelada
que estàtua de màrmol me cregueren
font i flors, a no ser que ho contradia
498 sospirs que dava i llanto que vertia.
- LXXXIV Obeiré gustosa
tos preceptes –diguí–; luego, advertida,
501 buscaré, nimfa hermosa,
eixes costes a costa de ma vida;
fora, temor, no intentes en qui ama
504 eclipsar l'esplendor de tanta llama.
- LXXXV Quin dany tan execrable
pot allí succeir-me que no sia
507 alívio o tolerable
respecte d'esta atroç congoixa mia?
Aura sutil, que a Cèfalo regales,
510 presta'm, veloç, les veles de tes ales!
- LXXXVI I tu, piadós Cupido,
que has volgut a tes línees allistar-me,
513 no em negues grato oïdo:
deixa'm les ales al precipitar-me,
i, quan per a tragar-me lo mar clàmia,
516 salva ma llealtat d'eterna infàmia.
- Hanc legem locus ille tenet. pete protinus altam
Leucada nec saxo desiluisse time!*
- Vt monuit, cum uoce abiit; ego territa surgo,
Nec lacrimas oculi continuere mei.*
- Ibimus, o nymphe, monstrataque saxa petemus:
Sit procul insanus uictus amore timor!*
- Quiquid erit, melius quam nunc erit! aura, subito:
Et mea non magnum corpora pondus habent;*
- Tu quoque, mollis Amor, pennas suppose cadenti,
Ne sim Leucadiae mortua crimen aquae!*

481: sinèresi a *lue-go*.482: *dorada* és adjectiu de *fletxa*.483: sinèresi a *suau*.

485-486: no he pogut documentar els amors tempestuosos de Deucalió amb Pirra (motiu del salt que descriu Ovidi), sinó que, a banda d'Ovidi, arreu s'esmenta que, supervivents del diluvi universal, van esdevenir els pares del gènere humà i van viure plàcidament.

485: sinèresi a *Deu-ca-lion*.486: *que*: és un relatiu que té per antecedent *flames*.

487-488: desviat del sentit dels versos ovidians per la mala interpretació del distic anterior, fra Eura creu que Ovidi diu que en llançar-se de Lèucade els enamorats no correspostos obtenen correspondència: aquesta seria la lleï del lloc. Però la lleï que exposa Ovidi és que són alliberats del foc amorós en entrar a l'aigua (cf. els vv. 536-540).

488: sinèresi a *pro-prie-tat*.

494: la disposició accentual del vers és anòmala (3a).

495: *alço-me*: en present, com a Ovidi (*surgo*).497: *contradia*: 'contradeia' (var. form. del pret. imperf.); concordança *ad sensum* amb el subjecte *sospirs*.500: sinèresi a *lue-go*.502: noteu la paronomàsia *costes / costa*.507: sinèresi a *a-li-via*.

509-510: en aquests versos, Eura se separa de la lletra del segon vers del distic llatí, «el meu cos no té un gran pes».

509: Cèfal fou un dels amants de l'Aura, mare dels vents (cf. vv. 236-238).

LXXXVII	<p>Sols penjaré la lira en lo temple d'Apol·lo per trofeo, 519 si compassiu me mira, per ser ella dels dos igual empleo, i dessota la lira, ab vots diversos, 522 de ma mà pròpria, posaré estos versos:</p>	<p><i>Inde chelyn Phoebos, communia munera, ponam, Et sub ea uersus unus et alter erunt:</i></p>
LXXXVIII	<p><i>La lira celebrada</i> <i>li sacrifica, al Sol, Safo poeta,</i> 525 <i>atenta i obligada</i> <i>de son favor, en tempestat desfeta,</i> <i>per ser la lira que altament polsava</i> 528 <i>instrument en què Apol·lo s'esmerava.</i></p>	<p>«<i>Grata lyram posvi tibi, Phoebe, poetria Sappho: Convenit illa mihi,convenit illa tibi</i>»</p>
LXXXIX	<p>Però, com és possible tingues, Faon, tan dures les entranyes? 531 Com, ab pena terrible, me fas anar a terres tan estranyes, quedant ma llaga fàcilment curada 534 ab una volta de ta vista amada?</p>	<p><i>Cur tamen Actiacas miseram me mittis ad oras, Cum profugum possis ipse referre pedem?</i></p>
XC	<p>Ta bisarria i gràcia pot templar est furor que m'arravata 537 ab major eficàcia que tota l'aigua que conté Leucata, ni podrà tant del Sol la medicina 540 com pot fer ta presència divina.</p>	<p><i>Tu mihi Leucadia potes esse salubrior unda: Et forma et meritis tu mihi Phoebus eris.</i></p>
XCI	<p>Oh, cor cruel, oh inhumano!, cor encara més dur que aquelles penyes: 543 si ab despreci villano estes mes tiernes súpliques desdenyes, ¿podràs, si la posteritat t'acusa, 546 de ma pèrdua donar bastanta excusa?</p>	<p><i>An potes, o scopulis undaque ferocior omni Si moriam, titulum mortis habere meae?</i></p>
XCII	<p>Oh, quant millor seria si aquest pit que ternament t'adora 549 ab lo teu pit s'unia ab unió suau i duradora, i no tenir de fer del pit pedaços 552 d'arduos escollos en horrendos braços!</p>	<p><i>A quanto melius iungi mea pectora tecum Quae saxis poterant praecipitanda dari!</i></p>

511: sinèresi a *pià-dós*.

512: sinèresi a *lí-nees*.

519: es refereix a Apol·lo.

520: la lira, símbol de la poesia, esdevé l'objecte emblemàtic del déu de la poesia i també de la poetessa.

522: sinèresi a *prò-pria*.

524: *Sol*: Apol·lo.

526: *de*: 'per'.

539: *del Sol* és CN *medicina*. Es refereix al poder d'Apol·lo.

541: sinèresi a *cruel*.

544: sinèresi a *tier-nes*.

545: el primer accent secundari d'aquest vers, en posició quarta, recau sobre el monosíl·lab àton *la* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

546: sinèresi a *pèr-dua*.

548: *ternament*: 'tendrament'.

551-552: es refereix a la destrossa del pit en precipitar-se pel penya-segat, on els *escollos* seran l'abraçada mortal.

XCIII	Estes que ara llegeixes sentencioses i graves poesies 555 són aquelles mateixes que tu altre temps, immòdic, aplaudies, apareixent-te més ingeniosa 558 sols perquè em judicaves més hermosa.	<i>Haec sunt illa, Phaon, quae tu laudare solebas, Visaque sunt totiens ingeniosa tibi.</i>
XCIV	Ara, Faon, voldria poder-te jo convèncer i agradar-te, 561 mes esta passió mia me té tan ocupada en adorar-te que el discurs (si és que en tinc), segons [m'inflama, 564 ja no entén ni discorre, sinó que ama.	<i>Nunc uellem facunda forem; dolor artibus obstat Ingeniumque meis substitit omne malis;</i>
XCV	Si m'ocupo en poesies, no encontro per los versos agudesa; 567 si en suaus harmonies, lo plectre corre sens delicadesa, i tota jo, ma habilitat perduda; 570 està torpe el discurs, la lira muda.	<i>Non mihi respondent ueteres in carmina uires: Plectra dolore tacent, muta dolore lyra est.</i>
XCVI	Dames de Lesbo hermoses, ab ma lira altres voltes decantades: 573 no vingau pressuroses a ma escola a tocar dolces tonades que està infamada i altament sospira 576 tota aquella habilitat de lira.	<i>[Lesbides aequoreae, nupturaque nuptaque proles, Lesbides, Aeolia nomina dicta lyra,] Lesbides, infamem quae me fecistis amatae, Desinite ad citharas turba uenire meas:</i>
XCVII	Les gràcies extremades ab què etxisava i vos entretenia 579 se me les ha portades lo dit Faon; mes, ai, desdítia mia!, «lo meu Faon», anava a dir, torbada, 582 en força d'estar tan acostumada.	<i>Abstulit omne Phaon, quod uobis ante placebat, Me miseram! dixi quam modo paene 'meus'.</i>
XCVIII	Feu vosaltres que luego de Faon logre la presència amada, 585 i tindreu, des de luego, la lira i la poeta ben trempada, que, en oculta forçosa simpatia, 588 és l'ànima Faon de ma alegria.	<i>Efficite, ut redeat: uates quoque uestra redibit; Ingenio uires ille dat, ille rapit.</i>

552: sinèresi a *àr-duos*.

553-558: cf. vv. 103-108.

554: sinèresi a *sen-ten-cio-ses*.557: *apareixent-te*: 'pareixent-te', 'semblant-te'.561: sinèresi a *pas-sió*.565: sinèresi a *poe-...*

569: se sobreentén un verb com 'tinc', que és elidit.

572: Safo va escriure diversos poemes dedicats a noies de Lesbos que conviuen amb ella; aquests textos descriuen la passió amorosa. En el context de la societat masclista de Lesbos, les dones de l'aristocràcia es lliuraven a la passió amorosa amb intensitat. *Decantades*: 'lloades en alt grau'.576: segurament hi hem de veure la intenció afegida de l'amfibòlia *de lira*, 'delira', que fa que el vers darrer tingui sentit també de manera independent a l'anterior. Hi at *tota* | *aquella*.577: sinèresi a *grà-cies*.

XCIX	Mes, per a què lo prego? Acàs del pit ablanda la duresa? 591 Del natural sosiego, ¿acàs se mou sa rústica feresa? L'aire s'emporta, vanes, les querelles 594 sens pujar lo sonido a ses orelles.	<i>Ecquid ago? precibus pectusne agreste mouetur? An riget, et Zephyri uerba caduca ferunt?</i>
C	Oh, si els aires ruidosos, així com duen mes queixes a l'esfera, 597 aportassen piadosos tes veles a alegrar esta ribera! Jo sé que fent los aires esta cosa 600 seria eixa facció la més airosa.	<i>Qui mea uerba ferunt, uellem tua uela referrent: Hoc te, si sapes, lente, decebat opus.</i>
CI	Si tornes a mos braços adornaré la popa de targetes, 603 de tissús i domassos, de flàmules i roges banderetes; què t'entretens, Faon, si en ta tardança 606 tinc dins del pit lo ferro de ta llança?	<i>Sive redis, puppique tuae uotiuu parantur Munera, quid laceras pectora nostra mora?</i>
CII	Àncora i esperança, alça'm, Faon, que Venus amorosa 609 al mar darà bonança i favorable vent darà Aura hermosa; tu no has de fer més que dar-te pressa 612 i entregar-te al corrent de ma finesa.	<i>Solue ratem: Venus orta mari mare praestat amanti, Aura dabit cursum, tu modo solue ratem</i>
CIII	En la popa Cupido, mariner d'aficions, d'amor nauclera, 615 assentat i sens ruido, governarà el timó de ta galera i, si el port de mon pit, fogós, anheles, 618 ell plegarà i desplegarà les veles.	<i>Ipsè gubernabit residens in puppe Cupido Ipsè dabit tenera uela legetque manu.</i>
CIV	Mes si te determines a fugir continuant ta alevosia, 621 t'avisó que camines	<i>Sive iuuat onge fugisse Pelasgida Sapphon, -Nec tamen inuenies, cur ego digna fugi-</i>

583 i 585: rim equívoc: són dos *luego* diferents: el primer equival a 'després', el segon forma part d'una loc. que equival a 'sens dubte'. En ambdós hi fa sinèresi: *lue-go*.

584: de fet, Safo saltarà de l'espada de Lèucade amb l'esperança de recuperar l'amor de Faó, tal i com la nimfa l'hi ha explicat. Sinèresi a *pre-sèn-cia*.

588: *Faon* és el subjecte del verb 'ésser'.

591: sinèresi a *so-sie-go*.

593-594: rima visual: *querelles / orelles* ([e]/[e]).

595: *ruidosos*: 'remorosos'; hi fa sinèresi: *rui-do-sos*.

596: *esfera*: 'univers'. Sinèresi a *duen*.

597: sinèresi a *pia-do-sos*.

598: *tes veles* fa referència a la nau de Faó, que els vents podrien conduir des de Sicília a Lèucade.

599-600: rima visual: *cosa / airosa* ([o]/[o]).

600: sinèresi a *fac-ciá*.

602: *targetes*: «adorn pla i oblong [...] que porta comunament un emblema, una inscripció, etc.» (*DCVB*, X, 156, s.v.).

603: *tissús*: cf. **3** 45 i **6** 116.

607-608: Safo li prega que llevi l'àncora per sortir de Sicília i anar cap a Lesbos i amb això la seva esperança s'eleva.

611-612: rima visual: *pressa / finesa* ([es]/[ez]).

614: *nauclera*: 'nauxer', 'pilot'; cultisme grec (veg. *DCVB*, VII, 715, s.v. *Naucler*). Sinèresi a *a-fi-cions*.

615: sinèresi a *rui-do*.

sens carta, sens acert, sens nord i guia,
i que lo cel, justíssim, no encamina
624 causa que la raó no l'apadrina.

CV I, en fi, sols te supliquen
mes moribundes ànsies resposta,
627 que, segons se dupliquen,
ma vida al trist ocàs corre a la posta,
que Leucata se cansa d'esperar-me
630 i jo me moro per desesperar-me.

*Hoc saltem miserae crudelis epistula dicat,
Vt mihi Leucadiae fata petantur aquae!*

TESTIMONIS

Manuscrits: A1 pp. 9-37; C8 ff. 1-13; C9 ff. 38-47.

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 148]) en transcriu els vv. 109-126; MARÍ (1972, 147-167) transcriu C8; COMAS (1972 [1985, VI, 338-339]) transcriu fragments de C8; COMAS (1973 [1985], 166-179) edita C8 i té en compte C9. Cap d'aquestes edicions i transcripcions no coneix A1.

ATRIBUCIONS

C8, a la portada: «*Paraphrastica / versio de la car- / ta Ovidia- / na, de / Safo, à Faon, escri- / ta per lo R^m P^e M^e Eu / ra del Ordre de S^t / Agusti. / Advertint, que al principi de cada ralla llatina de las que es / tan notadas al marge correspon un distic de Ovidi. / Es de Don Pio Andreu*» [f. 1]

RECENSIO

En la col·lació dels tres testimonis manuscrits es percep a cop d'ull que hi ha una estreta relació entre C8 i C9 mentre que A1 llegeix sovint de manera independent, tot oferint moltes lliçons divergents dels altres dos testimonis. En efecte, el nombre d'errors comuns conjuntius entre els dos primers és molt elevat (entre els més clars: 129, 161, 218, 242, 272, 389, 597...; veg. el "problema" que s'intueix també darrere de 122). D'altra banda, són nombrosos els errors d'un ms. contra l'altre, de tal manera que cap no ha estat antígraf de l'altre. De fet, tots tres presenten errors separatius que proven la manca de dependència d'uns respecte dels altres: d'A1 contra C8/C9: 23, 27, 30, 41, 59, la inversió d'estrofes 73-84 (l'ordre lògic d'aquesta seqüència del poema sembla més acordat al que reporten els altres dos mss.), 86, 114, 145, 155, 176, 189, 225, 394, 520, 560...; de C8 contra A1/C9: 74, 89, 281...; els de C9 contra A1/C8 són nombrosíssims: 9, 51, 72, 76, 81, 122, 167, 170, 179... les omissions dels versos 84, 90, 147-148, 486. A més, els errors més o menys banals, és a dir, fàcilment identificables i corregibles per un copista avisat, són en nombre ingent: pràcticament a cada vers. En general, i tal com ja havia observat COMAS (1973 [1985, 164-165]), el ms. C9 transmet gran quantitat d'errades de tota mena i ens forneix un text molt defectuós. Ara bé; la filiació conjunta de C8 i C9 com a dependents d'un mateix subarquetip, que anomenaré α , és segura.

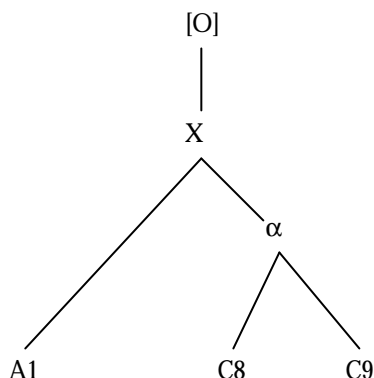
Quant a la relació que pugui existir entre aquests dos mss. i A1 la qüestió és prou envitricollada. Hi ha certs indicis que semblen suggerir una dependència comuna d'un antecedent que plantejaria una sèrie de problemes en els vv. 1-6 (veg. la nota al text), 110/112, 580 i 582, alguns dels quals cada branca els ha resolt com ha pogut; amb tot, fins a nosaltres arriben signes de corrupció de l'arquetip. Però només es tracta d'indicis. Crec, però, que la hipòtesi plantejada per al vers 572 (veg. l'Aparat Crític) es pot donar com a molt segura i intueixo un arquetip, X, que transcrivía «tantes» allà on devia dir, probablement 'altres': aquest canvi menava a dos mss. a incòrrer en hipermetria i al tercer, més avisat, a trivialitzar el darrer mot per restablir el còmput sil·làbic; però tots tres mantindrien la "marca" de l'error inicial en accentuar en la sil·laba 7a. Molt més clar sembla el cas següent: al v. 37, la lectura comuna en *Cidno*, per comptes de *Cidro*, revela que devia aparèixer aquella primera errada paleogràfica a l'arquetip X i que, en ser *Cidro* un nom que únicament és conegut per aquest text d'Ovidi (veg. la nota al vers), ningú no va veure la necessitat de corregir-lo. Més encara: era conegut un personatge mitològic amb el nom de Cidno (GRIMAL 1951 [1981, 103]); potser per això el copista de X va creure que Cidro era un error i el va canviar per aquest segon nom, més conegut.

A la vista d'aquestes consideracions, crec que es pot establir l'esquema següent de relacions entre els mss. conservats:

620: sinèresi a *con-ti-nuant*.

628: a la *posta*: cf. 1 173 i la nota corresponent.

630: l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *per* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

Ara bé, tot i que A1 depèn directament d'X, un seguit de raons m'inclinen a pensar que entre aquest ms. i l'arquetip s'hi troba inserit algun altre testimoni que mena A1 a transmetre'ns lliçons, quan difereixen dels altres dos mss., menys lligades o amb un sentit més "laxe" del que reporta, per exemple C8. A més, A1 mostra una tendència notable cap a la trivialització (p.e., 102, 132, 188, 311, 600) i conté un nombre considerable d'errors (veg. més amunt). Així les coses, en cas d'adiaforia, he optat pel text reconstruït d'α. D'altra banda, s'ha de remarcar que el ms. C8 no fa constar el fet que fra Eura era bisbe, cosa habitual en còpies tardanes i copistes avisats, la qual cosa pot fer pensar en un antigraf força remot. En cas que hi hagi discrepància entre les lliçons, aparentment correctes, de tots tres mss., opto per la de C8, el millor, de molt i en molts sentits, de tots tres.

APARAT CRÍTIC¹

Títols i rúbriques

A1: *Perifrasis de la Epistola ovidiana de Saffo a Faon.*

C8: *Safo a Faon* (f. 2; veg. també la portada a Atribucions, *supra*).

C9: *Safo a Faon.*

Argument²

Línia 1: *antiguedad, refereix*] *Antiguitat diu* A1.

Línies 2-3: *segons diu lo Bergomense, lib. 4, Supl. Chron.*] om. A1.

Línia 3: *antiga*] *antigua* A1.

Línia 4: *i tan cèlebre i*] om. A1; *en poesia*] om. C8.

Línia 5: *estàtua... Mitilene... Cereolo*] *estatuas... Metilene... Cércolo* A1; *i d'ell*] om. A1.

Línia 8: *esta carta que segons diu Victoria tom. 2 lib. 6*] *sa carta que* C8.

Línia 9: *referi*] *refereix* A1.

Línia 10: *despreciàs sa*] *menosprecias la* A1.

Línia 11: *profundo del*] om. A1.³

4 *la infelis* C9.

[4: COMAS 1973 edita *tan infeliç*.]

9 *haverme* C9.

10 *per inventora* A1.

12 *al dolorosos* C9.

14 *hont lo rostoll* A1.

17 *al ardor* A1.

21 *assi* A1.

23 *abrusadas* A1; *abrumada* C8 C9.

[23: pel context "abrusador" de l'estrofa és més pròpia la lliçó transmesa per A1 (corregint-ne el nombre); *abrumada*, d'α, en seria una *lectio facillior*.]

¹ En aquest aparat crític no tinc en consideració el text llatí d'Ovidi que, parcialment, transmeten els mss. Per a les transcripcions del versos llatins he seguit TREPAT & SAAVEDRA ed. 1927. Els copistes recorren a diversos expedients per reproduir-lo: A1 comença copiant, al costat del text català, tot el text llatí, però només a l'inici; després només de manera esporàdica en copia fragments; C8 i C9 transcriuen només un parell o tres de mots de cada díptic ovidià al costat del text d'Eura.

² C9 no ens transmet l'argument.

³ Al final de l'argument, a C8: *Die 31 / Julii / anni 1753*. Al final de l'argument, a A1: *Elucubrada a ensinuació preceptiva / de Dª Teresa Xammar*.

- 25 *snáu* C9.
 27 *thebea lyra* A1.
 30 *curar* A1; *surás* C9.
 34 entre aquest vers i el següent, ratllat, *mudament me deixan* C8.
 [34: en C8, una tercera mà, ha restituint a la línia corresponent el fragment de vers que la primera mà havia col·locat a la línia de sota.]
 36 *la penas* C9.
 37 *Cidno* A1 C8 C9.
 [37: veg. el que he dit a la *recensio* sobre aquest vers; corregeixo l'error que comparteixen els tres mss. i restableixo el mot correcte des del text d'Ovidi; també COMAS 1973 ho corregeix. A C8 el vers apareix intercalat, en l'espai interliniar, pel copista mateix, entre el vers anterior i el següent, un cop s'ha adonat de l'omissió que ha comès.]
 [38: COMAS 1973, seguint la separació de mots dels mss., edita *Attis (i altres que a mi) no...*, que no fa sentit.]
 41 *tu tens tan sol ingrati y hu desprecias* A1.
 42 *ha causat* A1.
 45 *ta edad la mes florida* A1.
 47 *O! cara* C8 C9; *fallas* C8.
 [47: l'exclamació inicial, que repeteix la del vers següent, és una addició d' α que malmet l'esquema accentual. Edito la lliçó d'A1.]
 50 *les om.* C9.
 51 *hon Apollo* C9.
 58 a *Gnoside volgue vana y altiva* A1.
 [58: les innovacions d'A1 potser responen al desig d'evitar l'hiat *Gnòside | altiva*.]
 59 *un y altre arts* A1.
 [59: COMAS 1973 edita *un ni altre*.]
 60 *incult de ser* A1; *ser de hermosas* C8 C9.
 [60: considero una addició la presència de la preposició *de* davant d'*hermosas*, en C8 i C9, la qual compromet el sentit, diàfan, d'aquest vers. COMAS 1973 edita *ser d'hermosas*.]
 65 *en om.* C9.
 [65: COMAS 1973 edita *a tot*.]
 66 *descantat* C9.
 68 *ni* A1; *tingunt* C9.
 70 *que ni abansa* C9.
 71 *que o per aficcions* C8.
 72 *forsar* C9.
 [73-78: A1 ha invertit l'ordre entre aquesta estrofa i la següent (vv. 79-84).]
 74 *voltas sab ser* C8.
 [74: a C8, *pocas* escrit en la interlínia per una tercera mà, damunt de *poc*, ratllat.]
 75 *volent ser hermosa* C9.
 80 *extesa* A1; *fama estesa* C9.
 81 *la hermosura* C9.
 82 *enclourer* C9.
 84 *om.* C9; *lo nom* A1.
 86 *Andromaca* A1; *Andomeda* C8; *no lo era* C9.
 89 *que ames, Faon* C8.
 [89: a C8 entre *antes* i *Faon*, *ames*, ratllat *antes*. COMAS 1973 es confon i incorpora el mot ratllat i l'afegit de C8, i edita: *...que antes amés Faon...*]
 90 *om.* C9.
 93 *plumas* C9.
 94 *consort* C9.
 95 *que amor* C9.
 96 *y pinta aixi com vol la gallardia* A1.
 100 *exaltament* C9.
 101 *no trobaras Faon si se valúa* A1.
 102 *que sia igual a la bellesa tua* A1; *que sia* C9.
 105 *ternas* C9.
 106 *saps molt be tu mateix* A1.
 107 *apassional* A1.
 108 *pluma* C8 C9.
 [108: he corregit la vocal tònica a la vista del precedent del v. 93.]
 [110 i 112: rima assonant *amen / alternaven*; si a això afegim que *alternaven* és 3a p. pl., quan potser hi convindria millor la 1a p. pl., potser hem de pensar en una corrupció de la transmissió ms. en aquest punt. Tanmateix, no tinc prou elements per aventurar una conjectura per tal de resoldre el problema.]
 113 *inspirats* A1.
 114 *me inspiraban las rosas* A1.
 116 *ratos buscabas y aplaudias* A1.
 119 *ho om.* A1; *gustos* C9.

122 *gegant* om. C8; *regant mostrannos en selvas* C9.

[122: pels problemes que trasllueixen C8 i C9, és evident que l'antecedent d'ambdós, α , era de lectura problemàtica a l'inici del vers i cadascun dels copistes posteriors va mirar de "resoldre-ho" com millor li va semblar. Edito la lliçó que reporta A1.]

124 *al pavulo* A1; *mans carícias* C9.

125 *la taula de Amor sempre gustosas* A1; *y en ta taula â las viandas* C8.

[125: vers problemàtic: la lliçó d'A1 ha estat probablement retocada pel copista per tal de salvar problemes d'excés de síl·labes o perquè li va semblar mancat de sentit; C8 desballesta la disposició accentual regular i comet hipermetria sembla que per l'addició de la preposició *a*, que no fa gaire sentit; sense estar-ne del tot convençut, he optat per la lliçó que reporta C9 (veg. la nota al vers): manté el tema "alimentari", a través de *viandes*, que impera en l'estrofa, no comet hipermetria, i no repeteix *amor*, esmentat al vers inicial de l'estrofa. COMAS 1973 edita *i en taula, a les viandes...*: prescindeix dels mss. i en resulta una lliçó sense sentit.]

127 apareix, ratllat, el mot *ternuras* i, al costat, escrit per una tercera mà, *dulzuras* C8.

129 *mutuas ternuras* C8; *de las mans tuas ternuras* C9.

[127 i 129: el problema que revelen C8 i C9 en aquests dos versos és palès: l'antecedent β deia 'ternures' en tots dos versos; la tercera mà, en passar revista al text de C8 s'adona de la repetició i corregeix, bé sigui *ope ingenii*, bé sigui a la vista d'un ms. dependent d'una altra branca, i canvia 'ternuras' per «dulzuras», però en el primer, sense adonar-se que el següent mot, el primer del vers 128, és *dolça*. He considerat que les lliçons correctes són les reportades per A1. COMAS 1973 edita *dulçures* a 127 i *ternures* a 129.]

130 *penses* C9.

131 *desmayava* A1.

132 *dels mateixos contentos que gozaba* A1.

133 *amemoras* C9.

[136: COMAS 1973 omet, per error, *tan*.]

[137: COMAS 1973 edita *Lesbos*.]

138 *poguesses* C9.

144 *a mas aras* A1.

145 *Nous enganys a las* A1.

[145: a C8, damunt de la *y* d'*enganyen*, en la interlínia, una tercera mà ha escrit una «s»: aquest fet, que traeix la errada que reporta A1, constitueix un indicatiu més que la tercera mà corregia C8 a la vista d'A1 o d'un ms. relacionat.]

146 *la llengua* A1 C9.

147 om. C8; *no cregau* A1.

148 om. C8.

149 *no ho feya* C9.

150 *ell ara os diu* A1.

[150: a C8, la primera mà havia escrit *nos deia*; la tercera mà va ratllar *nos* i va afegir al damunt *mo*.]

152 segueixen dos vv. ratllats, que són els 155 i 156 C9.

155 *ta profesora* A1; *tan profetisa* C8.

[155: COMAS 1973 edita *tan profetissa*.]

157 *tornura* C9.

158 *justa* ratllat abans del mot *injusta* C8.

161 *que fa la Fortuna de la roda vana* C8 C9.

[161: el desgavell de la disposició accentual així com la manca de sentit de la lliçó que comparteixen C8 i C9, fa que els consideri un error comú conjuntiu; edito la lliçó d'A1. COMAS 1973 edita la lliçó de C8 i C9.]

162 un segon *mos* ratllat C8.

164 *para cruel* C9.

166 *al que primerament me la avia dada* A1; iter. *me*, el primer, ratllat C8; *me* om. C9.

167 *costosa* C8; *substingut* C9.

170 *Caracio en* A1; *Caraxo* om. C9.

171 *estatuta* C9.

172 *sa pobresa* A1; *estremp* C9.

173 *i* om. A1.

174 *bensen en* C9.

175 *correjia* A1.

176 *dañosos amors* A1; *erros* C9.

177 *cega* A1.

178 *y* om.; *me aprofana* A1; el segon i el tercer *me*, afegits per una altra mà en la interlínia C8; *me aborreix mormura y profana*: C9.

[178: COMAS 1973 omet el segon pronom feble.]

179 *de invensio tan profana y tan piadosa* C9.

181 *si ab penas* A1.

[182: COMAS 1973 edita *iniqua*, forma tal com la reproduïxen els mss.]

183 *fossen* en la interlínia, damunt de *fos*, ratllat C8.

187 *en remato* A1.

188 *ets la ultima* A1.

- 189 *que en dias del rebato* A1.
 190 *de amor* C9.
 191 *los suspiros* C9.
 194 *del coll* A1.
 197 *no guarneixen mos dits* A1.
 200 *de corte* A1.
 205 *Perque* A1.
 206 *embillire* A1.
 207 *que malograda* A1; *qui ja mallograda* C8.
 [207: COMAS 1973 edita *O a qui, ja mal lograda.*]
 208 *serafi ab alas* A1; *diosa Palas* C9.
 209 *aquesta* A1; *essa* C8.
 210 *del amor* A1.
 211 *saeras* C9.
 214 *que om.* A1.
 215 *adorarte* A1.
 218 *son om.* C8 C9; *fet* C9.
 [218: considero errònia l'omissió de *són* a C8 i C9, la qual deixa sense verb el primer terme de l'oració condicional, desballesta l'esquema accentual i obliga a un forçat hiat *que| ha*.]
 224 *indispensables* C9.
 225 *desvaneixen* A1.
 229 *aquesta edat* A1.
 232 *ser* C8.
 233 *potentament* C8.
 [233: COMAS 1973 edita *potentment.* (Cf. v. 341.)]
 234 *y una causa* A1.
 235 *duptas* C9.
 236 *no m' trobás* A1.
 239 *Y encara temo jo me l'robaria* A1.
 240 *lo impedia* A1; *la robo* C9.
 242 *de tot allo que veu desde la altura* A1; *altura* afegit per una altra mà després d'*esfera*, ratllat. C8; *lo veu desde la esfera* C9.
 245 *-te om.* A1; *pera a fugir*, la segona *a* ha estat afegida per una altra mà C8.
 246 *somnits* A1.
 247 *En* A1.
 251 *tens no en va* A1; *portarse* C9.
 252 *podrias enamorar* C8; *porias anemorar* C9.
 [252: C8 i C9 cometen hipermetria (segurament el subarquetip α ha substituït *encantar* per *enamorar*, atret pel mot final del v. 250), per la qual cosa transcriu la lliçó d'A1.]
 254 *edat pera anemorar* C9.
 255 *natural naturaleza* C9.
 [255: COMAS 1973 edita, incomprensiblement, *natural naturalesa*, de C9.]
 258 *la hermosura* A1; *ab cor* C9.
 260 *ingrat Faon* A1; *hermosa Faon* C9.
 262 *de ma esclavitut* C8 C9.
 [262: considero errònia l'addició del possessiu per α perquè converteix un esquema accentual ben equilibrat (4a 6a 8a 10a) en un de desballestat (5a 7a 8a 10a) i obliga a la sinèresi *suau*, pronunciat com una sola sil·laba.]
 263 *tu om.* C9.
 264 *quet* C9.
 265 *se om.* C9.
 266 *mentres te escrich* A1; *esta carta* C9.
 267 *pareixan* A1.
 268 *fi* A1; *entenimet* C9.
 270 *ho om.* A1; *la despinta* C9.
 272 *de partir o despatxar ma vida* C8 C9.
 [272: la lliçó de C8 i C9 és hipomètrica per l'omissió de *tu*; a més, possiblement al nivell d' α el calembour va ser interpretat com un error per repetició i es va voler "corregir" el text; edito A1. COMAS 1973 edita la lliçó de C8 i C9.]
 274 *la partida* A1.
 275 *engañs* C9.
 278 *de qui noi vesses* C9.
 279 *amorosos anelos* C9.
 280 *ta boca* A1; *ab consuelos* C9.
 281 *No pogue* A1; *lo amor* C8.
 [281: COMAS 1973 edita *...lo amor d'esta...*, seguint C8, clarament erroni.]
 285 *de que fora* A1.

- 286 *a qui mai* A1.
 287 *no t'fas* A1; *ni grat* C9.
 289 *No m' A1; sisquera* C9.
 291 *ja om.* A1.
 292 *Be foran estat altres los rebatos* A1; *estats* C9.
 293 *la Safo* A1; *ja om.* C9.
 296 *de que* A1.
 299 *ho om.* C9.
 300 *deitat* A1.
 301 *Que om.* A1.
 302 *los dolors* C9.
 303 *llastimosa* A1.
 304 *cor* A1.
 305 (*y menys espanto*) C9.
 306 *de formar* A1.
 [307: COMAS 1973 edita *La sequeadat...*]
 308 *las fonts* A1; *cansat* C9.
 310 *crueltat* A1.
 311 *opres en la estrañesa* A1.
 312 *la tibiesa* A1.
 314 *dolor la mia flaqueza* A1; *del esnesto y del dolor fon* C9.
 315 *ab colps desesperada* A1.
 316 *del pit rompi la incauta llauresa* A1; *rompa; encanta* C9.
 319 *A modo* A1; *ma mare* C9.
 320 *l' om.* C8 C9; *obrada* C9.
 [320: considero errònia l'omissió de l'article per α , la qual malmet la disposició preceptiva dels accents; COMAS 1973 edita la llició de C8 i C9: *d'únic...*]
 322 *albarotada* C9.
 323 *al traure' pe'l sepulchre* A1; *al tresladar al* C8.
 324 *cor tendres pedazos* A1.
 325 *Caracio* A1; *Coraçõ* C8; *Caraceo* C9.
 [325: he restituit el nom propi tal i com era transcrit al v. 170 per C8 i A1.]
 326 *y de ma* C9.
 328 *milloras al estat de sa baxesa* A1; *formes a sa* C9.
 329 *pera forma de ma sor* C9.
 331 *atrevida* C9.
 332 *en mans de ma vergoña* A1.
 334 *preguntas* C8; *trona* C9.
 [334: COMAS 1973 edita *preguntes*, tot seguint C8, però no és admissible aquí aquesta forma de la 2a p.]
 336 *Elegis sa; està om.* C9.
 338 *amar* C9.
 341 *obert lo cor* A1.
 342 *y si sabia* C9.
 343 *cuisdado* C8; *Vunich* C9.
 344 *ets tu Faon que sols jo en tu confio* A1; *es tu* C9.
 345 *y tu* A1.
 346 *lo regular fantasma* A1.
 347 *somnit* A1.
 349 *carta* C9.
 353 *que aquesta* C9.
 356 *tendres* A1; *mes tiernos* C9.
 358 *indasolubles* A1; *indosolubles* C9.
 359 *somnit llibre* A1.
 363 *paranlas* C9.
 365 *sentit reposa en* A1.
 369 *ni de aquells* A1.
 370 *en pago recibias* A1; *recibas* C9.
 373 *ulteriores* C9.
 374 *be gran empaigt* A1.
 376 *pues que en ell* A1; *ell los publique* C9.
 377 *la esfera* A1; *mes mom diga* C9.
 378 *sia escrit en la interlínia, per una altra mà, damunt de sega, ratllat* C8.
 380 *despues* A1 C8.
 383 *donatme* C9.
 389 *sols perque oygan las plantas y las feras* A1; *sols perque veran* (damunt de *veran* hi ha escrita una *u*: «veuran») C8; *sols perque veran* C9.

[389: sembla evident que X, arquetip del qual davallen tots els testimonis conservats, era errat en aquest vers que resultava hipermètric; C8 intenta arranjar-ho tot ratllant *sols*; A1 canvia el verb i fa així sinalefa amb el mot anterior, però *oygan* no fa sentit en aquest context. He optat per la hipòtesi que hi ha darrere la correcció de C8, tot i que *veuran* no pot ser perquè el sentit reclama un verb en passat: els arbres i les feres van ser testimoni de la felicitat de Safo i Faó. L'omissió de *sols*, no afecta al sentit. COMAS 1973 edita *Perquè veuran los...*]

392 *i om.* A1; el segon *de om.* C9.

[392: segurament les omissions d'A1 i de C9 s'expliquen per la voluntat dels copistes per evitar el contacte de tres vocals en una sola síl·laba: *pas-siòar-ras-tra-da.*]

394 *al cabell la madexa enmorenada* A1.

395 *jo me embosco* A1.

[395: COMAS 1973 edita, sorprenentment, *jo m'embosc...*, prop de la lliçó d'A1 que desconeixia.]

396 *tas injurias* C9.

398 *toscas peñas mal* A1; *formadas* C9.

399 *allavores* A1.

400 *me semblaba* A1.

401 *pero si ho serian pues alli havitava* (*alli* escrit per una altra mà en la interlínia, damunt de *hi*, ratllat) C8; *pero si ho serian pues hi habitava* C9.

[401: és palès un problema que arriba a α ; la tercera mà corregeix part de la lliçó de C8 a la vista d'una lliçó propera a A1; vistes les llicències forçades que calen per aconseguir el còmput sil·làbic correcte i l'esquema accentual irregular que presenten aquests dos mss. opto per editar A1. *Seria*, d'A1, es refereix a la cova fabricada de màrmols, mentre que «*serian*» de C8/C9 només pot tenir com a subjecte *màrmols*. COMAS 1973 edita *però sí ho serien, pues allí habitava.*]

402 *que hi imperava* (*hi* escrit per una altra mà en la interlínia, damunt de *alli*) C8; *que alli imperaba* C9.

[402: veg. la nota crítica al v. anterior.]

404 *que alli algun dia* C9.

412 *hi ha cristalls* A1.

413 *mateix* C9.

416 *i om.* A1.

420 *voluntat* A1.

421 *Abaxome* A1; *Abaxam* C9.

422 *las man infinitas vegadas* C9.

424 *senals* A1.

426 *pues que son* A1; *perque son mes dichosas alies viscan* C9.

436 *Tereo fer sol queixa* A1; *de Terro* C9.

437 *pues* C8 C9.

441 *tornadas* C9.

442 *amor malograt* C8; *amor malograts* C9.

[442: opto per editar la lliçó d'A1, donat l'esquema accentual irregular que reporten C8 i C9.]

443 *ningun* C8 C9; *pot mes* C9.

448 *en son candor* A1; *y la ermosura* C8.

449 *ahont ne es de admirar, que alguns pensen* C9.

450 *que es oculta mansio de algun gran numen* A1.

452 *la rama* A1; *trapar las* C9.

455 *terrena* A1.

457 *la verde* A1.

462 *podia* A1; *podrà; -la om.* C9.

463 *i om.* A1.

465 *la finesa* A1.

467 *la planta en lesbo* A1.

468 *le importa* A1.

471 *en ven* C9.

472 *Lencata* C8.

473 *penas duras* C8 C9.

[473: COMAS 1973 edita *penes*, seguint l'error d' α reportat per C8 i C9.]

479 *gran regio* A1.

480 *bresol en lloch de sepultura* A1; *trobro* C9.

482 *posá del arc* A1.

484 *queda anemorada* C9.

485 *despues* A1 C8; *Deucalion* C8.

486 *om.* C9.

487 *Enamorats* A1; *afectes cor.* damunt *efectes* C9.

489 *afectes* C9.

[489: COMAS 1973 edita *com semblants.*]

490 *tu om.* C8.

492 *qui a Faon ama* A1.

497 *quen' contradia* C8.

- 500 *los preceptes digué* A1.
 501 *nimfa hermosas* A1.
 502 *estas* C8.
 504 *flama* A1.
 506 *sias* C9.
 507 *toterable* C8.
 510 *las alas* A1; *presentam veloz* C9.
 [510: COMAS 1973 edita, per error, *porta'm veloç...*]
 511 *velos Cupido* A1; *piadosa Cupido* C9.
 512 *-me om.* C9.
 514 *prestam* A1.
 517 *Sospenjaré* A1; *Los penjare la liria* C9.
 520 *igual trofeo* A1; *empleo cor. damunt empeño* C8; *per ser de ella* C9.
 [520: A1 repeteix el mot rima del v. 518.]
 521 *y baix la lyra entre vots diversos* A1; *la liria, y ab vots* C9.
 523 *liria* C9.
 527 *liria* C9.
 528 *instrument ab que* A1.
 532 *anar en terras* C9.
 536 *arrebaza* C9.
 538 *que te Leucata* C8.
 539 *medezina* C9.
 [539: COMAS 1973 oblida *tan.*]
 540 *presencia tan divina, tan afegit en la interlínia* C8.
 [540: COMAS 1973 edita *...presència tan divina*, seguint la correcció de C8.]
 541 *e inumano* A1.
 [543: COMAS 1973 edita *desprècio*, quan tots els testimonis són unànimes en la forma *despreci.*]
 544 *tristas suplicas* A1.
 545 *si la edat posterior te* C8 (*posteriora* C9).
 [545: a α la disposició dels accents és anòmala.]
 546 *bastant* A1.
 548 *tiernament* A1.
 [548: COMAS 1973 edita *eternament*, corregint una lliçó clara de tots els mss. i desfent l'antítesi entre la tendresa del pit de Safo i l'abraçada fatal i el trossejament del mateix entre els durs esculls.]
 554 *graves sentenciosas poesias* A1.
 555 *aquella* C9.
 556 *que en altre temps* A1.
 557 *molt ingeniosa* A1.
 560 *jo conèixer y* A1; *convencerte* C9.
 561 *mia* escrit per una altra mà a continuació de «tua», ratllat C8.
 563 *queu tinch* C9.
 564 *ni discorre om.* C9.
 568 *plectro* A1.
 569 *y tota ja* A1.
 572 *ab ma lyra tantas voltas cantadas* A1; *ab ma lyra tantas voltas decantadas* C8 C9.
 [572: la lliçó de C8 i C9 és hiper mètrica; devia procedir de l'arquetip X, comú a tots tres testimonis, perquè A1 reporta una trivialització (*cantadas* per *decantades*) en haver detectat la hipermetria (però hi manté un esquema accentual irregular: 3a, 5a, 7a); amb la conjectura que proposo corregeixo la hipermetria i en mantinc el sentit. COMAS 1973 edita, però, *tantes voltas*, malgrat la hipermetria.]
 574 *a ma escola tocar* A1.
 576 *ja tota* A1.
 578 *ab que vos hechizaba y vos entretenia* C9.
 579 *aportadas* A1; *na portadas* C8.
 580 *lo Faon... ho dich?...Ay desdixta mia!* A1; *jo, dich, Faon* C8; *lo dich Faon* C9.
 [580: les lliçons diverses dels tres testimonis revelen un problema general des de l'arquetip, però crec que permeten intuir la lliçó original, que he establert com a conjectura. COMAS 1973 edita *jo dic Faon....*, seguint C8.]
 582 *tan enamorada* A1; *de estari tan* C8; *de estari! tan acostada* C9.
 [582: novament s'intueix un problema en la part alta de l'*stemma*; he corregit la hipermetria de C8 i A1, tot desestimant «acostada» de C9 com a error evident. COMAS 1973 edita *...d'estar-hi tan....*, sense corregir la hipermetria.]
 583 *Fentvos altres* C9.
 586 *templada* A1.
 587 *pues per oculta* C8 C9.
 [587: l'error comú –per hipermetria– de C8 i C9 ha estat subsanat en recórrer a A1. COMAS 1973 edita la lliçó de C8 i C9, hiper mètrica.]
 592 *fieresa* A1.

594 *a las estrellas* A1.

595 *ayres piados* A1.

596 *així com deuen queixas*; entre *deuen* i *queixas, mas*, ratllat A1; *com portan mas queixas* C8 C9.

[596: el vers és hipermètric a C8 i C9; a la vista de la lliçó d'A1, sembla que l'original deia *duen*, que el copista d'A1 (o d'un ms. anterior) transcriu erròniament per *deuen*, i, en comptar les sil·labes, es va adonar de la hipermetria i va ratllar el possessiu. Potser α va substituir *duen* per *portan* per atracció d'*aportassen*, del v. següent. COMAS 1973 edita la lliçó dels mss. de la BC.]

597 *gustosos* A1; *piadosas* cor. damunt *piadosos* C8; *piadosas* C9.

[597: el copista de C8 que, escrivint espontàniament i pel sentit, transcriu correctament *piadosas*, ho corregeix quan veu *piadosas* (erròniament aplicat a *velas*) al seu antígraf, coincidint així amb l'error de C9, és a dir, d' α . Malgrat l'evidència de l'error, COMAS 1973 edita *piadoses*.]

598 *las velas; estas riberas* A1.

600 *seria la acció tan mes ayrosa* A1; *essa faccio* C8.

603 *tissos* C8; *tisos* C9.

604 *O flamulas* C9.

606 *la llansa* A1.

608 *alsa Faon que ja venus piadosa* A1.

612 *cornet ma fineza* C9.

615 *i om.* A1.

616 *governaba l' timo de la galera* A1.

618 *la velas* C8.

620 *de fugir* A1.

621 *te divisió* C8.

622 *nort sens guia* C9.

623 *pues que* A1.

626 *estas moribundas* C8 C9.

[626: he optat per A1, que permet restablir l'esquema accentual preceptiu. COMAS 1973 edita, seguint C8 i C9, *estes moribundes*.]

629 *de esperar* C9.

[Al final del text, *Finis* C8.]

APÈNDIX

Comentari de Sala i Guàrdia al final de la seva transcripció del text (A1 p. 37):

Estas sextinas tendrían el mayor mérito por su elegancia y estilo, como por sus toques y valientes entusiasmos que añade el autor, si no lo rebaxase aquella molesta repetición de voces y la continuada licencia de dicciones castellanas como *pisar*, *escollo*, *templadas*, *llama*, *fahenas*, *orbe*, *consorte*, *desvelos* y muchos otros que no son de nuestro dialecto, y tienen expresión propia en catalán sin aver de mendigar agenos sufragios. Sólo podría excusarse en que en la época en que escribí se admitiesen aquellas dicciones (que ignoro) así como ahora son recibidas otras muchas en nuestro estilo familiar, o bien que, teniéndose por poeta consumado, no reparase en ello.

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendar maculis.

Imité a ese hombre⁴ en orden al metro en la carta que escribí a mi sobrina doña Rimunda [sic] Pagès y Domènech, que está en el tom 6, pág. 37.⁵

Sextet-lira d'estructura 6a 10B 6a 10B 10C 10C.⁶ (Veg. el que he exposat sobre aquesta estrofa al comentari final del poema 7.)

⁴ A l'autor, és a dir, a fra Eura.

⁵ Els mots que Sala retreu com a castellanismes mereixen un comentari, perquè permeten observar, d'una banda, la percepció que tenia del fenomen i, d'una altra, l'opinió que li'n mereixia l'ús: *pisar* (v. 468) i *orbe* (65), són mots catalans (DCVB, s.v. corresponents); *faena* (v. 36) és var. ant. o dial. de *feina* (DCVB, s.v.). D'altra banda, *templada* (586, a l'aparat crític) és error de còpia: l'original deia *trempada*; *escollo* (552; ja apareixia al poema 3, estrofa 1a, que Sala diu haver conegut i lloa entusiàsticament), *llama* (14, 17 i 504), *consorte* (94) i *desvelos* (246) són, sens dubte, calcs lèxics del castellà. Altrament, però, res no diu de casos prou detonants com *porfies* (42), *asseo* (69), *bisarría* (96), *cuidados* (186), *remato* (292) o *ruído* (369 i 615). És clar que la seva llista no és exhaustiva i per tant la no inclusió d'algun d'aquests mots no vol pas dir res; però, per tal com algun d'ells seria de tria immediata per a qualsevol de nosaltres enfront de la seva selecció, això ens permet de preguntar-nos quina consciència tenia de l'origen de mots com els esmentats. El poema a la seva neboda, escrit en sextet-lira a imitació del metre d'Eura, no s'ha conservat a la col·lecció de Sala i Guàrdia de la RABLB: falta el tom 6; es passa del tom 5 (3-1-5) al 7 (3-1-6).

⁶ Excepte a l'estrofa inicial: veg. la nota corresponent als vv. 1-6.

D'Ovidi i sota el títol d'*Heroidum Epistulae* ens han arribat divuit lletres d'heroïnes, procedents sobretot de la literatura grega, en què aquestes s'adrecen a l'amat absent. En aquesta «parafràstica versió» de l'heroida de Safo a Faó, fra Eura trasllada cada díctic llatí a una «lira catalana». En general, és molt fidel al text ovidià, seguint-lo de prop en els quatre primers versos de l'estrofa, fent recurs constant a l'*amplificatio*, i sovint utilitza els dos darrers per fer una aplicació de caràcter més general i sentenciosa, l'epifonema característic de la seva poesia. Convindria remarcar com en ocasions que la versió s'aparta de l'original llatí Eura assoleix moments prou inspirats, com ara els dos darrers versos de l'estrofa XXVI. En altres ocasions, tot i seguir la lletra d'Ovidi, construeix estrofes amb un resultat feliç, com és el cas de la XXVII, la XXIX o la XXXVIII, on reelabora hàbilment el discurs d'Ovidi.

L'*amplificatio* és feta, de vegades, a base de l'ús de l'al·legoria i/o la metàfora: p.e., a les estrofes XLIV i XLV, amb encert notable. En altres moments, o alhora que els recursos esmentats, amplifica mitjançant la sinonímia o diversos procediments paral·lelístics.

De vegades, però, se separa de la lletra del text llatí per raons "morals", a través de correccions o afegits. P.e., Faó i Safo són en aquest poema "esposos" (vv. 4 i 276); "masculinitza" les amants de Safo (veg. la nota al v. 42); al·ludeix a la importància de la puresa d'esperit dels vv. 89-90 per damunt de la bellesa; suavitzava l'abast dels besos dels amants (371-372);⁷ desapareix l'al·lusió a la relació amorosa amb les donzelles de Lesbos («Lesbides, infamem quae me fecistis amatae»; estrofa XCVI), etc.

Les notícies sobre la nostra «parafràstica versió» dels versos ovidians són escasses, tot i que algunes són del segle XVIII mateix. Com he dit a la Introducció, en un manuscrit trobat dins la gramàtica d'Ullastre hi ha notícia d'una col·lecció de poesies catalanes ordenada pel banyolí, al sisè llibre de la qual, entre altres, es recollien «4 poesias del Rt. F. [=P?] M. fra Agustí Eura, agustino, bisbe de Orense». Aquest mateix manuscrit, més avall, contenia «una carta de Ovidi de la ingeniosa Sapho a son marit Phaon, que comensa "Nunquod... etc."»,⁸ sense esmentar el nom d'autor. El document és transcrit a MIQUEL I VERGÉS (1938, 665 [1989, 163]). Potser era una còpia del nostre text? Per tal com s'expressa l'anotació sembla referir-se a un text llatí. Ara bé, un text d'Ovidi en un "cançoner" català no té gaire sentit. L'inici llatí pot referir-se al text ovidià copiat en paral·lel als versos catalans, com és el cas del que he editat. Que deu tractar-se d'una versió al català sembla confirmar-ho, finalment, el fet que a continuació hi havia «vàries traduccions al català que van adjuntas al fi de la Eneida de Virgili, feta per lo Dr. J. Ullastre.»

La primera dada crítica sobre el nostre text prové de l'acadèmic Sala i Guàrdia, en el comentari final a la seva transcripció del text, on es va mostrar molt encertat i lúcid (veg. l'apèndix al text, més amunt). Ja al nostre segle, RUBIÓ (1958 [1986, 147-148]) parla breument de l'obra: dubta si la data de C8 (31 de juliol de 1753) és de la còpia o de la transcripció, qüestió que ja he tractat a **Descripció dels manuscrits**; esmenta el fet que Torres Amat no en dona cap notícia i acaba fent la valoració següent de la versió: «Cada díctic fou diluït gratuïtament pel traductor en els sis versos de les seves lires, més planyívols encara que llur model i de vegades desfigurant les al·lusions més atrevides.» Abans de copiar alguns versos, afegeix que «els castellanismes hi són flagrants». Contràriament, COMAS (1972 [1985, VI, 338-339]) considera que «potser és aquesta traducció una de les composicions més reeixides de l'autor agustinià [...] Aquesta "versió parafràstica" és molt fidel a l'esperit de l'original llatí, car el traductor sap sempre mantenir-se dins un equilibri que no l'allunya del sentit dels versos ovidians. Sens dubte podria figurar dignament en una antologia de versions catalanes». D'altra banda, Comas afirmava que la data de C8 és la data de la composició, però no va argumentar de cap manera aquesta afirmació. COMAS (1973 [1985, 161-179]), com he dit, va editar-ne el text, precedit d'unes notes breus on donava diverses notícies de l'autor i de la seva obra (que es presenta en un llistat de dotze títols). Després d'exposar l'estructura de l'obra i els dos manuscrits (desconeix A1) en què s'ha basat per fer l'edició (aclareix que no es tracta d'una edició crítica «sobretot tenint en compte que la majoria de variants són merament ortogràfiques»)

⁷ Els petons són breus i superficials en la versió d'Eura mentre que en Ovidi: «Reconec les besades que solies confiar a la llengua».

⁸ Amb tot, hi deu haver un error en la transcripció del mot llatí perquè no hi ha cap heroida ovidiana que comenci amb «Numquod». La que més s'hi acostava és la d'Helena a Paris que comença «Nunc oculos tua». Notem: «son marit Phaon».

acaba reafirmant l'elevada consideració que li mereixia el text: «és potser l'obra més reeixida de fra Agustí Eura. [...] Els decasil·labs i hexasil·labs d'Eura solen ésser dúctils i àgils. [...] Potser seria difícil de trobar, en altres moments més esplendorosos de la nostra literatura, una traducció feta amb més traça». Aquesta edició de Comas no conté aparat crític, ni notes hermenèutiques ni lingüístiques, ni justificació dels canvis que introdueix l'editor sobre les lliçons que li proporcionen els manuscrits. En fer el repàs de la presència d'Ovidi a l'estat espanyol, MOYA (1986, LII), amb dades que li proporciona Marc Mayer, fa esment d'aquest text d'Eura en un paràgraf un xic confús:⁹

En el siglo XVIII Agustín Eura tradujo varias veces [!] la epístola de Safo. En el ms. 1.496 de la Bibl. de Catalunya hay una versión parafrástica en catalán, y en el 1.571 en castellano; en este último aparece también en castellano un fragmento de la traducción, por lo que parece que puede deducirse que primero llevaría a cabo su traducción, y sobre ella elaboraría las paráfrasis castellana y catalana. Quizá no fuese aventurado pensar que la traducción se haría sobre el ms. 623 de dicha Biblioteca, que debió estar en Cataluña desde el s. XV.

El fet és que en el poema sovintega la repetició de mots i mots-rima,¹⁰ presenta una pobresa notable de rimes (moltes formes verbals, participis...), un gran nombre de rimes visuals, etc., que indueixen a pensar que ens trobem davant d'una composició força immadura, segurament pertanyent a una etapa d'exercitació poètica, de tempteig i seguiment de modes i models. La composició deu molt a l'artifici més barroquista, d'ascendència gongorina en molts passatges (veg. vv. 24-28, 55...). Justament, el manuscrit 3-I-10 de l'Arxiu de la RABLB (veg. **Descripció dels manuscrits**, A3), procedent del convent de Sant Agustí de Barcelona, del qual ja n'he parlat a la Introducció a propòsit del *Tractat de la poesia catalana*, conté diversos textos paral·lels a *Safo a Faó*. Com vaig dir allà, en aquest manuscrit, com al 3-I-9, bona part de les composicions poètiques són copiades de la mà d'Eura. El còdex conté textos copiats molt a principi del XVIII. Potser va constituir un llibre de referència i models d'una primera etapa d'exercicis escolars i provatures diverses. Aquest fet podria ser una dada més per considerar la versió situada en una època primitiva i escolar del seu quefer poètic, com un exercici. Els textos relacionats amb la nostra versió són:

a) *Parafràstica versió de la carta ovidiana de Medea a Jason* (pp. 7-22), anònima, en català (l'edito a l'**Annex I**; veg. el darrer paràgraf del comentari al final d'aquest poema, on comento qüestions relatives a la data de redacció).

b) *Paráfrasis de la epístola ovidiana de Dido a Eneas*. «Es del padre Joseph Nuñez, de la Compañía de Jesús, confessor de la excelentissima señora Duquesa de Alva. La compuso en Paris» (pp. 310-345).

c) *Paraphrástica versión de la carta ovidiana de Enone a Paris por don Eugenio Gerardo Lobo* [...] *Lyras* (pp. 346-363).

d) *Paraphrástica versión de la carta ovidiana de Dido a Eneas por don Eugenio Gerardo Lobo* (pp. 363-378), en romanç.¹¹

Sembla clar que, com en el cas de les glosses als *Trenos de Jeremies*, es tracta d'un gènere que tenia un cert predicament a l'època. Recordem encara un tercer text català: *Iheroida* falsament atribuïda a Eura, de Fil·lis a Demofont, que ara sabem que és obra de Pau Ignasi de Dalmases i Vilanna (veg. Introducció, pàg. 119). No en sé la data de composició, tot i que devia ser una activitat poètica lligada a l'Acadèmia de Barcelona, per tal com a l'arxiu de la RABLB se'n conserva notícia de l'existència d'una còpia a principis del XIX; en tot cas, Dalmases va ser acadèmic des del primer moment, al 1729.¹²

⁹ Veg. l'apartat **Descripció dels manuscrits**.

¹⁰ Potser el cas més detonant és la repetició de les rimes *pura/hermosura* en dues estrofes seguides.

¹¹ Aquestes tres versions castellanes, la còpia de les quals no és de mà d'Eura, són esmentades per MOYA (1986, LIII); són les úniques que coneix del segle XVIII, fins al 1795 en què apareix impresa a Múrcia la d'Hipermestra feta per Luis Bado.

¹² BALASCH (1979, 527) esmenta una imitació en llatí de les heroïdes ovidianes feta a final del XVIII per «l'humanista mallorquí Josep Pueyo [...] amb títol *Lincaeus Procne*». Pueyo apareixia ja a BOVER (1868, II, 168-195), el qual li dedicava un article extens; a les pp. 193-195 hi transcrivía aquesta epístola llatina d'imitació ovidiana: *Lincaeus Progne*. De fet, a l'entrada «Ovidi als Països Catalans», del *Diccionari de la literatura catalana*, hi ha poques dades sobre el tema de les *Heroides* als PP.CC.: a banda de la referència a Pueyo, s'hi esmenta que n'hi havia un exemplar a la biblioteca de Bernat Metge i que se'n va fer una versió al segle XIV (potser la de Nicolau?). Res no s'hi diu de la versió de fra Eura,

de l'altra atribuïda a ell (la de Pau Ignasi de Dalmases i Vilanna), la que conserva el ms. 3-I-10 de la RABLB, anònima (**Annex I**), etc.

13

[Les Muses Catalanes a l'Acadèmia de Barcelona]

- I Estes línies negres que al paper
va tirant, fidelíssim, lo dolor
còpia són d'aquelles que primer
4 ha format en la cara lo rubor;
unes i altres exposen per tercer
les Muses Catalanes orador,
noble Acadèmia, que no poden elles
8 presentar-se en persona essent donzelles:
- II «Nosaltres, tantes voltes coronades
de verd llorer i palmes victorioses,
d'hermosíssimes plomes adornades
12 que han escrit i volat a un temps, famoses;
nosaltres, justament sempre preciades
de pures, elegants, límpies i hermoses,
tan confuses i tristes estam ara
16 que al públic no gosam tràurer la cara.
- III »Nosaltres, que en palestres ingenioses
de nacions estranyes som tingudes
fins al dia de vui per conceptuoses,
20 fecundes, elegants, doctes i agudes,
¿quedar notablement silencioses,
sens dir paraula, com si fóssem mudes,
en nostra casa pròpia, no és mengua?
24 Que acàs no tenim molt bona llengua?
- IV »Nosaltres, que som filles estimades
de Júpiter (si es troba lo batisme),
d'Hèrcules assistides i fundades,
28 alumno i protector del poetisme,
¿dels empleos domèstics degradades?
Què misèria! Reduides a un abisme,
tractades com si fóssem forasteres
32 que ens havem de posar a bugaderes.

5-6: hipèrbaton: 'Les Muses Catalanes exposen unes i altres [=línies negres i línies del rubor] per [=a través de', 'mitjançant'] tercer orador', fra Eura, davant l'Acadèmia.

5: *tercer*: 'intermediari'.

7: sinèresi a *A-ca-dè-mia*.

9-16: notem l'estructura bimembre d'aquesta octava, i de les dues següents, en què en els primers quatre versos exposa la consideració gloriosa de les lletres catalanes en el passat, mentre que en els quatre darrers denuncia la situació de menyspreu i d'oblit que mereixen en el present.

10: sinèresi a *vic-to-rio-ses*.

13: sinèresi a *pre-cia-des*.

14: sinèresi a *lím-pies*.

17: sinèresi a *in-ge-nio-ses*.

19: sinèresi a *con-cep-tuo-ses*.

23: *menqua*: 'descrèdit', 'deshonra'.

24: hiat *que | acàs*.

25-28: les Muses són, en efecte, filles de Júpiter. La menció d'Hèrcules potser l'hem de relacionar amb el fet que era considerat fundador de Barcelona. *Lo batisme*: irònicament; val per 'la partida de baptisme'.

- V »¿Què hem de fer quan nos vem pobres i hermoses,
nobles i clarament vilipendiades,
36 oprimides i al mateix temps brioses,
amantes de la honra i despreciades,
agudes de concepte i ocioses,
zeloses de la fama i desfamades?
Provocar és del tot esta estranyesa
40 de l'honor més intacto l'enteresa.
- VI »Captar no es pot, tenint tan bona cara;
servir, si no és a tu, fóra baixesa;
emprar, sens deixar prenda, és cosa rara;
44 recibir no està bé a nostra noblesa;
fer-nos monges tampoc és temps encara;
casar-nos menos, professant puresa;
¿com, doncs, conservarem les nobles vides
48 dels medis necessaris destituïdes?
- VII »Acàs nos falta aquell numen que inspira
i dicta los conceptes a l'orella?
Acàs ha dissonat la nostra lira
52 en la dèlfica música capella?
Si, doncs, en lo servei a què s'aspira
no havem trencat un plat ni una escudella,
¿no fóra per nosaltres dura cosa
56 substituir a la ploma la filosa?
- VIII »Cosir sabem la gala del poema,
brodar flors i figures en la prosa,
teixir los fils contraris del problema,
60 guisar lo extraordinari d'una glosa,
filar l'estam sutil d'un entimema;
finalment, sabem fer qualsevol cosa
d'aquelles, o vulgars o delicades,
64 que saber necessiten les criades.
- IX »No debatrem la servitud forçosa
per lo vil interès de la soldada,

30: sinèresis a *mi-sè-ria* i *re-dui-des*.

33: *vem*: 'veiem'.

34: sinèresis a *vi-li-pen-dia-des*.

35: *brioses*: 'coratjoses'. La disposició accentual del vers és anòmala (3a i 8a).

36: hiat *la / honra* i sinèresis a *des-pre-cia-des*.

39-40: hipèrbaton: el sentit d'aquests versos és confús; potser hem de restablir un ordre sintàctic com: 'Esta estranyesa [=les antítesis dels sis versos anteriors] és provocar del tot l'enteresa de l'honor més intacto'.

43: *emprar* en sentit de 'manllevar', 'demandar en préstec'. *Prenda*: 'penyora'.

44: *recibir*: 'rebre', forma antiga i vulgar (*DECat* i *DCVB*, s.v. *Rebre*).

48: sinèresis a *des-ti-tui-des*.

50, 52 i 54: rima visual: *orella / capella-escudella* ([ɛ]/[e]).

55-56: rima visual: *cosa / filosa* ([ɔ]/[o]).

56: sinèresis a *subs-ti-tuir*.

59: *problema*: en un sentit restringit, d'aplicació a l'àmbit filosòfic o lògic: «Qüestion que regularmente se propone para exercitar el ingenio, y se puede defender negativa y afirmativamente, con razones en pro y en contra» (*DA*, V, 388, s.v.). O potser es refereix al gènere poètic d'aquest nom, tan habitual en les sessions acadèmiques per altra part, descrit a *RENGIFO* (1703, 150-151).

60: sinèresis a *ex-traor-di-na-ri*.

61: cf. «estam sutil»: **2 76** i **11 8**.

- 68 que servir per servir i no altra cosa
pretén únicament la musa honorada;
vèurer la nostra casa poderosa
anhelam i en les glòries aumentada,
72 que no ha de ser la musa desatenta
al país que la cria o la sustenta.
- X »Si el reparo se funda en la despesa,
no bevem sinó aigua cristal·lina
de la Castàlia font, que ab lleugeresa
76 nostres riberes fecundant camina;
finalment, tenim tal naturalesa
que si l'experiència lo examina
ab tan mòdica taula s'aconsola
80 que nos alimentam de l'honra sola.
- XI »Poc importa, per últim, que no sia
lo més universal nostre idioma,
que nostra antiga prosa i poesia
84 los aplausos primers obtingué en Roma.
Vola a la més remota monarquia
lo treball ingeniós de sutil ploma,
que és moneda d'or una agudesa,
88 per son valor intrínsec sempre admesa».
- XII Admet, doncs, oh Acadèmia, per criades
estes Muses humils que, respectuoses,
únicament per conservar-se honrades
92 avorreixen la nota d'ocioses;
filles són en ta glòria interessades,
que anhelant a augmentar-la, laborioses,
si el primor de la feina s'avalua,
96 no faran mal paper en casa tua.

65, 67 i 69: rima visual: *forçosa-poderosa / cosa* ([o]/[●]).

70: sinèresi a *glò-ries*.

72: *α*: ja hem observat la funció copulativa no disjuntiva d'aquesta forma en altres textos d'Eura.

73: *repara* 'objecció'.

75: *Castàlia font*: font del mont Parnàs, consagrada al déu Apol·lo i a les Muses; en les seves aigües es bevia la inspiració poètica i a ella feien cap els poetes en demanda d'aquest do diví. Sinèresi a *Cas-tà-lia*.

78: sinèresi a *ex-pe-ri-èn-cia*.

81-82: cf. *Controvèrsia* (**Annex VI.1**, § 10), sobre la relativització de la importància de l'extensió territorial de la llengua.

83-84: cf. *Controvèrsia* (**Annex VI.1**, § 35): «És acomodatíssim l'idioma català a l'art de la poesia. Oiguen com ho diu Zurita: «Ésta fue la lengua que dio principio a los versos y rimas que usaron en Roma [...]. Los primeros padres de la poesía vulgar fueron los catalanes, pasando después esta arte a Italia, Aragón y Sicilia»; de fet, la citació no procedeix de Zurita sinó del *Symmari, index, o epitome...* (Perpinyà, 1628, llib. I, cap. 11, § 4) d'Andreu Bosc, però això no treu que Eurà assumia aquestes afirmacions i les va traslladar també al seu poema. En comentar aquests versos, RUBIÓ (1958 [1986, 141]), que, tot i que en va expressar els seus dubtes, atribuïa la *Controvèrsia* a Bastero, havia dit: «L'al·lusió als aplaudiments que l'antiga poesia catalana obtingué a Roma [...] sembla suposar un coneixement de *La Crusca* de Bastero». Ara sabem d'on havia tret Eurà aquesta opinió.

84: *aplausos*: 'aprovacions', 'lloances'.

86: sinèresi a *in-ge-niós*.

87: hiat *que | és*.

89: sinèresi a *A-ca-dè-mia*.

90: sinèresi a *res-pec-tuo-ses*.

93: sinèresi a *glò-ria*.

94: sinèresi a *la-bo-rio-ses*.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 86-87.

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 141]) en transcriu fragments (vv. 9-10, 15-24, 81-84 i 89-96); també COMAS (1972 [1985, VI, 335-336]) (vv. 1-4, 9-16, 33-38, 49-52, 57-59, 81-84 i 89-96); MARÍ (1972, 10-13) l'edita sencer.

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Las Musas Catalanas en metafora de mosas de soldada suplican entrar en lo congres de la noble y sabia Academia de Barcelona. Octavas jocosas compostas per M. Eures Bisbe».

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Títol

Las musas catalanas en / metafora de mosas de sol- / dada suplican entrar en lo / congres de la noble y sabia / Academia de Barcelona. / Octavas [f. 86 (a)].¹

Al ms. cada octava va encapçalada pel número d'ordre.

22 *fosen*.

[22: és evident que el subjecte és *Nosaltres* (v. 17).]

33 *vehem*.

[33: cf. «pronunciant en una sola sýl·laba esta dicció: *vehem*»: *Tractat*, cap. 11 § 11 (**Annex IV**).]

[36: COMAS (1972 [1985, VI, 335]) transcriu, erròniament, *l'honra*.]

47 *dones*.

[47: corregeixo pel sentit i pel còmput mètric.]

68 *Mesa*.

[90: RUBIÓ (1958 [1986, 141]) transcriu *humils y respectuoses*, en prendre l'abreviatura del relatiu per la conjunció.]

Octaves reials decasil·làbiques (ABABABCC).

El poeta recorre a la prosopopeia per tal com personifica les Muses Catalanes, les quals presenten el jo poètic com a intermediari de les seves súpliques davant l'Acadèmia. En les primeres octaves es contraposa una llengua literària amb un passat esplendorós al costat d'un present de menyspreu generalitzat al propi país; seguidament (octaves IX-XII) s'ofereixen com a serventes de l'Acadèmia, havent fet abans, però, enumeració de les seves possibilitats (octaves V-VIII). Sota la forma de la prosopopeia humorística, s'hi desplega: primer, una denúncia de la situació de la llengua catalana en la literatura culta i en l'activitat cultural general (veg. l'octava VIII, una brillant al·legoria); i, segon, un al·legat reivindicatiu de les possibilitats de la llengua catalana i, sota la forma de súplica i d'ofertament de servents humils, una petició a l'Acadèmia per tal que se'n faci ressò i en fomenti l'ús en el si de les seves activitats, encara que sigui en una posició més o menys subalterna.

L'objectiu final de l'al·legat va més enllà de la literatura i de la cultura i de la voluntat de donar esplendor a la institució (v. 93): veg. sinó els vv. 69-72. I és paral·lel a l'afirmació del següent fragment del pròleg «Al lector» a l'«epílogo» de poesies religioses: diu que ha confegit el recull per «provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudesas» (**Annex VI.2, § 1**).

Per a més qüestions referents a aquest poema i la circumstància de la seva composició, veg. el comentari extens que li he dedicat a un apartat del capítol segon de la introducció (**2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**). A més dels comentaris que el text ha suggerit als estudiosos que s'hi han referit, darrerament el poema ha estat esmentat per Modest Prats en tractar la qüestió de l'ús de

¹ *Mosses de soldada*. Per bé que s.v. 1. *Soldada*, el *DCVB* (IX, 988) inclou la locució «*mossa de soldada*: (ant.) amistançada», s.v. 1. *Mossa* (VII, 610) hi trobem el refrany «Qui té mosses de soldada, té la casa foradada» que «significa que moltes noies de servei solen despullar la casa on serveixen», que és la que s'escau al nostre cas, és a dir, noies de servei domèstic.

la llengua catalana en el clos acadèmic: fra Agustí Eura «reclama la presència de la llengua catalana en les sessions de l'Acadèmia d'on era i va ser pràcticament absent» (PRATS 1995b, 51).

14

Musa augurera, adevina:
 ¿per què Eulària ha permès
 que en rodó el cap li llevés
 d'una bomba la ruïna?
 5 —No és sinó una expressió fina
 ab què condoler-se sap
 de nostres treballs, quant cap,
 i dir-nos que nostra pena
 no és pedrada en testa agena
 10 sinó pedrada en son cap.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 67v(b).

Edicions modernes: MARÍ (1972, 14), COMAS (1972 [1985, VI, 336]) i (1976 [1985, 151]) i GRILLI ed. (1988, 274; text tret de COMAS 1972).

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Al llastimós acàs de llevar lo cap á la estatua de Sta Eulària de la Devallada de la Presó de Barña las ruhinas de una bomba en lo Siti de 1714 que durá catorce Mesos. Decima composta per lo Ill^m. M. Eures.» (f. 2v)

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text del testimoni únic que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

*Al llastimos acas de llevar / lo cap à la estatua de Sta / Eularia de la devallada de / la presó de Barcelona las / ruhinas de una bomba en lo / siti de 1714 que durá catorce / mesos. / Decima.*¹

Dècima espinela heptasil·làbica (abbaaccddc).

No he sabut trobar cap al·lusió a l'episodi de la “decapitació” de l'estàtua de la patrona barcelonina pels enderrocs d'una explosió al *Manual de novells arditx*, vol. XXVIII (1712-1714). N'he localitzat dues notícies no del tot coincidents. Una procedeix de CARRERA (1951, I, 521), que l'explica així: «Durant el setge que sofrí la ciutat en 1713-1714, al caure la torre gran de la presó, quedà enrunada la piràmide erigida en honor de Santa Eulària a la plaça de l'Àngel». No precisa la font de la seva dada ni la data en què s'esdevingué. Ara, una “piràmide” no és una estàtua. Pere Voltes, per la seva part, precisa que hi havia, a la mateixa plaça (antigament del Blat, avui de l'Àngel), «una imatge de Santa Eulària sobre ¶ arco de la puerta de la ciudad, enclavada justamente en el lugar donde termina la Bajada de la Cárcel». Aquest arc era entre dues torres que flanquejaven la porta on finia la Davallada de la Presó, avui carrer de la Llibreteria. La imatge hi era des de 1457. Va ser després, al

2-3: rima visual: *permès / llevés* ([e]/[e]).

3-4: hipèrbaton: 'que la ruïna d'una bomba li llevés el cap en rodó'; *ruïna*: «conjunt de trossos o deixalles d'una cosa caiguda, destruïda» (*DCVB*, IX, 614, s.v.); així, doncs, la ruïna provocada en esclatar una bomba en alguna construcció propera a l'estàtua li llevà el cap.

5: sinèresi a *ex-pres-siá*.

7 i 10: rima equívoca entre *cap* (del verb cabre) i *cap* ('part superior del cos').

¹ Rúbrica: *acàs*: 'succés'. *Santa Eulària*: santa Eulària, patrona de Barcelona. *Devallada de la presó* es refereix al tram inicial de l'actual carrer de la Llibreteria de Barcelona, que arrenca de la plaça de l'Àngel. Antigament hi havia el Portal Major que estava coronat per la presó que es va utilitzar fins a ben entrat el segle XIX (CIRICI 1976, 23 i 60). *Siti*: es refereix al setge que s'allargà, com diu al títol, durant catorze mesos (del juliol de 1713 al setembre de 1714).

1618, que es va dreçar la “piràmide”, «un obelisco en mármol azul y blanco rematado por la figura de un ángel, tallado en madera y recubierto de cobre dorado, el cual señalaba con la mano izquierda la imagen de la Santa y con la derecha la plaza. [...] En 1714 la ciudad fue sitiada por las tropas del Rey Felipe V. Al año siguiente, es decir, 1715, en parte por su antigüedad y en parte por los daños sufridos durante el asedio, se derrumbó la torre de las murallas próximas al Gremio de Merceros [=la torre de la cort del Veguer], causando considerables daños a las casas más próximas y al obelisco levantado en la plaza». Ambdós, obelisc i estàtua situada a l'arc, van ser demolits el 1823 perquè estaven molt malmesos (VOLTES 1970, 113-114).² Tant Carrera Pujal com Voltes Bou parlen de l'enrunament de l'obelisc, no pas de l'estàtua; i l'un situa el fet en relació directa als fets bèl·lics (1713-1714) mentre que l'altre ho relaciona amb una conseqüència posterior (1715). Potser Carrera es confon i, si bé el setge en va ser la causa, l'ensorrament va esdevenir-se al 1715, com diu Voltes; això explicaria que el dietari municipal no en fes menció.

En tot cas, la dècima de fra Eura no pot ser escrita gaire més enllà dels fets que relata. És força probable que el poema estigui relacionat amb una circumstància ben interessant. Ferran Soldevila explicava com l'«ensorrament d'una part de les presons públiques –la torre de la plaça de l'Àngel– el 10 de gener de 1715» va provocar un «diàleg de pasquins» on es feia una lectura simbòlica d'aquest enrunament i s'establí el paral·lelisme entre “presó” i “Catalunya sotmesa”.³ Com hem vist, Pere Voltes esmentava que amb l'ensulsiada de la torre de la presó es van malmetre edificis de l'entorn: potser va ser aleshores que va resultar “decapitada” santa Eulàlia? Un cert austriacisme clandestí feia circular pasquins llatins que al·ludien als fets de la presó amb un simbolisme paral·lel al que sosté el poema de fra Eura. Potser el poema del nostre autor formava part també d'aquella “campanya” o d'alguna manera se'n feia ressò i n'esdevenia una contribució personal? La hipòtesi és enllaminidora. Notem que la rúbrica dona dades que no procedeixen del text del poema: era d'Eura? En tot cas, els barcelonins de l'època bé devien conèixer l'episodi, però amb posterioritat s'hi podien barrejar coses, com fer-ho coincidir cronològicament amb el setge: al cap i a la fi, és el que potser fa Carrera Pujal.

RUBIÓ (1953 [1985, 173-174]) i ALEGRET (1993, 88-90) comenten l'obra *Triunfo de Eulària en Monjuich*, un poema èpic de Josep Català en llengua catalana, protagonitzat per la santa, on se celebra la victòria catalanofrancesa del 26 de gener de 1641; va ser publicat al 1642 a Barcelona dins un llibre en prosa. La santa, doncs, acomplia una funció simbòlica en els destins dels barcelonins. Aquest sembla ser també el cas del poema present. De fet, era molt comú que certes advocacions locals prenguessin un paper propagandístic rellevant en l'enquadrament de la població davant de circumstàncies bèl·liques.⁴

² Encara en parla DURAN (1973, I, 338), on n'identifica l'autor, l'escultor barceloní Antoni Claperós, que havia treballat al portal de Santa Eulàlia del claustre de la catedral on hi ha encara una figura de terra cuita de la mateixa santa, que li és atribuïda; també l'estàtua que presidia l'arc d'ingrés al carrer de la Baixada de la Presó era de terra cuita.

³ SOLDEVILA (1963, 1190); n'ha fet esment, tot situant-lo en una línia de resistències austriacistes, LLUCH (1996, 55). Veg. altres mostres de resistència i activitats antiborbòniques a TORRAS (1996, 54).

⁴ Durant la guerra de Successió mateixa, «a Barcelona fan Generalíssima de l'exèrcit la Mare de Déu de la Mercè quan Villarroel vol dimitir; del sepulcre de sant Narcís se n'esperava que tornessin a sortir mosques; en cert moment, es propaga el rumor que la creu de Santa Eulàlia, tota lluminosa, ha aparegut en el cel de la nit» (SALES 1984, 169).

15

5 Qui pensaria que no
 fóra ma pretensió vana
 dir la glòria catalana
 en esta constel·lació,
 quan se mira la nació
 més esclava i ultrajada,
 la més vilipendiada
 que al món se puga trobar,
 encara que açò ho apar
 10 a la gent que és abovada?

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 67v(a).

Edicions modernes: RUBIÓ (1958 [1986, 146]), MARÍ (1972, 13) COMAS (1972 [1985, VI, 336]) i (1976 [1985, 157]) i GRILLI ed. (1988, 274; text tret de COMAS 1972).

ATRIBUCIÓ

A més de la rúbrica, a la taula: «En elogi de la nació Catalana obligaran al P.M. Eures Bisbe de Orenza al compondrer de repente una Decima». (f. 2v)

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és a partir del text que subministra l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

En elogi de la nació / Catalana obligaren al / P. M. Eures à compondrer / de repente esta Decima. / Decima.

Dècima espinela heptasil·làbica (abbaaccddc).

Aquest poema, com l'anterior, s'hauria de posar en relació amb altres textos d'Agustí Eura i altres poetes catalans del Set-cents, que expressen el que COMAS (1976 [1985, 157]) va definir com a «clares afirmacions de consciència política catalana». Segurament hem de situar aquest poema en els anys immediatament posteriors als fets de 1714, quan era possible que els catalans tinguessin consciència de pertànyer a una nació realment «esclava», «ultrajada» i «vilipendiada».

L'elogi a què es refereix la rúbrica apareix realment en els darrers versos del poema, quan és qualificada d'«abovada» la gent que pensaria que és vana la pretensió de proclamar una lloança de la nació catalana justament en uns moments en què es troba «ultrajada» i «vilipendiada».

Davant d'aquest text, RUBIÓ (1958 [1986, 146]) es preguntava: «Seria curiós de saber en quina data, o en quines circumstàncies, fou escrita aquesta dècima».

1: potser si canviem l'ordre dels mots serà més fàcil d'entendre: 'Qui no pensaria que fóra vana ma pretensió...'; la negació s'ha situat al final del vers per necessitats de rima.

2: sinèresi a *pre-ten-sià*.

3: sinèresi a *glò-ria*.

4: *esta constel·lació* posició concreta dels astres, és a dir, 'aquesta circumstància', 'aquest moment'; hi fa sinèresi: *cons-te-l·la-cià*.

5: sinèresi a *na-cíà*.

9: *açò* es refereix a la *pretensió vana* dels vv. 2-3.

16

De que sou mestre, content,
 rebo l'avís ab agrado,
 i que siau banderado
 estic jo ara aprenent.
 5 Mestre, si us falta gent
 per fer una obra polida,
 preneu bé vós la medida
 i procurau a ser destre,
 que, si vós emparau, mestre,
 10 jo us sé fadrins de seguida.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 67(b)-67v(a).

Edició moderna: MARÍ (1972, 15-16).

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Resposta del P.M. Eures Bisbe de Orensa Agustino Calsat à la noticia li participá lo Lector Jubilat F. Prospero Coma de que era Mestre en Theologia. Decima.» (f. 2v)

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text que subministra l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

*Resposta del Pare Mestre / Eures Agustino Calzat à la / noticia li participá lo Lector / Jubilat Fr. Prospero Coma / de q^e era Mestre en Theologia. / Decima.*¹

9 *que si vos an pasau mestre*

[9: en la lliçó del manuscrit, el vers no és entenedor; molt probablement es tracta d'un error paleogràfic; he fet una conjectura de lliçó original («amparau») segons el sentit global del text i és la més lloatòria cap a Coma que se m'acut.]

Dècima espinela de versos heptasil·labs (abbaaccddc).

1: *mestre*: mestre en Teologia; veg. la rúbrica del ms.

3: *banderado*: mot relacionat amb l'àmbit eclesiàstic que no he pogut documentar en diccionaris i enciclopèdies del ram; el *DCVB*, II, 263, s.v. «Banderado», cita un document del 1618, amb el text següent: «Nominacio de dos veedors un banderado y dos examinadors (col. Bof, VIII, 536)»: el mot sembla al·ludir aquí a alguna mena de càrrec en un tribunal examinador o d'inspecció.

4: 'ara en sóc coneixedor'.

5-10: en el vers 10 el mot *fadrins* s'utilitzaria en el sentit de 'deixebles'. El sentit dels versos seria el següent: 'si us falta gent per tal que us ajudi a fer una obra polida, tingueu cura: sé que tindreu un munt de deixebles', i, per això s'ha de ser destre, per saber-ne triar els millors.

5: hiat *si | us*.

8-9: rima visual: *destre / mestre* ([e]/[e]).

9: *emparau*: 'protegiu'.

¹ Rúbrica: *Pare*: sacerdot regular, que té tots els ordes sagrats. *Lector*: grau acadèmic religiós més o menys equivalent a una llicenciatura universitària actual. *Lector jubilat* és aquell lector exempt d'assistir al cor i al refetor a l'hora de sopar (cf. BARRAQUER 1906, 200). *Mestre* [en Teologia]: títol donat als lectors en Teologia que, després d'un cert nombre d'anys d'ensenyament de la seva disciplina, han estat postulats pel capítol provincial per fer l'examen *ad gradus* i l'han superat. Sobre tota aquesta qüestió dels estudis i graus acadèmics, veg. el que he dit a les notes 32 i 34 de l'apartat biogràfic de la introducció.

Fra Pròsper Coma (1670-1729) era prior del convent de Sant Agustí de Barcelona a l'any 1720, any que va anar a Madrid per demanar al rei que se'ls concedís un terreny cap a la Porta Nova per tal de poder-hi construir el convent nou, ja que el vell havia de ser enderrocat pel tema de l'esplanada de la ciutadella (MARTÍ 1980, 44; veg. el capítol biogràfic de la introducció, pàg. 48).

En un llistat dels germans morts, se'ns dona notícia de Pròsper Coma: «N.M.R.P.M. fr. Próspero Coma, hijo natural de la villa de Pons, obispado de Urgel y de hábito de este convento de Barcelona. Fue prior de la Casa de Dios, secretario de Provincia, siendo N.M.R.P.M. fr. Nicolás Antonio Domenge provincial de los Reinos y Corona de Aragón, en el capítulo provincial que se celebró en el convento de San Agustí [sic] Nuestro Padre de Zaragoza, en el año 1723. Dejó al colegio [de Sant Guillem] y a este convento mucha renta, donde murió a 9 de Agosto 1729. Su edad, 59 años. Fue enterrado en la sepultura de la capilla de Nuestra Señora de los Desamparados, sita en el claustro grande de dicho convento de Barcelona.» (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, sf.) Havia nascut, per tant, al 1670. Va ser prior de Barcelona dues vegades, en els triennis 1717-20 i 1720-23 (mentre Eura era a Girona), i del 1723 al 1726 va ser provincial de l'orde a la Corona d'Aragó (ACA, Monacals-Hisenda, llibre 553, on hi ha els llistats dels provincials –ff. 607 ss.– i priors –ff. 641 ss.–).² A més del convent de Barcelona, el trobo al col·legi de Sant Guillem com a «visitador por el Principado de Cathalunya» ja al 1693 (APC, llibre «Barna. / San / Guillermo / Pension / de los / conventos», al llom; sign. antiga: B-42, s. XVII) i com a consultor, al costat d'Eura, al 1708 (APC, llibre *Consultas, Notas y Obits*, f. 27v.).

El poema d'Eura ha de ser anterior a 1717: Pròsper Coma era aleshores nomenat, per primer cop com hem vist, prior del convent de Barcelona i aleshores havia de ser ja necessàriament mestre en Teologia. Pel fet que Coma ja havia exercit càrrecs de responsabilitat dins l'orde, com a mínim des de 1693, potser el poema és molt anterior a 1717. Tinguem en compte que el fet que la rúbrica faci constar a fra Eura com a pare mestre no vol pas dir que en compondre la dècima en fos, sinó que un determinat copista dins la història de la transmissió textual va fer la seva tasca amb posterioritat al nomenament d'Eura, n'era coneixedor i hi va incorporar la dada, “actualitzant” així la rúbrica que rebia de l'antígraf. Notem com la taula del ms. avança un pas més en l'actualització i el fa il·lustríssim, i.e., bisbe. És segur que quan Coma era nomenat mestre, fra Eura encara no havia assolit aquest grau (l'obtenia mentre era prior del convent de Girona, com hem vist a l'apartat biogràfic, en una data que no puc precisar entre juny de 1720 i abril de 1723).

RUBIÓ (1958 [1983, 145]) inclou aquesta composició entre la «rima anecdòtica» de fra Eura i la defineix com a «carrinclona».

Al manuscrit 1183 de la BC, el mateix on es conserva aquest text, al f. 83 hi ha transcrita una dècima en castellà on és al·ludit un tal Coma, agustí calçat, sota la rúbrica: «Vio una dama discreta llevar diez bacines al convento de Cervera donde celebraron capítulo los agustinos calzados y se escribió esta dècima»:

Diez cathedrales magistrales
en diez bacines horrendos
vi, para que, reverendos,
las provean diez vocales.
Pregunté, al ver obras tales,
a un lego que atrás asoma:
Si cátedras de Mahoma
son, ¿quién las ha de aprobar,
quién proveher y quién llenar?
Dixome: «El maestro Coma».

A continuació (ff. 83-83v) hi figura una dècima que replica l'anterior: «Di por respuesta esta dècima»:

² I encara al lligall *Barcelona 5*, de l'arxiu APC, al plec «Memorial de los rectores que ha habido en este Colegio de San Guillermo de la orden de N.P.S. Agustín desde 4 de octubre de 1587 en que se fundó» (segle XIX): «[...] En abril de 1723 celebróse capítulo en Zaragoza i fue elegido provincial el maestro fray Próspero Coma»).

Poeta de Barrabás,
macho o hembra o todo junto,
de bacines en asunto
y en la materia mordaz:
¡déxame cagar en paz!
Coma y calle el disimulo,
que ha de conocer un mulo
que es indignidad y mengua
poner un hombre la lengua
en donde se pone el culo.³

A continuació hi ha una nova resposta, segurament de l'autor de la primera dècima que, al seu torn, mereix una nova rèplica per part d'un agustí («Respondí con esta dècima»). Notem que els textos “agustins” són en primera persona. Aquest grup de dècimes de “debat” deu ser de mitjan 1729, després del capítol de Cervera: fra Eura partia del col·legi de Sant Guillem, del qual era rector aleshores, a primers de maig.⁴

³ 1: veg. la nota a 5.I 18.

⁴ Veg. la nota 58 del capítol 1. **Biografia**.

17

Remeto l'estiribot,
 vicari, m'haveu comès
 a censura: no vull res
 ab Fierabràs i Astarot.
 5 Só de sentir que no pot
 l'impressor fer l'atentat
 de posar tan apretat
 baix la premsa a Ferabràs,
 10 que, sent tan gran homenàs,
 no li tinc per acertat.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 84(b).

Edicions modernes: MARÍ (1972, 14-15), COMAS (1972 [1985, VI, 334]) transcriu els versos 6-10.

ATRIBUCIÓ

A la rúbrica i a la taula del ms.: «Censura de uns villancicos los quals un Vicari Genl remeté al Ill^m. P.M. Eures Bisbe de Orenza essent Religios Agustino Calsat per imprimirse.» (f. 3).

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

Censura de uns Villancicos / ont desconcertadament se ano / menaba Fierabràs i Estarot / los quals un V. G^l. remeté al / P.M. Agustí Eures Religios / Agustino Calzat pera impri / mirse. / Decima.¹

Dècima espinela de versos heptasil·làbics (abbaaccddc).

Pel que diu la rúbrica, els *villancicos*² compostos pel vicari general, segurament de l'orde mateix, eren “desconcertants” probablement pel fet que Ferabràs i Astarot devien aparèixer en un context poc apropiat. Per això constituïen un estiribot. O bé devia resultar una barreja xocant el fet de barrejar un ídol bíblic, “històric” per tant, amb un gegant de ficció literària. Segurament que devia ser altre o altres els “problemes” del text que en desaconsellaven la publicació. Però fra Eura devia voler basar el suggeriment de no dur a les premses els versos del vicari en l'anècdota de l'aparició insòlita d'aquells dos personatges. La ironia és evident: la dècima de resposta del “censor” no és menys estiribot que el text del vicari.

1: *estiribot*: 'estiribot'; al DCVB, que recull la variant «estaribot», no apareix aquesta forma (V, 557, s.v.). Apareix també «estiribot» al v. 4239 de la *Relació...* de Francesc Tegell (MASCARÓ ed. 1971, 165).

2: *comès*: de *comanar*: 'lliurar alguna cosa a la cura d'algú'.

4: *Fierabràs* (*Ferabràs*, al v. 8): gegant que apareix a moltes narracions de l'edat mitjana; es va fer cèlebre a partir de l'*Orlando furioso* d'Ariosto. *Astarot*: o Astarté, deessa dels cananeus, en el culte dels quals formava parella amb Baal, i, més endavant, va ser relacionada amb l'Afrodita dels grecs i la Venus dels romans; apareix diverses vegades a l'AT: Jt 2:13 i 10:6 i 1S 7:4 i 12:10; als Llibres dels Reis, en canvi, és deessa dels sidonis: 1R 11:5 i 33 i 2R 23:13. Sinèresi a *Fie-ra-bràs*.

¹ Rúbrica: *se anomenaba*: 's'esmentava'.

² Sobre aquest tipus de composició, veg. l'apartat sobre Estrofisme a l'**Annex II**, a propòsit dels de fra Eura. Per la referència a la impremta i per tal com aquestes composicions sacres en plecs solts eren impreses amb gran profusió aleshores, hem de pensar que els «villancicos» en qüestió eren en castellà (veg. BONASTRE 1996, 264), alhora que hem de descartar que es tractés de nadales.

El poema fa pensar, d'una banda, en les censurees que havien d'acompanyar qualsevol imprès (i que al segle XVIII es confien al Consell de Castella), i de l'altra, en les paròdies de censurees que apareixen en diversos manuscrits de l'època, talment com si la col·lecció de textos hagués de ser publicada (cf. el mateix C7). Tampoc no hem d'oblidar el gènere acadèmic de les censurees, algunes de les quals va escriure Eura, sense que se'ns n'hagi conservada cap (veg. **Obra. 2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**).

Pel que fa a les circumstàncies de la còpia, la diferència entre la rúbrica i l'atribució a la taula del manuscrit pot fer pensar que l'antígraf del copista ja duia la rúbrica (escrita abans que Eura fos nomenat bisbe), mentre que el copista de C7 ja coneixia la seva condició episcopal, posterior a la composició del poema (com passava al poema anterior).

RUBIÓ (1958 [1986, 146]) en deia: «És una dècima de to festiu, i aquest aspecte de la musa del futur bisbe és poc conegut. Potser imitava Vallfogona».

18

La musa que m'ha inspirat
 mereix pietat, no enveja,
 que esta, qui me la franqueja,
 me la dóna de pietat.
 5 Aquella raó d'estat
 que en la cort pren tant de peu,
 com enemiga de Déu
 se figura, diablesca:
 podrà ser que es desvanesca
 10 a l'ensenyar-li la creu.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 f. 72.

Edició moderna: MARÍ (1972, 16).

ATRIBUCIÓ

A la taula: «Resposta al Autor de primera poesia que era lo Ill^m. Mestre Eures, Bisbe de Ozma [sic].»

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni conegut.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

Resposta del Autor de la / primera Poesia. / Decima.

1 m inspirat.

[1: és la manera com el copista vol reflectir la sinalefa, o bé que considera que el vers tenia vuit síl·labes en el model que va copiar.]

Dècima espinela de versos heptasil·làbics (abbaaccddc).

Els *Ruegos y motivos que el prior y convento de San Agustín de Barcelona...*, un poema en castellà d'Eura (veg. el poema núm. **20**), fictíciament adreçat a Felip V per al manteniment d'una capella en la zona afectada per l'esplanada de la construcció de la Ciutadella, van ser contestats per Benet de Sala i Cella, nebot de Benet de Sala i Caramany, bisbe de Barcelona i cardenal, (COLL I ALENTORN 1948 [1991, 459]): «A la retroscrita poesia escrigué don Benet de Sala y Sella una dècima», segons la taula del ms. El manuscrit transcriu la dècima de Sala a continuació del text castellà dels *Ruegos y motivos...*: ff. 71v-72. Veg. el text de Sala al comentari final del poema núm. **20** d'Eura. Aquesta *Resposta*, copiada a continuació, ho és a aquests versos de Sala. I és per l'atribució que en fa la taula que sabem que la primera, la castellana, és d'Eura, redactada durant el període en què va regir el convent dels agustins de Barcelona. Per capir les al·lusions del poema, s'han de llegir els textos esmentats.

3: *esta*: es refereix a *enveja*. *Franqueja*: 'reconeix' o 'atorga generosament' (cf. la definició del *Diccionario* d'Esteve, Bellvitges i Joglar: «generose largiri»: tret de *DECat*, IV, 162, s.v. *Franc*).

4: sinèresi a *pie-tat*. *De*: 'per'.

5-8: és a dir, la raó d'estat que justifica la demolició de la capella de la Pietat apareix com a enemiga de Déu per atemptar contra un edifici sagrat.

6-7 i 10: rima visual: *peu-creu* / *Déu* ([ɛ]/[e]).

6: *pren tant de peu* de la loc. "prendre peu"; cf. «aquí no prenen peu les bufonades»: **3** 85.

9: *desvanesca*: 'esvaeixi'.

Obra poètica en altres llengües

1. Poemes en llengua castellana

19

Vaticinio sacro-expreso en los huesos de José
Oratorio a la invención del cuerpo de nuestro padre san Agustín

Voces

La Antigüedad
La Justicia

El Mérito
El Culto

Introducción

Antig. Mer. y Just.	Legítima prole del águila grande que la África ardiente veloz animó, cuando, elevada, feliz se renueva, sírvale atento el oído a la voz.	4
Coro	Y pues que te dispones a la adoración, sea, al hallazgo, el feliz vaticinio otra invención.	8

Recitado

Antigüedad	Aquel José, patriarca celebrado, dulce del llanto de Raquel primicia, amorosa delicia de Jacob y su hijo el más amado, intérprete de arcanos, gloriosa emulación de sus hermanos, cuyas gloriosas huellas adoraron, mendigas, las estrellas, y aquél cuya preciencia, con larga providencia previniendo al conflicto, dio granos y pirámides a Egipto.	12 16 20
------------	---	------------------------

1: *legítima prole*: orde de Sant Agustí. *Águila*: segons Jacopo da Varazze, diu sant Jeroni a *Dels dotze doctors*: «El obispo Agustín, volando como un águila, se ha remontado por encima de las cumbres de las montañas y desde semejantes alturas contempla el orbe terráqueo y el círculo de aguas que lo envuelven, y como no le interesa lo que está a ras del suelo, torna sus ojos hacia lo alto y con extraordinaria elocuencia trata de infinidad de cosas relacionadas con los elevados espacios del cielo» (MACÍAS trad. 1982, 541).

3: hiat *cuando* | *elevada*.

4: hiat *sírvale* | *atento*. Sinèresi a *oí-do*.

6: hiat *la* | *adoración*.

9: la història de Josep, fill de Jacob, és a Gn 37-50.

10-12: Josep era fill de Jacob i de Raquel.

10: 'dulce primicia del llanto de Raquel'.

12: hiat *su* | *hijo*. *Su hijo el más amado*: Gn 37:3.

13: és cèlebre el paper de Josep com a intèrpret de somnis, de cortesans (Gn 40:5-23) i, sobretot, del faraó (Gn 41: 1-36; cf. vv. 17-20).

14: al·lusió al primer somni, el de les garbes, en relació als seus germans (Gn 37:5-8).

15-16: al·lusió al segon somni del Josep jove, on el sol, la lluna i onze estels es van prosternar davant seu (Gn 37:9-11).

20: *Egipto*: llegiu 'Egító'.

Aria

De Egipto huyendo,
 el pueblo amado
 tan venerado
 se miró de Moisés 24
 que, redimidos
 del enemigo,
 llevó consigo
 los huesos de José. 28
 De Egipto huyendo...

Recitado

Mérito Nuevo José patriarca es Agustino,
 hijo de aquella cuyo celo fino
 nunca admitió consuelo 32
 hasta haberle parido para el Cielo;
 intérprete sagrado
 de misterios, enigmas y escrituras,
 cuyas sentencias puras 36
 emendica lo docto y lo elevado;
 cuya sabiduría,
 anteviendo futura la heregía,
 proveyó con ciencia peregrina 40
 los trojes, a la Iglesia, de doctrina.

Aria

Ilustrada y lucida
 la Iglesia, prevenida
 de su luz y su ardor,
 añade a antiguas glorias 44
 reportadas victorias
 del bárbaro furor.
 Ilustrada y lucida...

Recitado

Justicia Luego es justo y debido
 que no esté sepultado en el olvido 48
 el cuerpo de Agustino prodigioso,
 copia de aquel José esplendoroso;
 y, alzándole al olvido los capuces,
 cobre en aplausos lo que gasta en luces. 52

21-28: Ex 13:19, on Moisés, en sortir els israelites d'Egipte, s'endu els ossos de Josep, que havia estat embalsamat, seguint la tradició egípcia (Gn 50:26).

29-40: fra Eura estableix el paral·lelisme punt per punt amb el recitatiu anterior entre Josep i Agustí.

30-32: la mare d'Agustí, Mònica, era cristiana i, juntament amb sant Ambròs, va tenir una influència decisiva en la conversió del fill. La *Llegenda àuria* insisteix diverses vegades en el plor desconsolat de Mònica mentre no es produeix la conversió (MACÍAS trad. 1982, 532).

36: *emendica*: 'mendica'; del ll. *emendico*, 'mendicar', 'pidolar'. El subjecte és *lo docto y lo elevado* i *sentencias puras* és OD.

40: *trojes*: 'sitges'.

Aria

Si aquél que tiene
 mérito igual
 lograr no debe
 gloria menor, 56
 ese esplendor
 debe gozar
 el que la Iglesia
 supo ilustrar. 60
 Si aquél que tiene...

Recitado

Culto De Agustino los huesos, venerando,
 Fulgencio y Luitprando
 redimieron del impío sarraceno;
 cual Moisés, y a un paraje más ameno, 64
 trasladaron con pompa no pequeña,
 uno del África, otro de Cerdeña.

Aria

Al transfretar,
 soberbio, el mar 68
 se entumeció
 de vanidad,
 porque adornado,
 rico y cargado, 72
 se vio de tanta
 preciosidad.
 Al transfretar...

4 y Coro Glorias, júbilos,
 láureas, premios, 76
 debidos cultos
 son de sus méritos.

Coplas

57-60: veg. la nota al v. 160.

61-66: vegem com ho explica la *Llegenda àuria*: «Después que san Agustín murió, los fieles tomaron su cuerpo, y para evitar que cayera en manos de los bárbaros que habían invadido toda aquella tierra y profanaban los templos y las cosas santas, lo trasladaron a Cerdeña. Doscientos años más tarde, o sea, hacia el 718 de nuestra era, Luitprando, piadoso rey de los lombardos, al enterarse de que los sarracenos habían devastado esta isla, envió a ella unos emisarios suyos para que sacasen de allí los restos del santo doctor y los llevasen a Pavia» (MACÍAS trad. 1982, 542). El nord d'Àfrica va ser envaït pel vàndals de Genserik. Sant Fulgenci (c. 467-533), bisbe de Ruspe, a l'actual Tunisia, va ser desterrat a Sardenya pel rei Trasimón, a qui va dedicar el seu *Ad Trasimundum regem Wandalorum, libri tres*. Veg. encara el text de Minuart al final del comentari a aquest poema.

61: *venerando*: 'venerable'.

63: sinèresi a *im-pía*.

64: *cual Moisés*: cf. els vv. 21-28.

67: *transfretar*: 'passar un estret de mar'.

69: cf. **3** 2: «sonda del mar intumescient l'altura».

El que tantas victorias
de infieles ha logrado, 80
no era bien que estoviesse
entre ellos sepultado,
que yacer en el campo detenido
confunde al vencedor con el vencido. 84

El que al atrio y templo
de Dios ha amplificado,
ni aun sus huesos pudieron
mirarle profanado, 88
pues que su singular zelo indecible
también pasó a sentirlo en lo insensible.

Recitado

Antigüedad
Después que de José los sacros huesos 92
para Siquén dispuestos y elevados
estuvieron, del pueblo visitados
y honrados fueron para sus progresos,
que siempre lo bienquisto 96
es deseado otra vez ser visto.

Aria

Cabal tuvieron,
en las cenizas,
el complemento 100
las profecías.
Vida el cadáver
dio a un muerto frío,
y obró milagros
que era un prodigio. 104
Cabal tuvieron...

Recitado

Mérito
No menos el cadáver de Agustino,
vaso de la mayor sabiduría,
sepultado en Pavía,

79-80: per les seves obres contra els maniqueus i altres heretgies i per la seva doctrina en general. Ara bé: també es pot referir a les disputes concretes mentre era prevere a Hipona, segons el relat de Jacopo da Varazze (MACÍAS trad. 1982, 536).

83: *detenido*: 'capturat', 'envaiït'.

85-86: per la seva doctrina.

85: hiat *atrio* / y.

91-93: Js 23:32, on es diu que les despulles de Josep, portades d'Egipte, van ser enterrades a Siquem, antiga ciutat de Canaan, a les muntanyes d'Efraïm.

93-94: Ecli 49:15 esmenta que «els seus ossos van rebre els honors més grans».

96: hiat *deseado* | *otra*.

97-104: havent consultat totes les aparicions de Josep a l'AT i NT, no he pogut aclarir a què es refereixen exactament aquests versos.

	bello instrumento del poder divino, oráculo es de las supremas sillas y abundante vergel de maravillas.	108
	<i>Aria</i>	
	La corriente de una fuente que en el sepulcro manó, por lo raro dice claro la afluencia del favor.	112
	La corriente...	116
	<i>Recitado</i>	
Justicia	Luego es razón que sea visitado su cadáver sagrado tantos años oculto, pasando del retiro para el culto.	120
	<i>Aria</i>	
	Siendo el hallazgo visitación, ya con razón se hubo de hallar; y en el altar sin dilación debe lograr veneración.	124
	Siendo el hallazgo...	128
	<i>Recitado</i>	
Culto	Ya, pues, hallado el cuerpo precioso por modo prodigioso, añade a la felicidad de hallado la circunstancia de no ser buscado.	132
	<i>Aria</i>	
	Como el deseo de lo precioso aumenta el gozo de la posesión, ese deseado tesoro ahora gozoso adora mejor el corazón.	136
		140

109: *supremas sillas*: metáfora per 'papes'.

111-113: sobre el prodigi de la font a la tomba d'Agustí a Pavia, veg. el text de Minuart al final del comentari del poema.

Como el deseo...

4 y Coro	A este vaso de ciencia, sedientos, respetuosos acuden los sabios, y, evacuando el licor y el espíritu, atentos y finos adoran el vaso.	144
<i>Coplas</i>		
	Si el José celebrado dos veces fue enterrado de la muerte y la envidia (como es cierto), vivo sólo una vez, dos veces muerto;	148
	por superior destino el cuerpo de Agustino resucita entre ámbares y algalia, en África, Cerdeña y en Italia.	152
	¿De qué hubiera servido con denuedo atrevido escaparle del fiero Trasmundo si no hubiera de lograrle el mundo?	156
	Si apenas fue criado se vio el sol elevado a esa esfera eminente que le encierra, ¿qué ha de hacer el sol dentro la tierra?	160
Antigüedad	Sol reluciente, que sin los disfraces de ocasos violentos al mundo renaces;	
Mérito	Fénix precioso, que el nombre eternizas al aire elevando calientes cenizas;	164
Justicia	rico tesoro en la tierra escondido, que el tiempo voraz acabar no ha podido;	
Culto	dracma perdida, que hallada previenes al poseedor especial parabienes:	168
Coro	admite el aplauso que ofrece rendido el culto ajustado al sacro vaticinio.	172

137: sinèresi a *de-sea-do*.

141: hiat *A | este* (*endecasílabo* dactílic: 4a 7a i 10a, com els dos següents; veg. NAVARRO 1983, 260).

146: una a Egipte i l'altra a Siquem (veg. les notes als vv. 21-28 i 91-93).

151: hiat *entre / ámbares*.

155: *escaparle*: al·ludeix al trasllat des de terra "enemiga". *Trasmundo*: Trasmón, rei vàndal (veg. nota als vv. 61-66 i el text de Minuart al final del comentari a aquest poema).

156: hiat *no / hubiera*.

157: hiat *si / apenas*.

160: *sol*: metàfora per 'Agustí'; segons Jacopo da Varazze, per la seva saviesa Agustí és comparat al sol, mentre que els altres doctors són comparats a les estrelles; l'epístola que es canta a la seva missa diu: «Como el sol esplendente brilla en el templo de Dios» (MACÍAS trad. 1982, 531). Hiat *qué / ha*.

TESTIMONIS

Manuscrit C7 ff. 77v-79.¹

Imprès: Ps 8 pp.²

ATRIBUCIÓ

Dels cinc exemplars de l'imprès conservats avui a la BUB, el que du la signatura B-45/2/7 mostra una anotació manuscrita a la portada, en l'espai interliniar entre els mots *Agustín* i *sobre*, que diu «Compuesto por el Illmo. Dⁿ. fr. Agustín Eura, Obispo de Orense», en lletra del XVIII (en tot cas posterior a 1736).

RECENSIO

Respecte de les lliçons de l'imprès, fora de variants ortogràfiques, la còpia fragmentària del ms. no aporta altra cosa que errors (p.e., de còmput mètric, per substitució o omissió de mots: 48, 63, 81; *lectiones faciliores*, com 18; etc.). L'edició d'aquest poema és feta, doncs, en base al text de l'imprès.

APARAT CRÍTIC

Tant l'imprès (portada) com la còpia manuscrita (f. 77v, després del títol) reporten la font bíblica de partida: «Sobre los Versos 17. y 18. del Cap. 49. del Eclesiast. *Ioseph natus est homo, Princeps Fratrum, Firmamentum Gentis, Stabilimentum Populi, & ossa ipsius visitata sunt; & post mortem prophetaverunt.*»

A Ps el f. [1v] és en blanc i el text comença al f. [2].

3 *elvada* Ps.

7 *el hallazgo* C7.

18 *cuya presencia* C7.

19 *preveniendo el conflicto* C7.

46 C7, després del v. 46, omet la repetició del v. 1.

48 *el om.* C7.

49 *prodigiosa* C7.

52 *gaste* C7.

54 *merto* C7.

57 *este* C7.

63 *Ymperio sarraceno* C7.

81 *que om.* C7.

147 *envidia* C7.

148 *vino solo* C7.

159 *esta esfera; se encierra* C7.

162 *acazos* C7.

[Ps, al final: *FIN.*]

Aquest oratori per a quatre veus solistes i cor, és, des del punt de vista mètric i versificatori, força complex. Consta d'una introducció, recitatiu, àries i *coplas* d'una notable diversitat mètrica i estròfica. La introducció consta de dues estrofes: una quarteta de dodecasíl·labs (segons el recompte castellà) cesurats (6+6), amb accents a la 2a i 5a síl·labes de cada hemistiqui (que no sempre coincideixen amb la prosòdia normal sinó que és la música qui decideix per damunt de la llengua) on el vv. parells rimen en assonant (o); i una quarteta que combina dos versos heptasíl·labs, un pentasíl·lab i un endecasíl·lab, amb rima dels versos parells. Els recitatiu combinen sempre versos de set i onze síl·labes. Poden ser silves (com els dos primers: 11A 11B 7b 11A 7c 11C 7d 11D 7e 7e 7f 11F i 11A 11A 7b 11B 7c 11D 7d 11C 7e 11E 11F 11F, respectivament), sextetes o quartetes de rima sempre consonant i disposició accentual preceptiva. Les àries, en canvi, són molt lliures i no responen a un esquema fix, segurament perquè és la música la qui marca aquí, amb independència de la rima i, fins a cert punt, de la mesura del vers. Hi trobem octetes o sextetes de

¹ La còpia és fragmentària: s'interromp abruptament al v. 162, al final del f. 79.

² VATICINIO SACRO / EXPRESSO / EN LOS HUESSOS / DE / JOSEPH. / ORATORIO / A LA / INVENCION DEL CVERPO / DE NUESTRO PADRE / SAN AGUSTIN, / Sobre los Versos 17. y 18. del Cap. 49. del Eclesiast. [...] CANTÓLE la Real Capilla de nuestra Señora de la Victoria del Palao de esta Ciudad, siendo su Maestro el Licenciado Bernardo Tria. Barcelona: por JUAN JOLIS, à los Algodoneros, año 1728.

versos predominantment de cinc i/o set síl·labes,³ però també versos lliures, amb combinacions de rimes molt diverses: combina consonants amb assonants i versos blancs. Finalment, les *coplas*, formades per sextetes o quartetes, combinen també versos de set i onze síl·labes, amb rima consonant (en combinació amb versos blancs en les sextetes). Als versos 161-168, combina els *endecasílabos* dactílics (161, 163, 165 i 167-168) amb dodecasílabos cesurats (6+6: 162, 164 i 166). La composició és clou amb quatre versos, tres de sis síl·labes i un de set, que rimen alternativament en assonant. Per a més detalls sobre el gènere de l'oratori sacre, el villancet musical, etc., remeto al que exposo a l'apartat sobre estrofisme, a l'**Annex II**.

El motiu de la composició, molt resumit, és el següent: el 16 de juliol de 1728, el bisbe de Pavia, feia pública una «sentencia definitiva» sobre la identitat de «las reliquias del sagrado cuerpo de la luz clarissima y doctor eximio de la Iglesia san Agustín, halladas en la confesión de la basílica de San Pedro in Coelo Aureo, de la misma ciudad».

L'oratori estableix el paral·lelisme entre Josep, fill de Jacob, mort a Egipte, els ossos del qual van ser traslladats per Moisès (tal com Josep havia establert abans de morir) a Canaan, i així no van restar en terra enemiga, i Agustí, els ossos del qual van ser portats a Europa des del nord d'Àfrica. L'estructura mostra dues parts més o menys simètriques: una primera part que conté la introducció seguida d'un recitatiu i una ària per a cadascun dels quatre personatges, per acabar amb unes *coplas* per a totes les veus, dels personatges i del cor (vv. 1-90); la segona part consta també d'un recitatiu, més breu que els anteriors, i una ària per a cada personatge i es clou amb unes *coplas* (vv. 91-172). Notem com cadascun dels personatges al·legòrics reporta un discurs d'acord amb el seu nom: Antiguitat exposa els fets relatius al patriarca de l'AT; Mèrit reporta les virtuts d'Agustí, equiparables a les de Josep; Justícia conclou que ambdós personatges, doncs, han de rebre el mateix tracte gloriós; finalment, Culte abunda en la veneració que devem al sant d'Hipona (a l'antiguitat, vv. 61-74; i en el present de la «invención»).

Del *Vaticinio sacro* se'n conserven cinc exemplars a la BUB, relligats en volums miscel·lanis amb altres obres impreses.⁴ La troballa o «invención» dels ossos del bisbe d'Hipona va generar diversos

³ La dels vv. 111-116 combina, però, octosíl·labs i tetrasíl·labs, aquests darrers amb rima consonant (apariats) i aquells amb rima assonant. Els *endecasílabos* 141-143 són dactílics o 'de gaita gallega'.

⁴ BUB, sign.: B-44/4/1-22; B-45/2/7-11; B-65/3/21-4; B-65/5/17-27; C-239/6/24-21. Descripció dels exemplars: B-44/4/1. Al lloc: *PELLACA / Oraciones / Y / Poesias / 3*. Col·lecció enquadernada en pergami d'impresos del XVIII de sarsueles, composicions dramàtiques, oratoris (alguns, com el nostre, procedents del convent d'agustins calçats de Barcelona), "sagrades al·legories", composicions per a certàmens acadèmics (traduccions de llatins, exposicions històriques, d'història sagrada, de geografia...), poemes èpics (a la conquesta d'Oran) o panegírics (a la mort de Carles III, d'Antoni Jutglà i Font, llegit a la RALBL el 1789). Tot en castellà o llatí. B-45/2/7. Al lloc: *Ser- / mones / Varios*. Volum enquadernat en pergami que conté impresos de diversa índole: a més de sermons, hi ha opuscles de doctrina cristiana, un memorial de la Diputació de Barcelona, *Escudo de la Verdad* (1697?), sobre el setge francès de 1697... Hi ha també el *Juizio panegirico* de fra Agustí Riera (veg. B-65/3/21; com en aquest cas, es tracta d'una col·lecció del convent d'agustins). Els textos pertanyen a la segona meitat del XVII i part del XVIII (fins a 1741). Tots són en castellà excepte dos, procedents de la Universitat de Cervera, en llatí. Al verso del primer full de guardes diu, a mà: «Ad usus. fr. Pauli Matas. O.S.P.N. Augⁿⁱ». B-65/3/21. Enq. en pergami. Col·lecció de textos impresos diversos, de final del XVII i primera meitat del XVIII. La majoria (del to dels esmentats: sermons, oracions panegíriques amb motiu de festivitats religioses o commemoracions diverses, oracions fúnebres per personalitats...) són d'autor de l'orde de Sant Agustí d'arreu d'Espanya, o bé és d'aquest orde l'autor de l'aprovació o llicència. Els primers textos són aplegats perquè tenen relació amb la presumpta troballa del cos de sant Agustí. Els esmento a continuació al text. L'últim text (núm. 20) és una *Relacion de las solemnes exequias* [...] y *Oracion funebre panegirica* per la mort (1737) de Gerónimo Talavera, prefecte de la Congregació de la Bona Mort del convent d'agustins calçats de Barcelona. L'oració fúnebre és del pare Minuart. Ja he donat compte d'aquest text i n'he donat extractes a l'**Apèndix 1** del capítol biogràfic, a la introducció. B-65/5/17. Enq. en pergami. Al lloc: *Villancicos / Divers. / Poetica / Tom. I*. Miscel·lània d'oratoris sacres impresos i un de ms. (en italià), en castellà, llatí i italià, col·leccions de *villancicos* sacres (la majoria per la professió de religioses) i profans (p.e., a l'entronització de Felip V en les festes de març de 1701, que al 1705 serà de lloança per Carles III com a rei del Principat). Hi ha també les *Festivas demonstraciones y Magestuosos obsequios* pel restabliment de la salut de Carles II, 2a impr. (1696) i un «dramma sacro a quattro voci», *El Daniele* de Tomàs Ripoll (1736). Al final: *Comedia Famosa: Santa Rosa del Perv* d'Agustín Moreto (inacabada i enllestida per Pedro Franciscó Lamini (s.d.) i la *Comedia famosa del Sitio de Barcelona y fuga del Duque de Anjou* (s.d.) de Josep Ribes (en el context de la guerra de Successió, essent rei Carles). Tots els textos són de final del XVII i primera meitat del XVIII (fins a 1738). C-239/6/24. Enq. en pergami. Al lloc no hi diu res. Miscel·lània d'oratoris sacres (Drames sacroal·legòrics) impresos (a l'últim terç són mss.) Al primer full de guardes hi diu, a mà: «1737. Hic liber est Francisci / Morelló. et Llaurador / Oratorios Varios.» Tot en castellà, llatí i italià. Tots els textos relligats són de 1737 o anteriors. S'hi intercalen, solts, exemplars d'oratoris de data posterior (1738, 1739...) a la d'enquadernació del volum.

textos lloatoris dels agustins d'arreu, i, entre ells, els dels agustins del convent de Barcelona. Alguns d'aquests darrers es troben relligats avui en un dels volums miscel·lanis esmentats (B-65/3/21), tots ells en defensa de l'autenticitat de la troballa: un *Breve resumen* del prior del convent de Barcelona, fra Agustí Antoni Minuart (veg. més avall); una *Respuesta* del mateix a un altre religiós agustinianista que ha expressat alguns dubtes sobre el particular (1728); el *Vaticinio* de fra Eura (1728); i, finalment, un *Juizio Panegyrico* de fra Agustí Riera (1729).

L'atribució manuscrita que figura a la portada d'un dels exemplars de l'imprès em sembla digna de tot crèdit: el volum en qüestió pertanyia a un membre del convent de Sant Agustí de Barcelona.

Finalment, faig un seguit d'extrets de l'opuscle esmentat de fra Minuart,⁵ sobre la qüestió de les relíquies de sant Agustí al llarg de la història que permeten aclarir algunes al·lusions dels versos del *Vaticinio*, i m'estalvio d'incorporar més materials a les notes als versos:

Manifiesta ésto la historia de la persecución movida por el astuto ar[r]jano Trasamundo, quarto rey de los vándalos, contra la Iglesia africana, ocasionada de no aver los santos prelados obedecido su impío decreto. [...] Entonces los santos obispos y confesores de aquellas partes lo primero que pusieron en su corazón fue llevar consigo en el destierro las reliquias de los santos, y principalmente el cuerpo del grande padre de la Iglesia Agustino, librándolas del furor de los vándalos. Resplandeció en esto con singular piedad el insigne doctor de la Iglesia san Fulgencio, obispo entonces de Ruspa, en la provincia de Bizansia, religioso agustiniano [...]. Fue esta persecución y destierro universal de los santos obispos africanos en el año del Señor 497. [...] [*El cadáver de sant Agustí*] fue depositado en la iglesia cathedral de Cáller, y después colocado en la iglesia de San Saturnino [...]. En el año 713 entraron los sar[r]acenos en España y dominaron no sólo la tierra firme pero hasta las islas adyacentes, y entre ellas la de Sardeña. Y siendo ya en la común noticia que el santo cuerpo del grande padre de la Iglesia Agustino se hallava en aquella isla, el piadosísimo Luitprando, rey de los longobardos, [...] con humildes súplicas y con grande suma de oro redimió los sagrados huessos del santo doctor. [...] Con esta solemnidad fue el santo cuerpo trasladado a la basilica de San Pedro in Coelo aureo de Pavia, y después puesto en una capilla subterránea, correspondiente baxo de la capilla mayor. [...] Fueron memorables los prodigios que obró el Señor por intercessión de el santo prelado, especialmente el que en este lugar milagrosamente brotasse una fuente de agua viva, prodigio que también se venera en Sardeña en el lugar donde primeramente fueron trasladadas las reliquias del santo. Este pozo o fuente, cuya agua es muy saludable a los que piamente la beben, [...] en el día de la festividad del santo a 28 de agosto, rebozando llenava toda la capilla subterránea, que llamamos confesión, dando a entender la gloriosa inundación con que este santo doctor baña la Iglesia mediante el agua saludable de su doctrina. [...] Hasta que en el año 1695, queriendo los reverendos canónigos regulares y los padres eremitas agustinianos renovar la Iglesia [...]. Mientras, pues, que los albañiles proseguían la obra [...], casualmente rompieron algunos pedaços de un edificio de ladrillo [...] por dicha pequeña rotura se descubriesse un arca de mármol [...] disueltos en minutísimas partes, parecieron los huessos del grande padre Agustino, en una arca de plomo [...] fueron examinadas [*les reliquies*] por los anatómicos más peritos [...] [*que*] pronunciaron, estar todas las partes más sólidas del cuerpo humano, excepto un brazo. Los huessos que se hallaron fueron los siguientes... (pp. 5-18).

Diverses qüestions van aturar la sanció d'autenticitat, fins que Benet XIII «mandó con sus letras expedidas en forma de Breve en 23 de enero del presente año [=1728], al ilustríssimo obispo de Pavia» i, finalment, el 16 de juliol es va dictaminar de forma definitiva que els ossos trobats al 1695 eren els del bisbe d'Hipona.

⁵ B-65/3/21-2: BREVE RESUMEN / DE TODO LO QUE CONDUCE A LA MAYOR / declaracion de la Sentencia difinitiva, dada por el Ilustrissimo, y / Reverendissimo Señor Obispo de Pavia, en 16. de Julio del / presente año, cerca de la identidad de las Reliquias del Sagrado / Cuerpo de la Luz Clarissima, y Doctor Eximio de la Iglesia / san AGUSTIN, halladas en la Confession de la / Basilica de San Pedro in Cœlo aureo, / de la misma Ciudad. / SACALE A LUZ / EL M.R.P.M. Fr. Agvstin Antonio Minuart [...] (Barcelona, Joan Jolis, 1728). Sobre Agustí Antoni Minuart, membre de l'Acadèmia de Barcelona des de 1729, veg. CARRERAS BULBENA (1927, 183-185).

VATICINIO SACRO¹¹
EXPRESSO
EN LOS HUESSOS
DE
JOSEPH.
ORATORIO
A LA
INVENCION DEL CVERPO
DE NUESTRO PADRE

SAN AGUSTIN,

Composto per el M. D. Fr. Augustin Cura, Obispo de Orense,
Sobre los Versos 17. y 18. del Cap. 49. del Ecclesiast.

*Ioseph natus est homo, Princeps Fratrum, Firmamentum
Gentis, Stabilimentum Populi, & Ossa ipsius visitata
sunt; & post mortem prophetaverunt.*

CANTÓLE

La Real Capilla de nuestra Señora de la Victoria
del Palao de esta Ciudad, siendo su Maestro
el Licenciado Bernardo Tria.

Barcelona: Por JUAN JOLIS, à los Algodoneros, año 1728.

Poema núm. 22

Portada de l'opuscle imprès amb l'anotació manuscrita de l'atribució a Eura
(exemplar BUB B-45/2/7-11)

20

Ruegos y motivos [...] a Felipe V

- I
 Ante vuestra Majestad,
 que de piadoso blasona,
 un templo de Barcelona
 4 pide, gran señor, piedad.
 De su prolabilidad
 ruega que os apiadéis,
 que si vos le mantenéis
 8 a su piedad en pie
 es indefectible que,
 si la pedís, la hallaréis.
- II
 De Agustino, gran señor,
 12 es el templo suplicante,
 que a la Iglesia militante
 ha dado tanto esplendor;
 a la Iglesia este doctor
 16 mantiene en su mano fiel,
 y pues el santo el nivel
 puso en la Iglesia de Dios,
 hazaña heroica es que vos
 20 se la niveléis a él.
- III
 Poco importa esté situado
 ante el fuerte este farol
 si en la Iglesia es dado sol
 24 y en vuestra plaza es soldado.
 Vivir podéis sin cuidado
 con tan leal centinela,
 y pues por vos se desvela,
 28 creed que un soldado tal
 no puede estaros tan mal
 en la real Ciudadela.
- IV
 Distancia tiene sobrada
 32 de su esplanada el replano,
 y esto, señor, es tan llano
 como la misma esplanada.
 36 Qúitase muy poco o nada
 de la línea ideal
 y fuera caso fatal
 que un estorbo imaginario

5: *prolabilidad*: segurament cultisme ll., relacionat amb *prolabor*; el sentit ve a ser: 'abandó', 'estat ruïnós'. Notem els jocs de paraules amb *piedad* i derivats (és una súplica per impedir la demolició de la capella de la Pietat), *pie*, *pedir*...

11: *Agustino*: sant Agustí. Advertiu les al·lusions a Agustí com a balança: *fiel* ('agulla de la balança') i *nivel*, del ll. *libella*, dimin. de *libra*, 'balança'.

17-20: és a dir, poseu la mà al mateix nivell que el sant impeding la demolició del temple.

22: *fuerte*: la fortalesa de la Ciutadella (veg. també al v. 67). *Farol*: sant Agustí.

23-24: noti's: *dado sol* / *soldado*.

- 40 destruyese a un santuario
sumptuosamente real.
- V
Amparo, vuestra grandeza,
busca una pobre capilla,
que ir, señor, no es maravilla
44 la capilla a la cabeza.
Establezca su entereza
vuestra liberalidad:
48 será a la posteridad,
en el templo de mi fama,
capilla real que aclama
vuestra generosidad.
- VI
52 La tierra a Dios consagrada,
donde el concurso a María
tantos cultos ofrecía,
se vería profanada.
56 ¡La más privilegiada
capilla postrada al suelo!
De vuestro indecible celo
no se puede presumir
que permitáis abolir
60 los privilegios del Cielo.
- VII
64 Bastante ha dado a entender
vuestro católico celo
que fia más en el Cielo
que en el humano poder.
Esta capilla ha de ser,
señor, el antemural
que en este fuerte real,
68 como torre de David,
ha de infundir en la lid
aliento y valor marcial.
- VIII
72 Logre el templo, pues, señor,
entera la subsistencia
por vuestra innata clemencia,

32: *replano*: 'rellano' (cat.?).

33: *esto... es tan llano*: fig. 'això... és tan clar, tan fàcil de veure'.

35-36: entenc que la capella es troba dins, per poc, del perímetre defensiu de la Ciutadella, que s'havia d'enderrocar.

38: el destorb, des de la perspectiva de la monarquia, és la capella, però el prior Eura en canvia el sentit i al·ludeix a la *línea ideal*, en el sentit d' 'imaginària', 'no real'.

43-44: *ir... la capilla a la cabeza*: joc de paraules: *capilla* és una «capucha unida a la capa, el hàbit, etc.» (*DUE*, I, s.v.), però també la capella de la Pietat que s'adreça al rei.

45: *entereza*: aquí en el sentit d' 'integritat' (que el rei promulgui un decret perquè no s'enderroqui).

51-60: cf. **18** 7-10.

52: *María*: N.S. de la Pietat.

58: *presumir*: 'suposar', 'esperar'.

66: *antemural*: cf. «Est és l'antemural de l'arrogància»: **3** 117.

68: *torre de David*: potser al·ludeix a la fortificació on va instal·lar-se David després de conquerir Jerusalem (2S 5:9).

que es el motivo mayor.
 Exímase del rigor
 76 de tanta fatalidad,
 u otro templo levantad
 que aqueste iguale o alcance
 y, en fin, al último lance,
 80 piedad, señor, piedad.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 71-71v.

ATRIBUCIÓ

Veg. el poema que comença «La musa que m'ha inspirat» (núm. 18).

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

Ruegos y motivos quel Prior y Convento de San Agustín / de Barcelona representa à la Magestad de Phelipe 5º. el / piadoso para la manutencion de la Capilla de Nuestra / Señora de la Piedad. / Decimas.

77 *levantal.*

79 *ultimo lana.*

[Al final: *Finis.*]

Dècimes espineles octosil·làbiques (segons el recompte castellà; abbaaccddc).

El poema és una súplica fictíciament adreçada a Felip V per impedir la demolició de la capella de la Pietat, inclosa dins del perímetre defensiu de la Ciutadella que havia de ser enderrocat completament i deixar així una esplanada al seu voltant. Aquest seria la part del prec, «ruegos». De la banda dels motius, recull l'afectació mínima del perímetre defensiu en què incorre el temple i la «innata clemència» del rei, que no pot permetre tal “profanació”. El prior Eura, tot jugant amb l'advocació de la capella i la clemència del monarca, apel·la a la pietat reial, no sense amenaçar que seria una ofensa impia enderrocar un edifici sacre (veg. la dècima VI i el poema 18). Als quatre versos finals, però, admet la fatalitat de l'enderroc i sol·licita un compromís per a la construcció d'un temple nou. Pel destinatari, encara que sigui una ficció, és escrita en castellà.

La capella de la Mare de Déu de la Pietat era una capella exterior al temple del convent de Sant Agustí vell: «Aquesta capella, d'àmbit reduït, estava situada en un extrem de la sala capitular que més tard fou refectori del convent. Corresponia a l'angle del claustre entre llevant i migdia. Començada la seva construcció el darrer any del segle XIV, constava d'una nau amb coberta de creueria, absis quadrangular i algunes capelles secundàries obertes als murs laterals en èpoques distintes» (DURAN 1973, 563). S'ha de destacar el gran predicament que tenia la capella entre la gent de la ciutat, els murs de la qual havien omplert d'ex-vots, i el fervor dels barcelonins per aquesta advocació mariana.¹ Es va conservar després d'una primera fase de demolició d'alguns sectors del convent vell al 1718.² Finalment, va ser traslladada al convent nou, al braç occidental del creuer del temple (BARRAQUER 1906, 188).

¹ Per a més informació sobre la capella, veg. DURAN (1973, 563-566). A JORDÁN (1704-1712, III, 355-359) hi ha informació profusa sobre l'estat de la capella a final del XVII servida per un contemporani. Veg. també la nota 27 del capítol 1. **Biografia**.

² Veg. les dades sobre la destrucció de Sant Agustí vell, el trasllat i construcció del nou convent i la polèmica que es va girar al voltant, a la Introducció, al capítol 1. **Biografia** (esp. nota 65; i també a MARTÍ *et al.* 1980, 43-56).

Com sabem, fra Eura va ser prior del convent d'agustins de Barcelona entre els anys 1729 i 1732; aquest poema va ser redactat, doncs, entre aquestes dues dates, i abans, en tot cas, de la data en què va entrar a l'Acadèmia de Barcelona, en què ja no era prior.

Aquest poema d'Eura va rebre una resposta en vers català, de Benet de Sala i Cella, copiada en el ms. C7 a continuació de l'anterior (f. 71v-72). Seguidament, s'hi copia la resposta d'Eura a Sala (és el núm. **18** de l'obra poètica catalana).³ El text de la dècima de Sala, encapçalat per la rúbrica «A la retroscrita poesia escrigué don Benet de Sala y Sella esta dècima», és el següent:⁴

Per justa causa pledeja
ta elegant musa ingeniosa;
vulla Déu logre, ditxosa,
tanta pietat com enveja.⁵

5 Ta sutilesa campeja
en quant l'amor te ha dictat,
mes com la rahó de estat
té altres forses que la gràcia,
sols previnch a ta eficàcia

10 més enveja que pietat.

³ Sala i fra Eura devien ser bons coneguts: Sala era gironí i poeta, i poc després es trobarien a l'Acadèmia de Barcelona. Justament va ser Sala i Cella qui va comunicar a Antoni de Bastero l'existència del pròleg apologètic de la llengua catalana que encapçalava l'«epilogo» de poesies d'Eura, segons explica una nota manuscrita del canonge al marge de l'únic exemplar que en conservem (FELIU 1996, 235).

⁴ L'havia transcrit COMAS (1972 [1985, VI, 314]) sense explicar-ne el context.

⁵ 4: *com enveja*: 'com pretén'.

21

A la riña de Jacob y Esaú en el vientre de su madre Rebeca

- I
 3 Alienta el pecho que medroso late,
 cobarde musa que la arena mides:
 no de atlantes robustos o de alcides
 se ofrece aquesta vez duro combate;
 a más pequeña lucha te prepara,
 6 más pequeña, es verdad, pero más rara.
- II
 9 Jacob y Esaú, que hermanos hizo
 común la sangre y el genio estraños,
 mayor el ardimiento que los años,
 luchando niños en materno piso,
 salen en obscura angosta valla,
 12 primero que a la luz, a la batalla.
- III
 15 Campo presta Rebeca gravitada;
 armas, la ambición intempestiva;
 valor, la hazaña, en los dos nativa;
 arte, la emulación anticipada;
 y sin campo, valor, armas y arte,
 18 se introduce, severo, el fiero Marte.
- IV
 21 Cuales combaten dos consignas naves
 agitadas del viento en cauce leve,
 estrellan en el vientre al vaso breve
 de Jacob y Esaú los golpes graves:
 auspicio es infeliz, naufragio cierto,
 24 padecerse tormentas en el puerto.
- V
 27 Luchan los dos infantes a porfia
 por lo que la razón aún no conoce,
 y, antes que los alumbre y alboroze,
 deslumbra ya a los dos la primacia.
 ¡Oh, pasión al mando atropellada,
 30 que arrastras el efecto aún ignorada!

2: *arena*: l'arena del combat.

3: *alcides*: 'hèrcules'.

5: *te prepara*: 'prepárate'.

7 i 10: *hizo* / *pisa*: com he comentat a l'apartat **Criteris d'edició** cal llegir el so de [θ] amb *sesea*.

7-8: 'que la sangre común hizo hermanos y el genio [hizo] estraños'.

7: hiat *y* | *Esaú*.

8: hiat *y* | *el*.

11: *valla*: metàfora per 'vagina'; *valla* és «Barrera. Estacada o pared baja hecha para fortificarse en un sitio» (*DUE*, I, 1438, s.v.). Hiat *obscura* | *angosta*.

12: nota al peu: «*Colidevantur in utero ejus parvuli*. Genes. 25, v. 22».

13-16: cf. l'estructura de l'octava XXXIII del poema 3.

15: hiat *hazaña* | *en*.

17: hiat *y* | *arte*.

19: *consignas*: no he pogut documentar aquest adjectiu en cap dels diccionaris consultats en el sentit que reclama el context. És possible que es tracti d'un error paleogràfic per *contiguas*.

22: nota al peu: «*Limacus in superficie ferebantur et similitudinem navis carentis legitimo ponderis*». El text pertany al *Liber quaestionum hebraicarum in Genesim* de sant Jeroni: veg. **Annex VII**.

- VI Vivir no deja en paz, atroz, la envidia
a dos niños de un vientre aún no nacidos,
33 pues, congregados pero mal unidos,
uno contra otro ferozmente lidia;
si en el vientre materno ya hay encono,
36 ¿cómo estarán dos reyes en un trono?
- VII En las lóbregas cárceles metidos
se reconocen mansos los leones,
39 y, siendo más estrechas las prisiones,
son Jacob y Esaú más atrevidos,
que en donde la ambición se mira presa
42 no se puede encontrar mayor fiereza.
- VIII Combaten, pues, los dos en campo corto.
Con la naturaleza el odio crece.
45 Rebeca dolorosa se estremece:
el parto se encamina a ser aborto;
levántanse refriegas repetidas
48 y recibe la madre las heridas.
- IX Vívoras ambos eran racionales
que, buscando salida impacientes,
51 commoviendo dolores vehementes,
de la luz deseada a los umbrales,
nacer cada uno quiere aunque taladre
54 el útero inocente de la madre.
- X Cada cual el triúmfo solicita,
aun a costa de la agena muerte,
57 sin embargo que a entrambos igual suerte,
vencedor y vencido, les compita
pues, immaturo el feto y abortivo,
60 ninguno de los dos quedará vivo.
- XI Clama Rebeca a riesgo conocido
y dice al contemplar los dos infantes
63 en el claustro materno litigantes:
«¿De qué me sirve haberles concebido
si riñas, de la edad o estado estrañas,
66 le rompen a la madre las entrañas?»

26: sinèresi a *aún* (també als vv. 30 i 32).

28: *primacia*: al·ludeix al dret de primogenitura (?). Nota al peu: «*Quis primo egrediatur a lucem prelationis*. Hugo Cond. hic». Sobre Hug de Saint-Cher, veg. **Annex VII**.

38: nota al peu: «Diego de Túnez y Mendoza, *Histor. g^l. de aves y animales*, libro 2º, capitulo 1º». Sobre aquest autor, veg. **Annex VII**.

46: nota al peu: «*Timebat enim de abortu puerorum et per consequens de propria morte*. La Haya. hic». Sobre Jean de la Haye, veg. **Annex VII**.

50: hiat *salida* | *impacientes*.

54: nota al peu: «*Similes filis viperarum qui ab horrentes esse in ventre matris suae volunt exire expectare nolentes naturæ solutionem et ideo corrodunt latera ejus et sic exeunt sino portu*. Pictav. verb. Venter». Per a la identificació d'aquesta referència, veg. **Annex VII**: Pictaviense.

60: nota al peu: «*Si sic permansirent collidendo se necese erat fieri abortum et mortem parvulorum et matris periculum continuum que dolorem*. Abul. sup. *Gen. 25*». Per a la identificació d'aquest autor, veg. l'**Annex VII**.

64: nota al peu: «*Si sic mihi [futurum] erat quid necese fuit concipere*. *Gen. 25*, v. 28»: la referència bíblica és errònia: Gn 25:22.

- XII Si Dios consulta (no de las estrellas
las vanas solicita observaciones),
69 sus tristes representa confusiones
al que Artífice es y Autor de aquellas
y en el caso presente que le informa
72 le responde el Señor en esta forma:
- XIII «Dos gentes y dos pueblos prodigiosos
en el útero traes recondidos
75 que, en tierras y efectos divididos,
al orbe dejarán nombres famosos,
ocupando, ruidosa, la memoria
78 los más remotos senos de la historia».
- XIV Pueblos los llama, y gentes, mas no hijos,
no porque entonces no lo parecían
81 sino porque los dos producirían
dos pueblos dilatados y prolijos:
ascendiente Jacob del pueblo hebreo
84 y príncipe Esaú del idumeo.
- XV «A Jacob –dijo Dios– elijo y quiero;
a Esaú desestimo y aborrezco.
87 Al primero piadoso compadezco;
al segundo desecho justiciero;
que mis justos decretos inefables
90 son a la mente humana inescrutables.
- XVI »Fígulo justo soy artificioso
que, libremente, de una misma masa,
93 para gloria y honor a un vaso traza
y al otro quiere hacer contundioso.
Si al Artífice sumo así le plaze,
96 ¿cómo el barro argüirá por qué lo hace?
- XVII »El mayor –añadió– será vencido
del hermano menor y de su gente;
99 a su imperio y poder obediente,
él, y su pueblo, servirá rendido,

66: nota al peu: «*Rebeca denotas ecclesiam quae Jacob nempe Christo d. fideles peperit sed cor concepisse fert molleste quia ita discondes rixantes ecclesiae sunt molesti ut Christo D^o concepisse sive peperisse egerrime fert.* La Haya, hic».

67: nota al peu: «*Preteritque Rebecca ut consuleret Dominum.* Gen. 25, v. 28»: la citació és de Gn 25:22, com la del v. 64 (la Vulgata fa *perrexitque*; per comptes de *preteritque*). Noti's com fa *Dios*, OD, sense la preposició *a*.

70: hiat *Artífice* | *es*.

74: *recondidos*: de *recondir* (cat.?).

77: nota al peu: «*Duæ gentes [sunt] in utero tuo et duo populi in ventre tuo dividuntur.* Gen. 25, v. 23»: segons la Vulgata és «*ex ventre*».

84: nota al peu: «*De Esau venerunt idumes, de Jacob israelitae sive judes.* Abul. hic». Els idumeus o edomites són els habitants d'Edom (o Idumea), regió del sud-est del Mar Mort. Se'ls considerava descendents d'Edom, sobrenom d'Esaú.

88: nota al peu: «*Jacob dilexi Esau autem odio habui.* Ad Rom. 9, v. 13».

91: *figula*. 'terrisaire': cultisme ll., del verb *figulo* 'modelar', relacionat amb l'italià *figulina*: 'art del terrisaire, objecte de terracota'. Darrera d'aquesta imatge hi ha el passatge bíblic de la creació d'Adam.

94: *contundiosa* 'dèbil': cultisme ll., de *contundo*, 'debilitar', 'abatir' (?).

95: nota al peu: «*An non habet potestatem figulus luti ex eadem masam facere aliud quidem vas in honorem aliud vero in contumeliam.* Ad Rom. 9, 21»; on diu *masam* la Vulgata fa «*massa*».

96: hiat *lo* | *hace*.

- 102 que mi amor no gradúa la grandeza
por el orden de la naturaleza.
- XVIII »Mayor será Esaú por ser primero,
menor será Jacob por ser segundo,
105 que en las cuentas sofisticas del mundo
consiste el ser menor en ser postrero,
pero yo que hago cuenta en otros ceros
108 a los últimos hago los primeros».
- XIX Así dijo y así se cumplió todo,
pues David, de Jacob pimpollo hermoso,
111 al volver de la Siria victorioso,
en Idumea pudo hallar el modo
de vencer a dieciocho mil contrarios
114 y hacer a los restantes tributarios.
- XX Cumplióse en el valiente Hircano, gloria
de Jacob, que rindiendo a toda prisa
117 la ciudad de Adora y de Marissa,
logró tan alta y singular victoria
que obligó, dominante, al idumeo
120 a la circuncisión y rito hebreo.
- XXI Cumplióse en Cristo, prometida estrella,
de Jacob rectamente originada,
123 de cuyos esplendores ilustrada
la nación gentil pasó a más bella,
doblando las cervices aun los reyes
126 a la blanda coyunda de sus leyes.
- XXII Cumplióse entre las dos naturalezas,
angélica la una, la otra humana,
129 la primera mayor y más anciana,
la segunda menor en las grandezas,
pues en Cristo, en donde no la ignoran,
132 los ángeles la sirven y la adoran.

100: nota al peu: «*Populusque populum superabit et major serviet minori*. Gen. 25, v. 23».

108: nota al peu: «*Erunt novissimi primi et primi novissimi*. Mat. 20, v. 16».

110: Jahvè va posar el nom d'Israel a Jacob (Gn 32:28-29, en el passatge de la lluita a Edom: aquest fet és al·ludit als vv. 177-178). David pertany a una de les dotze tribus d'Israel, una per cadascun dels fills de Jacob.

113: nota al peu: «*Hoc impletum est tempore David qui fecit idumeos sibi contributarios ut habit*. 2 Reg. 8». Aquest text no pertany a la Vulgata. Amb tot, 2R 8:13-14 (avui 2S 8:13-14) narra, efectivament, la victòria de David sobre divuit mil edomites o idumeus, en tornar de derrotar els arameus a Síria, a la vall de la Sal. Segurament el passatge, com s'especifica en altres ocasions en les notes marginals d'aquest text, pertany a un text comentat com la *Biblia maxima*.

115-118: *Hircano*: Joan Hircà (135-104 aC), summe sacerdot i sobirà dels jueus, conqueridor de Samaria i Idumea; les seves expedicions militars contra Cendebeu són narrades a 1M 16:1-10, tot i que allà no consten els noms d'aquestes dues ciutats sinó Cedron i Asdod (a la plana de Filistea).

117: hiat *de | Adora*. *Adora*: Adoraim (?), a les muntanyes de Judà, prop d'Hebron. *Marissa*: Mareixà (?), al Xefelà, al nord-oest de l'anterior i no lluny d'ella.

119-120: els idumeus van ser obligats a convertir-se al judaisme en temps de Joan Hircà.

120: nota al peu: «*Josephus de Antiq.*, lib. 3, cap. 17». Sobre Josep Flavi, veg. **Annex VII**.

122: nota al peu: «*Orietur stella ex Jacob*. Num. 24, v. 17. *Impletum est in Christo cui colla gentium subclita sunt*. *Biblia max. hic*».

126: *coyunda*: 'eixanguer del jou'.

128: hiat *la | una*.

- XXIII Cúmplese, finalmente, en los electos,
a quienes, obsecuentes, los precitos
135 sirven todos, y son aun los delitos
o gloria o ejercicio a los perfectos,
138 pues todo lo criado y producido
efecto y gloria es del escogido.
- XXIV Aun en los dos niños, verdadero
se fue el divino oráculo cumpliendo,
141 pues entrambos infantes combatiendo
el segundo triümfra del primero.
El mismo evento publicarlo puede
144 pues, vencido Esaú, el campo cede.
- XXV Sale Esaú del campo decaído,
al alcance le va Jacob ligero,
147 luego aunque Esaú sale primero,
no es aqueste el primero que ha nacido,
que, aunque primero sale, bien se arguye
150 que no nace Esaú sino que huye.
- XXVI Del pie le prende con la tierna mano,
de su enemigo, fuertemente asido;
153 luego allí Esaú quedó vencido
del valor prodigioso de su hermano,
pues no puede ignorar el que es guerrero
156 que siempre es el vencido el primero.
- XXVII Astuto combatiente, el pie le toma
en el duro combate con la diestra,
159 y apenas Esaú de la palestra,
para que pueda respirar, se asoma,
con acción a modo impulsiva,
162 del vientre de la madre le derriba.
- XXVIII No la mano le toma, y es misterio
asirle solamente de la planta,
165 que Jacob a Esaú no le levanta
antes bien le despoja del imperio,
de donde consiguíó el blasón glorioso
168 de audaz suplantador artificioso.

131: nota al peu: «*Et adorent eum omnes a[n]geli ejus*. Ad hebre. 1, v. 6»: la Vulgata diu «...angeli Dei». Hiát *Cristo* | *en*.

134: *precitos*: 'rèprobes', 'predestinats a la damnació'.

138: nota al peu: «*Spiritualiter in electis ac reprobis qui a quid quid a reprobis aut circa reprobos agitur id totum servit ac proficit saluti ac felicitati electorum omnia enim propter electos ait apostol.* Ad timothe. cap. 2, apud Bib. max.».

142: nota al peu: «*Completem est ad literam in ipsorum personis*. Bibli. max. hió.

143: *publicarla*: 'fer-lo públic', mitjançant el part.

150: hiát *que* | *huye*.

151-152: hipèrbaton: 'con la tierna mano le prende del pie de su enemigo, fuertemente asido'.

151: «En hebreu hi ha un joc de paraules entre el nom de *Jacob* i [...] *talá*. [...] Sembla que primitivament el nom sencer era *Jacobel*, que volia dir 'Déu protegeix'; però reduït a *Jacob*, s'entenia 'el qui agafa el taló per fer la traveta'» (*Bib. Cat. Int.*, 45 nota k).

153: nota al peu: «*Plantam fratris tenebat manu*. Gen. 25, v. 23»: és Gn 25:25.

156: hiát *vencido* | *el*.

161: hiát *modo* | *impulsiva*.

- XXIX No se opone al quedar Jacob triunfante
ofreer, en Seir, con larga mano,
171 dones a Esaú, y cortesano:
siete veces postrásele delante,
que aun en las políticas porfias
174 quiso Jacob vencerle a cortesías.
- XXX Luego entonces, Jacob pasó a rendirle
a su hermano Esaú; pero qué mucho,
177 si, luchando en Edom con Dios, escucho
pedirle el Señor treguas y decirle:
«Si contra Dios peleas de esta suerte,
180 ¿cómo el hombre jamás podrá vencerte?»

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 87-89v.

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

Al ms. no consta cap indicació d'autor, ni a la rúbrica ni a la taula, que fa: «A la riña de Jacob y Esaú en el Vientre de su Madre Reveca. Rimas». Però a l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*, consta que, en la junta particular del 7 de novembre de 1732, se li va encarregar: «P.M. Agustín Eura, religioso agustino: *A las riñas de Jacob y Esaú dentro el vientre de su madre. Verso a su elección.*» El primer de desembre del mateix any va llegir Eura l'encàrrec.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

A la Riña de Jacob y Esa- / ú en el Vientre de su Ma- / dre Rebeca ~ Asunto Aca- / demico Sextas Rimas.

1 *Aliente*

[1: corregeixo pel temps verbal imperatiu, 2a p.s., que demana l'oració.]

51 *comoviendo*.

58 *compete*.

59 *imaturó*.

67 *Si Dios (lo) consulta*.

[67: segurament el copista no entenia l'expressió original i hi va afegir (entre parèntesis, però) aquell pronom, fent el vers hipermètric.]

94 *quiere*.

[94: entenc que Déu es compara a si mateix a un terrissaire, al qual es refereix en 3a p.s.; *quiere* ha d'estar en correlació amb *traza* (v. 93).]

107 *hago la cuenta*.

[107: l'addició de l'art. provoca hipermetria.]

113 *18 mil*.

120 *ritu*.

142 *triunfa*.

146 *al alcanze le da*.

168: nota al peu: «*Id circo apelabit eum Jacob. Gen. 25, v. 25. Quod interpretatur supplantatur idest victor arte*». L'afegit deu pertànyer a algun comentarista, el qual es fa ressó d'un altre sentit del mot Jacob: 'el que suplanta' (REAU 1957 [1996, I/1, 175]). Cf. *Oración panegírica*, § 26: «*Jacob se interpreta supplantator*» (**Annex V.ii**).

169: cf. l'expressió a 7 334.

170-172: després de fugir d'Esaú, per la qüestió de la benedicció usurpada, els dos germans es retroben prop de Seir, el país d'Esaú, a Edom, i allà Jacob es va prosternar set vegades davant del seu germà.

170-171: hipèrbaton: 'ofreer, con larga mano y cortesano, dones a Esaú en Seir'.

171: hiat a | *Esaú*.

174: nota al peu: «*Progrediens adoravit pronus in terram septies. Gen. 33, v. 3*».

179: nota al peu: «*Quoniam si contra Deum fortis fuisti quanto magis contra homines prævalebis. Gen. 32, v. 28*».

[146: segurament és un error del copista per trivialització: l'expressió *alcance le da* és més comuna que la de la conjectura de lliçó original que proposo.]

159 *y apenas de Esaú.*

[159: corregeixo el que sembla una addició de la preposició que no fa sentit.]

170 *en sair.*

[170: el copista no devia entendre el nom de la muntanya de Seir.]

Sextets endecasil·labs (segons el recompte castellà; ABBACC).

El poema desenvolupa el passatge bíblic de Gn 25:22-26: Isaac prega Déu perquè la seva dona Rebeca és estèril: «El Senyor el va escoltar i Rebeca va quedar embarassada, però els fills que esperava topaven entre ells dins les entranyes de la mare. Ella deia: “Perquè m’ha de passar a mi una cosa així”. Anà, doncs, a consultar el Senyor, i el Senyor li va respondre: “Hi ha dues nacions en el teu ventre; dos pobles naixeran de les teves entranyes. L’un serà més fort que l’altre, el més gran servirà el més petit”. Quan se li van complir els dies, Rebeca portava bessonada. El primer que va sortir era rogenic, tot ell cobert com d’un mantell pelut: li van posar el nom d’Esaú. Tot seguit va sortir el seu germà, agafant amb la mà el taló d’Esaú: li van posar el nom de Jacob» (segons la trad. de *Bib. Cat. Int.*, 45).

Es tracta d’un poema d’encàrrec de l’Acadèmia de Barcelona, d’un “assumpte acadèmic” (veg. Atribucions, més amunt). L’encàrrec li és fet en la junta particular del 7 de novembre de 1732 i en la del primer de desembre del mateix any el llegia.¹ No n’he localitzat cap còpia, de mà de fra Eura o no, a l’Arxiu de la RABLB, malgrat que a començament del Vuit-cents n’hi havia una: a l’*Indice de Poesias de la Acad^a*, lligall 1-II-1 del mateix arxiu, fet a principi del XIX, figura el títol «A la riña de Jacob y Esaú en el vientre de su madre. Sextas-rimas. Anónimo», entre els poemes sense datar.

En aquesta composició és ben patent la influència gongorista, especialment en la sintaxi.

¹ Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*.

22

[Descripción poética de la catedral de Salamanca]

- I
 4
 8
- Bella fábrica altiva, a quien la cara
 jamás he visto, describir intento,
 y en esta pertinaz tentación rara
 me será muy preciso el ir a tienta.
 Tentando, pues, la obra con la vara
 racional del obscuro entendimiento,
 mis cortas consonancias, hoy tracistas,
 describirán grandezas nunca vistas.
- II
 12
 16
- Nada he visto yo, y poco oído,
 de esa fábrica excelsa celebrada,
 pero al ver que a María se ha construido
 cuando a los cielos sube a hacer morada,
 matemáticamente he discurrido
 que la obra estará tan bien planteada
 que tendrá en la grandeza y el aseó
 una casa María de recreo.
- III
 20
 24
- Doscientos y veinte años para verse
 concluida ha sido menester emplearse,
 que tanto tiempo pide para hacerse
 cuanto en otras bastó para acabarse.
 Cómo debe la fábrica estenderse
 bien puede desde aquí considerarse,
 pues cuán grande será demuestra harto
 la larga expectación de tan gran parto.
- IV
 28
 32
- Dos hemisferios dicen que contiene
 el grande templo en las dos mitades,
 a donde el sacramento, sol perenne,
 esparce a un mismo tiempo claridades;
 y, pues que son dos soles los que tiene
 el cielo en todas sus capacidades,
 no sin gran fundamento me recelo
 que ha de ser este templo un nuevo cielo.

5: hiat *la* | *obra*.

7: *tracista*: «persona que traza planos ideándolos» (*DUE*, II, s.v. *Tracería*).

8: *nunca vistas*: amfibòlia: en el doble sentit d'«incomparables al món' i de 'no vistes' pel poeta.

9: hiat *Nada* | *he*.

11-12: la catedral nova de Salamanca és consagrada a la Verge de l'Assumpció (veg. l'inici de l'assumpte 4t del certamen: «La imagen de María Santíssima Señora Nuestra en el misterio de su Assunción gloriosa, titular de esta Santa Iglesia, se coloca...», segons la còpia manuscrita que, de la carta tramesa pel capítol de Salamanca a l'Acadèmia de Barcelona convidant-los a participar-hi, guardava Antoni de Bastero entre els seus papers (ms. 140 de la BSDG), doc. núm. 22).

17-18: la construcció de la catedral nova de Salamanca, una de les darreres manifestacions del gòtic a Castella, va ser iniciada al 1513: així doncs la referència és exacta: al 1733, quan rebien a l'Acadèmia de Barcelona la proposta per celebrar poèticament l'efemèride feia 220 anys de l'inici de la construcció. D'altra banda, ja ho especificava l'inici de l'assumpte 5è del certamen: «En conduzir a su última perfección esta grande obra se empleó el laborioso afán de duciento[s] veynte años» (ms. 140 BSDG).

23: hiat *demuestra* | *harto*.

- V Un cielo es poco: un mundo compendiado
 es este templo vasto y eminente,
 pues dentro de su espacio dilatado
 36 encierra al oriente y occidente.
 En riquísimo trono duplicado
 miro y contemplo esta verdad patente,
 40 pues allá el sol se pone en blanca nube
 y en distinto lugar el alba sube.
- VI El pan del cielo que a la tierra trajo
 en una nave celestial mercante
 a menos costa y con menor trabajo
 44 llega esta vez aquí más abundante,
 pues viniendo del cielo por atajo
 a este puerto feliz en un instante,
 48 por golfos de piedad y vientos suaves,
 al templo se transporta en cinco naves.
- VII Entre columnas varias que el crucero
 del templo forman, de este cielo atlantes,
 a otro Sansón más fuerte considero
 52 puesto en la dura cruz de ansias amantes
 (auspicio celestial, feliz agüero)
 que eternamente durarán constantes,
 56 pues estiende los brazos soberanos
 por fijar las columnas con las manos.
- VIII Las imágenes bellas, celestiales,
 que sobre basas sólidas, altivas,
 ademanes tendrán tan naturales

25-40: aquests versos es basen en un fragment de l'enunciat de l'assumpte 7 de la convocatòria poètica, no pas del tot intel·ligible, si més no en la còpia del ms. 140 BSDG: «Las dos mitades de este gran templo pueden considerarse como dos emismeros [sic] de un mismo cielo que ilustró successivamente el Sacramento, sol de justicia. Oy tiene ya rodeada esta su esfera y se colloca en el nuevo emisferio sin dexar de ilustrar el antiguo. Y para que sea también parecida a los cielos en la prerrogativa de ser obra de entendimiento (*Qui fecit celos in intellectum*: Splm. 135 [ha de ser *intellectu* i *Pslm.* (Ps 135:5)]) dispuso que esta fábrica fuesse obra de ingenio y de puro ingenio al ver con quanto gusto se colloca aquí el divino sol y quan acrehedora la haze a la discipción de Obidio, *Regia solis erat*, etc. No dexaran de tener los orbes selestiales sue [sic] zelos azules por no sé qué ve[n]tajas que acaso se figuran en este nuevo cielo. Pídesse a las musas la expresión de estos zelos en endechas reales». Els dos "hemisferis" deuen ser els dos temples, la catedral vella i la nova. Sobre el simbolisme del temple cristià, es pot consultar ESTEBAN (1990, 177-195).

26: hiat *templo* | *en*.

27: llegiu '*perene*'.

36: hiat *encierra* | *al*.

37-40: cf. aquest fragment de l'enunciat de l'assumpte 8: «El templo que edificó Salomón devió lo magestuoso a la magestad del dueño soberano [...]. Pero nuestro templo lo es de suyo tan magestuoso, que en cierto modo presta magestad a los soberanos dueños que en él se collocan, Jesús sacramentado y María gloriosa en estatua. En el sacramento se dissimuló la divinidad hasta ocultar aun aquel fulgor y magestad que, según san Gerónimo, se translucía en el rostro humano del Salvador en su vida mortal [...]. Pero lo augusto del nuevo templo y tabernáculo, quando en él se dexa mirar el sacramento, obliga a los ojos y a la fantasia a conformarse con la fee y a divisar por entre las nubes de la sagrada hostia los fulgores y la magestad de lo divino [...]» (ms. 140 BSDG).

41-42: simbologia de Maria com a nau; cf. «Vos soys la hermosa naue / que truxo el Pan divino / que en este sacro leño / atrauassado miro» (d'unes «endechas» de Lope de Vega que comencen «Cercado de congoxas», a ARELLANO (1637, f. 5v).

48: *cinco naves*: al·ludeix a les cinc naus de la basílica.

50: cf. 7 31, on el monestir de Montserrat també és un Atlant que sosté el cel.

51-52: veg. la nota a 6 75.

- 60 que a alientos del cincel parezcan vivas,
al edificio miran, y son tales
las grandezas que observan excesivas,
64 que, absortas del primor, sin que otro puedan,
en el mismo lugar estatuas quedan.
- IX Tabernáculo, trono, solio y ara,
tan bello mi atención lo considera
que, si en él Pedro a Cristo le rogara
68 quedarse, necedad no pareciera,
pues si, de Dios, David proprio declara
tabernáculo al sol, aquí tuviera
en María otro sol y, más benignos,
72 en apóstoles doce, doce signos.
- X Las elevadas torres atalaya
contra Damasco son, que al enemigo
consiguen el hacerle estar a raya
76 con el amago sólo del castigo:
míralas desde lejos y desmaya,
buscando en el averno triste abrigo,
y, sin contradecir su infame anhelo,
80 las mira con dolor subir al cielo.
- XI Callen los obeliscos, mausoleos,
pirámides, colosos, muros, fanos,
iliones y otros muchos devaneos
84 que erigieron gentiles y paganos,
pues, siendo de este templo los trofeos
besar los pies hermosos soberanos
de Cristo y de su madre sacrosanta,
88 no pudieron tener tan buena planta.
- XII Sirvan por descripción, templo famoso,
estas líneas, aunque superficiales,
que quien de ti no está muy noticioso
92 no las puede tirar muy especiales.
Bastan para inferirte majestuoso
la cantera y lugar de donde sales,

57-64: cf. amb l'enunciat de l'assumpte 4: «La imagen de María Santísima Señora Nuestra en el misterio de su Assunción gloriosa, titular de esta Santa Iglesia, se coloca en el nuevo magnífico tabernáculo dando alma al segundo cuerpo en un nicho muy capás y hermoso. Allí se muestra con acción de salir del sepulcro y subir al cielo, mirándola com[o] absortos los sagrados apóstoles, saliendo a su recibimiento; la santísima Trinidad representada en tres bellísimas imágenes con nuevo brillante magestuoso adorno de nubes y rayos que la rodean; el simulacro está tan hermoso y tan vivo y la acción de subir tan propia, que nada le falta para equivocarse con su original sino bolar con efecto assia el empíreo...» (ms. 140 BSDG).

63: *sin que otro puedan*: 'sense poder fer altra cosa'.

69-70: 'pues si David proprio declara tabernáculo de Dios al sol'.

74: *Damasca* metonímia per 'els turcs'.

81-83: aquesta estrofa respon a l'apartat final de l'enunciat de l'assumpte 1 (veg. el text al comentari final); els set membres de l'enumeració es refereixen, sinó tots la majoria, a les set meravelles de l'art antic: *mausoleos* (de mausol, a Halicarnàs), *pirámides* (d'Egipte), *colosos* (colós de Rodas), *muros* (jardins penjants de Semiramis a Babilònia), *fanos* (del ll. *fanum*, 'temple', temple d'Artemis, a Efes); les dues meravelles que resten són l'estàtua de Zeus a Olímpia i el far d'Alexandria; *iliones* (d'Ilió, 'Troia', segurament genèric per construccions antigues i mítiques).

81: cf. 7 55-56.

96 pues de error y aun de examen está franca
obra que se trabaja en Salamanca.

XIII

La que más se parece a la figura
que imita es la más propia y bien formada:
no, pues, se desemeja la pintura
100 a esa obra immortal de mi ignorada,
pues si se debe a diligencia pura,
no a sus fondos, el verse consumada,
de ella misma esta vez siguiendo el genio
104 se hace la descripción a puro ingenio.

TESTIMONI

Imprès: CALAMÓN (1736, 294-296).

ATRIBUCIÓ

Aquest poema i el següent vénen encapçalats per l'epígraf: «EL RR.P.M.FR. AGUSTIN EURA, DE LA ORDEN DE SAN AGUS- / tin, Academico de la Academia de Barcelona» (p. 294). A la taula: «Poesias del RR.P.M.Fr. Agustin Eura.»

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'edició impresa al 1736.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

A continuació de l'epígraf: «al / ASSUNTO I.»

29 *solos*.

Octaves reials endecasíl·làbiques (segons el recompte castellà; ABABABCC).

Poema de lloança, convencional i conceptuós (veg. el v. final), i, com el mateix Eura reconeix (vv. 89-92), superficial. Aquesta composició i la següent es troben incloses a la secció «Aplausos poéticos a la consumada perfección de el templo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca» de l'esmentada edició de Salamanca (pp. 265 ss.).

La «Proposición de asuntos» fa:

Los comisarios de el ilustrissimo cabildo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca, deseando dar todos los agrados y atractivos posibles a las Fiestas de la Dedicación de su ya consumado templo y colocación de el Santissimo Sacramento en su nuevo magnifico tabernáculo, tenían ideado proponer un Certamen Poético con las formalidades que se estilan. Pero, entendiendo que algunos de los más cultos y celebrados ingenios de España gustarían, si, de honrar la celebridad con la gala y adornos de la poesía pero con la precisa condición de que no huviesse figura de certamen, graduación de poemas, ni assignación de premios, por lograr este honor y no perder los preciosos rasgos de tales ingenios, resolvieron mudar su idea y reducirla a disponer asuntos, y remitirlos privadamente a determinados sugetos (de cuya generosidad esperan ser favorecidos) para que entre ellos compongan a los que más gustaren y, en cada uno, poco o mucho, como fueren servidos; que aun por esso en los más, aunque va señalado el metro de los versos, no se señala la medida de los poemas. Éstos, siendo selectos como no se duda, nunca pueden ser

90: sinèresi a *lí-neas*.

100: hiat a | *esa*.

101-102: cf. el fragment següent de l'assumpte 5 de la convocatòria: «Mucho coste llevó la expectación virginal, pero, como aquel antiguo celebrado pinsel, viéndose notar de vagaroso en sus primores respondió *Diupingo quia eternitati pingo*, assí el zelo conductor de la fábrica, aun quando no fueran tan escasos los fondos, pudiera reducir su apologia a estas dos palabras *Eternitati edifico*» (ms. 140 BSDG).

largos, y de tan celebrados ingenios siempre serán sumamente plausibles y estimables, y dexarán muy obligada la gratitud de el ilustrissimo cabildo, que los dará de molde a la luz pública para eterna recomendación y celebridad de sus fiestas. Los asuntos son los siguientes:

ASSUNTO I

La magnífica primorosa fábrica de este gran templo, donde cada parte es un todo de primor y grandeza, puede passar por el *non plus ultra* de la arte humana; y aún de ello se puede preguntar con Estacio: *coelo ne paractum fluxit opus?* Las tres torres, las cinco naves, el cruzero, el tabernáculo, todo es singular o sin par, no menos en las cuentas de la arquitectura que en los cálculos de la aritmética: *Numero Deus impare gaudet*. Deséase una Descripción Poética de esta fábrica que haga enmudecer la jactancia y mortifique bien la vanidad de las siete maravillas de el mundo, y aun dé qué pensar a la soberbia salida de el famoso templo de Salomón. *En octavas*.

D'aquesta edició de Salamanca donen notícia, entre altres, RUBIÓ (1958 [1986, 149]), COMAS (1972 [1985, VI, 321]) i MASSOT (1986, 106).¹

Fra Eura, que no havia vist la catedral ni en devia tenir notícia directa (com segurament la gran majoria dels que hi van participar i, no cal dir, dels col·legues de l'Acadèmia) treu la poca informació que revelen els seus versos dels enunciats dels "assumptes" mateixos de la convocatòria.²

Tenim, a més, notícies de primera mà de la rebuda, pels membres de l'Acadèmia de Barcelona, de la convocatòria a la participació poètica.³ La informació és a l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, plec *Lista de los académicos y distribución de assumptos*. Fra Eura exerceix de director interí a la reunió de junta particular del 18 d'agost de 1733. En aquesta ocasió «se leyó una carta del deán y cabildo de la Santa Iglesia de Salamanca escrita a nuestra Academia de Barcelona a fin de que se componga a algunos de los 12 assumptos adjuntos para elogiar su nueva cathedral como más largamente consta de la misma carta». Agustí Eura i Francesc Çavila van ser comissionats per comunicar-ho al president de l'Acadèmia, el marquès de Risbourg. L'endemà, 19 d'agost de 1733, Agustí Eura donava «cuenta» d'haver resolt aquest afer: el president va aprovar la resolució de respondre al capítol de Salamanca. Es van distribuir còpies dels «assumptos» perquè fossin triats pels acadèmics. El primer de setembre es llegeixen els treballs redactats: sis acadèmics en presenten a diferents «assumptos» (entre 1 i 2 per cap). Agustí Eura n'havia preparat per a les propostes 1, 3, 5 i 8. No se'ns han conservat les redaccions per als assumptes 5 i 8, si és que va arribar a compondre-les.⁴ En el mateix volum van ser publicats treballs dels acadèmics Serra i Postius, Prats, Sentmenat, Comes, Armegol, Amat, Dalmases i Galceran de Pinós.

¹ RUBIÓ (1958 [1986, 149]) treu de l'enciclopèdia Espasa la notícia que a CALAMÓN 1736 hi ha dos poemes d'Eura, però no ha vist el llibre. De Rubió treu la notícia COMAS (1972 [1985, VI, 321]). He examinat l'exemplar que d'aquest llibre hi ha a la Biblioteca del Monestir de Montserrat, sign.: B.CXII, fol 10.

² En les notes al peu he assenyalat aquesta vinculació. Si bé els textos poètics d'Eura i la «proposició de assumptos» així com els enunciats dels assumptes 1 i 3, per als quals va trametre textos fra Eura, els he transcrit a partir del llibre CALAMÓN 1736, per al contingut dels altres assumptes he utilitzat la còpia manuscrita que tenia Antoni de Bastero de la carta del capítol de Salamanca rebuda per l'Acadèmia de Barcelona, avui entre els papers del canonge relligats al ms. 140 de la BSDG (doc. núm. 22).

³ Veg. el que a la Introducció ha estat dit sobre aquesta qüestió, a l'apartat biogràfic i a **2. Obra. 2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona**.

⁴ Perquè alguns dels motius per desenvolupar en aquests assumptes ja els ha inclosos fra Eura en aquest text: cf. les notes als vv. 17-18, 101-102 (per a l'assumpte 5) i 37-40 (per a l'assumpte 8).

EL RR. P. *M. Fr. AGUSTINEURA, DE LA ORDEN DE SAN AGUSTIN, Academico de la Academia de Barcelona al*

ASSUNTO I.

Bella fábrica altiva (à quien la cara
Jamás he visto) describir intento;
Y en esta pertináz tentacion rara
Me será muy preciso el ir, à tiento:
Tentando pues la obra con la vara
Racional del obscuro entendimiento,
Mis cortas consonancias oy trazistas
Describirán grandezas nunca vistas.
Nada he visto yo, y poco oído
De esta fábrica excelsa celebrada,
Pero al ver, que à Maria se ha construido,
Quando à los Cielos sube à hazer morada,
Mathematicamente he discurrido,
Que la obra estará tan bien planteada,
Que tendrá en la grandeza, y el aséo
Una Casa (Maria) de recreo.
Doscientos, y veinte años para verse
Concluida, ha sido menester emplearse,
Que tanto tiempo pide para hazerse
Quanto en otras bastó para acabarse:
Como debe la fábrica estenderse,
Bien puede desde aquí considerarse;
Pues quan grande será demuestrá harto
La larga expectacion de tan gran parto.
Dos emisferios, dicen, que contiene
El grande Templo en las dos mitades;
A donde el Sacramento, Sol perenne,
Esparce à un mismo tiempo claridades;
Y pues que son dos solos, los que tiene
El Cielo, en todas sus capacidades,
No sin gran fundamento me recelo,
Que ha de ser este Templo un nuevo Cielo.
Un Cielo? es poco: un Mundo compendiado
Es este Templo vasto, y eminente;
Pues dentro de su espacio dilatado
Encierra al Oriente, y Occidente
En riquísimo Trono duplicado
Miro, y contemplo esta verdad patente;
Pues allá el Sol se pone en blanca nube,
Y en distinto lugar el Alva sube.
El Pan del Cielo, que à la tierra traxo
en una Nave Celestial Mercante,
A menos costa, y con menor trabajo

23

*Imitan de omnipotentes
manos lo más elevado
del primor las que, valientes,
dan, de piedra en accidentes,
un jardín sacramentado.*

I

GLOSA

Descuelga, Euterpe, el dorado
sonoro plectro, si acaso
en el salón del Parnaso
4 el polvo no le ha gastado.
Mira, advierte con cuidado
artífices excelentes
que, ejecutando evidentes,
8 tantos milagros del arte,
las circunstancias, en parte,
imitan de omnipotentes.

II

Milagros tales hicieron
12 en el templo salmantino
que, llegando a lo divino,
a sí mismos se excedieron.
Allí practicar supieron
16 primores que han descifrado
al sacramento y han dado
tan evidentes las muestras
que de él casi tocan nuestras
20 *manos lo más elevado.*

III

Las piedras, cuyas labores,
formando un nuevo portento,
son flores del sacramento
24 y un sacramento de flores,
a los diestros escultores
se rindieron obedientes,
que, aunque algo más diligentes
28 las que eran frágiles fueron,
al golpe también cedieron
del primor las que valientes.

IV

El sacramento al revés
32 de lo que se ve amanece,
pues es lo que no parece

1: cf. sermó *Musas del Parnaso*, §§ 10 i 18 (**Annex V.1**): «Euterpe era presidente de la música e instrumentos de cuerda [...] Euterpe es la quarta del coro de las Musas, cuyo plectro es el más dulce en los instrumentos músicos y canto»

25-30: aquest fragment recull elements, com també altres passatges del poema, de l'inici de l'enunciat de l'assumpte 2: «Es un prodigio la docilidad con [que] estudió la piedra quantas labores y figuras la dictó el arte y la fantasía de summos maestros; piedra ya culta, ingeniosa, erudita, demuestra bien haver pulido y labrado su rudeza a vista de la Universidad de Salamanca» (ms. 140 BSDG).

29-30: 'al golpe del primor también cedieron las que [eran] valientes', és a dir, 'dures'.

36 y lo que parece no es;
y en esas flores que ves
con apariencias vivientes,
los artífices prudentes,
40 con primoroso denuedo,
del sacramento un remedo
dan de piedra en accidentes.

V

Piedras son aquesas flores
aunque, el arte a su favor,
alma les preste el primor
44 y viveza los colores.
Pero tan finas labores
del artífice han logrado
que, siendo aquí lo objetado
48 nada de lo que parecen,
a nuestros ojos ofrecen
un jardín sacramentado.

TESTIMONI

Imprès: CALAMÓN (1736, 296-297).

ATRIBUCIÓ

Veg. el que he dit per al poema anterior.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'edició impresa al 1736.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica:

«AL ASSUNTO III»

Dècimes espineles octosil·làbiques (segons el recompte castellà; abbaaccddc).

Per als motius de la redacció d'aquest poema i sobre la seva edició a Salamanca, vegeu el comentari al final del poema anterior. La proposta del capítol de Salamanca per a aquesta secció deia:

ASSUNTO III

Las mismas piedras con la variedad floreciente de sus labores visten todo el templo a la moda de un vergel amenísimo.¹ Las flores son immarcescibles y prometen conservar un semblante de primavera immutable, sin que lo alteren las injurias de el tiempo, ni las pesadumbres de los siglos; y se cree que lo cumplirán, pues aunque la sustancia no parece se puede dudar, que es vegetable, los accidentes son de piedra, lisonjeando con este misterioso disfraz al Sacramento Augusto que habita en su recinto. Para que tengan su merecida gloria las manos primorosas que, a esfuerzos de la piedad y de el arte, supieron hazer este milagro se podrá glosar en *dézimas* esta *quintilla*:

*Imitan de omnipotentes
manos lo más elevado
de el primor, las que, valientes,
dan, de piedra en accidentes,*

32: *amanece*: 'apareix', 'es manifesta'.

¹ A l'arquitectura gòtica de la catedral nova de Salamanca s'afegí la rica decoració plateresca, amb complicades motlures i ornamentació abundant, especialment a la façana.

un jardí sacramentado.

24

- I
 3 Ronca la voz al susto
 del golpe que la Parca a la cabeza
 del cuerpo más augusto
 6 tiró severa, no halla la fineza
 expresión al dolor, y en sus regiros
 se ahogan unos a otros los suspiros;
- II
 9 sin concierto el Parnaso,
 flojos los plectros, disonas las liras,
 el sacro impulso escaso,
 las musas del laurel formando piras,
 12 Castalia sin humor, al trance sólo
 del lamentable ocaso de su Apolo,
- III
 15 justo dolor debido
 a la causa fatal de donde emana,
 espanto deducido
 de la parte ofendida soberana,
 18 que cuando la cabeza desfallece
 lo restante del cuerpo se estremece.
- IV
 21 Aquél cuyo apellido
 escondía a la luz en su anagrama
 y, a polvo reducido,
 alma presta al dolor y al pecho inflama,
 24 en comunes cenizas la luz cubre
 e, immortal, el renombre la descubre;
- V
 27 el sujeto admirable,
 que en la grave palestra inteligible
 se hacía más notable
 por ser entre lo docto más visible,
 30 pues, medio y fin a un tiempo del conceto,
 era luz de la mente y era objeto;
- VI
 33 aquél que era la forma
 del perspicuo cuerpo más ilustre,
 acto segundo y norma
 del más claro esplendor y el mayor lustre,
 36 con cuya calidad y beneficio
 salía más lucida en ejercicio;
- VII
 aquél que enardecía

2-4: cf. **3** 132: «severa Parca»; i **1** 3-4.

2-3: *la cabeza del cuerpo más augusto*: 'president de l'Acadèmia'.

5: *regiros*: 'regirades', en el sentit de 'trasbalsos' (cat.).

11: *Castalia sin humor*: la font Castàlia sense líquid, eixuta.

12: *Apolo* metàfora per 'marquès de Risbourg'.

20: nota al marge: «*Melun*, en anagramma puro: *Lumen*»

29: nota al marge: «*Quod et quo*».

33: nota al marge: «*Lux definitur: Actus perspicui*. Arist. lib. 2 *De anima*, cap. 7.»

- e ilustraba a un tiempo a mi discurso
 39 y en la más ardua vía
 al acierto prestaba fácil curso,
 conduciéndole pronto en los desmayos
 42 por las líneas directas de sus rayos;
- VIII aquél que era lumbrera
 deste cielo inferior esclarecido,
 45 trasladado a otra esfera,
 este hemisferio deja obscurecido,
 apagada entre fúnebres despojos
 48 la luz incomparable de mis ojos.
- IX Ya de la luz privada
 de aquel sabio lucero peregrino,
 51 al pasmo conturbada,
 a oscuras ahora voy y ando sin tino
 por las sendas incógnitas del daño,
 54 tocando solamente en desengaño;
- X ya aquella luz brillante,
 ausente de mi vista lastimosa,
 57 en la Sión triümfante
 ha parado luciente la carroza
 mutuando a mi triste desventura
 60 fiero horror, sombra fría, noche oscura;
- XI ya aquella luz hermosa
 que llenaba a aquel trono de fulgores
 63 aspiró presurosa
 a la silla de eternos resplandores,
 dejándome el afán, en su desvío,
 66 de encontrar quien ocupe tal vacío;
- XII ya no doran sus bellas
 luces esplendorosas nuestro cielo;
 69 opacas, las estrellas
 globos son del horror, de sombra y hielo,
 pues, ocupadas de pavor horrendo,
 72 sólo se ven temblando, no luciendo.
- XIII Cese el pavor y el llanto,
 astros vivientes del terrestre cielo:
 75 en el fatal quebranto
 de la luz que animaba a vuestro anhelo,
 que, ya en vosotros mismos difundida,
 78 vuelve segunda vez a cobrar vida.

42: sinèresi a *lí-neas*.

48: nota al marge: «*Lumen oculorum meorum*».

49: el subjecte, sobreentès, és 'la vista' (cf. v. 56).

54: nota al marge: «*Et ipsum non est mecum*».

59: *mutuando*: cultisme ll., de *mutuor*: 'prendre en prèstec'; aquí equivaldria a 'prestant', en el sentit d'afegir-se, a la *triste desventura*, les circumstàncies enumerades al v. 60. Hiata a *mutuando* | a.

- XIV
 81 En mi vive gustosa,
 aunque desta región se mire ausente,
 y vivirá gloriosa,
 a pesar de la Parca, eternamente,
 84 pues el tema profético que sigo
 no niega viva en mí, sino commigo.
- XV
 87 ¿No deja ya encendidos
 vuestro espíritu mente y corazones?
 Y de esa luz instruidos,
 ¿no merecéis al mundo admiraciones?
 90 Dejadle, pues, que cumpla su carrera
 y que vuelvan las luces a su esfera.
- XVI
 93 Luzga esa luz situada
 en más firme y excelso candalero,
 nuevamente avivada
 al eterno esencial fulgor primero,
 de donde comuniqué a nuestras mentes
 96 rayos de ardor y luz indeficientes.

TESTIMONI

Manuscrit: A4; còpia autògrafa.

ATRIBUCIÓ

Al final del text del poema, no autògraf: «P. Agustín Eura».

En l' *Arancel* (veg. el comentari final del poema, després de l'aparat crític) es llegeix: «14 lyras, cuyo asunto es: *Bajo* [...]. Leídas por el P.M.Fr. Agustín Eura».

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text del testimoni autògraf.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

«Assumpto Academico para el dia primº. de desiembre 1734 / Baxo el Anagramma puro de *Melun*, que es *Lumen*, explique el / sentimiento de la Academia, por haver perdido su Presidente, con / la muerte del Exmo Señor D. Guillermo de Melun, Marques de / Risbourg, sobre el thema: *et lumen oculorum meorum et ipsum / non es* [sic] *mecum*. Psalm 37 v. 11. en Lyras.»

30 a *objeto*, la *b* és afegida en la interlínia sup.

[38-39: entre aquests dos versos hi ha copiat el 40, ratllat, la qual cosa denota que som davant d'una còpia, feta pel mateix Eura segurament de l'original o d'un esborrany.]

53 la *sendas*.

76 la prep. *a* és afegida en la interlínia sup.

96 a l'inici del v., *Luz*, ratllat.

Sextets-lires (7a 11B 7a 11B 11C 11C, segons el recompte castellà).

84: 'No niega [que] viva...'; nota al marge: «No dize *in me*, sino *mecum*».

85-86: *vuestro espíritu* és subjecte i *mente y corazones*, OD.

88: *al*: entengueu 'del'.

96: nota al marge: «*Lux æterna luceat ei domine et lux perpetua luceat et*» [sic].

Plany i elogi fúnebre per la mort de Guillaume de Melun, marquès de Risbourg, president de l'Acadèmia des de 1731 fins a 1734, en què va morir. El poema desenvolupa el motiu «et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum», de Ps 37:11, que és relacionat amb la figura del president a través de l'anagrama del seu cognom: *Melun* ≡ *Lumen*.

A l'Arxiu de la RABLB, lligall 1-II-1, al plec *Arancel de los papeles, que se contienen en este faxo. 1792. Asuntos eterogeneos* (Títol al primer full: *Aranzel de los asuntos Academicos existentes el el Archivo de la misma, que en virtud de la comision, que el día 18 Abril de 1791, hizo [sic] la Academia à algunos de sus Individuos para cohordinarlos, y arreglarlos, me tocaron à mi, Dn. Esteban de Pinós*) i en un paper solt, he trobat el text de l'encàrrec a l'acadèmic Eura: «Bajo el anagramma puro de Melun, que es *Lumen*, explique el sentimiento de la Academia por haver perdido su Presidente con la muerte del excelentísimo señor don Guillermo de Melun, marquès de Risbourg, sobre [e]l thema: *Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum*. Psalm 37, vers. 11. En liras». Aquí no ho diu però a l'*Arancel* consta el nom de fra Eura (veg. Atribucions, més amunt). Per a més informació sobre les circumstàncies d'aquesta composició, veg. el que he dit al capítol **2. Obra** (pàgs. 118 i 185-186).

25

[Cristo, maestro en la cátedra de la cruz]

4 De la cruz en la cátedra elevada,
la eterna substancial sabiduría,
leyendo la moral filosofía,
tuvo también su hora señalada.

8 De oposición leyó, y tan celebrada
pareció la doctrina que leía
que en el público teatro se veía
con palabras y obras confirmada.

11 Encomendóse al Padre, religioso;
surtió de hijo a su madre, atento y pío;
tuvo sed de tormentos más atroces;

14 Al discípulo amado hizo dichoso;
rogó por el tirano y cruel judío;
nadie dijo mejor ni en menos voces.

TESTIMONI

Manuscrit: A5 (plec 5, doc. núm. 3).

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

En la rúbrica (veg. més avall). I al lligall 1-II-1, plec: *Indice de las Poesias sobre la pasion de J. Cº de la Rl. Academia de las que se han hecho cargo los Redactores del Periodico*: «Idea de J. Cº Maestro en general. Soneto. Por el P.Mº Agustin Eura» [sota, l'epígraf «1736»].

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

«Sobre el assumpto en general de la 2ª hora consi- / derando a Christo Maestro en la Cathedra de la Cruz ~~epílogo~~ / compuso el Rº P.M.f. Austin [sic] Eura el siguiente / Soneto».

2: perifrasi per 'Deú' (aquí en persona de Crist).

3: *leyendo*: en el sentit d'«ensenyant» (lector).

4: hiat *su* | *hora*.

7: sinèresi a *tea-tra*.

8: hiat *y* | *obras*.

9-14: al·ludeix a quatre (desdobra en dues la de Jo 19:26-27) de les darreres expressions de Crist (les "set paraules") a la creu, segons el relat de la Passió dels evangelistes. Les altres tres són: «Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat» (Mc 15:34); [*Jesús s'adreça al "bon lladre"*]: «T'ho asseguro: avui seràs amb mi al paradís» (Lc 23:43); «Tot s'ha complert» (Jo 19:30).

9: Lc 23:46: «Pare, confio el meu alè a les teves mans».

10: Jo 19:26: Jesús diu a la seva mare, que du al seu costat el deixeble estimat: «Dona, aquí tens el teu fill».

11: Jo 19:28: «Tinc set».

12: Jo 19:27: a continuació de la frase al·ludida al v. 10, Jesús diu al deixeble: «Aquí tens la teva mare».

13: Lc 23:34: «Pare, perdona'ls, que no saben el que fan».

Sonet (ABBA ABBA CDE CDE).

Sobre aquest sonet, juntament amb els nùms. **26** i **27** escrit per a l'acadèmia de Passió de març de 1736, veg. el que ha estat dit a la Introducció, a l'apartat **Obra. 2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona.**

26

[Cristo, príncipe perfecto en el trono de la cruz]

4 Si el trono es cruz y espina es el cuidado,
 en la cabeza de la monarquía
 rey es Cristo, a pesar de la ironía,
 pues muere en cruz, de espinas coronado.

8 Rey es, pues en la cruz entronizado
 se le trasluce la soberanía
 y en su persona se halla la armonía
 de las más altas máximas de estado:

11 balanza el cuerpo indica la justicia,
 abiertos los dos brazos, la clemencia,
 estar en pie y clavado, la constancia,

14 la desnudez, despego a la codicia,
 las manos rotas, la munificencia,
 y la publicidad, la vigilancia.

TESTIMONI

Manuscrit: A5 (plec 5 doc. núm. 2).

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

A la rúbrica (veg. més avall). Al peu del sonet: «P.M. Eura». I en els documents següents:

1) RABL: la *lista* del lligall 1-II-1, plec *Indice de las Poesias sobre la pasion de J. Cº de la Rl. Academia de las que se han hecho cargo los Redactores del Periodico*: «Idea general de J.Cº. como Principe. Soneto. Por el P.Mº Agustin Eura» [dins del segment del llistat corresponent a 1736]

2) RABL: Al lligall 24 núm. 9, portada: *Academia de Pasion / de 26. Marzo de / 1736. / 3. Horas*. També figura el nom d'Eura, al marge, a l'inici dels assumptes de la 2a hora («assuntos correspondientes á la Política atendiendo a Christo como á Principe perfecto»), però l'espai corresponent a l'enunciat de l'assumpte concret és buit.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

«Sobre el sumpto [sic] en general de la 2ª hora considerando á / Christo como en el trono de la cruz como a Prinsipe perfeto en / señando materias consernientes a la politica Christiana compuso / el R.P.Mº. f. Austin [sic] eura el siguiente soneto. / Soneto.»

11 *clavado*, afegit en la interlínia sup. per una altra mà (l'afegit pertany a la mateixa que escriu al peu «P.M. Eura» però que no és la d'Eura), damunt *erecto*, ratllat.

10: cf. 6 317-328.

13: cf. 6 333-336.

3: *ironía*: es refereix a la inscripció *INRI*. Cf. 6 357-360.

9: cf. 6 329-330: «De Vós mateix balança / haveu format».

14: *publicidad*: «Se toma tambien por el sitio ù paráge donde concurre mucha gente, de suerte que lo que allí se hace es preciso que sea público [...] Corn., Chron. tom. I. lib. I. cap. 13. La total desnudéz de nuestro Santo en tanta *publicidad*, la condenára el natural recato, si no la dispensára superior y divino instinto.» (*DA*, V, 420-421, s.v.).

Sonet (ABBA ABBA CDE CDE).

Sobre aquest sonet, juntament amb els nùms. **25** i **27** escrit per a l'acadèmia de Passió de març de 1736, veg. el que ha estat dit a la Introducció, a l'apartat **Obra. 2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona.**

27

[Cristo, como supremo pontífice]

- 4 El estandarte real enarbolado,
cuya divisa es Cristo en él pendiente,
seña es de estar rendido enteramente
el reino de Luzbel tiranizado.
- 8 Cristo adalid, pontífice exaltado,
víctima y sacerdote juntamente,
promulgando a su pueblo ley reciente,
el rigor de la antigua ha derogado.
- 11 Cielos, abismos, astros y elementos,
con asombro se miran confundirse
al sacrificio nuevo, celebrando
- 14 nuevos ritos y nuevos sacramentos.
¡Oh, venturoso reino, que el rendirse
le supo grangear yugo más blando!

TESTIMONI

Manuscrit: A5 (plec 5 doc. núm. 1).

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

En la rúbrica (veg.) i en aquests altres documents:

1) RABLB: la lista del lligall 1-II-1, plec: Índice de las Poesias sobre la pasion de J. Cº de la Rl. Academia de las que se han hecho cargo los Redactores del Periodico: [1736] «Idea general de J. Cº. como Pontifice. Soneto. Por el P. Mº Agustin Eura».

2) RABLB: lligall 24, núm. 9, portada: *Academia de Pasion / de 26. Marzo de / 1736. / 3. Horas*. Per a la 1a hora («assuntos correspondientes à cosas de Religion, conciderando à Christo, como à Summo Pontifice») la composició núm. 5 correspon a Eura (tal i com consta al marge): «5. *Erigitur in Cruce*. Levantase Christo en la cruz atrayendo como á Summo Sacerdote al Mundo á la verdadera religion, segun aquello de San Juan cap. 12 v. 32.: *Ego si exaltatus fuero á terra, omnia traham ad me ipsum*. Sanctus Leo Serm. 8 de passione in Brev. Rom. in festo [?] Sta. Crucis 14. Septemb. Lec. 9. Soneto.»

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text que de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

«Assunto del Rmo P.M. fr. Agustin / Eura para la Academia de Passion del dia 26 marzo 1736 / Levantasse Christo en la Cruz, atrayendo como Supremo / Pontifice el Mundo á la verdadera Religion; Segun aquello / de San Juan: *et ego si exaltatus fuero á terra, omnia traham / ad me ipsi*. cap. 12. v. 32. / Soneto.»

10 *assombros*.

12 *ritus*.

1-14: només «Crist enlairat –crucificat i glorificat– fa possible el reconeixement, és a dir, la fe» (*Bib. Cat. Int.*, 195 nota a Jo 12:32).

1: sinèresi a *real*.

7: *ley reciente*: el Nou Testament.

11-12: el cristianisme, que supera els ritus i litúrgia de l'AT.

13: *el rendirse*: al·lusió a la mort de Crist.

14: *yugo más blando*: el cristianisme, basat en l'amor de Crist als homes, per oposició al *rigor* (v. 8) de l'AT.

Sonet (ABBA ABBA CDE CDE).

Sobre aquest sonet, juntament amb els nùms. **25** i **26** escrit per a l'acadèmia de Passió de març de 1736, veg. el que ha estat dit a la Introducció, a l'apartat **Obra. 2.3. L'activitat a l'Acadèmia de Barcelona.**

28

[Doctrina que da la prudencia de Cristo a los superiores]

- El que todo lo ve, en el huerto vela;
 teme, suda, contempla, ruega y ora,
 se levanta ansioso y, a deshora,
 4 despierta la dormida centinela.
- ¿Qué es esto, Jesús mío, que os desvela?
 ¿Acaso puede invasión traidora
 evadir vuestra vista comprensora,
 8 desprevénida hallar vuestra tutela?
- ¡Oh, divino maestro, qué cuidados,
 para guardar la grey de infandos robos,
 11 producen en mi pecho tus afanes!
- pues instruyes, prudente, a los prelados,
 que si el can sólo cuida de los lobos,
 14 el pastor, de los lobos y los canes.

TESTIMONIS

Manuscrits: A=A5 (plec 6, núm. 2); B=A5 (plec 6, núm. 1).

ATRIBUCIÓ i DATACIÓ

A les rúbriques i altres anotacions de les còpies (veg. més avall). També en altres documents de la RABLB:

1) RABLB, lligall 1-II-1, plec: *Índice de las Poesias sobre la pasion de J.C^o de la Rl. Academia de las que se han hecho cargo los Redactores del Periodico*: [1737] «Avisos que da la prudencia de J.C^o à los superiores, advirtiendoles como à los discipulos dormidos, que velen. Soneto. Por el P. M^o Agustin Eura».

2) RABLB, lligall 24, núm. 1, portada: *Academia de Pasion / de 15. Abril de / 1737. / concretada al huerto de Gethsemani*. L'encàrrec concret diu: «[...] Eura. Soneto. As^{to}. 4° *Et venit ad Discipulos suos, et invenit eos dormentes* [sic]. Ponderará la doctrina que da la prudencia de X^{to}. à los Superiores, quando dando algun parentesis à su aplicaci3n, y su fatiga inquiere en sus ministros la vigilancia.»

RECENSIO

Edito el text segons el document A; les variants de B, segurament d'autor, a l'aparat crític. Ambd3s són copiats per la mateixa mà.

APARAT CRÍTIC

Rúbriques

A: «*Et venit ad Discipulos suos, et invenit eos dormientes*. / Se servirà ponderar la Doctrina, que dá la Prudencia de / Cristo à los Superiores quando, dando algun parentesis / à su aplicacion, y su fatiga, inquiere en sus Ministros / la vigilancia. / Soneto».

Al final del text del sonet: «Para la Academia del 15 de Abril de 1737 / el Mt. Fr. Augⁿ. de Eura Academico».

B: «Assumpto 4° para el 15 de Abril. / Mandase ponderar la Doctrina, que dá la Prudencia / de Xpto. à los Superiores, quando dando algun Parentesis / à su Aplicacion, y su fatiga, inquiere én sus Ministros / la vigilancia. / Soneto».

Al final del text del sonet: «El M^{to}. Fr. Augustin Eura».

4: *dormida centinela*: oxímoron.

3: hiat y | a.

6: hiat *puede* | *invasi3n*.

10: *infandos*: 'nefands'.

2 *triste suda*. De fet, el primer mot del vers és *suda*; i entre *suda* i *contempla*, *corre*, ratllat; una altra mà va ratllar *corre* i va afegir *triste* al marge esquerre B.

3 *levantase* B.

10 *de ocultos robos* B.

12 *Pues de oficio aquellos duplicados* B.

13 *los Canes solo cuydan de los Lobos* B.

Sonet (ABBA ABBA CDE CDE).

El sonet pren com a motiu un fragment de Mt 26:40, en el passatge de la pregària a l'hort de Getsemani: «Després [Jesús] va cap als deixebles i els troba dormint». Que continua: «Diu a Pere: “Així, doncs, ¿no heu estat capaços de vetllar una hora amb mi? Vetlleu i pregueu, per no caure en la temptació. L'esperit de l'home és prompte, però la seva carn és feble”» (Mt 26:40-41). Això s'aplica als ministres de l'Església perquè no dormin com els deixebles preferits, Pere, Jaume i Joan, que Jesús va fer que l'acompanyessin.

Poema d'encàrrec per a l'acadèmia de Passió d'abril de 1737. En aquesta data, fra Eura ja havia estat designat bisbe per Felip V. Notem com el text reflecteix la nova circumstància en l'encàrrec de l'Acadèmia (sabedora del nomenament per escrit de gener) on el motiu és l'ensenyament que s'extreu del passatge evangèlic per a la vigilància dels ministres de rang superior. Fra Eura, de la seva banda, insereix la referència als *prelados* i s'aplica a si mateix el neguit de Crist d'aleshores (vv. 9-11).

29

Villancico a Cristo crucificado

Introducción

4 A la sombra del árbol de la vida,
una tórtola triste y condolida
anda, gime, canta, llora,
mansa, viuda, triste, sola;

8 en busca de su bien, enternecida,
que perdió sin saber, inadvertida,
pide, busca, quiere, mira,
gusto, sombra, gracia, vida.

Recitado

12 Testigos –dice– son de que te adoro
estas líquidas lágrimas que lloro,
que aunque pase a ofenderte
quisiera enternecerte,
amado dueño mío.
16 Supuesta la esquivéz de mi desvío,
más fue error de la idea
que de la voluntad que te desea,
y en tan confuso enredo,
que yo te ofendí, sí, ya lo concedo,
20 mas que te quise mal con tal exceso,
no sé de mi cómo pudo ser eso.

Aria

24 Y al ver al error,
de grave dolor
opreso el pesar,
no llego a apurar
cómo pudo ser
dejarte de amar.

Coplas

28 Los hierros que acabaron
esa mano sagrada,
en la fragua malvada
del pecho se forjaron.
32 Dió el deleite carbón al negro topo,
fuego la voluntad, la mente al soplo.

La lanza que al costado
franco nos abrió el puerto,

27: *hierros*: metonimia per 'claus'.

31: *negro topo*: 'ferrer' (?).

36 cuando, después de muerto,
 te le pasó un soldado,
 para amparo feliz en tus enojos,
 el pecho te abrió a ti y a él los ojos.

40 El leño cuyo peso
 tus hombros mantuvieron
 fue la cama que dieron
 al fatigado hueso,
44 y en la final de tu pasión amarga
 lecho te fue después lo que antes carga.

Recitado

48 Adoro, pues, tus plantas reverente,
 el pulso intercadente,
 el pecho latitante,
 entre el amor y el miedo vacilante.

Aria

52 Déjate, bien mío, mirar
 sin recelo, cuidado y temor
 de aquél que te busca, como hace la flor
 que sigue la rua al primer luminar.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 66-66v.

ATRIBUCIÓ

A la taula del ms.: «Villancico à Christo Crucificado compuesto por el Illmo. P.M. Eures.»

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

14 *supuesto*.

23 *al pesar*.

[23: *pesar* és subjecte.]

Mètrica i estrofisme:

1-8: dues quartetes de dos *endecasílabos* apariats i dos *octosílabos* assonants.

9-20: silva (11A 11A 7b 7b 7c 11C 7d 11D 7e 11E 11F 11F).

38: cf. 6 167-170.

39-44: la creu com a llit de mort.

46: cf. «des intercadències del pols»: 1, 170.

47: *latitante*: cultisme ll., de *latitare*, però en l'accepció associada a *pulsare*, 'bategar' (veg. DA, IV, 368, s.v. *Latir* i *Latitar*).

50: hiat *cuidado* | y.

52: *rua*: 'carrer'; *luminar*: «Qualquiera de los Astros Celestes, que despide de sí luz y claridad. Llamanse assi regularmente el Sol y la Luna» (DA, IV, 438, s.v.); 'com fa la flor que segueix el curs del sol', és a dir, el gira-sol.

21-26: sexteta hexasil·làbica (aabb-b).

27-44: tres sextetes (7a 7b 7b 7a 11C 11C; el primer apartat és assonant).

45-48: quarteta (11A 7a 7b 11B).

49-52: mètrica irregular (ABBA).

Sobre el *villancico* o villancet musical, composició polimètrica de caire sacre no litúrgic de gran voga als segles XVII i XVIII, veg. el que exposo a l'apartat sobre estrofisme, a l'**Annex II**.

[Prodigio del desvío del peñasco sobre Montserrat. Asumpto académico]

I
 Esa montaña amena
 que sube hasta el Empíreo en obeliscos
 3 y, en señal de una pena,
 en varias sierras dividió sus riscos
 6 es Monserrate, habitación triunfante
 de nuestra antigua cristiandad constante.

II
 Su apacible hemisferio
 con el Olimpo competir se admira
 9 cuando en él, ¡gran misterio!,
 brillar la noche sin el sol se mira,
 hasta que dulce soberano coro
 12 el más divino le enseñó tesoro.

III
 Feliz liceo sacro,
 ahora esento de la sombra vana,
 15 pues falso simulacro
 aquí otra vez adoró piedad tirana:
 de Venus falsa, ayer, templo sumptuoso;
 18 hoy, de deidad mejor trono glorioso.

IV
 En medio de sus peñas
 se levanta soberbio el edificio,
 21 que en prodigiosas señas
 es esmero del numen más propicio,
 pues parece que en él muestra María
 24 todo el poder de su soberanía.

V
 En medio de su curso,
 su impulso suspendió risco pesado,
 27 y aquí atento el discurso
 el milagro venera duplicado,
 pues en su casa dio con tanto halago
 30 que sólo se vio el golpe, no el estrago.

VI
 Acredita el portentoso
 aquel leve señal que el risco deja
 33 pues sólo sacro aliento
 el mal permite sin sentirse queja,

2: la comparació de les punxes de Montserrat amb els obeliscos apareix també a 7 60. Sinèresi a *Em-pí-rea*.

3-4: cf. 7 1-6.

9-12: al·ludeix a l'episodi de la troballa de la imatge per uns pastors (cf. 7 439-450).

16: vers hipermètric (veg. la nota a l'aparat crític).

13-18: cf. 7 151-153.

18: cf. 7 42: «[la pietat cristiana] ha traslladat aquí a deitat més bella».

21: l'adjectiu *prodigiós*, -a i el substantiu *prodigi* del qual deriva apareixen sovint, referits a la muntanya o al santuari, tant al poema 7 com al sermó *Oración panegírica* (**Annex V.ii**).

26: advertiu l'al·literació en /s/, que imita el xiulet de la roca que cau.

36 que es valiente milagro mal logrado
verse el golpe mayor ya ejecutado.

VII
 39 ¡Oh, risco portentoso,
grave al despeño y leve en el estrago!
¡Oh, golpe victorioso,
42 pues paró su violencia en solo amago!
¡Oh, seña, en fin, del riesgo y la amenaza,
que el favor y poder a un tiempo abraza!

VIII
 45 Si a Isis fabulosa
cultos rindió la ciega idolatría,
hoy nuestra fe obsequiosa
tus favores venere, ¡oh, gran María!,
luciendo a vista del error atento
48 en nuestra gratitud tu vencimiento.

TESTIMONI

Manuscrit: A3 pp. 423-425; còpia autògrafa.

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text del testimoni autògraf.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

assumpto Academico. Desprendiose corpulenta peña de una de las puntas del provido sitio de Monserrate, tan sobre su santuario, que se podía rezelar [p. 424] su total ruina, si impulso milagrossamente superior no huviera desviado su amenaza, consintiendo solamente, que rompiesse dos tejas del quarto, en que reziden los meninos, que sirven a la mejor Reyna. decidese en ocho lyras, ser mayor prodigio en el desvio del peñasco permitir infructuoso el golpe en la debit [sic] seña de su natural execucion, que redimir del golpe lo sumptuoso de la fabrica. Lyras.¹

[16: el vers és hipermètric en l'original. És possible que en fer la còpia se li escolés l'*aquí* inicial? Si s'ometés obtindriem un vers mètric i una disposició accentual preceptiva.]

Sextets-lires (7a 11B 7a 11B 11C 11C, segons el recompte castellà).

Aquest poema relata un prodigi llegendari esdevingut a Montserrat que fra Eura havia recollit a 7 517-528: la rúbrica m'estalvia d'exposar-lo aquí. A més d'aquest fet, hi ha diversos paral·lelismes entre ambdós poemes que fan pensar que fra Eura podia ser l'autor també d'aquestes lires en llengua castellana. Anoto els paral·lelismes en les notes als versos. En general, l'expressió poètica dels dos textos és força similar. Observi's que també allà es posava èmfasi no tant en el fet que la pedra podia haver esquivat el monestir sinó en permetre el cop amb un dany mínim, la *senya* (v. 528) de la clemència divina.

A l'Arxiu de la RABLB no he localitzat documentació que al·ludeixi a aquest poema però l'inici de la rúbrica, «assumpto académico», no deixa lloc al dubte sobre el motiu que va dur a fra Eura a compondre'l. És possible, però, que després no el presentés a cap sessió.

43: *Isis*: malgrat ser una deessa egípcia, va rebre culte també entre grecs i romans; esposa d'Osiris, és mare dels déus, principi femení universal, vencedora de les potències nocturnes, i a la seva iconografia hi ha associada la lluna, trets que fan que fra Eura n'estableixi el paral·lelisme pagà amb Maria.

¹ Noti's que a 7 523, el roc després només va trencar «una teula petita».

2. Poema llatí

31

Pro conceptione beatæ Mariæ Virginis*Introducción*

Quae est ista quae progreditur, decora
 quasi aurora,
 pulchra ut luna, ut sol electa
 4 et selecta,
 ut acies castrorum ordinata,
 proseruata
 tota formosa et decora,
 8 praeseruata et selecta quasi aurora?

Estribillo

Innixa super dilectum
 ex millibus electum,
 caelestibus affluens deliciis,
 12 opibus superbis ac diuiniis.

Recitado

Ego ex ore Altissimi prodiui
 et gyrum caeli sola circuiui,
 ego profundum abyssi penetraui
 16 et in fluctibus maris ambulavi,
 ego feci oriri lucem puram,
 primogenita ante omnem creaturam,
 ut omni gente tenui primatum
 20 et esse in omni instanti intemeratum.

Aria

Quomodo sola
 facta, facta
 si prodiisset
 24 ceteris par?
 Quid generari
 ante prodesset,
 si huic esset
 28 conditio par?

1-8: cf. Ct 6:9 (10): «Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata». (Cf. *Sermó Oración panegyrica*, § 8; **Annex V.ii**)

9: cf. Ct 8:5: «... innixa super dilectum suum...».

10: cf. Ct 5:10: «Dilectus meus... electus ex millibus».

11: cf. Ct 8:5: «... deliciis affluens...».

13: cf. Ecli 24:5 (3): «Ego ex ore Altissimi prodivi...».

14-16: cf. Ecli 24:8 (5): «Gyrum coeli circuiui sola, et profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi».

18: cf. Ecli 24:5 (3): «... primogenita ante omnem creaturam».

19: cf. Ecli 24:10: «et in omni gente primatum habui».

21: cf. l'inici de Lm 1:1: «Quomodo sedet sola...» (cf. poema 5).

Recitado

Num quid prodire Altissimi ex ore
sine speciali factum est fauore?
32 Num quid impura caelum circuiret
et terra uilis caelum siue uniret?
Num quid pelagii fluctus ambularet
nisi procellas tuta conculcaret?
36 Num indeficiens lumen oriretur
si eius aurora labefactaretur?

Aria

40 Fulgeat ueritas,
corruat temeritas,
procax perpetuo sileat os,
tersa inter lilia
exultet filia,
crescat purissima tenera flos!
Fulgeat etc.

TESTIMONI

Manuscrit: C7 ff. 66v-67.

ATRIBUCIÓ

A la taula: «*Pro conceptione Beatae Mariae Virginis*. Villancico compuesto por el III^mo. Mestre Eures.»

RECENSIO

L'edició d'aquest poema és feta en base al text de l'únic testimoni que conec.

APARAT CRÍTIC

Rúbrica

«*Pro Conceptione B^{ae} Mariae Virginis*. /Villancicos».

Introduccio.

11 *delitiis.*

30 *spetiali.*

37 *Fulgebat.*

TRADUCCIÓ

Qui és aquesta que avança, bella com l'aurora, formosa com la lluna, com el sol resplendent i única, ordenada com un exèrcit acampat, preservada tota formosa i bella, intacta i única com l'aurora?

Recolzada en l'estimat elegit entre milers, plena de delits celestials, de poders superbs i divins.

He sortit de la boca de l'Altíssim i sola he fet la volta del cel; he penetrat les profunditats de l'abisme i he corregut damunt les ones del mar; primogènita entre totes les criatures, he fet que sorgís la llum pura i, per tal de tenir prelació sobre totes les gents, he fet que sigui immaculada en tot moment.

Com s'hauria pogut fer (ser) única si s'hagués mostrat feta igual que la resta? Què hauria semblat que neixia si la seva condició hagués estat igual a aquesta (= *ceteris*)?

Que potser s'ha esdevingut sortir de la boca de l'Altíssim sense favor especial? Que potser, impura, faria la volta al cel i, vil, uniria el cel amb la terra? Que potser caminaria per les ones del mar si, segura, no menyspreava les tempestes? Que potser sortiria la llum sense fi si la seva aurora fos destruïda?

(Que) la veritat brilli, la temeritat caigui, la boca proçaç calli per sempre, la filla pura canti entre els lliris, la flor tendra creixi puríssima!

ANNEXOS

Annex I

Obra poètica catalana d'atribució dubtosa

Parafràstica versió de la carta ovidiana de Medea a Jason*

ARGUMENT

Havent Jason arribat a Colcos, fou a l'instant acariciat de Medea, filla d'Oetes i Hècates, reis d'aquella isla, la qual, ja apassionada i baix promesa de casament, li facilità los medis per conseguir la desitjada conquesta del velló d'or. Lograda venturosament esta empresa, disposà sa fuga Jason i ocultament se'n portà a Medea. Oetes, mogut de l'agravi, determinà seguir-los, i Medea, per a salvar-se, resolgué matar a son germà Absirto que anava en sa companyia i, trossejant lo cadàver, anà repartint-lo per lo camí a fi de que, detenint-se admirat i atònit Oetes, regoneixent los ossos del fill, los donàs lo temps necessari per a escapar-se. Ab esta diligència, arribaren los fugitius ditzosament a Tessàlia, a on, trobant ja decrepít a Èson, pare de Jason, artificiosa Medea lo retornà a la juvenil edat. Aquí Jason repudià a Medea i prengué per sa muller a Creüsa, filla de
 5
 10 Creonte, rei dels coríntios, de què, irritada, escrigué a Jason acusant-li sa ingritud i amenaçant-lo ab la venjança si luego, regonegut, no retrocedia; i és creïble foren estes ses expressions.

* Jason, amb la tonicitat sobre la segona síl·laba (veg. vv. 47, 125, 226, 300, etc.). Eura el representa indistintament: «Jason», «Jasson», «Jazon».

I	<p>Jo, Medea, gloriosa reina de Colcos (me'n recordo encara), 3 t'assegurí, oficiosa, quan de mon art ta súplica s'empara; 6 tos aplausos degueres a ma ciència, i jo, en paga, què et dec sinó insolència?</p>	<p>At tibi Colchorum, memini, regina uacui, Ars mea cum peteres et tibi ferret opem.</p>
II	<p>Favorable, aleshores devia de les Parques l'exercici 9 d'estes amargues hores reduir a un instant tan llarg suplici; fora Medea, si hagués mort, ditxosa, 12 i ara la vida és una mort penosa.</p>	<p>Tunch, quae dispensant mortalia fata, sorores Debuerant fusos euoluisse meos. Tum potui Medea mori bene! quidquid ab illo Produxi uitam tempore, poena fuit.</p>
III	<p>Ai de mi! Per què, vana, de Tessàlia la nau los mars altera 15 i, atrevida, profana la sagrada quietud d'esta ribera? Per robar un tesor errant divaga 18 i en mar més fals mon pundonor naufraga.</p>	<p>Hei mihi! cur umquam iuuenalibus acta lacertis Phrixeam petiit Pelias arbor ouem?</p>
IV	<p>Per què, fàcils, sofrírem dels argonautes forasters agrados? 21 O com no descobrírem en gregues gràcies simulats enfados? Les fàsies aigües sa ambició encengueren, 24 i el foc de Grècia mos descuits begueren.</p>	<p>Cur umquam Colchi Magnetida uidimus Argon, Turbaque Phasiacam Graia bibistis aquam?</p>
V	<p>Per què tant m'agradaren (molt més del que era just) tes veus gracioses, 27 que, falses, subornaren de mos sentits les facultats ocioses? Dorats cabells formaren ma cadena 30 i jo, ja esclava, enamorí ma pena.</p>	<p>Cur mihi plus aequo flauī placere capilli Et decor et linguae gratia ficta tuae?</p>
VI	<p>Mes, ja que a estes arenes havia d'arribar ta nau gloriosa 33 per commutar en penes</p>	<p>Aut, semel in nostras quoniam noua puppis harenas Venerat audacis attuleratque uiros,</p>

1: sinèresi a *glo-rio-sa*.

3: sinèresi a *o-fi-cio-sa*.

5: sinèresi a *cièn-...*

7-10: hipèrbaton: 'aleshores l'exercici favorable de les Parques devia reduir a un instant tan llarg suplici d'estes amargues hores'.

14: *de Tessàlia* és CN *nau*. La nau de l'expedició de Jàson, Argo (d'aquí, argonautes), és varada en la costa d'aquesta regió. Sinèresi a *Tes-sà-lia*.

22: sinèresi a *grà-cies*.

23: *les fàsies aigües*: les del riu Fasis, a la Còlquida. Sinèresis a *fà-sies* i *am-bi-ciá*.

24: sinèresi a *Grè-cia*.

26: sinèresi a *gra-cio-ses*.

28: sinèresi a *o-cio-ses*.

	les fortunes de Colcos venturosa i ta atrevida comitiva armada	
36	burlar ab vil traició tan noble entrada,	
VII	ingrat Jason, haguesses aquí vingut, a on, sens l'assistència	Isset anhelatos non praemedicatus in ignes Inmemor Aesonides oraque ad usta boum; Semina icisset, totidemque et semina et hostes, Vt caderet cultu cultor ab ipse suo!
39	de ma màgica, fesses d'aquells toros ardents trista experiència,	
42	granes sembrasses que enemics produïssen i en pols tos propis fruits te convertïssen.	
VIII	Oh, quantes villanies moririen ab tu, de quants enfados	Quantum perfidiae tecum, scelerate, perisset, Dempta forent capiti quan mala multa meo!
45	ma vida librades si ab ta vida morïssen mos cuidados!	
48	Constant Medea fa a Jason mudable i és fruit un cor ingrati d'un cor amable.	
IX	Si acàs reconvenir-te dels favors que has degut a ma finesa	Est aliqua ingrato meritum exprobare uoluptas: Hac fraudar, haec de te gaudia sola feram.
51	és propi a confundir-te, beneficis oposo a ta vilesa;	
54	no em queda altre consuelo, i vull mostrar-te que, tant com t'he volgut, he d'infamar-te.	
X	De Pèlies l'advertència a Colcos t'obligà que dirigïsses,	Iussus inexpertam Colchos aduertere puppim Intrasti patriae regna beata meae:
57	faltant-te l'experiència, lo rumbo i proa, i que aquí sortïsses.	
60	Al ric imperi de mon pare entrades i amor i regne en un cobert trobares.	
XI	Lo que és aquí Creüsa, allà Medea fou; si de copiosos	Hoc illic Medea fui, noua nupta quod hic est; Quan pater est illi, tam mihi diues erat; Hic Ephyrem bimarem, Scythia tenus ille niuosa Omne tenet, Ponti qua plaga laeua iacet.
63	tesors Creonte usa, mon pare Oetes los posseeix preciosos;	
66	si aquell reina en Corinto casiislada, aquest de Scítia en la regió nevada.	

32: sinèresi a *glo-rio-sa*.36: dues sinèresis a *traí-ciá*.

39-42: veg. les notes a les estrofes XVI i XIX.

41: sinèresi a *pro-duis-sen*.53: sinèresi a *con-sue-lo*.55-56: Pèlies, rei de Iolcos, ha desposseït Èson, pare de Jàson, del tron i envia aquest a la Còlquida a la recerca del velló d'or. Sinèresi a *Pè-lies*.57: sinèresi a *ex-pe-rièn...*58: hiat *proa* | *i*. *Aquí*: a Colcos.62: sinèresi a *co-pio-sos*.63: hiat *Creonte* | *usa*.64: sinèresi a *Oe-tes, pos-seeix* i *pre-cio-sos*.66: sinèresi a *Sci-tia* i *re-giá*.

XII	<p style="text-align: center;">Ab amigable hospici</p> <p>69 rebé mon pare als jóvens de ta tropa i ab presurós bullici</p> <p>72 deixen per gran palàcio estreta popa: allí troben quietud i, ab real grandesa, sobre brocats descansa la pobresa.</p>	<p><i>Accipit hospitio iuuenes Aeeta Pelasgos, Et premitis pictos, corpora Graia, toros:</i></p>
XIII	<p style="text-align: center;">Incauta, jo aleshores</p> <p>75 te viu (ah, ingrát, havia d'observar-te!); cautelós m'enamores,</p> <p>78 creent que et coneixia en sols mirar-te: fou ma advertència inadvertit estrago i, aqueix, primícies del tribut que pago.</p>	<p><i>Tunc ego te uidi, tunc coepi scire, quis esses; Illa fuit mentis prima ruina meae.</i></p>
XIV	<p style="text-align: center;">Lo vèurer-te i morir-me</p> <p>81 fou tot a un temps i, en flames ignorades, cremar i consumir-me,</p> <p>84 com per los déus les tees abrasades. Eres galant, mon fat t'afavoria, i eren tos ulls als meus ceguera i guia.</p>	<p><i>Et uidi et perii, nec notis ignibus arsi, Ardet ut ad magnos pinea taeda deos. Et formosus eras, et me mea fata trahebant: Abstulerant oculi lumina nostra tui.</i></p>
XV	<p style="text-align: center;">Ah, fals, bé ho advertires,</p> <p>87 ho entengueres, traïdor: és, per ventura, possible (no t'admires)</p> <p>90 ocultar a l'amor o a la locura? Lo foc és impacient, la flama activa, i, en quant respira, en tant se mostra viva.</p>	<p><i>Perfide, sensisti. quis enim bene celat amorem? Eminet indicio prodiva flamma suo.</i></p>
XVI	<p style="text-align: center;">Per a fer-te accessible</p> <p>93 la conquesta que anheles, se't proposa per condició terrible</p> <p>96 que reduesques dels bous a l'enfadosa presó del jou los colls infatigables que el temps, ab lo costum, feia indomables.</p>	<p><i>Dicitur interea tibi lex, ut dura ferorum Insolito premeres uomere colla boum:</i></p>
XVII	<p style="text-align: center;">Eren toros de Marte,</p> <p>99 no tant de témer per les que mostraven puntes per a matar-te</p>	<p><i>Martis erant tauri plus quam per cornua saeui, Quorum terribilis spiritus ignis erat, Aere pedis solidi praetentaque naribus aera,</i></p>

68 i 71: rima visual *tropa* / *popa* ([**o**]/[o]).

70: sinèresi a *pa-là-cio*.

71: sinèresi a *real*.

77: sinèresi a *ad-ver-tèn-cia*.

78: sinèresi a *pri-mí-cies*.

86: sinèresi a *traï-dor*.

89: sinèresi a *im-pa-cient*.

92: *se't proposa...*: la conquesta del velló és ordenada per Pèlies, però el rei de Còlquida, Eetes, on hi havia el velló, va obligar Jason a passar dues proves abans d'oferir-li el velló: posar el jou a dos braus de peülles de bronze que treuen foc pels narius i treballar un camp i sembrar-hi les dents d'un dragó. En fer això últim van brollar homes armats amb intenció de matar-lo. En ambdós casos va poder superar les proves amb la col·laboració de Medea, filla d'Eetes.

93: sinèresi a *con-di-ciá*.

94-96: hipèrbaton: 'que los colls infatigables dels bous que el temps, ab lo costum, feia indomables reduesques a l'enfadosa presó del jou'.

94: sinèresi a *re-dues-ques*.

	com per l'ardent vapor que respiraven; los peus eren de bronze i el nas cobria 102 negra escata del foc que despedia.	<i>Nigra per adflatus haec quoque facta suos;</i>
XVIII	Seguidament, te manen llançar sobre grans camps, ab mà devota, 105 dents de serpents que granen hòmens armats a empèndrer ta derrota; ab fletxes naixeran per a matar-te: 108 ingratt treball, si el prens, per acabar-te.	<i>Semina praetera populos genitura iuberis Spargere deuota lata per arua manu, Qui peterent natis secum tua corpora telis: Illa est agricolae messis iniqua suo;</i>
XIX	I, per últim, te queda que vèncer del dragó la vigilància, 111 que, cuidadosa, veda que el velló d'or registre ta jactància; burlar ulls tan desperts és tanta haçanya 114 que no hi basta d'un grec tota la manya.	<i>Lumina custodis succumbere nescia somno Vltimus est aliqua decipere arte labor.</i>
XX	A extrems tan perillosos cenyi Oetes del velló la conquesta, 117 i luego, temerosos, sospirs llançau, i, suspenent la vista, deixau la taula, i triumfa del coratge 120 d'un terror pànic la fatal imatge.	<i>Dixerat Aeetes: mesti consurgitis omnes, Mensaque purpureos deserit alta toros.</i>
XXI	Quant lluny de ta memòria era aleshores lo dotal imperi 123 de Creüsa i la glòria de Creonte, senyor d'est hemisferi! Que poc pensaves, ah, Jason mudable, 126 ab la que ara a tos ulls és sols amable!	<i>Quam tibi tunc longe regnum dotale Creusae Et socer et magni nata Creontis erat?</i>
XXII	Melancòlic t'ausentes, i mos ulls te segueixen llagrimosos, 129 i, entre dures tormentes, naufrega amor en sentiments forçosos. Jo mon cor t'entreguí quan, enternida, 132 te diguí ab dolç rumor: «Adéu, ma vida».	<i>Tristis abis; oculis abeuntem prosequor udis, Et dixit tenui murmura lingua "uale!"</i>

98: un dels dos accents secundaris del vers, en posició vuitena, recau sobre el monosíl·lab àton *que* (veg. l'apartat Ritme accentual a l'**Annex II**).

101-102: *negra escata* és subjecte i *el nas*, OD.

101: s'ha de llegir *bronze i-l*; sobre aquest fenomen d'elisió, veg. la nota a **3** 176.

109-114: finalment, passades les dues proves d'Eetes (que no va complir la seva promesa de lliurar-li el velló si se'n sortia), Jàson es va apoderar del velló gràcies als sortilegis que Medea va exercir sobre el dragó que el custodiava.

115-116: cf. nota v. 92; aquestes proves tornen a ser al·ludides a les estrofes XXIV, XL-XLVI, LXXIII, LXXVII, LXXXIX i XCI.

116: l'accent secundari d'aquest vers recau a la posició 7a. Sinèresi a *Oe-tes*.

117: sinèresi a *lue-go*.

119: *del*: 'sobre'. Sinèresi a *trium-fa*.

126: *amable*: 'objecte d'amor', 'digna de ser amada'.

127-132: aquests fets i els de l'estrofa següent s'esdevenen quan Jàson parteix per passar les dues proves que li ha imposat Eetes.

- XXIII Després que, per ma pena,
mal ferida d'amor al llit m'entrego,
135 ton perill m'enagena
i en los mars que plorí, trista navego.
Que llarga fou la nit, que impertinenta
138 dura quietud que ma inquietud augmenta!
- XXIV A mos ulls s'oferien
 presents del toro los furors horribles,
141 mos cuidados sentien
l'estruendo bèl·lic d'aquells fruits terribles,
i el dragó vigilant se'm figurava
144 com si, ab Jason, mon cor despedaçava.
- XXV D'una part lo carinyo
i, d'altra, lo temor me fatigava,
147 i el susto ab desalinyo
d'horrrosa inquietud mon pit poblava.
Mes, ai!, que estos desmais son valentia
150 quan és Amor qui ab sentiment porfia.
- XXVI Ja declarat lo dia,
 Calcíope vingué; entra i sospesa:
153 adverteix que tenia
embullats los cabells, la vista encesa,
i que sobre la cara mal girada
156 llançada jeia, de mos plors mullada.
- XXVII Moguda de sa pena,
 que als argonautes mos favors dispènsia
159 me prega, i serà agena
la gratitud sent mia l'assistència,
i, en fi, jo só, donant lo que em demana,
162 piadosa ab ells per ser ab mi tirana.
- XXVIII Entre les espessures
 d'un bosc cobert de pins, poblat d'alzines,
165 on lesombres obscures
casi vencen del sol les llums divines,
són los temples ja antics en què de Diana
168 és d'or l'estàtua feta ab mà villana.
- XXIX No sé si esta memòria
 també ab les mies la tindràs perduda,
171 pués de ma amarga història
- Vt positum tetigi thalamo male saucia lectum,
Acta est per lacrimas nox mihi, quanta fuit:*
- Ante oculos taurique meos segetesque nefandae,
Ante meos oculos peruigil anguis erat.*
- Hinc amor, hinc timor est; ipsum timor auget
amorem.*
- Mane erat, et thalamo cara recepta soror
Disiectamque comas aduersaque in ora iacentem
Inuenit et lacrimis omnia plena meis.*
- Orat opem Minyis. Alter petit, alter habebit.
Aesonio iuueni, quod rogat illa, damus.*
- Est nemus et piceis et frondibus ilicis atrum,
Vix illuc radiis solis adire licet;
Sunt in eo – fuerant certe – delubra Dianae,
Aurea barbarica stat dea facta manu?*
- Noscis? an exciderunt mecum loca? uenimus
illuc?
Orsus es infido sic prior ore loqui:*

138: sinèresi a *quie-tud* i *in-quie-tud*.

142: sinèresi a *es-truen-do*.

148: sinèresi a *in-quie-tud*.

152: els fills de Calcíope anaven amb l'expedició de Jàson; d'aquí que implori ajut a Medea (veg. vv. 149-150).

162: sinèresi a *pia-do-sa*.

167: sinèresi a *Dia-na*.

168: sinèresi a *es-tà-tua*.

- en borrons los caràcters mon fat muda;
allí arribem i, fàcil i primera,
174 s'expressi ta traició d'esta manera:
- XXX «Ja que estranya fortuna
177 m'ha tornat a tos peus i t'ha entregada
de ma vida importuna
la sort o bé fatal o afortunada,
bé que mai podrà ser-me la mort trista
180 si moro havent-me vist o és a ta vista,
- XXXI »prou ton poder expliques
mostrant que, si tu vols, pots acabar-me,
183 quan, prometent-ho, indiques
que no estimes la glòria de salvar-me.
Viurer Jason aplauso és de Medea
186 i abusar del poder ton nom afea.
- XXXII »Per nostres mals copiosos
189 de què sola tu pots ésser consuelo,
per los nobles gloriosos,
alts ascendents que inflamen ton anhelo,
192 per ton avi que tot ho vivifica
i, pròdig, sa virtut te comunica,
- XXXIII »per lo triforme aspecte
i nocturnos misteris de Diana,
195 i si acàs en concepte
d'esta nació devotament humana
s'imploren altres déus, per ells te prego
198 que sies tu de ma inquietud sosiego.
- XXXIV »Mou-te, hermosa donzella,
a pietat envés mi i envés ma tropa;
201 condueix-me, qual estrella,
entre els horrors en què l'aliemo topa;
empara ab tos favors al que fluctua:
204 serà certa ma vida i serà tua.
- “Tus tibi et arbitrium nostrae fortuna salutis
Tradidit, inque tua est uitaque morsque manu.*
- Perdere posse sat est, siquem iuuat ipsa potestas:
Sed tibi seruatus gloria maior ero.*
- Per mala nostra precor, quorum potes esse
leuamen,
per genus et numen cuncta uidetis aui,*
- Per triplicis uultus arcanaque sacra Dianae
Et si forte aliquos gens habet ista deos,*
- O uirgo, miserere mei, miserere meorum;
Effice me meritis tempus in omne tuum!*

171-172: hipèrbaton: 'pués mon fat muda en borrons los caràcters de ma amarga història'.

174: dues sinèresis a *traí-ciá*.

180: la mort només li serà trista si mor sense ser vist de Medea abans (*havent-me vist [tu] a...*).

184: sinèresi a *glò-ria*.

187: sinèresi a *co-pio-sos*.

188: sinèresi a *con-sue-la*.

189: sinèresi a *glò-rio-sos*.

191: *avi*: el Sol, pare d'Eetes.

193: *triforme aspecte*: els tres rostres són els tres noms que rebia Diana.

198: sinèresis a *in-que-tud* i *so-sie-go*.

200: rima visual *tropa* / *topa* ([**o**]/[o]).

202: sinèresi a *a-lien-to*.

- XXXV »I si puc atrevir-me
a esperar que mes súpliques admèties
207 (mes com puc persuadir-me
tan propícies als déus que les permèties?)
quan mon demèrit créurer sols deuria
210 que ab ton despreci afortunat seria,
- XXXVI »antes l'ànima mia
desunida del cos se desvanesca
213 i en mortal agonia
en aire l'esperit se convertesca
que altra que tu adòria per ma esposa
216 ni ma vida sens tu sia ditxosa.
- XXXVII »Per Juno venerada,
dels matrimonis president zelosa,
219 per Diana que, adorada,
mes protestes confirma generosa,
testimonis sagrats de ma promesa,
222 complir-te juro lo que ja és finesa».
- XXXVIII Expressions tan rendides
(i són encara lo més poc que em deies)
225 m'inclinaren, oïdes.
Ho confesso, Jason: què molt si feies
la guerra a mos descuits, bé que, torbada,
228 la mà sentia que m'havies dada?
- XXXIX També viu que, copioses,
corrien de tos ulls llàgrimes vives:
231 qui creurà que, enganyoses,
quan són tan dolces, puguen ser nocives?
M'obligaren, en fi, i pots gloriar-te
234 d'haver burlat a qui no sap burlar-te.
- XL La indòmita bravesa
dels toros plens de foc intacto amanses
237 i ab singular destresa
llaures los camps on per llavor dents llances;
naixen luego soldats, lo fruit és guerra,
240 i escuts i fletxes produeix la terra.
- XLI Pàlida i assustada
jo mateixa quedí vent, de repente,
243 de tanta gent armada
coberta la campanya, i, coneixent-te
ab tals remeis que fan la vida ilesa,
246
- Quodsi forte uirum non dedignare Pelasgum,
–Sed mihi tam faciles unde meosque deos?–*
- Spiritus ante meus tenues uanescat in auras,
Quam thalamo nisi tu nupta sit ulla meo!*
- Conscia sit Iuno sacris praefecta maritis
Et dea, marmorea cuius in aede sumus!”*
- Haec animum –et quota pars haec sunt!– mouere
puellae
Simplicis et dextrae dextera iuncta meae;*
- Vidi etiam lacrimas. a! pars est fraudis in illis:
Sic cito sum uerbis capta puella tuis.*
- Iungis et aripedes inadusto corpore tauros
Et solidam iusso uomere findis humum;
Arua uenenatis pro semine dentibus inples:
Nascitur et gladios scutaque miles habet;*
- Ipsa ego, quae dederam medicamina, pallida
sedi,
Cum uidi subitos arma tenere uiros,*

207: sinèresi a *per-sua-dir*.

215: sinèresi a *a-dò-ria*.

219: sinèresi a *Dia-na*.

229: sinèresi a *co-pio-ses*.

233: sinèresi a *glo-riar*.

	no trobí defensius per ma finesa,	
XLII	<p>fins a tant que, furiosos, los fills comuns d'aquella fèrtil terra 249 s'acometen rabiosos, miserable succés, estranya guerra, 252 i, l'amor fraternal mudat en ira, al fi de tots lo fi de tots conspira.</p>	<p><i>Donec terrigenae, facinus mirabile, fratres Inter se strictas conseruere manus.</i></p>
XLIII	<p>Voraçment alterada, del dragó se t'oposa la feresa 255 que, altiva i desvetllada, deté tos passos i suspèn ta empresa; ab ruidosos xiulets te desafia: 258 lo xoque és teu i la fortuna és mia.</p>	<p><i>Insopor ecce uigil squamis crepitantibus horrens Sibilat et torto pectore uerrit humum:</i></p>
XLIV	<p>On eren aleshores los tesors d'aquell dot? On l'elevada 261 de la que vui adores real magestat que m'ha tiranisada? Mes, ai!, que sens remei mon cor fluctua 264 quan tu no ets meu i encara jo só tua.</p>	<p><i>Dotis opes ubi erant? ubi erat tibi regia coniux, Quique maris gemini distinet Isthmos aquas?</i></p>
XLV	<p>Jo, que, desventurada, en ton concepte só bàrbara, loca, 267 miserable i malvada (que a tals desprecis un olvit provoca), só aquella que, aleshores aplaudida, 270 perdent mon cor, assegurí ta vida.</p>	<p><i>Illa ego, quae tibi sum nunc denique barbara facta, Nunc tibi sum pauper, nunc tibi uisa nocens,</i></p>
XLVI	<p>Fiat en mon emparo, emprens i logres l'anelhada glòria, 273 pués, per facilitar-ho, ab encants te previnc tan gran victòria i, adormint ulls que et miren tan fogosos, 276 desperts resten los teus i los meus closos.</p>	<p><i>Flammea subduxi medicato lumina somno Et tibi, quae raperes, uellera tuta dedi.</i></p>
XLVII	<p>Enganyant a mon pare, lo regne i pàtria abandoní gustosa, 279 i, ab ma volguda mare, ma germana també deixo queixosa, pensant no haver-hi sort com, desterrada, 282 portar pertot lo gust de ser ta amada.</p>	<p><i>Proditus est genitor, regnum patriamque reliqui: Munus, in exilio quod licet esse, tuli!</i></p>

242: *vent*: 'veient'.

247: sinèresi a *fu-rio-sos*.

249: sinèresi a *ra-bio-sos*.

252: *lo fi* és subjecte de *conspira*; la finalitat dels homes armats, combatre i matar, conspira contra ells mateixos ja que es maten entre ells.

257: sinèresi a *rui-do-sos*.

262: sinèresi a *real*.

277-288: advertim el canvi d'ordre de la versió respecte del text d'Ovidi: el quart vers d'aquests dos dístics ha estat inserit entre el primer i el segon, a l'estrofa XLVII.

XLVIII	<p>Lo primer dolç arrobo ab què, extàtic, amor se comunica 285 fou agradable robo a què un vil foraster son art aplica, pués, qual abella que son geni apura, 288 beus lo intacto candor de ma hermosura.</p>	<p><i>Virginitas facta est peregrini praeda latronis, Optima cum cara matre relicta soror</i></p>
XLIX	<p>Per fugir més segura, só contra mon germà fiera inhumana, 291 que ma ciega locura per tu, Jason, me féu ab mi tirana; 294 no és per escrita tan atroç història, que em sobra per plorar-la la memòria.</p>	<p><i>At non te fugiens sine me, germane, reliqui: Deficit hoc uno littera nostro loco;</i></p>
L	<p>Lo que la mà atrevida obrà aleshores és millor callar-ho, 297 pués, amant fratricida, horrors no temo quan estorbs preparo. Ah, que era jo la que devia, irada, 300 restar ab tu, Jason, despedaçada!</p>	<p><i>Quod facere ausa mea est, non audet scribere dextra; Sic ego, sed tecum, dilaceranda fui.</i></p>
LI	<p>Resolta i animosa, del mar m'entrego a la inquietud mudable, 303 que ni em féu temerosa la grave circumstància de culpable; mes, com tindria por a nous successos 306 ab tant amor i tants passats excessos?</p>	<p><i>Nec tamen extimui –quid enim post illa timerem?– Credere me pelago, femina iamque nocens.</i></p>
LII	<p>Mes, on són les sagrades ires dels déus que ens sufren, justicieres? 309 Com no fan, irritades, sepulcre al mar de dos humanes feres, pagant a un temps la pena merescuda, 312 tu de traïdor i jo d'acorreguda?</p>	<p><i>Numen ubi est? ubi di? meritas subeamus in alto, Tu fraudis poenas, credulitatis ego!</i></p>
LIII	<p>¡Baldament, atractives, les dures roques de l'estret de Tràcia 315 me forçassen, actives, a finir en sos braços ma desgràcia</p>	<p><i>Compressos utinam Symplegades elisissent, Nostraque adhaerent ossibus ossa tuis</i></p>

278: sinèresi a *pà-tria*.

289-300: veg. l'«Argument», línies 5-7.

290: sinèresi a *fie-ra*.

291: sinèresi a *cie-ga*.

293-294: entenc que no és pel fet d'estar escrita que és tan atroç la història de la mort d'Absirt en la fugida de Jàson i Medea, perquè a Medea li és suficient el record.

300: interpretació defectuosa del traductor: el text original s'adreça en aquest segment al germà mort, en 2a p. (*germane*), i, per tant, *sed tecum* es refereix a Absirt, no pas a Jàson: Medea havia d'haver estat esquarterada amb el seu germà.

302: 'm'entrego a la inquietud mudable [=les onades] del mar', és a dir, es fa a mar, amb els argonautes, cap a Tessàlia. Sinèresi a *in-qui-etud*.

304: sinèresi a *cir-cums-tàn-cia*.

308: sinèresi a *jus-ti-cie-res*.

312: sinèresi a *traï-dor*.

	318	i, apretats enmig d'ells, a un temps, fogosos, se rompessen los meus ab los teus ossos;	
LIV		o bé Scil·la enfadada	<i>Aut nos Scylla rapax canibus misisset edendos.</i>
	321	nos hagués entregat als cans rabiosos, on jo, desesperada,	<i>Debuit ingratis Scylla nocere uiris</i>
	324	tingués lo gust de vere't fer-te trossos, pués contra ingratituds com ton pit cria no hi ha impietat que puga dir-se impia;	
LV		o Caribdis inquieta,	<i>Quaeque uomit totidem fluctus totidemque</i>
	327	que l'aigua que vomita torna a bèurer, en borrasca desfeta,	<i>resorbet,</i>
	330	mon amor i tes culpes te fes vèurer i, piadós, son furor, entre oles altes, apagant mon ardor, cobris tes faltes!	<i>Nos quoque Trinacriae supposuisset aquae!</i>
LVI		Hoste i triumfant te veuen	<i>Sospes ad Haemonias uictorque reuerteris urbes;</i>
	333	de Tessàlia los pobles, i ditxosos ab ton retorn se creuen,	<i>Ponitur ad patrios aurea lana deos.</i>
	336	després que, ausent, los has tingut ansiosos; tu, cortès, los atraus i, ab sacrificis, consagres lo triümfó als déus patricis.	
LVII		Fora ara inútil cosa	<i>Quid referam Peliae natas pietate nocentes</i>
	339	de les filles de Pèlies referir-te la pietat horrorosa,	<i>Caesaque uirginea membra paterna manu?</i>
	342	quan son engany sa senzillès pot dir-te: a qui els da ser, dar volen nova vida, i d'un amor un altre és homicida.	
LVIII		Encara que culpable	<i>Vt culpen alii, tibi me laudare necesse est,</i>
	345	justament los demés troben ma vida, ¿és precis que inculpable se trobe qui m'ha fet ser atrevida?	<i>Pro quo sum totiens esse coacta nocens.</i>
	348	Tu saps, Jason, que, per salvar ta glòria, perdo ma fama e infamo ma memòria.	

313-318: es refereix a les illes Simplègades, dos esculls rocosos del Pont Euxí, a l'entrada del Bòsfor.

319-324: Escil·la és un monstre mari amagat a l'estret de Messina; la part superior del seu cos és de dona i a la part inferior té sis gossos ferotges que devoren tot allò que se'ls acosta.

319 i 321: rima visual: confusió de timbre vocàlic i sonoritat de la sibilant: *rabiosos* / *trossos* ([oz]/[ɔs]). Sinèresi a *ra-biosos*.

324: sinèresi a *im-pie-tat*.

325-330: Caribdis és un altre monstre mari, un xuclador, a l'altra banda de l'estret de Messina. Tres cops per dia absorbeix aigua del mar en gran quantitat, empassant-se fins i tot vaixells; després retorna l'aigua absorbida.

325: sinèresi a *in-que-ta*.

329: sinèresi a *pie-dós*.

337-342: persuadides per Medea, que volia venjar així Jàson de la usurpació del tron pel seu oncle Pèlies, les filles d'aquest, pensant que li retornarien la juvenesa (per això és *pietat*, v. 339), van esquarterar i bullir el seu propi pare en una caldera (per això és *horrorosa*). La *senzillès* es deu referir a la credulitat de les donzelles davant l'engany de Medea.

337 i 339: rima visual: *cosa* / *horrorosa* ([ɔ]/[o]).

338: sinèresi a *Pè-lies*.

339: sinèresi a *pie-tat*.

341: *da*: p. perfet de *dar*, 'donà'.

- LIX Atreviment tingueres...
 (mes, ai de mi!, que mal sabré explicar-ho,
 351 que a un just dolor –bé ho veres–
 faltan les veus, i és més dolor callar-ho),
 atreuiment tingueres per a dir-me:
 354 «Deixa ta casa, que ton bé és seguir-me».
- LX Tot ho deixo, manada,
 i seguec a mon cor que ja et seguia,
 357 i vaig acompanyada
 de dos fills i un amor que nit i dia
 sol·licit m'assisteix i mai me cansa,
 360 sobre ser més locura que esperança,
- LXI quan luego, a la notícia
 d'il·licit himeneo commoguda,
 363 vull culpar ta injustícia
 i a vista de l'agravi quedo muda:
 ja les atxes nupcials brillen enceses
 366 i en foc impur abrases mes fineses.
- LXII Ja, amant, te lisonjea
 de dolç epitalami l'harmonia,
 369 i el concert que et recrea
 és fatal desconcert de ma alegria,
 fúnebre cant que d'una fe violada
 372 sepulta en vida l'esperança honrada.
- LXIII Súbitament m'assusto,
 bé que tanta maldat no me la creia,
 375 i, atropellat, lo susto
 furiosa guerra ab mil temors me feia;
 campanya era lo cor, on combatia
 378 contra tot mon amor ta alevosia.
- LXIV Ja se junta lo poble
 i en tropes dividit crida: «Himeneo!».
 381 Ja l'alarit redobla
 i, ferint-me lo cor, ja titubeo;
 «Boda!», crida tothom, la veu ja és clara,
 384 i al qui creu novi adúltero declara.
- LXV Tots mos criats plorosos
 de mi s'oculten, que coneixen, savis,
 387 que en lances injuriosos
 s'encobren mal les llàgrimes i agravis;
- Ausus es –o! iusto desunt sua uerba dolori–,
 Ausus es "Aesonia" dicere "cede domo!"*
- Iussa domo cessi natis comitata duobus
 Et, qui me sequitur semper, amore tui.*
- Vt subito nostras Hymen cantatus ad aures
 Venit, et accenso lampades igne micant,*
- Tibiaque effundit socialia carmina uobis,
 At mihi funerea flebiliora tuba,*
- Pertimui nec adhuc tantum scelus esse putabam:
 Sed tamen in toto pectore frigus erat.*
- Turba ruunt et "Hymen" clamant "Hymenaeae"
 frequenter:
 Quo propior uox haec, hoc mihi peius erat.*
- Diuersi flebant serui lacrimasque tegebant;
 Quis uellet tanti nuntius esse mali?*

349: després de la mort de Pèlies, Medea i Jàson van ser expulsats de Iolcos i es van refugiar a Corint, on van viure felïços durant deu anys. Però Jàson es va cansar de Medea i es va prometre amb Creüsa, filla de Creont. El text que ve a continuació reprèn el relat en aquest punt.

365: sinèresi a *nup-cials*.

371: *d'una fe violada* és complement de *l'esperança honrada*. Sinèresi a *vio-la-da*.

376: sinèresi a *fu-rio-sa*.

	390	ningú volgué tan trista nova dar-me, deixant per tu la glòria de matar-me.	
LXVI	393	Quiçà més m'importava no acabar d'aclarir ma desventura, pués, en tant que dubtava, d'incerta causa incerta era la cura; mes, fatídic, lo cor ja presumia que, havent mia de ser, certa seria,	<i>Me quoque, quidquid erat, potius nescire iuuabat, Sed tamquam scirem, mens mea tristis erat.</i>
LXVII	399	quan, desitjós de vèurer, i obedient a mos ordes, a la porta (qui tal podia crèurer!) ix mon fill, i cridant-me, oh pena forta!, me diu, tot bulliciós: «Veniu ma mare, veureu lo fausto de Jason, mon pare».	<i>Cum minor e pueris iussus studioque uidendi Constitit ad geminae limina prima foris: "Hinc" mihi "mater, abi! pompam pater", inquit, "Jason Ducit et adiunctos aureus urguet equos".</i>
LXVIII	405	Luego quedo apurada i, romputs los vestits i la paciència, descomposta i torbada, advertesc lo que em costa ta insolència; los pits i cara me golpejo ab fúria, pagant amor los crèdits de la injúria.	<i>Protinus abscissa planxi mea pectora ueste, Tuta nec a digitis ora fuere meis.</i>
LXIX	411	Ja estic casi tentada a llançar-me, animosa i venjativa, enmig de l'ordenada, ah sort fatal!, confusa comitiva. Ja la corona que aquell front cenyia recobrar pretenguí com si fos mia.	<i>Ire animus mediae suadebat in agmina turbae Sertaque conpositis demere rapta comis;</i>
LXX	417	No sé com, afligida, embullats los cabells, no isc a agafar-te, «tu ets meu!» cridant rendida, i ab raigs de líquid foc sols sé parlar-te, que un amor irritat centelles plora: dixós aquell que tal llenguatge ignora!	<i>Vix me continui, quin sic laniata capillos Clamarem "meus est" inicremque manus.</i>
LXXI	423	Alegra't, ofès pare; patricis que deixí, també alegrar-vos; deveu, pués meresc ara, per ofesa i deixada, superar-vos. Per tu, Absirto, serà oferta agradable mort que per lenta és més intolerable.	<i>Laese pater, gaude; Colchi gaudete relict; Inferias umbrae fratris habete mei:</i>
LXXII		Perdo d'una vegada	<i>Deseror amissis regno patriaque domoque Coniuge, qui nobis omnia solus erat!</i>

387: sinèresi a *in-ju-rio-sos*.390: sinèresi a *glò-ria*.398: sinèresi a *o-be-dient*.401: sinèresi a *bu-lli-ciós*.402: *fausto*: 'fast'.404: sinèresi a *pa-cièn-...*

- 429 ma família, ma pàtria i ma corona
i perdo, desdixada,
en Jason ma alegria i ma persona;
això és lo tot, pués en Jason tenia
432 quant me dava lo món i en ell perdia.
- LXXIII Jo logro, artificiosa,
dels toros, del dragó domar la fúria
435 i no puc, carinyosa,
rendir a un home ni evitar la injúria.
A mònstruos tants un sol encant contrasta
438 i una còpia d'encants per un no basta.
- LXXIV Jo, que tinc medicina
per apagar del foc la voraç flama,
441 no puc, per ma ruïna,
matar lo foc que dins mon cor s'inflama;
previnc lo dany i te'n cedesc la glòria;
444 jo me'n porto l'ardor, tu la victòria.
- LXXV Ni sàvia Proserpina,
ni els secrets misteriosos de la diosa,
447 ni l'essència més fina,
ni la màgica en obres espantosa,
tenen ja força, tenen ja constància,
450 i cedeix lo infal·lible a la inconstància.
- LXXVI Ja el dia no té agrados,
i és la nit, sens dormir, tota amargura,
453 pués, desperts mos cuidados,
la que fou dolça és ja batalla dura;
fingeix ma idea naturals abraços
456 i descansa Jason en estranys braços.
- LXXVII Jo a la serpent horrible
poguí adormir, i vui ma diligència,
459 per tothom infal·lible,
sols dar descans no pot a ma impaciència:
qui diu mònstruo a l'amor bé ho considera,
462 pués só jo amant més que les fieres fiera.
- Serpentis igitur potui taurosque furentes,
Vnum non potui perdomuisse uirum;*
- Quaeque feros pepuli doctis medicatibus ignes,
Non ualeo flammam effugere ipsa meas;*
- Ipsi me cantus herbaeque artesque relinquunt:
Nil dea, nil Hecates sacra potentis agunt.*
- Non mihi grata dies; noctes uigilantur amarae,
Et tener a misero pectori somnus abit.*
- Quae me non possum, potui sopire draconem:
Vtilior cuius quam mihi cura mea est.*

428: sinèresi a *fa-mí-lia* i *pà-tria*.

433: sinèresi a *ar-ti-fi-cio-sa*.

437: sinèresi a *mòns-truos*.

438: sinèresi a *cò-pia*.

445: se m'escapa per què l'autor ha canviat Hècate, com diu Ovidi, divinitat que presideix la màgia i passa per ser la inventora de la fetilleria, i la substitueix per Prosèrpina, la deessa romana assimilada a Persèfone, deessa dels inferns. Sinèresi a *sà-via*.

446: sinèresi a *mis-te-rio-sos* i *dio-sa*.

447: sinèresi a *es-sèn-cia*.

461: sinèresi a *mòns-truo*.

462: 'amant, jo só més fiera que les fieres'. Sinèresi a *fie-ra* i *fie-res*.

LXXXVIII	Adúltera Creüsa ardents braços te mereix ditxosa, 465 i jo resto confusa d'haver salvat los braços en què es posa; i quan de mon treball lo fruit és d'ella, 468 quiçà és cometa lo que creu estrella.	<i>Quos ego seruavi, paelex amplectitur artus Et nostri fructus illa laboris habet.</i>
LXXXIX	Desitjós tal vegada de guanyar més lo cor de ta mestressa, 471 ab vilesa doblada, oprobis fingirà ta sutilesa, i, passant ta mudança per enfado, 474 lo que és traició diràs que és desagrado.	<i>Forsitan et, stultae dum te iactare maritae Quaeris et iniustis auribus apta loqui,</i>
LXXX	Diràs que no só hermosa, i que horrors són fatals tots mos afectes: 477 que lisonja gustosa és contar d'un rival sols los defectes! Oït seràs, sens dubte, ab molt agrado, 480 captant sa risa mon amarg cuidado.	<i>In faciem moresque meos noua crimina fingas. Rideat et uitiiis laeta sit ikla meis,</i>
LXXXI	Riga Creüsa, riga, i confie en la púrpura enganyosa, 483 que també en cruel fatiga plorarà son turment, com jo, furiosa; en llanto ardent s'abrasarà afligida 486 i en foc nadant submergirà sa vida.	<i>Rideat et Tyrio iaceat sublimis in ostro: Flebit et ardores uincet adusta meos!</i>
LXXXII	No hi haurà, no, qui puga jactar-se de que fou mon vil contrari 489 que tristament no duga lo càstig merescut de temerari, pués mentres hi hage foc, ferro o veneno, 492 fatal farà sa sort lo que jo peno.	<i>Dum ferrum flammaeque aderunt suscusque ueneni, Hostis Medeae nullus inultus erit.</i>
LXXXIII	Però si els precis, si el llanto d'un cor de bronze ablanden la duresa, 495 adverteix mon quebranto i ou lo menos que diu una honra ofesa, atén al cor de qui són veus torbades, 498 ales rompudes, fletxes trocejades.	<i>Quodsi forte preces praecordia ferrea tangunt, Nunc animis audi uerba minora meis!</i>
LXXXIV	Tan humil, tan rendida, te'm confesso, Jason, com tu mostrares 501 ser-ho, a mos peus ta vida,	<i>Tam tibi sum supplex, quam tu mihi saepe fuisti, Nec moror ante tuos procubuisse pedes;</i>

468: tradicionalment s'han associat a les cometes esdeveniments i prediccions funestes.

470 i 472: rima visual: *mestressa* / *sutilesa* ([s]/[z]).

474: sinèresi a *traï-ció*.

483: sinèresi a *cruel*.

484: sinèresi a *fu-ri-o-sa*.

485-486: al·ludeix a la mort de Creüsa, abrasada per la túnica encantada que li enviarà Medea com a present nupcial.

494: *d'un cor de bronze* és CN *duresa*.

- 504 quan era jo ton bé i així ho jurares;
ni et nego haver estat als teus postrada,
ni m'acorro de ser-ne ara ultrajada.
- LXXXV Si per vil me desvies,
507 ama, per nostres, a estes dos criatures;
de mi tem, si les fies
de cruel madrastra a les carícies dures!
510 Sia, a lo menos, pués t'aclamen pare,
la que esposa infeliç, ditxosa mare.
- LXXXVI En ells me veig jo pròpia,
513 pués són retratos teus, i al veure'ls ploro;
i, si enterneix la còpia,
què causarà l'original que adoro?
516 Ells representen lo que el temps alcança,
i, fills d'amor, fan fe de la mudança.
- LXXXVII Per los déus poderosos,
519 per les flames del sol, per tots mos mèrits,
per estos dos preciosos
522 premis d'iguals desitgs, de l'amor crèdits,
prendes mútues del cor, dolces, amables,
i, a pesar del que tu ets, tues i estables,
- LXXXVIII humil i enamorada,
525 te suplico, Jason, que et restituesques
al llit on, confirmada
ta paraula, a ma fe glòries cedesques.
528 Pués fiu ton gust, no fasses ma desditxa.
Oh, quant me costa lo voler ta ditxa!
- LXXXIX No t'exorto, irritada,
531 a que t'oposes en funesta guerra
ni als toros ni a l'armada
multitud d'hòmens que brotà la terra,
534 ni del dragó t'incito a la victòria,
que per mi no és lo més amar ta glòria;
- XC rendida i carinyosa,
537 pretenc lo que ja és meu, pués m'ho donares;
no, pués, sèmbria forçosa
la unió que voluntària procurares;
540 vull lo que he merescut quan tu, sent pare,
mon dret fundares declarant-me mare.
- Si tibi sum uilis, communis respice natos:
Saeuiet in partus dira nouerca meos.*
- Et nimium similes tibi sunt, et imagine tangor,
Et quotiens uideo, lumina nostra madent.*
- Per superos oro, per auitae lumina flammae,
Per meritum et natos, pignora nostra, duos,*
- Redde torum, pro quo tot res insana reliqui!
Adde fidem dictis auxiliumque refer!*
- Non ego te inploro contra taurosque uirosque,
Vtque tua serpens uicta quiescat ope;*
- Te peto, quem merui, quem nobis ipse dedisti,
Cum quo sum pariter facta parente parens.*

506: sinèresi a *cria-tu-res*.

508: sinèresi a *cruel* i *ca-rí-cies*.

519: sinèresi a *pre-cio-sos*.

521: sinèresi a *mú-tues*.

524: sinèresi a *res-ti-tues-ques*.

526: sinèresi a *glò-ries*.

XCI	<p>On és mon dot, preguntes? Cerca'l en aquell camp en què el contares, 543 quan tes del tot difuntes esperances ab l'or ressuscitares; en aquells solcs que obriren tes fatigues, 546 fruits són de mon amor falses espigues.</p>	<p><i>Dos ubi sit, quaeris? campo numerauimus illo, Qui tibi laturo uellus arandus erat.</i></p>
XCII	<p>És mon dot l'admirable velló d'or pur de què ets indigne duenyo, 549 tesor inestimable si aprècies lo que em costa ton empenyo; si et dic que el tórnie, negaràs que el degues, 552 que és de l'olvit lo que al despreci entregues.</p>	<p><i>Aureus ille aries uillo spectabilis alto Dos mea, quam, dicam si tibi "redde", neges.</i></p>
XCIII	<p>És mon dot ta exposada salut intacta, i ho és també eixa grega 555 joventut preservada, que ton bé per mon mal fin d'amor ciega. Compara ab les de Creonte eixes riqueses, 558 si saps la regla de sumar fineses.</p>	<p><i>Dos mea tu sospes, dos est mea Graia iuuentus: I nunc, Sisyphias, inprobe, confer opes!</i></p>
XCIV	<p>Ta fortuna, ta vida, ton sogre poderós, ta muller vana, 561 ta fama repetida i tot lo que pot dar-te sort humana, de mi ho tens, tot és meu, oh desgraciada!, 564 i em perdràs l'honra que jo t'he confiada?</p>	<p><i>Quod uiuis, quod habes nuptam socerumque potentis, Hoc ipsum, ingratus quod potes esse, meum est.</i></p>
XCV	<p>Mes jo sé que a tots luego... Però càstigs predir, què m'aprofita? 567 Mes, ail!, que un furor ciego ab amenaces sa venjança irrita; ets ingrat, infidel, vil i mudable, 570 i ets també pèssim sols perquè ets amable.</p>	<p><i>Quos equidem actutum... sed quid praedicere poenam Attinet? ingentis parturit ira minas.</i></p>
XCVI	<p>Jo seguiré, animosa, lo dictamen de la ira i, tal vegada, 573 ta vilesa alevosa penedida estarà, si ara obstinada, que també jo me penedesc, vençuda, 576 de salvar a un rendit, restant perduda.</p>	<p><i>Quo feret ira, sequar! facti fortasse pigebit: Et piget infido consuluisse uiro.</i></p>

537: sinèresi a *sèm-blia*.

538: sinèresi a *u-nió i vo-lun-tà-ria*.

546: *de mon amor* és CN *fruits*.

550: sinèresi a *a-prè-cies*.

551: sinèresi a *tór-nies*.

557: sinèresi a *Creon-te*.

563: sinèresi a *des-gra-cia-da*.

564: sinèresi a *con-fia-da*.

565: Medea calla la venjança que prepara contra Creüsa i Creont (que morirà cremat en l'incendi del palau pel vestit de Creüsa) i contra Jàson, que plorarà per la mort dels seus fills, morts per la mare (veg. v. 580). Sinèresi a *lue-go*.

XCVII

N'eixirà lo que puga,
 que lo que enclou mon cor sols déu ho mira;
 579 ni et fies en la fuga,
 que inaudits càstigs mon dolor conspira.
 Ja no m'entenc, mes sé que só una fúria
 582 i qui m'ho causa, i sé qual és la injúria.

*Viderit ista deus, qui nunc mea pectora uersat!
 Nescio quid certe mens mea maius agit.*

TESTIMONI

Manuscrit: A3, pp. 7-22; còpia autògrafa.

APARAT CRÍTIC¹

5 *aplauso*.

34 *venturosas*.

55 *adverlencia*.

155 *cava*.

167 la prep. *de* és afegida a la interlínia sup.

173 *arribarem*.

[173: la lliçó de l'original és hipermètrica; al més segur que es tracta d'un error en la còpia, que va canviar el present pel perfet.]

190 *Acceccendens*, la *n* d'*anhelo* és afegida a la interlínia sup.

208 *propicis*.

[208: ha de tractar-se d'un error: només pot ser *propícies*, referit a les *súplices* (v. 206).]

242 *vehent*.

[242: cf. «pronunciant en una sola síl·laba esta dicció: *vehem*.»: *Tractat*, cap. 11 § 11 (**Annex IV**).]

248 *de aquella* it.

254 *oposo*.

260 *lo thezors*.

292 *me fiu*.

[292: és evident que ha de ser 3a p., *me féu*: el subjecte és *ma ciega locura*.]

330 *sas faltas*.

[330: considero que es tracta d'un error; s'ha de referir a les faltes de Jàson (cf. v. 328) i, per tant, corregeixo en *tes*. Així, seguint el text d'Ovidi, els engloeix tots dos: l'ardor de Medea i les faltes de Jàson.]

331 *triunfant*.

334 *han tingut*.

[334: crec que es tracta d'un error perquè ha estat Jàson que, amb la seva absència, ha motivat l'anhel dels tessalis, a Iolcos, la seva pàtria, per reveure'l després que va partir cap a la recerca del velló.]

336 *consagrades*.

[336: tota l'estrofa està en temps present; considero que Eura va distrure's aquí i va transcriure el verb en passat, sense adonar-se de la incongruència. També als vv. 516 i 526.]

359 *solicit*.

371 *fee*.

[371: al cap. 8 § 11 del *Tractat*, on parla de la sinèresi, diu Eura: «Y los castellans que acostúman escriurer esta dicció: *feè*, ab dos *ens*, no *-n* pronúncian sinó una».]

422 *alegrauvos*.

423 *deben*.

449 *conrtancia*.

462 *las fieras*.

478 *és om*.

[478: a l'original el vers és hipomètric; a més és evident l'error per oblit del verb de l'oració.]

507 *de mi tems y las fias*.

[507: el vers no fa sentit; podríem admetre un lligam amb el vers anterior (amb un error a la nasal): *dos criatures* [que] *de mi tens*; però llavors el sentit negatiu dels versos d'Ovidi contra la madrastra (Creüsa) es perd. Suposo una separació defectuosa dels mots, «*tems* i», que va ser interpretada després com a 2a p. de *témer* + conjunció copulativa. Corregeixo refent l'agrupació dels mots i donant un sentit equivalent al díctic llatí.]

576: *de salvar a un rendit*: quan les proves dels braus, etc.

¹ En aquest aparat crític no prenc en consideració el text llatí d'Ovidi que glossa el poeta i que, molt fragmentàriament, transmet el ms. Per a les transcripcions dels versos llatins he seguit TREPAT & SAAVEDRA ed. 1927. Els fragments que són transcrits per fra Eura van en rodona; els que incorporo per completar el text van en cursiva. En la disposició dels dos textos (original llatí i paràfrasi), com en el cas del *Trenos* i com en l'altre heroïda, segueixo la del ms.

511 *propria*.

[511: notem com el costum arrelat de la grafia llatinitzant, que era pronunciada com a tal en la lectura poètica, en substitució de la més “popular” i ocasional en l'escriptura, fa que l'apliqui en l'ocasió present, desfent la rima amb *còpia*.]

516 *feè*.

526 *feè*.

542 entre *camp* i *en, ahont*, ratllat.

572 *los dictamen*.

Sextet-lira d'estructura 6a 10B 6a 10B 10C 10C.²

A la introducció (pàg. 116) he exposat una primera aproximació a les dificultats per a l'atribució d'aquesta composició a fra Eura. Voldria exposar ara de manera molt esquemàtica les raons a favor i en contra de l'atribució a fra Eura. Cap d'elles no em sembla definitiva en un sentit ni en l'altre: d'aquí el dubte.

Com a elements a favor de l'autoria d'Eura juguen el fet de ser una còpia autògrafa i figurar anònimament en el manuscrit; el poeta era autor d'una versió parafràstica d'una altra heroïda al català i la mètrica és idèntica en ambdós casos (sextet-lira 6a 10B 6a 10B 10C 10C), com en altres poemes de fra Eura (poema a Montserrat, núm. 7, i dos poemes castellans, núms. 24 i 30); l'expressió poètica és molt similar a la dels textos del nostre autor; també els trets lingüístics són propis de la llengua literària d'Eura i la major part dels castellanismes d'aquest text apareixen en altres composicions aquí editades; apareixen encara en aquest poema certes expressions recurrents en l'obra de fra Eura, com p.e., la locució *a vista de* (v. 364 i 1 73, 4 151, 5 50 i 371, 6 126), la construcció interrogativa-exclamativa *què molt ...?* (v. 226 i 5 54, 5.II 47, 6 231, 7 503), la locució '*sobre + infinitiu*' com a construcció concessiva equivalent a '*malgrat ...*', '*tot i ...*' (*sobre ser*: v. 360; *sobre tenir*: 2 7; *sobre mirar-la*: 6 247); finalment, *last bud not least*, les llicències mètriques (fins la confluència en una sola síl·laba de fins tres vocals en contacte pertanyents a tres mots diferents) i les rimes visuals (de timbre vocàlic –p.e., 68-70– i de sonoritat de consonants –p.e., 320-322, on a més hi ha rima de diferents timbres vocàlics–) són també habituals en els textos d'Eura.

Per contra, hi ha un seguit de circumstàncies no menyspreables que no em permeten decantar-me cap a l'atribució segura. P.e., al mateix manuscrit hi ha un nombre relativament important d'altres poemes anònims, catalans i castellans, copiats de mà de fra Eura: són tots ells, per aquestes raons, suspectes de pertànyer al nostre autor? D'altra banda, no hi trobem copiat cap altre dels textos de fra Eura fora del núm. 30. Quant a l'àmbit lingüístic, hi trobem usat dues vegades el castellanisme *quiçà* (391 i 468) que no apareix en cap text d'Eura (que sol usar com a equivalents *per ventura* o *acàs*). En altres qüestions hi juga l'estadística i són, per tant, més compromeses d'avaluar: p.e., el fet que en aquest poema s'utilitza l'increment incoatiu *-esc-* (o *-esqu-*) per comptes d'*-eix-* en una proporció prou més destacable que en la producció poètica del nostre autor, on la presència d'aquella forma és anecdòtica: només la trobo a *oferesc* (1 190) i *lluesca* (6 396: P.S. 3a conj.) i en les formes castellanitzants *amanesqué* (7 436: perfet 2a conj.), *enternesca* (12 361: P.I., analògic a *enternezco*) i *desvanesca* (18 9: P.S., analògic a *desvanezca*), a banda de les formes avui antigues d'*eixir* com *isquen* (12 425), *isque* (perf. s.) (12 461 i 463) i *isques* (5.I 11); en canvi, en aquest poema el nombre d'aquestes formes és relativament important (la major part són 1a p. P.I. 3a conj.): *reduesques* (94), *desvanesca* (212), *convertesca* (214), *seguesca* (356), *advertesca* (406), *meresca* (423), *cedesca* (443), *restituesques* (524), *cedesques* (526) i *penedesca* (575). Ara bé, també és cert que en cap dels poemes llargs (1-9 i 12) no apareix cap 1a p. P.I. amb final en *-eix-*. En el mateix cas de valoració estadística es troba la major proporció relativa que hi ha en el text present de versos decasil·labs amb una disposició accentual en 4a i 8a, malgrat que, com en els textos de fra Eura, és major el nombre de versos amb accent principal en 6a; ara bé: la disposició en 4a i 8a és més ocasional en la poesia que he editat anteriorment. Així mateix, també és més alta la proporció de decasil·labs amb una distribució harmònica dels accents en tot el vers (2a 4a 6a 8a 10a) que en textos segurs de fra Eura. Finalment, hi ha l'error comès en

² Aquesta versió és desconeguda de MOYA (1986). No n'he trobat tampoc cap esment a la historiografia literària catalana.

la còpia del vers 507: és francament difícil d'admetre que, si l'hagués escrit ell, cometés una errada com aquella.

En cas que fos un poema de fra Eura, i tenint en compte que és copiat en les folis inicials del manuscrit A3 i que segons argumenta ROSSICH (1984, 112-113) aquest manuscrit ha de ser datat a final del XVII o molt al principi del XVIII, probablement 1700-1703, seria redactat quan Eura tenia encara no vint anys, és a dir, com he suposat per al poema **12**, bessó d'aquest, en una època escolar.

Annex II

1. Mètrica i estrofisme

En repassar la tradició preceptista catalana barroca, Albert Rossich afirmava que aquests textos posen

de manifest l'assimilació absoluta de la mètrica castellana, i ho palesen no solament els «sonetos bilingües» que abunden tant a l'època i els títols d'alguns d'aquests tractats [...] sinó també el fet que els tractadistes ignoren sovint en els seus textos aquelles formes estròfiques genuïnament catalanes que pervivien en la nostra poesia semiculta. Naturalment, els versos són comptats «a la castellana» (sumant una sil·laba a l'últim accent del vers), desapareix la distinció entre vocals obertes i tancades, les «licències mètriques» s'apliquen com en castellà, la sinalefa es fa sense tenir en compte si fa o no diftong, es desconeix l'elisió, els diftongs creixents poden començar per *i* i *u* sense cap restricció, etc. (ROSSICH 1979, *27).

He transcrit aquí aquest paràgraf a mode de resum sobre els fenòmens mètrics barrocs catalans perquè m'estalvia la feina d'oferir una visió panoràmica de la mètrica de l'obra de fra Eura: si deixem de banda la qüestió de l'elisió, s'hi ajusta perfectament. En efecte, Eura, malgrat que formula alguns dels trets peculiars de la llengua catalana al seu *Tractat* com ara l'ús dels pronoms febles, l'elisió, etc., no reconeix que cada llengua ha d'aplicar les licències mètriques a la seva poesia segons les característiques prosòdiques que li són pròpies. El fet és que no farà altre sinó aplicar les pròpies de la poesia castellana a la catalana, violentant-ne la prosòdia. O més ben dit: prescindint-ne.

Anem a passar revista als usos de fra Eura quant a mètrica i còmput sil·làbic, ritme accentual, rima i estrofisme als seus textos.

Mètrica i còmput sil·làbic

Llicències mètriques

a) contactes vocàlics entre mots diferents

El fenomen d'*elisió*, que, per a la llengua escrita, fra Eura considerava una llicència mètrica i que anomenava «sinalefa»,¹ és exposat al *Tractat*, on hi dedica tot el capítol 7 i el § 1 del cap. 10: és la "licència" que s'aplica entre dos vocals contigües d'una "mateixa espècie" pertanyents a dos mots diferents de resultes de la qual una vocal perd completament el so. Tot i que en principi sembla cenyir el fenomen a dues vocals àtones idèntiques, acaba admetent la possibilitat de fer elisió també quan una de les dues vocals és tònica o fins quan ho són ambdues (cap. 7 § 15). Ara bé; al *Tractat* acaba per concloure que, si es tracta de vocals àtones diferents, és més convenient fer sinalefa («sinèresis», en diu ell) que no pas elisió (cap. 9 § 7).²

¹ També Narcís Julià al *Parnàs català* fa servir «synalepha» per 'elisió' (veg. ROSSICH ed. 1979, 12, lín. 11-23).

² L'elisió que implica articles i pronoms febles és, per fra Eura, un fenomen divers: la inclou al capítol 9 § 6, sota la figura general d'«eclipsis», un calaix de sastre que dona compte de fenòmens ben diversos. Considera allà que el canvi de

A la llicència de *sinalefa* dedica fra Eura el capítol 8 del *Tractat*, sota el nom de «sinèresis» (tracta conjuntament el fet que es produeixi dins d'un mateix mot com entre vocals contigües de mots diferents). Segons fra Eura, es pot aplicar en el contacte de dues vocals de «distinta espècie», encara que cap d'elles no sigui *i* o *u*, és a dir, hi hagi o no diftong creixent o decreixent, a la catalana o a la castellana. Ara bé; sembla que no és possible d'aplicar-la quan la primera de les dues vocals és tònica (cap. 8 § 7).

Vegem-ne alguns exemples trets del poema 1:³ en efecte, hi fa *sinalefa* per consonantització de la *i* o de la *u* (entre dues vocals o a principi de vers): *i açò* (77-78), *i en* (118), *i una* (152), *hi ha* (207), etc.; o per formació d'un diftong decreixent: *a usura* (30), *la imaginació* (140), *i us* (190), *ja ho* (193),⁴ *jo us* (197), *sempre infundeix* (214), encara que de vegades no es compleix la seva excepció quan la primera vocal és tònica: p.e., *sinó inclinar* (256), *faré incessant* (292). També la fa quan no formen diftong en català, normalment entre vocals àtones: *torpe amor* (40), *sento Espòs* (53), *si a vista* (73), *invoco als* (125), *ni aprècio* (147), *retracto anul·lo* (149), etc.; però, ocasionalment, també quan la primera vocal és tònica, contra la regla que estableix a 8 § 7: *no acertar* (8), *no han* (60), *perquè a* (131), *allí entonaré* (293), etc. (Notem, però, que els mots “primers” no tenen un accent prosòdic tan marcat com els dels efectuats sobre categories gramaticals “superiors” com el verb, substantiu, etc., o no constitueixen el nucli de cap sintagma. És clar que trobaríem algun exemple en què no s'esdevé aquest mateix context, com ara *raó ageno* (2 38), tot i que és molt probable que aquí considerés *raó* com un monosíl·lab, cosa que bé es podia fer, si convenia, com explica al *Tractat*, cap. 10 § 6. Cf. *raó ofuscada*: 4 274. Però *farà oi Samsó a*: 4 240 i 290.)

Del contacte de tres vocals contigües (de vegades cadascuna d'un mot diferent), result com una síl·laba en parla diverses vegades al *Tractat*: cap. 7 §§ 18-21 i cap. 10 §§ 26-33. Això s'esdevé per l'aplicació simultània de dues llicències mètriques: «per reduir a una dos o tres síl·labas [=reduir a una síl·laba dues o tres vocals contigües: cf. § 27] de un vers, poden concórrer dos figures poètiques, segons algun modo de pronunciar-lo» (*Tractat*, cap. 10 § 26). Només s'ha de complir un requisit: totes tres han de ser àtones o bé pot ser tònica només la darrera (cap. 10 § 28). Vegem-ne un nombre força exhaustiu d'exemples trets dels seus textos.

1) Quan les vocals pertanyen a dos mots:⁵

a) *sinalefa* de diftong (no “normatiu”) + vocal (cf. *Tractat*, cap. 11 § 31): *glòria en* (2 68), *memòria en* (132), *pàtria amada* (333), *propícia estrella* (3 73), *arrogància aquí* (97), *subterrànea estància* (113), *evidència expressa* (4 151), *espècie hermosa* (266), *pròpia estàtua* (280), *vehemència està* (5 194), *justícia és* (6 181), *règion alcàsser* (7 149), *contínuo en* (266), *providència estranya* (315), *devoció excessiva* (398), *comèdia excel·lent* (8 1), *Sicília enamores* (12 133), *Sicília en* (152), *modèstia alborotada* (322), *infàmia a* (332), *passió arrastrada* (392), *mansió oculta* (450), *presència amada* (584).

formes plenes de l'article i el pronom per les elidides és el resultat de l'aplicació d'aquesta “licència mètrica”: «Y al contrari, otras voltas se comet esta figura transportant lletas de una síl·laba y de una dición a una altra, en virtud de la qual transportació de lletas y deixació o eclipsis de otras que no són vocals antevocals se disminueix lo número de las síl·labas y queda sufficient intel·ligència del significat, com quant se pronúncia *yl'* per *y la*, *quel'* per *que la*, *palpatal' cor* per *palpita lo cor*; *aixils'* per *aixi los*; *entrels'* per *entre los*; *ym'* per *y me*; *jam'* per *ja me*; *jas'* per *ja se*; *perquem'* per *perque me*; *nons'* per *no nos*; *aixins'* per *aixi nos*; *nos'* per *no se*; *perls'* per *per los*; *nous'* per *no vos*; *not'* per *no te*; *nos'* per *no se*; y en moltes altres construccions semblants a estas que trobam executadas en alguns poetas catalans».

³ Per a la comprensió dels exemples que exposaré en tot aquest apartat sobre contactes vocàlics s'ha de tenir en compte que prenc en consideració la prosòdia que a l'època s'aplicava a la lectura de textos poètics, segons la qual la *e* àtona es pronuncia [e] i la *o* àtona [o], i no pas [★] i [u], respectivament (veg. ROSSICH 1995c).

⁴ Malgrat l'afirmació de la nota anterior, a l'època el pronom *ho* era pronunciat [u]; per tant, aquí som davant del diftong [aw].

⁵ Classificaré els exemples en base al nombre de mots en joc i utilitzaré la terminologia d'avui per mirar de descriure els fenòmens que “expliquen” la resolució d'aquests contactes com a una sola síl·laba segons el criteri de fra Eura. L'autor no va ser gens clar en fer explícites quines eren les dues figures implicades en cada cas. Al cap i a la fi, va acabar conclouent: «Però en este y semblants casos de la concurrència de tres vocals immediates, no sé jo si aquella reducció se faria millor per la sola figura synèresis, fent liquidas a las dos vocals primeras y contrahent-las a la última, y pronunciant-lo axí: *Dan-doaël-na-car-de-las-per-las*. Bé és veritat que esta pronunciació ha menester una llengua expedita y sutil, però me apar que més té de fàcil que de impossible. [...] La rahó és perquè pronunciant y sonant levement no se gasta sinó una aspiració, que és lo temps propi de cada síl·laba.» (*Tractat*, cap. 10 § 27).

b) triftong (no “normatiu”): *desgràcia igual* (2 281), *presumpció i* (4 46), *supèrbia humana* (199), *pròpia utilitat* (5 384), *victòria incerta* (366), *contrició i* (539), *memòria immortal* (8 70), *glòria interessades* (13 93), etc.

c) elisió + diftong: *assentada ai* (5 4).

2) Quan les vocals pertanyen a tres mots:

a) diftong + elisió: *amortalle i et* (3 176),⁶ *Pere i el* (7 416), *bronze i el nas* (**Annex I** 101).

b) sinalefa + elisió (o viceversa): *posar-se a alborçar* (2 336), *vista a esta* (7 170).

c) doble sinalefa: *que ha estat* (4 279 i 6 363), *que a esforços* (7 408), *que a Espanya* (313 i 418).

d) doble elisió (cf. *Tractat*, cap. 11 § 10): *figura a altra* (4 23), *volta ha acabat* (5 122).

e) sinalefa + diftong (o viceversa): *que ha injustament* (2 153), *i a escuses* (7 77).

f) elisió + diftong (o viceversa): *pujarà a un* (2 299), *hi ha a penes* (4 16).

g) elisió + sinalefa: *oli i habitatge* (7 578).

h) consonantització + diftong: *i a un* (3 52, 7 275 i 372), *i a imitació* (4 197).

Hi ha dos casos prou complexos (*amo i est*: 1 157 i *estimo i adora*: 1 201), que han estat comentats amb detall en les notes crítiques corresponents.

Notem com en una colla de casos no es compleix la regla de l’atonicitat de les tres vocals en contacte o de la tonicitat exclusiva de la darrera.

Fra Eura tracta de l’hiat al *Tractat*, cap. 11 §§ 2 i 8, dins la figura «dièresis», on no fa distinció entre separació de vocals d’un mateix mot o de dos mots diferents. Quan tracta de vocals contigües de mots diferents, a diferència de la llicència que avui considerem com a tal (és a dir, com la facultat de separar com a dues sil·labes el que forma pròpiament un diftong i que només molt ocasionalment ha de ser aplicada), ell en considera l’aplicació un exercici de llibertat del poeta – qüestió en la que tant abunda al *Tractat*– de no aplicar alguna de les llicències anteriors (elisió o sinalefa). Quan fa ús d’aquesta llicència ho he fet constar en la nota al vers corresponent.⁷

b) *contactes vocàlics dins d’un mateix mot*

La sinèresi és la solució més habitual aplicada al contacte entre dues vocals, quan una de les dues és vocal “dèbil”, *i* o *u*, àtona, per formar un diftong creixent que no és considerat avui normatiu en català. Naturalment, fra Eura no és conscient d’aplicar-hi una llicència diferent si es tracta del diftong creixent castellà o del decreixent castellà i català.⁸ Aquí he considerat sinèresis totes aquelles unions que no formen diftong en català normatiu. Les he assenyalades en nota als versos. Vegem-ne un nombre breu de casos, tots ells del poema 1. Poden ser pretòniques: *per-sua-dir* (72), *es-pe-cialment* (126), *pia-dós* (258), *via-dor* (318), etc. O posttòniques: *vic-tò-ria* (12), *Glò-ria* (371). Pot ser que la vocal “força” (*a*, *e*, *o*), quan és la segona, sigui tònica: *des-pre-ciat* (41), *in-te-rior* (56), *il-lus-tra-cions* (58), *con-tri-ció* (76), *pa-cièn-cia* (141), *a-go-bia-da* (142), *a-lien-to* (159), *es-truen-do* (229), *lue-go* (265), etc.

⁶ Veg. la nota a aquest vers.

⁷ En faig aquí la relació completa per tal que en tinguem una visió global de la pràctica i de la distribució en els diferents textos. Ho faig des de la seva perspectiva, és a dir, sempre que separa dues vocals en contacte de mots diferents ho considero hiat («dièresis»): *la-efusió* (1 70), *alguna-emboscada* (139), *des de-ara* (146; però *des d’ara* a 154 i 313), *que-en* (331), *corregirà-al* (2 240), *i-embotint-te* (3 183), *ta-infausta* (186), *torne-a* (216), *que-adores* (233), *la-estimació-i* (4 44), *hi-habita* (48), *de-ulls* (64), *entre-horrendes* (96), *ha-aprofitat* (116), *se-ha* (159), *vida-ordia-una* (160), *i-ara* (202), *i-ànguls* (214), *matemàtica-esfera* (215), *antiga-unió* (229), *de-ossos* (262), *aquella-elegant* (266), *que-anhelaves* (267), *que-independent* (281), *lo-horrorós* (291), *que-els* (298), *aquí-instruïda* (309), *la-han* (5 53), *ara-ella* (141), *i-altres* (415), *bé-i* (5.I 46), *de-on* (60), *te-has* (5.II 46), *que-agraït* (47), *conforme-en* (6 40), *de-on* (153), *que-és* (191), *sa-obediència* (299), *que-hagués* (309), *lo-home* (312), *la-alta* (7 50), *bé-una* (89), *està-en* (236), *de-Àustria* (284), *ensenya-i* (296), *de-Índies* (314), *sagrada-imatge* (326), *la-imatge* (332 i 434), *cegà-a* (340), *mà-humana* (342), *Maria-en* (344), *altra-allargada* (351), *a-mà* (354), *Pere-en* (386), *que-antes* (422), *amanesqué-en* (436), *i-altres* (464), *manifestà-ab* (527), *bordó-i* (542), *que-als* (548), *si-ho-experimentes* (575), *açò-i* (8 61), *què-escric* (12 8), *Gnòside-altiva* (58), *blanca-Andròmeda* (86), *que-antes* (89), *que-amen* (110), *la-havia* (166), *la-última* (188), *la-edat* (229), *me-ames* (263), *perquè-advertida* (331), *la-ella* (462), *tota-aquella* (576), *la-honra* (13 36), *que-és* (87), *si-us* (16 5).

⁸ Veg., però, *Tractat*, cap. 11, § 25: «Aquí és de notar que la synèresis, en la poesia catalana, may se executa en lo diftongo en lo qual resta ferma y constant la primera vocal y se fa líquida la imediata següent, sinó sols quant esta és *i* o és *u*. La rahó és perquè la *i* y la *u* no són vocals tant puras com la *a*, la *e* y la *o*, y poden pèrdrer més de vocals que estas, puitx poden fer-se consonants».

L'aplicarà en algun cas quan la vocal dèbil és la tònica o quan cap de les dues no és dèbil: p.e., *mia* (74), *reo* (106); és cert que això només s'esdevé molt ocasionalment, malgrat que en el pla teòric (*Tractat*, cap. 10, §§ 4-23) podia considerar diftong tot contacte vocàlic.

La separació d'aquests contactes en dues síl·labes o l'opció per la sinèresi és en Eura una qüestió purament discrecional, que ve sotmesa exclusivament a les necessitats mètriques. No ho podem considerar ben bé, doncs, com una *llicència*, sinó com una tria. Al capdavant, al *Tractat*, cap. 11 § 2, considera que quan no hi fa sinèresi és perquè hi fa dièresi.⁹

El fet és que si fèiem una relació exhaustiva de les sinèris en la poesia de fra Eura observariem que gairebé en un vuitanta per cent dels casos es tracta del context [sibilant]+i+vocal forta tònica, especialment, a final de mot, és a dir: *pas-sió*, *pre-ciós*, *ne-go-ciant*, etc. Aquesta tendència em va fer dubtar sobre la possibilitat d'acceptar una variant certament peculiar dins la tradició textual del poema **3** per al vers 1. L'argumentació és prolixament exposada al darrer paràgraf de la *recensió* d'aquell poema; hi remeto per als detalls. Tanmateix, si acceptava «abat» com a primer mot del poema per comptes d'«amaina», com reporten tots els manuscrits que ens han conservat el text, havia d'acceptar comptar el mot *racional* del mateix vers com a quatrissíl·lab (*ra-ci-o-nal*), per tal d'obtenir un vers mètric i amb un esquema accentual preceptiu, en 4a i 8a. Però la proposta semblava que podia contradir-se amb els usos mètrics i prosòdics més habituals en fra Eura i amb una tendència clara de la tradició poètica catalana a l'època cap a la sinèresi sempre que es produeix el contacte i+vocal forta tònica després de sibilant. És per això que vaig parlar una atenció molt

⁹ Faig la relació detallada dels casos en què això s'esdevé. Observem com en la major part dels casos una de les dues vocals és tònica. Però no sempre és així.

poema 1: *fa-ri-a* (108), *con-fi-an-ça* (109), *Ma-ri-a* (122), *vi-o-lent* (212), *cri-a-dor* (228), *ra-ó* (232), *te-a-tro* (266), *Sa-ba-oth* (296), *tri-om-fant* (306), *vi-o-len-ta* (328), *con-du-ir* (332), *re-a-to* (339), *a-li-e-na* (365), *cri-a-tu-res* (334), *di-ent* (391).

2: *ra-ó* (3, 38, 125), *sa-bi-es* (4), *cri-às* (21), *sen-ti-es* (53), *es-pi-ri-tu-al* (54), *po-di-a* (66), *Is-ra-el* (96), *su-or* (133), *des-con-fi-ar* (161), *di-a* (196, 326, 329, 351, 358, 359), *sa-ó* (216), *vol-dri-es* (232), *o-be-di-èn...* (235), *o-be-ir* (237), *in-fun-di-a* (265), *ma-te-ri-al* (284, però *ma-te-ri-al* 294), *po-dri-a* (285), *de-al-ba* (319), *re-al* (344), *Ma-ri-a* (347), *tri-um-fant* (353), *llàn-ti-a* (388).

3: *ga-le-ri-es* (28), *im-pe-ri-o-sa* (70), *mús-ti-a* (79), *vi-an-da* (105), *và-ri-ós* (106), *per-pè-tu-o-i clo-en-da* (110), *cru-el-tat* (118), *re-me-di-ar* (223), *Ma-ri-a* (313).

4: *ca-os* (1), *mons-tru-o-sa* (29), *sa-e-ta* (61), *o-i-do* (73), *he-di-on-des* (81), *o-i-reu* (86), *fi-en* (102), *con-fi-an-ça* (104), *as-sem-ble-es* (115), *tri-um-fals* (139, però *trium-fa-do-ra*, 141), *va-cu-i-tat* (149), *as-pi-ant* (156), *or-di-a* (160), *ple-ga-ri-a* (199), *tri-um-fa-va* (166), *lim-pi-e-sa* (168), *a-bre-vi-at* (202 i 209), *li-ne-es* (212, però *li-nees* 22 i 310), *u-ni-ó* (229), *di-es* (230), *des-tru-ir* (236), *di-a* (238), *cru-el* (253 i 256), *prò-pri-a-ment* (262), *tri-a-ga* (304), *in-te-ri-or* (308), *glo-ri-ar* (312), *per-pè-tu-a* (319).

5: *re-al* (22 i 298), *ha-vi-a* (72), *can-vi-en* (95), *bi-sar-ri-es* (96), *te-ni-a* (110), *cri-ats* (118), *ser-vi-a* (119), *te-ni-en* (153), *au-xi-li-ars* (154), *a-li-ats* (156), *re-li-gi-ó* (161), *glo-ri-o-sos* (176), *glò-ri-a* (179), *cri-à* (190), *en-vi-à* (257, 346), *ce-les-ti-al* (262), *com-pa-nyí-a* (276), *con-fi-ar* (288), *mi-a* (289, 408), *glo-ri-a-va* (352), *mo-ri-en* (414), *hu-mi-li-at* (458); **5.I:** *se-ri-a* (105), *pun-tu-al* (152).

6: *su-a-vís-sims* (28), *pe-a-nya* (65), *di-a* (107, 155), *co-bri-en* (116), *em-bri-a-gat* (121), *No-è* (121), *mi-a* (138, 217), *ce-les-ti-al* (201), *te-ni-en* (205), *ti-bi-e-sa* (217), *a-le-gri-a* (253), *be-a-ti-tud* (256), *man-su-e-tud* (284), *o-be-di-èn...* (299), *re-al* (321), *vi-o-lent* (328), *co-pi-o-sa* (333), *per-pè-tu-o* (366), *ac-tu-e* (394), *llu-es-ca* (396).

7: *llu-entes* (33), *mis-te-ri-ós* (53), *sump-tu-o-ses* (56), *ma-jes-tu-o-ses* (58), *cru-a* (64), *con-fi-ats* (69), *re-als* (82), *fu-ri-ós* (102), *và-ri-ós* (116), *re-al* (130 i 148, però *real*, 176), *Di-a-na* (139), *pi-e-tat* (141, però *pie-tat*, 143 i 476), *tri-um-fants* (166), *co-pi-à* (174), *Jo-an* (182 i 284), *me-mò-ri-a* (192), *Mer-cú-ri-o* (204), *ce-les-ti-al* (216), *su-a-vi-tat* (232), *di-a* (239, 249, 336), *es-tu-di-o-sos* (247), *pro-pri-e-tat* (268), *Àus-tri-a* (284), *a-pe-ti-a* (286), *san-tu-a-ri* (293 i 522), *gran-di-o-ses* (301 i 489), *cris-ti-a-na* (310), *Ma-ri-a* (311 i 344), *Cri-a-dor* i *Cri-a-tu-ra* (328), *glo-ri-ós* (359), *vic-tò-ri-a* (366), *me-di-a-na* (367), *pro-du-int* (371), *a-le-gri-a* (372), *ma-jes-tu-o-sos* (373), *vi-at-ge* (385, 532), *ra-ó* (392), *ce-les-ti-als* (443), *fú-gi-a* (449), *ma-jes-tu-o-sa* (461), *de-vi-en* (466), *di-a-mants* (488), *cu-ri-o-sos* (495), *pi-a-do-sa* (500), *co-pi-o-sa* (502), *ro-mi-at-ge* (530), *en-vi-a* (594).

8: *Jo-an* (2 i 12), *te-a-tro* (13, però *tea-tra*, 52), *di-a-ble* (29), *di-a* (30).

9: *Jo-an* (6, 21, 35, 48, 62 i 98, però *Joan*, 12), *po-di-a* (9), *bri-ós* (17), *di-es* (19), *lle-ó* (28, 54), *su-or* (45), *se-ri-a* (66).

11: *mo-ri-ri-a* (9 i 10).

12: *es-tu-di-o-sa* (2), *Fa-on* (sempre), *fa-e-nes* (35), *in-si-di-o-sa* (47), *sa-e-tes* (50, 211), *Per-se-o* (87), *re-par-ti-en* (126), *si-ci-li-a-na* (138), *des-lle-al* (142), *pi-a-do-ses* (154), *cru-el* (164, 171 i 388), *ha-vi-a* (166), *lle-al* (176), *pi-a-do-sa* (179), *jo-ia* (202), *glò-ri-a* (215 i 257), *em-ple-ós* (223), *Ta-li-a* (227), *po-dri-es* (252), *cru-el-tats* (310), *rom-pi-a* (316), *sa-bi-a* (342), *ul-te-ri-ors* (373), *i-de-a* (382), *a-gra-vi-a-da* (383), *fu-ri-o-sa* (387), *se-ri-a* (401, 600), *Te-re-o* (436), *pi-e-tat* (437), *o-ir* (443), *po-dri-a* (462), *di-es* (470), *Deu-ca-li-on* (476), *re-cre-a-va* (485), *lle-al-tat* (516), *po-e-ta* (524), *bi-sar-ri-a* (535), *u-ni-ó* (550), *su-au* (550), *po-e...* (554), *su-aus* (567), *ra-ó* (624).

13: *lí-ne-es* (1), *cò-pi-a* (3), *di-a* (19), *prò-pri-a* (23), *po-e-tis-me* (28), *em-ple-ós* (29), *bri-o-ses* (35), *po-e-ma* (57), *cri-a-des* (64 i 89), *cri-a* (72), *ex-pe-ri-èn-cia* (78), *i-di-o-ma* (82), *po-e...* (83).

14: *Eu-là-ri-a* (2).

15: *pen-sa-ri-a* (1), *vi-li-pen-di-a-da* (7).

18: *pi-e-tat* (2, però *pie-tat*, 4), *ra-ó* (5), *di-a-bles-ca* (8).

especial a la possible aparició de casos d'aquestes característiques en què el poeta no feia sinèresi. Si succeïa així podia veure justificada la tria de la variant «abat» com a lliçó original. En cas contrari, se'm faria difícilment sostenible la hipòtesi. De fet, a l'època d'Eura, per influència de la prosòdia poètica castellana, no era gens habitual de fer-ne la separació en dues síl·labes *ia*, *ie* o *io*, precedides de sibilant; és a dir, es considerava diftong. Sembla encara que així que anava passant el temps la possibilitat d'acceptar aquesta separació es va anar perdent fins considerar-la un diftong ben consolidat.¹⁰

Doncs bé; el fet és que fra Eura, usant de la llibertat poètica que tan sovint reivindicarà en el *Tractat*, fa "dièresi" en aquest context en nombroses ocasions. Més encara: en tenim testimoni al *Tractat*: vegeu sinó l'exemple *fic-ci-ó*, amb la segona vocal tònica, al cap. 8 § 2, o *sen-tèn-ci-a*, posttònica, al cap. 8 § 7. ¿Coneixia fra Eura la pràctica clàssica de la llengua poètica catalana que no feia sinèresi en aquest context? El fet és que la feia servir quan les necessitats mètriques del vers ho requerien.¹¹ Per ser més precisos considerava que aquest contacte era un diftong, certament, però que era opcional aplicar-hi «dièresis» si convenia al còmput mètric (cap. 11 § 2). Els casos en què l'autor no va fer sinèresi en el context esmentat en els seus versos són nombrosos.¹² Considero, doncs, que aquest va ser el cas del v. 1 del poema 3.

De manera molt ocasional ha separat en dues síl·labes un diftong decreixent, fent-ne dièresi: *pe-üs* (3 100), *re-ïs* (7 304), *Cle-ïs* (12 184 336).

Vegem algunes mostres potser extremes de la llibertat que s'atorga fra Eura en l'ús de les llicències mètriques on es palesa que prescindeix pràcticament del tot de la prosòdia de la llengua catalana; només n'agafo algunes mostres a l'atzar, totes del poema 4:¹³

la | es-ti-ma-ci-ó | i la me-mò-... (44)
ja vos-traan-ti-ga | u-ni-óa-mo-ro-sa (229)
a-que-lla | e-le-gant es-pè-cieher-mo-sa (266)

Heus aquí tres versos on l'aplicació d'hiats, sinalefes, etc., és feta prescindint de la prosòdia "natural" de la llengua. Els dos exemples següents exemplifiquen disposicions capricioses dels accents interns:

a-quí a-ra tens lo que | an-he-la-ves (267)¹⁴

¹⁰ I no solament en aquest context: Pau Estorch, a mitjan segle XIX, afirmava: «Se pot deslligar una síl·laba que conste de dos vocals y fer-ne dos síl·labas: v.g. de *concordia*, que és una dicció de tres síl·labas, se'n poden fer quatre; de *gloriós*, de dos, fer-ne tres; però en est cas deu posar lo poeta la *dièresis* sobre la vocal que no formaria síl·laba: v.g. *concordia*, *gloriós*. *Esta llicència deu evitar-se en quant sia possible.*» (ESTORCH 1852, 24; el subratllat de la darrera frase és meu). Com Eura, també Pau Puig, a final del segle XVIII, separava ocasionalment en dues síl·labes contactes de les característiques esmentades (p.e., *pre-ci-ós*; a més de *co-pi-ós* o *glo-ri-ós*) (SERRA 1997, 140).

¹¹ P.e., també Tegell feia la separació si convenia (veg. MASCARÓ ed. 1971, 17).

¹² Faig a continuació una relació gairebé exhaustiva de tots els contextos esmentats que han estat resolts sense fer-ne sinèresi: *des-pre-ci-a-va* (1 63), *e-fu-si-ó* (70), *si-en* (127, 2 163 i 372), *por-ci-ó* (223), *subs-tan-ci-ós* (274), *Si-on* (284, 5 81 121 338, 5.I 109), *ten-ta-ci-ons* (350), *im-pres-si-ó* (2 121), *con-tri-ci-ó* (146), *cor-rup-ci-ó* (217), *Re-sur-rec-ci-ó* (220), *in-va-si-ó* (221), *o-ca-si-ó* (224 i 238, però sinèresi a 241), *si-a* (251, 3 247 i 257, 4 288 (dues), 307, 5 460, 5.II 73, 7 347, 12 102 i 378), *an-si-o-sa* (256), *des-ahu-ci-at* (368), *ra-ci-o-nal* (3 1), *su-a* (16), *ci-èn-ci-a* (125), *fan-ta-si-a* (133), *por-ci-ó* (242), *pre-ci-ós* (290), *pre-ci-o-sa* (299, 4 227, 7 96 i 298, 12 44), *ro-ci-o* (306), *pri-va-ci-ó* (4 27), *es-ti-ma-ci-ó* (44), *fra-gàn-ci-es* (92), *pre-ci-o-ses* (94, 7 124 i 289, 12 206), *pas-si-ó* (243), *re-la-ci-ó* (286), *des-gra-ci-at* (5 2), *des-pre-ci-a-da* (53), *con-fu-si-ó* (71), *a-flic-ci-ó* (202), *pre-ci-o-si-tats* (230), *es-pè-ci-e* (344, 7 420), *suc-ce-i-rà* (5.I 140), *ad-mi-ra-ci-ó* (5.II 51), *pa-ci-èn-...* (79), *pre-ci-o-sos* (6 45), *com-pas-si-ó* (311), *es-pa-ci-o-sa* (7 119 i 568), *ac-ci-ons* (220), *o-ra-ci-ó* (242), *a-pre-ci-a-va* (286), *de-vo-ci-ó* (306), *sa-ci-a* (360), *an-ci-a-na* (369), *ins-pi-ra-ci-ó* (378), *Pa-ci-à* (402), *i-glè-si-a* (474), *o-bla-ci-ons* (477), *re-nun-ci-ar* (8 8), *pro-fes-si-ó* (15 i 41), *il-lu-si-ó* (44), *ac-ci-ó* (9 13 i 51), *o-ca-si-ó* (29), *ten-ta-ci-ó* (55 i 61), *ne-go-ci-a-ció* (77), *cons-ci-èn-cia* (10 2), *a-fi-ci-ons* (12 71), *ne-go-ci-ant* (78), *con-fu-si-ó* (128), *des-gra-ci-a-da* (153), *in-ten-ci-ó* (179), *du-ra-ci-ó* (371), *in-va-si-ó* (388), *suc-ce-ir* (506), *pre-sèn-ci-a* (540), *àn-si-es* (626), *na-ci-ons* (13 18), *si-len-ci-o-ses* (21), *o-ci-o-ses* (37 i 92). Notem que en la gran majoria de casos la vocal en contacte amb la *i* és tònica. Hi ha alguns casos en què ho és la vocal debil: *sia* i *sien*, *sua*, *fantasia*, *rocía*, *sacia*, *succeir*. Quan ambdues vocals són àtones, potser que es trobin en posició posttònica (*ciència*, *fragàncies*, *espècie*, *iglésia*, *presència*, *ànsies*) o pretònica, com el cas de *racional* (*preciositats*, *succeirà*). És cert que el darrer és el cas menys representat però crec que és suficient com per admetre la hipòtesi plantejada.

¹³ Marco amb una línia vertical els hiats i amb guionet horitzontal la separació de síl·labes.

ve a ser del temps va-na con-fi-an-ça (104)¹⁵

Finalment, només em resta remarcar els canvis de prosòdia d'algunes formes lèxiques verbals en funció del còmput mètric, de la rima o de l'esquema accentual. En algunes formes verbals en trobem de deutores de la prosòdia castellana combinades amb altres de genuïnes: *aprècio* (1 147), *aprècia* (3 245), *desprècia* (3 241, però *desprecia*, 7 561 i *desprecies*, 12 41), *desprècien* (5 174), *reverència* (1 197) i *sàcien* (6 248, però *sàcia*, 7 360).

Ritme accentual

He de posar èmfasi en la regularitat de la disposició accentual en el vers decasíl·lab d'Eura:¹⁶ majoritàriament el vers presenta l'accent principal en 6a; en menor proporció, en 4a i 8a. La distribució ve a ser d'un 80-90% per a la primera i entre un 10-20%, com a molt, per a la segona. L'accent en 6a sol anar complementat amb accents secundaris en 4a i 8a, sovint en 2a, 4a i 8a, de tal manera que el ritme és molt regular.¹⁷

El fet que els dos textos poètics autògrafs que posseïm (poemes castellans núms. 24 i 30) no mostren cap mena d'irregularitat en aquest aspecte, fa versemblant que li puguem atribuir una regularitat gairebé total, fins al punt que quan no es compleix podem concloure que segurament ens trobem davant d'un problema atribuïble a la tradició manuscrita que no he sabut resoldre per conjectura. Aquests són els versos on s'esdevé que l'esquema accentual del decasíl·lab no es correspon al preceptiu: 3 110 (5a) 133 (3a 8a) 177 (3a i 8a) 229 (5a) 264 (5a i 8a), 4 117 (3a i 8a) 174 (5a i 7a) 214 (5a i 7a) 244 (5a) 250 (3a i 7a), 7 204 (5a), 12 192 (5a i 7a) 230 (7a) 245 (3a i 8a) 353 (2a i 8a) 470 (3a i 8a) 494 (3a), 13 35 (3a i 8a).

La concepció poètica de fra Eura, més atenta a l'aplicació (i creació) de regles i llicències que no pas a la prosòdia de la llengua catalana, explica que el poeta no tingui inconvenient a fer recaure accents rítmics en monosíl·labs àtons, tot i que el fet, insòlit en la història de la poesia catalana, només s'esdevingui molt ocasionalment. Aquests són els casos que he observat, a la vista de les lliçons de tots els manuscrits concorrents i descartada la possibilitat d'un error: *a* (4 99), *en* (7 386, 12 140), *ho* (7 575), *la* (4 320, 7 476 i 480, 12 5 466 i 545), *lo* (4 267), *per* (12 630), *que* (12 106-107 i 239, **Annex I** 98), *si* (4 193), *sos* (3 74) i *te* (12 245). En alguna ocasió l'accentuació d'un monosíl·lab àton no és un accent secundari intern, sinó l'accent del darrer mot del vers: *que* (11 3, 20 9).¹⁸

Rima

Fent un cop d'ull al rimari (**Annex III**), la primera cosa que salta a la vista és la riquesa notable de les rimes, tant consonants com assonants. D'entrada, s'hi observa una diversitat considerable. Quant a les consonants, és cert que les rimes més fàcils (-ada, -ades, -at, -ia, -ida, -osa, etc.) tenen un bon nombre d'aparicions. Però també s'esdevé que no són gaire nombrosos els casos en què un mot és repetit en posició de rima al llarg de la seva obra. Menys encara en un mateix poema. En tot cas, els poemes 7 i 12, són, potser, els menys reeixits en aquest sentit. Dos poemes, a més, en els quals les coincidències de rimes i mots rima són força nombroses (veg. el comentari al final del poema 7).

Fra Eura, com els poetes catalans de la seva època, depèn més de la tradició poètica castellana que no pas de les distincions fonètiques de la seva parla a l'hora de fer rimar uns mots amb altres:

¹⁴ En aquest darrer exemple, a més, l'accent secundari del vers, en posició sisena, recau sobre el monosíl·lab àton *la*.

¹⁵ L'accent en 6a a *vana*, després d'una 5a síl·laba tònica, on la sintaxi hi fa més apropiat, a més, el pes de l'accent, és prou artificios.

¹⁶ Que utilitza en els poemes en octaves (núms. 3, 4 i 13) i en sextets-lira (núms. 7 i 12).

¹⁷ Cf. alguns exemples de disposició accentual en totes les posicions parells (ATATATATAT): 3 6 307, 4 54 69 100 102 205 256 292 313, 12 94 276 350 365 380 551 580 581 599, 13 41).

¹⁸ També ho trobarem en Ignasi Ferrera, el qual fineix versos amb la preposició *de*, els pronoms *qui* i *que* o la conjunció *que* (ROMEU 1989 [1991, 191]).

malgrat que diu en diverses ocasions al *Tractat* que cal estar molt atent a l'oïda en qüestions mètriques, no ho estava en aquesta «harmonia». Així doncs, a la seva poesia és usual de trobar rimes visuals, és a dir, rimes gràfiques sense correspondència fònica.¹⁹ Les més corrents són les confusions de timbre vocàlic divers, entre *e* i *o* obertes i tancades. I, de molt, la més freqüent és la confusió en el timbre de la *o*, en força menor proporció la del timbre de la *e*.

Molt ocasionalment, també hi ha alguna mostra de confusió en els sons consonàntics: **3** 41-43-45: *tapissos-tissos/paisos* ([s]/[z]);²⁰ **7** 205-207: *maleses/calesses* ([z]/[s]).

Igualment episòdica és la combinació d'ambdues, amb confusió en les fricatives i en el timbre de la vocal tònica: **3** 185-187-189: *cossos/horrorosos-asquerosos* ([ʝs]/[oz]); **12** 611-612: *pressa/finesa* ([es]/[ɛz]). En tots els casos, les he anotades en els versos corresponents.

Davant de mots savis, com *esfera* (que *DCVB* considera que la vocal tònica és [ɛ]) he optat per considerar-los “ambivalents”, és a dir, que el timbre vocàlic es realitza obert o tancat en funció de les necessitats de rima. La mateixa consideració he fet quan es tractava de castellanismes.

Altra mena d'“anomalies” per raons de rima afecten a l'àmbit lèxic. En aquest sentit, la rima assonant en *u* al poema **6** obliga l'autor a usar de recursos diversos per poder-la mantenir; p.e., a la creació de “neologismes”, o formes *ad hoc*, com *inult* (229), *mirabund* (372), *impuc* (?) (382) o *sangut* (386);²¹ el canvi de formes respecte d'altres aparicions (com *capull*: 202, per *capoll*: **4** 251; *justs*: 246, per *justos*: *passim*; *cult*: 208, per *culta*: *passim*),²² o bé l'ús de les formes del participi en *-scut* (veg. la nota a **6** 38).

Finalment, hi ha alguna altra mostra esparsa d'aparició d'altres formes més o menys insòlites per raons de rima: *enorm* per ‘enorme’ (**2** 187), *desnusus* (**4** 157), *humiliara* (per al condicional: **4** 195) o *vegetables* (**7** 98) per ‘vegetals’.²³

He detectat tres errades en les rimes consonants, segurament atribuïbles a una corrupció en la transmissió manuscrita: a **4** 230, **7** 377-378 i **12** 110-112, la rima és només assonant (en aquest darrer cas, veg. la nota corresponent a l'aparat crític del poema).

¹⁹ No hem d'oblidar que la preceptiva de l'època definia la rima a partir del criteri de l'homografia. Més de cent anys després, Pau Estorch ho explicava així: «Se diuhen consonants dos o més paraulas quant sas lletras des de la última vocal forta són iguals fins a la fi de ellas»; després de donada aquesta igualtat de lletres, l'homofonia en pronunciar-les és definida com a rima: «La igualtat de sonido o consonancia al pronunciar-se és lo que se anomena rima» (ESTORCH 1852, 27). Vet aquí una relació quasi exhaustiva d'aquestes confusions en les rimes consonants: **2** 18-19: *pot/tot* ([ʝ]/[o]); **2** 92-93: *ofès/després* ([ɛ]/[e]); **2** 136-137-140: *després-excés/estès* ([e]/[ɛ]); **2** 146-147-150: *cor/tristor-dolor* ([ʝ]/[o]); **2** 188-189: *fe/digué* ([ɛ]/[e]); **2** 192-193: *forçosa/cosa* ([o]/[ʝ]); **2** 251-254-255: *famós/espòs-repòs* ([o]/[ʝ]); **2** 268-269: *poder/ser* ([ɛ]/[e]); **2** 286-287-290: *aleshores/ignores-millores* ([ʝ]/[o]); **2** 316-319-320: *Déu-neu/veu* ([e]/[ɛ]); **2** 388-389: *fe/bé* ([ɛ]/[e]); **2** 398-399: *rigor/cor* ([o]/[ʝ]); **3** 218-220-222: *gavelles-aixelles/orelles* ([ɛ]/[ɛ]); **3** 290-292-294: *seda-freda/queda* ([ɛ]/[e]); **4** 66-68-70: *fóra-duradora/hora* ([o]/[ʝ]); **4** 137-139-141: *fora/vencedora-trionfadora* ([ʝ]/[o]); **4** 233-235-237: *llosa-cosa/forçosa* ([ʝ]/[o]); **4** 266-268-270: *hermosa-gosa/cosa* ([o]/[ʝ]); **4** 290-292-294: *poca-toca/boca* ([ʝ]/[o]); **7** 242-244: *hora/ora* ([ʝ]/[o]); **7** 289-291: *precioses/coses* ([o]/[ʝ]); **7** 302-304: *bones/persones* ([ʝ]/[o]); **7** 571-573: *persones/enhorabones* ([o]/[ʝ]); **7** 595-597: *boca/poca* ([o]/[ʝ]); **8** 6-7-10: *superior-primor/flor* ([o]/[ʝ]); **8** 61-64-65: *cor-plor/dolor* ([ʝ]/[o]); **10** 1-4-5: *crisol-bressol/sol* ([ʝ]/[o]); **12** 2-4: *estudiosa/esposa* ([o]/[ʝ]); **12** 61-63: *coses/estudioses* ([ʝ]/[o]); **12** 227-228: *severa/cera* ([e]/[ɛ]); **12** 283-285: *cosa/ociosa* ([ʝ]/[o]); **12** 335-336: *apassiona/bona* ([o]/[ʝ]); **12** 350-352: *totes/remotes* ([o]/[ʝ]); **12** 359-360: *quedo/enredo* ([e]/[ɛ]); **12** 361-363: *voltes/moltes* ([ʝ]/[o]); **12** 371-372: *poca/boca* ([ʝ]/[o]); **12** 593-594: *querelles/orelles* ([ɛ]/[ɛ]); **12** 599-600: *cosa/airosa* ([ʝ]/[o]); **13** 50-52-54: *orella/capella-escudella* ([ɛ]/[ɛ]); **13** 55-56: *cosa/filosa* ([ʝ]/[o]); **13** 65-67-69: *forçosa-poderosa/cosa* ([o]/[ʝ]); **14** 2-3: *permès/llevés* ([ɛ]/[e]); **16** 8-9: *destre/mestre* ([e]/[ɛ]); **18** 6-7-10: *peu-creu/Déu* ([ɛ]/[e]). Hi haurem d'afegir la confusió del timbre de la *o* al romanç **1** (veg. el rimari).

²⁰ Veg., però, la nota al v. 41 en el poema.

²¹ Veg. les notes corresponents a aquests versos. Sobre les formes dobles *justs/justos* i *cult/culto*, veg. el *Tractat*, cap. 9 § 5 (**Annex IV**).

²² Fra Eura considerava formes com *justs* i *cult* fruit de l'aplicació de la llicència «eclipsis», en aquest cas sobre les formes *justos* i *culto*.

²³ *Enorm* i *vegetable* són, però, formes recollides al diccionari de la rima d'ESTORCH (1952, 334 i 88, respectivament).

No són inusuals els rims equívocs, és a dir, la rima de mots homòfons però de significació diversa, bé perquè es tracta d'una forma polisèmica o bé perquè un d'ells resulta semànticament modificat en entrar a formar part d'una locució: **2** 28-29, **12** 85-87 583-585, **14** 7-10.²⁴

Estrofisme

Sobre esticomítia i encavallament només diré que poques vegades hi podem trobar encavallaments abruptes. Heus-ne aquí alguns exemples: **2** 179-180, **3** 260-261, **4** 33-34 91-92 93-94 147-148, **5** 201-202, 445-446, **6** 73-74, **7** 285-286 489-490 597-598, **12** 81-82 139-140 351-352.

La poesia de fra Eura no se serveix d'un estrofisme gaire divers. És clar que tampoc no conservem un gran nombre de composicions. Per a les poesies catalanes, tot plegat es redueix a l'ús, per al decasil·lab, de l'octava rima, i, per al vers d'art menor, del romanç i de les dècimes espineles, finalment, el sextet·lira combina ambdós metres. Aquest n'és l'esquema:

- 3, 4 i 13.** Octaves reials decasil·làbiques (ABABABCC).²⁵
- 1, 5, 5.I, 5.II i 6.** Romanç, heptasil·làbic el primer i hexasil·làbics els altres.
- 2, 8-11 i 14-18.** Dècimes espineles heptasil·làbiques (abbaaccddc) (els nùms. **10-11 i 14-18** són dècimes esparses).
- 7 i 12.** Sextet·lira (6a 10B 6a 10B 10C 10C).

Si tenim en compte els poemes en llengua castellana el catàleg s'incrementa per la incorporació dels sextets endecasil·labs²⁶ (ABBACC) del poema **21**, dels sonets **25-28** (ABBA ABBA CDE CDE) i de la polimetria dels *villancicos*, de què parlaré a continuació. Els poemes **20** i **23** (en dècimes octosil·làbiques), **22** (en octaves) i **24** i **30** (en sextets·lira: 7a 11B 7a 11B 11C 11C) utilitzen formes estròfiques ja vistes per a la poesia catalana.

Conservem tres textos polimètrics de fra Eura inclosos dins del gènere del *villancico* o villancet barroc,²⁷ forma literariomusical: són els nùms. **19, 29 i 31**, dos textos en castellà i un en llatí.²⁸ El villancet musical del segle XVIII, evolució del *villancico* literari cortès del XV-XVI, rep la influència de la cantata italiana. La seva diversitat formal és notable i sovint adopta altres noms com cantata, oratori, etc., sense que sigui fàcil distingir els trets característics de cada denominació (PALACIOS 1995, 38-45). La producció impresa de *villancicos* sacres, en forma de plec solts, va ser enorme al llarg dels segles XVII i XVIII.²⁹ En la seva evolució, se substitueixen els *estribillos* i *coplas* populars per recitats cultes i àries amb *ritornello* i *da capo*. En aquest sentit, els de fra Eura els podem definir ja com a cantates (sense *estribillo* i amb combinació d'ària-recitatiu-*coplas*).³⁰ L'estrofisme d'aquestes

²⁴ Veg. les notes corresponents a aquests versos.

²⁵ L'estructuració que de l'octava rima fa Eura es correspon perfectament amb l'esquema que Dámaso Alonso ha observat: «Hay que tener en cuenta que la octava real es, en sí misma, una estrofa que tiende hacia lo binario. Una fuerte pausa después del verso 4º la divide (con gran frecuencia) en dos mitades. También, bastantes veces, los versos 1º y 2º y 3º y 4º tienden a enlazarse como dos parejas. El verso 7º y el 8º están unidos por el pareado de la rima. Y el verso 8º tiende a ser bímembre» (ALONSO 1974, I, 182).

²⁶ Quan tracto dels poemes en llengua castellana dono el còmput mètric segons el recompte castellà.

²⁷ Al DA, III, 487: «VILLANCICO. s.m. Composición de Poesía con su estribillo para la Música de las festividades en las Iglesias».

²⁸ Recordem encara la "censura" que fa a un villancet d'un vicari general (poema **17**).

²⁹ De Francesc Baldelló, en un resum desordenat de les diferents composicions poètiques que han rebut el mateix nom, trec les definicions següents: «Más tarde, se entendía por villancicos la celebración de dramas sagrados o representaciones teatrales que tenían lugar en las catedrales y en los grandes monasterios. [...] En los siglos XVII y XVIII el villancico se convirtió en una especie de cantata, con recitados, solos, duos, coros y acompañamiento instrumental.» (BALDELLÓ 1970, 193 i 197). Sobre la seva evolució en el barroc català des de 1600, veg. BONASTRE (1989, 449-450, 454-455, 460-461 i 467-468) i BONASTRE (1996, 263-266). El text de Fontanella que comença «Veni del Libano de la pureza» (MIRÓ ed. 1995, II, 313-318) potser l'hauríem de considerar una composició d'aquesta mena, més que no pas una peça de teatre religiós (p. 311).

³⁰ Veg. BONASTRE (1989, esp. pp. 467-468).

composicions polimètriques és molt diversificat. Les cantates de fra Eura consten concretament d'introducció (generalment a diverses veus; serveix per exposar el contingut de la composició), recitats (fragment on la paraula preval sobre la música; per a una sola veu; efectua una pausa en l'acció i sol tenir un caràcter emotiu), àries (explicació del recitat; es divideix en dues parts i es repeteix la primera *-da capo-*; hi predomina l'aspecte musical) i *coplas* (per a poques veus; solen cantar les virtuts, prodigis, glòries, etc., dels sants), distribuïdes de manera diversa en els tres textos.³¹ En aquestes composicions fra Eura incorpora estrofes no vistes fins ara (p.e., quartetes, sextetes, octetes, silves, etc.) i versos de metre molt divers, des de dodecasíl·labs cesurats fins a trisíl·labs, passant per l'*endecasílabo* dactílic.³²

³¹ Per a tot aquest resum sobre el villancico musical m'he servit de PALACIOS 1995.

³² Veg. l'estrofisme concret de cada composició al comentari final corresponent.

2. Retòrica

Per a un poeta barroc l'enginy, l'agudesa, per usar el terme més propi de l'època, és al centre mateix de l'expressió poètica. De fet, no ho he d'anar a buscar en preceptives ni a altres textos programàtics perquè fra Eura mateix ens lliura un seguit de declaracions de principis en la mateixa línia:

Si m'ocupo en poesies,
no encontro per los versos agudesa (12 565-566).

Vola a la més remota monarquia
lo treball ingeniós de sutil ploma,
que és moneda d'or una agudesa,
per son valor intrinsec sempre admesa. (13 85-88)

I encara al pròleg a la col·lecció de poesies sacres de l'autor, afirma que, entre els objectius de l'activitat poètica, hi ha el de «provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudesa» (**Annex VI.2**, § 1). I condició prèvia per a l'agudesa és que una llengua disposi d'un nombre raonable de mots homògrafs, base del fenomen de l'equívoc. Fra Eura conclouïa a la *Controvèrsia* que la llengua catalana era especialment apta en aquest sentit (**Annex VI.1**, § 13). De fet, es tracta d'una percepció estètica de la llengua catalana idèntica a la de l'afirmació que figura a la portada de l'*Ateneo* de Romeguera: l'autor ofería una obra en una llengua catalana «ab estil millorat de molts equívocs, singular gala de tan ayrós idioma».

Les figures retòriques³³ més abundants en la poesia de fra Eura són els trops, especialment la metàfora, sovint continuada al llarg d'alguns versos, és a dir, constituint una al·legoria. Al seu costat, l'ús de la metonímia i de la sinècdoque és més limitat però igualment important. En el mateix calaix de l'enginy, però a part dels trops, hi trobem antítesis i figures relacionades (oxímoron, paradoxa, commutació, etc.) en gran nombre. I encara, entre les figures morfològiques, els fenòmens englobats tradicionalment en la categoria de "jocs de paraules" (antanàclasi, paronomàsia, calembour, etc.).

A banda de figures més o menys relacionades amb l'agudesa, és recurrent l'ús a la prosopopeia, entre les figures pragmàtiques. I entre les fonològiques, destaca l'al·literació. Com a procediment estructurador i de simetria recorre molt sovint a l'anàfora i a les sèries enumeratives i sinonímiques (especialment les sèries binàries, la parella de sinònims), a plurimembracions i paral·lelismes. Però

³³ Adopto la proposta de classificació que ofereix MAYORAL (1994) que m'ha semblat prou coherent i operativa. Com ell, entenc *figura* en un sentit ampli que engloba els conceptes tradicionalment separats de metaplasme, trop i figura.

potser els usos retòrics més ostensibles en la seva poesia, al costat de l'antítesi i de l'aparellament de sinònims, siguin el de lepifonema (ben propi d'un poeta d'intenció moralista) i, més aviat com a tret estilístic o estilema, l'hipèrbaton que separa dos substantius o dos adjectius connectats per la conjunció *i*, mitjançant la intercalació d'altres elements de l'oració o l'anàstrofe d'anteposició del CN al seu nucli. A continuació exposaré una proposta de classificació de figures amb exemples on es palesarà tot això.

En la poesia catalana, l'ornamentació retòrica es desplega amb molta més esplendor en l'ús del decasíl·lab i amb més moderació en el metre curt. Així, els poemes d'un retoricisme més ostentós i emfàtic són els escrits en octaves **3** i **4**, per bé que els poemes castellans núms. **21** i **24**, per encàrrecs acadèmics de 1732 i 1734, són, de llarg, els més artificiosos.³⁴ M'ha semblat que hi ha certs recursos discursius, estilísticoretòrics, que recorden Calderón: p.e., el gran nombre d'incisos inserits en el vers, les sèries sinonímiques binàries d'adjectius, l'anàfora, etc.³⁵ En canvi, els recursos de filiació gongorista em fa la impressió que són gairebé absents (si fem excepció de certs hipèrbatons); p.e., hi he observat escadusseres fórmules o estilemes gongoristes com *si A, B* (**7** 144) o *A, si B* (**12** 24). No és gaire cosa, al capdavall.

Hi ha certes figures que són més recurrents en uns textos que en altres, en funció del gènere, del metre, del receptor intratextual, etc. P.e., al poema **1**, un romanç, hi té un gran pes, com d'habitud, el llenguatge figurat, les figures semàntiques (especialment trops, però també moltes de relacionades amb l'antítesi); hi trobem relativament poques de morfosintàctiques i la influència gongorista en l'expressió sintàctica és gairebé nul·la; les figures fonològiques escassegen; ara bé, pel fet de ser un soliloqui entre un moribund i Déu, conté un arsenal retòric particular: hi sovintegen les figures pragmàtiques (en el sentit de MAYORAL 1994, 275 ss.): optació, exclamació, interrogació, deprecació, apòstrofe, etc. De fet, aquesta mena de figures sovintegen també en els tres poemes següents on pretenen assolir un efecte persuasiu, per frapar i convèncer, obtenir l'adhesió del lector, convertit en receptor textual a través de la 2a persona. P.e., els poemes **3** i **4**, constituïts com un discurs adreçat a la segona persona, al lector, el qual és apostrofat continuament mitjançant el

³⁴ És aquí on la influència gongorista és més rellevant, esp. en l'entortolligament de la frase. Nigel Glendinning va explicar fa temps que va ser als anys vint i trenta que van ser publicades novament diverses obres de Calderón, Bances Candamo –ambdós notablement influïts per Góngora– i elogis i imitacions de Góngora escrits al XVII. Aquest fet va propiciar que poetes que fins aleshores havien mostrat una influència gongorista molt escassa van redactar a partir d'aquestes dècades obres on la petjada gongorina és molt més evident que abans; aquest és el cas, per exemple, de Gerardo Lobo (GLENDDINNING 1961, 329-330; veg., però, les puntualitzacions d'ESCRIBANO 1996, 59 ss.), justament un poeta ben conegut de fra Eura. A més, al 1732, va aparèixer algun poema heroicogongorí de Lobo en plec solt a Barcelona (GLENDDINNING 1961, 329-330 i 330 n. 1). Recordem encara que Eura també coneixia bé la poesia de Bances Candamo: en copiava poemes seus al ms. 9 de l'Arxiu de la RALB (veg. la descripció i contingut a l'**Annex IV**).

³⁵ Haig de confessar, però, que només he consultat *La vida es sueño* i el poema calderonià inserit a ARELLANO (1637, ff. 40-43).

vocatiu *mortal* (vv. 17, 23, 161, 249, 263 del poema **3**), que, com les múltiples interrogacions retòriques, és una figura vinculada a la funció apel·lativa.

Per acabar aquesta visió panoràmica i abans d'entrar en l'inventari eixut de figures, podem fer un ràpid repàs de l'ús mixte de personatges bíblics i de la mitologia clàssica en els poemes religiosos de fra Eura. La barreja és habitual entre els poetes barrocs. Els personatges bíblics apareixen com a terme de símils (*Adam*: **2** 80 i 173; 'el poble d'Israel quan fugí d'Egipte': **2** 95-100; *Abraham*: **2** 172; 'els soldats que custodien el llit de Salomó': **2** 225-226; *Eliseu*: **3** 276; *Maria Madalena*: **3** 313, **6** 37; *Samsó*: **6** 75), com a metonímies (*mal ric* / *Làzara*: **3** 265-267), com a sinèdoques (*publicà*: **6** 3) o, finalment, com a metàfores (*Jacob*: **6** 50; *Noè*: **6** 121; *David*: **6** 125). Els personatges mitològics adopten igualment diverses funcions: metonímica (*Parca*: **1** 3, **3** 132 i 291, **4** 156; *ponçonya de Venus*: **4** 59; *saeta de Cupido*: **4** 61-62 i *fletxa de Cupido*: 130; *Baco, Ceres i Venus*: **4** 108), metafòrica (o al·legòrica) (*Atlant*: **7** 31; *Argos, Morfeo, Mercúrio*: **7** 202-204:), sinèdoque (*nou Apol·lo*: **12** 51), i, més sovint, comparativa, en forma de símil (*Fènix*: **1** 95, **3** 294; *Orfeo* / *Plutó*: **3** 278-280; *Diana*: **7** 139; *Baco*: **12** 53).

A continuació faig un assaig aproximatiu d'identificació, classificació i quantificació de figures que he observat en l'obra poètica catalana de fra Eura. No tracto d'establir un inventari ordenat i exhaustiu de les figures³⁶ que va utilitzar, sinó de destacar-ne les més recurrents i, sobretot, la funció dels usos retòrics, l'efecte que es busca en l'ús de certes figures, els trets estilístics que li són definitoris.

Figures de paraula (*figurae verborum*)

a) *figures fonològiques*

L'al·literació, i més concretament el rotacisme (al·literació en /r/), és una figura molt present en textos com el poema **3**,³⁷ amb una enorme eficàcia horrisona, si se'm permet el terme, en tractar un tema sepulcral. Però en podem detectar altres, en aquest mateix poema i en altres: /k/ (**3** 64); /f/ (**3** 63); /m/ (**4** 144, **5** 127 i 262-264); /l/ (**3** 276, **5** 262-264); /p/ /b/ (**3** 136); /fricativa/ (/z/, /s/ i /ʃ/: **6** 209 213 218 i 221-224).³⁸

Ocasionalment, utilitza els versos amb eco (**3** 33-38 i 57).

b) *figures morfològiques*

Entre les basades en la repetició de paraules, l'anàfora és una figura recurrent en les textos d'Eura, però en el poema **1** té un desplegament per damunt de tots els altres; el fet és que es tracta d'una característica retòrica pròpia del gènere de la pregària de l'agonitzant, juntament amb el paral·lelisme, com es pot veure en els textos inclosos a l'antologia d'ARELLANO 1637: **1** 39-41-45-

³⁶ Per a la identificació i l'anàlisi de les figures retòriques m'he servit de FONTANIER (1977), MARCHESE & FORRADELLAS (1986), ORIOL DAUDER & ORIOL GIRALT (1995) i MAYORAL (1994).

³⁷ P.e., vv. 17-22, 185-192, 201.

³⁸ En les notes als versos corresponents he mirat de definir el soroll que volien evocar o l'atmosfera que pretenien suggerir. És present també en textos en llengua castellana: p.e., **30** 26.

51 53-57-61 85-89-93 285-289-293-297 a 300 321-325-329-333-337-341-345-348-353-356-361 369-370 373 a 377-381-385-389; també en el poema **2**, de característiques similars a l'anterior: 321-323-325-327-329-331-333-335 (amb zeugma als vv. 323 –*pot estar trist*–, i 327 i 329 –*ha tingut melancolia*–); en altres poemes: **3** 65-69 74 a 77 113-121-129 133-134, **7** 541-543-547, **8** 15 (i gairebé tots els inicis d'estrofa).

Altres figures morfològiques, basades també en la repetició de paraules, són l'anadiplosi (**5**, 323-324, **7** 231-232) i, amb més freqüència, la derivació (**1** 361-364, **2** 265-266 338-340, **7** 328), dins la qual podríem incloure encara algunes de les paronomàsies esmentades al paràgraf següent.

Com a figures relacionades amb l'enginy i l'agudesia, abunden els "jocs de paraules", sobretot l'antanàclasi (**1** 119, **5.I** 70-72 142-144, **5.II** 38-40 43-45, **6** 59-60, **7** 244, **12** 47-48) i la paronomàsia (**1** 173-176, **3** 49 50 64 89-92 116, **5** 279-280, **7** 566-567, **12** 65 84 330 (derivativa) 502); molt ocasionalment, el calembour (**12** 272).

c) figures sintàctiques

Entre les llicències sintàctiques, les més comunes són les de transposició de constituents de la frase, és a dir l'hipèrbaton i llicències relacionades. Potser més que d'hipèrbatons es tracta al més sovint de permutacions sintàctiques on no s'alteren les relacions de contigüitat dels elements afectats, és a dir, d'anàstrofes (p.e.: **1** 172 189, **3** 96, **4** 59 89-90 91-93 223 (verbal) 250, **7** 476 519-520, **12** 14-15 19-20 210); la més recurrent, encara que no amb una distribució uniforme per tots els textos, és la d'anteposició del CN al seu nucli, o la intercalació entre elements del nucli: **1** 3 132 305, **2** 375, **3** 121 150 208 247 265 274 281, **4** 90 104 280 282 (c. verbal) 304, **5** 286 387, **5.II** 9 (c. verbal), **6** 167 232 (c. verbal) 319 327 343 351 355 371 395 399, **7** 158 165 185 204 350 376 385 389 401 413 440 481 508 526, **8** 46, **9** 21 42, **11** 7, **12** 14 46 120 157 209 210 262 315 358 390 394 539 552 590, **14** 4.

Ja en l'àmbit de l'hipèrbaton, el més abundant és aquell que afecta a la relació de contigüitat entre components d'una sèrie coordinada, on s'hi intercala algun altre element de l'oració: p.e., **2** 121-122, **3** 185 228 229, **4** 138 167 237 240 300, **5** 9 17, **6** 209, **7** 167 253-256 492, **12** 311 324 488.³⁹ I, en fi, altres hipèrbatons de ruptura més intensa: p.e., **3** 146 199-200, **4** 102-104 109, **6** 167-168, **7** 52 195-198, **12** 25-26 169-174, **13** 5-6 39-40;⁴⁰ entre els quals és particularment abundant la interposició d'algun element oracional entre nucli i complement (p.e., **1** 159-160, **5** 244, **7** 60 522).

A les llicències per addició de constituents pertany l'enumeració, amb nombroses variacions (polisindètica o asindètica, sinonímica o antitètica, verbal o nominal, etc.): p.e., **1** 177-188 (sèrie N+CN), **2** 85-86 (sinonímica asindètica) 273-280 (sèrie N+Adj o N+CN), **3** 93-94 (asindètica), **4** 1-4 (vocatiu, asindètica) 11-14 (de membres paral·lels a base d'antítesis) 18-20 (de termes sinònims, amb zeugma) 268 (verbal asindètica), **5** 245 (asindètica verbal ordenada lògicament), **7** 99-100 (vagament sinonímica). És una figura molt recurrent al poema **3**, on sovint adopta la forma d'enumeracions d'expressions paral·leles amb zeugma (18-21 153-159 193-198 233-236 237-238), de vegades a la manera d'una llarga litote amb la funció de descriure "negativament" la sepultura en relació a una mansió (25-30 36-38).

Finalment, entre les llicències sintàctiques, hi ha les que ho són per supressió de constituents, i, més concretament, el zeugma. Com que la trobo associada a d'altres, remeto als fragments en què dono compte de les enumeracions, plurimembracions, paral·lelismes, etc.

Entre les equivalències sintàctiques o figures de repetició en el nivell sintàctic són especialment abundants les plurimembracions i paral·lelismes: p.e., **1** 77-78 (versos bimembres paral·lels) 174-176 (paral·lelisme) 269-271 (paral·lelisme) 285-286 (bimembració quiàsmica o especular), **2** 83-84 (quiasme antitètic) 204 (bimembre), **3** 40 (quiasme antitètic) 64 i 139 (bimembres) 81-84 (paral·lelisme de grups de 2 vv., amb zeugma) 90-91 (quiasme), **4** 241-248 (paral·lelismes i correlació) 249-256 (paral·lelismes i correlació, amb anàfora i zeugma) 256 (vers trimembre), **7** 40 (vers bimembre) 55-58 (paral·lelisme) 324 (bimembre quiàsmic) 510 (bimembre antitètic), **8** 65-67 (paral·lelisme amb zeugma), **9** 43-44 (paral·lelisme amb zeugma), **11** 9-10 (paral·lelisme), **12** 328

³⁹ Altres exemples entre els poemes castellans: **21** 59 70, etc.

⁴⁰ Entre els poemes en llengua castellana: **21** 7-8 151-152 170-171, etc.

(bimembre) 392 (bimembre quiàsmic) 406 (bimembre) 498 (bimembre) 614 (bimembre quiàsmic).⁴¹

Figures de pensament (*figurae sententiarum*)

d) figures textuales

Entre les llicències textuales destaquen les que ho fan per addició. Trobem en Eura un dels estilemes caracteritzadors dels seus textos, molt propi del poeta d'intenció moralista: l'epifonema, clàusula que clou un període, normalment una estrofa, amb una sentència d'aplicació moral de caire general; fra Eura sol introduir-la a través de la conj. *que* amb valor causal (= 'perquè'). No sempre m'ha estat fàcil discernir entre epifonema i etiologia; quan m'ha semblat prou clar n'he fet la distinció: p.e., **1**, 89-91 93-95 99-100 199-200 203-204 (etiologia) 214-216 251-252 (etiologia), **2** 239-240, **3** 15-16 31-32 39-40 47-48 87-88 95-96 199-200 271-272, **4** 263-264, **5** 10-12 139-140 164 195-196 327-328 359-360 395-396 419-420 431-432 435-436, **6** 7-8 33-36 43-44 63-64 139-140 263-264 277-280 399-400, **7** 317-318 341-342 345-348 353-354 413-414 419-420 444 563-564, **12** 29-30 71-72 95-96.⁴² Una altra llicència per addició és el simil, que Eura sol introduir mitjançant la partícula *qual*; ja n'he exposat alguns exemples en parlar de l'ús de personatges mitològics i bíblics; hi podem afegir encara: p.e., **1** 19-20 270 311-320, **6** 65 67 73 329 369-376 378-380, **7** 374, **9** 28.

A l'àmbit de les llicències textuales per substitució de fragments textuales pertanyen figures com l'al·legoria (però que tractaré més avall, dins dels trops metafòrics) i la litote. Aquesta darrera és una figura que de vegades és inclosa com una forma de la perifrasi i que mostra una certa distribució regular en la poesia del nostre autor: p.e., **2** 87-89 331, **3** 25-30 36-38, **4** 283, **5** 217, **7** 284 315 553.⁴³

e) figures semàntiques

Dins les llicències semàntiques, hem de parar atenció primerament als trops: els metafòrics (metàfora, hipèrbole, al·legoria...) i els metonímics (metonímia, sinècdoque...).

La metàfora és figura senyera de la poesia barroca i molt abundant en Eura; garbellant molt superficialment, vet aquí una relació parcial (veg. encara les relacionades amb personatges mitològics i bíblics): **1** 1 27 47 59 92 98..., **2** 317, **3** 193-195 320, **4** 133 146 192 256 272, **5** 45-46 95-96 251 266 320 375, **6** 49 107 108 153 259-260 377, **7** 31 120 124 130 193 258(2) 324(2) 330(2) 462 482 484 (2) 486 546, **9** 12 96 97, **11** 1, **12** 54 55 459.⁴⁴

Amb freqüència notable recorre fra Eura a l'al·legoria, entesa com a metàfora textual (o cadena de metàfores relacionades temàticament, o metàfora continuada, o com es vulgui dir). Aquesta n'és una relació ni de bon tros exhaustiva: **1** 1-4 211-220 385-390, **2** 215-220 385-390, **3** 1-16 57-64 129-136 305-310, **4** 45-48 137-144 155-160, **6** 21-24 25-28 129-132 133-136 141-144, **7** 31-36 43-46 127-132 201-204 258 429-432, **8** 17-20, **9** 38-40 42-44 95-100, **10** 5-6, **12** 261-262 267-268 365-366, **13** 57-64. De vegades el poema sencer és constituït per una al·legoria: és el cas de l'al·legoria bèl·lica del poema **9** o del **13** (en ambdós casos n'he esmentat algunes que són alienes a la constitutiva del text).

Entre les metonímies, es podrien assenyalar, entre altres, aquestes: **1** 67-68, **2** 73 74, **10** 3 4. Hi ha poemes sencers que recolzen en aquesta figura: igual que al poema **3**, on *sepultura* és sempre metonímia per 'mort', s'esdevé a **4** amb el cadàver (octaves I-IV, XXXVI, XL). Vegeu també les metonímies "mitològiques", ja esmentades: *Baco*, metonímia per 'vi'; *Ceres*, met. per 'pa', etc. I entre les sinècdoques, n'he destacat les següents: **3** 15, **5** 95-96, **6** 162, **7** 93 113 114 136 358 364(2) 425 544 562, **12** 51 420.

⁴¹ Altres mostres esparses entre els textos en llengua castellana: **21** 8 (bim. quiàs.) 13-18 (correlació o "disseminació-recol·lecció"), etc.

⁴² També en la poesia en llengua castellana l'epifonema és ben present: p.e., **19** 83-84 95-96, **21** 41-42 173-174, etc.

⁴³ I en textos en llengua castellana: **21** 3, etc.

⁴⁴ Alguns exemples en els textos en llengua castellana: **19** 109 160, **24** 2-3 12, etc.

A l'àmbit de les equivalències semàntiques pertanyen dues de les figures més característiques de la poesia de fra Eura: la sinonímia i l'antítesis. L'ús de la primera és abundantíssim en tots els textos d'un cert nombre de versos, on constitueix un procediment d'*amplificatio* o, sobretot, de reforçament del significat. En els poemes de metre curt, les sèries sinonímiques solen adoptar la forma binària, dos membres (N, Adj o V) amb conjunció copulativa que ocupen tot el vers. Aquest és també el cas més corrent en els versos decasil·làbics, encara que de vegades presenta la forma de sèries amb més de dos membres o bé membres de més d'un mot; p.e., **1** 25-26 77-78 149 241, **2** 12 36 65 85-86 (enumeració asindètica) 101 113 121-122 175 185 187 201 204 273-280 (enumeració amb oxímorons i antítesis) 387, **3** 22 47 78 79 125 126 130 139 182 190 191 210 227 229 231 232 242 245 300, **4** 17 18-20 29 81 83 86 97-98 (dues sèries trimembres) 114 i 122 (trimembres) 148 173 175 202 207 258 (trimembre) 259 261 283 295 307 314, **5** 33 38 46 94 177-178 222 254 273 279-280 362 422 453-454 (en quiasma), **6** 98 114 203-204 (trimembre) 208 290 301-302 (dos bimembres) 335 342, **7** 22 88 96 132 136 267 276 335 470 568, **12** 29 44 68 299 622 (enum. asindèt.), **13** 72.⁴⁵

Potser no és tan abundant però sí més espectacular i eficaç poèticament l'ús de l'antítesis i figures relacionades. Fra Eura hi recorre amb notable freqüència, sota les seves diverses formes, esp. en poemes com el **3** on s'estableix un contrast constant entre vida i mort, i al **4**, on gairebé constitueixen l'eix vertebrador del text i que, per tant, no detallo a continuació: p.e., **1** 46-48 (antítesi) 71 (oxímoron) 87 (antítesi), **2** 83-84 (antítesis) 177 (oxímoron) 222-224 (antítesi) 266 (paradoxa) 274 (oxímoron) 275-276 (antítesi) 277 (oxímoron) 378-380 (paradoxa), **3** 31-32 40 57-64 74-76 81-86 89-94 231-232 (totes elles antítesis), **4** 5-6 (paradoxa) 11-14 (enumeració de parelles antitètiques en paral·lel), **5** 17 (oxímoron) 63-64 (paradoxa) 175-176 (antítesi) 267-268 (paradoxa) 323-324 (paradoxa), **6** 101-120 (antítesi) 358 (oxímoron) 391-392 (paradoxa), **7** 144 (antítesi) 179-180 (paradoxa) 234 (paradoxa) 510 (antítesi) 567 (paradoxa) 595-597 (paradoxa), **12** 328 (antítesi), **13** 33-38 (antítesis).

f) figures pragmàtiques

Els poemes **2**, **3** i **4** constitueixen, cadascun d'ells, sengles mostres de prosopopeia o personificació, pel fet que se sostenen sobre la ficció poètica de la persona d'un receptor intratextual: sigui un "moribund" a **2**, sigui un "espectador" a **3**, sigui també un "espectador", un cadàver (metonímia per 'mort': estrofes I-IV, XXXVI, XL), els membres del cos del cadàver (estrofes VI-XXV, XXIX-XXX), el món (XXVIII) o l'«apetit» (XXXIV) a **4**, als quals la veu poètica s'adreça en 2a persona. A més, als poemes **3** i **4** de vegades es personifica la mort i la vida per plantejar-ne el contrast (esp. a **3**, però també a **4** 137-144). També al poema **6**, a partir del v. 177, el "jo textual" s'adreçarà a diferents parts del cos del Crist. Al poema **7**, la prosopopeia aplicada a la serra de Montserrat o al santuari és constant, tot i que n'hi ha d'altres alienes a aquesta (p.e., vv. 125-126, 550, etc.). Al poema **9** pren la forma de dialogisme (63-80, on Joan Bo parla amb el seu cos). Tot el poema **13** és basat en la personificació de les Muses Catalanes.⁴⁶

A l'àmbit de les figures pragmàtiques pertanyen també l'apòstrofe, la interrogació, la deprecació i altres recursos vinculats a la funció apel·lativa, així com l'exclamació, associada a la funció expressiva, totes elles figures ben representades en textos amb una forta tensió patètica del jo textual cap al receptor intratextual, com passa a **1** (oració a Déu, en 1a p.), a **2** (admonició a un moribund, en 2a p.) i a **3** i **4** (admonició al "lector", en 2a p.), principalment.

Finalment, em queden per esmentar alguns altres recursos expressius que no són considerats com a figures per la retòrica clàssica. És el cas de l'amfibòlia (coneguda també com a amfibologia, equívoc, ambigüitat, etc.), inserit entre els fenòmens d'*obscuritas*, considerats com un vici contra la virtut retòrica de la claredat o *perspicuitas*. No cal dir que malgrat aquesta valoració, l'amfibòlia manté una vitalitat extraordinària entre els poetes barrocs, si més no entre els hispànics, relacionada d'alguna manera amb l'agudesia. Fra Eura en farà recurs ocasionalment: p.e., **3** 297, **6** 43 212, **7** 234, **8** 30.

⁴⁵ Algunes sèries binàries entre els textos en llengua castellana: **21** 85-86, etc.

⁴⁶ Altres exemples esparsos d'aquesta figura: **6** 103-108, **8** 7, **9** 81-90, etc.

Un recurs que no estic segur de definir amb precisió amb el nom d'ironia, no tant com a figura retòrica sinó com a combinació de diverses figures que dóna com a resultat un fragment textual que adopta un to de distançament i humor en un context contradictori amb aquest estat d'esperit; o bé se'n desprèn una paradoxa d'una certa comicitat; no sabria ben bé com definir-lo. El fet és que és ben present en molts textos d'Eura i uns quants exemples seran prou clars al respecte: p.e., a **2** 9-10; al poema **9** (p.e., 39-40 o 49-50); a les estrofes que descriuen la sepultura com a negatiu d'una mansió al poema **3**, l'aparició d'expressions com:

Què aprofiten miralls a qui no mira,
dorats brasers a qui potser s'abrasa?
De què serveix, per a qui jau, cadira,
i a un edifici tosc hermosa base? (**3** 49-52)

No atreviran aquells que t'aplaudiren
fer-te aquí dins costat una hora entera;
aquells que t'estimaren i et serviren
no gosaran tocar ta calavera. (**3** 171-174)

Ja no seran aquí los ulls estrelles,
perles les dents, ni hermós clavell la boca,
les galtes roses, ni arcs d'amor les celles,
ni allò que antes pintà una passió loca.
L'hermosura aquí dins no encén centelles,
no enllaça lo cabell, ni el pit provoca. (**3** 193-198)

Per acabar, sovint trobem fragments d'una conceptuositat complexa i enginyosa: p.e., compara el pit del Crist a un arxiu d'on el bon lladre furta la salvació amb diligència i en ple dia:

Arxiu de on un lladre,
ab rara promptitud,
al mig del dia féu
lo més plausible furt. (**6** 153-156)

La sang que raja pel forat del costat de Crist, pel seu amor als homes esdevé un col·liri per guarir la ceguesa dels qui no confien en Ell:

Llaga que obrí lo odi
més cego i resolut,
i de la sang col·liri
l'amor féu oportú. (**6** 165-168)

Veg. també les mostres dels poemes **7** 323-324, **8** i, esp., **9**, etc.

Annex III

Rimari

1. Rimes assonants

A

abrasats **5** 212 260
 abundant **5.II** 10
 acabat **5** 122
 admirar **5** 394
 adonà **5** 138
 afectat **5** 38
 agonisant **5** 234
 aguantar **5.I** 118
 ais **5** 224 418
 alçat **5.II** 18
 aliats **5** 156
 alt **5** 196 336
 alts **5** 176
 amagar **5** 184
 amants **5** 116
 amarg **5** 100, **5.I** 56
 amenaçat **5** 110
 anat **5.I** 112
 any **5** 440
 apacentar **5** 130
 apassionats **5** 52
 aplicar **5.I** 158
 apurar **5.II** 22 82
 apurat **5.II** 32
 arcs **5** 148
 arrogant **5** 362
 art **5** 14
 arxivar **5.II** 50
 atràs **5** 144 270
 atribolat **5** 398
 auxiliars **5** 154
 avars **5** 382
 averiguarà **5.I** 128
 avisat **5** 254
 baix **5.I** 78
 barbaritat **5** 120
 Barrabàs **5.I** 18
 benignitat **5** 456
 bobals **5.II** 4
 buscar **5.I** 70
 cabal **5** 434
 callà **5** 216
 caminant **5** 242
 cantaràs **5.I** 66

cap **5.I** 16 122 164
 capaç **5** 340
 capitals **5** 102
 captivar **5** 376
 captivitats **5** 66
 caritat **5.I** 100 102
 carns **5.I** 28
 cas **5.I** 142 154, **5.II** 16
 castigar **5** 306
 catalans **5.II** 70
 catedral **5.I** 62
 celau **5** 201
 celestial **5** 262
 circumstants **5** 338
 ciutat **5** 380
 compàs **5.I** 76
 confederats **5** 58 390
 confirmants **5** 370
 consagrats **5** 210
 consemblant **5** 444
 consumant **5** 280
 contemplant **5** 158
 crià **5** 190
 criats **5** 118
 criminal **5** 364
 cristall **5** 320
 crueltats **5** 80
 curaràs **5.I** 90
 davant **5** 134, **5.I** 116, **5.II**
 30
 dedicar **5.II** 44
 deixar **5.II** 20
 deixat **5** 250 290
 derivar **5.I** 60
 desarmats **5** 126
 desatacar **5.I** 42
 descans **5** 76
 desconcertat **5.II** 40
 desemparà **5** 56
 desengany **5** 12 244 372
 desentonat **5.I** 68
 desgraciat **5** 2
 desigual **5** 334
 desmai **5** 236 428
 despertat **5** 282
 despreciat **5** 18

destinat **5** 438
 detràs **5.I** 48
 diamant **5** 460
 disbarats **5.II** 54
 disparatar **5.I** 32
 distants **5** 366
 divagant **5** 62
 dogal **5** 286
 durarà **5** 8
 edat **5.I** 138
 elevà **5** 180
 empatx **5** 228
 Encants **5.II** 24
 enconstraràs **5** 246
 ensenyar **5.I** 40
 entrar **5** 220
 envià **5** 346
 escarn **5** 162
 esclau **5** 68
 esclaus **5** 374
 escoltà **5** 424
 esglai **5** 94
 espantant **5.II** 6
 esperà **5** 302
 esperar **5** 324
 està **5** 194, **5.I** 34
 estadant **5** 88
 estan **5** 186, **5.I** 114
 estant **5** 274
 estant 'prestatge' **5.II** 52
 estaran **5.I** 110
 estàs **5.I** 6 38
 estat **5** 54 160 170 426
 estats **5** 98 386
 estipulat **5** 392
 estragat **5.I** 54
 exemplar **5** 368, **5.II** 68
 exuberant **5** 412
 fa **5** 34
 faç **5** 276
 facultats **5** 410
 fam **5** 132
 fas **5.I** 30 148, **5.II** 72
 fatal **5.I** 106, **5.II** 2 42
 fatalitat **5** 16 322, **5.I** 108
 fealdat **5** 188 (fealtat) 356

- fiscal **5** 304, **5.I** 50
 fiscalisar **5.I** 22
 forçats **5.I** 72
 formal **5** 218
 gemegant **5** 90 182
 gosà **5** 30
 grat **5** 152
 ha **5** 86
 habilitat **5.II** 26
 habità **5** 70
 habitants **5** 442
 has **5.II** 46
 hospital **5.I** 8
 humiliat **5** 458
 ignorant **5** 400
 igual **5** 248
 il·luminà **5** 264
 immortals **5** 48
 immunitat **5** 32
 important **5.II** 38
 incessant **5** 318
 incessants **5** 454
 infelicitat **5** 10 42 200
 infidelitat **5** 60 168
 iniquitats **5** 112 452
 instabilitat **5** 64
 instant **5.I** 146
 inveterat **5.I** 92
 irracionals **5** 192
 jamai **5** 296, **5.I** 156
 jovial **5.I** 58
 Judà **5** 312
 liberal **5.I** 160
 lograts **5** 142
 llibertat **5** 268
 mà **5** 284 332
 magestat **5** 26 124
 magistrats **5** 300
 maig **5** 96
 mal **5** 4 240 316 328 344,
 5.I 46 126 132, **5.II**
 28
 maldat **5** 446
 mals **5** 50 198
 mans **5** 104
 mendicant **5** 226
 mirant **5** 330
 monstrositat **5** 404
 mordaç **5.II** 36
 mortals **5** 106
 mossegar **5.II** 34
 mudant **5** 174
 Nadal **5.I** 130
 nas **5.I** 88 124, **5.II** 80
- Nativitat **5.I** 136
 obligat **5.I** 162
 obstinats **5** 140
 Oran **5.I** 82
 orinal **5.I** 44, **5.II** 48
 orinals **5.II** 64
 pa **5** 232
 pagans **5** 436
 parat **5** 178
 Parnàs **5.I** 14
 part **5.I** 64
 particular **5.II** 56
 parts **5.II** 66
 pas **5** 266
 passat **5** 36
 patrocina **5** 164
 pau **5.I** 144
 pecat **5** 166
 pecats **5** 358, **5.I** 24
 Pegàs **5.I** 10
 peleà **5** 146
 pelegant **5** 414
 pensant **5** 206
 perdonarà **5.I** 2
 pesar **5** 46
 pietat **5** 350 422
 plant **5** 430
 plorant **5** 6 40 82 314
 plorar **5** 44
 porgar **5.I** 86
 posar **5.I** 36
 posats **5** 150
 postrats **5** 378
 potestat **5** 208
 preciositats **5** 230
 principal **5** 388
 profanant **5** 214
 proporcionat **5.II** 60
 propietat **5** 448
 provocà **5** 256
 provocant **5.I** 4
 puntual **5.I** 152
 qual **5** 294
 qualitat **5** 308
 quals **5** 114
 ramat **5** 128
 real **5** 22 298
 regnar **5** 24
 relevant **5** 204
 remenar **5.II** 78
 remunerar **5.II** 74
 renegar **5.I** 84
 restant **5.II** 14
 rodar **5** 172
- romanç **5.I** 120
 romans **5** 78
 sagrat **5** 92, **5.I** 52
 sagrats **5.I** 74
 saial **5.II** 12
 sang **5** 348
 seguritat **5** 272
 semblant **5** 278
 sepultat **5** 74
 sequeats **5** 252
 silbar **5.I** 80
 simplicitat **5.I** 96
 soberà **5** 28
 sobresalt **5** 416
 soledat **5** 20
 solemnitats **5** 84
 sospirant **5** 222
 succeirà **5.I** 140
 tal **5** 238, **5.I** 98
 tan **5.I** 94
 tant **5** 352, **5.I** 134
 tavà **5.I** 12
 tenaç **5** 326
 tentar **5.I** 20
 tindrà **5** 396
 trabucat **5** 406
 trastocat **5** 402
 treball **5** 108 420
 trepitjant **5** 310
 triumfant **5** 432
 triümfants **5** 136
 trobar **5** 72 342, **5.II** 58
 usar **5** 360
 utilitat **5** 384
 va **5** 288
 va (v.) **5** 354
 vanitat **5.I** 26, **5.II** 8
 vas (v.) **5.II** 62
 vas **5.II** 84
 veremat **5** 450
 vergonyant **5.I** 104 150
 voluntat **5** 408
 voraç **5** 258
- O** ([**o**] i [o])
- absort **1** 286
 accepció **1** 196
 actor **1** 106
 afició **1** 150 256
 amor **1** 6 40 96 104 310
 amorós **1** 394

- animós **1** 158
 apel·lació **1** 84
 ardor **1** 94 212
 assots **1** 200
 benedicció **1** 364
 benediccions **1** 360
 bons **1** 222
 botó **1** 20
 bressol **1** 68
 calor **1** 210 384
 canor **1** 314
 cantor **1** 292
 cautelós **1** 138
 cavil·lós **1** 352
 clamors **1** 82
 clos **1** 238
 cognició **1** 356
 color **1** 182
 colp **1** 4
 com **1** 62
 condició **1** 114
 confessió **1** 330
 confusions **1** 344
 consol **1** 236
 contrició **1** 76
 conversió **1** 234
 cor **1** 8 32 80 184
 cors **1** 294
 cos **1** 160 336 390
 criador **1** 228
 deixació **1** 154
 demostracions **1** 396
 ditzós **1** 14 88
 dol **1** 18 78
 dolor **1** 204
 dolorós **1** 270
 dolors **1** 142 176
 dols **1** 66
 dons **1** 224
 efusió **1** 70
 entorn **1** 382
 errors **1** 218 324
 esplendor **1** 26
 esplendors **1** 100
 estoc **1** 134
 exteriors **1** 340
 extremaunció **1** 338
 facció **1** 130
 fallor **1** 300
 famós **1** 268
 favor **1** 116 326
 favors **1** 354
 foc **1** 60
 fredor **1** 178
 furor **1** 128
 generós **1** 118
 gloriós **1** 108
 hermós **1** 272
 honor **1** 132
 honors **1** 22
 horror **1** 208
 humors **1** 180
 il·lustracions **1** 58
 imaginació **1** 140
 interior **1** 56
 llavors **1** 150
 lliçons **1** 220
 lloc **1** 280 322
 llop **1** 264
 major **1** 46
 maldicions **1** 308
 mansió **1** 380
 matador **1** 242
 millor **1** 10 72 372
 molt **1** 162
 món **1** 30 266 334
 mor **1** 388
 morador **1** 282
 mort **1** 2 12 240 328
 morts **1** 302
 nom **1** 16 312
 nou **1** 366
 obstinació **1** 306
 ocasió **1** 348
 ocasions **1** 316
 passions **1** 226
 patrons **1** 126
 pecadors **1** 124
 pensió **1** 164
 perdons **1** 52
 perfeccions **1** 290
 perillós **1** 92 342
 piadós **1** 258
 poc **1** 44
 poderós **1** 346
 pols **1** 144
 pols 'batec' **1** 170
 port **1** 216 332
 pot **1** 122
 preciós **1** 278
 presó **1** 378
 presumció **1** 48
 raó **1** 90 152 232 376
 raons **1** 254
 record **1** 260
 redemptor **1** 250 400
 resol **1** 28
 respectuós **1** 198
 resurrecció **1** 392
 rigor **1** 102
 rigorós **1** 194
 roc **1** 262
 Sabaoth **1** 296
 sabor **1** 186
 sacerdot **1** 38
 sadolls **1** 276
 salvació **1** 120
 salvador **1** 244
 satisfacció **1** 192
 senyor **1** 110 202 246
 singlot **1** 188
 Sion **1** 284
 sol **1** 156
 son **1** 230
 sort **1** 298
 sou **1** 206
 substanciós **1** 274
 suor **1** 174
 tampoc **1** 304
 temblor **1** 166
 temor **1** 50 **1** 98
 tentacions **1** 350
 tocs **1** 54
 tons **1** 368
 torç **1** 86
 tot **1** 172
 tothom **1** 24
 treballadors **1** 248
 tresors **1** 42
 tribulació **1** 358
 tristor **1** 74
 tronc **1** 168
 vacances **1** 288
 valerós **1** 136
 valor **1** 112 214 374
 veloç **1** 64
 viador **1** 318
 vigor **1** 370
 visió **1** 320
 vol (v.) **1** 252
 vol **1** 386
 vós **1** 34 148 190 362 398
 vots **1** 36

 U

 abatut **6** 308
 absolut **6** 274
 abús **6** 344
 acorregut **6** 124
 acull **6** 140

- acut **6** 6
 adjunt **6** 212
 adust **6** 204
 agut **6** 60
 aguts **6** 350
 algun **6** 180
 alguns **6** 190
 amunt **6** 68
 apetescut **6** 254
 arrull **6** 236
 astut **6** 330
 atribut **6** 396
 august **6** 74
 avui **6** 258
 batut **6** 374
 baú **6** 312
 beatitud **6** 256
 beguts **6** 290
 Beolsebub **6** 362
 bruts **6** 106
 bull **6** 232
 caduc **6** 170
 capcaigut **6** 270
 capull **6** 202
 celsitud **6** 66
 certitud **6** 320
 combatut **6** 296
 compadescut **6** 102
 comú **6** 44
 concurs **6** 126
 condolgut **6** 338
 conegut **6** 130
 confús **6** 10
 conjunts **6** 58
 consum **6** 132
 contrapunt **6** 136
 convençut **6** 278
 corromput **6** 94
 crassitud **6** 352
 cregut **6** 306
 crescuts **6** 310
 cru **6** 210
 cult **6** 208
 curt **6** 112
 damunt **6** 186
 degut **6** 332
 dejús **6** 322
 descaigut **6** 298
 desconegut **6** 342
 descuit **6** 358
 desfallecuts **6** 90
 desvalgut **6** 302
 detingut **6** 390
 dibuix **6** 252
 difunts **6** 144
 difús **6** 22
 discurs **6** 56 276
 disgust **6** 226
 dissolut **6** 174
 du **6** 120
 dur (v.) **6** 200
 dur **6** 314
 dut **6** 194
 eixut **6** 218
 endormescut **6** 50
 enternescut **6** 38
 esclavitud **6** 72
 escup **6** 228
 escut **6** 188
 exactitud **6** 300
 favorescut **6** 242
 feixuc **6** 192
 fruits **6** 28
 fuig **6** 14
 fum **6** 292
 furt **6** 156
 fus **6** 148
 futurs **6** 224
 gemebund **6** 30
 gratitud **6** 388
 gruixut **6** 54
 gust **6** 64 248
 hagut **6** 158
 importú **6** 172
 impuc **6** 382
 impuls **6** 40
 impurs **6** 32
 inclús **6** 354
 inconcús **6** 82
 incurs **6** 328
 indult **6** 280
 ingratitude **6** 220
 injust **6** 52
 insepult **6** 268
 institut **6** 182
 insults **6** 176
 intrús **6** 364
 inult **6** 230
 Jesús **6** 2
 junts **6** 78
 juny **6** 260
 jur **6** 366
 just (adj.) **6** 110 346
 just **6** 184
 justs **6** 246
 latitud **6** 324
 lentitud **6** 134
 llum **6** 34
 llums **6** 104
 lluny **6** 216
 madur **6** 370
 mansuetud **6** 284
 merescut **6** 398
 mirabund **6** 372
 mogut **6** 76
 moridund **6** 96
 mut **6** 378
 ningú **6** 272
 nu **6** 98
 nu 'nus' **6** 348
 obscur **6** 36
 obtingut **6** 400
 ocult **6** 214
 oportú **6** 168
 paregut **6** 316
 perdut **6** 198
 perfums **6** 380
 Pirú **6** 146
 plenitud **6** 334
 poruc **6** 86
 presum **6** 384
 previngut **6** 26
 previnguts **6** 114
 profunds **6** 48
 profús **6** 42
 promptitud **6** 154
 prostitut **6** 4
 provoluts **6** 92
 puc **6** 46
 puix **6** 62 138
 punt **6** 24 360
 punys **6** 336
 pur **6** 100 234
 rebut **6** 178
 reclús **6** 294
 rectitud **6** 282
 recull **6** 152
 recurs **6** 160
 regonegut **6** 288
 resolut **6** 166
 reüll **6** 16
 robust **6** 162
 romput **6** 84 142
 rubicund **6** 118
 sabut **6** 206
 salut **6** 20
 sangut **6** 386
 Saül **6** 128
 segur **6** 164
 similituds **6** 240
 socorregut **6** 326
 sol·licitud **6** 196

suc **6** 376
 sur **6** 238
 surt **6** 264
 taür **6** 356
 temut **6** 392
 tingut **6** 150 304
 tissú **6** 116
 torçut **6** 266

transeünt **6** 244
 tremebund **6** 88
 tribut **6** 368
 tu **6** 222
 tumult **6** 262
 u **6** 80 340
 ulls **6** 12 122
 uns **6** 250

ús **6** 394
 vellut **6** 108
 vençut **6** 8
 virtut **6** 286
 volgut **6** 70 318
 vull **6** 18

2. Rimes consonants

-A

apartà **9** 91
 ensenyà **2** 211
 espantà **9** 35
 gra **2** 214
 humà **2** 215
 mà **9** 94
 pegà **9** 31
 posà **9** 95
 tremblà **9** 34

-ABA (-AVA)

abrasava **12** 486
 abundava **12** 132
 acaba **3** 64 97
 adorava **4** 105, **7** 152, **12**
 342

amenaçava **3** 101
 apreciava **7** 286
 brava **3** 63, **7** 154
 burlava **9** 83
 cantava **12** 109
 cobrava **4** 89
 dava **12** 108
 descuidava **4** 93
 desmassava **12** 131
 disparava **12** 408
 dubtava **12** 235
 enamorava **12** 107
 entregava **12** 317
 equivocava **12** 237
 esclava **7** 180, **12** 281
 esmerava **12** 528
 esperava **12** 282
 estava **12** 341
 gosava **4** 91
 habitava **12** 401
 imperava **12** 402

importava **7** 179
 ignorava **7** 284
 menjava **4** 109
 ministrava **4** 107
 modulava **12** 111
 passava **4** 162
 polsava **12** 527
 portava **3** 99
 privava **4** 164
 proposava **9** 82
 recreava **12** 485
 representava **8** 52
 respirava **12** 318
 saludava **8** 53
 tapava **12** 407
 triomfava **4** 166

-ABLE

admirable **8** 28
 agradable **3** 227
 amable **3** 287
 despreciable **3** 229
 diable **8** 29
 execrable **12** 505
 interminable **3** 288
 miserable **3** 225
 tolerable **12** 507

-ABLES

admirables **7** 86
 amables **12** 226
 incommutables **12** 296
 indispensables **12** 224
 inestimables **7** 490
 innumerables **7** 488
 irrefragables **12** 298
 saludables **7** 88 100
 vegetables **7** 98

-AÇ (-AS)

atràs **2** 24
 criàs **2** 21
 desembràs **2** 108
 eficaç **2** 141
 encontraràs **2** 144
 escusaràs **2** 109
 faç **2** 379
 Ferabràs **17** 8
 homenàs **17** 9
 moriràs **2** 25
 pas **2** 378
 submergiràs **2** 145

-ACA

aplaca **2** 117
 flaca **2** 120
 opaca **2** 116, **7** 336
 taca **7** 335

-AÇA → -ASSA

-ÀCIA

desgràcia **2** 60
 eficàcia **2** 57, **7** 186, **12** 537
 gràcia **2** 56, **7** 185, **12** 535

-ACLE

miracle **7** 512
 oracle **7** 514

-ACLES

espectacles **7** 497
 miracles **7** 498

-ACO

opaco **3** 47
 saco **3** 48

-AÇOS (-ASSOS)

braços **12** 259 323 356 552
601

domassos **12** 199 603

enllaços **12** 261

llaços **12** 201 358

pedaços **12** 324 551

-ACRO

sacro **7** 320

simulacro **7** 322

-ADA

abovada **15** 10

abrasada **4** 131 245

acabada **3** 150, **4** 120

acceptada **4** 5 75

acendrada **12** 447

acostumada **12** 582

acusada **3** 69

adorada **7** 397, **12** 151

afortunada **3** 268, **7** 472

agrada **8** 58, **12** 37

agraviada **12** 383

airada **12** 164

alborotada **12** 322

allargada **7** 351

amada **2** 333, **12** 534 584

amagada **7** 427

apartada **7** 14

apiadada **4** 171

apuntalada **4** 184

argentada **7** 51

arraconada **4** 51

arrastrada **12** 392

assegurada **4** 183

assentada **7** 343

augmentada **13** 70

avassallada **7** 160

averiguada **4** 285

buscada **2** 260

celebrada **7** 596, **12** 9 258
523

cobrada **12** 313

col·locada **4** 53 121 278

condecorada **2** 272

consagrada **7** 7

coronada **4** 49, **7** 49

curada **12** 533

dada **12** 166

decantada **7** 589

delicada **3** 210, **4** 261, **7**
349

descarnada **3** 212

descuidada **3** 67

desenganyada **4** 310

desesperada **12** 315

desfullada **3** 79

desgraciada **12** 153 205

desitjada **2** 332

desolada **4** 18

desordenada **4** 243

despreciada **4** 276

despullada **2** 257, **4** 20 281

dorada **4** 60, **12** 257 482

eclipsada **7** 429

elevada **7** 16 61

embovada **12** 39

emmaranyada **12** 394

empenyada **7** 345

enamorada **12** 250 484

encarnada **4** 259

enganyada **4** 119, **12** 384

ensangrentada **4** 123

entrada **4** 62, **7** 208, **8** 59

esborrada **4** 306

estada **3** 80 148

fabricada **12** 400

fatxada **4** 257

formada **4** 3 241, **12** 398

fundada **7** 206

gelada **12** 495

guardada **7** 355 526

honrada **3** 270, **13** 68

ignorada **2** 273, **4** 283, **7**
435

imaginada **2** 139

inclinada **4** 1 133

inflamada **4** 125

jurada **7** 158

limitada **3** 214, **4** 172

mal·lograda **12** 207

mudada **7** 433

obligada **12** 525

ofuscada **4** 274

olvidada **3** 146

orbada **12** 320

pinzellada **7** 340

plantada **7** 63

posada **3** 65

postrada **2** 138

predicada **4** 77

promulgada **7** 9

recatada **4** 58

renovada **4** 308

sagrada **7** 357 598, **12** 248
445

sepultada **3** 266

soldada **13** 66

teulada **7** 524

tirada **4** 22

torbada **12** 493 581

trempada **12** 586

ultrajada **15** 6

vegada **4** 73 129 169, **7**
338, **12** 7

venerada **7** 470 591

vilipendiada **15** 7

visitada **7** 399

vulnerada **2** 256

-ADES

abraçades **12** 357

adornades **13** 11

alterades **12** 195

apassionades **12** 420

arrecades **3** 202

avultades **3** 206

bufonades **3** 85

callades **7** 106

cantades **7** 233

celebrades **7** 55 256, **12**
134

coronades **13** 9

criades **13** 64 89

decantades **12** 572

degradades **13** 29

delicades **13** 63

descarnades **3** 204

desfamades **13** 38

desgraciades **4** 85, **12** 136

despreciades **13** 36

dorades **12** 193

elevades **7** 57 261

esforçades **4** 177

estimades **13** 25

estragades **4** 81

extremades **8** 27, **12** 577

fatigades **8** 26

fundades **4** 181, **13** 27

inclinades **12** 419

interessades **13** 93

honrades **13** 91

jornades **8** 30

lligades **3** 81

malvades **7** 411

pesades **7** 234 537

portades **12** 579

potentades **7** 562

Prades **7** 254

preciades **13** 13

precipitades **7** 104

sagrades **7** 409
 serrades **3** 83
 situades **7** 259
 tapades **4** 83
 tonades **12** 441 574
 trencades **4** 179
 variegades **12** 92
 vegades **7** 535 560, **12** 94
 355 439
 vilipendiades **13** 34

-ÀDIA
 Arcàdia **7** 114
 pal·làdia **7** 113

-ADO
 agrado **16** 2
 banderado **16** 3
 cuidado **7** 74, **12** 343
 desenfado **7** 76
 traslado **12** 345

-ADOS
 cuidados **12** 186
 enfados **12** 185

-AGA
 llaga **4** 303
 triaga **4** 304

-AGO
 estrago **4** 100, **7** 101
 halago **4** 102, **7** 102
 naufragó **12** 140
 vago **4** 98, **12** 142

-AI
 esglai **2** 101
 espai **2** 105
 jamai **2** 104

-AIXA
 baixa **3** 242
 encaixa **3** 246
 rebaixa **3** 244

-ÀIXER
 nàixer **2** 10
 renàixer **2** 8

-AL
 cabal **2** 55
 catafal **8** 67
 celestial **2** 341

espiritual **2** 54 295
 igual **2** 51 71 281
 immortal **2** 63, **8** 70
 mal **2** 1
 mal (adv.) **2** 62 285
 material **2** 284 294
 mortal **2** 4
 paternal **2** 345
 racional **2** 291
 real **2** 74 344
 saial **8** 66
 universal **2** 5
 vital **2** 75

-ALBA (-ALVA)
 alba **3** 320, **7** 30
 salva **3** 319, **7** 29

-ALDA
 esmeralda **7** 120, **12** 459
 falda **7** 119, **12** 457

-ALES
 ales **12** 510
 antesales **3** 25
 cales **3** 34
 escales **3** 27
 gales **3** 38, **12** 206
 Pales **12** 208
 regales **12** 509
 sales **3** 29 36

-ALLA
 batalla **7** 196
 mortalla **3** 144
 presentalla **7** 194
 treballa **3** 143

-ALLEN
 callen **7** 108
 davallen **7** 107

-ALVA → -ALBA

-AM
 Abraham **2** 172
 Adam **2** 80 173
 estam **2** 76, **11** 8
 fam **11** 9
 habitam **2** 77

-AMA
 ama **12** 503 564
 derrama **12** 65

epigrama **3** 261
 fama **3** 257, **12** 66
 flama **3** 259
 inflama **12** 563
 llama **12** 504

-AMEN
 amen **12** 191
 inflamen **12** 192

-ÀMIA
 clàmia **12** 515
 infàmia **12** 516

-AN
 gran **9** 13
 Joan **9** 12

-ANA
 anciana **7** 369
 atarassana **3** 129
 barbacana **4** 146
 capitana **7** 308
 catalana **15** 3
 cristiana **7** 141 310
 Diana **7** 139
 encomana **3** 302
 engalana **12** 455
 galana **7** 391
 gana **7** 577
 germana **12** 176
 humana **3** 133 298, **4** 150
 199, **7** 342
 inhumana **12** 162
 jerosolimitana **7** 393
 mana **12** 456
 mediana **7** 367 579
 pagana **7** 190
 profana **12** 178
 sana **3** 300
 siciliana **12** 138
 soberana **3** 131, **4** 175 228,
 7 188 339
 tirana **4** 226
 vana **4** 148 200, **12** 137
 161, **15** 2
 villana **4** 176

-ANC (-ANG)
 sang **9** 42
 blanc **9** 43

-ANÇ (-ANS)
 avanç **9** 87

descans **2 350, 9 90**
 germans **2 209**
 grans **2 208**
 llanç **2 347**
 mans **2 346, 9 86**

-ANÇA

alabança **7 240, 12 68**
 alcança **2 329, 12 437**
 avança **12 70**
 benaventurança **2 328**
 bonança **12 609**
 confiança **2 156, 4 104**
 esperança **2 160, 12 607**
 llança (v.) **4 103, 12 429**
 llança **12 606**
 ordenança **7 239**
 tardança **12 605**
 usança **2 157, 12 427**
 venjança **12 438**

-ÀNCIA (-ÀNSIA)

abundància **4 118**
 ànsia **4 114**
 arrogància **3 117, 4 158**
 consonància **4 80**
 distància **4 154**
 estància **3 113 137**
 ganància **3 115 141**
 ignorància **4 79**
 intemperància **4 116**
 observància **7 200**
 substància **4 156**
 vigilància **3 139, 7 202**

-ÀNCIES (-ÀNSIES)

ànsies **12 410**
 fragàncies **12 412**

-ANDES

blandes **12 145**
 nefandes **12 147**

-ANG → -ANC

-ANO

gitano **8 23**
 inhumano **12 541**
 profano **8 22**
 villano **12 543**

-ANS → -ANÇ

-ÀNSIA → -ÀNCIA

-ÀNSIES → -ÀNCIES

-ANT

aguardant **2 349**
 altretant **2 106**
 amant **8 43**
 blasonant **9 58**
 cant **2 315, 9 59**
 cantant **2 311**
 comediant **8 3**
 constant **2 118**
 contant **2 197**
 davant **2 119**
 espant **2 110 182**
 galant **8 42**
 instant **2 352, 8 2**
 plorant **2 314**
 pregant **2 348**
 sant **2 183**
 triomfant **2 353**

-ANTA

aguanta **2 113**
 canta **7 229**
 cinquanta **10 8**
 espanta **2 112**
 planta **7 552**
 sacrosanta **7 8 434**
 santa **7 551**
 tanta **7 10 231, 10 9**
 vuitanta **7 436**

-ANTES

bastantes **7 19, 12 183**
 plantes **7 21, 12 24**
 tantes **12 23 181**

-ANT-LO

acreditant-lo **7 12**
 matant-lo **7 11**

-ANTO

espanto **12 305**
 llanto **12 306**

-ANT-SE

alimentant-se **12 123**
 formant-se **12 121**

-ANY

engany **8 46**
 estrany **8 47**
 desengany **8 50**

-ANYA

banya **7 47**
 campanya **7 406**
 canya **9 50**
 Espanya **7 150 288 313 404**
 estranya **7 172 315 549, 9 47**
 haçanya **9 46**
 manya **7 207 423**
 muntanya **7 48 149 170 210 287 421 547**

-ANYES

campanyes **12 20**
 canyes **9 15**
 entranyes **7 6 483, 9 11, 12 22 154 530**
 estranyes (v.) **2 82**
 estranyes **12 532**
 guanyes **2 83**
 haçanyes **9 14**
 muntanyes **7 5 481, 12 152**

-AP

cap (v.) **14 7**
 cap **14 10**
 sap **14 6**

-APES

guapes **7 220**
 papés **7 218**

-APTE

dissapte **7 446**
 inapte **7 448**

-AR

aguantar **9 75**
 alborossar **2 336**
 allargar **2 232**
 apar **15 9**
 apartar **9 9**
 buscar **2 390**
 començar **2 233 386**
 cremar **8 18**
 desconfiar **2 161**
 despatxar **9 78**
 durar **9 79**
 escapar **8 19**
 exaltar **2 70**
 excusar **2 66**
 mar **2 164**

menjar **2** 202
 pesar **9** 74
 portar **2** 67
 preparar **2** 387
 regnar **2** 337
 resultar **9** 71
 retirar **9** 8
 salvar **2** 165
 singular **2** 240
 trobar **15** 8
 vulgar **2** 203

-ARA

ara **4** 202, **7** 144, **13** 15
 avara **3** 179
 cara **12** 349, **13** 16 41
 considerara **4** 193
 desempara **3** 135
 empara **3** 165
 encara **3** 163 177, **4** 206, **12**
 351, **13** 45
 humiliara **4** 195
 para **3** 136
 rara **3** 181, **7** 143 543, **13**
 43
 repara **3** 161, **4** 197 204, **7**
 541

-ARCA

barca **3** 130
 monarca **3** 134
 Parca **3** 132

-ARE

declare **12** 321
 mare **12** 319

-AREN

adoraren **7** 394
 anomenaren **7** 392 422
 aportaren **7** 314
 col·locaren **7** 305
 daren **7** 306
 edificaren **7** 474
 estimaren **9** 99
 labraren **7** 316
 ocultaren **7** 424
 pararen **7** 473
 quedaren **9** 98

-ARES

anares **12** 278
 ares **12** 144
 clares **12** 143 308

rares **12** 310
 tapares **12** 280

-ARI

arbitrari **7** 521
 extraordinari **7** 178
 mercenari **7** 176
 necessari **4** 170
 ordinari **4** 174
 reliquiari **7** 294
 santuari **7** 293 522
 voluntari **4** 172

-ARIS

eraris **7** 161
 operaris **7** 212
 solitaris **7** 214
 tributaris **7** 162

-ARLA (-AR-LA)

adorar-la **7** 359 464
 col·locar-la **7** 466
 exposar-la **7** 415
 habitar-la **3** 24
 mirar-la **2** 128, **3** 23, **7** 360,
 12 454
 retirar-la **7** 417
 superar-la **2** 129
 tapar-la **12** 452

-ARLO (-AR-LO)

adorar-lo **12** 232
 amar-lo **12** 230

-ARME (-AR-ME)

allistar-me **12** 512
 desesperar-me **12** 630
 esperar-me **12** 629
 precipitar-me **12** 514

-ARS

atzars **2** 86
 mars **2** 87
 pesars **2** 90

-ART

art **2** 17
 part **2** 20
 quart **2** 16

-ARTA

carta **12** 266
 ensarta **12** 268

-ARTE (-AR-TE)

adorar-te **12** 264 562
 agradar-te **12** 560
 amar-te **12** 216 220
 desesperar-te **2** 169
 doblegar-te **4** 40
 donar-te **2** 199
 ensenyar-te **4** 39
 lograr-te **12** 215
 Marte **12** 252
 molestar-te **2** 198
 portar-te **12** 251
 pregar-te **12** 263
 salvar-te **2** 168
 tocar-te **12** 218

*-AS → -AÇ**-ASA (-ASE)*

abrasa **3** 50, **12** 338
 basa **9** 38
 base **3** 19 52, **7** 133
 brasa **12** 340
 casa **3** 17 54, **7** 135
 espasa **9** 39
 rasa **3** 21

-ASSA (-AÇA)

crassa **3** 168 232
 embarassa **3** 126
 escassa **7** 566, **12** 329
 filassa **3** 124
 massa **2** 79, **3** 231
 passa **2** 78, **3** 122 167
 plaça **7** 568
 repassa **12** 330

-ASSE

classe **7** 278
 traspasse **7** 280

-ASSEN

acabassen **3** 256
 eternisassen **3** 255

-ASSES

allargasses **2** 248
 anasses **12** 293
 encontrasses **2** 249
 olvidasses **12** 294

*-ASSOS → -AÇOS**-ASTO*

casto **7** 156
vasto **7** 155

-AT

acabat **9** 66 70
acertat **17** 10
albat **10** 10
alented **9** 48
aplacat **2** 397
apretat **17** 7
armat **9** 49
atented **17** 6
caritat **2** 385
disbarat **2** 33
eclipsat **10** 6
edat **10** 7
equitat **2** 151
estat **2** 155 299, **18** 5
felicitat **2** 298 356
habilitat **8** 38
infidelitat **2** 275
inflammat **8** 62
insensat **2** 95
insensibilitat **2** 149
inspirat **18** 1
limitat **9** 67
magestat **2** 271
millorat **2** 94
mirat **8** 39
nativitat **2** 360
pecat (v.) **2** 148 396
pecat **8** 68
penalitat **2** 274
pietat **18** 4
posteritat **8** 69
preparat **2** 381
provocat **2** 154
tractat **2** 91
traspasat **8** 63
verificat **2** 357
vitalitat **2** 32
voluntat **2** 384 400

-ATA

arravata **12** 536
corbata **7** 36
dilata **7** 321
Leucata **12** 538
plata **7** 35 319

-ATGE

companatge **7** 580
habitatge **7** 578
imatge **7** 387

romiatge **7** 530
viatge **7** 385 532

-ATO

rebato **12** 189
remato **7** 383, **12** 187
retrato **7** 384

-ATOS

mandatos **12** 290
rematos **12** 292

-ATS

acabats **2** 371
armats **2** 226
burlats **2** 230
disbarats **2** 375
equinumerats **2** 163
pecats **2** 162 374
preparats **2** 227

-ÀTUA

estàtua **4** 280
fàtua **4** 279

-AUSA

causa **12** 210
pausa **12** 209

-AUSTO

holocausto **4** 136, **7** 594
infausto **4** 135, **7** 593

-AVA → -ABA

-AVEN

baixaven **7** 445
cantaven **7** 447

-AVES

anhelaves **4** 267
daves **12** 418
desitjaves **4** 265
encontraves **12** 117
estaves **12** 271
gustaves **12** 115
luxuriaves **4** 269
mataves **12** 273
reposaves **12** 416

-AVI

agravi **12** 284
llavi **12** 286

-E (-È) (-É)

acometé **9** 27
bé **2** 389
conegué **9** 26
digué **2** 189
entreté **11** 2
fe **2** 188 388
que **11** 3
sabé **9** 30

-EA

apea **4** 10
fea **4** 14, **7** 331
idea **7** 333
plebea **4** 12

-EÇA → -ESA

-ECTE

efecte **7** 371
respecte **7** 372

-ECTES

afectes **12** 487
efectes **12** 489

-EDA

freda **3** 294, **11** 4
hospeda **3** 88, **11** 5
queda **3** 87 292
seda **3** 290
vereda **11** 1

-ÈDIA

comèdia **8** 32
tragèdia **8** 33

-EDO

enredo **12** 360
quedo **12** 359

-EGA

arreplega **7** 121
entrega **7** 123

-EGO

luego **12** 583
luego (*des de luego*) **12** 585
prego **12** 589
sosiego **12** 591

-EI

lleí **2** 369
remeí **2** 368

-EIA

deia **12** 150
feia **12** 149

-EIX

aplaudeix **9** 52
coneix **9** 53
fineix **2** 288
parteix **2** 289

-EIXEN

apareixen **7** 17, **12** 267
assisteixen **12** 32
competeixen **7** 363
deixen **12** 34
desuneixen **12** 225
emmalalteixen **7** 588
engrandeixen **7** 18
enterneixen **7** 550
guareixen **7** 587
guarneixen **7** 361
humedeixen **12** 265
influeixen **7** 374
segueixen **7** 376, **12** 223
substitueixen **7** 548

-EIXES

apareixes **12** 53
aplaudeixes **3** 234
deixes **12** 190
llegeixes **12** 553
madeixes **12** 54
mateixes **12** 555
pateixes **3** 238
poleixes **3** 236
queixes **12** 188

-EJA

enveja **18** 2
franqueja **18** 3

-EL

Cel **2** 100 366
infiel **2** 97 367
Israel **2** 96
recel **2** 370

-ELES

anheles **12** 617
candeles **3** 5
receles **3** 3
veles **3** 1, **12** 618

-ELL

burell **2** 73
coltell **2** 72

-ELLA

aquella **12** 97
bella **4** 311, **7** 142, **12** 99
411 461
capella **13** 52
centella **3** 75
ella **2** 123, **4** 312, **12** 409
462
escudella **13** 54
estrella **3** 73, **12** 160
mella **2** 122
meravella **3** 77, **7** 140
orella **13** 50
querella **12** 158

-ELLES

aixelles **3** 222
celles **3** 195
centelles **3** 197
donzelles **13** 8
elles **7** 266 491, **13** 7
estrelles **3** 193, **7** 492
gavelles **3** 218
orelles **3** 220, **12** 594
querelles **12** 593
sentinelles **7** 268

-ELO

anhelo **12** 279
consuelo **12** 277

-ELOS

celos **12** 245
desvelos **12** 246

-EMA

entimema **13** 61
poema **13** 57
problema **13** 59

-EMPLE

exemple **7** 401
temple **7** 402

-ENA

agena **14** 9
amena **12** 443 470
anomena **12** 472
cadena **12** 262
enagena **3** 317

Madalena **3** 313

pena **3** 315, **12** 260 444, **14**
8

-ÈNCIA

assistència **7** 585
carència **4** 26
circumferència **7** 22
clemència **7** 528
conciència **2** 319
concurrència **3** 190
corpulència **3** 186
correspondència **12** 466
diferència **7** 20
diligència **7** 227 299
essència **4** 28
evidència **7** 527
existència **4** 30
experiència **7** 183
herència **4** 48
indecència **7** 419
indulgència **7** 558
innocència **2** 258 318, **7**
228
obediència **2** 235, **7** 213
paciència **7** 300
penitència **2** 234, **7** 181 557
permanència **3** 188
potència **4** 47
presència **2** 176 259
providència **7** 583
residència **7** 211
resistència **2** 180
reverència **7** 420, **12** 464
urgència **2** 231
violència **2** 177

-ÈNCIES (-ÈNSIES)

clemències **4** 295
influències **4** 296
pènsies **12** 130
potències **12** 128

-ENDA

cloenda **3** 110
estupenda **3** 203
hacienda **3** 108
horrenda **3** 201
merienda **3** 106
tremenda **3** 205

-ENDI

incendi **4** 208
vilipendi **4** 207

-ENDRA (-ENDRE)

cendra **3** 200
tendre **3** 199

-ÈNDRER (-ÈNDRER)

compèndrer **3** 127
entèndrer **3** 128

-ENES

cadenes **7** 536
faenes **12** 35
penes **7** 538, **12** 36 204
trenes **12** 203

-ENGUA

llengua **12** 374, **13** 24
mengua **12** 376, **13** 23

-ENO

ageno **2** 38, **12** 417
alieno **2** 39
terreno **12** 415

-ENOS

menos (*a lo menos*) **2** 28
menos **2** 29

-ENSA

defensa **4** 72, **7** 264
expensa **4** 313
immensa **4** 315, **7** 263
ofensa **4** 71
recompensa **4** 317

-ÈNSIES → -ÈNCIES

-ENT

aliment **2** 196
aprenent **16** 4
content **16** 1
excel·lent **2** 292, **8** 1
gent **16** 5
independent **2** 293
insensiblement **2** 197
obedient **2** 239
penitent **8** 4
pensament **8** 5
present **2** 238
sentiment **2** 200

-ENTA

acontenta **3** 32, **12** 38
alenta **7** 272

alimenta **3** 305
amedrenta **3** 182
aposenta **3** 114
augmenta **3** 307, **7** 274
corpenta **3** 116 178 224
desatenta **13** 71
descontenta **12** 40
dolenta **3** 180
escarmenta **3** 16
hambrienta **3** 223
lamenta **3** 15
macilenta **3** 309
opulenta **3** 31
ostenta **7** 325
sustenta **7** 327, **13** 72
violenta **3** 118

-ENTEN

presenten **7** 82
sustenten **7** 80

-ENTES

alimentos **2** 205, **4** 221
corpulentes **7** 137
dos-centes **7** 138
exentes **7** 41
experimentes **7** 575
impacientes **2** 201
intentos **4** 219
lamentes **2** 204
lluentes **7** 33
ostentes **4** 217
quatre-centes **7** 576
sustentes **7** 31
tormentes **7** 42

-ENTO

aliento **12** 114
assiento **7** 348
contento **7** 347, **12** 113
intento **7** 599
portento **7** 600

-ENTS

arguments **9** 85
documents **9** 81
prudents **9** 84

-ENYA

brenya **3** 103
despenya **12** 477
empenya **7** 292
halagüenya **7** 129
llenya **3** 104

penya **7** 127, **12** 475
Sardenya **7** 290

-ENYES

brenyes **7** 467
desdenyes **12** 544
despenyes **12** 490
penyes **7** 468, **12** 488 542

-EO

Alceo **12** 67
asseo **12** 69
Caduceo **7** 204
Eliseo **3** 276
empleo **7** 311 389, **12** 520
Etereo **7** 390
Morfeo **7** 203
Orfeo **3** 278
trofeo **3** 274, **7** 312, **12** 518

-EOS

Pompeos **3** 89
trofeos **3** 91
Ptolomeos **3** 93

-ER

paper **13** 1
poder **2** 268
primer **13** 3
ser **2** 269
tercer **13** 5

-ERA

altanera **7** 39
apodera **12** 15
calavera **3** 174, **4** 8 34 260
289
carrera **7** 83 236, **12** 249
ceguera **4** 293
cera **12** 228
entera **3** 172 215, **4** 38
era **3** 216, **4** 216 262, **12** 86
291 301
esfera **2** 343, **4** 36 215, **7**
27 84, **12** 247 377
596
esmera **7** 238
espera **2** 342
estrangera **12** 468
fera **4** 291
fiera **3** 170
frontera **7** 442
galera **12** 616
haguera **4** 7

- llastimera **12** 303
 lleugera **7** 37
 manera **7** 438, **12** 13
 nauclera **12** 614
 perservera **12** 467
 placentera **4** 258
 primera **7** 25 437
 ribera **7** 440, **12** 598
 severa **12** 227
 siquiera **12** 289
 sobremanera **12** 88
 verdadera **12** 378
- EREN
- cregueren **12** 496
 desaparegueren **12** 494
- ERES
- altaneres **3** 9, **12** 219
 banderes **3** 13, **7** 192, **12** 156
 bugaderes **13** 32
 calaveres **3** 11 191
 esferes **7** 131
 esperes **12** 491
 estrangeres **7** 191
 fieres **12** 389
 forasteres **13** 31
 primeres **3** 192, **7** 132
 severes **12** 217
 verdaderes **12** 390
 veres **12** 155 492
- ERI
- hemisferi **7** 46
 imperi **7** 44
 monasteri **7** 271
 psalteri **7** 273
- ÈRIA
- matèria **3** 159
 misèria **3** 160
- ERNA
- eterna **3** 7
 llanterna **3** 8
- ERO
- assevero **12** 299
 venero **12** 300
- ERRA
- enserra **3** 55
 guerra **7** 64, **12** 173
- serra **7** 62 71
 terra **3** 56, **7** 72, **12** 174
- ERSOS
- diversos **12** 521
 versos **12** 522
- ERTA
- experta **7** 365
 incerta **7** 366
- ERTES
- cobertes **7** 475
 ofertes **7** 477
- ÈS (-ÈS)
- comès **17** 2
 després **2** 93 136
 estès **2** 137
 excés **2** 140
 fes **2** 27
 llevés **14** 3
 més **2** 26, 394
 no-res **2** 30
 ofès **2** 92
 permès **14** 2
 pogués **2** 395
 res **17** 3
 tingués **2** 391
- ESA (-ESSA) (-EÇA)
- admesa **13** 88
 agudesà **12** 566, **13** 87
 asperesa **7** 182 260
 Aulesa **7** 439
 baixesa **3** 157 251, **12** 328, **13** 42
 bellesa **12** 75 100 170 253 463
 certesa **7** 454
 confessa **4** 152
 delicadesa **12** 568
 despesa **13** 73
 duresa **12** 590
 empresa **12** 98
 encesa **12** 339
 enteresa **4** 167, **13** 40
 estesa **7** 23 354, **12** 80
 estranyesa **12** 311, **13** 39
 expressa **4** 151
 feresa **3** 153, **12** 592
 fesa **7** 171
 finesa **7** 353, **12** 465 612
 flaquesa **12** 314
- fortlesa **7** 262
 grandesa **3** 253, **7** 24, **12** 82
 limpiesa **4** 168
 lleugeresa **12** 316, **13** 75
 malesa **7** 441
 Manresa **7** 169 452
 muntanyesa **7** 426
 naturalesa **7** 184, **12** 73 255, **13** 77
 noblesa **7** 257, **13** 44
 peça **4** 160
 pobresa **12** 172
 pressa **4** 159, **12** 611
 pursa **13** 46
 Princesa **7** 258
 simplexa **12** 337
 tibiesa **12** 312
 tristesa **3** 155, **7** 425, **12** 326
 vilesa **3** 249
- ESCA
- desvanesca **18** 9
 diablesca **18** 8
- ESEN (-ESSEN)
- professen **7** 248
 resen **7** 250
- ESES (-ESSES)
- calesses **7** 207
 maleses **7** 205
- ESSA → -ESA
- ESSEN → -ESEN
- ESSES → -ESES
- ESSOS
- excessos **4** 188
 ingressos **4** 190
 tropessos **4** 186
- ESTA
- manifesta **12** 382
 siesta **12** 380
- ESTRE
- destre **16** 8
 mestre **16** 9
- ETA
- aureneta **12** 434

desfeta **12** 30 526
 indiscreta **12** 436
 poeta **12** 524
 quieta **12** 29

-ETES

banderetes **12** 604
 cornetes **12** 52
 desfetes **12** 194
 inquietes **12** 196
 saetes **12** 50 211
 secretes **12** 213
 targetes **12** 602

-ETXA

bretxa **12** 483
 fletxa **12** 481

-EU

creu **18** 10
 Déu **2** 37 316, **18** 7
 greu **2** 36
 neu **2** 317
 peu **18** 6
 seu **2** 40
 veu **2** 320

-EXO

perplexo **4** 15
 sexo **4** 16

-I

ací **2** 373
 allí **2** 135 267
 aquí **2** 302
 atordí **2** 131
 fi **2** 303
 Getsemaní **2** 134
 mi **2** 372
 morí **2** 69 266
 si **2** 68
 verí **2** 270

-IA

agonia **7** 45
 alegria **2** 334, **12** 347 430
 588
 alevosia **7** 407, **12** 620
 anatomia **4** 33
 antipatia **4** 299
 apareixia **2** 13
 apatia **2** 324
 aplaudia **8** 37
 argüia **9** 62

atrevia **7** 337
 bateria **4** 301
 bisarria **7** 28 513, **12** 96
 381
 boveria **8** 40
 caseria **7** 471
 cobria **4** 272
 combatia **9** 6
 Companyia (de Jesús) **7**
 165
 companyia **7** 386, **8** 24, **12**
 428
 confundia **4** 96
 consumia **4** 132
 contradia **12** 497
 corregia **12** 175
 cortesia **12** 275
 cria **4** 297, **7** 81 91 328
 despedia **7** 458
 desprecia **7** 561
 desprenia **7** 518
 dia **2** 12 321 331, **4** 205, **7**
 26 43 224 559 574,
9 63, **12** 348 379
 404
 entretenia **12** 578
 envia **7** 275
 fantasia **4** 44, **12** 95
 guia **12** 622
 harmonia **7** 276, **12** 26
 hauria **7** 520
 havia **4** 128 201, **12** 307
 hidalgua **7** 145
 idolatria **3** 240, **7** 151
 impedia **12** 240
 impia **4** 130, **7** 153
 Maria **7** 147 157 163 226
 326 362 388 460
 511 572
 melancolia **2** 325
 melodia **7** 232
 mia **2** 362 383, **12** 276 508
 561 580
 monarquía **2** 335, **7** 159, **13**
 85
 oferia **4** 106
 ossadia **7** 339
 perdia **4** 95, **9** 7
 poesia **13** 83
 porfia **2** 363, **4** 108, **7** 93
 134
 porqueria **3** 239, **4** 128
 posaria **4** 194
 prefigia **4** 163

presidia **4** 41
 psalmodia **7** 230
 rebeldia **2** 382, **12** 177
 residia **4** 45 161
 robaria **12** 239
 sabiduria **7** 136
 satalia **12** 406
 seguia **8** 21
 seria **12** 547
 sia **4** 203, **12** 506, **13** 81
 simetria **4** 35
 simpatia **12** 587
 soberania **4** 196
 solia **12** 28
 subsistia **4** 37
 tenia **4** 271, **8** 25 36, **9** 10,
12 309
 tirania **4** 165
 tropellia **7** 79
 unia **12** 549
 valentia **7** 364 408
 venia **4** 134
 vertia **12** 498
 villania **4** 198
 vivia **4** 110
 voldria **12** 559
 volia **7** 469

-IBLE

avorríble **3** 230
 immarcescible **12** 90
 imperceptible **7** 545
 impossible **7** 455
 inaccessible **7** 456
 incombustible **7** 546
 plausible **3** 228, **12** 89
 possible **3** 226, **12** 529
 terrible **12** 531

-IBLES

apacibles **7** 97
 insensibles **7** 99

-IC

enemic **2** 222
 inic **2** 223

-IÇ (-ÍS)

encontradí **2** 171
 felíç **2** 351
 Paradís **2** 174 354
 passadí **2** 355
 submís **2** 175

-ICA

aplica **4** 145
 duplica **12** 184
 explica **7** 296
 fructifica **7** 66
 inica **12** 182
 oblica **4** 147
 replica **7** 298
 rica **7** 65
 testifica **4** 149

-ICI

sacrifici **2** 236
 ofici **2** 237, **8** 8
 vici **2** 240, **4** 193, **8** 9
 desperdici **4** 87
 Judici **4** 88
 precipici **4** 192

-ÍCIA

albrícia **3** 140
 avarícia **3** 142, **7** 508
 cobdícia **3** 138 (codícia), **7** 453
 delícia **3** 156
 immundícia **3** 154
 justícia **2** 152, **3** 158, **7** 317
 malícia **2** 153
 milícia **7** 168
 notícia **7** 451 506
 puerícia **12** 254
 primícia **7** 318
 propícia **7** 167, **12** 252

-ÍCIES

carícies **12** 124
 delícies **12** 122
 injustícies **12** 72
 malícies **12** 71

-ICIS

beneficis **7** 173
Exercicis **7** 174

*-ID → -IT**-IDA*

advertida **3** 59, **12** 331 500
 afavorida **12** 16
 aplaudida **8** 57
 atrevida **12** 14 163
 brunyida **3** 303
 complida **4** 286
 construïda **4** 242

consumida **4** 50 244
 convida **3** 285, **12** 231
 definida **8** 56
 destituïda **4** 282
 destruïda **4** 220
 dirigida **2** 306
 dividida **7** 2, **12** 304
 erigida **3** 260
 establida **2** 243
 ferida **4** 63

fingida **2** 43
 florida **12** 45 229
 homicida **4** 218
 impolida **3** 281
 líquida **7** 515
 medida **16** 7
 mida **3** 121
 partida **2** 307, **12** 274 302
 polida **12** 43
 podrida **4** 52
 polida **16** 6
 presumida **3** 61 125
 rendida **3** 262, **12** 458
 salida **8** 60
 seguida **16** 10
 vida **2** 42 242 310, **3** 57
 123 258 283 304, **4**
 54 64 222 246 284,
 7 4 516, **12** 165 272
 333 460 502

-IDES

atordides **4** 86
 destituïdes **13** 48
 divertides **4** 82
 presumides **7** 118
 repartides **7** 116
 repetides **4** 84
 vides **13** 47

-IDO

crido **12** 297
 Cupido **12** 295 511 613
 oïdo **12** 513
 olvido **12** 367
 ruïdo **12** 369 615

-IES

apeties **4** 113
 aplaudies **12** 116 556
 coneixeries **12** 1 5
 desmesies **4** 115
 desprecies **12** 41
 desvies **12** 287

-IEGIES

elegies **12** 8
 fantasies **4** 182, **12** 118
 harmonies **12** 567
 imprimies **12** 368
 llegies **12** 3 103
 mies **12** 64 288
 mories **2** 52
 perdies **2** 53
 poesies **12** 10 62 105 554
 565
 porfies **12** 42
 presumies **4** 178
 recebies **12** 370
 solies **12** 6
 sostenies **4** 180
 tenies **2** 22
 viuries **4** 117
 vivies **2** 23

-IGA

antiga **7** 217
 fatiga **7** 219
 obliga **7** 563
 mendiga **7** 564

-IGIS

prodigis **7** 503
 vestigis **7** 504

-IGNE

designe **7** 177
 insigne **7** 175

-ILLA

orilla **7** 443
 senzilla **7** 444

-ILLES

arquilles **3** 42
 camilles **3** 44
 silles **3** 46

-IMA

cima **7** 50
 estima **3** 248
 llima **3** 247
 tarima **7** 52

-INA

adevina **14** 1
 apadrina **12** 624
 camina **7** 544, **13** 76
 conglutina **3** 310
 cortina **4** 273

crystal·lina **13** 74
divina **4** 275, **7** 89, **12** 57
234 540

encamina **12** 623
esclavina **7** 542
espina **4** 256
examina **13** 78
fina **3** 306, **7** 484, **14** 5
golosina **4** 255
il·lumina **12** 18
inclina **12** 233
medicina **7** 90, **12** 539
mina **3** 308, **7** 482
pentina **12** 55
peregrina **4** 277, **12** 17
ruïna **14** 4

-*INDA*
brinda **12** 46
linda **12** 44

-*INES*
camines **12** 621
colines **7** 103
crystal·lines **3** 14, **7** 105
determines **12** 619
matines **7** 241
medicines **7** 586
oficines **7** 584
peregrines **3** 10, **7** 243
ruïnes **3** 12

-*ÍNIA*
camínia **4** 143
ignomínia **4** 144

-*INO*
benedictino **7** 199
vellocino **7** 201

-*INOS*
Constantinos **3** 92
Valentinos **3** 90
Victorinos **3** 94

-*INT*
instint **2** 312
morint **2** 313

-*INTA*
despinta **12** 270
tinta **12** 269

-*IO*

confio **12** 344
somnia **12** 346

-*IQUEN*
comuniquen **7** 282
dupliquen **12** 627
practiquen **7** 281
supliquen **12** 625

-*IQUES*
apliques **4** 209
judiques **4** 211
obliques **4** 213

-*IR*
afligir **2** 61
eixir **2** 6
morir **2** 10 64 309 393
oferir **2** 392
patir **2** 65
sospir **2** 308
tenir **2** 7

-*IRA*
admira **12** 51
aspira **12** 214, **13** 53
cadira **3** 51
inspira **12** 25, **13** 49
lira **12** 11 27 49 517 576,
13 51
mira **3** 49, **4** 247, **12** 519
pira **3** 53, **4** 248
sospira **12** 12 575
tira **12** 212

-*IREN*
aplaudiren **3** 171
miren **3** 169
serviren **3** 173

-*IRRA*
mirra **12** 478
Pirra **12** 476

-*ÍS* → -*IÇ*

-*ISA*
concisa **3** 102
pisa **3** 100
tiranisa **3** 98

-*ISCOS*
basiliscos **7** 193
moriscos **7** 195

obeliscos **7** 60
riscos **7** 59

-*ISES*
coronises **3** 26
divises **3** 28
llises **3** 30

-*ISME*
abisme **13** 30
batismo **13** 26
poetisme **13** 28

-*ISOS* (-*ISSOS*)
països **3** 43
tapissos **3** 41
tissos **3** 45

-*ISQUEN*
isquen **12** 425
visquen **12** 426

-*ÍSSIM*
potentíssim **7** 146
sumptuosíssim **7** 148

-*ISSOS* → -*ISOS*

-*ISTA*
Evangelista **7** 379
trista **4** 4, **12** 405
vista (v.) **4** 6, **7** 381
vista **4** 2, **12** 403

-*ISTES*
malquistes **12** 442
tristes **12** 440

-*IT* (-*ID*)
apetit **9** 89
atordit **9** 22
concluit **2** 15
consentit **9** 72
David **2** 361
envit **2** 45
esperit **2** 262 364, **9** 23
infinít **2** 16 365, **9** 73
nit **2** 11
profit **2** 41 263
prohibit **2** 44
sentit **9** 88

-*ITA*
acredita **7** 53

aprofita **3** 265
 cita **7** 269
 grita 'garita' **7** 270
 habita **7** 54 525, **12** 19
 infinita **3** 269, **12** 21
 petita **7** 523 567
 sol·licita **3** 267
 visita **7** 565

-ITEN

exciten **7** 539
 habiten **4** 234
 imiten **7** 540
 ressusciten **4** 238
 sol·liciten **4** 236

-ITES

aprofites **4** 314
 ermites **7** 277
 escrites **12** 424
 exquisites **3** 221, **7** 279
 habites **3** 219
 infinites **4** 318, **12** 422
 necessites **4** 316
 visites **3** 217

-ITS

alarits **9** 57
 dits **9** 16 36 60
 exquisits **9** 37
 oïts **9** 17
 sentits **9** 20 40 56

-ITXA

desdixta **2** 339
 dixta **2** 338

-IVA

altiva **12** 58
 avortiva **4** 29
 cautiva **3** 280
 esquiva **12** 56 83
 excessiva **7** 398, **12** 84
 passiva **4** 27
 positiva **4** 25
 primitiva **7** 400
 viva **3** 279

-O (-Ó)

acció **9** 51
 aflicció **2** 2
 cognició **2** 245
 condició **2** 178
 constel·lació **15** 4

conversació **2** 305
 conversió **8** 11
 corrupció **2** 217
 creació **2** 304
 delectació **9** 64
 dilació **9** 65
 duració **9** 80
 elecció **2** 244
 il·lusió **8** 44
 imaginació **2** 301
 impressió **2** 121
 invasió **2** 221
 lleó **9** 28 54
 mutació **8** 14
 nació **15** 5
 negociació **9** 77
 no **2** 179, **15** 1
 ocasió **2** 224 241, **9** 29
 patró **8** 45
 possessió **2** 323
 presó **2** 322
 professió **8** 15 41
 raó **2** 3 125, **9** 3
 rebel·lió **9** 2
 resignació **2** 124
 Resurrecció **2** 220
 saó **2** 216
 Salomó **2** 225
 tentació **9** 55 61 76

-OBA (-OVA)

bova **12** 399
 cova **7** 457, **12** 397
 nova **3** 105, **7** 459
 roba **3** 107
 troba **3** 109

-OBES (-OVES)

coves **3** 33
 proves **3** 35
 robes **3** 37

-OBRA

obra **3** 95
 sobra **3** 96

-OCA

boca **3** 194, **4** 112 292, **7** 78 595, **12** 372
 loca **3** 196, **4** 111
 poca **4** 290, **7** 597, **12** 371
 provoca **3** 198, **7** 77
 toca **4** 294

-ODEN

acomoden **7** 570
 poden **7** 569

-OIA

baboia **8** 16
 tramoia **8** 20
 troia **8** 17

-OL

bressol **10** 4
 crisol **10** 1
 sol **10** 5

-OLA

aconsola **13** 79
 enarbola **7** 166
 Loiola **7** 164
 sola **13** 80

-OLTES

moltes **12** 363
 voltes **12** 361

-OMA

idioma **7** 554, **13** 82
 ploma **13** 86
 Roma **7** 556, **13** 84

-OMES

assomes **7** 32
 palomes **12** 91
 plomes **7** 34, **12** 93

-OMPA

pompa **3** 151
 trompa **3** 152

-OMPTE

compte **9** 69
 prompte **9** 68

-ON

món **8** 13
 segon **8** 12

-ONA

abona **4** 32
 adona **12** 241
 aficiona **12** 243
 Aitona **7** 253
 apassiona **12** 335
 Barcelona **7** 396
 bona **12** 336

Cardona **7** 255
 corona **7** 215
 dóna **4** 31, **7** 581
 patrona **7** 216 395
 persona **7** 582

-ONEN

entonen **7** 112
 ressonen **7** 110

-ONES

bones **7** 302
 enhorabones **7** 573
 entrones **4** 55
 persones **4** 56, **7** 304 571

-ONI

Antoni **2** 166
 dimoni **2** 170
 patrimoni **2** 167

-ÒNIO

Erigònio **7** 416
 favònio **7** 418

-ONRA

deshonra **3** 271
 honra **3** 272

-ONS

patrons **2** 228
 tentacions **2** 229

-ONYA

tronya **12** 334
 vergonya **12** 332

-OPA

Europa **7** 534
 popa **2** 88
 topa **2** 89
 tropa **7** 533

-OR

amor **2** 264, **9** 93, **11** 10
 calor **11** 6
 cor **2** 146 399, **8** 61
 dolor **2** 111 150, **8** 64, **9**
 21, **13** 2
 flor **2** 282, **8** 7
 furor **9** 25
 honor **9** 92
 horror **2** 115 127 265, **9** 1
 33

inferior **9** 4
 llavor **2** 212
 major **9** 5
 mor **2** 213 283
 or **9** 44

orador **13** 6
 plor **8** 65
 por **2** 126
 primor **2** 158, **8** 10
 Redemptor **2** 261
 rigor **2** 398
 rubor **13** 4
 suor **2** 133, **9** 45
 superior **8** 6
 Tabor **2** 132
 temor **2** 130 159
 tristor **2** 147
 valor **2** 114, **9** 24 32 41
 vigor **11** 7

-ORA

adora **7** 126 358, **12** 222
 238 548
 aurora **7** 223 330 430, **12**
 236
 canora **7** 225
 duradora **4** 68, **12** 550
 enamora **3** 318
 encantadora **12** 146
 fora **4** 137
 fóra **4** 66
 hora **4** 70, **7** 242, **12** 433
 incorpora **7** 125
 ora **7** 244
 pecadora **3** 316, **12** 221
 plora **3** 314
 senyora **7** 329 356 428
 traïdora **12** 148 435
 triomfadora **4** 141
 vencedora **4** 139

-ORDA

llamborda **3** 145
 llorda **3** 149
 recorda **3** 147

-ÒRDIA

concòrdia **4** 319, **7** 479
 misericòrdia **4** 320, **7** 480

-ORES

adores **3** 233, **12** 135
 aleshores **2** 286
 atesores **3** 237

enamores **3** 235, **12** 133
 ignores **2** 287
 millores **2** 290

-ÒRIA

victòria **2** 278 326, **7** 198
 memòria **2** 327 184, **4** 44,
 7 449 510, **8** 31
 glòria **2** 279 300 330, **4** 42,
 7 197 450, **8** 34
 escòria **2** 296
 notòria **2** 297, **3** 183, **7**
 509, **8** 35
 vanaglòria **4** 46

-ÒRIES

glòries **12** 373
 notòries **12** 375

-ORM

adorm **2** 186
 dorm **2** 190
 enorm **2** 187

-ORO

decoro **8** 55
 desdoro **7** 309
 foro **8** 51
 moro **7** 307
 toro **8** 54

-ORS

apretors **2** 143
 dolors **2** 85 102 142
 favors **2** 81
 mors **2** 84 103

-ORT

fort **9** 18
 mort **2** 358, **9** 19
 sort **2** 359

-ORTA

porta **3** 72
 torta **3** 71

-OS (-ÓS) (-ÒS)

amorós **9** 97
 cos **2** 195
 dos **9** 100
 espòs **2** 254, **9** 96
 famós **2** 251
 horrorós **2** 191
 medrós **2** 194

repòs **2** 255

-OSA

airosa **12** 600

amorosa **4** 229, **12** 421 608

carinyosa **7** 346

contagiosa **4** 61

copiosa **7** 295 502 507

cosa **2** 193, **4** 235 270, **12**
283 599, **13** 55 62
67

costosa **12** 180

cuidadosa **7** 95

curiosa **7** 297

deliciosa **4** 59 254

disposa **3** 289

ditxosa **3** 275, **7** 283, **12**
423

enganyosa **4** 250

espaciosa **7** 85

esposa **2** 252, **7** 590, **12** 4

estudiosa **12** 2

famosa **7** 485

fervorosa **7** 592

filosa **3** 291, **13** 56

forçosa **2** 192, **4** 237, **7**
519, **12** 168, **13** 65

furiosa **12** 387

generosa **7** 130, **12** 74

gloriosa **7** 187 285

glosa **13** 60

gosa **4** 268

gustosa **12** 167 499

hermosa **2** 253, **3** 86, **4**
266, **7** 334 344, **12**
76 501 558 610

horrorosa **3** 22, **4** 9 138
(horrorosa), **7** 517

impetuosa **4** 225, **7** 505

ingeniosa **12** 557

jactanciosa **4** 142

licenciosa **4** 57

llastimosa **7** 3

llosa **3** 18 164 273, **4** 233

majestuosa **7** 461

mariposa **3** 293

mohosa **3** 20

ociosa **12** 285

ombrosa **3** 277

pererosa **3** 162

piadosa **7** 500, **12** 179

poderosa **4** 11, **13** 69

pomposa **4** 252

portentosa **7** 332

posa **7** 350

preciosa **3** 299, **4** 227, **7** 96
486

pressurosa **12** 385

prodigiosa **3** 301, **7** 1 128

prosa **13** 58

queixosa **3** 166

religiosa **7** 237

reposa **7** 352

rosa **7** 462

silenciosa **7** 235

valerosa **4** 13

vanagloriosa **4** 140

venturosa **3** 297

victoriosa **7** 189

virtuosa **7** 87

xismosa **3** 84

zelosa **3** 82

-OSES

briosos **13** 35

conceptuosos **13** 19

copiosos **7** 122

coses **7** 291, **12** 61

deliciosos **4** 92

estudiosos **12** 63

famosos **13** 12

graciosos **12** 126

grandiosos **7** 301 489

gustosos **12** 125

hermosos **4** 90, **12** 60 106
139 571, **13** 14 33

ingeniosos **12** 59, **13** 17

laboriosos **13** 94

majestuosos **7** 58

ociosos **13** 37 92

piadosos **12** 141

preciosos **4** 94, **7** 124 289
303 487

pressuroses **12** 573

prodigiosos **12** 104

respectuosos **13** 90

silenciosos **13** 21

sumptuosos **7** 56

victoriosos **13** 10

-OSOS (-OSSOS)

amorosos **7** 75 375, **12** 120

animosos **7** 69

asquerosos **3** 189

caudalosos **4** 67

cososos **3** 187

costosos **3** 252, **12** 197

cuidadosos **7** 267

curiosos **7** 495

defectuosos **4** 189

ditxosos **4** 69, **7** 265

dolorosos **7** 109

dubtosos **7** 465

espaciosos **7** 222

espantosos **4** 65 97

estudiosos **7** 247

facinerosos **4** 99

famosos **7** 221 493

furiosos **7** 405

gloriosos **7** 476

gososos **7** 67

graciosos **7** 73

gustosos **12** 119

harmoniosos **7** 111

horrorosos **3** 185, **4** 298

ingeniosos **4** 302

licenciosos **4** 185

majestuosos **7** 373

menesterosos **7** 478

mossos **3** 207, **4** 223

obsequiosos **7** 249

ossos **4** 224

pererosos **4** 101 (-rosos)
187

piadosos **12** 597

ponçonyosos **4** 300

preciosos **12** 198

presumptuosos **3** 254

respectuosos **7** 463

ruidosos **12** 595

sumptuosos **3** 250

trossos **3** 208

victoriosos **7** 403

-OSTA

posta **12** 728

resposta **12** 626

-OT

Astarot **17** 4

estiribot **17** 1

pot **2** 18, **17** 5

tot **2** 19

-OTA

embota **3** 120

tota **3** 119

-OTEN

coten **7** 494

voten **7** 496

- OTES
 devotes **7** 531
 remotes **7** 529, **12** 352
 totes **12** 350
- OVA → -OBA
- OVES → -OBES
- U
 importú **2** 250
 oportú **2** 246
 tu **2** 247
- UA
 avalua **12** 101, **13** 95
 desnua **2** 31
 fluctua **12** 366
 sua **2** 34, **12** 365
 tua **2** 35, **12** 102, **13** 96
- UCA
 caduca **3** 68
 trabuca **3** 66
 truca **3** 70
- UD (-UT)
 abatut **2** 377
 multitud **2** 376
 perdut **2** 380
- UDA
 abatuda **4** 17
 caiguda **4** 19
 coneguda **4** 287
 corrompuda **4** 74
 muda **12** 570
 perduda **4** 21 78, **12** 569
 rebuda **4** 76 288
- UDEN
 sacuden **7** 70
 saluden **7** 68
- UDES
 agudes **13** 20
 mudes **13** 22
 tingudes **13** 18
- UDS (-UTS)
 eixuts **2** 59
 extremituds **2** 58
- UES
- dues **2** 49
 fluctues **2** 48
- UJA
 pluja **7** 40 499
 puja **7** 38 501
- ULTA
 culta **4** 251
 inculta **7** 94
 oculta **4** 253, **7** 92
 resulta **4** 249
- UMA
 acostuma **7** 555
 suma **7** 553
- UMEN
 numen **12** 450
 presumen **12** 449
- UNA
 alguna **3** 78 111, **4** 231, **12**
 202 386
 comuna **7** 323, **12** 471
 fortuna **2** 46, **3** 76 112, **4**
 232, **12** 157 200 388
 importuna **2** 47
 lluna **3** 74, **7** 324, **12** 469
 una **2** 50, **12** 159
- UNDA
 fecunda **3** 62
 funda **3** 58
 profunda **3** 60
- UNDO
 jocundo **7** 245
 profundo **7** 246
- URA
 altura **3** 2, **7** 15, **12** 242
 amargura **2** 277
 apura **4** 263
 clausura **3** 282
 compostura **7** 251, **12** 393
 cordura **4** 239 309
 desventura **12** 327
 dolçura **12** 431
 dura **3** 6 211, **12** 47 364
 dura (v.) **3** 264, **12** 353
 investidura **8** 49
 Escriptura **2** 207
 espessura **12** 391
- estatura **12** 79
 estructura **3** 241
 etxura **7** 413
 figura **3** 209, **4** 23 305, **7**
 368 380 414
 hermosa **3** 295 312, **4**
 264, **7** 370, **12** 48 78
 244 414 448 453
 impura **2** 206
 jura **12** 413
 locura **8** 48, **12** 325
 madura **7** 252
 mesura **12** 81
 murmura **12** 432
 perjura **4** 126
 pintura **4** 24
 planura **7** 13
 podridura **2** 210
 pura **3** 245, **4** 122 307 382,
10 2, **12** 446 451 479
 segura **4** 124
 sepultura **3** 4 176 243 263
 284 296 311, **4** 240,
10 3, **12** 480
 ternura **12** 362
 tristura **3** 213
 usura **2** 280, **12** 77
 ventura **2** 276, **3** 175 286,
12 85 87 354
- URES
 dolçures **12** 129
 dures **7** 117, **12** 473
 escures **7** 432
 impures **7** 431
 pures **7** 115
 ternures **12** 127
 ventures **12** 474
- ÚRIES
 fúries **7** 410, **12** 395
 injúries **7** 412, **12** 396
- USA
 acusa **12** 545
 excusa **12** 546
- USES
 confuses **12** 33
 muses **12** 31
- USOS
 confusos **4** 212
 desnusos **4** 157

difusos **4** 153 210
fusos **4** 155
obtusos **4** 214

-UST

gust **2** 184
injust **2** 181
just **2** 185

-ÚSTIA

angústia **3** 40
gústia **3** 39

-UT → -UD

-UTA

astuta **12** 171
prostituta **12** 169

-UTS → -UDS

Annex IV

Tractat de la poesia catalana

a) Descripció del manuscrit¹

Arxiu de la RABLB, sign.: 3-I-9. Enq. antiga amb pergami dur. Al lloc: «Papeles / Varios / Tomo / K / 9». Paper: 299 × 204 mm. 11 ff. en blanc + 404 ff. numerats modernament a llapis. Al final, 5 ff. en blanc. Hi han estat arrencats diversos fulls al final. Els textos poètics són disposats, generalment, en una sola columna (ff. 47-49 en dues cols.). Conté obres en prosa i en vers, copiades de diverses mans; bona part són de mà de fra Eura (les composicions entre els ff. 52-105, 188-248 i 334-350; a partir del f. 350 és lletra de la mateixa mà que els tractats llatins en defensa dels pares de l'Església, és a dir la lletra del seu secretari, Salvador Mates; també bona part de les receptes que hi ha entre els ff. 384 i 387, en català, són de mà d'Eura.). En una anotació figura la data de 1721.

Com que es tracta d'un ms. molt poc conegut, en faig la descripció sumària del contingut:

- *Lagrimas de Heraclito filosofo que lloraba siempre los sucessos del mundo. Deffendidas Por El M. R^{do}. P^e. Antonio de Vieira de la Compañia de Jesus. Dedicadas Don Ignacio Paravizino al Illmo. S^t. Dⁿ. Gaspar Mercader y de Cervellón Conde de Cervellon y de Buñol.* [ff. 1-7]
- *Narracion o Parrafo narrativo de los Castigos de las doze tribus, o de los judios de ellas que assistieron a la captura, passion y muerte de Jesuchristo nuestro redentor como refiere Juan Jacobo Speydelio Aleman in Notabilia judayca historia Politica pag 149 tit 1 numero 18 de judeis.* [7v-8v]
- *Verdad innegable Remedio preciso contra la ambicion declarada. Se refiere el mal sucesso tuvo el P. Tamburino con su compañero el P. Ulloa, paraque los SS^{os}. Pontifices Clemente XI e Innocencio XIII, lo prohibiessen en el año 1721.* [9-18]
- *Prematica del tiempo.* Signa: Dn. Francisco Gomez de Quevedo. [19-20]
- *Carta de un Cornudo antigo, y Jubilado, â un Moderno y flamante;* data de 1609. [20-21]
- *Carta de Dn. Francisco de Quebedo escrita al Duque del Infantado con la enorabuena de la tenuta del estado de Lerma y Zea.* [21-21v]
- *Memorial de Don Francisco Gomes de Quebedo â una Academia de Poetas.* [21v-22]
- *Pregmatica â las Cotorreras.* [22-23v]
- *Concordantia decreti ab Eminent^{mo}. Cardinali de Tournon, cum decretis sinodi Diamprensis contra quosdam ritus, etc.* El text també és en llatí. [24- 26v]
- *Carta que escrígue â una Monja despres que un Amich li digue la havia enamorat per procura a estil de Cavaller Andant.* Es obra de Fontanella. Intercanvi epistolar entre Fontano i la monja, versos satírics, etc. [27-43v]
- *Text llatí sobre butlles.* [44-46]
- *Quejas Amorasas de un Amante contra su Idolo adorado, por querer este retirarse y hazer una confession general.* *Dezimas compuestas por el insigne P. Caramuel.* [47]
- *En alabansa dels Bolets. Romans compost per lo Exmo. Marquez [sic] de Semmanat, que fou en temps de Carlos Segon embaxador en França, y Portugal, y despres elegit Virrey de Perú.* [48-49v]
- *Carta que se halla en el bolsillo izquierdo del Exmo. S^t. Dn. Sietemesino difunto...* Carta humorística, en castellà. [50-51]
- *Al Asno que Hurtaron de S. Juan de Dios. escrivio Dⁿ. Fernando de la Peña. Quintillas.* [52-53]
- *Altres poemes de l'autor de l'anterior i del mateix to.* [53v-73v] (Als ff. 62v-71 hi ha una *Fabula de Vulcano y Venus*: de Peña. *Octavas jocosas*.)
- *Responde Dn. Fran^{co}. Candamo al dulce fino romanze, con que su amigo Dn. Ant^o Zamora le intenta suavizar el fatal avizo de la nunca bien llorada muerte de Ntra. Cathol^{ca}. aug^{ta}. Reyna D^a. M^a. Luisa que goze de D^s. en este. Romanze.* [74-76v].
- *Altres textos poètics de Candamo.* [77-78v]
- *Sonets de Luis Verdejo.* [78v-79]
- *Fabula de Biulis y Cauno [sic] de Dⁿ. Joseph de Ledesma.* [79v-84]
- *Més poemes de Verdejo.* [84-86v]
- *A un medico que se ha mudado frente de su cassa... Quintillas,* de Gabriel Álvarez de Toledo Pellicer. [86v-88]
- *Més poemes d'Álvarez de Toledo.* [88-91v]
- *Obras de D. Eugenio Coloma, en diferentes metros etc.* [92-101]
- *Parafraſis del Psalmo Misere [sic] mei etc. de Dn. Gabriel Alvarez de Toledo y Pellizer.* [101v-104]
- *Romanç de Fernando de Mier.* [104-105]

¹ Recordi's que hi ha també un *codex descriptus* amb el text (veg. la nota 53 del capítol 2. **Obra**).

- Composició del jesuïta Álvaro de Cienfuegos. [105-107]
- Romanç a Judit, del jesuïta Valentin de Céspedes. [107-117v]
- Un altre romanç de Fernando de Mier. [117v-118]
- *Sentimientos de Jacob en la muerte de Raquel de Cautino. Endechas*. [118v-119v]
- Cançons del comte de Cervelló, en castellà. [119v-123v]
- Romanç de tema troià d'Esteban Dongo Barrionuevo, en castellà. [124-125]
- *Fabula de Eco y Narziso...* Joseph de Solís, marquès de Castelnovo. [125v-141v]
- *Poema tragico*, d'Antonio Fonseca y Suárez. [142-229]
- Poema escatològic, en castellà. [229v-232v]
- *Tumulus* i un *Epigramma ad imperatorem*, poemes llatins. [233-234]
- Dècimes satiricopornogràfiques, en castellà. [234-234v]
- *Tractat de la Poesia Cathalana*. [235-248]

D'aquí fins al f. 332, tots els fulls són en blanc. A partir del f. 333 i fins al f. 370 hi ha textos, il·lustracions i diagrames de tipus esotèric, profètic i endevinalles: *divinationes artificiosae*, problemes de càlcul aritmètic mercantil, curiositats de física recreativa (amb dibuixos de mà d'Eura), profecies, diverses taules, rodes (pitagòrica, llunaris...) molt ben dibuixades, etc., en català i llatí, la major part de mà d'Eura. Del f. 371 al 383, novament tot són fulls en blanc. Finalment, del 384 al 399 hi són copiades receptes de remeis per a afeccions molt diverses, de diverses mans, en català i en castellà. Per les signatures dels lloms (K-9), aquest volum i el seu bessó, el 3-I-10 (veg. l'apartat **Descripció dels manuscrits**, ms. A3), anaven junts amb el florilegi autògraf (3-I-17) als prestatges de la biblioteca conventual (veg. la nota 27 del capítol **2. Obra**).

Com hem vist, el *Tractat* ocupa els ff. 235-248 i és autògraf; és escrit a ratlla tirada.

b) Criteris d'edició

Desenvolupo les abreviatures, fet que marco amb cursiva; regularitzo: puntuació, accents, majúscules-minúscules; les addicions estrictament necessàries per al sentit, on hi ha un oblit clar, les poso entre claudàtors. En els textos poètics, oracions i mots que serveixen com a exemples gramaticals, respecto els trets gràfics perquè poden estar relacionats amb les regles prosòdiques que comenta l'autor, és a dir, accents, apòstrofs i altres signes, la puntuació...; en regularitzo, però, l'ús de majúscules/minúscules. Els mots i oracions que serveixen com a exemples, les citacions, els textos poètics i els mots en llatí apareixen gairebé sempre subratllats en l'original.

Tractat de la poesia catalana

Capítol 1

De la divisió de la poesia en catalana y llatina

[1] La divisió de la poesia en vulgar y no vulgar, que en estas regions ve a ser lo mateix que en vulgar y llatina, y en lo² present que en llatina y catalana, no és aquí divisió merament material, originada solament de la matèria o idioma en què se executan las reglas de aquell art, perquè així las reglas de la llatina com las de la poesia que pròpiament se significa y entén per la idea de poesia *vulgar* se poden executar en qualsevol idioma. Per exemple: las de la llatina en la catalana, en estos dístichs y odas sàphicas a *santa* Magdalena.

Epygramma

*Sobre la llosa dura del sant sepulcre de Christo
llagrimas amargas la Madalena plora,
aygua calenta pura dels ulls distila copiosa
proba de las flammas en que lo cor se abrasa, etc.*

Altra

*Cesse lo llanto, Madalena bella,
muda lamentos en alegre risa,
puix quant bellissim ressucita Christo
cessa la causa, etc.*³

[2] Y las reglas de la vulgar se poden executar en la llatina, com consta en esta dècima que reffereix D. Francisco de la Torre sobre lo símbolo 67 dels selectos de Causino.⁴

Dècima

[f. 235v] *Si dat bis qui cito (ut scis)
et semel qui dat paulatim,
Laurenti, si das statim
dando semel dabis bis.
Non solum in rebus his
sed in malis homo impurus,
et statim operaturus
minus displicet creatori,
quando dixit proditori
fac citius, quod es facturus.*⁵

² Es refereix al *present* tractat, no a la «regió». Veg. més avall, § 3 lín. 6.

³ Cf. 3 313-316: «Com una altra Maria Madalena, / sobre del monument tes culpes plora: / imita-la, a la santa, aquí en la pena».

⁴ Sobre Francesc de la Torre i Sevil i Nicolas Caussin, veg. l'**Annex VII**.

⁵ He comprovat la citació amb l'original (p. 220) i al v. 7, no hi ha *et*, així com al v. 10 *es* ha de ser *est*. N'he consultat l'exemplar de la BUB (sign.: 42-I-53-B). La ref. completa és: SIMBOLOS / SELECTOS, / Y / PARABOLAS / HISTÓRICAS, / DEL P. NICOLAS CAVSINO / DE LA COMPAÑIA DE IESVS. / LIBRO PRIMERO, Y SEGUNDO. / TOMO XII. DE SVS OBRAS. / TRADUZIDO DE LATIN, Y AUMENTADO CON / varias Observaciones, por Don Francisco de la Torre, / Cauallero de la Orden de Calatraua (Madrid, Juan Garcia Infançon, 1677). La traducció de Francesc de la Torre i Sevil és: «Si da dos vezes con creces, / quien da luego; y una el tardo: / tu, si das luego gallardo, / dando una vez, das dos vezes. / No solo en esto que ofreces, / pero en el mal, a ver luego, / si obra luego el hombre ciego, / menos ofende al Señor; / quando le dixo al traydor / lo que has de hazer hazlo luego.»

[3] És, donchs, divisió formal que deriva de las essències de diverses arts o regles de harmonia. Y com las regles prescrites y que comunement se obsèrvan en la llengua llatina se saben y practican per pocas personas, la diversitat de estas sufficientment se indica o significa en comú per lo nom de poesia llatina o no vulgar. Y al contrari, com las que prescriu y se obsèrvan en la catalana se saben, o a lo menos se practican, per moltes personas,⁶ la diversitat de esta se significa sufficientment per lo nom de poesia vulgar, y en lo present per lo de poesia catalana. Segons lo qual, lo nom de *vulgar* significa en propietat perquè és poesia comuna a moltes personas. Y per no ser-ho la poesia llatina, significa també una art particular different de la poesia llatina.

Cap. 2 De la deffinició de la poesia catalana

[1] És esta una *oració catalana que consta de número determinat de versos, y estos de número determinat de síl·labas, y juntament de harmonia, és a saber, de consonància o assonància*. Conformia esta deffinició ab la doctrina de Aristòteles en sa *Poètica*.

[2] Per ser oració composta *de número determinat de versos, etc.*, se diferencia de la prosa catalana, que no té número determinat de parts, ni estas número determinat de síl·labas, ni estas entre si consonància ni assonància. Y per *versos* se entén: parts de la oració que se imitan y confórman o en lo número de síl·labas o en algun gènere de harmonia en las finals, guardant entre si correlació de igualtat y similitud, que per assò se anomènan *versos* que es *unum versus, vel cum relatione ad aliud*. De ahont, en la prosa de la Iglésia *santa*, algunas oracions se anomènan *versos* latament perquè, encara que no imitan rigurosament lo número de síl·labas ni la consonància o asso- [f. 236] nància final en las parts de la oració, no obstant se aproximan a imitar-ho.

[3] Per constar de versos *de número determinat de síl·labas*, se diferencia de la poesia llatina perquè en esta los exàmetros, essent de una sola y mateixa espècie, si se componen de 5 peus dàctyls han de constar precisament de 17 síl·labas, si de 5 spondeus, precisament de 13. Y lo mateix, a proporció, en los pentàmetros. Y aquí és de advertir que en la llatina las parts que se anomènan peus del vers constan de síl·labas, però en la poesia catalana qualsevol síl·laba que manté son valor sol anomenar-se peu del vers perquè per ella en algun modo camina.

[4] Per las mateixas partícules,⁷ se exclouen las diccions monosíl·labas, perquè la poesia és un compost de número de versos y estos de síl·labas, y una síl·laba no és número de síl·labas sinó principi de número.

[5] Així mateix, se exclou de ser poesia catalana rigurosa aquella oració que, encara que tinga algunas parts o versos consonants o assonants en las síl·labas finals, no tenen ditas parts entre si algun número de síl·labas igual o equivalent, menos quant la desigualtat de síl·labas, a modo de represa, ajuda a la cadència y harmonia, que en tal cas aquella desigualtat pertany al mateix artiffici poètic, com succeheix en aquella espècie de liras en la qual lo quint vers es de 7 síl·labas y lo 6 de 11 y altrás;⁸ o quant, al contrari, serveixen de descans a la respiració, com en aquella espècie que anomenam de peu quebrat; o quant serveixen de parts separadas y reservadas per a formar de ellas un vers enter com en...⁹

⁶ Notem el testimoni quantitatiu positiu respecte del conreu de la poesia en català. Cf. *Parnàs*, ROSSICH ed. (1979, 4, lín. 4), amb una consideració negativa afegida.

⁷ Enteneu 'particularitats' (?). El mot apareix també a cap. 9 §§ 2-3.

⁸ Naturalment, es refereix al fenomen de l'anisosil·labisme. Fra Eura mateix va utilitzar el sextet-lira en diversos poemes: veg. el comentari final al poema 7. Ara bé, els quatre exemples de què disposem, dos catalans i dos castellans (i potser també la versió catalana de l'heroida de l'**Annex I**) presenten l'esquema 6a 10B 6a 10B 10C 10C, que no es correspon amb l'esquema que aquí exposa. En canvi, és habitual en altres autors catalans que van utilitzar aquesta estrofa, descrita per Josep Vicens a RENGIFO (1703, 89-90).

⁹ El text apareix així truncat al ms. Segurament feia referència als fragments que formen rèpliques en els diàlegs dramàtics.

[6] Per constar de harmonia, és a saber, de consonància o assonància, que una y altra és harmonia segons fr. Ambrosi Calepí en son *Diccion., verbo* «harmonia»,¹⁰ se diferencia, primerament, de la prosa, que de sa naturalesa no la demana; 2º, de la poesia llatina, que essencialment en las finals dels versos no guarda, ni ha de guardar, consonància ni assonància, com consta de l'ús comú dels poetes llatins; 3º, se diferencia y exclou de la rahó de poesia a qualsevol número de síl·labas [f. 236v] al qual no correspon altre número de ellas ab consonància o assonància final, perquè la consonància y assonància són similitut y correspondència de sons y esta deu exercir-se entre molts sonidos semblants puix ningú pot semblar-se a si mateix; 4º, se exclou aquella oració cuias parts, encara que tinguin número igual de síl·labas, no tenen consonància ni assonància alguna; y per estas dos últimas exclusions, los tercets, o no són poesia o són poesia menos perffeta, del que és bon testimoni lo ohído.¹¹

Cap. 3

De la quantitat poètica catalana

[1] Dos cosas demana essencialment la poesia catalana, que són quantitat y harmonia. De esta se tratarà després; ara de aquella, que és en dos espècies: la primera, discreta; la segona és quantitat contínua.¹²

[2] La quantitat discreta poètica, que és lo número, una és de versos que componen al poema, altra de síl·labas que componen al vers. La diversitat de versos diversifica al poema y la de síl·labas al vers.

[3] És la quantitat o lo número de versos essencial a la dita poesia, perquè com en si mateixa és harmònica deu constar de parts iguals en síl·labas y semblants en los sonidos, en la qual igualtat y similitud consisteix la perfeta harmonia poètica, las quals parts són los versos que, essent iguals o semblants, a lo menos han de ser dos, y dos ja són número.

[4] Així mateix, lo número de síl·labas me apar que és essencial al vers, perquè una sola síl·laba en lloch de vers millor podria anomenar-se eco del que es plurisíl·labo que son correlatiu (que deu esser lo vers, segons sa etymologia), com també perquè molts monosíl·labos, encara que fossen consonants promiscuos, farien en lo sonido de la recitació poca o ninguna harmonia.

Cap. 4

De la igualtat de dita quantitat

[1] Lo poema, essencialment, no demana altra igualtat que la dels versos, puix vehem que ab esta sola té sufficient harmonia (y així, hi ha poemas que no poden dividir-se en dos parts iguals de versos, com són las quintillas y altres), ni demana tampoch tenir tots los versos iguals en lo número de síl·labas, [f. 237] ni tampoch semblants en consonàncias finals, com se experimenta en las lyras.¹³

[2] Però los versos demànan número de síl·labas igual o equivalent, segons lo ús comú y pràctica dels poetes, puitx en los poemas en què se posa una part desigual en número de síl·labas no se posa sola sinó correlativa a altra de igual número. Y, en cas que se posàs sola, deuria a lo menos tenir similitud de sonido ab alguna altra part posada en proporcionada distància per a fer alguna harmonia y no offèndrer a l'ohído acostumat o que ha de percebir la harmonia. Consta lo sobredit en las lyras y altres poemas.

¹⁰ Calepí: Ambrogio Calepino (sobre aquest autor, veg. l'Annex VII).

¹¹ El tercet, com a estrofa aïllada, té un vers lliure que no rima amb cap altre.

¹² *Quantitat contínua*: es refereix segurament al romanç i a altres poemes no estròfics.

¹³ L'al·lusió a les lires es refereix només a l'anisil·labisme, no a la rima; cf., més amunt, cap. 2 § 5.

[3] La rahó d'estas reglas és perquè los poemas no són correlatius entre si com ho són los versos, y per assò, per a ser los poemas harmònichs basta que sas parts, que són los versos, tinguin igualtat de síl·labas entre si, lo que és al revés en los versos. Per la contrària, ni un poema ha de fer harmonia ab altre poema sinó en si mateix, per a lo qual basta, però és necessari, que tinga igualtat y similitud de parts, que són los versos, y és tant necessària dita igualtat que en la contínua recitació dels versos, si falta o sobra alguna síl·laba, ho adverteix luego la delicadeza del ohído, sens contar-las.¹⁴

Cap. 5

De la igualtat equivalent dels versos

[1] Dos igualtats se tròban en los números de síl·labas: una aritmètica, altra matemàtica o equivalent. La primera és la que consta del mateix número de parts articuladas o expressas, que en lo número són unitats y en lo vers son las síl·labas pronunciadas. La 2^a és la que no consta del mateix número de unitats, parts o síl·labas expressas, però una part val per dos o per tres unitats, ab la qual equivalència iguala a l'altre número en lo valor que en los versos és lo temps de la recitació de las síl·labas.¹⁵

[2] Basta, donchs, per a la harmonia poètica vulgar la igualtat equivalent de síl·labas en los versos. Y, així, los versos que acàban en vocable que té lo accent agud¹⁶ en la última síl·laba o en vocable que no té sinó una sola síl·laba, no sols fan harmonia de igualtat de síl·labas entre si, sinó també ab altres versos que tingan de més una o dos síl·labas breus,¹⁷ és a saber, en las quals no se troba accent agud. Consta de innumerables poemas catalans y castellans que los mèsclan en una mateixa espècie. [f. 237v] Y no dubtaria assentir en que esta equivalència baste també per a la igualtat dels versos, sens perjudicar a la harmonia, y que puga alguna vegada usar-se en los vocables plurisíl·labos que tenen lo accent agud en la última síl·laba y no són finals en los versos, puix si bé se observa, no troba lo ohído falta alguna per esta part en la harmonia.

[3] Del sobredit se infereix que los versos que tenen accent agud en la última síl·laba y que alguns los anomènan *versos aguts*, no són coxos, diminuts o imperffets, com han pensat alguns. Primerament, perquè entre si poden guardar igualtat aritmètica de síl·labas, y ab altres versos que tinguin algunas síl·labas més, igualtat matemàtica de síl·labas;¹⁸ 2°, perquè poden entre si guardar, no sols assonància, sinó també consonància rigurosa. Y encara que no poden consonar ab altres versos que tinguin lo accent en la síl·laba antepenúltima o penúltima, basta que aquells consonen o assonen entre si, com igualment basta en aquells altres versos que tenen lo últim accent agud en la última o en la penúltima síl·laba; 3°, perquè també serían diminuts e imperffets respecte dels que acàban en vocables esdrúxulos aquells versos que, tenint lo últim accent agud en la penúltima síl·laba, tenen una síl·laba menos, lo que no és així, puitx uns y altres éntren en qualsevol espècie de poemas, perquè lo últim accent agud del vers equival a una y a dos síl·labas més, a dos en la antepenúltima síl·laba, y a una en la penúltima.

Cap. 6

De las síl·labas

[1] Com las síl·labas són los peus de la poesia catalana y las parts principals dels versos, no pot excusar aquí lo art de dir de ellas lo que és precís, encara que sían una cosa tan sabuda. És la síl·laba un sonido de la recitació en lo qual no se percebeix sinó una sola lletra, de les 5 vocals, que mantinga lo valor de vocal y que pot estar o no estar ab lletres consonants antes o després, y

¹⁴ El *Tractat* fa contínues al·lusions a la recitació i a l'oïda com a prova de foc d'un poema. No el tenia tan atent, però, per a les rimes, que resol de manera visual. Ara bé, de fet parla de detectar problemes de ritme, no pas de fonètica; veg., però, cap. 7 § 14.

¹⁵ Aquest paràgraf es refereix a la poesia llatina.

¹⁶ *Accent agud*: en la terminologia de fra Eura, equival sempre a síl·laba tònica.

¹⁷ Síl·laba «breu» és allò que avui anomenem síl·laba àtona.

¹⁸ «Igualtat aritmètica» equival a *igualtat prosòdica* i «igualtat matemàtica» a *igualtat mètrica*.

després y antes. Y encara que és veritat que quant la vocal va acompanyada de consonants, lo sonido de la síl·laba no és tant simple com quant la vocal és sola, perquè cada una [f. 238] de las consonants té son gènere de sonido, no obstant, totes no fan sinó una síl·laba sola, perquè se uneixen totes ab la vocal y depènjan¹⁹ en la pronunciació de ella.

[2] De aquí se infereix, primerament, que cada una de las 5 vocals que manté son valor és síl·laba, peu o part del vers; 2º, que las lletres consonants per si solas, y quedant-se en ésser de consonants, no fan síl·laba, ara sían ellas semivocals, ara sían mudas, perquè ni unas ni altrás fan per si solas sonido en la recitació, puitx per a pronunciar la *p*, que és muda, és menester tocar, encara que levement, en la pronunciació a la lletra *e*, y dir *pe*, y per a pronunciar a la lletra *l*, que és semivocal, és menester tocar també levement en la recitació a la lletra *e*, y sonar *et*;²⁰

[3] 3º, que tampoch fan síl·laba las vocals quant perden lo valor de vocals y fan lo officí de consonants, lo que esdevé quant se antepòsan o postpòsan a las vocals, encara que sia a si mateixas, per exemple en esta dicció: *jove*, en la qual la *j* y la *v* perden lo valor de vocals y se fan consonants, y las 4 lletres vocals, que són las úniques de aquella dicció, no fan sinó dos síl·labas, perquè solas la *o* y la *e* guardan lo valor de vocals;

[4] 4º, que tantas són las síl·labas y peus dels versos quantas són en estos las vocals que consérvan lo valor de vocals. Però, com poden en la pronunciació pèrrer lo valor de moltes maneres, és precis tractar brevement de las figuras poètiques que pertaïnen a la quantitat dels versos, y per ellas se cóntan o descóntan síl·labas.

Cap. 7 De la synalepha

[1] La figura poètica en comú²¹ és la *llicència o llibertat de llebar o anyadir en los versos algunas síl·labas en los vocables, apartant-se del modo ordinari de parlar o de escriurer, sens llevar la intel·ligència de la pròpia significació*. Estas últimas paraulas se anyadeixen perquè altrament no farían venir en coneixement del significat, ans bé totalment lo desfigurarian.

[2] Se divideix principalment en dos, una que lleba síl·labas y altra que las multiplica o anyadeix. La primera se subdivideix en synalepha, synèresis y eclipsis, que altres anomènan el·lipsis.

[3] La primera, donchs, y més freqüent, que anomènan synalepha de un verb grech que en vulgar significa *conglutinar-se* o *transformar-se en altra*, és la *llicència de fer una* [f. 238v] *sola síl·laba de dos vocals immediatas de distincts vocables, o que la una*²² *és lletra terminativa de un vocable y la altra vocal és iniciativa de l'immediat següent de un mateix vers*. Per esta figura, la primera vocal perd lo valor, no solament de vocal, però ni encara li resta lo sonido de lletra consonant líquida, sí sols se²³ transforma o conglutina ab la vocal iniciativa de la dicció següent.²⁴

[4] Practica-se esta figura en la poesia llatina y en la catalana, y no menos en la prosa que en lo vers, però quant se usa en lo vers és per necessitat del vers, y quant en la prosa, és per llibertat. Y així, per exemple, de estos dos vocables: *Prenda amada*, que tenen 5 síl·labas, pot descomtar-se la segona,

¹⁹ De *depenjar*: «Dependre (segles XVII i XVIII)» (DCVB, IV, 138). L'utilitza, p.e., Baldiri Reixac al volum segon de les *Instruccions* (MARQUÈS & ROSSICH ed. 1981, 3, lín. 22) i encara Pau Puig, a final de segle, en la seva comèdia de sants *Lo clari de Aquitània y martell de la heretgia, san Hilari*, v. 2700 (SERRA 1997, 402).

²⁰ Cf. *Controvèrsia*, Annex VI.1, § 21.

²¹ en comú: 'en general'.

²² o que la...: enteneu «és a dir, que...»

²³ sí sols se...: enteneu «ans se...»

²⁴ De fet, al·ludeix al fenomen que avui anomenem *elisió*. El *Parnàs català* utilitza aquí el terme *sinalefa* (veg. ROSSICH ed. 1979, 12), així com també ESTORCH (1852, 23).

llevant o no pronunciant la primera *a*, o conglutinant-la ab la segona, de modo que quede un complexo de solas 4 síl·labas.

[5] No solament pot deixar de pronunciar-se la vocal que se desconta, sinó també de escriurer-se, posant però un apòstrophe o nota regular en lo lloch de dita vocal, que és lo últim del primer vocable, com se usaba antigament en la poesia llatina, puitx encara en impressions antigues²⁵ lo primer vers de las *Eneidas* de Virgili se troba escrit de esta manera: *Ill' ego qui, quondam, etc.*²⁶

[6] No pot usar-se de la synalepha quant, de pèdrer son valor y la pronunciació la vocal antevocal de dos vocables, se seguiria pèdrer-se la expressió o lo modo necessari de la expressió de algun significat de aquells vocables. La raho és perquè alesoras no seria figura poètica, que és llibertat per a la facilitat dels versos, no per a destruir la intel·ligència del significat dels vocables; per exemple:

O! Eco, que atemorisas, etc.
Ah! ingrata, que mal pagas, etc.

[7] Com tampoch en tals casos se usa, ni se pot usar, en los versos de la poesia llatina, com apar de aquells versos de Virgili y²⁷

O! Pater, o! hominum, divumque æterna potestas, etc.
*Ah! Ego ne possum tanta videre mala.*²⁸

La raho és perquè en lo primer se perdria la expressió de la admiració, significada per la primera lletra *a*, y en lo segon se destruiria la expressió de la queixa, significada per la interjecció *Ah!* No obstant, se troba lo contrari en Fontanella, *Tragicomed. past.*, acte 2, scena 5, dient:

*Oh! Esperansas olvidadas.*²⁹

[8] Alguns³⁰ són de opinió que la synalepha pot usar-se entre la vocal que és lletra terminativa de un vers y la vocal que es iniciativa de un altre, a lo menos quant lo segon és vers que anomènan quebrat; pòsan per exemple estos versos de poesia castellana:

El invencible soldado
en la batalla, etc.

[f. 239] perquè en estos la primera síl·laba dels vers quebrat, que apar que sobra, entra en lo número que demana lo vers enter precedent, y la vocal terminativa del vers enter perd lo valor y pronunciació.

[9] Lo mateix senten quant lo vers enter té accent agut en la última síl·laba, y pòsan per exemple:

No quisiste pelear
al descubierta,

²⁵ Recordem que fra Eura pronunciava 'antiga', sense fer el diftong creixent, com ho demostra la rima *antigua / fatiga* del poema 7 217-219.

²⁶ Es tracta de l'inici d'un proemi que ometen els còdexs antics; avui no es té per virgilià. He d'agrair a Narcís Figueras l'ajut que m'ha ofert en relació a les citacions llatines d'aquest text.

²⁷ Interrupció abrupta; així al ms.

²⁸ El primer vers és *En.*, 10, 18, tot i que la lliçó admesa avui fa *rerumque* per comptes de *divumque*. El segon vers no és virgilià.

²⁹ N'és el vers 1639 (MIRÓ ed. 1988, 133).

³⁰ En aquest paràgraf i en el següent es refereix a RENGIFO (1703, 24), d'on treu els exemples.

ahont per a completar lo número de síl·labas al primer vers, que anomènan *agud*, lo segon vers, que anomènan quebrat, consta de 5 síl·labas.

[10] Esta llibertat o figura se mira realment alguna volta en pràctica en la poesia llatina, com en estos versos de Virgili:

*Omnia Mercurio similis vocemque, coloremque,
et crines flavos, etc.*³¹

[11] Però me apar que no pot usar-se en h vulgar catalana, perquè la poesia catalana demana essencialment consonància o assonància en las finals dels versos, a differència de la llatina, y, perdent lo vers lo valor y pronunciació de aquella vocal terminativa, faltaria al vers lo principal de sa essència que és dita harmonia.

[12] Menos fonament té lo segon exemple,³² perquè, com està dit, lo vers agud no és diminut en síl·labas, puix equival als que tenen una o dos més, y ab estes guarda perffeta harmonia. Y pot ser que, en lo exemple proposat en aquell vocable *pelear*, se use la figura synèresis, que de dos vocals ne fa una, y, essent axí, lo segon vers, que diu: *al descubierta*, no seria vers quebrat sinó enter.

[13] Tampoc pot usar-se synalepha, senten alguns, quant cau accent agud en aquella vocal que habia de ser excluida.³³ Pòsan per exemple: *De tu alma cuydadoso*; però pot usar-se synèresis,³⁴ pronunciant la *u* del pronom *tu* com a lletra líquida aplicant-la a la *a* de *alma* y fent una sola síl·laba, y en tal cas no serà synalepha (perquè per esta la primera vocal perd, no sols lo valor de vocal, sinó també tot gènere de sonido). Y així, no hi hauria excés de síl·labas en aquell vers si digués d'esta manera: *De tu alma estoy cuidadoso*, perquè en la *u* de *tu* y la primera *a* de *alma* se cometeria synèresis, y en la última *a* de *alma* y la *e* de *estoy* synalepha, que llevant dos síl·labas quedarían 8, que són lo número degut a la espècie³⁵ que suposa.

[14] Però me apar que aquella regla no és certa, perquè si se consulta lo ohído (que en esta matèria, si és delicat, és lo millor jutge) ningun excés de síl·labas se [f. 239v] percebeix en aquest vers, que és de la mateixa espècie dels sobredits:

*Inhumà Amor, que maltractas
al cor mes rendit, y humil, etc.*

y, per consegüent, se ha de concedir que en ell se comet synalepha.

[15] Y no sols quant té accent agud la vocal antevocal, sinó quant lo tenen las dos vocals, és a saber, la que és lletra terminativa de un vocable y la que és iniciativa de l'altre següent; y, finalment, sempre y quant lo usar-la no destrueix la intel·ligència de lo que signifcan los dos vocables entre los quals se exerceix, perquè las figuras poètiques són per a facilitar la composició mètrica en quant a ninguna cosa se perjudica.

[16] Y així, me apar que pot comètrer-se synalepha entre los dos primers vocables del primer de estos dos versos:

Diguè ella lo que sentia

³¹ *En.*, 4, 558-559.

³² Es refereix al § [9].

³³ Aquests «alguns», com a §§ 8-9, és RENGIFO (1703, 24). «Puédese dexar da [sic] hazer la synalepha [...] o quando se pone el accento en aquella vocal que avía de ser excluida, como en éste: *De tu alma cuydadoso*». Notem que Eura atribueix a l'art poètica castellana una prohibició que, de fet, no és sinó una opció.

³⁴ Avui en diem sinalefa.

³⁵ *espècie*: l'octosíl·lab.

ab la major llibertad, etc.

La rahó és perquè resta bastanta intel·ligència de lo que signifiquen, y la proba de esta rahó és perquè en la prosa, encara que se deixe la pronunciació y sonido de una de aquelles dos vocals, se entenen sufficientment los significats dels dos vocables, y no ha de ser menos en lo metro. Com també perquè no hi ha més rahó per a poder comètrer synalepha (y deixar la pronunciació y sonido de la antevocal o de una de ellas), quant la primera o ninguna té accent agud (y, per exemple, pronunciar en 4 síl·labas estos dos vocables, *prenda amada*, sens perjudicar la intel·ligència de lo que signifiquen), que quant las dos vocals tenen (si no se comet synalepha) accent agud, perquè de una y altra manera falta la integritat del vocable.

[17] Però quant la synalepha impedis la significació e intel·ligència de algun dels dos vocables, aleshores no podria usar-se, encara que en la primera vocal no caygués accent agud. Y axí, no podria usar-se entre los dos primers vocables del primer de estos dos que apareixen versos:

*Diga ella la veritat
librement y sens temor, etc.*

perquè se faltaria a la significació e intel·ligència del primer vocable, que és *diga*, perquè, significant ab modo imperatiu y a manera de temps present, ferint la lletra *g* de *diga* o unint-se a la *e* de *ella*, que fóra necessari per a comètrer-se synalepha, signi- [f. 240] ficaria ab modo indicatiu y temps pretèrit; si no és que la *a* de *diga* se fes líquida en la pronunciació, y, pronunciant-la molt subtilment, se unís, juntament ab la *g*, a la *e* de *ella*, y de las tres se fes en la pronunciació una sola síl·laba, així com de la *p*, la *o* y la *e* se fa, o pot fer, una sola síl·laba en este vocable: *poeta*, però en tal cas no seria synalepha sinó synèresis.³⁶

[18] Resta dir si, trobant-se tres lletres vocals immediatas en 3 diccions distinctas pot usar-se la synalepha, y com. Alguns diuen que aleshores se pot comètrer synalepha en una sola de las dos primeras vocals; ab esta differència: que si la primera té accent agud, se excluirà la segona; pòsan per exemple: *burlé y engañé a la muerte*. Però si dita primera és breu o no té accent agud, és esta vocal la que se exclou; pòsan per exemple: *Agua, tierra, fuego y ayre*.³⁷

[19] Però no me apar que sia molt certa esta regla, perquè si se vol llevar alguna de las síl·labas de aquells vocables en la pronunciació per a què quede lo número just de síl·labas que demana lo vers de aquella espècie, no se deu ni se pot usar de synalepha alguna; perquè, per a usar-se de esta, una vocal habia de pèrdrer, no sols lo propri valor de vocal, sinó tot gènere de pronunciació y sonido, y conglutinar-se y transformar-se en lo de altra vocal; y si las síl·labas de aquells vocables vòlan reduir-se al número degut, ninguna de aquelles vocals perd totalment la pronunciació y sonido si bé se repara.³⁸

³⁶ Noteu les autocorreccions que va introduint en aquests dos darrers apartats així que avança en la reflexió sobre els fenòmens de prosòdia.

³⁷ Es refereix aquí a l'addició de Josep Vicens a RENGIFO (1703, 24): «Dúdase si encontrándose tres vocales, lo que acontece en este verso: *Burlé y engañé la muerte*, donde *burlé* acaba por *e*, a que sigue *i* y está la *e* primera de *engañé*, si se deve cometer synalepha en las dos primeras vocales o sólo en una. Respóndese con la común que practican los más clásicos poetas, que, para la constancia y sonido del verso, se comete en una sola vocal de las dos primeras, con distinción que si la primera trahe accento se excluirá la segunda, o como en el dicho verso; y si la primera es breve, ésta se excluye, como en éste: *Agua, tierra, fuego y ayre*. Aunque no faltan buenos poetas que excluyen las dos, si la primera no tiene accento, como se lee en las *Maravillas del Parnasso* en este verso: *Dando a el nacar de las perlas*, donde se excluyen la *o* de *dando* y la *a* que se le sigue».

³⁸ Noteu l'embolic terminològic. Confegia Eura el seu *Tractat* d'una manera dialèctica, és a dir, comentant-ne els aspectes en procés de redacció amb versaires i acadèmics? Probablement és la diversitat terminològica que sobre un mateix fenomen circulava al seu entorn el que motiva les reprensions d'Eura; justament els qui condemnava eren els qui usaven "correctament" el mot *sinalefa* per al fenomen que descriu.

[20] Perquè, per a reduir-las perffetament, si la primera vocal és breu o no té accent agud se pronuncia³⁹ y sona ab la mateixa quantitat y sens mutació alguna, y la segona vocal se fa líquida y uneix y contrau a la tercera per la figura *synèresis*, y d'esta manera las tres *syl*-labas se redueixen a dos; y si la dita primera vocal és llarga o té accent agud, és de la mateixa manera. Y si pot fer-se la reducció sens llevar lletra alguna, per la dita figura, per a què han de deixar-se?

[21] Y no falta, entre famosos poetas, qui per la *synèresis* de tres vocals immediatas de diccions distintas no fa sinó una sola *syl*-laba, fent líquidas las dos vocals primeras, és a saber, pronunciant-las subtilíssimament, adherint-las y contrahent-las a la última, com se veu en aquell vers de la obra intitulada *Maravillas del Parnaso*, que diu així: *Dando a el nacar de las perlas*.⁴⁰ Ni obsta que aquella *syl*-laba sia alesoras numerosa de lletres y difícil a la pronunciació, perquè més ho és esta llatina: *stirps*, y altrás de l'idioma vulgar. [f. 240v]

Cap. 8 De la *synèresis*

[1] Esta figura se denomina de un verb grech que en vulgar significa *contrhàurer*. Y és la llibertat de fer una sola *syl*-laba de dos vocals immediatas de distincta espècie sens pèdrer ninguna totalment la pronunciació y sonido, sinó solament una d'ellas sola, fent-se vocal líquida, perdent lo valor de vocal firme (que sona per si mateixa sens adherir-se ni contrhàurer-se a altra, sinó altrás a ella), y contrahent-se y adherint-se a la altra vocal, y, últimament, sens pèdrer-se lo sonido de ninguna lletra. Y esta figura no sols se comet en las vocals immediatas de una dicció sinó també entre vocal y vocal de dos diccions immediatas, altrament se hauria de multiplicar lo número de figuras poètiques sens necessitat.⁴¹

[2] Exemples són de la que se pot comètrer en vocal antevocal de una mateixa dicció, estos vocables: *cruel*, *real* y altres, puix la *u* de *cruel* y la *e* de *real* se poden fer vocals líquidas, perdent lo valor de vocals (que es la constància y subsistència, sens inhesió⁴² y contracció, pròpria a las vocals), però no lo sonido com en la *synalepha*, y d'esta manera cada una de aquelles diccions no consta sinó de una *syl*-laba. Així mateix en estas: *puntual*, *ficio*, *poeta*, etc., y cada una de estas no constar sinó de dos *syl*-labas. Y lo mateix en altrás diccions de més *syl*-labas, a proporció. Y pot posar-se una nota especial en la vocal a la qual se contrau la vocal que se fa consonant líquida.⁴³

[3] De ahont se infereix, primerament, que no se diferencia de la *synalepha* perquè esta se exerceix entre vocals immediatas de dos diccions, sinó perquè en la *synèresis* la antevocal no perd totalment la pronunciació y sonido com en la *synalepha*; 2º, per la mateixa rahó se diferencia de la figura *eclipsis*, com se dirà en son lloch.

[4] Exemple són de la *synèresis* que se comet en vocal antevocal immediatas de dos diccions distintas, entre altres, estos següents: *y el*; *y al*; *ô er*; *ô al*; ahont la *i* de *y al*, que són dos diccions distintas, pot fer-se líquida, y de ella y de la *syl*-laba *al* fer-se una sola *syl*-laba. Lo mateix en los dos altres exemples proposats.

³⁹ Fora de l'exemple *anúncies*, al cap. 10 § 13, es fa difícil decidir si s'ha d'accentuar segons la prosòdia catalana o la castellana. Com es pot veure pels exemples que poso en parlar de prosòdia verbal a l'apartat sobre mètrica (**Annex II**), els usos prosòdics de fra Eura eren fluctuants. Davant de la impossibilitat de saber la solució en cada cas i per tal d'homogeneitzar tant com fos possible, he optat per aplicar la prosòdia catalana a tots els casos.

⁴⁰ Notem que es tracta de la part final del fragment de l'*Arte poética* de Rengifo que he transcrit més amunt, a la nota 37. Les *Maravillas del Parnaso* era una antologia de «romancerillos líricos» compilada per Jorge Pinto Morales (Lisboa 1637), situada entre les més notòries de les col·leccions de romanços de l'època (ROZAS & PÉREZ 1983, 633).

⁴¹ És a dir, reuneix sota un mateix terme el que avui distingim com a sinèresi i sinalefa, tot i que la preceptiva d'aleshores no tenia en compte l'exclusiva aplicació de la llicència als casos en què es forma un diftong.

⁴² *inhesiá* calc lèxic del castellà *inhesión* o cultisme, der. del ll, *inherere*, 'estar adherit, enganxat' (?).

⁴³ A la còpia autògrafa del poema de l'**Annex I**, podem observar alguns exemples d'aquesta pràctica on marca amb dos puntets damunt la vocal que es manté 'ferma' en una sinèresi: p.e., «reäl» (v. 71) o «piädos» (329); però no és gens sistemàtic (p.e., també fa sinèresi a «real», v. 262, però no hi marca els dos punts sobre la *a*, mentre que de sinèresis amb *i* o *u* àtones més una vocal forta n'hi ha nombroses i només en marca un parell o tres).

[5] Però és de advertir que quant la primera vocal no se fa vocal líquida sinó consonant firme y constant (com esdevé en esta dicció composta de 4 lletres vocals solas: *jove*, en la qual la *i* y la *u* solament se fan consonants firmes y no vocals líquidas) no se comet pròpriament synèresis en lo idioma català, perquè la naturalesa de la synèresis és poder llevar a una vocal lo valor de la vocal firme y fer-la líquida, però no pot llevar a las consonants firmes (quals són en aquella dicció la *i* y la *u*) lo valor de consonants [f. 241] firmes y fer-las líquidas, altrament se transtornaria tota la institució y reglas establertes per al modo de parlar, ni val argüir en contrari, del major al menor poder, en cosas que depènjan del beneplàcit comú dels hòmens, sens deixar a la naturalitat de la humana pronunciació.

[6] Per assò, quant las vocals se fan vocals firmes o constants tenen, no sols en lo idioma català sinó també en altres, figura different de quant són consonants líquidas, puix la *u* líquida conserva la mateixa que té quant és vocal, però quant és firme la té different, com consta en esta dicció de dos sýl·labas: *vacuõ*, ahont la primera *u*, que és consonant firme, se figura⁴⁴ different de la *u* vocal, y la segona *u*, que és líquida, té la mateixa de la *u* vocal; així mateix en esta dicció: *joia*, en la qual la primera *i* és consonant firme y la segona és líquida.

[7] Alguns diuen que no se pot comètrer synèresis sempre y quant la antevocal té accent agud, y és cert que rara volta succeyrà. Però me apar que no és precisament per rahó de què dita vocal tinga accent agud, sinó per la rahó general de no poder usar-se las figuras poètiques destruint ni equivocant la intel·ligència que deuen tenir. Per exemple, quant esta dicció: *aldea*, significa la habitació deserta o poch populosa, no pot usar-se en aquella dicció la synèresis perquè alezoras significaria al que la habita⁴⁵ y no la habitació. Axí mateix en esta dicció: *apea*, perquè usant-la significa temps pretèrit, y no usant-la, temps present. Però no obstant, en lo idioma català vehem que no se usa en estas diccions: *renuncia*, *diferencia*, *sentencia* y otras, quant són noms, y se usa quant són verbs;⁴⁶ y en lo castellà, quant estas diccions: *deseo*, *paseo*, etc., són noms o verbs de temps present, no se comet synèresis sinó que se pronuncia *desèo*, *passèo*, y, quant són verbs de temps pretèrit, diuen *deseò*, *passèo*; axí mateix diuen *guà* sens synèresis, *porffia*, *fia*, etc., y, no obstant, pronuncian ab synèresis *guiàdo*, *porffiaòdo*, *fiàdo*, de modo que, encara que és impossible que tenint accent agud la primera vocal se cometa synèresis, la causa radical de no poder-se comètrer en ellas synèresis no és tenir la primera vocal accent agud, perquè, essent la qüestió si en aquelles diccions se pot comètrer synèresis per la qual la primera perd lo valor de vocal y se fa consonant líquida y, per consegüent, que ha de pèrdrer també lo accent agud, se respon a la qüestió per la qüestió, puix és esta: si en estas diccions *aldea*, *sentencia*, etc., se pot alguna vegada comètrer synèresis, per la qual no solament se perd lo valor de vocal sinó també juntament lo valor de l'accent agud.

[8] Ni la dita regla deixa de tenir algun exemple en contrari en obras de poetas famosos en la poesia castellana, puix, en la primera acadèmia de la segona part de *Federico*, lo nom *dezeo* se encontra ab synèresis en este vers de onze sýl·la- [f. 241v] bas: *Ni templa sus deseòs el desengaño*, y, en lo cap. 36 dels villancicos, lo verb *embia* en este quebrat de 4 sýl·labas: *Embià luego*.⁴⁷ Però apar que és llibertat nímia.

⁴⁴ És a dir, 'es dibuixa', 'es grafia'.

⁴⁵ O sigui, 'aldeà'.

⁴⁶ El copista del ms. 47 de la BC afegeix aquí, entre parèntesis: «vol dir aguts»: és a dir, 'renuncia', etc.

⁴⁷ Vegem com ho treu d'una addició de Josep Vicens a RENGIFO (1703, 25) contra la regla general que diu que només es pot fer sinèresi quan la vocal dèbil, la primera, és àtona (*Dios, cielo, fuego...*): «y aún en éstas y otras semejantes, algunas vezes muchos poetas de primera magnitud cometen dicha figura haziendo no más que una sílaba, como en la primera Academia de la segunda parte de *Federico* en este verso de onze sílabas: *Ni templa sus deseos el desengaño*. Y en este quebrado de quatro sílabas que se halla en el cap. 36 de los villancicos: *Embià luego*; y en otras muchas partes». Advertim els canvis en els signes accentuals que proposa la transcripció que fa Eura dels exemples d'aquest passatge: l'accent a *deseòs* o *embia* no vol dir que siguin tòniques les vocals *e* i *a*, sinó que s'hi fa sinèresi i, segons el seu raonament, la vocal ferma és la 2a (d'aquí l'accent gràfic) i passa a líquida la 1a.

[9] Alguns tenen per regla que en la última síl·laba del vers ni de vocable algun pot comètrer-se synèresis; però no me apar certa: primerament, perquè en ninguna manera se prejudica regularment a la intel·ligència del significat, puix aleshoras la dicció no perd tant com en la synalepha, ni en la eclipsis; 2º, perquè no trobo rahó per a què en la primera síl·laba del vers y del vocable puga usar-se, com en esta dicció: *triùmpfo* y altres, y no en la última, com en estas: *gloriòs, prodigiòs, glòria, prudència, justícia*, etc.; últimament, perquè així se troba a cada pas en los catalans poetes; per exemple: *Lo mar ensuperbit y tempestuòs*.⁴⁸

[10] És, però, regla certa que en dos lletres vocals immediates de un mateix vocable o de differents vocables, las quals sían de una espècie, és a saber: *a y a, ey e, iy i, oy o, uy u*, no pot practicar-se synèresis, a lo menos que nos sia perceptible, sinó és que precisament:⁴⁹ o se han de fer y pronunciar dos síl·labas (com en esta dicció: *honor*), o, si se vol fer una sola síl·laba de las dos vocals de una espècie, o en un sol vocable o en dos immediats, se ha de comètrer un gènere de synalepha, perdent totalment lo sonido de la primera vocal.

[11] Així ho experimentam en alguns vocables, puix, per exemple, ho⁵⁰ havem de pronunciar este vocable: *Abraam*, en dos síl·labas, articulant dos voltas la *a*, igualment conservant lo valor o constància cada una de ellas; o habem de pronunciar *Abràm*, en una sola síl·laba, cometent un gènere de synalepha. Y los castellans que acostúman escriurer esta dicció: *feè*, ab dos *ens*, no·n pronuncían sinó una; y los llatins, que escriuen *æquus*, no pronuncían sinó *æqus*, en dos síl·labas.

[12] La rahó és perquè una vocal no pot fer-se líquida respecte de altra de sa espècie sinó sols respecte de vocal de altra espècie, per causa de l'orga de la pronunciació, que no pot articular líquida a la primera de ditas vocals, ni a la 2ª, sens nova aspiració, que fa la nova síl·laba.

[13] La diferència del valor del sonido de la vocal, en los estats que pot tenir de vocal constant, de vocal líquida y de consonant, se percebeix en estas diccions: *hubo y huebo y vida*, puitx en la primera la *u* es vocal constant, perquè no se contrau, arrima, ni fereix a lletra alguna, antes bé, si constàs aquella síl·laba de més lletres, todas se arrimarian a la *u* ab dependència d'ella en lo particular sonido que en aquella síl·laba tindrían, y com la *u* conserva constància, guarda tot lo valor de vocal; lo que és al contrari en la 2ª dicció: *huebo*, com clarament se deixa conèixer. La diferència, emperò, de quant la vocal és vocal líquida a quant passa a fer-se consonant, no és per contraurer-se y arrimar-se y ferir a altra vocal (perquè una y altra de estas ho [f. 242] executa), sinó perquè quant és vocal líquida té un sonido més simple que quant se fa consonant, lo que millor ho percebeix lo ohído, y per este lo enteniment, que pot explicar-se ab paraulas; y se coneix en estas diccions: *vida, huida*, puitx en la última sona més simplement la *u* que en la primera dicció. Així mateix en esta sola dicció: *joia*, puitx en la última síl·laba sona més simplement la *i* que en la primera síl·laba, de ahont se origina que la *i* y la *u*, quant se fan consonant, tenen distincta figura de quant són vocals constants o líquidas.

[14] Com lo difthongo va anecso a la synèresis, no escusaré dir incidentment⁵¹ que és unió de dos vocals immediates de distincta espècie, o en una mateixa dicció o en distinctas, que se uneixen per modo de un sonido, una sola de ellas perdent la constància y fent-se líquida, però ninguna perdent o devent pèrdrer totalment lo sonido. Per exemple, esta dicció: *vèu*, en la qual la *e* fa difthongo ab la última *u*, que és vocal líquida, però no ab la primera *u* que és consonant. Lo matex en esta dicció: *joia*, en la qual sola la última síl·laba fa difthongo. I és de advertir que en lo idioma llatí alguns difthongos, encara que se escriuen, no se pronuncían, puitx la antevocal no té en ells sonido algun, com és en estes: *æternus, Æneas, poena*, etc., però sí en altres, com són *poèta, haud*, etc.

⁴⁸ Vers segon del sonet «Ubert ja lo vaxell, sens arbre, entena», de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 42); l'edició fa «ensuperbit».

⁴⁹ *precisament*: 'perquè és precis, necessari'.

⁵⁰ Enteneu la conjunció 'o'.

⁵¹ Enteneu 'incidentalment'.

[15] Finalment, la figura synèresis, no sols pot practicar-se en la poesia catalana, sí que se troba també en la llatina, com en este vers de Virgili, y molts altres: *Una eàdemque vía sanguis, animusque sequuntur*,⁵² etc., en las dos primeras diccions del qual se exerceixen juntament la synalepha y synèresis, perquè se pronuncian, divideixen y cóntan las síl·labas d'esta manera: *u-neà*, y perquè la *a* de la dicció *una* perd totalment son sonido se comet synalepha o eclipsis; y perquè la *e* de *eàdem* se fa vocal líquida, se comet synèresis. Però en este altre del mateix author: *Dii, quibus imperium Pelagi*,⁵³ etc., solament se comet synalepha, y no synèresis perceptible, en lo monosíl·labo *Dii*.

Cap. 9 De la figura eclipsis

[1] Esta se denomina de un vers grech que en vulgar significa *omir, deixar o faltar*, y és la llibertat de fer una sola síl·laba de dos o tres síl·labas, o deixant de pronunciar totalment alguna o algunas lletres o consonants o vocals que no són immediates, sens transportació de ninguna lletra, o transportant-las la pronunciació de una síl·laba o de una dicció a una altra, las quals lletres faltan per a la integritat dels vocables, però no faltan per a la sufficient intel·ligència de lo que allí signifiquen.⁵⁴

[2] Totas estas partícules poso en la deffinició de l'eclipsis poètica per a no multiplicar figuras que tenen per únich objecte o fi de sa institució [f. 242v] disminuir al número de síl·labas quant se necessita. Perquè si per tots los modos de disminuir en lo vers al número de síl·labas se hagués de instituir y contar una figura de different espècie, no bastarian las tres que comunament se mencionan, és a saber: synalepha, synèresis y eclipsis, perquè este hauria de subdividir-se en altres espècies de eclipsis: un, que perd lletres consonants o vocals no immediates, sens transportació de altres de una síl·laba o de una dicció o un altra; o ab dita transportació; puitx totas estas són maneres distinctas de eclipsar lletres y disminuir número de síl·labas. O bé per la eclipsis, atnent solament a la etymologia, se compendria la synalepha y synèresis, y seria supèrfluu contar altres figuras poètiques pertinents a la quantitat numèrica de síl·labas, puitx quant, per la synalepha, de dos síl·labas se fa una, se eclipsa o perd totalment lo sonido la antevocal, y, en la synèresis, una de las vocals eclipsa o perd lo valor de vocal firme, que és la constància, y se fa vocal líquida.

[3] Per no fer, donchs, novas divisions de figuras poètiques, en la deffinició de la eclipsis se pòsan totas aquelles partícules: deixant totalment de pronunciar algunas consonants o vocals que no són immediates. Se diferencia de la synalepha, en la qual solament perd totalment lo sonido la antevocal immediata y no lo fa pèrdre a consonant alguna. Y per las mateixas partícules se diferencia de la synèresis, en la qual ninguna de las vocals perd totalment lo sonido sinó solament una lo valor de vocal firme, fent-se vocal líquida.

[4] Segons, donchs, la dita deffinició, la figura eclipsis algunas voltas fa de dos síl·labas una, deixant totalment la pronunciació de algunas lletres consonants o vocals no immediates, sens transportar altres lletres de una dicció a altra; com quant se pronuncia: *par* per *apar*, *plor* per *plora*, *escriure* per *escriurer*, *amparme* per *ampararme*, *promets* per *prometes*, *pags* per *pagues*, etc., y així la executan los famosos poetas catalans, Garcia y Fontanella, en estos versos:

⁵² *En.*, 10, 487.

⁵³ *En.*, 5, 235; hauria de ser: «Di, quibus imperium est Pelagi».

⁵⁴ Com es veurà en els paràgrafs següents, Eura inclou sota el terme d'«eclipsis» fenòmens gramaticals d'indole ben diversa, entre els quals hi ha la contracció de preposició i article, l'elisió (en què, a diferència amb el cas que ell anomenava «synalepha», la vocal elidida és la segona), la substitució pronominal, la substitució de les formes plenes de l'article masculí, *lo* i *los*, per les reforçades *el* i *els* i l'elisió corresponent després de vocal, l'alternança de morfologies verbals dialectals o de diacronia diversa... El terme *eclipsis* que usa Eura segurament està relacionat amb *ecthlipsis* –així mateix apareix en el pròleg «Al lector», **Annex VI.2** § 13–, que trobem en textos gramaticals i poètiques anteriors, tot i que defineix fenòmens diferents; p.e., en la *Gramática castellana* d'Antonio de Nebrija: «Ecthlipsis es cuando alguna palabra acaba en consonante y se sigue otra palabra que comience en letra que haga fealdad en la pronunciación, y echamos fuera aquella consonante, como diciendo “sotil ladrón”, no suena la primera “l”» (tret d'AZAUSTRE & CASAS 1997, 95).

Nous' par, quem vaitx adobant, etc.
ja nom' aturment ni plor, etc.
qui podra escriure ab carbo, etc.
sens amprarme de ningú, etc.
Promets quant la pena aumentas, etc.
*Del exterior not' pags, etc.*⁵⁵

[5] A la mateixa figura eclipsis pertany lo pronunciar *divi* per *divino*, *bastants* per *bastantas*, *prudents* per *prudentas*; la que també se executa en lo idioma llatí dient *præcantum* per *præcantium*, *ditum* per *divitum*, y també deixant unas lletres y portant altres que no pertanyen [f. 243] a las síl·labas y diccions en què la figura se executa, com *divum* per *deorum*, *puniit* per *punit*, com de tot abúndan exemples en cèlebres poetas llatins. Y també, finalment, en la llengua castellana comunement, pronunciant *ojeto* per *objeto*, *affeto* per *affecto*, y quant pronuncian *cælum* per *cælum*.⁵⁶

[6] Y al contrari, altres voltas se comet esta figura transportant lletres de una síl·laba y de una dicció a una altra, en virtud de la qual transportació de lletres y deixació o eclipsis de altres que no són vocals antevocals se disminueix lo número de las síl·labas y queda sufficient intel·ligència del significat, com quant se pronuncia *yl'* per *y lo*, *quel'* per *que lo*, *palpatal' cor* per *palpita lo cor*; *aixils'* per *aixi los*, *entrels'* per *entre los*, *ym'* per *y me*, *jam'* per *ja me*, *jas'* per *ja se*, *perquem'* per *perque me*, *nons'* per *no nos*, *aixins'* per *aixi nos*, *nos'* per *no se*, *perls'* per *per los*, *nous'* per *no vos*, *not'* per *no te*, *nos'* per *no se*.⁵⁷ y en moltes altres construccions semblants a estas que trobam executadas en alguns poetas catalans, en estos y altres versos:

Yl' cabell de or barberi, etc.
Era la hora en quel' sylenci, etc.
Yls' etyopes zaffirs, etc.
Tremulo palpatal' cor, etc.
Aixils' tres minyons hebreus, etc.
Permaneix entrels' incendis, etc.
*Nons' detingam mes, anem, etc.*⁵⁸

[7] Però, no per transportar o no transportar en la pronunciació a una síl·laba las lletres que, no cometent-se esta figura, pertanyerien a la altra, és convenient multiplicar y subdividir la eclipsis en més espècies, com ni tampoch a la synalepha, encara que també esta a voltas no transporta lletra alguna, com quant se pronuncia *fèa acció*; a voltas las transporta de la 2ª síl·laba a la primera, com quant se pronuncia *fe-ay-vil*, per *fea y vil*, si bé aquí pròpiament no se comet synalepha sinó synèresis; y a voltas las transporta de la primera síl·laba a la 2^a, com quant se pronuncia *a-le-grau-ro-ra* per *alegre aurora*, *be-lles-tre-lla* per *bella estrella*. Però també en estes és millor comèter synèresis que sinalepha, fent las antevocals líquidas, és a saber, pronunciant-las levíssimament; axí com, al contrari, en lo segon exemple de *fe-ay-vil*, la *y* de *ay* és la que se fa líquida, y queda firme la antevocal que és la *a*.

[8] Altres voltas se comet esta figura sens quedar lletra alguna pròpia de la síl·laba o dicció entera que se eclipsa o deixa, sí solament añadint una *i* en lo últim de una síl·laba o de una dicció o anyadint una *n* com quant se pronuncia *quen' sabs?* [f. 243v] per *que sabs de tal o qual cosa?*; *non' sab res*

⁵⁵ Els dos primers versos i el quart pertanyen al poema de F.V. Garcia que comença «Ja de la casa encantada», vv. 331, 211 i 74, respectivament (GARCIA 1703, 54, 52 i 50); també el sisè és del Rector de Vallfogona: és el vers 17 del poema que comença «Vés a buscar espinacs» (GARCIA 1703, 103). En canvi, el tercer és el v. 30 del poema que comença «Musa, què pretens de mi» que, malgrat que és atribuït a Garcia per l'edició prínceps de les seves obres (GARCIA 1703, 48), segons que em comunica Albert Rossich, no és del Rector: ds manuscrits l'atribueixen a Rafel Cordelles. Finalment, el vers que figura en la cinquena posició és de Fontanella: és el v. 1164 de la *Tragicomèdia d'amor, firmesa i porfia*, i fa exactament: «promets glòria quant la pena aumentas», segons MIRÓ ed. (1988, 118).

⁵⁶ Cf. *Controvèrsia*, Annex VI.1, § 20.

⁵⁷ Cf. *Controvèrsia* i pròleg «Al lector», Annex VI.1, § 38 i Annex VI.2, § 14, *secundo*. Aquests fenòmens són descrits a ESTORCH (1852, 23) com a «sinèresis» i «apòcope», sense que resulti gens clara la distinció entre una i altra.

⁵⁸ Els vv. 2, 4, 5 i 6 pertanyen al *Romanç a Judit* de Fontanella: són els vv. 317, 341, 285 i 299, respectivament (MIRÓ ed. 1995, II, 40-42). El darrer pertany a la jornada I de la *Comèdia de santa Bàrbara* de Vicent Garcia (GARCIA 1703, 205).

per no sab res de tal o qual cosa; mon' pare per lo meu pare; que ten' apar? per que te apar de tal o qual cosa; noi' vull anar per no vull anar a tal o qual part; quei' vols fer? per que vols fer en tal o qual cosa?

Cap. 10
De alguns corol·laris

[1] De lo que se ha dit en los 3 capítols antecedents se infereix, primerament, que la synalepha, pròpiament parlant, solament se exerceix entre vocal y vocal immediates de una mateixa espècie, és a saber, en *a* y *a*, en *e* y *e*, etc.;⁵⁹ per exemple: pronunciant *pren-da-mada* per *prenda amada*, *Cli-cier-mo-sa* per *Clicie ermosa*, *A-brham* per *A-bra-ham*, perquè de ellas alesoras no se pot fer diftongo, a lo menos que sia en la pronunciació perceptible, puix ninguna de las dos vocals immediates de una espècie en aquella positura se pot pronunciar líquida sinó que o se ha de conservar en la pronunciació y sonido vocal firme y constant, y d'esta manera no disminueix al número de síl·labas (y per consegüent no és figura), o ha de perdre totalment lo sonido, y d'esta manera no queda lletra líquida, sens que resulte inconvenient algun de que una de las immediates vocals de una espècie perde totalment lo sonido, perquè la vocal que queda acaba y completa a una síl·laba o dicció y comença la altra a un mateix temps, y deixa entera y perfeta intel·ligència de sos significats.

[2] Però en las vocals immediates de different espècie no se ha de comètrer synalepha per a abreviar al número de síl·labas sinó que se pot y se deu alesoras comètrer en aquellas vocals synèresis, és a saber, fer de ellas diftongo, pronunciant una de ellas líquida, per exemple pronunciar: *pren-daer-mo-sa* per *prenda ermosa*; *Cli-cieä-mada* per *Clicie amada*, y no pronunciar *pren-der-mosa*, ni *Cli-cia-mada*, ab synalepha. La rahó és perquè lo tal diftongo és perceptible y, de altra part, en qualsevol figura de las que se executan per a abreviar al número de síl·labas de los versos, se deuen pronunciar totes las lletres de las diccions que púgan percebir-se o del modo que púgan percebir-se, sens impedir lo fi i efecte de ditas figuras, perquè quantas més lletres se pronuncian de las que pertanyen a la integritat de ditas diccions, no usant de ditas figuras de qualsevol manera que sia, tant més quédan sos significats intel·ligibles.

[3] [f. 244] Per a este efecte és convenient notar los diftongs que estan en ús comú en idioma català, los uns solament en prosa y los altres en prosa y en vers, tenint present lo ja dit en lo cap. 8,⁶⁰ és a saber, que lo diftongo se comet entre dos vocals immediates de different espècie, o en una o en dos diccions, la una de las quals vocals guarda lo valor o sonido de la vocal constant y ferma, y la altra se fa o se pronuncia vocal líquida; y alesoras se comet synèresis,⁶¹ y, a mon entendre, quant algun autor ha dit que lo diftongo se comet en una sola dicció, parlaba del diftongo en prosa, no del poètic.

[4] Són, donchs, los diftongs catalans vint en espècie;⁶² lo primer és de *a* y *e* la *a* líquida y la *e* constant.⁶³ Per exemple, quant se pronuncian en una sola síl·laba estas diccions: *raël*, *plaër*, etc.; y en dos síl·labas (que van notadas ab las líneas que las acompàñan)⁶⁴ estas diccions: *Is-rael*, *Faë-ton*; lo que se executa en este vers de 7 síl·labas, pronunciadas y notadas segons indican las líneas: *Bella estrella resplendent*, pronunciant y distribuint las síl·labas d'esta manera: *be-llaës-tre-lla-res-plan-dent*.

[5] Lo segon és de *a* y *i* la *a* líquida y la *i* constant. Per exemple, quant se pronuncia en una sola síl·laba estas diccions: *pays*, *mais*,⁶⁵ *rahim*, etc.; y en dos, estas: *E-phraim*, *Do-taim*, etc.; y se executa y duplica⁶⁶ en este vers de 7 síl·labas: *La innocent paloma isquè*, pronunciant-lo d'esta manera: *Lain-no-*

⁵⁹ Aquesta restricció no havia estat considerada al cap. 7.

⁶⁰ Cap. 8 § 14.

⁶¹ En el sentit que, havent-hi dues vocals, només hi ha una síl·laba.

⁶² Senzillament, va associar cadascuna de les vocals, per ordre, a totes les altres (5×4), exhaurint tota la casuística del contacte de vocals de different «espècie».

⁶³ Com es veu, Eura no distingeix aquí entre sinèresi i diftong. O més ben dit, com veurem més avall (§ 24), diu diftong de tot contacte de vocals distintes però només considerarà que formen una sola síl·laba (en les seves paraules, fan sinèresi) aquelles que avui considerem diftong decreixent.

⁶⁴ Es refereix als guionets per marcar la separació de síl·labes.

⁶⁵ *Mais*: calc lèxic del castellà, per 'blat de moro'.

⁶⁶ Vol dir que el fenomen es produeix en dues ocasions en l'exemple.

cent-pa-lo-mais-que. O al contrari, restant la *a* constant y fent-se líquida la *i*, com quant se pronuncian en una sola sýl·laba estas diccions: *mäy, äy, Blay*, etc.; y en dos, estas: *ai-re, des-may*, etc.⁶⁷

[6] Lo tercer és de *a* y *o* la *a* líquida y la *o* ferma. Per exemple, quant se pronuncian en una sola sýl·laba estas diccions: *ahönt, rahö*, etc.; y en dos, estas: *Sab-baöth, Ga-laör*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Bella oportuna ocasio*, pronunciant-lo d'esta manera: *Be-llaö-por-tu-naö-ca-siö*.

[7] Lo quart és de *a* y *u* la *a* líquida y la *u* ferma. Per exemple, quant se pronuncia en una sola sýl·laba estas diccions: *llaüd, tahür, bahü, saüch*, etc.; y en dos, estas: *ca-daü, E-maüs*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *A una humil doncella unì*, pronunciant-lo d'esta manera: *Au-naü-mil pas-to-rahü-ni*.⁶⁸ O al contrari, restant la *a* ferma y fent-se líquida la *u*, com quant se pronuncian en una sola sýl·laba estas diccions: *Päu, näu*, etc.; y en dos, estas: *Äugst, Paläu*, etc.

[8] Lo quint és de *e* y *a* la *e* líquida y la *a* ferma, pronunciant, per exemple, en una sola sýl·laba estas diccions: *reäl, lleäl*, etc.; y estas, en dos: *al-deä, af-feä*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Clicie amorosa, que ador*, pronunciant-lo d'esta manera: *Cli-cieä-mo-ro-sa-queä-dör*.

[9] [f. 244v] Lo sisè és de *e* y *i* la *e* líquida y la *i* constant. Per exemple, quant se pronuncia en una sola sýl·laba estas diccions: *vehü, reïx*, etc.; y en estas, de dos: *be-nehj, ma-lehj*, etc.; y en estas, de tres: *es-llan-gueit, cir-cun-vehi*. O al contrari, restant la *e* ferma y fent-se líquida la *i*, com quant se pronuncian en una sola sýl·laba estas diccions: *rey, lley*, etc.; y en dos, estas: *re-mey, mey-tat*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *àme y adöre importü*, pronunciant-lo d'esta manera: *a-mei-a-do-rëim-por-tü*.

[10] Lo setè és de *e* y *o* la *e* líquida y la *o* constant. Per exemple, pronunciant en una sola sýl·laba estas diccions: *peö, lleo*, etc.; y en dos, estas: *pan-teö, Si-meon*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Me honra Deu perque obedient*, pronunciant-lo axí: *Mehön-ra-Deu-per-queö-be-dient*.

[11] Lo octau és de *e* y *u* la *e* líquida y la *u* constant. Per exemple, pronunciant en una sola sýl·laba estas diccions: *eünt, jehü*, etc.; y en dos, estas: *re-deünt, tran-seünt*, etc. O al contrari, restant la *e* ferma y fent-se líquida la *u*, com quant se pronuncian en una sola sýl·laba estas diccions: *sëu, vëu*, etc.; y en dos, estas: *deute, sa-bëu*, etc. De una y altra manera se executa en este vers de 7 sýl·labas: *Döne una volta lo temps*, pronunciant-lo axí: *Do-neü-na-vol-ta-lo-temps*, o de este altre modo: *Do-nëu-na-vol-ta-lo-temps*.

[12] Lo novè és de *i* y *a* la *i* líquida y la *a* constant. Per exemple, pronunciant en una sola sýl·laba estas diccions: *guiä, fiä*, etc.; y en dos, estas: *mar-cial, Ju-liä*, etc.; en tres, estas: *jus-ti-ciä, pru-den-ciä, campan-ya, ta-la-yar*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Y amor que es qui alcançar pot*, pronunciant-lo d'esta manera: *yä-mor-ques'-quiäl-can-çar-pot*.

[13] Lo desè és de *i* y *e* la *i* líquida y la *e* constant. Per exemple, pronunciant en una sola sýl·laba estas diccions: *diörn, fiër*, etc.; y estas, en dos: *pa-yers, fië-ros*, etc.; y estas, en tres: *a-nun-cies, pro-sa-pië, des-mà-yë*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Y en qui evita lo perill*, pronunciant-lo d'esta manera: *yën-quië-vi-ta-lo-pe-rill*.

[14] Lo onzè és de *i* y *o* la *i* líquida y la *o* constant. Per exemple, pronunciant en una sola sýl·laba estas diccions: *priör, Syön, briös*, etc.; y en dos, estas: *sa-yö, per-viö*, etc.; y en tres, estas: *ul-te-riör, pro-pi-ciö*, etc.; y se duplica en este vers de 7 sýl·labas: *Si honor li offereix la mort*, pronunciant-lo axí: *Si hö-nor-liö-ffe-rëix-la-mort*.⁶⁹

⁶⁷ Malgrat que en un principi sembla que el signe de dièresi (¨) damunt d'una vocal indica que es tracta d'una vocal «ferma», no és gaire sistemàtic, ni en l'ús, ni en la significació del signe.

⁶⁸ Justament cap dels contactes vocàlics de l'exemple no compleix la descripció, perquè totes les *u* són àtones (excepte la 1a).

⁶⁹ Cf. nota als § 6 i 10.

[15] Lo dotzè és de *i* y *u*: la *i* líquida y la *u* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba estas diccions: *diürn*, *triümf*, etc.; y en dos, estas: *can-yut*, *triümfö*, etc.; y en tres, estas: *o-riün-do*, *triüm-virat*, etc.; y se practica en este vers de 7 síl·labas: *Y uni una bona porció*, pronunciant-lo axí: *Yu-nüu-na-bo-na-por-ciö*. O al contrari, restant la *i* ferma y fent-se líquida la *u*, com quant se pronuncia en una sola síl·laba a estas diccions: *diu*, *viu*, etc.; y en dos, estas: *vo-tiu*, *ciu-rò*, etc.

[16] [f. 245] Lo tretzè és de *o* y *a*: la *o* líquida y la *a* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba estas diccions: *Moäb*, *Joäp*, *lloär*, etc.; y en dos, estas: *Joä-na*, *boä-to*, etc.; y se triplica en este vers de 7 síl·labas: *Ô amo, ô aspiro â amar*, pronunciant-lo axí: *Ôä-mo-oäs-pi-roä-a-mar*.

[17] Lo catorsè és de *o* y *e*: la *o* líquida y la *e* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba estas diccions: *Joël*, *soëz*, etc.; y en dos, estas: *poe-ta*, *he-roë*, etc.; y se duplica en este vers de 7 síl·labas: *Ô ell ho estima o escarneix*, pronunciant-lo axí: *Ôëll-hoës-ti-ma-öës-car-neïx*.

[18] Lo quinsè és de *o* y *i*: la *o* líquida y la *i* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba a estas diccions: *ohi*, *mohi*, etc.; y en dos, a estas: *ohi-das*, *mohi-nas*, etc.; y se triplica en este vers de 7 síl·labas: *Lo iris no hix sinò il·lustrant*, pronunciant-lo axí: *Loi-ris-nohix-si-noil-lus-trant*. O al contrari, restant la *o* ferma y fent-se líquida la *i*, com quant se pronuncia en una sola síl·laba a estas diccions: *nöy*, *pöy*, etc.; y en dos, en estas: *böy-ra*, *com-böy*, *he-roich*, etc.

[19] Lo setsè és de *o* y *u*: la *o* líquida y la *u* constant. Este diftongo o synèresis no està en ús en pròpia prosa catalana, però sí en altres idiomas, y se practica y triplica en vers català, com en este de 7 síl·labas: *Lo un no usa de modo huma*, pronunciant-lo d'esta manera: *Loün-noü-sa-de-mo-dohü-mà*. O al contrari, restant la *o* ferma y fent-se líquida la *u*, com quant se pronuncian en una sola síl·laba estas diccions: *pröu*, *söu*, *nou*, etc., y en dos, estas: *des-clöu*, *plou-rer*, etc.

[20] Lo disetsè és de *u* y *a*: la *u* líquida y la *a* constant. Per exemple, quant se pronuncia en una sola síl·laba a estas diccions *quänt*, *truä*, *suäu*, etc.; y en dos, estas: *pun-tuäl*, *duä-na*, *con-gruä*, *fluc-tuär*, etc.; y se duplica en este vers de 7 síl·labas: *Tu amor, que importü alcançares*, pronunciant-lo axí: *Tuä-mor-queim-por-tuäl-can-ça-res*.

[21] Lo divuytè és de *u* y *e*: la *u* líquida y la *e* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba a estas diccions: *cruël*, *lluër*, etc.; y en dos, estas: *Ma-nuël*, *Sa-muel*, etc.; lo que se triplica en este vers de 7 síl·labas: *Nu estret de un comü esperit*, pronunciant-lo axí: *Nuës-tret-deün-co-muës-pe-rit*.

[22] Lo dinovè és de *u* y *i*: la *u* líquida y la *i* constant. Per exemple, pronunciant en una sola síl·laba estas diccions: *ruy*, *lluy*, etc.; y en dos, estas: *rui-na*, *con-cluy*, etc.; y se duplica en este vers de 8 síl·labas: *Tu ingrat, que desnü intentares*, pronunciant-lo així: *Tuün-grat-que-des-nuin-ten-ta-res*. O, al contrari, restant la *u* constant y fent-se líquida la *i*, com quant se pronuncian en una sola síl·laba estas diccions: *früy*, *vüy*, etc.; y en dos, estas: *cuy-tat*, *des-cuyt*, etc.

[23] Lo vintè és de *u* y *o*: la *u* líquida y la *o* constant, pronunciant en una sola síl·laba estas diccions: *suör*, *lluör*, etc.; y en dos, estas: *con-gruö*, *re-nuö*, y en tres, estas: *am-bi-guö*, *per-pe-tuö*; y en 4, estas: *a-pa-ci-guö*; y se duplica en este vers de 8 síl·labas: [f. 245v] *Comu horror, que tu ocasiönas*, pronunciant-lo d'esta manera: *co-muhö-rror-que-tuö-ca-siö-nas*.

[24] Aquí és de notar que la synèresis, en la poesia catalana, may se executa en lo diftongo en lo qual resta ferma y constant la primera vocal y se fa líquida la imediata següent, sinó sols quant esta és *i* o és *u*. La rahó és perquè la *i* y la *u* no són vocals tant puras com la *a*, la *e* y la *o*, y poden pèrdrer més de vocals que estas, puitx poden fer-se consonants.⁷⁰

⁷⁰ Noteu que aquesta seria la definició de diftong decreixent.

[25] Si se pregunta perquè la *a*, la *e* y la *o* poden fer-se líquidas antes de una vocal ferma y constant y no després de aquesta, podent-ho fer la *i* y la *u*, responch que és perquè la *a*, la *e* y la *o* líquidas que antecedeixen a la vocal ferma y constant poden juntament ab esta sonar o pronunciar-se ab una sola aspiració; per exemple: *deä*, *Moäb*, *raël*, etc. Y també encara que sen dos vocals líquidas antevocal; per exemple *aoë*, *eoä*, *oeï*, etc. Axí mateix, com ab una mateixa aspiració sònan y se pronuncian la *i* y la *u* després de altre vocal ferma y constant (per exemple: *äy*, *öu*, etc.), però per a sonar o pronunciar-se la *a*, la *e* y la *o* després de qualsevol vocal ferma y constant és menester altra aspiració (com se experimenta pronunciant *göa*, *dëa*, *Möab*, etc.), y ja alesoras no se contrahuen y arríman aquellas tres vocals a la vocal ferma antecedent sinó que sònan y se pronuncian per si solas, demànan altra aspiració y han de constituir altra sýl·laba. Y si últimament se pregunta la rahó de assò, respondré que no és altra que la naturalesa particular de ditas vocals, de la qual no se pot donar rahó del per què Déu las ha criadas axí, sinó que se deu solament observar-las y fer-ne experiència.

[26] Segonament, se infereix que, per a reduir a una dos o tres sýl·labas de un vers, poden concórrer dos figuras poètiques, segons algun modo de pronunciar-lo, com en aquell vers castellà citat⁷¹ de 8 sýl·labas: *Dando a el nacar de las perlas*; pronunciant-lo d'esta manera: *Dan-daël-na-car-de-las-per-las*, perquè en este modo de pronunciar-lo, llevant la *o* de *dando*, se cometeria synalepha, y fent una sýl·laba de la proposició *a* y de l'article *el* se cometeria synèresis, segons lo qual, en la reducció de aquellas tres vocals a una sola sýl·laba, concórrerian aquellas dos figuras.

[27] Però en este y semblants casos de la concurrència de tres vocals immediatas, no sé jo si aquella reducció se faria millor per la sola figura synèresis, fent líquidas a las dos vocals primeras y contrahent-las a la última, y pronunciant-lo axí: *Dan-doaël-na-car-de-las-per-las*. Bé és veritat que esta pronunciació ha menester una llengua expedita y sutil, però me apar que més té de fàcil que de impossible. De la mateixa manera, poden pronunciar este vers de 8 sýl·labas: *Però ahont vas Elisa bella*, pronunciant així: *Pe-roähönt-vas-e-li-sa-be-lla*, y este de 7 sýl·labas: *Estàr subjecte à un tyra*, pronunciant-lo axí: *Es-tar-sub-jec-teaün-ty-rà*. La rahó és perquè pronunciant y sonant levement no se gasta sinó una aspiració, que és lo temps propri de cada sýl·laba.⁷²

[28] Per esta causa si cau o té accent agud en la primera vocal de las tres y este vol conservar-se en aquella primera vocal, en la pronunciació no pot comètrer-se ab totes tres [f. 246] synèresis, sinó de las dos últimas, fent la primera vocal per si sola una sýl·laba, perquè lo accent de la antevocal gasta tot lo temps y forsa de la aspiració, y és menester altra espiració per a la vocal següent, com ho manifesta la experiència en este vers de 7 sýl·labas: *Fugi à Egipte Joseph*, en lo qual, si se vol mantenir lo accent agud propri en la sýl·laba *gi* de *fugí*, o bé alesoras se ha de pronunciar axí: *Fu-gi-ae-gyp-te-Jo-seph*, y d'esta manera, encara que tindrà la justa mesura de 7 sýl·labas, no se farà synèresis de las tres vocals immediatas: *i*, *a* y *e*, sinó solament de las dos últimas: *a* y *e*, y la *i*, que és la primera, farà una altra sýl·laba. O, altrament, si se pronuncia axí: *Fu-gi-äe-gyp-te-Jo-seph*, no tindrà sinó 6 sýl·labas, y se li ha de anyadir una altra, dient, per exemple, *Fu-gi-äe-gyp-te-sant-Jo-seph*. Però, de qualsevol modo que de aquellas tres vocals se fassa synèresis, se lleva lo propri accent agud de la vocal primera, com ho experimenta lo ohído. Y axí, en qualsevol cas que este modo de pronunciació fes equívoca la intel·ligència de las diccions o de la clàusula, no podria usar-se com està dit y com succehiria en este vers de 7 sýl·labas: *Burlà y enganyà la mort*, que se ha de pronunciar axí: *Bur-là-yen-gan-yà-la mort*, perquè si se pronunciaba axí: *Bur-layen-gan-yà-la mort*, se equivocaria lo temps pretèrit del verb *burlar* y no constaria sinó de 6 sýl·labas.

[29] Ni obsta que lo càurer propri accent agud en una vocal no gasta tot lo temps y forsa de la aspiració, de modo que no puga fer una sola sýl·laba portant després de si una, dos y tres

⁷¹ Al·ludeix al cap. 7 § 21.

⁷² Noteu l'autocorrecció i reflexió sobre la part redactada anteriorment que caracteritza aquest text. En els exemples de versos catalans que, comptats a la catalana, ambdós són heptasil·labs, la reducció del nombre de sil·labes es produeix per diversos fenòmens: una simple elisió, de «Però on...» [p★◊un'bšs...], i una elisió seguida de sinalefa per formació d'un diftong [... sub'Cekt★wn ...].

consonants, sens que sia menester per a pronunciar a estas, nova o novas aspiracions, perquè puga ser lo mateix en todas las vocals de accent agud respecte de otras vocals. Perquè las consonants no tenen aspiracions pròpies com las vocals, y per assò estas⁷³ solament poden fer dos o tres juntas una sola síl·laba pronunciant-se líquidas o levement, però no de ple o enteras, y encara solament aquella que preceheix immediatament a una altra, no la que subsegueix o la segona, perquè, tenint la primera la plenitud de aspiració y de vocal, és menester nova aspiració per a la segona, com ho manifesta la experiència; menos si estas o las segonas són *i* o *u*, que no són vocals tant puras, com està dit, y no sé jo si després de otras vocals són més consonants que no vocals líquidas.

[30] 3º, se infereix que la figura synèresis no solament se comet perdent la primera vocal lo valor de vocal ferma y constant y fent-se líquida, sinó també, a voltas, al contrari, restant la primera ferma y fent-se líquida la segona, com succeheix en tots los diftongos de *ay*, *ey*, *oy* y *uy*, y en los de *au*, *eu*, *iu* y *ou*.⁷⁴

[31] 4º, se infereix que en este y semblants versos: *Victoria guarda oportuna*, que és de 8 síl·labas, per a la reducció de las tres vocals immediatas que en ell se encòntren a una sola síl·laba concòrren dos figuras poètiques, perquè per a pronunciar-lo segons la mesura justa se ha de pronunciar d'esta manera: *Vic-to-ria-guar-dao-por-tu-na*; y en la síl·laba *ria*, que se pronuncia encara que [f. 246v] no se escriu del modo que se pronuncia, concorren dos figuras: la synalepha, que lleva totalment la primera *a* y la conglutina a la segona immediata, y la synèresis, que fa líquida la *i* de la dicció *victoria* y la contrau y arrima a la *a* de la dicció *guarda*.

[32] 5º, que en la concurrència de 3 vocals immediatas, o en una o en més diccions, si la 2ª vocal té accent agud propi y este vol conservar-se en ella, no pot comètrer-se synèresis de las 3 vocals, sinó sols de la primera y segona, com se experimenta, per la rahó sobredita, en este vers de 8 síl·labas de Fontanella: *Si' adulacio atractiva*, lo qual ha de pronunciar-se axí: *Siä-du-la-ciö-a-trac-ti-va*, y no de esta altra manera: *Siä-du-la-cioä-trac-ti-va*, perquè faltaria una síl·laba, ni tampoch de esta altra manera: *Si-a-du-la-cioä-trac-ti-va*, perquè encara que pronunciant-lo axí constaria de la justa mesura de 8 síl·labas, però aleshores ja no se conservaria lo accent agud en la *o* de la dicció *adulacio*.

[33] Però, no conservant-se lo accent agud en la segona vocal de las tres, molt bé pot comètrer-se synalepha de las mateixas lletres vocals, ni, últimament, pot tampoch pronunciar-se aquell vers d'esta manera: *Si-a-du-la-ciö-a-trac-ti-va*, perquè la pronunciació constaria de 9 síl·labas, y no tindria la justa mesura.

Cap. 11 De la figura dièresis

[1] Després de haver tractat en los 4 capítols antecedents de las figuras poètiques que eclipsan o redueixen las síl·labas de un vers a menor número, és consegüent tractar de la que lo augmenta, y esta és la que anomènan *dièresis*, de un verb grech que en vulgar significa *dividir*, y és la llibertat de fer dos síl·labas de una sola; y també de tres síl·labas una,⁷⁵ com sían tres vocals immediatas diversas, y la primera y segona no porten accent agud, sinó solament la última, y no se impededesca la intel·ligència del significat propi que tenen las diccions en la oració o clàusula particular.

[2] Exemple de la divisió de una síl·laba en dos són estas diccions pronunciadas ab la divisió que senyalan las líneas: *A-hont*, *re-al*, *ta-hur*, *llo-ar*, *llu-er*, *llu-ir*, etc.; *pun-tu-al*, *jus-ti-ci-a*, *pru-den-ci-a*, *am-bi-ci-ò*, etc.⁷⁶ Exemple de una síl·laba dividida en tres sia este vers de 7 síl·labas: *Y ho haguès dit en la ocasio*, en lo qual, de las tres immediatas vocals *i*, *o*, *a* (que són las primeras de aquell vers y que fan una sola

⁷³ Les vocals.

⁷⁴ Cf., més amunt, § 24.

⁷⁵ Entengui's 'd'una síl·laba [fer-ne] tres'.

⁷⁶ Evidentment, més que no pas de dièresi, aquí hauriem de parlar d'absència de sinèresi, és a dir, de recompte sil·làbic normal.

syl·laba, pronunciant-lo d'esta manera: *yhohä-guès-dit-en-laö-ca-siö*) se pot fer en altre vers, de cada una de aquelles tres vocals, tres syl·labas distinctas, dient així: *y hò hà volgut callàr*, y pronunciant-lo d'esta manera: *y-hò-hà-vol-gut-ca-llar*.

[3] Esta figura se executa o practica, no sols en la poesia vulgar catalana, sinó també en la llatina, y axí la vehem [f. 247] comesa en este vers sàphic: *mittat et donet cuicumque terra*, en lo qual la syl·laba *cui* se divideix en la pronunciació en las dos que senyalan estas líneas: *cu-i*, y Virgili fa tres syl·labas de esta dicció: *su-e-tus*, en este vers exàmetro: *His magnum Alcidon contra stetit, hoc ego suetus*.⁷⁷ Per esta mateixa figura pronuncian *evoluisse* per *evolvisse*, *dissoluenda* per *dissolvenda*, etc.

[4] No es impropri investigar ara si las figuras poètiques, axí las que disminueixen com la que aumenta en lo vers y en la prosa al número de las syl·labas, precísan o licencian, és a saber, si obligan o no obligan a practicar-se. Lo que me apar en esta controvèrsia és que ningunas obligan a que se comètan, sinó que queda llibertat al poeta per a usar-las o no usar-las, sempre que quede bastanta intel·ligència del significat dels vocables, o per rahó de las lletras que se pronuncian, o per causa de ús comú de parlar, o del context de la oració.⁷⁸

[5] Funda-se ma opinió, primerament, en la mateixa deffinició de la figura poètica, que és llibertat o de moltes syl·labas una o una de moltes; donchs, si obligassen, no seria llibertat sinó precisió, ni seria indiferència sinó determinada obligació.

[6] 2º, perquè, segons la sentència dels poetas y oradors, són instituïdas las figuras poètiques per a ajudar a la poesia, facilitar-la y subvenir a la necessitat. *Ob carminis necessitatem*, que diu Quintiliano,⁷⁹ és a saber, per a què, quant la expressió de una sentència y qualsevol concepte de l'enteniment no se ajusta cabalment a la mesura justa que demana la harmonia de la quantitat numèrica de syl·labas, puga en virtut de las figuras lo poeta acomodar-la de alguna manera que enterament expressen aquells conceptes; donchs si las figuras obligassen, més imposarian necessitat que no la llevarían.

[7] 3º, perquè vehem que famosos poetas a unas mateixas figuras a voltas las úsan y a voltas no las úsan, y si ells haguessen estat opinió de què obligassen no havem de creure sens fer-los agravi que errassen lo que tan fácil los era evitar-ho. Axi se experimenta en lo famós Fontanella, puitx a voltas comet eclipsis en esta dicció: *Promets*, y a voltas no, sinó que pronuncia *prometes*, escrivint en la *Tragicomèdia pastoral*, act. 2 scen. 1, axí este vers de 8 syl·labas: *Promets quant la pena augmentas*;⁸⁰ y allí mateix, scen. 5, escriu este altre de 8 syl·labas axí: *Prometes raitxs apacibles*;⁸¹ y si en estas diccions: *criar*, *inquieta*, etc., se hagués sempre de comètrer synèresis seria errat o curt este vers de 7 syl·labas del mateix autor: *me feu criar cuydadòs*, y este altre de 8 syl·labas: *quant ja Pal·las inquieta*.

[8] Y axí mateix, si sempre precisament se hagués de comètrer synè- [f. 247v] resis o synalepha de las vocals immediatas de estas dos diccions: *vostre honor*, y las de estas: *Boca ô llengua*, etc., seria errat o diminut este vers de 11 syl·labas del mateix autor: *Vostre honor exalta ma ventura*, y este altre de 8 syl·labas: *Ô claus, ô boca, ô llengua*,⁸² y altres innumerables de tots los poetas famosos. Y Virgili hauria errat la quantitat en un o altre de estos dos versos llatins: *Genuã labant, vastos quatit æger anhelitus artus*, *Dixerat et genua amplexus genibusque volutans*,⁸³ puix en lo primer comet synèresis en la dicció *genua*, y no en lo segon.

* * *

⁷⁷ *En.*, 5, 414; ha de ser *Alciden* i *his* per comptes d'*Alcidon* i *hoc*.

⁷⁸ Cf. pròleg «Al lector», **Annex VI.2**, § 15.

⁷⁹ Quintilià, *Institutio oratoria*, *passim*.

⁸⁰ Veg. la nota 55.

⁸¹ És el v. 1785 (MIRÓ ed. 1988, 136).

⁸² El segon vers, de 8 sil·labes, pertany al romanç que comença «Alça la vista confusa» (v. 45), que en l'edició de M.M. Miró fa: «O, llavis! O, boca! O, llengua!» (MIRÓ ed. 1995, II, 47).

⁸³ El primer vers és *En.*, 5, 432; el segon, *En.*, 3, 607.

[9] Després de haver considerat més y millor las opinions *antecedents*, me ha aparegut dèurer retractar-me de algunas. Só, donchs, ara de sentir que la *synèresis* o *diftongo* també se pot usar en vocals *immediatas* de una mateixa *espècie*,⁸⁴ axí en la prosa, o en una sola dicció, com en lo vers, o en diccions distinctas, encara que en lo idioma cathalà succeheix pocas voltas per ser poch perceptible y costosa la pronunciació; y no sols en dos, sinó també en tres vocals de una mateixa *espècie* immediatas en distinctas diccions.

[10] Y axí, entre *a* y *a*, vocals immediatas de una sola dicció, se pot comètrer *synèresis* perceptible, tant en vers com en prosa; per exemple, pronunciant en una sola *syl·laba* esta dicció: *Rahab*; en dos, senyaladas per sas líneas, estas: *A-braham*, *Y-sahach*, etc. Y en lo vers no sols se pot comètrer en dos, sinó també en tres immediatas de distincts vocables; per exemple, quan en este vers de 7 *syl·labas*: *Lo ermòs estimula â amar*, se pronuncian y distingeixen las *syl·labas* d'esta manera: *Loer-mos-es-ti-mu-laa-mar*.

[11] De la mateixa manera, entre *e* y *e*, per exemple, pronunciant en una sola *syl·laba* esta dicció: *vehem*; en tres, estas: *com-prehen-guè*, *a-prehen-gue*. Lo que també se executa en la poesia llatina pronunciant Virgili en dos *syl·labas* esta dicció: *Deerit*; y en tres, esta: *prehen-de-ret*. Y en lo vers, no sols en dos, sinó també en tres immediatas de distincts vocables; per exemple, este vers de 7 *syl·labas*: *si jo he de dir lo que he entès*, pronunciant y distingint las *syl·labas* axí: *Si-johè-de-dir-lo-quehen-tès*.⁸⁵

[12] Axí mateix, entre *i* y *i*, pronunciant en solas dos *syl·labas* estas diccions: *en-vii*, *des-vii*, etc. Y en vers, entre tres de distinctas diccions; per exemple, este vers de 7 *syl·labas*: *Atròz adversari y injust*, pronunciant y distingint las *syl·labas* axí: *A-troz-ad-ver-sa-riiin-just*.

[13] Axí mateix, entre *o* y *o*, per exemple, pronunciant en una sola *syl·laba* estas diccions: *Boos*, *mohos*, *Coo* (que és nom de una isla); y en dos solas *syl·labas*, estas: *moho-sa*, *Fejoo*. Y, en vers, entre 3, també de distinctas diccions; per exemple, este vers de 7 *syl·labas*: *Sentiment inspire o horror*, pronunciant y distingint las *syl·labas* [f. 248] axí: *Sen-ti-ment-ins-pi-rooho-rròr*.

[14] Y, finalment, se pot comètrer *synèresis* entre *u* y *u*, y encara que se troba pocas voltas practicada en una sola dicció o en la prosa catalana, però no deixa de trobar-se alguna, com quant se pronuncia en dos *syl·labas* y se escriu per estas lletres esta dicció: *quel-quù*. Y no repugna posar-se en pràctica, ni per la naturalesa de ditas vocals ni de l'idioma y pronunciació catalana, axí com tampoch en altres idiomas, troba-se en lo idioma llatí, quant se pronuncia en una sola *syl·laba* estas diccions: *ruunt*, *seruunt*, *suus*, *tuus*, y en dos, estas: *ar-guunt*, *x-quum*, *e-quus*, en 3, estas: *re-li-quum*, *ob-li-quum*; en 4, estas: *re-lin-quun-tur*, etc. Y en vers, no sols en dos, sinó també en tres immediatas de distinctas diccions; per exemple, en estos dos versos de 7 *syl·labas*; lo primer: *Un vestit vermell duu usat*; lo segon: *Lo altre home du un blau vestit*, puix sens faltar a la quantitat numèrica justa de las *syl·labas*, pronunciant en lo primer y distingint las *syl·labas* d'esta manera: *Un-ves-tit-ver-mell-duuu-sàt*; y sens faltar a la suficient intel·ligència de totes las diccions, pronunciant levement y ab acceleració totes las lletres, se comet *synèresis* entre tres lletres *u*, y entre dos, pronunciant y distingint las *syl·labas* del segon d'esta manera: *Loal-treho-me duun-blau-ves-tit*.

APARAT CRÍTIC

[La primera xifra és el paràgraf; la segona, la línia.]

Cap. 1.

1,5: *vulgar*, subratllat al ms.

2,6: *si das*, cor. damunt d'un altre mot per una altra mà.

⁸⁴ Cf. cap. 8 § 10.

⁸⁵ Hauria de ser '... lo-queehe-...'.

3,2: entre *reglas* i *prescritas*, *que*, ratllat.

3,7: *vulgar*, subratllat al ms.

Cap 2.

1,1-3: des d'*oracio* fins a *assonancia*, subratllat al ms.

2-1: *de numero determinat de versos*, subratllat al ms.

2,2: *...ni estas de numero determinat...*

[2,2: corregeixo l'addició de la preposició.]

2,3: *si* afegit en la interlínia superior; *versos* subratllat al ms.

2,5: entre *correlacio de i igualtat*, *quantitat*, ratllat; *igualtat* afegit en la interl. sup.

2,5: *versos* subratllat al ms.

2,7: *versos* subratllat al ms.

3,1: *de numero determinat de syllabas* subratllat al ms.

4,2: *y estas de syllabas* al ms.

[4,2: corregeixo l'error de concordança.]

5,6: *7 syl·labas*] *5 syllabas* al ms.

[5,6: l'error és evident, i probablement ha estat comès per l'atracció en escriure, just abans, el mot *quint*.]

5,8: la frase queda així estroncada al ms.

6,2: *Harmonia de diferencia*, al ms.

Cap. 3.

1,1: *quantiat*, al ms.

2,2: *diversifica*: la síl·laba *fi* en la interl. sup.

Cap. 4.

1,4: *semblants*, afegit en la interl. sup.

1,5: *en la liras*, al ms.

2,4: *de sonido*, afegit en la interl. sup.; *posada en*, afegit en la interl. sup.

2,5: *distancia*, afegit en la interl. sup.

Cap. 5.

1,5: *que*, repetit; el primer, ratllat.

2,3: *de igualtat de syllabas*, afegit en la interl. sup.

2,5: *las quas no*, al ms.

2,7: *igualtat del versos*, al ms.

2,8: *...agud en la penultima syllaba...*, les tres primeres lletres de *penultima*, ratllades.

3,1: entre *syllaba* i *y que*, *com han pensat alguns*, ratllat.

3,2: *algus*, al ms.; entre *anomenan* i *versos*, *coxo*, *diminuts o imped*, ratllat.

3,3: entre *igualtat* i *aritmética*, *no sa*, ratllat.

3,6: *en la sylla ultima o penultima*, al ms.

[3,6: l'error d'*última* (que diu al ms.) per *antepenúltima* (que hauria de dir) és evident; en faig la correcció al text editat.]

Cap. 6.

1,5: *quant*, afegit en la interl. sup.

2,5: *a la lletra: la* afegit en la interl. sup.

3,4: *que son las unicas*, en la interl. sup.

4,1: *que que tantas*, al ms.

4,1: *en estas las vocals* al ms.

[4,1: corregeixo per restablir la concordança amb *versos*.]

Cap. 7.

1,1-3: des de *licencia* fins a *significacia*, subratllat al ms.

1,2: *esciurer*, al ms.

3,2-4: des de *licencia* fins a *vers*, subratllat al ms.

3,4: *immediate* al ms; *de un mateix vers*, afegit en la interl. sup.

3,5: després de *li resta lo*, *valor ô*, ratllat.

3,6: després de *si sols se*, *conglutina o*, ratllat.

4,4: *conglutinantla ab segona*.

[4,4: he restablert l'article oblidat.]

5,4: iter. *qui (ego qui qui quondam)*.

7,7-9: tot el fragment relatiu a Fontanella, és a dir, des de *No obstant* fins a *olvidadas*, afegit en la interl. sup.

9,1: després de *enter te*, *lo ultim*, ratllat.

11,1: després de *catalana*, *primeram^t*, ratllat.

12,2: *equival*, les tres darreres lletres afegides en la interl. sup.

12,3: *proposat en*, *en* afegit en la interl. sup.

12,3: *synèresis*] *dýeresis*.

[12,3: l'error és evident i el tornarà a cometre a 13, lín. 2; els corregeixo ambdós en el text editat.]

13,1: *senten alguns* afegit en la interl. sup.

13,2: *synèresis*] *dýeresis*.

13,4: *la primera* escrit en la interl., damunt de *no sols la*, ratllat; entre *perd* i *no sols*, diversos mots ratllats.

13,6: *primera* afegit en la interl. sup.

- 14,2: *se repetit* (en iniciar el *verso* del f. 239).
 14,5: aquest segon vers, en la interl. inferior de l'anterior.
 15,2: *vocable* afegit en la interl. sup.
 16,7: *significats del dos*, al ms.
 16,9: entre *antevocal* i *o de una...*, mot ratllat il·legible.
 17,6-7: *perque significant*, les tres primeres lletres de *perque* afegides en la interl. sup.
 17,11: *o pot fer* afegit en la interl. sup.
 18,4: *burle* al ms.
 [18,4: corregeixo a *burlé*, tal com apareix a RENGIFO (1703, 24) i per l'afirmació que acaba de fer Eura mateix: ... *la primera té accent agut...*]
 18,5: *tiera* al ms.
 19,6: entre *reduirse* i *al número, ninguna*, ratllat.
 20,4: *es llarga*, repetit al ms.
 21,1: *immediatas* afegit en la interl. sup.
 21,1: *syneresis que de tres vocals*.
 [21,1: l'aparició del relatiu *que* en aquesta expressió és errònia i fa equívoca l'argumentació. Al text editat l'he eliminada.]
 21,6: *est llatina* al ms.

Cap. 8.

- 1,2: *de distincta especie* afegit en la interl. sup.
 1,3: *una della ellas sola* al ms.
 1,3: *sola fentse vocal* en la interl. sup. damunt *fentse consonant o firme*, ratllat.
 1,4: *firme* afegit en la interl. sup.
 1,5-6: *y ultimament sens perdre lo sonido de ninguna lletra* afegit en la interl. sup.
 1,7: entre *diccions* i *immediatas*, mot ratllat.
 2,1-2: *estas vocables* al ms.
 2,2: *vocals* afegit en la interl. sup. damunt un mot ratllat.
 2,6: *de estas* afegit en la interl. sup.
 3,1: *primeram^t* afegit en la interl. sup.; *porque* al ms.
 4,2: *altres* repetit i ratllat.
 5,1: *vocal* afegit en la interl. sup. damunt d'un mot ratllat.
 5,3: *vocals* afegit en la interl. sup.
 5,5: *firme* afegit en la interl. sup.
 5,6: entre *y la u i lo valor, y ferlas*, ratllat; *y ferlas liquidas* afegit en la interl. sup.
 6,1: *vocals* afegit en la interl. damunt de *consonants*, ratllat.
 6,4: *est dicio* al ms.
 7,5: *en aquella dicio* en la interl. sup. damunt d'un mot ratllat.
 7,7: *present cor. sobre preterit*.
 7,8: *esta diccions* al ms.
 7,10: *paseo & son noms* afegit en la interl. sup., damunt d'uns mots ratllats.
 7,11: *passèo* afegit en la interl. sup.
 7,13: *vcal* al ms.
 7,16: entre *se fa* i *consonant, liquida*, ratllat.
 7,17-18: des de *si en estas* fins a *syneresis?*, subratllat al ms.
 8,4: entre *y lo* i *cap. 36, verb embia*, ratllat; *y en lo cap. 36*] en om. al ms.
 [8,4: he afegit la preposició per donar sentit a l'expressió, a la vista de la font (veg. la nota corresponent al text).]
 9,1: *syllaba* afegit en la interl. sup.
 9,7: *ensuberbit*, cor. damunt *ensuperbit*.
 10,4: *com en esta dicio: honor* afegit en la interl. sup.
 10,5: *o en un sol vocable*] un om. al ms.
 [10,5: al text editat he afegit l'article *un*, oblidat per l'autor, perquè és necessari per al sentit.]
 12,2: *por causa* al ms.
 12,3: *ni a la 2ª sens nova aspiració que fa la nova syllaba* afegit posteriorment.
 13,2: entre *diccions* i *hubo*, un mot ratllat; *y vida* afegit en la interl. sup.
 13,4: *sylla* al ms; *u* afegit en la interl. sup. damunt *ella*, ratllat.
 13,8: *passa a ferse*: la preposició afegida en la interl. sup.
 13,11: *pot* afegit en la interl. sup.
 14,2: *que* afegit en la interl. sup.
 14,4: *o devent perdre* afegit en la interl. sup.
 14,5: *que es vocal liquida*: entre *es* i *vocal*, mot ratllat.
 14,8: *poena* afegit en la interl. sup.
 15,3: en la línia inferior transcriu un altre vers llatí, ratllat.
 15,4-5: entre *manera* i *u-neà*, dos mots ratllats.

Cap. 9.

- Epígraf: entre *De i la, Eclipsis poetich*, ratllat.
 1,1: des de *significa* fins a *faltar* subratllat al ms.
 1,2: *o deixant*: la conjunció afegida en la interl. sup.
 1,3-4: *sens transportació de ninguna lletra* afegit en la interl. sup.
 2,1: *Tota estas* al ms.
 2,11: *numérica* afegit en la interl. sup.

- 3,2-3: des de *deixant* fins a *immediatas*, subratllat al ms.
 3,6: *una* afegit en la interl. sup.
 5,4: *y diccions* afegit en la interl. sup.
 5,5: *puniit per punivit* afegit en la interl. sup.
 5,6: *affeto*, cor. damunt *affecto*.
 6,3: *vocals* afegit en la interl. sup.
 6,6-7: des de *perls'* fins a *no se* afegit en la interl. sup.
 7,3: entre *en mes* i *especies, altrás*, ratllat.
 7,7: *Be-lles-tre-lla*: en la interl. sup., damunt la segona *e*, escriu una *a*: potser volia significar amb això que es pronunciava molt lleument?]
 7,8: entre *fent las* i *antevocals*, mot ratllat.
 7,9: *levissimament*: la sil·laba *ma* afegida en la interl. sup.

Cap. 10.

- 1,4: entre *amada* i *Cli-cier-mo-sa*, un mot ratllat.
 1,9: entre *manera no* i *queda*, un mot ratllat.
 1,10: *immediatas vocal* al ms.
 2,3: *fer* afegit en la interl. sup.
 2,4: *prenda* afegit en la interl. sup. damunt de *prendade*, ratllat; *prenda ermosa*: la sil·laba *er* apareix ratllada al ms.
 2,5: *pronunciar pren-der-mosa, ni Cli-cia-mada ab synalepha* afegit en la interl. sup.
 2,8: *o* afegit en la interl. sup. damunt de *y*, ratllat.
 3,1: entre *diftongos* i *que estan, en llengua*, ratllat.
 4,3: entre *acompañan* i *estas, en*, ratllat.
 5,1: *constant*] *consonant*.
 5,2: entre *estas* i *E-phraim, Ephraim*, ratllat.
 5,6: entre *estas* i *ai-re, Aire*, ratllat.
 7,1-2: *solla syllaba* al ms.
 7,2: *tahür, bahü* afegit en la interl. sup.
 7,3: *duplica*: la sil·laba *du* afegida en la interl. sup. damunt de *tri*, ratllat.
 7,5: entre *August* i *Paláu*, mot ratllat.
 8,2: entre *reäl* i *lleäl*, mot ratllat.
 13,2: entre *diörn* i *fiër, quèrn*, ratllat.
 14,2: *brïös* afegit en la interl. sup.; entre *estas* i *sa-yö, sayö*, ratllat.
 15,1: *pronuciant* al ms.
 15,2: entre *diörn* i *triümf*, un mot ratllat; entre *can-yut* i *triümfö, triüffö*, ratllat.
 15,3: *practica*: la sil·laba *prac* afegida en la interl. sup. damunt *dupli*, ratllat.
 15,5: *en una*, repetit i ratllat; *sola syllabas* al ms.
 16,2: *Joäp*, cor. damunt *Joär, lloär* afegit en la interl. sup.; entre *Joä-na* i *boä-to*, dos mots ratllats.
 18,5: *he-roich* afegit en la interl. sup.
 19,1: entre *constant* i *Este, Per exemple*, ratllat.
 19,4: entre *de-* i *-mo*, sil·labes ratllades.
 19,5: *y en dos esta* al ms. i afegit en la interl. sup.
 20,2: *suäu* afegit en la interl. sup.
 20,3: *fluc-tuär* afegit en la interl. sup.; *impotü* al ms.
 21,2: *la que se* al ms.
 22,1: *u y i*: la *i* afegida en la interl. sup. damunt de *a*, ratllat; *y la i*: la *i* afegida en la interl. sup. damunt de *a*, ratllat.
 23,2: entre *am-bi-guö* i *per-pe-tuö*, un mot ratllat.
 24,1: entre *syneresis* i *en la, may*, ratllat; *en la: la*, cor. damunt *la, poesia* afegit en la interl. sup. damunt de *idioma*, ratllat; *catalana*: la darrera sil·laba afegida en la interl. sup.
 25,3: *antecedeien* al ms.
 25,9: *göa* afegit en la interl. sup.
 26,1: *reduiir* al ms.
 26,2: *algun* afegit en la interl. sup. damunt d'un mot ratllat.
 26,3: *de 8 syllabas* afegit en la interl. sup.
 27,3: *Dan-doaël-na-car &. de-las-per-las* al ms.
 27,5-6: *de 8 syllabas* afegit en la interl. sup.
 28,1: entre *primera* i *vocal*, un mot ratllat.
 28,2: *en aquella prim^a. vocal* afegit en la interl. sup.
 28,3: en l'inici del f. 246, una línia de text i dues línies d'anotacions, situades al damunt de l'anterior, ratllades; des de *syneresis* fins a *syllaba* afegit en la interl. inferior, sota les ratlladures.
 28,7: entre *pronunciar* i *axi, desta manera Fugi*, ratllat; *axi* afegit en la interl. sup.
 28,9: *altra* afegit en la interl. sup.
 28,10: entre *y i se, si*, ratllat.
 28,10-11: *de anyadir: de* afegit al marge dret i *anyadir*, cor. damunt *anyadeix*.
 28,12: *aquella tres vocals* al ms.
 28,17: *preterit* afegit en la interl. sup.
 29,3: entre *consonants* i *sens, peraque puga ser lo mateix en totes las vocals respecte de altrás vocal: Perque las consonants no*, ratllat.
 29,4: *de accent agud* afegit en la interl. sup.
 31,3: *perque pora* al ms.
 31,7: *victoria*: al ms. hi figura *gloria*, error evident.
 32,1: *mes* afegit en la interl. sup. damunt de *moltas*, ratllat.

32,2-3: *entre de i las 3 vocals, totes*, ratllat.

32,3: *entre 3 i vocals, un mot* ratllat.

33,2: *entre vocals i ni ultimament, com se experimenta en este vers de 8 syllabas: si ho hagues dit alesoras, pronunciant lo axi: sihohagues-dit-a-le-so-ras*, ratllat.

33,3: *aquell ver al ms.*

Cap.11.

1,5: *diversas* afegit en la interl. sup. damunt de dos mots ratllats.

2,4: *imediatas* afegit en la interl. sup. damunt de *primeras*, ratllat.

2,7: *callàr, cor*. damunt *parlar*.

3,1: *no repetit*.

3,2: *entre vers i saphic, de Virgili: Euram [?] ad se Zephiramque vocat dehint talia fatur [?] lo qual se pronuncia en una sola syllaba aquella diccio dehint*, ratllat.

3,4: *entre diccio i su-e-tus*, mot ratllat.

5,1: *entre opinio i primeramèt, 2º* *perque*, ratllat.

6,1: *entre oradors i son, ab Quintiliano*, ratllat.

6,3: *quant* afegit en la interl. sup.

7,5-6: *este vers de 8 syllabas* afegit en la interl. sup.

7,8: *syneresis, cor*. damunt *synalepha*.

8,1: en iniciar el f. 247v, torna a repetir *syne*.

9,1: *y millor* afegit en la interl. sup. damunt de *algunes de*, ratllat.

9,1: *entre anteced^s i me ha, que*, ratllat.

9,3: *entre esp^e. i axi, no sols*, ratllat.

9,4: *succeheit* al ms.

10,3: *entre dos i senyaladas*, un mot ratllat.

10,5: *en* afegit en la interl. sup.

11,2: *la que tambe* al ms.

11,5: *entre exemple i este, quant en*, ratllat.

14,6: *diccios* al ms.

14,9: *lo primer* afegit en la interl. sup.; entre *home* i *du*, mot ratllat.

14,13: *treho-me* afegit en la interl. sup. damunt d'una ratlladura.

Annex V

Sermons

I

*Las Musas del Parnasso substituidas en el Monte del Carmelo*¹

Al ilustríssimo y reverendíssimo señor don fray Francisco de Olasso Hypenza, obispo de Lérida, del Consejo de Su Magestad, etc.

Destinada al sepulcro de el olvido, donde siempre, ilustríssimo señor, archivé mis escrituras, estava como las demás esta oración; porque siempre he dudado de ellas si es mejor que las consuma el polvo o las apriete la prensa, que gozen la luz del día o queden entre las sombras de la noche, hasta que instancias conmigo poderosas han hecho pública ésta que en V.S. busca su mecenas. El impulso primero ha sido ageno; el segundo, mío. Ageno el primero, porque jamás juzgué capaz de pública luz obra tan sin primor, trabajada, en fin, con penuria de capacidad y sin copia de libros: en territorio sin plantas no trabajan oficiosas las abejas, que donde no ay flores de donde chupar la miel no ay dulçuras para formar el panal. El segundo impulso mío ha sido, porque buscando al baxo de una infimidad el contralto de una protección ¿quién como V.S., que por especial propensitud de su grandeza e impresión afectuosa de confraternidad exalta y ornamenta la familia augustinense, podía proteger obra tan ínfima? Obra tan pequeña parece que no pedía protección tan grande, porque según la pieça es el encaxe y según el primor del lienço la guarnición, pero también sé que no se dedigna² el Primer Móvil de circunferenciar y proteger el orbe más inferior. No es la primera vez que se ha informado su juizio de mi poco talento y assí escusarele el chasco que, con la desprevenición al golpe, ofrece la novedad, que yo no puedo dexar de sacrificar las primicias de mi afán en altares de tan ilustre y superior veneración. Esperando que V.S. admitirá gustoso, si no los desaliños de la obra, los afectos del que en ella le besa la mano.

De V.S. ilustríssima capellán, fray Agustín Eura.

Extollens vocem quaedam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, et ubera quae succisti. Luc. 11.³

[1] Las Musas del Parnasso han feriado una vez en su celebrado monte las tareas y, dexando al fabuloso monte de el Parnasso, se han venido al verídico monte de el Carmelo. La causa total de la mudança de el monte ha sido sola la novedad del assunto. Apláudese a María baxo el título de el *Carmen*, que en nuestro vulgar es *verso*, y assunto de cármenes o versos sólo podían desempeñarle las Musas.

[2] Y para que a essa mudança y novedad se le apure la más pronta falsisimilitud, oíd: fingieron los poetas que en la fragosidad amena de el Parnasso se elebava sumptuoso el gimnasio de la poesía; era su presidente Apolo,⁴ los colegiales, nueve vírgines a quienes llamaron nueve Musas; sus nombres: Clío, Calliope, Erato, Euterpe, Thalia, Terpsichore, Melpómene, Polymnia y Uranie.⁵ En este monte apascentava el Pegasso, cavallo con alas, que con una patada descubrió la fuente Hipocrene, cuyas aguas bevían las Musas, infundiéndoles aquel sacro poético furor. Y, en fin,

¹ Edito en primer lloc la dedicatòria de fra Eura al bisbe Olasso (ff. §1-§1v) i, a continuació, el text del sermó (pp. 1-20). L'imprès ha estat descrit a la nota 41 de l'apartat **2. Obra** de la introducció. Regularitzo la puntuació, els accents i l'ús de majúscules-minúscules, així com la fluctuació i/j, esp. en els textos llatins; desenvolupo les abreviatures, fet que marco amb cursives. Aquests criteris són aplicats als dos sermons editats en aquest annex. Per tal de facilitar-ne la localització de passatges, en ambdós casos n'he numerat els paràgrafs.

² *Dedigna*: 'menysprea'.

³ Lc 11:27; notí's que és el passatge evangèlic que presideix també l'altre sermó, editat a continuació.

⁴ Nota marginal: «Nec tantum Phoebus gaudet Parnassia rupes. Virg.» La citació és de les *Bucòliques*, VI, 29. Per a d'altres citacions de Virgili i la presència de l'autor a la biblioteca del convent, veg. **Annex VII**.

⁵ *Uranse*, a l'original.

fabularon que el Pegasso, que le montó Bellorofonte, cayendo, boló al cielo y se transformó en constelación.⁶

[3] Obsérvese ora la imitación: el monte Parnasso es el Carmelo monte; el gimnasio de la poesía es un templo de María erigido en el Carmelo;⁷ María, animado Sol, es el Apolo;⁸ el Pegasso con alas convertido en constelación es el gran padre Elías⁹ que, bolando con alas de fuego por la diáfana vaga región, desapareció como exalación ardiente;¹⁰ y, en fin, si el Pegasso descubrió con una patada la fuente Hipocrene, en el monte Carmelo hallarán una fuente que llaman la fuente de Elías, donde fundó el profeta la carmelítica religión, fuente pura, que con un puntapié que dio al mundo la descubrió Elías, de donde beven sus hijos todo el ardor de su espíritu.¹¹

[4] Hasta aquí todo lo hemos hallado en el Carmelo, pero faltan las nueve Musas. Ya sale en el Evangelio una muger estudiosa: *Extollens vocem quaedam mulier de turba dixit*, que parece que hasta el Evangelio quiere animar mi fantasía; pero nada tengo, que las Musas eran nueve y yo no hallo sino una. Mi Agustino: no fue una sola la que exclamó *beatus venter* sino que fueron muchas: *Admiratae quaedam animae dixerunt: felix venter*.¹² Pues ¿cómo no se oye sino una? Es, dize Sylveyra, que una hazía el papel de muchas: *Voci mulieris alios etiam concensisse*.¹³ Haga, pues, oy Marcela el papel de las nueve Musas, y sea la poesía y las Musas las que canten las glorias del Carmelo.

[5] *Immisit in os meum canticum novum carmen Deo nostra*¹⁴ Púsome Dios a la cabeça y en el labio que cantasse sus alabanças en verso, dize el profeta rey. La primera dificultad que se ofrece es si los psalmos de David *sunt vera carmina*. Con variedad responden los autores:¹⁵ que no lo sean, lo prueban unos porque no tienen determinado número de pies que les componga, ni tienen especie cierta porque ni se reducen a exámetros, pentámetros, iámbricos, sáficos, alcaicos, archiloquios, ni a otra especie, aunque dize Lorino que ay algunos que son líricos;¹⁶ que lo sean, lo afirma san Agustín,¹⁷ y se persuade del título de algunos psalmos, que dize: *In finem in carminibus David*.¹⁸ Supongo, con la común, que son versos y passo a otra cuestión más útil y más dificultosa.

[6] ¿Porqué le puso Dios a David en la cabeça que dixesse toda su profecía en verso, quando todos los demás profetas dixeran su profecía en prosa? No he visto esta cuestión ventilada, pero diré, con Eutymio, que David acompañava sus proféticas voces con el arpa: *Psalmos David suamet ipsa cithara canebat*;¹⁹ y voces que con arpa se acompañan no son díssonas libertades de la prosa sino cónsonas limitaciones de la poesía.

⁶ Nota marginal: «In Bibliot. Musarum: verbo *Musa, Parnassus et Pegassus*». Sobre aquesta obra, veg. **Annex VII**.

⁷ Nota marginal: «*In eo montis Carmeli loco, ubi Elias olim ascendentem nebulam Virginis typo insignem conspexerat, eidem Purissima Virg. sacellum conduxerint*, Lect. 4 ad 2. Noctur. fest. Julii».

⁸ Nota marginal: «*Electa ut sol*, Cant. 6, v. 9».

⁹ L'orde carmelitana considerava Elies com a fundador pel fet que el profeta va habitar en una cova del mont Carmel. L'orde era conegut també com a *Ordo Elianus* (veg. REAU 1957 [1996, I, 401-402 i II, 65]).

¹⁰ 1R 18.

¹¹ Nota marginal: «*Fundatus est hic sacer ordo in Monte Curmeli [sic], juxta fontem Eliae*, In prologo regul.»

¹² Nota marginal: «Aug. tract. 10 in Joan».

¹³ Nota marginal: «Sylv. hic lib. 5, c. 23, q. 5, n. 29». Sobre Juan da Silveira, molt citat en aquest sermó, veg. **Annex VII**.

¹⁴ Nota marginal: «Psalm 39, v. 4».

¹⁵ Nota marginal: «Apud Lorinum in praef. in Psalm.». Sobre Jean Lorini, autor que apareix esmentat diverses vegades en aquest sermó, veg. l'**Annex VII**.

¹⁶ Nota marginal: «Lorinus, ibidem, fol. 13, lit. A, loquendo de hoc genere scriptionis Psalmorum ait: *Praesertim cum sit carmen lyricum*».

¹⁷ Nota marginal: «Aug. apud Lor., ibid. *Quibus numeris constant versus Davidici non scripsi, quia nescio... certis tamen eos constare numeris credo: illis qui eam linguam, scilicet hebraeam, probe callent*».

¹⁸ Nota marginal: «Psal. 4, v. 1, et 6, v. 1, et 5, v. 1, et 54, v. 1, in titulis».

¹⁹ Nota marginal: «Apud Lorinum ubi supr.»

[7] Es el arpa símbolo vulgarísimo de María, dize Sophronio,²⁰ y por ser la cítara de David y su psalterio, según san Hilario, el arpa que usa nuestra música cuyo cuerpo forma un triángulo montuoso o pyramidal cuya cima se reduce en punta de un elevado monte, según el mismo santo,²¹ podemos dezir que es símbolo de María del monte de el Carmelo. Pues si mis voces han de ir acompañadas y dirigidas por la dulcisona²² arpa del Carmelo, sean los acentos estrictas consonancias del Carmen: *Immisit in os meum canticum novum carmen*.

[8] Y, en fin, cada vez que los antiguos patriarchas gratificaron un favor especial, cada vez que tuvieron un assunto grande, le celebraron en verso, componiendo un nuevo cántico, como consta de los libros del Éxodo, Números y Deuteronomio:²³ *Tunc cecinit Israel carmen istud*. Pues ¿para assunto tan grande como María del Carmelo, no saldrá un cántico nuevo?

[9] Diez cánticos hallarán no más en el Testamento Viejo, contenidos misteriosamente, dize nuestro Jacobo de Valencia, en los diez versos del cántico del Magnificat,²⁴ de forma, dize, que todos los diez antiguos cánticos del Testamento Viejo no fueron más que una disposición para cantar a María su cántico; pues, en el día de María, cúmplase disposición tan deseada y salgan las Musas, los versos y los cánticos.

[10] Salga, pues, Marcela en el teatro del Carmelo a hazer el papel de las nueve Musas, de quienes es menester advertir que, aunque todas eran universales en la esfera del saber, cada una era en una arte singular,²⁵ porque Clío era eminente en la historia, *praeest historiae*; Calliope, en el verso heroico, *praeest heroico ca[r]mini*; Erato, en los versos amatorios, *praeest amatorio carmini*; Euterpe era presidente de la música e instrumentos de cuerda, *praeest tibiae cantui*; Talía, a las comedias, *praeest comediis*; Terpsichore,²⁶ a las danças, *praeest choreis*; Melpómene, a las tragedias, *praeest tragaediis*; Polymnia, a la representación y la energía,²⁷ *praeest actioni et histrionicae*; y Uranie, a la astrología, *praeest astrologiae*. Salga, pues, la musa sola del Evangelio a celebrar a María en el teatro del Carmelo en todas las artes donde eran las Musas eminentes; substituya para nueve, una, pero dexterada de la Gracia. *Ave Maria*.

* * *

Extollens vocem quaedam mulier de turba, dixit. Luc. 11.

[11] Clío es la primera del coro de las Musas y el arte donde se mira presidente es en la historia: *praeest historiae*.²⁸ Es la historia noticia de lo passado,²⁹ y oy Marcela, Clío más sagrada, alaba las entrañas y pechos de María por verbo de pretérito: *qui te portavit... quae succisti*. Pero, ¿qué historia de nuestro propósito refiere Marcela, alabando las entrañas y pechos de María? ¿Qué? Menciona haver salido de las entrañas de María y haverse alimentado a sus pechos la religión carmelitana. Oid a

²⁰ Nota marginal: «Serm. de Assumpt. B. Mariae Virg.» Sobre Sofroni, veg. **Annex VII**.

²¹ Nota marginal: «Apud Kircherum, lib. 2, de arte mag. cons. et dis. ubi ex D. Hilario, ait: *Ipsi similitudinem arpa nostratis tribuit quam ipsi forma triangulari adpingunt*». Sobre Atanasi Kircher, veg. l'**Annex VII**.

²² Cf. **1 294**: «entre dulcisonos cors».

²³ Nota marginal: «Num. 21, v. 17; Exod. 15, v. 1 et Deut. 21, v. 19». Ha de ser Dt 31:19.

²⁴ Nota marginal: «Apud Jacobum de Valentia in Psalm. 32 et Salm. t. 3, trac. 11. *Nec defuit quod Mariae canticum, quod inter Evangelica primum est, praedictum putaret, ubi ad novum invitatur, decem constans versibus, praesignificatis decem canticis veteris Testamenti, Mariae sororis Moysi, Deborahae, Annae Davidis, Salomonis, Iudith Ezequielis, Abacuch et trium puerorum*». L'autor és Jaume Peres, bisbe de València (veg. l'**Annex VII**).

²⁵ Nota marginal: «Clio gesta canens transactis tempora reddit, Calliope libris heroica mandat; plectra gerens Erato saltat pede carmine vultu doctiloquis calamis; Euterpe flatibus urget; comica lascivo gaudet sermone Thalia; Terpsichore affectu citharis movet, imperat, auget; Melpomene tragico proclamat moesta boatu; signat cuncta manu loquitur Polymnia gestu; Uraniae coeli motus scrutatur et astra».

²⁶ *Derpsichore*, a l'original.

²⁷ *Enargia*, a l'original.

²⁸ Nota marginal: «In Bibliot. Musarum, verbo *Musa*».

²⁹ Nota marginal: «*Qua sine praeteritae non esset mentio vitae*. Ibidem, verbo *Historia*».

Sylveyra sobre las referidas palabras de Marcela:³⁰ *Sic et ex his carmeliticum nostrum ordinem B. Virgo spiritualiter produxit*. Y para que no me digáys que cito autor apasionado, léanse las bulas de Gregorio XIII y Sixto IV.³¹

[12] Refiera nuestra musa succinctamente la historia. Retirábase Elías del tráfigo popular a la soledad apacible del Carmelo. Vio subir una pequeña nube, figura de María, y, revelándosele la noticia de María y sus más sagrados misterios, instituyó entonces la religión carmelitana, viviendo con algunos religiosos vida monástica y religiosa; y en consecuencia de su historia dirá la musa que los religiosos del Monte Carmelo son los primogénitos o los primeros hijos de María.³²

[13] *Ante omnes colles ego parturiebar*. Dize María por el Sabio:³³ yo ya paría antes de todos los collados; por aora sólo tengo la dificultad en la exclusiva. Noten que no dize: *ante omnes montes*, sino *ante colles*, sobre que en la cláusula inmediata [*si*] antecedente hablava de los montes. La razón la veo clara: porque aunque María en la línea de la Gracia parió hijos espirituales muy fecunda y puntual, pero antes del Monte Carmelo, *ante montes*, donde parió la religión carmelítica, no tuvo otro primero espiritual parto. *Ante colles ego parturiebar*, que por esso en confirmación deste discurso dize B. Thomás Bosco:³⁴ *Inter religiones, quae titulo B. Mariae gaudent horum primus est S. Mariae de Monte Carmelo*.

[14] Calliope es la segunda del coro de las Musas y el arte donde se mira presidente es en el *carmen* heroico: *praeest heroico carmini*. Es el verso heroico para asuntos heroicos, animosos y magnánimos. Y oy, dize Sylveyra, se enseñó Marcela musa heroica, Calliope magnánima: *resplenduit eius magnanimitas*.³⁵ Porque quando se le oponían a Christo los judíos maldicientes y contumeliosos, salió Marcela animosa, y redargüiendo la obscura prescripción de la calumnia con el famoso blandón de la alabança, se puso a celebrar los pechos y las entrañas de la madre. Y celebrando en ellas el origen de la religión carmelitana, dize la musa que, entre todas las religiones de María, donde fue más heroica la devoción, zeloso el culto y animoso el respeto, fue en los hijos de el Monte de el Carmelo; porque yo observo que los frayles del Carmelo han sido hijos tan atentos de María, que con su fundador Elías le anticiparon el crédito. Antes de nacer María, ya se mirava celebrada de aquesta religión heroica; aún no tenía aras, y ya pisava holocaustos, inábil para el empleo, idónea para el aplauso. Esta religión sola la veneró en figura, que las demás sólo la veneraron en especie; las otras llegaron a aplaudirla después que passaron a admirarla, los hijos del Carmelo predicáronla antes de verla.

[15] *Viderunt eam filiae Sion et beatissimam praedicaverunt*.³⁶ Las hijas de el Monte de Sión, dize el Esposo que aplaudieron y celebraron a María, según la frase y común exposición; muy pagado está el Esposo de que alabassen a María los hijos de el Monte de Sión. ¿Y de los hijos de el Monte de el Carmelo? Para la respuesta no hemos de hazer más que juzgar y advertir el texto. Vieron, dize el Esposo, a María los hijos de el Monte de Sión, y porque la vieron, la alabaron, *viderunt et praedicaverunt*. Ésto hizieron los hijos de el Monte de Sión. ¿Y los hijos de el Monte de el Carmelo? Éstos³⁷ predicáronla antes de verla; aún no la veían, ya la celebravan. Pues si el Esposo se mira tan pagado de los hijos de Sión, que porque vieron a María la alabaron, ¿qué será de los hijos de el Carmelo, que celebráronla antes de verla? *Viderunt eam filiae Sion et beatissimam praedicaverunt*.

³⁰ Nota marginal: «Sylv. hic lib. 5, cap. 23, q. 26, n. 136».

³¹ Nota marginal: «Greg. XIII. *Sacrum ordinem sub invocatione eiusdem B. Mariae de Monte Carmelo eadem Virgo edidit*. Sixtus IV. *Genuit produxitque Sacrum Ordinem B. Mariae de Monte Carmelo*».

³² Veg. la nota 9, més amunt. La figura d'Elies en relació al tema maríà apareix sovint desenvolupada en la tradició cristiana (veg. RÉAU 1957 [1996, I, 402 i 407]). Els carmelites s'autoanomenaven *Purissimae Virginis filii* (RÉAU 1957 [1996, II, 65]).

³³ Nota marginal: «Prov. 8, v. 25». La Vulgata no diu *omnes*.

³⁴ Nota marginal: «De insignis Ecclesiae, lib. 6, fol. 101». No ens ha estat possible identificar aquest autor (veg. **Annex VII**).

³⁵ Nota marginal: «Hic lib. 5, c. 23, q. 7, n. 43».

³⁶ Nota marginal: «Cantic. 8, v. 25». És Ct 6:8: a la Vulgata no apareix el mot *Sion* en aquest lloc.

³⁷ *Estes* a l'original.

[16] Erato es la tercera del coro de las Musas y el arte donde es Erato eminente es en los versos amorios: *praeest amatorio carmini et hymnis*. Son los versos amorios cartilla del amor por donde empieza a enseñarse quando es niño, fácil explicación, en fin, de una pasión amorosa. Y oy el espíritu amante de Marcela, Erato christiana, sobresale con amoroso intrépido furor, *resplenduit constans mulieris charitas*,³⁸ alabando al Hijo de María. Y siendo también hijos de María los frailes de el Carmelo, diga la musa los favores y finezas que han logrado de María los hijos de el Carmelo. Y porque es imposible, en la brevedad que se requiere, reducir todos los favores, prerogativas y gracias que ha logrado de María essa religión querida, sea crédito de las demás la fineza singular de ofrecer María al beato Simón Anglico el escapulario de lana, obra de sus manos, vestido singular que dio María a toda essa religión, en crédito y prendas de su amor, como dize Sylveyra: *In signum et pignus sui amoris ergo suum Carmeliticum Ordinem*.³⁹ Arguyendo de aquí la musa que los religiosos de el Carmelo son la familia propria o los más familiares y domésticos de María.

[17] *Omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus*.⁴⁰ Los domésticos todos de María, toda su familia, dize el Sabio, que anda vestida de doblados. Difícil texto por su indeterminación y por la diversidad de versiones. Jansenio lee: *Id est duplices lanas*. Otro lee: *Vestiti sunt cocco*. Unos quieren que los domésticos de María truxessen dos vestidos; otros, uno solo.⁴¹ Pero yo me conformo con la moral exposición de Lyra, que lee: *Duplicibus, id est, sapientia et patientia*.⁴² Vistió María a su familia o domésticos con vestidos, una parte sabiduría y otra parte paciencia. Mística significación de el escapulario religioso de quién la parte posterior, que passa sobre las espaldas, significa en el religioso paciencia, y la parte anterior, que cae sobre del pecho, significa sabiduría; porque sabiduría y paciencia es el vestido de el frayle. Pues si son los religiosos de el Carmen los primeros a quienes, buscando lana María, *quaesivit lanam*, les ha vestido el misterioso indumento del escapulario, ¿quién me ha de negar que son los hijos del Carmen la familia propriissima y los domésticos más estimados de María: *omnes enim domestici eius vestiti duplicibus*.

[18] Euterpe es la quarta del coro de las Musas, cuyo plectro es el más dulce en los instrumentos músicos y canto: *praeest tibiae cantui*. Son los instrumentos músicos los que acompañan a las voces los acentos, y oy el músico plectro de nuestra Euterpe christiana, levantando el punto a la voz, *extollens vocem*, canta canoramente divinas alabanças: *Toto pectore encomia Christi decantat*.⁴³ Cuyo espíritu músico armonioso parece que ha infundido Marcela a los hijos desta religión; porque verán que solos los carmelitas entre todas las religiones, en esta provincia a lo menos entre todas las religiones, son los frailes que mantienen con cuydado dulce capilla de canto para cantar con arte y con primor en el coro, al compás de músicos instrumentos las divinas alabanças. Éste es el canto que quiere Dios en el coro.

[19] *Bene psallite ei in vociferatione*.⁴⁴ Cantadle bien a Dios en la vociferación, dize el profeta cantor. Yo no sé como vociferan do puede cantarse bien, si no es que digamos con Jacobo de Valencia⁴⁵ que el profeta habla de las antifonas y psalmos que cantan las comunidades en el coro, y que no quiere Dios que en el coro se cante sin arte y sin compás, porque lo demás no es cantar sino meramente vociferar, sino que quiere Dios que en el coro se cante bien y con arte. Oíd a Egellio:⁴⁶ *Non acclamationes populi minus periti artis canendi, sed quo potest modo peritorum cantum approbantis*. No es la aplicación necesaria.

³⁸ Nota marginal: «Sylv. hic lib. 5, cap. 23, q. 8, n. 51».

³⁹ Nota marginal: «Idem et ibidem, q. 28, n. 117».

⁴⁰ Nota marginal: «Proverb. 31, v. 21».

⁴¹ Nota marginal: «Apud Cornelium Jansenium, hic». Sobre Janseni, veg. l'Annex VII.

⁴² Sobre Nicolau de Lira, veg. Annex VII.

⁴³ Nota marginal: «Sylv. hic, lib. 5, cap. 23, q. 8, n. 52».

⁴⁴ Nota marginal: «Psalm. 32, v. 3».

⁴⁵ Jaume Peres (veg. Annex VII).

⁴⁶ Nota marginal: «Apud Lorinum, supra versum huius Psalmi».

[20] Thalía es la quinta del coro de las Musas, de cuya vena emana poético humor a las comedias: *praeest comediis*.⁴⁷ El principal cuydado en las comedias es dar a la comedia un título que corresponda y comprenda toda su materia; y oy todo el cuydado de Marcela, Thalía más sagrada, es dar un título laudatorio que corresponda y comprenda toda la grandeza de Christo, y para ésto acude nuestra musa al vientre de la Madre, que es sólo el que pudo comprender sus inmensidades: *Quem coeli capere non poterant tuo gremio contulisti*.⁴⁸ Y, girando el bordo azia nuestro assunto, dirá la musa que ni oy las alabanzas divinas se han de intitular del nombre de Jesuchristo sino sólo de su Madre, ni las glorias de la religión del Carmelo han de intitularse del nombre de su fundador Elías, sino que de María de el Carmelo han de tomar la nomenclatura. Es singular observación de uno de sus hijos: los hijos dessa religión no se dizen eliotas, del nombre de su fundador Elías, sino carmelitas, del nombre mismo de Santa María del Carmelo.

[21] *Haec vocabitur Virago, quoniam a viro sumpta est*.⁴⁹ Puso nombre Adán a su consorte y quiso que se llamasse *Virago*, del nombre suyo, por haver sido él su fundador: *quoniam a viro sumpta est*. Pregunto: ¿y llamáronla *Virago* en adelante? Ni Adán, ni otro alguno, ni entonces, ni después, la llamaron con tal nombre, sino que después la llamó *Eva*: *Et vocavit Adam nomen uxoris suae Eva*.⁵⁰ ¿Y el nombre de *Virago*? Boló esse nombre. ¿Y porqué ha de llamarse *Eva*? *Eo quod mater esset cunctorum viventium*.⁵¹ Quiso Adán honrar a su consorte, por acordarse Adán que era figura *Eva* de Aquella que era único remedio al recobro de su malograda vida, y por este respeto singular quiso honrar a su consorte con el nombre de *Eva*, que es lo mismo que *mater cunctorum viventium*, nombre proprio de María, según el abad Guilelmo:⁵² *Sunt qui dicunt, sic uxorem suam appellasse Adamum habito respectu ad venturum Messiam a quo solo peccati remedium expectabat qui nasciturus erat ex sola muliere et idcirco mulier dicta est mater viventium*.

[22] ¡O, qué del caso para la religión del Carmen! Bien es verdad que essa religión del nombre de su fundador Elías havia de llamarse eliota, assí como *virago* la consorte de Adán del nombre de el varón que fue su fundador primero: *quoniam de viro sumpta est*. Pero assí como la consorte de Adán por especial favor y respeto singular se llamó *Eva*, *id est mater omnium viventium*, que es nombre proprio de María, assí mismo por favor especial se llama essa religión de Santa María de el Carmelo, tomando de María la nomenclatura.

[23] Terpsíchore es la sexta del coro de las Musas. Es Terpsíchore presidente en los bayles y danças: *praeest choreis*.⁵³ A ayre reducen las danças de su primor, pero, en fin, sea ayre con compás. Todos los preceptos y observaciones de las danças se finalizan a caminar a compás y con concierto, a llevar recto y garboso el movimiento; y oy Marcela, Terpsíchore más sagrada, quando iban tan descompassados y descabeçados los judíos, que dezían que Christo curava los obcessos en nombre de Beelzebub, los dirige nuestra musa al conocimiento de su divinidad: *Publice divinam maiestatem fatetur*, dize Sylveyra.⁵⁴ Y, dirigiendo el discurso nuestra musa al assunto de la solemnidad, combida para un sarao donde dança María del Carmelo con sus hijos carmelitas, tan ayrosos y a compás, con saltos tan garbosos de el espíritu, que han de llevarse universal el aplauso y admiración.

⁴⁷ Als preliminars del *Parnaso español* de Quevedo, a Talia li és prescrita una funció un xic diversa: és la musa que «canta poesías jocosas, que llamó burlescas el autor, esto es, descripciones graciosas, sucesos de donaire y censuras satíricas de culpables costumbres, cuyo estilo es todo templado de burlas, y de veras» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 131).

⁴⁸ Nota marginal: «In Officio parvo B. Mariae».

⁴⁹ Nota marginal: «Gen. 2, v. 23». La Vulgata fa «de viro».

⁵⁰ Gn 3:20.

⁵¹ Gn 3:20, a continuació de la citació anterior.

⁵² Nota marginal: «Guillelmus abbas, apud Delrium: *Siquidem per hoc quod facta est verbi mater corporalis, facta est membrorum ejus Mater spiritualis*». (Sobre Del Rium, veg. **Annex VII**).

⁵³ Als esmentats preliminars del *Parnaso español* de Quevedo, Terpsícore pren una funció més àmplia i més lligada a la letra escrita: és la musa que «canta poesías que se cantan y bailan; esto es, letrillas satíricas, burlescas y líricas, jácaras, y bailes de música interlocución» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 123).

⁵⁴ Nota marginal: «Sylv., hic, lib. 5, cap. 23, q. 4, n. 16».

[24] *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?*⁵⁵ ¿Qué verán en Sulamites, dize el Esposo, sino coros de milicia? ¿Cómo “qué verán”? Verán aurícomo⁵⁶ y vistoso el pelo como púrpura real.⁵⁷ Verán bulliciosos los dos ojos como los de la paloma.⁵⁸ Verán en su nariz el perfil emulando a una torre el nivel.⁵⁹ Verán los dientes blancos y menudos como una corta grey de cándidas y graciosas ovejas.⁶⁰ Todo eso, y aún más, al mismo Esposo le mereció hipérboles y observaciones; pues ¿cómo aora dize el mismo Esposo que en Sulamites no ay más que ver? Porque es en ella lo más digno de admirar, dize Gislerio.⁶¹ Pues, ¿qué serían esos coros de milicia? Oíd a Sotomayor, *hic: Quid in me intueri aliud licet nisi multitudinem quamdam virorum ac mulierum, qui ad modum castrorum undique acclamantes circundant me ducentes choros et choreas exercentes.*⁶² Acordóse el Esposo que Sulamites dançava con donayre las danças de Tiro y de Sidón, y ésto era lo que al Esposo le picava más el gusto. ¿Qué será, pues, ver a los hijos del Carmelo con su Sulamitas soberana dançando tan a compás en los teatros del orbe, tan acompasados los saltos de el espíritu? ¿No se han de llevar universal la admiración? *Quid videbis etc.*

[25] Melpómene es la séptima del coro de las Musas, cuyo espíritu inspira poético furor a las tragedias: *praeest tragaediis*. Este espíritu se le ha infundido a nuestra musa, Melpómene christiana, pues, sin embargo que preconoce que todas las operaciones y prodigios de Christo le apressuravan a la mayor tragedia, no duda, resuelta, también ella defendiendo su inocencia, exponerse cómplice de la lástima a ser partícipe de una tragedia: *Satis periculosa et multo exposita discrimini.*⁶³ Y mejorando oy nuestra musa lo trágico de su plectro, celebra a María de el Carmelo como a singular adjutriz en las últimas y postrimeras tragedias; pues se cree piamente del Decreto de Paulo V que las almas destos⁶⁴ religiosos y de los que tienen con ellos confraternidad que, para borrar el último reato o debitorio de la culpa en el horno del Purgatorio, están representando la mayor tragedia. El día sábado primero las saca María de entre las llamas de el horno del Purgatorio, transformándose en teatro de gloria el tablado de la mayor tragedia.

[26] Previa significación a tanta duda, encuentro en el Levítico ceremonioso: *Per singula sabbata mutabuntur coram Domino*. Cada sábado se mudavan los panes de proposición y havían de estar despaviladas las luces de las lámparas.⁶⁵ Aquí se puede dificultar: ¿para qué en el sábado essa ceremonia? Y siendo el sábado día de María, me atrevo a dezir que era una anticipada significación de el alivio que en el horno de el Purgatorio cada sábado logran los hijos de Nuestra Señora de el Carmen. Y sino oíd las circunstancias. Los panes de proposición, que cada día se mudavan sobre la mesa puríssima, cada sábado salían de los ardores de el horno, y cada sábado los hijos de María de el Carmelo salen de el horno del Purgatorio. El cendal de una lámpara tampoco es más que una figura puntual de una alma que está ardiendo entre la llama del Purgatorio, porque verán que el cendal no se consume y se abraza,⁶⁶ no se aniquila y padece, que es lo que passa en el Purgatorio con los espíritus que arden entre aquellas llamas; luego, ¿tenemos aquí una previa significación a tanta dicha? Y si tanto esta gracia se celebró en figura, ¿cómo se deve agradecer executada?

⁵⁵ Nota marginal: «Cantic. 7, n. 1».

⁵⁶ 'De cabells d'or'; cultisme llatí, d'*auricomus*.

⁵⁷ Nota marginal: «*Comae capitis eius sicut purpura regis*. Cantic. 7, v. 5». Per comptes d'«eius» la Vulgata fa «tui».

⁵⁸ Nota marginal: «*Oculi tui columbarum*. Cantic. 1, v. 5». És Ct 1:14.

⁵⁹ Nota marginal: «*Nasus tuus sicut turris*. Cantic. 7, v. 4». Ha de ser «tuus».

⁶⁰ Nota marginal: «*Dentes tui sicut grex ovium*. Cantic. 6, v. 5».

⁶¹ Nota marginal: «*Quid quasi spectaculum intuebimini in Sulamite nisi*. V. Gisler, in Cantic. hic». Sobre Michelle Ghislieri, veg. **Annex VII**.

⁶² Sobre Luis de Sotomayor, veg. **Annex VII**.

⁶³ Nota marginal: «Sylv. hic, q. 7, n. 43».

⁶⁴ *destes*, a l'original.

⁶⁵ Nota marginal: «Levit. cap. 24, v. 8».

⁶⁶ Llegiu 'abrassa'.

[27] Polymnia es la octava del coro de las Musas, y el arte donde se mira presidente es en la representación y la energía: *praeest actioni et histrionicae*.⁶⁷ Cuyo sacro retórico furor parece que se ha robado Marcela, Polymnia christiana, pues en la mitad de la turba, con la mayor facundia, energía⁶⁸ y desembaraço, peroró breve pero compendiosa, siendo admiración respetuosa a todos los circunstantes: *Multa audatia et fortitudine publice in conspectu phariseorum*, dize Sylveyra, citando a san Buenaventura.⁶⁹

[28] La representación y la energía⁷⁰ deste polímnico furor puede aplaudir nuestra musa en toda la religión carmelitana, pues es toda ella un seminario de theólogos y oradores grandes, que en los teatros y púlpitos de el orbe han representado y defendido los mysterios más dificultosos de María y toda la religión christiana. Dígalo su padre y fundador Elías, a quien en el Carmelo se le reveló la Concepción Inmaculada de María, comunicó esta revelación a sus discípulos y quedó entre ellos de unos a otros como a tradición hasta la venida de Jesuchristo, defendiéndola después acérrimamente essa familia.⁷¹ La maternidad de María defendió gloriosamente san Cyrilo Alexandrino en el concilio efesino, de quien fue san Cyrilo presidente, contra el impío Nestorio; su virginidad la defendió infatigable san Juan Damaceno, todos desta esclarecida familia.

[29] Y siendo los hijos de el Carmelo tan vivos representantes y acérrimos defençores de los divinos mysterios, dize la musa que en la fin del mundo los religiosos carmelitas serán los soldados de la compañía del capitán Elías, que, convirtiendo la infidelidad al culto del verdadero Dios, defenderán al Messías contra la perversidad del Antichristo.⁷²

[30] *Ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri*⁷³ Éstos⁷⁴ verán, dize el profeta Isaías, la gloria de Dios en su venida, y convertirán la gentilidad al culto del verdadero Dios, añade A Lapide.⁷⁵ Supongo que en la común accepción habla el profeta de Christo en la primera venida, pero usando de aquella libertad que concede Cornelio a Lapide, diziendo que en su profecía Isaías habla algunas vezes de Christo en su venida segunda,⁷⁶ digo que si alguno de los textos de Isaías se pueden entender de Christo en su segunda venida es el citado; y, por consiguiente, que los que verán a Christo y defenderán sus glorias en la venida segunda de el Juizio Final serán los religiosos carmelitas. Y sino, advertid el contexto immediate *[sic]* antecedente: *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron*. Las compañías de guardias que llevará entonces Christo serán tres: la del Libano, la del Carmelo y la de Sarón, pues los soldados que tiene ya alistados el Messías por la segunda venida, ¿no es la compañía del capitán Elías? Consta ésto de Malachías profeta.⁷⁷ Luego los religiosos carmelitas son los soldados alistados para facción tan gloriosa. Pero noten que la compañía del Carmelo irá en el medio: en el medio o en el centro de el ejército anda el general o la Suprema Magestad; con que los religiosos carmelitas, con su capitán general Elías, serán las reales guardias que defenderán al Messías verdadero contra toda la perversidad de el Antichristo: *Gloria Libani data est ei decor Carmeli et Saron; ipsi videbunt gloriam Domini*.

⁶⁷ Als preliminars del *Parnaso español* de Quevedo, Polímnia és definida amb funcions diverses, i més precises, que les que li atorga fra Eura: és la musa que «canta poesías morales, esto es, que descubren y manifiestan las pasiones y costumbres del hombre, procurándolas enmendar» (BLECUA ed. 1969-1981, IV, 103).

⁶⁸ *enargia*, a l'original.

⁶⁹ Nota marginal: «Sylv. hic, q. 6, n. 37».

⁷⁰ *enargia*, a l'original.

⁷¹ Nota marginal: «Noster Ægidius Lucitanus, tom. de Concep., lib. 3, q. 4, art. 1, § 1, n. 8 & alii plurimi». Sobre Egidi Lusità, veg. l'**Annex VII**.

⁷² Cf. Ap 11:3-13: Elies és tradicionalment identificat com un dels dos testimonis de Déu enfront de l'Anticrist. Veg. RÉAU 1957 [1996, II, 729-730].

⁷³ Nota marginal: «Isaiae cap. 25, v. 2». És Is 35:2.

⁷⁴ *Estes*, a l'original.

⁷⁵ Nota marginal: «*Gentilitatem et gentium nationes vera religione et cultu Dei fiet eorum particeps*. Alap., hic». Sobre Corneli de Lapide, veg. **Annex VII**.

⁷⁶ Nota marginal: «*Solet propheta tristibus laeta subjungere descripsit orbis ac impiorum in fine mundi exidium*. In praelatione ad dictum caput.».

⁷⁷ Nota marginal: «*Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam*. Malach. 4, v. 5».

[31] Uranie es la última del coro de las Musas y es esta Musa presidente en las prenocios de la astrología: *praeest astrologiae*. La astrología y la historia cierran todo el tiempo, porque aquesta es de lo pasado y aquella de lo futuro. Y lo futuro y lo pasado son las dos extremidades o las dos extremas partes de el tiempo, con que de la primera a la última de las Musas queda famoso todo el tiempo. Substituye oy Marcela a Uranie su habilidad, pues, Uranie noticiosa, preconoce ya que serán dichosas las entrañas que a Christo le portaron y los pechos que le pascieron: *Beatus venter... beata ubera*. Y al mismo tiempo nos pronostica y denuncia que María no ha de dexar jamás a la religión carmelitana, sí que ha de durar y conservarse essa religión gloriosa y observante hasta la fin del mundo. Y para que eche también nuestra musa su juicio astrológico,⁷⁸ tire líneas en el Ecclesiástico.

[32] *Semen eorum et gloria eorum non derelinquetur*.⁷⁹ No ha de quedar desamparada una familia, dize el Sabio. Toda la habilidad de nuestra astrología consiste en averiguar qual sea essa prosapia. Tiremos las líneas en el mismo texto. En el texto hallamos que desta familia los nietos espirituales son los herederos: *Haereditas sancta nepotes eorum*.⁸⁰ Aún es muy alto esse Cielo para echar nuestro pronóstico. Tiremos otra línea azia el versículo 12, donde leo: *In testamentis stetit semen eorum*. Essa familia, essa generación espiritual tuvo consistencia en uno y otro Testamento. Aora sí que me atrevo a echar mi astrología porque la familia religiosa espiritual que tuvo consistencia en el Testamento Nuevo y en el Testamento Viejo es sola la religión que nació en el Carmelo: *in testamentis stetit semen eorum*.

[33] Tiremos otra línea en el capítulo 48, donde, hablando el Sabio de los profetas y patriarchas en particular, empieça: *Surrexit Elias propheta quasi ignis*.⁸¹ Pues ¿ay otra familia espiritual y religiosa que se derive de otro alguno de aquellos antiguos patriarchas sino essa espiritual generación que Elias dexó en el Carmelo? Luego en buena y sagrada astrología puede dezir el pronóstico que María no ha de dexar jamás a la religión carmelitana, sí que ha de durar y conservarse en aquel pristino candor de sus leyes y observancia hasta la fin de el mundo: *Semen eorum et gloria eorum non derelinquetur*.

[34] Y para que tenga crédito cabal mi astrología, oíd la promesa indeleble que hizo María al beato Pedro Thomás: *Confidito Petre: religio enim carmelitarum in finem usque saeculi est perseveratura; Elias namque eius institutor, iam olim etiam a Filio meo id impetravit*.⁸²

[35] Acabado está el certamen poético de las nueve Musas, representado por Marcela, su única y puntual substituta. Pero paréceme que ha desviado⁸³ mucho nuestra musa del assunto, porque este certamen poético a honor de María se propuso y es la mayor parte asuntos y encomios⁸⁴ a la religión carmelitana. Pero no importa, porque assí como oy para alabar a Christo apeló Marcela a las alabanças de la Madre, *beatus venter*, porque quiso favorecer a su sexo, dize Sylveyra,⁸⁵ assí oy también para alabar a la Madre acude a las alabanças de los hijos para favorecer a su estado.

[36] Y con razón, porque es el Carmelo toda la gala de María. Y si no, atended: en su cabeça levanta la muger el altar vistoso a su adoración y equivocando las aras a los cultos, erige María en su cabeça el Carmelo: *Caput tuum ut Carmelus*.⁸⁶ Son los rizos de una cabeça feminil, riza o juguete del

⁷⁸ *Astrologia*, a l'original.

⁷⁹ Nota marginal: «Ecclesiast. 44, v. 13».

⁸⁰ Ecli 44:12.

⁸¹ Ecli 48:1.

⁸² Nota marginal: «In Offic. S. Petri Thomae Patriarchae, in lect. 5 ad Matut. a S. Congregatione rituum approbato». Sobre Pere Tomàs, veg. **Annex VII**.

⁸³ *deviado*, a l'original.

⁸⁴ *encomicos*, a l'original.

⁸⁵ Nota marginal: «*Suo voluit favere sexus*. Sylvey. hic, q. 18 n. 103».

⁸⁶ Nota marginal: «Cantic. 7, v. 5».

zéfiro lascivo, y es la cabeça del Carmelo feliz elevada estación del ayre salubérrimo del Espíritu Santo.⁸⁷ Es la cabeça la primera que recibe el efecto e influencia celestial, y es la cabeça del Carmelo la que primera participa el influxo feliz del orbe más superior.⁸⁸ Es la cabeça lo más abstracto o apartado de la tierra,⁸⁹ y es la cabeça del Carmelo en este punto de abstracción tan metafísicamente abstracto que, quando universalmente ay tantos lógicos que siempre están mirando y discurriendo *ad quem*, sólo piensa la cabeça del Carmelo *a quo*. Y, por último, es la cabeça cambra universal de los sentidos o facultades exteriores e interiores, órgano común de las potencias espirituales, que es un todo de el todo, y es el Carmelo todo tan apreciado de María que en fe de su estimación María se lo pone en o sobre su cabeça: *Caput tuum ut Carmelus*.

[37] Perdona ya, religión insigne, los barbarismos del discurso y dissonancias de la voz ya que has sido tu la que me has puesto al empeño de dezir tu celsitud. Yo no tendré la culpa de no haver te sabido celebrar; sólo tendré la nota de no haver me sabido resistir. Pero si pueden suplir a los defectos del discurso las sobras de voluntad, admite, religión ilustre y Vós, Madre gloriosa de familia tan noble, el afecto en recompensa del discurso, el respecto en retorno del aplauso y mi confesión humilde en cambio de la Gloria. *Ad quam, etc.*

⁸⁷ Nota marginal: «*Saluberrimum habet aerem. Gislelius in Cantic. hic*».

⁸⁸ Nota marginal: «*Coelo est proximior. Apud eundem hic*».

⁸⁹ Nota marginal: «*A rebus et locis caenosis elevatus. Apud eundem ibidem*».

II

Oración panegírica que al más soberano culto de María Santíssima de Montserrat consagró la nación catalana residente en esta corte⁹⁰

Beatus venter, qui te portavit, etc. Luc. 11, v. 27. *Caro mea vere est cibus, etc.* Joann. 6, v. 55.

[1] Bien ageno, Virgen sacrosanta, estaba mi pensamiento de predicaros en la corte, baxo el título de Montserrat, quando pocos días ha os besé la mano en el mismo monte. Ageno estaba, no sólo por razón de mi insuficiencia conocida, sí también por la distracción embarazosa que lleva consigo el accidente en que me encuentro oy, de passagero. Mas ya que ciertas persuasiones bien fundadas han podido vencer y a un mismo tiempo alentar mi timidez, tengo a providencia especial el que a los primeros passos, visitasse a Montserrat, rodeasse el monte, viesse el Santuario y adorasse aquella Santa Imagen, porque lo áspero y devoto de aquel monte, las grandezas y maravillas de aquella casa, las gracias y primores de la efigie de la Virgen, sólo lo puede decir el que lo ha visto.

[2] *Viderunt eam... et beatissimam praedicaverunt.*⁹¹ Sabe el escriturario que en las Sagradas Letras muchas veces aquella palabra *et* denota causalidad, según aquello de san Juan, cap. 1, v. 24:⁹² *Ego vidi et testimonium perhibui*; donde el *et* es lo mismo que *propterea*.⁹³ Pero prescindiendo de esto, lo cierto es que los que predicaron de la Esposa de los Cantares, imagen de María, primero quisieron verla. Aquí el reparo: ¿no bastaba la noticia, alcanzada con la profecía o intimada por la fe? No, señores, no bastaba, porque aquella imagen de María era una montañesa, pero adornada de mil gracias, que así nos la pinta el texto, en cuya descripción no me detengo, y a una montañesa, adornada de tantas gracias y perfecciones, sólo la puede predicar el que la ha visto: *Viderunt eam et beatissimam praedicaverunt*.

[3] Providencia, pues, ha sido en este caso, aver visto primero a aquella santa imagen en su proprio monte y santuario para poder predicar con individualidad de aquel portento de la naturaleza, de el arte y de la gracia; y aún les ha parecido a estos señores que debía predicar un hijo de aquella tierra. Presunción sería ésta bien fundada, si en esta ocasión concurríessen en el orador (lo que no es) iguales prendas. Porque, en aquella suposición, los hijos de aquel país debieran predicar, no los estraños.

[4] Sin movernos del mismo texto de los Cantares: *Viderunt eam filiae, et beatissimam praedicaverunt, reginae et concubinae, et laudaverunt eam*. Reparen que las hijas predicaron: *Viderunt filiae et praedicaverunt*. Pero las reynas y concubinas sólo la alabaron: *Et laudaverunt eam*. Y es, dice Lyra, que por las hijas se entienden los hijos de aquel país: *Filiae, id est, populus de civitate Hierusalem et de aliis civitatibus et bcis Judeae*.⁹⁴ Y a aquella celebrada imagen de María, los estraños la alaban: *Laudaverunt*; pero los naturales la predicán: *Praedicaverunt*.

[5] No quiero yo decir por modo alguno que los hijos de aquel país prediquen mejor, ni aun de nuestra Señora de Montserrat, porque sé que me hallo en la corte, donde reyna la eloqüencia y sobresalen los ingenios. Sólo intento decir que los naturales de aquel país, ya porque han visto al Santuario, ya porque lo miran como cosa suya, se detienen más en la particularidad de los sucessos, levantan más los assumptos y alargan más las alabanzas.

[6] Y para que veáis la sinceridad con que lo he dicho, buelvo tercera vez al mismo texto: *Viderunt eam filiae et beatissimam praedicaverunt*. Reparo que aquellos que alabaron a la referida imagen de María, la predicaron beatíssima, *beatissimam praedicaverunt*, quando ella misma dice que sólo la avían de

⁹⁰ El text que transcriu ocupa les pàgs. 1-18 de l'imprès, descrit a la nota 51 del capítol 2. **Obra** de la introducció. Els criteris d'edició són els que he exposat a la nota inicial al text anterior.

⁹¹ Nota marginal: «Cant. 6, v. 8».

⁹² És Jo 1:34.

⁹³ Nota marginal: «Villarroel, t. I, Tautol. 6, in Exposit. litt. pág. 485». Sobre Manuel de Villarroel, veg. **Annex VII**.

⁹⁴ Nota marginal: «In Exposit., num. 1». Sobre Nicolau de Lira, veg. **Annex VII**.

llamar beata o bienaventurada: *Beatam me dicent omnes generationes*.⁹⁵ Pues, si ella dixo que sólo la avían de llamar beata, ¿cómo aquellos la predicán beatíssima? La solución no sólo está en lo ya dicho, sino también en la letra, porque aquellos eran hijos, *filiae*, que regularmente son naturales u de el mismo país; éstos son promíscuos o estrañeros, *omnes generationes*, y a lo de su tierra los naturales siempre lo alaban más; y lo que los estraños alaban sólo *ut unum... beatam*, los naturales lo alaban más, tres veces: *Beatissimam praedicaverunt*.

[7] ¿Más qué digo? ¿Pues que ya podrán predicar de nuestra Señora de Montserrat los naturales que han visto aquella santa imagen y santuario? Éste es el caso: que ni aquellos que lo han visto podrán dignamente predicarlo, porque ¿quién sabrá decir, ni aun entender, aunque lo vea, cómo se ha podido fundamentar y erigir entre los peñascos horrorosos de en medio de aquel monte un edificio tan sumptuoso y tan magnífico? ¿Cómo se ha podido recoger y conservar entre aquellas soledades tanta riqueza en oro, plata y piedras preciosas? ¿Cómo en aquella imagen se compone ser el rostro negro como el azabache y al mismo tiempo ser la cara tan hermosa, ser aquel rostro celestial tan magestuoso y grave y al mismo tiempo tan alegre y tan risueño, a un mismo tiempo revestido de respeto y bañado en donosa risa? Este y otros prodigios de aquel monte ni aun los que lo han visto pueden predicarlo.

[8] Véis aquí lo que puntualmente sucedía con aquella imagen de María en los Cantares: *Quae est ista?*⁹⁶ decían los mismos que la miraban: ¿Quién es ésta? ¿Ay tal cosa? Si la están mirando, ¿qué preguntan? Es, dice un moderno gloria de esta corte, que aunque la vean y la conozcan, no lo entienden: *Videtur et cognita, non agnoscitur*.⁹⁷ Mas, si la conocen, ¿cómo no lo entienden? Dirélo con el texto: porque aquella imagen de María se miraba en el desierto a un mismo tiempo como Aurora, como Luna y como Sol: *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol?* De forma que aquel aspecto de la imagen de María, aunque como Luna infundía llanto, como alva era todo risa; aunque como Luna era todo espanto, como aurora era todo aliento: *Quasi aurora, pulchra ut Luna*. Al mismo tiempo que el aspecto de aquella imagen como Luna se miraba en sombras, como Sol se bañaba en luces; y al mismo tiempo que como Luna era toda noche, como Sol era todo día: *Pulchra ut Luna, electa ut Sol*. Prodigio que le advirtió y celebró ella misma: *Nigra sum, sed formosa*.⁹⁸ Y al ver una cosa tan estraña, los mismos que la miraban no la entendían: *Quae est ista?*

[9] Otro motivo expressaban de su admiración aquellos que la miraban: *Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens?*⁹⁹ El autor de la *Biblia Maxima* añade: *Splendide ornata*.¹⁰⁰ ¿Quién es esta que asciende en el desierto con tanta riqueza, tanto ornato y tanta pompa? Supongo que los montes en las Sagradas Letras passan sin contradicción por plaza de desiertos, según aquello del real profeta: *Neque a desertis montibus*.¹⁰¹ Y, realmente, ver a la imagen de María en un desierto y con tanta riqueza, puesta en un monte y con tanto ornato; esto, aun los que lo están mirando, no lo entienden: *Quae est ista?... Videtur, et cognita, non agnoscitur*.

[10] Pues, señores, si ni aun los que han visto las grandezas de Montserrat pueden predicar dignamente, yo ¿qué voy a buscar? ¿qué predicaré? Predicaré de nuestra Señora de Montserrat como se predica de este agosto sacramento, que no en vano tal vez aora, para darme luz, assiste

⁹⁵ Nota marginal: «Luc. 1, v. 48».

⁹⁶ Nota marginal: «Cant. 6, v. 9».

⁹⁷ Nota marginal: «Villarroel, t. 8, Tautol. 7, Didasc. 15, num. 8».

⁹⁸ Nota marginal: «Cant. 1, v. 5».

⁹⁹ Nota marginal: «Cant. 3, v. 6».

¹⁰⁰ Nota marginal: «Ioan. la Haye hic». Sobre Jean de la Haye, veg. **Annex VII**.

¹⁰¹ Nota marginal: «Psal. 74, v. 6». És Ps 74:7.

en aquellas aras, en cuyos elogios, dice el Ángel de las Escuelas, puede el discurso tender todas las velas: *Quantum potes tantum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis*.¹⁰²

[11] Pero seguiré siempre al norte, y aun el rumbo de Marcela, pues si ella para alabar a Christo convirtió el panegírico al vientre que mereció llevarle, *beatus venter qui te portavit*, para alabar oy a María convertiré la oración al monte y santuario, que es solio glorioso de sus plantas. Tres veces bienaventurado fue el vientre de María, dice el docto A Lapide, o que fue dichoso por tres causas:¹⁰³ *Fuit enim hic venter thalamus, thronus, templum*. Fue thálamo donde Christo empezó a vivir, fue throno donde Christo empezó a reynar y fue templo donde Christo empezó a vencer y triunfar. Estas tres bienaventuranzas predicaré de aquel monte de María, probando que Montserrat és thálamo, throno y templo: thálamo donde María vive, throno donde María reyna y templo donde María triunfa; thálamo donde María vive al aliento de la devoción, throno donde reyna a esfuerzos de su poder y templo donde triunfa al aplauso de su gracia.

Beatus venter etc. Luc. 11.

Caro mea etc. Joann. 6.

I

[12] 1. La primera beatitud de el vientre de María, *beatus venter*, fue ser thálamo donde Christo empezó a vivir: *thalamus*; y la primera felicidad de Montserrat es ser un sitio en donde María vive. Yo ya sé que este assumpto, a la primera vista, a muchos ha de parecer arrojado, porque María, según el Damasceno y la opinión universal de autores y Santos Padres, vive en el Cielo, adonde fue assumpta en cuerpo y alma.¹⁰⁴ Pues ¿cómo ella puede vivir en Montserrat? Ésta es la objeción que me han de oponer luego, y yo la estimo, porque me da lugar para explicar mejor mi proposición con la respuesta.

[13] 2. De forma que a María la contemplo yo y todos la debemos considerar en dos estados o con dos respetos, porque la hemos de considerar absolutamente o como María, y la hemos de considerar como lumbrera de el mundo: María, como María, vive en el Cielo; María, como lumbrera de el mundo, vive en Montserrat.

[14] 3. Y si no, decidme ¿dónde vive una antorcha material? ¿Vive acaso la antorcha en la oficina donde se hace o en el candelero donde luce? ¿Vive donde se conserva o adonde alumbrá y arde? Lo cierto es que no vive la antorcha en donde ocupa lugares sino en donde goza luces, comunica incendios y esparce resplandores, porque como su vivir es arder y lucir, allí vive la antorcha en donde arde y en donde logra mayor el lucimiento.

[15] 4. Ahora, pues, si en Montserrat María logra el mayor esplendor, el mayor aplauso, el mayor culto, luego en Montserrat vive. Bien conocía la fuerza de esta consecuencia mi señora santa Leocadia, quando a san Ildefonso le decía : «Per te vivit Domina mea qui coeli culmina tenet».¹⁰⁵

[16] 5. Vámonos ahora ciñendo al assumpto y a los sucesos primeros de la historia. Hallóse aquella santa imagen entre las peñas de aquel monte por medio de los ángeles que, pages de hacha del sol, todos los sábados a la noche apareciendo con luces y resplandores y entonando hymnos y cánticos celestiales, movieron la rústica atención de los pastores, y éstos la precisa obligación de los prelados y superiores eclesiásticos. Passo así brevemente por el hallazgo de la imagen, porque si me avía de detener en todas las circunstancias la historia avía de ocupar todo el preciso lugar de el panegírico.

¹⁰² Nota marginal: «In seqq. solemn. Corp. Christ.». L'Àngel de les Escoles' és el Doctor Angèlic, és a dir, sant Tomàs d'Aquino; cf. la *quintilla* «Al Ángel de las Escuelas» de Francesc Llaurador que comença «Sol Tomás, mil maravillas» (RENGIFO 1703, 180).

¹⁰³ Nota marginal: «Alap., in Luc. 11 hic». Sobre Corneli de Lapide, veg. **Annex VII**.

¹⁰⁴ Nota marginal: «Ioann. Damasc. Orat. 2 de Dormit. Dei parae sub finem». Sobre Joan Damascè, veg. l'**Annex VII**.

¹⁰⁵ Nota marginal: «Surius, t. I». Sobre Laurentius Surius, veg. **Annex VII**.

[17] 6. De donde se infiere, en suma, que los ángeles dieron noticia y luz de aquella imagen, que los hombres la buscaron y ofrecieron cultos: luego María allí logró la vida: *Mulieres quaedam terruerunt nos dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere*¹⁰⁶ Poco a poco, que los ángeles explícitamente no dijeron tal, pues no dijeron que Christo viviese en aquellos parages, antes bien quando aquellas señoras mugeres buscaban a Christo, dijeron los ángeles: *Quid quaeritis viventem cum mortuis?*¹⁰⁷ Pues si los ángeles dijeron que no vivía allí, ¿cómo corrió la voz que avian dicho los ángeles que por allí vivía? Porque allí Christo vivía y no vivía. No vivía con física continua presencia, porque avía resucitado; vivía allí con los alientos de la devoción y del honor, porque allí los hombres le buscaban, y los ángeles daban luz y noticia de su dueño. Vivía allí Christo para el consuelo universal, pues necesitándole la Magdalena, al bolver la vista le encontró en figura de hortelano, según lo qual allí Christo vivía y no vivía: no vivía con el espíritu vital, pero vivía con los alientos del honor: *Qui dicunt eum vivere*

[18] 7. Aún más claro, sin movernos de la misma sagrada historia de Christo: *Quibus et praebuit se ipsum vivum post passionem suam*.¹⁰⁸ A los apóstoles dice el señor san Lucas en el *Libro de los hechos apostólicos* que se les apareció Christo mi Señor vivo después de su pasión. Lean todos los Evangelios y no encontrarán que a Christo mi Señor le llamen vivo. Vida sí que se llama Christo en los Evangelios: *Ego sum via, veritas et vita*.¹⁰⁹ Y en otra parte: *Ego sum resurrectio et vita*.¹¹⁰ Pero vivo no le encontrarán jamás. ¡Rara cosa! ¿Pues viviendo Christo no le llaman vivo y le llaman vivo después de muerto? Sí señores, dice Lorino muy al intento,¹¹¹ porque viviendo Christo, sólo se vio padecer calamidades; después de muerto, se dexó encontrar glorificado, y entonces Christo empezó a enseñarse vivo quando comenzó a manifestarse glorioso, y allí, en fin, se halló con vida quando se encontró con honra: *Quibus praebuit se ipsum vivum*. Vamos aora con la aplicación a Montserrat. Tan celebrada y aplaudida de los ángeles y los hombres se ve María en aquel monte que, alternadas las alabanzas entre los monges, hermitaños y escolanes, es la gloria de María un *Laus perennis*; luego María en aquel monte vive.

[19] 8. Bienaventurado monte donde María vive, no sólo para el culto sí también para el universal consuelo; y bienaventurado hallazgo donde los pastores parece que descubrieron no sólo la copia de María sí también al mismo original, pues según la innumerable multitud de peregrinos que continuamente de todas las partes de Europa acuden a aquel monte, parece que en él no sólo encuentran a María copiada sino también viva, pues teniendo ellos en sus propios territorios varias imágenes de María y acudiendo a Montserrat para lograr la salud de la alma y del cuerpo, ¿quién duda que en esse monte encuentran algo más que la efigie y que en él María se halla no sólo copiada sino también viva?

[20] 9. *Et repperunt Aquam vivam*. La agua que encontraron los pastores de Isaac en Gerare, dice el capítulo 26 del *Génesis*, era agua viva.¹¹² Mas ¿ésto cómo puede ser? Porque la agua que se dice viva es la que corre, por la similitud que tiene con la vida, que es principio radical del movimiento; y la agua que encontraron entonces los pastores de Isaac no era corriente, porque estaba en un pozo, ¿pues cómo era viva? ¿No ven que los extranjeros, sobre tener aguas en sus territorios propios, acudían a esta agua de Isaac? Y acudiendo los extraños a la agua de Isaac dexando las aguas propias, o era la agua de los pastores de Isaac mejor o más saludable, o agua viva: *Et repperunt aquam vivam*.

¹⁰⁶ Nota marginal: «Luc. 24, v. 22». De fet és una citació composta per fragments de Lc 24:22-23.

¹⁰⁷ Nota marginal: «Luc. 24, v. 5».

¹⁰⁸ Nota marginal: «Actor. 1, v. 3».

¹⁰⁹ Nota marginal: «Ioan 14, v. 6».

¹¹⁰ Nota marginal: «Ioan 11, v. 24». De fet és Jo 11:25.

¹¹¹ Nota marginal: «Lira hic». Sobre Nicolau de Lira, veg. **Annex VII**.

¹¹² És Gn 26:19.

[21] 10. Mas no dexemos la solución en duda. Agua viva, en las Sagradas Letras, es aquella en quien los hombres encuentran la salud y vida eterna, pues pidiendo aquella muger de Samaria el agua viva que le avía ofrecido Christo mi Señor, explicó Christo qual era aquella agua: *Fiat in eo fons aquae salientis in vitam aeternam*.¹¹³ Y hallándose en las aguas de Isaac igual felicidad, pues lee la interlineal: *Repererunt aquam salientem in vitam eternam*,¹¹⁴ ¿quién duda que los pastores encontraron agua viva? *Et repererunt aquam vivam*. Es la agua símbolo vulgarissimo de María.¹¹⁵ Y supuesta esta inteligencia passo al segundo punto.

II

[22] 11. La segunda beatitud del vientre de María, *beatus venter*, fue ser throno donde Christo empezó a reynar, *thronus*; y la segunda felicidad de Montserrat es ser un monte donde María nuestra Señora reyna. No parecerá menos arduo este punto que el primero; porque, ¿qué tiene aquel sitio para reynar en él María más que en otra parte? Aquí me llama otra vez la historia.

[23] 12. Hallada la imagen, quiso el obispo llevarla personalmente a la ciudad de Manresa; y al passarla, aunque con gran trabajo, por aquel lugar en donde aora se halla colocada, quedó inmóvil. Y, entendido que quería ser venerada en aquel puesto, le erigieron un pequeño altar, que poco después passó a ser sumptuosa casa, y para cuya erección dio lugar milagrosamente el monte, siendo el más horroroso y más terrible. Habitaron aquella casa primero religiosas, y después religiosos benedictinos que, sacrificados a Dios con amantes votos, triunfando primero de sí mismos, pelean contra los vicios, reportando gloriosas las victorias. Ésta es la historia. Luego María en Montserrat reyna. La prueba de esta conseqüencia es el texto.

[24] 13. *Et regnavit in domo Jacob in aeternum*. De Christo mi Señor dixo san Lucas¹¹⁶ que avía de reynar en la casa de Jacob. El reparo se viene a los ojos sin violencia. Si Christo mi Señor descendía igualmente de la casa de Abrahán, de la casa de Isaac y de la casa de David, ¿por qué especialmente avía de reynar en la casa de Jacob? Excita esta cuestión Silveyra¹¹⁷ y da algunas respuestas, tan doctas como suyas. Pero yo, antes de responder a la cuestión, quiero primero averiguar cuál fue la casa de Jacob, porque yo no encuentro casa que Jacob pudiese llamarla propria. Porque la primera casa que habitó Jacob fue de Isaac, de donde le sacó ya en sus primeros años el odio de su hermano Esaú. La segunda casa que habitó Jacob fue en Mesopotamia, donde casó con Lía y Raquel, y esta era de Labán. La tercera casa que habitó Jacob fue en Canaán, quando se dividió de su suegro; y ésta fue otra vez la misma casa de su padre Isaac. Y la última casa que habitó fue en Egipto, donde murió; y esta casa era de su hijo Jofeph. Pues, ¿dónde está esta casa de Jacob, donde dice que Dios especialmente ha de reynar, *et regnavit in domo Jacob in aeternum*?

[25] 14. Yo no sé encontrar otra casa de Jacob que aquella que erigió en el desierto, passando a Mesopotamia, de la qual se hace mención en el capítulo 28 del Génesis. Pues si ésta es la única casa que erigió Jacob, ¿por qué Dios ha de reynar en ella más que en la casa de Abrahán, en la casa de Isaac y en la casa de David?

[26] 15. Vamos construyendo la letra y notando circunstancias. Vio Jacob en aquel desierto inmóvil una escala: *Vidit Jacob scalam*,¹¹⁸ figura de María, en donde por entonces se erigió un altar, que a poco tiempo, dice, que fue una gran casa: *Et lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei*,¹¹⁹ que el parage donde se erigió aquella casa era el más horroroso y más terrible: *Terribilis est locus iste*,¹²⁰

¹¹³ Nota marginal: «Ioan 4, v. 14».

¹¹⁴ Nota marginal: «Lira hic, in interlineari.».

¹¹⁵ Nota marginal: «Novar., de Umbra Virgin., libr. 4, excus. 2, n. 84». Sobre Luigi Novarino, veg. **Annex VII**.

¹¹⁶ Nota marginal: «Luc. 1, v. 32».

¹¹⁷ Nota marginal: «Silveyr. In Evang. tom. I. lib. 1. cap. 5. q. 11». Sobre Juan da Silveira, veg. **Annex VII**.

¹¹⁸ Nota marginal: «vers. 12».

¹¹⁹ Nota marginal: «vers. 22».

¹²⁰ Nota marginal: «vers. 17».

que el patriarca Jacob en aquella casa hizo sus votos: *Vovit etiam votum*,¹²¹ y, en fin, *Jacob* se interpreta *supplantator*, el que lucha con los vicios; y casa tan maravillosamente edificada, donde se lucha con los vicios y se combate con las pasiones, aquí es donde Christo especialmente reyna: *et regnavit in domo Jacob in aeternum*.

[27] 16. Escuchad aora como la más bien templada lyra acompaña el pensamiento: *In his enim qui supplantant passiones et vitia regnat Christus*.¹²² Son las circunstancias de la casa de Jacob tan unas con la casa de Montserrat que no ay que perder tiempo en aplicaciones.

[28] 17. Me diréis que este texto no se entiende de la casa material de Jacob. Vengo en ello con facilidad, y, por si acaso no queda ya satisfecha esta objeción, passo luego de el texto de san Lucas al texto del Eclesiástico: *Et dixit mihi in Jacob inhabita*. A María dixo Dios que habitasse en Jacob. Piña lee: *In Jacob sedem tuam colloca*; que pusiese su throno en Jacob y que reynasse allí. Estamos ya en la misma dificultad. Pues, ¿por qué María ha de poner el throno y reynar en Jacob y no en Abrahán, Isaac y David? La solución es de Hugo cardenal: *In Jacob, id est, in penitentibus*.¹²³ Es, señores, el monte de Montserrat Arcadia de penitentes, donde lloran unos las culpas y se abrasan otros en el incendio de purísimos amores. ¿Qué mucho, pues, que aquella Divina Palas ponga su throno en aquel monte y en él especialmente reyne?: *In Jacob inhabita... Sedem tuam colloca*.¹²⁴

[29] 18. Aora noto que no dice *habita* sino *inhabita*, porque inhabitar en alguna parte es hallarse allí con más intimidad o con más inhesión; y parece que María en Montserrat reyna con más intimidad y con más gusto: *In Jacob inhabita*.

[30] 19. Pero parece que me olvido de esta casa, donde a María, baxo el título de Montserrat, le tributan estos cultos tan festivos. Pues, ¿que aquí no vive y reyna María con alguna especialidad? Lo dice el mismo texto: *Et dixit mihi in Jacob inhabita et in Israel haereditare & in electis meis mitte radices*.¹²⁵ ¡Notable distribución! A María le dice Dios que viva y reyne en Jacob, que herede a Israel y que ponga raíces en sus electos, porque en Jacob, que es Montserrat, hace María su principal mansión; lo restante de este reyno lo tiene por herencia, y en esta Corte y esta casa, donde sus devotos tan solemnemente la festejan, parece que va echando muy altas las raíces: *Et in electis meis mitte radices*. Y Piña: *Et in eis qui a me delecti sunt altas radices fige*.¹²⁶

[31] 20. Mas yo no estoy contento con lo dicho en prueba de que María reyne con especialidad en Montserrat. Lo que hacen los monarcas donde reynan es fortificarse¹²⁷ para assegurar su imperio. Assí lo hizo David quando empezó a reynar sobre todo el reyno de Israel: *Coepit autem David arcem Sion*.¹²⁸ Assí lo hizo Salomón: *Aedificavit ergo Salomon Gacer & Bethoron*.¹²⁹ Y assí lo hacen, en fin, todos los reyes donde reynan. Y esto es lo que hizo María apenas se manifestó en Montserrat. Primero se edificó la fortaleza principal de el monasterio; y, después, en varios puestos de el monte se han erigido trece hermitas donde, siendo gobernadores otros tantos hermitaños penitentes, defienden aquellas fortalezas del reyno de la Gloria. Gobierno santíssimo que anhelaba algunos meses antes de morir el sereníssimo don Juan de Austria hallándose gobernador de Flandes.¹³⁰ Luego si María en Montserrat levanta fortalezas, en esse monte especialmente reyna.

¹²¹ Nota marginal: «vers. 20».

¹²² Nota marginal: «Lyr. in Comment., hic, n. I».

¹²³ Nota marginal: «Hug. Card., hic». Sobre Hug de Saint-Cher, veg. **Annex VII**.

¹²⁴ Nota marginal: «Joannes de Piña, hic, n. 1». Sobre Juan de Piña, veg. l'**Annex VII**.

¹²⁵ Nota marginal: «Eccl. 24, v. 13».

¹²⁶ Nota marginal: «Joann. de Piña, hic n. 1».

¹²⁷ *forticare* a l'original.

¹²⁸ Nota marginal: «2. Reg. cap. 5, v. 7».

¹²⁹ Nota marginal: «I Paralip. c. 6, v. 68 & I Reg. 9, v. 17».

¹³⁰ Nota marginal: «Fabian. de Estrada, en la Historia de Flandes, lib. 10. *Denique & in postremo vitae actu similitudinem patris optasse Austriaci utque ille abdicatis regnis in D. Justi solitudinem abdiderat sese, sic ipsum paucis ante obitum mensibus decrevisse inter Serrati Montis eremicolas ei demum inservire Domino*». Sobre Fabián de Estrada, veg. **Annex VII**.

[32] 21. Es cosa digna de reparo que de David y otros monarcas de Israel dice el texto que reynaron en Jerusalén: *Regnavit in Hierusalem*.¹³¹ Pues ¿que David no reynó en otras ciudades de Israel? Lo cierto es que los reyes reynan en todos los lugares adonde se estienden sus dominios. Pues si el dominio de David se extendió a otras muchas ciudades y pueblos, ¿cómo dice que reynó únicamente en Israel? Diré lo que la historia dice: en Jerusalén erigió David una fortaleza principal y alrededor de ella levantó varios baluartes o propugnáculos: *Quae aedificata est eum propugnaculis*.¹³² Y aquí donde el príncipe con particularidad se fortifica, aquí es donde especialmente reyna: *Regnabit in Hierusalem*. Son las hermitas de Montserrat baluartes de aquella fortaleza. Luego, si María en Montserrat con especialidad se fortifica, aquí es donde especialmente reyna.

III

[33] 22. La última beatitud del vientre de María, *beatus venter*, fue ser templo en donde Christo empezó a triunfar, *templum*, y la tercera felicidad de Montserrat es ser un monte en donde María triunfa. Este último assumpto es tan constante como lo acreditan las portentosas maravillas que han sucedido en aquel templo de María. A las aras de aquel numen llegó un san Ignacio de Loyola, fundador de la siempre invicta Compañía, donde renunciando la milicia terrena por la celestial y desnudándose del hombre exterior para vestir un hábito penitente, colgó las armas en las paredes de aquel templo por trofeo; y, sin saber apartarse de aquel monte, hizo penitencia en una cueva algo distante donde, Clycie de aquel Sol, se recreaba con la vista ya que no se deliciaba en él con la asistencia.¹³³

[34] 23. A aquellas mismas aras llegó un san Pedro Nolasco, fundador de la esclarecida, real y militar Orden de Nuestra Señora de la Merced, donde, ratificando la resolución y el voto de redimir cautivos, o a boca o por inspiración, le animó María a tanta empresa.¹³⁴ Dexo de referir otras muchas particulares maravillas porque ésto basta para ver que es aquel monte triunfante, pues si en su templo cuelgan los vencedores sus armas, ¿quién ha de negar que es triunfante aquel monte y que en él María triunfa?

[35] 24. No sé si avrán reparado todos una cosa que se me ofrece. Entre todos los montes de Judea, sólo el monte y alcázar de Sión se llama triunfante, de modo que para significar los triunfos que los santos celebran en el Cielo es ya Sión y su alcázar vulgar alegoría. Entro aora con el reparo: pues, ¿por qué Bethulia, donde Judith triunfó del formidable Holofernes, no se ha de llamar triunfante o lugar especial de los triunfos? ¿Por qué Bethel y Ramá, en cuyos confines Débora triunfó del valiente Sisara, no han de llamarse triunfantes? La respuesta es histórica y literal: porque en Sión colgaban los vencedores sus armas: véase en los Cantares, donde se habla del alcázar de Sión: *mille clipei pendent ex ea*;¹³⁵ y armas, no como quiera, sino de los más esforzados capitanes: *Omnis armatura fortium*.¹³⁶ Allí, en fin, delante de Sulamitis, figura de María, con músicas y cánticos se celebraban las victorias: *Quid videbis in Sulamite nisi chorus castrorum*.¹³⁷ Y lugar donde cuelgan los vencedores sus armas, éste es el monte triunfante; alcázar donde se celebran los triunfos de María, éste es el templo donde María triunfa.

¹³¹ Nota marginal: «2. Reg. cap. 5 & pluries in Lib. Reg.».

¹³² Nota marginal: «Cantic. 4, v. 4».

¹³³ Nota marginal: «Consta de una escritura puesta en un pilar del templo, que dice assí: *Beatus Ignatius a Loyola, hic multa prece fletuque Deo se Virgíniq; devovit; hic tanquam armis spiritualibus sacco se munitus pernoctavit; hinc ad Societatem Jesu fundadam prodiit, an M.D.XXII*». ARGAIZ 1677, font del poema sobre Montserrat (veg. poema núm. 7), ja inseria aquesta inscripció, amb *muniens per munitus*: «Por este acto heroyco puso el Abad Fray Lorenzo Nieto en el mesmo pilar la escritura siguiente: *Beatus Ignacius a Loyola [...]*». Al final afegeix: «*Frater Laurentius Nieto Abbas dedicauit anno M.D.CIII*» (ARGAIZ 1677, 172).

¹³⁴ Nota marginal: «El M. Fray Gregorio de Argaiz, hist. de Mont-Serrat, cap. 25». Sobre aquest autor, veg. **Annex VII**.

¹³⁵ Nota marginal: «Cant. 4, v. 4».

¹³⁶ Nota marginal: «Ibidem».

¹³⁷ Nota marginal: «Cant. 7, v. 1. Et Sanchez, hic: *Emeriti Arma suspendebant in Turri illa Syonide. Et Philon., de Legatis ad Cayum*». Sobre aquests autors, Sánchez i Filó d'Alexandria, veg. l'**Annex VII**.

[36] 25. Poco he dicho, que en aquel templo de María no sólo se ven pendientes armas de los vencedores sí también despojos de los vencidos. Véase el atrio de Montserrat: allí cuelgan vanderas enemigas, allí faroles de naves sarracenas, allí cadenas de cautivos, allí maromas naufragantes y allí, en fin, los despojos del horror forman a la admiración una sala de armas de la misericordia. Luego si en aquel templo de María cuelgan los despojos de enemigos vencidos, allí es donde María especialmente triunfa: *Spolians principatus et potestates, palam triumphans in semetipso*.¹³⁸ Entra el docto A Lapide explicando aquellas palabras, *in semetipso*, y lee: *in cruce*, en la cruz dice que triunfó Christo mi Señor de todos sus enemigos. El reparo es a los ojos: más propio parece que Christo triunfara en la corona que en la cruz, porque la mayor gloria de el triunfo, así entre griegos como romanos, era la corona de palma o de mirto con que los triunfantes coronaban las sienas vencedoras.¹³⁹ Pues, ¿cómo Christo triunfó en la cruz o cómo fue la cruz el instrumento más glorioso de el triunfo? Respondo con A Lapide y Orígenes: quedaron en la cruz pendientes las enemigas armas: *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis et affigens illud cruci*.¹⁴⁰ Y aún el mismo enemigo quedó clavado y pendiente invisiblemente en la cruz, dice Orígenes: *crucifixus est invisibiliter in cruce diabolus*.¹⁴¹ Y aquí donde los despojos penden, allí los vencedores triunfan: *Triumphans in semetipso... in... cruce*.

[37] 26. Triunfa finalmente María en Montserrat, no sólo de vencedores y vencidos, sí aun de los monarcas y príncipes de la tierra, pues todos los reyes y príncipes de Europa en esse monte son de María gloriosos tributarios. ¡Qué poderoso ay en la Europa que en esse monte a María no le pague el tributo? Nuestro invictísimo monarca Phelipe V, cuyo real pecho es estrecho cauce a la devoción y piedad que anima, le ofreció personalmente un riquísimo cáliz. Luego si en Montserrat cobra María el tributo de los reyes, de ellos mismos en él gloriosamente triunfa.

[38] 27. *Et ipse de regibus triumphavit*.¹⁴² Ya sé que este texto, en el sentido literal, se entiende de Nabuco, y aun en este sentido no es de admirar que Nabuco triunfasse de los reyes quando, según la historia sagrada, hacía a los mismos reyes tributarios. Pero en el sentido alegórico lo entiende el abad Ruperto de Christo y de María: *Intellexisse Christum qui in eo loquebatur libenter accepimus*.¹⁴³ Pues, ¿no sabríamos, en fin, dónde, cómo y cuándo Christo y María triunfaron de los reyes? A todo respondo de una vez: ¿dónde avía de ser sino en Belén donde vieron tributarios a los reyes? Luego, si en Montserrat ofrecen los reyes a María los tributos, en esse monte triunfa de los reyes: *De regibus triumphavit*.

[38] 28. Vive, pues, Virgen soberana, reyna y triunfa en esse prodigioso monte, pero vive en él para ser nuestra abogada: *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*.¹⁴⁴ Reyna en él para sermos defensora: *Accingere gladio tua super foemur tuum potentissime, intende, prospere procede et regna*.¹⁴⁵ Y triunfa en el objeto de nuestros cultos y humildes oblaciones. El corazón, Señora, os ofrecemos por tributo; encendedle en amor divino para que, ardiendo en purísimas llamas, sea holocausto agradable de el Altísimo, efecto piadoso de la Gracia y compañero feliz de vuestra Gloria: *Ad quam, etc.*

Laus Deo.

¹³⁸ Nota marginal: «Ad Colosen. 2, v. 15».

¹³⁹ Nota marginal: «Sueton. in Tiber, c. 9. Aul. Gell. 5, cap. 6». Sobre Suetoni i Aule Gel-li, veg. **Annex VII**.

¹⁴⁰ Nota marginal: «Ad Colos. 2, v. 14».

¹⁴¹ Nota marginal: «Apud. Alap., hic». Sobre Corneli de Lapide, veg. **Annex VII**.

¹⁴² Nota marginal: «Habac. 1, v. 10».

¹⁴³ Nota marginal: «Super Abacub. 1». Sobre l'abat Rupert, veg. **Annex VII**.

¹⁴⁴ Nota marginal: «Ad Hebr. 7, v. 25».

¹⁴⁵ Nota marginal: «Psalm 44, v. 4 & 5».

Annex VI

Textos d'apologia de la llengua catalana

1. Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català

a) Descripció dels manuscrits¹

Ms. C: ms. 1120 BC

Relligat amb mig pergamí modernament. Al llom: «Controvèrsia [sic] sobre la perfecció de l'idioma català». 26 ff. de paper, només guillotinat a la part superior, que varien lleugerament de mides (200 × 150 mm aprox.), més un en blanc al final. Quatre fulls de guardes al principi (el segon té una anotació moderna a llapis: «Controvèrsia de Fr. Agustí Eura. Cf. "Els Marges", 2 (1974), 27-43») i al final. El ms. només conté el nostre text. Lletre del segle XVIII, d'una sola mà, a ratlla tirada. Títol: *Controvèrsia sobre la / Perfecció del Idioma Català*. (f. 1). Una nota a llapis, recent, hi afegeix, a sota: «de Fra Agustí Eura». Una anotació marginal, a la banda esquerra del títol, també a llapis i moderna, diu: «Manquen les pàgs. 18-19»: en efecte, hi falta un full, que hauria de ser entre el 9 i el 10 de la foliació moderna.² Numeració de pàgines antiga, en tinta (inici amb el núm. 1, amb el salt esmentat de 17 a 20), fins a la pàg. 50 (les tres darreres sense numerar); foliació moderna en llapis (ff. 1-26). Les pàgs. de l'esquerra, és a dir el *verso* dels fulls, duen reclam. El darrer, al f. 26v, diu: «Additam-», la qual cosa revela que hi manquen, com a mínim, els fulls finals que havien de contenir els *Additaments al tractat*.

Ms. S: ms. 140 BSDG

Relligat amb pergamí flexible, amb bagues de pell. Al llom: «Miscell. / Tom. II.» Ms. factici, amb impresos i mss., propietat d'Antoni de Bastero. Conté fins a 23 documents numerats. El primer full del ms., escrit de mà de Bastero, és la taula on es detallen els continguts dels 23 docs. aplegats. Papers de formats diversos, però la majoria de 215 × 155 mm. La llista del contingut es pot consultar a PRATS (1974, 28-29 n. 5). El doc. relligat amb el núm. 4 és una còpia de la *Controvèrsia*, de 33 ff., el darrer en blanc (215 × 157 mm aprox.). Títol: *Controvèrsia / Sobre la perfecció del / Idioma Català*. (p. 1). Paginació antiga en tinta, a partir de la pàg. 9 i fins a la 66, la darrera escrita. Lletre del segle XVIII, a ratlla tirada, de dues mans: una primera, que probablement és la de Serra i Postius que transcriu el títol i alguns fragments dispersos al llarg del text (les tres primeres ratlles de la pàg. 1, les vuit primeres de la pàg. 17 i les dues primeres de la pàg. 25), i una segona que transcriu la resta del tractat. Reporta el tractat i els *Additaments al tractat*. Amb reclams.

Ms. U: ms. 42 BUB

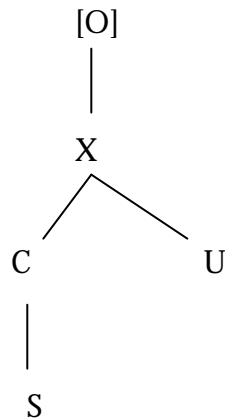
¹ A banda dels tres testimonis manuscrits que passo a descriure tot seguit, hi havia la possibilitat de localitzar-ne un altre, potser diferent dels anteriors. TORRES AMAT (1836, 227), en parlar d'Eura, esmentava un «*Tratado de la lengua catalana*, MS.: estaba en la libreria del canónigo Foguet de Tarragona». Mercès al treball DOMÍNGUEZ 1947-1951 he sabut que a la Biblioteca Pública de Tarragona es conserva una quarta part del fons bibliogràfic del canonge Foguet. Domínguez Bordona esmenta uns manuscrits miscel·lanis, algun d'ells amb textos del segle XVIII (de Caresmar, segons DOMÍNGUEZ 1947-1951, 248). Jo em pregunto: no hi haurà per casualitat una còpia del *Tractat de la llengua catalana*, i.e. la *Controvèrsia*, en algun d'aquests volums? El cas és que el treball esmentat no dona més dades. Segons l'inventari fet per Massó i Torrents a final del segle passat, cap dels set manuscrits descrits no és relacionable amb la *Controvèrsia* (MASSÓ 1890). També Jaume Bofarull va publicar un inventari de manuscrits (BOFARULL 1903): en descriu tretze de catalans, però entre ells tampoc no n'hi ha cap de les característiques del nostre. Finalment, vaig posar-me en contacte amb l'esmentada Biblioteca i, molt amablement, es van oferir a localitzar-me les referències precises de les al·lusions boiroses del treball esmentat a l'inici. Dos són els mss. miscel·lanis allà conservats que porten l'ex-libris del canonge Foguet, els núms. 176 i 177, ambdós catalogats com a «Papeles varios». A través de l'inventari DOMÍNGUEZ (1954, 16-18) n'he pogut saber els documents que els integren: cap no té la més mínima relació amb la *Controvèrsia*, ni amb cap altre text de característiques similars.

² El f. 9v acaba: «...pot esser feliz, ni agradable» amb el reclam «y»; el f. 10 comença: «se veurà tambe al mateix lloch» i s'inicia seguidament el paràgraf 4: «De las Qualitats del Idioma Català».

Relligat antic en cartó. A la coberta: «Xn. 4.32 / 79». Sign. antiga: 21-4-26. Conté el text de la *Controvèrsia*, els *Additaments al tractat* i unes *Notes per addició*. 68 pp. en paper (240 × 153 mm). Un full de guardes al principi i al final. Lletra d'una sola mà del s. XVIII, amb bona cal·ligrafia, a ratlla tirada. Hi ha afegits i notes marginals d'una altra mà. Paginació antiga a tinta fins p. 39; segueixen 9 pp. en blanc; el text es reprèn a la p. 49. Paginació moderna a llapis. N'hi ha una descripció sumària a l'inventari de MIQUEL ROSELL (1958-1969, I, 47-48). Títol: *Contraverzia, sobre la perfectio del / Ideoma Catala*. (p. 1).

b) Qüestions d'ecdòtica i criteris d'edició

Feta la col·lació i *recensio* dels tres testimonis, s'observa que els mss. C i U contenen errors comuns (lín. 161, 283, 344, 355, 441, 506, 587, 613) però també errors separatius de l'un contra l'altre, de tal manera que ambdós provenen d'un únic arquetip; d'altra banda, el ms. S conté *tots* els errors del ms. C (fora d'uns pocs de mots sense sentit o clarament erronis fàcilment corregibles: 111, 141, 167, 228, 303...) alhora que n'hi incorpora molts altres. Més encara: determinats errors i interpretacions que fa del seu antígraf em permeten de suposar que el copista del ms. S tenia al davant el ms. C. Així doncs, considero el ms. S un còdex descrit. La conclusió sobre la filiació d'aquests tres testimonis queda resumida en l'*stemma* següent:

Prenc com a base de la meua edició per al cos central de la *Controvèrsia* el text del ms. C, clarament millor que U. Com he exposat a la descripció dels testimonis mss. del nostre text, aquest ms. C és mancat d'un full en la part del text de la *Controvèrsia*, entre els ff. 9 i 10. Aquesta part ha estat editada prenent com a base el ms. S, menys deficient que el text del ms. U.

Com he dit més amunt, sabem pel reclam del f. 26v que el ms. C incorporava el text dels *Additaments*, uns afegits –al més sovint citacions que col·laboren a l'argumentació o aclariments complementaris– que fra Eura va incorporar amb posterioritat a la redacció de l'apologia, especificant a l'inici de cadascun el lloc que havia d'ocupar en el text. Ara bé; els fulls que el contenien han desaparegut. Aquests afegits, en canvi, són conservats als mss. S i U. Per a l'edició del text dels *Additaments*, com per al cas esmentat al paràgraf anterior, em baso en el ms. S, tot i tenir en consideració el ms. U, que reporta un fragment omès a l'anterior. M'ha semblat que era més fidel a la intenció de l'autor si, en lliurar el seu text, incorporava els afegits als llocs que els corresponia i els integrava així al cos del "tractat", encara que en remarco l'addició amb parèntesis quadrats. En nota al peu faig constar "Additament al tractat" i hi transcriu l'encapçalament del text amb la remissió al lloc concret on s'havia d'efectuar.

Tampoc no reporta el ms. C les *Notes per addició*, de les quals només disposem del text del ms. U (pp. 53-68). Ara bé, com ja sospitaven FELIU *et al.* ed. (1992, 68) aquestes *Notes* no poden ser, per diverses raons, de fra Eura. Amb una n'hi haurà prou: si observem la disposició del discurs, caòtica i anacolútica, les "argumentacions" insòlites i extravagants (cf. el § [2], p.e.), constatem que no tenen res a veure amb les argumentacions ordenades i la sintaxi travada de la prosa "tècnica" (*Tractat de la poesia catalana* i apologies) del nostre autor. Per tal d'observar aquest fenomen, així com pel fet que

es tracta d'uns textos depenents de la *Controvèrsia*, les he editades en apèndix, al final de l'aparat crític de la *Controvèrsia*. Són obra de Pere Serra, com aventuraven els editors esmentats? Si ens atenim a la inclusió de faules miraculoses, a les quals Pere Serra era molt afeccionat, podria ser. Tanmateix, aquesta afició i credulitat era ben estesa aleshores. A més, si comparem la redacció, tan deficiente, d'aquests textos breus amb altres textos en prosa de Pere Serra, crec que hem de concloure que no és versemblant tampoc que els hi poguem atribuir.

No faig constar les divergències del text que estableixo amb el que van publicar FELIU *et al.* (1992, 71-95) per tal com en aquest cas es va establir el text mitjançant una «edició de síntesi» que recorria ara al ms. S, ara a l'U –desconeixien l'existència del ms. C, malgrat que és esmentat ja per RUBIÓ (1958 [1986, 236])– i s'hi van aplicar uns criteris de regularització ortogràfica diversos dels que jo aplicaré, fidels a la “realització fonètica actual” de les lliçons dels testimonis. Tampoc no ho faré amb l'edició parcial de Josep M. Casacuberta, el qual només va transcriure fragments del ms. U (CASACUBERTA 1925).

Com en el cas de l'obra poètica, som davant de testimonis que són còpies i per aquesta raó no m'ha semblat pertinent mantenir cap fidelitat gràfica als usos, asistemàtics d'altra banda, dels copistes diversos. És a dir, he decidit efectuar la regularització ortogràfica sota els mateixos imperatius i limitacions que he exposat en l'apartat de criteris d'edició de la poesia. Desenvolupo les abreviatures, que són molt diversament reportades pels testimonis, sense cap indicació expressa, excepte en el cas de noms propis i títols d'obres en què, per deixar constància de les característiques de la citació original, situo entre parèntesis quadrats els meus afegits. No desenvolupo, però, aquelles que són encara avui corrents: cap., llib., v.g., etc.

A més dels núms. de línia, imprescindibles per a la localització de variants i errors a l'aparat crític, hi he incorporat una numeració de segments de text segons les parts del discurs, entre claudàtors, com he fet en l'edició del *Tractat de la poesia catalana*, per tal de fer-ne més fàcil la localització de passatges a les remissions que en faig des d'altres parts d'aquest treball.

Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català

- [1] Antes d'entrar al contravertible, suposo, primerament, com indubitable que la varietat o multiplicitat de llengües o idiomes és oprobi de la naturalesa humana, pués, en propietat, és pena i suplici que Déu adjudicà condigne a la supèrbia i rebel·lió dels que edificaven la torre de Babel, confonent-los les llengües («Confundamus linguas eorum»)³ i multiplicant en setanta-i-dos idiomes –segons refereix sant Agustí, mon 5 gran pare, sant Jeroni, sant Pròspero i sant Epifànio–⁴ al que fins aleshores era únic e indivís («Erat terra labii unius»;⁵ i, en opinió del pare sant Agustí –*De mirabilib[us] Sacrae Scrip[turae]*–, era l'hebrea),⁶ pena que relaxarà Déu nostre senyor antes de la fi del món, concedint als hòmens que tornen a usar d'únic i comú idioma, |^{lv} com ho té promès per lo profeta Sofonies, en lo cap. 3, en estes paraules: «Tunc reddam populis labium 10 electum».⁷
- [2] Suposo, *secundo*, que dita multiplicitat d'idiomes es imperfecció de la mateixa naturalesa humana, perquè s'oposa a la conformitat i unitat que de sa naturalesa diu perfecció. 15
- [3] Suposo, *tertio*, que és perniciosa a la mateixa naturalesa:
Primo, perquè és ocasió d'ignorància, perquè impedeix la notícia mediant la qual s'adquireix l'experiència i ciència; pués, quantes més notícies tindria l'estudiositat humana si los llibres fossen escrits en idioma comú!
Secundo, perquè és contrària a la pau i societat humana, pués s'estranyen i divideixen uns 20 d'altres los d'idioma diferent, de manera que per a dividir als que edificaven la torre de Babel no fou menester més que dividir o multiplicar-los l'idioma; i ab major |² familiaritat i carinyo tracten a un gos que a un home d'estrany e incògnit idioma, mirant-se uns a altres, los que tenen idioma diferent, com si fossen de distinta espècie. Inconvenients que pondera agudament sant Agustí, nostre pare, en lo llibre 19, *De 25 ciuitate Dei*, cap. 7, ab estes paraules: «Linguarum diuersitas hominem alienat ab homine, nam facilius animalia muta diuersi generis quam homines quorum neuter alterius linguam nouit sociantur»;⁸ los quals inconvenients pondera tambe Plíni i altres.⁹
- [4] I encara que sant Pròspero (llib. 2, *De uocat[i]one gent[i]um*], cap. 4)¹⁰ digué que fou útil al 30 gènere humà la multiplicitat dels idiomes per a què hi hagués habitants en totes les parts del món i se dispersassen los mals, i Cassiano (*Collat[i]ones*], 4, cap. 14)¹¹ digué ser

³ Gn 11:7. La Vulgata fa «linguam» ja que fa referència a la llengua única aleshores existent. Eura aquí s'ho mira des de la perspectiva de les llengües ja confoses: per això va canviar el singular pel plural, com acabava de fer en la frase immediata antecedent.

⁴ L'atribució de l'afirmació sobre les setanta-dues llengües a aquests autors, apareix, en el mateix ordre, a Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, p. 998 (D) (veg. la ref. a la nota 14, més avall). Amb tot, l'afirmació, refrendada pels mateixos autors, pel mateix ordre, devia ser un lloc fixat de feia molt temps: la trobem en Corneli de Lapide, en una citació feta per Bastero a la *Història de la llengua catalana* (llib. I, cap. 1, § 1; FELIU ed. 1997, 167 n. 8).

⁵ Gn 11:1: «erat autem terra labii unius».

⁶ Segons LÁZARO (1949 [1985, 109-110]), que l'afirmació que l'hebreu era aquella llengua única primitiva pertany a sant Agustí, atribució llargament repetida, no és exacta, i hi aporta un fragment del *De Genesi ad litteram*. En tot cas, l'obra esmentada per fra Eura és falsament atribuïda a sant Agustí (veg. **Annex VII**). També Bastero atribueix a Agustí d'Hipona la identificació entre llengua adàmica i hebreu (i cita *De ciuitate Dei*, llib. 16, caps. 3 i 11; FELIU ed. 1997, 56 i 167).

⁷ So 3:9.

⁸ El paràgraf de l'edició avui canònica de *De ciuitate Dei* (llib. 9, cap. 7) és: «sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter linguam nouit alterius: facilius sibi muta animalia, etiam diuersi generis, quam illi, cum sint homines ambo, sociantur» (tret de *CETEDOC*).

⁹ Tant la referència a sant Agustí com la citació textual i l'al·lusió a Plini sembla procedir de Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, p. 998 (H) dins l'apartat «Varietatis incommoda» (veg., més avall, la nota 14).

¹⁰ Sobre sant Pròsper i aquesta obra, veg. **Annex VII**.

¹¹ Sobre Cassià i les *Collationes Patrum*, veg. **Annex VII**.

útil per a avis de nostra fragilitat i per a lo coneixement de la pena condigna al vici |^{2v}
de la supèrbia –lo que ab major elegància pondera sant Agustí, nostre pare, en lo llibre
16, *De civit[ate] Dei*, cap. 4, dient que és condigna esta multiplicitat de llengües a nostra 35
vanitat i supèrbia per a què a voltes no sia entès ni obeït de son súbdit l'home que
mana, ja que no vol entèndrer ni obeir lo que li mana Déu («Ut non intelligeretur
homo iubens homini qui noluit intelligere ut obediret Deo iubenti»)–¹² i, últimament,¹³
senten alguns que la multiplicitat de les llengües aporta major comunicació i comerç
entre les nacions, però tota esta utilitat, qualsevol sia, serà conveniència *secundum quid*, o 40
en part, i considerada la culpa de nostra naturalesa, però *simpliciter* i mirada la naturalesa
absolutament, tots senten que seria |³ més útil i convenient la unitat de l'idioma.
Altrament no fóra estat pena de la supèrbia sinó premi de la culpa, lo que en opinió de
Berlinch és constant: «Constat linguarum diuisionem et perturbationem, superbiae et
coniurationis hominum iustissimum a Deo immissum supplicium» («De diuisione et 45
multiplicatione linguarum»).¹⁴

- [5] Mes, no obstant, no ha faltat qui digué que la divisió i multiplicitat d'idiomes no fou
pena sinó necessitat, pués Nicolau a Cusa fou d'opinió que la llengua hebrea, que és 50
casi mare de totes les llengües, fou tan copiosa en son principi que, tenint molts termes
sinònims, fou necessari dividir-se en vàrios idiomes:¹⁵ així ho refereix Berlinch.¹⁶ Però
esta opinió no té lloc perquè, feta la divisió de nacions i llengües en la torre de Babel,
l'un no entenia a l'altre, lo que no hauria |^{3v} estat si tots los termes que proferien fossen
estats sinònims de la llengua primogènita, de la qual lo més probable és que de la 55
primera llengua hebrea quedaren los elements, ço és lletres i síl·labes, però combinades
i col·locades de diferent manera, en què la confusió d'elles consisteix.¹⁷

- [6] De tot lo qual ab evidència s'infereix que és honor, perfecció, utilitat i conveniència de
la naturalesa humana tenir solament a un Déu, un rei, una moneda i un idioma.¹⁸ 60

- [7] Suposat, pués, est mal casi irreparable, per la demesiada passió que té cada qual a
l'idioma natiu, prescindint en quant puga d'aquell afecte natural que sol ofuscar a la raó,
sens la qual no es pot encontrar la veritat, passo a disputar què havem de sentir de
l'idioma català, lo que executaré per los següents paràgrafs. |⁴ 65

1. De l'extensió local de l'idioma català

¹² El text canònic del fragment de sant Agustí és: «ut non intellegeretur iubens homini, qui noluit intellegere ut oboediret Deo iubenti» (tret de *CETEDOC*). De fet, tot aquest fragment, des de l'inici del § 4, amb les tres referències a Pròsper, Cassià i Agustí, citació inclosa, procedeix de Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, p. 998 (F), apartat «Utilitas et commoda variarum linguarum» (on la referència a les *Collationes* de Cassià és al cap. 12).

¹³ 'Finalment'.

¹⁴ Sobre Beyerlinck, o Berlinch, i el seu *Theatrum vitae humanae*, obra molt usada per fra Eura en aquest tractat, veg. l'**Annex VII**. He comprovat totes les al·lusions, referències i citacions que fa a aquesta obra de 8 vols. a l'exemplar que hi ha a la BUB (sign.: XVII-3375): Laurentio Beyerlinck, *Magnum Theatrum Vitae Humanae*, vol. IV, Lió, Joannis Antonii Huguetan., 1678 (aquesta mateixa edició consta a l'inventari de la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona: veg. **Annex VII**). Totes, i força més que no confessa, pertanyen a l'article *Lingua*, dins d'aquest volum quart (pp. 996-1007). La citació aquí inserida apareix a la pàg. 998 (B) del *Magnum theatrum...*

¹⁵ La teoria de Nicolau de Cusa sobre la dispersió afirmava que, en tenir la llengua hebrea primitiva setanta sinònims per a cada concepte, la confusió es va produir perquè cada família en va conservar només un i en va oblidar els altres seixanta-nou (LÁZARO 1949 [1985, 112]).

¹⁶ La referència a Nicolau de Cusa és a Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, p. 998 (A), dins l'apartat «Lingarum origo».

¹⁷ Sobre el recurs al mite de Babel en relació a la condemna de la llibertat, de la idea de multiplicitat i del desig de coneixement humà, alhora que al capgirament d'aquesta condemna a través del mateix mite, és interessant el treball de JACQUEMIER 1996.

¹⁸ L'universalisme lingüístic i l'avaluació negativa de la fragmentació lingüística postbabilònic han estat constants del pensament occidental, i al nostre país n'hi ha múltiples exemples, des de l'*Ars magna* lul·liana fins a l'utopisme lingüístic dels il·lustrats (veg. LÁZARO 1949 [1985, 131-141]) i els primers romàntics o l'esperantisme decimonònic, sota postulats diversos (veg. CERDA & MARTÍNEZ-GIL 1996). (Veg., p.e., el testimoni de Gregori Maians a LÁZARO 1949 [1985, 114].)

- [8] Núm. 1. La perfecció d'un idioma és en dos maneres: una intrínseca i essencial, qual és la quantitat dimensiva, ço és la còpia i fecunditat de vocables, i les qualitats intrínseques, qual és la propietat i proporció de les veus ab sos significats, la delicadesa i primor de la pronunciació, etc.; altra és extrínseca i accidental, qual és la quantitat o extensió local de l'idioma, la noblesa o antiguitat de l'origen, la matèria *circa quam* més s'ha usat, etc. La primera perfecció és la que pròpiament constitueix perfet a un idioma; la segona, *ad summum*, lo perficiona *extrínsece*. 70
- [9] Núm. 2. I, començant per l'extensió local, és conclusió indubitable que floreix l'idioma català en tot lo Principat de Catalunya i en lo Regne de València,¹⁹ en los regnes de Mallorca i Menorca, en los comtats de Roselló i Cerdanya –per la part, encara que són dominats de la França–, en l'isla d'Ivissa i en partida |^{4v} del Regne de Sardenya, i en lo Regne d'Aragó, encara que ara no està en ús.²⁰ Antigament, totes les proposicions que feien los reis en les corts i parlaments, encara que se fessen als tres regnes,²¹ eren en llengua catalana. Esta era la llengua en què parlaven los reis d'Aragó i ab ella era la cortesia de què en aquell temps se preciaven. Les resolucions, així de la casa real com altres, eren en llengua catalana. Les històries que de si mateixos escrigueren així lo rei don Pedro III com lo rei don Jaume lo Conquistador, les compongueren en llengua catalana: així ho refereix Zurita (llib. 8, cap. 18, fol. 208) i Romeguera, en lo «Pròleg al lector», en son *Ateneo de grandesa*.²² 75 80 85
- [No puc escusar les paraules del verídic historiador Ramon Muntaner en sa *Crònica* del rei don Jaume primer, que escrigué l'any 1325. Són estes: «Vos meravellarets d'una cosa que us diré, emperò si bé ho cercats, així ho trobarets: que d'un llenguatge sol de ningunes gents no en són tantes com catalans; que si volets dir castellans, la dreta Castella poc dura e poca és, que en Castella ha moltes províncies, que cascú parla son llenguatge e són així departits com catalans d'aragonesos».]²³ 90
- [10] Núm 3. Però esta extensió o quantitat local ni dóna ni lleva perfecció, encara extrínseca, als idiomes, altrament no fóra l'idioma hebreu tan perfet tenint ara tan poca extensió local, que en poques parts |⁵ s'entén i usa. I consta clarament perquè dita quantitat o extensió local s'altera i muda seguint la puixança i decrement del domini i poder del príncep que l'usa, a la manera que les aigües del mar segueixen los menguants i creixents del globo de la lluna. Bons testimonis són d'esta veritat la Itàlia i la Grècia, que per tants segles conservaren la puresa de les llengües grega i llatina i per tot lo món les disseminaren. I després que los godos i escites invadiren un i altre regne o imperi, patiren tal mudança que apar que mai tals idiomes hagen estat usats com a natus en tals paratges. |⁶ 95 100 105

2. De l'extensió de l'idioma català en vocables

- [11] Quant a la quantitat dimensiva de l'idioma català, d'a on resulta intrínseca i essencial

¹⁹ RAFANELL (1989, 244) es degué confondre i va afirmar que Eura ometia el Regne de València en detallar l'abast territorial de la llengua catalana.

²⁰ RAFANELL (1990, I, 258-262) en destacava «la manifesta convicció de la unitat de la llengua catalana». Veg. encara el § 28.

²¹ Vol dir tant si es feien al Principat, com a València o a Aragó, per tal com era preceptiu d'alternar-les.

²² Sobre Jerónimo Zurita i els seus *Anales de la Corona de Aragón*, així com sobre Romeguera, veg. l'**Annex VII**. El fet és que Zurita, en el lloc esmentat (llib. 8, cap. 18), no diu explícitament que els reis Pere i Jaume redactessin en català les cròniques respectives sinó que esmenta que, en general, els reis de la Corona d'Aragó «la lengua de que usaban era la catalana» (CANELLAS ed. 1976-1980, IV, 88).

²³ «Additament al tractat»: al ms. ve encapçalat per la referència: «Entre num^o 2 y num^o 3 del § 1». He revisat la citació d'Eura a partir de l'única edició existent aleshores, que va ser el testimoni que Eura va consultar (Barcelona, Jaume Cortey, 1562; exemplar de la BUB, sign.: B-58/2/27). Es tracta d'un fragment del capítol 29 (f. 23). Allà on els dos testimonis (S i U) reporten «ningunes», l'ed. de 1562, fa «negunes».

perfecció o imperfecció a l'idioma, se deu advertir que dita quantitat dimensiva és en dos maneres: una que és extensió de l'idioma en vocables i altra que és extensió dels vocables en sil·labes i lletres. 110

- [12] En orde a la primera quantitat o extensió, en la qual consisteix la fecúndia²⁴ i fertilitat de l'idioma, no és inferior lo català als altres idiomes. *Primo*, perquè no falta terme català per a exprimir qualsevol cosa significable; altrament, diguen què cosa ab ell no pot exprimir-se. *Secundo*, perquè gosa de molts termes sinònims (v.g., *ca, gos, perra*, v.g., *sadoll, saciat, fart*) per a uns |^{6v} mateixos significats, los quals proven ab evidència sa fecunditat, extensió i abundància, i dels quals, si s'havien de donar exemples, era menester major volumen. 115
- [13] Contra esta conclusió he oït oposar un argument que m'ha donat motiu a tractar, encara que ab brevedat, esta *Controvèrsia*, i és en esta forma: per a dir en idioma català *Dios debe diez*, és precis dir *Deu deu deu*,²⁵ a on per a diversos significats no hi ha sinó un sol terme; luego dit idioma no és copiós, extès ni fecundo. Al que responc que per a dir en idioma castellà *quan dino menjo com un llop*, és precis dir *quando como como como un lobo*, a on un mateix terme té tres distincts significats; per a dir *tirí una pedra ab la fona a l'ona més fonda*, es precis dir |⁷ *tiré una piedra con la honda a la onda más honda*; per a dir *Io no filo ni uso l'ús del fus*, és precis dir *yo no hilo ni uso el uso del huso*; per a dir *la llama crida*, és precis dir *la llama llama*; per a dir *no hi ha ai*, és precis dir *no hay ay*, etc. I, no obstant, no diran los castellans que no sia fecundo son idioma. 120
- I responent en forma a l'argument, se nega que sia un mateix lo terme, perquè és distincta la veu, puix en la primera dicció se fereix levement la *e* i en la segona se fereix agudament i ab major força, delicadesa de pronunciació que és menester advertir-la, i per ço la primera dicció, *Deu*, s'escriu sens accent en la *e* i la segona ab ell; i *deu*, a l'última, s'explica sens l'accent²⁶ (així com en l'idioma francès una mateixa *u* vocal té diferent pronunciació ferint-se de diferent manera, ço és levement o agudament i ab major força, |^{7v} com és de vèurer en lo diftongo de *o* i *u* en aquest terme *doucement* i altres, a on la *u* se fereix ab força i agudament, i en lo diftongo de *e* i *u*, a on la *u* se toca i fereix levement o ab menos força). 130
- I, últimament, encara que en ninguna cosa se diferenciassen los termes que tenen distincts significats, no se provaria penúria ni escassetesa de l'idioma, perquè uns o altres d'estos termes se permeten de propòsit en qualsevol idioma per a donar lloc als equívocs i, ab ells, a l'agudesa i sàtira, lo que clarament se deixa conèixer, pués altrament, essent les diccions signes *ad placitum*, tenir diccions distinctes per tots los significats no hauria costat altra cosa que imposar-les;²⁷ ben entès, emperò, que los termes equívocs no han de ser molts o desmesiatos en ningun idioma, que altrament |⁸ ocasionarien confusió, la que se deu evitar, com per est respecte l'evita moltes voltes l'idioma llatí, puix al 'panader'²⁸ no li diu *pastor* sinó *pistor*, no obstant que deriva o havia de derivar del verb *pascor*, per a no equivocar lo panader ab lo pastor, lo que també se pot notar en altres termes. 140 145

²⁴ 'Fecunditat'.

²⁵ He mantingut l'accentuació de l'original, que algun testimoni conserva, perquè serà motiu de distinció entre les tres formes, tal com s'explicarà una mica més avall. Com comenten FELIU *et al.* ed. (1992, 31, n. 48), aquest exemple «té una llarguíssima tradició en els tractats lingüístics i apològics catalans des del segle XVI».

²⁶ En aquesta argumentació no queda clar quina és la diferència entre la primera i la darrera de les formes, ja que coincideixen en "no portar accent". Potser l'original n'aclaria la diferència en un fragment que s'ha perdut? O potser no, i per això el responsable de les *Notes per addició* va tornar a l'exemple i en va donar la clau, és a dir, que la primera s'escriu amb majúscula. Notem la barreja de distincions fonètiques (o fonològiques) i gràfiques (veg. les *Notes per addició*, § 10).

²⁷ Eura afirma l'origen estrictament convencional del llenguatge. Sobre els avatars històrics d'aquesta teoria 'nominalista' i de la 'realista', veg. LAZARO (1949 [1985, 46-65]).

²⁸ En tant que 'pastador' (veg. el final del § 8 del pròleg «Al lector»).

[14] Lo segon argument que he oït oposar és que l'idioma català no té vocables per a 150
 exprimir totes les coses, i així apar que ho sent Tirso de Molina en lo llibre intitulat
Deleitar aprovechando, pàg. 197,²⁹ a on, parlant de la llengua catalana, diu que és «corta»
 de paraules, luego no és fecunda ni extesa.

Al que responc, primerament, negant l'antecedent, i sinó que ensenyen cosa que no
 puga explicar-la.³⁰ Ni d'una o altra cosa a la qual no se li trobàs exprés o propi 155
 vocable se deuria inferir |^{8v} limitació, penúria i poca extensió de l'idioma, perquè tal
 cosa no concediran de son idioma los castellans, encara que no tinguen terme específic
 que signifiqui *dinar*, puix diuen *comer*, que és genèric; ni tenen terme incomplexo per a
 dir *sec*, *jac*, etc., sinó que ho exprimeixen ab termes complexos dient *estoy sentado*, *estoy*
tendido, etc.; i la raó és perquè a voltes los termes propis no es troben ab facilitat, no 160
 perquè no existesquen, sinó perquè no s'usen.

Ni Tirso de Molina, ben noticiós del primor de la llengua catalana, diu en contrari,
 puix quan diu que la llengua catalana «es corta de palabras» no parla de la quantitat o
 extensió de l'idioma en vocables, pués n'hi ha per cada cosa i molts per una mateixa, 165
 com està dit, sinó que parla de la quantitat o extensió dels vocables en síl·labes i lletres,
 és a |⁹ saber, que los vocables catalans d'ordinari consten de poques síl·labes i lletres, a
 modo de la llengua hebrea, lo que és gran perfecció de l'idioma, com se veurà en lo
 següent paràgraf. I que est sia son genuïno sentit, consta de lo que anyadeix en lo
 mateix lloc citat, a on diu que la llengua catalana «es poco menos misteriosa que la 170
 hebrea por lo compendioso de sus sentencias», i a on diu que es «corta de palabras»,
 seguidament diu «pero pródiga de pensamientos», en la qual, si faltaven paraules o
 vocables, mal seria pródiga de pensaments o conceptes, puix estos no poden
 exprimir-se entre hòmens sinó per paraules.³¹

175

3. De l'extensió dels vocables de l'idioma català en síl·labes

[15] En orde a la quantitat o extensió dels vocables en síl·labes i lletres, és cert que |^{9v}
 l'idioma català usa de vocables breus, curts i compendiosos, puix és dels que usen més
 termes monosíl·labos, suposat poden dir-se llargues i curioses clàusules ab termes 180
 d'una sola síl·laba.

I esta és una de les majors perfeccions de l'idioma, primerament, perquè en la
 celebrada llengua hebrea s'admira i aplaudeix que ab un sol terme, anyadint una sola o
 poques lletres, s'expressen a un temps varies coses; segonament, perquè és evident que
 los idiomes i vocables són instituïts per a explicar i quasi parir lo concepte, luego 185
 l'idioma que pareix o explica lo concepte ab menos veus o síl·labes és més perfet, puix
 en l'orde de la naturalesa mai va molt bé lo part de molts crits, ni part llarg pot ésser
 feliç ni agradable.

I, generalment parlant, tots los intel·ligents procuren fer breu lo signe o expressió de

²⁹ Sobre Tirso de Molina, veg. l'**Annex VII**. Desconec l'edició que va consultar fra Eura (els núms. de pàg. que les còpies d'aquests dos opuscles d'Eura reporten, són diversos, perquè la *Controvèrsia* diu 197 i el pròleg «Al lector» diu 157). He consultat l'exemplar que hi ha a la BUB d'una edició d'aquest llibre miscel·lani, *Deleitar aprovechando* (Madrid, Juan García Infançón, 1677; sign.: B-40/5/1): els mots de Gabriel Téllez sobre la llengua catalana apareixen en les primeres pàgines (pp. 200-201 d'aquesta edició) de la novel·la *El vándolero* (pp. 192-315): «La lengua catalana o lemosina era entonces [en temps de Pere II, on se situa l'acció] poco menos misteriosa que la caldea, por lo compendioso de sus sentencias, corta de palabras pero pródiga de pensamientos, que quanto más a lo lacónico se explicaren, tanto menos costava su inteligencia».

³⁰ És a dir, que els detractors 'mostrin algun objecte que no pugui ser expressat per la llengua catalana'.

³¹ Observem com al llarg de la *Controvèrsia* (i del pròleg que ve a continuació, i, de fet, de totes les apologies de la llengua del Set-cents: cf. FELIU *et al.* 1992) s'al·ludeix a certes acusacions contra la llengua catalana, però mai no es diu qui n'és l'autor: són innominats *algú*, *uns...* etc. Justament quan fra Eura en personalitza algun, Tirso de Molina, resulta que no hi ha tal acusació, al capdavant. Eren reals les acusacions? Se les inventaven els apologistes per donar ocasió a les argumentacions en contra? El fet cert, almenys en part, és que unes apologies les extreuen d'altres d'anteriors, com passa amb els arguments i els exemples. Som, en gran manera, dins d'un gènere literari.

les coses. I quant més alta és la intel·ligència, usa de signes més breus, puix en los àngels, que parlen per conceptes o espècies, quan és més superior la jerarquia més objectes o coses parla i entén en una sola espècie i signe. I Déu, que és la Intel·ligència suprema, ab una sola espècie entén i parla totes les coses pretèrites, presents i futures, possibles e impossibles. 190

- [16] Contra esta conclusió argüeixen alguns dient que los termes plurisíl·labos tenen millor cadència i són de major ornato i expressió; al que responc negant l'antecedent en totes ses parts. I en quant a la cadència, no sé en què funden que los termes plurisíl·labos tinguen millor cadència que los monosíl·labos, puix ¿per què lo primer i quart consonant no tenen tan bona cadència, si és que no siga millor, com lo segon i tercer en esta quartilla castellana? 195

Deciros amores yo, 200
¿qué importa en tantos errores?
Obras, señor, son amores,
que buenas razones no.

I en cas que los plurisíl·labos tinguessen en los oïdos millor cadència –lo que és fals, altrament ho proven–,³² primerament deu atèndrer l'idioma a la prompta i fàcil intel·ligència dels conceptes, pués no són instituïts los idiomes principalment per a dar gust i servir a l'oïdo, sinó a l'enteniment. 205

En orde a que sien de major ornato, sols diré que los tals deuen agradar-se de vestir roba llarga, i, essent los idiomes defecte de nostra naturalesa, que en lo present estat no pot percibir ni entèndrer sinó ab dependència de veus i fantasmes materials, tenir als termes llargs per major ornato és fer gala del *sambenita*.³³ 210

En orde a tenir los plurisíl·labos major expressió, no sé en què està la majoritat de l'expressió si tota esta dependeix de la plàcita,³⁴ imposició dels hòmens, i si bé és veritat que la proporció de les veus ab los significats fa en alguna manera major l'expressió, com veurem en lo següent paràgraf, no li falta esta proporció a l'idioma català, com |¹⁰ se veurà també al mateix lloc. 215

4. De les qualitats de l'idioma català

- [17] Passant de la quantitat a les qualitats de l'idioma català, suposo com a cert que una de les majors perfeccions de l'idioma és la proporció i concordància entre la prolació de la veu i son significat, especialment en aquells termes que han de significar alguna particular passió d'ànimo. I és la raó perquè lo fi de l'idioma no és sola l'expressió sinó també la persuasiva, i aquelles veus que tenen major proporció i consonància ab sos significats persuadeixen millor.³⁵ Exemple sia lo nom *horror*, que ja l'infundeix en alguna manera lo sol vocable. I lo mateix terme que la significa ja infundeix alegria. Luego, si la proporció i consonància entre la veu i lo significat ajuda a la persuasió casi tant com l'energia i eficàcia, |^{10v} serà dita proporció una de les majors perfeccions de l'idioma. 220

Esta és la consonància i proporció que observà cuidadós Adam en la creació del món, quan Déu volgué que imposàs noms a les coses –com diu lo pare Kirque, *De turri* 230

³² *Provenz* 3a p.p. P.S.

³³ 'És fer gala d'un blasme'.

³⁴ *plàcita*: del ll. *placitum*, -i, 'opinió'. Cf. § 13 i pròleg «Al lector» § 8.

³⁵ El que podria semblar contradictori amb l'afirmació anterior sobre l'arbitrarietat del signe lingüístic (§ 13 nota 27), no és tal cosa: una certa correspondència entre realització fonètica del signe i significat (justament testimoni en el qual recolzava la teoria de l'origen natural del llenguatge), en l'àmbit del lèxic "psicològic", prové de la intencionalitat humana, de la catalana més concretament.

Babel;³⁶ consonància que ab gran cuidado observen les arts de poesia i música, com és de vèurer en aquells dos versos de Virgili, en lo primer dels quals descriu la pesada caiguda d'un bou dient: «Sternitur ex animisque tremens procumbit humi bos», a on la prolació del vers és casi tan pesada i tarda com costa de càurer un bou; i, al contrari, per a explicar la velocitat de la saeta, digué: «Dextera qui Paridis direxti tela manusque»,³⁷ a on lo corrent i velocitat de les veus consona admirablement ab la disparada saeta. 235

[18] Que logra dita proporció i consonància l'idioma català, además dels dos termes ja al·legats,³⁸ ho comproven també casi innumerables, |¹¹ pués lo mateix terme *arrogància* és arrogant i la mateixa veu *mansuetud* és mansueta, la mateixa veu *superbia* és superba i la veu *humilitat* és humil, la veu *amargura* és amarga i la veu *dolçura* és dolça, la veu *ira* és iracunda, la veu *contento* acontenta, la veu *angústia* angustia i la veu *alívio* alívia, i així en los demés que han de significar alguna passió de l'ànimo. 240

I, además de l'experiència, se deixa fàcilment col·legir de l'origen de la llengua catalana, pués essent aquell la llatina, com se veurà en son lloc, clarament se veu que, logrant aquella proporció i perfecció la llengua llatina, també la logra la llengua catalana.³⁹ 245

[19] L'idioma hebreu, que en opinió comuna és lo primer dels idiomes, no sols proporciona les veus ab los significats, sinó també a totes les lletres dóna nom significatiu, o de la figura de la lletra o del sonido que fa o d'altra raó de congruència. I per |^{11v} ço a la *b* l'anomena *beth*, que vol dir 'casa', perquè té la figura d'una casa; a la *l*, *lamed*, que vol dir 'estímulo' o 'agullada', perquè té figura d'estímulo; a la *m* l'anomena *mem* per lo sonido; i a la *t* l'anomena *tau* que vol dir 'terme', perquè termina son alfabeto. Així ho diuen Eusèbio (llib. 9, cap. 4 i llib. 10, cap. 2, *De preparatione euangelica*) i sant Jeroni (*In epist[ola] ad Paulam urbicam*), citats de Belarmino en les *Instituciones de la llengua hebraea*.⁴⁰ 255

Mes la llengua catalana ni altres no cuiden d'estes signifiquen los noms o veus de les lletres, perquè ni condueix ni obsta a la perfecció de l'idioma, pués quant més senzilla o simple se deixa la pronunciació de la lletra, ara sia consonant o ara vocal, és més clar e intel·ligible son valor. I lo demés sols serveix perquè quede la lletra en la memòria en virtut de la figura o en virtut del sonido o altre adminículo. |¹² 260

5. De la pronunciació de l'idioma català

[20] És també primorosa i delicada la pronunciació de l'idioma català. 265
Primo, perquè per unes mateixes lletres ferides o pronunciades de diferent manera se diversifiquen suficientment los termes i tenen distincts significats: v.g., *bóta*,⁴¹ ferint agudament la *o*, significa un adorno exterior de la cama, i *bota*, ferida la *o* levement, significa l'instrument a on se guarda lo vi; *dóna*, ferida la *o* agudament, significa lo mateix que *mulier*, i *dona*, ferida la *o* levement i sens accent en la *o*, significa lo que la tercera persona del present de l'indicatiu del verb *dono*. I lo mateix que succeeix en la *o*, passa en la *e*, com s'ha dit dessobre en la dicció *deu*. |^{12v} 270
Secundo, perquè no pronuncia ab lo gasnate, com acostumen los bàrbaros i moros, sinó

³⁶ Sobre Athanasius Kircher, S.I., veg. l'**Annex VII**.

³⁷ Els versos de Virgili són d'*Eneida*, V, 481 i VI, 57, respectivament. La versió canònica avui del segon és: «Dardana qui Paridis ...» (tret d'*Aureae Latinitatis*).

³⁸ *Horror* i *alegria* (§ anterior).

³⁹ Com ja he exposat a la Introducció, l'afirmació sobre l'origen llatí de la llengua catalana és contundent; tant com contradictòria amb l'exposició que, sobre la mateixa qüestió, farà al cap. 7. Una altra afirmació solidària sobre l'origen llatí i l'evolució de les llengües neollatines, entre elles la catalana (la més propera etimològicament, argument de prestigi per a Eura), al pròleg «Al lector», § 5.

⁴⁰ Sobre Roberto Bellarmino i les *Institutiones linguae hebraicae*, veg. l'**Annex VII**.

⁴¹ En aquest exemple i en els altres que hi ha en aquest mateix paràgraf, conservo l'accentuació de l'original.

ab los instruments que per a parlar ha destinat i proveït la naturalesa, los quals són los 275
 llavis, les dents, la llengua, lo paladar i, en altres idiomes, també lo gasnate o
 gargamella, d'a on los hebreus dividiren les lletres en guturals, labials, lletres del paladar,
 lletres de la llengua, lletres de les dents i lletres dels llavis,⁴² conforme lo lloc d'estos
 mencionats a on se formen. I encara que la llengua catalana té lletres labials o dels llavis
 –com són la *v*, *f*, etc.–, lletres de les dents –són *d*, *s*, *x*, etc.–, lletres de la llengua – 280
 com és *l*, *t*, etc.–, les lletres del paladar –són *k*, *q*, *j*, etc.–, però lletres guturals no les usa
 com l'hebrea ni com la castellana, que |¹³ usen molt del gasnate, fent esta última a *jaula*,
jaez, *trabajos*, *jeringa*, etc., en què clarament se'n veu l'excel·lència i delicadesa de
 pronunciació de l'idioma català.

285

Tertio, perquè pronuncia les mateixes lletres que escriu, sens variar-les en altres lletres, lo
 que no observen altres idiomes, pués lo francès ne deixa algunes de les que escriu i
 l'idioma castellà fa *n* de la *m* terminativa, lo que no practica l'idioma català; i, per
 consegüent, assegura més lo propi i verdader significat d'aquelles paraules de la
 consagració, *hoc est enim corpus meum*, que no l'idioma castellà, que pronuncia *meun*. 290

- [21] No sols és delicada i pròpia la pronunciació dels termes catalans, sinó també la de les
 lletres per si soles, perquè les lletres semivocals,⁴³ com són *f*, *l*, *m*, *n*, *r*, etc., |^{13v} les
 pronuncia més senzillament que l'idioma castellà i que altres idiomes, perquè en català
 diu *ef*, *el*, *em*, *en*, *er*, etc., i encara ferida la *e* levement i sens accent en ella, quan en castellà 295
 se diu *efé*, *ele*, *eme*, *ene*, *erre*, etc.

- [22] Contra la conclusió d'est paràgraf⁴⁴ argüeixen: perquè l'idioma català usa d'ordinari de
 moltes consonants en les síl·labes finals després de l'última lletra vocal –v.g., *dolors*, *focs*,
sants, *posts*, etc.– lo que fa àspere, dura i tarda la pronunciació. A lo que responc que les
 consonants posteriors a l'última vocal en les síl·labes terminatives o finals no fan la 300
 pronunciació tarda, antes la abrevien, pués estalvien una síl·laba en tots los plurals, pués
 lo que diu *dolores* tant en llatí com castellà i consta de tres síl·labes, diu *dolors* en català i
 |¹⁴ passa ab dos síl·labes.

En quant a que les consonants que usa després de l'última vocal terminativa facen aspra
 i dura la pronunciació, se responc que sols fan aspra i dura la pronunciació quan és 305
 menester ser-ho, perquè hi haja proporció i consonància entre la veu i son significat,
 com esdevé en estos termes: *forts*, *durs*, etc. Però no quan lo significat no és d'asperesa
 ni duresa, i per ço en estos i altres termes, *dolç*, *suaus*, etc., les dites consonants en la
 pronunciació porten suavitat i dolçura. A on és de notar que estes consonants que
 l'idioma català acostuma usar molt després de l'última vocal terminativa, especialment 310
 en los noms plurals, i en dit idioma és casi diferència característica, té⁴⁵ gran primor i
 raó de |^{14v} conveniència. *Primo*, perquè com dites consonants fan que l'accent cau a
 l'última síl·laba, si los termes són plurisíl·labos té millor cadència la clàusula que acaba
 ab algun d'aquells termes, perquè en elles cau ab major força lo pes de la pronunciació.
Secundo, perquè dites consonants fan la pronunciació de tot lo terme més perceptible a 315
 l'oïdo, perquè la pronunciació de dits termes manté més lo agut i la força de la
 pronunciació, pués la fa arribar a l'última síl·laba, a on la descarrega ab major accent i
 violència, lo que no fan los altres termes que no tenen dites consonants després de
 l'última vocal, v.g. *dolores*, a on, com l'accent cau en la segona síl·laba o en la del mig,
 l'última síl·laba, a on fa poca força la pronunciació, |¹⁵ a penes la percebeix l'oïdo si 320

⁴² Notem com repeteix lletres «labials» i «lletres dels llavis» tot i que a continuació parlarà de «lletres labials o dels llavis». Potser va ser un error de l'arquetip comú a tots els testimonis conservats?

⁴³ Amb aquest terme, Eura vol definir les consonants que es poden pronunciar soles, sense l'ajut d'una vocal.

⁴⁴ Es refereix a tot l'apartat 5, sobre la pronunciació, la conclusió del qual és la primera frase: «És també primorosa i delicada la pronunciació de l'idioma català».

⁴⁵ Concordança *ad sensum*: hauria de ser plural perquè el subjecte és *estes consonants*, però ara fa referència al "fet" de l'aplegament de vocals finals, *casi diferència característica*.

no és de molt cerca, lo que pot comprovar l'experiència escoltant una oració vocal o un panegíric.

6. De l'idioma català en orde a la matèria *circa quam*⁴⁶

325

[23] Averiguada la perfecció de l'idioma català per sa quantitat i qualitat, passo a disputar la de la matèria *circa quam*, a on suposo que, atès solament i considerat lo subjecte i matèria *circa quam* s'és versada, la llengua hebrea se té comunament per més noble, pués en ella s'és dictada la sabiduria sagrada i *Sacra Pagina*, d'a on se diu la llengua santa. Després d'ella és la grega, perquè ab ella se dictà la humana filosofia. I si s'atén solament la propagació i extensió, és la llatina, perquè antigament se dilatà més que alguna |^{15v} altra ab l'imperi dels romans,⁴⁷ si bé una i altra⁴⁸ no és més que perfecció extrínseca. 330

[24] Mes no li falta tampoc esta perfecció a la llengua catalana, pués s'és empleada en coses sagrades i en divines alabances. Ab ella com instrument ha parlat l'Esperit Sant per boca dels justos, i sobre ella ha difundit un de sos celestials dons que és lo do de llengües. A on és menester saber que lo sobredit do de l'Esperit Sant no consisteix solament en parlar moltes llengües o idiomes antes ignorats, sinó també, parlant en sa pròpia llengua nativa, ser entesos de tots los que ouen com si se parlàs ab la llengua de cada oient en particular, com ho ensenya Berlinch figurat en lo mannà del desert, que sabia al gust de cada qual.⁴⁹ |¹⁶ 335

Açò suposat, oiguen lo que diu Berlinch en *Teatro de la vida humana*, verbo *lingua*, pàg. 999, parlant de sant Vicenç Ferrer: «Cui donum linguarum sicut et ueteribus apostolis concessam sit. Cum enim per uarias regiones suas praedicationes diffunderet et sua ualentina ac materna lingua fuerit semper locutus, tamen singuli tam pueri quam aetate prouecti, utriusque sexus, eius sermonem per singula uerba percipiebant perinde ac si in singulorum patria fuisset natus et eorum idiomate fuisset locutus».⁵⁰ 345

I santa Eulàlia, barcelonesa, verge i màrtir, en llengua catalana i en l'edat de catorze anys argüia a Daciano ab estes paraules que la Iglésia en son reso refereix en la llatina: «Ut quid, Daciane, audes christianorum sanguinem fundere et eosdem ad falsos uenerandos deos cogere? |^{16v} Unus et solus uerus Deus omnipotens, omnium creator et dominus, quem imperatores Dioclecianus et Maximianus et tu et omnes homines uenerari obligantur, etc.», ab les quals parlava l'Esperit Sant segons sant Mateu, 10 v. 19 i sant Lluc, 12 v. 11: «Cum steteritis ante reges et praesides nolite cogitare quomodo aut quid loquamini dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. Non enim uos estis qui loquimini sed Spiritus Sanctus, qui loquitur in uobis».⁵¹ 350

7. De l'origen de l'idioma català⁵²

[25] Núm. 1.— Genebrardo, citat de Berlinch en lo lloc sobrecitat, és d'opinió que la llengua o idioma espanyol, i per consegüent lo català, té origen i principi de la llengua llatina, pués després d'haver dit que en l'univers hi ha moltes i vàries llengües matrices, de les quals s'han format i derivat altres idiomes –així que l'hebrea produí la siríaca, |¹⁷ aràbica, etc.; la grega a la dòrica, jònica, eòlica, àtica, esclavònica, polònica, bohèmica, 360

⁴⁶ És a dir, la matèria més important i prestigiosa per a la qual s'ha utilitzat una llengua, les autoritats que l'ennobleixen, etc.

⁴⁷ Quant a aquest fragment relatiu a les llengües hebrea, grega i llatina, cf. Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, 1000 (H).

⁴⁸ És a dir, la «propagació i extensió».

⁴⁹ *Magnum theatrum...*, 999 (B).

⁵⁰ *Magnum theatrum...*, 999 (E).

⁵¹ De *nolite* fins al final, el fragment pertany a Mt 10:19-20 (que acaba «sed Spiritus Patris uestri qui loquitur in uobis»). El fragment inicial sembla relacionat amb Mc 13:9: «ante praesides et reges stabitis propterea».

⁵² Sobre l'evolució de les teories sobre l'origen de la llengua i, concretament, les que obtingueren ressó a la Catalunya del segle XIX, es pot consultar SOLA 1985.

moscovítica, etc.; la germànica a l'elvètica, ànglica, flàndrica, etc.; la tartàrica a la túrcica, 365
sarmànica, etc.; l'abissina a l'etiòpica, sabea, etc.– diu també que la llatina produí a la
itàlica, valàquica, gal·lica i hispànica.⁵³

- [26] Núm. 2.— Lo doctor Onofre Manescal, en lo *Sermó vulgarment anomenat del rei don Jaume* 370
segon que predicà en l'any 1597, disputant en la pàg. 77 d'a on ha tingut principi la
llengua catalana i si té eminència entre les altres, inclina a tenir origen de les hebrea i
grega, perquè «ninguna –diu– simbolisa tant ni frisa ab la llengua hebrea i grega com
esta». I per a manifestar la simbolisació d'estos idiomes porta per exemple quaranta i
tants vocables |^{17v} entre hebraics i grecs: v.g. *sac* vol dir en hebreu lo mateix que en
català; «*massa* en hebreu vol dir *onus* o càrrega, i d'aquí ve –diu– que quan la càrrega es 375
demesiada diem *massa ni ha*»; *agonia* en grec vol dir lo mateix que en català.⁵⁴
- [27] Núm. 3.— També suposo com a cosa certa que nostre llenguatge se deia antigament 380
llemosí, per raó que d'esta manera parlaven los llemosins, los quals se deien així per ser
d'un poble que es deia Limosius, *diocesis electuensis*, o deien-se d'esta manera per ser dels
Limoges, que es deien *lemovices*, los quals eren veïns dels catalans de l'Aquitània,⁵⁵ segons
lo qual apar que vol dir que l'antic català llemosí se derivà i aprengué en l'escola
d'aquell poble, i d'allí se difundí en Catalunya i passà, últimament, a tota l' |¹⁸ extensió
gran que tingué.
- [28] Núm. 4.— Antes de la resolució, suposo, *primo*, que los idiomes no se multipliquen ni 385
se diferencien substancialment sinó quan tenen propri *dialectus* o propietat peculiar que
los distingeix dels altres. Així ho ensenya Berlinch, *loc. cit.*, anyadint que aleshores se
distingeixen «cum insignis in lingua est differentia quantum ad uerba simplicia potius
quam ad syntaxim aut compositionem», del que certament s'infereix que la llengua 390
catalana no és distinta de la valenciana, ni de la mallorquina, així com la toscana no és
distinta de la napolitana ni de la genovesa sinó accidentalment.⁵⁶
[Berlinch diu que tots los idiomes d'Espanya no tenen més diferència que los d'Itàlia
entre si, menos un que n'hi ha en lo Regne de Navarra, que sens dubte serà ara la
llengua biscaïna. Estes són les paraules, parlant del Regne de Navarra: «Ubi nonnihil 395
mirandum est quod tam parua regio per se cum exiguis aliquod aliis populis suam
linguam habet adeo abhorrentem a cetera Hispania ut non magis abhorreat ebraea uel
graeca. Nam et Granatensium quae et ipsa discrepat ut haec lingua non alia est quam
Syrorum et Affrorum Maurorum a quibus angusto traiectu diuisi sunt et a quibus leges
et instituta ceperunt. Reliqui autem Hispani et si differunt sermone tamen ita ut Itali 400
inter se». I després cita a Valla, llib. 1, *De Ferd[inando]*.]⁵⁷
[I quan lo pare Grau Virgili, en lo prefaci del llibre que intitula *Guia de la devoció*
cristiana,⁵⁸ diu que un polític advertia que «los catalans i valencians havien de concertar-

⁵³ Aquest lloc de Genebrard, aquí retret per Beyerlinck (*Magnum theatrum...*, 998 (D)) era comú: el trobo, recollit ara per Bastero a la *Història de la llengua catalana* (llib. I, cap. 1, § 1; FELIU ed. 1997, 168 n. 11), citat per Corneli de Lapide, als *Comentaris sobre el Gènesi*.

⁵⁴ La citació anterior i els exemples seleccionats, un d'ells reproduït literalment, provenen del *Sermó* de Manescal, ff. 77v-78. Tal com remarcaven FELIU *et al.* ed. (1992, 85, n. 17), fra Eura atribueix a Manescal l'afirmació que el català tenia el seu origen de les llengües hebrea i grega, quan Manescal s'havia limitat a fer comparances lèxiques amb un propòsit diferent: augmentar la perfecció extrínseca de la llengua catalana per la proximitat que mostrava amb dues llengües tan prestigioses.

⁵⁵ Tal com diuen FELIU *et al.* ed. (1992, 85, n. 18), aquest fragment es fa ressó de la teoria de Francesc Calça sobre l'origen del terme llemosí; ara bé: des de «com a cosa certa» fins a «Aquitània» és transcripció gairebé literal d'un fragment de Manescal, *Sermó*, f. 77.

⁵⁶ *Magnum theatrum...*, 998 (E).

⁵⁷ «Additament al tractat»: al ms. ve encapçalat per la referència: «Entre numº 4 y numº 5 del § 7». L'obra de Lorenzo Valla al·ludida és *De rebus a Ferdinando Aragoniae rege gestis libri tres* [1445], Roma, 1520. La referència és del *Magnum theatrum...*, 1001 (C).

⁵⁸ El fragment pertany al «Pròlech al piadós lector» (f. [5]) (VIRGILI 1696; exemplar de la BSDG: 248/2117). Sobre Grau Virgili, veg. l'Annex VII. FELIU *et al.* ed. (1992, 86, n. 19) transcriuen altres fragments d'interès del llibre de Virgili sobre la llengua catalana, els quals no pertanyen, però, al pròleg sinó al cap. I de la part 1a (p. 2-3); en tot cas, es

se en que los hòmens de València parlassen com les dones de Catalunya i les dones de Catalunya parlassen com los hòmens de València»; però en açò no volgué donar a entèndrer sinó que entre les dos nacions hi havia diferència d'idioma en lo modo, no en la substància.⁵⁹ 405

Núm. 5.— Suposo, *secundo*, que los idiomes, uns s'han introduït per pròpia institució i altres per corrupció o corruptela. De la primera sort fou la llengua hebrea, que la instituí Adam, posant d'orde de Déu nostre senyor noms |^{18v} a les coses, i aquelles 410
altres 72 que després del diluvi instituí Déu nostre senyor multiplicant-los les llengües a fi de que, no entenent-se uns a altres, se dividissen les llengües i families per lo món i poblassen la terra. De la segona sort vol Berlinch sien, no sols la siríaca, que diu prové per corrupció de l'hebrea, sinó també la francesa i italiana,⁶⁰ i per consegüent també 415
l'espanyola, per corruptela o corrupció de la llatina.

- [29] Núm. 6.— Suposat açò, resolc:
Primo, la llengua catalana no té son origen o principi de l'hebrea ni de la grega, pués, además de la raó fundamental que s'aportarà en la resolució afirmativa, no ho convenç 420
que tinga la llengua catalana alguns termes que signifiquen lo mateix que en hebrea i grec, mudades solament algunes sil·labes o lletres, i encara que sien |¹⁹ unes mateixes les lletres i sil·labes, perquè esta simbolisació o confirmació en uns o altres termes no fa prova certa ni evident de tenir uns origen dels altres en tanta varietat de vocables e 425
idiomes. I lo mateix que passa entre l'hebrea i grega respecte de la catalana, se troba en los altres idiomes. I molt més en la llatina, per lo qual, si esta raó valgués, ab molta més hauria de dir lo doctor Manescal que té la catalana son origen i principi de la llatina.⁶¹
Núm. 7.— Ni tampoc m'acomenta que la llengua catalana tinga origen del poble dit Lemosius, veí dels catalans d'Aquitània, per dir-se lo llenguatge català antigament 430
llemosí. *Primo*, perquè la confrontació del nom a voltes és acàs i no deliberació; *secundo*, perquè més verosimil és que l'idioma català passàs de Catalunya |^{19v} a aquell poble que no d'aquell poble a Catalunya, pués als idiomes los transporta lo poder i la multitud; i en cas en lo nom llemosí hi hagués alguna raó d'etimologia, seria alguna casualitat accidental de l'idioma. De tot lo qual s'infereix que la major dificultat està en averiguar 435
si l'idioma català té l'origen i principi de la llengua llatina o si d'ella se deriva per corrupció.

- [30] Núm. 8.— I antes de resòdrer, suposo, *primo*, com a cosa de fe, que després del diluvi multiplicà Déu les llengües o idiomes i les families dels hòmens per vàries terres de 440
l'univers –consta del *Gènesis*, cap. 10 v. 5, «ab his diuisae sunt insulae gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus»–. |²⁰ Les llengües o idiomes eren 72 i les families moltes, pués segons la *Història escolàstica*, cap. 37,⁶² en 140 anys després del diluvi havien multiplicat los hòmens fins al número de 24.100, per raó que de cada part naixien quatre persones i a lo menos dues. 445
Núm. 9.— Suposo, *secundo*, d'opinió comuna dels historiadors que, al repartir Noè la terra a sos fills, senyalà l'Àsia a Sem, l'Europa a Jafet i l'Àfrica a Cam. I que Tubal, quint fill de Jafet, vingué a poblar Espanya –segons diuen Josefo, sant Jeroni, sant Agustí, nostre pare, Beroso i altres–, i que fou l'any 140 després del diluvi i 2.166 antes 450
de la vinguda de Cristo. [Si bé, en opinió de Berlinch, havia de ser alguns anys després, pués la divisió i confusió dels idiomes creu que fou l'any 170 («De diuisione et

tracta d'afirmacions del pare Virgili sobre quina ha de ser la llengua pastoral i no tenen res a veure sobre la reflexió de fra Eura en aquest paràgraf, relatiu a les diferències entre dialectes d'una mateixa llengua.

⁵⁹ “Additament al tractat”: al ms. ve encapçalat per la referència: « En la fi del numº 4 del § 7».

⁶⁰ *Magnum theatrum...*, 998 (B).

⁶¹ Veg., més amunt, la nota 54.

⁶² Sobre aquesta obra, veg. l'**Annex VII**.

multitudine linguarum»).[63

Núm. 10.— Suposo, *tertio*, que Tubal arribà primerament a Catalunya, o per los Pirineus –com diu lo bisbe de Gerona, llib. 1, cap. «Dels primers pobladors d'Espanya»–⁶⁴ o per mar, lo que fàcilment se deixa persuadir mirant lo terme d' |^{20v} a on venia.

Núm. 11.— Suposo, *quarta*, que Tubal ab sa família i pobladors feren gran detenció i assiento en esta primera part d'Espanya –dic-li, per ara, primera respecte de l'orient–, com se veu clarament de ser lo primer paratge a on aportaven, com també de la gran extensió que li donaren quan dividiren l'Espanya en tres parts que anomenaren regions o províncies, és a saber, Tarraconense, Bètica i Lusitània –segons Pompònio Mela, *De situ orbis*, en la descripció d'Espanya, llib. 2, cap. 3; Plíni, llib. 3, cap. 1, «De Europa»–⁶⁵ pués a la Tarraconense li donaren tal superioritat que comprenia no sols a Catalunya, Aragó, Navarra, València i Múrcia, sinó també tot lo Regne de Toledo i les províncies de Guipúscoa, Àlaba i Biscaia, les muntanyes d'Astúries i Galícia fins les riberes de Duero, que per aquella part dividien la regió Tarraconense de la Lusitània –segons diu Zurita, llib. 1, cap. 4,⁶⁶ i altres–, |²¹ havent-hi de la Tarragona fins a dit terme 150 lleugues.

470

[31] Núm. 12.— Suposat açò, resolc com a més verosímil que l'idioma català és un d'aquells 72 que Déu nostre senyor instituí després del diluvi. I que de Déu immediatament⁶⁷ té son principi i origen. La raó fundamental és esta: aquells 72 idiomes foren instituïts per Déu nostre senyor i d'Ell tingueren principi i origen, *sed sic est* que l'idioma català és un d'aquells 72.

475

[32] Núm. 13.— Açò se prova, *primo*, perquè Tubal aportà a Catalunya nació i llengua o idioma, *sed sic est* que l'idioma que aportà Tubal a Catalunya no se sap ni és creïble s'haja perdut o olvidat, pués no olvidarien idioma de tan alt principi. I Perèrio (*in cap. 11, Gen[esis], v. 9, llib. 16, núm. 152*)⁶⁸ diu ser cosa incerta si d'aquells 72 idiomes se n'ha perdut algun en estes paraules: «Duae [praeterea] res in obscuro et incerto |^{21v} positae notitiam nostram latent; altera est, utrum aliqua de illis linguis processu temporis omnino perierit, deleta scilicet gente, cuius illa erat propria [lingua], uel per clades bellicas, uel per generalem pestilentiam, aliosue exitiales morbos».

480

Núm. 14.— *Secundo*, perquè si l'idioma que se parlà en Espanya, França, Itàlia, etc., no fos d'aquelles 72 llengües i no ser-ho fos cosa certa, hauria de constar quals foren aquells 72 idiomes i a on s'aportaren i usaren, *sed* açò no consta, diu Perèrio en lo lloc citat, núm. 153:

485

Núm. 15.— «Alterum utrum linguae illae fuerint matrices aliarum omnium linguarum quacumque post id temporis ad hanc usque diem in hominibus fuerunt: ita [ut] quae nunc sunt et quae superioribus retro seculis usque ad illud tempus fuere unquam; uel illae ipsae linguae fuerint, uel certe ab illis ortae aut oriundae: an potius multae aliae

490

⁶³ "Additament al tractat": al ms. ve encapçalat per la referència: «Entre numº 9 y numº 10 del § 7». *Magnum theatrum...*, 998 (C).

⁶⁴ Sobre Joan Margarit i els seus *Paralipomenon Hispaniae libri decem*, obra a la qual pertany el capítol aquí esmentat, veg. l'**Annex VII**. FELIU *et al.* ed. (1992, 89, n. 21) localitzen la referència: cap. *De prioribus Hispaniae populis*, del primer llibre del *Paralipomenon Hispaniae* (Granada, Sancho Nebrija, 1545).

⁶⁵ Sobre Pomponi Mela i Plini el Vell –autor de *Naturalis historiae libri XXXVII*, obra a la qual pertany el capítol aquí esmentat–, veg. l'**Annex VII**.

⁶⁶ En aquesta localització concreta de Jerónimo Zurita (CANELLAS ed. 1976-1980), no hi he sabut trobar cap referència a l'extensió de la província Tarraconense.

⁶⁷ 'Immediatament, sense intermediaris'.

⁶⁸ Sobre Benet Pereira, veg. l'**Annex VII**. He comprovat les dues citacions amb l'exemplar de la BUB (sign.: XVI-3481): Benedicti Pererii Valentini, e Societati Iesu, *Commentariorvm et Disputationum in Genesim*, tomus secundus, Lió, Ex Officina Ivntarvm, 1593, pp. 530 i 531, respectivament.

⁶⁹ L'inici del text a l'original divergeix: «Altera res aequae dubia et incerta est, utrum linguae...».

diuersis seculis institutae sint linguae ab illis omnino diversae, nec originem |²² inde aliquo modo ducentes». ⁶⁹

- [33] Núm. 16.— Podrien-me respòndrer que la llengua que aportà Tubal a Espanya fou la castellana, pués esta i no les altres se diu espanyola. Al que responc que, *dato* que Tubal aportàs també a Espanya la llengua castellana, no obsta que no hi portàs també la catalana, i en tal cas fos dividida l'Espanya en Citerior i Ulterior, segons les dos llengües i famílies o nacions que pogué aportar-hi Tubal.

500

Núm. 17.— Ni que juntament hi aportàs també la llengua portuguesa i fos dividida aleshores l'Espanya en Tarraconense, Bètica i Lusitània, segons tres llengües i famílies que pogué Tubal aportar-hi. Però sempre la llengua catalana havia de ser de les principals, com se deixa fàcilment persuadir de la major extensió que donaren a la regió Tarraconense —*ut supra*, núm. 11—, a on la llengua o idioma s'extenia, ampliada |^{22v} a proporció de les regions i les famílies.

505

[Ni deixo de dubtar si primitivament se parlava en tota Espanya una sola llengua, que després, dividint-se en regions, se dividí en idiomes, i si tal volta aquella primitiva és la catalana, perquè molts vocables acaba de deixar la llengua castellana que són propiíssims e indefectibles a l'idioma català, pués ja no coneixen los castellans aquest vocable *neta*, que en català significa 'límpia'; o a lo menos està poc en ús, i encara lo pare Miquel de Sales, en un sermó de santa Isabel, reina d'Hongria, imprès l'any 1696,⁷⁰ parlant de la perla l'anomena «limpia y neta».]⁷¹

515

Núm. 18.— Ni obsta que la llengua castellana se diga espanyola, pus ara ocupa la major part d'Espanya; i així com quan la llengua catalana o tarraconense ocupava la major part d'Espanya no deixava la castellana de ser espanyola, així tampoc ara la catalana; com ni tampoc deixa la nació catalana de dir-se ni ser espanyola no menos que la castellana, perquè l'extensió local és accident a l'idioma, com està dit.

520

- [34] Núm. 19.— Contra l'última resolució⁷² poden oposar, *primo*, la gran proporció que té la llengua catalana ab la llatina, però altra cosa és proporció i altra derivació, i encara que tinga gran proporció o simbolisació ab la llatina no prova que tinga d'esta son principi i origen.⁷³ |²³

525

[Poden oposar, *secundo*, lo que diu Berlinch, «De linguarum studio», en estes paraules: «Curabant romani ut et in provinciis plurimi latine loquerentur ita ut Hispanias et Gallicas latinas prorsus fecerint ueteribus illarum gentium linguis abolitis»;⁷⁴ luego totalment se perdé la primitiva llengua que Tubal aportà a Espanya. A lo que responc que no intenta dir que la llengua hispànica fos aleshores totalment abolida, sinó un poc minorada per l'ús de la llatina, altrament no diria Berlinch, citant a Estrabó, llib. 3, «Hispanos sua aetate plerosque romanam didicisse linguam cum eadem ius diceretur»,⁷⁵ pués en tal cas no diria «plures» sinó «omnes».]⁷⁶

530

8. De l'idioma català respecte a l'art de la poesia

535

- [35] És acomodadíssim l'idioma català a l'art de la poesia. Oiguen com ho diu Zurita: «Ésta

⁷⁰ Sobre Miquel de Sales i l'obra aquí esmentada, veg. l'Annex VII. No he pogut consultar cap exemplar de la *Década Seráfica* (Saragossa 1696), que segurament és l'obra que, per la data, conté el sermó al·ludit.

⁷¹ "Additament al tractat": al ms. ve encapçalat per la referència: «Entre numº 17 y numº 18 del 7 §».

⁷² És a dir, la del § 31.

⁷³ Aquesta afirmació s'oposa d'alguna manera a la que fa al pròleg «Al lector» (§ 5) en relació a l'etimologia llatina de mots de les llengües neollatines. Obviament, després d'haver decidit prestigiar la llengua catalana mitjançant l'argument d'un origen directament diví, Eura es veia "obligat" a buscar justificacions a la relació entre català i llatí.

⁷⁴ *Magnum theatrum...*, 1001 (E).

⁷⁵ *Magnum theatrum...*, 1002 (E).

⁷⁶ "Additament al tractat": al ms. ve encapçalat per la referència: «Despres del numº 19».

fue la lengua que dio principio a los versos y rimas que usaron en Roma, cantando en ellas a consonancia la disonancia de sus pasiones. Los primeros padres de la poesía vulgar fueron los catalanes, pasando después esta arte a Italia, Aragón y Sicilia». Atenguen los lectores estas paraules, que no són catalanes sinó estrangeres. «El Petrarca 540 –prosegueix–, con las obras de George Valenciano, compuestas en catalán, dio propiedad y dulzura al lenguaje». Reparen que si no la tingués, com la donaria? (llib. 10, cap. 43).⁷⁷

[36] Varies són les raons de ser l'idioma català molt acomodat a l'art de la poesia. Entre altres, és la primera constar de tants termes monosíl·labos, la brevedat dels quals dóna 545 fàcilment lloc a que puguen entrar en menys versos més sentències i |^{23v} agudeses, sens que al mateix temps falten termes plurisíl·labos si convenen.

La segona, per moltes llicències té en força de l'ús l'idioma català de deixar síl·labes i lletres, i estes transmutar-les d'un a altre terme, quedant íntegra l'expressió i sentit, de la mateixa manera que ho practica l'idioma francès, com és de veurer en estes i casi 550 infinites clàusules: *adivinaré lo motiu*, a on pot dir *adivinaré'l motiu*; en esta altra, *corre per los carrers*, a on pot dir *corre pels carrers*; en esta altra, *si te descuides*, a on pot dir *si't descuides*, etc. De manera que té la llibertat de sinalefar, no sols quan són les vocals immediates o vocal ante vocal en diferents termes, sinó encara també que entre les vocals mèdien consonants.⁷⁸ 555

La tercera, perquè no se troba espècie de vers en altres idiomes que no s'úsia en català ab gran facilitat, pués imita fins |²⁴ als versos llatins com són heroics, dístics, odes sàfiques, iàmbic, esclapiadeus, etc., imitant lo sonido i harmonia del vers llatí sens haver 560 de cuidar ab tant rigor com en los llatins de longitud o brevedat de les síl·labes intermèdies.⁷⁹

⁷⁷ En efecte, Zurita tracta en el lloc esmentat del tema del conreu de la poesia (*Gaya Ciencia*) i de l'estimació que se'n feia a la cort de Joan I així com de la figura d'Enric de Villena (CANELLAS ed. 1976-1980, IV, 730); ara bé: com ja van detectar FELIU *et al.* ed. (1992, 92, n. 22) la citació no prové, ni de bon tros, de l'obra de l'historiador aragonès. Els mateixos editors n'assenyalaven la procedència: les *Décadas* de Gaspar Escolano (vol. I, cap. 14), tot i que afegien que també era reproduïda per Andreu Bosc. Doncs bé: al lloc indicat de l'obra de Gaspar Escolano (llib. I, cap. XIV «De la lengua lemosina y valenciana», cols. 88-97) es tracta del tema amb una certa prolixitat i amb més precisió que no ho faria després Andreu Bosc (*Svmmary, index, o epitome dels admirables, y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya...*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628, llib. I, cap. 11, § 4) d'on procedeix la citació d'Eura, traduïda al castellà. Els mots d'Escolano són aquests (cols. 89-91): «Y puede echarse de ver esto en que fueron nuestros proençales lemosines los primeros que dieron principio a los versos y rimas que en romance se usan, cantando en ellas al son de sus consonancias las disonancias de sus pasiones, con agudos y tiernos pensamientos. Ellos son los primeros padres de la poesía vulgar; ellos hallaron las octavas rimas, los estrambotes y las canciones; y después las tomaron dellos los sicilianos, por la comunicación que con los reyes de Aragón tuvieron, o con los franceses; y, finalmente, pasó a Italia la invención desde Sicilia [...]. Cien años antes que floreciese el Petrarca, es a saber el año mil doscientos y cinquenta, vivió en nuestra ciudad de Valencia un cavallero famoso poeta llamado mossén Jordi [...], el qual con mucha gala usó de sonetos, sextiles, terceroles y octavas rimas en lengua valenciana lemosina. Y viniendo después al mundo el Petrarca en el año de mil trescientos y veynteisiete [...] se valió de las obras deste insigne valenciano, vendiéndolas al mundo por suyas en lengua italiana». Un cop conegudes les obres de mossèn Jordi, Petrarca «le desentrañó el estilo, las agudezas, ternuras y conceptos, passándolo todo a su propósito y lengua». Enlloc no esmenta Escolano a Zurita i sí, en canvi, la seva font: Beuter. Tot això queda de la manera següent en Bosc, que dóna com a font el passatge d'Escolano acabat de transcriure (p. 19): «ella [=la llengua lemosina] fonc la que donà principi als versos y rimes que s'usaren en Roma, cantant ab elles ab so de ses consonàncies las dissonàncies de las passions, ab aguts y dolços pensamientos. Sos fills són los primers pares de la poesia vulgar, passant après al [sic] Scicília, Aragó y Itàlia, com se prova que de les obres del cavaller valencià mossèn Jordi se'n valgué lo Petrarca per la propietat y dulçura del llenguatge». Com s'explica la traducció al castellà del fragment de Bosc, el qual ha pres el «Romance» d'Escolano per «Roma» (!), i el fet que sigui atribuïda a Zurita és una qüestió que no em veig amb cor d'afrontar.

⁷⁸ Notem que amb els exemples, és a dir quan «entre vocals mèdien consonants», exposa un fenomen que no té res a veure amb la llicència mètrica sinó amb el canvi de formes pronominals plenes per reforçades (*si te/si't, lo/el*) i, un pas més enllà, contractes (*per los /pels*). Veg. la nota 38 al § 13, *segundo*, del pròleg «Al lector», on precisarà millor les diferències entre ambdós fenòmens. Aquest fenomen de “sinalefa” que involucra consonants, etc., és anomenat *eclipsis* al *Tractat*, cap. 9.

⁷⁹ Cf. «Desta manera se pueden componer versos dimetros, senarios, iàmbicos, asclapiadeos, glycónicos, faleucios, hendecasyllabos, alemanios y otros géneros que usan los poetas latinos imitando, como he dicho, en cada uno el sonido mejor que tiene en el latín sin atender a consonancias ni assonancias, ni con tanto rigor como en los latinos, a la longitud o brevedad de las sílabas intermedias.» (RENGIFO 1703, 23).

⁸⁰ Es refereix a síl·labes prosòdiques. Està pensant en el decasil·lab català clàssic?

La quarta, perquè gosa en abundància de consonants i assonants així comuns com esdrúixulos i reflexos, per a versos ab ecos, *villancicos*, comèdies, etc. Però se singularisa en los versos de 10 sil·labes,⁸⁰ que alguns anomenen italians aguts,⁸¹ per als quals és la llengua catalana més acomodada, no sols que la italiana i llatina, sinó també més que la castellana, perquè té més diccions que aquelles en les quals l'accent cau en l'última sil·laba. |^{24v} 565

9. Corol·laris de tota la obra

[37] *Primo*: se col·legeix d'aquest tractat quant sens fonament diuen alguns que la llengua catalana no és elegant, dolça i fecunda, sinó aspra, escabrosa i curta. Als quals responc ab lo que diu lo doctor Onofre Manescal en lo lloc sobre dit: «I si a alguns los apar que és curta, serà per ser-ho ells i no acertar-la a parlar; i de sa ignorància no és bé s'inferesca cosa que sia en despreci i deshonor de nostra llengua».⁸² 570

575

[38] Se col·legeix, *secundo*, que deurien tots los autors catalans escriurer les obres memorables en llengua catalana,⁸³ fent-se càrrec d'aquella raó que en sa crònica, en lo pròleg al lector, se proposà aquell gran patricio Pujades ab estes paraules: «Quant mal m'estaria, sent jo barcelonès i havent animat a altres a imitar a Públio Licínio, si, deixada la llengua materna que los antics |²⁵ ab sentenciosos documents i memorables fets m'han ensenyada, en cosa de nostra casa anàs a buscar les altres nacions».⁸⁴ 580
L'elegantíssim doctor i canonge Romeguera, en son *Ateneo de grandesa*, en lo «Pròleg al lector», prorrumpeix també en estes paraules: «Si em vituperes l'haver escrit en català, no et temo, perquè murmurant la llengua ab què parles, fent-la instrument de ses ignomínies, los mateixos ecos del vituperi ressonen calúmnie a ta vil censura. Porfia lo venèreo osso en destrossar la clava que li llastima la boca i, fomentant sa malícia en son propi dany, la deixa, apurat, a l'escarment».⁸⁵ 585

[39] Se col·legeix, *tertio*, que deurien los catalans esmerar-se en polir i perficionar més i més la llengua catalana, pus los emperadors romans, segons diu Valèrio Màximo (llib. 2, cap. 2),⁸⁵ tant |^{25v} treballaren en polir i extèndrer la llengua llatina als mateixos passos que son imperi i domini; la qual, segons diu Políbio, després de 50 anys de les tregües dels romans i cartaginesos, era tan deteriorada que a penes podien entendre-se les paraules de la concòrdia, i les paraules dels versos que cantaven en les coses sagrades pocs les entenien.⁸⁶ 590

595

D'aquest descuit se lamenta entranyablement lo citat doctor Romeguera en estes paraules: «Totes les nacions anhelen en embellir sa llengua i en propagar-la, perquè és crèdit de sos ingenis gosar alumnos de sa facúndia los alienigenos curiosos, però la passió que en les demés s'estrema en l'alabança, en la nostra inadvertidament se precipita al despreci, ab impaciència de quants ho adverteixen. |²⁶ A fe que no la ultrajaven tan indecentment aquells antics hèroes catalans que feren sentir los clamors de ses victòries a Atenes i Neopàtria, i los que ab los preciosos robins de ses venes la 600

⁸¹ Cf. RENGIFO (1703, 18-20).

⁸² Manescal, *Sermó*, f. 77v: allà on diu «a alguns los apar» i «despreci», Manescal diu «ad alguns apar» i «vituperi».

⁸³ Cf. NEU-ALTENHEIMER (1989, 84) respecte de les estratègies d'il·lustració dels vulgars (p.e., Du Bellay) per superar situacions diglòssiques (en el mateix sentit, cf. l'inici del § 39, a continuació).

⁸⁴ Com han assenyalat FELIU *et al.* ed. (1992, 93, n. 25) la citació aquí reproduïda no pertany al pròleg del llibre de Jeroni Pujades, *Coronica Vniversal del Principat de Cathalvnya*, Barcelona, Jeroni Margarit, 1609, com diu fra Eura; tanmateix sí que apareix en aquesta obra: és al f. 175; el final de l'original de Pujades fa: «... anàs cercar la de altràs nacions»; n'he consultat l'exemplar de la BSDG: 946/1014. Sobre Jeroni Pujades i la seva *Corònica*, veg. l'Annex VII.

⁸⁵ Sobre Valeri Màxim i els seus *Factorum dictorum memorabilium*, veg. l'Annex VII. El tema que esmenta aquí fra Eura és tractat exactament a II, 2, § 2, encara que probablement ho treu de Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, p. 998 (G).

⁸⁶ Cf. Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, 1000 (H).

imprimiren en Sardenya, Mallorca i València.⁸⁷ Però escusaré lo panegíric de sos aplausos per no fer paraliponen que exageràs ab sa grandesa la injúria ab què l'olvit sepulta lo augusto de ses proeses. En esta llengua descrigueren molts Alcides 605 aragonesos ses haçanyes en l'eternitat del marbre, i si sos mausoleos són clars alumnos de sa fama, sos epitafis són oradors perpètuos de sa memòria i vexamen mut, si autèntic, de nostre descuit, puix quan ja en aquelles eres l'esculpiren per famosa, nosaltres en estes edats injustament la deixam per abatuda».⁸⁸

610

No així se descuidaven los antics magistrats de Roma, pués tenien |^{26v} gran cuidado «ne graecis unquam nisi latine responsa darent» (Valèrio Màximo, llib. 2, cap. 1).⁸⁹ I dels emperadors otomans diu Bembo, llib. 4, *Histor. Venet.*: «Si quid sancte et religiose promittunt lingua turca utuntur sin fallere volunt, neque promissis stare aliena lingua oratores alloquuntur».⁹⁰

615

Que cosa tan lamentable és vèurer lo poc que los eclesiàstics oren en llengua catalana, veent ab evidència lo detriment que se segueix a l'augment de la perfecció de l'idioma i lo dany evident ocasionen als que havien de procurar lo major profit, pus diu Cassiodoro, *in praef.*, llib. primer, *De insti[tutione] divin[ae] Scrip[turae]*: «Dulcius ab unoquoque suscipitur quod patrio sermone narratur»,⁹¹ havent arribat per nostres 620 pecats a estat tan miserable que dintre nostra casa i en lo cor de Catalunya se troben escoles a on los mateixos catalans multen i castiguen als jóvens que parlen per descuit en llengua catalana.⁹²

APARAT CRÍTIC⁹³

Títol *Converzia; ideoma* U.

línia 3 *proprietat] propietat* U.

4 *llengües] llengas* C.

7 *labii] labiis* C S.

12 *idiomes] ideomas* U.

13 *conformitat] conformitat* C S.

17 *perque és ocasió d'ignorància] om.* S.

18 *experiència i ciència] i om.* U; *quantes] quant* U.

20 *contrària] contrari* U.

23 *un gos] uns gosos* S.

24 *tenen] tenint* U.

25 *inconvenients] inconvenient* U.

32 *dispergissen] despergissen* U; *Collat.] Collocat.* U.

33 *útil] util* U.

36 *sia] sian* S.

39 *non] no* U.

42 *absolutament] absolutament* C S.

⁸⁷ COMAS (1972 [1985, V, 211]) inseria aquest fragment de Romeguera (des de «A fe» fins a «València») com si es tractés d'afirmacions de fra Eura, sens adonar-se que era un fragment d'una citació de l'*Ateneo de grandesa*. D'aquesta errada de Comas procedeix l'atribució del fragment de Romeguera a Eura per BOVER (1996, 320), en relació a l'esment de Sardenya.

⁸⁸ L'actitud de Josep Romeguera en el seu *Ateneo de grandesa* en defensa de l'ús del català per als temes elevats és lloada, com aquí ho fa Eura, per altres autors: és el cas, p.e., de Narcís Julià al seu *Parnàs català*.

⁸⁹ Cf. Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, 1001 (D).

⁹⁰ Tret de Beyerlinck, *Magnum theatrum...*, 1001 (H). Es tracta de Pietro Bembo, autor de *Rerum venetarum historiarum libri XII* (1552).

⁹¹ El text avui canònic de Cassiodor comença: «Dulcius enim ab...» (tret de *CETEDOC*).

⁹² Hi ha diversos testimonis d'aquesta pràctica: FONTANA (1988, 96) en resumeix algunes notícies. Sobre aquesta darrera afirmació va dir Jordi Rubió: «Aquestes paraules són la manifestació conscient del dret a l'ús de la llengua pròpia que preparà l'ambient per a l'*Apologia* de Pau Ballot.» (RUBIÓ 1958 [1986, 32]).

⁹³ Per tal com es tracta de còpies no autògrafes, no donaré compte, fora dels comptats casos en què considero que són significatius, dels fragments o mots que són afegits a les interlinies o al marge, dels mots ratllats i/o corregits al damunt, i de tot un seguit de circumstàncies que, al capdavant, no tenen la més mínima rellevància ecdòtica.

- 43-44 *tots senten que seria més útil i convenient la unitat de l'idioma. Altrament no fóra estat pena de la supèrbia sinó premi de la culpa, lo* om. U.
- 45 *constat*] *constant* U; *et*] *esse* U.
- 53 *divisió*] *distinció* S.
- 56 *de la primera llengua*] *de* om. U.
- 57 *combinades*] *combidadas* C S.
- 62 *est*] *este* C S.
- 63 *idioma*] *ideoma* U.
- 64 *encontrar*] *enquantrar* U.
- 67 Núm. 1] om. U.
- 71 *antiguitat*] *antiguedat* C S.
- 73 *extrinsece*] *extrinceca* C S.
- 75 *I, començant per l'extensió local*] situat com a final del paràgraf anterior, abans de Núm. 2 C S U; Núm. 2] om. U; *conclusió*] *conclusio* U.
- 76 *Regne*] *Reyne* U.
- 77 *regnes*] *Reynes* U.
- 83 *resolucions així*] *resolucions y axi* C S.
- 84 *Pedro*] *Pere* U.
- 87 *Ateneo*] *Atheno* U.
- 89 *Crònica*] *Choronica* U; *estes*] *estats* U.
- 92 *que en Castella*] *qunt castella* U.
- 93 *que*] om. S; *parla*] *parle* S, *perla* U; *e*] *et* S, *en* U.
- 95 Núm. 3] om. U.
- 97 *consta*] *constat* U.
- 99 *decrement*] *derement* S.
- 102 *món les disseminaren*] *les* om. C S.
- 104 el f. 5v és en blanc C.
- 111 *consisteix*] *cosisteix* C.
- 116 *abundància i dels quals*] *i* om. U.
- 118 *oposar*] *opasar* U.
- 119 *controvèrsia*] *contravercia* U.
- 123 *distints significats*] *distinchs significats* C S; *distintes significacions* U.
- 124 *per a dir*] *a* om. C S.
- 126 *la llama crida*] *llama criada* U.
- 130 *dicció se fereix*] *se* om. U.
- 133 *ell*] *ella* S; *i deu, a l'última, s'explica sens l'accent*] om. C S.
- 134 *pronunciació ferint-se*] *prenunciació finintse* U.
- 135 *diftongo*] *distongo* U.
- 136-137 *en aquest terme doucement i altres, a on la u se fereix ab força i agudament, i en lo diftongo de e i u, a on la u se toca i fereix levement o ab menos força*] *a on la u se toca i fereix levement o ab menos força en aquest terme doucement, i altres a on la u se fereix ab força y agudament y en lo distingo de e y u* U.
- 139 *distincts*] *distinchs* S.
- 140 *permeten*] *permetran* C S; *premeten* U.
- 141 *equivocs*] *equivohs* C.
- 144 *idioma*] *idiomas* C S; *ideoma* U.
- 146 *l'evita*] *lo evita* U.
- 147 *pascor*] *pastor* C S.
- 151 *així*] *aixis* U.
- 155 *explicar-la*] *explicarse* S.
- 156 *extensió*] *exencio* S.
- 160 *propri*] *propis* U.
- 161 *facilitat, no perquè*] *no* om. C S. [*no* és escrit, a U, a la interlínia sup.]
- 161 *no s'usen*] *se* om. U.
- 163 *palabras*] *paraules* U.
- 164 *i molts*] *i* om. C.
- 165-166 *dels vocables*] *de vocables* U.
- 167 *consten*] *costan* C.
- 168 *est*] *este* C S.
- 169 *sentit consta*] *sentir constat* U.
- 172 *pròdiga*] *prodriga* S.
- 173 *pensaments*] *pensamientos o vocables mal seria prodiga de pensaments* S; *estos*] *estes* CSU.
- 175 *en sil·labes*] *et syllabas* C S.
- 178 *monosil·labos*] *monosyllabas* C S.
- 186 *l'orde*] *lo* om. U.
- 187 [Falta un full al ms. C; fins al proper advertiment, el text que ve a continuació és editat prenent com a ms. base l'S (pp. 20-23).]
- 189 *usa*] *usar* S.
- 190 *superior*] *superiors* S U.
- 195 *major ornato*] *millor ornato* U.
- 198 *quart*] *quant* U.
- 198 *no siga*] *no* om. U.

- 204 *tinguessen*] *tingan* U.
 207 *i servir*] *i om.* U.
 208 *a que*] *a om.* U; *sols diré*] *solo dize* U.
 210 *percibir*] *percebir* U.
 211 *fer gala*] *per gala* U.
 212 *està*] *es la* U.
 216 [al f. 10 reprenem el text a partir del ms. C.]
 218 *les qualitats*] *la qualitat* U.
 222 *d'ànimo*] *del animo* U.
 226 *la significa*] *lo significa* U.
 228 *proporció*] *proporio* C.
 230 *Kirque*] *Xirque o Irque* U.
 234 *costa*] *consta* U.
 236 *diréxti*] *diréxit* C S U.
 237 *consona*] *consonan* U.
 238 *i consonància l'idioma català, ademés*] *om. S; idioma*] *ideoma* U.
 239 *al·legats*] *alegants* S.
 245 *se deixa*] *se om.* C S U; *fàcilment*] *facilitat* S.
 250 *ab los significats*] *los om.* U.
 252-253 *té la figura*] *la ratllat a C, om. a S.*
 253 *té figura*] *te la figura* U.
 255 *son*] *om.* U; *així*] *axis* U.
 257 *les Institucions*] *sas Institucions* U.
 258 *signifiquen*] *signifien* C S.
 260 *pronunciació*] *preunciacio* U.
 265 *primorosa*] *primoros* U; *pronunciació*] *preunciacio* U; *de l'idioma*] *de idioma* C S.
 266 *ferides o pronunciades*] *ferides preunciades* U.
 267 *distincts*] *distinchs* S U.
 269 *instrument*] *insturment* U.
 270 *levement*] *agudament* S.
 275 *instruments*] *insturments* U.
 277-278 *en guturals, labials, lletres del paladar, lletres*] *om.* U.
 280 *labials*] *llabials* U; *f*] *om.* U.
 282 *k*] *x* U.
 283 *última a jaula*] *ultima ajaola* C S U; *trabajos*] *trbajos* U.
 287 *algunes*] *alguns* S.
 289 *i, per consegüent*] *i om.* U; *més*] *om.* U.
 290 *consagració*] *congregacio* C S.
 291 *pronuncia*] *preunciata* U.
 296 *ele*] *om.* U.
 299 *àspera*] *aspra* U.
 302 *dolors*] *dolors* U.
 303 *consta*] *costa* C; *consta de tres síl·labes, diu dolors*] *constat tres sillabas dolors* U.
 306 *aspra*] *aspera* U. [les dues vegades]
 309 *ni*] *om.* U; *estos i altres*] *i om.* U.
 311 *consonants*] *consonats* C; *després*] *despues* U.
 313 *característica*] *caractelística* U; *i raó*] *et raho* U.
 316 *Secundo*] *Segundo* C S.
 320 *termes que no*] *termes q. que no* C; *consonants*] *consonats* C.
 321 *després*] *despues* U.
 321-322 *o en la del mig, l'última síl·laba*] *om.* S.
 322 *a penes*] *y apenas* U.
 325 *a*] *de* U.
 327 *atès*] *antés* C S.
 331 *i extensió*] *om.* S.
 335 *instrument*] *insturment* U; *lo*] *om.* U.
 336 *lo*] *om.* U.
 338 *ignorats*] *ignorants* U; *ser*] *fossen* U.
 341 *cada*] *cado* C S.
 342 *Aço*] *Assi* C S, *aico* U.
 344 *concessam sit*] *concessum est* C S U.
 345 *praedicationes*] *prediationes* C; *diffunderet*] *diffunderent* S.
 346 *prouecti*] *privecti* C S; *peruecti* U.
 347 *perinde ac si*] *ac perinde si* U; *in*] *su* C S; *singulorum*] *Vingulorum* U.
 348 *eorum*] *etrum* C S, *utroque* U; *fuisset*] *fuisse* S; *locutus*] *locus* C S.
 349 *Eulàlia*] *Eularia* U; *catalana i en*] *i om.* U.
 351 *sanguinem*] *singuinem* U.
 352 *et solus uerus*] *es solus utrus* C S.
 354 *tu*] *sic* U.
 355 *Mateu, 10 v. 19*] *Math. 10 v. cg* C S, *Math. 10 v. 1 et g* U.
 356 *ante reges*] *antetges* C S; *cogitare quomodo*] *cogitart quomods* C S; *aut quid*] *anquit* U.

- 357 *Non enim uos estis qui loquimini*] om. S.
 360 *Núm. 1*] om. U.
 362 *pués després*] *puig despues* U.
 365 *esclavònica*] *selavonica* U; *moscovítica*] *mascovita* U.
 365 *elvètica*] *elvitica* C S U.
 365-366 *elvètica, ànglica*] *elvitica a la anglica* S.
 366 *abissina*] *abrisina* U.
 367 *valàquica*] *valachina* U.
 369 *Núm. 2*] om. U.
 370 *en l'any*] *en* om. C S; *tingut*] *tingunt* U.
 375 *atalà*] *cala* C S; *onus o càrrega*] *onus o carega* C.
 376 *demesiada diem*] *demasiada ditm* C, *demasiada diu* S, *desmasiada diem* U.
 378 *Núm. 3*] om. U; *suposo*] *suposam* C S [Eura sempre ha fet, i farà, servir la 1a p.s.].
 380 *Limosius, diocesis* [*dioc. a l'original*] *llemosius diores*. U.
 383 *se difundi*] *se* om. U.
 385 *Núm. 4*] om. U.
 386-387 *propri dialectus o proprietat*] *propi dialectich o propietat* U.
 387 *los distingeix*] *las distingex* U.
 388 *distingeixen*] *distingeix* C S [A C llegim *distingeix dels altres*, la qual cosa revela que el copista havia retornat a la línia anterior; aviat es va adonar de l'error i va corregir, només parcialment, la badada.]
 391 *així*] *axis* U.
 395 *les paraules parlant del*] *sas paraulas del* U.
 396 *tam*] *tant* S.
 397 *aliis*] *alii* U.
 398-399 *Granatensium quae et ipsa discrepat ut haec lingua non alia est quam Syrorum et*] om. S; *Granatensium*] *granatentium* U.
 399 *Affrorum*] *aforum* S; *Maurorum a quibus*] *a quibus maurorum* S, *Maurorum a quibus* U.
 400 *traiectu*] *tractatu* S.
 401 *ita*] om. S U; *Itali*] *datali* S.
 405 *concertar-se*] *concertar* U.
 408 *d'idioma*] *del idioma* U.
 409 *Núm. 5*] om. U.
 411-412 *noms a les coses. I aquelles altres 72 que després del diluvi instituí Déu nostre senyor*] om. U.
 416 *també la francesa*] *tambe de la francesa* U.
 418 *Núm. 6*] om. U; *açò*] *esto* U.
 419 *llengua*] *llenga* C S.
 423 *confirmació*] *conformacio* U.
 427 *valgués*] *vulgues* C S.
 429 *Núm. 7*] om. U.
 431 *del nom*] *del del nom* C, *del mon* S.
 434 *nom*] *mon* S.
 435 *casualitat*] *causalitat* U.
 438 *Núm. 8*] om. U.
 441 v. 5] v.g. C S, v.s. U; *his*] *sis* C S.
 443 *nationibus*] *ranonibus* C S; *llengües o idiomes*] *llenguas e idiomas* U.
 444 *després*] *despues* U.
 446 *persones*] *presonas* U.
 447 *Núm. 9*] om. U.
 448-449 *I que Tubal*] *Y que Y que Dubal* C.
 450 *i que fou*] *i* om. U; *després*] *despues* U.
 452 *creu que fou*] *que* om. U.
 453 *multitudine*] *multidine* U.
 454 *Núm. 10*] om. U.
 455 *Pirineus*] *Perineus* U.
 458 *Núm. 11*] om. U.
 460 *com*] *con* C.
 461 *dividiren*] *dicidiren* C S.
 464 *Pliniò*] *Phicio* C S.
 465 *Tarraconense*] *Tartaconense* S; *comprenia*] *competia* U.
 467 *Àlaba*] *Alaca* U.
 468 *dividien*] *dicidian* C S.
 468-469 *de la Lusitània*] *ab la Lusitania* U.
 469-470 *de la Tarragona*] *de ta Tarragona* S, *la* om. U.
 471 *Núm. 12*] om. U; *verosímil*] *verossiuil* C S.
 472 *després*] *despues* U.
 473 *immediadament*] *immediatament* U.
 476 *Núm. 13*] om. U; *aportà*] *aparta* C S; *a Catalunya*] *en Cataluña* S.
 478 *olvidat*] *ohidat* C.
 479 *Perèriò*] *Perexio* C, *Perexo* S; *Gen. v. 9*] *gen, v.g.* C S.
 482 *omnino*] om. U; *scilicet*] *scelicet* U.
 484 *morbos*] *nurbos* C S.
 485 *Núm. 14*] om. U.

- 486 *aquelles*] *aquella* C S.
489 Núm. 15. *Alterum*] om. U; *fuertint*] *fuertunt* C S U.
492 *illis*] *allis* U.
494 *originem*] *origuem* C S.
495 Núm. 16] om. U; *podrien-me*] *porianme* U.
498 *dividida*] *divida* C.
499 *pogué*] *pogut* C.
501 Núm. 17] om. U.
506 *ampliada*] *ampliaba* C S U [Considero *ampliaba* un error comú a tota la tradició conservada per tal com no fa sentit.]
508 *després*] *despues* U; *dividí en*] *dividian* U.
511 *que són propiíssims e*] *proprissimo* y S.
512 *llimpia*] *limpia* S.
514 1696] 1690 U; *limpia*] *llimpia* U.
516 Núm. 18] om. U; *pus*] *pues* U.
517-518 *i així com quan la llengua catalana o tarraconense ocupava la major part d'Espanya*] om. U.
522 Núm. 19] om. U; *oposar*] *opasar* U.
524 *simbolisació*] *simblisacio* U.
527 *plurimi*] *plurimis* S.
529-530 *a Espanya*] *en España* U.
532 *citant*] *ciat* S; *plerosque*] *pluresque* U.
533 *linguam*] *lingua* S.
536 *Zurita*] *Rurita* U.
538 *cantando*] *contando* S.
539 *catalanes*] *catalans* S.
542 *propiedad*] *propiedad* U.
549 *íntegra*] *intregra* U.
554 *les vocals immediates*] *los vocables immediats* U; *ante vocal*] om. U.
556 *úsia*] *usa* U.
560 *imitant*] *imita* U.
561 *longitud o*] *llongítut* y U.
564 *esdrúixulos*] *esdurxulos* U; *etc.*] om. U.
570 *Primø*] om. U.
572 *sobre dit*] *sobresitat* U.
577 *crònica*] *charonica* U.
578 *lector*] *llector* U.
580 *antics*] *antich* U.
584 *lector*] *llector* U; *prorrumpeix*] *prorrupeix* C S.
585 *murmurant*] om. C S, *murmuras* U.
586 *instrument*] *insturment* U [Malgrat que l'original de Romeguera fa com U.]
587 *Porfia*] *profia* U; *venèred*] *venero* S; *li*] om. C S U.
588 *apurat*] *apurar* U.
589 *esmerar-se*] *esmanarse* U.
592 *després*] *despues* U.
594 *les paraules dels versos*] *les paraules* om. C S.
599 *curiosos*] *deriosos* U; *les demés*] *los demes* C S U.
602 *Atenes*] *Atheneas* C S; *Neopàtria*] *Neopartria* U.
604 *escusaré lo panegíric*] *escusarse lo paregírich* U.
605 *ses proeses*] *sus proesas* C S.
607 *si sos*] *si* om. C S U; *sos epitafis*] *son epitafis* C S U.
612 *latine*] *la ve* U.
613 *Bembus*] *Bombus* C S U.
614 *religiose*] *religione* S; *sin*] *sine* U.
615 *alloquuntur*] *allequuntur* C S.
617 *lo detriment*] *lo* om. U; *augment*] *argument* C S.
618 *havien*] *abitan* S.
619 *De institutione* [De Insti. a U]] *De just. C, De Iusts. S.*
620 *dulcius*] om. U.
621 *pecats*] om. U.

APÈNDIX

Notes per addició

[1] De la pronunciació de vocables.

Angeli, archangeli, se pronuncia en català ab *g* –i no ab *j* com la pronuncien los castellans, que diuen *anjeli, archanjeli*– com la pinten los missals i breviaris: és transgredir l'idioma llatí, que és lo que té la Iglésia ja assentat i corregit; i seguir lo que segueix nostra llengua catalana en les diccions llatines, que és lo que requireix i demana la¹ perfecció de l'idioma llatí, com se veu en la prolació de les paraules de la consagració en lo paràgraf [20].²

I no sols en est particular, sí també de molts d'altres passen a la corrupció del dit idioma. Exemple: pronuncien los catalans *in splendoribus sanctorum*, i los castellans *in spendoribus etc.*, lo que de la *l* la trastornen en³ *r*; i, semblantment, *Melchisedec*:⁴ los catalans la pronuncien líquida i los castellans la pronuncien *Merchisedech*, corresponent la *l* en *r*, que fa una dissonància a l'oír; i altres, tot oposat a la perfecció de la llengua llatina.

[2] Diccionaris i sinònims catalans.

Que l'idioma català té diccionaris de l'idioma, antigüíssims i copiosíssims, que verteixen lo català en llatí, castellà i altres idiomes. I no sols té diccionaris, sinó també sinònims abundantíssims⁵ de frases catalan[els], per orador i altres facultats, lo que prova ésser la llengua catalana fecundíssima de vocables encara que breu de sil·labes; i ésser la mateixa i primitiva espanyola, sens tenir ninguna mescla dels que vui generalment usen en Espanya de portuguesa i castellana, encara que en altres vocables se tinguen alguna similitud ab l'idioma català, però lo sentit de la paraula és tot distinct. Per prova d'aquesta veritat, és que de Catalunya se'ls envien los sinònims⁶ dins los regnes de Espanya, que a no ser l'idioma català fecundo en lo parlar idiomes estranys, ni tindria diccionaris ni sinònims. Atenent en la brevedat que dit idioma té de sil·labes, segons publiquen los que impugnen sa elegància i fecúndia, no deixa d'ésser capaça,⁷ als de la nació catalana,⁸ per a apèndrer i pronunciar ab tota perfecció qualsevol dels idiomes estrangers, tant dels que habiten l'Europa, Àsia, Àfrica i l'Amèrica. Aquesta gràcia no la tenen les altres nacions, que a penes solen saber parlar la pròpia llengua nativa, quan és al contrari de l'idioma català, com està expressat.

[3] Succés de l'esperitat en Bolònia.

És comuna i antiga la tradició en Catalunya del succeït en la ciutat de Bolònia, terra dels Estats de la Iglésia, al regrés d'uns pelegrins catalans a sa pàtria, que partiren de Roma per la dita ciutat. Després⁹ de complir sos vots, i detinguts allí, ja fos per la curiositat o ja fos per lo cansà[n]cio, entraren en una de les iglésies de Bolònia moguts de la devoció –que esta és innata al[s] catalans–, al temps que estaven¹⁰ exorcisant un esperitat. I, advertint los peregrins lo parlar l'esperitat diferents llengües, s'acostaren al lloc dels exorcismes i l'interrogaren en llengua catalana, veent-lo parlar tants i diversos idiomes. I los fou respost per l'esperitat que totes les llengües parlaria, mes la catalana no. Admirats los pelegrins de la resposta, lo tornaren a interrogar de nou per a saber la causa del parlar totes les llengües i la catalana no. Aleshores los respongué: —«Per a què aqueixa és la llengua de la veritat i ésser jo lo pare de la mentida»,¹¹ no poria ell parlar-la, tal llengua. A l'arribar los peregrins

¹ *la* it. al ms.

² [20] om. al ms.

³ *trastornen en*] *trastornaren* al ms.

⁴ *Melchisedec* om. al ms.

⁵ *abundanticissim* al ms.

⁶ Al ms., entre *los* i *synonims, idiomas*, ratllat.

⁷ Ara es refereix a 'la llengua'.

⁸ *catalans* al ms.

⁹ *destrg* [?] al ms.

¹⁰ *esitaven* al ms.

¹¹ És a dir, 'el diable'. Veg., més avall, «l'enemic comú del gènere humà».

en esta província, feren manifest lo cas succeït en son regrés, d'on és quedada l'antiga tradició, sens constar en altra manera.

Glòria és de la nació catalana no voler la divina Misericòrdia permètrer¹² que l'enemic comú del gènere humà parle la nostra llengua catalana per a desenganar los que l'abominen i desprecien, essent un¹³ dels majors tesors que té vui l'Espanya, com se manifesta en sos paràgrafs.¹⁴

[4] Extensió de la llengua catalana en províncies remotes.

Encara que per altra part no constàs quanta part hagen tingut los catalans en les conquestes dels reis d'Aragó, seria bastanta prova la llengua o idioma que deixaren dits reis en totes les províncies conquistades, pus si alguna deixaren era la catalana, com diu Marcil[lo] en sa¹⁵ *Cris[i] de Cata[luña]*¹⁶ citant a Escolan[o], *Hist[oria] de Valen[cia]*, déc. 1, lib. 1, cap. 14, núm. 5 i 6.¹⁷ I diu estengueren¹⁸ sos límits los catalans poc a poc a les isles Baleàrees, vui Mallorca, Menorca e Ivissa, i, al mateix temps, s'anà estenent-se la llengua catalana i los catalans, i també la passaren i comunicaren a l'isla de Sardenya, com està mateix tractat, § 1, pàg.¹⁹

[5] Passen los catalans a poblar Sicília.

Donà Catalunya, o los²⁰ catalans, nom²¹ a Sicília (Lacerda)²² (*in* Virgil., lib. 5, *Aeneid[os]* v. 293, citat de Marcil[lo], *Cris[i] de Cat[aluña]*). I encara que les transmigracions [d]els pob[les] en gran [p]art són [f]abulo[s]es,²³ desitjant tots alçar-se ab la glòria i atribuir-se lo que és de les altres nacions, no judicam se dega posar al número de les faules lo que en gran part se deu al[s] espanyols: son origen i lo nom de Sicània. Diu-ho Tucídides en lo llib. 6,²⁴ a on, parlant de S[i]cília i havent menció dels cíclopes i lestrígons, prossegueix d'aquesta manera: «Diuen sicanos foren los primers pobladors d'aquella isla i, segons ells mateixos s'alaben, los primers de tots, tenint-se per indig[e]nes d'aquella isla». Però la veritat és que los sicanos foren espanyols i prengueren lo nom del riu Sicano, que vui se nomena Segre, que és dins Catalunya, i, aixís, l'isla que antes l'anomenaven Trinàcria, s'anomenà después Sicània, dels espanyols.

Dionísio Halicarnàsi, en lo llib. 1,²⁵ parlant de Sicília diu així: «Habiten-la los sicanos, gent espanyola, los quals donaren son nom a l'isla, que antes, per sa forma triangular, se nomenava Trinàcria». «Però poc després foren apartats de l'isla per los genovesos», prossegueix.

Provat que tenen los autors sobrenomenats la nova població de dita isla o part d'aquella, direm que los catalans que la poblaren li donaren llengua materna que ells parlaven, que, a no ésser nova la

¹² *premetrer* al ms.

¹³ *uns* al ms.

¹⁴ És probable que l'original fes *los paragraffs* i, a continuació, hi haguessin de figurar els corresponents núms. de paràgraf de la *Controvèrsia*, omisió que ja hem vist al § 1 d'aquestes *Notes per addició*

¹⁵ *sos* al ms.

¹⁶ Manuel Marcillo, (Olot segle XVII), escriptor jesuïta, autor de *Crisi de Cataluña hecha por las naciones extranjeras*, Barcelona, Mathevat, 1685.

¹⁷ Gaspar Escolano, *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia*, València, 1610-1611.

¹⁸ *estengueren* al ms.

¹⁹ Al ms. no consta el núm. de pàg., però el paràgraf és traducció gairebé literal del paràgraf 410 de Manuel Marcillo, *Crisi de Cataluña*, Barcelona, Mathevat, 1685, part 2, cap. 6 «Nombre, lengua y armas comunicados a otros reynos», § 1 (p. 273; he consultat l'exemplar de la BSDG: 946/412). El «tractat» és, òbviament, la *Controvèrsia*. Remet al § 9 d'aquesta edició, dins l'apartat 1.

²⁰ *sos* al ms.

²¹ *non* al ms.

²² No acabo d'aclarir que hi fa aquí aquest mot; en tot cas, no apareix a l'episodi de l'*Eneida* esmentat a continuació, el qual tracta de la competició de la cursa a peu a les platges de Sicília (=Sicània, a l'*Eneida*), a la qual s'inscriuen troians i sicans, aquests darrers habitants de l'illa. La major part d'aquest paràgraf, des de l'inici fins la citació de Dionís d'Halicarnàs inclosa, és traducció gairebé literal del paràgraf 411 del llibre de Marcillo, a l'apartat esmentat unes notes més amunt (pp. 273-274). El mot *Lacerda* apareix al marge del lloc on hi ha la referència al d'Halicarnàs (p. 274).

²³ *dels pobles en gran part són fabulosos* és un fragment afegit al marge, amb una crida en el lloc del text on s'ha d'incorporar, feta per una mà diferent de la del copista de les *Notes*; en ser guillotinat el full per al relligat se n'han perdut lletres; les restitueixo per hipòtesi entre claudàtors.

²⁴ Tucídides (Atenes c. 460 aC-c. 400 aC), historiador grec, autor de la *Història de la guerra del Peloponès*.

²⁵ Dionís d'Halicarnàs, retòric i historiador grec (ss. I aC. i I dC.). L'obra a què es fa al·lusió segurament és *Antiguitat romana* (cf. *Espasa*, XVIII, s.v.).

població, los que la poblaren se haurien [...],²⁶ i és evident e indubitable que no l'haurien usada, ans bé se serien conformats ab lo mateix idioma del país ja poblat, però com era nova població no tingueren ni pogueren usar d'altre que la catalana. I, essent nova la població i l'idioma català, ja al·legant i ven[t] acceptat l'idioma,²⁷ no sols en Espanya sí també en altres regions, no estudiaren una llengua per la nova població.

[6] Aprecia lo rei don Martí la llengua catalana.

Per la mort de la reina de Sicília, enviaren a Barcelona ambaixadors de França, Inglaterra i Navarra al rei don Martí per a què casàs a son fill ab una filla d'aquells prínceps, i fou elegida la infanta de Navarra donya Blanca, ja per lo parentiu, llengua i semblança de nacions. Si lo rei don Martí no hag[ue]s apreciat la llengua catalana, no s'hauria inclinat a la infanta de Navarra, a casar-la ab son fill, ni hauria expressat per la semblança de nacions i de llengua. Se segueix ésser estada sempre ben rebuda en los altres regnes i nacions com en la pròpia Catalunya (Feliu, tom. 2, llib. 14, cap. 3, pàg. 352, col. 2.).²⁸

[7] Sant Vicenç Ferrer, conegut per català.

Compten les històries de sant Vicenç Ferrer que, quan anava per lo segle i predicava la doctrina evangèlica²⁹ a tots los regnes de la Corona,³⁰ l'anomenaven per fra Vicenç Català, encara que no originari de Catalunya, sinó perquè tots los sermons los predicava en català. I se segueix l'anomenar-lo fra Vicenç Català, essent dit sant nat en València i estudiades les arts en Catalunya, on³¹ s'ha de inferir que és l'idioma català elegant i fecundo (Tarafa, *De [rebus ac gestis] reg[um] Hisp[aniae]*, llib. 1, ³² citat per Feliu, llib. 14, ca[p]. 4, pàg. 356, col. 2.).³³

[8] Calumnien l'idioma català.

La detracció en què oposen a l'idioma català d'ésser curt de vocables és dels majors enganys que poden concèbrer los que la impugnen, perquè és distinta la curtedat de vocables de la brevedat de síl·labes, perquè la curtedat de vocables priva la declaració de la cosa s'ha de declarar i la brevedat de síl·labes facilita l'enteniment de la cosa que s'ha de [declarar?].³⁴ Les calumnioses veus que la increpen de curta li donen al mateix temps lo que mereix de son real, fent-la, per la mateixa brevedat de síl·labes, declarar lo que altres idiomes han de declarar ab moltes més, i, al mateix temps, confessen que l'idioma català és capacíssim de parlar i apèndrer qualsevol dels idiomes de l'univers, com se podria escriurer de molts hòmens autors de moltes obres. I açò té tot son origen de la declaració de les coses ab menos síl·labes que los demés idiomes.

[9] Ext[r]angers en Catalunya.

Antigament, i vui, la llengua catalana ha tingut, i té, mansuetud i atrativa gran en lo parlar, i los hòmens en l'obrar. Per ço, antigament, de diverses parts enviaven los pares a sos fills per a què ací

²⁶ Al ms. el fragment fa: *...la poblacio se haurien los que la poblaren se haurien y es evident...* En efecte, és evident... que el copista ha comès una repetició, probablement un salt d'igual a igual i se n'ha oblidat de transcriure un fragment, el qual assenyalo amb [...]. El raonament de tota la frase és, però, fàcil de seguir: si els pobladors catalans no haguessin estat els primers, haurien abandonat la llengua pròpia i haurien adoptat la llengua de la població autòctona; però com que van ser-ne els primers pobladors, van mantenir la llengua catalana.

²⁷ *Catela ja allegant y ven acceptat lo idioma* figura al marge, amb lletra d'una altra mà, amb una crida al lloc del text on s'havia d'inserir aquest fragment. La lectura del text de la nota és problemàtica pel fet que el paper és parcialment corcat.

²⁸ Narcís Feliu de la Peña i Farell (Barcelona, segles XVII-XVIII), advocat i historiador. Les seves obres més representatives i difoses són el *Fénix de Cataluña* (Barcelona, Rafael Figueró, 1683) i els *Anales de Cataluña* (Barcelona, Jaume Surià, 1709), l'obra esmentada aquí (el tema és tractat per Feliu a les pp. 352-353; he consultat l'exemplar de la BSDG: 93/2114-2215-2115bis). Fins a cert punt sorprèn la presència dels *Anales*, per tal com aquesta obra va ser prohibida després de la guerra de Successió «por las simpatias austracistas del autor» (ANTÓN 1998, 383).

²⁹ *evenlica* al ms.

³⁰ *corrona* al ms.

³¹ *con* al ms.

³² Francesc Tarafa, *De rebus ac gestis regum Hispaniae*, Anvers, 1553.

³³ Com al cas anterior, la referència pertany al tom II del *Anales de Cataluña*.

³⁴ El mot que devia anar a continuació de la prep. *de* hi és omès.

fossen criats i ensenyats, assí per la castedat, assí per la templança del menjar, del bèurer i vestir, i sens reparo ningun en ús de la llengua catalana, per ésser també templada així com en los demés costums, i en particular tenint tanta extensió de regnes com tenia i, en ells, tan extesa.³⁵

[10] «Hombre, no te dije».

Deu deu deu.³⁶ esto no és imperfecció sinó gala de la llengua, i no sé si serà fàcil encontrar-ho en altra llengua, esto és: tres diccions juntes i tinguen diferent significat i pronunciació. No sols pronunciades sinó també escrites, pués la primera, *Deu*, s'expressa ab la lletra majúscula; *dèu*, la segona, s'exprimeix ab l'accent a la è; i *deu*, a l'última, s'explica sens accent. I aixís no porà jamés dir-se ser defecte, quan així en la pronunciació com en l'escriure-se queden clares i no confuses, a diferència de la castellana. Les veus tenim explicades. I no és així ab la dicció *car*, que si bé en l'escriure-se *car*, *car*, *car*, hi ha³⁷ diferència: *amat, perquè, cara de preu*; en *como: sabes como como? Como como tú, Sol, sol, sol, [sol]: Astre, terra, ser sol, acostumar*. Però no hi ha necessitat d'usar indispensablement d'³⁸ eixes veus, pués té moltes d'altres per explicar-se en lo que vulla en altres diccions o paraules expressives del mateix ser, i en est ab tanta singularitat que no s'aprecia per intel·ligent home que no l'use, ni per discret un³⁹ que no la parle, la llengua catalana. *Dios debe diez*, i, en català, *Deu deu deu*, se pot dir: *lo Senyor deurà satisfèr deu, sa Magestat tindrà de pagar deu*.

[11] [Miracle de sant Salvador d'Horta]

Dos casats biscaïns portaren des d'aquell regne a Catalunya⁴⁰ una filla que era sorda i muda de naixement. I, posant-la als peus del venerable fra Salvador d'Horta,⁴¹ los digué que estassen vuit dies en la iglésia pregant a nostra Senyora i que después parlaria la minyona. Passats quatre dies parlà, però ab l'idioma del terreno en què estava. Aleshores, veent parlar a la muda, cridaren tots: —«Miracle, miracle!» Però sos pares, com no entenien aquella llengua, estaven descontents i, alçant⁴² la veu, deien que ells no volien ni demanaven que parlàs sa filla llengua catalana sinó biscaïna. I tornaren a fra Salvador a que li llevàs la llengua catalana i li donàs la de Biscaia. Ell los respongué: —«Vosaltres prosseguiu l'oració dels vuit dies». Davant los minyons que corregeren a vèurer la novetat, digué: —«Amics, la Verge santíssima vol que la noia parles⁴³ català mentres estigue en aquest Principat de Catalunya, però, en eixint d'ell, parlarà biscaí». Oint la resolució, se posaren luego los pares en camí i anaren molts ab ells per curiositat de vèurer lo nou miracle. I ho aconseguiren, perquè, en passar⁴⁴ lo riu que divideix a Catalunya d'Aragó, al punt començà la noia a parlar la llengua biscaïna clara i distintament (tractat del doctor José Boneta, canonge racioner de la santa iglésia del Salvador de la ciutat de Saragossa, en lo llibre *Gracias de la Gracia*, pàg. 197, imprès en Saragossa l'any 1706).⁴⁵

[12]

Crusca provenzale, *donde se prueba*⁴⁶ *que la lengua*⁴⁷ *toscana ha prendido de la provenzale; ésta y la catalana és una mesma cosa, ergo*.⁴⁸

³⁵ Les pp. 63-64 del ms. U són en blanc, encara que hi ha una nota al marge esquerre de la p. 63: «se ha de añadir si la imatge de Jesuchrist parlava P. Juan Fort en Escala Dei fou en llatí o en català perq. la historia es en castellà».

³⁶ Com en la *Controvèrsia*, mantinc l'accentuació de l'original perquè l'argumentació que ve a continuació la té en compte.

³⁷ *la* al ms.

³⁸ *de it.* al ms.

³⁹ *una* al ms.

⁴⁰ Al ms., a *Cateluña*, afegit per una altra mà en l'espai deixat en blanc.

⁴¹ Al ms., *de Horta*, afegit a la interlínia, d'una altra mà.

⁴² Al ms., entre *yi alsant*, *al S*, ratllat.

⁴³ *parla* al ms.

⁴⁴ *posar* al ms.

⁴⁵ Aquest paràgraf és traducció gairebé literal del relat del llibre de Boneta (n'he consultat l'ed. de 1719, Barcelona, Joan Piferrer, pp. 194-195; exemplar de la BSDG: 251/1413). Sobre Boneta, esmentat per fra Eura en el florilegi, veg. l'Annex VII: el fragment on es fa al·lusió al llibre de Boneta recull, justament, aquest cas miraculós de sant Salvador d'Horta; l'he transcrit al capítol 2. **Obra** (pàg. 147). Aquest relat de taumatúrgia lingüística el reportarà també Antoni de Bastero a la seva *Crusca provenzale* (FELIU 1996, 410).

⁴⁶ *prueve* al ms.

⁴⁷ *llengua* al ms.

⁴⁸ Així s'acaba la darrera anotació. A continuació hi ha una anotació amb lletra d'una altra mà, que coincideix amb la dels afegits i notes marginals: «El author de dit llibre es Dⁿ Anton de Bastero, sagrista y canonge de la S^a iglesia de Girona. Impres en Roma lo any 1724». Deixeu-me explicar, una vegada més, la “història de la confusió”, ja relatada per PRATS (1974, 30-31), però posant en joc el paper que potser hi va jugar aquesta anotació final. Rubió i Ors, a partir de les dades de Milà sobre la *Història de la llengua catalana* redactada per Bastero, que Rubió no va trobar, i de la referència del catàleg de manuscrits de la Biblioteca Provincial (avui BUB) a la *Controvèrsia*, que tampoc no va localitzar, les va identificar. Casacuberta va trobar la còpia de la *Controvèrsia* de la BUB i va donar per bona l'atribució a Bastero i fins la identificació amb la primera obra. Més encara: afirmava que «si no fos pel testimoni del manuscrit...» no creuria en l'autoria de Bastero. Quin testimoni? L'única vegada que es parla de Bastero al ms. de la BUB, l'únic que coneixia Casacuberta, és en aquesta anotació final. Tot i que a la p. 476, n. 2, fa referència a aquesta nota i, pel que sembla, la relaciona, correctament, amb l'autoria de la *Crusca*, ¿pot ser Casacuberta es va desorientar en parlar del “testimoni” del ms. i va prendre aquesta nota sobre Bastero com una referència a l'autoria de la *Controvèrsia*? Altrament no ho entenc pas. Bé. La localització d'un ms. de la *Història de la llengua catalana* de Bastero per Pere Bohigas va desfer la identificació entre ambdós textos. Sorprenentment, aclarit que es tractava de dos textos diferents, vistes les divergències tan paleses entre l'obra filològica de Bastero i l'opuscle d'Eura, quan res no obligava a mantenir la confusió promoguda per Rubió i Ors, va persistir l'atribució de la *Controvèrsia* a Bastero. També Jordi Rubió va admetre l'afirmació desorientadora de Casacuberta: «Segons els manuscrits [!] que la contenen, seria també de Bastero una *Controvèrsia* [...]» (RUBIÓ 1958 [1986, 30]).

2. Pròleg «Al lector»

Manuscrit:

Ms. 140 de la BSDG, doc. núm. 6: 7 ff., el darrer en blanc, sense paginar (213 × 160 mm). Lletre d'una sola mà, del segle XVIII (a més de la nota al marge sup. esq. del f. [1], de Bastero,¹ i correccions al text), a ratlla tirada, de cal·ligrafia correcta.

*Al lector*²

- [1] Un epilogo³ de poesies vàries, amic lector, te presento, fruit d'aquells ratos que em feria la professió de facultat més alta, temps que ocupen alguns en actes de eutrapèlia i jo dedico a la sacra poesia. Sagrades són totes, no profanes, en tant que per major seguretat tua i confusió mia no dubto dir-te que lo principal fi d'epilogar-les és per a 5
què los desenganys d'estes recompensen les locures d'altres componia quan tenia 5
menos seny, si bé he tingut també altres menos principals motius, com és provocar ab estes poesies a les catalanes muses a inseguir lo útil dels assumptos, elevar l'estil i subtilisar l'agudesa, com també satisfer als amics que, volent llegir alguna d'estes poesies, no podia servir-los per no tenir-les. I per a què t'acabe de donar raó de substància i modo d'esta obra, dic-te que uso de propòsit del català idioma per moltes 10
causes.
- [2] La primera per esser-me natiu i, per consegüent, esser-me menos difícil l'explicació del concepte, i témer, si hagués escrit en castellà, no em succeís lo que d'Aulo Albino refereix Aulo Gèl·lio (llib. 11 cap. 8), que, essent llatí, escrigué certes guerres romanes en grec, i, demanant perdó si acàs havia |^{lv} faltat a la propietat de l'idioma escusant-se 15
que no era grec natural, li digué Cató: —«Qui et manava escriurer en llengua que còngruament no sabies?»⁴ Bé és veritat tinc una suficient notícia de l'idioma castellà, però no obstant he volgut imitar al rei “Chico” de Granada, de qui diu Pujades en lo pròleg a sa *Corònica* que, sabent la llengua castellana, mai la volgué usar. I interrogat perquè no la usava pués la sabia, respongué: —«Per no posar-me en arrisc de cosa 20
fea».⁵
- [3] La segona, per ésser jo català i preciar-me de tal, i, per consegüent, no poder ésser ingrat a ma noble pàtria, a la qual notablement ennobleix la propietat o particularitat de l'idioma, com s'ennobleixen les nacions ab armes particulars, o com a les religions 25
monàstiques la varietat d'opinions i, d'estes, la particular o vària que cada una defensa i s'apropia, ordenades totes a encontrar la veritat per diferent rumbo i vies. I d'obrar al contrari, cauria en la nota que judiciosament considerava misser Pujades quan deia: «Quant mal m'estaria, sent jo barcelonès i havent animat als altres a imitar a Públio Licíni, si, deixada la llengua materna que los antics ab sentenciosos documents i 30
memorables fets m'han ensenyada, en cosa de nostra casa anàs a cercar les |² altres nacions».⁶

¹ La nota diu: «Me comunicà lo pnt. paper Dⁿ Benet Sala y lo fiu copiar».

² Per al descobriment d'aquest text (i de l'autoria d'Eura sobre el mateix i sobre la *Controvèrsia*), una primera valoració i els paral·lelismes amb el text de la *Controvèrsia*, veg. PRATS 1974.

³ Sobre el sentit del mot *epilogo* aquí, veg. BALSALOBRE (1993, 466). Veg. la nota 57 al capítol 2. **Obra**.

⁴ Tot aquest fragment relatiu a Aulus Gel·li, com el darrer d'aquest paràgraf, sobre el rei “Chico”, és reproduït per Pujades al pròleg de la seva *Corònica* (f. 3v), d'on, segurament, el va extreure fra Eura.

⁵ Hem d'entendre aquest fragment com una afirmació segons la qual fra Eura no havia escrit encara cap text poètic en castellà quan va redactar aquest tractat? Recordem que el primer poema castellà que li coneixem és datat al 1728 (núm. 19).

⁶ Aquesta mateixa citació apareixia a *Controvèrsia*, cap. 9 § 38.

- [4] La tercera,⁷ per no dèurer res l'idioma català a qualsevol altre. I perquè sé que ha d'ésser en altres qüestió lo que és en mi veritat indisputanda, precis és donar algunes breus raons. Suposant, primer, que la multiplicitat d'idiomes, absolutament, no és gala, 35
ans borro i *sambenito* de nostra naturalesa, perquè, com diu sant Agustí (*De mirab[ilibus] S[acrae] Scrip[tur]ae*, cap. 9), antes d'edificar la torre de Babel no es parlava en lo món sinó en hebreu, segons lo del *Gènesis*, cap. 11: «Terra autem erat labii unius». Però després, en càstig de la supèrbia dels hòmens, multiplicà los idiomes Déu per posar-los en confusió, com consta del *Gèn[esis]*, cap. 11 v. 7: «Confundamus linguam eorum». I 40
aquella confusió i multiplicitat de lengües és causa *per accidens* de moltes ignoràncies, perquè lo temps que s'ocupa en apèndrer diversos idiomes se defrauda a l'estudi de les ciències, i per falta de notícia d'altres idiomes se retarda o s'ignora del tot lo que inventen o adquireixen en progressos estudiosos les remotes nacions, inconvenient que s'evitaria si fos un i comú l'idioma.⁸ 45
- [5] Suposat açò, manifesto la bondat de nostre idioma ab probabilitat extrínseca, pués de nostra llengua se'n fan lengües autors gravíssims, com se pot vèurer en la dedicatòria del ^{2v} Rector de Bellesguard a les obres del gran Garcia i en un sermó antic del Rector de la Selva.⁹ I per a què cite autors ben desapassionats, diré lo que he llegit de 50
l'eruditíssim Tirso de Molina, castellà, en un tomo que intitula *Deleitar aprobechando*, a on diu que la llengua catalana «es poco menos misteriosa que la caldea, por lo compendioso de sus sentencias, corta de palabras –seria en temps antic, no ar-pródiga de pensamientos, que cuanto más a lo lacónico se explican, tanto menos costará su inteligencia» (pàg. 157).¹⁰ Extrínseca probabilitat dóna també a un idioma la 55
proprietat de l'etimologia, d'a on veem que de l'idioma llatí etimologisa sos termes la major part d'Europa.¹¹ I en la propietat de l'etimologia no devem res als altres, pués d'esta dicció llatina, *tota*, diuen los italians *tutta*, los castellans *toda* i nosaltres *tota*, que es més que estricta etimologisació; així en altres termes. 60
- [6] Però passem a la probabilitat intrínseca, que és la que fa al cas. I argumento en forma: és l'idioma català dels que usen termes més breus i monosíl·labos. Açò fàcilment ho concedeixen los contraris, pués s'agraden de termes plurisíl·labos de loquacitat i llarga tirallonga, d'a on no agradava a cert castellà lo nom d'un català anomenat Pau Pi i li aconsellava se fes anomenar |³ Pablo de los Pinares. 65
Sed sic est, que usar termes breus i monosíl·labos és la major bondat d'un idioma. *Primo*, a *ratione*, perquè los idiomes i termes són instituïts per a explicar i parir al concepte – com ab Aristòteles diuen tots los filosops–; luego aquells termes més breus, que ab menos temps expressen al concepte i quasi lo pareixen, són millors que aquells que per ser llargs lo tarden molt a parir, pués part llarg mai és cabalment feliç ni agradable. 70

⁷ Aquí comença pròpiament la part apologètica de la llengua catalana, equivalent (i reduïda) a la *Controvèrsia*. S'allarga fins al § 13. Es pot consultar l'esquema dels punts que hi són tractats a FELIU *et al.* ed. (1992, 104), encara que no coincideix la numeració dels paràgrafs. L'estructura d'argumentació sil·logística d'aquest tercer motiu va ser remarcada per PRATS (1974, 34-35).

⁸ Cf. *Controvèrsia*, §§ 1-6, i la nota 18 al text d'aquell opuscle.

⁹ Sobre el Rector de Bellesguard, Joan Bonaventura de Gualbes, veg. l'**Annex VII** (s.v. Garcia). Els textos de Gualbes als preliminars de l'edició de Garcia de 1703 es poden llegir avui a BROWN & MELCHOR (1995, 147-155). L'al·lusió al Rector de la Selva es refereix a Onofre Manescal, *Sermó de Jaume II*, ja citat a la *Controvèrsia*.

¹⁰ Cf. *Controvèrsia*, cap. 2 § 14 (el text de Tirso és a la nota 29).

¹¹ Com ja he exposat anteriorment (nota 39 a la *Controvèrsia*), en aquest fragment tornem a reconèixer la formulació de l'origen llatí de la llengua catalana, una més entre les neollatines. I això malgrat el que diu al cap. 7 § 34 de la *Controvèrsia*, on, després d'haver afirmat l'origen diví de la llengua catalana, no podrà sinó contraargumentar sobre la relació entre llatí i català.

¹² PRATS (1974, 38 n. 21) va fer observar com dues de les argumentacions segons les quals l'ús de termes breus i monosíl·labs és un aspecte positiu del català són exposades gairebé de manera idèntica a la *Controvèrsia*, cap. 3 § 15; en canvi, aquí és absent un tercer argument: el de l'autoritat de l'hebreu.

Secundo, a paritate, perquè així com los hòmens parlen o expliquen al concepte ab termes o signes vocals i escrits, així los purs esperits, v.g. los àngels, parlen per espècies, com diuen los teòlegs en la matèria d'àngels. *Sed sic est*, que quan l'àngel és més superior, de més noble orde, de major jerarquia i de més alta intel·ligència, entén, parla i expressa ab una sola espècie més objectes diversos, d'a on Déu, que és Intel·ligència 75 suprema, ab una sola espècie o paraula ha dit totes les coses («semel locutus est Deus»: psalm 61, v. 12), i en ella entén pretèrits, presents, futurs, possibles i impossibles. Luego la brevedat ab què lo terme expressa al concepte és la bondat major d'un idioma.¹²

80

- [7] Segonament, argumento: la perfecció i bondat d'un idioma consisteix notablement en la proporció i conformitat entre lo significat i prolació de la veu; ço és, que si |^{3v} lo significat és arrogant, sia també arrogant la mateixa prolació de la veu, i si lo significat és suau, sia suau lo terme, que és la docta proporció observà Adam en lo principi del món a l'imposar nom a les coses, com diu Kirque (*De turri Babel*), proporció que ab tant cuidado, en los termes i en la disposició d'ells, observa la poesia, com se veu en aquells versos de Virgili: «Dextera qui Paridis direxti tela manusque», a on la velocitat de la pronunciació de les veus del vers conformen admirablement ab la velocitat de la saeta; i en est altre: «Sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos»,¹³ a on apar costa tant acabar el vers com fer càurer a un bou; així en molts altres.¹⁴ *Sed sic est*, que esta proporció l'observa nostre idioma, pués lo mateix nom *alegria* alegre, i lo mateix nom *angústia* ab sola sa pronunciació melancolisa, i així mateix de qualsevol terme que signifiqui alguna particular passió de l'ànimo.¹⁵ Luego és perfectíssim nostre idioma.

95

- [8] Tercerament, argumento: la perfecció d'un idioma se prova de la fecunditat o abundància de termes genèrics, específics, individuals, sinònims i equívocs. Esta la logra l'idioma català, pués per a molts significats té dos espècies de termes, ço és, rústics i polítics, com és *llavis/morros* i *barret/sombrero*, i altres innumerables d'esta forma. Així mateix de sinònims, com constarà al que |⁴ bé ho discorre. Luego és perfeta. 100
- Aquí és necessari m'objecte lo que en contra m'argüí un senyor castellà dient-me digués en català esta clàusula, *Dios debe diez*, a on havia de dir *Deu deu deu*,¹⁶ al qual redargüí me vertís en castellà esta clàusula, *quan dino menjo com un llop*, a on havia de dir *quando como como como un lobo*; i esta altra, *ha caigut la fona a l'ona més fonda*, a on ha de dir *ha caído la honda a la onda más honda*; i esta altra, *no uso a l'ús del fus*, a on havia de dir *no uso al uso del huso*.¹⁷ I que em vertís aquest terme incomplexo, *sec*, en altre incomplexo, a on no podia dir sinó *estoy sentado*; i est altre, pus que em donàs terme específic o particular que signifiqui *dinar*,¹⁸ i altres en esta forma.¹⁹ I responent en forma a la dita objecció, diré que tenir en un idioma una sola dicció vârios significats no és limitació ni cortedat, com no sien moltes. La raó *a priori* és perquè d'aquí naixen los equívocs, que són lo *basis* 110 principal de l'agudesia, tant en vers com en prosa. La raó *a posteriori* és perquè, si fos

¹³ Sobre aquests dos versos de Virgili, veg. la nota 37 a la *Controvèrsia*).

¹⁴ Cf. *Controvèrsia*, cap. 4 § 17.

¹⁵ Cf. *Controvèrsia*, cap. 4 § 18.

¹⁶ Mantinc l'accentuació que reportaven els mss. de la *Controvèrsia* per al mateix exemple, perquè estava relacionada amb l'argumentació sobre les diferents pronunciació i escriptura dels tres mots.

¹⁷ Cf. *Controvèrsia*, cap. 2, a l'inici del § 13.

¹⁸ Cf. *Controvèrsia*, cap. 2 § 14.

¹⁹ D'argument *ad hominem* va qualificar PRATS (1974, 34) aquesta exposició segons la qual allò que es retreu al català passa també en castellà.

²⁰ PRATS (1974, 34) va remarcar com Eura fa aquí referència a l'arbitrarietat del signe lingüístic. Cf. encara les afirmacions del *Tractat*, cap. 8 § 5 (**Annex IV**).

²¹ Qui pasta la massa del pa.

necessitat o imperfecció, bé haurien los hòmens instituït terme vocal unívoc, pués inventar als noms los és fàcil, per ésser los noms signes *ad placitum*.²⁰ Bé és veritat que los termes equívocs en ningun |^{4v} idioma deuen ésser demesiats, altrament causarien confusió, la que deu evitar tot idioma, com evidentment l'evita l'idioma llatí moltes 115 voltes, com, entre altres, se veu en estos dos termes, *pistor* i *pastor*, pués lo nom *pistor*, que significa al 'pastador',²¹ derivant-se del verb *pascor*, que significa 'alimentar', havia de dir-se *pastor* i no *pistor*, i, no obstant, muda la *a* en *i* per no equivocar-se ab lo nom *pastor*, que significa 'pastor'.²²

120

[9] Quartament, argumento: és lo primor i delicadesa de la pronunciació gran perfecció d'un idioma. *Sed sic est*, que nostra pronunciació és primorosa i delicadíssima, pués unes mateixes lletres vocals en uns mateixos termes, ferides o pronunciades ab més o 125 menos força, muden la significació; com és ara en estes vocals *o* i *e* dins estos termes, *dona* i *deu*, a on, donant molta força a la *o* de *dona*, significa a una 'dona', i, donant-li'n poca, és present del verb *donar*. I quan s'escriu lo terme *dóna*, si s'ha de dar força a la *o*, se posa sobre ella una nota. Lo mateix se diu del terme *bóta* i *bota*.²³ I aquí veuran la diferència entre dir *Deu* i *déu*, tant en la pronunciació com en l'escriptura. Lo qual 130 primor observa també l'idioma francès, ferint més o menos la *u* i escrivint-la ab diftongo de *ou* i de *eu*, a on la diversitat de força en la pronunciació i la diversitat de l'escriptura |⁵ li muda el significat.²⁴

[10] *Quinta*, se prova la bondat de l'idioma català d'articular-se ab aquells instruments que 135 per a parlar ha destinat la naturalesa, com és la llengua i llavis. D'a on l'idioma se diu també llengua, per ésser esta lo propri instrument que articula,²⁵ a diferència d'altres idiomes que parlen ab lo gasnate, com los bàrbaros i gitanos, i per açò a la sil·laba *ge* i *gi* no pronuncia *xe* ni *xí*²⁶ ab lo gasnate.²⁷

140

[11] *Sexta*,²⁸ de la puntualitat en pronunciar totes les lletres, així vocals com consonants, sinó que es cometa sinalefa,²⁹ sens variar jamai la pronunciació d'elles, com succeeix en l'idioma castellà, que, escrivint *meum*, diuen *meun*, a on a la *m* iniciativa conserven en sa regular pronunciació i a la *m* terminativa li donen la pronunciació de *n*, podent-se 145 dubtar si en la consagració de la missa falten en alguna cosa en la prolació de les lletres, lo que, si variàs o destruís la pròpia significació, anul·laria a la consecració i faria comètrer idolatria.³⁰

[12] *Septima*,³¹ de la universalitat o extensió, pués, encara que esta no és prova *ab intrinseco* – pués més que mèrit és fortuna –, s'extén per tota la província de Catalunya, per tot lo Regne de València i per los regnes de Mallorca |^{5v} i Menorca, i se bosqueja³² en lo 150

²² Cf. *Controvèrsia*, cap. 2, al final del § 17.

²³ Cf. *Controvèrsia*, cap. 5, a l'inici del § 20.

²⁴ PRATS (1974, 35) va cridar l'atenció sobre aquestes indicacions fonològiques. Cf. *Controvèrsia*, cap. 2, § 13.

²⁵ Cf. l'inici de la *Història de la llengua catalana* de Bastero (FELIU ed. 1997, 55).

²⁶ Pronuncieu [ʒe] i [ʒi].

²⁷ Cf. *Controvèrsia*, cap. 5 § 20 *secundo*.

²⁸ Enteneu que després del numeral se sobreentén, com en l'apartat anterior, 'se prova la bondat de l'idioma català'.

²⁹ És a dir: 'a menys que es cometi sinalefa', on *sinalefa* equival a la nostra elisió i a d'altres fenòmens als quals farà al·lusió a continuació.

³⁰ Cf. *Controvèrsia*, cap. 5 § 20 *tertia*.

³¹ Veg., més amunt, la nota 28.

³² *Se bosqueja*: 's'esbossa' (DCVB, II, 608, s.v. *Bosquejar*), en el sentit de 's'apunta', 'es trasllueix vagament'.

³³ Notem la inclusió de la referència al Llenguadoc, absent a la *Controvèrsia*, tot i ser aquí menys precís i exhaustiu en l'enumeració dels territoris de parla catalana.

Llenguadoc³³ e isles de Sardenya.³⁴

- [13] Últimament,³⁵ és acomodadíssim per la sacra poesia per moltes raons:
Primo, perquè usa molts monosíl·labos, que donen lloc per a ensartar dins los versos més ditzos, agudeses i sentències.³⁶
Secundo, per comètrer molt a menut a la figura *elision*, pués no sols sinalefa quan són les vocals immediates en diferents termes, deixant la primera o convertint-la en la segona, lo que ja és comú, sinó per sinalefar també encara que entre les vocals mèdien consonants. V.g., a on se diu *si te descuides*, pot dir, si vol, *si't descuides*; a on diu *per los carrers*, pot dir, si vol, *pels carrers*, sens haver menester altra raó que haver-ho disposat així la força de l'ús, ésser les veus signes *ad placitum* i practicar també cosa semblant la llengua francesa; si bé esta llicència pròpiament no és de sinalefa sinó de la figura de *ethlipsis*,³⁷ llicència que pot pèndrer-se i deixar-se segons les síl·labes ha menester lo senyor poeta per sa poesia.³⁸
 I, finalment, té per a la poesia cadència admirable, per abundar de tants termes monosíl·labos i plurisíl·labos que tenen l'accent en l'última síl·laba, dels quals resulta una consonància i harmonia dolcíssima en los versos d'orde menor, que són los més freqüents, sens faltar-li termes altres en los quals caiga l'accent en la penúltima, per a los sonetos i octaves. Com ni tampoc termes esdrúixulos ni reflexos, i tot lo que altre idioma gosa.³⁹
- [14] Aquí, pués, tens, discret lector, la qüestió averiguada i, en sa força, la tercera raó de compòndrer en idioma català.⁴⁰ Anyadint ara la quarta: i és perquè escric entre catalans, i a catalans, català.⁴¹ Pués no volgué Cristo que els apòstols predicassen en llatí als d'Aràbia, ni als perses en grec, ni als escites en arameu, ni en espanyol als caldeos, sinó

170

³⁴ Com ja assenyala fra Eura mateix i va fer observar PRATS (1974, 41, n. 31), aquesta "prova" pertany a la categoria "extrínseca" i hauria d'haver aparegut al § 5.

³⁵ 'Finalment'.

³⁶ Aquesta raó és idèntica a l'exposada a la *Controvèrsia*, cap. 8 § 36 «primera».

³⁷ Veg. la nota 54 a l'**Annex IV**.

³⁸ Notem, com he remarcat a la Introducció, el major esforç que fa aquí fra Eura en precisar fenòmens de contacte vocàlic i altres d'altra mena –que tenen, però, repercusió en el còmput sil·làbic– en el vers, amb una formulació més propera a la del *Tractat de la poesia catalana*, a diferència del que exposava a *Controvèrsia*, cap. 8 § 36 «segona». Allà tot era inclòs sota el concepte "sinalefa", inclús fenòmens que no tenen res a veure amb la llicència mètrica sinó amb el canvi de formes pronominals plenes per reforçades, com ja he comentat a la nota 78 a la *Controvèrsia*. Advertim l'expressió «haver-ho disposat així la força de l'ús», on observa certes formes lingüístiques orals i l'admissió que d'aquestes, contra la tradició de la llengua literària culta, pot fer el poeta, si li convé.

³⁹ Entre la formulació d'aquesta "raó tercera" i la que havia fet a *Controvèrsia*, cap. 8 § 36, «tercera» i «quarta», hi ha notables diferències. Aquí afirma que l'existència de gran nombre de mot aguts dona «cadència admirable» a la poesia catalana, especialment per als «versos d'orde menor», els més freqüents (!); no falten, però, mots plans, apropiats per a sonets i octaves, així com tampoc esdrúixols i «reflexos» (?). A la *Controvèrsia*, en canvi, afirmava que l'abundor de mots aguts feia que la poesia catalana se "singularitzés" en el vers de deu síl·labes (prosòdiques) o "italià agut", on la llengua catalana superava la italiana, llatina i castellana; d'altra banda, com qualsevol altra llengua, disposava de mots plans, esdrúixols i «reflexos» per a la consonància i assonància. Abans, havia afirmat com la llengua catalana podia usar tota mena de vers, en particular els llatins, dels qual n'imitava el ritme però a través de l'accentuació i no pas de la quantitat sil·làbica.

⁴⁰ Les tres raons que aquí al·ludeix es corresponen als paràgrafs § 2, la 1a, § 3, la 2a, i §§ 4-13, la 3a, tota ella dedicada a les "bondats" de la llengua catalana, nucli apologetic d'aquest pròleg, equivalent, en resum, a la *Controvèrsia*. A continuació, afegeix encara una quarta raó per compòndre poesia en català.

⁴¹ Sobre l'apreciació d'aquesta expressió feta a FELIU *et al.* ed. (1992, 20), si més no en el cas de fra Eura, la considero inapropiada, per reduccionista: no s'ha d'escriure en català per raons del destinatari dels textos, sinó que, en el cas de fra Eura, hi ha, sens dubte, una consciència patriòtica que lliga nació i llengua (és ben explícit el lligam quan parla de la llengua tubàlica portada a Catalunya) i una constant afirmació, i activitat, per cridar a l'ús de la llengua en els àmbits més cultes i prestigiosos.

⁴² El fragment que va de «Pués no volgué Cristo» fins a «nació» és transcripció gairebé literal del pròleg de la *Corònica* de Pujades, f. 3v. PRATS (1974, 42 n. 35) va observar com Pere Salses, al seu *Promptuari moral-sagrat...*, de mitjan segle XVIII, argumenta a favor de la predicació en català amb el mateix recurs al do de llengües del apòstols (el text de Salses a COMAS 1972 [1985, V, 442]).

que cada u los oís ab l'idioma de sa nació,⁴² què diran los catalans que diuen que no els 175
 gusta lo predicar en català?⁴³ (Ben cert és que encara no l'entenen.)⁴⁴ Quant millor los
 fóra esmerar-se en usar-lo i perficionar-lo encara més, com han fet los autors i poetes
 castellans dende l'insigne Lope de Vega Carpio, prenent exemple de l'il·lustre català
 Romeguera en son *Ateneo de grandesa!*

180

- [15] I per a obviar, últimament, a algunes objeccions poden fer-me poetes imperits o
 altrament de contrari sentir en regles de poesies, advertesc:⁴⁵
- Primo*, que algunes vegades, havent-hi immediatament vocal antes de vocal en diferents
 termes, no hi cometo sinalefa, no per necessitat, que fàcil fóra acomodar-ho, sinó 185
 perquè les sina- |^{6v} lefes les usa la poesia *in favorem* o *ex fecunditate* i no *ex necessitate*. I així,
 si vol lo poeta, pot fer de les dites dos vocals dos síl·labes, com en la pronunciació
 s'expliquen o toquen de ple totes dos vocals: v.g., puc dir *qui ets, mònstruo horrorós?*,
 contant en lo *qui ets* una sola síl·laba; i puc dir també *qui ets, mònstruo* etc., contant en lo
qui ets dos síl·labes.
- Secundo*, que uso alguns termes que apareixen derivats d'altres idiomes –i molts 190
 realment ho són–, lo que no senten bé alguns escrupolosos.⁴⁶ Però m'apar que tenen
 poca raó, perquè encara que havem d'apreciar als bons termes propis antics de
 l'idioma (com d'Adriano Cèsar escriu Aèlio Esparciano, que amava molt lo modo de
 parlar antic –*apud* Pujades, llib. 4, cap. 31–) i anteposar-los a altres *ceteris paribus*, pués –
 com diu Àulio Gèl·lio– és major vici inventar vocables nous incògnits que usar dels 195
 antics encara que no sien polits,⁴⁷ però no és necessari limitar-nos als antics, altrament
 sempre quedarien los idiomes en sa primitiva pobresa o curtedat i no lograrien mai
 apreciables progressos. Antes bé importa molt ampliar-los per a què abúndien de
 sinònims i, ab ocasió, tròbia l'enteniment un o altre a mà per a expressar son concepte.
 Com també per la poesia, a on un terme de dos síl·labes acomoda en lo vers una 200
 agudesca que no podia encaixar-s'hi ab altre terme |⁷ que constàs de tres.⁴⁸
- I ja que sia tan convenient ampliar a l'idioma, sento que és millor usar dels termes
 propriíssims d'altres idiomes que inventar-ne de nous temeràriament; usant-los, però, a
 nostra moda, ço és, catalanisant-los. La raó és: *primo*, perquè los tals són més
 intel·ligibles i tenen més de comuns i donen alguna notícia d'altres idiomes, de forma 205
 que, a l'oír altres idiomes, no causaran tanta novetat; *secundo*, perquè així ho practiquen
 també altres idiomes, i entre altres lo castellà, pués usa a vegades de termes catalans
 castissos, propriíssims i molt antics.

APARAT CRÍTIC

3 *eutrapèlia*] *eutroplia*.

36 *absolutament*] *absoludament*.

41-42 *confusió i multiplicitat*] i om.

64 *loquacitat*] *la duacitat* [En la línia diu *duacitat* i sobre hi ha escrit *duacitat*, cor. sobre *duartat* (?). Crec que hem d'interpretar les diverses expressions sense sentit del ms. com un error paleogràfic, allà on l'original devia fer *locuacitat*.]

⁴³ També Pujades denuncia la predicació en castellà a Catalunya (pròleg f. ≈3v).

⁴⁴ L'expressió que hi ha dins del parèntesi no pot tenir sinó un sentit irònic.

⁴⁵ Les dues aportacions que fa en aquest paràgraf sobre els seus usos personals poètics –llibertat del poeta entre sinalefar o triar l'hiat; incorporació de mots d'altres llengües– són absents a *Controvèrsia*, cap. 8 § 36, on també tractava de l'adequació del català per a la poesia. Notem, a més, el caràcter polèmic de les afirmacions, oposades, pel que sembla, a d'altres opinions de l'època.

⁴⁶ Veg. la nota 114 al capítol 2. **Obra** de la introducció.

⁴⁷ Tant la referència d'Eli Esparcià com la d'Aulus Gel·li provenen de Pujades, *Corònica*, f. 175.

⁴⁸ En resum: és partidari de la incorporació de lèxic foraster en la llengua poètica per dues grans raons: a) significa un progrés per a la llengua –“modernització” de la llengua (substitució de mots antics, però crec que també al·ludeix a la incorporació de mots inexistents per designar conceptes i objectes nous)–; d'altra banda, es mostra contrari al neologisme; b) comporta una amplificació lèxica, major nombre de sinònims amb dues conseqüències: major facilitat per expressar conceptes i augment de les possibilitats mètriques.

76 *expressa*] *espressa*.

88 *direxti tela manusque*] *direxit tela munusque*.

142 *pronunciaciō*] *pronuciatio*.

174 *escites*] *cythas*.

187 *de ple*] afegit a la interlín. sup.

188 *puc dir qui ets*] *qui ets*, ratllat i *quiets* escrit damunt; *contant*] *constant* [la *s* és afegida damunt]

205 *primō*] om.

Annex VII

Autors citats en l'obra de fra Agustí Eura Aproximació a la formació cultural d'un escriptor eclesiàstic dels primers decennis del Set-cents

A través dels autors que esmenta, de les obres que cita o dels extrems que insereix en les seves obres podem fer-nos una idea, ni que sigui aproximativa, de la formació cultural de fra Eura. I, per extensió, d'un religiós de les seves característiques a la Barcelona de l'època. Majoritàriament, els autors i obres que cita apareixen en els seus sermons castellans, en la *Controvèrsia*,¹ en el *Tractat*, en el *codex excerptorius* autògraf² i en el pròleg al ms. 881, un dels tractats apologètics dels pares de l'Església. Per desgràcia, només en ocasions excepcionals³ trobem alguna referència de fonts en els poemes:

Per les fonts i citacions dels seus escrits religiosos, tant poètics com sermons, etc., és fàcil adonar-se que la formació d'Eura és sòlida en el terreny de la teologia positiva, i.e., en Escriptura i Sants Pares, tant llatins com grecs, especialment sant Agustí, com era de preveure: mostra un coneixement directe i pregon de les fonts i les utilitza constantment. A continuació se situen els comentaristes bíblics i escriptors ascètics, sobretot autors del segle XVI, encara que no adverteixo (sempre deixant de banda els textos llatins) els noms dels principals capdavanters de les diferents escoles teològiques de final del XVI i del XVII (jesuïtes, dominicans...) que tantes i tan crues batalles estèrils van lliurar. Llegeix també, però, textos francesos⁴ de protestants de final del XVII i principi del XVIII com ho demostren la seva obra llatina contra Barbeyrac i l'ús d'obres de Jean Leclerc.

En un segon terme, en els àmbits culturals no pròpiament religiosos ni clàssics, la seva formació és bàsicament enciclopèdica, una erudició basada en literatura sapiencial (llibres d'emblemes, d'aforismes, etc.), obres generals o florilegis com el *Theatrum vitae humanae* de Beyerlinck, el diccionari de Calepí, etc.

És probable que pequi d'ingenu sinó d'hagiògraf quan penso que fra Eura, contra el que era moneda corrent a l'època, no fa un ús abusiu de florilegis, poliantees i repertoris impresos de llocs comuns per l'estil. És cert que n'utilitza algun (els *Adagiorum* d'Erasmus, Berchori, Beyerlinck, la *Bibliotheca musarum*, els *Electorum symbolorum* de Caussin o el Calepí). En alguna ocasió ens "confessa" que no ha anat a la font sinó que ho treu d'una cita de segona mà (p.e., l'abat Guillem (?) tret de Del Rium, Hilari tret de Kircher, Origenes de Lapide, i altres autors de Lorini). No és gaire cosa, al capdavant. Hem de considerar que totes les altres cites, especialment les de pares de l'Església provenen d'una lectura directa de les fonts? I les dels clàssics grecs i llatins? Potser serà excessiu, però la recerca en els índexs de la biblioteca del convent mostra que gairebé tots els autors i obres que cita eren allà. Això no treu que no utilitzés els utilíssims índexs que, per a una matèria concreta, remetien a un bon nombre de llocs; és molt probable que en fes ús. Però això és bastant diferent dels repertoris de cites d'ús tan comú aleshores.

¹ Per als opuscles lingüístics parteixo de l'edició feta a l'Annex VI. Només incloc autors o referències del pròleg de l'«epílogo» quan no apareixen a la *Controvèrsia*.

² Em cal advertir que n'he fet una lectura superficial, i només he llegit amb detall les entrades que m'han semblat més interessants des d'una perspectiva múltiple: literària, ascètica, teològica, moral, etc.

³ Com ara a la còpia autògrafa del poema 24, que conté bon nombre de fonts en notes al marge. Això em permet sospitar que aquesta devia ser una pràctica constant en el quefer poètic de fra Eura i que els copistes no sempre conservaven.

⁴ Malgrat que reconeix que «de gallico idiomate quod perfecte non calleo», com diu al pròleg «ad adversarium» del tractat *Apologia pro Sanctis Patribus...*

Pel que es desprèn de l'obra poètica religiosa, sembla tenir un bon coneixement dels tractats espirituals i ascètics jesuítics o derivats i, òbviament, de les arts de ben morir. El primer punt queda confirmat pel bon nombre d'autors jesuïtes que identifiquem entre les seves fonts.⁵

Quant a la poesia, és coneixedor de la literatura barroca clàssica i de la del seu temps, espanyola i catalana (recordi's el que he explicat sobre models i influències a la Introducció, així com les còpies de textos d'autors castellans i catalans que incorpora en els manuscrits poètics 9 i 10 de la RABLB, gairebé tots de la seva mà).

Finalment, la realització d'una anàlisi de les citacions com aquesta pot ser ben profitosa perquè reporta una informació valuosíssima en refermar les atribucions a fra Eura quan apareixen autors i/o obres esmentats de manera similar en diversos textos, especialment quan alguna d'elles és el florilegi autògraf o altres obres d'autoria assegurada.

Tant per aquest darrera raó, com per tenir una visió de conjunt dels autors i fonts que cita, i per tant una aproximació a la seva formació cultural, com, finalment, per proveir el lector d'un lloc on localitzar tots els autors i obres esmentats al llarg dels textos editats, he confeccionat la llista alfabètica que ve a continuació amb els noms d'autors i/o obres. Pel fet que disposem dels índexs de les biblioteques del convent⁶ i del col·legi de Sant Guillem, m'ha semblat que podia ser prou útil cercar la seva presència en els prestatges que tenia a mà;⁷ fent això, d'una banda, podia completar informacions deficitàries en les citacions de les obres de fra Eura o bé identificar autors i/o obres difícils de reconèixer, si més no per a mi, a través d'altres obres de consulta; i, d'una altra banda, verificava així la presència de l'obra a l'abast de l'autor (situació que és la més corrent)⁸ i podia pressuposar la seva consulta directa. Aquests índexs, tots ells a la BUB, són els següents:⁹

Mss. 1166 i 1167: *Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus S.P.N. Augustini Barcinonensis*. Són dos voluminosos llibres en gran foli. Les inscripcions més antigues, amb lletra que imita la d'impresma (que he anomenat lletra a [=antiga]), en caràcters grossos, són, com a mínim de la segona meitat del s. XVIII, ja que hi ha llibres com el vol. I de *Memorias* de la RABLB, llibres impresos al 1763, etc.¹⁰ Ms 1166: A-Martí; Ms. 1167: Martialis-Z, seguit d'anònims, ordenats per llengües. La foliació és correlativa d'un volum a l'altre.

Ms. 1493: *Index* dels llibres de la Biblioteca de Sant Guillem OSA de Barcelona. A diferència dels mss. 1166-1167 i 1016, no indica el lloc ni la data d'impressió dels llibres. (No conté cap anotació d'obra d'Eura.)

Ms. 1016: *Index Biblioteca S. Agustin Barcelona*. A la coberta de pergamí, d'on prové el títol, sembla que hi diu: 1772 (està molt esborrat). És, com els 1166-1167, un inventari dels llibres del convent però fet amb molta menys cura, amb menys referències i amb lletra

⁵ El monopoli dels jesuïtes en la cultura eclesiàstica hispànica, inclús entre els sectors més antijesuïtics –com el dels agustins–, era encara ben vigent després de l'expulsió de l'orde (veg., p.e., per al clero gironí del tombant del segle XVIII, ANTÓN 1998, 371-372 i 377).

⁶ Veg. la sumària descripció que de la biblioteca nova dels agustins fa VILLANUEVA (1851, 171-172), al capítol 2. **Obra**, pàg. 143. Sobre la del convent vell, veg. JORDAN (1704-1712, III, 351).

⁷ Sembla que aquesta era una biblioteca ben important a la Barcelona del moment, només superada per la del convent dominicà de Santa Caterina, amb més de 15.000 volums (segons notícia de Josep Balarí i Juvany que reporta BARRAQUER 1906, 194). Excepte un cert nombre de volums (170, concretament, que es va endur Pròsper de Bofarull cap a l'ACA, segons notícia de Milà i Fontanals reportada per BARRAQUER 1906, 194), la resta, o bona part, són avui al fons de la BUB. Gràcies al ms. 1522 de la mateixa BUB (f. 1: *Borrador de Inventario de los libros, y demas recojido de los Conventos de la Provincia de Barcelona, despues de la supresion en 1835*) sabem el nombre exacte de llibres que es van recollir del convent i col·legi i van ser traslladats a la Biblioteca Pública Provincial: col·legi de Sant Agustí: 579 llibres (f. 2); agustins calçats: 15.392 llibres (ff. 11-12v); veg. MIQUEL ROSELL (1958-1969, IV, 19).

⁸ Hem de considerar encara la possibilitat que consultés altres biblioteques, p.e., les privades d'alguns dels seus col·legues acadèmics, algunes d'elles tan ben dotades com les de Serra i Postius o Ramon de Dalmases, de les quals era usuari habitual Antoni de Bastero (FELIU 1996).

⁹ Convindria que algú, historiador de la cultura, del llibre o similar, s'entretingués a mirar a fons aquests valuosíssims índexs perquè ens oferirien una perspectiva ben directa dels interessos culturals d'un orde religiós.

¹⁰ Les correccions que advertim a les referències a l'obra de Feijoo (veg. aquest nom al llistat) em fan pensar que la data de redacció d'aquest inventari en primera instància, amb la lletra a, és entre 1764 i 1778.

de diverses mans, sempre descurada. Al final, ff. 307-308v, hi ha unes anotacions en forma de dietari, en català, la major part sobre la tortura i execució d'uns bandolers.

Sobre els mss. 1166-1167 he de fer algunes observacions:

- a) Tot aprofitant els espais en blanc entre les anotacions en lletra *a* (molt espaiades per tal com era previst anar omplint l'índex –en el lloc corresponent a l'ordre alfabètic per autors– amb les noves adquisicions posteriors a la confecció definitiva de l'índex), hi ha un seguit d'anotacions bibliogràfiques de diverses mans, molt més descurades, que arriben fins després de 1850. L'he anomenada, en conjunt, lletra *p* [=posterior]. Jordi Torra, director de la reserva de la BUB, tot comentant-me alguns aspectes de les signatures de les referències de lletra *p*, em comunica que pertanyen a l'època quan el fons dels agustins ja era aplegat amb molts d'altres al fons de la Biblioteca Pública Provincial de Barcelona, primerament localitzada al convent de Sant Joan de Jerusalem (des de la reial ordre de 1835) i posteriorment traslladada (al 1880) a l'edifici de la Universitat de Barcelona. Així doncs aquests dos volums van passar a constituir el primer catàleg de la biblioteca pública després de la desamortització.
- b) La lletra *a*, ens assegura, doncs, que el llibre pertanyia a la biblioteca del convent, però, tot i tenir data anterior a 1734, potser que fos adquirit posteriorment, quan fra Eura ja no hi era; naturalment, els que porten data d'edició posterior a 1734, Eura no els va veure, si més no al convent de Barcelona.

L'organització de la informació en la relació que faig a continuació és la següent:

A la columna de l'esquerra: AUTOR (normalitzat): «esment o citació exacta» [lloc de l'obra d'Eura].
A la columna de la dreta: Localització de l'obra al convent (a menys que s'indiqui alguna altra cosa, totes les refs. són en lletra *a*); quan és possible de fer-ho, marco amb un asterisc el títol que coincideix amb el de la citació, quan sigui el cas, o que és probable que el continguis (casos d'obres completes o similar).

Quant a la recerca dels autors i títols als inventaris de llibres de la biblioteca del convent i a la del col·legi de Sant Guillem, primer he revisat l'inventari més complet (mss. 1166-1167). En cas de no localitzar-ne l'autor o l'obra, he passat a l'inventari del ms. 1016. En tots els casos he revisat també el brevíssim inventari del col·legi (ms. 1493).¹¹

En nota al peu documento l'autor i en dono alguna dada d'interès.¹² Com que resultava molt difícil establir quins autors són ben coneguts i quin són desconeguts integrals del lector, he optat per donar una brevíssima referència de tots ells, inclosos Ciceró o Francesc Vicent Garcia; el lector em sabrà perdonar l'enuig de tanta prolixitat. També en nota faig alguna precisió sobre les obres esmentades si ho crec convenient. Obvio referències de papers solts i molt circumstanciades com les butlles de Gregori XIII i de Sixt IV que esmenta a *Parnasso*, § 11, i altres d'aquesta mena. Naturalment, no hi faig constar aquells autors i/o referències que he pogut comprovar que eren de “segona mà”.

Abreviatures:

Controv.: *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*.

Epílog.: pròleg a l'«epílogo de poesies varies».

Florilegi: florilegi autògraf Arxiu RABLB ms. 3-I-17.

¹¹ Per a la identificació d'alguns dels noms de llocs d'impressió en llatí, m'he servit de DESCHAMPS (1870).

¹² Com, per exemple, alguna dada sobre la presència d'alguns dels autors i obres esmentades per Eura en les biblioteques privades d'altres membres de l'Acadèmia (com Pere Serra o Antoni de Bastero) o d'altres literats, erudits i eclesiàstics catalans (o baleàrics) del Set-cents. En el primer cas, ens permetria fer pensar en la possibilitat que obtingués algun dels llibres citats però absents dels prestages de la biblioteca conventual. En general, permeten adonar-nos de la compartició de bona part de la bibliografia. En les notes a alguns dels autors he fet constar la presència d'algun dels autors i/o obres citats per Eura en l'obra d'Antoni de Bastero perquè em sembla que responen a un mateix context cultural (si més no quan Bastero ja és a Catalunya). Hi ha d'altres autors compartits per fra Eura i la *Història de la llengua catalana* de Bastero, més comuns que no pas els que he concretat en les notes, tant clàssics com catalans i castellans: sant Agustí, Ciceró, Escolano, Josep Flavi, Lucà, Manescal, Ovidi, Plini el Vell, Plutarc, Pujades, Quintilià, Valeri Màxim i Virgili.

Montserrat: sermó sobre Montserrat (veg. **Annex V.II**).

Parnasso: sermó de les Borges Blanques (veg. **Annex V.I**).

Pròleg: pròleg a l'*Apologia pro Sanctis Patribus*, ms. 881 BUB.

Tractat: *Tractat de la poesia catalana* (veg. **Annex IV**).

ABUL. (?):¹³ «*Si sic permansirent collidendo se necesse erat fieri abortum et mortem parvulorum et matris periculum continuum que dolorem*. Abul. sup. *Gen. 25*» [notes marge poema **21** 60 i 84].

AGUSTÍ, SANT:¹⁴ «*De mirabilibus Sacrae Scripturae*» [Controv., § 1]; «Aug. tract. 10 in Joan» [*Parnasso*, § 4]; «S. Aug. P. in lib. 3 *De peccat. merit. et remis. contra Pelagianos*» [Pròleg]; «S. Augustini P., lib. 4, contra Iulianum, cap. 15» [Pròleg]; «Aug.^s. 4 de doctr. christ., cap. 21» [Florilegi, p. 249, s.v. «ermosura vana»]; [Florilegi, passim]; «*Unde sacramenta manarunt. Augus.*» [nota marge poema **6** 152].

ALCIATO, Andrea:¹⁵ «Alciatus, *Emblem.* 135: “Los de Tessalia traian al sepulcro de Achilles ramos de Amaranto que nunca se marchita”» i «Embl. 48: “Ayacy tremula lachrimis ego perl virtus”» [ambdues a *Florilegi*, p. 264, s.v. «exequias-funerarias-muerte»].

AMBRÒS, SANT:¹⁶ «S. Ambrosius *De vocatione gentium*» [Pròleg] [**ERROR!!!!!!**: és Controv. paràgraf. 4 i diu Sant Pròsper]; «S.ⁿ. Ambr. de Virg., lib. 2» [Florilegi, p. 250, s.v. «ermosura vana»]; «D. Amb. *De bono mortis* cap. 8» [nota ms. C5, poema **2** 58]; «Amb. lib. 7. *De bono mortis*» [nota ms. C5, poema **2** 290].

Ms. 1167 (f. 487): «Tostati, Alphons., In Sac. Scripturam» (Venècia 1596).

Al ms. 1166 (ff. 43v-44v) figuren nombrosos volums impresos d'obres de sant Agustí, com era de preveure: diverses eds. de les *Opera**, *Opuscula**, i moltes obres particulars: *De doctrina christiana** (Roma 1735), *De civitate Dei* (diverses eds. llatines i trads. castellanques), diverses eds. de les *Confessions*, en llatí i en trad. castellana, etc. També n'hi ha força a la Biblioteca del col·legi de Sant Guillem (ms. 1493, f. 1).

Ms. 1166 (ff. 17v-18): *Emblematum** (Anvers 1566), *Varia opera* (Lió 1537) i altres obres d'àmbit jurídic.

Ms. 1166 (f. 23v): *Opera omnia** (París 1549 i Venècia 1748).

¹³ Potser es refereix a *Abulense*, nom amb què era conegut Alfonso de Madrigal Tostado de Rivera, bisbe d'Àvila (Àvila c. 1400-1455). El Tostado va fer comentaris a tots els llibres històrics de la Bíblia, entre ells els *Commentaria in Genesim*, segurament el llibre a què fa referència Eura.

¹⁴ Aureli Agustí (Tagesta 354-Hipona 430), bisbe d'Hipona, pare de l'Església llatina. Del gran nombre d'obres que li són atribuïdes, Eura fa referència als textos següents, per ordre: «Les trois livres *De mirabilibus sacrae Scripturae*, P.L., t. XXXV, col. 2149-2200, ne sont pas l'œuvre d'Augustin, comme l'avait déjà remarqué saint Thomas, *Sum. Theol.*, III^a, p. XLV, a. 3, ad 2um, mais d'un homonyme écrivant en 661 [...] très probablement en Irlande. C'est un examen, selon la science du temps et sans grand intérêt, de tous les miracles de la Bible» (PORTALIÉ 1931, col. 2308); *Tractatus X in epistolam Joannis (ad Parthos)* (PL, XXXV, cols. 1977-2062); *De peccatorum meritis et remissione* (PL, XLIV, cols. 109-200), contra Pelagi; *Contra Julianum, haeresis pelagianae defensorem* (PL, XLIV, cols. 641-874); *De doctrina christiana* (PL, XXXIV, cols. 15-121); d'entre les obres de la patristica llatina (*CETEDOC*), l'expressió que més s'acosta a la de la referència darrera és: «Unde sacramenta ecclesiae manauerunt», de sant Agustí, *In Johannis euangelium tractatus*. BURGOS (1996, 252) comenta com la presència d'obres de sant Agustí en les biblioteques privades del clergat augmenta al llarg del segle XVIII.

¹⁵ Andrea Alciato (Alzate 1492-Parma 1550), jurista, la seva obra més important i difosa va ser l'*Emblematum libellus* (1522).

¹⁶ Ambròs (Trèveris 339-Milà 397), bisbe de Milà, pare i doctor de l'Església llatina. De les obres aquí esmentades, la primera referència segurament és al *De officis ministrorum* (391; PL, XVI, cols. 23-184), que per error ha estat intitulat com una obra de sant Pròsper. Les següents són: *De virginibus* (PL, XVI, cols. 187-232) o *De virginitate* (PL, XVI, cols. 265-302) i *De bono mortis* (PL, XIV, cols. 539-568). Febrer i Cardona posseïa 5 vols. de les *Opera* de sant Ambròs (PAREDES 1996, 71).

- ANSELM, SANT:¹⁷ «*Instar virentis hederæ*. Dⁿ. Anselm in Joan. 19» [nota marge poema 6 24]; «S. Anselm. lib. *Cur Deus homo* dize...» [Florilegi, p. 864, s.v. «Zelos»].
- Ms. 1166 (f. 28v): diverses eds. de les *Opera** (Colònia 1612), *Alia opera** (París 1544 i 1721), *Meditationes* (Roma 1699).
- ARGAIZ, Gregorio:¹⁸ «M. Fray Gregorio de Argaiz, *Hist. de Mont-Serrat*, cap. 25» [Montserrat, § 34]; «Idem fr. Gregorio de Argaiz en la perla de Catalunya cap. 2 n.4» [nota marge ms. C7, poema 7 151].
- Ms. 1166 (f. 35): «La Perla de Catalunya. Historia de N.^a S.^a de Monserrate»*.
- ARISTÒTIL:¹⁹ «Aristot. in lib. 1 de *Coelo* et in 2 lib. *Moral.* cap. 6 et 7» [Pròleg]; «Aristoteles lib 2. de anima cap. 3 [+ cit. llat.]²⁰» [Florilegi, p. 864, s.v. «Zelos»]; «la doctrina de Aristòteles en sa *Poètica*» [Tractat, cap. 2 § 1]; «*Lux deffinitur: Actus perspicui*. Arist. lib. 2 *De anima*, cap. 7» [nota autògrafa ms. Arxiu RABLB, lligall 19, núm. 1, poema 24 36].
- Ms. 1166 (ff. 37-37v): hi ha una bona colla d'obres d'Aristòtil, tant conjunts de textos (*Opera**) com textos particulars, en llatí i algunes trads. castellanes (p.e., diverses eds. de l'«*Ethicorum*»*).
- ATANASI, SANT:²¹ «S. Athanasii in homil. *De semente*, pag. 366, col. 2» [Pròleg].
- Ms. 1166 (f. 42): consten diverses eds. de les *Opera omnia** (París 1519 i 1698, Basilea 1564).
- BARBEYRAC, Jean:²² autor contra una obra del qual escriu l'*Apologia pro Sanctis Patribus*.
- Ms. 1166 (f. 53v): «Barbeyrac, Jean. *Traite de la Morale des Peres de l'Eglise*»* (Amsterdam 1728).
- BASIL, SANT:²³ «D. Basilius mag. in Homil. 10 de *Invidia et Odio*, pag. 823, col. 1, litt. A» [Pròleg]; «S. Basil.^S homil. 24» [Florilegi, p. 428, s.v. «Juramento», i *passim*]
- Ms. 1166 (f. 57-57v): *Opera greco-latina** (París 1721) i *Alia opera** (Venècia 1548). També «Magnus Opera omnia» al ms. 1493 (f. 2).

¹⁷ Anselm de Canterbury (Aosta 1035-Canterbury 1109), arquebisbe de Canterbury, doctor de l'Església. Les seves obres més conegudes són *Monologium*, *Prologium*, *De veritate*, *De libertate arbitrii* i *Cur Deus homo* (1094-1098). La primera referència d'Eura no l'he localitzat entre les obres d'Anselm, ni entre la patristica llatina o els autors cristians medievals recollits a CETEDOC.

¹⁸ Gregorio de Argaiz (Lugo-Madrid, s. XVII), benet, historiador del seu orde, va publicar al 1677 *La Perla de Catalunya, historia de nuestra Señora de Monserrate*. Sobre Argaiz i la seva obra en relació al poema 7, veg. el comentari final a aquest poema. També Serra i Postius tenia un exemplar del llibre d'Argaiz (MADURELL 1957, 387).

¹⁹ Aristòtil (Estagira 384 aC-Calcídia 322 aC), filòsof grec. A banda dels diàlegs, destaquen (algunes de les quals són esmentades per Eura) les obres científiques (de filosofia natural: *Física*, *Del cel*,...; d'història natural i de psicologia: *De l'ànima*), la *Metafísica*, la *Política*, la *Retòrica*, la *Poètica* i obres d'ètica (*Ètica a Nicòmac*, *Gran Moral* i *Ètica a Eudem*).

²⁰ [+ cit. llat.]: aquesta notació equival a 'a continuació del fragment transcrit hi ha una citació llatina de l'autor i/o obra esmentada'. Em sembla una informació rellevant per tal com permet descartar una citació de memòria, i permet pensar en una consulta directa de l'obra esmentada o, potser en algun cas, en algun florilegi de citacions.

²¹ Atanasi (Alexandria 296-373), patriarca d'Alexandria, pare de l'Església oriental i doctor. Les seves obres més importants són *De incarnatione* i *Adversus arrianos*, juntament amb comentaris exegètics i sermons. L'*Homilia de semente* (PG, XXVII, cols. 143-168) és considerada d'autenticitat suspecta (DTC, I, col. 2164). També Febrer i Cardona tenia 2 vols. amb les *Opera omnia* d'Atanasi (PAREDES 1996, 71).

²² Veg. el que he exposat sobre aquest autor i la seva obra quan he tractat de les obres llatines en defensa dels pares de l'Església al capítol 2. **Obra** de la introducció.

²³ Basili el Gran (Cesarea de Capadòcia c. 329-379), bisbe de Cesarea, pare de l'Església oriental. Les seves obres més importants són *Contra Eunomi* (363-365) i *Sobre l'Esperit Sant* (375), teològiques, i *Morals* i *Sobre la fe*, ascètiques, a més d'homilies i una correspondència extensa. Febrer i Cardona tenia unes *Opera omnia* de Basili a la seva biblioteca (PAREDES 1996, 71).

- BELLARMINO, Roberto:²⁴ «així ho diuen Eusèbio [...] i sant Jeroni [...], citats de Belarmino en les *Institucions de la llengua hebrea*» [Controv., § 19]; «[cita. cast. +:] Belarmino de Offic. Principis lib. 1. cap. 9» [Florilegi, p. 397, s.v. «Justicia, Juez»].
- Bellarmino té una representació vastíssima a la biblioteca del convent (ms. 1166: ff. 60-61v): entre moltes eds. de moltes obres particulars i reculls diversos, hi ha dues edicions de les *Institutiones linguae hebraicae** (Colònia 1616 i París 1622). Altres obres a Sant Guillem (ms. 1493, f. 2-2v).
- BERCHORIUS:²⁵ «Berch. [o Berchorius verbo...]
- Ms. 1166 (f. 65v): «Bercharii, Fr. Petri, Ord. S. Benedict. Tabula Alphabetica in Dictionarium»* (Lió 1516).
- BERNAT, SANT:²⁶ «Vulnus amoris. D. Bernard. cap. 3. de vit.» [nota marge poema 6 164].
- Ms. 1166 (f. 66v): tres exemplars d'*Opera** (Anvers 1620 i París 1719 i 1566).
- BEYERLINCK, Laurent:²⁷ *Theatrum vitae humanae* [Controv., passim]
- Ms. 1166 (f. 70): «Theatrum vitae humanae: hoc est Rerum divinarum Humanarumque Syntagma Catholicum, Philosophicum, Historicum, Dogmaticum»* (Lió 1678); també un *Theatrum* al ms. 1493, f. 2.
- BIBLIOTHECA MUSARUM:²⁸ «In Bibliot. Musarum: verbo Musa, Parnassus et Pegassus» [Parnasso, § 2]; «In Bibliot. Musarum, verbo Musa» [Parnasso, § 11].
- Ms. 1167 (f. 546v), entre els anònims llatins: «Bibliotheca Musarum, sive Synonymorum Thesaurus»* (Barcelona 1681).
- BOECI:²⁹ «Boetius [+ cit. llat.]» [Florilegi, p. 328 s.v. gloria-cielo-bienaventuranza].
- Ms. 1166 (f. 75v): *Varia Opera** (Basilea 1570) i *Varia opuscula*, a més d'obres particulars (entre elles, una trad. cast. del *De consolatione*. Valladolid 1604).

²⁴ Roberto Bellarmino (Montepulciano 1542-Roma 1621), jesuïta i cardenal. Va escriure, entre altres, *Disputationes et controversiae christianae fidei adversus temporis hereticos* (1586-1593), *In omnes psalmos dilucida expositio* (1611) i *Doctrina christiana brevis* (1597). Febrer i Cardona tenia una trad. al castellà de la *Declaración copiosa de la Doctrina Christiana* (PAREDES 1996, 72).

²⁵ Pere Berchorius, Bercheure, Bercuire o Becharii (Saint-Pierre du Chemin 1290-París 1362), benedictí. La referència de fra Eura segurament es al·ludeix al *Repertorium morale*, una enciclopèdia alfabètica, biblicomoralista, que va tenir moltes edicions a partir de 1477 i que era molt útil per a la predicació (cf. la ref. de LÓPEZ POZA 1990 66-67).

²⁶ Bernat de Claravall (Fontaines-lès-Dijon 1090-Claravall 1153), abat i reformador cistercenc. Les seves obres principals són *Sermones super Cantica Cantorum*, *De consideratione*, *De gradibus humilitatis et superbiae*, *Liber de diligendo Deo*, *Apologia ad Guillelmum Sancti Theodorici abbatem*, *De gratia et libero arbitrio* i una col·lecció extensa d'homilies i epístoles. La referència fa pensar en el *De vita et moribus*, escrit apòcrif, d'autor desconegut, atribuït a Bernat de Claravall (*D.Sp.*, I, col. 1502). Ara bé la citació textual, «vulnus amoris», *iunctura* prou comuna entre els escriptors cristians, l'he localitzada en el fragment següent, dels *Sermones super Cantica Cantorum*: «Et illa quidem in tota se grande et suave amoris vulnus accepit» (Sermo. 29: CETEDOC).

²⁷ Laurent Beyerlinck (1578-1627), clergue belga dedicat a la formació de seminaristes. La seva obra més difosa va ser el *Magnum theatrum vitae humanae*, publicat per primera vegada en 8 vols. a Colònia el 1631, pòstumament. Es tracta d'una gegantina compilació de teologia, moral, filosofia, poesia, etc. Segurament totes les altres "obres" d'aquest autor esmentades en l'obra d'Eura són capítols d'aquesta obra general (cf. *DHGE*, VIII, s.v.). Aquesta obra de Beyerlinck va ser usada també per Bastero en la seva *Història de la llengua catalana* (FELIU 1996, 371). (Cf. la ref. de LÓPEZ POZA 1990, 67). Beyerlinck era un autor molt consultat i una obra de referència obligada al segle XVIII. En l'àmbit literari català, també Bonaventura Serra (*Glorias de Mallorca*, Mallorca, 1755, 15) el consultava, entre altres autors, a l'hora de cercar informació sobre el fantasmagòric autor mallorquí anomenat Dionís Pont (veg. DURAN 1982, 31 n. 12).

²⁸ Es tracta de l'obra publicada a Barcelona al 1681 per Joan Lacavalleria i Dulac, *Bibliotheca Musarum, sive phrasium poetarum, epithetorum, synonymorumque cum interpretatione hispana* (veg. COLÓN & SOBERANAS 1986, 112).

²⁹ Boeci (Roma c. 480-Pavia c. 525), filòsof i teòleg. Autor d'escrits d'àmbits diversos (retòrics: *De rhetorica cognitione* i *Locorum rhetoricorum distinctia*; tractats d'aritmètica i música; teològics: *De unitate Trinitatis* i *De persona et duabus naturis*), destaca la seva obra més coneguda: *De consolatione philosophiae*, llibre que és esmentat per Eura a través de la sinècdoque *Boetius*.

- BONETA, José:³⁰ «en el libro intitulado *gracias de la gracia*» [*Florilegi*, p. 386, s.v. «Idioma»]. Ms. 1166 (f. 79): *Gracias de la Gracia** (Saragossa 1706), *Chrisol del chrisol* (Barcelona 1728), *Gritos del infierno* (Barcelona 1715) i *Gritos del Purgatorio* (Barcelona 1702).
- BOSCO, Tomàs:³¹ «B. Thomás Bosco, *De insignis Ecclesiae*, lib. 6, fol. 101 [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 13]. No he localitzat aquesta referència als mss. 1166-1167. Al ms. 1016 (f. 37v) hi ha l'anotació «Bosco», sense cap altra dada.
- CALEPINO, Ambrogio:³² «segons fr. Ambrosi Calepí en son *Diccion., verbo* “harmonia”» [*Tractat*, cap. 2 § 6]. Ms. 1166 (f. 96): hi ha una bona colla d'eds. del diccionari o *Lexicon** (París 1528, Lió 1681 i Pàdua 1746) d'Ambròs Calepí («Ambrosius Calapinus»). Ms. 1493 (f. 4): «*Lexicon Locupletius*».
- CARTAGENA, Juan de (?):³³ «Cartag. p. [...] [+ cit. llat.]» [*Florilegi, passim*]. Ms. 1166 (f. 107): hi ha diversos llibres de tres autors homònims: Bartolomé Cartagena «*Expositio titulorum juris canonici*» (Salamanca 1602); Francisco Cartagena, «*De Praedestinatione et reprobatione angelorum et hominum*» (Roma 1581) i Fr. Juan de Cartagena (OFM), «*Homiliae Sacrae cum Catholicae, tum Morales*» (Anvers 1622).
- CASSIODOR:³⁴ «diu Cassiodoro, *in praef.*, llib. primer, *De insti[tutione] divin[ae] Scrip[turae]* [+ cit. llat.]» [*Controv.*, § 39]. Ms. 1166 (f. 109): *Opera** (Venècia 1729).
- CAUSSIN, Nicolas:³⁵ transcriu una «dècima que refereix D. Francisco de la Torre sobre lo símbol 67 dels selectos de Causino» [*Tractat*, cap. 1 § 2]; «Causin. 12. símbol. 58 [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 580, s.v. «Odio», i *passim*]. Ms. 1166 (f. 115): *Opera* (Venècia 1691) i «*Symbolica Aegyptiorum Sapientia*»* (París 1647)³⁶ i una bona colla d'obres particulars.
- CHRON. HISPALENSE:³⁷ «idem Chron. Hispalense 137» [nota marge ms. C7, 7 151]; No n'he trobat cap referència als mss. 1166-1167 ni 1493.

³⁰ José Boneta Laplana (Saragossa 1638-1714). Les *Gracias de la gracia. Saladas agudezas de los santos*, primera part, va aparèixer a Saragossa al 1706 (cf. *DHGE*, IX, s.v.). Serra i Postius tenia un exemplar de *Gracias de la gracia*, un dels *Gritos del purgatorio* i un de *Gritos del infierno* (MADURELL 1957, 395 i 397).

³¹ No m'ha estat possible identificar aquest autor.

³² Ambrogio Calepino (Bèrgam c. 1440-1510), lexicògraf i religiós agustí, va publicar un diccionari llatí-italià (1502) que va ser ampliat amb les correspondències a d'altres llengües amb una difusió enorme. (Cf. la ref. de LÓPEZ POZA 1990, 67).

³³ Segurament es tracta de Juan de Cartagena (jesuïta i franciscà, mort a Nàpols al 1617): les seves *Homiliae Catholicae* eren ben representades en els fons homilètics dels convents barcelonins de l'època (SERRA 1995, 272). Va abandonar la Companyia per oposició a les doctrines de Molina.

³⁴ Flavi Magne Aureli Cassiodor (Squillacce c. 490-Vivarium c. 580), monjo i escriptor llatí. Els seus escrits teològics més importants, influïts per Agustí d'Hipona, són *De anima*, *Complexiones in Psalmos* i, sobretot, les *Institutiones divinarum et saecularium litteraturum* (544) (cf. *DTC*, II/2, s.v. *Cassiodore*). L'obra de la referència és aquesta darrera.

³⁵ Nicolas Caussin (Troyes 1583-París 1651), jesuïta francès. La seva obra més coneguda és *La Cour Sainte* (1624 o 1625) i *Electorum symbolorum et parabolorum historiarum syntagmata...* (París 1618). Aquesta darrera obra va tenir moltes impressions i va ser molt difosa i traduïda a diverses llengües. La referència de fra Eura fa al·lusió a la traducció castellana (veg. la nota següent i la nota 5 de l'Annex IV). Serra i Postius també disposava d'uns «Simbolos selectos del P. Nicolas Caucino, tomos 2», segons l'inventari publicat a MADURELL (1957, 391). Febrer i Cardona, en canvi, tenia una trad. castellana de *La Corte Santa* (PAREDES 1996, 74). (Cf. la ref. de LÓPEZ POZA 1990, 67).

³⁶ En lletra *p*, hi ha, entre altres títols, una trad. castellana (la de Francisco de la Torre) que relaciona el mot «*Symbolica*» del títol llatí amb el «selectos» que diu la ref. d'Eura: «*Simbolos selectos y Parabolas historicas*»* (Madrid 1677).

Chron. Hispalen. [+ extensa cit. llat.]» [nota marge ms. C7, 7 383].

CICERÓ:³⁸ «Cicero lib. 3 Officior. cap. 5 [i altres esments al *Dels oficis*]» [*Pròleg, passim*].

DEL RIUM:³⁹ «Guillelmus abbas, apud Delrium [+ cit. llat.]» [*Parnasso, § 21*].

DU PIN, Louis-Ellies:⁴⁰ «D. Du-Pin, *Tract. de Doctrina Christiana*» [*Pròleg, f. 110v*].

EGIDI LUSITÀ:⁴¹ «Noster Ægidius Lucitanus, tom. de Concep., lib. 3, q. 4, art. 1, § 1, n. 8 & alii plurimi» [*Parnasso, § 28*].

ELIÀ, Claudi:⁴² «Eliano, lib. 12, *De var hist.*» [*«Argument» introductor del poema 12*];

Ms. 1166 (f. 124): *Opera omnia* (París 1555) i un bon grapat d'obres particulars, entre elles, el *De officiis** (Lió 1582) i una trad. cast. (Anvers 1545).

Ms. 1016 (f. 77): «Del Rio, Mart., *Opera*».*

Ms. 1167 (ff. 379-379v): «Pin, Ludov. Ellies Du», «Methode pour Etudier la Theologie» (París 1768), «De Antiqua Ecclesiae Disciplina, Dissert. Histor.» (París 1686), «Dissertation Preliminaire ou Prolegomenes sur la Bible. Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiq.S...» (París 1701), «Traite de la Doctrine Chetienne et Orthodoxe»* (París 1703), «Liber Psalmorum, cum notis» (s.l. s.d.), «Traite Philosophique et Theologique sur l'Amour de Dieu» (s.l. s.d.), «Histoire de l'Eglise en Abregé depuis le commencement du Monde à present» (París 1732), «Defense de la Censure, contre les propositions des liures Intitulez» (s.l. s.d.), «Memoires sur l'etat present de la China...» (París 1701), «Tractatus Philosophico-Theologicus de veritate» (Ginebra 1737), «Defense de la Monarchie de Sicilia contre les Entreprises de la Cour de Roma» (s.l. 1716), «Critique de la Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques et des Prolegomens de la Bible» (París 1730).

Al ms. 1016 (f. 159) hi ha l'anotació «Lucitano», repetida a sota, sense cap altra dada. No localitzat als mss. 1166 ni 1493.

Ms. 1166 (f. 5v): «Aeliani, Claudii, Variæ Historiae, lib. XIV»* (Zuric s.d.).

³⁷ No he identificat aquesta crònica llatina.

³⁸ Marc Tul·li Ciceró (Arpino 106 aC-Formia 43 aC), orador i escriptor llatí. D'entre els seus tractats més coneguts destaquen *De oratore*, *De legibus*, *De republica*, *Paradoxa*, *De natura deorum*, *De senectute* i *De officiis*.

³⁹ Segurament al·ludeix a Martín-Antonio Del Rio (Anvers 1551-Lovaina 1608), teòleg i jurisconsult. Va escriure diversos comentaris a llibres de l'AT i unes *Adagalia sacra V. et N.T.* (1610). És molt probable que, pel context de la citació, es refereixi a l'*Opus marianum* (Lió 1607). La seva obra més difosa, però, va ser sobre les arts màgiques: *Disquisitionum magicarum l. VI*, amb nombroses edicions, que el van fer cèlebre (*DTC*, IV, col. 262).

⁴⁰ Louis-Ellies Du Pin (París 1657-1719), teòleg i erudit atribolat, de tendència gal·licana. Té una obra molt extensa i polèmica, molta part de la qual va ser immediatament prohibida per l'autoritat eclesiàstica; proper al jansenisme teològic, va ser company dels opositors a la butlla *Unigenitus* i va signar el famós "cas de consciència" que li va costar una càtedra. La seva obra més important i difosa és la *Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques* (1693-1715) (*D.Sp.*, III, cols. 1825-1831). L'obra de la referència de fra Eura és el *Traité de la doctrine chrétienne orthodoxe* (París 1703) que va ser inclosa a l'*Index* a l'any següent. Sobre la persecució de la seva obra per la Inquisició espanyola, veg. MARTÍN (1979, 540).

⁴¹ Aegidius Lusitanus o Gil de Santarem, dominicà portuguès (c. 1185-1265) (cf. *DHGE*, XX, s.v. *Gilles de Santarem*).

«Elian. 2. de Animal. histor. Cap. ait [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 726, s.v. «Retiro. Soledad»].

ERASME DE ROTTERDAM:⁴³ «Erasm. lib. 2, Apoph.» [*Florilegi*, p. 356, s.v. «humildad»]; «Erasm. roterodam. lib. 3 apoteg. n. 31 [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 818, s.v. «Vejez»]; «Erasmus [...] aiebat [+ cit. llat.]» [*Pròleg*].

ESTRADA, Fabián de:⁴⁴ «Fabian. de Estrada en la Historia de Flandes, lib. 10 [+ cit. llat.]» [*Montserrat*, § 31]; «Fabian Estrada historia de Flandes Capº. 10. [+ cit. llat. cont. de l'anterior]» [nota marge ms. C7, 7 288].

FEIJOO, Benito Jerónimo:⁴⁵ «Feijoo» [*Tractat*, cap. 11 § 13].

FERRER, Vicent:⁴⁶ «Vicen.^s ferrerius. Serm. 3. post trin.» [*Florilegi*, p. 511, s.v. «Muerte»]; «[resum d'una anècdota i cit. llat. +:] S. Vicen. Ferrer» [*Florilegi*, p. 628, s.v. «Padecer. Passion de Christo N.S.»].

Ms. 1167 (ff. 421v-422): «Enchiridion Militis Christiani» (Estrasburg 1525), «De Ratione Conscribendorum Epistolarum» (Lió 1536), «In Quatuor Evangel.» (Basilea 1524), «Proverbio.»* (Basilea 1539), «Scite dictorum lib Sex» (Lió 1531), «Terentius in singulas scenas argumenta» (Lió 1544), «Adagiorum»* (Lió 1544).

No l'he localitzat als mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.

Ms. 1166 (f. 176): «Theatro Critico Universal...» (Madrid 1729). La data de 1729 ha estat raspada i, a continuació, hi ha la inscripció «Toda la Obra. Impr. Madrid 1764». Les dues darreres xifres són també lleugerament raspades i corregides al damunt, per una altra mà que imita la primera, per anotar l'any 1778. Al ms. 1493 (f. 10): «Crítica universal» i «Apologia».

Ms. 1166 (f. 181): «Cursus Theolog. ad mentem D. Thom» (València 1734), «Suma moral» (València 1764). Ms. 1167 (f. 519): *Opera** (València 1693) i *Sermones** (València 1694). Ms. 1493 (f. 10): «Concion.^s de temp. pars Hiemalis».

⁴² Claudi Elià (Palestrina final s.II-mitjan s. III), filòsof llatí. Les obres esmentades per Eura són *De natura animalium*, l. XVII i *Variae Historiae*, l. XIV; ambdós són llibres fets a la manera d'un sargit que sovint recorre a l'exposició de curiositats i anècdotes fabuloses.

⁴³ Desideri Erasme (Rotterdam 1469?-Basilea 1536), humanista i canonge regular de Sant Agustí. Entre les seves obres més difoses cal comptar amb els *Adagiorum collectanea* (1500; és l'obra esmentada en primer lloc per fra Eura; no dona la referència de la darrera citació però segurament es tracta de la mateixa obra), l'*Enchiridion militis christiani* (1515), el *Moriae encomium*, la nova versió llatina del *Novum testamentum* (1519), el *Ciceronianus* (1528), *De libero arbitrio* (1524) i *De praeparatione ad mortem* (1524).

⁴⁴ Fabià Estrada, jesuïta romà (1572-1649). L'obra és *De bello Belgico decades II* (Roma 1632-1647). Va ser traduïda a l'espanyol, *Guerras de Flandes...* (Colònia, 1692) (cf. *Espasa*, XXII, s.v.).

⁴⁵ Benito Jerónimo Feijoo y Montenegro (Castedmiro 1676-Oviedo 1764), benedictí i escriptor. Les seves obres són *Teatro crítico universal* (8 vols., 1726-1739), *Cartas eruditas y curiosas* (5 vols., 1742-1760) i les *Adiciones* (1783). Serra i Postius tenia un *Teatro universal de España*, segons un inventari, de Feijoo (2 vols., Madrid 1726 i 1740) (MADURELL 1957, 396 i 1975, 406). També Febrer i Cardona tenia el *Teatro de Feijoo*, a més de la *Il·lustración apologética* i les *Cartas eruditas* (PAREDES 1996, 76).

⁴⁶ Vicent Ferrer (València 1350-Vannes 1419), predicador dominic. A banda dels seus sermons, la seva obra principal, va escriure *De moderno Ecclesiae schismate* (1380), *Contemplació molt devota qui comprèn tota la vida de Jesucrist* (imprès a València al 1518) i el *Tractatus de vita spirituali*.

FICINO, Marsilio:⁴⁷ [*Florilegi*, p. 14, s.v. «amor»]; «Platon dixo [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 350, s.v. «Hipocresia»]; «Plato tract. de amore ait» [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 15, s.v. «Amor de Dios a los hombres, Charidad» i *passim*].

FILÓ D'ALEXANDRIA:⁴⁸ «Philon., de Legatis ad Cayum» [*Montserrat*, § 35].

FONTANELLA, Francesc:⁴⁹ «Fontanella, *Tragicomed. past.*, acte 2, scena 5»; «los famosos poetas catalans, Garcia y Fontanella, en estos versos»; «este vers de 8 syl·labas de Fontanella»; «Axí se experimenta en lo famós Fontanella [...] escrivint en la *Tragicomedia pastoral*, act. 2 scen. 1» [*Tractat*, amb transcripció de vv.: cap. 7 § 7, c. 9 § 4, c. 10 § 32 i c. 11 § 7, respectivament].

FORESTI, Jacopo Filippo:⁵⁰ «Bergomense, lib. 4, *Supl. Chron.*» [«Argument» preliminar al poema 12].

GARCIA, F.V.:⁵¹ [veg. el text de l'esment a Fontanella] [*Tractat*, amb transcripció de vv.: cap. 9 § 4].

GEL·LI, Aulus:⁵³ «Aul. Gell. 5, cap. 6» [*Montserrat*, § 36].

GÉNÉBRARD, Gilbert:⁵⁴ «Genebrardus [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 510, s.v. «Muerte»].

Ms. 1167 (f. 384): «Opera omnia, Marsilio Ficino Interprete»* (Lió 1570).

Ms. 1167 (f. 377): «Philonis Judei Opera ab Adriano Turnebo, et David Hoeschelio Illustrata»* (Lió 1613).

No n'he trobat cap ref. als mss. 1016 ni 1166, però Eura el coneixia bé pels textos, alguns de la seva mà, que es conserven copiats avui als mss. 9 i 10* de l'Arxiu de la RABLB.

Ms. 1166 (f. 66): *Supplementum chronicarum orbis ab initio mundi** (Venècia 1483 i 1492).

Ms. 1166 (f. 201v): «Garcia, D^f. Vicent Rector de Vallfogona. La Armonia del Parnàs, Poesias Vari^s. Impr. Barcelona 1700. Prohibit». Aquesta ed. és posterior a 1770, amb peu d'impremta fals.⁵²

Ms. 1166 (f. 46): *Noctium Atticarum** (París 1517 i 1762).

Ms. 1166 (f. 205v): «Genebrardi, Gilberti, Chronographiae, lib. 4» (Lió 1619 i Colònia 1581) i «Psalms David.» (Lió 1600).
Ms. 1016, f. 111: «De rebus veteris Populi» (Lió 1609) i f. 112: «In Psalm. David» (Lió 1600).

⁴⁷ Malgrat que les referències són de Plató, tant pel títol de la segona com per la de la biblioteca del convent, sembla ser que es tractava del comentari que Marsilio Ficino (Figline Valdarno 1433-Careggi 1499), humanista i filòsof neoplatònic, va fer del *Banquet* de Plató, en la versió intitolada *De amore* (1484).

⁴⁸ Filó (Alexandria c. 30 aC-45), escriptor, filòsof platònic i exegeta bíblic jueu. És autor d'escrits filosòfics de joventut, de comentaris al Pentateuc i d'obres historicoapologètiques, entre les quals es troba la referida per fra Eura: *Sobre la legació a Caius*.

⁴⁹ Francesc Fontanella i Garraver (Barcelona 1622-Perpinyà? d. 1679), poeta i dramaturg barroc català.

⁵⁰ Felip de Bèrgam o Jacopo Filippo Foresti da Bergamo (Soldio 1440-1520), prior al convent agustinà de Bèrgam. La seva obra fonamental, d'una difusió extraordinària, és el *Supplementum chronicarum orbis ab initio mundi usque ad annum 1482, libri XV* (Venècia 1483). Va ser aviat traduït al castellà per Narcís Vinyoles (València 1510).

⁵¹ Francesc Vicent Garcia i Ferrandis (Tortosa 1579-Vallfogona de Riucorb 1623), poeta barroc català. Aquí podríem incloure també la referència al Rector de Bellesguard, Joan Bonaventura de Gualbes, com a autor de la dedicatòria de l'edició de Garcia a l'Acadèmia dels Desconfiats, que apareix al pròleg a l'«epilogo de poesies varies» (**Annex VI.2**, § 5).

⁵² Eura va consultar un exemplar de l'edició de 1703, com ho demostren les transcripcions i correccions que va fer de poemes de Garcia copiats per ell al ms. 3-1-10 de la RABLB (ROSSICH 1984, 112-113).

⁵³ Aulus Gel·li (s. II), erudit llatí. Segurament les referències són a les *Noctium Atticarum*.

- GHISLIERI, Michele:⁵⁵ «Gislerio in Cantic. hic» [Parnasso, § 24]; «Gislerius in Cantic. hic [+ cit. llat.]» [Parnasso, § 36]. Ms. 1166 (f. 207v): «Ghislerii, Michael», «Comment. In Cantica Canticorum»* (Lió 1623), «Comm. in Jeremiam Prophet.» (Lió 1623).
- GREGORI I, el Gran:⁵⁶ «S. Greg. Mag. in cap. 31 Iob Lib. 23 cap. 4 et in cap. 36 Iob Lib. 26 cap. 25» [Pròleg]; «S. Greg.^s lib. 28 Moral. cap. 18 [+ cit. llat.]» [Florilegi, p. 550, s.v. «Nave»]. Ms. 1166 (f. 220v): dos exemplars de les *Opera omnia** (Douai 1615 i Venècia 1744), entre altres obres.
- GREGORI DE NAZIANZ:⁵⁷ «Similiter S. Gregorius Nazianzenus in Orat. 33 quae est Prima de Theologia» [Pròleg]. Ms. 1166 (ff. 220v-221): *Opera** (París 1612 i Venècia 1753).
- HAYE, Jean de la:⁵⁸ «Ioan. la Haye hic.» [Montserrat, § 9]; «La Haya. hic. [+ cit. llat.]» [notes marge poema 21 46 i 66]. Ms. 1016 (f. 25v): «Comm. in Sac. Scrip.» (París 1644). Ms. 1166 (f. 70v): «Biblia Maxima a Joanne de la Haye edita»* (París 1660); f. 228: «Haye, Fr. Joan de la, Ord. Minorum. Biblia Maxima» (s.l. s.d.).
- HISTORIA SCHOLASTICA:⁵⁹ «Història Escolàstica, capítol 37» [Controv., § 30]. Ms. 1016 (f. 64v): «Comestor, Pet., Histor. Scholast. Sac. Script.» que remet a Navarri: (f. 83): «Navarri, Fr. Emman., Histor. Petri Comestori»* (Madrid 1699). Ms. 1166 (f. 131v) hi apareix únicament una «Magna Sacrae Scripturae» (Madrid 1699), que, per la data i lloc d'edició, potser es tracta de la mateixa obra.
- HUG DE SAINT-CHER:⁶⁰ «Hugo cardenal, hic» [Montserrat, § 28]; «Quis primo egrediatur a lucem» Ms. 1166 (ff. 236v-237): «Hugonis Cardinal. de S. Charo», «In Sac. Scriptur.» (Lió 1669) i

⁵⁴ Gilbert Générard (Riom, Alvèrnia 1537-Semur, Auxois 1597), polígraf benedictí francès i arquebisbe d'Aix. És autor d'un nombre ingent d'obres sobre la llengua hebrea, comentaris bíblics, obres de teologia, litúrgia, etc. (veg. *DTC*, VI, cols. 1183-1185). No sé a quina obra es pot referir la referència a què, sota el nom de l'autor, al·ludeix Eura. És probable, però, que al·ludeixi a una *Cronografia* que Antoni de Bastero havia consultat, segons que consta en un dels seus mss. miscel·lanis de notes per a la seva tasca filològica: «*Cronografia* de Gilbert Genebrardo, teòlec parisiense y régio professor de la llengua ebrea, etc.- escrigué en l'any 1579» (FELIU 1996, 138). «Genebrardo» és esmentat per Quevedo a la seva parafrasi sobre la primera *Lamentació* de Jeremies (BLECUA ed. 1981, 357).

⁵⁵ Michele Ghislieri, teatí (1563-1646): *Commentarii in Canticum canticorum Salomonis juxta lectiones Vulgatam, hebraeam et graecas* (1a ed. Roma 1609; nombroses reedicions al llarg del XVII a diversos llocs d'Europa; cf. *D.Sp.* VI, s.v. *Ghislieri* (Michel)).

⁵⁶ Gregori I dit el Gran (Roma 540-604), papa. La referència de fra Eura és, en els dos casos, a l'*Expositio in librum Job sive Moraliu libri XXXV*.

⁵⁷ Gregori de Nazianz (Arianz, Capadòcia 330-390), doctor de l'Església. La seva obra es divideix en discursos, epístoles i poesies. La referència al·ludeix al primer grup d'obres, les *Orationes* o *Discursos teològics*, dels quals se'n conserven 45 (PG, XXXV-XXXVI).

⁵⁸ Joan de La Haye (París 1593-1661), franciscà de la reforma de Pere d'Alcàntara. Les seves obres principals són la *Biblia magna* (París 1643, 5 vols.; que reuneix els comentaris de Gagneus, Estiu, Sa, Menoqui i Tiri), la *Biblia maxima* (París 1660, 19 vols.; als anteriors afegeix les *Postil·les* de Nicolau de Lira i gran nombre de versions) i diversos comentaris a llibres bíblics. El text referit per Eura deu ser el segon dels esmentats, per tal com la ref. *Biblia max.* apareix en altres a les notes al poema 21, juntament amb cites de La Haye.

⁵⁹ Al més segur que es refereix a la *Historia Scholastica*, una història de l'Església, de Petrus Comestor (s. XII), molt difosa per la impremta del XVI.

⁶⁰ Hug de Saint-Cher, dominic i cardenal (s. XIII). L'obra més difosa d'aquest autor va ser *Speculum Ecclesiae* (1a ed. París, 1480) (cf. *D.Sp.* VII, s.v. *Hugues de Saint-Cher*).

prelationis. Hugo Cond. hic»⁶¹ [nota marge poema 21 28]; «Hugo Card.» [*Florilegi*, p. 514, s.v. «Mundo»].

JACOPO DA VARAZZE:⁶² «y dize Jacobo de Vorag. que aquel amargo Colirio de la hiel representat Christo prouerat (?) in Patibulo» [*Florilegi*, p. 628, s.v. «Padecer. Passion de Christo N.S.» i *passim*].

JANSEN, Cornelis:⁶³ «Cornelium Jansenium hic. [+ cit. llat.]»⁶⁴ [*Parnasso*, § 17].

JERONI, SANT:⁶⁵ «S. Hieronymus, in Epist. ad Minetium et Alexandrum» [*Pròleg*]; «*Limacus in superficie ferebantur et similitudinem navis carentis legitimo pondero*»⁶⁶ [nota marge ms. poema 21 22].

«Postillam super Psalmos» (s.l. s.d.). Ms 1493 (f. 14): «Hugo Card.^s, tom 8. in univers. vetus et novus test.^m». Ms. 1493 (f. 14): «Hugo Card.^s tom. 8. in univers. vetus et novus test.^m».

Ms. 1167 (f. 523v): «Voragine, Ilmo. Jacobo, Sermones de S.^{tos}» (s.l. s.d.), «Sermones de Sanctis» (Lió s.d.), «Sermones de B. Maria Virgine» (Venècia 1497), «Sermones de Tempore» (Lió 1511).

Ms. 1166 (ff. 239v-240): «Cornelii Jansenii», «Homilia in Evangel.» (Lió 1578), «Concord. Evangel.» (Lovaina 1549), «Comment. ac totam Historiam Evangel.» (Lovaina 1571), «In Psalmos, Proverb, et Ecclesiast.»* (Lió 1592). Ms. 1493 (f. 15): «Coment. in Prov. Salomonis»,* «Parafrases in omnes Psalm. David» i «4. p. Coment. in sua Concordia, ac total histor. Evangelicam».

Ms. 1166 (ff.231v-232): entre moltes altres obres de sant Jeroni (*Opera**, diverses eds.; «Scholia in Epistolas», «Vitas Patrum»,...) hi ha un volum d'«Epistolae»* (s.l. s.d.).

⁶¹ En el ms. 1166. loc. cit., en lletra *p*, hi ha diverses altres obres, entre elles força edicions de les seves «Concordantie Sac. Bibl. Vulgatae editionis» (Lió 1677 i 1701, Venècia 1687, 1733 i 1751); potser aquest és el sentit de la ref. «Hugo Cond.», a menys que es tracti d'un error del copista per «Hugo Card.»

⁶² Jacopo da Varazze (Varazze 1230-Gènova 1298), escriptor dominicà. Autor de la cèlebre *Llegenda àuria*, sens dubte el text aquí al·ludit, i, entre altres obres, d'un tractat sobre sant Agustí i una col·lecció de sermons sobre la Verge, *Marial*.

⁶³ Cornelis Jansen (Akkoi 1585-Ieper 1638), agustí i bisbe d'Ieper. La seva obra cabdal és l'*Augustinus* (1640).

⁶⁴ Es tracta d'un comentari a Pro 31:21, que és el passatge evangèlic que comenta aquest paràgraf de *Parnasso*? Potser es tracta de l'obra *Analecta in Proverbia, Ecclesiasten, Sapientiam, Habacuc et Sophoniam* (Lovaina, 1644)? (cf. *DTC*, VIII, s.v. *Jansénisme*, col. 329).

⁶⁵ Jeroni (Strido, Dalmàcia c. 342-Betlem 420), pare i doctor de l'Església. A banda de la Vulgata, va escriure nombrosos comentaris bíblics i va deixar una correspondència copiosa.

⁶⁶ A *CETEDOC* he localitzat un context del *Liber quaestionum hebraicarum in Genesim*, de sant Jeroni, que sembla ser la font del passatge, mal transcrit, a la nota al poema; fa així: «Quod aguila transtulit confringebantur filii in utero eius, symmachus uero [...] id est in similitudine nauis in superficie ferebantur».

- JOAN CRISÒSTOM:⁶⁷ «S. Crisost. tom 1. homil de ...» [*Florilegi*, p. 440, s.v. «S. Ines», i *passim*]. Ms. 1166 (f. 122v): «Archiepiscopi Constantinopolitani, Opera omnia, Graeco-Latin»* (París 1614 i 1718) i «Varias homilias» (s.l. s.d.) i «Panegirici» (Bordeus 1601). Ms. 1493 (f. 4): «tom. 1. Cont.^s hom. in Psalm. David et alia quam plurima», «tom. 2. complec. que faciunt ad elucidationem Math. Marci et Lucae», «tom. 3. cont.^s explic. Evang. D. Joan et homilias in Acta Apostolor. et alias», «tom. 4. Cont.^s Enarrat. Epist. D. Pauli» i «tom. 5. Cont.^s Miscelaneam variet.^m Argum.^{rum}».
- JOAN DAMASCÈ:⁶⁸ «Ioann. Damasc. Orat. 2 de Dormit. Dei parae sub finem» [*Montserrat*, § 12]. Ms. 1166 (f. 145): dues *Opera omnia** (París 1603 i 1712).
- JOSEP FLAVI:⁶⁹ «Josephus de Antiq., lib. 3, cap. 17» [nota marge poema **21**, 120]. Ms. 1016, f. 141: «Josephi Flavii Hierosolimitani Sacerdotis Opera Grece et Latine» (s.l. 1726) i una *Opera* (Lió 1566). Ms. 1493 (f. 15): «Josephus. Antiquitatum Judaicarum, lib. 20».*
- KIRCHER, Atanasi:⁷⁰ «com diu lo pare Kirque, De turri Babel» [*Controv.*, § 17]; «Apud Kircherum, lib. 2, de arte mag. cons. et dis. ubi ex D. Hilario, ait: [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 7]. Ms. 1166 (f. 255v): «Turris Babel»* (Amsterdam 1679). Ms. 1493 (f. 17): «Opif. sive terrestres Globi structura».
- LAPIDE, Corneli de [=a Lapide]:⁷¹ «Alap. hic [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 30]; «usando de aquella libertad que concede Cornelio a Lapide» [nota: [cit. llat. +:] *In praelatione ad dictum caput*]» [*Parnasso*, § 30];⁷² «dice el docto A Lapide [Alap. in Luc. 11 hic]»⁷³ [*Montserrat*, § 11]; «dice Ms. 1016 (f. 5): «Alapide, Cornel., Comm. in Sac. Script.»*. Ms. 1166 (f. 14v): «Alapide, Cornelius, Soc. Jesu. Comment. in Vetus, et Novum Testamentum» (Venècia 1740). Ms. 1493 (f. 1): «Comentator in Prophetas Majores», «Comentar. in Acta Apostolorum»,

⁶⁷ Joan Crisòstom (Antioquia c. 344-Comana 407), arquebisbe i patriarca de Constantinoble, pare i doctor de l'Església. Les seves obres principals són reculls homilètics. Febrer i Cardona en tenia unes *Opera omnia* en 14 vols. (PAREDES 1996, 79).

⁶⁸ Joan Damascè (Damasc c. 675- Jerusalem 749), predicador i últim papa grec. Les seves principals obres són la *Font de coneixement* i una obra sobre la *Dialèctica* d'Aristòtil. La referència d'Eura segurament prové de la segona de les tres homilies sobre la Dormició de la Verge (el conjunt de 15 homilies a PG XCVI, 545-814; cf. DTC, VIII/1, s.v. *Jean Damascène (saint)*).

⁶⁹ Josep Flavi (o Flavi Josep), historiador jueu (Jerusalem 38-Roma 100); l'obra és *Antiguitats judaiques*.

⁷⁰ Athanasius Kircher, polígraf jesuïta (1601-1680), entre la «messe copiosa di opuscoli e di opere (44 voll. stampati) sui più disparati argomenti» va escriure sobre filologia, física i astrologia, on s'englobarien els opuscles esmentats per Eura (cf. *E.Cat.* VII, s.v.). La primera obra és la que du per títol *Turris Babel, sive Archontologia*. El títol complet de la segona és *Musurgia universalis, sive Ars magna consoni et dissoni in X libros digesta*. Antoni de Bastero posseïa una còpia manuscrita de la primera d'aquestes obres: «*Turris Babel, autore Athanasio Kircherio Societatis Iesu*» (FELIU 1996, 181).

⁷¹ Cornelius a Lapide, Cornelis Cornelissen Vanden Steen (Bocholt 1567-Roma 1637), jesuïta flamenc, va dedicar-se al comentari de gairebé tots els llibres de la Bíblia, obres que van ser d'una gran utilitat per als predicadors. Corneli de Lapide era també present en altres biblioteques de Barcelona i els seus comentaris bíblics eren els més seguits a l'època (SERRA 1995, 272). Antoni de Bastero el cita també a la seva *Història de la llengua catalana* (FELIU 1996, 373).

⁷² Les dues citacions del sermó *Parnasso* són arrel d'un comentari a Is i pot ser qualsevol de les dues obres esmentades al ms. 1016, o bé la primera del ms. 1493.

⁷³ Pot ser qualsevol de les dues obres anotades al ms. 1016.

- Orígenes [+ cit. llat.] [nota: Apud Alap. hic]»⁷⁴ «Comentar. in omnes Epistolas Pauli»,
[*Montserrat*, § 36]; «lo mismo Corn. a lapide»
[*Florilegi*, p. 542, s.v. «Milagros» i *passim*].
«Com.^m in Cantica» i «Com.^m in Pentateucum
et Apocalipsim», tots s.l. s.d.
- LECTIONES...: «Lect. 4 ad 2. Nocturn. fest. Julii
[+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 3]. Ms. 1167 (f. 553): «Lectiones Secundi et Tertii
Noctur.» (Madrid 1630).
- LECLERC, Jean:⁷⁵ «Ioan Le-Clerq, *Biblioth.
Select.* tom 5, pag. 257» [*Pròleg*]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-
1167, ni 1493.
- LIBERAT:⁷⁶ «Liberatus an. 37 [+ cit. llat.]» [nota
marge ms. C7, 7 3]; «Liberatus Cron. an. 253.
[+ cit. llat.]» [nota marge ms. C7, 7 151]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-
1167, ni 1493.
- LIRA, Nicolau de:⁷⁷ «la moral exposición de
Lyra, que lee: [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 17];
«Lyra [nota: *In Exposit.* num. 1]»⁷⁸ [*Montserrat*, §
4]; «Lira hic» [*Montserrat* § 18]; «Lira hic, in
interlineari» [*Montserrat* § 21]; «Lyr. in
Comment. hic, n. I» [*Montserrat*, § 27]. Ms. 1166 (f. 267): «Lyra, Fr. Nicolaus de, Ord.
Minorum. Enarrat. in Epist. et Evangel. totius
anni» (Venècia 1588) i «Super Psalterium
unacum Canticis» (Lió 1488). Ms. 1493 (f. 18):
«Glosa ordinaria. tom.^S 6».
- LORINI, Jean:⁷⁹ «Apud Lorinum. in praef. in
Psalm» [*Parnasso*, § 5]; «Lorinus, ibidem, fol. 13,
lit. A, loquendo de hoc genere scriptionis
Psalmorum ait: [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, § 5];
«Aug. apud Lor., ibid. [+ cit. llat.]» [*Parnasso*, §
5]; «diré, con Euty mio [nota: Apud Lorinum
ubi supr.]» [*Parnasso*, § 6]; «Oíd a Egellio [nota:
Apud Lorinum supra versum hujus Psalmi]»
[*Parnasso*, § 19]. Ms. 1166 (ff. 272-272v): «Lorini, Joan,
Commentar. in lib. Sapientiam» (Lió 1606) i
«Commentar. in Sac. Scriptura.»* (Lió 1619).
- LUCÀ:⁸⁰ «Lucano 10 pharsal. 5. 279 [+ cit.
llat.]» [*Florilegi*, p. 544, s.v. «Nacimiento»]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-
1167, ni 1493.
- LUITPRAND:⁸¹ «Luidprando en sus fragmentos No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-

⁷⁴ Es tracta d'un passatge on es comenten llocs de les epístoles paulines: podria referir-se a la tercera obra referenciada al ms. 1493.

⁷⁵ Jean Leclerc (1657-1736), teòleg protestant ginebrí que va escriure nombroses obres teològiques, filosòfiques, i d'erudició crítica i històrica, i, en col·laboració, diverses enciclopèdies: *Bibliothèque universelle et historique* (26 vols., 1686-1693), *Bibliothèque choisie*, continuació de l'anterior (28 vols., 1703-1713) i *Bibliothèque ancienne et moderne* (29 vols., 1714-1730). La referència de fra Eura, no prou exacta, deu provenir d'alguna d'aquestes obres. De Leclerc diu Haag a *La France protestante*: «ce fut un champion courageux de la liberté de penser, ennemi intraitable du dogmatisme et de l'intolérance; il passa sa vie à combattre pour les droits de la raison et l'on ne saurait douter que ses nombreux ouvrages n'aient contribué à accélérer le mouvement du XVIIIe siècle» (veg. CARREYRE 1926).

⁷⁶ El *Chron. Gerundense* de Liberat, o Llibert, és una falsificació perpetrada per fra Joan Gaspar Roig i Jalpi (COLL I ALENTORN 1948, *passim*, esp. 45). Va ser publicat per Argai a *Población eclesiástica de España* (1667). Entre els papers mss. de Bastero hi ha una «Notícia sobre'l monge Liberato gerundense, y en quin temps florí» (FELIU 1996, 243).

⁷⁷ Nicolau de Lira, teòleg i comentarista bíblic del s. XIV. Lira és reivindicat en la reforma dels plans d'estudi, p.e., per Alonso Cano, opositor a la tradició escolar escolàstica, de cares a fomentar l'estudi de la Sagrada Escritura (MESTRE 1979, 673). Les seves obres més importants, de comentari bíblic, són les *Postilla o Postillae perpetuae in Vetus et Novum Testamentum* (cf. DTC IX/1, s.v. *Lyre (Nicolas de)*). Les *Glossa seu postillae Sacrae Scripturae* de Lira eren obres de comentari bíblic molt usades a l'època a Barcelona (SERRA 1995, 272).

⁷⁸ La referència deu al·ludir a *Expositio in hymnos ecclesiasticos*, «œuvre douteuse», segons el DTC IX/1, s.v. *Lyre (Nicolas de)*, col. 1412.

⁷⁹ Jean de Lorini (Avinyó 1559-Roma 1634), exegeta jesuïta. Va publicar comentaris a diversos llibres bíblics. Fra Eura esmenta el *In librum Psalmorum* (3 vols., 1612-1616), que va veure diverses edicions.

⁸⁰ Marc Anneu Lucà (Còrdova 39-Roma 69), poeta llatí, autor del llarg poema *Farsàlia* (62).

- [+ cit. llat.]» [nota marge ms. C7, 7 402]. 1167, ni 1493.
- MACROBI:⁸² «Macrobius, lib. 1, *Saturnal.*» [Florilegi, p. 264, s.v. «exequias-funerarias-muerte»]. Ms. 1166 (f. 277v): «Macrobi, Aurelii Ambrosii Theodosii», «Somnium Scipionis, lib. II. In Saturnaliorum, lib. VII»* (Venècia 1565).
- MANESCAL, Onofre:⁸³ «Lo doctor Onofre Manescal, en lo *Sermó vulgarment anomenat del rei don Jaume segon* que predicà l'any 1597, disputant en la pàgina 77» [Controv., § 26]; «lo que diu lo doctor Onofre Manescal en lo lloc sobre dit» [Controv. § 37]. Ms. 1166 (f. 281v): un exemplar del *Sermó**, a més de la «Miscellanea de 3 tratados...» (Barcelona 1611) i unes «Conciones de Sanctissimo Sacramento...» (s.l. 1611).
- MARGARIT, Joan:⁸⁴ «com diu lo bisbe de Gerona, llib. 1, cap. “Dels primers pobladors d’Espanya”»⁸⁵ [Controv., § 30]. No n’he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493, ni per Margarit, ni per *Episcopi Gerundensis*, ni per Sancho Nebrija, ni per *Hispania Illustrata*.
- MELA, Pomponi:⁸⁶ «segons Pompònio Mela, *De situ orbis*, en la descripció d’Espanya, llib. 2, cap. 3» [Controv., § 30]. Ms. 1167 (f. 297): «De situ orbis»* (Lió 1748).
- MUNTANER, Ramon:⁸⁷ «les paraules del verídic historiador Ramon Muntaner en sa *Crònica* del rei don Jaume primer, que escrigué l’any 1325 [+ cit.]» [Controv., § 9]. No n’he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- NIEREMBERG, Juan Eusebio:⁸⁸ «Galfrido apud Nieremberch lib. de Sum [Lum?] Mystic» [Florilegi, p. 780, s.v. «Superior. Prelado»]. Ms. 1167 (ff. 330v): «Temporal y Eterno» (Barcelona 1722), id. «Con Laminas» (Anvers 1684), «Catecismo Romano» (València 1686), «Aprecio de la Divina Gracia» (Barcelona 1644), «Philosophia Secreta» (s.l. s.d.), «Epistolas, Publicadas por Man.¹ de Faria» (Madrid 1649), «Doctrinarum Asceticarum» (Lió 1641), «De la Hermosura de Dios» (Madrid 1648).

⁸¹ Personatge real (historiador llombard del s. X, bisbe de Cremona) a qui s’atribueix un fals cronicó, redactat per Jerónimo Román de la Higuera (COLLI ALENTORN 1948, 42).

⁸² Ambrós Teodosi Macrobi (Àfrica? segles IV-V), escriptor i gramàtic llatí. Autor dels *Comentarii in Somnium Scipionis* i de les *Saturnalia*.

⁸³ Onofre Manescal (Barcelona segles XVI-XVII), prof. de teologia a la Universitat de Barcelona i eclesiàstic. Principalment és conegut pel seu *Sermo Vulgarment anomenat del Serenissim Senyor don Iavme Segon, Iusticier, y pacific, Rey de Arago, y Compte de Barcelona, fill de Don Pedro lo Gran, y de Dona Costança sa muller. Predicat en la Sancta Iglesia de la insigne Ciutat de Barcelona a 4. de Noembre del Any 1597. per Honofre Manescal...*, Barcelona, Sebastià Cormellas, 1602. En tenia un exemplar Pere Serra a la seva biblioteca (MADURELL 1957, 392).

⁸⁴ Joan Margarit i Pau (Girona 1422-Roma 1484), humanista, bisbe d’Elna i de Girona, i cardenal de Santa Lucia in Silice. La seva obra més important i difosa va ser *Paralipomenon Hispaniae libri decem* (Granada, Sancho Nebrija, 1545).

⁸⁵ La ref. exacta en nota de FELIU *et al.* ed. (1992, 89): cap. *De prioribus Hispaniae populis*, del primer llibre del *Paralipomenon Hispaniae*.

⁸⁶ Pomponi Mela, geògraf romà (s. I). *De situ orbis* o *Chorographia*: edicions principals al 1471, 1493 i 1543 (Salamanca); traducció a l’espanyol dels tres llibres el 1642-1644 (cf. *Espasa*, XXXIV, s.v.).

⁸⁷ Ramon Muntaner (Peralada 1265-Eivissa 1336), autor de la *Crònica*. Eura va consultar l’edició de Jaume Cortei (Barcelona 1562).

⁸⁸ Juan Eusebio Nieremberg (Madrid 1595-1658), escriptor jesuïta. Destaquen els seus tractats ascètics, particularment *Vida divina y camino real* (1633), i, sobretot, *De la diferencia entre lo temporal y lo eterno* (1640). La referència potser

- NOVARINO, Luigi:⁸⁹ «Novar. de Umbra Virgin. libr. 4 excur. 2 n. 84» [*Montserrat*, § 21]. Ms. 1167 (f. 337): *Opera omnia** (Lió 1644), «Risus sardonius, hoc est deficta Mundi Laetitia» (Verona 1637 i Lió 1639). Ms. 1493 (f. 22): «Novarinus, Aloysius, Electa sacra».
- ORÍGENES:⁹⁰ «Origenes in lib. 4 *De principiis*, cap. 2» [*Pròleg*]; «Orig^s. ibi homil. 3» [*Florilegi*, p. 264, s.v. «exequias-funerarias-muerte»]. Ms. 1167 (f. 344): *Opera** (París 1714 i 1733, Basilea 1557).
- OROZCO, Sebastián:⁹¹ «In emblem., lib. I., Sebastián Orosio» [*Florilegi*, p. 248, s.v. «ermosura vana»]. Ms. 1166 (f. 235-235v): «Horozco, Juan [sic] de, Emblemas Morales»* (Saragossa 1604).
- OVIDI:⁹² [*Florilegi*, p. 14, s.v. «amor»]; «Ovidius 2 de Ponto eleg. 2 [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 281, s.v. «Espinass»]; «Ovidius. lib. 3 Metam. [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 22, s.v. «Aprovechamiento, Constancia, Perseverancia»]. Ms. 1167 (f. 350v-351): «Metamorphoseos»*, (eds. de 1526 s.l., Lió 1542 i un tercer s.l. s.d., a més d'un exemplar de la trad. catalana (Barcelona 1494), «Heroidum Espistolarum» (s.l. s.d.), «Tristium» (Barcelona 1706), «Fastorum, Lib. VI. Tristium, Lib. V. De Ponto, Lib. IV. In Ibin. ad Liviam»* (Lió 1683).
- OWEN, Johannes:⁹³ «Owen, lib. 3, Epigram. 182» [nota marge ms. C5, poema 2, 6]; «Owen, lib. I, Epigr. 230» [id. 2 11]; «Ow, lib. 2, Epigr. 62» [id. 2 22]; «Ow., 1.3, Epigr. 27» [id. 2 85]; «Ow. 3. Epigr. 77». [id. 2 310], totes amb cit. llat.; [*Florilegi*, *passim*]. Ms. 1167 (f. 350v): «Juan de Oven, Agudezas, Traducidas en Metro Castellano. Impr. en Madrid 1721» i dues eds. dels «Epigrammata»* (Basilea 1766 i s.l. s.d.).

al-ludeix a *Sigalion, sive de Sapientia Mystica* (1629) o a *De aclaratione in spitiru et veritate libri quator, in quibus totius spiritualis vitae, imitationis Christi et theologiae mysticae nucleus eruitur* (1631). Serra i Postius tenia a la seva biblioteca unes «Obras christianas, que contienen el hombre por bien vivir y morir, su autor P. Juan Eusebio Miramberch [sic], tomos 3» (MADURELL 1957, 386). Febrer i Cardona, de la seva banda, tenia tres edicions diferents de *De la diferencia...* a la seva biblioteca (PAREDES 1996, 82).

⁸⁹ Luigi Novarino (1594-1650), teatí. Té una obra ingent classificable en tres grups: obres bíbliques, mariològiques i ascètiques; l'esmentada per fra Eura pertany al segon grup i s'intitula *Umbra Virginiae* (1647), un comentari exhaustiu de Lc 1:26-38.

⁹⁰ Orígenes (Alexandria? c. 185-Tir c. 253), escriptor cristià, la seva obra més important és l'exegètica (escolis, homilies i comentaris) i altres obres, com *Sobre els principis*, esmentada per fra Eura.

⁹¹ Sebastián de Horozco o Sebastián de Covarrubias y Horozco (Toledo, s.XVII), canonge de Conca i gramàtic. Les seves obres més conegudes són el *Tesoro de la lengua castellana o española* (Madrid 1611) i els *Emblemas morales* (Madrid 1610), l'obra al·ludida a la referència.

⁹² Publi Ovidi Nasó (Sulmona 43 aC-Tomis 17), poeta llatí. Entre les seves obres més conegudes, hi ha les referides per fra Eura i les que figuraven al convent: *Heroides*, *Metamorfosis*, *Epistulae ex Ponto*, *Tristia* i *Fasti*.

⁹³ Johannes Owen (Armon, Gal·les 1560-Londres 1622), poeta neollatí. La seva obra més cèlebre són els *Epigrammata* (Londres 1606), mordaços i agressius, que van ser inclosos a l'*Índex*. La primera obra que esmento de la biblioteca del convent era *Agudezas de Juan Oven traducidas en metro castellano, ilustradas con adiciones y notas por don Francisco de la Torre* (veg. aquest autor, més avall). La primera edició és de Madrid, 1674 (PALAU 1948-1977, XII, 107, núm. 207460; no s'hi esmenta l'edició de 1721). Eura, però, no va utilitzar la traducció sinó, segurament, l'exemplar d'*Epigrammata*, s.d.

PAS, Àngel:⁹⁴ «Fr. Angel de la paz en lo com^s. sobre el simbolo de los Apostoles verbo Crucifixus» [nota marge ms. C7, 73].

PERE TOMÁS:⁹⁵ «la promesa indeleble que hizo María al beato Pedro Thomás [nota: In Offic. S. Petri Thomae Patriarchae, in lect. 5 ad Matut. a S. Congregatione rituum approbato]» [Parnasso, § 34].

PEREIRA, Benet:⁹⁶ «Perèrio, in cap. 11, Gen[esis], v. 9, llib. 16, núm. 152 [+ cit. llat.]» [Controv., § 32]; «Pererio dice [+ cit. llat.]» [Florilegi, p. 353, s.v. «Honor fama»].

PERES, JAUME:⁹⁷ «Jacobo de Valencia in Psalm 32 et Salm t. 3 trac. 11» [Parnasso, § 9]; «digamos con Jacobo de Valencia que» [Parnasso, § 19].

PICTAVIENSE (?):⁹⁸ «[cit. llat. +:] Pictav. verb. Venter» [nota marge poema 21 54].

PIÑA, Juan de:⁹⁹ «Joannes de Piña hic n. 1»

Ms. 1167 (f. 361): «Pas, Angelo. Ord. Minorum, Expositionis in Symbol. Apostolorum»* (Roma 1596), «Discursos sobre la 3ª Regla de S. Fran.^{co}» (Barcelona 1579), «Comment. in Evangel. Sec. Lucam» (Roma 1628) i «Breve Tratatto della Preparazione del Ssmo. Sacramen.^{to} dell Altare» (Roma 1595).

No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.

Ms. 1167 (f. 370v): «Pererii, Benedict. Comment. in Daniel. Prophet» (Roma 1587 i Lió 1588), «Comment. et Disput. in Genesi.»* (Lió 1594), «Disput. in Sac. Scrip. Sup. lib. Apocalypsis B. Joan» (Lió 1606), «In Phisicam Aristotelis» (Venècia 1586), «De communibus omnium rerum naturalium principii et Affectionibus» (Lió 1585). Ms. 1493 (f. 26): «Pereri, Bened.^s, Comment. et Disputat. in Genesim contin.^s Histor. Moysis...»*, entre altres obres.

Ms. 1167 (f. 491): «Valencia, V.P.Fr. Jacob. de, Ord. S.P. Augustini. In Psalmos»* (s.l. 1541 i Madrid 1749). Ms. 1493 (f. 36): «In Psalm. et in Cant. Salom...»* (s.l. s.d.).

Ms. 1167 (f. 392-392v): «Pulli, Roberti et Petri Pictaviensis, Sententiarum, lib. 8. Notis atq.^e Observationibus illustr^{ati}, Opera Hugonis Mathoud» (París 1655).

Ms. 1167 (f. 379v): «Piña, Joan., Comment. in

⁹⁴ Àngel Pas o Delpas (Perpinyà 1540-Roma 1595), escriptor i predicador framenor. Les seves obres més importants són *Commentaria in quator evangelia*, per encàrrec de Sixt V, que va tenir diverses edicions, i *Expositio Symboli apostolorum* (1r vol. a Roma 1596), l'esmentada per fra Eura, a més de nombrosos tractats teològics (per a més informació, veg. TORRES AMAT 1836, 473-474, amb nombroses referències d'obres impreses i manuscrites).

⁹⁵ Petrus Tomasius (s. XIV), patriarca de Constantinoble, carmelità. Nascut a Aquitània, ha estat considerat tradicionalment com un defensor acèrrim de la Immaculada Concepció.

⁹⁶ Benet Pereira o Pererius (Russafa c. 1535-Roma 1610), jesuïta valencià, professor de retòrica, filosofia, teologia i Sacra Escripura a Roma. Autor de textos científics (*Physicorum sive de principii rerum naturalium libri XV*, Roma 1562), comentaris a llibres bíblics (*Commentariorum in Danielem prophetam libri XVI*, Roma 1587; *Commentariorum et disputationum in Genesim tomi IV*, Roma 1591-1599, obra de la referència de fra Eura), etc. Antoni de Bastero havia fet unes anotacions sobre «Benedictus Pererius, comentari sobre lo *Gènesis*, aont tracta diffusament de la llengua hebrea i de altres orientals, etc.», conservades en un dels seus mss. (FELIU 1996, 138).

⁹⁷ Jaume Peres (Aiora, Vall de Cofrents 1408-València 1490), teòleg agustinianà, professor a la universitat valenciana i bisbe de València. És autor de vuit obres llatines sobre els Psalms, el Càntic dels Càntics i d'un tractat apològic contra els jueus, editats a final del XV.

⁹⁸ Segurament es refereix a Pierre de Poitiers (Poitiers c. 1125-1205), canceller de la Universitat de París. La seva obra més important són les *Sententiarum libri quinque*.

- [*Montserrat*, § 28]; «Joann. de Piña, hic n. 1» [*Montserrat*, § 30], ambdós amb cit. llat. al text.
- PLINI:¹⁰⁰ «Plinio, llib. 3, cap. 1, “De Europa”» [*Controv.*, 30]; «Plin. lib. 9, cap. 13 [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 328, s.v. «gloria-cielo-bienaventuranza»]; «Plinio lib. 21. c. 10 dize» [*Florilegi*, p. 448, s.v. «Lagrimas»]; [*Florilegi passim*].
- Ms. 1167 (384v): «Historia Natural de los Animales» (Alcalà 1602), «Historiae Naturalis, cum Notis Joannis Harduini» (París 1741), «Secundi Historiae Mundi, lib. 37» (Lió 1548), «Historia Naturalis, lib. 36» (París 1516) i «Epistolarum, et Variarum Opuscularum» (Venècia 1508).
- PLUTARC:¹⁰¹ «Plutarchus, *De viris illustribus*» [*Pròleg*]; [*Florilegi passim*].
- Ms. 1167 (f. 385-385v): «Plutarchi Chaeronei. Ethica, seu Moralia Opuscula» (París 1544), «Graecorum Romanorumque Illustrium Vitae»* (Basilea 1542) i «Philosophi. Histor.» (Venècia 1532).
- PUJADES, Jeroni:¹⁰² «en sa *Corònica*, en lo *Pròleg* al lector, se proposà aquell gran patricio Pujades [+ cit.]» [*Controv.*, § 38]; «diu Pujades en lo pròleg a sa *Corònica*» [*Epilogo*, § 2; i altres refs. i citacions a §§ 3 i 15].
- Ms. 1167 (f. 392): «Coronica Universal de Cathaluña»* (Barcelona 1609).
- QUINTILIA:¹⁰³ [*Pròleg*]; «*Ob carminis necessitatem, que diu Quintiliano*» [*Tractat*, cap. 11 § 6].
- Ms. 1167 (f. 397): «*De Institutione Oratoria*»* (Lió 1538 i Pàdua 1736).
- ROMEGUERA, Josep:¹⁰⁴ «Romeguera, en lo “*Pròleg* al lector”, en son *Ateneo de grandes*» [*Controv.*, § 9]; «L’elegantíssim doctor i canonge Romeguera, en son *Ateneo de grandes* [+cit.]» [*Controv.*, § 38]; «D’aquest descuit se lamenta entranyablement lo citat doctor Romeguera en estes paraules [+cit.]» [*Controv.*, § 39].
- No n’he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- RUPERT, Abat:¹⁰⁵ «en el sentido degórico lo entiende el abad Ruperto [nota: Super Abacub. 1]» [*Montserrat*, § 38].
- Ms. 1167 (f. 425v): «*Ruperti Abbatis Opera*» (Venècia 1748) i «*De Operibus Sanctae Trinitatis*»* (Anvers 1565).

⁹⁹ Juan de Piña (Madrid 1582-1657), escriptor jesuïta. És autor d’uns *Commentarii in Ecclesiasticum* (5 vols., Lió 1630-1648), que ha de ser l’obra al·ludida per fra Eura per tal com les citacions de Piña venen arrel d’una qüestió d’Ecli.

¹⁰⁰ Gai Plini Segon o Plini el Vell (Como c. 24-Stabia 79), escriptor llatí, autor de *Naturalis historiae libri XXXVII*, obra aquí al·ludida. A la primera referència (llib. III, cap. 1) Plini exposa la divisió d’Hispania al paràgraf (2) (MAYHOFF ed. 1892-1909, I, 231-232); les dues següents són a MAYHOFF ed. (1892-1909, II, 171 i III, 398-400).

¹⁰¹ Plutarc (Queronea c. 50-c. 120), historiador grec. La seva obra cabdal és el que avui coneixem amb el títol de *Vides paral·leles*.

¹⁰² Jeroni Pujades (Barcelona 1568-Castelló d’Empúries 1635), jurista i historiador. Se’n conserven diversos manuscrits amb dades històriques i documentals, un *Dietari* (1601-1610 i 1621-1630), però la seva obra més important, impresa, va ser la *Corònica universal del Principat de Catalunya* (Barcelona 1609). Pere Serra i Postius també en tenia un exemplar a la seva biblioteca (MADURELL 1957, 385).

¹⁰³ Marc Fabi Quintilià (Calahorra c. 30-c. 95), retòric llatí. Autor d’un *De causis corruptae eloquentiae* i, sobretot, del *De Institutione Oratoria*.

¹⁰⁴ Josep Romeguera (Barcelona?-d. 1711), canonge de la seu de Barcelona, catedràtic de dret canònic i escriptor. Autor de diverses obres i sermons en castellà i en català, i d’una obra cultista en català, *Ateneo de grandes* (Barcelona 1681), el pròleg de la qual, en defensa de l’ús de la llengua catalana en la literatura culta, és el que utilitza fra Eura.

¹⁰⁵ Segurament es refereix a Rupert de Deutz (? c. 1080-Deutz c. 1130), teòleg i abat benedictí a Deutz. Comentarista bíblic i autor d’obres com *De divinis officiis*, *De voluntate Dei*, *De omnipotentia Dei*, *De gloria filii hominis super Matthaeum* i *De Trinitate et eius operibus* (1114-1117).

- SALAS, Miguel de:¹⁰⁶ «lo pare Miquel de Sales en un sermó de santa Isabel, reina d'Hongria, imprès l'any 1696» [*Controv.*, § 35]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- SÁNCHEZ:¹⁰⁷ «Sanchez, hic [comentari al Ct]» [*Montserrat*, § 35]. Al ms. 1167, ff. 433v-434, hi ha una bona colla d'obres llatines d'autors amb aquest cognom tan comú. Al ms. 1493, f. 32 n'hi ha d'altres obres d'autors del mateix cognom.
- SEGNERI, Paolo:¹⁰⁸ «[cit. llat. +:] Señeri» [*Florilegi*, 638, s.v. «Pensamiento»]; «Dize Señeri...» [*Florilegi*, p. 824, s.v. «Vengança. Enemigos»]. Ms. 1493 (ff. 32-33): «El Christiano Instruido» (3 exs.), «Concordia entre la quietud y fatiga de la Oracion», «Sacros Panegiricos» i «Quaresma».
- SÈNECA:¹⁰⁹ «Seneca epist. 37 et 81. aptius ad Marcial» [*Florilegi*, p. 510, s.v. «Muerte»]; «Seneca [+ cit. llat.]» [*Florilegi*, p. 582, s.v. «Ocio. Ociosidad»]; «Seneca Epist. 76» [*Florilegi*, p. 583, s.v. «Ocio. Ociosidad»]. Ms. 1167 (f. 447v): «Opuscula Moralia» (Venècia 1643), «Tragediae, cum notis Th. Farnabii» (Amsterdam 1678), *Opera omnia** (Basilea 1573), «Opuscula Philosoph.» (Venècia 1695) i «Controversiae» (Venècia 1658).
- SILVEIRA, Juan da:¹¹⁰ «Sylv. hic lib 5 c. 23 q. 5 n. 29» [*Parnasso*, § 4]; «Sylv. hic [...]» [*Parnasso*, §§ 11, 14, 16, 18, 23, 25, 27 i 35]; «Silveyr. in Evang. tom i, lib. 1, cap. 5, q. 11» [*Montserrat*, § 24]. Ms. 1167 (f. 454v): «Comment. in Evangel.»* (Lió 1652). Ms. 1493 (f. 32): «Comment. in Apocalip.» i «Comment. in Evangelia».
- SOFRONI:¹¹¹ «Sofronio, Serm. de Assumpt. B. Mariae Virg.» [*Parnasso*, § 7]. Ms. 1167 (f. 461): «Sofronio y otros autores, Prado Espiritual. Impr.»* (s.l. s.d.). La mateixa ref. al ms. 1016 (f. 254) on especifica «Matriti 1588».

¹⁰⁶ Sembla que l'hem d'identificar amb el «Fr. Miguel de Salas» que apareix al *Manual* de Palau, de qui es dona notícia de diverses obres impreses: *Oración sagrada de las 40 horas* (Saragossa 1685), *Sermón de las cuarenta horas de la Soledad de María* (s.d. s.l.), *El Trono de la Fortuna [...] Sermón panegírico de santa Cathalina* (València 1693?), *Década Seráfica* (Saragossa 1696) i *Vida de Santa Agathoclia* (Saragossa 1697) (PALAU 1948-1977, XVIII, 320, núms. 286123-286127). Per la data que dona fra Eura, sembla que podria tractar-se d'un sermó inclòs a la penúltima de les obres esmentades.

¹⁰⁷ És molt difícil de determinar a qui es refereix sense cap dada sobre el nom o l'altre cognom de l'autor ni cap indici del títol de l'obra. Pot ser Francisco Sánchez, benedictí d'origen portuguès que va professar a Montserrat i hi va morir al 1604? Bon hebraïsta, va comentar gran nombre de textos bíblics; l'obra al·ludida podria ser la *Concordia in Cantica Cantorum*. Als mss. 1167 i 1493, no consta cap obra de comentaris al Ct entre els autors amb aquest cognom. De Francisco Sánchez hi havia uns «Comment. in Ecclesiast.» (Barcelona 1619) (ms. 1167, f. 433v).

¹⁰⁸ Paolo Segneri (Nattuna, Estats Pontificis 1624-Roma 1694), jesuïta, professor de retòrica i predicador, especialment en missions a Itàlia. Se'n van publicar sermons (p.e., *Panegirici*, 1664 i *Il Quaresimale*, 1679) i tractats d'ascètica i apologia: *Il cristiano instruito*, *Il parroco instruito*, etc. Es va significar en la lluita contra Miguel Molinos (TELLECHEA 1979, 502-503, 510-512). Entre els papers mss. d'Antoni de Bastero figura un «Índex de todas las obras del pare Segneri, en tres tomos» (FELIU 1996, 137).

¹⁰⁹ Luci Anneu Sèneca (Còrdova 4 aC-Roma 65 dC), filòsof i escriptor llatí. La seva obra, nombrosa i diversa, es pot classificar en diàlegs (entre els més coneguts dels quals hi ha el *De providentia*), les *Naturales quaestiones*, vint llibres d'*Epistulae Morales* (lletres a Lucili) i nou tragèdies en vers.

¹¹⁰ Juan da Silveira (Lisboa 1592-1687), carmelita portuguès i teòleg. Va escriure sobretot comentaris bíblics (*Commentariorum in textum evangelicum*, que va veure diverses edicions; *Commentario sobre o Apocalypse*, *Commentario as Actos dos Apostolos*). BURGOS (1996, 253) el situa en primer lloc, en ordre d'importància numèrica, entre els comentaristes bíblics presents a les biblioteques particulars d'eclesiàstics barcelonins. Els comentaris de Silveira eren presents igualment en les biblioteques d'altres ordes religiosos i eren ben vigents a l'època (SERRA 1995, 272). Febrer i Cardona tenia a la seva biblioteca unes *Commentaria in textum evangelicum* (6 vols.), uns *Commentariorum in Apocalypsim B. Joannis Apostoli* (2 vols.), unes *Commentaria in Acta Apostolorum* i unes *Opuscula varia* (PAREDES 1996, 85-86).

¹¹¹ Sofroni de Jerusalem (Damasc c. 560-Jerusalem 638), patriarca de Jerusalem, escriptor i predicador. Entre les seves obres es conserven un bon nombre de sermons i obres hagiogràfiques (*Panegíric dels màrtirs sant Cir i sant Joan*, *Vida de santa Maria Egípcíaca*).

- SOTOMAYOR, Luis de:¹¹² «Sotomayor hic [+ cit. llat.; coment. al Ct]» [*Parnasso*, § 24]. Ms. 1167 (f. 463): «Soto-Major, Fr. Ludovicus, Cantici Canticorum Salomonis Interpretatio»* (Lisboa 1599).
- SUETONI:¹¹³ «Sueton. in Tiber, c. 9» [*Montserrat*, § 36]; «Sueton. in Caesar. cap. 81» [*Florilegi* p. 430, s.v. «Jesuitas»]; [*Florilegi*, *passim*]. Ms. 1167 (f. 470): «Suetonii Caii Tranquilli, cum Isaaci Casuboni Animadversionibus et Dissert.^s Politicis Joh. Henr. Boecleri, Itemque Uberriomo Indice» (Estrasburg 1689), «Opus cum Comment.»* (Venècia 1500) i «De XII. Caesaribus, Usaacus Casaub. Iterum Recensuit»* (s.l. 1596).
- SURIUS, Laurentius:¹¹⁴ «Surius, t. I [+ cit. llat.]» [*Montserrat*, § 15]. Ms. 1167 (f. 470v): «Vitae Sanctorum»* (Colònia 1576), «Comment. brevis Rerum in Orbe Gestarum ab anno Salutis 1500 asq. ab 1574» (Colònia 1574), «Vita et Passionis Salvatoris Nostri» (Lió 1572), «Conciliorum Omnium, tum Generalium, tum Provincialium adque Particularium» (Colònia 1567).
- TEOBALD. ANGUILL. (?):¹¹⁵ «Teobald. Anguill. Tractatu de mensae philosophic., cap. 23» [*Florilegi* 504, s.v. «muger»]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- TIRSO DE MOLINA:¹¹⁶ «Tirso de Molina en lo llibre intitulat *Deleitar aprovechando*, pàg. 197» [*Controv.*, § 14]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- TORRE, Francesc de la:¹¹⁷ «dècima que reffereix D. Francisco de la Torre sobre lo símbolo 67 dels selectos de Causino» [*Tractat*, cap. 1 § 2]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.

¹¹² Luis de Sotomayor (Lisboa 1506-1590), teòleg i exegeta dominic. Professor a Oxford, Cambridge i Coïmbra, va escriure diverses obres de comentari bíblic; entre altres, *Cantici canticorum Salomonis interpretatio* (1599) i *Ad Canticum canticorum notae posteriores* (1611).

¹¹³ Gai Suetoni Tranquil (Roma? c. 69-140), erudit llatí. Autor de *De viris illustribus* i del *De vita Caesarum*, segurament l'obra al·ludida per fra Eura.

¹¹⁴ Laurentius Surius (Lübeck 1522-Colònia 1578), cartoixà, escriptor ascètic. Com a hagiògraf va escriure les *Vitae Sanctorum ab Aloisio Lipomanno olim conscriptae* (1570) (la citació és d'una conversa entre santa Leocàdia i sant Ildefons), va publicar sermons i va continuar la crònica de Naucler al *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum, ab anno 1500*.

¹¹⁵ No he pogut identificar aquest autor, ni per Anguill... o similar, ni per Teobald...

¹¹⁶ Gabriel Téllez (Madrid 1584-Almazán 1648), mercedari, cronista del seu orde i dramaturg castellà. A més d'obres de teatre, és autor de llibres miscel·lanis, on s'agrupen obres de diversos gèneres literaris, com *Los cigarrales de Toledo* i *Deleitar aprovechando* i una *Historia de la Orden de la Merced*. L'edició prínceps del *Deleitar aprovechando* de Tirso és de 1635. També Antoni de Bastero tenia notes mss. sobre Tirso de Molina per utilitzar-les en la seva *Història de la llengua catalana* (FELIU 1996, 244).

¹¹⁷ Francesc de la Torre i Sevill, escriptor tortosí del segle XVII (ALBERTÍ 1966-1970, IV, 361). PALAU (1948-1977, XIII, s.v.) en recull diverses obres. L'esmentada aquí és *Símbolos selectos y parábolas históricas del P. Nic. Cansino* [sic] [...] *traducido y aumentado con varias observaciones por D. ..., caballero de la Orden de Calatrava* (Madrid 1677) (PALAU 1948-1977, XXIII, 362, núm. 335751).

- TÚNEZ, Diego de:¹¹⁸ «Diego de Túnez y Mendoza, *Histor. g. de aves y animales*, libro 2º, capitulo 1º» [nota marge poema 21 38]. No n'he localitzat cap ref. als mss. 1016, 1166-1167, ni 1493.
- VALERI MÀXIM:¹¹⁹ «dize Valerio Maximo» [*Florilegi*, p. 545, s.v. «Nacimiento»]. Ms. 1167 (f. 491v): «Dictorum Factorumque Memorabil. ad Tiberium»* (s.l. s.d.) i «Memorabilium Exempla» (Lió 1551).
- VIEIRA, António:¹²⁰ «Vieira, *Serm. de S. Stanislaõ Costa*» [*Florilegi*, p. 264, s.v. «exequias-funerarias-muerte»]; «Apud Vieira, *Serm. de S. Stanislaõ Kosta*» [*Florilegi*, p. 71, s.v. «Brevedad»]. Ms. 1167 (f. 512): «Sermones Varios»* (Barcelona 1734), «Sermoni di N. Signora del Rosario» (Venècia 1715), «Aprovechar Deleytando, Cinco Sermones Varios» (València 1660). També al ms. 1493 (f. 36v), «Sermones varios».
- VILLARROEL, Manuel de:¹²¹ «Villarroel, t. I, Tautol. 6, in Exposit. litt. pág. 485» [*Montserrat*, § 2]; «Villarroel, t. 8, Tautol. 7, Didasc. 15 num. 8» [*Montserrat*, § 8]; «Villarroel» o «Villar. tom... taut...» [*Florilegi*, *passim*]. Ms. 1167 (f. 515): «Villarroel, Fr. Manuel de, Ord. S. Bened. Ephemerides Sacrae et Profanae» (Madrid 1730; un altre ex. a ms. 1493, f. 36v) i «Tautologias Sacras»* (Madrid 1726).
- VIRGILI:¹²² «com és de veure en aquells dos versos de Virgili [+ cit. vv. *Eneida*» [*Controv.*, § 17]; «Nec tantum Phoebus gaudet Parnassia rupes. Virg.» [*Parnasso*, § 2]; [*Tractat*: *passim*, amb citació de vv. de l'*Eneida*]. Ms. 1167 (f. 519v): diverses edicions de les *Opera** (algunes de catalanes: Barcelona 1710 i Cervera 1761) i un «Virgilio en Lengua Castellana».
- VIRGILI, Grau:¹²³ «lo pare Grau Virgili, en lo prefaci del llibre que intitula *Guia de la devoció christiana* [+ cit.]» [*Controv.*, § 28]. Ms. 1167 (f. 519v): «Guia de la Devoció Christiana»* (Barcelona 1696).
- ZURITA, Jerónimo:¹²⁴ «Així ho refereix Zurita (llibre 8, capítol 18, foli 208» [*Controv.*, § 9]; «segons diu Zurita (llibre 1, capítol 4» [*Controv.*,

¹¹⁸ No he pogut trobar cap informació sobre aquest autor. Quant a la seva obra no l'he localitzada a PALAU (1948-1977), a AGUILAR (1981-1995) ni a *Catálogo BNM*.

¹¹⁹ Valeri Màxim (segles I aC-I dC), escriptor llatí l'obra més coneguda del qual és *Factorum dictorum memorabilium*.

¹²⁰ António Vieira (Lisboa 1609-Bahia 1697), jesuïta i escriptor portuguès. Se n'han recollit quinze volums de sermons i tres de correspondència. Les seves col·leccions de sermons eren presents en moltes biblioteques privades d'eclesiàstics (p.e., en la del prevere gironí Felip Huguet, a final de segle: ANTÓN 1998, 377). El primer text recollit al ms. 3-I-9 de la RABLB (veg. **Annex IV**) són les *Làgrimes de Heràclito filósofo de Vieira*.

¹²¹ Manuel de Villarroel (Valladolid 1661-1a meitat s. XVIII), escriptor benedictí. Entre les seves obres destaquen *In Sacras Tautologias, cum illustrationibus panegiricis anagogicis, tropologicis et politicis. Commentariorum Literalium* (8 vols., Madrid 1704-1729), *Scena Sacra de varias oraciones panegyricas i Ephemerides sacrae et prophanae thesaurus temporum in quatuor tempora* (Madrid 1730-1738).

¹²² Publi Virgili Maró (Màntua 70 aC-Brindisi 19 aC), poeta llatí, autor de *Les bucòliques*, *Les Geòrgiques* i l'*Eneida*.

¹²³ Grau Virgili (Vilaseca 1629- Barcelona 1718; trec la informació de PALAU 1948-1977, XXVII, 322.) Aguiló n'esmenta dues obres: *Guia de la devoció christiana, fácil per a tota mena de personas* (Barcelona, Rafael Figueró, 1696) i *Meditacions piadosas y molt devotas dels Sagraments y Mysteris de la sagrada vida y passió de nostre Salvador Jesuchrist* (Barcelona 1697) (AGUILÓ 1923, 244-245, núms. 531-532). PALAU (1948-1977, XXVII, 322, núm. 370376) dona notícia encara d'un *Manual de la devoció cristina* [sic] (Barcelona, Josep Llopió, 1696), que potser és una confusió amb el primer esmentat.

¹²⁴ Jerónimo Zurita y de Castro (Saragossa 1512-1580), historiador. Entre 1562 i 1579 va publicar la seva obra historiogràfica més important, els *Anales de la Corona de Aragón*. Pere Serra tenia a la biblioteca particular un «Indice de las cosas mas notables que se hallan en las quatro partes de los Anales y las dos de la Historia de Geronimo Zurita, tomos 2», a més de «los cinco libros postreros de la primera parte de los Anales de la Corona de Aragon, su autor Surita, tom. 1» (MADURELL 1957, 386-387). També Febre i Cardona tenia una edició del segle XVII dels *Anales*, en 7 vols. (PAREDES 1996, 87).

§ 32]; «Oiguen com ho diu Zurita [+ cit.]
(llibre 10, capítol 43)» [Controv., § 37].¹²⁵

* * *

No he volgut tancar aquest apartat només amb els autors i/o obres que fra Eura cita expressament en les seves obres. He tingut la curiositat de saber si en la biblioteca conventual hi havia certes obres d'autors que penso que tenen interès per una o altra raó, en relació al nostre autor. En l'àmbit literari, pel fet que en copia poemes o proses als mss. 9 i 10 de la RABLB o perquè potser hi podem detectar certes influències literàries d'autors castellans com Eugenio Gerardo Lobo, Gabriel Álvarez de Toledo, Lope de Vega, Francisco de Medrano, Francisco López de Zárate, Quevedo, Calderón, etc. (No oblidem, però, que, fora de casos com els de Quevedo, Calderón o Lope, algunes de les obres dels quals eren impreses i gaudien d'una difusió notable, la transmissió i el coneixement de la poesia s'efectuava bàsicament per via manuscrita.) També quant a la literatura espiritual, especialment d'autors de tractats ascètics –els jesuïtes Puente i Nieremberg (ja aparegut al florilegi), Luis de Mañara, Luis de Granada (un autor “clàssic” reivindicat pels eclesiàstics més reformistes del segle XVIII),¹²⁶ etc.– com d'arts de ben morir de gran difusió –Alejo Venegas, Crasset, Erasme, o els catalans Baltasar Bosc de Centelles i Pere Gil, el valencià Jaume Montanyés...

Hi he incorporat alguns dels noms d'autors religiosos catalans que van tenir una difusió notable al país, alguns amb força reedicions, tot i que, com veurem, tenen una presència molt discreta a la biblioteca de Sant Agustí: Francesc Baucells, Pere Caldes, Pere Màrtir Coma, Antoni Vicent Domènec, Pere Font, Josep Formiguera, Francesc Guerau, Josep Llord, Dimes Serpi, Josep Plens, per posar alguns noms representatius, que publiquen abans de 1734.

ÁLVAREZ DE TOLEDO, Gabriel: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.

ARELLANO, Luis de:¹²⁷ no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.

BAUCELLS, Francesc:¹²⁸ ms. 1166 (f. 58): «Font Mística y Sagrada» (Barcelona 1711).

BOSC DE CENTELLES, Baltasar:¹²⁹ ms. 1166 (ff. 81v-82): «Guirnalda Mystica. Triumpho de los Santos. Impr. Barcelona 1763».

CALDERÓN, Pedro: ms. 1166 (f. 96): «Autos Sacramentales. Impr. en Madrid año 1717».

CALDES, Pere:¹³⁰ no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.

COMA, Pere Màrtir:¹³¹ ms. 1166 (f. 131): «Instrucció de Curas. Impr. Lerida 1617».

CRASSET, Jean:¹³² ms. 1166 (f. 140): «La Douce et Ste Mort» (Lió 1591) i «La Devotion du Calvaire» (Brussel·les 1691).

DOMÈNEC, Antoni Vicent:¹³³ Ms. 1493 (f. 7): «Historia G.^l de los Santos, y Varones Ilustres del Princip.^o de Cathaluña» (s.l. s.d.).

FONT, Pere:¹³⁴ no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.

¹²⁵ Aquesta darrera citació no és dels *Anales* de Zurita (tot i que allà parla de la qüestió) sinó, potser, d'Andreu Bosc (*Summari...*). Sobre les imprecisions de les citacions de l'obra de l'historiador aragonès, veg. les notes corresponents a aquests fragments de l'**Annex VI.1**.

¹²⁶ Granada sempre va tenir un enorme predicament entre els lectors d'obres espirituals i una fortuna editorial extraordinària (veg., p.e., entre els eclesiàstics gironins de final del Set-cents, ANTÓN 1998, 370-371).

¹²⁷ Compilador de l'antologia *Avisos para la muerte*; veg. el comentari final al poema 1.

¹²⁸ Autor de *Font mística y sagrada del Paradís de la Iglesia, en que se explica ab claredat y brevedat tota la Doctrina Christiana...*, Barcelona, Josep Teixidor, 1703.

¹²⁹ Baltasar Bosc de Centelles i Cardona (Centelles 1650-Madrid 1714), religiós camil·lià. Autor d'una art de ben morir (*Prácticas de visitar los enfermos y ayudar a bien morir*, 1a ed. Anvers 1701) d'enorme difusió, i del *Triunfo de los santos* (1694); veg. el comentari final al poema 2.

¹³⁰ *Instructio y doctrina que ensenye lo que deu considerar* (Barcelona 1588).

¹³¹ Autor de *Directorio curatorum* (Barcelona 1566) i *Doctrina christiana utilissima a tots los christians* (Tarragona 1569).

¹³² Sobre aquest autor, veg. el que he exposat al comentari final del poema 2.

¹³³ *Historia general de los santos y varones illvstres en santidad del Principado de Cataluña*, (Barcelona 1602).

¹³⁴ *Exercici espiritual*, Barcelona, 1608 i *Rosari de la Mare de Deu* (Barcelona 1611).

- FORMIGUERA, Josep:¹³⁵ no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- GRANADA, fray Luis de: ms. 1166 (ff. 217v-218v): «La Vida dl dcho. Fr. Luis. Guia de pecadores. Libro de la Oracion y Meditac.n. Memorial de la Vida Christiana. Addicoones al Memorial. Impr. en Barcelona 1615», «Guia de Pecadores» (Barcelona s.d.), «Sylva Locorum Communium Omnibus Divini Verbi Concionatoribus» (Lió 1593), «Meditaciones» (Vic s.d.), «Los Seis Libros de la Rethorica Ecclesiastica» (Barcelona s.d.), «Varias Obras en Castellano», «Libro de Oracion y Vida Christiana», «Conciones Dominic. post Pentecostes» (Tots tres s.l. i s.d.), «Conciones Advent. Quadrag» (Roma 1578), «Conciones a S. Andreae usq. B.M. Magdalena» (s.l. s.d.), «De Frequenti Communione» (Colònia 1586).
- GIL, Pere: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- GUERAU, Francesc:¹³⁶ ms. 1016 (f. 108): «Ideas y Maximas» (Barcelona 1700), «Quaresma y otros assumptos» (València 1695). Ms. 1493, f. 11: «Garau, El sabio introducido [sic] de la Naturaleza» i «El sabio introducido de la Gracia», «Declam.^S sac.^S sobre los Evang.^S de Quaresma» i «Monarquia del Amor de Jesus».
- LOBO, Eugenio Gerardo: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- LOPE DE VEGA: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- LÓPEZ DE ZÁRATE, Francisco: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- LLORD, Josep:¹³⁷ ms. 1166 (f. 268): «Foment de la Pietat. Impr. en Barcelona año 1693».
- MAÑARA, Luis de: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- MEDRANO, Francisco de: no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- MONTANYÉS, Jaume:¹³⁸ ms. 1167 (f. 308v): «Montañesio, Epitome Progymna» (València 1563).
- PLENS, Josep:¹³⁹ no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- PUENTE, Luis de la: ms 1167 (f. 391v): «Obras Espirituales» (Madrid 1690), «Compendio de las Meditaciones» (Sevilla 1698).
- QUEVEDO, Francisco de: ms. 1167 (f. 95): «Obras» (Madrid 1729 i Brussel·les 1660). Ms. 1016 (f. 220): «Segunda parte de las Obras en prosa» (Madrid 1664).
- SERPI, Dimes:¹⁴⁰ ms. 1167 (f. 450v): «Tratado del Purgat.^O» (Barcelona 1600 i Madrid 1617).
- VENEGAS, Alejo: ms. 1167 (ff. 504-504v): «De la diferencia de los Libros que ay en el mundo» (Valladolid 1583) i «Agonia del transito de la Muerte» (Alcalà 1562).

* * *

Abans d'acabar, he fet un cop d'ull a la presència d'obres d'autors europeus marcadament jansenistes o filojansenistes o d'altres corrents renovadors en la si de l'Església (episcopalistes, galicanistes...), autors que seran molt apreciats pels membres de l'Església catòlica d'esperit més reformista al llarg del Set-cents. Fins a cert punt sorprèn l'abundància d'aquests textos en els prestatges conventuals, però hem recordar que l'orde agustinià va ser, segurament, el qui més es va destacar en l'esperit reformista setcentista i en la seva lluita contra el jesuïtisme, estendart de l'ordre de coses antic en els afers eclesiàstics i teològics. Fra Eura tenia a mà bona part d'aquests títols, al costat dels més tradicionals. De l'eclecticisme que mostra la biblioteca conventual, i del qual l'obra de fra Eura se'n fa ressó, s'anirà imposant, així que avanci el segle XVIII, la línia més "moderna" i crítica. Aquests són els autors més representatius dels corrents reformistes de l'edat moderna europea (que BURGOS 1996, 248 ss., considera "indicis de renovació" i que comencen a aparèixer a

¹³⁵ Autor d'*Alivio de pastores, y past de ovelas. Ab llió doctrinal sobre los Evangelis de las Dominicas de tot lo any y festivitats de Maria Senyora nostra*, Barcelona, Jaume Surià, 1718

¹³⁶ *El sabio instruido de la naturaleza* (3 parts: 1675, 1681 i 1699), *El sabio instruido de la gracia*, 1688 i *Exercicios espirituales del cristiano ansioso de su salvación* (1733).

¹³⁷ *Foment de la pietat, y devocio christiana, que se alcança per lo exercici de la santa oració mental...*, Barcelona, Martí Gelabert, 1693

¹³⁸ Sobre aquest autor, veg. el que he exposat al comentari final del poema 2. Com veiem, al convent no consta la seva art de ben morir que va tenir tanta difusió.

¹³⁹ *Catechisme [sic] pastoral de platicas doctrinals, y espirituales, per tots los diumenges del any, utilissim, y profitos, a tots los rectors...*, Barcelona, Rafel Figueró, 1699.

¹⁴⁰ *Tratado de Purgatorio contra Lutero y otros hereges* (Barcelona 1604).

les biblioteques privades dels eclesiàstics seculars barcelonins de la segona meitat del Set-cents; alguns d'ells són prohibits per la Inquisició), als quals hem d'afegir les referències anteriors a Erasme, Jansen i Segneri:¹⁴¹

- BOSSUET, Jacques Bénigne (1627-1704): ms. 1166 (ff. 82v-83): «Elevations a Dieu sur tous les Mysteres de la Religion Claretienne» (París 1736), «Œuvres» (París 1743), «L'Apocalypse avec une Explication» (París 1690), «Catchismo» [sic] (Torí 1750), «Trattato de la Comunione sotto le due Spezie» (Venècia 1732), «Historia de las Variaciones de las Iglesias Protestantes y Exposicion de la Doctrina» (Madrid 1755), «De Nova Quaestione Tract. 3» (Venècia 1730), «Historia Doctrinae Protestantium» (Viena 1753).
- FLEURY, André Hercule (1653-1743): ms. 1166 (ff. 185v-186): «Costumbres de los Israelitas y de los Christian.» (Madrid 1737), «Discours sur l'Histoire Ecclesiastique» (s.l. s.d.), «Neuvieme Discours sur les libertez de l'Eglise Gallicane» (s.l. s.d.), «Catecismo historico» (València 1728), «Histoire Ecclesiastique» (París 1748; un altre ex. a ms. 1493, f. 10).
- MURATORI, Ludovico Antonio (1672-1750): ms. 1167 (ff. 317-317v): nombrosíssimes obres, la major part impreses d. 1750, però algunes dels anys 20-30.
- NORIS, Enrico: ms. 1167 (ff. 336v-337): «Opera omnia» (Verona 1729), «Historica Dissertatio de una ex Trinitate carne Passo» (Roma 1695), «Epistola Consularis» (Bolonya 1683), «Historia Pelagiana cum notis Fr. Laurent. Berti» (Bassanensi 1766), «Historia Pelagiana et Dissertatio de Synodo V. Œcumenica &c» (Pàdua 1673 i 1708), «Cenotaphia Pisana Caii et Lucii Caesarum Dissertationibus Illustrata» (Venècia 1681) i «Historia Donatistarum» (Verona 1732).
- PASCAL, Blaise (1623-1668): no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- QUESNEL, Pasquier (1634-1719): no mss. 1016, 1166-1167 ni 1493.
- VAN ESPEN: ms. 1167 (ff. 495-495v): «Tractatus de Recursu ad Principem in quo ostenditur Autoritas & Obligatio Principis ejusq. Consiliorum proteg^{di} subditos, signanter vero Ecclesiasticos» (Lovaina 1725) i «Opera canonica» (Lovaina 1759).

¹⁴¹ I la recuperació, fomentada pels eclesiàstics més reformadors, d'autors com Silveira, A Lapide, etc. (BURGOS 1996, 253), ja comentats entre els autors citats per Eura, sense oblidar el veritable cavall de batalla de l'esperit reformador: el retorn a la Bíblia i als pares de l'Església, esp. a sant Agustí.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1) Obres lèxicogràfiques

- Covar.*: Sebastian de COBARRUVIAS OROZCO, *Tesoro de la lengua castellana, o española*, Madrid, Luis Sanchez, MDCXI [=1611]. [Reed.: Sebastián de COVARRUBIAS, *Tesoro de la Lengua Castellana o Española según la impresión de 1611, con las adiciones de Benito Remigio Noydens publicadas en la de 1674*, ed. Martín de RIQUER, Barcelona, Horta, 1943.] [Ed. facs.: Barcelona, Alta Fulla, 1987.]
- DA*: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua castellana, en que se explica su verdadero sentido de las voces, su naturaleza y calidad, con las frases o modos de hablar, los proverbios o refranes y otras cosas convenientes al uso de la lengua*, 6 vols., Madrid, Imprenta de la Real Academia Española, 1726-1739. [Real Academia Española, *Diccionario de Autoridades*, ed. facsimil, 3 vols., Madrid, Gredos, 1979.]
- DCECH*: Joan COROMINAS i José A. PASCUAL, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, 5 vols., Gredos, Madrid, 1980-1983.
- DCELC*: Joan COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, 4 vols., Madrid, Gredos, 1954.
- DCVB*: Mn. Antoni M.ª ALCOVER i Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols., Palma de Mallorca, Moll, 1988.
- DECat*: Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vols., Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Caixa de Pensions «La Caixa», 1980-1991.
- DGLC*: Pompeu FABRA, *Diccionari General de la Llengua Catalana*, Barcelona, Edhasa, 1990 (25a ed.).
- DLC*: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona / Palma de Mallorca / València, Institut d'Estudis Catalans / Edicions 3 i 4 / Edicions 62 / Editorial Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- DUE*: María MOLINER, *Diccionario de uso del español*, 2 vols., Madrid, Gredos, 1988.
- Nov. Dicc.*: SOCIEDAD DE LITERATOS, *Novísimo diccionario de la lengua española*, París, Librería de Garnier Hermanos, 1883.
- Thesaurus*: Louis QUICHERAT, *Thesaurus poeticus linguae latinae*, Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1967.

2) Obres generals de consulta

- Aureae Latinitatis. Aureae Latinitatis Bibliotheca.* CD-ROM dei testi della letteratura latina, ed. Editoria elettronica-Editel, Bolonya, Zanichelli editore, 1991.
- Bib. Cat. Int.: Biblia Catalana. Traducció interconfessional,* Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya / Editorial Claret / Societats Bíbliques Unides, 1993.
- Bib. Montserrat. La Bíblia,* versió i notes dels monjos de Montserrat, Andorra, Casal i Vall, 1970.
- Bib. Sacra. Biblia Sacra. Vulgatæ Editionis,* Barcelona, Librería Religiosa, MDCCCLXII [=1862].
- Biografía Eclesiástica 1852: Biografía Eclesiástica Completa. Vida de les personajes del antiguo y nuevo testamento; de todos los santos que venera la Iglesia, papas y eclesiásticos célebres por sus virtudes y talentos, en orden alfabético. Redactado por una reunión de Eclesiásticos y literatos...*, tom V, Madrid / Barcelona, Imprenta y Librería de D. Eusebio Aguado / Imprenta y Librería de D.J.M. de Grau y Compañía, 1852.
- Catálogo BNM. Catálogo Automatizado de la Biblioteca Nacional.* Libros antiguos hasta 1831 (<http://www.bne.es/cgi-bin/...>) [1997].
- CETEDOC: CETEDOC Library of Christian Latin Texts (CLCLT-3),* Universitas Catholica Lovaniensis. Lovanii Novi, Brepols / Turnhout, 1996. [CD ROM]
- Concordantiae 1837: Sacrorum Bibliorum Vulgatæ Editionis Concordantiæ,* Insulis, Ex Officina L. Lefort, Bibliopolæ, 1837.
- Concordantiae 1977: Novae Concordantiae Bibliorum Sacrorum Iuxta Vulgatam Versionem Critica Editam quas digessit Bonifatius Fischer OSB,* Stuttgart-Bad Camstatt, Frommann-olzboog, 1977, 5 vols.
- Concordantiarum 1864: PP. DE RAZE, DE LACHAUD i FLANDRIN, S.I., Concordantiarum SS. Scripturæ Manuale,* Barcelona, Librería Religiosa, MDCCCLXIV [=1864].
- DHGE: Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques,* Mgr Baudrillard *et al.*, dir., 24 vols. [fins a l'H], París, Librairie Letouzey et Ané, 1912-1993.
- D.Sp.: Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et histoire,* M. Viller, S.J. *et al.*, dir., 17 vols., París, Beauchesne, 1937-1995.
- DTC: Dictionnaire de Théologie Catholique,* A. Vacant, E. Mangenot i É. Amann, dir., 33 vols., París, Librairie Letouzey et Ané, 1931- 1950.
- E. Cat.: Enciclopedia Cattolica,* Mons. Pio Paschini, dir., 12 vols., Ciutat del Vaticà, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, 1949-1954.
- ERC: Enciclopedia de la religión católica,* R.D. Ferreres, dir., 7 vols., Barcelona, Dalmau y Jover, 1950-1956.
- Espasa: Enciclopedia Universal Ilustrada europeo-americana,* 70 vols. (més 10 d'apèndixs i 29 suplementes fins a 1994), Bilbao / Madrid / Barcelona, Espasa-Calpe, 1908-1930.
- GEC: Gran Enciclopèdia Catalana,* 15 vols., Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987.
- PHI: Latin Texts / Bible versions,* The Packard Humanities Institute, 1991. [CD ROM]
- Sagrada Biblia,* versió d'Eloíno Nàcar Fuster i Alberto Colunga, O.P., Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXII [=1972] (31a ed.).

3) Referències citades

- AGUILAR 1981-1995: Francisco AGUILAR PIÑAL, *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII*, 8 vols., Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1981-1995.
- AGUILAR 1996: Francisco AGUILAR PIÑAL, «Poesía», dins Francisco Aguilar Piñal, ed., *Historia literaria en el siglo XVIII*, Madrid, Trotta / Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, 43-134.
- AGUILÓ 1923: Mariano AGUILÓ Y FUSTÉR, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923.
- AGUSTÍ 1993: Alfred AGUSTÍ I FARRENY, «Els concilis de la Tarraconense. Algunes aportacions a la història de la llengua catalana», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXVII [=Miscel·lània Jordi Carbonell, 6] (octubre 1993), 53-94.
- AINAUD *et al.* 1947: Juan AINAUD, José GUDIOL i F.-P. VERRIÉ, *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona*, vol. I, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Instituto Diego Velázquez), 1947.
- ALBAREDA 1977: Anselm M. ALBAREDA, *Història de Montserrat* (sisena edició, revisada i ampliada per Josep Massot i Muntaner), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977.
- ALBAREDA 1990: Joaquim ALBAREDA, «L'actitud dels eclesiàstics catalans a la guerra de Successió (1705-1714)», *Anuari de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*, Tarragona, IET Ramon Berenguer IV / Diputació de Tarragona, 1988, 9-26.
- ALBAREDA 1993: Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Vicens Vives, 1993.
- ALBAREDA 1995: Joaquim ALBAREDA, «La cultura catalana en el temps de la Il·lustració», dins Joaquim Albareda i Salvadó, dir., *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII* [=Borja de Riquer i Permanyer, dir., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. V], Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, 49-57.
- ALBAREDA 1996: Joaquim ALBAREDA, «Societat i cultura en la Catalunya del set-cents», dins Pere Gabriel, dir., *El set-cents* [=Història de la cultura catalana, vol. III], Barcelona, Edicions 62, 1996, 85-120.
- ALBAREDA ed. 1996: *Escrits polítics del segle XVIII*. Tom I. *Despertador de Catalunya* i altres textos, ed. de Joaquim Albareda, Barcelona / Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives / Eumo Editorial, 1996.
- ALBERCH 1983: Ramon ALBERCH I FUGUERAS, *Guia-inventari de l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona*, Girona, Ajuntament de Girona, 1983.
- ALBERICH & ROS 1993: Joan ALBERICH i Montserrat ROS, *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana (Biblioteca Universitària, 13), 1993.
- ALBERTÍ 1966-1970: *Diccionari biogràfic*, 4 vols., Barcelona, Albertí editor, 1966-1970. [Vol. II, p. 151, «Eura i Martró, Agustí».]
- ALCINA ed. 1986: Fray Luis de LEÓN, *Poesía*, ed. de Juan Francisco Alcina, Madrid, Cátedra (Letras Hispánicas, 184), 1986.
- ALEGRET 1993: Joan ALEGRET, *Projecte docent per optar a la plaça de Catedràtic d'Universitat de Filologia Catalana...*, Palma, [exemplar mecanografiat], setembre 1993.
- ALEMANY & SANSANO 1989: Rafel ALEMANY I FERRER i Gabriel SANSANO, «El valencià Francesc Ramon González i les seues composicions catalanes del "Sacro Monte Parnasso" (1687)», dins Antoni M. Badia i Margarit i Michel Camprubí, ed., *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988), vol. II, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 247-265.
- ALIER 1993: Roger ALIER, «Pensament, art i cultura a la Barcelona del segle XVIII», dins Jaume Sobrequés i Callicó, dir., *El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)* [=Història de Barcelona, vol. V], Barcelona, Ajuntament de Barcelona / Enciclopèdia Catalana, 1993, 323-371.

- ALONSO 1974: Dámaso ALONSO, *Góngora y el "Polifemo"*, 3 vols., Madrid, Gredos (Biblioteca Románica Hispánica. VI. Antología Hispánica, 17), 1974 (6a ed.).
- ALTÉS ed. 1990: Benet RIBAS I CALAF (1735-1812), *Història de Montserrat (888-1258)*, ed. de Francesc Xavier Altés i Aguiló, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 19), 1990.
- ÁLVAREZ 1990: María ÁLVAREZ MARTÍNEZ, *Conformaciones literarias del tema de la muerte en la lírica española*, Madrid, Servicio de Reprografía. Editorial de la Universidad Complutense de Madrid, 1990.
- ANDRÉS 1956: Melquíades ANDRÉS MARTÍN, «Reforma y estudio de Teología entre los agustinos reformados españoles (1431-1550)», *Anthologica Annua*, 4 (1956), 439-462.
- ANDRÉS 1994: Ramón ANDRÉS, *Tiempo y caída*, 2 vols., Barcelona, Quaderns Crema, 1994.
- ANGUERA ed. 1980: Josep ULLASTRA, *Grammatica cathalana*, ed. crítica de Montserrat Anguera, Barcelona, Bibliograf, 1980.
- ANÒNIM 1879: «Los dos testamentos del Rector de Vallfogona», *La Veu del Montserrat*, II (1879), 123-124 i 128.
- ANTÓN 1998: Javier ANTÓN PELAYO, *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747-1807)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (Monografies Manuscrits, 4), 1998.
- Apòcrifs 1990: *Apòcrifs del Nou Testament*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya / Fundació Enciclopèdia Catalana (Clàssics del Cristianisme, 17), 1990.
- ARCE 1981: Joaquín ARCE, *La poesía del siglo ilustrado*, Madrid, Alhambra, 1981.
- ARCE 1982: Joaquín ARCE, «La poesía en el siglo XVIII», dins José María Díaz Borque [dir.], *Historia de la literatura española*. III. Siglos XVIII y XIX, Madrid, Taurus, 1982, 137-198.
- ARELLANO 1637: Luis [RAMÍREZ] DE ARELLANO, *Avisos para la muerte. Escritos por algunos ingenios de España. Y en esta última impresión añadido un Romance Catalan al mesmo asunto del Doctor Raphael Nogues [...] Recogidos, y publicados por don ...*, Barcelona, Gabriel Nogués, 1637.
- ARELLANO ed. 1991: Francisco de QUEVEDO, *Los sueños*. Versiones impresas: *Sueños y discursos. Juguetes de la niñez. Desvelos soñolientos*, ed. Ignacio Arellano, Madrid, Cátedra (Letras Hispánicas, 335), 1991.
- ARGAIZ 1677: Gregorio de ARGAIZ, *La Perla de Cataluña. Historia de Nuestra Señora de Monserrate. Escrita por el Maestro Fray ...*, cronista de la Religión de San Benito, Madrid, Imprenta de Andrés García de la Iglesia, 1677.
- ARIÈS 1977: Philippe ARIÈS, *L'homme devant la mort*, Paris, Éditions du Seuil, 1977. [Trad. esp.: *El hombre ante la muerte*, Madrid, Taurus, 1983.]
- ARMANGUÉ 1996: Joan ARMANGUÉ I HERRERO, *Llengua i cultura a l'Alguer durant el segle XVIII: Bartomeu Simon*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 47), 1996.
- ARMANYÀ [1752]: Francisco ARMANÀ [sic], *Translacion de los Agustinos Calzados de Barcelona de su Antigo al Nuevo Real Convento de la misma Ciudad. Relacion de las festivas aclamaciones con que manifestaron su gratitud à ambas Magestades en los dias 30. y 31. de Diciembre [sic] de 1750. y 1. de Enero de 1751. y del Regio Funeral, con que expressaron su fina memoria a su Augusto, y Beneficentissimo Fundador el S^r. Don Phelipe V (que de Dios goza.) dispuesta por el R.P. Lector Jubil. Fr. ... [..]*, Barcelona, Pablo Nadal Impresor, s.d. [Les censures i aprovacions són entre set. i nov. de 1751.]
- ARMANYÀ 1764: Francisco ARMAÑÀ, *Oracion que dixo el P.M.Fr. ...*, dins *Oracion, e inscripciones en las sumptuosas exequias, que el convento del P.S. Agustin de Barcelona dedicó en su real templo a la pia memoria de su dignissimo hijo, amante padre, y generoso bienechor, el Il^{mo}. Sr. D. Fr. Agustin de Eura, Obispo de Orense, del Consejo de S.M. en los dias 29, y 30 de enero de 1764*, Barcelona, Juan Nadal impresor, s.d. [1764], 1-20.
- ARXIDUC 1871: ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR, *Die Balearen in Wort und Bild Geschildert*, vol. II, 1871. [Trad. esp.: *La cultura [=Las Baleares descritas por la palabra y el grabado, XII]*, Palma de Mallorca, Imprenta Mossèn Alcover, 1965.]

- AULESTIA 1872: A[ntoni] AULESTIA Y PUJAN, «La tradició literaria catalana en los siglos XVII y XVIII», *La Renaxensa*, III (1872), 33-37. [Reproduït a: *Estudis historichs*, vol. II, Barcelona, Il·lustració Catalana, s.d., 5-20.]
- AZAUSTRE & CASAS 1997: Antonio AZAUSTRE i Juan CASAS, *Manual de retórica española*, Barcelona, Ariel, 1997.
- BADA 1988: Joan BADA, «La vida religiosa popular catalana a l'època de Carles III (1)», *Pedralbes*, 8/II [=Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya] (1988), 459-477.
- BADIA & LAMUELA ed. 1983: Bernat METGE, *Obra completa de ...*, ed. Lola Badia i Xavier Lamuela, Barcelona, Selecta, 1983 (3a ed.).
- BALAGUER 1863: Víctor BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, vol. V, Barcelona, Libreria de Salvador Manero, 1863.
- BALASCH 1979: M[anuel] B[ALASCH], «Ovidi als Països Catalans», dins Joaquim Molas i Josep Massot i Muntaner, dir., *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979, 527.
- BALDELLÓ 1970: Francisco BALDELLÓ, «El villancico en Barcelona», *Divulgación histórica de Barcelona*, vol. XIII, Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1970, 193-198.
- BALLOT 1821 : Josep Pau BALLOT, *Gramàtica y apología de la llengua cathalana*, Barcelona, Imp. Joan Francisco Piferrer, s.d. [1821]. [Ed. facsimil: Barcelona, Alta Fulla, 1987.]
- BALSALOBRE 1989: Pep BALSALOBRE, «De la dansa macabra a l'anatomia mental. A propòsit d'Agustí Eura», dins Albert Rossich i August Rafanell, ed., *El barroc català*. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1989, 567-593.
- BALSALOBRE 1993: Pep BALSALOBRE, [Recensió a:] «Francesc FELIU, Sadurní MARTÍ, Francesc TEN i Josep VICENS, eds., *Tractar de nostra llengua catalana. Apologues setcentistes de l'idioma al Principat*, Vic / Girona, Eumo Editorial / Universitat de Girona / Estudis Universitaris de Vic (Biblioteca Universitària. Història de la llengua 2), 1992», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 12 (1993), 463-467.
- BALTRUŠAITIS 1955: Jurgis BALTRUŠAITIS, *Le Moyen Âge fantastique. Antiquités et exotismes dans l'art gothique*, París, Flammarion, 1955. [Trad. esp.: *La Edad Media fantástica. Antigüedades y exotismos en el arte gótico*, Madrid, Cátedra, 1994 (3a ed.).]
- BANDERIER 1996: Gilles BANDERIER, «L'image du paon (*Sepmaine*, IV, 171-184) chez les continuateurs de Du Bartas», *Nouvelle Revue du Seizième Siècle*, 14/1 (1996), 77-89.
- BARCELÓ 1949: Luis BARCELÓ BOU, «Notas referentes al convento de agustinos de Palamós», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, IV (1949), 304-310.
- BARGALLÓ 1987: Josep BARGALLÓ VALLS, *Literatura catalana del segle XVI al XVIII*, Barcelona, Teide (El Blau Mari, 2), 1987.
- BARGALLÓ 1991: Josep BARGALLÓ VALLS, *Manual de mètrica i versificació catalanes*, Barcelona, Empúries, 1991.
- BARRAQUER 1906: Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. II, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906.
- BARRAQUER 1915-1917: Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, 4 vols., Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915-1917.
- BATLLORI 1968: Miquel BATLLORI, S.I., «Les relacions culturals hispano-franceses al segle XVIII», dins *Catalunya a l'època moderna. Recerques d'història cultural i religiosa*, ed. Josep M. Benítez i Riera, Barcelona, Edicions 62, 1971, 383-420. [1a ed. en espanyol i sense notes, Madrid, 1968.]
- BERNAT 1916: J. BERNAT I DURÁN, *Ànima catalana*, Barcelona, Impremta d'Antoni Virgili, 1916.
- BERRUECO 1992: P. Manuel BERRUECO (O.S.A.), *Los agustinos en Cataluña*, Barcelona, [edició d'autor], 1992.
- BERTUCCI 1967: Sadoc M. BERTUCCI, «Moner, Dalmazio», dins *Bibliotheca Sanctorum*, vol. IX, Roma, Città Nuova Editrice, 1967, 545-547.

- BETRÁN *et al.* 1990: José Luis BETRÁN, Antonio ESPINO i Lluís Ferran TOLEDANO, «Els miracles a la Catalunya de l'Antic Règim», *L'Avenç*, 137 (1990), 28-35.
- BETRÁN *et al.* 1992: José Luis BETRÁN, Antonio ESPINO i Lluís Ferran TOLEDANO, «Pere Serra i Postius y el criticismo en la Barcelona de la primera mitad del siglo XVIII», *Manuscripts*, 10 (gener 1992), 315-329.
- BEUGNET 1905: A. BEUGNET, «Barbeyrac, Jean», dins A. Vacant, E. Mangenot i É. Amann, dir., *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. II, París, Librairie Letouzey et Ané, 1905, cols. 385-386.
- BIBLIOTECA DE CATALUNYA 1996: *Typographica. L'edició catalana, del llibre incunable al 1939*, Introducció de Joana Escobedo, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1996.
- BIEDERMAN 1989: Hans BIEDERMAN, *Knaurs Lexikon der Symbole*, Múnic, Droemersche Verlagsarslt Th. Knauer Nachf., 1989. [Trad. esp.: *Diccionario de símbolos*, Barcelona, Paidós, 1993.]
- BLANC 1873: Joseph BLANCH, *Matalás de tota llana; poesías del canonge ...*, Barcelona, Estampa Religiosa y Científica del hereu d'en Pau Riera (Folletí de la Renaxensa), 1873.
- BLECUA ed. 1969-1981: Francisco de QUEVEDO, *Obra poética*, 4 vols., ed. de José Manuel BLECUA, Madrid, Castalia, 1969-1981.
- BLECUA ed. 1983: LOPE DE VEGA, *Poesía lírica*, ed. de José Manuel BlecuA, Madrid, Castalia, 1983 (2a ed.).
- BLECUA ed. 1986: Francisco de QUEVEDO, *Poemas escogidos*, ed. de José Manuel BlecuA, Madrid, Castalia (Clásicos Castalia, 69), 1986.
- BLECUA 1988: Alberto BLECUA, *Manual de crítica textual*, Madrid, Castalia, 1988.
- BLOCH 1972: Ernst BLOCH, *Vorlesungen zur Philosophie der Renaissance*, Frankfurt, Suhrkamp, 1972. [Trad. cat.: *La filosofia del Renaixement*, Barcelona, Edicions 62 / Diputació de Barcelona, 1982.]
- BLUM 1989: Claude BLUM, *La représentation de la mort dans la littérature française de la Renaissance*, 2 vols., París, Librairie Honoré Champion, Editeur, 1989.
- BOADAS 1986: Joan BOADAS I RASET, *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*, Girona, Ajuntament de Girona / Institut d'Estudis Gironins / Diputació de Girona (Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, 13), 1986.
- BOFARULL 1903: Jaume BOFARULL, «Codexs catalans de la Biblioteca Provincial de Tarragona», *Revista de Bibliografia Catalana*, 6 (1903), 168-216.
- BOHIGAS *et al.* 1974: Pere BOHIGAS, Anscari M. MUNDÓ, i Amadeu-J. SOBERANAS, «Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits», *Biblioteconomia*, 77-78 (1973-1974), 93-99. [Reeditat en forma d'opuscle solt: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1977.]
- BOIXAREU ed. 1996: Rafael D'AMAT I DE CORTADA. Baró de Maldà, *Calaix de sastre (volum vuitè: 1808-1810)*, ed. de Ramon Boixareu, Barcelona, Curial Edicions Catalanes (Biblioteca Torres Amat. Nova etapa, 17), 1996.
- BONASTRE 1989: Francesc BONASTRE, «El barroc musical a Catalunya», dins Albert Rossich i August Rafanell, ed., *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1989, 447-475.
- BONASTRE 1996: Francesc BONASTRE, «La música a Catalunya al segle XVIII», dins Pere Gabriel, dir., *El set-cents [=Història de la cultura catalana, vol. III]*, Barcelona, Edicions 62, 1996, 247-271.
- BONET 1984: Joan BONET I BALTA, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- BORRÀS 1987: Antoni BORRÀS I FELIU, «Orígens del Col·legi de Sant Martí, de la Companyia de Jesús, a Girona (1551-1583) segons la documentació de l'Arxiu General de l'Orde de Roma», *Annals. Institut d'Estudis Gironins*, XXIX (1987), 179-193.
- BOSC 1701: Baltasar BOSCH DE CENTELLAS Y CARDONA, *Prácticas de visitar los enfermos y ayudar á bien morir*, Anvers, Balthasar de Wolschaten, 1701. [Madrid, Viuda de Barco Lopez, 1820.]

- BOUZA 1990: José Luis BOUZA ÁLVAREZ, *Religiosidad contrarreformista y cultura simbólica del barroco*, Madrid, CSIC. Instituto de Filología (Biblioteca de Dialectología y Tradiciones Populares, XXV), 1990.
- BOVER 1868: Joaquín María BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, 2 vols., Palma [de Mallorca], Imprenta de P.J. Gelabert, 1868. [Ed. facs.: Barcelona / Sueca, Curial (Documents de Cultura-Facsímils), 1976.]
- BOVER 1986: August BOVER, «La natura capgirada: *El desembre congelat* i les nades de Francesc Fontanella», dins Lola Badia i Josep Massot i Muntaner, ed., *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. I, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Universitat Autònoma de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, 101-131.
- BOVER 1996: August BOVER i FONT, «Literatura i models de llengua. Algunes reflexions sobre el cas de l'Alguer», *Llengua & Literatura*, 7 (1996), 317-329.
- BOVER ed. 1987: Pere SERAFÍ, *Antologia poètica*, ed. d'August Bover, Barcelona, Edicions 62 (El Garbell, 24), 1987.
- BRAMBILLA 1984: Franca BRAMBILLA AGENO, *L'edizione critica dei testi volgari*, Pàdua, Editrice Antenore, MCMLXXXIV [=1984] (2a ed. revisada i ampliada).
- BRIQUET 1923: C.M. BRIQUET, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, 4 vols., Leipzig, Verlag von Karl W. Hiesermann, 1923 (2a ed.).
- BROWN 1989a: Kenneth BROWN, «El barroc literari català i castellà: contextos, textos i intertextos», dins Albert Rossich i August Rafanell, ed., *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1989, 513-530.
- BROWN 1989b: Kenneth BROWN, «Encara més sobre Pere Serra i Postius», dins Antoni M. Badia i Margarit i Michel Camprubí, ed., *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988), Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 267-289.
- BROWN ed. 1989: Francesc TEGELL, *Poema anafòric*, ed. de Kenneth Brown, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- BROWN & MELCHOR 1995: Kenneth BROWN i Vicent de MELCHOR, *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 45), 1995.
- BULBENA 1899: Antoni BULBENA, *Primer assaig de bibliografia mont-serratina*, Barcelona, 1899 (2a ed.).
- BURGOS 1996: Javier BURGOS RINCÓN, «Los libros privados del clero. La cultura del libro del clero barcelonés en el siglo XVIII», *Manuscrits*, 14 (gener 1996), 231-258.
- BUSQUETS 1994: Joan BUSQUETS DALMAU, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, 2 vols., Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Girona (Biblioteca Abat Oliva, 136 i 140), 1994.
- BUSQUETS & SIMON 1993: Joan BUSQUETS i Antoni SIMON, *Girona al segle XVII*, Girona, Ajuntament de Girona / Diputació de Girona (Quaderns d'història de Girona), 1993.
- CAGNAT 1995: Constance CAGNAT, *La Mort classique. Écrire la mort dans la littérature française en prose de la seconde moitié du XVIIe siècle*, París, Honoré Champion Éditeur, 1995.
- CAHNER 1984: Max CAHNER, «Contribució al coneixement de l'ús lingüístic entre els escriptors catalans de la fi del segle XVIII», *EUC*, XXVI [=Estudis de llengua i literatura catalana oferts a R. Aramon i Serra, IV], Barcelona, Curial, 1984, 5-16.
- CALAMÓN 1736: José CALAMÓN DE LA MATA, *Glorias sagradas, aplausos festivos y elogios poeticos en la perfeccion del hermoso magnifico templo de la Santa Iglesia Cathedral de Salamanca, y colocacion de el Augustissimo Sacramento en su nuevo sumptuoso tabernaculo*, Salamanca, Imprenta de la S. Cruz, 1736.
- CALLAHAN 1984: William J. CALLAHAN, *Church, Politics, and Society in Spain, 1750-1874*, Cambridge, Harvard University Press, 1984. [Trad. esp.: *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Madrid, Nerea, 1989.]

- CAMACHO 1969: Eduardo CAMACHO GUIZADO, *La elegía funeral en la poesía española*, Madrid, Gredos (Biblioteca Románica Hispánica, II. Estudios y Ensayos, 130), 1969.
- CANAL 1832: José de la CANAL, *España Sagrada*, vol. XLV, Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1832.
- CANDAU 1993: Mª Luisa CANDAU CHACÓN, *La carrera eclesiástica en el siglo XVIII. Modelos, cauces y formas de promoción en la Sevilla rural*, Sevilla, Universidad de Sevilla. Secretariado de Publicaciones, 1993.
- CANELLAS ed. 1976-1980: Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, ed. d'Àngel Canellas López, 7 vols., Saragossa, Institución "Fernando el Católico" (C.S.I.C.), 1976-1980.
- CAÑEDO & ARELLANO 1987: Jesús CAÑEDO i Ignacio ARELLANO, «Observaciones provisionales sobre la edición y anotación de textos del Siglo de Oro», dins Jesús Cañedo i Ignacio Arellano, ed., *Edición y anotación de textos del Siglo de Oro*. Actas del Seminario Internacional para la edición de Textos del Siglo de Oro, Pamplona. Universidad de Navarra. 10-13 de diciembre de 1986, Pamplona, EUNSA, 1987, 339-355.
- CARBONELL 1967: Jordi CARBONELL, «L'obra literària de Joan Ramis i Ramis», *Revista de Menorca*, LV (1967), 5-64.
- CARBONELL 1971-1972: Jordi CARBONELL, «Antoni Febrer i Cardona i el comte d'Aiamans, dues figures de la Il·lustració», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 34 (1971-1972), 87-146.
- CARBONELL 1977: Jordi CARBONELL, «La literatura catalana durant el període de transició del segle XVIII al segle XIX», dins Germà Colon, ed., *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Basilea, 22-27 de març de 1976, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977, 269-313.
- CARBONELL ed. 1968: Joan RAMIS, *Lucrècia*, ed. de Jordi Carbonell, Barcelona, Edicions 62 (Antologia Catalana, 40), 1968.
- CARBONELL et al. 1980: Antoni CARBONELL, Anton M. ESPADALER, Jordi LLOVET i Antònia TAYADELLA, *Literatura catalana. Dels inicis als nostres dies*, Barcelona, Edhasa, 1980 (2a ed. corregida i ampliada).
- CARO 1978: Julio CARO BAROJA, *Las formas complejas de la vida religiosa (Siglos XVI y XVII)*, Madrid, Akal, 1978. [Madrid, Sarpe, 1985.]
- CARREIRA 1998: Antonio CARREIRA, «Introducción» a Luis de GÓNGORA, *Romances*, edició crítica de ..., [4 vols.], vol. I, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, 15-48.
- CARRERA 1951: Jaume CARRERA I PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, 2 vols., Barcelona, Bosch, 1951.
- CARRERAS BULBENA 1927-1928: Joseph Rafel CARRERAS, «Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui ilustren aquesta Academia», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XIII (1927-1928), 179-237, 262-306 i 359-384.
- CARRERAS CANDI 1930: Francesch CARRERAS Y CANDI, «La fundació de l'Academia dos cents anys enrera inicià lo nou conreu literari», dins *Escritos académicos publicados con motivo del segundo centenario de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona por los miembros numerarios de la misma. 1729-1929*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1930, 12-17.
- CARREYRE 1926: J. CARREYRE, «LECLERC, Jean», dins A. Vacant, E. Mangenot i É. Amann, dir., *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. IX, París, Librairie Letouzey et Ané, 1926, cols. 105-107.
- CASACUBERTA 1925: Josep Maria de CASACUBERTA, «Documents per a la història externa de la Llengua Catalana en l'època de la decadència. I: La "Controvèrsia sobre la perfecció de l'Idioma Català" d'Antoni de Bastero», *Revista de Catalunya*, III (1925), 473-484.
- CASANOVAS 1931: P. Ignasi CASANOVAS, S.J., «Estudi preliminar. El Dr. Josep Finestres, centre cultural de Catalunya en el segle XVIII. Conferències donades a la Biblioteca Balmes del 28 d'abril al 12 de maig de 1924», dins *Josep Finestres. Estudis biogràfics [=Documents per la història cultural de Catalunya en el segle XVIII]*, vol. I], Barcelona, Balmes, 1931.
- CASO 1988: José Miguel CASO GONZÁLEZ, «La literatura del barroquismo al rococó», dins *La época de los primeros borbones*, vol. II: *La cultura española entre el Barroco y la Ilustración (circa*

- 1680-1759) [= *Historia de España*. Fundada por Ramón Menéndez Pidal. Dirigida por José María Jover Zamora, tom XXIX], Madrid, Espasa-Calpe, 1988 (2a ed.), 259-310.
- CASTELLET & MOLAS 1969: J.M. CASTELLET i Joaquim MOLAS, *Ocho siglos de poesía catalana*, Madrid, 1969. [Refosa a: *Antología general de la poesía catalana*, Barcelona, Edicions 62 i "La Caixa" (MOLC, 23), 1979.]
- CASTELLS 1982: Narcís CASTELLS i CALZADA, «L'estructura familiar de la població gironina el 1631», *Estudi General*, 2 [=Girona a l'època moderna: demografia i economia] (1982), 107-164.
- CASTELLS *et al.* 1992: Ramon CASTELLS LLAVANERA, Bernat CATLLAR GOSÀ i Josep RIERA MICALÓ, *Girona ciutat. Catàleg de plànols de la ciutat de Girona des del segle XVII al XX*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona / Ajuntament de Girona, 1992.
- Catàleg 1995: *Catàleg dels incunables de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona*, Introducció, edició i índexs de Jordi Torra i catalogació de Montserrat Lamarca, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1995.
- CATENA 1980: Elena CATENA, «Características del siglo XVIII», dins José María Díez Borque [dir.], *Historia de la Literatura Española*. III. Siglos XVIII y XIX, Madrid, Taurus, 1980, 13-89.
- CAZELLES 1973: Henri CAZELLES, dir., *Introduction à la Bible*, II, Tournai / París, Desclée et Cie. Éditeurs, 1973. [Trad. esp.: *Introducción crítica al Antiguo Testamento* [= *Introducción a la Biblia*, II], Barcelona, Herder, 1989.]
- CERDÀ & MARTÍNEZ-GIL 1996: Jordi CERDÀ SUBIRACHS i Víctor MARTÍNEZ-GIL, «L'utopisme lingüístic a la Catalunya de la Il·lustració i del primer Romanticisme», *Els Marges*, 55 (maig 1996), 29-49.
- CEREZAL 1932: P.M. CEREZAL, «Capítulos de la Provincia de Aragón», dins «Documentos históricos», *Archivo Agustiniiano*, XXXVIII (1932), 257-271.
- CEREZAL 1933: P.M. CEREZAL, «Capítulos de la Provincia de Aragón», dins «Documentos históricos», *Archivo Agustiniiano*, XXXIX (1933).
- CERVAENS 1911: José CERVAENS Y RODRIGUEZ, *Litteraturas mortas (Breves estudios sobre as litteraturas gallega, euskara, italiana e catalã)*, Oporto, Lopes & C^a Successor-Editor, 1911.
- CHARTIER 1976: Roger CHARTIER, «Les arts de mourir, 1450-1600», *Annales ESC*, XXXI/1 (gener-febrer 1976), 51-75.
- CHASTEL 1955: André CHASTEL, «Le baroque et la mort», dins *Retorica e Barocco. Atti del III Congresso Internazionale di Studi Umanistici*. Venezia, 15-18 giugno 1954, Roma, Centro Internazionale di Studi Umanistici, 1955, 33-46.
- CHAUNU 1976: Pierre CHAUNU, «Mourir à Paris (XVIe-XVIIe-XVIIIe siècles)», *Annales ESC*, XXXI/1 (gener-febrer 1976), 29-50.
- Cinquenta años* 1968: *Cinquenta años de la antigua Biblioteca de Cataluña*, Barcelona, Biblioteca Central de la Diputación de Barcelona, 1968.
- CIRICI 1976: Alexandre CIRICI, *Barcelona pam a pam*, Barcelona, Teide, 1976 (4a ed. corregida).
- CLARA 1983: Josep CLARA, «Notícies inèdites sobre els claustrs de Ripoll, Palamós i Peralada», *Revista de Girona*, 103 (segon trimestre de 1983), 123-128.
- COLL 1947: Fray José Mª COLL, O.P., «El beato Dalmacio Moner, O.P. Ensayo cronológico de su vida, sus estudios y enseñanza en la orden dominicana», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, II (1947), 229-243.
- COLL 1948: Fray José Mª COLL, O.P., «El beato Dalmacio Moner, O.P. y los hombres de su tiempo», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, III (1948), 3-35.
- COLL I ALENTORN 1948: Miquel COLL I ALENTORN, «Pròleg» a Bernat BOADES, *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, IV, ed. d'Enric Bagué, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, A 60), 11-89. [Reproduït a: *Historiografia*. Obres de Miquel Coll i Alentorn I, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 21), 1991, 431-468.]

- COLÓN & SOBERANAS 1986: Germà COLON i Amadeu-J. SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana (Biblioteca Universitària, 7), 1986.
- COMAS 1972: Antoni COMAS, *Història de la literatura catalana*, vol. IV, Esplugues de Llobregat, Ariel, 1972. [4a ed., vols. V i VI, Barcelona, Ariel, 1985.]
- COMAS 1973: Antoni COMAS, «Una traducció catalana d'Ovidi, de fra Agustí Eura», dins *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, Barcelona, 1973, pp. 141-164. [Reproduït a: *Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Curial, 1985, 161-179.]
- COMAS 1976: Antoni COMAS, «La consciència històrico-política en els poetes catalans del segle XVIII», dins *Problemes de llengua i literatura catalanes*, Montserrat, 1976, 275-295. [Reproduït a: *Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Curial, 1985, 142-160.]
- COMAS 1978: Antoni COMAS, *Literatura. La decadència*, Barcelona, Dopesa (Conèixer Catalunya), 1978.
- COMERMA s.d.: Josep COMERMA VILANOVA, pvre., *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Editorial Políglota, s.d. [Les aprovacions són de 1923.]
- CORNET 1890: Cayetano CORNET Y MAS, *Tres días en Montserrat. Guía histórico-descriptiva*, 3ª. edició notablement augmentada y corregida, Barcelona, 1890.
- COUTURE 1962: Roger A. COUTURE, O.M.I., *L'imputabilité morale des premiers mouvements de sensualité de Saint Thomas aux Salmanticenses*, Roma, Presses de l'Université Grégorienne (Analecta Gregoriana. vol. 124 Series Facultatis Theologicae: sectio B, n. 41), 1962.
- CRASSET 1714: Jaume CRASSET, *Modo, preparacio, y practica de morir be; y de ajudar a be morir. Recopilacio de las obras del Rnt. P. ... de la Companyia de Jesvs*, Olot, Miquel Roldán, s.d. [Aprov. de gener 1714.]
- CUETO 1952: Leopoldo Augusto de CUETO, *Poetas líricos del siglo XVIII*. vol. 1, Madrid, Atlas (Biblioteca de Autores Españoles, 61), 1952. [1a ed.: 1869.]
- DEDIEU 1932: J. DEDIEU, «Barbeyrac (Jean)», dins Mdr. Alfred Baudrillart, A. De Meyer i Ét. Van Cauwenbergh, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, vol. VI, París, Librairie Letouzey et Ané, 1932, 650.
- DELUMEAU 1971: Jean DELUMEAU, *Le Catholicisme entre Luther et Voltaire*, París, P.U.F., 1971. [Trad. esp.: *El catolicismo de Lutero a Voltaire*, Barcelona, Labor, 1973.]
- DELUMEAU 1973: Jean DELUMEAU, *Naissance et affirmation de la Réforme*, París, P.U.F, 1973 (3a ed.). [Trad. esp.: *La reforma*, Barcelona, Labor, 1985.]
- DESCHAMPS 1870: *Dictionnaire de géographie ancienne et moderne [...] par un bibliophile [Pierre Deschamps]*, París, Librairie de Firmin Didot Frères, Fils et Cie, 1870.
- DISDIER 1931: M. Th. DISDIER, «Augustin de Eura», dins Mdr. Alfred Baudrillart, A. De Meyer i Ét. Van Cauwenbergh, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, vol. V, París, Librairie Letouzey et Ané, 1931, 438.
- DODIN 1957: André DODIN, «DU PIN (Louis-Ellies)», dins *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et histoire*, M. Viller, S.J. et al., dir., III, París, Beauchesne, 1957, cols. 1825-1831.
- DOMINGO 1985: Andreu DOMINGO, «El discurs eclesiàstic sobre la mort: els sermons funeraris», *L'Avenç*, 78 (gener 1985), 72-75.
- DOMÍNGUEZ 1947-1951: J. DOMÍNGUEZ BORDONA, «La Biblioteca de Don Ramón Foguet, canónigo tarraconense (1725-1794)», dins *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, vol. I, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951, 243-253.
- DOMÍNGUEZ 1954: Jesús DOMÍNGUEZ BORDONA, *Manuscritos de la Biblioteca Pública de Tarragona*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramón Berenguer IV", 1954.
- DOMÍNGUEZ 1970: Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, *La sociedad española en el siglo XVII. II. El estamento eclesiástico*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Monografías histórico-sociales, VIII), 1970.
- DOMÍNGUEZ 1976: Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Sociedad y Estado en el siglo XVIII español*, Barcelona, Ariel, 1976.

- DOMÍNGUEZ & GARCÍA ed. 1994: *Johannis AEGIDII ZAMORENSIS, Historia naturalis*, 3 vols., ed. d'Avelino Domínguez García i Luis García Ballester, Salamanca, Consejería de Cultura y Turismo. Junta de Castilla y León, 1994.
- DUARTE & MASSIP 1991: Carles DUARTE i Àngels MASSIP, *Síntesi d'història de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions de la Magrana (L'Esparver Llegir, 2), 1991. [La 1a ed. és de 1981; aquesta és corregida i augmentada.]
- DURAN 1955: Félix DURÁN CAÑAMERAS, «Tradiciones sobre la devoción a los ángeles. Notas sobre la intervención angélica en la vida religiosa de Cataluña recogidas en la obra de Serra y Postius "Prodigios y finezas de los Santos Ángeles"», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXVIII (1955), 255-264.
- DURAN 1973: Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, vol. I, Barcelona, Curial (Documents de Cultura, 2), 1973.
- DURAN 1982: Eulàlia DURAN, «Unes cartes amoroses del segle XVI en català», *L'Espill*, 15 (tardor 1982), 25-51.
- DUTTON & SÁNCHEZ ed. 1993: Bernardo de GORDONIO, *Lilio de Medicina*, ed. de Brian Dutton i M.ª Nieves Sánchez, Madrid, Arco/Libros, 1993.
- EGIDO 1979: Teófanos EGIDO, «El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII», dins Antonio Mestre Sanchis, dir., *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* [=Ricardo García-Villoslada, dir., *Historia de la Iglesia en España*, IV], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXIX [=1979], 124-249.
- EGIDO 1990: Aurora EGIDO, *Fronteras de la poesía en el Barroco*, Barcelona, Crítica, 1990.
- EGIDO 1996: Teófanos EGIDO, «Religión», dins Francisco Aguilar Piñal, ed., *Historia literaria en el siglo XVIII*, Madrid, Trotta / Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, 739-814.
- ESCRIBANO 1996: José María ESCRIBANO ESCRIBANO, *Biografía y obra de Eugenio Gerardo Lobo*, Toledo, Instituto Provincial de Investigaciones y Estudios Toledanos, 1996.
- ESTEBAN 1990: Juan Francisco ESTEBAN LORENTE, *Tratado de Iconografía*, Madrid, Istmo (Colección Fundamentos, 110), 1990.
- ESTEBAN 1996: León ESTEBAN, *Coret y Peris (1683-1760) o el humanismo filológico y docente*, València, Universitat de València. Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación (Sèrie minor, 34), 1996.
- ESTORCH 1852: Pau ESTORCH Y SIQUÉS, *Elements de poètica catalana y diccionari de sa rima*, Girona, Imprenta de Grases, 1852.
- ESTRADA 1988: Basilio ESTRADA ROBLES, O.S.A., *Los agustinos ermitaños en España hasta el siglo XIX*, Madrid, Revista Agustiniiana, 1988.
- FABRA 1954: Pompeu FABRA, *Converses filològiques*, 5 vols., a cura de S. Pey, Barcelona, Barcino, 1954.
- FÀBREGA 1955: Àngel FÀBREGA I GRAU, prev., «Els primitius textos catalans de l'art de ben morir», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXVIII (1955), 79-104.
- FALUBA 1981: Kálmán FALUBA, «Literatura catalana a Hongria», *L'Espill*, 12 (1981), 124-130.
- FAURA 1977: Neus FAURA, «L'Apologia del idioma cathalà, d'Ignasi Ferreres», *Anuario de Filología*, III (1977), 456-507.
- FAVRE 1978: Robert FAVRE, *La mort dans la littérature et la pensée françaises au siècle des lumières*, Lió, Presses Universitaires de Lyon, 1978.
- FELIU 1995: Francesc FELIU I TORRENT, «La Història de la llengua catalana d'Antoni de Bastero», *Estudi General*, 14 (1994 [1995]), 163-181.
- FELIU 1996: Francesc FELIU, *L'obra filològica d'Antoni de Bastero i Lledó. Edició de la Història de la llengua catalana*, tesi doctoral dirigida per Josep M. Nadal, Girona, Universitat de Girona, 1996.
- FELIU ed. 1997: Antoni de BASTERO, *Història de la llengua catalana*, ed. de Francesc Feliu, Vic / Girona, Eumo / Universitat de Girona / Universitat de Vic (Biblioteca Universitària. Història de la Llengua, 6), 1997.
- FELIU et al. ed. 1992: *Tractar de nostra llengua catalana. Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*, ed. de Francesc Feliu, Sadurní Martí, Francesc Ten i Josep Vicens, Vic / Girona, Eumo

- Editorial / Universitat de Girona / Estudis Universitaris de Vic (Biblioteca Universitària. Història de la llengua 2), 1992.
- FERNÁNDEZ 1897: Benito FERNÁNDEZ ALONSO, *El pontificado gallego*, Orense, Imprenta «El derecho», 1897.
- FERNÁNDEZ 1971: María del Rosario FERNÁNDEZ ALONSO, *Una visión de la muerte en la lírica española. La muerte como amada*, Madrid, Gredos (Biblioteca Románica Hispánica, II. Estudios y Ensayos, 157), 1971.
- FERNÁNDEZ 1990: Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, «La clerecía catalana en el Setecientos», dins *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*, vol. I (Ponències), Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990, 23-118.
- FERRO 1980: Jesús FERRO COUSELO, *Archivo Histórico Provincial de Orense. Catálogo de libros de la Sección de Clero*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1980.
- FLÓREZ 1789: Henrike FLOREZ, *España Sagrada. Theatro Geographico Historico de la Iglesia de España [...] Tomo XVII. De la Santa Iglesia de Orense en su estado antiguo y presente. Segunda Edicion. Su autor el Rmo. P.M. Fr. ...*, Madrid, Oficina de Pedro Marin, MDCCLXXXIX [=1789] (2a ed.).
- FONT 1900: Norbert FONT Y SAGUÉ, *Breu compendi de la historia de la literatura catalana*, Barcelona, Estampa «La Catalana» de J. Puigventós, 1900.
- FONTANA 1988: Josep FONTANA, «Les idees», dins *La fi de l'Antic Règim (1787-1868)* [=Pierre Vilar, dir., *Història de Catalunya*, vol. V], Barcelona, Edicions 62, 1988, 93-122 i 469-471.
- FONTANIER 1977: Pierre FONTANIER, *Les figures du discours*, París, Flammarion, 1977. [Edició conjunta de dos tractats de Fontanier, de 1821 i 1830.]
- FREIXAS 1991: Laura FREIXAS, «Las imágenes barrocas de la futilidad. La vanidad, un género característico de la pintura del siglo XVII», *La Vanguardia*, 26-XI-1991, Cultura y Arte, 3.
- GALINDO 1994: Esther GALINDO BLASCO, «El penúltimo homenaje a la Casa de Austria en Barcelona. Los emblemas en las exequias del emperador José I», dins Santiago Sebastián López, coord., *Actas del I Simposio Internacional de Emblemática*. Teruel, 1 y 2 de octubre de 1991, Teruel, Instituto de Estudios Turolenses / Exma. Diputación Provincial de Teruel, 1994, 539-566.
- GALMÉS ed. 1935: Ramon LLULL, *Libre de Evast e Blanquerna*, vol. I, ed. de Salvador Galmés, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, A 50-51), 1935.
- GAMS 1873: P. Pius Bonifacius GAMS, O.S.B., *Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbona, Typis et Sumtibus Georgii Josephi Manz, 1873.
- GARCIA 1703: Vicent GARCIA, *La Armonia del Parnás...*, Barcelona, Rafel Figuerò, 1703.
- GARCÍA CÁRCEL 1985: Ricardo GARCÍA CÁRCEL, «Morir a la Barcelona del Barroc», *L'Avenç*, 78 (gener 1985), 58-59.
- GARCÍA FERNÁNDEZ 1996: Máximo GARCÍA FERNÁNDEZ, *Los castellanos y la muerte. Religiosidad y comportamientos colectivos en el Antiguo Régimen*, Valladolid, Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura, 1996.
- GARRIDO 1995: Manuel GARRIDO PALAZÓN, *Historia literaria, enciclopedia y ciencia en el literato jesuita Juan Andrés. En torno a Del origen, progresos y estado actual de toda literatura*, Alacant, Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert" (Ensayo e Investigación, 57), 1995.
- GELABERTÓ 1988: Martin GELABERTÓ VILAGRAN, «Cultura popular y ceremonias religiosas en la Cataluña del siglo XVIII», *Pedralbes*, 8/II [=Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya] (1988), 615-623.
- GIL 1605: Pedro GIL, *Modo de ayudar a ben morir, als qvi per malaltia, ò per Iusticia moren...*, Barcelona, Estampa de Ioan Amellò, MDCV [=1605].
- GINEBRA 1995: Jordi GINEBRA, «Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752-1829)», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 97-118.
- GINEBRA 1996: Jordi GINEBRA I SERRABOU, *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*, Maó, Institut Menorquí d'Estudis, 1996.

- GLENDINNING 1961: Nigel GLENDINNING, «La fortuna de Góngora en el siglo XVIII», *Revista de Filología Española*, 44 (1961), 323-349.
- GONZÁLEZ 1981: Emilio GONZÁLEZ LÓPEZ, *La Galicia de los Austrias*, vol. II (1598-1700), La Corunya, Fundación Barrie de la Maza, 1980 [1981].
- GONZÁLEZ 1987: Gabriel GONZÁLEZ, *Drama y teología en el Siglo de Oro*, Salamanca, Ediciones Universidad Salamanca, 1987.
- GRACIA ed. 1977: Francesc EIXIMENIS, *Com usar bé de beure e menjar. Normes morals contingudes en el "Terç del Crestià"*, ed. de Jorge E.J. Gracia, Barcelona, Curial, 1977.
- GRAU 1995: Ramon GRAU, «Els intel·lectuals, entre la Il·lustració i les tradicions nacionals», dins Joaquim Albareda i Salvadó, dir., *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII* [=Borja de Riquer i Permanyer, dir., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. V], Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, 326-335 i 337-343.
- GRILLI ed. 1998: *Del segle XVI a Verdaguer* [=Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de literatura, vol. II], ed. de Giuseppe Grilli, Barcelona, Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, 1998.
- GRIMAL 1951: Pierre GRIMAL, *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*, Paris, Presses Universitaires de France, 1951. [Trad. esp.: *Diccionario de mitología griega y romana*, Barcelona, Paidós, 1981.]
- GUAL ed. 1984: *Breu antologia catalana (textos d'autors dels segles XII a XX)*, selecció i presentació de Ramon Gual [=Terra Nostra, 49 (1984)].
- GUZMÁN 1956: J.M. GUZMÁN NOVOA, *Guía eclesiástica*, Orense, 1956.
- HAUF 1982: Albert HAUF «Introducció» a *Contemplació de la Passió de Nostre Senyor Jesucrist*, ed. de ..., Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall (Biblioteca Escriny. Col·lecció de textos medievals breus, 6), 1982, 5-28.
- HAUF ed. 1986: Joan EIXIMENO, *Contemplació de la Santa Quarantena*, ed. d'Albert Hauf i Valls, Barcelona, Secció de Filologia Catalana. Universitat de Palma / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Marian Aguiló, 9), 1986.
- HERMANN 1988: Christian HERMANN, *L'Eglise d'Espagne sous le patronage royal (1476-1834). Essai d'ecclésiologie politique*, Madrid, Casa de Velázquez, 1988.
- HERR 1960: Richard HERR, *The Eighteenth-century Revolution in Spain*, Princeton, Princeton University Press, 1960. [Trad. esp.: *España y la revolución del siglo XVIII*, Madrid, Aguilar, 1964.]
- HUIZINGA 1927: Johan HUIZINGA, *El otoño de la Edad Media*, Madrid, Alianza, 1978. [Trad. de la 2a ed. corregida, de 1927.]
- IGLÉSIES 1949: Josep IGLÉSIES, *Pere Gil, S.I. (1551-1621) i la seva Geografia de Catalunya*, Barcelona, Quaderns de Geografia, 1949.
- IGLÉSIES ed. 1969-1970: *El cens del Comte de Floridablanca. 1787 (Part de Catalunya)*, ed. de Josep Iglésies, 2 vols., Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970.
- INFANTES 1988: Víctor INFANTES, «De *Officinas* y *Polyantheas*: los diccionarios secretos del Siglo de Oro», dins *Homenaje a Eugenio Asensio*, Madrid, Gredos, 1988, 243-257.
- JACQUART & THOMASSET 1985: Danielle JACQUART i Claude THOMASSET, *Sexualité et savoir médical au Moyen Âge*, Paris, Presses Universitaires de France, 1985. [Trad. esp.: *Sexualidad y saber médico en la Edad Media*, Barcelona, Labor, 1989.]
- JACQUEMIER 1996: Myriam JACQUEMIER, «Babel dans la tradition scientifique», *Nouvelle Revue du Seizième Siècle*, 14/1 (1996), 63-76.
- JORDÁN 1704-1712: Jayme JORDAN, *Historia de la Provincia de la Corona de Aragon de la Sagrada Orden de los ermitaños de N. Gran Padre San Augustin...*, 3 vols., València, Juan González, 1704-1712.
- KAILUWEIT 1995: Rolf KAILUWEIT, «El concepte de signe segons Fra Gaietà de Mallorca. Una enginyosa aprovació al *Blanquerna* lul·lià (1749)», *Randa*, 36 [=Miscel·lània Josep M. Llompart, II] (1995), 39-53.
- LANTERI 1860: Josephum LANTERI, *Postrema saecula sex religionis augustinianae in quibus breviter recensentur illustriores viri augustinenses qui sanctitate et doctrina floruerunt...*, vol. III, Roma, Bernardi Morini, MDCCCLX [=1860].
- LANTERI 1874: Giuseppe LANTERI, *Eremitae augustinianae*, 2 vols., Roma, 1874.

- LÁZARO 1949: Fernando LÁZARO CARRETER, *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*, Madrid, CSIC (Anejo XLVIII de la *Revista de Filología Española*), 1949. [Reed.: Barcelona, Grijalbo, 1985.]
- LEBRUN 1979: François LEBRUN, «La prédication au XVIIIe siècle», dins Jean Delumeau, dir., *Histoire vécue du peuple chrétien*, vol. II, Tolosa de Llenguadoc, Privat, 1979, 43-66.
- LEWIS 1980: C.S. LEWIS, *La imagen del mundo (Introducción a la literatura medieval y renacentista)*, Barcelona, Antoni Bosch, editor, 1980.
- LLORD 1695: Ioseph LLORD, *Foment de la pietat, y devocio christiana, qve se alcanza per lo exercici de la Santa Oració mental...*, Barcelona, Marti Gelabert, 1695.
- LLUCH 1996: Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona, Edicions 62 (Universitària, 1), 1996.
- LONGEON 1980: Claude LONGEON, «Mort et métamorphoses dans la poésie baroque française», dins *La méthamorphose dans la poésie baroque française et anglaise. Variations et résurgences*, París, 1980, 33-44.
- LÓPEZ FERREIRO 1908: Lic. P. Antonio LÓPEZ FERREIRO, *Historia de la Santa A. M. Iglesia de Santiago de Compostela*, vol. X, Santiago, Imp. y Enc. del Seminario Conciliar Central, 1908.
- LÓPEZ POZA 1990: Sagrario LÓPEZ POZA, «Florilegios, polyantheas, repertorios de sentencias y lugares comunes. Aproximación bibliográfica», *Criticón*, 49 (1990), 61-76.
- LUCCHESI 1966: Giovanni LUCCHESI, «Giovanni Bono», dins *Bibliotheca Sanctorum*, vol. VI, Roma, Città Nuova Editrice, 1966. [Reed. 1988, cols. 629-631.]
- MACIÀ 1995: Teresa MACIÀ, «“Nigra sum. Iconografia de santa Maria de Montserrat”. Exposició al Museu de Montserrat», *Serra d’Or*, 432 (desembre 1995), 47-51.
- MACÍAS trad. 1982: Santiago de la VORÁGINE, *La leyenda dorada*, trad. de Fray José Manuel Macías, vol. II, Madrid, Alianza (Alianza Forma, 30), 1982.
- MADOZ 1845-1850: Pascual MADOZ, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, 1845-1850. [Ed. facs. dels *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d’Aragó*, 2 vols., Barcelona, Curial, 1985.]
- MADURELL 1957: José M^a. MADURELL MARIMÓN, «Pedro Serra Postius», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXIX/II (1957), 345-400.
- MADURELL 1975: José María MADURELL MARIMÓN, «Más sobre Pedro Serra Postius», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XLVI (1973 [1975]), 387-421.
- MANRIQUE 1972: A. MANRIQUE, «Eura, Agustín, OSA», dins Quintín Aldea Vaquero, Tomás Marín Martínez i José Vives Gatell, dir., *Diccionario de historia eclesiástica de España*, vol. II, Madrid, Instituto Enrique Flórez (CSIC), 1972, 886.
- Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, dir. Pedro Voltes Bou, vols. XXIV (1702-1704), XXV (1705-1706), XXVI (1707-1709), XXVII (1710-1711) i XXVIII (1712-1714), Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona. Instituto Municipal de Historia, 1971-1974.
- MARAVALL 1975: José Antonio MARAVALL, *La cultura del Barroco*, Barcelona, Ariel, 1975. [2a ed. revisada 1980.]
- MARCHESE & FORRADELLAS 1986: Angelo MARCHESE i Joaquín FORRADELLAS, *Diccionario de retórica, crítica y terminología literaria*, Barcelona, Ariel, 1986. [Edició original: Angelo MARCHESE, *Dizionario di retorica e di stilistica*, Milà, Mondadori, 1978, traduït i ampliat per Forradellas.]
- MARFANY 1979: J.L. MARFANY, «Eura i Martro, Agustí», dins Joaquim Molas i Josep Massot i Muntaner, dir., *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979, 236.
- MARÍ 1972 : Isidor MARÍ, *Fra Agustí Eura: vida i obra catalana*, tesi de llicenciatura inèdita, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, s.d. [1972].
- MARIANI 1949: Ugo MARIANI, «Bono, Giovanni», dins *Enciclopedia Cattolica*, dir. Mons. Pio Paschini, vol. II, Ciutat del Vaticà, Ente per l’Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, 1949, col. 1887.
- MARQUÈS 1981: Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Indrets de Girona (III)*, Girona, Excm. Ajuntament de Girona, 1981.

- MARQUÈS 1990: Josep M. MARQUÈS, *Guia inventari de l'Arxiu Diocesà de Girona*, Girona, [mecanografiat], 1990.
- MARQUÈS & ROSSICH ed. 1981: Baldiri REIXAC, *Instruccions per a l'ensenyança de minyons. Tom II*, ed. de Salomó Marquès i Albert Rossich, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1981.
- MARTÍ *et al.* 1980 : J.M. MARTÍ BONET, J.M. JUNCÀ I RAMON i Lluís BONET I ARMENGOL, *El convent i parròquia de Sant Agustí de Barcelona*, Barcelona, Arxiu Diocesà Barcelona / Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona, 1980 (2a ed.).
- MARTÍ *et al.* ed. 1987: Rafael d'AMAT I DE CORTADA I DE SANTJUST, Baró de Maldà, *Costums i tradicions religiosos de Barcelona. "Calaix de sastré"*, ed. Josep M. Martí Bonet, Lluís Bonet i Armengol i Isabel Juncosa i Ginestà, Barcelona, Arxiu Diocesà de Barcelona / Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona / Akribos Edicions, 1987.
- MARTÍ MESTRE 1996: Joaquim MARTÍ MESTRE, *La literatura de canya i cordell al País Valencià*, València, Denes, 1996.
- MARTÍ MESTRE ed. 1996: *Col·loquis eròtico-burlescos del segle XVIII*, ed. de Joaquim Martí Mestre, València, Edicions Alfons el Magnànim (Biblioteca d'Autors Valencians, 36), 1996.
- MARTÍN 1979: Francisco MARTÍN HERNÁNDEZ, «La formación del clero en los siglos XVII y XVIII», dins Antonio Mestre Sanchis, dir., *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* [=Ricardo García-Villoslada, dir., *Historia de la Iglesia en España*, IV], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXIX [=1979], 523-582.
- MARTÍNEZ-BARBEITO 1970: Carlos MARTÍNEZ-BARBEITO, *Impresos gallegos de los siglos XVI, XVII y XVIII*, Santiago de Compostela, CSIC. Instituto P. Sarmiento de Estudios Gallegos, 1970.
- MARTÍNEZ GIL 1993: Fernando MARTÍNEZ GIL, *Muerte y sociedad en la España de los Austrias*, Madrid, Siglo XXI, 1993.
- MARTÍNEZ-GIL 1994: Víctor MARTÍNEZ-GIL, «Algunes consideracions sobre l'edició de textos pre-fabrians», *Els Marges*, 50 (març 1994), 41-63.
- MAS 1994: Joan MAS I VIVES, *Josep de Togores i Sanglada, comte d'Aiamans (1767-1831). Biografia d'un il·lustrat liberal*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Universitat de les Illes Balears (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 1), 1994.
- MAS ed. 1995: Josep de TOGORES I SANGLADA, Comte d'Aiamans, *Poesies*, edició de Joan Mas i Vives, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 40), 1995.
- MASCARÓ ed. 1971: Francesc TAGELL, *Relació de la mort de Climent XII i de l'elecció de Benet XIV (1740)*, ed. de Joan Mascaró, Barcelona, Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona (Biblioteca Torres Amat, 1), 1971.
- MASCARÓ 1985: Ignasi MASCARÓ, «Les traduccions llatines d'Antoni Febrer i Cardona», *Randa*, 17 (1985), 65-76.
- MASSÓ 1890: J. MASSÓ TORRENTS, «Catalonische Manuscripte in der Bibliothek von Tarragona (Spanien)», *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 7 (1890), 510-516.
- MASSÓ & RUBIÓ 1915-1920: Jaume MASSÓ I TORRENTS i Jordi RUBIÓ I BALAGUER, «Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya (núms. ...), fet per ...», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 5 (setembre-desembre 1915), 158-178; 6 (1916), 93-122; 7 (1917), 78-119; 8 (1918-1919 [1920]), 149-185. [Reed. a: *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya (1914-1920)*. vol. 1 (Mss. 1-154), Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1989.]
- MASSOT 1699: Joseph MASSOT, *Compendio Historial, de los hermitaños de Nvestro Padre San Augustin, del Principado de Cataluña; desde los años de 394. que empezó San Paulino à plantar Monasterios en dicho Principado, y de los que despues se han plantado: Como tambien de los Varones Ilustres, que han florecido, assi en letras, puestos, y virtudes, hasta los años de 1699. Por el M.R.P.M.Fr. ...* [...], Barcelona, Juan Jolis, 1699.
- MASSOT 1986: Josep MASSOT I MUNTANER, «Agustí Eura i la seva *Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat*», dins Lola Badia i Josep Massot, ed., *Estudis de Literatura Catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, 99-126.

- MASSOT 1993: Josep MASSOT I MUNTANER, *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, fascicle 1 [=Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum IV], Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, MCMXCIII [=1993].
- MATEU 1976: Josefina MATEU IBARS, «Los manuscritos de los siglos XVII y XVIII de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona», *Biblioteconomía*, 80 (1976), 5-58.
- MAYHOFF ed. 1892-1909: C. PLINI SECVNDI, *Naturalis historiae. libri XXXVII*, 5 vols., ed. de Ludovicus Ian i Carolvs Mayhoff, 1892-1909. [Ed. facs.: Stuttgart, B.G. Teubner, 1967.]
- MAYORAL 1994: José Antonio MAYORAL, *Figuras retóricas*, Madrid, Síntesis, 1994.
- MEDINA 1976: Jaume MEDINA, «Horaci en la literatura catalana», *Els Marges*, 7 (juny 1976), 93-106.
- MEDINA 1979a: Jaume MEDINA, «Virgili a la literatura catalana», *Faventia*, 1/1 (1979), 49-62.
- MEDINA 1979b: Jaume MEDINA, «L'hexàmetre i el díptic elegíac en la poesia catalana», *Els Marges*, 14 (desembre 1978 [1979]), 3-30.
- MELCHOR 1995: Vicent de MELCHOR, *Edició i estudi lingüístic de les obres dramàtiques de Joan Ramis i Ramis (Maó, 1746-1819)*, tesi doctoral dirigida per Mila Segarra, 3 vols., Bellaterra, Departament de Filologia Catalana. Universitat Autònoma de Barcelona, 1995.
- MESTRE 1972: A[ntonio] MESTRE, «Jansenismo español», dins Quintín Aldea Vaquero, Tomás Marín Martínez i José Vives Gatell, dir., *Diccionario de historia eclesiástica de España*, vol. II, Madrid, Instituto Enrique Flórez (CSIC), 1972, 1224-1225.
- MESTRE 1979: Antonio MESTRE SANCHIS, «Religión y cultura en el siglo XVIII español», dins Antonio Mestre Sanchis, dir., *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* [=Ricardo García-Villoslada, dir., *Historia de la Iglesia en España*, IV], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXIX [=1979], 583-743.
- MESTRES 1868: Salvador MESTRES, Pbro., «Poesías perdidas de Vallfogona: poetas ignorados: fragmento de un libro manuscrito titulado *Curiositat Catalana*», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. II, 1868, 385-412.
- MINUART 1711: [Agustí Antoni MINUART I PARETS], *Relox de la buena muerte, que señala las horas a sus congregantes, con las meditaciones, y constituciones. Su autor un hijo de la Congregacion, que con el Titulo de la Buena Muerte, y la Autoridad de el Illustrissimo Señor Don Fr. Benito de Sala Obispo de Barcelona, se fundò en el Convento de San Agustin de dicha Ciudad Año 1700*, Barcelona, Bartholomè Giralt, 1711.
- MINUART 1728: Agvstin Antonio MINUART, *Breve Resumen de todo lo que conduce a la mayor declaracion de la Sentencia difinitiva, dada por el Illustrissimo, y Reverendissimo Señor Obispo de Pavia, en 16. de Julio del presente año, cerca de la identidad de las Reliquias del Sagrado Cuerpo de la Luz Clarissima, y Doctor Eximio de la Iglesia san Agustin, halladas en la Confession de la Basilica de San Pedro in Cœlo aureo, de la misma Ciudad*, Barcelona, Joan Jolis, 1728.
- MIQUEL BADIA 1849: F. MIQUEL Y BADÍA, «El Rector de Vallfogona», *Diario de Barcelona*, 2-IX-1849, 10050-10052.
- MIQUEL ROSELL 1958-1969: Francisco MIQUEL ROSELL, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, 4 vols., Madrid, Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958-1969.
- MIQUEL I VERGÉS 1938: Josep M. MIQUEL I VERGÉS, «La filologia catalana en el període de la Decadència», *Revista de Catalunya*, 90 (setembre 1938), 63-80; 91 (octubre 1938), 261-285; 92 (novembre 1938), 429-452; 93 (desembre 1938), 641-672. [Reed.: Barcelona, Crítica, 1989, 53-172, pròleg de Mila Segarra.]
- MIRABET 1984: Magda MIRABET I CUCALA, «Pregàries públiques a la Barcelona del segle XVIII», dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Departament d'Història Moderna. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona, 1984, 487-493.
- MIRAMBELL 1983: Enric MIRAMBELL I BELLOC, «Documentació del segle XVII sobre el pont de Sant Agustí», *Revista de Girona*, 105 (quart trimestre de 1983), 297-303.
- MIRET 1921: J. MIRET Y SANS, «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX (1917-1920 [1921]), 10-32, 92-116, 168-193, 249-285 i 305-358.
- MIRÓ 1982: Maria Mercè MIRÓ, «Francesc Fontanella: Èglogues», *Els Marges*, 25 (1982), 95-107.

- MIRÓ 1991: M. Mercè MIRÓ, *Assaig d'edició crítica de la poesia de Francesc Fontanella*, tesi doctoral dirigida per Joaquim Molas, 5 vols., Bellaterra, Departament de Filologia Catalana. UAB, 1991.
- MIRÓ ed. 1988: Francesc FONTANELLA, *Tragicomèdia pastoral d'amor, firmesa i porfia. Lo desengany, poema dramàtic*, ed. crítica de Maria Mercè Miró, Pròleg de Joaquim Molas, Barcelona, Institut del Teatre, 1988.
- MIRÓ ed. 1995: *La poesia de Francesc Fontanella*, 2 vols., ed. crítica de Maria-Mercè Miró, Curial (Autors Catalans Antics, 10 i 11), 1995.
- MOLAS ed. 1995: Gregorio MAYANS Y SISCAR, *Epistolario XIII. Mayans y Jover, 2. Un magistrado regalista en el reinado de Felipe V*, ed. de Pere Molas, València, Ayuntamiento de Oliva / Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Generalitat Valenciana, 1995.
- MOLI 1975: Montserrat MOLI FRIGOLA, «Historia urbana de la desamortización de Girona: la Plaza de la Independencia», *CAU*, 29 (gener-febren 1975), 120-125.
- MOLINIER 1898: Auguste MOLINIER, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Mazarine*, vol. IV, supplément [2e], Paris, E. Plon, Nourrit et Cie., Imprimeurs-Éditeurs, 1898, 325-337.
- MONTANYÉS 1559: Jaume MONTANYÉS, *Espill de ben viure y per ajudar a ben morir en lo incert dia y hora de la mort...*, València, s.i. [Borbo llibrer], 1559.
- MONTEAGUDO 1994: Mª Pilar MONTEAGUDO ROBLEDO, «La muerte en la emblemática. La exequias de Mariana de Neoburg en Valencia», dins Santiago Sebastián López, coord., *Actas del I Simposio Internacional de Emblemática*. Teruel, 1 y 2 de octubre de 1991, Terol, Instituto de Estudios Turolenses / Exma. Diputación Provincial de Teruel, 1994, 567-579.
- MORA ed. 1945: *Obras del V.P.M. Fray Luis de Granada*, ed. de José Joaquín de Mora, vol. III, Madrid, Atlas (Biblioteca de Autores Españoles, 11), 1945.
- MORAL 1901: Bonifacio MORAL, «Catálogo de escritores agustinos españoles, portugueses y americanos», *La Ciudad de Dios*, LV (1901), 283-284.
- MORAL 1995: Xavier MORAL, «Llengua i ensenyament al Principat», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 201-244.
- MORAL & RIUS 1989: Xavier MORAL I AJADÓ i Miquel RIUS I FABRÉ, «Sobre alguns aspectes discursius i bibliogràfics del segle XVIII català», dins Antoni Ferrando, ed., *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1986), vol. VIII. Àrea 7. Història de la Llengua, València, Institut de Filologia Valenciana, 1989, 641-658.
- MORÁN & ANDRÉS-GALLEGO 1992: Manuel MORÁN i José ANDRÉS-GALLEGO, «El predicador», dins Rosario Villari, ed., *El hombre barroco*, Madrid, Alianza Editorial, 1992, 163-200.
- MORELL 1986: Carme MORELL I MONTADI, *La famosa comèdia de la gala està en son punt. Edició i estudi*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 14), 1986.
- MORÓN ed. 1986: Pedro CALDERÓN DE LA BARCA, *La vida es sueño*, ed. de Ciriaco Morón, Madrid, Cátedra (Letras Hispánicas, 57), 1986 (13a ed.).
- MOYA 1986: Francisca MOYA DEL BAÑO, «Introducción» a OVIDIO, *Heroidas*, ed. de ..., Madrid, CSIC, 1986.
- MUÑOZ 1858: Tomás MUÑOZ Y ROMERO, *Diccionario bibliográfico-histórico de los antiguos reinos, provincias, ciudades, villas, iglesias y santuarios de España*, Madrid, 1858.
- NAVARRO 1983: Tomás NAVARRO TOMAS, *Métrica española*, Barcelona, Labor, 1983.
- NEU-ALTENHEIMER 1989: Irmela NEU-ALTENHEIMER, «Defensa i il·lustració del català al segle XVIII», dins Antoni M. Badia i Margarit i Michel Camprubí, ed., *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 81-108.
- OLIVAR 1977: Alexandre OLIVAR, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Scripta et Documenta, 25), 1977.
- ORIOI DAUDER & ORIOI GIRALT 1995: Joan A. ORIOI DAUDER i Joan ORIOI I GIRALT, *Diccionari de figures retòriques i altres recursos expressius*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1995.

- OROZCO 1952: Emilio OROZCO, «Lección permanente del Barroco español» [1952], dins *Manierismo y barroco*, Salamanca, Anaya, 1970. [Madrid, Cátedra, 1988, 19-61.]
- OROZCO 1963: Emilio OROZCO, «La literatura religiosa y el Barroco», *Revista de la Universidad de Madrid*, [1963], dins *Manierismo y barroco*, Salamanca, Anaya, 1970. [Madrid, Cátedra, 1988, 63-134.]
- PAÇA 1831: Fr. Jaubert de PASSA, «Recherches historiques sur la langue catalane», dins *Mélanges sur les langues, dialectes et patois*, Paris, 1831, 297-431.
- PACHECO ed. 1982: *Novel·les amoroses i morals*, ed. Arseni Pacheco i August Bover, Barcelona, Edicions 62 / «La Caixa» (MOLC, 73), 1982.
- PALACIOS 1995: José Luis PALACIOS GAROZ, *El último villancico barroco valenciano*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló / Universitat Jaume I. Servei de Publicacions (Biblioteca de les Aules, 1), 1995.
- PALAU 1948-1977: Antonio PALAU Y DULCET, *Manual del librero hispanoamericano*, 28 vols. més 7 d'índexs i 1 Addenda, Barcelona, Antonio Palau Dulcet / The Dolphin Book Co. Ltd., 1948-1977 (2a ed. augmentada i corregida).
- PALOS 1994: Joan Lluís PALOS, *Catalunya a l'imperi dels Àustria. La pràctica de govern (segles XVI-XVII)*, Lleida, Pagès editors, 1994.
- PANUNZIO ed. 1963-1964: *Bestiaris*, ed. de Saverio Panunzio, 2 vols., Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, A 91 i 92), 1963-1964.
- PAREDES 1996: Maria PAREDES I BAULIDA, *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 49), 1996.
- PASCUAL 1985: Jaime PASCUAL, «Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII (el caso de Antonio Lacavallería)», *El Crotalón. Anuario de Filología Española*, 2 (1985), 607-639.
- PASCUAL 1993: José Antonio PASCUAL, «La edición crítica de los textos del Siglo de Oro: de nuevo sobre su modernización gráfica», dins Manuel García Martín, Ignacio Arellano, Javier Blasco i Marc Vitse, ed., *Estado actual de los estudios sobre el Siglo de Oro*. Actas del II Congreso Internacional de Hispanistas del Siglo de Oro, vol. I, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1993, 37-57.
- PAZOS 1946: Manuel R. PAZOS, O.F.M., *Episcopado gallego a la luz de documentos romanos. Tomo II. Obispos de Tuy y Orense (1540-1855 y 1542-1851)*, Madrid, CSIC. Instituto Jerónimo Zurita, 1946.
- PENSADO ed. 1974: Fr. M[artín] SARMIENTO, «Sobre el origen de la lengua gallega y sobre la paleografía española», dins J.L. Pensado, ed., *Opúsculos lingüísticos gallegos del siglo XVIII*, Vigo, Galaxia, 1974, 17-47.
- PERÉS 1929: Ramon D. PERÉS, «Un manuscrit català. "Lo perque de Barcelona" de Pere Serra y Postius», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX/IV (1929), 5-127.
- PÉREZ LATRE & ASENSIO 1988: Miguel PÉREZ LATRE i David ASENSIO VILARÓ, «Cultura històrica en Catalunya: el caso de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, entre 1752 y 1799», *Pedralbes*, 8/2 (1988), 227-243.
- PÉREZ SÁNCHEZ & SUREDA 1996: Alfonso PÉREZ SÁNCHEZ i Joan SUREDA, *El siglo de Oro. El sentimiento de lo Barroco* [= Joan Sureda, dir., *Historia del arte español*, vol. VII], Barcelona, Planeta / Lunberg, 1996.
- PERS 1857: Magin PERS Y RAMONA, *Historia de la lengua y de la literatura catalana, desde su origen hasta nuestros días*, Barcelona, Imprenta de José Tauló, 1857.
- PI ARIMON 1854: Andres Avelino PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna*, 2 vols., Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, 1854.
- PLADEVALL 1989: Antoni PLADEVALL, *Història de l'Església a Catalunya*, Barcelona, Claret, 1989.
- PLAZA 1986: Ángel de la PLAZA BORES, *Archivo General de Simancas. Guía del investigador*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1986.
- PONS ed. 1988: Joan RAMIS I RAMIS, *Poesies burlesques i amoroses*, ed. d'Antoni Joan Pons, Ciutadella, Institut Menorquí d'Estudis, 1988.

- PORTALIÉ 1931: E. PORTALIÉ, «Augustin (saint)», A. Vacant, E. Mangenot i É. Amann, dir., *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. I/2, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1931, cols. 2268-2472.
- PORTILLO 1908: E. PORTILLO, «Estudios críticos de historia eclesiástica española durante la primera mitad del siglo XVIII. Nuestros Concordatos. IV. El Concordato de 1753», *Razón y Fe* XX (gener-abril 1908), 193-205.
- PORTILLO 1908-1914: E. PORTILLO, «Diferencias entre la Iglesia y el Estado con motivo del Real Patronato en el siglo XVIII», *Razón y Fe* XX (gener-abril 1908), 329-338; XXI (maig-agost 1908), 59-74 i 329-347; XXII (setembre-desembre 1908), 60-72; XXIII (gener-abril 1809), 165-176; XXIV (maig-agost 1909), 73-84 i 331-339; XXXV (gener-abril 1913), 157-171; XXXVI (maig-agost 1913), 277-293; XXXVII (setembre-desembre 1913), 32-44 i 297-309 i XXXVIII (gener-abril 1914), 328-346.
- PRATS 1974: Modest PRATS, «Notes sobre la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*», *Els Marges*, 2 (1974), 27-43.
- PRATS 1995a: Modest PRATS, «L'estat de la llengua i de la cultura», dins Joaquim Albareda i Salvadó, dir., *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII* [=Borja de Riquer i Permanyer, dir., *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. V], Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, 308-317 i 320-325.
- PRATS 1995b: Modest PRATS, «La llengua catalana al segle XVIII. Possibles pautes d'estudi», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 15-73.
- PROLOPE 1995: *PROyecto LOPE Edición. Criterios de Edición*, [Alberto Bleuca, dir.], Bellaterra, Universidad Autónoma de Barcelona, 1995.
- PUEENTE 1605: Luis de la PUENTE, *Meditaciones de los misterios de nuestra fe*, 1605. [Madrid, Apostolado de la Prensa, 1935.]
- PUIGVERT 1990: Joaquim M. PUIGVERT, *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)*, 3 vols., tesi doctoral dirigida per Emili Giral, Barcelona, Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona, 1990.
- PUIGVERT 1995: Joaquim M. PUIGVERT, «Església, cultura i llengua a la societat catalana del Setcents», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 245-286.
- RABLB 1756: *Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona; Origen, progresos, y su primera Junta General baxo la proteccion de su Magestad, con los papeles que en ella se acordaron. Tomo I*, Barcelona, Francisco Suriá, s.d. [1756].
- RAFANELL 1989: August RAFANELL, «La llengua dels valencians vista des de la Catalunya de l'edat moderna», *Afers* 7 (1988-1989), 231-249.
- RAFANELL 1990: August RAFANELL VALL-LLOSERÀ, *El llemosinisme. Un estudi de les idees sobre la variació lingüística en la història de la llengua catalana*, 2 vols., tesi doctoral dirigida per Josep M. Nadal, Girona, Estudi General de Girona, 1990.
- RAPP 1977: Francis RAPP, «La réforme religieuse et la méditation de la mort à la fin du Moyen Âge», dins *La mort au Moyen Âge* (Colloque de la Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur Public, Strasbourg, 1975), Colmar, Publications de la Société Savante d'Alsace et des Régions de l'Est (Recherches et documents, XXV), 1977, 53-66.
- RÉAU 1957: Louis RÉAU, *Iconographie de l'Art Chrétien*, Paris, Presses Universitaires de France, 1957. [Trad. esp. en 2 vols.: *Iconografía del Arte Cristiano*, tom I [=*Iconografía de la Biblia*], vol. 1, *Antiguo Testamento* i vol. 2. *Nuevo Testamento*], Barcelona, Ediciones del Serbal, 1996.]
- RÉAU 1958: Louis RÉAU, *Iconographie de l'Art Chrétien. Iconographie des saints*, 3 vols., Paris, Presses Universitaires de France, 1958. [Ed. facs.: Nova York, Kraus Reprint, 1988.]
- Relación 1955: «Relación completa de los Académicos de número por orden de ingreso», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV/2 (1953 [1955]), 502-515.
- RENGIFO 1703: Juan DIAZ RENGIFO, *Arte poetica española*, Barcelona, Joseph Texidó, 1703.
- REYES ed. 1988: *Poesía española del siglo XVIII*, ed. de Rogelio Reyes, Madrid, Cátedra, 1988.

- RIERA 1995: Santiago RIERA I TUÈBOLS, «L'ensenyament i la renovació científica», dins Joaquim Albareda i Salvadó, dir., *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII* [=Borja de Riquer i Permanyer, dir., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. V], Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, 352-353 i 356-363.
- RIQUER 1955: Martín de RIQUER, «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV/2 (1953 [1955]), 275-304.
- RIQUER *et al.* 1936: Martí de RIQUER, J.M. MIQUEL I VERGÉS i Joan TEIXIDOR, *Antologia general de la poesia catalana*, Barcelona, Quaderns Literaris 100-101, 1936.
- RITZLER & SEFRIN 1958: P. Remigius RITZLER i P. Pirminus SEFRIN, O.F.M. Conv., *Hierarchia Catholica medii et recentiores aevi*, VI (1730-1799), Pàdua, Il Messaggero di S. Antonio, 1958, 108-109.
- ROCHE 1976: Daniel ROCHE, «“La mémoire de la mort”. Recherche sur la place des arts de mourir dans la Librairie et la lecture en France aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Annales ESC*, XXXI/1 (gener-febrier 1976), 76-119.
- ROIG 1678: Fr. Iuan Gaspar ROIG Y IALPI, *Resvmen historial de las grandezas, y antigvedades de la ciudad de Gerona, y cosas memorables suyas Ecclesiasticas, y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados*, Barcelona, Jacinto Andreu, MDCLXXVIII [=1678].
- ROMEGUERA 1681: Ioseph ROMAGUERA, *Atheneo de grandesa sobre eminencias cvltas catalana facvndia ab emblematis illustrada*, Barcelona, Joan Jolis, 1681. [Ed. facs.: Sueca, Curial (Lletra menuda, 13), 1980.]
- ROMEU 1957-1958: José ROMEU I FIGUERAS, «La *Representatió de la mort*, obra dramàtica del siglo XVI, y la danza de la muerte», *BRABLB*, XXVII (1957-1958), 181-225. [Reproduït en trad. catalana: *Teatre català antic*, vol. III, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Institut del Teatre (Biblioteca de Cultura Catalana, 82), 1995, 17-95.]
- ROMEU 1968: Josep ROMEU I FIGUERAS, «Versos commemoratius de la fundació de la primera pedra del nou temple de la Mercè (1765)», *Miscellanea Barcinonensia*, any VII, XX (novembre 1968), 7-65. [Reproduït a: *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, vol. II, Barcelona, Curial, 1991, 104-175.]
- ROMEU 1989: Josep ROMEU I FIGUERAS, «Poemes inèdits d'Ignasi Ferreres, escriptor del segle XVIII», *Llengua & Literatura*, 3 (1988-1989), 121-191. [Reproduït dins *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, vol. II, Barcelona, Curial, 1991, 176-247.]
- ROSSICH 1979: Albert ROSSICH, *Una poètica del Barroc: el Parnàs Català*, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1979.
- ROSSICH 1984: Albert ROSSICH, *Francesc Vicent Garcia: assaig d'edició crítica*, vol. I, tesi doctoral dirigida per Joaquim Molas, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Hispànica, 1984.
- ROSSICH 1988: Albert ROSSICH, *Francesc Vicent Garcia. Història i mite del Rector de Vallfogona*, Barcelona, Edicions 62, 1988 (2a ed.).
- ROSSICH 1991: Albert ROSSICH, «La literatura catalana entre el barroc i el romanticisme», *Caplletra*, 9 (tardor 1990 [1991]), 35-57.
- ROSSICH 1994: Albert ROSSICH, «Decadència i Renaixença: una visió programàtica de la literatura catalana. La literatura del XVI i del XVII vista des de la Renaixença», dins Manuel Jorba, Joaquim Molas i Antònia Tayadella, ed., *Actes del Congrés Internacional sobre la Renaixença* (18-22 de desembre de 1984), vol. II [=Estudis Universitaris Catalans, XXVIII], Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1994, 33-50.
- ROSSICH 1995a: Albert ROSSICH, «Una sessió pública de l'Acadèmia de Barcelona al 1731», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLIV (1993-1994 [1995]), 303-333.
- ROSSICH 1995b: Albert ROSSICH, «Un acadèmic de començament del XIX: Bru Bret», *Estudi General*, 14 (1994 [1995]), 197-214.
- ROSSICH 1995c: Albert ROSSICH, «Una qüestió d'història de la llengua a l'edat moderna: el reconeixement de la vocal neutra», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 119-200.

- ROSSICH 1996: Albert ROSSICH, «La literatura (1716-1808)», dins Pere Gabriel, dir., *El set-cents* [=Història de la cultura catalana, vol. III], Barcelona, Edicions 62, 1996, 121-142.
- ROSSICH ed. 1998: Francesc Vicent GARCIA, *Obres*, ed. d'Albert Rossich, Barcelona, Quaderns Crema [en preparació].
- ROURA 1984: Lluís ROURA I AULINAS, «Poders i mentalitat: anotacions entorn de la intermediació cultural, a la Catalunya del segle XVIII», dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (Actes. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984), vol. II, Barcelona, Departament d'Història Moderna. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona, 1984, 621-627.
- ROZAS & PÉREZ 1983: Juan Manuel ROZAS i Miguel Ángel PÉREZ PRIEGO, «Trayectoria de la poesía barroca», dins Bruce W. Wardropper, ed., *Siglos de Oro: Barroco* [=Francisco Rico, dir., *Historia y crítica de la literatura española*, vol. III], Barcelona, Crítica, 1983, 631-668.
- RUANO 1991: José M. RUANO DE LA HAZA, «La edición crítica de un texto dramático del Siglo XVII: el método ecléctico», dins Ignacio Arellano i Jesús Cañedo, ed., *Crítica textual y anotaciones filológicas en obras del Siglo de Oro*, Madrid, Castalia, 1991, 493-517.
- RUBÍ 1984: Basili de RUBÍ, *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII. Aproximació històrico-bibliogràfica*, Barcelona, Caputxins de Sarrià, 1984.
- RUBIÓ 1877: Joaquin RUBIÓ Y ORS, «Breve reseña del actual Renacimiento de la lengua y literatura catalanas» [1877], dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, tom III, Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús, 1880, 141-238.
- RUBIÓ 1901: Antonio RUBIÓ Y LLUCH, *Sumario de la historia de la literatura española*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1901.
- RUBIÓ 1953: Jorge RUBIÓ BALAGUER, «Literatura catalana», dins Guillermo Díaz-Plaja, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona, Barna, 1953. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- RUBIÓ 1958: Jorge RUBIÓ BALAGUER, «Literatura catalana», dins Guillermo Díaz-Plaja, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. V, Barcelona, Barna, 1958. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.]
- RUIZ *et al.* 1996: Francesc RUIZ, Rosa SANZ i Jordi SOLÉ I CAMARDONS, *Història social i política de la llengua catalana*, València, 3 i 4 (Contextos, 2), 1996.
- RUIZ CALONJA 1954: Joan RUIZ CALONJA, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Teide, 1954.
- RUIZ PÉREZ 1996: Pedro RUIZ PÉREZ, «El discurso elegíaco y la lírica barroca: pérdida y melancolía», dins Begoña López Bueno, ed., *La elegía*. III Encuentro Internacional sobre Poesía del Siglo de Oro (Sevilla-Córdoba, 14-17 de noviembre de 1994), Sevilla, Grupo de Investigación "Poesía andaluza del Siglo de Oro" / Universidad de Sevilla / Universidad de Córdoba, 1996, 317-368.
- SAAVEDRA 1991: P. SAAVEDRA, *La Galicia del Antiguo Régimen. Economía y sociedad* [=Francisco Rodríguez Iglesias, ed., *Galicia. Historia*, vol. III], La Corunya, Hércules, 1991.
- SALA 1991: Raymond SALA, *Le visage de la mort dans les Pyrénées Catalanes. Sensibilités et mentalités religieuses en Haut-Vallespir. XIIe, XVIIe et XIXe siècles*, París / Perpinyà, Economica / C.R.E.C. (Université de Perpignan), 1991.
- SALES 1984: Núria SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis d'història de Catalunya (segles XVI al XVIII)*, Barcelona, Empúries, 1984.
- SALES 1989: Núria SALES, *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII* [=Pierre Vilar, dir., *Història de Catalunya*, vol. IV], Barcelona, Edicions 62, 1989.
- SALVÀ & SAINZ 1853: Miguel SALVÀ i Pedro SAINZ DE BARANDA, *Colección de documentos inéditos para la historia de España*, vol. XXII, Madrid, Imprenta de la viuda de Calero, 1853.
- SAN VICENTE 1996: Félix SAN VICENTE SANTIAGO, «Filología», dins Francisco Aguilar Piñal, ed., *Historia literaria en el siglo XVIII*, Madrid, Trotta / Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, 593-669.

- SÁNCHEZ 1916: Manuel SANCHEZ ARTEAGA, *Apuntes histórico-artísticos de la catedral de Orense por el M.I.S.D. ...*, Orense, Imprenta y pap[elería] de «La Región», 1916.
- SANT JERONI 1783: Anton de SANT GERÒNIM, *Vida del B^o. Miquel dels Sants...*, Vic, Joseph Tolosa, s.d. [d. 1783]
- SANTIAGO 1915: P. Gregorio SANTIAGO VELA, *Ensayo de una biblioteca ibero-americana de la orden de San Agustín*, vol. II, Madrid, Imp. del Asilo de Huérfanos del S.C. de Jesús, 1915.
- SANTOJA ed. 1984: Juan de MANDAVILA, *Libro de las maravillas del mundo*, ed. de Gonzalo Santoja, Madrid, Visor, 1984.
- SEBASTIÁN 1981: Santiago SEBASTIÁN, *Contrarreforma y barroco. Lecturas iconográficas e iconológicas*, Madrid, Alianza (Alianza Forma, 21), 1981.
- SEBASTIÁN ed. 1985: ALCIATO, *Emblemas*, edició i comentari de Santiago SEBASTIÁN, Madrid, Akal, 1985.
- SEGARRA 1985: Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries, 1985.
- SEGARRA 1988: Mila SEGARRA, «L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i l'ortografia catalana», dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, vol. III, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1988, 151-175.
- SERRA 1747: Pedro SERRA Y POSTIUS, *Epitome historico del portentoso santuario y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate...*, Barcelona, Pau Campins, 1747. [Ed. facs.: València, Librerías Paris-Valencia, 1993.]
- SERRA 1995: Fra Valentí SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes*, 15 (1995), 265-277.
- SERRA 1997: Maria Rosa SERRA MILÀ, *Pau Puig. Edició de l'obra catalana*, 2 vols., tesi doctoral dirigida per Albert Rossich, Bellaterra, Departament de Literatura Catalana. UAB, 1997.
- SERRÀ ed. 1995: *Entremesos mallorquins*, ed. crítica d'Antoni Serrà Campins, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, B 12), 1995.
- SIMÓN 1972: José SIMÓN DÍAZ, *Impresos del siglo XVII*, Madrid, CSIC. Instituto «Miguel de Cervantes», 1972.
- SIMÓN ed. 1947: *Obras varias de Francisco López de Zárate*, ed. José Simón Díaz, 2 vols., Madrid, CSIC. Instituto «Nicolás Antonio», 1947.
- SIMON 1991: Antoni SIMON I TARRÉS, *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes (Biblioteca Torres Amat. Nova etapa, 9), 1991.
- SOLÀ 1985: Joan SOLÀ, «L'origen de la llengua al segle XIX català», dins *Homenatge a Antoni Comas*, Barcelona, Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona / PPU, 1985.
- SOLDEVILA 1963: Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1963 (2a ed. revisada i augmentada).
- STIFFONI 1988: Giovanni STIFFONI, «Intelectuales, sociedad y Estado», dins *La época de los primeros borbones*, vol. II: *La cultura española entre el Barroco y la Ilustración (circa 1680-1759)* [=Historia de España. Fundada por Ramón Menéndez Pidal. Dirigida por José María Jover Zamora, tom XXIX], Madrid, Espasa-Calpe, 1988 (2a ed.), 4-55.
- TATE 1970: Robert Brian TATE, *Ensayos sobre la historiografía peninsular del siglo XV*, Madrid, Gredos, 1970.
- TELLECHEA 1979: José Ignacio TELLECHEA, «Molinos y el quietismo español», dins Antonio Mestre Sanchis, dir., *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* [=Ricardo García-Villoslada, dir., *Historia de la Iglesia en España*, IV], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXIX [=1979], 475-521.
- TOMSICH 1972: María Giovanna TOMSICH, *El jansenismo en España. Estudio sobre ideas religiosas en la segunda mitad del siglo XVIII*, Madrid, Siglo XXI, 1972.
- TORRAS 1996: Josep M. TORRAS RIBÉ, «La Catalunya setcentista: recuperació econòmica i sotmetiment polític», dins Pere Gabriel, dir., *El set-cents* [=Història de la cultura catalana, vol. III], Barcelona, Edicions 62, 1996, 39-84.
- TORRAS ed. 1995: *Escrits polítics del segle XVIII. Tom II. Documents de la Catalunya sotmesa*, ed. de Josep M. Torras i Ribé, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives / Eumo Editorial (Jaume Caresmar, 9), 1996.

- TORRES AMAT 1836: Félix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer, 1836. [Ed. facsimil: Barcelona / Sueca, Curial Edicions Catalanes, 1973.]
- TORT 1967: Francisco TORT MITJANS, Pbro., *Biografía histórica de Francisco Armanyà Font, O.S.A., Obispo de Lugo, Arzobispo de Tarragona (1718-1803)*, Vilanova i la Geltrú, s.e. [Imprenta Socitra, Barcelona], 1967.
- TORT 1978: Francesc TORT I MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1748-1781). Contribución a la historia de la teología pastoral tarraconense en el siglo XVIII*, Barcelona, Balmes, 1978.
- TREPAT & SAAVEDRA ed. 1927: P. OVIDI NASÓ, *Heroides*, ed. d'A.M. Trepát i A.M. de Saavedra, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1927.
- TUSQUETS 1923: Joan TUSQUETS I TERRATS, «El Cardenal Joan-Tomàs de Boxadors i la seva influència en el renaixement del Tomisme», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, any I (1923), 243-304.
- UDINA 1986: Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1986.
- VALLS 1970: Oriol VALLS I SUBIRÀ, *Paper and Watermarks in Catalonia*, 2 vols., Amsterdam, The Paper Publications Society, 1970.
- VÁZQUEZ 1979: Isaac VÁZQUEZ, «Las controversias doctrinales postridentinas hasta finales del siglo XVII», dins Antonio Mestre Sanchis, dir., *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII* [=Ricardo García-Villoslada, dir., *Historia de la Iglesia en España*, IV], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, MCMLXXIX [=1979], 419-474.
- VILA 1988: Pep VILA, «La prosa catalana al Rosselló durant el segle XVII», *Revista de Catalunya*, 22 (setembre 1988), 111-123.
- VILA 1989: Pep VILA, «La disputa lingüística al Rosselló a través dels prefacis de les obres impreses (1590-1698)», dins Albert Rossich i August Rafanell, ed., *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1989, 631-655.
- VILA 1997: Pep VILA, «Antoni de Sant Geroni, un escriptor vigatà bilingüe», *Ausa*, 138 (1997), 319-332.
- VILANOVA 1950: Antonio VILANOVA, «El tema del gran teatro del mundo», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXIII (1950), 153-188.
- VILANOVA 1986: Evangelista VILANOVA, *Història de la Teologia cristiana*, vol. II [=Pre-reforma, reformes, contrareforma], Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya / Herder (Col·lectània Sant Pacià, XXXVI), 1986.
- VILLANUEVA 1851: Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. XVIII [=Viage á Barcelona], Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851.
- VIRGILI 1696: Grau VIRGILI, *Gvia de la devocio christiana, en la practica facil pera tota manera de persona*, Barcelona, Rafel Figueró, 1696.
- VOLTES 1962: Pere VOLTES I BOU, *Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor (Episodis de la història, 28), 1962.
- VOLTES 1963: Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, vol. I, Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona / Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1963.
- VOLTES 1970: Pedro VOLTES BOU, «La plaza del Angel», *Divulgación histórica de Barcelona*, vol. XIII, Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1970, 113-115.
- VOVELLE 1974: Michel VOVELLE, *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles*, París, Gallimard / Julliard (Folio Histoire, 28), 1974.
- VOVELLE 1983: Michel VOVELLE, *La mort et l'Occident de 1300 à nos jours*, París, Gallimard, 1983.
- WARNER 1976: Marina WARNER, *Alone of all her sex*, Londres, Weidenfeld and Nicolson, Ltd., 1976. [Trad. esp.: *Tú sola entre las mujeres. El mito y el culto de la Virgen María*, Madrid, Taurus, 1991.]

- WILSON 1971: Edward M. WILSON, «Calderón and the *Décimas a la muerte*», *Bulletin of Hispanic Studies*, XLVIII (1971), 301-313.
- WITTLIN ed. 1976: Brunetto LATINI, *Llibre del tresor. Versió catalana de Guillem de Copons*, vol. II, ed. de Curt J. Wittlin, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, A 111), 1976.
- YZQUIERDO *et al.* 1993: Ramón YZQUIERDO PERRÍN, Miguel Ángel GONZÁLEZ GARCÍA i José HERVELLA VÁZQUEZ, *La catedral de Orense*, León, Edilesa, 1993.
- ZARAGOZA 1994: Ernest ZARAGOZA I PASCUAL, «Los agustinos en el Ampurdán», *Revista Agustiniana*, XXXV (1994), 805-860.
- ZEPEDA-HENRÍQUEZ ed. 1957: *Obras escogidas del R.P. Juan Eusebio Nieremberg* ed. d'Eduardo Zepeda-Henríquez, vol. II, Madrid, Atlas (Biblioteca de Autores Españoles, 104), 1957.

ÍNDIX DE LES POESIES
(títols i primers versos)

	núm. poema	pàg.
<i>A Cristo crucificat</i>	6	393
<i>A la riña de Jacob y Esaú en el vientre de su madre Rebeca</i>	21	527
A la sombra del árbol de la vida	29	555
A vostres peus se llança	6	393
Abat, vaixell racional, les veles	3	312
Acàs coneixeries	12	459
Alienta el pecho que medroso late	21	527
<i>Anatomia mental del cos humà</i>	4	342
Ante vuestra Majestad	20	523
Bella fàbrica activa, a quien la cara	22	534
De la cruz en la cátedra elevada	25	540
De que sou mestre, content	16	502
Des d'est catafal incògnit	1	255
<i>Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat</i>	7	410
Descuelga, Euterpe, el dorado	23	540
El estandarte real enarbolado	27	551
El que todo lo ve, en el huerto vela	28	553
En l'amorosa vereda	11	454
<i>En memòria de la sepultura</i>	3	312
Esa montaña amena	30	558
Estes línees negres que al paper	13	493
<i>La mort suavizada</i>	2	288
La musa que m'ha inspirat	18	507
<i>Les Muses Catalanes...</i>	13	493
Legítima prole del àguila grande	19	513
Muntanya prodigiosa	7	410
Musa augurera, adevina	14	498
Oh, com (lo modo admira	5	362
<i>Paràfrasis dels Trenos o Lamentacions de Jeremies profeta</i>	5	362
<i>Parafràstica versió de la carta ovidiana de Safo a Faó</i>	12	459
Pas de comèdia excel·lent	8	444
<i>Poesia sacra per les agonies de la mort</i>	1	255
Posat dintre de l'horror	9	448
<i>Pro conceptione beatae Mariae Virginis</i>	31	563
Provà Dalmau al crisol	10	452
Quae est ista quae progreditur decora	31	563
Què dolor, home, què mal	2	288
Qui ets, caos confús, sombra inclinada	4	342
Qui pensaria que no	15	500
Remeto l'estiribot	17	505
Ronca la voz al susto	24	543
<i>Ruegos y motivos que el prior y convento de San Agustín...</i>	20	523
Si el trono es cruz y espinas es el cuidado	26	549
<i>Vaticinio sacro-expreso en los huesos de José</i>	19	513
<i>Villancico a Cristo crucificado</i>	29	555

Aquests fulls han quedat enllestits el 15 de setembre,
diada de la Mare de Déu dels Dolors
(data escaient a parts llargs
i feixucs), patrona de
ma companya
indefallent.
FINIS

Detall de *Sant Francesc de Borja*, de Nicolau de Bussy (1700-1701). Església de San Esteban (Múrcia)
(reproduït de PÉREZ SÁNCHEZ & SUREDA 1996, 283)